ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN - AL. ROSETTI”

GRAMATICA de BAZĂ a LIMBII ROMÂNE

univers enciclopedic gold

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

GRAMATICA *de* BAZĂ *a* LIMBII ROMÂNE

Redactor: RODICA CHIRIACESCU
Tehnoredactor: DIANA TATU
Coperta: ANNA-MÁRIA ORBÁN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Gramatica de bază a limbii române / Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, ... ; coord.: Gabriela Pană Dindelegan. – Bucureşti : Univers Enciclopedic Gold, 2010
ISBN 978–606–8162–68–3

I. Dragomirescu, Adina
II. Nedelcu, Isabela
III. Nicolae, Alexandru
IV. Pană Dindelegan, Gabriela (coord.)

811.135.1

ISBN 978–606–8162–68–3

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

GRAMATICA *de* BAZĂ *a* LIMBII ROMÂNE

Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae,
Gabriela Pană Dindelegan, Marina Rădulescu Sala, Rodica Zafiu

Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan

univers enciclopedic gold
Bucureşti, 2010

GRUPUL EDITORIAL UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD

Str. Luigi Cazzavillan nr. 17, sector 1, Bucureşti
Tel.: 021.317.88.38; Fax: 021.317.88.42
e-mail: *difuzare@universenciclopedic.ro*
www.universenciclopedic.ro

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"

CUPRINS

Prefață VII
Abreviери XIV
Simboluri XVI
Introducere. Prezentarea conceptelor esențiale 1

PARTEA I

SUBSTANTIVUL ȘI GRUPUL NOMINAL (GN) 47
ARTICOLUL 85
PRONUMELE ȘI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{pron}) 96
NUMERALUL ȘI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{num}) 178
ADJECTIVUL ȘI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj) 211
VERBUL ȘI GRUPUL VERBAL (GV) 230
ADVERBUL ȘI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv) 299
INTERJECȚIA ȘI GRUPUL INTERJECȚIONAL (GInterj) 315
CONECTORI SINTACTICI ȘI TIPURI DE RELAȚII 320
Prepoziția și grupul prepozițional (GPrep) 322
Conjuncția 331
Tipuri de relații sintactice 347

PARTEA A II-A

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL 361
Prezentare generală 362
Determinantul 364
Cuantificatorul 374
Modificatorul 379
Posesorul 383
Complementul 386
FUNCȚII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ȘI GRUPULUI ADVERBIAL ....
Complementul comparativ (CComp) 390
FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL ....
Predicatul 395
COMPLEMENTE MATRICIALE ....
Subiectul (S) 406
Complementul direct (CD) 426
Complementul secundar (CSec) 447

Complementul indirect (CI) 454
Complementul prepozițional (CPrep) 466
Numele predicativ (NP) 476
Complementul predicativ al obiectului (CPO) 486
Complemente circumstanțiale (ComplCirc) 494
POZIȚII SINTACTICE APĂRUTE PRIN REORGANIZARE ....
Complementul posesiv (CPos) 498
Complementul de agent (CAg) 507
Predicativul suplimentar (PS) 512
COMPLEMENTE. TABEL RECAPITULATIV 522
CIRCUMSTANȚIALE 525
Circumstanțialul de loc (CircLoc) 528
Circumstanțialul de timp (CircTimp) 531
Circumstanțialul de mod (CircMod) 538
Circumstanțialul de modalitate (CircModalitate) 544
Circumstanțialul cantitativ (CircCant) 546
Circumstanțialul instrumental (CircInstr) 549
Circumstanțialul sociativ (CircSoc) 552
Circumstanțialul de relație (CircRel) 557
Circumstanțialul de cauză (CircCauză) 561
Circumstanțialul de scop (CircScop) 567
Circumstanțialul condițional (CircCond) 571
Circumstanțialul concesiv (CircConc) 576
Circumstanțialul consecutiv (CircCons) 582
Circumstanțialul opozițional (CircOpoz) 584
Circumstanțialul cumulativ (CircCumul) 587
Circumstanțialul de excepție (CircExc) 590
Circumstanțiale. Tabel recapitulativ 594
APOZIȚIA 595

PARTEA A III-A

TIPURI DE ENUNȚ 603
STRUCTURA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI 611
ANAFORA 618
DEIXISUL 624
MODALIZAREA 630
NEGAȚIA 636
DISCURSUL RAPORTAT 642
CONECTORI PRAGMATICI 650

Glosar 655
Sigle 671
Surse 671
Bibliografie generală 673

Indice de materii 678
Indice selectiv de cuvinte 685

PREFAȚĂ

1. După apariția *Gramaticii limbii române* (GALR, 2005 / 2008), elaborată de Institutul de Lingvistică din București, sub egida Academiei Române (coord. Valeria Guțu Romalo), s-a simțit nevoia redactării unui instrument suplimentar, mai redus ca dimensiuni și mai suplu ca organizare, care să ofere *o sinteză* și, în consecință, o *gramatică de bază*, redusă la datele esențiale pentru înțelegerea structurii și a funcționării de ansamblu a gramaticii limbii române. În același timp, a apărut solicitarea, din partea școlii, de elaborare a unui instrument intermediar, care să prelucreze descrierea de detaliu din GALR pentru o destinație didactică. *Gramatica de bază a limbii române*[1] (GBLR) vine să răspundă acestor necesități.

Ar fi cu totul eronat să se creadă că această nouă lucrare este același lucru cu o „gramatică școlară". GBLR nu este un manual școlar și nici un manual universitar, ci o lucrare care, păstrându-se la un nivel teoretic ridicat, corespunzător nivelului teoretic al momentului științific actual, are drept scop **să faciliteze accesul** la datele descrierii pentru categorii cât mai largi de cititori. În consecință, eforturile autorilor au mers în direcția sintetizării, a organizării și a sistematizării suplimentare a materialului, a explicării tuturor conceptelor, a deciziilor teoretice, a soluțiilor practice, precum și în direcția evidențierii diferențelor semnificative față de tradiția gramaticală, dar și față de GALR, astfel încât informația noii gramatici să devină accesibilă profesorilor de limba română, precum și tuturor celor interesați să-și modernizeze teoria și să-și „aducă la zi" fundamentele descrierii.

2. Specificarea din titlu *gramatică „de bază"* și deschiderea cărții spre ***uzul didactic*** au avut consecințe importante asupra conceperii, a organizării și a redactării.

- Cartea și-a redus mult dimensiunile (de la cca 2000 p., în GALR, la 700 p., în GBLR), ceea ce a făcut loc, în mai mare măsură, sintezelor teoretice, schemelor, comparațiilor, tabelelor recapitulative, a căror prezentare să fie ușor de urmărit și de înțeles. S-au eliminat, cu bună știință, fenomenele marginale, detaliile de descriere, s-a renunțat din capul locului la intenția de exhaustivitate; s-au limitat la maximum aspectele discursive și pragmastilistice, iar cele reținute (vezi *Partea a treia*) au fost examinate din perspectiva implicațiilor lor gramaticale. S-a renunțat la redactarea „de tip narativ" în favoarea unei redactări sintetice, cu titluri și subtitluri intermediare, cu organizare internă clară.
- S-a folosit o punere în pagină mai „aerisită", în care marcarea structurii interne a capitolelor și a ideilor s-a realizat prin ierarhii grafice corespunzătoare.
- Pentru exemplificarea fenomenelor, s-au propus exemple simple, clare, de cele mai multe ori construite, care să nu ceară un efort suplimentar de înțelegere.

---

[1] O carte cu același titlu, dar mult diferită ca structură și ca orientare teoretică, o datorăm regretatului și distinsului profesor Ion Coteanu (*Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, 1982). Am preluat același titlu, considerând că el corespunde cel mai bine obiectivelor gramaticii de față și relațiilor ei cu mai vechea GALR. După 28 de ani de la apariția cărții profesorului Coteanu, credem că o nouă *Gramatică de bază* este bine-venită.

• S-a elaborat un capitol de **Introducere**, în care au fost inventariate şi prezentate conceptele fundamentale: concepte morfologice şi morfosintactice (§ **1. – 2.11.**), concepte sintactice (§ **3. – 6.**), precum şi aspectele discursive fundamentale prezente în carte (§ **7.**).

• La fiecare capitol, s-au introdus câte două subtitluri: ***Dificultăţi*** şi ***Aspecte normative***, concepute special pentru a veni în sprijinul nevoilor şcolii. Plecând de la experienţa didactică a autorilor şi de la experienţa lor în monitorizarea presei audio-vizuale, s-au ales acele construcţii a căror interpretare pune numeroase probleme, constituind adevărate „capcane" ale limbii române, şi s-au ales acele aspecte normative care, ca frecvenţă, reprezintă cele mai numeroase greşeli în utilizarea limbii actuale.

• S-a introdus **Glosarul**, care, referitor la terminologia gramaticală cea mai recentă, mai ales în cazul termenilor polisemantici, oferă definirea acestora în modul în care au fost trataţi şi prezentaţi în lucrare. Pentru restul termenilor, se recomandă folosirea *Dicţionarului de ştiinţe ale limbii* (DSL), editura Nemira, 2000 şi 2005.

• S-a realizat şi un **Indice de materii**, care facilitează utilizarea cărţii şi găsirea rapidă a aspectelor căutate de utilizator, şi, de asemenea, un **Indice selectiv de cuvinte**, care include numai cuvintele cu probleme speciale de calificare, ca efect al ambiguităţii acestora, al recategorizărilor (al conversiunilor) contextuale sau ca urmare a interpretărilor diferite propuse în această carte.

• S-au introdus două feluri de „note" interne, marcate în text cu alt corp de literă; o categorie de note, introdusă prin semnul [ⓘ] şi inclusă în chenar, are în vedere situaţiile dificile, controversate, care cereau justificări şi explicaţii suplimentare, iar a doua categorie, marcată prin semnul [🕮], urmăreşte sublinierea diferenţelor de interpretare în raport cu tradiţia gramaticală, dar şi în raport cu GALR. În ansamblul cărţii, frecvenţa de apariţie a acestor note este semnul dorinţei exprese a autorilor de a-şi explica propriul text şi, evident, de a veni în sprijinul unor categorii largi de cititori.

• Cartea este însoţită şi de un ***Caiet de exerciţii***, extrem de diversificat: (i) de la exerciţii de recunoaştere şi de analiză la exerciţii de construcţie; (ii) de la exerciţii aplicative la exerciţii teoretice, menite să compare şi/sau să argumenteze unele opţiuni teoretice ale cărţii; (iii) de la exerciţii de interpretare a materialului faptic la exerciţii de tip normativ.

Exerciţiile asigură dirijarea activităţii de învăţare spre aspectele considerate de autori ca fiind mai reprezentative, dar şi mai dificile. Propunând şi **rezolvări,** autorii vin cu adevărat în sprijinul şcolii, atât al profesorilor, cât şi al elevilor. Dacă *Gramatica de bază a limbii române* este destinată mai ales profesorilor şi autorilor de manuale şcolare de gramatică, *caietul de exerciţii* este destinat, în egală măsură, profesorilor şi elevilor.

3. Ca structură, fenomenele descrise au fost grupate în trei mari secţiuni: **Partea I,** destinată gramaticii (morfosintaxei) claselor lexico-gramaticale (a părţilor de vorbire); **Partea a II-a**, destinată tratării speciale a funcţiilor sintactice, cea care păstrează în cea mai mare măsură legătura cu tradiţia gramaticală, iar **Partea a III-a**, redusă ca întindere, referitoare la fenomenele enunţiative. Trebuie făcută observaţia că fenomene din partea a II-a apar cu anticipaţie în partea I (în descrierea sintactică a claselor lexico-gramaticale), iar fenomene enunţiative apar cu anticipaţie în partea I şi a II-a (odată cu descrierea rolului deictic şi anaforic al pronumelor, al adverbelor şi al flexiunii verbale, cu prezentarea conectorilor, a predicatului enunţării etc.).

Cum interferenţele între părţi erau inevitabile, s-a încercat reducerea repetiţiilor supărătoare, acceptându-se numai acele reluări sau anticipări impuse de specificul integrator al cărţii, care, cu bună ştiinţă, şi-a propus să urmărească, pentru fenomenele fundamentale, şi interfaţa flexiune – sintaxă – semantică – pragmatică.

4. Ca nivel teoretic, *Gramatica de bază a limbii române* reflectă concepţia din GALR şi păstrează, în multe privinţe, inovaţiile introduse acolo.

Totuşi, unele **diferenţe în raport cu GALR** au fost necesare (atât în ce priveşte teoria generală, cât şi în ce priveşte descrierea de detaliu), diferenţe bazate pe o serie de articole şi de cărţi apărute în ultimul timp, fie posterioare lucrului la GALR, fie neintrate atunci în sfera noastră de interes. Majoritatea noilor lucrări sunt teze de doctorat finalizate în ultimii ani, precum şi articole şi cărţi care au dus cercetarea din domeniul gramaticii româneşti mai departe, aprofundând şi detaliind descrierile existente.

4.1. Dintre modificările nou introduse, cele mai semnificative vizează, pe de o parte, perspectiva mai apăsat morfosintactică, iar, pe de altă parte, modul de concepere a sintaxei grupului nominal.

- În noua gramatică, clasele lexico-gramaticale sunt examinate şi descrise împreună cu grupurile sintactice pe care le proiectează (vezi capitolele *Substantivul şi grupul nominal, Adjectivul şi grupul adjectival, Verbul şi grupul verbal, Prepoziţia şi grupul prepoziţional* etc.), desăvârşindu-se, astfel, ceea ce, timid, se începuse în GALR: descrierea claselor atât sub aspect flexionar (trăsături flexionare ale centrelor de grup, în ipostaza lor de centre flexibile), cât şi sub aspect sintactic (organizarea internă a grupului şi locul de inserare a fiecăruia în ansamblul propoziţiei). Într-o carte în care perspectiva *morfosintactică* este predominantă, s-au evitat, astfel, separările categorice între morfologie şi sintaxă.
- În privinţa organizării grupului nominal, în GBLR se renunţă definitiv la funcţia sintactică de *atribut* din gramatica tradiţională. Sub aspect funcţional, *atributul* este totalmente nereprezentativ, acoperind, în absenţa ierarhizărilor sintactice şi sintactico-semantice, componenţi dintre cei mai diverşi: determinanţi, cuantificatori, modificatori, posesori, complemente.
- În consecinţă, în lucrarea de faţă se ajunge la o diferenţiere mai netă a grupului verbal, a grupului adjectival, a celui adverbial şi a celui prepoziţional, pe de o parte, de grupul nominal, pe de alta, primele caracterizate prin clasa complementelor, iar ultimul, prin clasa determinanţilor, a modificatorilor, a posesorului. Numai în cazul grupurilor nominale neprototipice (fie cu centre de provenienţă verbală şi adjectivală, fie cu centre substantivale relaţionale), pot să apară, simultan, determinanţi, modificatori şi complemente; altfel, prezenţa determinanţilor şi a modificatorilor exclude prezenţa complementelor.

4.2. GBLR inovează şi în alte privinţe.

- Sub aspectul **inventarului de clase şi subclase,** gramatica de faţă, inovează şi în raport cu tradiţia gramaticală, şi în raport cu GALR.

– În privinţa **articolului**, în cartea de faţă, se pledează, ca şi în GALR, dar contrar tradiţiei, pentru nesepararea unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului, dar, în acelaşi timp însă, se pledează pentru autonomia funcţional-sintactică a acestuia, deci pentru includerea lui, cu funcţie sintactică distinctă de Det(erminant), în organizarea unui GN (vezi **Introducere, 2.2.**; vezi **Articolul**). Graţie autonomiei sale funcţional-sintactice, articolul beneficiază, aici, de o descriere mult mai detaliată, la toate nivelurile (flexionar, sintactic, semantico-pragmatic), examinându-se relaţia lui cu alţi componenţi din GN, şi anume: cu ceilalţi determinanţi (cei lexico-gramaticali), cu clasa cuantificatorului, a posesorului, a modificatorilor.

– În privinţa **numeralului**, după eliminarea subclaselor cu statut eterogen, subordonate altor clase lexico-gramaticale, au rămas două subclase de numeral (*cardinalele* şi *ordinalele*) ale căror trăsături morfologice, sintactice şi funcţional-semantice, diferite de ale altor clase, dar şi între ele, permit recunoaşterea lor drept clase lexico-gramaticale aparte.

– În clasa **pronumelui,** se recunoaşte un *pronume reciproc*, omonim cu pronumele reflexiv, dar utilizat în cu totul alte contexte şi construcţii sintactice, iar, în cazul posesivului, se recunoaşte numai *adjectivul posesiv*, nu şi pronumele posesiv, care este interpretat ca analizabil în oricare dintre apariţiile acestuia.

– Se propune existenţa unei a treia subclase de **adjective**, adjectivele *situative*, care se disting semantic şi sintactic atât de cele *calificative*, cât şi de cele *categoriale*.

• Se introduce o clasificare sintactico-semantică mai detaliată a verbelor, distingându-se între intranzitivele inergative (agentive) şi cele ergative (non-agentive) sau cele cu Experimentator.

• Se recunoaşte terminologic, dar şi ca entitate distinctă, un tip special de *complement circumstanţial*, un complement matricial cerut semantico-sintactic de clasa restrânsă a verbelor cu adverbial obligatoriu (adverb sau grup prepoziţional cu valoare circumstanţială).

• Termenul *adjunct* se specializează pentru componentele (semantico-sintactice) facultative din structura grupurilor verbal, adjectival şi adverbial, diferenţiindu-se net adjuncţii de complemente.

• Se detaliază structura grupului prepoziţional (GPrep), distingându-se *complementele prepoziţiei*, cu apariţie obligatorie, complemente realizate frecvent nominal, dar şi propoziţional.

• Se introduce distincţia între *enunţ* şi *discurs,* ca unităţi discursiv-pragmatice prin excelenţă, pe de o parte, şi *propoziţie*, ca unitate sintactică, pe de altă parte, stabilindu-se, în acelaşi timp, şi interferenţa între cele două tipuri de unităţi. În cadrul propoziţiei, se introduce distincţia între *propoziţia finită* şi cea *non-finită* (în funcţie de calitatea verbului-centru, aflat la o formă finită sau non-finită), numai prima având şi autonomie enunţiativă şi putând, ca atare, să se constituie într-un enunţ de sine stătător.

• Poate cea mai importantă şi „mai vizibilă” modificare priveşte **noua tehnică de marcare a ierarhiilor sintactice**, prin utilizarea parantezelor drepte în care se includ grupurile sintactice şi componentele acestora. Specifică acestei notaţii este cuprinderea unor paranteze drepte între alte paranteze drepte, ca semn al încorporării grupurilor sintactice unul în structura celuilalt, după cum centrul de grup ocupă o poziţie ierarhică superioară sau, dimpotrivă, una mai joasă. Sistemul de notare, odată înţeles, reprezintă un mijloc suplimentar de indicare (de vizualizare) a ierarhiilor sintactice şi a diferenţelor ierarhice dintre componente.

5. GBLR, astfel concepută, vine în sprijinul următoarelor categorii de cititori:

(a) profesorii de limba şi literatura română din sistemul preuniversitar care, în activităţile lor cu elevii, utilizează GALR (2005 / 2008) şi care, prin viitoarele programe şi manuale de limba română, vor fi puşi în faţa prelucrării „pentru şcoală” a informaţiei din GALR;

(b) profesorii de limba şi literatura română angajaţi în pregătirea examenelor de perfecţionare profesională (cursuri de perfecţionare, dar şi formele regulate finalizate prin examene de definitivat şi de gradul al II-lea);

(c) studenţii filologi de la Facultăţile de Litere şi de Limbi Străine, care urmează cursurile fundamentale de *Morfologie a limbii române* şi de *Sintaxă*, precum şi alte cursuri opţionale, de masterat şi de doctorat, destinate tratării unui aspect sau a altuia din gramatica limbii române;

(d) elevii de gimnaziu şi de liceu interesaţi de studiul gramaticii, care, prin *Caietul de exerciţii*, pot găsi un bun sprijin în depăşirea dificultăţilor şi a „capcanelor” limbii române;

(e) lingvişti şi non-lingvişti, interesaţi să-şi „aducă la zi” informaţiile privind descrierea gramaticală a limbii române;

(f) cititorii străini interesați de studierea și de învățarea limbii române, precum și de cercetările comparative, cartea de față având avantajul unei descrieri făcute din perspectiva teoriilor gramaticale moderne general recunoscute.

* *
*

Sperăm că această carte, care a beneficiat de contribuția unui grup de autori – cadre didactice universitare și/sau cercetători – venind din generații foarte diferite (de la cei cu mare experiență la cei extrem de tineri, de curând ieșiți de pe băncile școlii, fiecare dintre ei aducând așteptările altei generații de cititori), va primi aprobarea celor mai numeroase grupuri de cititori-țintă, răspunzând exigențelor acestora și obiectivelor pentru care cartea a fost concepută.

Gabriela Pană Dindelegan

ABREVIERI

A = acuzativ
adj. = adjectiv
adv. = adverb
art. = articol
CAg = complement de agent
CComp = complement comparativ
CD = complement direct
CI = complement indirect
circ. = circumstanţial
CircCant = circumstanţial cantitativ
CircCauză = circumstanţial de cauză
CircConc = circumstanţial concesiv
CircCond = circumstanţial condiţional
CircCons = circumstanţial consecutiv
CircCumul = circumstanţial cumulativ
CircExc = circumstanţial de excepţie
CircInstr = circumstanţial instrumental
CircLoc = circumstanţial de loc
CircMod = circumstanţial de mod
CircModalitate = circumstanţial de modalitate
CircOpoz = circumstanţial opoziţional
CircRel = circumstanţial de relaţie
CircScop = circumstanţial de scop
CircSoc = circumstanţial sociativ
CircTimp = circumstanţial de timp
ComplCircCant = complement circumstanţial cantitativ
compl. = complement
ComplCirc = complement circumstanţial
ComplCircLoc = complement circumstanţial de loc
ComplCircMod = complement circumstanţial de mod
ComplCircTimp = complement circumstanţial de timp
conj. = conjunctiv, conjuncţie
coord. = coordonare, coordonatoare
CPO = complement predicativ al obiectului
CPos = complement posesiv
CPrep = complement prepoziţional
CSec = complement secundar
Cuant = cuantificator
D = dativ
Der = sufix derivativ

des. = desinenţă
Det = determinant
F = flectiv
f. / fem. = feminin
G = genitiv
GAdj = grup adjectival
GAdv = grup adverbial
ger. = gerunziu
GInterj = grup interjecţional
GN = grup nominal
GN$_{num}$ = grup nominal cu centru numeral
GN$_{pron}$ = grup nominal cu centru pronume
GPrep = grup prepoziţional
GV = grup verbal
GV$_{ger}$ = grup verbal cu centru gerunziu
GV$_{inf}$ = grup verbal cu centru infinitiv
GV$_{part}$ = grup verbal cu centru participiu
GV$_{supin}$ = grup verbal cu centru supin
impf. = imperfect
inf. = infinitiv
m. / masc. = masculin
m-m-c-p = mai-mult-ca-perfect
Modif = modificator
N = nominativ
n. = neutru
nelit. = neliterar
NP = nume predicativ
num. = numeral
P = propoziţie
part. = participiu
PConj = propoziţie conjuncţională
P$_{Coord}$ = propoziţie coordonată
pers. = persoană
pf. = perfect
P$_{finit}$ = propoziţie finită
P$_{Ind}$ = propoziţie independentă
pl. = plural
P$_{Matrice}$ = propoziţie matrice (regentă)
P$_{non\text{-}finit}$ = propoziţie non-finită
pop. = popular
Pos = posesor
PRel = propoziţie relativă
prep. = prepoziţie
prez. = prezent
pron. = pronume
PS = predicativ suplimentar
pf. s. = perfect simplu
R = radical

S = subiect
sg. = singular
subord. = subordonare, subordonatoare
subst. = substantiv
suf. = sufix
V = verb
Voc = vocativ

SIMBOLURI

/	separă variantele libere sau alternanțele fonetice
//	separă variante complementare (nerealizabile concomitent)
*	plasat înaintea unei secvențe indică agramaticalitatea acesteia
[ ]	delimitează constituenții din grupurile sintactice; în structurile eliptice, indică secvența recuperată din elipsă; conțin transcrierile fonetice
(...)	în citate, indică absența unei secvențe
<u>x</u>	sublinierea unei litere marchează locul accentului
ĭ, ŭ	notează realizări semivocalice ale desinențelor (*leŭ, leĭ; vreaŭ, vreĭ*)
^{i}	redă sunetul *i* final devocalizat / asilabic / șoptit (*pom*^{i}, *vez*^{i})
~~X~~	un simbol tăiat cu o linie marchează faptul că acesta a ocupat poziția respectivă într-un moment al derivării, dar apoi s-a deplasat într-o altă poziție (*Ce ai mâncat ~~ce~~?*)
x_i	indicii *i, j* etc. reprezintă (co)referențialitatea (*Ion*$_i$ *se*$_i$ *spală*)
Ø	indică nerealizarea fonetică a unui component / a unei secvențe (*pomØ, pomi*)
√	indică absența unei secvențe (*contra studenților și √ profesorilor*)
ⓘ	marchează diverse informații suplimentare (terminologice, istorice etc.)
🕮	marchează raportările la gramatica tradițională și la GALR

INTRODUCERE. PREZENTAREA CONCEPTELOR ESENȚIALE

1. Ce este morfosintaxa şi de ce o carte de morfosintaxă? 2
2. Ce concepte morfologice se utilizează în această carte? 3
3. Ce înseamnă *sintaxa* şi care sunt conceptele sintactice de bază utilizate în carte? .. 15
3.1. Definiție 15
3.2. Unități sintactice 15
4. Structuri de bază *vs* structuri reorganizate 30
4.1. Reorganizări gramaticalizate 30
4.2. Reorganizări accidentale, implicând şi diverse tipuri de elipsă 33
5. Funcția sintactică. Definiție, clasă de substituție, inventar de funcții 34
5.1. Modul de concepere 34
5.2. Modificări de inventar 36
5.2.1. Clasa complementelor 36
5.2.2. Clasa circumstanțialelor 36
5.2.3. Inventarul funcțiilor din GN 37
6. Tipuri de funcții 37
6.1. Complemente 37
6.2. Circumstanțiale 38
6.3. Funcții din GN 39
6.4. Interpretarea predicatului 40
7. Ce aspecte discursiv-pragmatice vor fi examinate în carte şi din ce perspectivă? ... 41
7.1. Dimensiunea discursiv-pragmatică a limbajului 41
7.2. Legătura dintre aspectele discursiv-pragmatice şi cele gramaticale 42
7.3. Fenomene urmărite 43

INTRODUCERE

PREZENTAREA CONCEPTELOR ESENŢIALE

1. Ce este *morfosintaxa* şi de ce o carte de morfosintaxă?

Abordarea morfosintactică, perspectivă mai nouă în studiul limbii, comportă o viziune integratoare între cele două subdiviziuni tradiţionale, morfologia şi sintaxa, şi are ca obiect de studiu urmărirea intercondiţionată a fenomenelor sintactice şi morfologice, examinând implicaţiile sintactice ale diverselor fapte flexionare şi, invers, manifestările morfologice pentru fapte considerate prin tradiţie ca aparţinând sintaxei.

Baza practică a noii perspective a constituit-o imposibilitatea de a atribui anumite fenomene lingvistice unui singur domeniu. Categorii precum: articol şi determinare, caz, gradare, diateză, persoană, forme finite (moduri personale) *vs* forme non-finite (moduri non-personale) ale verbului, clitice pronominale, nominalizare etc. nu mai pot fi concepute astăzi ca aparţinând unui singur domeniu, tratarea lor dintr-o unică perspectivă fiind de mult abandonată şi, în oarecare măsură, chiar imposibil de făcut.

Cazul, de exemplu, este o categorie care interesează, în egală măsură, sintaxa şi morfologia, deoarece cazul este impus sintactic, prin reguli de regim şi de acord, dar se manifestă flexionar (prin desinenţe şi articol): *aparţine*$_{[+\text{D}]}$ *mamei*$_{\text{des.+ art.}}$, *contra*$_{[+\text{G}]}$ *elevilor*$_{\text{art.}}$ Determinarea, de asemenea, este o categorie care priveşte mai multe domenii: priveşte sintaxa grupului nominal, grup care include un component sintactico-funcţional distinct Det(erminant); interesează şi flexiunea (morfologia), prin trăsătura articolului românesc de a se lega enclitic de substantiv şi de a participa la flexiune; interesează şi pragmatica, prin funcţia semantico-pragmatică specifică determinantului de integrator enunţiativ (integrarea unui substantiv în enunţ nu se realizează, decât cu totul excepţional, în afara articolului şi a determinării).

În aceste condiţii, se pune întrebarea cărui domeniu îi aparţin determinarea / articularea şi cazul? Sunt numeroase alte fenomene pentru care se ridică întrebări identice. Nu o dată includerea în morfologie sau în sintaxă n-a avut altă explicaţie decât cutuma gramaticii tradiţionale.

Gramatica claselor lexico-gramaticale (a **părţilor de vorbire**), din prima parte a lucrării, urmăreşte fiecare clasă lexico-gramaticală din diverse perspective:

- **flexionară** (se examinează categoriile gramaticale specifice fiecărei clase, structura flexionară internă a cuvintelor flexibile, mărcile flexionare, clasele de flexiune);
- **sintactică** (se examinează disponibilitatea cuvintelor aparţinând diverselor clase de a genera / proiecta grupuri sintactice, implicit, trăsăturile de combinare ale fiecărei clase; se urmăreşte structura internă a fiecărui grup, precum şi poziţia sintactică în care se inserează grupul în structura altor grupuri);
- **semantică** (analiza semantică nu se face în sine şi pentru sine, ci pentru implicaţiile gramaticale semnificative ale diverselor funcţii şi distincţii semantice; concomitent cu funcţiile sintactice ale subordonaţilor în raport cu centrul de grup, se urmăresc şi funcţiile semantice ale acestora).

Partea destinată **gramaticii claselor lexico-gramaticale** oferă exemplul cel mai clar al corelării perspectivelor şi, în fond, al dificultăţii, chiar al imposibilităţii, pentru multe fenomene, de a fi împărţite între morfologie şi sintaxă.

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, noutatea cărţii constă în introducerea unei perspective **morfosintactice**, renunţându-se la separarea tradiţională strictă între morfologie şi sintaxă. Clasele lexico-gramaticale şi grupurile sintactice sunt urmărite, în acelaşi timp, sub aspect sintactic (organizare internă a grupului şi locul de inserare a fiecăruia în ansamblul propoziţiei) şi sub aspect flexionar (trăsături flexionare ale centrelor de grup, în ipostaza lor de centre flexibile). Prima parte a cărţii oferă, deci, o morfologie a claselor flexibile şi o sintaxă a grupurilor pe care cuvintele aparţinând diverselor clase lexico-gramaticale le proiectează.

2. Ce concepte morfologice se utilizează în această carte?

Pentru analiza morfologică din această carte se va face apel la termeni şi concepte fundamentale care, în general, sunt definiţi în momentul primei lor apariţii şi în ***Glosar***, dar pe care, succint, îi vom trece în revistă şi în cele de urmează.

2.1. **Morfologia** înseamnă **flexiune**, adică schimbarea formei unui cuvânt pentru a exprima diverse valori / categorii gramaticale.

2.2. Ansamblul vocabularului limbii române (ansamblul cuvintelor / al lexemelor) se grupează în **clase lexico-gramaticale**, fiecare reprezentând o clasă de cuvinte care, dincolo de diferenţele de la un cuvânt la altul, au în comun trăsături semantice, sintactice şi flexionare, trăsături importante pentru configuraţia întregii clase.
Fără să fie un concept exclusiv morfologic / flexionar, clasa lexico-gramaticală are şi o importantă dimensiune flexionară (vezi *infra*, (c)) şi, în plus, există semnificative corelaţii între trăsăturile flexionare ale clasei şi trăsăturile ei semantice şi sintactice.

📖 În tradiţia noastră gramaticală, clasei lexico-gramaticale îi corespundea, terminologic, ***partea de vorbire.***

(a) Semantic, există o constantă a clasei; de exemplu, **substantivul** denumeşte entităţi, obiecte în sens larg (*elev, student, profesor, copac, casă, idee, gând*); **adjectivul** exprimă calităţi / proprietăţi ale entităţilor ([casă] *înaltă, spaţioasă, luminoasă, colorată*) sau acţionează asupra extensiunii referenţilor desemnaţi prin substantiv, „categorizând" / stabilind subclase de referenţi ([casă] *ţărănească* vs *boierească*, [profesor] *român* vs *francez*, [student] *bucureştean* vs *ieşean*); **verbul** exprimă evenimente, acţiuni, stări (*cade, se sparge; aleargă, citeşte; se bucură, se întristează*); **pronumele** este lipsit de referinţă proprie, dar şi-o procură contextual, din contextul lingvistic (*profesorul*$_i$ *şi elevii* ***lui***$_i$ ***/ acestuia***$_i$) sau din cel situaţional (*Hai la* ***mine****!,* ***Eu*** *îmi recunosc greşeala, în timp ce* ***tu****, niciodată*); **numeralul cardinal** exprimă o informaţie cantitativă exactă / numerică (*doi, trei, zece, nouăsprezece, o sută*).

(b) Sintactic, membrii unei clase lexico-gramaticale au posibilităţi combinatorii comune, prezentând trăsături identice sau apropiate în cadrul grupurilor sintactice. De exemplu, clasa prepoziţiei prezintă, în comun, capacitatea de a genera un grup sintactic

(GPrep), în interiorul căruia prepoziția impune același tip de restricții componentului cu care se combină (de exemplu, impune acestui component o restricție de caz: *lângă*$_{[+A]}$ *mine, grație*$_{[+D]}$ *mie* și cere prezența lui obligatorie: **Locuiește lângă, *Reușește grație*); clasa adjectivului se distinge prin obligativitatea fiecărui membru de a avea un suport sintactic nominal (cel mai frecvent, realizat prin substantiv), care îi impune adjectivului acordul în gen, număr și caz (*carte frumoasă – cărți frumoase*) etc.

(c) Flexionar, fiecare clasă prezintă categorii gramaticale proprii, iar, pentru categoriile comune, fiecare clasă are un conținut specific și/sau mijloace proprii de realizare. De exemplu, numai clasa verbului prezintă categoriile mod și timp. Categoria persoanei apare și la verb, și la pronume, dar cu un conținut totalmente diferit. Sunt alte clase (prepoziția, conjuncția, interjecția) care, în ansamblu, se caracterizează prin absența flexiunii.

- Există **clase lexico-gramaticale deschise**, cu inventar nelimitat, putându-se îmbogăți oricând cu formații noi, create în interiorul limbii sau împrumutate (substantiv, adjectiv, verb și, în mai mică măsură, clasa adverbului), și **clase închise,** cu inventar numărabil și nu foarte numeros, care nu acceptă (decât cu totul excepțional) creații noi (prepoziția, conjuncția, articolul, chiar pronumele și numeralul).

  De exemplu, substantivul își lărgește continuu inventarul, atât prin creații interne, cât și prin împrumuturi, „dicționarele de cuvinte recente" (vezi DCR$_2$), precum și dicționarele cu deschidere față de împrumut (vezi DOOM$_2$), constituind o mărturie a unui asemenea proces. Numai câteva pagini din DOOM$_2$ de la litera F (p. 311–316) includ următoarele formații substantivale noi (semnul [*] notează, în DOOM$_2$, cuvintele nou introduse în raport cu ediția anterioară): **folk, *folkist, *fondu, *fondue, *fonoizolare, *font, *forehand, *foreză, *formant, *formata, *formatare, *forșpan, *fotoconductor, *fotocopia, *fotocopiator, *fotomodel, *franciză, *francizor, *francofon, *francofonie*).

  În comparație cu substantivul, prepoziția s-a îmbogățit și ea cu unele formații noi, primind câteva împrumuturi recente (vezi *vizavi de, versus, per, via*: (nelit.) *Avea o altă părere* ***vizavi de*** *reformă, adverb* ***versus*** *adjectiv, 10 lei* ***per*** *bucată, voturi* ***pro*** *președinte, Trenul merge la Viena* ***via*** *Budapesta*); pe de altă parte, tinde să-și creeze în interiorul limbii, prin recategorizare, unii termeni noi (în româna actuală, există semne ale unei tendințe de utilizare prepozițională a adverbelor *conform, contrar, potrivit,* a gerunziului *privind,* a locuțiunii verbale cu formă de gerunziu *având în vedere,* a grupării gerunziale *dat fiind,* a unei propoziții întregi *în* (*ceea*) *ce privește* etc., fără ca aceste conversiuni să se fi produs total). Dar, în ansamblu, asemenea treceri sunt rare, prepoziția rămânând, în raport cu substantivul, o clasă puțin numeroasă, cu un inventar ce poate fi specificat membru cu membru.

ⓘ De altfel, în gramatica de față, toate aceste forme sunt înregistrate la clasele de origine, dată fiind prezența unor trăsături care trimit încă spre aceste clase.

- Există **clase** eminamente **lexicale**, cuvintele componente fiind „pline lexical" (au semnificație lexicală proprie), clase eminamente **funcționale**, membrii clasei pierzându-și autonomia lexicală, sau, altfel spus, gramaticalizându-se și funcționând numai cu rol gramatical, și **clase mixte**, care, de la un termen la altul, pot apărea cu rol lexical sau funcțional.

Substantivul, adjectivul, numeralul, verbul, adverbul sunt clase lexicale, fiecare component putând fi descris din punct de vedere lexical; articolul este o clasă eminamente funcţională, cu întregul inventar de termeni gramaticalizat; prepoziţia, de la un context la altul, apare drept clasă lexicală (vezi *prepoziţiile lexicale*, care sunt cele mai numeroase şi care se pot caracteriza lexical: *asupra, către, contra, din, dinspre, lângă, pentru, spre, sub* etc.) sau, prin anumiţi termeni şi anumite utilizări, are şi statut funcţional (vezi *prepoziţiile funcţionale*, cele care, total delexicalizate, servesc la exprimarea cazurilor: *carte **a** doi elevi, dau **la** doi elevi* sau cele care servesc la marcarea / exprimarea infinitivului şi a supinului: *doreşte **a** învăţa, termină **de** citit* etc.).

Sub aspectul **inventarului de clase lexico-gramaticale,** gramatica de faţă inovează, pentru unele dintre clase (articolul şi numeralul), şi în raport cu tradiţia gramaticală, şi în raport cu GALR.

- În privinţa **articolului**, aici se pledează, ca şi în GALR, dar contrar tradiţiei, pentru „nesepararea unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului" (vezi **Articolul**); în acelaşi timp, se pledează pentru **autonomia funcţional-sintactică** a articolului, deci pentru includerea lui, cu funcţie sintactică distinctă de Det(erminant), în organizarea unui GN, indiferent de realizarea lui ca flectiv enclitic legat sau ca morfem liber proclitic; să se vadă reprezentările:

(a) [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *elev*$_{Centru}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Pos}$]
(b) [$_{GN}$ ***elevul***$_{Centru+Det}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Pos}$].

Este un exemplu extrem de clar pentru a evidenţia interferenţa nivelurilor (morfologic – sintactic – lexical), avându-se în vedere că aceeaşi funcţie sintactică (cea de determinant) se realizează fie printr-un flectiv ((b): articolul legat), fie printr-un morfem liber ((a): articolul proclitic), fie lexical, prin cuvinte cu autonomie lexicală ((c): adjectivele demonstrative):

(c) [$_{GN}$ [***acest***]$_{Det}$ *elev*$_{Centru}$ [*silitor*]$_{Modif}$ [*al Mariei*]$_{Pos}$].

Autonomia sintactică explică reintroducerea, în această carte, a unui capitol special destinat clasei articolului, din care însă, diferit de tradiţia gramaticală, sunt eliminate „articolul demonstrativ" şi „articolul posesiv"; primul este discutat la clasa pronumelui / adjectivului demonstrativ, ca realizare „semiindependentă" a acestora, iar cel de al doilea apare, în funcţie de context, fie ca pronume semiindependent, fie ca morfem liber, determinat sintactic, al cazului genitiv sau ca morfem liber al adjectivului posesiv.

- În privinţa **numeralului**, după eliminarea subclaselor cu statut eterogen, care, prin comportament, pot fi „vărsate" la alte clase / subclase lexico-gramaticale (fracţionarul la substantiv, multiplicativul la adjectiv sau la adverb, adverbialul la adverb, distributivul la numeralul cardinal, colectivul la pronumele indefinite globalizante; vezi **Numeralul**), rămân două subclase de numeral (**cardinalele** şi **ordinalele**) a căror individualitate morfologică, sintactică şi funcţional-semantică, diferită şi între ele, dar şi în raport cu alte clase, permite recunoaşterea lor drept **clase lexico-gramaticale aparte.**

2.3. Categoriile gramaticale sunt semnificaţii / valori gramaticale care îşi găsesc o marcare flexionară repetabilă pentru o clasă numeroasă de cuvinte şi în funcţie de care clasele de lexeme îşi schimbă forma în cursul flexiunii (de exemplu, valoarea de „condiţional" se manifestă pentru întreaga clasă a verbului prin acelaşi tip de mărci: *aş cânta, aş citi, aş alerga, m-aş plimba* etc.; la fel, valoarea de „viitor" este prezentă în întreaga clasă a verbului şi se realizează prin aceleaşi mărci: *voi cânta – o să cânt – am să cânt, voi citi – o să citesc – am să citesc, voi alerga – o să alerg – am să alerg* etc.).

Fiecare clasă lexico-gramaticală are categorii specifice, iar, în cazul categoriilor comune, există adesea mari diferenţe de conţinut şi chiar diferenţe de marcare. În cadrul flexiunii verbale, apar categoriile specifice de mod şi timp. În cadrul flexiunii nominale (substantiv, adjectiv, pronume), pe lângă categoriile comune (caz, gen şi număr), există şi diferenţe: determinarea apare la substantiv, gradarea apare la adjectiv, iar persoana apare la pronume. Pentru categoriile comune mai multor clase (de exemplu, cazul, la substantiv şi la adjectiv, sau persoana, la pronume şi la verb), apar diferenţe de conţinut între clase: în timp ce, la substantiv, cazul exprimă relaţiile pe care substantivul le angajează în cadrul grupurilor sintactice, la adjectiv, cazul este impus printr-un acord formal cu substantivul; în timp ce, la pronume, persoana diferenţiază participanţii la actul de comunicare, specificând locutorul, alocutorul / interlocutorul şi persoana a 3-a, despre care se vorbeşte, în cazul verbului, persoana se impune formal, prin acordul cu subiectul. Apar şi diferenţe de marcare a categoriilor comune (de exemplu, la substantiv, numărul se marchează prin desinenţe, iar pentru declinarea articulată participă şi formele articolului; la verb, numărul se exprimă solidar cu persoana şi se realizează prin desinenţe diferite de cele ale substantivului).

2.4. În limba română, fiecare cuvânt aparţinând unei clase lexico-gramaticale flexibile se constituie în **paradigme flexionare,** mai largi sau mai restrânse. **Paradigmele** sunt alcătuite din ansamblul formelor pe care **acelaşi cuvânt** le poate primi în flexiune; de exemplu, paradigma substantivului *elev* include formele: *elev – elevi – elevul – elevului – elevii – elevilor – al elevului – elevule,* iar paradigma verbului *a cânta* include forme precum: *cânt – cânţi – cântă ..., cântam – cântai – cânta ..., am cântat – ai cântat – a cântat ..., voi cânta ..., aş cânta ..., cântând, a cânta, cântat* etc.

În cadrul fiecărei paradigme, există forme distincte, dar şi **forme omonime**, constituite din forme flexionare identice, dar cu semnificaţii gramaticale diferite, semnificaţii pe care alte cuvinte ale clasei lexico-gramaticale în discuţie le diferenţiază. De exemplu, se poate vorbi de omonimia singular = plural în flexiunea unor substantive ca: (*un, doi*) *ochi,* (*un, doi*) *genunchi,* (*o, două*) *învăţătoare,* (*un, două*) *nume,* valori gramaticale care, în flexiunea altor substantive, se diferenţiază ca formă / ca expresie (*pom – pomi, carte – cărţi, lucru – lucruri*), sau se poate vorbi de omonimii ale indicativului prezent, care caracterizează numai anumite verbe: omonimia 3 sg. = 3 pl. apare la verbe în *-i* ca *a oferi, a suferi* (*el, ei oferă*; *el, ei suferă*), în timp ce omonimia 1 sg. = 3 pl. apare la verbe în *-i* ca *a fugi, a veni* (*eu, ei fug*; *eu, ei vin*) etc.

2.5. Există şi **alte modalităţi de a clasifica ansamblul vocabularului** (al cuvintelor) limbii române decât cele analizate, pentru care barierele lexico-gramaticale tradiţionale nu mai sunt relevante sub toate aspectele.

2.5.1. Pe baza unor **trăsături flexionare** comune, se disting **clasele variabile** (cu flexiune) şi **clasele invariabile** (fără flexiune), iar în cadrul celor dintâi, clase cu **flexiune de tip nominal** (care cunosc categoria cazului: substantiv, adjectiv, pronume) şi clasa verbului, cu **flexiune de tip verbal** (mod, timp).

Pe lângă clasele întregi cu statut invariabil (este cazul prepoziţiilor, al conjuncţiilor, al interjecţiilor), clasele variabile pot cuprinde, izolat, şi ele **cuvinte invariabile** (astfel, clasa substantivului şi cea a adjectivului sunt, în ansamblu, variabile, dar fiecare include şi cuvinte invariabile). De obicei (dar nu numai!), sunt cuvinte recente, neintegrate încă morfologic, a căror finală prezintă dificultăţi fonetice reale de integrare (să se vadă substantivele invariabile din $DOOM_2$: **masculinele** sg.-pl. *avocado*

„plantă”, sg.-pl. *dingo*, sg.-pl. *euro*, sg.-pl. *guru*, sg.-pl. *koala*, sg.-pl. *macho*, sg.-pl. *marabu*, sg.-pl. *panda*, sg.-pl. *paria*, sg.-pl. *peso*, sg.-pl. *piranha*, sg.-pl. *skinhead* etc. şi **femininele** sg.-pl. *call-girl*, sg.-pl. *cover-girl*, sg.-pl. *millefiori*, sg.-pl. *pietà* etc.; vezi şi **adjectivele**: *bleu, cool, cumsecade, kaki, lila, maro, naşpa, otova* etc.).

> ⓘ De menţionat că, în interiorul claselor variabile, **singur verbul**, în ipostaza sa de predicat al enunţului, nu poate avea şi membri invariabili; ies din discuţie formele non-finite, cu invariabilitate de persoană şi de număr (***Mergând eu / tu / el / noi** spre facultate, a început ploaia*), care se îndepărtează de verbul prototipic, nemaiapărând cu autonomie predicativă (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 1.1.**).

2.5.2. Pe baza unei **trăsături sintactice** comune, se distinge clasa ***conectorilor***, a căror funcţie este de a asigura coeziunea grupurilor sintactice şi ierarhizarea constituenţilor în cadrul acestora (legând subordonaţii de centru, dar şi componente ocupând aceeaşi poziţie ierarhică); sunt incluse aici prepoziţiile, conjuncţiile, ca şi unele pronume, adjective şi adverbe – cele relative –, precum şi articolul, în unele utilizări ale sale.
După acelaşi tip de criteriu, se detaşează clasa ***complementizatorilor*** (*că, să, dacă*), incluzând conectorii conjuncţionali care servesc la introducerea propoziţiilor completive (subiective, completive directe, completive secundare, completive prepoziţionale, predicative) din componenţa unui GV (*Doreşte să ..., Trebuie să ..., Crede că ..., Înseamnă că ..., Întreabă dacă ..., Se verifică dacă ...*) sau a unui GAdj (*dornică să ..., capabilă să ..., mândră că ..., bucuroasă că ..., curioasă dacă ...*). şi a completivelor din componenţa unui GN (*dorinţa să ..., speranţa că ..., întrebarea dacă ...*).

2.5.3. Pe baza unei **trăsături semantice** comune, ignorând deci alte caracteristici, se distinge, de exemplu, clasa ***cantitativelor***, caracterizate prin prezenţa, în matricea lor semantică, a unei trăsături [+ Cantitate], clasă care include toate numeralele tradiţionale (*doi, al doilea, amândoi, tustrei*), numeroase pronume şi adjective pronominale indefinite (*mulţi, puţini, destui, câţiva, niscaiva*), unele adjective propriu-zise cu valori cantitative (*numeroşi*), articolul nedefinit (*un, o, nişte*), chiar unele substantive (*cuplu, doime, duzină, pereche, sute, zeci*).

2.5.4. Tot după un **criteriu semantico-pragmatic**, privind modul de procurare a referinţei, se pot distinge clasa ***anaforicelor***, caracterizată prin lipsa unei referinţe proprii şi împrumutarea ei de la o sursă referenţială prezentă în contextul lingvistic, şi clasa ***deicticelor***, care îşi procură referinţa tot contextual, dar din contextul situaţional (din situaţia de comunicare); vezi **Anafora, Deixisul**.
Cele două clase au un inventar comun, cu utilizări când anaforice, când deictice, dar şi elemente distincte, cu utilizare numai anaforică sau numai deictică. Clasa anaforicelor cuprinde o mare parte a pronumelui (*[miniştrii]$_i$ şi copiii **lor**$_i$ / **acestora**$_i$ / **unora**$_i$ / **fiecăruia**$_i$ dintre **ei**$_i$*), unii termeni adverbiali (*Geanta e [la şcoală]$_i$, **unde**$_i$ mi-am lăsat şi ochelarii; **Acolo**$_i$ mi-am lăsat şi ochelarii*), unii termeni adjectivali (*Filmul era [dur]$_i$; un **asemenea**$_i$ / un **aşa**$_i$ film nu-mi face plăcere*) etc. Clasa deicticelor cuprinde, ca şi anaforicele, o parte a pronumelui şi a adjectivelor pronominale (*eu, tu, noi, voi ..., (al) meu, (al) tău ..., acest/a, acel/a, cel, celălalt*), unele adverbe (*azi, mâine, aşa, aici, acolo, în dreapta, în stânga* etc.), în utilizări precum: ***Tu, cel din stânga**, vino **aici**, lângă **mine**!*

2.6. Marca gramaticală reprezintă orice element din planul expresiei (al formei cuvântului) asociat în mod constant cu o anumită semnificaţie gramaticală şi servind la recunoaşterea acesteia.

Trebuie distinse o marcare specifică flexiunii (desinenţe, articol, sufixe gramaticale), mărci al căror rol este să diferenţieze diversele categorii flexionare, şi o marcare specifică funcţiilor sintactice, mărci al căror rol este să diferenţieze funcţiile sintactice (de exemplu, funcţia de complement direct de cea de subiect). Astfel, trebuie deosebite mărcile flexionare ale cazurilor (desinenţă: [*unei*] *cas-**e**, flor-**i**, basma-**le***, articol: *codru-**lui**, codri-**lor***, desinenţă + articol: *cas-**ei**, flor-**ii**, basma-**lei***) de mărcile sintactice (funcţia de complement direct se marchează, în raport cu subiectul, prin prepoziţia funcţională ***pe***: *L-am întâlnit **pe** profesor*, funcţia de modificator din GN se poate marca prin prepoziţia funcţională ***de***: *copilul **de** profesor, florile **de** munte, casa **de** acolo* etc.).

Marcarea flexionară (a categoriilor gramaticale) poate fi de trei tipuri.

2.6.1. Marcarea **de tip sintetic** constă în alipirea unui **afix gramatical legat** (a unui **flectiv**) sau, simultan, a mai multor afixe la radicalul cuvântului (*basma-**le-i**, ajutoar-**e-le**; cânt-**a-m**, acest-**ui**, acest-**or**, cânt-**a-se-ră-m*** etc.).

În flexiunea nominală, funcţionează ca flective **desinenţele** şi **articolul hotărât legat**, care pot să apară câte unu (*codr-**u**, cas-**ă**, cas-**a***) sau coocurente (*codr-**u-l**, câin-**e-le***).

În flexiunea verbală, apar ca flective **desinenţele** şi **sufixele gramaticale**, desinenţele marcând persoana şi numărul (*cânţ-**i**, cânt-**ă**, trec-**u-i**, trec-**u-şi***), iar sufixele gramaticale marcând modul, timpul şi formele non-finite (*cit-**esc**, cit-**ea**-m, cit-**i**-i, cit-**ind**; vind-**ea**-m, vând-**u**-i, vând-**u-se**-m, vânz-**ând***). Un flectiv poate marca solidar mai multe valori (*cânţ-**i**, cânt-**ă*** „număr + persoană") sau, în cazul mai multor flective coocurente (*vând-**u-se-ră-m***), fiecare marchează câte o valoare distinctă.

Un caz special îl constituie **flectivul Ø**, care acoperă situaţiile de „absenţă" a unei mărci de expresie. Astfel, dacă se compară formele de singular şi de plural, se constată că sunt substantive în care marca de singular este realizată printr-un flectiv plin ca expresie (*codr-**u*** vs *codr-**i**, cas-**ă*** vs *cas-**e**, teatr-**u*** vs *teatr-**e***), în timp ce, pentru altele, singularului, în raport cu pluralul, îi lipseşte o marcă de expresie „vizibilă" (*elev-**Ø*** vs *elev-**i**, basma-**Ø*** vs *basma-**le**, scaun-**Ø*** vs *scaun-**e***); sunt verbe care marchează persoana 1 sg. printr-un flectiv plin ca expresie (*afl-**u*** vs *afl-**i*** vs *afl-**ă***), în timp ce altora le lipseşte marca fonetică pentru aceeaşi persoană (*cânt-**Ø*** vs *cânţ-**i*** vs *cânt-**ă***). În asemenea situaţii, prin comparaţie, absenţa unui segment de expresie dobândeşte semnificaţie flexionară, ceea ce s-a notat simbolic prin flectivul ***Ø***.

> ⓘ Nu se recunoaşte existenţa flectivului *Ø* în cazul în care **toate** cuvintele clasei analizate se comportă invariabil.

2.6.2. Marcarea **de tip analitic** se realizează prin mărci numite **morfeme „libere"**, nelegate de radical, antepuse acestuia (***un** copil, **mai** frumos, **foarte** frumos, **am** cântat, **voi** cânta, **o să** cânt, **să fi** cântat* etc.).

În flexiunea nominală, apar ca morfeme libere: articolul nehotărât (***un** om, **o** femeie, **nişte** femei*), precum şi unele mărci ale cazurilor oblice G-D: prepoziţii gramaticalizate (*cartea **a** doi copii, dau **la** doi copii*) sau alte mărci aşezate „liber" în antepunere (***lui***

*Ion, **al** copilului*). Ele pot să apară câte una (***lui** Ion*) sau asociate, fie câte două mărci analitice (***al lui** Ion, **al unui** copil*), fie o marcă liberă şi una fixă (***al** copil**ului***).

În flexiunea verbală, apar ca morfeme libere: auxiliarele (forme care, la origine, sunt verbe, dar care, prin **gramaticalizare**, şi-au pierdut autonomia, devenind morfeme libere: ***am** cântat, **am să** cânt, **voi** cânta, **o să** cânt, **aş fi** cântat, **să fi** plecat*), prepoziţii şi conjuncţii gramaticalizate (***a** cânta, **să** cânte*). Morfemele libere apar, adesea, împreună cu mărci fixe (***a** cânt**a**, **să** cânt**e**, **am** cânt**at**, **ar** cânt**a***).

Gramaticalizarea este un proces complex şi de lungă durată (uneori, de secole întregi), care presupune modificări de statut al cuvântului / al lexemului de origine, mergând în următoarele direcţii:

(a) semantic, are loc o pierdere a autonomiei lexicale a cuvântului de origine, prin abstractizare şi specializare pentru valori gramaticale (nimeni nu mai recunoaşte astăzi, în structura perfectului compus *am cântat*, sensul verbului autonom *a avea* „a poseda");

(b) fonetic, are loc o îndepărtare, totală sau parţială, de la forma cuvântului de bază (există mari dificultăţi de recunoaştere a formei verbului de bază în structura condiţionalului: ***aş** cânta* sau a formei de viitor ***o** să cânt*; în structura perfectului compus, se mai păstrează numai trei forme din paradigma verbului autonom: ***am** cântat, **ai** cântat, **au** cântat*);

(c) sintactic, are loc o îndepărtare de la sintaxa cuvântului de bază, prin pierderea posibilităţilor de combinare originare şi restrângerea acestora la un context fix (vezi, în structura perfectului compus, pierderea tranzitivităţii verbului *a avea* şi restrângerea, ca distribuţie, la un singur context, cel al participiului: *am cântat*); concomitent, forma gramaticalizată pierde capacitatea de a forma grup sintactic, deci de a-şi atrage subordonaţi şi a le impune restricţii de caz şi de rol tematic.

2.6.3. Marcarea **de tip mixt** – mărcii sintetice (formei sintetice a cuvântului) i se ataşează, în anumite contexte, o marcă proclitică nelegată (să se vadă: infinitivul ***a** cânt**a***, unde mărcii sufixale legate *-**a*** i se ataşează marca proclitică nelegată ***a***, sau forma genitivului „lung" [*carte*] ***a** elev**ei***, utilizată în anumite condiţii sintactice, constând din marca sintetică *-**ei*** (desinenţă + articol definit) la care se ataşează marca proclitică ***a***.

2.6.4. Un alt tip de marcare îl constituie **alternanţele fonetice,** reprezentate de modificarea, în radicalul cuvântului, a unui sunet / grup de sunete, produsă în cursul flexiunii (***t/ţ***: *frate – fraţi*; ***oa/o, t/ţ***: *poartă – porţi*) sau al derivării (***a/ă, t/ţ***: *frate – înfrăţi* etc.). Alternanţele, fenomen fonetic la origine, se încarcă, în flexiunea românească, cu o semnificaţie specială, constituind, în afara flectivelor, un mijloc suplimentar de marcare a diverselor valori morfologice.

Astfel, formele de plural *urşi, corzi,* în raport cu formele de singular *urs, coardă,* sunt marcate prin mai multe mijloace: la desinenţa *-i* se adaugă, în cazul lui *urşi,* alternanţa consonantică ***s/ş***, iar, în cazul lui *corzi,* câte două alternanţe: alternanţa vocalică ***oa/o*** şi alternanţa consonantică ***d/z***; formele de conjugare *văd – vezi – vede – vadă – văzând* prezintă, în afară de flective, şi variaţii ale radicatului: alternanţa consonantică ***d/z*** şi alternanţele vocalice ***ă/e/a***.

2.7. În cazul cuvintelor flexibile, structura internă a cuvântului este analizabilă, **analiza morfematică** permiţând separarea obligatorie a **radicalului (R)**, care, exceptând

situaţiile de alternanţă, rămâne intact (nemodificat) în cursul flexiunii, şi a **flectivului (F)**, componentul variabil în timpul flexiunii:

mese: mes-$_{\text{Radical}}$ + *-e*$_{\text{Flectiv}}$
basmalele: basma-$_{\text{Radical}}$ + *-lele*$_{\text{Flectiv}}$
cântai: cânt-$_{\text{Radical}}$ + *-ai*$_{\text{Flectiv}}$
cântaserăm: cânt-$_{\text{Radical}}$ + *-aserăm*$_{\text{Flectiv}}$
cântând: cânt-$_{\text{Radical}}$ + *-ând*$_{\text{Flectiv}}$

Uneori, flectivul este neanalizabil (vezi *mes-e, cânt-ând*); alteori, flectivul este, la rândul lui, analizabil în:

basmalele: basma- + *-le-*$_{\text{desinență pl.}}$ + *-le*$_{\text{articol definit}}$
cântam: cânt- + *-a-*$_{\text{sufix impf.}}$ + *-m*$_{\text{desinență pers. 1 sg.}}$
cântaserăm: cânt- + *-a-*$_{\text{sufix pf.}}$ + *-se-*$_{\text{sufix m-m-c-p}}$ + *-ră-*$_{\text{desinență pl.}}$ + *-m*$_{\text{desinență pers.1}}$

Fiecare segment, în parte, inclusiv segmentul radical (dacă nu e vorba de un cuvânt derivat), poartă numele de **morfem**, reprezentând cel mai mic segment (cea mai mică unitate) la nivel morfologic şi, în acelaşi timp, cea mai mică unitate purtătoare de semnificaţie. În funcţie de tipul de semnificaţie pe care îl poartă, morfemele pot fi: **morfeme lexicale** (radicalul este un morfem lexical, fiind purtătorul sensului cuvântului) şi **morfeme gramaticale** (purtătoare de semnificaţie gramaticală, morfeme care includ desinenţele, articolul definit legat şi sufixele gramaticale).

ⓘ Uneori, acelaşi component poate funcţiona diferit, ca morfem lexical sau gramatical, în funcţie de termenul cu care se face comparaţia.
Astfel, în forma substantivului *elevă*, dacă morfemul *-ă* este raportat la forma de plural *eleve*, acesta funcţionează ca morfem gramatical (desinenţă de plural), iar dacă este raportat la lexemul *elev*, funcţionează ca morfem lexical (sufix derivativ moţional pentru crearea unui substantiv feminin din corespondentul masculin). Şi la fel, în cazul verbului, dacă se raportează verbul *a albi* la adjectivul din care a fost derivat (*alb*), morfemul *-i* funcţionează ca morfem lexical (sufix derivativ), iar dacă se raportează la alte forme din paradigma verbului, precum: *albesc, albeam, albind, albit*, *-i* funcţionează ca morfem gramatical (ca sufix gramatical pentru marcarea infinitivului).
În aceste două situaţii, morfemele *-ă*, respectiv *-i* sunt numite **morfeme lexico-gramaticale**.

Dacă un cuvânt nederivat este supus analizei morfematice, radicalul este neanalizabil (***mes**-e*, ***basma**-lele*, ***cânt**-am*), fiind constituit dintr-un singur morfem. Dacă însă cuvântul este obţinut prin derivare (cu sufixe şi prefixe), radicalul este analizabil, separându-se, în cazul acesta, radicalul **cuvântului-bază** + sufixele şi/sau prefixele lexicale:

înnopta: în-$_{\text{prefix}}$ + *nopt-*$_{\text{Radical-bază}}$ + *-a*$_{\text{Morfem lexico-gramatical}}$

ⓘ De observat că *-a* funcţionează ca morfem lexico-gramatical, fiind, în raport cu baza *noapte*, sufix lexical, iar, în raport cu paradigma verbului, flectiv.

frăţească: frăţ-$_{\text{Radical-bază}}$ + *easc-*$_{\text{Sufix lexical}}$ + *-ă*$_{\text{Flectiv}}$

Din punctul de vedere al flexiunii, sufixele lexicale şi prefixele nu sunt relevante, acestea încorporându-se în forma noului radical; radicalul **cuvântului-derivat** este diferit de radicalul **cuvântului-bază**; vezi:

înnopta: înnopt-$_{\text{Radical-derivat}}$ + *-a*$_{\text{Flectiv}}$
frăţească: frăţeasc-$_{\text{Radical-derivat}}$ + *-ă*$_{\text{Flectiv}}$

2.8. Clasele de flexiune sunt rezultate din clasificarea morfologică a claselor lexico-gramaticale flexibile şi constituie clase omogene sub aspectul flexiunii, care includ cuvinte din aceeaşi clasă lexico-gramaticală şi cu aceleaşi particularităţi de flexiune (aceleaşi flective, aceleaşi omonimii flexionare).

În cazul flexiunii nominale, clasele de flexiune se numesc **declinări**; în cazul flexiunii verbale, se numesc **conjugări**.

De exemplu, aparţin aceleiaşi declinări substantive masculine, precum *copil, elev, pom, profesor, urs,* dar aparţin altei declinări substantive masculine, precum *câine, fluture, frate, soare, şarpe*, deoarece primele au, la singular, desinenţa ***-Ø*** şi articolul hotărât ***-ul***, în timp ce clasa a doua are la singular desinenţa ***-e*** şi articolul hotărât ***-le*** etc.

Aparţin aceleiaşi conjugări verbe ca *a amenaja, a aranja, a decora, a lucra, a proteja*, caracterizate prin flectivele ***-a***, la infinitiv, şi ***-ez-***, la indicativ şi conjunctiv prezent (*a amenaja – (să) amenajez, a aranja – (să) aranjez*), dar aparţin altei conjugări verbe ca *a adăuga, a ara, a cânta, a vărsa,* caracterizate prin flectivele ***-a***, la infinitiv, şi sufixul ***-Ø-***, la indicativ şi conjunctiv prezent (*a cânta – (să) cânt-Ø, a ara – (să) ar-Ø*).

O clasă de flexiune (o **declinare** sau o **conjugare**) reprezintă un **tipar de flexiune** repetabil pentru un număr mare de cuvinte din aceeaşi clasă lexico-gramaticală.

2.9. Sub aspectul caracterului repetabil, trebuie distinse **clasele de flexiune** (declinările şi conjugările) de **cazurile de neregularitate**, cazuri deviante faţă de tiparele prototipice, caracterizând forme izolate, puţin numeroase, reduse la unu-două-trei cuvinte.

Astfel, *a da, a sta* sunt neregulate în raport cu cele două tipare regulate în *-a*, neregularitate care: (a) priveşte flectivele (primesc ***-ea-*** la imperfect: *dădeam, stăteam*, ***-u-*** la perfect simplu: *dădui, stătui*, în timp ce clasa regulată cu infinitivul în ***-a*** primeşte ***-a*** şi la imperfect, şi la perfectul simplu: *aram, arai*); (b) priveşte radicalul (acesta suferă fenomenul de **reduplicare**, o variaţie diferită de a alternanţelor fonetice: *d-/dăd-; st-/stăt-*); trăsăturile (a), (b) sunt cu totul izolate, angajând numai aceste două verbe.

2.10. În cuprinsul acestei gramatici, pe lângă formele aparţinând, cu toate trăsăturile lor, unei singure clase lexico-gramaticale şi unui anume tip de marcă gramaticală, vom distinge **şi forme** sau **clase intermediare (cu trăsături duble)**.

2.10.1. Prima distincţie trebuie făcută între **morfeme libere / mobile** şi **clitice** – forme care prezintă în comun calitatea de a-şi fi pierdut, în grad mai mare sau mai mic, autonomia lexicală; primele şi-au pierdut-o total, în timp ce cliticele şi-au pierdut-o parţial, acestea din urmă ocupând o **poziţie intermediară** între morfemele libere şi cuvintele pline semantic.

- Ca forme cu autonomie diminuată, cliticele şi morfemele libere au în comun „nevoia" de a se ataşa unui suport fonetic şi sintactic, suportul sintactic şi cel fonetic putând să coincidă sau nu;
  – coincidenţă: *Văzându*$_{\text{suport fonetic şi sintactic}}$-*l*$_{\text{clitic pronominal}}$, *îl*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport fonetic şi sintactic}}$
  – non-coincidenţă: *Unde*$_{\text{suport fonetic}}$-*l*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport sintactic}}$*?; Nu ştiu de*$_{\text{suport fonetic}}$-*l*$_{\text{clitic pronominal}}$ *văd*$_{\text{suport sintactic}}$

- Ca şi morfemele libere, cliticele nu pot apărea drept centre de grup şi, implicit, nu-şi pot atrage subordonaţi.

- Spre deosebire de morfemele libere însă, cliticele pot ocupa o poziţie şi o funcţie sintactică proprie, primind restricţii de formă (de caz) de la regent şi ocupând o valenţă liberă a acestuia. În construcţiile (a) şi (b), formele pronominale clitice primesc cazul de la suportul sintactic verbal (A *vs* D) şi ocupă, în raport cu verbul, funcţiile CD, respectiv CI:

  (a) ***îl** vede, **se** apără;*
  (b) ***îi** oferă, **îşi** impune.*

  Formele clitice cele mai caracteristice, pentru română, sunt **cliticele pronominale** personale şi reflexive (a), (b), care pot să apară cu diverse suporturi sintactice: verbal (a), (b), substantival (c), adverbial (d), prepoziţional (e); în limbajul popular şi familiar, apar şi forme clitice posesive, al căror suport sintactic este totdeauna un substantiv relaţional (f):

  (c) *casa-**i**, cartea-**ţi**, viaţa-**şi***

> ⓘ Cliticele pronominale au şi posibilitatea ataşării la un suport fonetic adjectival, în condiţiile antepunerii adjectivului şi ale preluării articolului definit de către adjectiv: *frumoasa-**ţi** carte, interesanta-**i** viaţă.*

  (d) *împotrivă-**i**, în faţă-**mi**;*
  (e) *împotriva-**mi**, contra-**mi**.*

> ⓘ Pentru distingerea construcţiilor (d)–(e) şi pentru interpretarea diferită a acestora, să se vadă **Adverbul şi grupul adverbial, 3.1.**

  (f) *nevastă-**mea**, ta(tată / tac-)-**su**, mă-**sa**, fie-**mea**.*

> ⓘ Să se facă deosebirea dintre adjectivele posesive din aceste contexte, care primesc interpretare de clitice, şi corespondendele lor non-clitice (*nevasta **mea**, tatăl **său**, mama **sa**, fiica **mea***), cu autonomie completă; pentru interpretarea diferită a celor două construcţii (clitice *vs* forme adjectivale autonome), cu urmări semnificative şi pentru interpretarea sintactică (determinanţi *vs* complemente ale substantivelor relaţionale), să se vadă **Adjectivul pronominal posesiv, 3.**

2.10.2. Cu autonomie diminuată apar şi **semiadverbele**, care, în raport cu cliticele pronominale, au autonomie şi mai scăzută, nemaiprimind restricţii din partea centrului de grup şi nemaiîndeplinind o funcţie sintactică proprie în organizarea grupurilor; ele se aşază constant în extremitatea stângă a oricărui grup sintactic, într-o poziţie de focalizare:

Şi / Chiar / Doar [$_{GN}$ *Ion*] *a ajuns, Ion este* ***chiar*** [$_{GAdj}$ ***foarte*** *bolnav*].

Pentru caracteristicile semiadverbelor şi pentru delimitarea lor de adverbele propriu-zise, să se vadă **Adverbul şi grupul adverbial, 2.4.1.1.**

2.10.3. În română, există un procedeu gramatical, specializat pentru **îndepărtarea** de manifestarea prototipică a unei clase (este vorba de clasa verbului) şi atragerea spre comportamentul altor clase (substantiv, adjectiv sau adverb), fără ca trecerea spre una dintre aceste clase să se fi realizat integral; să se vadă **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu.**

Formele verbale non-finite (sintagmă terminologică utilizată, în această carte, pentru tradiţionalele „moduri nepersonale": infinitivul, supinul, participiul, gerunziul), dincolo de diferenţele dintre ele, se caracterizează, în comun, prin pierderea, cu mici excepţii, a flexiunii de tip verbal (mod, timp, persoană şi număr), precum şi a „predicativităţii" tipic verbale, dar, în acelaşi timp, prin păstrarea a nenumărate alte trăsături, mai ales sintactice, de tip verbal.

Dacă infinitivul, supinul şi gerunziul nu primesc mărci flexionare aparţinând altor clase, în cazul participiului însă, trecerea spre clasa adjectivului se manifestă şi la nivel flexionar (participiul se comportă flexionar ca un adjectiv cu patru forme: *citit – citită – citiţi – citite, ars – arsă – arşi – arse*).

Dar şi participiul acordat este departe de a-şi fi pierdut integral trăsăturile de tip verbal; să se vadă valoarea de pasiv din construcţii ca *proză citită* ***de adolescenţi***, manifestată prin prezenţa complementului de agent, precum şi complementele din construcţiile *carte trimisă* ***copiilor****, copii învăţaţi* ***carte****, studenţi deveniţi* ***profesori****, profesori numiţi* ***directori****, copii predispuşi* ***la visare***, care trimit la natura verbală a participiului.

Formele verbale non-finite se disting gramatical prin **natura lor duală**, fiecare prezentând, mai ales la nivel sintactic, trăsături de tip verbal, dar, în grade diferite, şi trăsături aparţinând altor clase (trăsături substantivale, în cazul infinitivului şi al supinului; trăsături adjectivale, în cazul participiului; trăsături adverbiale, în cazul gerunziului).

> ⓘ Deşi fiecare formă non-finită prezintă, în afara trăsăturilor verbale, şi trăsături din altă clasă lexico-gramaticală, cu excepţia participiului (discutat şi la adjectiv), toate celelalte se subordonează **flexiunii verbale,** deci aparţin paradigmei verbului.
>
> Principalele argumente sunt
> – în cazul infinitivului şi al supinului:
> • absenţa flexiunii de caz;
> • imposibilitatea de a-şi ataşa articolul sau orice alt determinant;
> • imposibilitatea de a se construi cu un genitiv;
> – în cazul gerunziului:
> • imposibilitatea de a-şi ataşa mărci de gradare.

2.11. Trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta se realizează prin mai multe procedee.

2.11.1. Procedeul derivării (propriu-zise / progresive) asigură trecerea între clase cu ajutorul **afixelor derivative** (fie numai cu sufix (a), fie, simultan, cu sufix + prefix (b)):

(a) • Verb > Substantiv:
-*(a)re* (*mânca* > *mâncare, plimba* > *plimbare*)
-*eală* / -*ială* (*împărţi* > *împărţeală, croi* > *croială*)
-*inţă* (*cere* > *cerinţă, putea* > *putinţă*) etc.
• Verb > Adjectiv:
-*elnic* (*prii* > *prielnic, sfii* > *sfielnic*)
-*(ă)tor* (*fermeca* > *fermecător*) etc.
• Verb > Adverb:
-*âş* (*chiorî* > *chiorâş, târî* > *târâş*)
• Substantiv > Adjectiv:
-*iu* (*cenuşă* > *cenuşiu, pământ* > *pământiu*)
-*os* (*clei* > *cleios, mustaţă* > *mustăcios*)
-*eţ* (*pădure* > *pădureţ, mălai* > *mălăieţ*) etc.

(b) • Adjectiv > Verb (*bătrân* > *îmbătrâni, sănătos* > *însănătoşi*)
• Substantiv > Verb (*noapte* > *înnopta, pădure* > *împăduri*) etc.

ⓘ Numeroase sufixe derivative, ataşate unei baze, schimbă tiparul lexico-gramatical al bazei (vezi exemplele de sub (a)). Există însă şi afixe derivative care conservă clasa lexico-gramaticală de origine (de exemplu, sufixele diminutivale, ataşate bazelor substantivale sau adjectivale, păstrează clasa lexico-gramaticală a bazei; la fel, prefixele, exceptând cazurile de derivare parasintetică (de sub (b)), când intervine şi un sufix, conservă tipul lexico-gramatical al bazei.

ⓘ Mai puţin productivă decât derivarea propriu-zisă, reducându-se la un inventar restrâns de cuvinte, este **derivarea regresivă,** care permite trecerea între clasele lexico-gramaticale nu prin ataşare de afixe lexicale, ci prin suprimarea lor (se pot suprima afixe lexicale, dar şi gramaticale). Se obţin astfel: • substantive postverbale (*îngheţa* > *îngheţ, învăţa* > *învăţ, dezvăţa* > *dezvăţ, trăi* > *trai, plăcea* > *plac* (*pe placul nostru*), *rambursa* > *ramburs* etc.); • verbe postsubstantivale (*aniversare* > *aniversa, alocaţie* > *aloca* etc.); • verbe postadjectivale (*deosebit* > *deosebi, nesocotit* > *nesocoti* etc.).

2.11.2. Procedeul conversiunii, procedeu **morfosintactic** prin excelenţă, realizează trecerea între clase în absenţa mărcilor derivative. Conversiunea se manifestă:

• **morfologic**, prin preluarea mărcilor flexionare ale noii clase, de exemplu:
– adv. → subst.: *aproapele, aproapelui, binele, binelui*; ataşarea articolului şi a mărcilor de caz sunt incompatibile cu clasa adverbului, dar specifice substantivului;
– pron. → subst. *nimicurile,* (*în*) *sinea, un ceva aparte*; ataşarea articolului şi a desinenţei de pl. *-uri* sunt incompatibile cu pronumele, dar compatibile cu substantivul etc.;

• **sintactic**, prin preluarea caracteristicilor de distribuţie (inventar de regenţi şi de subordonaţi) ale noii clase, de exemplu:
– *Mă interesează* $[_{GN}$ ***binele*** $[_{GN}$ ***aproapelui***$_{Genitiv}$ *nostru*$]]_{Subiect}$; aşezarea în poziţia de subiect şi în cea de subordonat în genitiv sunt imposibile pentru clasa adverbului, dar caracteristice pentru substantiv;
– *nimicurile* ***astea****, în sinea* ***mea,*** unde asocierea cu un adjectiv demonstrativ sau cu unul posesiv este semn al noului comportament substantival.

Uneori, manifestarea conversiunii este exclusiv sintactică, precum în exemplele:

(a) *Toată viața mi-a făcut numai* ***bine.***
(b) ***Acest ceva*** *îi dă un farmec misterios.*

În aceste cazuri, așezarea formei adverbiale în poziția CD (a) n-ar fi fost posibilă fără recategorizarea acesteia ca substantiv, iar așezarea formei pronominale în contextul unui determinant demonstrativ (b)) n-ar fi fost posibilă fără recategorizarea acesteia ca substantiv.

- Unele conversiuni sunt **regulate** sau **curente** (adj. > adv.: *citește* ***frumos, corect, curgător***, vb. supin > subst.: ***spălatul*** *vaselor*, ***curățatul*** *legumelor*, ***cântatul*** *cocoșilor*; adj. > subst.: ***albastrul*** *cerului*, ***galbenul*** *frunzelor*, ***frumoasa*** *satului*; adv. > subst.: ***binele*** *colectiv*, ***aproapele*** *nostru*; subst. > adv.: *singură* ***cuc***, *beată* ***turtă***, *Adună florile* ***mănunchi*** etc.).
  Alte treceri sunt **accidentale**, fie utilizări marcate stilistic, fie utilizări în metalimbaj (*Un* ***„nu știu"*** *cinstit mă deranjează mai puțin decât un* ***„nu-ți spun"*** *arogant*).
- Unele treceri de la o clasă la alta sunt **complete** (forma pierde integral caracteristicile vechii clase; vezi *supra*, (a), (b)).
  Altele sunt **parțiale**, noua formă păstrând unele dintre trăsăturile vechii clase. În construcții precum: *Învață* ***noaptea,*** *Pleacă* ***duminica***, adverbializarea substantivului nu este completă (apare, mai ales, la nivel semantic), căci forma păstrează încă trăsături de tip substantival: flexionar, poate apărea și la plural (*Învață* ***nopțile,*** *Pleacă* ***duminicile***), iar, sintactic, poate să-și atașeze determinanți și unele adjective (*Învață* ***noaptea întreagă***, *Pleacă* ***duminica asta***); pentru descrierea detaliată a stadiilor de adverbializare, să se vadă **Circumstanțialul de timp, 3.**

3. Ce înseamnă *sintaxa* și care sunt conceptele sintactice de bază utilizate în carte?

3.1. *Definiție*

Sintaxa studiază combinarea cuvintelor în grupuri de cuvinte și în propoziții, după reguli foarte stricte, specifice fiecărei limbi, reguli care variază de la o clasă lexico-gramaticală la alta, iar, în cadrul aceleiași clase, de la o subclasă la alta (de exemplu, se poate vorbi de regulile de combinare ale clasei verbului și, în cadrul acesteia, de reguli de combinare ale subclasei verbelor tranzitive, ale celor intranzitiv-copulative, intranzitiv-impersonale etc.).

3.2. *Unități sintactice*

Unitățile sintactice sunt, în ordinea crescătoare a extinderii și a complexității lor, **cuvântul, grupul sintactic, propoziția.**

3.2.1. Cuvântul, unitate de bază a sintaxei, este văzut sub aspectul disponibilităților lui combinatorii (al **valențelor**).

📖 În terminologia tradițională, *cuvântului,* ca unitate sintactică, îi corespunde *partea de propoziție,* fără să existe o suprapunere perfectă între ele. În exemplul (a) *Elevul* (1) *ieșean* (2) *a câștigat* (3) *concursul* (4), cuvintele și părțile de propoziție coincid; în schimb, în exemplul (b) *Elevul* (1) *din* (2) *Iași* (3) *a câștigat* (4) *concursul* (5), nu mai apare o suprapunere perfectă: în (b), sunt 5 cuvinte, dar numai 4 părți de propoziție, căci prepoziția (2) nu constituie, singură, o parte de propoziție.

ⓘ *Cuvântul* apare și ca unitate a morfologiei (vezi *supra,* **2.**), unde este examinat sub aspectul trăsăturilor lui flexionare și al componenței sale morfematice. Pentru nivelul morfologic, *cuvântul* nu constituie unitatea minimală, el fiind analizabil în morfemul-radical și morfemul-flectiv (R + F): *cas-e, cânt-ând,* sau, când flexiunea e mai complexă, fiind analizabil în morfemul-radical și morfemele-flective; *cas-e-i, cânt-a-se-ră-m.*

Valențele apar ca disponibilități intrinsece, virtuale ale unui cuvânt, care nu se actualizează, toate, într-un context dat. Într-un context, unele valențe sunt **saturate / lexicalizate / exprimate,** în timp ce altele rămân **nesaturate / neexprimate.** Pentru unele cuvinte, saturarea valenței (a valențelor) este obligatorie, fie ca trăsătură a întregii clase lexico-gramaticale, fie ca trăsătură individuală a cuvântului. De exemplu, întreaga clasă a prepozițiilor cere saturarea termenului subordonat (*Locuiește lângă Universitate,* dar **Locuiește lângă*); în cazul verbului, saturarea subordonatului nominal este, de la un verb la altul, obligatorie sau, dimpotrivă, facultativă (*El citește copiilor o carte – El citește,* dar *Casa aparține copiilor – *Casa aparține, El presupune / preconizează ceva – *El presupune / preconizează*). Nesaturarea are ca efect fie agramaticalitatea (**Elevul devine, *El aparține*), fie alunecarea sensului spre o lectură mai generală, fără limitarea realizată prin complement ([Îi place] *să bea / să mănânce / să învețe / să povestească* [în general]).

ⓘ În opinia multor lingviști, *cuvântul* reprezintă, pentru sintaxă, unitatea minimală, dincolo de care **analiza sintactică** (segmentarea în componente / în constituenți) nu poate să treacă. Pentru alți cercetători însă, *cuvântul* este segmentabil, morfemul-radical (R) și morfemul-flectiv (F) putând fi privite sub aspectul disponibilităților lor combinatorii. Radicalii (verbali, adjectivali, substantivali), ca morfeme purtătoare de trăsături inerente, prezintă disponibilități combinatorii și, implicit, reguli de combinare, atât în ce privește combinarea cu flectivele, cât și în ce privește combinarea cu sufixele lexicale / derivative (Der). Între R și Der există compatibilități și incompatibilități, iar între R și F există relații de selecție foarte stricte, grupul R + F sau R + Der comportându-se asemănător grupurilor sintactice. Găsim și aici un argument important pentru susținerea ideii că domeniul sintaxei, al combinațiilor de termeni după reguli precise, coboară și la nivel intralexical și că, în consecință, limita morfologie – sintaxă este greu de fixat.
În lucrarea de față, în conformitate cu tradiția gramaticală, considerăm că *sintaxa* pornește de la nivelul cuvântului, ea examinând combinații de cuvinte, și nu combinații de morfeme.

3.2.2. Grupul sintactic, concept fundamental al sintaxei moderne, reprezintă o proiecție a unui **cap lexical** / **centru** de grup, realizată pe baza actualizării disponibilităților combinatorii ale centrului. Grupul se caracterizează prin **coeziune sintactică** și **sintactico-semantică**, asigurată prin restricții de formă gramaticală impuse de centru (regim cazual, regim prepozițional, restricții de acord sau de topică), mai rar, și prin restricții impuse de componente unele asupra altora (în GV, de exemplu, subiectul, termen subordonat, impune centrului verbal restricții de acord), precum și prin

constrângeri semantice impuse de centrul de grup subordonaţilor (cum ar fi atribuirea de roluri tematice – vezi *infra*, (c)).

> ⓘ Conceptul *grup sintactic* nu are corespondent în terminologia tradiţională. În raport cu alt termen actual sinonim, *sintagmă*, preferăm *grup sintactic*, care a pătruns deja în terminologia românească modernă (vezi DSL, GALR).

> 🕮 În terminologia recentă, se recunoaşte existenţa proiecţiilor / grupurilor atât pentru capuri / centre lexicale, cât şi pentru capuri funcţionale (exemple de capuri funcţionale: Complementizator, Determinant, Flexiune), cu diferenţe de manifestare între ele. Pentru a simplifica, din motive didactice, descrierea, în această carte recunoaştem numai proiecţia capurilor lexicale, deci numai existenţa grupurilor care se constituie în jurul unui centru lexical. Vom recunoaşte, de asemenea, proiecţia centrului prepoziţional (GPrep), care are un statut intermediar între centrele lexicale şi cele funcţionale.

În grupurile sintactice, **centrul / capul lexical**

(a) selectează categoria sintactică a subordonaţilor (un centru verbal selectează drept complement unul sau mai multe grupuri nominale (GN): ***Ion*** *citeşte* ***o carte***; în cazul unui verb copulativ, poate selecta drept complement şi un GAdj: *El este* ***inteligent***);

(b) impune interpretarea semantică a acestora (un centru verbal impune, în mod curent, unui complement citirea ca *entitate*: ***Ion*** *citeşte* ***cartea***, ***L****-am întâlnit* ***pe Ion***; dacă însă centrul este un verb copulativ, impune, curent, nominalului-NP citirea ca *proprietate*: *El este* ***inginer / inteligent***);

(c) atribuie rolurile tematice; de exemplu, verbul atribuie grupurilor nominale cu care se combină rolurile: Agent (***Ion*** *aleargă, înoată*), Pacient (***Copilul*** *cade*, ***Floarea*** *se usucă*), Temă (***Copilul*** *rămâne acasă*, ***Copilul*** *depinde de părinţi*), Experimentator (***Îmi*** *place sportul*, ***Mă*** *doare capul*, ***Copilul*** *iubeşte jocul*), Instrument (*Foloseşte* ***o cheie*** *franceză*), Beneficiar (*Mama pregăteşte* ***copiilor / pentru copii*** *prăjituri*), Ţintă (*Ajunge* ***la şcoală***), Sursă (*Provine* ***din Ardeal***), Locativ (*El locuieşte* ***în Cluj***, ***Butoiul*** *conţine apă*), Posesor (***Ion*** *are bani*, *Casa aparţine* ***lui Ion***) etc. (vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 2.2.**), iar substantivul atribuie, prototipic, rolul Posesor (*cartea* ***elevului***, *cartea* ***a cinci copii***).

> ⓘ **Rolurile tematice** exprimă funcţiile semantice (Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Beneficiar, Instrument etc.) îndeplinite de un GN în raport cu centrul lexical, funcţii atribuite de centru şi aflate în matricea semantico-sintactică a centrului, indiferent de sintaxa structurilor „de suprafaţă" în care centrele lexicale pot să apară.
> Un verb de tipul *a deschide* atribuie rolurile [Agent, Pacient, Instrument], indiferent de faptul că în poziţia subiectului apare curent Agentul (***Hoţii*** *au deschis uşa cu o rangă*), dar pot să apară şi Instrumentul (***Ranga*** *a deschis rapid uşa*) sau Pacientul (***Uşa*** *a fost deschisă / s-a deschis cu o rangă*); rolurile tematice se păstrează şi dincolo de clasa lexicală a verbului, transmiţându-se, prin radical, nominalelor de provenienţă verbală (*deschiderea*$_{Centru}$ *uşii*$_{Pacient}$ *cu o rangă*$_{Instrument}$ *de către hoţi*$_{Agent}$).
> În afara acestor cazuri de conversiune între clasele lexico-gramaticale, numai rolul Posesor este atribuit şi de nume, şi de verb: Posesorul este un rol prototipic numelui, realizându-se, curent, prin genitivul „posesiv" (*caietul* ***profesorului***), dar apare şi atribuit direct de verb, în cazul verbelor „de posesie" (***Ion***$_{Posesor}$ *are / deţine cartea*$_{Temă}$).

În exemple de grupuri verbale precum:

(a) *Ion*$_{N}$ *îmi*$_{D}$ ***trimite*** *o carte*$_{A}$ – *Ion*$_{Agent}$ *îmi*$_{Țintă}$ ***trimite*** *o carte*$_{Temă}$.
(b) *Îmi*$_{D}$ ***pasă*** *de viitor*$_{de+A}$ – *Îmi*$_{Experimentator}$ ***pasă*** *de viitor*$_{Temă}$.

- **coeziunea sintactică** se asigură prin restricțiile de caz și de prepoziție impuse de centru (în (a), verbul impune celor trei nominale subordonate cazurile N, D, A; în (b), atribuie celor două nominale cazul D și, respectiv, o restricție prepozițională: construcția obligatorie cu prepoziția ***de***), dar și prin restricții impuse din partea subordonaților (în (a), subiectul impune centrului verbal aflat la o formă finită acordul);
- **coeziunea semantică** se asigură prin rolurile tematice pe care centrul de grup le atribuie acelorași nominale (în (a), rolurile Agent, Țintă, Temă; în (b), rolurile Experimentator, Temă).

3.2.2.1. În funcție de clasa lexico-gramaticală a centrului de grup, se disting:

- **grupuri verbale** (GV), având drept centru un verb la formă finită (a) sau non-finită (b):

(a) [$_{GV}$ *Ion* ***cumpără***$_{Centru}$ *copiilor cărți*], [$_{GV}$ *Melodia asta mă* ***predispune***$_{Centru}$ *la visare*], [$_{GV}$ *Alegătorii l-au* ***numit***$_{Centru}$ *pe Ion deputat*].
(b) *dorința de* [$_{GVinf}$ ***a cumpăra***$_{Centru}$ *copiilor cărți*], *El aude* [$_{GVger}$ ***căzând***$_{Centru}$ *o cratiță de pe raft*], *E util* [$_{GVsupin}$ ***de trimis***$_{Centru}$ *ajutoare sinistraților*].

> ⓘ Se includ sub același concept (GV) și grupurile verbale cu formă non-finită, în ciuda trăsăturilor sintactice distincte în raport cu grupul verbal prototipic (cu centru formă finită / personală); hotărâtoare sunt trăsăturile lor comune, mai ales la nivelul sintaxei. Când va fi nevoie, se vor diferenția centrele prin notațiile: GV_{inf}, GV_{ger}, GV_{supin}; în cazul grupului participial, situația este mai complicată, apropierea de adjectiv făcându-se și la nivel flexionar (participiul are flexiune de tip adjectival: *ars – arsă – arși – arse*). Deci, în funcție de interesul de moment (accent pus pe comportamentul verbal sau, dimpotrivă, pe cel adjectival), se vor distinge GV_{part} și $GAdj_{part.}$

- **grupuri adjectivale,** având drept centru un adjectiv (GAdj):

elevă [$_{GAdj}$ ***plină***$_{Centru}$ *de bunăvoință*], *elevă* [$_{GAdj}$ ***vrednică***$_{Centru}$ *de stima noastră*], *sportivă* [$_{GAdj}$ *teribil de* ***bucuroasă***$_{Centru}$ *de victorie*], *carte* [$_{GAdj}$ *destul de* ***utilă***$_{Centru}$ *studenților*];

- **grupuri adverbiale,** având drept centru un adverb (GAdv):

S-au mutat [$_{GAdv}$ ***departe***$_{Centru}$ *de centru*], *Coboară* [$_{GAdv}$ ***înainte***$_{Centru}$ *de Universitate*], *Ei lucrează* [$_{GAdv}$ ***împreună***$_{Centru}$ *cu ceilalți*], *Se poartă și ei* [$_{GAdv}$ ***asemenea***$_{Centru}$ *părinților*];

- **grupuri interjecționale**, având drept centru o interjecție cu regim verbal (GInterj):

[$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ *cu noi în parc*], [$_{GPrep}$ ***Na***$_{Centru}$*-vă o carte!*];

- **grupuri prepoziționale,** cu centru o prepoziție (GPrep):

Locuiește [$_{GPrep}$ ***lângă***$_{Centru}$ / ***peste***$_{Centru}$ / ***sub***$_{Centru}$ / ***pe***$_{Centru}$ *deal*], *S-a năpustit* [$_{GPrep}$ ***asupra***$_{Centru}$ *copiilor*], *S-a pronunțat* [$_{GPrep}$ ***contra***$_{Centru}$ / ***împotriva***$_{Centru}$ *manifestanților*];

- **grupuri nominale**, cu centru nominal, ceea ce include substantivul, pronumele şi numeralul-substitut (GN):

  *M-a aşteptat [$_{GN}$ simpaticul **elev**$_{Centru}$ bucureştean din Berceni], S-a adresat [$_{GN}$ numeroşilor **participanţi**$_{Centru}$ la miting din zona Clujului].*

> ⓘ Se includ sub acelaşi concept (GN) şi grupurile nominale cu centru pronominal (*M-a interesat [$_{GN}$ **acela**$_{Centru}$ din dreapta], A povestit [$_{GN}$ **ceva**$_{Centru}$ neinteresant]*) şi cele cu centru numeral-substitut (*[$_{GN}$ **Trei**$_{Centru}$ dintre copii] au luat premiu, [$_{GN}$ **Al doilea**$_{Centru}$ din dreapta] a luat premiu*), care, deşi prezintă restrângeri ale posibilităţilor de combinare, au importante manifestări comune cu GN substantival. Când va fi nevoie, se va diferenţia tipul de centru (GN *vs* GN$_{pron}$ *vs* GN$_{num}$).

3.2.2.2. În analizele propuse în această carte, delimitarea unui grup se va face prin includerea lui între paranteze drepte; tipul sintactic de grup se va nota ca indice la stânga, în interiorul parantezei, iar funcţia sintactică pe care o ocupă se va nota în exteriorul parantezei, la dreapta. Vezi exemplele următoare:

(a) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ ***aleargă***$_{Centru}$].
(b) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ ***citeşte***$_{Centru}$ [$_{GN}$ *romane*]$_{CD}$].
(c) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ ***trimite***$_{Centru}$ [$_{GN}$ *Mariei*]$_{CI}$ [$_{GN}$ *cărţi*]$_{CD}$].
(d) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ ***este***$_{Centru}$ [$_{GAdj}$ ***inteligent***]$_{NP}$].
(e) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ *este* [$_{GAdj}$ ***gata***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de plecare*]$_{CPrep}$]$_{NP}$].
(f) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ *s-a mutat* [$_{GAdv}$ ***departe***]$_{CircLoc}$].
(g) [$_{GV}$ [$_{GN}$ *Ion*]$_{S}$ *s-a mutat* [$_{GAdv}$ [*teribil de*]$_{CircCant}$ ***departe***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de oraş*]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$].
(h) [$_{GV}$ [$_{GN}$ [*Noua*]$_{Modif+Det}$ ***locuinţă***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *din centru*]$_{Modif}$ [$_{GN}$ *a profesorului*]$_{Pos}$]$_{S}$ *a fost jefuită*].
(i_1) [$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *cu noi*]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ *în parc*]$_{CircLoc}$]!
(i_2) [$_{GInterj}$ ***Hai***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *Ion*]]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *parc*]]$_{CircLoc}$]!

> ⓘ Cel mai cuprinzător este GV (a)-(h), care, creându-se în jurul unei forme finite, reprezintă şi centrul întregii comunicări.
> În (a), se inserează un singur grup (un GN), în poziţia subiectului (S); în (b), se inserează două GN, în poziţia S, respectiv în poziţia CD; în (c), se încorporează trei grupuri GN, în poziţia S, CD şi CI.
> În (d), (e), se încorporează câte un grup adjectival (GAdj), fiecare în poziţia numelui predicativ (NP); în (e), GAdj încorporează, la rândul său, un GPrep, în poziţia unui complement prepoziţional (CPrep).
> În (f), (g), se încorporează câte un grup adverbial (GAdv), fiecare în poziţia unui circumstanţial de loc (CircLoc); în (g), GAdv încorporează, la rândul lui, alte două grupuri, un GAdv, care exprimă gradarea, în poziţia unui circumstanţial cantitativ (CircCant), iar celălalt, un GPrep, în poziţia unui complement prepoziţional (CPrep).
> În (h), în poziţia subiectului (S), se încorporează un GN amplu, care, la rândul lui, încorporează un grup adjectival (GAdj) în poziţie de modificator (Modif), un grup prepoziţional (GPrep) în poziţie de modificator şi un GN în poziţie de posesor (Pos). Grupul adjectival antepus preia şi determinantul (Det).
> În (i_1), apare un grup interjecţional (GInterj), care, ca şi GV, are autonomie enunţiativă, formând o propoziţie de sine stătătoare; în structura lui se inserează două grupuri prepoziţionale (GPrep), aşezate în poziţii circumstanţiale (CircSoc, respectiv CircLoc). GPrep, la rândul lui, este analizabil în Prep (centrul grupului) + un grup nominal subordonat (vezi i_2), segmentare care, în această carte, se va face rar şi numai atunci când este absolută nevoie.

> ⓘ De reţinut că, pentru simplificare, unele paranteze pot să lipsească din analiză, dacă grupul pe care îl includ nu face obiectul interesului special al analizei de moment. Să se vadă diferenţa dintre (i) şi (i_1): în (i), nu s-a inclus şi structura internă a GPrep.

Specifică acestei notaţii este înregistrarea **ierarhiilor sintactice**, în sensul cuprinderii unor paranteze drepte între alte paranteze drepte, ca semn al încorporării grupurilor sintactice unul în structura celuilalt, după cum centrul de grup ocupă o poziţie ierarhică superioară sau, dimpotrivă, una inferioară.

3.2.2.3. Centrele de grup proiectează **grupuri monomembre,** alcătuite numai din centru, sau **grupuri complexe**, mai extinse ca dimensiuni, alcătuite din centru care îşi atrage alt grup / alte grupuri sintactice subordonate, cu disponibilităţi de combinare mai ample sau mai restrânse, în funcţie de natura centrului:

[$_{GAdv}$ ***Astăzi***$_{Centru}$],[$_{GNpron}$ ***el***$_{Centru}$] *este* [$_{GAdj}$ ***vesel***$_{Centru}$].
[$_{GN}$ ***Copilul***$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ *vecinului*$_{Centru+Det}$]] *este* [$_{GAdj}$ ***gelos*** [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GN}$ ***jucăriile***$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ *lui Andrei*]]].

În (a), exceptând centrul verbal, celelalte centre generează grupuri monomembre. În (b), apar următoarele grupuri complexe: GN (*copilul vecinului*), GAdj (*gelos pe jucăriile lui Andrei*), GPrep (*pe jucăriile lui Andrei*), GN (*jucăriile lui Andrei*). Apare şi un grup monomembru, cu un centru substantiv propriu (*lui Andrei*), care, inerent (prin calitatea lui de substantiv propriu), implică determinarea.

> ⓘ De reţinut că ***lui*** din *lui Andrei* nu are autonomie sintactică, fiind o marcă flexionară: un morfem cazual liber de genitiv-dativ.

Cu excepţia grupului prepoziţional, care cere saturarea valenţei combinatorii a centrului şi, deci, prezenţa obligatorie a complementului, toate celelalte grupuri pot să apară şi în ipostaza de grupuri monomembre, realizate numai în calitate de centre de grup fără compliniri. Totuşi, GV, ca grup monomembru, apare extrem de rar, doar în grupurile cu verbe zerovalente (c) şi, de asemenea, GN, ca grup monomembru, apare doar în poziţiile în care este posibilă absenţa Determinantului, de exemplu, în poziţiile predicative (d):

[$_{GV}$ ***Plouă***], *Aud* [$_{GV\,ger}$ ***tunând***].
El este [$_{GN}$ ***profesor***], *L-au angajat* [$_{GN}$ ***manager***].

GV este grupul cu structura cea mai extinsă şi mai diversificată, apărând în mod curent ca grup complex. În structura GV se pot insera grupuri nominale, unu (e) sau mai multe (f), grupuri adjectivale (g), grupuri prepoziţionale (h), grupuri adverbiale (i). O situaţie specială o constituie inserarea, într-o anumită poziţie sintactică, a unei propoziţii finite, conjuncţională (j) sau relativă (k), sau a unei propoziţii non-finite, având drept centru o formă verbală non-finită ((l), (m)):

(e) $[_{GV}[_{GN}$ *Ion*$]_{S}$ ***înoată / călătorește***$]$.
(f) $[_{GV}[_{GN}$ *Ion*$]_{S}$ ***trimite / scrie*** $[_{GN}$ *o scrisoare*$]_{CD}$ $[_{GN}$ *bunicilor*$]_{CI}]$.
(g) $[_{GV}[_{GN}$ *Copilul*$]_{S}$ ***este / se face*** $[_{GAdj}$ *sănătos*$]_{NP}]$.
(h) $[_{GV}[_{GN}$ *El*$]_{S}$ ***se va căsători*** $[_{GPrep}$ *cu Ioana*$]_{CPrep}]$.
(i) $[_{GV}[_{GN}$ *El*$]_{S}$ ***se comportă*** $[_{GAdv}$ *arogant*$]_{ComplCircMod}]$.
(j) $[_{GV}[_{GN}$ *El*$]_{S}$ ***dorește*** $[_{PConj}$ *să reușească*$]_{CD}]$.
(k) $[_{GV}[_{GN}$ *El*$]_{S}$ ***crede*** $[_{PRel}$ *ce i s-a promis*$]_{CD}]$.
(l) $[_{GV}[_{GN}$ *El*$]_{S}$ ***se satură*** $[_{GPrep}$ *de* $[_{GVsupin}$ *de citit cursurile*$]]_{CPrep}]$.
(m) $[_{GV}$ ***Este*** $[_{GAdv}$ *important*$]$ $[_{GVsupin}$ *de citit cursurile*$]_{S}]$.

ⓘ Între (l) și (m) există o diferență în ce privește poziția sintactică a GV_{supin}, care în (l) apare inserat într-un GPrep (*se satură* are regim prepozițional; prepoziția ***de*** este selectată, atât în cazul supinului, cât și în cazul unui nominal: *se satură **de viață***), în timp ce în (m), GV_{supin} se inserează într-o poziție de subiect, ***de*** apărând ca morfem liber al supinului.

3.2.2.4. Structura și ierarhia internă a grupurilor sintactice depind de natura centrului de grup, existând o similitudine între centrele V, Adj, Adv, Prep, Interj, care se opun centrelor cu semantică nominală (substantiv și substitutele lui).

3.2.2.4.1. Structura grupurilor care au drept centru V, Adj, Adv, Prep, Interj distinge, în comun, două nivele de proiecție: o **proiecție minimală**, care include [Centrul lexical + Complementele], și o **proiecție maximală**, care adaugă la structura matricială Adjuncții, componenți facultativi, externi nivelului matricial [[Centru lexical + Complemente] + Adjuncți].

Structura se regăsește în organizarea a patru grupuri sintactice: GV, GAdj, GAdv, GPrep, la care, prin analogie, se adaugă și structura GInterj, având drept centru interjecțiile cu regim verbal:

GV / GAdj / GAdv / GPrep / GInterj →
[[V / Adj / Adv / Prep / Interj + Complemente] + Adjuncți].

În raport cu fiecare **centru**, componenții ocupă o anumită **poziție ierarhică** (diferența **Complemente** *vs* **Adjuncți** marchează o distincție ierarhică de poziționare în raport cu centrul) și o anumită **funcție sintactică** (diversele tipuri de Complemente – CD *vs* CSec *vs* CI *vs* CPrep – și diversele tipuri de Adjuncți – Circumstanțiale de diverse feluri: Mod, Timp, Cantitate, Loc etc. indică diferențe sub aspectul funcției sintactice).

- **Complementele** reprezintă componenții strâns legați de centru, **ceruți** de acesta, caracterizându-se, în raport cu centrul, prin:

(a) **obligativitate semantico-sintactică**, ceea ce înseamnă nu obligativitate de lexicalizare (există complemente care, într-un context dat, pot rămâne neexprimate), ci faptul că sunt implicate în matricea semantico-sintactică a oricărui centru, ca particularitate inerentă a fiecăruia, oricând actualizabilă în context;

ⓘ În raport cu centrele *construieşte* (a), *se gândeşte* (b):

(a) *Ion*$_i$ *vrea* ~~S~~$_i$ ***să construiască*** ~~CD~~,

(b) *Proiectul e interesant, dar doresc* ~~S~~ ***să mă mai gândesc*** ~~CPrep~~,

complementul S, graţie particularităţilor lui în limba română (subiect subînţeles (a), subiect inclus (b)), rămâne adesea neexprimat, iar complementele CD, respectiv CPrep, pot rămâne neexprimate într-un context dat, dar se află încorporate în matricea verbului şi sunt oricând actualizabile.

(b) **restricţii de formă** impuse de centru, constând fie într-o restricţie cazuală, fie într-una prepoziţională, trăsături predictibile, cuprinse în matricea sintactică a centrului (*construieşte*$_{[+ A]}$, *se gândeşte*$_{[+ Prep\ la]}$, *aparţine*$_{[+ D]}$, *provine*$_{[+ Prep\ din]}$, *util*$_{[+ D]}$, *capabil*$_{[+ Prep\ de]}$, *spre*$_{[+ A]}$, *cu*$_{[+ A]}$, *asupra*$_{[+ G]}$, *graţie*$_{[+ D]}$);

(c) **restricţii de roluri tematice** atribuite de centru complementelor, care, ca şi restricţiile de formă, sunt predictibile, fiind cuprinse în matricea semantico-sintactică a fiecărui centru (*construieşte*$_{[+ Agent,\ + Rezultat]}$, *se gândeşte*$_{[+ Experimentator,\ + Temă]}$, *aparţine*$_{[+ Temă,\ + Posesor]}$, *provine*$_{[+ Temă,\ + Sursă\ locativă]}$, *util*$_{[+ Beneficiar]}$, *spre*$_{[+ Ţintă]}$, *cu*$_{[+ Comitativ]}$, *asupra*$_{[+ Ţintă]}$, *graţie*$_{[+ Instrument]}$).

• **Fiecare centru din categoria V, Adj, Adv, Prep, Interj** se distinge, matricial, prin:

(a) **o grilă / schemă sintactică**, incluzând numărul de complemente şi forma impusă complementelor:

a construi: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$
a se gândi: V + Nominal$_N$ + [*la* + Nominal$_A$]
a aparţine: V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$
a proveni: V + Nominal$_N$ + [*din* + Nominal$_A$]
capabil: Adj + [*de* + Nominal$_A$]
util: Adj + Nominal$_D$
cu: Prep + Nominal$_A$
spre: Prep + Nominal$_A$
asupra: Prep + Nominal$_G$
graţie: Prep + Nominal$_D$

(b) o **grilă / schemă de roluri tematice**, incluzând rolurile tematice impuse complementelor:

a construi: V + Agent + Rezultat
a se gândi: V + Experimentator + Temă
a aparţine: V + Temă + Posesor
a proveni: V + Temă + Sursă locativă
capabil: Adj + Temă
util: Adj + Beneficiar
împreună: Adv + Comitativ
cu: Prep + Comitativ
spre: Prep + Ţintă
asupra: Prep + Ţintă
graţie: Prep + Instrument.

ⓘ În caz de **omonimie sintactică**, cuvinte cu acelaşi corp fonetic pot să apară în următoarele ipostaze: (a) primesc aceeaşi grilă sintactică, dar grilă diferită de roluri tematice; (b) primesc atât grilă sintactică diferită, cât şi grilă diferită de roluri tematice.

(a) ***cu***$_1$ vs ***cu***$_2$ vs ***cu***$_3$ au aceeaşi grilă sintactică (***cu:*** Prep + Nominal$_A$), dar grile diferite de roluri tematice (***cu***$_1$: Prep + Comitativ (*Merge **cu** Gheorghe*) vs ***cu***$_2$: Prep + Instrument (*Deschide **cu** cheia*) vs ***cu***$_3$: Prep + Temă (*deputat **cu** bani*));
(b) ***a semăna***$_1$ vs ***a semăna***$_2$ au atât grile sintactice diferite (***a semăna***$_1$: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ (*Ion seamănă roşii*) vs ***a semăna***$_2$: V + Nominal$_N$ + [***cu*** + Nominal$_A$] (*Ion seamnă cu tine*)), cât şi grile diferite de roluri tematice (***a semăna***$_1$: V + Agent + Temă vs ***a semăna***$_2$ (verb „simetric") V + Temă$_1$+ Temă$_2$).

ⓘ În caz de **sinonimie sintactică (variaţie sintactică liberă)**, schemele sintactice sunt diferite, dar grilele de roluri tematice sunt obligatoriu identice:
a semăna$_2$ are o unică grilă de roluri tematice (*supra*), dar realizează două structuri sintactice diferite: V + Nominal$_N$ + [***cu*** + Nominal$_A$] // V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$ (*Ion seamănă cu tine // îţi seamănă*);
a ajuta se caracterizează printr-o grilă de roluri tematice: V + Agent + Ţintă, dar, în paralel, prezintă două structuri sintactice: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ // V + Nominal$_N$ + Nominal$_D$ (*Ion mă ajută // îmi ajută*);
a-şi aminti are o unică grilă de roluri tematice: V + Experimentator + Temă, dar se caracterizează prin două structuri sintactice paralele: V + Nominal$_N$ + Nominal$_A$ // + Nominal$_N$ + [***de*** + Nominal$_A$] (*Îşi aminteşte ceva // de ceva*).

ⓘ Uneori, forme fonetice apropiate (vezi prezenţa formantului reflexiv *vs* absenţa lui) participă la o relaţie de **omonimie parţială** (vezi *a-şi aminti* vs *a aminti*): ***a-şi aminti***, verb reflexiv obligatoriu având grila de roluri tematice V + Experimentator + Temă, ***vs a aminti***, non-reflexiv, factitiv „a face pe cineva să-şi amintească", având o grilă de roluri cu totul diferită: V + Agent + Destinatar + Temă (*a aminti cuiva ceva // de ceva*).

- Formele diferite ale complementelor (cazuale – cazuri diferite – sau prepoziţionale – prepoziţii obligatorii, diferite de la un centru la altul), diferenţe de care sunt responsabile tot centrele de grup, se încarcă cu **funcţii sintactice** diferite. **Poziţia matricială** de complement poate primi **funcţii sintactice** diferite, după cum formele impuse complementelor sunt diferite: complementul direct (CD) primeşte o formă de A; complementul indirect (CI), o formă prototipică de D; subiectul (S), o formă de N, numele predicativ (NP), o formă de N, complementul prepoziţional (CPrep) acoperă situaţia de regim prepoziţional al centrului de grup (pentru diferenţele funcţionale şi pentru inventarul de funcţii sintactice atribuite de acelaşi centru, vezi *infra*, **5.**, **6.**).
  În consecinţă, grilele sintactice de sub (a) pot primi reprezentări funcţionale:
  a construi: V + S + CD
  a se gândi: V + S + CPrep
  a aparţine: V + S + CI
  a proveni: V + S + ComplCircLoc
  util: Adj + CI
  capabil: Adj + CPrep
  cu / spre / asupra / graţie: Prep + Compl (al prepoziţiei).

📖 În raport cu gramatica tradiţională, în cazul unei clase restrânse de verbe (verbe care atribuie roluri tematice de tip circumstanţial: Loc, Mod, Sursă, Cantitate), se recunoaşte existenţa circumstanţialelor cu statut de complinire obligatorie: *Provine* ***din Cluj***, *Locuieşte* ***în Cluj***, *Ajunge* ***la Bucureşti***, *Procedează / Se comportă* ***corect***, *Cântăreşte / Valorează* ***mult***. Poziţia sintactică este de **complement** (component obligatoriu, cerut matricial), dar funcţia este de **circumstanţial**.
În gramatica de faţă, termenii *complement* şi *circumstanţial* sunt, în mod curent, complementari, acoperind situaţii diferite, exceptând cazul puţin numeros al verbelor care cer o complinire obligatorie (*a proveni, a locui, a ajunge, a proceda, a cântări* etc.), singurele care permit să se vorbească de **complemente circumstanţiale** (ComplCirc).

• Funcţionarea grupurilor sintactice matriciale şi, implicit, a complementelor este dirijată de **principiul unicităţii**, care postulează că într-o structură primară (nereorganizată), nu pot exista mai multe complemente cu aceeaşi funcţie sintactică, iar un centru nu poate atribui decât o singură dată acelaşi rol tematic.

ⓘ În privinţa rolurilor tematice, excepţie fac verbele simetrice (*a se încuscri, a se împrieteni, a se înfrăţi, a se învecina, a coexista* etc.), care, prin natura lor semantică, au capacitatea de a-şi interverti poziţia argumentelor sau de a-şi aşeza ambele argumente în poziţia subiectului multiplu, fără schimbarea valorii de adevăr (*X se înfrăţeşte cu Y = Y se înfrăţeşte cu X = X şi Y se înfrăţesc*), semne clare ale prezenţei aceluiaşi rol tematic pentru cele două argumente.

📖 **Principiul unicităţii**, recunoscut teoretic şi pus în circulaţie de sintaxa modernă, a avut numeroase efecte asupra inventarului actual de funcţii sintactice, căci toate structurile în care, în gramatica tradiţională, câte două grupuri nominale reprezentând aceeaşi funcţie erau coocurente au fost supuse reinterpretărilor; pentru construcţii interpretate tradiţional ca: *Nu-*[***mi***]$_{CI}$ *pasă* [***de părinţi***]$_{CI}$; [***Mă***]$_{CD}$ *învaţă* [***carte***]$_{CD}$, s-au propus interpretări noi, cu grupuri nominale reprezentând funcţii diferite: *Nu-*[***mi***]$_{CI}$ *pasă* [***de părinţi***]$_{CPrep}$; [***Mă***]$_{CD}$ *învaţă* [***carte***]$_{CSec}$; vezi *infra*, **5.1.1.**

Au o situaţie aparte poziţiile sintactice aflate în coordonare: subiecte multiple (a_1), complemente directe coordonate (a_2) etc., precum şi poziţiile sintactice dublate: complement direct (b_1) sau indirect (b_2), care primesc de la centrul verbal **aceeaşi** funcţie sintactică şi **acelaşi** rol tematic:

(a_1) [***Ion şi Gheorghe***]$_{S\ multiplu}$ *se joacă*, [***Ion şi Gheorghe***]$_{S\ multiplu}$ *seamănă foarte bine.*
(a_2) *Ion cumpără* [***mere, pere şi prune***]$_{CD\ multiplu}$.
(b_1) [***L***]$_{iCD\ dublat}$*-am trimis* [***pe Ion***]$_{iCD}$ *la conferinţă.*
(b_2) [***Copilului***]$_{CI}$ [***i***]$_{CI\ dublat}$*-am trimis o carte.*

În cazurile în care două grupuri nominale apar în vecinătatea şi în relaţie cu acelaşi verb, fără a fi coordonate, explicaţiile sunt diverse:
– cele două grupuri îndeplinesc funcţii sintactice diferite; a se vedea corecţiile de interpretare propuse de gramatica modernă ((c), (d));
– coocurenţa rezultă din reorganizări, al căror efect este vecinătatea cu aceeaşi formă verbală a două componente „cu istorii” diferite, unul fiind un component matricial, iar celălalt reorganizat ((e), (f), (g)):

(c) [*Mi*]$_{CI}$*-a vorbit* [$_{GPrep}$ ***de părinți***]$_{CPrep}$.
(d) [*Mă*]$_{CD}$ *întreabă* [$_{GN}$ ***rezultatul***]$_{CSec}$.
(e) [*Și*]$_{CPos}$*-a oferit economiile* [$_{GN}$ ***copiilor***]$_{CI}$.
(f) *A fost bănuit* [$_{GPrep}$ ***de trădare***]$_{CPrep}$ [$_{GPrep}$ ***de camarazii lui***]$_{CAg}$.
(g) [*Îl*]$_{CD}$ *consider* [$_{GN}$ ***un profesor excelent***]$_{PS}$.

ⓘ În (c), (d), în interpretarea tradițională apăreau, în relație cu același centru, două complemente de același tip, fără a fi coordonate (în (c), două complemente indirecte; în (d), două complemente directe).
În (e), ca rezultat al reorganizării posesive, unul dintre dative (dativul clitic) nu este atribuit de verbul vecin, ci este atras dintr-un GN exterior, unde primește rolul de Posesor, rol pe care îl transferă în noua sa vecinătate (vezi *infra*, **4.1.4.**).
În (f), numai unul dintre cele două grupuri prepoziționale este matricial (*de trădare*), verbul impunând grupului o anumită restricție prepozițională (*Camarazii lui îl bănuiesc de trădare*); celălalt (*de camarazii lui*) apare ca efect al reorganizării pasive, reprezentând, în consecință, altă funcție sintactică (vezi *infra*, **4.1.1.**).
În (g), numai unul dintre grupurile nominale este matricial (complementul direct *îl*), fiind cerut ca restricție de construcție a verbului; celălalt (*un profesor excelent*) apare ca efect al unei elipse și al unei „avansări", care antrenează legarea verbului de un GN provenind din altă construcție matricială (vezi *infra*, **4.1.5.**).

- **Adjuncții** apar la al doilea nivel de proiecție, incluzând componentele neimplicate în matricea semantică și sintactică a centrelor, componente facultative, suprimabile. Alegerea unuia sau a altuia este sintactic liberă, fiind determinată numai de necesități semantice și enunțiative (de ancorare spațio-temporală a predicației, de limitare a predicației, de caracterizare modală sau cantitativă, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinței, a instrumentului, a asocierii etc).
Poziției sintactice a adjuncților îi corespund, în planul funcțiilor sintactice, **circumstanțialele**, diferențiate între ele atât ierarhic, cât și semantic.
Ierarhic, se deosebesc circumstanțiale care sunt mai direct și mai strâns legate de centru de altele, mai puțin direct și mai puțin strâns legate de centru (pentru tipologia circumstanțialelor, a se vedea *infra*, **6.2.**). Astfel, un circumstanțial modal (*Vine **alergând***), unul cantitativ (*Lucrează **mult***) sau unul de relație (limitativ: *S-a plafonat **științific***) sunt mult mai puternic legate de centru decât unul exprimând raporturi logico-semantice, cu raportare la întreaga propoziție (circumstanțial de cauză, de scop, condițional sau concesiv); toate aceste tipuri sunt mai puternic legate de regent decât circumstanțialele izolate, aparent legate sintactic, cu rol pragmatic, metadiscursiv (***După cum am mai spus în prezentare,*** *scopul proiectului a fost teoretic;* ***Teoretic vorbind,*** *nu are nicio șansă*) și, cu atât mai mult, în raport cu circumstanțialele parantetice, fără nicio legătură sintactică formală cu restul comunicării (circumstanțialul de modalitate: ***Pesemne / Negreșit,*** *se va întoarce;* ***Realmente,*** *n-am ce să-ți spun*).
Dar cele mai numeroase diferențe sunt **de ordin semantic**: unele indică o ancorare spațială sau temporală (inclusiv aspectuală) a acțiunii, a evenimentului sau a stării (loc: *Lucrează **în grădină***; timp: *Lucrează **noaptea***; aspect: *Lucrează **zilnic***), altele caracterizează procesul cantitativ (*Lucrează **mult***), calitativ (*Lucrează **îngrijit***) sau categorial (*Lucrează **manual***) etc.

📖 În raport cu tradiția gramaticală, un aspect constant al noii gramatici îl constituie insistența asupra **diferențelor ierarhice** dintre circumstanțiale, uneori același tip de circumstanțial apărând în ipostaze ierarhice foarte diferite; vezi, de exemplu, modalul care, în funcție de context, trece de la statutul de ComplCirc ([$_{GV}$ *Procedează* [***incorect***]$_{ComplCircMod}$]), deci de circumstanțial obligatoriu, la statutul de adjunct al verbului ([$_{GV}$ *Vorbește* [***incorect***]$_{CircMod}$]), al grupului întreg ([$_{GV}$ *Pronunță englezește* [***incorect***]$_{CircMod}$]), al grupului bipropozițional ([$_{GV}$ [*A dorit* [$_{PConj}$ *să învețe englezește*]$_{CD}$] [***cu ardoare***]$_{CircMod}$]), ajungând și la cazuri de slabă legătură sintactică, unde predominante nu sunt raporturile sintactice, ci raportarea metadiscursivă ([***După cum vă spuneam mai înainte***]$_{relație\ metadiscursivă}$, [$_{P}$ *s-a făcut mare risipă*]).

Principiul unicității, care guvernează organizarea complementelor, nu operează, în aceeași măsură, și în cazul adjuncților, astfel că este posibilă coocurența a două-trei circumstanțiale, fie ComplCirc + $Adjunct_1$ + $Adjunct_2$ (a), fie $Adjunct_1$ + $Adjunct_2$ + $Adjunct_3$, mai ales atunci când sunt circumstanțiale diferite ierarhic sau/și semantic, uneori chiar coordonate între ele ((b), (c)), fie apariția de circumstanțiale ierarhizate, unul raportat la altul (d):

(a) [$_{GV}$ *Cartea* [*costă* [$_{GN}$ ***70 de lei***]$_{ComplCircCant}$] [$_{GAdv}$ ***acum***]$_{CircTimp}$ [$_{GPrep}$ ***în România***]$_{CircLoc}$].
(b) [$_{GV}$ *Mănâncă* [$_{GAdv}$ ***dintotdeauna***]$_{CircTimp}$ [$_{GAdv}$ ***mult***]$_{CircCant}$ ***și*** [$_{GAdv}$ ***nesănătos***]$_{CircMod}$].
(c) [$_{GAdv}$ ***Din păcate***]$_{CircModalitate}$ [$_{GN}$ ***anul acesta***]$_{CircTimp}$ [$_{GV}$ *n-a mers* [$_{GPrep}$ ***cu prietenii***]$_{CircSoc}$ [$_{GPrep}$ ***la mare***]$_{CircLoc}$]] [$_{GPrep}$ ***din lipsă de bani***]$_{CircCauză}$.
(d) *Mănâncă* [$_{GAdv}$ [***destul de***]$_{CircCant}$ ***mult***]$_{CircCant}$ *și* [$_{GAdv}$ [***teribil de***]$_{CircCant}$ ***nesănătos***]$_{CircMod}$.

3.2.2.4.2. Față de grupurile anterior discutate (sub **3.2.2.4.1.**), **grupul sintactic cu centru nominal** (GN) are o sintaxă cu totul diferită. Singura similitudine rămâne separarea constituenților cu statut obligatoriu de cei cu statut facultativ.

Pentru un GN prototipic, argumental (adică un GN cu citire *entitate*) obligatoriu este componentul determinant (Det), în timp ce modificatorii (Modif) și posesorul (Pos) au statut facultativ (a); cuantificatorul (Cuant) are și el statut facultativ atunci când este coocurent cu un Det (b), dar ajunge, contextual, să îndeplinească funcție de Det, devenind obligatoriu, atunci când apare singur, fără Det (c):

ⓘ Pentru distincția între citirea unui GN ca *entitate* sau, dimpotrivă, ca *proprietate* și pentru relația dintre citirea ca *entitate* și apariția determinantului, să se vadă **Determinantul, 1.3.**

(a) [$_{GN}$ [*Acest*]$_{Det}$ ***elev***$_{Centru}$ [*inteligent*]$_{Modif\ 1}$ [*din București*]$_{Modif\ 2}$ [*al lui I.P.*]$_{Pos}$ [$_{PRel}$ *care a câștigat concursul*]$_{Modif\ 3}$]] *a primit un premiu important.*
(b) [$_{GN}$ [*Acești*]$_{Det}$ [*șapte / câțiva*]$_{Cuant}$ ***elevi***$_{Centru}$ *au primit un premiu important.*
(c) [$_{GN}$ [*Șapte / Câțiva*]$_{Det}$ ***elevi***$_{Centru}$ *au primit un premiu important.*

ⓘ În poziție predicativă (NP (d), CPO (e), PS (f), apoziție (g)), unde numele este citit, în cele mai multe cazuri, ca *proprietate,* apropiindu-se semantic de citirea unui verb sau a unui adjectiv, poate să apară și un GN fără determinant:

(d) *Ion este **inginer**, El a devenit **profesor de limbi străine.***
(e) *L-au ales **procuror general**.*
(f) *A plecat **soldat** și s-a întors **general**.*
(g) *Vecinul nostru, **inspectorul**, a fost arestat pentru luare de mită.*

3.2.2.4.3. Comparând cele două tipuri de grupuri (GV, GAdj, GAdv, GPrep, GInterj *vs* GN), ceea ce le separă fundamental este prezența complementelor, în prima categorie, *vs* prezența determinantului, în grupul nominal.

Totuşi, complementele pot să apară şi în structura unui GN, în condițiile în care centrul grupului este de proveniență verbală sau adjectivală, apariția complementelor fiind, în acest caz, un semn al naturii „verbale" (sau „adjectivale") a centrului şi, implicit, al naturii duale a grupului obținut prin **nominalizare.** Capacitatea de a primi complemente se transmite grupurilor nominale obținute prin nominalizare prin radicalul comun.

> ⓘ Complemente apar şi în afara nominalizării, în construcția substantivelor „relaționale" (vezi, de exemplu, relații de rudenie, de vecinătate, sociale), care, ca şi centrele anterioare de grup, implică, prin semantica lor, prezența unui complement, reprezentând cel de al doilea termen al relației (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.**):
>
> *El este* [$_{GN}$ ***frate / vecin / prieten*** [$_{GPrep}$ ***cu Gheorghe***]$_{Compl}$]$_{NP}$.

Prin **nominalizare** se înțelege o operație sintactico-morfologică de convertire a unui GV (sau a unui GAdj) într-un GN, cu toate modificările morfologice şi sintactice pe care le antrenează această convertire.

- **Sub aspectul morfologiei derivaționale** (modalități interne de derivare), sunt implicate sufixele lexicale de derivare a substantivelor din verbe sau din adjective:
  – sufixe deverbale: *vânzare* (*vânzarea mărfurilor*), *plăcere* (*plăcerea cititului*), ***citire*** (*citirea cărților*), ***separare*** (*separarea bunurilor*), ***sfiiciune*** (*sfiiciunea copilului*), ***împărțeală*** (*împărțeala averii*), ***vânătoare*** (*vânătoarea de balene*), ***separație*** (*separația puterilor*), ***linşaj*** (*linşajul criminalului*) etc.;
  – sufixe deadjectivale: ***tristețe*** (*tristețea copilului*), ***roşeață*** (*roşeața obrajilor*), ***fierbințeală*** (*fiebințeala frunții*), ***înțelepciune*** (*înțelepciunea bătrânului*) etc.

○ Alte modalități non-sufixale de convertire a unui GV în GN sunt:

(a) **conversiunea**

– conversiunea supin → substantiv (***plecatul*** *excursioniştilor acasă*, ***rămasul*** *copiilor în Bucureşti*, ***alergatul*** *prin iarbă cu picioarele goale*);

– conversiunea participiu → substantiv (***răniții*** *în / din Afghanistan*);

– conversiunea gerunziu → substantiv (***suferinzii*** *de cord*);

(b) **derivarea regresivă** (***fuga*** *criminalului de sub pază*, ***îngheţul*** *solului în ianuarie*).

- **Sub aspect morfologic**, ca efect al nominalizării, dispare flexiunea de tip verbal (mod, timp: *citeşte – citea – a citit – ar citi*) şi apare flexiunea de tip substantival (caz, articulare: *citirea – citirii – citirile*).

- **Sub aspect sintactic**, se modifică structura grupului: constituenții specifici verbului (CD, S) se transformă în constituenți specifici substantivului (genitiv „obiectiv", respectiv genitiv „subiectiv"), iar, în plus, centrul are capacitatea de a primi determinant:

(a) [$_{GV}$ [$_{GN}$ ***Cartea***$_{caz\ N}$] *este citită de către Ion*] → [$_{GN}$ *citirea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***cărţii***$_{caz\ G}$] *de către Ion*].

(b) [$_{GV}$ *Profesorul le predă* [$_{GN}$ ***limba română***$_{caz\ A}$] *studenților*] → [$_{GN}$ *predarea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***limbii române***$_{caz\ G}$] *studenților*].

(c) [$_{GV}$ [$_{GN}$ ***Ion***$_{caz\ N}$] *pleacă la București*] → [$_{GN}$ *plecarea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***lui Ion***$_{caz\ G}$] *la București*].
(d) [$_{GV}$ [$_{GN}$ ***Copilul***$_{caz\ N}$] *este* [$_{GAdj}$ *trist*]] → [$_{GN}$ *tristețea*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***copilului***$_{caz\ G}$]].
(e) [$_{GV}$ [$_{GN}$ ***Copilul***$_{caz\ N}$] *este* [$_{GAdj}$ *atent la ceilalți*]] → [$_{GN}$ *atenția*$_{Centru+Det}$ [$_{GN}$ ***copilului***$_{caz\ G}$] *la ceilalți*].

ⓘ De observat că, sub raportul formei, în urma nominalizării, **rămân cu formă intactă** numeroși subordonați: în (a), grupul prepozițional funcționând drept CAg în grupul verbal; în (b), grupul nominal având funcția CI în raport cu verbul; în (c), grupul prepozițional cu funcție de CircLoc; în (e), grupul prepozițional având funcția CPrep în raport cu adjectivul.

Grupurile nominale obținute prin nominalizare sunt, prin natura lor, grupuri cu *trăsături duale*, căci, pe de o parte, conservă trăsături sintactice și sintactico-semantice ale centrului de origine (verb sau adjectiv), iar, pe de altă parte, adaugă și trăsături proprii grupului nominal. În asemenea grupuri nominale, se păstrează clasa complementelor din GV, iar adjuncții devin modificatori. Astfel, un GN nominalizat va conține atât determinanți și modificatori, specifici grupurilor nominale prototipice, cât și complemente, specifice grupurilor verbale:

(a) [$_{GN}$ [*această*]$_{Det}$ ***plecare***$_{Centru}$ [*grăbită*]$_{Modif}$ [*a lui Ion*]$_{Compl}$ [*la București*]$_{Modif}$]
(b) [$_{GN}$ [*această*]$_{Det}$ ***atribuire*** [*la 1 iunie*]$_{Modif}$ [*de premii*]$_{Compl\ 1}$ [*câștigătorilor*]$_{Compl\ 2}$]
(c) [$_{GN}$ ***tristețea***$_{Centru+Det}$ [*profundă*]$_{Modif}$ [*a lui Ion*]$_{Compl}$]
(d) [$_{GN}$ ***atenția***$_{Centru+Det}$ [*continuă*]$_{Modif}$ [*a copilului*]$_{Compl\ 1}$ [*la ceilalți*]$_{Compl\ 2}$].

ⓘ În (a), apare genitivul „subiectiv", provenit din subiect (***Ion** pleacă > plecare **a lui Ion***), îndeplinind, ca și subiectul, o funcție de complement; în (b), apar două complemente, unul provenind dintr-un CD (*atribuie **premii** > atribuire **de premii***) și celălalt, dintr-un CI (*atribuie premii **câștigătorilor** > atribuire de premii **câștigătorilor***); în (c), (d), apare câte un complement provenind din subiectul construcției adjectivale (***Ion** este trist > tristețea **lui Ion**, **copilul** e atent > atenția **copilului***); în (d), apare, suplimentar, un al doilea complement, provenit din CPrep al adjectivului (*atent **la ceilalți** > atenția **la ceilalți***).

3.2.3. Dintre grupurile sintactice, GV se constituie, prin complexitatea structurii sale, într-o **propoziție** (P), care, în funcție de natura finită sau non-finită a centrului verbal, reprezintă o **propoziție finită** (P_{finit}) sau o **propoziție non-finită** ($P_{non\text{-}finit}$). Grupurile interjecționale, echivalente cu cele verbale, formează și ele propoziții finite (*Hai aici!, Câinele țuști în pat!*).

Propoziția finită, spre deosebire de cea non-finită, conține un **predicat al enunțării**, component care, prin morfemele de timp, mod, persoană, număr, asigură autonomie în comunicare (*predicativitate*) grupului pe care îl organizează. Să se compare:

(i) [$_{Pfinit}$ *Le* [$_{Verb\ finit}$ ***acordă***]$_{Predicat\ al\ enunțării}$ *răniților primul ajutor*].
(ii) [$_{Pnon\text{-}finit}$[$_{Verb\ non\text{-}finit}$ ***Acordându-***]*le răniților primul ajutor*]$_{CircCauză}$, *a fost felicitat.*

În (i), GV constituit în jurul unei forme verbale finite (predicatul enunțării), asigură autonomie enunțiativă, față de GV din (ii), constituit în jurul unei forme non-finite, care, în ciuda componenței aproape identice a grupului, nu asigură autonomie enunțiativă.

Propoziția finită poate să apară singură, **independentă** (P_{Ind} (a)); poate să apară ca intrând într-o relație de coordonare (b)) sau cu statut subordonat (**propoziție subordonată**), situație în care este fie **subordonată conjuncțională** (PConj (c)), fie **subordonată relativă** (PRel (d)). Orice propoziție subordonată se include, printr-un conector subordonator (conjuncție sau relativ), într-o anumită poziție de subordonare (complement, adjunct, modificator), în structura propoziției-matrice ($P_{Matrice}$), numită și **propoziție regentă** (c), (d), (e), (f).

(a) [$_{PInd}$ *Ion își pregătește lecțiile*].
(b) [$_{P\ 1}$ *Ion își pregătește lecțiile*], *iar*$_{conj.\ coordonare}$ [$_{P\ 2}$ *sora lui se joacă*].
(c) [$_{PMatrice\ Principală}$ *Ion intenționează* [$_{PConj}$ *să-și facă lecțiile*]$_{CD}$].
(d) [$_{PMatrice\ Principală}$ *Ion intenționează* [$_{PConj\ /\ PMatrice\ Subordonată}$ *să-și facă lecțiile* [$_{PConj}$ *imediat ce vine de la școală*]$_{CircTimp}$]$_{CD}$].
(e) [$_{PMatrice\ Principală}$ *El își dorește* [$_{PConj\ /\ P\ Matrice\ Subordonată}$ *să aibă* [$_{GN}$ *un copil* [$_{PRel}$ *cum a fost și cel dintâi*]$_{Modif}$]$_{CD}$]$_{CD}$].

Dincolo de planul strict sintactic, grație autonomiei enunțiative a propozițiilor finite, acestea pot să se constituie într-un **enunț**, unitate fundamentală pentru comunicare (vezi **Tipuri de enunț, 1.**). Prin enunț, se asigură trecerea de la organizările sintactico-semantice, proprii sintaxei, la planul extralingvistic (fapte, evenimente, stări de lucruri comunicate, reale sau posibile, fiecare cu o ancorare spațio-temporală precisă).
În cadrul fiecărui enunț obținut prin încorporarea a una sau mai multe propoziții subordonate, există obligatoriu o **propoziție matrice (regentă) principală** (ca în (c), (d), (e)), care asigură scheletul de organizare al întregii comunicări. Pot exista însă **mai multe propoziții matrice**, dintre care una este principală și una sau mai multe sunt subordonate ((d), (e)), în cazul încorporării unei propoziții subordonate în altă propoziție subordonată (ceea ce s-a notat ca PConj / PMatrice).
Raportând enunțul, unitate de tip discursiv-pragmatic, la unitățile sintactice fundamentale, se constată că enunțul se poate realiza sintactic
– ca propoziție independentă (vezi *supra*, (a));
– ca grup de propoziții coordonate (vezi *supra*, (b));
– ca ansamblu de propoziții, incluzând una sau mai multe propoziții-matrice (numite și *regente*), dintre care una este obligatoriu principală (vezi *supra*, (c)), la care se pot asocia și propoziții matrice subordonate (vezi *supra*, (d), (e)).

ⓘ Există și enunțuri care nu au o structură propozițională, necunoscând deloc o organizare sintactică (f):
(f) *Ah! Of! Vai! Foc! Da!*
În unele enunțuri (frecvent exclamative sau imperative), deși este absent un GV_{finit} și, implicit, un predicat al enunțării, e posibil ca alte grupuri sintactice să suplinească absența predicatului, acesta fiind deductibil contextual ((g), (h), (i)):
(g) [$_{GN}$ *Frumoasă fată* √!]
(h) [$_{GAdv}$ *Mai departe* √!]
(i) [$_{GPrep}$ *La treabă*√, *copii!*]

4. Structuri de bază *vs* structuri reorganizate

În special în GV, care prezintă cea mai extinsă şi mai diversificată structură sintactică, există posibilitatea reorganizărilor sintactice, unele gramaticalizate, altele accidentale, care pot explica devieri de la structurile de bază (matriciale) ale verbului.
Există însă şi reorganizări sintactice care interesează GAdj şi GAdv, cu importante consecinţe pentru funcţiile sintactice din aceste grupuri (vezi reorganizarea comparativă, *infra*, **4.1.6.**).

4.1. *Reorganizări gramaticalizate*

4.1.1. *Reorganizarea pasivă* acţionează, cu unele limitări semantice, asupra structurilor verbale **tranzitive**, pe care le converteşte după următoarea schemă sintactică:

- verbul se intranzitivizează (îşi pierde valenţa de acuzativ şi, implicit, capacitatea de a primi complement direct);
- GN-complement direct din structura activă trece în poziţia subiectului pasiv;
- verbul îşi ataşează, facultativ, într-o poziţie postverbală, un complement prepoziţional, obţinut din subiectul activ al structurii tranzitive;
- verbul îşi ataşează o marcă pasivă, fie operatorul *a fi*, fie morfemul *se*:

Copilul citeşte / colorează / povesteşte cartea [activ]→
Cartea este citită / este colorată / este povestită de copil [pasiv] // *Cartea se citeşte / se colorează / se povesteşte* (*de către copil*) [reflexiv-pasiv].

ⓘ Deşi asemănător (ca topică şi capacitate de combinare) cu alte clitice, *se*-ul pasiv se deosebeşte fundamental de cliticele pronominale:
- **semantic**, morfemul pasivului nu funcţionează anaforic, neprocurându-şi contextual semnificaţie lexicală;
- **sintactic**, nu ocupă, în raport cu verbul, o poziţie de complement, ci se include în structura predicatului; vezi deosebirea dintre (a) şi (b):

(a) *Cartea* $[_{\text{Vfinit}}$ ***se citeşte***$]_{\text{Predicat}}$ *cu plăcere.*
(b) *Copilul*$_i$ $[$***se***$]_{i\text{CD}}$ $[_{\text{Vfinit}}$ ***priveşte***$]_{\text{Predicat}}$ *lung în oglindă.*

În cazul asocierii cu o formă non-finită, *se*-ul pasiv intră în structura centrului de grup (c):

(c) $[_{\text{GVnon-finit}}$ $[_{\text{Vnon-finit}}$ ***Propunându-se***$_{\text{Centru}}]$ *o nouă soluţie*$]_{\text{CircCauză}}$, *s-au abandonat rezultatele anterioare.*

4.1.2. *Reorganizarea impersonală* acţionează complementar cu cea pasivă, modificând structurile personale **intranzitive**, pe care le converteşte după următoarea schemă sintactică:

- verbul se impersonalizează, pierzând valenţa de nominativ şi, implicit, capacitatea de combinare cu subiectul;

> ⓘ Se obţine un tip de impersonalizare şi în construcţiile pasive, atunci când, prin reorganizarea pasivă, poziţia subiectului ajunge să fie ocupată de o propoziţie conjuncţională sau de o formă verbală non-finită (*Se ştie / Se apreciază* $[_{PConj}$ ***că s-au făcut greşeli***$]_S$, *Se doreşte* $[_{GVinf}$ ***a se tergiversa reforma***$]_S$), dar tiparul sintactic este total diferit, căci în structura reorganizată există o poziţie a subiectului, ocupată de o propoziţie sau de un grup non-finit.
> Se va face deci distincţie între **reorganizarea impersonală** şi cea **pasiv-impersonală**:
> $[_{GV}$ $[_{V}$ ***Se apreciază***$]_{Centru}$ $[_{PConj}$ *că s-au făcut greşeli*$]_S$].
> $[_{GV}$ $[_{V}$ ***Se înoată***$]_{Centru}$ $[Ø]_S$ $[_{GAdv}$ *mult*$]_{CircCant}$].

- verbul îşi ataşează o marcă impersonală: morfemul *se*, asemănător (semantic şi sintactic) morfemului *se* al pasivului:

  Toţi dorm / aleargă / înoată mult [activ personal] → *Se doarme / Se aleargă / Se înoată mult* [impersonal].

> ⓘ Ca şi *se*-ul pasivului, *se*-ul impersonal nu funcţionează anaforic şi nu ocupă o poziţie de complement al verbului, ci intră în structura predicatului (a), sau, în cazul asocierii cu o formă non-finită, în structura centrului de grup (b):
> (a) $[_{Vfinit}$ ***Se înoată***$]_{Predicat}$ *mult*.
> (b) $[_{GVnon\text{-}finit}$ $[_{Vnon\text{-}finit}$ ***Înotându-se***$_{Centru}$] *mult*$]_{CircCond}$, *se vor obţine rezultatele dorite*.

4.1.3. *Reorganizarea reciprocă* vs *organizarea reflexivă*

Spre deosebire de **reflexivizare**, care nu determină modificarea tiparului sintactic primar ((a), (b)), **reciprocizarea** modifică structura primară ((c), (d)):

(a) *Ion$_i$ se$_i$ laudă* (*pe sine$_i$*); *Ion$_i$ se întreabă* (*pe sine$_i$*)
(b) *Ion îşi$_i$ impută* (*sieşi$_i$*) *cele întâmplate*; *Ion$_i$ îşi$_i$ pregăteşte un ceai*.
(c) $[_{P1}$*Ion$_i$ îl urăşte pe Gheorghe$_j$*] *şi* $[_{P2}$*Gheorghe$_j$ îl urăşte pe Ion$_i$*] → $[_{GN}$ *Ion$_i$ şi Gheorghe$_j$*$]_{S\ multiplu}$ *se$_{ij}$ urăsc* (*unul$_i$ pe altul$_j$*)
(d) $[_{P1}$*Ion$_i$ îi trimite informaţii lui Gheorghe$_j$*] *şi* $[_{P2}$*Gheorghe$_j$ îi trimite informaţii lui Ion$_i$*] → $[_{GN}$ *Ion$_i$ şi Gheorghe$_j$*$]_{S\ multiplu}$ *îşi$_{ij}$ trimit informaţii* (*unul$_i$ altuia$_j$*).

Reorganizarea se face după următoarea schemă:
- două propoziţii coordonate (deosebite între ele numai prin ordinea complementelor: CD sau CI din P_1 ocupă poziţia S în P_2 şi, invers, S din P_1 ocupă poziţia CD / CI în P_2) se comprimă într-una singură, propoziţie obţinută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 şi P_2 şi prin suprimarea verbului din P_2;
- verbul trece la plural;
- apare un clitic reciproc, simplu sau dublat emfatic (sau cu rol dezambiguizator) printr-un grup pronominal reciproc.

> ⓘ Atât în reflexivizare, cât şi în reciprocizare, cliticul reflexiv / reciproc, cu statut anaforic (pentru recuperarea informaţiei referenţiale, acesta trimite la nominalul-subiect), ocupă o poziţie sintactică de complement (CD sau CI); diferenţele privesc raportul cu structura primară: în reflexivizare ((a), (b)), se păstrează intactă structura matricială a verbului (V + S + CD / V + S + CI); în reciprocizare ((c), (d)), intervine reorganizarea reciprocă, al cărei efect este modificarea structurii de bază (două propoziţii devin una singură).

4.1.4. *Reorganizarea posesivă* priveşte amalgamarea a două grupuri sintactice: un GV matricial şi un GN aflat într-o poziţie subordonată (mai ales, de complement) în structura GV, amalgamare ce presupune „avansarea" Posesorului din GN drept clitic-posesor ataşat verbului (vezi **Complementul posesiv**):

[$_{GV}$ *Ion*$_i$ *a recunoscut* [$_{GN}$ *cartea* [*sa*]$_{i\,Pos}$]$_{CD}$] → *Ion*$_i$ *şi*$_i$*-a recunsocut cartea* ~~*sa*~~$_i$
[$_{GV}$ *Ion*$_i$ *a recunoscut* [$_{GN}$ *cartea* [*ta*]$_{j\,Pos}$]$_{CD}$] → *Ion*$_i$ *ţi*$_j$*-a recunoscut cartea* ~~*ta*~~$_j$

Ca rezultat al reorganizării posesive pot să apară concomitent două dative ataşate verbului, unul matricial (CI) şi al doilea non-matricial (clitic în dativ; CPos), ultimul fiind rezultat din avansarea posesorului şi cliticizarea lui pe verb:

[$_{clitic\ D}$ ***Şi***$_i$-]$_{CPos}$ *a oferit salariul* ~~*lui*~~$_i$ [$_{GN}$ ***sinistraţilor***]$_{CI}$.

4.1.5. *Avansări ale subiectului din subordonată în regentă*

- Verbele de percepţie, de judecată, de evaluare sau cele epistemice pot participa la un mecanism sintactic comun, constând în „avansarea" subiectului din subordonată în poziţia de complement direct al regentei, avansare asociată (b) sau neasociată (a) cu elipsa verbului din subordonată; elipsa poate interveni când în subordonată apare un copulativ (b) sau verbul *a fi* existenţial (c):

(a) *Ion vede / evaluează / judecă / crede / consideră* [$_{PConj}$ *că Gheorghe*$_i$ *e incapabil*] → *Ion îl*$_i$ *vede / îl*$_i$ *evaluează / îl*$_i$ *judecă / îl*$_i$ *crede / îl*$_i$ *consideră pe Gheorghe*$_i$ [$_{PConj}$ *că este incapabil*].
(b) → *Ion îl*$_i$ *vede / îl*$_i$ *evaluează / îl*$_i$ *judecă / îl*$_i$ *crede / îl*$_i$ *consideră pe Gheorghe*$_i$ [~~*că este*~~ *incapabil*].
(c) *Ştiu* [$_{PConj}$ *că Gheorghe*$_i$ *este acolo / este la munte*] → *Îl*$_i$ *ştiu pe Gheorghe*$_i$ [$_{PConj}$ ~~*că este*~~ *acolo / la munte*].

Efectul acestei reorganizări îl constituie apariţia unei funcţii sintactice non-matriciale (d): predicativul suplimentar (PS); vezi **Predicativul suplimentar.**

(d) →*Îl vede / evaluează / judecă / crede / consideră* ***incapabil***, *Îl ştiu* ***acolo / la munte.***

- Unele verbe impersonale construite cu o propoziţie subiectivă conjuncţională pot participa la „avansarea" subiectului din subordonată în poziţia de subiect al regentei, asociată, eventual, cu elipsa operatorului pasiv (e) / a copulativului (f) din subordonată, precum şi cu personalizarea verbului regent:

(e) *Trebuia / Se cerea* [*ca acuzaţiile să fie dovedite*] → *Acuzaţiile trebuiau / se cereau* [~~*să fie*~~] *dovedite.*
(f) *Se dovedeşte* [*că acuzaţiile sunt false*] → *Acuzaţiile se dovedesc* [~~*că sunt*~~] *false.*

4.1.6. *Reorganizarea comparativă* priveşte GAdj şi GAdv, apărând în relaţie cu adjectivele şi adverbele care primesc mărci de intensitate şi de comparaţie. Orice structură de intensitate şi de comparaţie cunoaşte o comparaţie realizată propoziţional (*Ion învaţă*

mai mult ***decât învață fratele lui****, Ion învață la fel de mult* ***cât / cum învață și fratele lui***) și una realizată non-propozițional (comparația se poate realiza nominal: *Ion învață mai bine* ***decât fratele lui****, Ion învață la fel de bine* ***cât / ca și fratele lui***; rar, se poate realiza și adjectival sau adverbial: *Ea este mai degrabă studioasă* ***decât inteligentă****, Lucrează mai mult repede* ***decât bine***).

Comparația non-propozițională rezultă din ștergerea unor componente din propoziția comparativă, componente care includ obligatoriu predicația, pierderea predicației antrenând și pierderea unei propoziții (a se vedea și **Complementul comparativ**):

(a) *Ion învață mai bine* ***decât*** [~~învață~~] ***fratele lui.***
(b) *Ion învață la fel de mult* ***cât*** [~~învață~~] ***și fratele lui.***
(c) *I-a oferit bani cu mai mare plăcere lui Ion* ***decât*** [~~i-a oferit bani~~] ***lui Gheorghe.***
(d) *Am vorbit cu mai mare plăcere despre Ion* ***decât*** [~~am vorbit~~] ***despre Gheorghe.***
(e) *I-a propus un preț mai convenabil lui Ion anul trecut* ***decât*** [~~îi propune un preț~~] ***lui Gheorghe anul acesta.***
(f) *Stofa este mai mult arătoasă* ***decât*** [~~stofa este~~] ***rezistentă.***
(g) *Este superior mai degrabă cantitativ* ***decât*** [~~este superior~~] ***calitativ.***

„Propoziția reziduală" (ceea ce rezultă după suprimare) păstrează din construcția comparativă primară:

- un grup nominal din poziția subiectului ((a), (b));
- un grup nominal din poziția de complement (c);
- un grup prepozițional (d);
- câte două (sau mai multe) componente coocurente (e);
- un grup adjectival (f);
- un grup adverbial (g).

Recategorizarea comparativă antrenează, uneori, și recategorizarea conectorului comparativ, care, atunci când se asociază cu un nominal care ocupă în structura de bază poziția subiectului (a), (b), se recategorizează ca prepoziție, așa cum probează regimul cazual de acuzativ impus nominalului (*Ion învață mai bine* ***decât mine****, Ion învață la fel de mult* ***cât / ca tine***).

4.2. *Reorganizări accidentale, implicând și diverse tipuri de elipsă*

Accidental, se pot produce numeroase suprimări ale copulativului, fie dintr-o propoziție coordonată care are componente coreferențiale cu elemente din propoziția anterioară (a), fie dintr-o propoziție subordonată, în aceleași condiții de prezență în subordonată a unor componente coreferențiale cu segmente din regentă ((b), (c)):

(a) *Ion$_i$ s-a întors* [~~și Ion$_i$ este~~] *trist, Ion$_i$ mi-a răspuns* [~~și Ion$_i$ este~~] *exasperat.*
(b) *L-a angajat pe Ion$_i$* [~~care$_i$ este~~] *cu familia.*
(c) *L-a învățat pe Ion$_i$* [~~ca el$_i$ să fie~~] *respectuos.*

ⓘ Reorganizările din **4.1.5.**, **4.1.6.**, **4.2.** se asociază, facultativ sau obligatoriu, cu ștergeri de componente, deci cu elipsă. Trebuie deosebite aceste cazuri de reorganizare și elipsă de elipsa propriu-zisă, fără reorganizare (*Ion mănâncă mere și Vasile* [~~mănâncă~~] *pere*).

Rezultatul acestor reorganizări îl constituie apariţia unor construcţii în care componente „exterioare”, provenind din alte structuri sintactice, ajung să se asocieze, accidental, primului predicat. Ca atare, prin reorganizare şi elipsă se obţin poziţii non-matriciale (vezi **Predicativul suplimentar**).

5. Funcţia sintactică. Definiţie, clasă de substituţie, inventar de funcţii

În raport cu tradiţia gramaticală, se constată, pe de o parte, o schimbare esenţială a modului de concepere a funcţiilor sintactice, iar, pe de altă parte, o modificare a inventarului de funcţii sintactice, cele mai multe deosebiri de inventar fiind explicabile prin efectele principiului unicităţii şi ale principiului diferenţierii structurilor matriciale de cele reorganizate.
Dar poate cele mai mari diferenţe, în raport cu tradiţia gramaticală şi, în oarecare măsură, chiar în raport cu GALR, privesc inventarul şi tipologia funcţiilor din GN. În locul unicei funcţii a atributului din gramaticile tradiţionale, nereprezentativ sub aspectul ierarhizărilor sintactice şi funcţionale, s-au inventariat patru funcţii proprii grupului nominal: determinant (Det), cuantificator (Cuant), modificator (Modif), posesor (Pos), dintre care cea mai importantă, obligatorie pentru referenţializarea grupului nominal (pentru integrarea acestuia în enunţ şi atribuirea unei interpretări ca *entitate*), este cea de determinant. În raport cu GALR, care (în analiza grupului nominal) inventaria valorile semantice semnificative pentru GN (determinarea, cuantificarea, modificarea şi posesia), dar care mergea în continuare pe linia tradiţiei cu recunoaşterea unicei funcţii a atributului, aici s-a mers mai departe, recunoscându-se funcţii corespunzătoare pentru fiecare valoare.

5.1. *Modul de concepere*

Funcţia sintactică se defineşte prin relaţii sintactice şi semantico-sintactice specifice faţă de centrul de grup.

- Sub aspectul **relaţiilor sintactice specifice**, definite în raport cu centrul de grup, funcţia sintactică reprezintă, în plan paradigmatic, o **clasă de substituţie**, adică de termeni substituibili în aceeaşi poziţie sintactică, iar, în plan sintagmatic, un regent specific şi o restricţie specifică. Natura specifică a regentului se manifestă prin distincţii morfosintactice de tipul: substantiv *vs* verb; verb tranzitiv *vs* verb dublu tranzitiv *vs* verb copulativ *vs* verb prepoziţional; substantiv prototipic *vs* substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional etc., iar, ca tip specific de restricţii, pot să apară cele de formă cazuală sau prepoziţională, de acord sau de topică impuse subordonatului.
Astfel, funcţia nume predicativ (NP) se caracterizează

(a) în plan sintagmatic

– prin contextul specific verb copulativ (sau, altfel spus, centrul de grup este $V_{copulativ}$);
– prin relaţia ternară specifică, angajând atât centrul verbal, cât şi un alt nominal al structurii (nominalul-subiect);
– prin restricţii de formă: primeşte cazul N şi se supune acordului (atunci când morfologic este posibil), cerut de nominalul-subiect;

(b) în plan paradigmatic

– printr-o clasă de substituţie cu mai mulţi termeni, dintre care termenii definitorii sunt GAdj şi GN fără determinant (*este* ***inteligent / profesor / profesor de română***).

ⓘ **Clasa de substituție** este mult mai numeroasă, incluzând şi grupuri cu nominale-substitute (a), grupuri prepoziționale (b), grupuri verbale non-finite încorporate în grupuri prepoziționale (c); grupuri adverbiale (d); grupuri interjecționale (e); propoziție relativă (f); propoziție conjuncțională (g). Altfel spus, **realizările morfologic distincte ale unei funcții** sintactice sunt numeroase, chiar dacă nu toate sunt specifice unei singure funcții.

[Cel căutat] ***este***$_{Centru}$ [$_{GNpron}$ *altul decât credeai*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *cineva din seria a II-a*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *acesta*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *cel de acolo*]$_{NP}$ / [$_{GNpron}$ *al meu*]$_{NP}$ / [$_{GNnum}$ *al doilea de lângă fereastră*]$_{NP}$.
[Casa] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de cărămidă*]$_{NP}$ / [$_{GPrep}$ *cu etaj*]$_{NP}$ / [$_{GPrep}$ *din lemn*]$_{NP}$ / [$_{GPrep}$ *de vacanță*]$_{NP}$.
[Dorința lui] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a reveni cât mai repede*]]$_{NP}$, [Maşina] ***este***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *pentru* [$_{GVsupin}$ *adunat coceni*]]$_{NP}$.
[Ei] ***sunt***$_{Centru}$ [$_{GAdv}$ *împreună*]$_{NP}$ / [$_{GAdv}$ *altfel decât copiii lor*]$_{NP}$.
[Rochia] ***a ajuns***$_{Centru}$ [$_{GInterj}$ *vai de ea*]$_{NP}$.
[Ei nu] ***sunt***$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *cine ar trebui să fie*]$_{NP}$ / [$_{PRel}$ *cum ar trebui să fie*]$_{NP}$.
[Dorința lor] ***este***$_{Centru}$ [$_{PConj}$ *să plece cât mai repede*]$_{NP}$.

ⓘ Nu toți termenii clasei de substituție sunt substituibili în acelaşi context, dat fiind faptul că unii dintre ei sunt condiționați de anumite trăsături contextuale; de exemplu, termenul (g) este substituibil cu (c), dar nu este substituibil cu termenul prototipic GAdj. Se consideră însă că fac parte din aceeaşi clasă de substituție, avându-se în vedere că verbul copulativ ***a fi***, în funcție de trăsături ale nominalului-subiect, poate admite şi GAdj (*Cartea este plină de praf*), şi PConj (*Dorința / Ideea este să plece cât mai repede*).

- Sub aspectul **relațiilor semantico-sintactice specifice**, funcția sintactică se defineşte, în raport cu un centru de grup, printr-un anumit rol semantico-sintactic. De exemplu:
  - Funcția **numelui predicativ** (NP) exprimă, în cadrul structurii sintactice circumscrise sub ((a), (b)), o *proprietate* a nominalului-subiect.
  - Funcția de **determinant** (Det), specifică grupului nominal şi, în mod special, grupului nominal cu centru substantival (să se vadă **Determinantul**), are:
    – rolul sintactico-enunțiativ de integrare a unui GN în structura enunțului (*Dau* [$_{GN}$ [***acestui***]$_{Det}$ *profesor*$_{Centru}$]$_{CI}$ / *Dau* [$_{GN}$ ***profesorului***$_{Centru+Det}$]$_{CI}$);
    – rolul semantic de a atribui grupului o interpretare (atribuie grupului nominal interpretarea de *entitate*, care, în funcție de tipul de determinare, poate fi definită (entitate cunoscută) sau indefinită (entitate necunoscută), altfel spus, are rolul de referențializare a grupului nominal (*Cumpără* [$_{GN}$ *maşină*$_{Centru}$]$_{CD}$ / [$_{GN}$ [***o***]$_{Det}$ *maşină*$_{Centru}$]$_{CD}$ / *Cumpără* [$_{GN}$ *maşina*$_{Centru+Det}$ *roşie*]$_{CD}$).
  - Funcția de **modificator** (Modif) este funcția unui constituent din grupul nominal de a „modifica” sau de a caracteriza din punct de vedere semantic centrul nominal (*case* ***țărăneşti, vrâncene, cochete, vopsite, de munte, cu etaj*** etc.).

  Pentru unele funcții şi grupuri sintactice, predominant, în concepere şi delimitare, este specificul semantico-sintactic al relațiilor (este cazul GN); pentru altele (este cazul complementelor din GV, GAdj, GAdv, GInterj), predominant este specificul sintactic al relațiilor (mai exact, restricțiile de formă impuse subordonatului). Dar şi în cazul unui GV, al unui GAdj, al unui GAdv sau al unui GInterj, în definirea şi delimitarea circumstanțialelor, predominant devine specificul semantico-sintactic al raportului.

5.2. *Modificări de inventar*

5.2.1. *Clasa complementelor*

(a) S-a subordonat complementelor şi subiectul (S), ca tip de complement „privilegiat" şi „special" al verbului.

(b) S-a separat CPrep de CI:

[*Mi*]$_{CI}$ *s-a urât* [***de şcoală***]$_{CPrep}$, [*Mi*]$_{CI}$*-a vorbit* [***despre copii***]$_{CPrep}$.

(c) S-a separat CSec de CD:

[*M*]$_{CD}$*-a învăţat* [***gramatică***]$_{CSec}$, [*M*]$_{CD}$*-a întrebat* [***rezultatul***]$_{CSec}$.

(d) S-a separat poziţia NP de ansamblul predicatului, ca tip de complement „predicativ" (vezi şi *infra,* **5.3.**)

El este / devine [***profesor***]$_{NP}$.

(e) S-a separat CPos de CI:

Deputatul [***şi***]$_{CPos}$*-a oferit salariul* [***pensionarilor***]$_{CI}$.

(f) S-a recunoscut un tip nou de complement „predicativ", CPO, distinct de NP, dar şi de PS:

[*L*]$_{CD}$*-au ales* [***deputat***]$_{CPO}$, [*L*]$_{CD}$*-au numit* [***Mihai***]$_{CPO}$.

(g) S-a recunoscut existenţa a două structuri diferite, corespunzătoare funcţiei tradiţionale de circumstanţial modal de comparaţie, din care s-a separat un **complement** al comparaţiei (CComp), reprezentat de toate construcţiile din grupul adjectival / adverbial în care CComp este cerut de morfemele de gradare şi de comparaţie (i, ii) şi s-a păstrat un CircMod cu valoare comparativă (vezi *infra,* **5.2.2.**), corespunzător structurilor comparative legate direct de V:

(i) ***mai (puţin)*** *frumos* [***decât*** *X*]$_{CComp}$; ***la fel de*** *frumos* [***ca*** *X*]$_{CComp}$
(ii) ***cel mai*** *frumos* [***din clasă***]$_{CComp}$ / [***dintre* elevi**]$_{CComp}$

5.2.2 *Clasa circumstanţialelor*

(a) Terminologic, s-a separat mai net clasa **circumstanţialelor** de clasa **complementelor**; altfel spus, în componenţa GV apar *complemente* şi *circumstanţiale.* Singura situaţie în care s-a păstrat, terminologic, sintagma *complement circumstanţial* priveşte circumstanţialele obligatorii (vezi şi *infra,* (b)).

(b) S-a separat din categoria circumstanţialelor o clasă, restrânsă, de circumstanţiale obligatorii (matriciale), care, prin statutul lor obligatoriu, conţinut în matricea unor verbe, au fost subordonate clasei complementelor şi denumite **complemente**

circumstanţiale (vezi *supra*, **3.2.2.4.1.**): *Locuieşte* ***aici***$_{\text{ComplCircLoc}}$, *Cântăreşte* ***mult***$_{\text{ComplCircCant.}}$

(c) S-a recunoscut o clasă aparte de circumstanţiale de modalitate, separate de cele de mod: ***Din păcate***$_{\text{CircModalitate}}$*, nu l-am mai văzut;* ***Certamente***$_{\text{CircModalitate}}$*, nu este ceva serios.*

(d) S-a separat circumstanţialul cantitativ de cel de mod, fiind recunoscut ca specie aparte de circumstanţial: *Zilnic, învaţă* ***intens***$_{\text{CircMod}}$ ***numai cinci ore***$_{\text{CircCant.}}$

(e) S-au subordonat circumstanţialului de mod comparaţiile raportate direct la verb, deci „necerute" de mărci ale gradării: *Alerga* ***ca vântul***$_{\text{CircMod}}$, *Mergea* ***ca o raţă***$_{\text{CircMod.}}$

5.2.3. *Inventarul funcţiilor din GN*

(a) S-a renunţat complet la funcţia de Atribut, care, sub aspect funcţional, era totalmente nereprezentativă, acoperind, în absenţa ierarhizărilor sintactice şi funcţionale, componente extrem de eterogene.

(b) S-a distins între funcţiile specifice grupurilor nominale prototipice: Det(erminant), Modif(icator), Cuant(ificator), Pos(esor) şi funcţia de Compl(ement), prezentă numai în relaţie cu anumite substantive (postverbale, postadjectivale, „relaţionale"); vezi *supra*, **3.2.2.4.2.**

6. Tipuri de funcţii

6.1. *Complemente*

Clasa complementelor din grupul verbal se clasifică după următoarele criterii:

- complemente ***matriciale*** vs ***non-matriciale***, separându-se, pe de o parte, S, CD, CSec, CI, CPrep, NP, CPO, complemente matriciale, al căror specific semantico-sintactic constă în calitatea lor de a fi **cerute** de anumite clase de verbe, iar, pe de altă parte, CAg, CPos, CComp, complemente ***non-matriciale***, apărute ca efect al reorganizărilor sintactice (CAg rezultă dintr-o reorganizarea pasivă; CPos, din reorganizarea posesivă; CComp, din reorganizarea comparativă);
- complemente ***argumentale*** (cu citire care trimite la *entitate*) *vs* complemente ***predicative*** (cu citire predicativă, trimiţând la *proprietate*) *vs* complemente ***circumstanţiale*** (cu semantică adverbială, exprimând locul, timpul, cantitatea, sursa); se disting S, CD, CSec, CI, CPrep, complemente argumentale, de NP, CPO, complemente predicative, şi de câteva circumstanţiale obligatorii (tipul: *Locuieşte* ***aici****, Valorează* ***mult****, Măsoară* ***5 m.****, Ajunge* ***la Bucureşti****, Provine* ***din nordul Moldovei****, Datează* ***din secolul trecut***);
- complemente angajate în **structuri binare** *vs* complemente angajate în **structuri ternare**; din ultima categorie fac parte:
  – cele două complemente predicative (NP, CPO), care, exprimând proprietăţi, se raportează şi la un complement argumental, a cărui proprietate o indică prin intermediul verbului (a);

– două complemente non-predicative, unul matricial (CSec), care cere coocurența, în aceeaşi structură, a unui CD (b), şi unul non-matricial (CPos), care, prin semantica Posesorului, angajează o relație „de posesie" cu alt complement argumental, cel exprimând obiectul posedat (c):

(a) V + **NP** + **S** (*Ion este / devine **profesor***); V + **CD / CI** + **CPO** (***L**-au numit **director**, **L**-au botezat **Ion**, **I**-au zis **Sfântul***)
(b) V + **CSec** + **CD** (***M**-a învățat **carte***)
(c) V + **CPos** + **CD / S / CPrep / CI** (***Şi**-a iubit **părinţii**, **I**-a murit **pisica**, **Îşi** caută **de sănătate**, **Şi**-a pus capăt **zilelor**.*

ⓘ Pentru structurile ternare (a)-(c), trebuie notat că, în (a), NP „cere" prezența celuilalt complement non-predicativ (S); în (b), CSec „cere" prezența celuilalt complement argumental (CD); în (c), CPos „cere" prezența obiectului posedat, realizat ca S, CD, CPrep sau CI.

ⓘ Ca funcție cu semantică predicativă, şi predicativul suplimentar (PS) se angajează în structuri ternare (V + **CD** + **PS**), cu observația că este o funcție rezultată din reorganizări şi este legată de structurile completive numai prin unele dintre construcții (*Îl consideră / crede **profesor bun** < Consideră / Crede [că el este profesor bun]*$_{CD}$).

6.2. *Circumstanțiale*

Diferențele de funcție dintre circumstanțiale (vezi şi *supra*, **3.2.2.4.1. Adjuncții; 5.2.2.**) reflectă, pe de o parte, o anumită ierarhie sintactică a adjuncților, iar, pe de altă parte, o semantică diferită a raporturilor circumstanțiale. S-au distins:

- ***circumstanțiale neintegrate sintactic*** (CircModalitate), cu rol esențialmente discursiv-pragmatic (***Natural**, / **Certamente**, nu regret nimic*);
- ***circumstanțiale izolate sau slab legate sintactic***, cu rol pragmatic de tematizare forte (circumstanțial de relație: ***De învățat**, am învățat, dar destul de superficial*) sau metadiscursiv (circumstanțial condițional: ***Dacă nu greşesc / Dacă am înțeles bine**, examenul se devansează cu două zile*; circumstanțial modal: ***După cum am spus mai înainte**, nu mă mai interesează proiectul*; circumstanțial de cauză: *Examenele – **fiindcă ați adus vorba de examene** – nu mai sunt o provocare pentru mine*; circumstanțial de scop: *În fine, **ca să fiu cât mai scurt**, argumentul profesorului nu mi se pare fără cusur*) etc.;

ⓘ Clasa circumstanțialelor cu rol metadiscursiv, deşi deosebite fundamental (ca relație şi funcție) de circumstanțialele corespunzătoare (condițional, modal, cauzal, de scop), sunt tratate în cadrul acestora din urmă numai pe baza mărcilor subordonatoare pe care le au în comun, specificându-se însă, în fiecare situație, rolul special metadiscursiv pe care îl dezvoltă în context.

- ***circumstanțiale obținute prin reorganizare*** (CircOpoz, CircExc, CircCumul), exprimând semantic mai degrabă raporturi de coordonare decât de subordonare (CircOpoz: ***În loc să învețe**, se distrează;* CircExc: *Au venit toți, **în afară de el***; CircCumul: ***Pe lângă Ion**, au lipsit şi ceilalți*);

- ***circumstanțiale „logice"*** (CircCauză, CircScop, CircCond, CircConc), exprimând raporturi logice, legate de ansamblul unei întregi propoziții, și nu de un anume constituent (CircCauză: ***Fiind bolnav,*** *n-a putut merge la examen;* CircScop: *A făcut acest mare efort* ***ca să ne dovedească forța și tenacitatea lui***; CircCond: ***Dacă nu înveți serios,*** *n-ai să obții notele necesare pentru bursă;* CircConc: ***Deși n-a făcut mare efort,*** *a obținut notele necesare pentru bursă*);
- ***circumstanțiale situative*** (CircLoc, CircTimp), de ancorare spațială și temporală, cu raportare la centrul grupului sau la grupul sintactic în ansamblu (CircLoc: *Viața e mai scumpă* ***la București,*** *decât în provincie;* CircTimp: ***Astăzi,*** *viața este mai grea decât înainte*);
- ***circumstanțiale procesuale*** (CircMod, CircCant, CircRel, CircInstr, CircSoc), cu raportare la verb sau la adjectiv, legate mult mai strâns de V sau de Adj / Adv decât alte circumstanțiale (CircMod: *Lucrează* ***manual / cu greutate;*** CircCant: *Muncește* ***mult;*** *Este* ***destul*** *de bolnavă;* CircRel: *I-a întrecut* ***economic,*** *bolnavă* ***psihic;*** CircInstr: *A deschis* ***cu cheia,*** *I-a învins* ***prin perseverență;*** CircSoc: *A plecat* ***cu prietenii*** *la mare*).

6.3. *Funcții din GN*

Tipurile de funcții din GN s-au distins după poziția ierarhică în cadrul GN, corelată cu funcția semantico-sintactică îndeplinită de componente în raport cu centrul. S-au separat:

- ***determinanții***, cu rol sintactico-pragmatic de integratori enunțiativi și cu rol sintactico-semantic de individualizare / determinare a clasei de enități desemnate prin substantivul-centru (***un*** *copil /* *copil****ul*** */* ***acest*** *copil /* ***același*** *copil*);
- ***cuantificatorii***, al căror rol este de a specifica din punct de vedere cantitativ (exact numeric sau mai vag, non-numeric) extensiunea clasei de entități desemnate de substantivul cu determinant (*acești* ***cinci / câțiva*** *copii*);
- ***modificatorii***, având drept rol de a „modifica", de a preciza și a califica referința substantivului-centru (*acest copil* ***inteligent din București***);
- ***posesorul***, care, în cadrul unei relații de posesie stabilite față de centrul substantival, desemnează posesorul (*acest copil* ***al directorului,*** *această nouă carte* ***a mea***).

În cazul grupurilor nominale ale căror centre sunt provenite din verb sau adjectiv sau cu centre substantive „relaționale", apar, suplimentar, și ***complementele***, a căror prezență este implicată în matricea substantivului, provenind fie din grila sintactică a verbului de origine (a) sau a adjectivului (b), fie din semantica substantivului „relațional" (c):

(a) ***plecarea***$_{\text{Substantiv postverbal}}$ ***lui Ion***$_{\text{Compl}}$
(b) ***tristețea***$_{\text{Substantiv postadjectival}}$ ***lui Ion***$_{\text{Compl}}$
(c) [este] ***prieten / văr***$_{\text{Substantiv relațional}}$ ***cu directorul***$_{\text{Compl}}$

> ⓘ Coocurența a două complemente are drept explicație proveniența fiecăruia dintr-un tip diferit de complement al verbului: [***Casa***]$_{\text{S}}$ *este administrată* [***de către Ion***]$_{\text{CAg}}$ > [$_{\text{GN}}$ *administrarea*$_{\text{Centru}}$ [***casei***]$_{\text{Compl 1}}$ [***de către Ion***]$_{\text{Compl 2}}$]

6.4. *Interpretarea predicatului*

📖 În raport cu tradiția gramaticală, predicatului i s-au adus modificări importante de interpretare, găsindu-se o formulă care, sub un anume aspect, se îndepărtează de tradiție, dar, în același timp, recuperează și aspecte din analiza tradițională, mai ales în ce privește interpretarea verbelor modale, de aspect și chiar a verbelor copulative.

(a) S-a distins între ***predicatul semantico-sintactic*** și ***predicatul enunțării***, numai ultimul acoperind ceea ce, în mod tradițional, se considera drept predicat (vezi și **Predicatul, 1.**).

- **Predicatul enunțării**, spre deosebire de cel sintactic, este o funcție a cărei individualitate se configurează dincolo de sintaxă, presupunând obligatoriu și trăsătura *predicativității*, singura trăsătură care conferă unei secvențe lingvistice autonomie enunțiativă (calitatea de enunț). În mod prototipic, autonomia enunțiativă este asigurată de morfemele unei forme verbale finite: mod, timp, număr și persoană.
- **Predicatul semantico-sintactic**, deși prezintă multe trăsături comune cu cel al enunțării (de exemplu, atrage, ca și acesta, complemente, inclusiv posibilitatea de a avea un subiect propriu, fiecăruia impunându-i o anumită formă și un anumit rol tematic), totuși este lipsit de autonomie în comunicare; să se compare (1) și (2):

(1) [$_{GV\ finit}$ *Ion* [$_{V\ finit}$ ***primește***]$_{Predicat\ al\ enunțării}$ *cărți de la prieteni*],
unde GV = P_{finit} = Enunț
(2) [$_{GVger}$ [$_{Vnon\text{-}finit}$ ***Primind***] *Ion cărți de la prieteni*]$_{CircCauză}$, *n-a mai avut nevoie de bibliografie*,
unde GV se constituie într-o propoziție non-finită, care nu are calitatea de Enunț: GV = $P_{non\text{-}finit} \neq$ Enunț.

(b) În cadrul predicatului enunțării, s-a distins între ***predicatul simplu*** și ***predicatul complex*** (vezi **Predicatul, 2.**):

- **predicat simplu** – dacă morfemele de predicativitate (mod, timp, persoană, număr) se atașează direct predicatului semantico-sintactic, ceea ce este posibil numai în cazul verbului cu formă finită (*El* ***citește*** */* ***citea*** */* ***a citit*** */* ***ar citi***);
- **predicat complex** – dacă morfemele de predicativitate se atașează prin intermediul unui operator verbal:

El [***poate***$_{operator\ modal}$ *citi*], *Copilul* [***începe***$_{operator\ aspectual}$ *a citi*], *El* [***se apucă***$_{operator\ aspectual}$ *de citit*] *Copilul* [***este***$_{operator\ copulativ}$ *inteligent*], *Proiectul* [***este***$_{operator\ pasiv}$ *lăudat*].

Predicatul complex include, în structura lui, câte un operator (modal, aspectual, copulativ, pasiv), fiecare cu restricții sintactice proprii, și permite, pe de o parte, o analiză sintactică a structurii lui interne, iar, pe de altă parte, o analiză a ansamblului predicativ; vezi:

(a) *Ion* [***poate***$_{operator\ modal}$ [***citi***]$_{CD\ al\ operatorului\ modal}$]$_{Predicat\ complex\ al\ enunțării}$ [*o carte*]$_{CD\ al\ predicatului}$.
(b) *Ion* [***se apucă***$_{operator\ aspectual}$ [***de citit***]$_{CPrep\ al\ operatorului\ aspectual}$]$_{Predicat\ complex\ al\ enunțării}$ [*o carte*]$_{CD\ al\ predicatului}$.

(c) *Ion* [*îmi*]$_{\text{CI al predicatului}}$ [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***drag***]$_{\text{NP al operatorului copulativ}}$]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$.
(d) *Ion* [***este***$_{\text{operator pasiv}}$ ***lăudat***]$_{\text{Predicat complex al enunțării}}$ [*de profesor*]$_{\text{CAg al predicatului}}$.

ⓘ Singurul operator care, în interiorul predicatului complex, nu impune o funcție aparte este cel pasiv (rămânem, aici, mai aproape de tradiție, evitând să vorbim despre „complementul" operatorului pasiv; vezi *supra*, exemplul (d)).

ⓘ În scheme și în descriere, **nu** se va indica, de fiecare dată, întreaga sintagmă terminologică *predicat al enunțării*, ci numai *predicat*; se va face însă deosebire între *predicat simplu* și *predicat complex*.

Soluția predicatului complex, cu analiza pe două nivele, soluție propusă în GALR și preluată integral în această carte, are următoarele avantaje:

- Analiza pe două nivele permite, pe de o parte, să se explice de ce structura internă a unor predicate cu același tip de operator este atât de diversă ([*continuă*$_{\text{operator tranzitiv}}$ *a citi*], [*se apucă*$_{\text{operator intranzitiv}}$ *de citit*]), fiecare având propria sa schemă sintactică, iar, pe de altă parte, să se explice participarea grupului în ansamblu la fenomene sintactice precum pasivizarea (*Cartea* [***se poate procura***], *Casele* [***s-au terminat de construit***]) sau impersonalizarea ([***Se poate înota***] *mai repede*).
- În cazul special al verbelor copulative, analiza pe două nivele oferă posibilitatea de a se recunoaște un complement predicativ de sine stătător (NP), care apare la nivelul analizei interne a predicatului enunțării (vezi *supra*, (c)), dar și a unui predicat global, care grupează [$V_{\text{copulativ}}$ + NP].
- Analiza oferă o modalitate de „apropiere" a interpretării pasivelor și a copulativelor, care prezintă numeroase similitudini sintactice și semantice, ajungând până acolo că există contexte în care, în absența unor vecinătăți dezambiguizatoare, nu se mai poate face diferențierea (*Pâinea* ***este arsă***, *Sportivul* ***e bine antrenat***).

ⓘ Câțiva operatori cu grad mare de gramaticalizare și, implicit, cu grad mare de amalgamare a grupului (operator + verb principal) nu prezintă transparență la nivelul organizării interne, nemaipermițând decât o analiză de tip global:
El [*dă să plece*]$_{\text{Predicat complex}}$ / [*stă să cadă*]$_{\text{Predicat complex}}$.
Ei [*trebuiau să plece*]$_{\text{Predicat complex}}$ / [*erau să cadă*]$_{\text{Predicat complex}}$.

7. Ce aspecte discursiv-pragmatice vor fi examinate în carte și din ce perspectivă?

7.1. *Dimensiunea discursiv-pragmatică a limbajului*

Dincolo de îmbinarea guvernată de sintaxă a unor cuvinte și de combinarea conținuturilor semantice ale acestora, comunicarea presupune o raportare la realitatea exterioară, la context (evenimente și stări, reale sau posibile), inclusiv la relația dintre participanții la actul comunicativ.

Nivelul discursiv al limbajului reprezintă tot ceea ce trece de limitele propoziției. Unitatea fundamentală a nivelului discursiv este *enunțul;* succesiunea de enunțuri formează *discursul* (sau *textul*).

Aspectele discursiv-pragmatice ale comunicării sunt foarte complexe, implicând factori sociali şi psihologici. Ele sunt organizate în funcţie de principii (de exemplu, principiul relevanţei), de regularităţi şi convenţii (studiate de pragmatica lingvistică, de analiza discursului etc.), care nu au însă rigoarea regulilor sintactice.

Enunţul (vezi *supra*, **3.2.3,** precum şi **Tipuri de enunţ**) este o unitate lingvistică (de comunicare) definită prin capacitatea de a transmite un mesaj concret, dependent de context, care **se referă** în mod prototipic la realitatea extralingvistică (având deci proprietatea **referenţialităţii)** şi realizează cel puţin un act de limbaj. Enunţul depăşeşte limitele sintaxei, pentru că nu este produs după reguli şi restricţii de combinare stricte, de natură gramaticală. Enunţul poate fi nestructurat (*Aşa! Alo, băiete!*) sau poate cuprinde ruperi de planuri, elemente incidente reprezentând enunţuri diferite şi care se inserează fără să modifice structura grupului sau a propoziţiei ([$_{\text{enunt 1}}$ *Vino mâine* [$_{\text{enunț 2}}$ – *zice el*] – *cu o lopată!*]). Fenomenele **enunţiative** sunt cele care privesc planul enunţului.

Discursul reprezintă o secvenţă de enunţuri între care există o anumită continuitate (coeziune şi coerenţă).

ⓘ Pentru secvenţa de enunţuri se foloseşte şi termenul *text*, care are însă dezavantajul de a evoca, în primul rând, aspectul scris al comunicării şi rezultatul final; în schimb, noţiunea de *discurs* acoperă, deopotrivă, manifestarea orală şi pe cea scrisă şi atrage atenţia asupra procesului, a progresiei comunicării.

Pragmatica lingvistică studiază comunicarea din punctul de vedere al caracterului său acţional (prin limbaj, vorbitorul face ceva, acţionează – cu intenţie – asupra lumii) şi interacţional (vorbitorul se poziţionează în raport cu interlocutorul); într-un enunţ, se identifică intenţia comunicativă, actul de limbaj realizat, raportarea la context, rolul implicitului etc.

Actele de limbaj sunt ceea ce vorbitorul *face* prin intermediul enunţării unor propoziţii: descrie stările de lucruri, informează asupra faptelor (*aserţiune*), cere informaţii despre ele (*interogaţie*), cere schimbări ale realităţii (*injoncţiune*: *ordin*, *rugăminte* etc.), se angajează să producă schimbări (*promisiune*), îşi exprimă subiectivitatea, aprecierea faţă de stările de lucruri (*felicitare, mulţumire* etc.).

ⓘ De exemplu, prin enunţul *Vezi fumul, acolo în dreapta?* (care reflectă relaţii neprotocolare între interlocutori) vorbitorul realizează doar la un prim nivel un act de interogaţie (cerere de informaţie). De fapt, transmite o informaţie care, în funcţie de context, poate reprezenta o simplă semnalare (dacă se află în faţa unui tablou celebru) sau un act indirect de avertizare (dacă se află în preajma unui potenţial incendiu). Enunţul de avertizare poate avea efecte practice (stingerea focului, chemarea pompierilor). Intenţia vorbitorului poate fi decodată corect doar prin raportarea la context şi ţinând cont de lucrurile pe care interlocutorii le ştiu, dar care rămân implicite (fumul semnalează existenţa unui foc, un foc nu are ce căuta într-un anumit loc etc.).

7.2. Legătura dintre aspectele discursiv-pragmatice şi cele gramaticale

Aspectele discursiv-pragmatice nu se pot izola de descrierea strict gramaticală, din mai multe motive, pe care le vom prezenta pe scurt.

(a) Există categorii gramaticale al căror rol (principal sau secundar) este tocmai acela de a indica aspecte pragmatice; pentru acestea, funcţionarea discursivă este definitorie:

- categoria *persoanei*, exprimată morfologic de pronumele personale şi de flexiunea verbală, aparţine *deixisului* (indicând participanţii la comunicare);
- categoria *modului* şi cea a *timpului*, exprimate de flexiunea verbală, realizează raportarea la intenţia de comunicare (*actul de limbaj*) şi la situaţie (au rol deictic);
- categoria *determinării* (vezi *supra*, **3.3.2.4.2, 6.3.**), exprimată morfosintactic prin categoria determinanţilor, realizează integrarea enunţiativă şi contribuie la *referenţialitate*.

(b) În sintaxă, anumite poziţii şi construcţii au un rol esenţial în plan pragmatic:

- *predicatul enunţării* (vezi *supra*, **6.4.**) se defineşte prin *predicativitate*, deci în funcţie de capacitatea de a produce enunţuri autonome;
- anumite construcţii (de *pasivizare* sau de *impersonalizare*), precum şi un tip de *circumstanţial de relaţie*, sunt legate de intenţia pragmatică de orientare a interesului asupra unora dintre componentele sintactice purtătoare de informaţie;
- *circumstanţialul de modalitate* este legat de predicaţie, aparţine planului enunţiativ (apropiindu-se de construcţiile incidente) şi exprimă categoria semantico-pragmatică a modalităţii;
- *topica* reflectă intenţia discursivă de reliefare a unor constituenţi sau necesitatea de a asigura continuitatea şi progresia enunţurilor.

(c) Unităţi din anumite (sub)clase lexico-gramaticale sunt specializate pentru funcţii discursiv-pragmatice; de exemplu, adverbele şi pronumele demonstrative (*aici, acum, acesta* etc.) au rol deictic sau anaforic; interjecţiile (*hai, măi, păi*) au rol de marcatori discursivi sau de conectori pragmatici; un anumit grup de adverbe şi locuţiuni adverbiale funcţionează ca modalizatori, indicând atitudinea vorbitorului (*desigur, musai, din păcate* etc.).

(d) Unităţi din diferite (sub)clase lexico-gramaticale îşi schimbă statutul morfosintactic, devenind marcatori sau conectori pragmatici; de exemplu, anumite adverbe şi locuţiuni adverbiale se „pragmaticalizează", dobândind rol de conectori (*astfel, de fapt* etc.).

(e) Elementele pragmatice intervin în interpretarea sintactico-semantică, dezambiguizând anumite structuri (de exemplu, intonaţia – ca marcă a focalizării – diferenţiază poziţiile de subiect şi nume predicativ într-un enunţ de tipul [*Desenul*] *e* [*soluţia*]).

7.3. *Fenomene urmărite*

7.3.1. În această carte, vor fi examinate doar acele aspecte discursiv-pragmatice care interferează cu fenomenele sintactice:

(a) relaţiile dintre intenţia comunicativă, actul de limbaj şi forma sintactică a enunţului (**tipuri de enunţuri**: *Plec la mare; Când pleci?; Hai, pleacă! Ce repede ai plecat!*) şi adaptarea la această intenţie prin **structurarea informaţională** ([$_{\text{TEMA}}$ *Prietenii tăi*] [$_{\text{REMA}}$ *au trimis nişte fotografii*]) şi prin modalităţi sintactice de **reliefare – tematizare** şi **focalizare** ([$_{\text{TEMA}}$ *Cât despre prietenii tăi*], [$_{\text{REMA}}$*ştiu că* [$_{\text{FOCUS}}$ *doar* ***fotografii***] *ne-au trimis*]);

(b) ancorarea în contextul situaţional prin **deictice** (*Dă-mi acum şi aici ce mi-ai promis!*) şi păstrarea sau modificarea acestora în **discursul raportat**, care introduce un nou cadru de enunţare (*I-a cerut* [$_{\text{discurs indirect}}$ *să-i dea în acel moment şi în acel loc ceea ce îi promisese*]);

(c) realizarea coeziunii locale prin mijloace specializate: cuvintele şi structurile cu rol **anaforic** (*Am vorbit cu* [*prietenii tăi*]$_i$ *despre* [*casă*]$_j$. [*Ei*$_{anaforic}$]$_i$ *nu sunt de acord să* [*o*$_{anaforic}$]$_j$ *cumpere*) şi **conectorii discursivi** (*Au stat puţin.* [*De fapt*$_{conector}$], *erau nerăbdători să plece*);

(d) „poziţionarea" vorbitorului, prin indicarea atitudinii sale subiective faţă de conţinutul enunţului – **modalizarea** ([*Probabil*$_{modalizator}$] *că ai dreptate; Ai dreptate,* [*din păcate*$_{modalizator}$]).

Fenomenele de acest tip au fost grupate într-o secţiune finală a volumului (**Partea a III-a**); unele au fost totuşi discutate cu anticipaţie, în **Partea I şi a II-a** (rolul deictic şi anaforic al pronumelor, al adverbelor şi al flexiunii verbale, conectorii pragmatici, predicatul enunţării, rolul circumstanţialului de modalitate, incidenţa etc.), ţinând cont de natura lor morfologică sau de complementaritatea cu relaţiile sintactice.

7.3.2. Funcţii discursive nu au doar mijloacele gramaticale, ci – chiar în mai mare măsură – **trăsăturile prozodice** (intonaţia, accentul frastic, pauzele) şi o serie de unităţi lexicale fie specializate („pragmaticalizate"), fie cuprinse în îmbinări mai mult sau mai puţin libere (expresii).

📖 Gramaticile româneşti din a doua jumătate a secolului al XX-lea au înregistrat o serie de fenomene discursive care au o componentă morfosintactică; în GLR, erau tratate *afirmaţia* şi *negaţia*, *elipsa*, *repetiţia*, *anacolutul*, *cuvintele şi construcţiile incidente*. GALR a extins această secţiune, incluzând şi capitole despre *modalizare*, *deixis*, *anaforă*, *conectori*, *imbricare*, *organizarea informaţională a enunţului*, ca şi despre *dialog* şi *limba vorbită*. Faţă de GALR, cartea de faţă restrânge inventarul fenomenelor prezentate în detaliu, pentru a se focaliza asupra celor cu relevanţă gramaticală.

În această carte nu se vor discuta mijloacele lexicale, care nu au relevanţă pentru descrierea gramaticală a limbii. Nu vor fi deci descrişi în detaliu marcatorii discursivi, din punctul de vedere al funcţiei lor pragmatice (mărci de apel, atenuatori etc.); unii dintre aceştia vor fi doar prezentaţi în cadrul clasei lexico-gramaticale căreia îi aparţin (ca adverbe, interjecţii etc.). Cu atât mai puţin vor fi discutate secvenţele complexe care tind să se transforme în marcatori pragmatici, dar sunt încă analizabile morfosintactic (formule de politeţe – *bună dimineaţa, vă rog* – , de neîncredere – *nu, zău?* –, de surpriză – *ia te uită!* – etc.).

PARTEA I

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

SUBSTANTIVUL ŞI GRUPUL NOMINAL (GN)

1. Caracteristici generale 49
2. Flexiunea substantivului 49
2.1. Categoriile de gen şi de număr 50
2.1.1. Genul 50
2.1.2. Numărul 52
2.2. Cazul substantivului 53
2.2.1. Prezentare generală 53
2.2.2. Contextele şi funcţiile sintactice ale cazurilor 53
2.2.2.1. Nominativul 53
2.2.2.2. Genitivul 54
2.2.2.3. Dativul 55
2.2.2.4. Acuzativul 56
2.2.2.5. Cazul „direct" / „neutru" 56
2.2.2.6. Vocativul – cazul adresării 57
2.2.2.7. Concluzii 57
2.2.3. Marcarea cazului şi precizări asupra inventarului de cazuri 57
2.2.3.1. Flexiunea substantivului nearticulat 57
2.2.3.2. Flexiunea substantivului articulat definit 58
2.2.3.3. Precizări asupra numărului de cazuri 59
2.2.3.4. Alternanţele 59
2.2.3.5. Marcarea analitică şi mixtă a cazurilor oblice (G, D) 59
2.2.3.6. Marcarea vocativului 62
2.2.4. Dificultăţi 62
2.2.5. Aspecte normative 63
2.2.5.1. Acordul mărcii proclitice *al* 63
2.2.5.2. Absenţa lui *al* sau, dimpotrivă, introducerea greşită a lui *al* 63
2.2.5.3. Extinderea construcţiei cu *lui* proclitic 63
2.2.5.4. Marcarea simultană, analitică şi sintetică, a genitivului 64
2.2.5.5. Extinderea mărcii prepoziţional-analitice *la* 64
2.2.5.6. Vocativul desinenţial 64
2.2.5.7. Greşeli de grafie 64
2.3. Clasificarea flexionară 64
2.3.1. Criterii ale stabilirii claselor de flexiune 64

2.3.1.1. Substantivele cu flexiune (declinare) regulată 65
2.3.1.2. Substantivele cu flexiune neregulată 65
2.3.2. Dificultăți 67
2.3.3. Aspecte normative 67
2.4. Flexiunea substantivelor compuse 68
2.4.1. Tipuri de substantive compuse şi reguli de flexiune 68
2.4.1.1. Substantivele compuse din cuvinte întregi 68
2.4.1.2. Substantivele formate cu ajutorul elementelor de compunere 69
2.4.1.3. Compusele parasintetic 70
2.4.1.4. Abrevierile 70
2.4.2. Aspecte normative 70
3. Particularități semantice ale substantivelor 71
3.1. Clasificarea lexico-semantică 71
3.1.1. Substantivele comune 71
3.1.2. Substantivele masive 72
3.1.3. Substantivele abstracte 72
3.1.4. Substantivele colective 73
3.1.5. Substantivele „personale" 74
3.1.6. Substantivele relaționale 74
3.1.7. Substantivele postverbale 75
3.1.8. Substantivele postadjectivale 76
3.1.9. Substantivele proprii 77
3.2. Dificultăți 78
3.3. Aspecte normative 79
4. Trăsături sintactice ale substantivului. Grupul nominal (GN) 79
4.1. Definiție 79
4.2. Structura internă a grupului 79
4.3. Pozițiile ocupate de GN în organizarea propoziției 82
4.4. Dificultăți 84
4.5. Aspecte normative 84

SUBSTANTIVUL ŞI GRUPUL NOMINAL (GN)

1. Caracteristici generale

Substantivul reprezintă o clasă lexico-gramaticală deschisă (care poate primi oricând noi membri, împrumutaţi sau formaţi în limba română), delimitată prin câteva caracteristici semantico-referenţiale şi gramaticale.

- **Semantico-referenţial**, denumeşte indivizi, în sens larg, fie neindividualizaţi, organizaţi în subclase pe baza unor particularităţi comune (*casă, copil, buchet, apă*), fie unici (*Ion, Bucureşti, Ceahlău*).
- **Morfologic**, prezintă flexiune de număr şi de caz, nu şi de gen, acesta din urmă fiind o trăsătură inerentă a substantivului; valorile de număr sau/şi de caz (G-D) pot fi exprimate sintetic, dar şi analitic (cu ajutorul mărcii *lui* sau al prepoziţiei).
- **Sintactic**, reprezintă centrul *grupului nominal*, combinându-se, în această calitate, cu articolul şi cu alţi determinanţi (*un copil, acest copil*), precum şi cu modificatori (*carte **frumoasă**, cartea **din bibliotecă***), cuantificatori (*aceşti **trei** copii*), posesori (*cartea Mariei*) sau complemente, în situaţii speciale (*citirea **cărţii**, tristeţea **lui Ion***).

Substantivul prototipic este substantivul comun care desemnează un referent concret şi care are o flexiune regulată în raport cu numărul şi cu cazul (*carte, student, telefon*). În comparaţie cu substantivul prototipic, alte substantive, neprototipice, prezintă un sens special care are relevanţă în plan gramatical, categoriile gramaticale cunoscând restricţii în realizarea opoziţiilor semnificative. Sunt neprototipice prin sens şi prin comportamentul morfosintactic substantivele proprii (*Maria*), masive (*apă*), abstracte (*curaj*), colective (*familie*), personale (*student*), relaţionale (*frate*), substantivele postverbale (*plecare*) şi postadjectivale (*tristeţe*); vezi *infra*, **3.**

2. Flexiunea substantivului

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt: **genul, numărul** şi **cazul**. Cu excepţia genului, celelalte categorii gramaticale sunt categorii flexionare, ceea ce înseamnă că forma substantivului se schimbă în flexiune în raport cu acestea.

Categoriile gramaticale ale substantivului prototipic sunt evidenţiate prin afixe / flective: desinenţă sau/şi articol definit. În analiza morfematică a substantivului, se detaşează morfemul-flectiv, care are sens gramatical, şi morfemul-radical, cu sens lexical. Astfel, în formele de N-A *casă, case,* se recunoaşte radicalul *cas-* şi flectivul *-ă,* care indică genul feminin, numărul singular, cazul nominativ sau acuzativ (în funcţie de context), respectiv *-e,* care indică aceleaşi valori gramaticale de gen şi de caz ca şi *-ă,* dar numărul plural. În forma de G-D *casei,* se detaşează radicalul *cas-* şi flectivul *-ei* format din morfemul-desinenţă *-e-,* care indică valorile de gen, număr şi caz, şi articolul definit *-i,* specific substantivelor feminine, la cazul genitiv sau dativ (în funcţie de

context), numărul singular. În formele *casa, casele,* se disting flectivele *-a* (articolul *-a* substituie desinenţa), care marchează aceleaşi valori gramaticale ca *-ă* şi, în plus, valoarea „determinat definit", respectiv *-e-le,* primul morfem indicând aceleaşi valori ca *-e* din forma *case,* iar *-le,* valoarea „determinat definit".

Formele distincte / opoziţiile gramaticale de număr şi de caz se marchează prin desinenţe, iar, uneori, suplimentar, şi prin alternanţe vocalice sau consonantice condiţionate fonetic. De comparat, pentru distincţia de număr, formele *brad – brazi, ministru – miniştri, sfânt – sfinţi, măr – meri, cuvânt – cuvinte, cal – caØi,* şi, pentru distincţia de număr şi de caz, formele *masă – mese, floare – flori, poartă – porţi, puşcă – puşti;* pentru marcarea cazului, vezi şi *infra,* **2.2.3.4.**

2.1. *Categoriile de gen şi de număr*

2.1.1. *Genul*

- **Clasele de gen: masculin, feminin, neutru**

Substantivele se încadrează în trei clase de gen: masculin, feminin sau neutru. Genul este inerent, deci fix, ceea ce înseamnă că substantivul nu trece de la un gen la altul. În consecinţă, cuvinte precum *student* şi *studentă,* de exemplu, nu reprezintă forme ale aceluiaşi substantiv, ci sunt două substantive, cel de genul feminin fiind format cu ajutorul sufixului moţional *-ă* de la cel masculin.

ⓘ În raport cu *student, -ă* din forma substantivului *studentă* este sufix moţional, iar în raport cu *studente, -ă* este desinenţă (vezi şi **Introducere, 2.7.**).

Substantivele, desemnând referenţi animaţi şi inanimaţi, au, de cele mai multe ori, genul motivat (adică genul natural, al referentului).

În cazul substantivelor animate de gen masculin sau feminin se poate stabili uneori o corespondenţă între genul gramatical, marcat prin desinenţe, şi sexul referentului (ex. *băiat, fată*). Alteori, deşi au desinenţă de feminin, substantivele animate reflectă genul natural (ex. *tată, popă, agă*). De asemenea, genul neutru cuprinde, în general, substantive inanimate (*tablou, caiet, scaun*), dar există şi o serie de substantive animate care se încadrează în clasa neutrului (*animal, popor, star*). Având în vedere faptul că nu există o corespondenţă perfectă între genul substantivului şi genul referentului, repartiţia pe genuri a substantivelor se face mai riguros pe baza distribuţiei lor în contextul unui determinant care cunoaşte forme distincte după gen şi număr, precum *acest* (sau în contextul unui adjectiv cu patru forme: *bun, frumos* etc.):

		Masculin	Feminin	Neutru
Singular	ACEST	*lup*	–	*tablou*
	ACEASTĂ	–	*masă*	–
Plural	ACEŞTI	*lupi*	–	–
	ACESTE	–	*mese*	*tablouri*

Prin urmare, substantivele masculine sunt selectate de formele *acest* la singular şi *aceşti* la plural, substantivele feminine sunt selecatate de formele *această* la singular şi *aceste* la plural, iar substantivele neutre, de formele *acest* la singular şi *aceste* la plural. Se observă că numai contextele *această* şi *aceşti* selectează câte o singură formă: *masă*, respectiv *lupi*, de aceea ele sunt considerate *specifice*, altfel spus, sunt caracteristice genului feminin, respectiv masculin. Orice substantiv care apare în unul din aceste două contexte este indubitabil feminin sau masculin. În schimb, contextele *acest* şi *aceste* caracterizează deopotrivă substantive masculine şi neutre la singular şi substantive feminine şi neutre la plural, prin urmare sunt *nespecifice*. Reiese de aici că substantivele neutre sunt acceptate numai în contexte nespecifice şi că numai asocierea celor două contexte nespecifice permite distingerea clasei neutrelor (*acest tablou, aceste tablouri*).

- **Arhigenul**

Genul substantivelor defective de singular (*pluralia tantum*) sau de plural (*singularia tantum*) se deduce după cum se pot combina cu formele determinantului *acest*.
Cele care apar în contexte specifice, chiar dacă nu au forma corespondentă de număr, sunt masculine (*ochelari, zori*), respectiv feminine (*aloe, cinste*). În schimb, cele distribuite în contexte nespecifice – *acest, aceste*, întrucât nu au paradigma completă sub aspectul numărului, nu se ştie în ce clasă se încadrează: masculin sau neutru (*curaj, spate*), respectiv feminin sau neutru (*aplauze, viscere*). Din cauza defectivităţii paradigmei şi a nespecificităţii genului, aceste substantive aparţin *arhigenului masculin – neutru* sau *arhigenului feminin – neutru*.

		Masculin	Feminin	Arhigen masculin – neutru	Arhigen feminin – neutru
Formă de singular	ACEST	–	–	curaj spate	–
	ACEASTĂ	–	aloe cinste	–	–
Formă de plural	ACEŞTI	ochelari zori	–	–	–
	ACESTE	–	–	–	aplauze viscere

ⓘ În dicţionare, prin convenţie, substantivele care aparţin arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru sunt date ca neutre, pentru că sunt inanimate.

- **Genul comun**

Unele substantive marcate afectiv, precum *gură-cască, încurcă-lume, pierde-vară* etc., au posibilitatea de a se combina cu oricare dintre formele de gen ale determinantului *acest* (*acest gură-cască, această gură-cască, aceste gură-cască, aceşti gură-cască*). Această posibilitate face ca ele să constituie o clasă specială aparţinând *genului comun*.

- **Substantivele epicene**

Substantivele epicene sunt substantivele care denumesc generic referenți animați, indiferent de sexul acestora: *girafă, rinocer, știucă, decan, rudă, victimă.*

- **Afixe care marchează genul**

Afixele care exprimă genul (și, implicit, numărul) sunt:
– desinența (*ușă, brad*[Ø], *registru; case, munți, ziduri*);
– articolul definit (*ușa, fata*);
– desinența și articolul (*câinii, fetele*).
În GN, genul substantivului-centru se propagă prin acord de la centru spre alți componenți variabili ai grupului (determinanți, cuantificatori, modificatori, posesori, complemente): ***o** ușă, **unei** mame, **unui** copil, **acești mulți** participanți, țară **bogată**, cartea **ta**, plecarea **mea*** etc.

2.1.2. *Numărul*

- **Substantivele numărabile *vs* substantivele non-numărabile**

În funcție de categoria numărului, substantivele se împart în *numărabile* și *non-numărabile.*

Substantivele numărabile, desemnând entități care prezintă trăsătura semantică [+ Discret], adică entități separabile, cu limite concrete în spațiu și în timp, realizează opoziția singular – plural: *carte – cărți, munte – munți, registru – registre.*

Substantivele invariabile de tipul *ochi, pui, învățătoare* sunt numărabile, deși au formă unică pentru singular și plural. Dezambiguizarea se face, prin urmare, în context: *această învățătoare, aceste învățătoare.*

Substantivele non-numărabile sunt defective de singular, fiind numite *pluralia tantum* (*ochelari, aplauze*), sau de plural, fiind numite *singularia tantum* (*oină, mușețel*). Clasa non-numărabilelor este reprezentată, în special, de substantivele masive (*apă, metal*), abstracte (*curaj, pace*) și proprii (*Radu, București*) (vezi *infra*, **3.1.2., 3.1.3., 3.1.9.**).

- **Afixe și alternanțe fonetice care marchează numărul**

Aceleași afixe care indică genul indică și numărul, cele două categorii gramaticale manifestându-se solidar (vezi *supra*, **2.1.1.**).

Distincțiile de număr pot fi marcate, suplimentar, prin alternanțe fonetice care afectează radicalul substantivelor:

– alternanțe consonantice: m. *artist – arti**ș**ti, poe**t** – poe**ț**i, ur**s** – ur**ș**i;*
f. *mus**c**ă – mu**ș**te, poar**t**ă – por**ț**i, pove**st**e – pove**ș**ti;*
n. *a**c** – a**č**e, câr**l**ig – câr**l**i**ğ**e, sfeșni**c** – sfeșni**č**e;*

– alternanțe vocalice: m. *v**ă**r – v**e**ri, ș**a**rpe – ș**e**rpi, s**oa**re – s**o**ri;*
f. *c**a**nă – c**ă**ni, c**oa**lă – c**o**li, m**a**să – m**e**se;*
n. *num**ă**r – num**e**re, pici**o**r – pici**oa**re, cuv**â**nt – cuv**i**nte.*

Uneori, radicalul suportă și o alternanță consonantică, și una vocalică: m. *sf**â**n**t** – sf**i**n**ț**i*, f. *p**oa**r**t**ă – p**o**r**ț**i*, n. *catal**o**g – catal**oa**ğe.*

2.2. *Cazul substantivului*

2.2.1. *Prezentare generală*

Cazul este o categorie specifică numelui / nominalului (substantiv, pronume) şi adjectivului. Exprimă relaţiile sintactice pe care numele şi adjectivul le angajează în cadrul grupurilor de cuvinte sau, altfel spus, restricţiile morfosintactice impuse de centrele de grup nominalelor şi adjectivelor subordonate.

Astfel, în grupul verbal (GV), centrul verbal impune complementelor sale realizate prin nominal restricţii de caz, cerând fie nominativul (nominativul-subiect: *Vine* ***profesorul*** şi nominativul-nume predicativ: *este* ***inginer***), fie acuzativul (*citeşte* ***cartea***), fie dativul (*aparţine* ***comunităţii***). În grupul prepoziţional (GPrep), centrul prepoziţional impune nominalelor vecine fie acuzativul (*lângă* ***fereastră***), fie genitivul (*contra* ***Mariei***), fie dativul (*graţie* ***Mariei***). În grupul nominal (GN), un centru nominal se construieşte cu genitivul (*cartea* ***Mariei***). În grupurile în care apare un adjectiv subordonat sau orice alt component acordat (determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement), acestea exprimă cazul prin fenomenul de acord, fiind „constrânse" de regentul nominal să repete cazul regentului ([*lângă*] ***fata blondă***, [*contra*] ***fetei blonde***, [*contra*] ***fetei acesteia***, [*contra*] ***multor intervenţii***, [*contra*] ***casei tale***, [*contra*] *plecării* ***tale***). Unele adjective şi adverbe, în calitate de centre de grup (GAdj sau GAdv), impun ele însele o restricţie cazuală de dativ (*favorabilă* ***vieţii***, *proprie* ***lingvisticii***, *asemenea* ***părinţilor***), iar unele interjecţii impun acuzativul (*Iată* ***lucrarea!***) sau dativul (*Bravo* ***câştigătorilor!***).

2.2.2. *Contextele şi funcţiile sintactice ale cazurilor*

Fiecare caz se asociază cu mai multe funcţii sintactice, dintre care **numai una / eventual, două** sunt caracteristice, celelalte fiind comune mai multor cazuri.

2.2.2.1. Nominativul

(a) În raport cu verbul, apare ca **subiect** (S): ***Ion*** *citeşte*, ***Elevul*** *îşi rezolvă temele*, ***Acest nou profesor*** *mă intimidează*, *Cade* ***zăpadă***, *De afară vine* ***frig***, *Bate* ***vântul***.

(b) În relaţie cu un verb copulativ, apare şi ca **nume predicativ** (NP): *El este* ***student*** / *este* ***colegul nostru*** / *este* ***profesorul meu de română***.

(c) În relaţie cu un suport nominal (substantiv sau substitut), apare ca **apoziţie**, fie că suportul stă în nominativ (*Ion*, ***colegul nostru***, *a obţinut locul întâi*), fie în alt caz (*Cartea prietenului meu*, ***Ion***, e o surpriză pentru mine).

> ⓘ În poziţiile S, NP, apoziţie, apar atât un GN monomembru, limitat la centrul grupului, cât şi un GN complex, situaţie în care substantivul-centru poate primi determinanţi (***Copilul*** *aleargă*, ***Acest copil*** *aleargă*), cuantificatori (*Aceşti* ***câţiva / doi copii*** *aleargă*), modificatori de diverse tipuri (***Copilul blond*** *aleargă după tramvai*, ***Discuţia de ieri*** *m-a speriat*), posesori (***Cartea directorului / mea*** *este nouă*).
>
> De reţinut că numai **centrul** unui GN apare în cazul nominativ (eventual, şi componentele acordate); ceilalţi componenţi ai grupului au alte forme de caz, depinzând fie de regentul prepoziţional ([*Discuţia* ***asupra notei***] *m-a speriat* – prepoziţia *asupra* cere genitivul), fie de poziţia sintactică faţă de centrul grupului subiect ([*Cartea* ***directorului***] *este nouă* – constituentul *directorului* ocupă poziţia unui posesor în genitiv).

2.2.2.2. Genitivul

(a) În grupul nominal (GN) prototipic ocupă poziţia unui **posesor:** *cartea* ***fiului nostru****, cartea* ***lui Ion****, această carte* ***a lui Ion****.*

ⓘ Nu constituie centre de ***grup nominal prototipic***: (a) substantivele derivate din verb sau din adjectiv, situaţie în care substantivul dobândeşte trăsături aparte, explicabile prin natura verbală / adjectivală a bazei din care derivă; (b) substantivele „relaţionale", substantive exprimând relaţii de rudenie (*fiu, frate*), de vecinătate (*vecin*), sociale (*prieten, duşman*) etc., care se deosebesc de substantivele prototipice prin obligativitatea exprimării termenului faţă de care se stabileşte relaţia (*fiul lui Ion, vecin al părinţilor, frate cu Ion*); vezi *infra*, **3.1.**

Ca noutate a cărţii de faţă, funcţiile sintactice din GN sunt mult diversificate: în locul atributului tradiţional, apar determinanţi, cuantificatori, modificatori, posesori, ultima funcţie realizându-se adesea prin genitiv; vezi *infra*, **4.2.4.**

(b) În grupul nominal având drept centru un substantiv de provenienţă verbală / adjectivală (derivate sufixal sau obţinute prin conversiune şi prin derivare regresivă din verb) sau având drept centru un substantiv relaţional, ocupă poziţia unui **complement al numelui:** *plecarea* ***elevului****, păstrarea* ***averii****, păstrătorul* ***tradiţiilor****, tristeţea* ***lui Ion****, cititul* ***cărţii****, fuga* ***criminalului****, fiul* ***lui Ion****, nepot* ***al mătuşii mele****.*

Ca noutate, se recunoaşte existenţa în GN a complementelor, prezente numai în cazul substantivelor neprototipice (vezi *supra*), ca expresie a naturii lor „verbale" / „adjectivale" sau a naturii lor „relaţionale".

(c) În grupul verbal (GV) cu centru un verb copulativ, genitivul nu este legat direct de verb, ci apare ca **posesor al centrului pronominal semiindependent** ***al / a / ai / ale****: Cartea este* ***a profesorului****.*

Spre deosebire de tradiţia gramaticală, unde genitivul apărea în poziţia NP, în această carte, care recunoaşte existenţa pronumelui semiindependent ***al / a / ai / ale***, genitivul apare ca subordonat al unui centru pronominal semiindependent, grupul ***al / a / ai / ale*** **+ genitiv / adjectiv posesiv** fiind, în poziţia NP, totdeauna analizabil: *Caietul este* $[_{\text{GNpron}}$ ***al***$_{\text{Centru}}$ $[$***profesorului / meu***$]_{\text{Pos}}]_{\text{NP}}$

(d) În grupul prepoziţional (GPrep) având drept centru o prepoziţie sau o locuţiune prepoziţională cu regim de genitiv, ocupă poziţia de **complement al prepoziţiei:** (d$_1$) *S-au năpustit* [*asupra* ***copiilor***], (d$_2$) *Se vor căsători* [*în jurul* ***Crăciunului***]). GPrep, în ansamblu, ocupă o anumită poziţie sintactică, apărând fie cu statut de circumstanţial (d$_2$), fie de complement prepoziţional (d$_1$).

În raport cu tradiţia gramaticală, se vorbeşte, aici, de ***complement al prepoziţiei***, căci prepoziţia, ca şi orice alt centru de grup sintactic, impune restricţii de caz (G, D, A) şi de rol tematic (vezi **Prepoziţia şi grupul prepoziţional, 4.1.1.**). Dar, ca şi în gramaticile anterioare, grupul prepoziţional se analizează în ansamblu, nesegmentat, ca ocupând poziţii sintactice de complement, de circumstanţial etc.

ⓘ În structuri de tipul: *sunt substanţe* [***producătoare ale bolii***], *sunt persoane* [***păstrătoare ale tradiţiilor***], având drept centru un component de origine verbală (provenit dintr-un verb tranzitiv: *produc boala, păstrează tradiţiile*), centrul de grup alunecă, de la un context la altul, între interpretarea adjectivală şi cea substantivală (*persoane păstrătoare ale tradiţiilor – persoane păstrătoare fidele ale tradiţiilor*); ca atare, **componentul în genitiv** poate să apară drept complement (de origine verbală) al adjectivului sau al substantivului.

ⓘ Spre deosebire de dativ, care poate funcţiona şi ca apoziţie (vezi *infra*, **2.2.2.3.g**), în cazul genitivului, această funcţie nu poate să apară. În construcţii ca: *grădina lui Ion*, [$_{GNpron}$ ***a*** [$_{GN}$ ***prietenului nostru***]$_{Pos}$]$_{Apoziţie}$, genitivul are funcţia de posesor în structura unui GN, care, în ansamblu, apare ca apoziţie.

2.2.2.3. Dativul

(a) În grupul verbal (GV), ocupă poziţia de **complement indirect**: *Trimit* ***copiilor*** *bani, Aparţine* ***statului****, Se dedică* ***studiului*** şi, rar, de **circumstanţial de loc**: *Se aşterne* ***drumului****.*

ⓘ Tiparul cu dativ „locativ" (circumstanţial de loc) este total neproductiv în româna actuală, fiind restrâns la câteva construcţii cu caracter fix.

(b) În grupul adjectival (GAdj), ocupă poziţia de **complement indirect al adjectivului:** *substanţe* [*folositoare* ***vieţii***], *idei* [*dragi* ***contemporanilor***].

(c) În grupul adverbial (GAdv), ocupă poziţia de **complement indirect al adverbului:** *El se comportă* [*asemenea* ***părinţilor***].

(d) În relaţie cu o interjecţie cu regim verbal, ocupă poziţia unui **complement indirect:** *Bravo* ***concurenţilor!***

(e) În grupul nominal (GN) având drept centru un substantiv de provenienţă verbală sau un substantiv relaţional, ocupă poziţia de **complement al substantivului:** [$_{GN}$ *distribuire*$_{Centru\ postverbal}$ *de ajutoare* ***sinistraţilor***], [$_{GN}$ *predarea*$_{Centru\ postverbal}$ *limbii române* ***străinilor***]; *Ion este* [$_{GN}$ *vecin*$_{Centru\ subst.\ relaţional}$ ***surorii mele***].

ⓘ Tiparul sintactic (e) incluzând un substantiv relaţional este arhaic, fiind înlocuit, în româna actuală, fie de un complement prepoziţional (*El este vecin* ***cu soră-mea***), fie de un complement în genitiv (*El este un vecin* ***al surorii mele*** */ vecinul* ***surorii mele***).

(f) În grupul prepoziţional (GPrep), având drept centru o prepoziţie cu regim de dativ, ocupă poziţia de **complement al prepoziţiei:** *A reuşit* [*graţie* ***profesorilor***]. Grupul prepoziţional, în ansamblu, ocupă o anumită poziţie sintactică (în cazul de faţă, de circumstanţial instrumental).

(g) **Apoziţie cu suport în dativ:** *A reuşit graţie prietenului meu,* ***adică lui Ion****.*

2.2.2.4. Acuzativul

(a) În grupul verbal (GV) având drept centru un verb tranzitiv, ocupă poziția de **complement direct**: *Aprinde* ***becul****, Trimite* ***copiii*** *la culcare.*

(b) În relație cu o interjecție cu regim tranzitiv, ocupă poziția de **complement direct**: *Iată* ***profesorul!****, Na-ți* ***cartea!***

(c) În grupul prepozițional (GPrep) având drept centru prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu regim de acuzativ, ocupă poziția de **complement al prepoziției:**

(c_1) *Merge* [*cu* ***prietenul***].
(c_2) *Învață* [*la* ***Universitate***].
(c_3) *Este mai perseverent* [*decât* ***Ion***].

Grupul prepozițional, în ansamblu, ocupă, la rândul lui, fie poziția de complement prepozițional (*Mă gândesc* ***la copii***), fie pe cea de complement indirect (*Dau* ***ajutoare la doi copii***), fie pe cea de circumstanțial (vezi exemplele (c_1), (c_2)); în grupurile adjectival (GAdj) și adverbial (GAdv), unde există mărci de gradare și de comparație (explicite sau implicite), ajunge, prin reorganizarea comparativă (vezi **Introducere, 4.1.6.**), să marcheze **complementul comparației**, complement introdus prin conectorii *decât, ca* (c_3).

2.2.2.5. Cazul „direct" / „neutru"

Prin ***caz „direct" / „neutru"*** se acoperă toate situațiile în care substantivul cu formă de N-A nu poate fi substituit printr-un clitic pronominal de acuzativ. Este un caz „nemarcat", căci, nefiind posibilă substituția cu o formă pronominală, singura care distinge N de A, în poziția dată nu există niciun semn distinctiv al cazului.

🕮 În tradiția gramaticală, toate situațiile desemnate aici prin *caz neutru / direct* erau interpretate ca acuzativ (vezi exemplele de sub (a), (c)), iar, mai rar, ca nominativ-predicativ suplimentar (vezi (b)).

(a) În grupul verbal (GV) având drept centru un verb dublu tranzitiv, ocupă poziția de **complement secundar:** *Mă învață* ***gramatică****, Mă anunță* ***ora plecării.***

(b) În grupul verbal (GV) ocupă poziția de **complement predicativ al obiectului:** *L-au ales / L-au numit* ***președinte****, L-au botezat* ***Ion****, Îi zice* ***obiect secundar.***

(c) În grupul verbal (GV) sau în cel adjectival (GAdj), ocupă poziția unui **circumstanțial**: *Lucrează* ***nopțile****, Învață* ***două ore****, este bolnavă* ***numai vinerile.***

ⓘ De remarcat tendința de adverbializare a grupului nominal de sub (c), fără ca această conversiune să fie completă. Grupul se substituie prin adverb (***Cât*** *lucrează / învață?*), dar păstrează constituenți specifici numelui (*Lucrează* ***noaptea întreagă****, E bolnavă numai* ***vinerea asta***) și chiar flexiune de tip substantival (*Lucrează* ***noaptea – nopțile***); pentru detalii privind conversiunea subst. > adv., să se vadă **Introducere, 2.11.**

2.2.2.6. Vocativul – cazul adresării

Vocativul este un caz **non-sintactic**, adică neîncadrat în organizarea sintactică a propoziţiei şi neîndeplinind o anumită funcţie sintactică (vezi şi **Tipuri de relaţii sintactice**, **5.**). El poate constitui centrul unui grup nominal complet (cu articol definit, cu diverşi subordonaţi: adjective propriu-zise, adjective posesive, grup prepoziţional, cu subordonată relativă), dar nu se poate angaja în structura altor grupuri sintactice:

[$_{GN}$ ***Dragi prieteni***$_{Voc}$ ***din copilărie***] / [$_{GN}$ ***Dragi colegi***$_{Voc}$ ***ai clasei noastre***], *vă aştept cu bucurie.*
[$_{GN}$ ***Iubite prietene***$_{Voc}$] / [$_{GN}$ ***Prietenul***$_{Voc}$ ***meu drag din copilărie***], *te aştept cu bucurie.*
[$_{GN}$ ***Prietene drag***$_{Voc}$, [$_{PRel}$ ***care m-ai uitat de mult***]], *de ce nu-mi răspunzi la scrisori?*

2.2.2.7. Concluzii

Pe baza inventarului şi a ierarhiilor stabilite (**2.2.2.1. – 2.2.2.6.**), putem conchide că:

- nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, cazul direct sunt cazuri sintactice, impuse prin relaţiile în care se angajează nominalele;
- nominativul este un caz fără prepoziţie, tipic subiectului şi numelui predicativ;
- genitivul, dativul, acuzativul sunt atât cazuri prepoziţionale, cât şi cazuri fără prepoziţie:
  - genitivul neprepoziţional este tipic pentru un regent nominal;
  - acuzativul neprepoziţional este tipic pentru un regent verbal şi este cazul complementului direct;
  - dativul neprepoziţional este tipic pentru un regent verbal sau pentru unul adjectival / adverbial şi este cazul complementului indirect;
  - cazul direct apare în aceleaşi contexte cu acuzativul, dar se deosebeşte de acesta prin incapacitatea de a se substitui printr-un clitic pronominal;
- vocativul este un caz non-sintactic.

2.2.3. *Marcarea cazului şi precizări asupra inventarului de cazuri*

Substantivul distinge o **flexiune /** o **declinare nearticulată** şi una **articulată definit.**

2.2.3.1. Flexiunea substantivului nearticulat

Substantivul nearticulat este restrâns ca distribuţie, limitându-se:

– la construcţii în care se însoţeşte de componente antepuse (determinanţi, cuantificatori, modificatori), care preiau informaţia de caz şi exprimă, singure, forma cazuală (1)-(4);
– la construcţii prepoziţionale, după prepoziţii cu regim de acuzativ, dacă substantivul nu este urmat de subordonaţi (5);
– la construcţii în care ocupă poziţii predicative (NP, CPO, PS), unde substantivul poate apărea singur, fără determinanţi (6):

(1) *cartea* [***acestui*** *elev*]
(2) *contra* [***câtorva*** *profesori*]
(3) *plecarea* [***primului*** *copil*]
(4) *cartea* [***celor*** *trei frumoşi elevi*]
(5) *Merge* [*în* ***parc***], *Locuieşte* [*la* ***gară***].
(6) *Este / ajunge* ***profesor,*** *L-au angajat* ***profesor,*** *S-a întors* ***deputat,*** *I-am dat plângerea lui Ion,* ***deputat european.***

- În cadrul flexiunii substantivului nearticulat, substantivul distinge maximum **două forme** cazuale, cele două realizându-se **numai în flexiunea substantivelor feminine la singular**.
- Desinențele de caz oblic (G, D) ale substantivelor feminine la singular sunt identice (omonime) cu cele de plural: *(acestei) case* – *(aceste, acestor) case*, *(acestei) porți* – *(aceste, acestor) porți*, *(acestei) basmale* – *(aceste, acestor) basmale* (vezi *supra*, **2.1.**):

substantivului	**Sg.** (două forme)		**Pl.** (formă unică) (**N pl. = A pl. = G pl. = D pl.**)
	(N sg. = A sg.)	**(G sg. = D sg.)**	
Feminine	*(această) casă* *(această) poartă* *(această) basmaØ*	*(acestei) case* *(acestei) porți* *(acestei) basmale*	*(aceste, acestor) case* *(aceste,acestor) porți* *(aceste, acestor) basmale*
	Sg. (formă unică) **(N sg. = A sg. = G sg. = D sg.)**		**Pl.** (formă unică) **(N pl. = A pl. = G pl. = D pl.)**
	• *(acest, acestui) pomØ, codru, leu, frate* • *(acest, acestui) scaunØ, tablou, taxiØ, premiu*		• *(acești, acestor) pomi, codri, lei, frați* • *(acest, acestor) scaune, tablouri, taxiuri, premii*

2.2.3.2. Flexiunea substantivului articulat definit

În română, substantivul își atașează enclitic articolul, acesta angajându-se în declinare / în flexiune.

- Articolul fie dublează desinența de G-D a substantivului, dacă substantivul aparține clasei femininelor la singular ([contra] *fet-* + **des. -*e*** + **art. -*i***), fie exprimă singur valoarea de caz, preluând și rolul unei desinențe de caz, dacă substantivul este masculin sau neutru la singular și plural și feminin la plural ([contra] *socru- / frate- / nume-* + **art. -*lui***; [contra] *socri- / frați- / fete- / nume-* + **art. -*lor***).
- În prezența articolului enclitic, indiferent de genul și de numărul substantivului, se disting câte **două forme cazuale**, atât la singular, cât și la plural:

Genul substantivului	**Sg. (2 forme)**		**Pl. (2 forme)**	
	(N sg. = A sg.)	**(G sg. = D sg.)**	**(N pl. = A pl.)**	**(G pl. = D pl.)**
Feminine	*casa, poarta, basmaua*	*casei, porții, basmalei*	*casele, porțile, basmalele*	*caselor, porților, basmalelor*
Masculine și neutre	• ***pomul, codrul, leul, fratele*** • ***scaunul, tabloul, premiul, numele***	• ***pomului, codrului, leului, fratelui*** • ***scaunului, tabloului, premiului, numelui***	• ***pomii, codrii, leii, frații*** • ***scaunele, tablourile, premiile, numele***	• ***pomilor, codrilor, leilor, fraților*** • ***scaunelor, tablourilor, premiilor, numelor***

2.2.3.3. Precizări asupra numărului de cazuri

Deşi numărul maxim de forme cazuale ale substantivului este **două (N = A, G = D)**, **inventarul de cazuri** este mai mare, graţie distincţiilor cazuale mai numeroase realizate în flexiunea pronumelui personal. Pronumele personal deosebeşte, prin forme diferite, acuzativul de nominativ (*Citesc **cartea** – **O** citesc,* dar *Cade **cartea** – **Ea** cade*) şi are forme speciale pentru dativ; pentru valoarea de genitiv, foloseşte, în cazul persoanelor 1 şi a 2-a sg. şi pl., formele posesivului (*graţie **mie / ţie**,* dar *contra **mea / ta**,* şi nu **contra mie / ţie*).

Cum în flexiunea pronumelui personal se disting **patru forme de caz,** prin analogie, se recunoaşte acelaşi inventar de patru cazuri (N, A, G, D) şi pentru substantiv, acceptându-se, în flexiunea substantivului, omonimia cazurilor (N = A şi G = D), omonimie care caracterizează **toate** substantivele. Dacă la cele patru cazuri se adaugă distincţiile cazuale de vocativ (vezi *supra,* **2.2.2.6.**), se ajunge la un inventar de **cinci cazuri**. **Cazul direct**, al şaselea, are în vedere situaţiile în care substituţia substantivului cu pronumele personal nu se poate face, fiind, astfel, imposibilă distingerea formală a cazurilor omonime.

2.2.3.4. Alternanţele

La marcarea cazului participă şi **alternanţele** (vocalice şi consonantice), modificări ale radicalului care se asociază, în anumite condiţii fonetice, flectivului. Asocierea este regulată pentru substantivele din fondul vechi al limbii:

a/ă, c/č (*cracă – unei crăci*); ***a/e*** (*masă – unei mese*); ***oa/o, d/z*** (*coardă – unei corzi*); ***a/ă, l/Ø*** (*vale – unei văØ-i*); ***ă/e, â/i*** (*sămânţă – unei seminţe*); ***sc/şt*** (*mască – unei măşti*); ***şc/şt*** (*cuşcă – unei cuşti*) etc.,

dar mai puţin regulată, pentru împrumuturi:

marcă – mărci (***a/ă***), dar *remarcă – remarci* (fără alternanţă).

2.2.3.5. Marcarea analitică şi mixtă a cazurilor oblice (G, D)

În afara flexiunii cazuale **sintetice** (când substantivul îşi ataşează enclitic morfeme „legate": desinenţa cazuală, pentru substantivele feminine la singular, iar, pentru toate situaţiile flexiunii articulate, şi articolul definit), valorile cazurilor G şi D se pot exprima şi **analitic**, iar cazul G cunoaşte şi o marcare **mixtă.**

Marcarea analitică – la forma substantivului, care rămâne neschimbată (o formă de N-A), se ataşează o marcă proclitică, nelegată (nu formează corp fonetic cu substantivul). Marca proclitică poate fi prepoziţională (*cartea **a trei copii***) sau neprepoziţională (*cartea **lui Ion**,* nelit. *ideea **lui maică-mea / lui ta-su***).

Marcarea mixtă (analitică şi sintetică, în acelaşi timp) – mărcii sintetice (deci formei sintetice flexionare de genitiv) i se ataşează, în anumite contexte, o marcă sintactică proclitică (*cartea nouă **a elevei*** vs *cartea elevei*).

A. Marcarea analitic-prepoziţională pentru relaţia de genitiv şi de dativ

> ⓘ Să nu se confunde marcarea analitic-prepoziţională a genitivului cu prepoziţiile care au regim de genitiv (*contra **a trei elevi** – contra **elevilor**, contra **profesoarei***). În contextul prepoziţiei *contra,* care impune cazul genitiv, poate apărea fie o construcţie flexionară / sintetică de genitiv (*elevilor, profesoarei*), unde genitivul se marchează prin morfeme legate, fie o construcţie prepoziţională (*a trei elevi*), unde relaţia de genitiv se exprimă printr-un morfem prepoziţional, proclitic, nelegat. Forma substantivului din vecinătatea mărcii analitice ([*a trei*] ***elevi***) nu este de genitiv – este una nemarcată –, dar grupul *a* + subst. apare în locul genitivului, ca echivalent al acestuia.

• Pentru **relația de genitiv**, mărcile prepoziționale sunt ***a*** și ***de,*** (pop.) ***la,*** distribuite după anumite reguli de sistem (privind structura GN) și preferințe de uz stilistic.

(a) Selectarea prepoziției ***a*** este **obligatorie** atunci când primul element (sau unicul element) al grupului nominal este invariabil sub aspectul cazului (numeral cardinal, alți cuantificatori invariabili, adjective antepuse invariabile, mărci graduale invariabile): *în prezența **a doi** martori, chemarea **a astfel de** oameni, Mă înclin în fața **a asemenea** prieteni, prin apariția **a foarte** multe și importante lucrări.*

(b) Alegerea lui ***a*** este **facultativă** când pe prima poziție a grupului apare un component cantitativ variabil sub aspectul cazului:

*plecarea **a câțiva** colegi – plecarea **câtorva** colegi*
*plecarea **a mulți** colegi – plecarea **multor** colegi*
*plecarea **a anumiți** colegi – plecarea **anumitor** colegi.*

(c) Prepoziția ***de*** este selectată în următoarele condiții sintactico-semantice:

(c_1) Regentul este un substantiv sau un adjectiv de proveniență verbală, prepoziția introducând un complement al substantivului / adjectivului, în condițiile nedeterminării acestuia sau ale determinării non-definite (*trimitere **de ajutoare,** căderea masivă **de zăpadă,** soluții aducătoare **de profit,** căutarea **de câțiva țapi ispășitori***);

(c_2) Nominalul precedat de prepoziția ***de*** intră într-o relație de apartenență, diferită de posesia prototipică prin trăsătura [– Determinat] pentru posesor (*ușă **de biserică,** mijloc **de codru***);

(c_3) Nominalul precedat de prepoziția ***de,*** cu trăsătura [– Determinat], primește citirea „proprietate", funcționând ca modificator categorial (*copil **de avocat / de profesor universitar***).

ⓘ Construcția cu ***de*** (din (c_2), (c_3)) nu funcționează ca echivalent al genitivului flexionar, caracterizat, totdeauna, prin [+ Determinat]; altfel spus, cele două construcții se exclud, neapărând în aceleași condiții de definitudine. Numai în (c_1), unde, pe lângă trăsătura [– Determinat], apare și trăsătura [+ Determinat nedefinit], este posibilă echivalarea construcției cu ***de*** cu un genitiv flexionar, dacă acesta este determinat non-definit (*căutarea **de câțiva țapi ispășitori** = căutarea **câtorva țapi ispășitori***).

(d) În registrul popular și familiar, în construcții puternic condamnate de norma literară (vezi *infra,* **2.2.5.5.**), apare și construcția cu ***la,*** selectată în orice condiții de definitudine (*din cauza **la fata asta,** urmările **la secetă***).

• Pentru **relația de dativ**, prepozițiile selectate sunt ***la,*** rar ***a.***

(a) ***La*** este selectat obligatoriu, indiferent de registru stilistic, când primul component al grupului este invariabil sub aspectul cazului: *Dau **la cinci** copii, Arunc de mâncare **la ditamai animalul,** Cărțile aparțin **la tot felul de oameni.***

(b) ***La*** are utilizare facultativă, când primul component al grupului este variabil sub aspectul cazului, iar regentul atribuie rolul tematic Țintă:

*A **trimis la** acești copii – acestor copii.*
*A **dat / A oferit la** școli – școlilor.*

ⓘ Rolul tematic Țintă indică, pentru verbele „de atribuire" (*a da, a oferi*) și „de direcție" (*a trimite*), orientarea spre o anumită direcție / destinație a procesului; vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2.2.**

(c) După prepoziţiile cu regim de dativ, se foloseşte **a**, atunci când primul component al grupului este invariabil: *graţie **a** cinci directori, datorită **a** zece directori.*

B. Marcarea genitivului şi a dativului prin *lui* proclitic

Regulile actuale de folosire a mărcii proclitice ***lui*** sunt diferenţiate în funcţie de registrul cult sau popular / familiar al limbii şi sunt legate, indiferent de registru, de **două direcţii de utilizare**.

- Ca **marcă a unui G-D cu trăsătura [+ Personal]**:
  – precedă un nume propriu masculin de persoană (*meritele **lui Ion**, moartea **lui Vianu***), dar se extinde şi la numele proprii feminine, în mod special la cele a căror finală vocalică (alta decât *a*) face imposibilă adăugarea terminaţiei *-ei* (***lui Jeni, lui Mimi, lui Meri, lui Cati***);
  – precedă nume comune de rudenie (mai ales, masculine, dar şi feminine invariabile), desemnând persoane unice (***lui nenea, lui tata, lui moş Gheorghe, lui tanti***), însoţite, uneori, de clitice posesive (pop. *banii **lui socru-su***, pop. *plecarea **lu' ta-su***).

- Ca **marcă a unui G-D non-personal**:
  ○ precedă numele invariabile ale lunilor anului (*zilele **lui ianuarie***);
  ○ apare în cazul substantivizărilor accidentale, din metalimbaj: *Misterului **lui „de unde?"** îi corespunde cel al **lui „încotro"**?* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*), *Repetarea **lui „de ce"** a devenit obsedantă.*

ⓘ Substantivizările în metalimbaj au ca rezultat substantive de tip aparte, care nu trimit la obiecte / entităţi din lumea exterioară, ci la fragmente din textul oral sau din cel redat grafic; vezi: *repetarea lui „de ce", absenţa lui „pe".*

C. Marcarea mixtă a cazului genitiv

Genitivul, spre deosebire de dativ, cunoaşte atât o marcare exclusiv sintetică, „scurtă" (prin desinenţă şi/sau articol definit), cât şi o marcare „lungă", substantivul, cu formă flexionară de **genitiv**, adăugându-şi proclitic marca sintactică ***al / a / ai / ale*** (*cartea **elevului*** vs *o carte **a elevului***).

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, care interpreta pe ***al / a / ai / ale*** drept articol, aici apare ca **marcă sintactică** pentru genitiv („cerută" obligatoriu în anumite condiţii contextuale). Apariţia lui ***al / a / ai / ale*** nu are legătură cu „determinarea" regentului, ***al*** fiind prezent atât în contexte cu regent determinat (***acest** caiet al Mariei, caietul **acesta** al Mariei, caietul **cel** nou al Mariei*), cât şi în contexte cu regent nedeterminat (*este **cetăţean** al României, este **frate vitreg** al Mariei*); pentru statutul lui ***al*** din structura genitivului şi pentru diferenţierea de ***al***-pronume semiindependent, să se vadă şi **Pronumele semiindependent *al*, 5.2.**

ⓘ Combinarea unei mărci sintetice cu o marcă suplimentară proclitică permite să se vorbească, în cazul genitivului, de posibilitatea unei **marcări mixte** (analitice şi sintetice, în acelaşi timp: ***al** Mariei, **al** profesoarei*). Este posibilă şi combinarea a două mărci analitice: *o carte **a lui** Ion, rolul sintactic **al lui** „pe".*

Al / A / Ai / Ale reprezintă o **marcă sintactică**, fiind cerută obligatoriu în toate contextele în care genitivul nu este *vecin imediat la stânga* cu articolul definit legat (nu este adiacent acestuia). Asta înseamnă că marca ***al / a / ai / ale*** apare în oricare dintre contextele:

– *elev **al** profesorului, acest elev **al** profesorului, doi elevi **ai** profesorului, Ion **al** Mariei;*
– *caietul nou **al** profesorului, caietul de istorie **al** profesorului;*
– *acesta **al** profesorului, câțiva **ai** profesorului, doi **ai** profesorului;*
– *student inițiator **al** convenției naționale;*
– *plecarea mamei și **a** tatei, plecarea mamei sau **a** tatei.*

> ⓘ Să se observe că, în vecinătatea imediată stângă a lui ***al / a / ai / ale***, apare fie un substantiv nearticulat cu articol definit, fie un cuvânt din orice altă clasă lexico-gramaticală (*nou, câțiva, doi*) care nu primește articol.

2.2.3.6. Marcarea vocativului

Vocativul cunoaște:

- o marcare **exclusiv** prin **intonație**, forma fiind identică cu a nominativului nearticulat (***Fată**, fugi de aici!, **Soldat**, la dreapta!*) sau cu a nominativului articulat definit (colocvial ***Copiii**, ce mai așteptați?, **Fetele**, imediat la culcare!*);
- **o marcare dublă** (prin **intonație** și **desinență**), cu desinențe **specifice.**

Desinențele specifice vocativului sunt: ***-e, -ule,*** pentru masc. sg.; ***-o,*** pentru fem. sg.; ***-lor,*** pentru masc. și fem. pl., desinențe atașate atât la substantive comune (*Copil**e** / Copil**ule**, vino mai repede!*; *Fetiț**o**, de ce nu-mi răspunzi?*; *Copii**lor**, la treabă!*), cât și la substantive proprii (*Ioan**e** / Vadim**e** / Dinesc**ule** / Mirce**o** / Mitre**o**, când te potolești?*).

> ⓘ Selecția uneia sau a alteia dintre formele posibile răspunde unor distincții de registru și de uz stilistic, formele non-desinențiale, exceptând clasa substantivelor de adresare (*domnule!*), fiind preferate în registrul formal, iar cele desinențiale, în registrul informal, colocvial. Există și altfel de constrângeri: toate adjectivele substantivizate primesc desinența ***-o*** (*Frumoaso, Minunato, Iubito, Adorato, Vicleano, Roșcato, ce mai faci?*), deși, pentru alte substantive, selecția lui ***-o*** este simțită ca peiorativă sau ironică (*Fato, Mătușo, Nașo*).

2.2.4. *Dificultăți*

- Se impune o deosebită atenție la distingerea valorilor gramaticale ale componentului ***a***, care, de la un context la altul, poate funcționa, în contexte foarte apropiate, prepozițional (ca prepoziție pentru marcarea valorii de genitiv) ori ca marcă sintactică suplimentară a genitivului (a), sau, în absența unui centru nominal, ca pronume semiindependent, centru al unui grup nominal special (GN_{pron}) (b):

(a) *Împotriva **a cinci profesori** de română* [prepoziție] *și **a tuturor profesorilor** de franceză* [marcă sintactică de G], *s-a făcut o plângere la direcție.*
(b) *Cartea mea este nouă, **a colegilor** este de anul trecut.*

- Corespunzător statutului lui *a*, diferă şi cazul nominalului:

(a) *Împotriva* ***a cinci profesori*** [prepoziţia cere o formă nemarcată de caz: N-A / cazul neutru] *şi* ***a tuturor studenţilor*** [marca ***a*** cere genitivul; de observat marca sintetică de caz prezentă atât în forma cuantificatorului *tuturor*, cât şi în forma substantivului *studenţilor*];
(b) Pronumele semiindependent, centru de grup, se construieşte cu genitivul.

2.2.5. *Aspecte normative*

2.2.5.1. Acordul mărcii proclitice *al*

- ***Al / A / Ai / Ale*** se acordă în **gen** şi în **număr** cu regentul. Pentru un acord corect, se impune stabilirea exactă a regentului.
  - Sunt corecte construcţiile: ***Institutul*** *de Lingvistică* ***al*** *Academiei*, ***Camera*** *de Comerţ* ***a*** *municipiului Bucureşti*, dar incorecte: ***Institutul*** *de Lingvistică* ***a*** *Academiei*, ***Camera*** *de Comerţ* ***al*** *municipiului Bucureşti*, căci centrul de grup care funcţionează ca regent al genitivului este *institutul*, respectiv *camera*.
  - Este corectă construcţia: ***în jurul*** *Crăciunului şi* ***al*** *datei comunicate ieri*, dar incorectă construcţia: ***în jurul*** *Crăciunului şi* ***a*** *datei comunicate ieri*, căci regentul genitivului îl constituie locuţiunea prepoziţională *în jurul* (în care componentul substantival are o formă de neutru).
- Marca proclitică ***al / a / ai / ale*** este invariabilă sub aspectul **cazului**; ca atare, nu-şi modifică forma după cazul regentului.
  - Este corectă construcţia: *Trimit cărţi acestei* ***studente a*** *facultăţii*, dar incorectă construcţia: *Trimit cărţi acestei studente* ***ale / alei*** *facultăţii*.

2.2.5.2. Absenţa lui ***al*** sau, dimpotrivă, introducerea greşită a lui ***al***

Marca ***al / a / ai / ale*** trebuie să apară ori de câte ori genitivul nu are în imediata sa vecinătate (la stânga) un articol definit; ca atare, apare obligatoriu în coordonarea a două genitive.

- Sunt corecte construcţiile: *contra studenţilor şi* ***a*** *profesorilor, plecarea profesorilor şi* ***a*** *studenţilor*, dar sunt incorecte construcţiile: *contra studenţilor şi √ profesorilor, plecarea profesorilor şi √ studenţilor*, unde, din faţa celui de al doilea genitiv, lipseşte marca ***a***.
- Este corectă construcţia: *graţie studenţilor şi profesorilor*, dar este incorectă construcţia *graţie studenţilor şi* ***a*** *profesorilor*, căci prepoziţia *graţie* are regim de dativ; or, marca ***al / a / ai / ale*** este incompatibilă cu dativul.

2.2.5.3. Extinderea construcţiei cu ***lui*** proclitic

În **registrul neliterar**, ***lui*** proclitic se extinde mult dincolo de uzul acceptat de normele literare în vigoare (vezi *supra*, **2.2.3.5.B**), apărând în construcţii puternic condamnate de limba literară, şi anume:

- la nume proprii feminine cu finala ***a*** (*cartea* ***lui Maria / lui Corina***) şi chiar la substantive comune (*prietenul* ***lu' fata asta***);
- la nume comune de persoană, masculine şi feminine, care, într-un context dat, se comportă ca proprii, „trimiţând" la persoane unice (*cadoul* ***lu' naşa***, *plecarea* ***lu' şefa'***, *reţeta* ***lu' doctora***, *din cauza* ***lu' directoru'***).

2.2.5.4. Marcarea simultană, analitică şi sintetică, a genitivului

Sunt corecte construcţiile: *teza multor elevi, teza a mulţi elevi; contra câtorva profesori, contra a câţiva profesori,* unde marcarea se face fie sintetic, fie prepoziţional-analitic, dar sunt incorecte construcţiile: *teza* ***a multor*** *elevi, contra* ***a câtorva*** *profesori,* unde sunt coocurente prepoziţia ***a*** şi marca desinenţială (vezi desinenţa de G-D din forma cantitativului: *multor, câtorva*).

2.2.5.5. Extinderea mărcii prepoziţional-analitice ***la***

- În registrul **popular** şi **familiar**, construcţiile cu *la*, pentru marcarea dativului, se extind dincolo de utilizările acceptate de normă (vezi *supra*, **2.2.3.5.A**), apărând pentru orice grup nominal şi în raport cu orice verb regent, în construcţii puternic condamnate de limba literară, precum:

Nu-i place ***la bărbatul meu*** *să muncească atâta!*
Ce-i păsa ***la copilul meu*** *de mine?*

- În registrul **popular şi familiar**, se extinde construcţia cu *la* şi pentru marcarea genitivului, indiferent de natura „personală" sau „nepersonală" a grupului nominal; sunt profund incorecte construcţii ca: *din cauza* ***la guvernanţi / la medicament****, urmările* ***la criză****, mă-sa* ***la fata asta****, tivul* ***la rochia asta.***

2.2.5.6. Vocativul desinenţial

În vorbirea îngrijită sunt nerecomandabile construcţii ale vocativului precum:

- ***Fetele****, ce mai e nou pe la voi?,* ***Băieţii****, cât mai întârziaţi?*, în care apare o formă de vocativ omonimă cu nominativul articulat definit;
- ***Fato****, ce mai faci?,* ***Naşo****, pe unde ai mai fost?*, cu desinenţa de feminin ***-o***, selectată, de preferinţă, în registrul familiar;
- ***Mirceo, / Mitreo, / Rădulescule****, care mai sunt ultimele propuneri?*, cu vocative ale numelor proprii realizate desinenţial.

2.2.5.7. Greşeli de grafie

Trebuie acordată atenţie scrierii unor forme ca: ***ai / a-i, al / a-l***, dată fiind calitatea lor de omofone (forme cu pronunţie identică, dar care primesc, în funcţie de context, o interpretare gramaticală diferită şi, corespunzător, o grafie diferită):

Doresc ***a-i*** *salva* vs *salvator* ***ai*** *copiilor.*
Doresc ***a-l*** *salva* vs *salvator* ***al*** *copiilor.*

2.3. Clasificarea flexionară

2.3.1. *Criterii ale stabilirii claselor de flexiune*

Clasele de flexiune a substantivelor se stabilesc ţinând cont de:
– realizarea opoziţiilor de număr şi de caz (genul, cum s-a arătat, nu reprezintă un criteriu de flexiune);

– numărul de forme distincte;
– omonimii.
În funcţie de criteriile enumerate, substantivele se împart în substantive cu flexiune (declinare) regulată şi substantive cu flexiune neregulată.

2.3.1.1. Substantivele cu flexiune (declinare) regulată

- Cuprind majoritatea formelor substantivale (variabile), care, la rândul lor, se împart în mai multe subclase de flexiune (mai multe **declinări**).
- Declinările se subordonează genului şi se deosebesc după numărul de forme distincte şi tipul de omonimii, precum şi după desinenţele specifice.

Genul	**Număr de forme distincte şi omonimii**[1]	**Realizarea morfofonetică a desinenţelor**
Masculine	**1.** (N = A = G = D) sg. **2.** (N = A = G = D) pl.	***u-i:*** *ministru, miniştri* ***ŭ-ĭ:*** *bou, boi* ***Ø-^{i}:*** *student, studenţi*
		e-^{i}: *munte, munţi*
Feminine	**1.** (N = A) sg. **2.** (G = D) sg. = (N = A = G = D) pl.	***ă-e:*** *casă, case* ***Ø-le:*** *macara, macarale; zi, zile*
		ă-^{i}: *poartă, porţi; vară, veri*
		e-^{i}: *floare, flori* ***(i)e-(i)ĭ:*** *familie, familii* ***(ĭ)e-Ø:*** *baie, băi*
	1. (N = A) sg. **2.** (G = D) sg. **3.** (N = A = G = D) pl.	***ă-e-ur^{i}:*** *lipsă, lipse, lipsuri*
		ă-i-ur^{i}: *treabă, trebi, treburi*
		e-^{i}-ur^{i}: *vreme, vremi, vremuri*[2] ***ă-^{i}-ur^{i}:*** *ceaţă, ceţi, ceţuri*
Neutre	**1.** (N = A = G = D) sg. **2.** (N = A = G = D) pl.	***u-e:*** *registru, registre* ***ŭ- ĭe:*** *frâu, frâie* ***Ø-e:*** *creion, creioane* ***(ĭ)u-(i)ĭ:*** *exerciţiu, exerciţii*
		u-ur^{i}: *titlu, titluri* ***ŭ-ur^{i}:*** *stilou, stilouri* ***Ø-ur^{i}:*** *taxi, taxiuri*

[1] Omonimiile reprezintă formele identice din flexiune.
[2] În $DOOM_2$ sunt indicate două forme de plural: *vremuri / vremi*, ultima fiind omonimă cu cea de G-D sg.

2.3.1.2. Substantivele cu flexiune neregulată

Cuprind forme **izolate** în limbă în ceea ce priveşte: afixele care marchează diversele categorii gramaticale, omonimiile, variaţia radicalului sau poziţia accentului.

A. Neregularități sub aspectul afixelor care marchează categoriile gramaticale ale substantivului

(a) Unele substantive exprimă opoziția de număr prin desinențe proprii:

soră – surori, noră – nurori: -ă / -or[1]
cap – capete: -Ø / -ete
om – oameni: -Ø / -en[1].

ⓘ Neregularitatea acestor substantive este moștenită din latină.

O altă neregularitate de acest tip se constată în paradigmele hibride *bucățică – bucățele, floricică – floricele, păturică – păturele,* care asociază, la singular, o formă derivată cu sufixul diminutival *-ică,* iar, la plural, o formă nesufixată, provenind dintr-un tipar flexionar mai vechi: sg. *-e<u>a</u>* – pl. *-<u>e</u>le*).

(b) Câteva substantive feminine au desinența de plural *-i*, întâlnită în flexiunea altor substantive feminine (terminate în *-e, -ie*): *șa – șei, manta* – (nelit.) *mantăi,* față de paradigma regulată *manta – mantale.*

ⓘ În DOOM$_2$ pluralul substantivului *manta* este *mantale.*

(c) Anumite substantive se asociază cu forme ale articolului specifice altei clase de gen. Astfel, substantive masculine precum *tată, papă, pașă* selectează forma de feminin a articolului: *tatei, papei, pașei.* Dintre acestea, numai substantivul *tată* se poate combina și cu forma de masculin a articolului: *tatăl, tatălui.*

(d) Unele substantive cunosc forme oscilante, din cauză că unele desinențe mai productive le înlocuiesc pe altele mai puțin productive (vezi variantele libere acceptate de DOOM$_2$, precum: sg. *alică / alice* – pl. *alice*, sg. *cireașă* – pl. *cireșe / cireși,* sg. *copertă* – pl. *coperte / coperți,* sg. *hamac* – pl. *hamacuri / hamace,* sg. *nivel* – pl. *niveluri / nivele* etc.).

(e) Neregulate sunt și substantivele invariabile, care nu disting formele de număr și de caz prin desinențe diferite (m. *pui, ochi;* f. *învățătoare, supraveghetoare;* n. *nume, codice*).

B. Neregularități ce privesc sistemul de omonimii

- Substantivul *tată* cunoaște două paradigme:
  (1) cu o singură formă de singular: (*un*) *tată* = (*unui*) *tată;*
  (2) cu două forme de singular când este articulat cu articolul definit: *tata* (N = A) sg., *tatei* (G = D).
- Unele substantive feminine defective de număr au o formă unică pentru toate cazurile: *sete*(*a*), *sete*(*i*); *cinste*(*a*), *cinste*(*i*); *onoare*(*a*), *onoare*(*i*).

ⓘ Alte substantive feminine defective de număr nu realizează această omonimie: *pace*(*a*), *păci*(*i*); *rigoare*(*a*), *rigori*(*i*).

C. Neregularităţi sub aspectul variaţiei radicalului

- Substantivul *mână – mâini* prezintă alternanţa fonetică particulară *î / îi.*

D. Neregularităţi ce privesc variaţiile de accentuare

- Substantivele *soră, noră* au accent pe prima silabă la N-A sg., dar accent pe ultima silabă la G-D sg. şi la N-A pl.: *surori* (dar: *sorei,* cu diferenţă de sens sau neliterar), *nurori* (dar: *norei,* neliterar).
- Substantivele neutre cu *o* final neaccentuat: *radio, zero,* cu accent pe antepenultima, respectiv pe penultima silabă, schimbă locul accentului la formele de plural – *radiouri, zerouri.*

2.3.2. *Dificultăţi*

- Ca urmare a omonimiilor din flexiunea substantivului, se pot confunda unele forme, care indică, prin aceleaşi desinenţe, valori de caz şi de număr diferite. Astfel, forma de G-D sg. a unui substantiv feminin poate fi confundată cu forma întâlnită la N-A-G-D pl. (vezi *unei **fete** = nişte / unor fete*). Alteori, confuzia se explică prin faptul că aceeaşi desinenţă de plural apare la substantive aparţinând unor genuri diferite (vezi formele: f. *cârciumi*, m. *fraţi*, n. *fotolii*).
- În analiza morfologică, trebuie făcută distincţia dintre substantivele non-numărabile (de tipul *ochelari, aplauze, curaj, muşeţel* etc.) şi cele invariabile (de tipul *învăţătoare, ochi, pui, nume* etc.). Spre deosebire de primele, substantivele invariabile sunt numărabile, însă formele de număr sunt omonime, dezambiguizându-se numai în context (vezi *acest pui, aceşti pui*).
- În formele *basmale, macarale, sarmale, -le* nu este articol definit enclitic (precum în formele *casele, fetele, maşinile*), ci este desinenţă de plural, care apare în condiţiile radicalului terminat în *a* accentuat. Formele articulate cu articol definit sunt: *basmalele, macaralele, sarmalele.*

2.3.3. *Aspecte normative*

- La pluralul unor substantive feminine, pot să apară în concurenţă două variante: cu desinenţa *-e* şi cu desinenţa *-i*. În cele mai multe situaţii, norma admite o singură variantă (*coli,* nu *coale; sorţi,* nu *soarte; ciocolate,* nu *ciocolăţi; îngheţate,* nu *îngheţăţi*) şi, mai rar, ambele variante (*căpşune – căpşuni, cireşe – cireşi, coperţi – coperte*).

> ⓘ Tendinţa, înregistrată încă din limba veche, este de trecere a substantivelor terminate în *-e* în clasa celor terminate în *-i: strade > străzi, şcoale > şcoli, regule > reguli* etc.

- Unele substantive neutre oscilează între forma de plural marcată prin desinenţa *-e* şi cea marcată prin desinenţa *-uri*. De cele mai multe ori, este acceptată o singură formă (*aragaze,* nu *aragazuri; morminte,* nu *mormânturi; aziluri,* nu *azile; hoteluri,* nu *hotele; abţibilduri,* nu *abţibilde*). Mai rar, sunt admise ambele forme (*niveluri / nivele, piedestaluri / piedestale*).
- Sunt greşite formele de neutru singular, fără desinenţa *-(i)u: onorar, salar, servici;* în locul lor trebuie să se folosească formele *onorariu, salariu, serviciu.* În schimb, forma

seminariu (căreia îi corespunde pluralul *seminarii*) a ieşit din uz, fiind înlocuită cu forma *seminar* (cu pluralul *seminare*).

- Substantivele masculine care au radicalul terminat în grupul format dintr-o consoană şi un *l* sau un *r* pe ultima poziţie se scriu la plural, formă nearticulată definit, cu un *i* (*arbitri, membri, socri, codri, ciocli, multipli*), deşi substantivele se pronunţă ca şi cele articulate, *i* final fiind silabic.

2.4. *Flexiunea substantivelor compuse*

O categorie de substantive (comune şi proprii), mai puţin numeroasă, au o structură analizabilă, care include cuvinte întregi (*gura-leului, Târgu-Mureş*) sau elemente de compunere (*autostradă, dermatolog*).

În flexiunea substantivelor compuse, pot participa toate componentele, numai unele sau niciun component, în ultima situaţie, substantivele compuse fiind invariabile.

În cazul substantivelor compuse variabile, valorile morfologice de gen, număr şi caz sunt marcate prin afixe (desinenţe şi articol) ataşate unui singur component sau mai multora, conform unor reguli de flexiune. Posibilitatea ataşării afixelor depinde şi de statutul substantivului. Astfel, un substantiv propriu nume de persoană de genul masculin nu îşi ataşează enclitic afixe morfologice, ci este precedat de marca *lui* la G-D (*Radu de la Afumaţi*, ***lui*** *Radu de la Afumaţi*); în schimb, substantivul propriu de genul feminin prezintă o desinenţă de G-D (*Ana-Maria, An**ei**-Maria*); vezi *infra*, **3.1.9.**

2.4.1. *Tipuri de substantive compuse şi reguli de flexiune*

2.4.1.1. Substantivele compuse din cuvinte întregi

Compusele din cuvinte întregi sunt sudate sau nesudate, iar regulile de flexiune care li se aplică sunt în mare măsură diferite.

- **Reguli de flexiune ale substantivelor compuse sudate**

○ Flexionează numai ultimul element în structurile:

(a) substantiv + adjectiv (adjectiv + substantiv)
– substantive comune: *bunăvoinţă, bunăvoinţa, bunăvoinţei; botgros, botgroşi, botgrosul;*
– substantive proprii: *Câmpulung, Câmpulungului;*

(b) prepoziţie + substantiv
– substantive comune: *subsol, subsoluri, subsolul;*
– substantive proprii: *Subcetate, Subcetăţii;*

(c) substantiv + substantiv
– substantive comune: *locţiitor, locţiitori, locţiitorul;*
– substantive proprii: *Sândominic, Sândominicului;*

(d) substantiv + prepoziţie + substantiv: *untdelemn, untdelemnul.*

○ Nu flexionează niciun element în structurile:

(a) care conţin un verb: *pierde-vară, zgârie-brânză;*

(b) substantiv + adjectiv, compus care poate avea alt gen şi număr decât substantivul component: *un / o / nişte vorbă-lungă, un / o / nişte coate-goale;*

(c) substantiv + prepoziţie + substantiv: *o poale-n-brâu, un / nişte brânză-n sticlă;*

(d) numeral cardinal adjectiv + substantiv
– substantive comune: *un doi-dinţi, un şapte-degete;*
– substantive proprii: *Şaptesate.*

• **Reguli de flexiune ale substantivelor compuse nesudate**

○ Flexionează ambele elemente ale compusului, dar numai unuia dintre ele i se ataşează articolul definit în structuri de tipul:

(a) substantiv + substantiv cu formă de N-A

– substantive comune: *puşcă-mitralieră, puşti-mitraliere, puşca-mitralieră; locotenent-colonel, locotenenţi-colonei, locotenent-colonelul / locotenentul-colonel;*

(b) substantiv + adjectiv (adjectiv + substantiv)

– substantive comune: *mamă-mare, mame-mari, mama-mare; piatră-vânătă, pietrei-vinete; bună-credinţă, bunei-credinţe;*

– substantive proprii: *Noua Zeelandă, Noii Zeelande; Noul Testament, Noului Testament; Baia Mare, Băii Mari.*

○ Flexionează doar primul component în structuri precum:

(a) substantiv + substantiv cu formă de N-A

– substantive comune: *an-lumină, ani-lumină, anul-lumină; câine-lup, câinele-lup, câini-lupi; cuvânt-cheie, cuvinte-cheie, cuvântul-cheie; mobilă-tip, mobila-tip*

> ⓘ În acest tipar se încadrează o serie de compuse noi, formate după model străin: *situaţie-limită, cafea-filtru, actor-vedetă, emisiune-anchetă* etc.

– substantive proprii: *Republica Mali, Republicii Mali*

> ⓘ Al doilea component al structurii – *Mali* – are funcţia sintactică de modificator denominativ.

(b) substantiv + substantiv în genitiv

– substantive comune: *limba-soacrei, limbii-soacrei, floarea-soarelui, florii-soarelui, iarba-fiarelor, ierbii-fiarelor;*

– substantive proprii: *Piaţa Unirii, Pieţei Unirii; Peştera Muierii, Peşterii Muierii;*

(c) substantiv + prepoziţie + substantiv

– substantive comune: *viţă-de-vie, viţe-de-vie, viţa-de-vie, viţei-de-vie; floare-de-colţ, flori de colţ, florii-de-colţ;*

– substantive proprii: *America de Nord, Americii de Nord; Baia de Aramă, Băii de Aramă.*

> ⓘ Indiferent de structura internă, substantivele proprii masculine, nume de persoane, nu prezintă afixe morfologice enclitice. La G-D, acestea îşi ataşează proclitic marca *lui*: *Poalelungi, lui Poalelungi; Capdebou, lui Capdebou; Strâmbă-Lemne, lui Strâmbă-Lemne; Păunaşul-Codrilor, lui Păunaşul-Codrilor.* În cazul substantivelor proprii feminine, nume de persoane, genitiv-dativul este marcat în forma primului component: *Baba-Cloanţa, Babei-Cloanţa; Zâna-Zânelor, Zânei-Zânelor.*

2.4.1.2. Substantivele formate cu ajutorul elementelor de compunere

Structura substantivelor compuse prin acest procedeu poate cuprinde:

– un element de compunere şi un substantiv: ***auto**camion, **bio**chimie, **hemo**gramă, **tele**conferinţă;* înv. ***baş**-boier, **vel**-armaş;*

– un element de compunere şi un sufix: ***cineast**, **fobie**;*

– două elemente de compunere: *psiholog, zoolog, hidrofor, politolog;*

– un substantiv şi un element de compunere: *rusofil, teatrolog*;
– două substantive legate printr-o vocală: *muzicomanie, aurolac.*
În flexiune, substantivele compuse în acest mod se comportă la fel ca substantivele simple (vezi *supra*, **2.3.1.1.**), desinenţele, ca şi articolul enclitic asociindu-se la finala acestora.

2.4.1.3. Compusele parasintetic

Unele substantive sunt compuse parasintetic, adică prin două procedee concomitente: compunerea şi sufixarea. Sunt formate astfel substantive precum: *mărinimie < mare + inimă +* suf. *-ie, farmacofilie < farmaco- + fil- + -ie.* Acestea prezintă flexiune finală: *mărinimiei, farmacofiliei*, iar articolul enclitic se ataşează la finala compuselor parasintetic.

2.4.1.4. Abrevierile

ⓘ În lingvistica românească, se vorbeşte şi de procedeul compunerii prin abreviere. Faţă de tipurile de compunere din cuvinte întregi sau cu ajutorul elementelor de compunere, abrevierea unui grup de cuvinte (cu un singur referent) reprezintă un procedeu cu totul aparte.

Abrevierile pot reprezenta diverse asocieri:
– iniţiale de elemente: *IMM* pentru *Întreprinderi Mici şi Mijlocii, ONG* pentru *Organizaţie Non-Guvernamentală, RATB* pentru *Regia Autonomă de Transport Bucureşti*;
– fragmente de cuvinte: *aprozar < aprovizionare cu zarzavat*;
– fragment de cuvânt şi alt cuvânt întreg: *gostat < gospodărie agricolă de stat, melana < metan +* lat. *lana*;
– fragment de cuvânt şi un alt element de compunere: *puricid < puri[ce] + -cid*;
– iniţiale asociate cu un cuvânt întreg: *aragaz < ARA* (*Asociaţia Româno-Americană*) *+ gaz.*
Asocierile rezultate prin abreviere îşi ataşează desineţele şi articolul definit enclitic la finală, întocmai ca substantivul comun simplu: *ONG-uri, ONG-ul; aprozar, aprozare, aprozarul; puricid, puricidul; aragaze, aragazul* etc.

ⓘ Se remarcă, în limba actuală, tendinţa spre invariabilitate a unor abrevieri: *aparţine BCR* (în loc de *aparţine BCR-ului*), *conform DOOM* (în loc de *conform DOOM-ului*).

2.4.2. *Aspecte normative*

• Se scriu cu cratimă o serie de substantive, printre care următoarele tipuri:
○ nume de funcţii, precum: *comisar-şef, agent-şef, general-colonel, plutonier-major, prim-ministru, viceprim-ministru* etc.

ⓘ Cratima se notează chiar atunci când compusele sunt abreviate, ca în: *cms.-şef, ag.-şef, plt.-maj.*

○ substantive abstracte, precum: *bun-simţ, bun-plac, rea-credinţă, rea-voinţă, rămas-bun* etc.;

- o nume de plante: *ciuboțica-cucului, ochiul-boului, sângele-voinicului*;
- o alte substantive comune, precum: *proces-verbal, cuvânt-înainte, cuvânt-titlu, cuvânt-cheie, situație-limită, zi-lumină, nou-născut* etc.;
- o substantive proprii nume de persoane şi de localități, precum: *Piatra-Neamț, Caraş-Severin, Cluj-Napoca, Hagi-Tudose, Albă-ca-Zăpada, Făt-Frumos* etc.
- Nu se scriu cu cratimă:
- o unele substantive abstracte: *bunăvoință, bunăstare*;
- o unele substantive formate cu elemente de compunere: *antiterorism, minivacanță, postcomunist, aeroambulanță, teleconferință* etc.;
- o alte substantive: *scurtcircuit, scurtmetraj, lungmetraj, triplusalt.*

ⓘ Pentru scrierea corectă a substantivelor compuse, cu sau fără cratimă, trebuie consultat $DOOM_2$.

- Conform $DOOM_2$ se articulează cu articol definit enclitic al doilea membru al compusului *prim-ministru: prim-ministrul, prim-ministrului* (nu: *primul-ministru, primului-ministru*).

3. Particularități semantice ale substantivelor

3.1. *Clasificarea lexico-semantică*

Substantivele prototipice, sub aspect semantic şi gramatical, sunt cele comune. În raport cu acestea, se disting câteva tipuri de substantive, neprototipice, al căror sens special se corelează cu o serie de particularități gramaticale, diferite de ale celor comune. Substantivele neprototipice sunt substantivele masive, abstracte, colective, personale, relaționale, postverbale, postadjectivale şi substantivele proprii.

ⓘ Delimitarea subclaselor lexico-semantice de substantive nu este strictă, unele substantive putând aparține şi altei / altor clase. De exemplu, substantivele masive, abstracte, colective, personale, relaționale, postverbale, postadjectivale sunt substantive comune, opuse celor proprii, dar prezintă o serie de particularități semantice şi gramaticale, care le conferă un comportament neprototipic. De asemenea, un substantiv propriu poate fi şi substantiv personal sau un substantiv personal poate fi şi substantiv relațional (vezi *infra*, **3.1.2.–3.1.9.**).

3.1.1. *Substantivele comune*

Substantivul comun, prototipic, se defineşte prin câteva caracteristici semantice şi gramaticale.

- **Semantic**, desemnează obiecte concrete, în sens larg, organizate în clase pe baza unor particularități semantico-referențiale comune (*masă, frate, birou*).
- **Morfologic**, are o flexiune „normală" sub aspectul categoriilor gramaticale de număr şi de caz (clasificarea flexionară prezentată mai sus a privit clasa **substantivelor comune**; vezi *supra*, **2.3.1.1.**).
- **Sintactic**, prezintă o serie de particularități combinatorii care reies din comparația cu substantivele neprototipice (vezi *infra*, **3.1.2.–3.1.9.**).

3.1.2. *Substantivele masive*

Substantivele masive se disting de substantivele comune prototipice prin sens şi prin comportament gramatical.

- **Semantic**, prezintă trăsăturile „continuitate" (imposibilitatea de divizare în unităţi discrete) şi „omogenitate" (fiecare parte separată din întreg are trăsăturile întregului: *o bucată de unt / carne / brânză / aur* este tot *unt / carne / brânză / aur*), trăsături care au clare reflexe morfosintactice (vezi *infra*).
- **Morfologic**, au următoarele caracteristici:

(a) sunt substantive non-numărabile (defective de număr), cele mai multe având formă de singular (*Bea* ***cafea / vin / apă / ţuică****, Mănâncă* ***pâine / carne / fasole / mazăre / miere***), iar câteva, numai formă de plural (*Mănâncă* ***tăiţei****, Are nevoie de* ***câlţi***);

(b) fiind defective de număr, substantivele masive se încadrează în clasele de gen după contextele în care sunt acceptate: în contextele specifice de feminin (*această*) sau de masculin (*aceşti*) sunt feminine (*această miere*), respectiv masculine (*aceşti câlţi*); în schimb, în contextele nespecifice *acest* (comun masculinului şi neutrului la singular – *acest aur*) sau *aceste* (comun femininului şi neutrului la plural – *aceste spaghete*), substantivele masive nu-şi pot preciza genul, prin urmare, aparţin arhigenului masculin – neutru, respectiv feminin – neutru.

> ⓘ Convenţional, substantivele care aparţin arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru sunt încadrate în clasa neutrelor.

- **Sintactic**, se caracterizează prin restricţii de tipul:

(a) nu acceptă combinarea cu articolul indefinit (orice combinare cu acesta, în condiţiile coocurenţei unui modificator, deplasează sensul substantivului spre citirea non-masivă de „sortiment dintr-o anumită materie": *Cumpără* ***un zahăr*** *fin /* ***un vin*** *bun*);

(b) în poziţia de complement direct şi în cea de subiect (în construcţii impersonale), poate apărea fără determinant (*Văd* ***vin / carne / brânză*** *pe masă; La magazinul din colţ, se vinde* ***vin / carne / brânză***, faţă de **Văd casă, *Se vinde* ***pălărie***);

(c) nu se combină cu numerale cardinale, ci numai cu elemente cantitative indefinite cu formă de singular (*Cumpără* ***ceva / multă / puţină / destulă*** *carne / brânză*); cantitatea definită se exprimă cu ajutorul grupurilor substantivale plasate în antepunere, incluzând un substantiv care cuprinde inerent ideea de cantitate (*kilogram, tonă*), asociat cu un cantitativ numeric (*două kilograme, două tone*): *Cumpără* ***un kilogram de / două tone de*** *carne / brânză / lapte.*

3.1.3. *Substantivele abstracte*

Prezintă, pe de o parte, o serie de trăsături care le separă de substantivele comune prototipice, pe de altă parte, similitudini cu clasa masivelor.

- **Semantic**, se caracterizează, ca şi masivele, prin trăsătura „continuităţii", dar se disting de acestea prin imposibilitatea de a-şi asocia referenţial un obiect material; referenţii substantivelor abstracte sunt însuşiri (*bunătate, tenacitate, perseverenţă*), relaţii (*egalitate, rudenie, vecinătate*), acţiuni şi activităţi, ocupaţii (*înot, plecare, plimbare, vânătoare*), discipline ştiinţifice (*chimie, fizică*), domenii ale vieţii sociale (*economie, finanţe, politică*) etc.

> ⓘ Substantivele abstracte *înot, plecare, plimbare, vânătoare* sunt postverbale (vezi şi *infra*, **3.1.7.**).

- **Morfologic**, se caracterizează prin câteva aspecte, care le apropie, de asemenea, de substantivele masive.

(a) Unele abstracte sunt non-numărabile, ca şi masivele, fiind utilizate ca *singularia tantum* (*pace, curaj*) şi foarte rar ca *pluralia tantum* (*antimemorii, funeralii*).

- o Deşi frecvent substantivele abstracte au formă de singular (care este compatibilă cu trăsătura „continuităţii"), multe dintre acestea cunosc şi formă corespondentă de plural: *idee – idei, opinie – opinii, dorinţă – dorinţe.*
- o Uneori, trecerea de la singular la plural implică modificări de sens ale substantivului, acesta alunecând în grade diferite de la abstract spre concret: *amabilitate – amabilităţi* „fapte, vorbe amabile", *ambiguitate – ambiguităţi* „expresii cu caracter ambiguu", *bunătate – bunătăţi* „mâncare sau băutură bună".

(b) Abstractele defective de număr au genul neprecizat când apar în contextele nespecifice *acest*, respectiv *aceste*, aparţinând, prin urmare, arhigenului masculin – neutru sau feminin – neutru (*acest trend, aceste antimemorii*).

- **Sintactic,** presupun restricţii de construcţie asemănătoare masivelor, dar numai în ipostaza de substantive non-numărabile.
  - o Nu acceptă articolul indefinit decât în prezenţa unui modificator şi fără a contribui la individualizarea referentului (*Vestea aceasta mi-a adus o pace adâncă*); în schimb, abstractele numărabile acceptă combinarea cu articolul indefinit, care are rol de individualizare (*Ion are o idee*).
  - o Nu se combină cu numerale cardinale (*Se caracterizează prin *două tenacităţi / timidităţi*) şi nici cu nehotărâte cu valoare distributivă (**fiecare tenacitate / timiditate*), în timp ce abstractele numărabile sunt compatibile cu astfel de cantitative (*două idei, fiecare / oricare idee*).
  - o Admit, ca şi masivele, cantitative indefinite cu formă de singular (*destulă / multă / puţină / atâta timiditate / indiferenţă*), dar, spre deosebire de masive, nu acceptă indefinitul *nişte* (**nişte timiditate, *nişte tenacitate, *nişte indiferenţă*); abstractele numărabile se deosebesc parţial de cele non-numărabile sub aspectul combinării cu termenii cantitativi (*destule / multe / puţine / atâtea atitudini; *destulă idee, *multă părere,* dar *destul interes, multă ambiţie*).

3.1.4. *Substantivele colective*

- **Semantic**, desemnează ansambluri formate din indivizi, şi nu indivizi izolaţi, precum substantivele prototipice, caracterizându-se printr-o referinţă cumulativă eterogenă (mai multe flori formează un buchet, mai mulţi copaci formează o pădure).
- **Morfologic**, se caracterizează prin:
  – spre deosebire de masive şi de abstracte, satisfac opoziţiile de număr (*cireadă – cirezi, clasă – clase, echipă – echipe, mănunchi – mănunchiuri, mulţime – mulţimi, stol – stoluri*), dar, la singular, exprimă un ansamblu, având trăsătura inerentă [+ Pluralitate];
  – pot fi de genul feminin (*trupă, turmă*) sau neutru (*popor, grup*).
- **Sintactic**, este relevant că efectul morfosintactic al „pluralităţii" şi, implicit, al contradicţiei dintre „pluralitatea" semantică şi „unicitatea" formei apare în planul acordului – substantivul colectiv, aşezat în poziţie de subiect, impune predicatului sau numelui predicativ fie un acord gramatical (*O grupă de elevi* ***a început*** *examenul, O cireadă de vaci* ***este periculoasă***), fie unul semantic (*O grupă de elevi* ***şi-au exprimat*** *nemulţumirea, O mulţime de elevi* ***sunt plecaţi*** *în tabără*); tot ca efect al „pluralităţii", substantivele colective pot fi coocurente cu modificatori de tipul *numeros, eterogen* (*grup numeros, clasă eterogenă*).

3.1.5. *Substantivele „personale"*

• **Semantic**, substantivele „personale" prezintă trăsătura [+ Personal].

ⓘ Se includ în subclasa substantivelor „personale" şi numele proprii care indică persoane (vezi şi *infra*, 3.1.9.).

🕮 În gramatica tradiţională, se vorbea de „genul personal", un gen „lexical" care cuprindea substantivele asociate inerent cu trăsătura [+ Personal].

• **Morfologic**, substantivele „personale" se caracterizează prin:
○ realizarea analitică, cu ajutorul mărcii proclitice *lui*, a cazurilor oblice la singular, când substantivul este individualizat: *cartea lui Ion*, (*îi*) *dau lui Ion*, *cartea lui tata*, (*îi*) *trimit lui tata* (spre deosebire de **cartea lui student*, **(îi) dau lui student*);
○ realizarea vocativului, construcţie proprie substantivelor „personale", printr-o flexiune bogată: vocativul cunoaşte forme flexionare multiple, care, cu mici diferenţe de uz stilistic, funcţionează paralel / sinonimic: *Doctore / Doctorule, ce trebuie să fac?*, *Ion / Ioane, unde ai fost?*, *Maria / Mario, ce ne-ai adus?*

• **Sintactic**, este specifică exprimarea cu *pe* a numelui-complement direct în condiţiile individualizării acestuia: *Îl chem pe Ion / pe student.*

Totuşi, caracteristicile morfologice şi sintactice menţionate nu se manifestă regulat la toate numele de persoană, contraargumentele fiind:
– genitiv-dativul substantivelor personale individualizate (care nu sunt nume proprii masculine) poate fi exprimat şi cu ajutorul articolului enclitic (*tatei*, *popii*);
– vocativul poate fi omonim cu nominativul (*tată*, *Ion*, *Maria*);
– complementul direct poate fi construit şi fără *pe*: *Îl caut pe copil / Caut copilul.*

3.1.6. *Substantivele relaţionale*

• **Semantic**, se definesc în cadrul unei relaţii pe care o induc: relaţie de rudenie (*frate*, *mamă*, *văr*), de vecinătate (*vecin*), socială (*prieten*, *şef*).

ⓘ Clasa substantivelor relaţionale poate fi extinsă la toate numele de persoane al căror statut socioprofesional se defineşte în raport cu alte persoane (vezi *profesor*, în raport cu *elev*, *vânzător*, în raport cu *cumpărător*, *proprietar*, în raport cu *chiriaş* etc.). De asemenea, numele care desemnează partea, prin faptul că intră într-o relaţie obligatorie cu întregul din care se extrage, pot fi analizate ca nume relaţionale (vezi substantive generice precum *parte*, *fragment*, *segment* şi substantive precum *mână*, în raport cu *corp*, *acoperiş*, în raport cu *casă*, *minut*, în raport cu *oră* etc.). În lucrarea de faţă, din motive de simplificare, subclasa substantivelor relaţionale este limitată la tipurile clare care intră în relaţii de rudenie, de vecinătate sau în relaţii sociale.

Unele sunt **simetrice** (cele al căror termen „corelativ" este de acelaşi rang: *văr*, *frate*, *vecin*, *coleg*), altele sunt **asimetrice** (al căror termen „corelativ" nu este de acelaşi rang: *bunic*, *unchi*, *şef*).

ⓘ Simetria termenilor implicaţi într-o relaţie este probată prin faptul că într-o structură cu verb copulativ aceştia sunt interşanjabili (*Ion este vecin cu Gheorghe – Gheorghe este vecin cu Ion*) şi pot fi redaţi ca un plural sau ca o structură coordonată (*Ion este frate cu Gheorghe → Ei sunt fraţi / Ion şi Gheorghe sunt fraţi*).

- **Sintactic**, se caracterizează prin:
  - o posibilitatea exprimării analitice a cazurilor oblice, când numele relaţional este personal (*lui tata,* pop. *lui şefu'*);
  - o construcţia cu un ***complement*** corespunzător termenului „corelativ": genitiv / posesiv acordat (*tatăl **Mariei / său***), grup prepoziţional cu centru *cu* (*Ion e văr **cu Gheorghe***) sau dativ adnominal (*Ion este cumnat **lui Gheorghe***); vezi şi **Complementul**;
    – de cele mai multe ori, substantivele relaţionale cer obligatoriu exprimarea complementului (**Ion este vecin,* **Ion este coleg*);
    – neexprimarea complementului poate avea diverse explicaţii: (a) posibilitatea recuperării acestuia din contextul (extra)lingvistic (*Îţi prezint un coleg*), (b) prezenţa unui modificator (*Fratele **bun** este Mihai*), (c) citirea categorizantă (adică citirea nerefenţială, de tip *proprietate*) a numelui relaţional (*Ion este **tată***);
    – complementul exprimat prin genitiv este substituibil cu posesivul acordat (*fata ei / Mariei / sa*); posesivul clitic are însă un statut sintactic diferit de al genitivului în asociere cu un nume de rudenie nearticulat (*cumnată-mea, noră-sa, fiică-sa, taică-tău*), situaţie în care, în absenţa articolului, are rol de determinant; vezi şi **Determinantul, 4.1.**;
    – complementul realizat prin GPrep cu centru *cu* nu este acceptat decât de numele relaţionale simetrice (*Ion e văr / cumnat / vecin / prieten / coleg **cu Gheorghe***, dar **bunic / tată **cu** ...*) şi nu apare decât atunci când numele relaţional se află în poziţii predicative (*Ion este **cumnat** cu Gheorghe, Toţi se dau **prieteni** cu tine, Reporterul a stat de vorbă cu câţiva angajaţi, **colegi** cu persoana dată în urmărire,* dar **A fost invitat **un prieten** cu Maria*);
  - o restricţii de **articulare**
    – numele relaţionale unice, fără complement exprimat, nu sunt compatibile cu articularea nedefinită (**El are un tată,* faţă de *El are un văr*); articolul nedefinit poate fi acceptat însă în următoarele situaţii:
    (a) dacă numelui relaţional unic i se ataşează un modificator sau dacă modificatorul este subînţeles, fapt care anulează condiţia unicităţii (*El are un tată darnic, El are un tată! ..., El are un cap bun, El are un cap! ...*);
    (b) dacă referinţa este arbitrară, ceea ce înseamnă că referentul poate fi orice entitate / persoană din universul de discurs (*Profesorul a cerut să participe şi un tată la discuţiile cu elevii*);
    – numele relaţional construit cu un complement prepoziţional introdus prin *cu* nu acceptă articolul (**Ion este un cumnat cu Gheorghe,* **Ion este prietenul cu Gheorghe*);
  - o ocurenţa în construcţii posesive:
    – construcţia cu dativ posesiv (***Mi**-au venit în vizită nişte veri*);
    – construcţia cu nominativ posesiv (***Eu** nu am văzut-o pe mama*).

3.1.7. *Substantivele postverbale*

Sunt obţinute din baze verbale prin derivare progresivă (*asamblare, plecare, învăţare, luptător*) sau regresivă (*înot, trai*) ori prin conversiune (supine substantivate: *citit, coborât*).

> ⓘ Unele substantive stabilesc contextual legătura cu un verb subiacent, de aceea sunt asimilate postverbalelor (***gândul** la Ion, **drumul** spre Bucureşti, **masa** zilnică la ora cinci*).

Indiferent de faptul că sunt abstracte (***coborâtul*** *scărilor,* ***cititul*** *cărților,* ***alergarea*** *pe nisip,* ***atribuirea*** *de burse elevilor*) sau sunt concrete (substantivele-nume de agent: ***vânzătorul*** *de suveniruri,* ***inițiatorul*** *proiectului* etc.), prezintă, în raport cu cele prototipice, trăsături proprii de natură semantică şi sintactică, derivând din natura lor „verbală".

- **Semantic**, indică acțiuni, activități sau stări şi se disting prin capacitatea de a atribui aceeaşi grilă de roluri tematice cu a verbului de bază, chiar dacă în construcția substantivului postverbal anumite roluri pot rămâne neexprimate (*citire* + Agent + Temă: *citirea cărților de către Ion; construcție* + Agent + Rezultat: *construirea casei de către noi; atribuire* + Agent + Temă + Destinatar: *atribuirea de burse studenților de către Guvern; alergare* + Agent: *alergarea lui Ion; cădere* + Temă: *căderea lui Ion*; *plăcere* + Experimentator + Temă: *plăcerea lui Ion de a cânta* etc.);
- **Sintactic**, se disting prin amestecul de vecinătăți tipic verbale şi tipic nominale.
  - Au capacitatea de a primi subordonări verbale şi, implicit, de a impune restricții de caz, de prepoziție sau de conjuncție tipic verbale, precum:

(a) construcția cu dativul (*atribuirea de burse* ***elevilor,*** *predarea limbii române* ***străinilor***);
(b) construcția cu un complement corespunzător numelui predicativ sau complementului predicativ al obiectului din GV (*devenirea* ***profesor*** *< devine* ***profesor****, alegerea lui Ion* ***deputat*** *< îl aleg pe Ion* ***deputat***);
(c) determinări prepoziționale, impunând aceeaşi prepoziție pe care o cere şi verbul (*dependența* ***de,*** *participarea* ***la,*** *militarea* ***pentru,*** *coabitarea* ***cu***);
(d) propoziții conjuncționale, impunând acelaşi conectiv conjuncțional ca şi verbul (*speranța* ***că,*** *dorința* ***să,*** *întrebarea* ***dacă***);
(e) determinări temporale şi aspectuale (*plecarea* ***dis-de-dimineață / în fiecare noapte,*** *vânzarea* ***zilnic / zilnică*** *de ziare*).

- Au şi trăsături proprii substantivului (capacitatea de a primi determinanți, cuantificatori, modificatori, precum şi capacitatea de a atribui genitivul): *aceste două plecări, ascultarea atentă a textului* etc.

- **Morfologic**, substantivele postverbale abstracte apar mai ales la singular.

3.1.8. *Substantivele postadjectivale*

Provin din adjective derivate cu sufix (*tristețe, bunătate*).

- **Semantic**, exprimă însuşiri sau stări şi au capacitatea de a atribui aceleaşi roluri tematice ca ale adjectivului de origine (*tristețe* + Experimentator: *tristețea Mariei; prezență* + Temă + Locativ: *prezența lui Ion în sală; importanță* + Temă + Beneficiar: *importanța măsurilor pentru Guvern*).
- **Morfologic**, se folosesc frecvent la singular, fiind abstracte.
- **Sintactic**, se caracterizează prin amestecul de trăsături adjectivale şi nominale.
  - Impun aceleaşi restricții, precum adjectivul de bază, şi anume:

(a) aceeaşi prepoziție pe care o cere şi adjectivul (*egalitatea* ***cu,*** *gelozia* ***pe,*** *atenția* ***la***);
(b) acelaşi conectiv conjuncțional ca şi adjectivul (*siguranța* ***că,*** *curiozitatea* ***să,*** *curiozitatea* ***dacă***);
(c) determinări temporale şi aspectuale (*atenția* ***în permanență,*** *prezența* ***în fiecare zi***).

- Au trăsăturile proprii substantivului (capacitatea de a primi determinanți, cuantificatori, modificatori, precum şi capacitatea de a atribui genitiv): *o altă curiozitate, importanța permanentă a sănătății* etc.

3.1.9. *Substantivele proprii*

Ca şi celelalte substantive neprototipice, substantivele proprii se disting de cele comune, prototipice, printr-o serie de particularităţi.

- **Semantic**, sunt autoreferenţiale, denumind indivizi unici (*Maria, Ion, Marte, Ceahlău, Dicţionarul explicativ al limbii române*);
- **Morfologic**, se caracterizează prin:

(a) în mod prototipic, nu cunosc opoziţii de număr, apărând fie cu formă de singular (*Blagoveştenie, Braşov*), fie cu formă de plural (*Carpaţi, Rusalii*)

> ⓘ Contextual, în situaţii speciale de comunicare, substantivele proprii pot desemna mai mulţi indivizi cu acelaşi nume, rezultând forme numărabile: *Câteva* ***Mihaele*** *din grupa noastră au organizat o petrecere,* ***O Mihaelă*** *a lipsit de la petrecere.*

(b) la cele mai multe nume proprii de persoană, genul este motivat (*Ioana* – feminin, *Ion* – masculin), pe când la alte tipuri de nume proprii genul se poate stabili în context, în funcţie de forma substantivului (*această Craiova, aceşti Carpaţi*)

> ⓘ Un substantiv precum *Gabi* nu are genul motivat, putând fi masculin sau feminin.

(c) prezintă unele afixe specifice; vezi desinenţa *-ă* la unele masculine (*Costică, Lică*), desinenţa *-a* neaccentuat (şi variantele *-ea, -ia*) la multe substantive feminine animate sau inanimate (*Ana, Floarea, Felicia; Craiova, România*) şi la unele masculine (*Toma, Luca, Oprea*);

(d) în cazul substantivelor proprii nume de persoană de genul masculin sau, mai rar, de feminin, genitiv-dativul se realizează analitic, cu ajutorul mărcii proclitice *lui*: *lui Ion, lui Dan; lui Carmen, lui Lili, lui Zoe;*

(e) păstrează în mai mare măsură radicalul nealterat de alternanţe fonetice (vezi formele oblice *Ancăi, Olgăi, Floarei, Floricăi, Ileanei,* faţă de *băncii, slugii, flori*)

> ⓘ De observat că, în forma populară de G-D *Florichii*, de la forma *Florica*, se realizează alt tip de alternanţă (*k* – *k'*) decât în cazul substantivului comun *bancă* – *băncii* (*k* – *č*).

- **Sintactic**, prezintă restricţii de combinare, dintre care cele mai caracteristice sunt:

(a) incompatibilitatea cu articolul definit şi nedefinit, numele proprii fiind inerent determinate

> ⓘ Când desemnează mulţimi de indivizi, este posibilă asocierea cu articolul definit şi nedefinit la plural: ***Mihaelele / Nişte Mihaele*** *vor organiza o petrecere.*
> În utilizări metaforice şi metonimice, care apropie substantivul propriu de cel comun, este posibilă asocierea cu articolul definit sau nedefinit: ***Eminescul*** *zilelor noastre,* ***Picassoul*** *expus în sala mare, Colegul nostru se crede* ***un Eminescu****, Am admirat* ***un Picasso*** (vezi şi *infra*, **3.2.**).

(b) imposibilitatea combinării cu oricare cantitativ definit şi indefinit

ⓘ În contexte speciale, substantivele proprii indică mulţimi de indivizi purtând acelaşi nume, fapt ce permite combinarea cu unele cantitative definite sau indefinite: ***Câteva Mihaele** din grupa noastră au organizat o petrecere de ziua lor / **O Mihaelă** nu a participat la petrecere, Avem în grupă **două Ane**.* În utilizări metaforice şi metonimice, ce generează schimbări de sens, numele proprii se pot asocia cu elemente cantitative: *Au admirat **doi / câţiva Grigoreşti**.*

(c) combinarea cu un genitiv în condiţiile inserţiei mărcii ***al***, când substantivul desemnează o persoană (*Ion **al Mariei***, dar *Bucureştiul **copilăriei** mele*)

ⓘ Când substantivul se termină în *-a*, genitivul poate să apară fără marca *al* (vezi *Ioana a mea*, dar şi *Ioana mea*).

(d) combinarea cu un adjectiv în condiţiile inserţiei determinantului *cel*, obligatoriu atunci când substantivul indică o persoană (*Ion **cel harnic***, dar *Bucureştiul **cel vechi** / Bucureştiul **vechi***);
(e) posibilitatea combinării cu modificatori reprezentaţi numai de relativele non-restrictive, nu şi de cele restrictive (*Ion, **care răspunde totdeauna primul**, e cunoscut de tot anul*, dar **Ion **care este blond** nu a fost acceptat la concursul de frumuseţe*).

ⓘ Cu modificator nerestrictiv, enunţul *Ion, care este blond, nu a fost acceptat la concursul de frumuseţe* este gramatical.

3.2. *Dificultăţi*

- Substantivele proprii utilizate metaforic sau metonimic, ca în exemplele: *El este un Eminescu al zilelor noastre, Am admirat un Grigorescu*, se analizează ca substantive comune, dat fiind comportamentul lor care se apropie de cel al substantivelor comune (vezi, de exemplu, posibilitatea asocierii cu articolul). Prin convenţie, unele substantive de tipul acesta se scriu cu majusculă (este vorba de substantivele care trimit la referentul iniţial, al persoanei de la originea denumirii, pentru a fi recunoscut), în timp ce altele (a căror legătură cu referentul iniţial este foarte mică sau chiar nu se mai păstrează) se scriu cu literă mică: *donjuan, harpagon, joben, jofră*.
- O dificultate de analiză o reprezintă relaţia substantivului propriu cu articolul. Pe de o parte, trebuie reţinut faptul că substantive proprii precum *Ioana, Maria, Toma* nu sunt articulate cu articol definit, ci conţin un formant omonim cu articolul *-a*, pe de altă parte, formele de vocativ *Ioană, Ană, Marie* nu sunt nearticulate, ci sunt forme populare, create prin analogie cu cele nearticulate ale substantivului comun (*fata – fată, femeia – femeie*).
- Substantivele proprii nume de persoană şi cele relaţionale sunt, de fapt, substantive personale, prezentând, în consecinţă, caracteristici gramaticale ale acestora: marca *lui* de G-D (*lui Ion*, pop. *lui frate-meu*, pop. *lu' vecinu'*), construcţia cu prepoziţia *pe* a complementului direct (*Îl văd pe Ion / pe fratele meu / pe vecinul meu*), desinenţe specifice de vocativ (pop. *Ioane, frate, vecine;* pop. *Mario, fato, bunico*).

3.3. *Aspecte normative*

- Construcții implicând un substantiv colectiv cu acord „după înțeles" la plural, precum *Echipa Steaua au câștigat meciul cu Dinamo, Familia poetului au organizat multe evenimente în ultimii ani,* sunt greșite. Chiar dacă desemnează o pluralitate internă, substantivul colectiv, centru al GN, are în aceste exemple formă de singular, prin urmare, acordul trebuie să se facă la singular.
  Într-o construcție cu substantivul colectiv *majoritatea,* în poziția de subiect, acordul la plural este însă admis: *Majoritatea suedezilor sunt blonzi.*
  Sunt admise, de asemenea, atât acordul la singular, cât și acordul la plural, în construcții cu grupuri substantivale care includ un colectiv cu sens cantitativ: *O mulțime de oameni a venit* sau *O mulțime de oameni au venit.*
- Sunt nerecomandate construcții fără exprimarea complementului numelui relațional, precum: *Am vorbit cu colega despre programul de lucru, I-am spus lu' șefu' că nu pot veni mâine la serviciu, L-am întâlnit pe vecinu' la intrarea în bloc* (corect: *Am vorbit cu* ***colega mea*** *despre programul de lucru, I-am spus* ***șefului meu*** *că nu pot veni mâine la serviciu, L-am întâlnit pe* ***vecinul meu*** *la intrarea în bloc*).

4. Trăsături sintactice ale substantivului. Grupul nominal (GN)

4.1. *Definiție*

Substantivul împreună cu toți constituenții legați sintactic și semantic de acesta formează grupul nominal. În raport cu acești constituenți, substantivul reprezintă centrul / capul grupului nominal (*un nou* ***roman*** *interesant, această frumoasă* ***bibliotecă*** *studențească din București*). Grupul nominal poate fi și monomembru, ceea ce înseamnă că este realizat numai prin substantiv (de exemplu, ***copaci*** în enunțul *Desenează copaci*).

4.2. *Structura internă a grupului*

Grupul nominal complex are următoarea structură:

(Determinant) (Cuantificator) Substantiv$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor) (Complement).

Structura complexă poate avea forme diferite, precum în exemplele:

[$_{GN}$ [*Acei*]$_{Det}$ [*câțiva*]$_{Cuant}$ ***oameni***$_{Centru}$ [*bătrâni*]$_{Modif}$]] *au primit cadouri.*
Am admirat [$_{GN}$ [*niște*]$_{Det}$ ***cărți***$_{Centru}$ [*frumoase*]$_{Modif}$ [*ale Mariei*]$_{Pos}$].
[$_{GN}$ [*Aceste*]$_{Det}$ ***prezentări***$_{Centru}$ [*de cărți*]$_{Compl}$] *nu sunt suficiente.*
[$_{GN}$ [*Cei*]$_{Det}$ [*doi*]$_{Cuant}$ ***frați***$_{Centru}$ [*ai băiatului*]$_{Compl}$] *mi-au spus asta.*

La stânga grupului nominal, se pot atașa *mărci focale,* adică semiadverbe cu rol de insistență sau cu sens restrictiv, fără funcție sintactică:

Și / Chiar [$_{GN}$ *cărțile*] *au suflet.*
Doar / Numai [$_{GN}$ *prietenei mele*] *i-am spus asta.*

Componența grupului depinde de:

(a) poziția sintactică a grupului în enunț (în poziția de complement, în special în GV, GN are posibilitatea de a fi mai extins decât în alte poziții);

(b) particularitățile sintactice şi semantice ale centrului (de exemplu, numai substantivele provenite din verbe sau adjective şi substantivele relaționale admit complemente).

Constituenții care compun grupul nominal se organizează ierarhic, unii dintre aceştia fiind foarte legați de centrul substantival, iar alții mai puțin, de aceea pot fi şi suprimați fără a afecta structura grupului. Dacă, din punct de vedere semantic, ierarhia constituenților nu este strictă, fiecare constituent având rolul său în structurarea informației, în schimb, din punct de vedere sintactic, ierarhia este riguroasă, fiecare constituent plasându-se într-un anumit loc (mai important sau mai marginal) în organizarea grupului.

📖 În gramatica tradițională, toți termenii subordonați oricărui regent (verb, substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb) erau incluşi sub termenul generic de determinanți, iar determinanții care depindeau de substantiv aveau funcția sintactică de atribut. În această gramatică, determinanții apar numai în structura grupului nominal, combinându-se deci numai cu substantivul, iar, în cadrul grupului nominal, determinanții se separă de alte componente (cuantificatori, modificatori, posesori, complemente); vezi şi **Funcțiile sintactice din grupul nominal**.

4.2.1. *Determinanții* ocupă cea mai importantă poziție în structura grupului nominal. Determinanții au rolul de a actualiza conceptul exprimat de un substantiv oarecare în enunț, ceea ce înseamnă că determinanții au rol de *integrator enunțiativ* şi, implicit, de *referențializare* a substantivului.

Determinanții substantivului pot fi:

- **articolul** (definit şi nedefinit), determinantul tipic al substantivului: ***băiatul, muntele**, fata, fetele, **un** băiat, **o** fată, **nişte** băieți / fete, **unor** băieți / fete* (vezi şi **Articolul**);
- **demonstrativele**, care apar în două situații:
  – în antepunere față de substantiv, având aceeaşi distribuție cu articolul nedefinit (***acest / acel / celălalt / acelaşi** băiat*);
  – în postpunere față de substantivul articulat definit, situație în care se realizează o *determinare emfatică* (atât prin articol, cât şi prin demonstrativ): ***băiatul acesta / acela / celălalt.***

  Tot o determinare emfatică se realizează şi cu ajutorul determinantului demonstrativ „slab" *cel* în structuri de tipul ***studentul cel** bun, **eleva cea** din banca întâi,* în care, pe prima poziție, se află un substantiv articulat hotărât.
- **unele indefinite**: *fiecare, oricare, orice, nişte, niscai, niscaiva* (*fiecare elev, orice om, oricare argument, nişte vin, niscai bani, niscaiva probleme*)

ⓘ Trebuie făcută distincția dintre *nişte*$_1$, articol care se combină cu substantive prototipice, numărabile (*nişte baloane*), şi *nişte*$_2$, determinant indefinit care se combină cu substantive non-numărabile (masive), cu formă de singular mai ales (*nişte apă*).

- **negativul** *niciun / nicio* (*niciun om, nicio urmă*);
- **interogativele şi relativ-interogativele** *ce, care, cât* (***Care / Ce** om nu înţelege acest lucru?, Nu ştiu **care / ce** om poate să înţeleagă acest lucru, **Câţi** bani a avut?*);
- **posesivul conjunct / clitic**, care determină substantive relaţionale nearticulate: *frate-său, tată-său, soră-sa* etc.

> ⓘ În grupurile *fratele său, tatăl său, sora sa,* posesivul nu are rol de determinant, pentru că acest rol este îndeplinit de articolul definit ataşat substantivului, ci este complement (vezi şi *infra*, **4.4.**).

Elementele indicate mai sus sunt întotdeauna determinanţi. În situaţia în care în GN nu apare niciunul dintre aceşti determinanţi, dar apare un alt component (cantitativ sau alternativ), acesta preia rolul de determinant:

Au venit $[_{GN}$ ***[mulţi]***$_{Det}$ *turişti*$_{Centru}]$.
Am ascultat $[_{GN}$ ***[trei]***$_{Det}$ *melodii*$_{Centru}]$.
Mi-au fost puse $[_{GN}$ ***[alte]***$_{Det}$ *întrebări*$_{Centru}]$.

Unii determinanţi pot avea sens cantitativ, precum cuantificatorii: indefinitele *nişte, niscai, niscaiva, fiecare, orice*, negativul *niciun / nicio* şi interogativul / relativ-interogativul *cât* (vezi *infra*, **4.2.2.**).

4.2.2. *Cuantificatorii* au rolul **de a indica extensiunea** (clasa de referenţi a) substantivului determinat. Cuantificatorii pot fi realizaţi prin:

- **numeral**, pentru indicarea unei cantităţi definite, precise (*cele **cinci** maşini, aceste **zece** case*);
- **indefinite** care indică:
  - o cantitate neprecizată / nedefinită (*aceşti **mulţi** elefanţi, aceşti **puţini** tigri, aceşti **câţiva** lei*);
  - o totalitate într-o manieră globală (***toţi** câinii, **amândoi** părinţii*).

> ⓘ Totalitatea poate fi indicată şi într-o manieră distributivă, însă prin determinanţi precum *fiecare, oricare, orice* (***fiecare** om, **oricare** fiinţă, **orice** copil*).

Când se asociază cu predeterminanţi ai numelui, cuantificatorii sunt întotdeauna postpuşi determinantului, dovadă că determinantul este cel care introduce grupul sintactic: ***acei** mulţi copii* vs **mulţi **acei** copii*. Când nu se asociază cu determinanţi, cuantificatorii preiau funcţia de integrator enunţiativ (vezi şi *supra*, **4.2.1.**).

4.2.3. *Modificatorii* au rolul **de a restrânge extensiunea** (clasa de referenţi a) substantivului. Pot fi realizaţi prin:

- grup adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau participial (*măr **ionatan**, copil **frumos**, plecare **rapidă**; plicul **expediat**, datorită măsurii **propuse***);
- grup prepoziţional (*copacul **din deal**, maşina **de spălat**, geanta **de acolo***);
- grup adverbial (*plecarea **mâine / acum**, sosirea **aici / acolo***);
- grup verbal cu centru formă non-finită (*premii **constând în excursii***);
- propoziţie relativă (*Cartea **pe care am citit-o** a fost cam plictisitoare*).

4.2.4. *Posesorii* restrâng, la rândul lor, extensiunea substantivului prin stabilirea unei relații de posesie cu un termen indicând obiectul posedat.

Se realizează prin:
- grup nominal cu centru nominal în genitiv (*cartea **copilului**; cartea **lui / aceluia**; mașina **primului dintre ei***);
- posesiv non-clitic (*cartea **mea**, casa **voastră***) și posesiv clitic de dativ (*cartea-**ți**, casa-**mi***), în condițiile articulării definite a substantivului-centru;
- construcții prepoziționale echivalente cu genitivul (*jucăriile **a doi copii**, mașina **a ditamai politicianul***);
- propoziție relativă fără antecedent (*Casa **cui ți-am spus** este scoasă la vânzare*).

4.2.5. *Complementele* în grupul nominal apar numai în situația în care centrul este postverbal (*citirea **lecției***), postadjectival (*gelozia **femeii***) sau relațional (*fratele **Mariei***). Ca și în cazul complementelor din GV, acestea fac parte din matricea sintactico-semantică a centrului, fiind componente strâns legate de substantivul-centru.

Se pot realiza prin:
- grup nominal în genitiv (*sosirea **primăverii**, tristețea **familiei**, prietenul **lui Ion**; chemarea **dumnealor / acelora**, fratele **lui***) sau, mai rar, în dativ (*acordare de burse **studenților**, frate **mamei***);
- posesiv non-clitic (*venirea **sa**, bunătatea **voastră**, vărul **meu***) și posesiv clitic de dativ (*cântarea-**mi**, tristețea-**i**, fratele-**ți***);
- grupuri prepoziționale (*schimb **de opinii**, citirea **de ziare**, dependența **de cafea**, atenția **la detalii**, văr **cu Ion***);
- propoziție conjuncțională, în situația în care substantivul-centru este postverbal sau postadjectival (*Afirmația **că va pleca** a stârnit discuții, Curiozitatea **dacă va obține rezultatul favorabil** era mare*);
- propoziții relative și relativ-interogative (*Dorința **(ori)cui ascultă discursul directorului** este să-și audă numele, Întrebarea **cine va plăti** nu a pus-o nimeni, Atenția **(ori)cui se afla în sală** era îndreptată spre cel care vorbea, Soțul **cui ți-am spus** a plecat de acasă*).

4.3. *Pozițiile ocupate de GN în organizarea propoziției*

Grupul nominal poate ocupa diverse poziții în organizarea propoziției, apărând în structuri de bază (în componența altor grupuri sintactic superioare) sau în structuri reorganizate și în tipare apozitive.

	Funcția		Exemple
În GV	**complement**	subiect	***Studenții*** *sunt inteligenți.*
		complement direct	*Aşteaptă* ***un răspuns clar.***
		complement secundar	*L-a ascultat* ***două cântece lungi.***
		complement indirect	*Le dă explicații* ***părinților.***
		nume predicativ	*Ion este* ***doctor.***
		complement predicativ al obiectului	*L-au ales* ***deputat.***
	circumstanțial / adjunct		*S-a gândit* ***zile întregi*** *cum să facă. Citeşte* ***noaptea / nopțile***[1].
	complement (când substantivul-centru este postverbal, postadjectival sau relațional)		*citirea* ***lecției****, gelozia* ***femeii****, fratele* ***Mariei***
	posesor		*mărul* ***copilului***
	complement[2] **indirect**		*util* ***elevilor***
	complement indirect		*Se vor întâlni ulterior* ***acestei date.*** *Ion se comportă asemenea* ***părinților săi.***
În GInterj	**complement**	indirect	*Vai* ***părinților!***
		direct	*Na* ***o bomboană!***
		subiect	***Veverița*** *haț o alună!*
	complement (al prepoziției)[3]		*la* ***şcoală****, lângă* ***drum****, despre* ***director****, de* ***fier****, grație* ***profesoarei****, contra* ***drogurilor***
	cu elipsă, **predicativ suplimentar**		*S-a întors* [*şi este*] ***bărbat adevărat.***
	cu elipsă şi amalgamare, **predicativ suplimentar**		*Consider că X este un savant > Îl consider* ***un savant.***
	apoziție		*Maria,* ***vecina noastră****; ea,* ***sora mai mare***

[1] În astfel de contexte, grupul manifestă o tendință puternică de adverbializare, posibilitățile de asociere ale substantivului-centru cu alți constituenți fiind limitate (grupul este fixat în foarte mare măsură).

[2] Dintre complementele impuse de adjectiv, complementul direct (nesubstituibil prin clitic pronominal) apare marginal, numai atunci când este cerut de adjectivul *dator*: *Ea îmi este datoare* ***o avere.***

[3] GPrep în ansamblu (prepoziție + complementul prepoziției) ocupă o anumită poziție în structura grupului sintactic în care se include: [$_{GV}$ *Merge*$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *la şcoală*]$_{CircLoc}$], [$_{GV}$ *Vorbeşte*$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *despre director*]$_{CPrep}$], *Grădina este împrejmuită de* [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *gard*$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *de fier*]$_{Modif}$] etc.

4.4. Dificultăţi

- Într-o construcţie precum *nepot de soră,* grupul prepoziţional *de soră* este un modificator care contribuie la precizarea referentului (formează o unitate semantică împreună cu substantivul de pe prima poziţie), şi nu complement, chiar dacă substantivul-centru este nume relaţional. În favoarea acestei interpretări pledează şi faptul că substantivul *soră* este nearticulat, pentru că desemnează o proprietate, şi nu un referent care să intre în relaţie cu un termen simetric (precum în construcţia cu genitiv *nepotul surorii mele*). Întregul grup *nepot de soră* se poate asocia însă cu un complement în dativ: [[*nepot de soră*] *lui Ion*].
  La fel, în *fiu de rege, copil de preot,* GPrep este analizabil ca un modificator al substantivului-centru, nu ca un complement, faţă de construcţiile *fiul regelui, copilul preotului,* unde al doilea substantiv are statut de complement (vezi şi *supra,* **3.1.6.**).
- Genitivul, precum şi adjectivul pronominal posesiv pot ocupa, pe lângă poziţia sintactică de posesor, şi altă poziţie sintactică. Pentru stabilirea funcţiei genitivului sau a adjectivului posesiv se ţine cont de tipul semantico-gramatical al substantivului-centru şi de articularea acestuia.
  Genitivul şi adjectivul pronominal posesiv pot avea funcţia de posesor pe lângă cele mai multe tipuri de substantive, ca în exemplele: *pantoful tău, clasa voastră, meseria ei, apa lor.* În schimb, atunci când sunt cerute de substantive postverbale, postadjectivale sau relaţionale, genitivul şi adjectivul posesiv au funcţia de complement (*plecarea ei, venirea voastră; tristeţea lui, bunătatea ta; tatăl lui, sora mea*).
  Atât genitivul, cât şi adjectivul posesiv au funcţia de determinant atunci când sunt antepuse centrului substantival (*al Mariei sfat, al său discurs*). În plus faţă de genitiv, adjectivul posesiv poate fi determinant, în postpunere, în combinaţie cu numele relaţionale nearticulate (*soacră-mea, frate-său, fiică-sa*).

4.5. Aspecte normative

- *Acordul determinantului **cel** (şi al termenului postpus) cu primul substantiv*
  Se neglijează adesea acordul în cazul genitiv sau dativ în structurile în care se realizează o determinare emfatică cu ajutorul determinantului *cel.* Astfel, în locul construcţiilor precum *elevului **cel** atent, profesoarei **cea** tânără, pomilor **cei** înfloriţi, colegelor **cele** din primul rând,* se recomandă construcţiile cu acord: *elevului **celui** atent, profesoarei **celei tinere**, pomilor **celor** înfloriţi, colegelor **celor** din primul rând.*
- *Grafie*
  Între substantivele relaţionale şi posesivele conjuncte / clitice cu rol de determinant se pune cratimă: *frate-său, mamă-sa, mă-sa, ta-su* etc. Aceste combinaţii aparţin registrului colocvial al limbii.

ARTICOLUL

1. Articolul – clasă autonomă? 86
2. Inventarul de forme şi morfologia articolului 88
3. Articolul – expresie a determinării 90
4. Eterogenitatea funcţională a articolului 92
4.1. Valori semantice 92
4.2. Valori morfologice 93
4.3. Valori morfolexicale 93
5. Dificultăţi 93
5.1. Formanţi omonimi cu articolul definit 93
5.2. Combinarea cu toponimele 94
5.3. Unităţi omonime cu articolul nedefinit 94
5.3.1. Raportul articol nedefinit – adjectiv pronominal nedefinit 94
5.3.2. Omonimia articol nedefinit – numeral cardinal 95

ARTICOLUL

1. Articolul – clasă autonomă?

Articolul definit (hotărât) şi ***nedefinit*** (nehotărât) sunt cuvinte fără sens lexical, care aparţin clasei **determinanţilor** (vezi **Determinantul**). Prin articol se realizează determinarea (definită sau nedefinită) şi integrarea enunţiativă a grupului nominal în care apar. În absenţa determinării, grupul nominal are un conţinut predicativ, desemnând o proprietate, un concept; prin asocierea cu un articol sau cu un alt determinant, grupul nominal se referenţializează şi trimite la o entitate din situaţia de comunicare (vezi *infra*, **3.**).

Inventarul de forme reunite sub denumirea de *articol* este foarte restrâns, cuprinzând două serii de elemente: o serie de morfeme gramaticale legate, care apar împreună cu un suport (substantiv sau, mai rar, adjectiv antepus substantivului), constituind clasa articolului definit, şi o serie de morfeme libere, constituind clasa articolului nedefinit.

Articolele nu se constituie într-o clasă lexico-gramaticală autonomă, ci reprezintă „unelte gramaticale" (la fel ca auxiliarele, ***voi** pleca, **am** plecat*, sau desinenţele care exprimă numărul *caietØ – caiete*).

În tradiţia gramaticală românească, se consideră că articolul reprezintă o parte de vorbire autonomă. În această gramatică, se consideră că articolele nu constituie o clasă lexico-gramaticală autonomă, ci se subordonează clasei mai largi (sintactice) a determinanţilor, având rolul de integrare în enunţ a grupului nominal şi de determinare a acestuia (vezi însă *infra* motivaţia existenţei unui capitol separat în care se descrie articolul).

De asemenea, în descrierile tradiţionale, inventarul articolelor este mai mare, incluzând şi „articolul demonstrativ sau adjectival" (*cel*), „articolul posesiv sau genitival" (*al*) şi „articolul proclitic" *lui*; în descrierea de faţă, acestea au primit o altă interpretare.

Cel este un pronume / adjectiv demonstrativ semiindependent (necesită prezenţa unei compliniri, neputând apărea singur), care are funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal ([$_{GN}$ [***Cei***]$_{Det}$ [*doi*]$_{Cuant}$ *copii*]$_S$ *au venit*) sau care poate fi centru pronominal al grupului nominal ([$_{GNpron}$ ***Cel*** [$_{GAdj}$ *vechi*]$_{Modif}$]$_S$ *e pe masă*). Vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**

Al este:

(a) fie marcă sintactică posesiv-genitivală (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.5.; Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**), „cerută" obligatoriu în anumite condiţii sintactice, mai exact, în toate contextele în care genitivul sau adjectivul posesiv nu este **vecin imediat la stânga** cu articolul definit (nu este adiacent la acesta) – (*acest*) *elev **al** <u>profesorului</u> / <u>meu</u>, caietul acesta **al** <u>profesorului</u> / <u>meu</u>* (vs *caietul <u>profesorului</u> / <u>meu</u>*) etc.;

(b) fie pronume semiindependent, cu funcție de substitut (asemenea lui *cel*, necesită prezența unei compliniri; spre deosebire de *cel*, nu este un pronume demonstrativ, ci doar definit) (vezi **Pronumele semiindependent *al***); complinirea obligatorie a pronumelui semiindependent *al* este fie un adjectiv posesiv (***Ai mei** au plecat la mare*), fie un grup nominal în genitiv (***Ai Mariei / Ai lui** au plecat la mare*). Pronumele semiindependent *al* apare în structuri anaforice, în toate ocurențele sale fiind echivalentul unui substantiv determinat definit ([***Părinții***] ***mei /*** [***Părinții***] ***Mariei /*** [***Părinții***] ***lui** au plecat la mare*);
(c) fie formant obligatoriu al numeralului ordinal (***al** doilea*).
Neincluderea lui *al* din ipostaza (a), marcă sintactică posesiv-genitivală, în clasa articolelor are ca justificare faptul că *al* nu are legătură cu determinarea, în această ipostază (vezi *infra*), fiind prezent atât în contexte cu regent determinat definit (*caietul acesta* ***al** Mariei / meu, caietul cel nou* ***al** Mariei / meu*) sau nedefinit (*un caiet (nou)* ***al** Mariei / meu*), cât și în contexte cu regent nedeterminat (*este cetățean* ***al** României, este frate vitreg* ***al** Mariei / meu*). Neincluderea lui *al* din ipostaza (b) în clasa articolelor se justifică prin faptul că *al*, în această ipostază, este un substitut, un pronume. *Al* din ipostaza (c), formant al numeralului, nu are legătură cu determinarea, funcția de bază a articolului, ci este un afix lexical.
Nici ***lui***, încadrat în mod tradițional în clasa articolului definit, nu este articol, ci este o marcă proclitică de genitiv-dativ (vezi, pentru descrierea detaliată a folosirii morfemului liber *lui*, **Substantivul și grupul nominal, 2.2.5.3.**). Neincluderea sa în clasa articolelor are aceeași justificare ca și în cazul lui *al*: *lui* nu are legătură cu determinarea, fiind prezent în contexte cu substantiv determinat cu articol definit (*lui nenea, lui tata, lui mama*) și în contexte în care substantivul este inerent determinat (*lui Andrei, lui Carmen, lui Dinamo*) (substantivele proprii sunt cuvinte inerent determinate, fiind autoreferențiale și denumind indivizi unici, vezi **Substantivul și grupul nominal, 3.1.9.**).

O serie de caracteristici ale articolului definit și nedefinit pledează pentru neseapararea unei clase lexico-gramaticale autonome a articolului.

- Numărul elementelor considerate articol este foarte redus (spre deosebire de alte clase, precum verbul sau substantivul). Articolele nu funcționează decât în grupul nominal (determină grupul nominal), pot fi libere (***un** om*) sau se pot atașa la un substantiv (*om**ul***) ori la un adjectiv care precedă un substantiv (*frumos**ul** om*).
- Articolele nu au sens lexical (nu trimit la indivizi, entități, noțiuni etc., ca substantivele, la acțiuni, evenimente, ca verbele, sau la proprietăți ale obiectelor, ale indivizilor, ale entităților, ca adjectivele), ci au doar sens gramatical (determină definit sau nedefinit un substantiv). Mai exact, articolul nu modifică conținutul semantic al grupului nominal în care apare, neaducând nicio informație semantică suplimentară privitoare la obiectele desemnate prin nominalele determinate.
- Din punctul de vedere al combinării cu substantivul (sau cu adjectivul), între articolul definit și articolul nedefinit există asemănări și deosebiri:
  – cele două articole se deosebesc prin modul de combinare; fiind un **morfem gramatical legat**, articolul definit se alipește primului element (*floare → floarea*) al grupului nominal (substantiv sau adjectiv), creând un *lanț morfematic nedisociabil*; această combinare substituie uneori partea finală a suportului nominal (*casă → casa, hârtie → hârtia*) sau generează apariția unor secvențe suplimentare (*copil → copilul, manta → mantaua*); în schimb, articolul nedefinit, care este un **morfem gramatical liber**, nu se alipește substantivului (sau adjectivului) și nu exercită influență fonetică asupra acestuia;
  – cele două articole se aseamănă prin faptul că niciunul dintre ele nu este un element independent, ambele necesitând prezența (lexicalizarea) unui **cuvânt-suport**;
  – ambele articole participă la marcarea cazului.

ⓘ Tratarea articolului într-un capitol separat (deşi, conform argumentelor de mai sus, articolele nu constituie o clasă lexico-gramaticală de sine stătătoare) se justifică prin faptul că articolul are independenţă sintactică, îndeplinind funcţia sintactică de determinant (= Det) al grupului nominal (vezi **Determinantul**). Din această perspectivă, gramatica de faţă inovează faţă de GLR şi GALR prin recunoaşterea caracterului autonom sintactic al articolului şi prin conferirea unei funcţii sintactice aparte acestuia.

2. Inventarul de forme şi morfologia articolului

Articolul (definit sau nedefinit) apare, ataşat enclitic sau liber, la primul termen al grupului nominal (***un** frumos şi inteligent copil, frumos**ul** şi inteligentul copil*); construcţii precum următoarele sunt agramaticale: **frumos şi inteligent **un** copil (a intrat în casă)*, **frumos şi inteligent copil**ul** (a intrat în casă)*.

2.1. *Articolul definit* are următoarele realizări enclitice, nedisociabile de forma substantivului (sau a adjectivului) împreună cu care apare:

Singular	**Masculin / Neutru**	**Feminin**
N-A	**-l** (*codrul, teatrul*) / **-(u)l** (*puiul, scaunul*)[1] **-le** (*fratele, numele*)	**-a** (*fata, casa*) **-(i)a** (*hârtia*) **-(ĕ)a** (*aleea*) **-ŭa** (*steaua*)[3]
G-D	**-lui** (*codrului, puiului, scaunului, fratelui*)[2]	**- i** (*fetei, stelei, hârtiei, aleii*)
Plural	**Masculin**	**Feminin / Neutru**
N-A	**-i** (*codrii, puii, fraţii*)	**-le** (*fetele, stelele, hârtiile, aleile, teatrele, scaunele, numele*)
G-D	**-lor** (*codrilor, puilor, fraţilor*)	**-lor** (*fetelor, stelelor, hârtiilor, aleilor, teatrelor, scaunelor, numelor*)

[1,2] Ataşarea articolului definit **-l** la substantivele masculine şi neutre terminate în consoană sau în **i** semivocalic şi la adjective antepuse terminate în consoană provoacă actualizarea vechii desinenţe de singular **-u**: *băiat* → *băiat-**u**-l, băiat-**u**-lui; pui* → *pui-**u**-l, pui-**u**-lui; frumos băiat* → *frumos-**u**-l băiat, frumos-**u**-lui băiat.*

[3] Realizarea prototipică a articolului definit la singular feminin este *-a;* celelalte sunt realizări condiţionate fonetic.

ⓘ Câteva substantive masculine, care au final de substantive feminine, primesc la singular, la toate cazurile, forma de feminin a articolului definit: *popă – popa – popii, tată – tata – tatei, bade – badea – badei.*

Ataşarea articolului definit la finalul substantivelor poate produce unele schimbări de ordin fonetic:

- schimbarea calităţii fonetice a desinenţei:
  – *i* nesilabic devine *i* silabic, vocală plină: *pomi* [pomʲ] – *po-mii* [pomi];
  – *u* sau *i* semivocalice devin vocale pline: *leu* [leŭ] – *le-ul* [leul], *lei* [leĭ] – *le-ii* [lei];
  – *e* vocalic devine *e* semivocalic: *floare* [floare] – *floarea* [floarĕa];
- apariţia unei semivocale în plus: *manta – man-ta-ua;*
- modificarea structurii accentuale a cuvântului: *radio – radioul.*

ⓘ În cazul substantivelor şi al adjectivelor a căror rădăcină se termină în grupul *muta cum liquida*, deşi, grafic, forma articulată (*codrii, amplii*) diferă de cea nearticulată (*codri, ampli*), în pronunţare cele două forme nu se disting, pronunţându-se cu *-i* final vocalic.

ⓘ În limba vorbită (nu şi în registrul înalt), articolul *-l* (precedat de desinenţa *u*) nu se mai pronunţă: *Am văzut* ***copilu'***, ***Scaunu'*** *e la bucătărie.* În aceste condiţii, funcţia articolului a fost preluată de desinenţa *u*, care deosebeşte forma nearticulată (*copil*) de forma articulată (*copilu*). Norma prevede scrierea şi pronunţarea lui *-l* final.

Adjectivul antepus preia articolul substantivului (*Am citit frumoasa carte*).

2.2. Articolul nedefinit cunoaşte următoarele realizări proclitice, libere, care variază în funcţie de genul, numărul şi cazul substantivului determinat:

Singular	Masculin / Neutru	Feminin
N-A	**un** (*copil, teatru*)	**o** (*fată*)
G-D	**unui** (*copil, teatru*)	**unei** (*fete*)
Plural	**Masculin / Feminin / Neutru**	
N-A	**nişte** (*copii, teatre, fete*)	
G-D	**unor** (*copii, teatre, fete*)	

După cum se poate observa din tabelul de mai sus, articolul nedefinit preia şi marcarea cazului (*un, o, nişte* pentru nominativ-acuzativ şi *unui, unei, unor* pentru genitiv-dativ), cu excepţia substantivelor feminine la singular, unde marcarea genitiv-dativului se realizează şi în forma substantivului (*(această) fată – (acestei) fete*). *Nişte* este o formă supletivă în paradigma articolului nedefinit.

ⓘ Substantivele masculine care primesc forma feminină a articolului definit se combină însă cu forma de masculin a articolului nedefinit: *popă –* ***un*** *popă, tată –* ***un*** *tată, bade –* ***un*** *bade.*

Între articolul nedefinit şi substantivul pe care îl determină se pot intercala diverşi componenţi (modificatori şi, rar, cuantificatori) ai grupului nominal: *un* ***bun*** *prieten, un* ***alt*** *prieten, nişte* ***interesante*** *articole, unor* ***interesaţi*** *critici literari.*

3. Articolul – expresie a determinării

3.1. În absenţa articolului, grupul nominal monomembru (*băiat*) sau complex (*băiat frumos*) nu trimite la un referent (la o entitate din realitate). Prin asocierea cu un articol (definit sau nedefinit) sau cu un alt determinant (***acest*** *băiat*), substantivul se **integrează în enunţ**, în comunicarea concretă, putând trimite la un referent (la o entitate concretă din realitatea comunicativă). Principala funcţie a articolului este de determinant (vezi **Determinantul**), realizând **integrarea enunţiativă** a grupului nominal prin **referenţializarea** acestuia.

Determinantul este o funcţie care acţionează asupra GN în ansamblu, nu doar asupra substantivului sau a vreunui alt constituent din grup; ***GN în ansamblu este deci determinat sau nedeterminat.***

- Articolul este determinantul tipic, gramaticalizat, prin care se manifestă categoria gramaticală a determinării: prin intermediul categoriei determinării se arată gradul în care obiectul (entitatea) desemnat(ă) de grupul nominal este cunoscut(ă) vorbitorilor. Categoria determinării are trei valori reprezentând trei grade de ***individualizare*** şi de cunoaştere a entităţii desemnate prin GN: nedeterminare (informaţie zero despre obiectul desemnat prin GN), determinare nedefinită (obiectul desemnat prin GN este prezentat ca necunoscut sau nou în enunţ), determinare definită (obiectul desemnat prin GN este cunoscut).
  - Majoritatea substantivelor comune cunosc toate cele trei trepte de determinare, care se constituie într-un sistem de **opoziţii de determinare**:

    (i) nedeterminat – determinat definit: *copil – copil**ul***;
    (ii) nedeterminat – determinat nedefinit: *copil –* ***un*** *copil;*
    (iii) determinat nedefinit – determinat definit: ***un*** *copil – copil**ul***.

  - Există însă situaţii în care nu toate cele trei opoziţii se realizează: în cazul substantivelor în genitiv sau în dativ, apariţia articolului este obligatorie, deci valoarea *nedeterminat* nu poate să apară în acest caz, singura opoziţie de determinare posibilă fiind *determinat nedefinit – determinat definit* (***unei*** *fete – fete**i***)

> ⓘ Pentru interpretarea substantivelor masive care pot apărea nearticulate în poziţiile sintactice de complement direct şi de subiect (*Văd* ***vin / carne / brânză*** *pe masă; La magazinul din colţ, se vinde* ***vin / carne / brânză***, faţă de **Văd* ***casă***, **Se vinde* ***pălărie***), vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.2.**

- În ce priveşte ***articularea cu articol definit*** şi interpretarea (determinat / nedeterminat) a substantivului subordonat unei prepoziţii cu regim de acuzativ, se impun câteva observaţii. Pe de o parte, în structuri sintactice în care substantivul este urmat sau precedat de modificatori, primul nominal subordonat prepoziţiei primeşte articol definit: *am fost în parc**ul** frumos / în frumos**ul** parc.* Pe de altă parte, grupurile nominale simple [prepoziţie + substantiv (fără modificatori)] ilustrează două situaţii.
  - Majoritatea prepoziţiilor impun nearticularea substantivului, deşi acesta are interpretare individualizantă, **determinată definit**: *am fost în* ***parc*** (**parc** = „parcul de lângă casă, pe care îl ştii"); *merg* ***la piaţă*** (**piaţă** = „piaţa din cartierul nostru, la care mergem în mod obişnuit").

ⓘ Excepție fac, în acest caz, unele nume de rudenie, care pot fi articulate cu articol definit enclitic, deși apar după aceste prepoziții: *mă duc **la mama**, prăjitură făcută **de bunica**, stă **lângă tata***. Această excepție se explică prin faptul că numele comune de rudenie sunt interpretate ca entități unice, inerent definite, apropiindu-se astfel de statutul numelor proprii.

◦ Prepoziția *cu* are un comportament variabil în ce privește articularea definită a substantivului, dependent de sensul acestuia.

– Se construiește cu un **substantiv nearticulat**, asemenea celorlalte prepoziții care cer acuzativul, când:

(a) substantivul face parte din clasa masivelor (*se spală **cu săpun***) sau a abstractelor (*acționează **cu onestitate***);

(b) substantivul exprimă o proprietate (*casă **cu etaj**, pădure **cu ciuperci***);

(c) substantivul face parte din îmbinări frazeologice care exprimă acumularea (***strop cu strop**, ban **cu ban***) sau reciprocitatea (*munte **cu munte** nu se-ntâlnește, însă **om cu om**, da*).

– Se construiește, contrar regulii sintactice de nearticulare a substantivului fără modificatori, cu un **substantiv articulat definit**:

(a) când substantivul exprimă instrumentul (*taie **cu coasa***), o cantitate determinată (*lucrează **cu ziua***) sau asocierea (*se luptă **cu dușmanul***);

(b) când substantivul este la origine adverb sau adjectiv și face parte din sintagme fixate (***cu binele**, **cu răul***);

(c) când prepoziția *cu* este selectată de unele adjective sau adverbe (*copie conformă **cu originalul**, potrivit **cu vârsta**, proporțional **cu câștigul***).

ⓘ Articolul este determinantul prototipic, specializat doar pentru exprimarea categoriei determinării. Celelalte cuvinte încadrate în clasa sintactică a determinanților (vezi **Determinantul**) introduc, pe lângă informații privitoare la gradul de cunoaștere a substantivului determinat, și alte informații semantice. De exemplu, pe lângă determinarea nedefinită, un determinant, precum *alt* (***alt** copil*), introduce și informația semantică de „alteritate"; pe lângă determinarea definită, un determinant demonstrativ, precum *acest* (***acest** copil*), introduce informații privind localizarea grupului nominal în contextul situațional (anaforic sau deictic).

3.2. Articolele îndeplinesc funcția sintactică de **determinant** în grupurile nominale în care apar.

• Schema sintactică a grupurilor nominale cu articol nedefinit este:

$_{GN}$[art. nedefinit]$_{Det}$ ((rar) Cuantificatori) (Modificatori) Substantiv$_{Centru}$ (Modificatori)]

Într-un exemplu, precum (a), grupul nominal *un copil frumos* se va analiza astfel (b):

(a) ***Un copil frumos** a intrat în casă.*

(b) [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$ [$_{GAdj}$ *frumos*]$_{Modif}$]

• Întrucât articolul definit este un morfem legat, grupurile nominale cu articol definit vor avea schema de organizare sintactică din (a). Atașarea articolului la un adjectiv antepus se marchează explicit în reprezentarea sintactică (a'):

(a) [$_{GN}$ **substantiv+articol$_{Centru+Det}$ (adjectiv)$_{Modif}$**]

(a') [$_{GN}$ **(adjectiv+articol)$_{Modif+Det}$ substantiv$_{Centru}$**].

În reprezentarea sintactică, nu se separă articolul de centrul nominal, însă se face menţiunea că acest constituent conţine şi determinantul grupului. În exemplele de mai jos, grupurile nominale evidenţiate prin caractere aldine (a, c) se vor analiza astfel (b, d):

(a) ***Copilul frumos** a intrat în casă.*
(b) $[_{GN}\ \textit{copilul}_{Centru+Det}\ [_{GAdj}\ \textit{frumos}]_{Modif}]$
(c) ***Frumosul copil** a intrat în casă.*
(d) $[_{GN}\ [_{GAdj}\ \textit{frumosul}]_{Modif+Det}\ \textit{copil}_{Centru}]$

> ⓘ Nu este necesară marcarea explicită a centrului substantival în toate reprezentările sintactice ale GN, ci doar în cele în care articolul definit se alipeşte substantivului $[_{GN}\ \textbf{\textit{copilul}}_{Centru+Det}\ [_{GAdj}\ \textit{frumos}]_{Modif}]$. În grupurile nominale în care articolul se alipeşte la adjectiv, se va marca această alipire şi nu se va mai marca şi centrul substantival al grupului, această marcare fiind superfluă: $[_{GN}\ [_{GAdj}\ \textit{frumosul}]_{Modif+Det}\ \textit{copil}]$. Marcarea explicită a articolului în reprezentarea sintactică este necesară pentru că articolul îndeplineşte o funcţie sintactică distinctă în interiorul GN, care trebuie indicată (prin indicele $_{Det}$). În grupuri nominale cu alţi determinanţi decât articolul, marcarea explicită a centrului este superfluă: $[_{GN}\ [\textit{acest}]_{Det}\ \textit{copil}]$.

4. Eterogenitatea funcţională a articolului

Articolul este un element gramatical multifuncţional: pe lângă principalele sale roluri, de integrare enunţiativă şi de determinare a substantivului, articolul are şi o serie de valori semantice, morfologice şi morfolexicale, care îi conferă un caracter eterogen.

4.1. *Valori semantice*

Pe de o parte, în calitate de element individualizator, articolul definit poate funcţiona ca **anaforic** (vezi **Anafora**), atunci când determinarea unui obiect se face prin raportare la un antecedent, adică la un substantiv (determinat nedefinit) exprimat anterior (*Am primit o carte. Cartea mi-a făcut mare plăcere*), sau ca **deictic** (vezi **Deixisul**), când se face raportare la o situaţie concretă de comunicare (prin gest, prin privire, prin mişcare a capului): *Dă-mi caietul!* (cel de pe masă, spre care am îndreptat mâna), dar şi *Dă-mi **un** caiet!* (din teancul caietelor de pe masă). Pe de altă parte, prin intermediul articolului (atât definit, cât şi nedefinit) se poate obţine opusul determinării (individualizării), şi anume interpretarea **generică** a substantivului (substantivul articulat trimite la o întreagă clasă de obiecte, nu la un obiect necunoscut, nou în enunţ sau cunoscut). Compară următoarele enunţuri:

(a) *Am primit o carte. **Cartea** mi-a făcut mare plăcere* (interpretare individualizantă a substantivului *carte*, determinat definit).
(b) ***Cartea** este un obiect de cultură* (citire generică: „orice carte").
(c) *M-a lătrat **un câine*** (interpretare individualizantă a substantivului *câine*, determinat nedefinit).
(d) ***Un câine** este o companie agreabilă* (citire generică: „orice câine").

Astfel, rolul articolului în cazul interpretării generice a substantivului este numai de **integrator enunţiativ**; în aceste structuri, nu se realizează opoziţiile de determinare.

4.2. *Valori morfologice*

În afară de a marca determinarea (definită sau nedefinită), articolul este şi o marcă de caz şi de acord în grupul nominal: articolul nedefinit are, la singular, forme distincte de gen, care permit acordul între substantivul determinat şi articol. În plus, articolul este şi o marcă de dezambiguizare cazuală: la plural, nici substantivele feminine şi neutre, nici cele masculine nu au forme distincte de nominativ-acuzativ şi de genitiv-dativ; la singular, substantivele masculine şi neutre nu disting formal, de asemenea, nominativ-acuzativul de genitiv-dativ. Omonimiile cazuale se rezolvă, parţial, prin intermediul articolului definit şi nedefinit. De exemplu:

nearticulat: masc. sg. N-A-G-D = *(acest / acestui) băiat*
articulat: masc. sg. N-A = *băiat**ul**, **un** băiat*, G-D = *băiat**ului**, **unui** băiat*

În plus, articolul participă în mod direct la flexiunea substantivului (vezi *supra*, **2.**).

4.3. *Valori morfolexicale*

4.3.1. Articolul participă la marcarea (şi dezambiguizarea) genului gramatical (trăsătură inerentă, lexicală a substantivului): articolele nedefinite *un, unui* încadrează substantivul în clasa masculinelor sau a neutrelor, iar *o, unei*, în clasa femininelor. Şi articolul definit contribuie la încadrarea în clase de gen. În cazul în care o desinenţă este comună tuturor genurilor, articolul definit indică (parţial) încadrarea substantivului într-o clasă de gen sau alta: desinenţa de plural *-i* este comună tuturor genurilor; gruparea *-ii* desinenţă + articol indică încadrarea substantivului în clasa masculinelor (*cuscrii*); gruparea *-ile* desinenţă + articol indică încadrarea substantivului în clasa femininelor sau a neutrelor (*roţile, serviciile*).

4.3.2. Articolul este **clasificator substantival**: prin intermediul articolului, se recategorizează (prin conversiune) în substantiv diverse cuvinte, aparţinând unor clase lexico-gramaticale din cele mai diverse: numeral (*Am luat **un** doi; Doi**ul** pe care mi l-a dat profesoara*), adjectiv (*blegu**l** de Vasile*), pronume (*sine**le**, eu**l**, **un** nimeni, **un** nimic*), interjecţie (*oful, ahul*), adverb (*aproapele*).
De asemenea, prin intermediul articolului se face trecerea de la clasa substantivelor proprii la clasa substantivelor comune, procedeu denumit **antonomază**: *Mi-am luat **un Luchian** (minune!) şi **un Ressu** excepţional* (Călinescu, *Scrinul negru*); *Enescul ascultat de curând* etc.

5. Dificultăţi

5.1. *Formanţi omonimi cu articolul definit*

În structura unor cuvinte există o serie de formanţi omonimi cu articolul definit; aceşti formanţi se regăsesc în structura:
– pronumelui de politeţe *dânsul: dâns-**ul**, dâns-**a**, dânşi-**i**, dânse-**le***;
– pronumelor nehotărâte *unul / vreunul / altul: un-**ul**, un-**a**, uni-**i**, une-**le** / vreun-**ul**, vreun-**a**, vreuni-**i**, vreune-**le** / alt-**ul**, alt-**a**, alţi-**i**, alte-**le***;

– pronumelui negativ *niciunul: niciun-**ul**, niciun-**a**, niciuni-**i**, niciune-**le**;*
– numeralelor ordinale *primul* şi *întâiul: prim-**ul**, prim-**a** / întâi-**ul**, întâi-**a**;*
– prepoziţiilor şi a locuţiunilor prepoziţionale cu regim de genitiv: *împotriv-**a**, contr-**a**, asupr-**a**, dedesubt-**ul**, dimprejur-**ul**, dindărăt-**ul**, împrejur-**ul**, în faţ-**a**, în jur-**ul**, în spate-**le**, în urm-**a**, înainte-**a**, înăuntr-**ul**, îndărăt-**ul**, înpoi-**a**, primprejur-**ul**;*
– unor nume proprii (toponime şi antroponime) feminine: *Mari-**a**, Ioan-**a**, Români-**a**, Turd-**a**, Slobozi-**a*** etc.
Toate aceste unităţi nu participă la determinarea cuvântului în care apar, nu sunt analizabile ca articole definite şi nu au funcţie sintactică.

> ⓘ În cazul numelor proprii feminine, finala omonimă cu articolul este reinterpretată uneori ca articol definit, permiţând ataşarea unui grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv în absenţa mărcii posesiv-genitivale *al*: *România **cetăţenilor**, Slobozia **lor**, Maria **mea*** (prin comparaţie cu **Buzău **cetăţenilor**, *Cluj **lor**, *Ion **meu***, dar *Buzău<u>l</u> **cetăţenilor**, Cluj<u>ul</u> lor, Ion <u>al</u> **meu***).

5.2. *Combinarea cu toponimele*

Articolul definit se poate realiza, din cauze sintactice, în cazul unor toponime, însă nu participă la determinarea grupurilor nominale pe care acestea le organizează (pentru că numele proprii sunt cuvinte autoreferenţiale, denumind indivizi unici, deci inerent determinate, vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.9.**). Articolul se realizează când:
– toponimele sunt urmate de un modificator sau de un posesor: *Bucureşti**ul** nostru / lui Oprescu, Iaşi**ul** de altădată, Mizil**ul** lui Caragiale;*
– toponimele apar în poziţia sintactică de complement direct sau de subiect: *Am vizitat Paris**ul**, Iaşi**ul** era ca odinioară.*

5.3. *Unităţi omonime cu articolul nedefinit*

Articolul nedefinit stabileşte relaţii de omonimie cu două elemente distincte: adjectivul pronominal indefinit *un* şi numeralul cardinal *un*. Distingerea celor trei elemente se face contextual, în baza unor opoziţii semantice relevante explicite.

5.3.1. *Raportul articol nedefinit – adjectiv pronominal nedefinit*

- La singular, articolul nedefinit este omonim cu adjectivul pronominal nedefinit *un – o / unui – unei*. Contextele în care această formă este interpretată ca adjectiv pronominal indefinit, şi nu ca articol nedefinit, sunt cele în care se opune în discurs altui pronume:

(a) *Am văzut **o** (anume) studentă în clasă, nu şi pe <u>altele</u>.* (adjectiv indefinit) – *Am văzut **o** studentă* (articol).
(b) *Am citit lucrarea **unei** eleve, nu şi pe ale <u>altora</u>.* (adjectiv indefinit) – *Am citit lucrarea **unei** eleve* (articol).

Adjectivele pronominale indefinite şi articolul nedefinit au în comun funcţia sintactică, ambele fiind **determinanţii** (nedefiniţi ai) grupurilor nominale în care apar.

- Articolul nedefinit *nişte* este omonim cu adjectivul pronominal indefinit *nişte*. Ambele unităţi îndeplinesc funcţia sintactică de determinant (nedefinit) al grupului nominal în care apar, însă, din punct de vedere lexico-gramatical, reprezintă două unităţi distincte, întrucât:
  – *nişte* articol se combină doar cu substantive numărabile (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 2.1.2.**) la plural (*nişte cărţi, nişte băieţi*) şi participă la crearea opoziţiei gramaticale singular – plural (*o carte – nişte cărţi, un băiat – nişte băieţi*);
  – *nişte* adjectiv indefinit se combină cu substantive masive (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.1.3.**), defective de număr, mai exact, *singularia tantum* (*nişte vin, nişte fontă*) sau *pluralia tantum* (*nişte câlţi*), şi nu participă la realizarea opoziţiei de număr singular – plural.

5.3.2. *Omonimia articol nedefinit – numeral cardinal*

Pe lângă omonimia cu adjectivul pronominal *un*, articolul nedefinit la singular este omonim şi cu numeralul cardinal în ipostază adjectivală. Se consideră că elementul *un / o* este numeral cardinal în contextele în care are un conţinut numeric explicit, mai exact, atunci când se opune altui numeral cardinal (a) sau în contextele în care are un conţinut explicit cantitativ (de exemplu, în contextul unei unităţi de măsură) (b):

(a) *A venit **un** student la curs, nu doi* (numeral) – *A venit **un** student la curs* (articol).
*Am citit **o** carte din cele trei care trebuiau citite* (numeral) – *Am citit **o** carte* (articol).
*Am citit doar lucrarea **unei** eleve, nu şi pe cele trei ale băieţilor* (numeral) – *Am citit lucrarea **unei** eleve* (articol).
(b) *A mers abia **un** kilometru, dar a şi obosit* (numeral).

Numeralul *un* şi articolul nedefinit *un* au în comun funcţia sintactică de ***determinant*** al grupului nominal din care fac parte.

PRONUMELE ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

CARACTERISTICI GENERALE 99

PRONUMELE PERSONAL 103
1. Caracteristici generale 103
2. Flexiunea pronumelor personale 104
2.1. Exprimarea persoanei şi a numărului 105
2.2. Exprimarea genului 105
2.3. Exprimarea cazului 106
3. Distincţia *forme accentuate* vs *neaccentuate / clitice* 106
4. Funcţii sintactice ale pronumelor personale 107
5. Dificultăţi 108
6. Aspecte normative 108

PRONUMELE DE POLITEŢE 108
1. Caracteristici generale 108
2. Inventar de forme şi flexiune 109
3. Funcţii sintactice 110
4. Valori semantico-stilistice 111
5. Aspecte normative 111

PRONUMELE REFLEXIV 111
1. Caracteristici generale 111
2. Inventar de forme 112
3. Valorile şi funcţiile sintactice ale reflexivului 113
4. Dificultăţi 114
5. Aspecte normative 115

PRONUMELE RECIPROC 115
1. Caracteristici generale 115
2. Inventar de forme 116
3. Dezambiguizarea pronumelui reciproc 117
4. Dificultăţi 118
5. Aspecte normative 118

ADJECTIVUL PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE 118
1. Caracteristici generale 118
2. Inventar de forme şi flexiune 119
3. Contexte şi funcţii sintactice 119
4. Valori şi utilizări 120
5. Aspecte normative 121

ADJECTIVUL PRONOMINAL POSESIV 121
1. Caracteristici generale 121
2. Inventar şi caracteristici morfologice 122
3. Funcţiile sintactice ale adjectivului posesiv 124
4. Dificultăţi 125
5. Aspecte normative 126

PRONUMELE SEMIINDEPENDENT *AL* 126
1. Caracteristici generale 126
2. Procurarea referinţei 128
3. Paradigma pronumelui semiindependent *al* şi complinirile sale 128
4. Funcţiile sintactice ale pronumelui semiindependent *al* şi ale complinirilor sale 129
5. Dificultăţi 131
5.1. Unităţi omonime cu pronumele semiindependent *al* 131
5.2. [Pronume semiindependent + adjectiv posesiv] *vs* adjectiv posesiv. Statutul lui *al* 131

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV 132
1. Caracteristici generale 132
2. Adjectivul demonstrativ 133
3. Inventarul de pronume şi adjective pronominale demonstrative 134
4. Funcţii sintactice ale demonstrativului 137
5. Demonstrativul semiindependent *cel* 138
6. Aspecte normative 142

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INDEFINIT (NEHOTĂRÂT) 142
1. Caracteristici generale 142
2. Caracteristici semantice ale pronumelor indefinite 143
3. Caracteristici morfologice ale pronumelor indefinite 147
4. Caracteristici şi funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului indefinit 149
5. Raportul cu alte clase lexico-gramaticale 152
6. Dificultăţi 153

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEGATIV 154
1. Caracteristici generale 154
2. Particularităţile pronumelor negative 155
3. Funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului pronominal negativ 157
4. Aspecte normative şi dificultăţi 157

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INTEROGATIV 159
1. Caracteristici generale 159
2. Inventar de forme şi flexiune 160
3. Funcţiile sintactice ale interogativelor 160
4. Dificultăţi 162
5. Aspecte normative 162

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV 163
1. Caracteristici generale 163
2. Inventar şi descriere 164

3. Trăsături sintactice ale pronumelui relativ.
Grupul relatorului *vs* propoziția relativă 167
4. Dificultăți 170
4.1. Împletirea subordonatei cu regenta 170
4.2. Alte forme de împletire a subordonatei cu regenta 171
5. Aspecte normative 172
5.1. Construcția complementului direct cu „pe" 172
5.2. Construcția lui „care" la genitiv 172
5.3. Invariabilitatea lui „care" în limba populară și reluarea prin personal 172
5.4. Numărul mare de propoziții relative 172
5.5. Folosirea invariabilului „de" 173

PRONUMELE ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV-INTEROGATIV ȘI RELATIV-EXCLAMATIV 173

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE PRONUMELUI. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{pron}) 174
1. Caracteristici generale ale grupului nominal cu centru pronume și comparația cu grupul nominal prototipic (cu centru substantiv) 174
2. Structura internă a grupului 174
3. Pozițiile ocupate de GN cu centru pronume în organizarea propoziției 176
4. Dificultăți 177
5. Aspecte normative 177

PRONUMELE ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

CARACTERISTICI GENERALE

Pronumele şi **adjectivele pronominale** reprezintă o clasă închisă de forme (care, în general, nu se îmbogăţeşte cu alţi termeni), caracterizate printr-un grad mare de eterogenitate sub aspect semantic, sintactic şi morfologic.

În funcţie de categoria persoanei, pronumele se clasifică astfel:

Personale
- personale
- de politeţe
- reflexive (propriu-zise şi reciproce)
- posesive (apar numai ca adjective pronominale)
- de întărire[1] (apar numai ca adjective pronominale)

Nepersonale
- demonstrative
- nehotărâte
- negative
- interogative
- relative
- relativ-interogative şi relativ-exclamative

[1] Deşi are în comun cu pronumele personale categoria persoanei, adjectivul pronominal de întărire (*eu însumi, tu însuţi, însuşi profesorul* etc.) este o formă cu trăsături hibride, atât din punct de vedere formal (adjectivale şi pronominale), cât şi funcţional (marcă de emfază şi de coreferenţialitate) – vezi **Adjectivul pronominal de întărire.**

1. Semantic, pronumele nu au referinţă proprie, ci constituie o clasă de **pro-forme**, adică de unităţi care evocă sau substituie alte entităţi din discurs.

Pronumele funcţionează ca deictice (îşi procură referinţa din situaţia de comunicare – (a)), ca anaforice (îşi procură referinţa de la un element din discurs – (b)) sau ca variabile (trimit la un referent diferit în funcţie de context (c)):

(a) ***Eu** ştiu ce am de făcut, dar **tu** pierzi vremea.*
(b) *Ion$_i$ plecase de acasă. **El**$_i$ era sigur că aşa e bine.*
(c) ***Cine** vine?, **Fiecare** poate reuşi* (*cine, fiecare* pot însemna „Ion", „el", „mama" etc.).

> ⓘ Indicele *i* marchează coreferenţialitatea – în exemplul (b), *Ion* şi *el* trimit la acelaşi referent.

După modul în care îşi procură referinţa, pronumele de persoanele 1 şi a 2-a (*eu, tu*) sunt întotdeauna deictice (a), pe când pronumele de persoana a 3-a şi cele nepersonale funcţionează, contextual, fie ca deictice (d), fie ca anaforice (e):

(d) *Ia **asta** de aici!, **El** trebuie să plece* (deictice, însoţite de un gest de indicare).
(e) [*Ion$_j$ nu ştie pe ce lume trăieşte*]$_i$. ***Asta**$_i$ nu-mi place la **el**$_j$* (anaforic).

Unele pronume pot avea referinţă generică, trimiţând la clase largi de referenţi (f), altele au valoare neutră, reluând o întreagă propoziţie (g), iar altele pot fi lipsite total de referinţă (de exemplu, dativul şi acuzativul neutru (h), dativul etic (i)):

(f) *Când ai probleme, falşii prieteni **te** părăsesc.* (*te* generic = „oricine")
(g) *Că nu e bun de nimic, **asta o** ştiam de mult.*
(h) *Dă-**i** cu bere, ia-**o** la fugă.*
(i) ***Mi ţi** l-am plesnit.*

Majoritatea pronumelor au trăsătura semantică [+ Specific], acestea reprezentând un obiect deja numit sau prezent în discurs. În formele *dânsul, dânsa, unul, una, altul, alta* segmentul final, deşi este omonim cu articolul hotărât, nu are funcţiile semantico-sintactice ale articolului / determinantului, ci funcţionează ca un formant. Adesea, segmentul final distinge formal pronumele (***Altul** a plecat*) de adjectivul pronominal corespunzător (***Alt** om a plecat*).

2. Morfologic, pronumele are categoriile gramaticale gen, număr, caz (comune cu ale numelui) şi persoană (comună cu verbul), care însă nu sunt prezente la toţi membrii clasei.

- Categoria **persoanei** apare numai la pronumele personale şi este comună cu verbul; însă, dacă, în cazul pronumelui, persoana este o trăsătură inerentă, ce ţine de funcţionalitatea acestei clase, la verb aceasta este o categorie nespecifică, apărând numai ca formă de acord cu subiectul.

> ⓘ Persoanele 1 şi a 2-a apar la verb ca urmare a acordului cu subiectul exprimat prin pronume la aceste persoane, iar persoana a 3-a, în cazul subiectului exprimat prin pronume de persoana a 3-a, prin substantiv, prin formă verbală non-finită sau propoziţie subordonată, precum şi în structurile impersonale, lipsite de subiect.

Persoana este marcată prin forme supletive (care nu au o rădăcină lexicală comună) la pronumele personale (*eu, tu, el, noi, voi, ei, ele*) şi reflexive (*mă, te, se, ne, vă*) sau la adjectivele posesive (*meu, tău, său*).
Pronumele de politeţe au paradigmă defectivă în raport cu persoana, lipsindu-le formele de persoana 1 (vezi **Pronumele de politeţe**).

- Distincţiile de **număr**, care se exprimă solidar cu cele de persoană, au o semnificaţie specială la persoanele 1 şi a 2-a plural ale pronumelui personal ((a) – pluralul inclusiv – vezi **Pronumele personal**). Pronumele personale de persoana a 3-a şi pronumele nepersonale preiau numărul de la nominalul (nominalele) pe care îl (le) substituie sau de la care îşi preia(u) referinţa.

(a) *Noi (eu + tu / eu + el, eu + ei etc.) vrem să plecăm.*
(b) *Ion$_i$ şi Gheorghe$_j$ se ceartă mereu, dar **îi**$_{i,j}$ vezi tot timpul împreună.*

Categoria numărului se exprimă prin forme supletive (*eu, noi; tu, voi* etc.) sau prin desinenţe, însoţite uneori de alternanţe fonetice (*cât, câţi; câtă, câte; altul, alţii*) etc.

Sunt invariabile în raport cu numărul pronume ca reflexivul *se*, relativul *ce*.
Apar în contexte atât de singular, cât şi de plural unele pronume sau adjective pronominale, precum *care* la nominativ-acuzativ (***care** om, **care** străzi*); alte pronume, precum *cine*, apar numai în contexte de singular (***Cine** a venit?, ***Cine** au venit?*).

- **Categoria genului** la pronume este rezultatul unui acord formal cu un nominal de acelaşi gen prezent în discurs (a) sau referenţial, în funcţie de genul natural al referentului (b):

(a) *Am cumpărat **o carte**. Aşaz-**o** pe raftul de sus!*
(b) *A venit la noi **Gabi. Ea / el** era **supărat(ă)**.*

Categoria genului este marcată sistematic numai la adjectivele de întărire şi la pronumele şi adjectivele demonstrative, celelalte pronume fiind, în grade diferite, invariabile în raport cu genul:

eu, tu, noi, voi vs *el, ea, ei, ele;*
fiecare vs *vreun, vreo;*
nimeni vs *niciunul, niciuna;*
cine, ce, care, cărora vs *căreia, căruia.*

Genul este marcat prin desinenţe (*acestuia, acesteia*) sau prin desinenţe şi prin flexiunea internă a ambelor componente (*celălaltØ, cealaltă*) etc.

- În privinţa **cazului**, pronumele, în special cel personal, reprezintă clasa cu cel mai mare număr de forme cazuale distincte. Pronumele se caracterizează printr-un sistem de omonimii cazuale diferit de cel al substantivului: pronumele personal de persoanele 1 şi a 2-a reprezintă singura zonă a paradigmei nominale în care nominativul şi acuzativul au forme diferite: *eu, mă, mine; tu, te, tine; noi, ne; voi, vă.*
Formele de genitiv-dativ ale pronumelui sunt întotdeauna diferite de cele de nominativ-acuzativ (*aceştia, acestora, niciunii, niciunora*).
Valorile de caz, la pronume, se exprimă prin:
– forme supletive (*eu, mie; el, lui; se, îşi*);
– desinenţe însoţite sau nu de alternanţe fonetice (*acesta, acestuia; care, căruia*); există desinenţe de genitiv-dativ specifice pronumelui, care nu apar în flexiunea substantivului: G-D masc. sg. *-ui(a)*, G-D fem. sg. *-ei(a)*, G-D fem.-masc. sg.-pl. *-or(a);*
– flexiunea (internă a) ambelor componente (*cealaltă, celeilalte*);
– mijloace analitice: folosirea prepoziţiei *a* + forma nemarcată de nominativ-acuzativ pentru a reda o relaţie de genitiv (*împotriva **a ce** s-a spus*) sau a prepoziţiei *la* + forma nemarcată de nominativ-acuzativ pentru a reda o relaţie de dativ (*N-am dat importanţă **la ce** ai spus*).
Unele pronume au paradigme defective: pronumele personal de persoanele 1 şi a 2-a nu are forme de genitiv (valorile de genitiv exprimându-se prin formele posesive – *împotriva **mea***), pronumele reflexiv nu are forme de nominativ şi de genitiv etc.

3. **Sintactic,** pronumele are un comportament eterogen.

- Unele pronume funcţionează ca **substitute**, înlocuind un termen prezent în discurs (a), altele funcţionează ca **non-substitute („variabile")**, reprezentând referenţi „variabili" de la o situaţie de comunicare la alta (b):

(a) *A venit băiatul*$_i$ ***pe care***$_i$ ***îl***$_i$ *cunoşti.*
(b) ***Cine** ar putea să ne ajute?*

> ⓘ Pronumele şi adjectivele pronominale cu referinţă deictică au un statut special, ele trimiţând la un referent care este prezent în situaţia de comunicare, dar nu este prezent în discurs / text:
> ***Eu** nu ştiu ce să cred.*
> *Dă-mi cartea **aia**.* (însoţit de gest de indicare)

- În calitate de substitute, pronumele pot înlocui grupuri nominale monomembre (a) sau complexe (b) şi propoziţii (c). În primele două situaţii, pronumele preia genul şi numărul termenului substituit. Nu se acordă în caz pentru că pronumele ocupă o poziţie sintactică diferită de cea a termenului substituit, poziţie în care îi sunt impuse restricţii de caz proprii. În cea de-a treia situaţie se folosesc pronume cu valoare neutră (*asta, o, ceea ce*), care nu pun probleme de acord.

(a) [***Copilul***]$_i$ *plângea mereu pentru că **îi**$_i$ era dor de mama **lui**$_i$.*
(b) [***Prietena mea din Franţa***]$_i$ *vine astăzi şi **o**$_i$ voi aştepta la aeroport.*
(c) [***Că nu învăţase nimic***]$_i$, ***asta***$_i$ ***o***$_i$ *ştiam.*

- Pronumele (grupul nominal format în jurul unui centru pronominal) apare în **aceleaşi poziţii cu grupul nominal**: subiect (a), complement direct (b), complement indirect (c), complement prepoziţional (d), nume predicativ (e), predicativ suplimentar (f), circumstanţiale (g) etc. În poziţia de complement secundar şi de complement predicativ al obiectului pot apărea numai pronume nepersonale cu valoare generală (h), (i). Sub aspectul funcţiilor sintactice ocupate, eterogenitatea pronumelui se manifestă prin faptul că nu toate tipurile de pronume pot avea toate funcţiile sintactice menţionate.

(a) ***El / Acesta** a lipsit.*
(b) ***Pe el** nu **l**-am văzut.*
(c) *N-am spus **nimănui / oricui** secretul.*
(d) *Persoana **pe care** mă bazam a dispărut.*
(e) *După 20 de ani, Ion este **acelaşi.***
(f) *L-am găsit **acelaşi** după 20 de ani.*
(g) *Vin **spre tine.***
(h) *Te-am învăţat **asta.***
(i) ***Ce** te-au angajat?*

Complementul posesiv este o funcţie sintactică a cărei realizare tipică este pronumele clitic reflexiv (j) sau personal (k):

(j) ***Îşi** caută cheile de o oră.*
(k) *Ion **îmi** plimbă căţelul.*

- În calitate de **centru de grup**, pronumele are disponibilităţi combinatorii mai limitate decât substantivul. Dintre tipurile de pronume, pronumele personal are cele mai puţine posibilităţi combinatorii (vezi **Pronumele personal** şi **Trăsături sintactice ale pronumelui. Grupul nominal cu centru pronume**).

• Majoritatea pronumelor pot forma grup monomembru, adică pot să apară singure (***El** merge, Lipseşte **acesta***). Excepţie fac **pronumele semiindependente *al*** şi ***cel,*** care au compliniri obligatorii (vezi **Pronumele semiindependent *al*, Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), şi cliticele pronominale, care nu primesc subordonaţi (c):

(a) *Ceasul tău e verde. **Al** Mariei e albastru / *__Al__ e albastru.*
(b) *Scaunul de aici e bun, dar **cel** de acolo e stricat / *dar **cel** e stricat.*
(c) ***L**-am văzut, **Îmi** spune.*

• Unele pronume (posesivul, majoritatea pronumelor nepersonale) pot funcţiona ca adjective pronominale cu funcţia de determinant (***acest** cadou, **vreun** cadou, **orice** cadou, soră-**mea***), de cuantificator, în prezenţa altui determinant (*aceşti **câţiva** copii, un **alt** copil*), de posesor (*maşina **ta***), de complement (*plecarea **ta***). Alte pronume funcţionează exclusiv pronominal (pronumele personal, de politeţe, reflexiv, reciproc, *cine* relativ şi interogativ, indefinitele formate cu *cine* – *cineva, oricine, oarecine* – şi *careva*).

ⓘ În sintagma „adjectiv pronominal", termenul *adjectiv* este folosit numai prin tradiţie, ca urmare a faptului că se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul. „Adjectivul" pronominal are rol de determinant şi se deosebeşte net de adjectivul propriu-zis (calificativ, categorial, situativ), care are valori semantice şi sintactice cu totul diferite.

PRONUMELE PERSONAL

1. Caracteristici generale

Pronumele personale reprezintă o subclasă închisă (întrucât nu se îmbogăţeşte cu termeni noi), care se distinge printr-o serie de caracteristici semantico-referenţiale, morfologice şi semantice.

• **Semantico-referenţial**, pronumele personal desemnează participanţii direcţi la actul de comunicare: locutorul (*eu* şi *noi*), alocutorul (*tu* şi *voi*), precum şi participanţii indirecţi (non-locutorul şi non-alocutorul – *el, ea, ei, ele*), despre care se vorbeşte sau care sunt martori la actul de comunicare. După modul de obţinere a referinţei, pronumele personale sunt deictice (cele de persoanele 1 şi a 2-a, iar, uneori, când îşi iau referinţa din situaţia de comunicare, şi cele de persoana a 3-a) şi anaforice (cele de persoana a 3-a).

• **Morfologic**, pronumele personale prezintă flexiune în raport cu categoriile de persoană, număr, caz şi gen şi cuprind forme supletive (cu radicale realizate fonetic diferit). Semnificativ este faptul că la cazurile acuzativ şi dativ pronumele personal are forme duble, accentuate şi neaccentuate (clitice).

• **Sintactic**, pronumele personal reprezintă centrul grupului nominal (un grup nominal puţin extins, de cele mai multe ori monomembru), exceptând formele neaccentuate / clitice, care nu formează grup sintactic (nu au posibilitatea de a-şi atrage subordonaţi).

Grupul nominal cu centru pronume personal poate avea funcțiile sintactice ale grupului nominal cu centru substantiv, dar numai grupul nominal cu centru pronume personal de persoana a 3-a (nu şi de persoanele 1 şi a 2-a) apare în contextele grupurilor nominale cu centru substantiv, pentru că numai pronumele personal de persoana a 3-a, fiind anaforic, poate să substituie grupurile nominale cu centru substantiv; vezi **Trăsături sintactice ale pronumelui, Grupul nominal cu centru pronume.**

2. Flexiunea pronumelor personale

Pronumele personale se caracterizează printr-o flexiune bogată.

Caz	Forme	Persoana 1		Persoana 2		Persoana 3			
		sg.	pl.	sg.	pl.	sg.		pl.	
						m.	f.	m.	f.
N		*eu*	*noi*	*tu*	*voi*	*el*	*ea*	*ei*	*ele*
A	accentuate	*mine*	*noi*	*tine*	*voi*	*el*	*ea*	*ei*	*ele*
	neaccentuate (clitice)	*m(ă)*	*ne*	*te*	*v(ă)*	*(î)l*	*o*	*(î)i*	*le*
G		–	–	–	–	*lui*	*ei*	*lor*	
D	accentuate	*mie*	*nouă*	*ție*	*vouă*	*lui*	*ei*	*lor*	
	neaccentuate (clitice)	*(î)mi*	*ne, ni*	*(î)ți*	*v(ă), vi*	*(î)i*		*le, li*	
V		–	–	*tu*	*voi*	–	–	–	–

ⓘ Formele neaccentuate (clitice) pot fi nelegate fonetic şi grafic de cuvintele-suport (***mă** întreabă, **îl** chem, **o** învăț*) sau legate grafic de acestea. Formele neaccentuate legate, elidate sau neelidate, se scriu cu cratimă (*le-a spus, ți-a dat, a chemat-**o**, văzându-**te***). Cratima poate nota eliziunile obligatorii care se produc, în anumite condiții sintactice (***m**-a chemat < ***mă** a chemat, **i**-a spus < ***îi** a spus, **v**-o dau < ***vă** o dau*), dar şi eliziunile neobligatorii, produse atât în forma pronumelui (*nu-**l** cunosc < nu **îl** cunosc*), cât şi în forma cuvântului vecin (*mă-**ntreabă** < mă **întreabă**, **n**-o ştiu < **nu** o ştiu*). Variantele legate (elidate sau neelidate) cunosc o serie de restricții în ceea ce priveşte poziția lor față de cuvântul-suport, putând fi proclitice (***mi**-a dat, **i**-am întâlnit*), enclitice (*dându-**mi**, gândindu-**mă**, întâlnindu-**i**, am văzut-**o**, privirea-**ți***) sau mediane (*arătându-**mi**-l, mânca-**l**-ar, cerându-**li**-l*). În tabelul de mai sus, sunt date formele neaccentuate nelegate grafic, iar paranteza indică eliziunea.

Pe lângă formele înregistrate în tabel, pronumele personale mai cuprind şi formele variabile de persoana a 3-a ale pronumelui *însul*. Acest pronume apare la singular şi la plural numai la acuzativ în combinație cu prepozițiile *întru, dintru* şi *printru* (*într-însul, dintr-însa, printr-însele*):

Caz	Singular		Plural	
	m.	f.	m.	f.
A	*însul*	*însa*	*înşii*	*însele*

📖 Pronumele *dânsul,* deşi încadrat în gramatica tradiţională în clasa pronumelui personal, este simţit, din punctul de vedere al românei actuale, ca pronume de politeţe atenuată (vezi *infra,* **Pronumele de politeţe**).

Faţă de flexiunea substantivului, pe de o parte, şi faţă de flexiunea altor tipuri de pronume, pe de altă parte, pronumele personale prezintă anumite particularităţi în raport cu exprimarea categoriilor gramaticale.

2.1. *Exprimarea persoanei şi a numărului*

Categoriile gramaticale de persoană şi de număr se exprimă solidar, prin forme supletive / distincte şi se asociază cu semnificaţii speciale.

- Pronumele personale de persoanele 1 sg. (*eu*) şi a 2-a sg. (*tu*) se deosebesc de pronumele personal de persoana a 3-a sg. (*el, ea*) prin faptul că nu pot substitui un substantiv şi nu pot funcţiona decât ca deictice, indicând locutorul, respectiv alocutorul (***Eu** nu ţi-am spus niciodată aşa ceva, **Voi** credeţi că **noi** suntem vinovaţi*). Pronumele de persoana a 3-a funcţionează ca anaforice, procurându-şi referinţa de la un alt termen, plin referenţial, din discurs, şi, mai rar, ca deictice, atunci când trimit, printr-un gest, la un referent din situaţia de comunicare (*Dă-mi-l, te rog!*). Prin urmare, pronumele personale de persoana a 3-a sunt substitute ale grupurilor nominale cu centru substantiv (*Pe **acest student**$_i$ nu **l**$_i$-am mai văzut de mult, Ion a cumpărat **o maşină frumoasă**$_i$ şi este foarte mândru de **ea**$_i$*).
- Persoana 1 pl., *noi,* include persoana 1 sg. *eu* şi alte persoane: *eu + tu, eu + el / ea, eu + voi, eu + ei / ele.*
- Persoana a 2-a pl., *voi,* include persoana a 2-a sg. şi alte persoane, mai puţin persoana 1 sg.: *tu + tu (+ … tu), tu + el / ea, tu + ei / ele.*
- Persoana a 3-a pl., *ei / ele,* include persoana a 3-a: *ei = el + el, el + ea, el + ei, el + ele, ei + ei, ei + ele; ele = ea + ea, ea + ele, ele + ele.*

2.2. *Exprimarea genului*

Distincţia de gen nu se realizează în toată paradigma pronumelui personal, ci numai la persoana a 3-a sg. şi pl. Opoziţiile de gen apar, la aceste persoane, atât la formele accentuate, cât şi la unele neaccentuate: *el – ea, ei – ele, lui – ei; (î)l – o, (î)i – le.* La formele omonime de dativ *lor* (pentru masculin şi feminin plural), *(î)i* (pentru masculin şi feminin singular) şi *le, li* (pentru masculin şi feminin plural), genul se dezambiguizează în context (*Lui Ion*$_i$ ***îi***$_i$ *cunosc slăbiciunile* vs *Mariei*$_i$ ***îi***$_i$ *cunosc slăbiciunile*). Pronumele preiau genul de la substantivul pe care îl înlocuiesc. Când substantivul este de genul neutru, pronumele apare în forma de masculin la singular (*Am văzut un aparat*$_i$ *şi vreau să **îl**$_i$ cumpăr*) şi în forma de feminin la plural (*Am văzut nişte aparate*$_i$ *şi vreau să **le**$_i$ cumpăr*).

2.3. *Exprimarea cazului*

În general, pronumele personale cunosc forme distincte pentru toate cazurile. Spre deosebire de flexiunea substantivală în raport cu cazul, pronumele personal prezintă unele aspecte speciale.

- Pronumele personale nu au formă de genitiv la persoanele 1 (sg. şi pl.) şi a 2-a (sg. şi pl.). Cu valoarea genitivului se foloseşte adjectivul pronominal posesiv, care se acordă în gen şi în caz cu nominalul reprezentând obiectul posedat: (*câinele*) *meu*, (*culoarea pisicii*) *mele*, (*părinţii*) *mei*, (*rudele*) *mele*; (*stiloul*) *tău*, (*cartea*) *ta*, (*colegii*) *tăi*, (*colegele*) *tale*; (*oraşul*) *nostru*, (*casa*) *noastră*, (*vecinii*) *noştri*, (*străzile*) *noastre*; (*articolul*) *vostru*, (*revista*) *voastră*, (*verii*) *voştri*, (*desenele*) *voastre*.
  Formă de genitiv (omonimă cu cea de dativ) au numai pronumele de persoana a 3-a sg. şi pl., care nu se acordă cu nominalul desemnând obiectul posedat: (*câinele / pisica*) *lui*; (*părinţii / rudele*) *ei*; (*casa / verii*) *lor*.
- Spre deosebire de substantiv, pronumele personal non-clitic are forme diferite de acuzativ la persoanele 1 şi a 2-a sg. (*mine*, *tine*) şi de dativ la persoanele 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl. (*mie*, *ţie*, *nouă*, *vouă*). La celelalte persoane, apar omonimiile nominativ – acuzativ, formă accentuată (*el*, *ea*; *noi*; *voi*; *ei*, *ele*) şi genitiv – dativ, formă accentuată (*lui*, *ei*; *lor*). La persoana a 3 sg. şi pl., numai formele neaccentuate disting acuzativul şi dativul: N-A *el*, *ea*, *ei*, *ele* – A *îl*, *o*, *îi*, *le*; G-D *lui*, *ei*, *lor* – D (*î*)*i*, *le*, *li*.

3. Distincţia *forme accentuate* vs *neaccentuate / clitice*

Distincţia *forme accentuate* vs *forme neaccentuate* (care mai apare numai la pronumele reflexive) se corelează cu o serie de particularităţi fonetice, morfologice şi sintactice.

- **Formele pronominale accentuate** sunt independente din punct de vedere fonetic, putând primi accent frastic (ceea ce înseamnă că accentul propoziţiei poate cădea pe acestea: *La* ***mine***, *nu la tine o să ajungă*).
  - Aceste forme ocupă poziţii sintactice diferite. La persoanele 1 şi a 2-a au contexte proprii (***Pe mine*** *nu m-a ascultat nimeni*, *Nu ştiam nimic* ***despre tine***), iar, la persoana a 3-a, apar în aceleaşi condiţii sintactice precum substantivele pe care le substituie: *Merge la* ***părinţi*** */ la* ***ei***, *Cadoul este pentru* ***mama*** */ pentru* ***ea***, *Le aduce cărţi* ***copiilor*** */* ***lor***, *Bravo* ***lui Ion*** */* ***lui***, *Îl cunoaşte pe* ***câştigător***, *adică pe* ***el***, *Atacul împotriva* ***duşmanilor*** */ împotriva* ***lor*** *a fost dur*.
  - La toate persoanele, în contextul unei prepoziţii cu regim de acuzativ, apar obligatoriu formele pronominale accentuate: *la mine / tine*, *despre noi / voi*, *cu ea / el / ei / ele*.
- La cazurile acuzativ şi dativ, pronumele personal cunoaşte, pe lângă forme accentuate, **forme clitice sau neaccentuate**, care prezintă un comportament special.
  - Cliticele pronominale sunt dependente de un suport fonetic şi sintactic (***te*** *aude*, ***o*** *ştie*, ***mi-i*** *cere*, ***le-o*** *anunţă*, *spunându-****i***, *daţi-****ne***, *găsitu-****m-aţi***, *duce-****l****-ar*, *iată-****l***, *împotriva-****ţi***). Uneori, suportul sintactic este diferit de cel fonetic (*trista-****i*** *privire*, *că-****i*** *dai*, *unde-****l*** *pui*). Cliticele pot fi legate / conjuncte, cratima marcând grafic acest statut (***l****-am ajutat*, *a adus-****o***), sau libere (***mă*** *ajută*, ***o*** *aduc*).
  - Unele forme clitice sunt întotdeauna non-conjuncte (***Îţi*** *iau cartea*, ***Îi*** *dau o veste bună*), altele sunt, în funcţie de context, conjuncte sau non-conjuncte (*Profesorul de română nu* ***ne****-a uitat*, ***Ne*** *întâlnim mâine*, *Văzându-****ne***, *s-a bucurat foarte mult*; ***Te*** *aşteptăm*, ***Te****-am rugat să vii*, *Întrebându-****te*** *acest lucru*, *te vei supăra*).

- Atât modul de legare de suport a cliticelor, cât şi forma acestora se supun unor reguli stricte de distribuţie şi de topică (vezi, de exemplu, *să îmi dai* şi *să-mi dai* vs **îmi să dai, mi-a dat* vs **îmi a dat, văzându-i* vs **văzându-îi, l-am văzut* vs *văzându-l, i-aş cumpăra* vs **îi aş cumpăra, *aş (î)i cumpăra*). În asocierea unui clitic de dativ cu altul de acuzativ, ordinea este strictă: întotdeauna dativul precedă acuzativul. În această asociere, cliticele de dativ la plural au formele speciale *ni, vi* şi *li* (de comparat ***Ne**-a adus dicţionarul* cu ***Ni l**-a adus*).
- Cliticele sunt implicate în procesul sintactic gramaticalizat de dublare (***L**-am văzut **pe Ion, I**-am dat **lui Ion** o carte*), fiind obligatorii în anumite construcţii sintactice (compară *Mie îmi place* şi *Îmi place* cu **Mie place, Bucureştiul îl cunosc* cu **Bucureştiul cunosc*).
- La persoana a 3-a feminin singular, când substituie o propoziţie, funcţionează ca pro-frază (*Că nu ai avut intenţii rele, **o** ştiu*).
- Din punct de vedere semantico-referenţial, cliticele pot fi anaforice, când îşi precizează referinţa prin raportare la un termen „plin" din contextul lingvistic (*A ascultat-**o**$_{i}$ pe femeie$_{i}$ până la capăt, **I**$_{j}$-am adus cartea lui Ion$_{j}$*), sau deictice, când îşi preiau referinţa din contextul extralingvistic (*Dă-**mi**, **te** rog, cana!*).
- Cliticele au valoare posesivă în construcţiile cu dativ posesiv (***Mi**-au venit copiii, cartea-**ţi**, în frumoasa-**i** locuinţă*) sau cu acuzativ posesiv (***O** doare inima, **Mă** supără ochii*).
- Cliticele cu formă de persoana a 3-a intră în alcătuirea unor expresii populare sau argotice, situaţie în care nu au funcţie sintactică, întrucât nu se raportează la un termen referenţial (clitice de dativ: *Tot **îi** dă cu gura, Dă-**i** cu bere, dă-**i** cu vin;* clitice de acuzativ: *Au şters-**o**, A luat-**o** la sănătoasa, **Le** are la matematică*).
- Cliticele pot exprima participarea afectivă puternică a locutorului la cele enunţate, ca şi implicarea alocutorului de către locutor în relatarea sa (aşa-numitul *dativ etic*), în construcţii precum ***Mi**-l luă şi **mi**-l învăţă de toate în cel mai scurt timp, **Mi ţi**-l alungă pe răuvoitor într-o secundă.*

4. Funcţii sintactice ale pronumelor personale

Pronumele personale ocupă diverse poziţii sintactice în cadrul grupurilor în care se includ:

- subiect: [$_{GV}$ *[El]*$_{S}$ *ne-a salvat viaţa*], [$_{GInterj}$ *[Ea]*$_{S}$ *ţuşti în pat*]!
- complement direct: [$_{GV}$ *[Mă]*$_{CD}$ *cunoaşte din liceu*], [$_{GInterj}$ *Ia-[l]*$_{CD}$]!
- complement indirect: [$_{GV}$ *[I]*$_{CI}$*-am dat o bomboană*], *Manualul este* [$_{GAdj}$ *util [lor]*$_{CI}$], *Se comportă* [$_{GAdv}$ *aidoma [lor]*$_{CI}$], [$_{GInterj}$ *Bravo [ţie]*$_{CI}$]!
- complement posesiv: [$_{GV}$ *[Mi]*$_{CPos}$*-am găsit umbrela*].
- complement prepoziţional, împreună cu prepoziţia cu care formează GPrep: [$_{GV}$ *Se teme [de tine]*$_{CPrep}$].
- nume predicativ: [$_{GV}$ *Studenta mea preferată este [ea]*$_{NP}$].
- complement predicativ al obiectului, împreună cu prepoziţia *drept* cu care formează GPrep: [$_{GV}$ *M-au luat [drept tine]*$_{CPO}$].
- circumstanţiale de tipuri diferite, împreună cu prepoziţia cu care formează GPrep [$_{GV}$ *Va veni [la tine]*$_{CircLoc}$], [$_{GV}$ *Lucrează [cu ea]*$_{CircInstr/CircSoc}$].
- posesor: [$_{GN}$ *Cărţile [lui]*$_{Pos}$] *erau nedeschise.*
- complement al nominalului: [$_{GN}$ *Plecarea [ei]*$_{Compl}$] *se apropiase.*
- determinant: [$_{GN}$ *[A lui]*$_{Det}$ *părere*]] *nu era ascultată niciodată.*

5. Dificultăţi

- Să nu se confunde forma de pronume personal *însele* cu forma omonimă a pronumelui / adjectivului pronominal de întărire omonimă (*ele însele, mamele însele*). Pentru evitarea confuziei, trebuie reţinut faptul că pronumele personal cu această formă se foloseşte numai după una dintre prepoziţiile *întru, dintru, printru: într-însele, dintr-însele, printr-însele.*
- Cliticele pronominale participă la fenomenul gramaticalizat de dublare, ocupând, împreună cu termenul coreferenţial, o singură poziţie sintactică (complement direct: *Am văzut-**o**$_i$ [pe Ioana]$_i$, **Îl**$_i$ cunosc [pe acest om]$_i$*; complement indirect: ***I**$_i$-am dat [mamei]$_i$ o carte; **Le**$_i$-am prezentat [studenţilor]$_i$ noua carte*). Uneori, cliticul de acuzativ poate dubla şi o propoziţie: [*Că te-ai ascuns de noi*], *am aflat-**o** de la prietenii tăi.*
În contexte speciale, cliticele nu au funcţie sintactică, făcând parte din expresii sau fiind marcate afectiv: *A luat-**o** razna, N-**o** mai duce mult, Nu **le** vede la gramatică; **Mi**-l luă şi **mi**-l dojeni, **Mi ţi**-l înşfăcă.*

6. Aspecte normative

- Pronumele personale *eu, ea, el, ei, ele* se pronunţă cu preiotare (cu *i* iniţial): [*ieu, ia, iel, iei, iele*], nu cu *e.*
- Pronumele *însul* se scrie numai legat prin cratimă de prepoziţie: *într-înşii, dintr-însa, printr-însul.* În aceste combinaţii, pronumele *însul* nu se scrie niciodată cu *â*, ci cu *î*.

PRONUMELE DE POLITEŢE

1. Caracteristici generale

Pronumele de politeţe este un pronume personal specializat pentru a marca, în relaţiile interumane, o anumită distanţă cerută de codul social (în funcţie de diferenţele de vârstă, rol şi poziţie socială şi de raporturile existente între interlocutori).
Pronumele de politeţe are, în limba română, persoana a 2-a şi a 3-a.

> ⓘ În genere, un vorbitor manifestă o atitudine deferentă faţă de ceilalţi, nu faţă de sine însuşi. În multe limbi, pronumele de politeţe are doar persoana a 2-a, fiind folosit, în adresarea directă, pentru a manifesta respect faţă de interlocutor; referirile politicoase la o altă persoană (neparticipantă la conversaţie) se fac prin grupuri nominale. În română există o concurenţă între referirea prin nominal (***Domnul profesor** mi-a recomandat cartea*) şi cea realizată prin pronumele de politeţe (***Dumnealui** mi-a recomandat-o*).

Acest tip de pronume are în comun cu pronumele personal propriu-zis categoriile de persoană, de număr şi de gen, precum şi formele de dublare clitică (*pe **voi vă**$_{clitic}$ aşteptam / pe **dumneavoastră vă**$_{clitic}$ aşteptam*).
Paradigma sa are mai multe serii de forme, care marchează grade diferite de deferenţă. În cadrul clasei închise a pronumelui, fiind foarte dependent de codul social, pronumele de politeţe este destul de instabil: îşi modifică, în timp, inventarul de forme şi mai ales valorile acestora.

2. Inventar de forme şi flexiune

În timp ce unele forme pronominale de politeţe ies din uz, inventarul se completează prin locuţiuni noi.

Tabelul de mai jos cuprinde inventarul complet de forme ale pronumelui de politeţe (*dumneata, dumneavoastră, dumnealui, dumneaei, dumnealor*), incluzând şi o formă controversată (*dânsul*), precum şi locuţiunile (*Domnia Voastră, Domnia Sa* etc.) în curs de gramaticalizare.

Opoziţiile gramaticale de caz se manifestă doar la unele forme (ex.: *dumneata / dumitale*, nu şi *dumneavoastră*); opoziţiile de gen apar doar la persoana a 3-a (*dumnealui / dumneaei*).

	Grad redus de politeţe		**Politeţe standard**		**Grad sporit de politeţe (forme ceremonioase)**	
Adresarea către o persoană (pers. 2 singular)	N-A-V **dumneata**[1]	clitic de A: **te**	N-A-V-G-D **dumneavoastră**	clitic de A: **v(ă)**	N-A-V **Domnia Voastră**	clitic de A: **v(ă)**
	G-D **dumitale**	clitic de D: **(î)ţi**		clitice de D: **v(ă), vi**	G-D **Domniei Voastre**	clitice de D: **v(ă), vi**
Referirea la o persoană (pers. 3 singular)	N-A m. **dânsul** f. **dânsa**	clitice de A: m. **(î)l** f. **o**	N-A-G-D m. **dumnealui** f. **dumneaei** (rar) m.f. N-A *dumneasa*, G-D *dumisale*	clitic de A: m. **(î)l** f. **o**	N-A m.f. **Domnia Sa** (rar) m. *Domnia Lui* (rar) f. *Domnia Ei*	clitice de A: m. **(î)l** f. **o**
	G-D m. **dânsului** f. **dânsei**	clitic de D: **(î)i**		clitic de D: **(î)i**	G-D **Domniei Sale** (rar) m. *Domniei Lui* (rar) f. *Domniei Ei*	clitic de D: **(î)i**
Adresarea către mai multe persoane (pers. 2 plural)	–		N-A-V-G-D **dumneavoastră**	clitic de A: **v(ă)**	N-A-V **Domniile Voastre**	clitic de A: **v(ă) / le**
				clitice de D: **v(ă), vi**	G-D **Domniilor Voastre**	clitice de D: **v(ă), vi**
Referirea la mai multe persoane (pers. 3 plural)	N-A m. **dânşii** f. **dânsele**	clitice de A: m. **(î)i** f. **le**	N-A-G-D m.f. **dumnealor**	clitice de A: m. **(î)i** f. **le**	N-A m.f. **Domniile Lor**	clitice de A: m. **(î)i** f. **le**
	G-D m. **dânşilor** f. **dânselor**	clitice de D: **le, li**		clitice de D: **le, li**	G-D m.f. **Domniilor Lor**	clitice de D: **le, li**

[1] În tabel, formele subliniate (cu aldine) sunt cele curente, în vreme ce formele scrise cu italice (*dumneasa, Domnia Ei*) sunt rar folosite.

- Forma prototipică de politeţe este *dumneavoastră*, cuvânt invariabil, folosit în adresarea politicoasă standard către o persoană sau mai multe.
- Pronumele personal de politeţe cu funcţia de subiect impune predicatului un acord special: acolo unde există o neconcordanţă între numărul gramatical (pluralul) şi cel semantic (adresarea către o persoană), acordul verbului se face la plural, dar al numelui predicativ adjectiv – la singular: *Dumneavoastră ne **puteţi** primi, sau **sunteţi ocupat**?*
- La singular, politeţea standard se exprimă prin folosirea formelor pronominale şi verbale de plural, aşadar chiar fără forma plină a pronumelui de politeţe: ***Coborâţi** la prima? **Vă** fac loc imediat!*
- Cel mai controversat aspect al paradigmei pronumelor de politeţe în limba actuală priveşte includerea sau neincluderea în această serie a formei *dânsul*. Acesta a fost considerat, în general, un simplu pronume personal, care a căpătat, regional (în sud), utilizări politicoase. Valoarea de pronume de politeţe s-a extins foarte mult, fără a se generaliza în toate zonele ţării; a fost însă criticată în lucrările normative, astfel încât s-a încărcat cu conotaţii sociale negative (ca „formă incultă").
- Popular şi regional, se folosesc şi forme ale pronumelui de politeţe trunchiate (*mata* < *dumneata, matale* < *dumitale*) şi diminutivate: *mătăluţă, (mă)tălică*. Dintre acestea, *matale* este frecventă şi în uzul colocvial, ca formă invariabilă pentru toate cazurile (*Matale ai spus asta?*).
- Locuţiunile *Domnia Ta, Domnia Voastră, Domnia Sa* etc. refac construcţiile care au stat la baza pronumelor astăzi sudate (*dumneata, dumneavoastră, dumneasa*). Deşi au în componenţă un substantiv, dublarea lor clitică, prin substituţie globală, le confirmă statutul pronominal (*pe Domnia Ta **te** căutam*); nu este în uz dublarea prin substituţia nominalului (*pe Domnia Ta **o** căutam*). Şi acordul (când sunt în poziţia de subiect) confirmă statutul pronominal, pentru că nu se face cu substantivul: *Domnia Ta **aştepţi**, pentru că **eşti înţelept*** (nu: **Domnia Ta **aşteaptă**, pentru că **e înţelept / înţeleaptă***).
- Modelul *substantiv articulat + posesiv* este folosit pentru mai multe locuţiuni ceremonioase, specializate în diferite subcoduri sociale: *Excelenţa Voastră / Excelenţa Sa* (pentru miniştri, ambasadori), *Preasfinţia Voastră / Preasfinţia Sa* (pentru prelaţi), *Magnificenţa Voastră / Magnificenţa Sa* (pentru rectori) etc.
- În mod asimetric, se folosesc mai frecvent compusele cu genitivul pronumelui personal, *lui* şi *ei* (*dumnealui, dumneaei*), dar locuţiunile cu posesivul (*Domnia Sa*).

3. Funcţii sintactice

Pronumele de politeţe poate îndeplini toate funcţiile sintactice pe care le îndeplineşte pronumele personal, de exemplu:

Aţi răspuns [$_{GNpron}$ ***dumneavoastră***]$_S$.
[$_{GNpron}$ ***Dumitale***]$_{CI}$ *îţi vorbesc.*
[$_{GN}$ *Banii* [$_{GNpron}$ ***dumnealor***]$_{Pos}$]$_S$ *nu contează.*

4. Valori semantico-stilistice

Gradele de politeţe exprimate de formele pronominale nu sunt foarte stabile. Forma *dumneata* tinde astăzi să-şi reducă uzul, fiind folosită mai ales în adresarea condescendentă a persoanelor mai în vârstă către cei tineri, în contexte ironice sau chiar agresive (*Dumneata să mă laşi în pace!*).
Pe măsură ce ies din uz, multe dintre formele de politeţe tind să capete conotaţii ironice; procesul este mai avansat la formele populare *mata, matale* etc. şi incipient în cazul formelor *dumnealui, dumneaei, dumnealor*. În schimb, locuţiunile *Domnia Sa* şi *Domniile Lor*, considerate forme solemne, ceremonioase, intră tot mai mult în uzul curent al politeţii, apropiindu-se de o valoare standard, nemarcată.

5. Aspecte normative

- Conform normelor stabilite de $DOOM_2$, locuţiunile se scriu cu iniţială majusculă: *Domnia Sa, Domnia Ei, Domnia Voastră*. Această regulă este încălcată frecvent, mai ales în limbajul jurnalistic.
- Pronumele de politeţe pot fi abreviate în scris, în următoarele moduri:

dumneavoastră: **dv. – dvs. – d-voastră**
dumneata / dumitale: **d-ta / d-tale.**

- Forma populară şi familiară *matale* este folosită la genitiv-dativ, nerecomandabil, cu marca pleonastică *lui: casa lu(i) matale.*
- Utilizarea formelor de politeţe potrivite într-o anumită situaţie – de exemplu, adresarea cu *tu, dumneata* sau *dumneavoastră* – nu ţine de structura limbii, ci de codul social. În general, este importantă corelarea mărcilor de politeţe (pronume, folosirea pluralului, formule de adresare sau de salut). Este nerecomandabilă, de exemplu, asocierea pronumelui de politeţe cu o formulă colocvială de salut, la începutul unui e-mail (*Bună! Vă mulţumesc pentru răspunsul dvs.*) sau cu o interjecţie colocvială (*Haideţi să-mi spuneţi dumneavoastră ...*).

PRONUMELE REFLEXIV

1. Caracteristici generale

- **Semantic,** pronumele reflexiv limitează numărul participanţilor la acţiunea descrisă de verb, pentru că referentul nominalului subiect este identic cu referentul altui nominal-complement.

Pronumele reflexiv nu are referință proprie (nu trimite, singur, la un referent), ci și-o procură prin mecanisme anaforice (vezi **Anafora**) de la subiect.

> ⓘ Dată fiind natura de pronume personal, reflexivul de persoanele 1 și a 2-a implică și un mecanism deictic (vezi **Deixisul, 2.2.**).

Nominalul coreferențial cu subiectul poate fi realizat **sintactic** prin: complement direct (a), complementul indirect (b), complementul prepozițional (c), complement posesiv (d):

(a) *Ion*$_i$ ***se***$_i$ *piaptănă.*
(b) *Ion*$_i$ ***își***$_i$ *cumpără o casă.*
(c) *Ion*$_i$ *are grijă numai **de sine***$_i$.
(d) *Ion*$_i$ ***și***$_i$*-a certat copilul* (*său*$_i$).

> ⓘ Grafic, identitatea referențială este simbolizată prin indici identici.

Pronumele reflexiv nu cunoaște realizarea de adjectiv pronominal.

- **Morfologic,** pronumele reflexiv variază în funcție de persoană, număr și caz (are forme numai pentru acuzativ și dativ) și nu marchează genul.

2. Inventar de forme

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a 3-a. La persoanele 1 și a 2-a, reflexivul este omonim (are aceleași forme) cu pronumele personal, dezambiguizarea făcându-se numai contextual: pronumele reflexiv apare atunci când persoana și numărul nominalului subiect coincid cu persoana și numărul pronumelui complement, subiectul și complementul fiind obligatoriu coreferențiale (a), iar pronumele personal, atunci când persoana și numărul nominalului subiect nu coincid cu persoana și numărul pronumelui complement (b); există și o formă accentuată care poate dubla pronumele reflexiv clitic (a_1); adesea, dublarea se face prin alte tipuri de pronume (a_2):

(a) *Ion **se** piaptănă, Ea **se** spală.*
(a_1) *El **se** cunoaște cel mai bine* (***pe sine***).
(a_2) *El **se** cunoaște cel mai bine* (***pe el însuși***).
(b) *Ion **te** piaptănă pentru petrecere, Ea **v**-a spălat când erați mici.*

Ca și pronumele personal propriu-zis, reflexivul are două serii de forme: accentuate (non-clitice) și neaccentuate (clitice). Cea de-a doua serie conține atât forme libere, neatașate grafic de suportul fonetic, cât și forme conjuncte, care se atașează cu cratimă la un suport fonetic (compară situațiile: ***mă** gândesc, gândindu-**mă**, **m**-am gândit, gânditu-**m**-am*):

Cazul	Forme	Persoana 1		Persoana 2		Persoana 3	
		sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
A	accentuate (non-clitice)	*mine*	*noi*	*tine*	*voi*	*sine*	–
	neaccentuate (clitice)	*m(ă)*	*ne*	*te*	*v(ă)*	*s(e)*	
D	accentuate (non-clitice)	*mie*	*nouă*	*ţie*	*vouă*	*sieşi, sie*	
	neaccentuate (clitice)	*(î)mi*	*ne, ni*	*(î)ţi*	*v(ă), vi*	*(î)şi*	

3. Valorile şi funcţiile sintactice ale reflexivului

Reflexivul poate să apară în diverse ipostaze: ocupă o poziţie sintactică; funcţionează ca marcă sintactică; este formant (component obligatoriu).

📖 În tradiţia gramaticală, *verbele reflexive* erau descrise ca având diverse valori, printre care: reflexiv-obiectiv (*El se îmbracă*), reflexiv-reciproc (*Ne certăm des, Îşi dau palme*), reflexiv-dinamic (*El se ruga de iertare, Îşi închipuie că ne-a convins*), reflexiv-pasiv (*Biletele se vând la casă*), reflexiv-impersonal (*Se ştie că vom pleca, Se doarme bine în hamac*), reflexiv-eventiv (*El s-a îmbolnăvit*). Această abordare a apariţiilor reflexivului nu explică însă diferenţa dintre reflexivele care ocupă şi cele care nu ocupă o poziţie sintactică, amestecând criterii de clasificare semantice, care descriu semantica verbului, şi nu pe cea a reflexivului în sine („obiectiv", „dinamic", „eventiv") cu criterii semantico-sintactice („reciproc") şi sintactico-pragmatice („pasiv", „impersonal"). De aceea, este preferabilă o clasificare dominată de criteriul sintactic.
O altă diferenţă faţă de gramatica tradiţională este absenţa, ca şi în GALR, a „reflexivului" dintre categoriile de diateză (vezi **Categoria diatezei**).

3.1. Reflexivul care ocupă o poziţie sintactică poate fi de mai multe tipuri.

- Reflexivul **propriu-zis** apare în grupul verbal, cu funcţia de complement direct (a), de complement indirect (b) sau de complement prepoziţional (c); în grupul adjectival, cu funcţia de complement indirect (d) sau de complement prepoziţional (e):

(a) *Tu* ***te***$_{CD}$ *admiri în oglindă.*
(b) *Eu* ***îmi***$_{CI}$ *impun numeroase restricţii.*
(c) *El se bazează numai* ***pe sine***$_{CPrep}$.
(d) *Suferinţa cauzată* ***sieşi***$_{CI}$ *este cea mai grea.*
(e) *Este sigur* ***pe sine***$_{CPrep}$.

ⓘ Ca şi pronumele personal (vezi **Pronumele personal**), reflexivul poate participa la mecanisme de dublare, în care este antrenată o formă clitică şi una non-clitică:
Ion se iubeşte numai pe sine.
Cele două forme *se ... pe sine,* ocupă o poziţie sintactică unică, în acest caz, pe cea de complement direct.

- Reflexivul **posesiv** apare în grupul verbal, cu funcţia de complement posesiv (a) sau cu funcţia de complement direct, pentru anumite tipare de construcţie ((b) – „acuzativul posesiv" – vezi **Pronumele personal**); în grupul nominal, cu funcţia de posesor (c) sau de complement (d):

(a) *Ion **îşi**$_{CPos}$ scrie memoriile.*
(b) ***Mă**$_{CD}$ frec la ochi, El **se**$_{CD}$ spală zilnic la cap.*
(c) *Te indispun gândurile-**ţi**$_{Pos}$ negre.*
(d) *Te sperie plecarea-**ţi**$_{Compl}$ apropiată.*

- Reflexivul **factitiv** apare numai în grupul verbal, cu funcţia de complement direct (a) sau de complement indirect (b):

(a) *Ea **se**$_{CD}$ tunde numai la coafor.* – „pune pe cineva să o tundă"
*Tunzându-**se**$_{CD}$ numai la coafor, Maria arată foarte bine.*
(b) *Ea **îşi**$_{CI}$ face o rochie la croitoreasă.* – „o pune pe croitoreasă să-i facă o rochie"

3.2. Reflexivul care nu ocupă o poziţie sintactică şi-a pierdut valoarea pronominală şi este:

- **marcă sintactică** în structura predicatului, participând la realizarea opoziţiilor de diateză; în această ipostază, reflexivul (cu formă unică, de persoana a 3-a, *se*) poate fi:
  – pasiv (*Cărţile de popularizare **se** citesc uşor*);
  – impersonal (*În casa asta **se** doarme mult*);
- **formant** (component obligatoriu) în structura verbelor inerent reflexive:
  – reflexivul cu formă de acuzativ: *a se bosumfla, a se cruci, a se lamenta, a se văita;* reflexivul formant apare şi în structura unor verbe inerent reflexive impersonale, situaţie în care are întotdeauna formă de persoana a 3-a: *a se cădea, a se cuveni, a se înnopta, a se însera, a se întâmpla*;
  – reflexivul cu formă de dativ: *a-şi închipui, a-şi bate joc, a-şi da seama.*

4. Dificultăţi

- Forma accentuată a pronumelui reflexiv în acuzativ devine, prin conversiune, substantiv (*sinea, sinele*).
- Există verbe cu formă atât reflexivă, cât şi nereflexivă, care corespund unor sensuri diferite: *a aştepta* vs *a se aştepta la, a naşte* vs *a se naşte, a ruga* vs *a se ruga, a uita* vs *a se uita* etc. Prin urmare, este vorba de două unităţi lexicale diferite: verbele *a aştepta, a naşte, a ruga, a uita* sunt tranzitive nereflexive, iar *a se aştepta la, a se naşte, a se ruga, a se uita* sunt intranzitive cu formant reflexiv obligatoriu. Ca urmare a identităţii lor formale, în anumite construcţii, aceste verbe pot crea ambiguităţi: un exemplu precum *Copilul s-a născut uşor* are două interpretări: (a) verbul *a se naşte* este inerent reflexiv (pentru citirea „Copilul s-a născut singur, pe cale naturală"); (b) verbul tranzitiv *a naşte* apare într-o construcţie pasivă („Copilul a fost născut uşor de mama lui").
- Reflexivul formant care apare în structura unor verbe inerent impersonale (tipul *a se întâmpla, a se cuveni*) nu trebuie confundat cu reflexivul marcă sintactică participând la realizarea diatezei impersonale (*Oamenii dorm mult* – ***Se** doarme mult*).

- În structuri de tipul *Ea **îşi** face unghiile,* reflexivul este ambiguu, putând fi interpretat atât ca reflexiv propriu-zis, cu funcţia sintactică de complement posesiv („Ea îşi face unghiile singură"), cât şi ca reflexiv factitiv („Ea îşi face unghiile la manichiuristă"), cu funcţia de complement indirect.
- Pronumele personal propriu-zis poate să apară chiar dacă persoana şi numărul nominalului subiect coincid cu persoana şi numărul pronumelui complement, cu condiţia ca referentul să fie diferit:

  El$_{\text{pers. 3, sg., masc.}}$ ***Îl***$_{\text{pers. 3, sg., masc.}}$ *ajută pe Ion.*

5. Aspecte normative

- Trebuie să se acorde atenţie grafiei (folosirii cratimei) în situaţia înlănţuirii mai multor forme clitice pronominale (personale sau reflexive) conjuncte, de tipul: *adăugându-şi-o, amintindu-şi-l, uite-ţi-o* etc.
- Este greşită folosirea formelor *ni, vi,* în loc de *ne, v(ă),* în contexte reflexive, de tipul *ni-am adus aminte, vi-aţi adus aminte, vi-o amintiţi* etc. Formele *ni* şi *vi* se folosesc corect în contexte de tipul *ni-l amintim, vi-l aducem,* în coocurenţă cu o formă clitică de acuzativ.
- Este pleonastică asocierea pronumelui personal sau reflexiv cu valoare posesivă cu un adjectiv pronominal posesiv – *Ţi-a spălat maşina ta, Şi-a spălat maşina sa* –, cu excepţia unor structuri fixate în limbă, de tipul ***Îşi** vede de treaba **sa**, **Îşi** vede de viaţa **sa**.*

PRONUMELE RECIPROC

1. Caracteristici generale

Reciprocul este o subspecie a pronumelui reflexiv. Specificul reciprocului faţă de reflexiv constă în apariţia sa într-o **structură reorganizată sintactic** (vezi **Introducere, 4.1.3.**), în condiţii precise: în prezenţa subiectului multiplu sau a subiectului realizat prin nominal la plural.

- **Semantic,** reciprocul reflectă o relaţie simetrică între participanţii la acţiunea descrisă de verb şi îşi procură referinţa prin mecanisme anaforice (vezi **Anafora**), de la subiectul multiplu sau exprimat prin nominal la plural. La rândul său, subiectul cumulează referinţa participanţilor la acţiunea verbală din structura de bază.

> ⓘ Dată fiind natura de pronume personal, reciprocul de persoanele 1 şi a 2-a implică şi un mecanism deictic (vezi **Deixisul, 2.2.**).

- Aceşti participanţi pot fi realizaţi **sintactic** prin: subiect şi complement direct (a), subiect şi complement indirect (b):

(a) *X îl apără pe Y şi Y îl apără pe X >*
X_i şi Y_j se_{ij} apără (*unul$_i$ pe altul$_j$*) / *Ei_{ij} se_{ij} apără* (*unul$_i$ pe altul$_j$* / *între ei_{ij}* / *reciproc*)
(b) *X îi zâmbeşte lui Y şi Y îi zâmbeşte lui X >*
X_i şi Y_j $îşi_{ij}$ zâmbesc (*unul$_i$ altuia$_j$*) / *Ei_{ij} $îşi_{ij}$ zâmbesc* (*unul$_i$ altuia$_j$* / *reciproc*).

Aşa cum se poate vedea din exemple, reorganizarea sintactică reciprocă afectează o **construcţie primară** cu următoarele caracteristici:
– este o structură bipropoziţională;
– cele două propoziţii sunt coordonate;
– cele două propoziţii sunt structurate simetric, conţinând acelaşi verb bivalent şi aceleaşi nominale, dar cu ordinea sintactică inversată.

Reorganizarea reciprocă presupune:
– comprimarea celor două propoziţii coordonate într-una singură: cele două subiecte sunt coordonate (sau înlocuite cu un subiect exprimat prin nominal la plural) şi, prin acord cu subiectul, verbul din prima propoziţie capătă formă de plural, iar verbul din propoziţia a doua este suprimat;
– apariţia pronumelui reciproc (omonim cu reflexivul), care reia anaforic (vezi **Anafora**) simultan referentul subiectului şi al complementului (direct sau indirect) din structura de bază;
– posibilitatea (realizată frecvent) ca reciprocul să fie dublat prin grupări locuţionale pronominale de tipul *unul pe altul, unul altuia, fiecare pe fiecare, între noi / voi / ei* sau prin adverbul *reciproc,* care dezambiguizează construcţia.

- **Morfologic,** reciprocul apare numai cu forme de plural, care disting persoana şi cazul (acuzativ sau dativ) şi nu marchează genul.

📖 Gramatica tradiţională considera reciprocul ca fiind o valoare a reflexivului, mai precis o realizare a reflexivului obiectiv. Contextul sintactic specific şi reorganizarea sintactică a frazei pe care o presupune reciprocizarea îndreptăţesc însă considerarea reciprocului ca fiind un tip autonom de pronume.

ⓘ Trebuie făcută distincţia între reciprocitate ca trăsătură inerentă a verbelor numite „simetrice", care pot fi reflexive (cu formant reflexiv obligatoriu) – (a) – sau nereflexive – (b) –, şi verbele cu reciprocitate dobândită (care apar într-o structură reorganizată prin reciprocizare), în cazul cărora apare pronumele reciproc, cu funcţie sintactică (c):
(a) *X se aseamănă cu Y; X şi Y se aseamănă.*
X se înrudeşte cu Y; X şi Y se înrudesc.
(b) *X seamănă cu Y; X şi Y seamănă.*
X coexistă cu Y; X şi Y coexistă.
(c) *X şi Y se_{CD} ajută < X îl ajută pe Y şi Y îl ajută pe X.*
X şi Y $îşi_{CI}$ adresează urări < X îi adresează urări lui Y şi Y îi adresează urări lui X.

2. Inventar de forme

Pronumele reciproc cunoaşte numai forme clitice (neaccentuate), libere sau conjuncte (legate prin cratimă de suportul lor fonetic), comune cu cele ale pronumelui personal şi reflexiv la persoanele 1 şi a 2-a şi cu cele ale reflexivului la persoana a 3-a, numai la plural.

Cazul	Persoana 1 (pl.)	Persoana 2 (pl.)	Persoana 3 (pl.)
	pl.	pl.	pl.
A	*ne*	*v(ă)*	*s(e)*
D	*ne*	*v(ă)*	*(î)şi*

3. Dezambiguizarea pronumelui reciproc

Se poate face prin:

- **locuţiuni pronominale reciproce**, care nu acceptă modificări de topică, dar care păstrează caracteristici gramaticale impuse de verbul-centru din structura de bază (restricţiile de prepoziţie, de caz) sau caracteristici gramaticale (gen, număr) ale nominalelor pe care le reiau anaforic:
  – *unul pe altul / celălalt: Ei se cunosc unul pe altul; pe* este prepoziţia marcă a complementului direct din structura de bază;
  – *unul altuia: Ei îşi spun totul unul altuia;* se păstrează cazul dativ al complementului indirect din structura de bază;
  – *fiecare pe fiecare: Ei s-au ascultat fiecare pe fiecare; pe* este prepoziţia marcă a complementului direct din structura de bază;
- **grupuri prepoziţionale sau adverbiale,** care pot dezambiguiza atât un pronume reciproc în acuzativ, cât şi unul în dativ:
  – *(noi / voi / ei / ei) între noi / voi / ei / ei: Eu şi Ion* ne_A *ajutăm între noi;* $Îşi_D$ *adresează injurii ei între ei;*
  – adverbul *reciproc: Ei* se_A *ajută reciproc, Ei* $îşi_D$ *fac cadouri reciproc.*

Din punct de vedere **sintactic**, locuţiunile pronominale reciproce participă la mecanisme de dublare (emfatică) a pronumelui reciproc şi ocupă aceeaşi poziţie sintactică pe care o ocupă şi pronumele reciproc:

Ei <u>*se*</u>$_{CD}$ *văd* <u>***unul pe altul***</u>$_{CD}$.

> ⓘ Mecanismul de dublare reciprocă, în care locuţiunea pronominală dublează emfatic pronumele reflexiv clitic, este diferit de dublarea complementului direct, mecanism gramaticalizat, în care pronumele clitic dublează complementul realizat prin pronume non-clitic sau prin substantiv: ***Pe el****$_i$* ***/ Pe Ion****$_i$* *nu* l_i*-am mai văzut de trei ani.*

Grupurile prepoziţionale de tipul *(noi) între noi,* precum şi adverbul *reciproc,* care dublează numai semantic pronumele reciproc, fără a relua informaţia gramaticală a acestuia, au funcţia sintactică de circumstanţial de mod, referindu-se nu numai la verb, ci la ansamblul propoziţiei:

[*Ei se sprijină*] ***între ei***$_{CircMod}$.
[*Ei se sprijină*] ***reciproc***$_{CircMod}$.

4. Dificultăți

- În structurile reciproce de tipul *X se bazează pe Y și Y se bazează pe X > X și Y (ei) se bazează unul pe altul*, **se** nu este pronume reciproc cu funcție sintactică, ci este formant reflexiv în structura verbului inerent reflexiv *a se baza pe*. În aceste construcții, pentru a obține o citire reciprocă, este obligatorie prezența locuțiunii pronominale reciproce.
- În absența unei grupări dezambiguizatoare, în exemple de tipul *Ion și Gheorghe își corectează temele*, pronumele *își* poate fi interpretat atât ca reciproc în dativ cu funcția sintactică de complement indirect (pentru lectura „Ion și Gheorghe își corectează temele unul altuia"), cât și ca reflexiv în dativ cu funcția sintactică de complement posesiv („Ion și Gheorghe își corectează, fiecare, temele sale").
- În absența unei grupări dezambiguizatoare, în exemple de tipul *Ioana și Maria își fac cadou o excursie la Paris*, pronumele *își* poate fi interpretat atât ca reciproc în dativ, cu funcție de complement indirect (pentru lectura „Ioana și Maria își fac cadou una alteia o excursie la Paris"), cât și ca reflexiv în dativ, tot cu funcție de complement indirect (pentru lectura „Ioana și Maria își fac cadou, fiecare, câte o excursie la Paris").

5. Aspecte normative

- Gruparea pronominală *unul* + prepoziție + *celălalt* poate fi folosită numai dacă participanții la acțiune sunt doi: *Ion și Gheorghe sunt frați. Ei se ajută* ***unul pe celălalt***. Dacă există mai mulți participanți la acțiune, se folosește gruparea *unul* + prepoziție + *altul*: *Ion, Gheorghe și Vasile sunt frați. Ei se ajută* ***unul pe altul***. Este incorectă deci formularea *Ion, Gheorghe și Vasile sunt frați. Ei se ajută* ***unul pe celălalt***.

ADJECTIVUL PRONOMINAL DE ÎNTĂRIRE

1. Caracteristici generale

Adjectivul de întărire este o formă cu caracteristici hibride, din punct de vedere formal (adjectivale și pronominale) și funcțional (marcă de emfază și de coreferențialitate).
Din punct de vedere **semantico-pragmatic**, este un intensificator, un focalizator (cu rol emfatic) și (în anumite contexte) o marcă anaforică (reflexivă).
Din punct de vedere **morfologic**, are flexiune în funcție de gen, număr și caz (categorii nominale), dar și de persoană (categorie pronominală).
Din punct de vedere **sintactic**, este un modificator extern, care se atașează grupului nominal determinat (în exterior, la stânga sau la dreapta), acordându-se cu centrul grupului:

$[_{GN}$ ***Însuși*** *[noul director*$_{Centru}$ *al școlii]] a venit;*
A venit $[_{GN}$ *[noul director*$_{Centru}$*]* ***însuși***].

📖 Tratarea adjectivului de întărire în cadrul pronumelui se justifică doar pentru că acesta are categoria persoanei şi din motive etimologice (principalul său component, *însu-*, provine dintr-un pronume latin care stă şi la baza formelor pronominale *însul, dânsul*).
Se consideră, în genere, că în limba veche *însuşi* funcţiona şi ca pronume plin, ca substitut (*Însuşi a venit; a venit însuşi*); de fapt, aceste construcţii îl arată mai curând ca un modificator „flotant" (cu plasare liberă), care părăseşte GN, ca şi anumiţi cuantificatori (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 4.3.**).

2. Inventar de forme şi flexiune

Fiind la origine un compus (din *însu* şi cliticul reflexiv), adjectivul de întărire are flexiune internă: primul component marchează prin desinenţe genul, numărul şi cazul (*însu-, însă-, înşi-, înse-*), iar al doilea – persoana (*-mi, -ţi, -şi, -ne, -vă, -şi*).

	Persoana 1 sg.	Persoana 2 sg.	Persoana 3 sg.	Persoana 1 pl.	Persoana 2 pl.	Persoana 3 pl.
masculin	N-A-G-D *însumi*	N-A-G-D *însuţi*	N-A-G-D *însuşi*	N-A-G-D *înşine*	N-A-G-D *înşivă*	N-A-G-D *înşişi*
feminin	N-A *însămi*	N-A *însăţi*	N-A *însăşi*	N-A-G-D *însene*	N-A-G-D *însevă*	N-A-G-D *înseşi* *însele*
	G-D *însemi*	G-D *înseţi*	G-D *înseşi*			

La persoana a 3-a plural, femininul *înseşi* (format cu cliticul reflexiv) este concurat de forma *însele* (în care secvenţa *le* corespunde cliticelor de acuzativ şi dativ ale pronumelui personal propriu-zis).

Adjectivul de întărire realizează, prin flexiunea internă, acordul în gen, număr şi caz cu regentul său:

băiatul însuşi / fata însăşi
fata însăşi / fetele înseşi
fata însăşi / fetei înseşi.

Formele sale au întotdeauna accent frastic.

3. Contexte şi funcţii sintactice

Adjectivul de întărire se comportă diferit, după cum centrul grupului în care apare este pronume (*el însuşi*) sau substantiv obligatoriu determinat (*omul însuşi, însuşi omul, acest om însuşi*).

- Este singurul modificator al formelor pline (non-clitice) ale pronumelor personale şi reflexive care poate să apară în orice context alături de ele, de preferinţă în postpoziţie

(*eu însumi / însumi eu; ţie însuţi; pe el însuşi, pe sine însuşi* etc.). Cu formele de acuzativ şi dativ, postpoziţia este obligatorie: *(pe) mine însumi; ţie însuţi.*
Cu reflexivul, adjectivul de întărire formează o asociere stabilă, care tinde spre statutul de formă compusă (în special cu *sie*, niciodată cu *sieşi*): *îşi spune multe* ***sie însuşi****, în gând.*
Formele de întărire se folosesc foarte des ca marcă anaforică (reflexivă), în asociere cu forma accentuată a pronumelui personal. Pronumele personal însoţit de adjectivul de întărire devine astfel un echivalent funcţional al formei pline a reflexivului (însoţite sau nu de un adjectiv de întărire cu rol emfatic):

El$_i$ ***se***$_i$ *învinovăţeşte* ***pe*** [***el însuşi***]$_i$ = ***El***$_i$ ***se***$_i$ *învinovăţeşte* ***pe*** [***sine***]$_i$ / ***pe*** [***sine însuşi***]$_i$

În contextele în care verbul nu are formă reflexivă, secvenţa alcătuită din pronumele personal şi adjectivul de întărire este singurul mijloc de a marca reflexivitatea (coreferenţialitatea cu subiectul):

(a) ***Radu***$_i$ *contează pe* ***el***$_j$. (= referentul pronumelui *el* e, mai probabil, diferit de Radu)
(b) ***Radu***$_i$ *contează pe* ***el***$_i$ ***însuşi***$_i$. (= referentul pronumelui *el* e Radu)

În exemplul (a), interpretarea coreferenţială (*el = Radu*) nu este imposibilă, ci doar improbabilă. Prezenţa adjectivului de întărire (b) dezambiguizează construcţia, indicând clar identitatea de referent.

- Ca modificator al substantivului cu determinant, adjectivul de întărire poate apărea atât înainte, cât şi după centru şi ceilalţi determinanţi şi adjuncţi:

[$_{GN}$ [*Omul acesta*] ***însuşi***] *a câştigat* / [$_{GN}$ ***Însuşi*** [*acest om*]] *a câştigat.*
[$_{GN}$ [*Omul simpatic*] ***însuşi***] / [$_{GN}$ ***Însuşi*** [*simpaticul om*]].

- Centrul poate fi şi un demonstrativ; în această situaţie, adjectivul de întărire este de obicei postpus: *acesta însuşi.*

4. Valori şi utilizări

Semantic, în folosirea sa ca intensificator sau marcă de emfază, *însuşi* focalizează nominalul şi activează o presupoziţie de tipul „nu altcineva (la care ne-am fi aşteptat)". În asemenea situaţii, *însuşi* este echivalent funcţional cu focalizatorul *chiar.*

A venit să verifice stadiul lucrărilor ***însuşi*** *ministrul.* = ***chiar*** *ministrul.*

Când funcţionează ca marcă reflexivă, indicând coreferenţialitatea cu subiectul, *însuşi* nu mai este focalizator şi nu se mai poate echivala cu *chiar.*

Dan$_i$ *vorbeşte mult despre el*$_i$ ***însuşi***$_i$.

5. Aspecte normative

În vorbirea neîngrijită, paradigma complexă a adjectivului *însuşi*, cu forme diferite şi cu flexiune internă, este înlocuită de o formă unică, invariabilă (mai ales *însăşi* sau *însuşi*).
Întrucât această greşeală este deseori corectată în şcoală şi de cei din jur, vorbitorii actuali tind să evite folosirea adjectivului de întărire, înlocuindu-l cu marca focalizatoare *chiar*.

ADJECTIVUL PRONOMINAL POSESIV

1. Caracteristici generale

Posesivul este un tip de adjectiv pronominal personal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice proprii.

- **Semantic**, adjectivul posesiv desemnează o entitate care are calitatea de **posesor**.
- **Morfologic**, posesivul are o structură internă hibridă, în forma sa amalgamându-se trăsături ale pronumelui personal şi trăsături ale adjectivelor variabile prototipice: în forma lexemului posesiv se marchează persoana posesorului şi numărul de posesori (trăsături pronominale) şi acordul în gen, în număr şi în caz cu nominalul care exprimă obiectul posedat (trăsături adjectivale).
- **Sintactic**, posesivul se caracterizează doar prin realizare adjectivală şi prin contexte restrânse (tipic adjectivale): *cartea **mea** e pe masă*.

În gramatica tradiţională românească, se considera că posesivul are atât variantă adjectivală, cât şi variantă pronominală. În această gramatică, unitatea denumită tradiţional „pronume posesiv" (*cartea Ioanei e pe noptieră, **a mea** e pe masă*), care trimite simultan la un posesor (***mea***) şi la un obiect posedat (pronumele semiindependent ***al***, sub forma ***a***, care substituie substantivul *carte*), se va analiza ca [pronume semiindependent + adjectiv pronominal posesiv] (vezi **Pronumele semiindependent *al***). Unitatea *al* din componenţa „pronumelui posesiv" este întotdeauna un substitut echivalent cu un grup nominal determinat definit. *Al* pronume semiindependent se deosebeşte însă de marca posesiv-genitivală *al*, care apare în cazul neadiacenţei adjectivului posesiv la articolul definit (vezi *infra*, **2.3.**; **Pronumele semiindependent *al*, 5.2.**). Diferenţele de referenţialitate („pronumele posesiv" trimite simultan la obiectul posedat şi la posesor), precum şi diferenţele gramaticale dintre marca posesiv-genitivală *al* şi pronumele semiindependent *al* stau la baza acestei schimbări de interpretare gramaticală (vezi **Pronumele semiindependent *al*, 1., 5.2.**).
Această interpretare urmează, în linii generale, soluţia propusă în GALR (de a analiza diferit cele două ipostaze – adjectiv posesiv *vs* pronume semiindependent + adjectiv posesiv), însă diferă de GALR în privinţa statutului lexemului posesiv (de exemplu, *mea* din *cartea **mea***): vom interpreta acest lexem ca o specie pronominală distinctă, care nu are decât variantă adjectivală (asemenea pronominalului de întărire, vezi **Adjectivul pronominal de întărire**), spre deosebire de GALR, unde se propune interpretarea acestui lexem ca formă de genitiv a pronumelui personal.

> ⓘ Termenul *posesiv* este folosit, în această gramatică, cu două sensuri:
> – în sintagma *adjectivul pronominal* ***posesiv***, pentru a desemna un tip de pronume (personal) care are doar variantă adjectivală (sensul cu care este folosit în acest capitol);
> – în sintagma *complement* ***posesiv***, pentru a desemna un tip de complement din grupul verbal (vezi **Complementul posesiv**).
> În această gramatică, termenul *posesor* este folosit cu trei sensuri:
> – prin „posesor" se desemnează unul dintre membrii relației de posesie *posesor – obiect posedat*; cu acest sens se folosește cu precădere în acest capitol;
> – prin „Posesor" (scris cu majusculă) se desemnează un rol tematic atribuit de verb sau de substantiv: ***Ion***$_{Posesor}$ *are o carte; caietul* ***profesorului***$_{Posesor}$ (vezi **Introducere, 3.2.2., 3.2.2.4.1.**).
> – prin „posesor" (abreviat ca Pos) se desemnează o funcție sintactică îndeplinită de anumiți constituenți în interiorul grupului nominal: [*cartea*$_{Centru+Det}$ [$_{GPrep}$ ***a doi copii***]$_{Pos}$] (vezi **Posesorul**).

Pe lângă numele de rudenie (vezi **Substantivul și grupul nominal, 3.1.6.**), în limbajul popular, adjectivul posesiv poate avea statutul de **clitic**, atașându-se direct la un substantiv nearticulat (vezi *frate-**meu**, soră-**ta**, noră-**mea**, taică-**său**, soru-**sa**, noru-**mea*** etc., în comparație cu *frate<u>le</u>* ***meu***, *sor<u>a</u>* ***ta***, *nor<u>a</u>* ***mea***, *tată<u>l</u>* ***său***). Atât substantivul suport, cât și adjectivul posesiv clitic pot avea formă fonetică modificată: *frate-**miu**, sor-**sa**, nor-**mea**, taică-**su*** etc.

2. Inventar și caracteristici morfologice

2.1. Posesivul variază morfologic în funcție de (a) cazul și persoana posesorului și numărul de posesori și de (b) genul obiectului posedat și numărul de obiecte posedate.

			Persoana 1		Persoana a 2-a		Persoana a 3-a	
			N-A	G-D	N-A	G-D	N-A	G-D
un singur posesor	un singur obiect posedat	masculin (neutru)	*meu*		*tău*		*său*	
		feminin	*mea*	*mele*[1]	*ta*	*tale*	*sa*	*sale*
	mai multe obiecte posedate	masculin	*mei*		*tăi*		*săi*	
		feminin (neutru)	*mele*		*tale*		*sale*	
mai mulți posesori	un singur obiect posedat	masculin (neutru)	*nostru*		*vostru*		–	
		feminin	*noastră*	*noastre*	*voastră*	*voastre*	–	
	mai multe obiecte posedate	masculin	*noștri*		*voștri*		–	
		feminin (neutru)	*noastre*		*voastre*		–	

[1] La feminin singular (un singur obiect posedat), forma de N-A se distinge de cea de G-D: *fata* ***mea / ta / sa / noastră / voastră*** vs *fetei* ***mele / tale / sale / noastre / voastre.***

- Posesivul manifestă, în egală măsură, trăsături de pronume şi trăsături de adjectiv. Caracterul său pronominal se manifestă prin **marcarea persoanei posesorului şi a numărului de posesori**, independent de numărul nominalului care exprimă obiectul posedat. Opoziţia de gen a posesorului nu se reflectă în forma adjectivului posesiv (*său* poate indica atât un posesor masculin, cât şi unul feminin). Ca trăsătură adjectivală a clasei posesivului, reţinem **acordul** acestuia cu obiectul posedat. Ca orice adjectiv variabil, posesivul se acordă **în gen, în număr** şi **în caz** cu nominalul care exprimă obiectul posedat şi manifestă omonimiile de gen obişnuite: când obiectul posedat este la singular, neutrul este omonim cu masculinul, iar când obiectul posedat este la plural, neutrul este omonim cu femininul. Mai mult, desinenţele posesivului sunt comune cu ale adjectivelor prototipice (***greu*** – ***greaØ*** – ***grei*** – ***grele***, ca şi ***meu*** – ***meaØ*** – ***mei*** – ***mele***, sau ***albastru*** – ***albastră*** – ***albaştri*** – ***albastre***, ca şi ***nostru*** – ***noastră*** – ***noştri*** – ***noastre***).
- Paradigma posesivului este defectivă în contextele în care există mai mulţi posesori (de persoana a 3-a) şi un singur / mai multe obiecte posedate. Pentru suplinirea acestei deficienţe a paradigmei, se foloseşte la persoana a 3-a plural forma pronumelui personal, în cazul genitiv (*băiatul / fata // băieţii / fetele* ***lor***), formă care nu distinge însă genul obiectului posedat.

  În afară de faptul că genitivul pronumelui personal de persoana a 3-a plural suplineşte o deficienţă paradigmatică a posesivului, şi în cazul persoanei a 3-a singular se folosesc, în concurenţă cu posesivul, formele de genitiv ale pronumelui personal, care disting genul posesorului, însă nu şi pe cel al obiectului posedat (*băiatul / fata / băieţii / fetele* ***lui / ei***).

2.2. Caracterul **hibrid** morfologic al lexemului posesiv se observă prin analiza morfematică: în partea iniţială a lexemului posesiv (în radical) se manifestă trăsăturile sale pronominale (informaţiile gramaticale privitoare la posesor: persoana posesorului şi numărul de posesori); în partea finală a lexemului posesiv (la nivelul desinenţelor) se manifestă trăsăturile sale adjectivale (trăsături de acord în gen, în număr şi în caz cu regentul).

În flexiunea posesivului se regăsesc omonimiile (cazuale) din flexiunea substantivală şi adjectivală: la masculin, există omonimie cazuală totală, pe când la feminin, nominativ-acuzativul se distinge de genitiv-dativ şi forma de feminin plural este identică cu cea de genitiv-dativ singular (compară *(cartea) mea* – *(cărţii) mele* – *(cărţile) mele* cu *(o) casă grea* – *(unei) case grele* – *(nişte) case grele*).

> ⓘ Formele de masculin se caracterizează la singular prin *-u* (*me-u, tă-u, să-u, nostr-u, vostr-u*), iar la plural prin *-i* (*me-i, tă-i, să-i, noştr-i, voştr-i*); numărul de obiecte posedate se distinge şi prin alternanţa consonantică *s(t), s(tr) / ş(t), ş(tr)* din radical (***nostru*** – ***noştri***: un obiect posedat – mai multe obiecte posedate). Formele de feminin se caracterizează la singular, nominativ-acuzativ prin *-Ø* sau *-ă* (*mea-Ø, ta-Ø, sa-Ø, noastr-ă, voastr-ă*), iar la singular, genitiv-dativ şi la plural (toate cazurile) prin *-le* sau *-e* (*me-le, ta-le, sa-le, noastr-e, voastr-e*) – această realizare desinenţială respectă tiparul ***stea*** – ***stele***. În seria posesivelor care indică mai mulţi posesori, formele de masculin se disting de cele de feminin prin alternanţa vocalică *o/oa* din radical (***nostru / vostru / noştri / voştri*** vs ***noastră / voastră / noastre / voastre***).

Opoziţia de persoană (a posesorului) se exprimă în segmentul iniţial al radicalului: *m-, t-, s-, n-, v-*. Opoziţia de număr (a posesorului) se manifestă tot în radical: sg. *me(-u) / tă(-u)* – pl. *nostr(-u) / vostr(-u)*.

2.3. Marca posesiv-genitivală *al* se foloseşte în contexte în care adjectivul posesiv nu este strict adiacent la un substantiv articulat cu articol definit (identice cu contextele în care apare şi genitivul precedat de *al*). Există trei asemenea contexte, care se deosebesc prin poziţia adjectivului posesiv faţă de centrul substantival şi prin adiacenţa acestuia la centrul substantival.

- Adjectivul posesiv este antepus unui substantiv nearticulat, situaţie în care îndeplineşte şi funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal: *de o durere fără margini* ***al meu suflet*** *e pătruns* (Alecsandri, *Muntele de foc*), *putut-am şti c-**a ta** îngenunchere / izvor e numai la dorinţi d-acestea?* (Eminescu, *Teatru original. Dramele istorice*).

> ⓘ Structura cu adjectiv posesiv antepus substantivului nearticulat este considerată învechită, livrescă, însă pare a se revigora în limba curentă. După cum arată şi sursele exemplelor de mai sus, această structură este folosită cu precădere în limba literară din secolul al XIX-lea. Prin raportare la caracteristicile sintactice ale limbii literare actuale, această structură poate fi considerată un **arhaism morfosintactic**.

- Adjectivul posesiv este postnominal şi adiacent la un substantiv care nu este articulat cu articol definit (substantivul poate fi articulat cu articol nedefinit, însoţit de un determinant demonstrativ, de un numeral sau de alţi determinanţi): *o carte* ***a mea****, această carte* ***a mea****; el se ajuta foarte mult cu două copile* ***ale sale***.
- Adjectivul posesiv este postnominal, subordonat unui substantiv articulat cu articol definit, însă nu este strict adiacent la acesta: *Cartea aceasta* ***a mea*** *e veche*, *Semnul de întrebare* ***al nostru*** *exprimă doar îndoiala*.

> ⓘ Când adjectivul posesiv este strict adiacent la un constituent articulat cu articol definit (substantiv articulat sau adjectiv antepus, care preia formal articolul definit), marca posesiv-genitivală *al* nu se realizează: *cartea* ***mea****, maşina* ***voastră*** etc.; *Dar natura, marea* ***noastră*** *învăţătoare; frumoasa* ***mea*** *stăpână* (Maiorescu, *Critice*).

3. Funcţiile sintactice ale adjectivului posesiv

- Funcţia sintactică tipică a **adjectivului posesiv** este de **posesor**, subordonat unui centru nominal:

$[_{GN}$ *Cartea*$_{Centru+Det}$ $[$***mea***$]_{Pos}]_S$ *este pe masă.*
$[_{GN}$ *Caietele*$_{Centru+Det}$ $[$*acestea*$]_{Det\ emfatic}$ $[$***ale tale***$]_{Pos}]_S$ *sunt pe masă.*
Cartea mea e pe masă. $[_{GNpron}$ *Ale* $[$***tale***$]_{Pos}]_S$ *sunt în ghiozdan.*

- Pe lângă un centru realizat prin substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, adjectivul posesiv îndeplineşte funcţia sintactică de complement în grupul nominal:

$[_{GN}$ *Abuzul*$_{Centru+Det}$ $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *nu va scăpa nepedepsit.*
$[_{GN}$ *Superioritatea*$_{Centru+Det}$ $[$*asta*$]_{Det\ emfatic}$ $[$***a sa***$]_{Compl}]_S$ *e doar aparentă.*
$[_{GN}$ *Fratele*$_{Centru+Det}$ $[$***tău***$]_{Compl}]_S$ *a ajuns.*

- Adjectivul posesiv poate îndeplini şi funcţia sintactică de **determinant**, în condiţiile în care este elementul care integrează în enunţ grupul nominal. Există două asemenea contexte.
  - Posesivul clitic (*frate-meu, soră-ta* etc.) este întotdeauna **determinantul** grupului nominal.

> ⓘ Grupul nominal cu adjectiv posesiv clitic este incompatibil cu alţi determinanţi (**acest frate-meu*, **aceeaşi noră-mea*, **frumosul frate-miu* etc.), ceea ce indică faptul că adjectivul posesiv este **determinantul** grupului nominal.
> A nu se confunda acest context sintactic cu cel în care substantivul relaţional este articulat (*fratele meu*, *sora mea* etc.). În aceste contexte, determinantul grupului este articolul definit; adjectivul posesiv are funcţia sintactică de complement în grupul nominal.

  - Adjectivul posesiv antepus substantivului-centru are funcţia sintactică de determinant al grupului nominal **doar** dacă este primul constituent al grupului nominal (*să alini **al meu** oftat*, Hasdeu; vezi şi exemplele de mai sus, **2.3.**); în limba mai veche, adjectivul posesiv putea fi precedat de alţi constituenţi cu funcţia sintactică de determinant al GN, caz în care posesivul este analizat drept **posesor** sau drept **complement** (în funcţie de natura centrului substantival), iar cuvântul care îl precedă, ca **determinant**: [$_{GN}$ [*acest*]$_{Det}$ [***al nostru***]$_{Pos}$ *steag*], [$_{GN}$ [*acest*]$_{Det}$ [***al nostru***]$_{Compl}$ *chin*]. Toate structurile în care un alt determinant precedă un posesiv antepus centrului substantival sunt învechite. Adjectivul posesiv antepus are un statut privilegiat în grupul nominal în raport cu alţi subordonaţi ai centrului substantival (dar nu şi cu modificatorii adjectivali), ocupând o poziţie mai apropiată de substantivul-centru (compară *acest **al nostru** steag* cu *****al nostru** acest steag*; vezi însă *frumosul **nostru** steag* şi ***al nostru** frumos steag*). Antepunerea posesivului are funcţie retorică, contrastivă.

> ⓘ În toate cele trei poziţii sintactice pe care le poate ocupa (posesor, complement şi determinant), adjectivul posesiv are o semnificaţie de posesie, sens conţinut în matricea sa lexicală. A nu se confunda acest rol semantic, de exprimare a unei relaţii de posesie, cu funcţia sintactică pe care elementul o îndeplineşte: deşi are acelaşi conţinut semantic, un element poate face parte din organizări sintactice diferite.

4. Dificultăţi

4.1. Constituentul posesiv care apare în poziţiile sintactice de **nume predicativ**, de **subiect**, de **predicativ suplimentar** se va analiza ca grup nominal având structura [pronume semiindependent + adjectiv posesiv]. În aceste structuri, *al* stă pentru un grupul nominal definit şi, din punct de vedere referenţial, grupul sintactic [*al* + adjectiv pronominal posesiv] trimite simultan la obiectul posedat (prin *al*) şi la posesor (prin adjectivul posesiv), pe când adjectivul posesiv trimite **doar** la posesor.

> ⓘ Constituentul din poziţia NP s-a mai analizat şi drept adjectiv posesiv, precedat de marca posesivă *al* ca urmare a neadiacenţei posesivului la un substantiv determinat definit. Este preferabilă însă analiza acestor nume predicative ca grupuri nominale cu centru pronume (pronumele semiindependent *al*) pentru că adjectivele pronominale nu pot îndeplini funcţia sintactică de nume predicativ, această poziţie fiind rezervată, în general, variantelor lor pronominale: *El este acesta / *acest*, *El este altul / *alt* sau pronumelor în general.

4.2. În poziţia sintactică de complement al prepoziţiei, posesivul are statut de pronume: *contra **mea**, dedesubtul **său*** (nu **contra a mea*, **dedesubtul al său*). Aceste contexte sunt încă un exemplu al interferenţei posesiv – genitiv: forma posesivă substituie un locutor / alocutor recuperabil contextual şi funcţionează ca pronume personale în genitiv, pentru că sensul posesiv (de a trimite la un posesor) dispare în aceste contexte. Prin aceste utilizări, se suplineşte inexistenţa formei de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 şi a 2-a, singular şi plural şi se creează o paradigmă **contextuală** completă de genitiv a pronumelui personal: *contra **mea / ta / lui / ei / sa / noastră / voastră / lor.***

ⓘ Echivalenţa posesivului cu un pronume personal în acest context a fost considerată un argument pentru interpretarea lexemului posesiv drept o formă de genitiv a pronumelui personal (vezi prima notă ⓘ de sub **1.**). Acest argument (distribuţional) nu este suficient însă pentru a considera că adjectivul posesiv în ansamblu este o formă de genitiv a pronumelui personal (nu se pot trece cu vederea trăsăturile de acord cu regentul, caracteristici tipic adjectivale ale posesivului, şi diferenţele distribuţionale dintre grupul nominal în genitiv şi adjectivul pronominal posesiv).

5. Aspecte normative

- În structurile cu adjectiv posesiv clitic de persoana a 3-a poate apărea, pleonastic, un genitiv pronominal sau substantival (***mă-sa lui**, tac-**su băiatului***). Adjectivul posesiv apare, de asemenea, în structuri cu dativ posesiv (cu posesor dublu marcat): ***Mi-**am luat cărţile **mele.*** Aceste structuri sunt nerecomandabile.
- În ceea ce priveşte grafia posesivelor, se impun următoarele observaţii:
  – formele de masculin plural (persoanele 1 şi a 2-a plural) se scriu cu un singur *i* final (*noştri, voştri*), nu cu doi *i* (*noştrii, voştrii*);
  – posesivele clitice se leagă grafic obligatoriu prin cratimă de suportul lor (*maică-**sa**, mă-**sa**, frate-**su***); scrierea fără cratimă (separarea de suportul lor) sau alipirea directă la suport sunt greşite (*mă **sa**, tac **su*** sau *măsa, tacsu*);
  – formele cu posesiv clitic de G-D *soră-**tii**, noră-**mii**, mă-**sii*** se scriu cu doi *i.*

PRONUMELE SEMIINDEPENDENT *AL*

1. Caracteristici generale

Al este un pronume nepersonal de tip special, cu caracteristici sintactice, semantice şi morfologice proprii.

- **Sintactic**, după cum arată şi denumirea sa, *al* este un cuvânt dependent, care necesită o complinire obligatorie la dreapta (un grup nominal în genitiv sau un adjectiv posesiv – vezi *infra*, **3.**). Compară structurile de mai jos: în (a), pronumele demonstrativ

este un cuvânt independent şi poate apărea singur; în schimb, pronumele semiindependent este obligatoriu urmat de o complinire (b):

(a) $[_{GNpron}$ ***Acela***$]_S$ *e galben.*
(b) **Al e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GN}$ ***Ioanei***$]]_S$ *e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GNpron}$ ***aceluia***$]]_S$ *e galben.*
Casa este $[_{GNpron}$ ***a*** $[_{GNpron}$ ***alor noştri***$]]_{NP}$
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[_{GNnum}$ ***primului dintre ei***$]]_S$ *e galben.*
$[_{GNpron}$ ***Al*** $[$***meu***$]]_S$ *e galben.*

Spre deosebire de alte pronume nepersonale, *al* **nu are** şi variantă adjectivală.

ⓘ *Al* nu este singurul pronume semiindependent din limba română. În clasa demonstrativului se găseşte semiindependentul *cel* (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5**), care, la fel ca *al*, necesită o complinire obligatorie la dreapta (compară: ***Cel din dreapta*** *a vorbit* cu **Cel a vorbit*). Spre deosebire de *al* însă, *cel* are atât variantă pronominală (***Cel din dreapta*** *a vorbit*), cât şi variantă adjectivală (*Băiatul* ***cel frumos*** *a vorbit*).

- **Semantic,** *al* este un cuvânt care substituie un substantiv recuperabil din context; *al* este un pronume definit pentru că, în toate situaţiile, **este echivalent cu un substantiv determinat definit**. În toate contextele în care apare, structura [pronume semiindependent + complinire obligatorie] trimite la doi referenţi: *al* trimite la un substantiv definit; complinirea sa (GN în genitiv sau adjectiv posesiv) trimite la un alt referent.
- **Morfologic,** *al* are o paradigmă săracă (defectivă la G-D singular) care include următoarele forme: ***al, a, ai, ale, alor***. Forma *alor* este restrânsă la combinaţia cu adjectivul posesiv (*alor mei, alor noştri*), însă, rar, poate apărea şi în combinaţie cu substantive în genitiv (*alor casei*) sau cu pronume în genitiv (*alor lui*) în structuri cvasifixate.
Al preia informaţiile gramaticale de gen de la nominalul pe care îl reia, dar este marcat cazual şi primeşte număr în contextele în care apare:

Florile$_{fem. (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.* → ***Ale***$_{fem. (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.*
Le-am dat ***părinţilor***$_{masc. (pl.)}$ *mei telefon.* → *Le-am dat* ***alor***$_{masc. (pl.)}$ *mei telefon.*
Cărţile$_{fem. (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.* ***A***$_{fem. (sg.)}$ *mea e în ghiozdan.*

🕮 În gramatica tradiţională românească, grupările de tipul [*al* + adjectiv posesiv] se analizau ca pronume posesive. În această gramatică (ca şi în GALR), aceste grupări se interpretează ca structuri care conţin un centru pronominal, pronumele semiindependent *al*, şi o complinire realizată prin adjectiv posesiv (vezi şi **Adjectivul pronominal posesiv, 1.** şi *infra*, **5.2.**).
La fel ca toate structurile cu pronume semiindependent, gruparea [*al* + adjectiv posesiv] trimite simultan la doi referenţi din contextul lingvistic (*al* trimite la „obiectul posedat", pe care îl substituie, iar adjectivul posesiv trimite la „posesor"), astfel că fiecare component al grupării are independenţă referenţială. Analiza propusă în această gramatică surprinde disparitatea referenţială a celor două componente, conferindu-le independenţă în segmentarea sintactică.

ⓘ A nu se confunda structura [pronume semiindependent + adjectiv posesiv] cu acele contexte în care adjectivul posesiv este precedat de marca posesiv-genitivală *al* ca efect al neadiacenței stricte a adjectivului posesiv la un regent determinat cu articol definit: *o carte* ***a mea****, această carte* ***a mea****, cartea aceasta* ***a mea*** *e veche,* ***al meu suflet*** *e pătruns de flori* (vezi şi *infra*, **5.1., 5.2.; Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**).

2. Procurarea referinţei

Al îşi procură referinţa *anaforic*, prin raportare la substantive din cadrul discursului. Elementul cu care este echivalent este un substantiv determinat definit; astfel, grupurile nominale care cuprind în organizarea lor sintactică pronumele semiindependent *al* au interpretare determinată definit:

Pe pervaz sunt două flori. Cea roşie e a Ioanei. ***A mea*** *e roz.*
(*Pe pervaz sunt două flori. Floarea roşie e a Ioanei.* ***Floarea mea*** *e roz.*)
S-au pierdut multe creioane, şi ***ale mele*** *şi* ***ale tale****.*

Rar, *al* îşi poate procura referinţa şi *deictic*, prin raportare la contextul situaţional [există mai multe ceasuri pe masă; unul dintre vorbitori arată cu degetul şi spune:] *Dă-mi-l, te rog, pe* ***al meu****.*

Al este un substitut pronominal **pur**, care, în afară de a substitui un substantiv determinat definit, nu adaugă nicio informaţie semantică suplimentară grupului nominal din care face parte.

ⓘ În toate apariţiile sale, *al* substituie un substantiv (grup nominal) determinat definit, însă nu este obligatoriu ca acest substantiv (grup nominal) să fi fost menţionat ca definit anterior în context: *Sunt câteva ceasuri*$_{i,j,k}$ *pe masă. Dă-mi-l pe* ***al***$_i$ ***meu*** (= ***ceasul***$_i$ ***meu***). În mod similar îşi obţin referinţa şi alte cuvinte inerent definite, precum demonstrativele: *Sunt câteva ceasuri*$_{i,j,k}$ *pe masă. Dă-mi-l pe* ***ăsta***$_i$ (= [***ceasul ăsta***]$_i$). Însuşirea unui grup nominal de a fi definit se dobândeşte în context, entitatea desemnată prin grupul nominal definit fiind **cunoscută în enunţ** (vezi **Determinantul, 3.**). De asemenea, *al* primeşte număr în contextele în care apare: (vezi exemplul de mai sus) ***Cărţile***$_{fem.\ (pl.)}$ *Ioanei sunt pe masă.* ***A***$_{fem.\ (sg.)}$ *mea e în ghiozdan. Al* reia deci matricea lexicală a unui substantiv menţionat anterior în discurs (reia trăsătura de gen, care este o trăsătură inerentă a substantivelor) şi primeşte trăsăturile gramaticale de număr şi de caz în contextele în care apare.

3. Paradigma pronumelui semiindependent *al* şi complinirile sale

Pronumele semiindependent *al* are paradigmă incompletă (nu are forme de genitiv-dativ singular):

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*al*	*ai*	*a*	*ale*
G = D	–	*alor*	–	*alor*

Contextele în care poate apărea pronumele semiindependent *al* sunt: nominativ-acuzativ (singular şi plural) şi genitiv-dativ plural.

Spre deosebire de celălalt pronume semiindependent din limba română, demonstrativul semiindependent *cel* (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), care are o serie de complinri de diverse tipuri, *al* se poate combina doar cu un grup nominal în genitiv sau cu un adjectiv posesiv:

$[_{GNpron}$ ***al*** $[_{GN}$ *Mariei*$]]$;
$[_{GNpron}$ ***a*** $[_{GNpron}$ *lor*$]]$;
$[_{GNpron}$ ***ale*** $[_{GNpron}$ *aceluia*$]]$;
$[_{GNpron}$ ***al*** $[_{GNnum}$ *celui de al doilea*$]]$;
$[_{GNpron}$ ***alor*** $[$*tăi*$]]$.

> ⓘ Spre deosebire de celelalte compliniri ale lui *al*, adjectivul pronominal posesiv nu formează grup sintactic (nu primeşte subordonaţi), întocmai ca restul adjectivelor pronominale (vezi **Pronumele. Caracteristici generale, 3.**).

4. Funcţiile sintactice ale pronumelui semiindependent *al* şi ale complinirilor sale

4.1. Grupul nominal cu centru pronumele semiindependent *al* poate ocupa diverse poziţii sintactice tipice grupului nominal: subiect (a), complement direct, precedat de prepoziţia *pe* (GPrep în ansamblu îndeplineşte funcţia sintactică de complement direct) (b), complement indirect (c), complement prepoziţional (GPrep în ansamblu ocupă poziţia de complement prepoziţional) (d), nume predicativ (e), circumstanţial (GPrep în care se include ocupă poziţia de circumstanţial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) $[_{GNpron}$ ***Ai Mariei***$]_S$ *au venit.*
$[_{GNpron}$ ***Ai mei***$]_S$ *au venit.*
(b) *I-am văzut* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***ai colegului meu***$]]_{CD}$.
Le-am găsit $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***ale aceluia***$]]_{CD}$.
(c) *Le-am dat* $[_{GNpron}$ ***alor*** *tăi*$]_{CI}$ *nişte prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***ai lui Vasile***$]]_{CPrep}$.
Mă gândesc $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{GNpron}$ ***ai mei***$]]_{CPrep}$ *adesea.*
(e) *Ideile sunt* $[_{GNpron}$ ***ale aceluia***$]_{NP}$
În urma tranzacţiei, casa va deveni $[_{GNpron}$ ***a fetei***$]_{NP}$
(f) $[_{GPrep}$ ***De la*** $[_{GN}$ ***ai lui Vasile***$]]_{CircLoc}$ *până acasă e mult de mers.*
(g) $[_{GN}$ *Pisicile*$_{Centru+Det}$ $[_{GNpron}$ ***alor*** *tăi*$]_{Pos}]_S$ *sunt bătrâne.*
$[_{GN}$ *Unele pisici* $[_{GNpron}$ ***ale alor*** *tăi*$]_{Pos}]_S$ *sunt bătrâne.*
(h) $[_{GN}$ *Dispariţia* $[_{GNpron}$ ***alor*** *săi*$]_{Compl}]_S$ *l-a afectat profund.*

4.2. Funcţia sintactică a complinirilor pronumelui *al* se stabileşte contextual:
– dacă *al* substituie un substantiv prototipic, atunci complinirea sa obligatorie are funcţia sintactică de posesor:

$[_{GN}$ *Florile* $[_{GN}$ ***Ioanei***$]_{Pos}$ / $[$***mele***$]_{Pos}]_S$ *sunt pe masă.*
$[_{GNpron}$ ***Ale*** $[_{GN}$ ***Ioanei***$]_{Pos}$ / $[$***mele***$]_{Pos}]_S$ *sunt pe masă.*

– dacă *al* substituie un substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, complinirea sa obligatorie are funcţia sintactică de complement în grupul nominal:

[$_{GN}$ *Abuzul* [$_{GNpron}$ ***lor***]$_{Compl}$]$_{S}$ *nu va scăpa nepedepsit.*
[$_{GNpron}$ *Al* [$_{GNpron}$ ***lor***]$_{Compl}$]$_{S}$ *nu va scăpa nepedepsit.*

[$_{GN}$ *Superioritatea* [***aceluia***]$_{Compl}$]$_{S}$ *e doar aparentă.*
[$_{GNpron}$ *A* [***aceluia***]$_{Compl}$]$_{S}$ *e doar aparentă.*

[$_{GN}$ *Fratele* [***tău***]$_{Compl}$]$_{S}$ *a ajuns.*
[$_{GNpron}$ *Al* [***tău***]$_{Compl}$]$_{S}$ *a ajuns.*

Unele structuri cu pronumele semiindependent *al* s-au convenţionalizat (se subînţelege automat un substitut al lui *al*, nemenţionat în context): *ai mei*, *ai tăi* etc. înseamnă în mod curent „părinţii mei / rudele mele", *al meu* „soţul", *ai casei* „locuitorii / obişnuiţii casei". În consecinţă, complinirea lui *al* se va analiza drept complement sau posesor al acestui substantiv subînţeles (atribuirea funcţiei sintactice se face în acord cu semantica substantivului subînţeles), substituit contextual prin *al*.

4.3. Pentru constituentul care apare în poziţia sintactică de **nume predicativ** (vezi şi **Numele predicativ**) se preferă analiza ca grup nominal având structura [pronume semiindependent + grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv], nu ca grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv precedat de marca posesiv-genitivală *al*. Se preferă această interpretare gramaticală pentru că adjectivele pronominale nu ocupă în mod obişnuit poziţia numelui predicativ (*El este *acest*, *El este *alt*). Această poziţie este ocupată de perechile lor pronominale (*El este* ***acesta***, *El este* ***altul***). De asemenea, grupul nominal în genitiv nu ocupă poziţia sintactică de nume predicativ, întrucât în această poziţie sintactică apar adjective sau grupuri nominale în nominativ.
Funcţia sintactică a complinirii obligatorii a lui *al* se stabileşte în funcţie de natura centrului substantival substituit (vezi şi *supra*, **4.2.**): în cazul în care *al* substituie un substantiv prototipic, complinirea sa obligatorie are funcţia sintactică de posesor (a); în cazul în care *al* substituie un substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, complinirea sa obligatorie are funcţia sintactică de complement în grupul nominal (b):

(a) *Nişte pisici sunt* [$_{GNpron}$ ***ale*** [***mele***]$_{Pos}$]$_{NP}$. (*ale mele* = „pisicile mele")
(b) *Unele descoperiri sunt* [$_{GNpron}$ ***ale*** [***mele***]$_{Compl}$]$_{NP}$. (*ale mele* = „descoperirile mele")

În poziţia de nume predicativ, pot să apară două pronume semiindependente urmate de un adjectiv posesiv, care substituie două grupuri nominale:

Pisicile sunt [$_{GNpron}$ ***ale*** [$_{GNpron}$ ***alor*** [***mei***]$_{Compl}$]$_{Pos}$]$_{NP}$. (*ale alor mei* = „pisicile părinţilor mei")

În exemplul de mai sus, grupul nominal [$_{GNpron}$ ***ale alor mei***] îndeplineşte, în ansamblu, funcţia de nume predicativ; în interiorul grupului, grupul nominal [$_{GNpron}$ ***alor mei***] are funcţia sintactică de posesor al centrului *ale*, care substituie grupul nominal „pisicile"; adjectivul pronominal ***mei*** este complementul centrului nominal *alor*, care substituie un substantiv relaţional („părinţilor"), subînţeles contextual.

ⓘ Structurile cu două pronume semiindependente, unul subordonat celuilalt, apar rar, mai ales atunci când complinirea obligatorie a celui de al doilea pronume este un adjectiv posesiv.

5. Dificultăţi

5.1. *Unităţi omonime cu pronumele semiindependent* al

Pronumele semiindependent *al* intră în relaţii de **omonimie** cu alte unităţi lingvistice, omonimii care creează ambiguităţi şi ridică probleme în interpretarea gramaticală. Pe lângă calitatea de pronume semiindependent, *al* poate fi şi:

- **marcă posesiv-genitivală** (vezi *infra*, **5.2.**, vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.5., Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**);
- **formant** în structura numeralului ordinal (*al doilea copil*, *copilul* ***al*** *doilea*) (vezi **Numeralul ordinal, 3.1., 3.2.**).

5.2. *[Pronume semiindependent + adjectiv posesiv]* vs *adjectiv posesiv. Statutul lui* al

> ⓘ Pentru clarificarea expunerii, vom nota în această secţiune cu al_1 pronumele semiindependent *al* şi cu al_2 marca posesiv-genitivală *al*.

Adjectivul posesiv evocă **doar** „posesorul" unui obiect: *cartea* ***ta*** (***ta*** trimite la diverşi alocutori recuperabili contextual). Grupul sintactic (cu pronume semiindependent) [al_1 + adjectiv posesiv] evocă în discurs atât obiectul posedat, cât şi posesorul obiectului determinat. Recuperarea obiectului posedat din componenţa grupului sintactic [al_1 + adjectiv posesiv] se face fie *anaforic*, prin recurs la contextul lingvistic (*Erau mai multe ceasuri*$_{i,j,k...}$ *pe masă, însă* ***al***$_i$ ***meu***$_{Pos}$ *era cel mai frumos*), fie, rar, *deictic*, prin raportare la contextul situaţional ([există mai multe ceasuri pe masă; unul dintre vorbitori arată cu degetul şi spune:] *Dă-mi-l, te rog, pe* ***al***$_i$ ***meu***$_{Pos}$). După cum se poate observa şi din marcarea cu indici, grupul sintactic [al_1 + adjectiv posesiv] trimite la două obiecte din discurs: al_1 ($_i$) trimite la obiectul posedat, la unul dintre ceasurile de pe masă ($_{i,j,k...}$), iar *meu* trimite la posesorul acestui obiect.

Spre deosebire de omonimul său al_1, în vecinătatea adjectivului posesiv, marca posesiv-genitivală al_2 este o marcă de coeziune fără funcţie sintactică, legând adjectivul de substantivul nearticulat cu articol definit sau articulat cu articol definit, dar neadiacent (vezi **Adjectivul pronominal posesiv, 2.3.**, contextele de realizare a mărcii posesiv-genitivale al_2). Astfel, al_2 reia informaţiile de gen şi de număr ale substantivului-centru, însă este invariabil sub aspectul cazului; în schimb, adjectivul posesiv se acordă în gen, număr şi caz cu obiectul posedat. Compară următoarele paradigme:

nominativ-acuzativ	genitiv-dativ
un băiat $\underline{al}_2$ *meu*	*unui băiat* $\underline{al}_2$ *meu*
o fată $\underline{a}_2$ *mea*	*unei fete* $\underline{a}_2$ *mele*
doi copii $\underline{ai}_2$ *mei*	*unor copii* $\underline{ai}_2$ *mei*
două fete $\underline{ale}_2$ *mele*	*unor fete* $\underline{ale}_2$ *mele*
o fată $\underline{a}_2$ *noastră*	*unei fete* $\underline{a}_2$ *noastre*

În schimb, pronumele semiindependent al_1 preia informaţiile de gen ale nominalului substituit şi primeşte caz şi număr în contextele în care se inserează. Astfel, în situaţia în care *al* este pronume semiindependent, paradigma sa este incompletă: există forme de nominativ-acuzativ utilizate pentru substituirea tuturor formelor nominalului pentru care stă (omonime cu formele mărcii *al* din paradigma adjectivului pronominal) şi forme de genitiv-dativ plural (forma unică *alor*, pentru masculin-feminin, **care nu se regăseşte şi în paradigma lui *al* marcă posesiv-genitivală**), însă nu există forme de genitiv-dativ singular (formele *alui* şi *alei*, indicate de unele gramatici, nu se folosesc în limba română literară standard).

		nominativ-acuzativ	genitiv-dativ
singular	**masculin**	(*Ne-am pierdut amândoi ceasurile.*) *Eu însă l-am găsit pe **al meu.***	–
	feminin	(*Nu ştiu unde e fiica ta.*) ***A mea** tocmai a intrat pe uşă.*	–
plural	**masculin**	(*Nu ştiu pe unde umblă copiii tăi.*) ***Ai mei** au venit acasă.*	(*Am o veste proastă pentru Ionuţ.*) *Le-am spus-o deja **alor săi**.*
	feminin	(*Pune caietele tale în ghiozdan*) *şi dă-mi-le pe **ale mele**.*	(*Prietenii părinţilor mei nu au venit.*) *Prietenul **alor tăi** însă a ajuns.*

În concluzie, al_1, pronume semiindependent, este **un constituent** care formează grup sintactic şi se inserează în diverse structuri sintactice, pe când al_2, marcă posesiv-genitivală, **nu este un constituent**, ci un morfem cu funcţie de conector morfosintactic (la adjectivul posesiv) şi de marcare a cazului (la grupurile nominale în genitiv).

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV

1. Caracteristici generale

Demonstrativul este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice proprii.

- **Semantic**, demonstrativele prezintă informaţii privind modul în care vorbitorul (sau, în sens mai larg, instanţa discursivă) percepe, prin comparaţie cu alte obiecte exprimate sau subînţelese în discurs, obiectul determinat prin demonstrativ pe o axă a apropierii – depărtării (*acest* vs *acel*) sau a identităţii – non-identităţii / diferenţierii (*acelaşi – celălalt*).

- **Morfologic**, demonstrativele variază după gen, număr şi caz; demonstrativele nu au categoria morfologică a persoanei.
- **Sintactic**, demonstrativul se caracterizează prin realizare atât pronominală (a), cât şi adjectivală, postpusă (b_1) şi antepusă (b_2):

(a) ***Acesta / aceasta / celălalt / acela*** *a venit.*
(b_1) *Băiatul* ***acesta / aceasta / celălalt / acela*** *a venit.*
(b_2) ***Acest / acel / celălalt / acelaşi*** *băiat a venit.*

Din punctul de vedere al *independenţei sintactice*, se poate distinge între:
- demonstrativele independente, a căror apariţie nu depinde de prezenţa unei complinirі sintactice (demonstrativele de apropiere, de depărtare, de identitate şi de diferenţiere);
- demonstrativele semiindependente, a căror apariţie e condiţionată de prezenţa unei complinirі sintactice (demonstrativul semiindependent *cel*) – vezi *infra*, **5**.

Unele demonstrative au o *formă lungă*, specifică ipostazei pronominale şi celei adjectivale postpuse, şi o *formă scurtă*, specifică ipostazei adjectivale antepuse (*acesta, acela* vs *acest, acel*); alte demonstrative nu reflectă această distincţie (*celălalt*).

Nu toate demonstrativele apar în cele trei ipostaze descrise mai sus (pronume, adjectiv antepus, adjectiv postpus) şi, implicit, nu deosebesc două forme: *ăsta* şi *ăla* nu pot fi decât pronume sau adjective postpuse, nu şi adjective antepuse (**ăst om*), pe când *acelaşi* nu poate fi decât pronume şi adjectiv antepus, nu şi adjectiv postpus (**omul acelaşi*).

2. Adjectivul demonstrativ

Adjectivele demonstrative antepuse (*acest om*) se diferenţiază de cele postpuse (*omul acesta*) prin mai multe trăsături.

- *Morfologia specifică:* adjectivele demonstrative postpuse au aceeaşi formă (**lungă**) ca pronumele demonstrative; adjectivele demonstrative antepuse se diferenţiază, în general, de cele postpuse (şi, implicit, de forma pronominală) prin forma diferită (**scurtă**) pe care o au.
- *Funcţia lor sintactică:* cele antepuse au funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal, cele postpuse, de **determinant emfatic**, care întăreşte articolul definit.
- *Poziţia lor în grupul nominal* şi *restricţiile impuse substantivului-centru:*

○ adjectivele demonstrative postpuse apar:
(a) doar în vecinătatea unui substantiv determinat definit,
(b) doar în strictă adiacenţă cu acesta (niciun element nu se poate intercala între substantivul articulat şi adjectivul demonstrativ): *copilul* ***acesta / ăsta*** *frumos* vs **copilul frumos* ***acesta / ăsta****; copilul* ***acesta*** *al Mariei* vs **copilul Mariei* ***acesta****; copilul* ***celălalt*** *al Mariei* vs **copilul Mariei* ***celălalt****;*

○ adjectivele demonstrative antepuse:
(a) apar în prima poziţie a grupului nominal,
(b) impun nearticularea substantivului,

(c) permit intercalarea altor cuvinte între ele şi substantivul nearticulat: ***acest*** *frumos copil*, ***acest*** *interesant fost prim-ministru*, ***celălalt*** *frumos copil;* ***acelaşi*** *fost ministru al Transporturilor*, ***aceşti*** *doi copii.*

> ⓘ Din punct de vedere funcţional, adjectivele demonstrative ***antepuse*** cumulează două funcţii: pe de o parte, au rolul de a integra în enunţ grupul nominal (îndeplinesc funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal), pe de altă parte, îndeplinesc funcţia specifică a clasei demonstrativelor, de raportare a obiectului la alt(e) obiect(e) din discurs (funcţie semantică). Nearticularea substantivului indică faptul că demonstrativul antepus este principalul determinant al grupului nominal. Adjectivele demonstrative ***postpuse*** **(determinanţii emfatici)** îndeplinesc doar funcţia semantică specifică clasei demonstrativelor (raportarea obiectului determinat la alt(e) obiect(e) prezente sau subînţelese în discurs). Apariţia lor după un substantiv articulat cu articol definit arată faptul că demonstrativul postpus este un determinant secundar al grupului nominal, articolul definit fiind principalul determinant al grupului nominal, cel care integrează enunţiativ grupul. În plus, s-a remarcat adesea că cele două ipostaze adjectivale ale demonstrativului îndeplinesc roluri discursive diferite: adjectivul demonstrativ postpus are rol *emfatic, focalizant*, pe când adjectivul demonstrativ antepus are o interpretare simplă, non-emfatică, de raportare a obiectului la alte obiecte din discurs, primând, aşadar, rolul său de integrator enunţiativ (determinant) al grupului.
> Având funcţia sintactică de **determinant**, adjectivele demonstrative participă la opoziţiile de determinare (vezi **Articolul, 3., Determinantul**), conferind obligatoriu grupului nominal în care apar interpretare (determinată) **definită**; astfel, demonstrativele sunt cuvinte ***inerent definite*** (caracteristică observabilă şi din punct de vedere distribuţional: adjectivele demonstrative sunt incompatibile cu determinanţii nedefiniţi – **un acest copil, *un celălalt copil*). Determinarea definită obţinută prin intermediul articolului definit (*copilul*) arată că obiectul desemnat prin grupul nominal este cunoscut. Grupurile nominale determinate definit prin adjective demonstrative conţin informaţii semantice suplimentare, de tip demonstrativ.

3. Inventarul de pronume şi adjective pronominale demonstrative

3.1. În clasa *demonstrativului de apropiere* se includ două elemente (*acest(a)* şi *ăsta*), care se deosebesc în funcţie de registrul stilistic şi de origine.

> ⓘ Formele *ăsta, asta* provin din formele latineşti *istum, ista*, iar formele *acest, această* sunt etimologic compuse, din elemente latineşti: *ecce-istu, ecce-ista.*

Demonstrativul *acest(a)* se foloseşte în limbajul standard şi deosebeşte forma lungă de forma scurtă prin intermediul finalei *a*.

- **Formele lungi** ale demonstrativului *acest(a)* sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	**Plural**	**Singular**	**Plural**
N = A	*acesta*	*aceştia*	*aceasta*	*acestea*
G = D	*acestuia*	*acestora*	*acesteia*	*acestora*

• **Formele scurte** ale acestui demonstrativ sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acest*	*aceşti*	*această*	*aceste*
G = D	*acestui*	*acestor*	*acestei*	*acestor*

Demonstrativul *ăsta*, la origine variantă populară a demonstrativului de apropiere, s-a impus în limba literară vorbită; *ăsta* este întrebuinţat mai frecvent la nominativ şi acuzativ. Spre deosebire de *acest(a)*, în limba română actuală, *ăsta* nu apare decât postpus sau ca pronume. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăsta*	*ăştia*	*asta*	*astea*
G = D	*ăstuia*	*ăstora*	*ăsteia*	*ăstora*

După cum se poate observa din tabelele de mai sus, ambele serii de forme (lungi şi scurte) au flexiune în raport cu categoriile gramaticale nominale gen, număr şi caz. Din punctul de vedere al uzului, se remarcă următoarele aspecte:
– în limba română actuală, demonstrativul popular de apropiere nu (mai) are forme scurte (nu mai apare în ipostază de adjectiv antepus);
– forma de feminin *asta* este foarte frecventă în limba vorbită standard, însă fără referire la persoane (când este simţită ca peiorativă); *aceasta* s-a specializat în limba literară scrisă.

3.2. În mod similar cu clasa demonstrativului de apropiere, în clasa *demonstrativului de depărtare* se includ tot două elemente (*acel(a)* şi *ăla*), care se deosebesc în funcţie de registrul stilistic şi de origine.

ⓘ Formele *ăla, aia* provin din formele latineşti *illum, illa*, iar formele *acel, acea* sunt etimologic compuse *ecce-illum, ecce-illa*.

• **Formele lungi** ale demonstrativului de depărtare *acel(a)* sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acela*	*aceia*	*aceea*	*acelea*
G = D	*aceluia*	*acelora*	*aceleia*	*acelora*

• **Formele scurte** ale acestui demonstrativ sunt următoarele:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acel*	*acei*	*acea*	*acele*
G = D	*acelui*	*acelor*	*acelei*	*acelor*

Varianta populară a demonstrativului de depărtare, *ăla*, nu are decât forme lungi; apare deci doar în ipostază pronominală şi adjectivală. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăla*	*ăia*	*aia*	*alea*
G = D	*ăluia*	*ălora*	*ăleia*	*ălora*

ⓘ Formele scurte ale variantelor populare *ăsta* (*ăst, astă* şi întreaga paradigmă) şi *ăla* (*ăl, a* şi întreaga paradigmă), menţionate în unele lucrări, nu mai există în uzul literar al românei, după cum arată studiile de dinamică a limbii actuale.

3.3. *Demonstrativul de identitate* se compune din demonstrativul de depărtare *acela* + particula invariabilă *şi: acelaşi*. Nu apare decât în ipostază de pronume şi de determinant (antepus). La fel ca demonstrativele populare *ăsta* şi *ăla*, are o singură serie de forme. *Acelaşi* are flexiune internă: marchează categoriile gramaticale nominale (de gen, număr şi caz) în interiorul compusului, la primul dintre elementele componente (*acela*). Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*acelaşi*	*aceiaşi*	*aceeaşi*	*aceleaşi*
G = D	*aceluiaşi*	*aceloraşi*	*aceleiaşi*	*aceloraşi*

3.4. *Demonstrativul de diferenţiere* se compune din demonstrativul de depărtare (redus fonetic) *(a)cel(a)* + adjectivul pronominal nedefinit *alalt* (dispărut din limba literară la începutul secolului al XIX-lea, păstrat doar în acest compus): *celălalt*. Demonstrativul de diferenţiere cunoaşte cele trei ipostaze tipice demonstrativelor (de pronume, de adjectiv demonstrativ postpus şi de determinant antepus), însă are o singură serie de forme. Paradigma sa este următoarea:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*celălalt*	*ceilalţi*	*cealaltă*	*celelalte*
G = D	*celuilalt*	*celorlalţi*	*celeilalte*	*celorlalte*

ⓘ În mod paralel cu demonstrativul de diferenţiere *celălalt*, în varianta neliterară a limbii circulă şi un compus format din demonstrativul de apropiere *(a)cest(a)* + adjectivul pronominal *alalt: cestălalt*. Existenţa acestei forme creează opoziţia *apropiere – depărtare* pentru demonstrativul de diferenţiere. Lucrările de dinamică a limbii române arată însă că această formă nu este utilizată în româna standard. În schimb, deşi neacceptate de normele limbii literare, se utilizează din ce în ce mai frecvent în limba actuală demonstrative de diferenţiere formate din *ăsta / ăla* + *alalt*, care reflectă opoziţia *apropiere – depărtare:*

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*ăstălalt* *ălalalt*	*ăştilalţi* *ăilalţi*	*astălaltă* *ailaltă*	*astelalte* *alelalte*
G = D	*ăstuilalt* *ăluilalt*	*ăstorlalţi* *ălorlalţi*	*ăsteilalte* *ăleilalte*	*ăstorlalte* *ălorlalte*

4. Funcţii sintactice ale demonstrativului

4.1. În ***ipostaza pronominală***, demonstrativul se comportă ca un grup nominal cu centru pronume tipic şi ocupă diverse poziţii sintactice tipice grupului nominal: subiect (a), complement direct (b_1) / este inclus într-un grup prepoziţional care ocupă poziţia de complement direct (b_2), complement indirect (c), complement prepoziţional (pronumele este inclus într-un grup prepoziţional care, în ansamblul său, ocupă poziţia de complement prepoziţional) (d), nume predicativ (e), circumstanţial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplineşte funcţia sintactică de circumstanţial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) [$_{GNpron}$ ***Ceilalţi***]$_S$ *au venit.*
(b_1) *Dă-mi* [$_{GNpron}$ ***asta***]$_{CD}$.
(b_2) *I-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***aceiaşi***]]$_{CD}$.
(c) *Le-am dat* [$_{GNpron}$ ***ăstora***]$_{CI}$ *nişte prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***ceilalţi***]]$_{CPrep}$ *în general.*
(e) *Ideile sunt* [$_{GNpron}$ ***acelea*** [$_{PRel}$ ***pe care le ştii***]$_{Modif-NP}$.
(f) [$_{GPrep}$ *De la* [$_{GNpron}$ ***ăştia***]]$_{CircLoc}$ *până la noi acasă e mult de mers.*
(g) [$_{GN}$ *Pisicile* [$_{GNpron}$ ***acestora***]$_{Pos}$]$_S$ *sunt bătrâne.*
(h) [$_{GN}$ *Ideile* [$_{GNpron}$ ***acestora***]$_{Comp}$]$_S$ *sunt vechi.*

4.2. În grupuri nominale cu numeral cardinal şi fără substantiv exprimat, de tipul ***aceia / aceştia doi (...)***, demonstrativul are valoare pronominală, este **centrul** grupului nominal determinat definit, iar numeralul este **apoziţia** sa (vezi şi **Numeralul cardinal, 4.2.**). Deşi numeralul poate să apară şi neînsoţit de demonstrativ (situaţie în care grupul nominal pe care îl organizează este determinat nedefinit), selectarea formei lungi a demonstrativului (care poate fi centru pronominal sau determinant emfatic), şi nu a celei scurte (care poate fi doar determinant) arată că demonstrativul şi nu numeralul este centrul acestui grup; compară structurile de mai jos:

(a) $[_{GNpron}$ ***Aceştia / Aceia***$]_{S}$ $[_{GNnum}$ *doi*$]_{Apoziţie}$ *au venit la curs.*
I le-am recomandat $[_{GPrep}$ *pe* $[_{GNpron}$ ***acestea***$]]_{CD}$ $[_{GNnum}$ *două*$]_{Apoziţie}$.
(b) $[_{GNnum}$ ***Doi***$]_{S}$ *au venit la curs.*

4.3. În ipostaza de ***adjectiv pronominal***, are următoarele funcţii sintactice (vezi *supra*, **2.**, diferenţele dintre demonstrativul antepus şi cel postpus, care justifică atribuirea de funcţii sintactice diferite acestor două adjective pronominale):

- adjectivul demonstrativ antepus are funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal în care se include:

  $[_{GN}$ $[$***Acest / acel / celălalt / acelaşi***$]_{Det}$ *băiat*$]_{S}$ *a venit;*

- adjectivul demonstrativ postpus are funcţia sintactică de **determinant emfatic**, „dublând" articolul definit care determină substantivul:

  $[_{GN}$ *Băiatul*$_{Centru+Det}$ $[$***acesta / celălalt / acela***$]_{Det\ emfatic}]_{S}$ *a venit.*

5. Demonstrativul semiindependent *cel*

> 🕮 În tradiţia gramaticală românească, pronumele semiindependent *cel* este considerat „articol demonstrativ (sau adjectival)".

După cum arată şi denumirea sa (pronume semiindependent), apariţia acestui demonstrativ este condiţionată de prezenţa obligatorie a unei complinири. Compară:

Acela *a venit.* vs ****Cel*** *a venit /* ***Cel înalt*** *a venit.*

Deşi nu apare în calitate de cuvânt autonom, *cel* este pronume pentru că îndeplineşte funcţia caracteristică a unui pronume, aceea de substituire a unui nominal. *Cel* îşi procură referinţa anaforic, prin raportare la elemente din cadrul discursului, şi, rar, deictic, prin raportare la situaţia concretă de comunicare. **Elementul cu care este echivalent este un substantiv determinat definit**; astfel, grupurile nominale care se constituie în jurul lor au interpretare determinată definit:

Pe pervaz sunt <u>două flori</u>. ***Cea roşie*** *e a Ioanei.* (referinţă anaforică)
(*Pe pervaz sunt două flori.* ***Floarea roşie*** *e a Ioanei.*)

Cel din dreapta *este mai înalt.* (referinţă deictică)
(***Băiat<u>ul</u> / Militar<u>ul</u> / Bloc<u>ul</u> din dreapta*** *este mai înalt.*)

Pronumele semiindependent *cel* are paradigmă completă, cu o flexiune asemănătoare cu cea a demonstrativului *acel(a)*:

Caz	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N = A	*cel*	*cei*	*cea*	*cele*
G = D	*celui*	*celor*	*celei*	*celor*

Cel preia informaţiile morfologice de gen ale substantivului pe care îl substituie şi primeşte caz şi număr în structurile sintactice în care se include.

În funcţie de constituenţii care apar la dreapta sa, demonstrativul semiindependent *cel* are trei valori distincte şi, implicit, statute sintactice distincte.

A. Când constituentul din dreapta lui *cel* nu poate funcţiona fără *cel*, atunci *cel* are valoare **pronominală** şi proiectează un grup nominal complex, cu centru pronume.

În acest tipar sintactic se încadrează următoare compliniri ale lui *cel:* grup adjectival (a), grup prepoziţional cu diverse centre (b), grup prepoziţional cu centru prepoziţia funcţională *de*, care are diverse compliniri – grup adverbial (c), grup prepoziţional, cu complinire substantiv (d) sau pronume (e) – şi propoziţie relativă (f). În toate aceste contexte, *cel* este un substitut pur, care ţine locul unui substantiv definit, anterior menţionat în discurs sau subînţeles; complinirile lui *cel* funcţionează ca modificatori ai acestui substantiv neexprimat.

(a) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GAdj}$ *vechi*$]_{Modif}]_S$ *e în pivniţă.* (*vinul vechi*)
(b) $[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *cu apă limpede*$]_{Modif}]_S$ *e în fundul curţii.* (*fântâna cu apă ...*)
$[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *de lemn*$]_{Modif}]_S$ *a ars la cutremur.* (*bisericuţa de lemn*)
(c) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GPrep}$ *de acolo*$]_{Modif}]$ *a vorbit urât.* (*băiatul de acolo*)
(d) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{GPrep}$ *de* $[_{GPrep}$ *la* $[_{GN}$ *tata*$]]]_{Modif}]_S$ *e pe masă.* (*ceasul de la tata*)
(e) $[_{GNpron}$ ***Cea*** $[_{GPrep}$ *de* $[_{GPrep}$ *la* $[_{GN}$ *mine*$]]]_{Modif}]_S$ *e pe masă.* (*cartea de la mine*)
(f) $[_{GNpron}$ ***Cel*** $[_{PRel}$ *care te aşteaptă*$]_{Modif}]_S$ *e pe hol.* (*omul care te ...*)

Suprimarea lui *cel* conduce la agramaticalitatea tuturor acestor structuri, fapt care confirmă că demonstrativul *cel* este centrul sintactic al grupului nominal:

(a_1) ****Vechi*** *e în pivniţă.*
(b_1) ****Cu apă limpede*** *e în fundul curţii.*
****De lemn*** *a ars la cutremur.*
(c_1) ****De acolo*** *a vorbit urât.*
(d_1) ****De la tata*** *e pe masă.*
(e_1) ****De la mine*** *e pe masă.*
(f_1) * ***Care te aşteaptă*** *e pe hol.*

De asemenea, imposibilitatea de a ataşa substantivul subînţeles la dreapta structurii în care *cel* este lexicalizat arată, într-adevăr, că *cel* „ţine locul" substantivului:

(a_2) ****Cel vechi vin(ul)*** *e în pivniţă.*
(b_2) ****Cea cu apă limpede fântână (fântâna)*** *e în fundul curţii.*
****Cea de lemn bisericuţă (bisericuţa)*** *a ars la cutremur.*

(c_2) ***Cel de acolo băiat(ul)** *a vorbit urât.*
(d_2) ***Cel de la tata ceas(ul)** *e pe masă.*
(e_2) ***Cea de la mine carte(a)** *e pe masă.*
(f_2) ***Cel care te aşteaptă om(ul)** *e pe hol.*

> ⓘ O situaţie specială este cea în care pronumele semiindependent *cel* este urmat de un grup nominal în genitiv / adjectiv posesiv, precedat de marca posesiv-genitivală *al:*
>
> *Cel al Mariei / al lui / meu e în casă.*
>
> În condiţiile neexprimării centrului substantival, grupurile nominale în genitiv / adjectivele posesive pot, prin intermediul pronumelui semiindependent *al*, funcţiona independent:
>
> *Băiatul Mariei / lui / meu e în casă → Al Mariei / Al lui / Al meu e în casă.*
>
> Rezultă astfel că în structurile de mai sus (*cel al Mariei ...*), *cel* are valoare pronominală şi este urmat de o complinire obligatorie, după modelul altor pronume (*nimic al meu, ceva al Mariei, altceva al lui*), chiar dacă complinirea sa poate funcţiona independent, ca în tiparul din **C.**
> Aceste structuri, cu *cel* pronominal urmat de un genitiv / un posesiv, nu admit niciodată lexicalizarea unui substantiv – la stânga structurii cu *cel* sau la dreapta acesteia –, trăsătură care întăreşte încadrarea acestor structuri sub tiparul **A** (în tiparul **B** şi **C**, este totdeauna posibilă lexicalizarea substantivului subînţeles):
>
> ****Caietul cel al Mariei / lui // *Cel al Mariei / lui** caiet e pe masă.*

B. În condiţiile lexicalizării substantivului centru la stânga structurii cu *cel* (*vinul cel vechi*) – nu toate structurile de mai sus admit lexicalizarea substantivului –, *cel* îşi pierde calitatea de pronume (devine adjectiv) şi îndeplineşte (precum celelalte demonstrative adjectivale postpuse) funcţia sintactică de **determinant emfatic**, care are rolul de a spori gradul de identificare / determinare definită a structurii:

$[_{GN}$ *Vinul*$_{Centru+Det}$ $[$***cel***$]_{Det\ emfatic}$ $[$*vechi*$]_{Modif}]_S$ *e în pivniţă.*

C. Când constituentul din dreapta demonstrativului *cel* poate funcţiona fără *cel*, atunci *cel* are valoare **adjectivală** şi funcţionează ca **determinant**. În acest tipar sintactic se încadrează structurile cu numeral (cardinal sau ordinal) folosit pronominal (a), (b) precedat de *cel* (numeralul este centrul grupului sintactic):

(a) $[_{GNnum}$ $[$***Cei***$]_{Det}$ *doi*$_{Centru}]_S$ *au venit.*
(b) $[_{GNnum}$ $[$***Cel***$]_{Det}$ *de-al doilea*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

> ⓘ Pentru statutul prepoziţiei *de* (din exemplul (b)) vezi **Numeralul ordinal, 4.2.**

Toţi aceşti constituenţi din dreapta lui *cel* pot funcţiona şi fără determinantul *cel*:

(a_1) $[_{GNnum}$ *Doi*$_{Centru}]_S$ *au venit.* (b_1) $[_{GNnum}$ *Al doilea*$_{Centru}]_S$ *a venit.*

Structurile cu centru numeral (utilizat pronominal) (a_1), (b_1) sunt structuri inerent nedefinite; rolul lui *cel* în aceste structuri este de a conferi interpretare definită grupului

(a), (b). Pentru că atât numeralul cardinal, cât şi cel ordinal pot funcţiona şi adjectival, structurile cu numeral admit lexicalizarea unui substantiv (cel mai adesea la dreapta structurii cu *cel*). În aceste condiţii, ierarhiile sintactice se schimbă: substantivul lexicalizat este centru, numeralul devine subordonat al acestui centru (în acord cu semantica lor, numeralul cardinal devine cuantificator în această structură, iar cel ordinal, modificator la stânga centrului substantival), însă *cel* îşi păstrează statutul adjectival şi funcţia sintactică de determinant definit al grupului (a_2), (b_2).

(a_2) $[_{\text{GNnum}}$ ***[Cei]***$_{\text{Det}}$ *[doi]*$_{\text{Cuant}}$ *copii*$_{\text{Centru}}]_{\text{S}}$ *au venit.*

(b_2) $[_{\text{GNnum}}$ ***[Cel]***$_{\text{Det}}$ *de [al doilea]*$_{\text{Modif}}$ *copil*$_{\text{Centru}}]_{\text{S}}$ *a venit.*

În absenţa lui *cel*, numeralul preia funcţia de determinant şi conferă grupului interpretare nedefinită:

(a_3) $[_{\text{GNnum}}$ *Doi]*$_{\text{Det}}$ *copii*$_{\text{Centru}}]_{\text{S}}$ *au venit.* (b_3) $[_{\text{GNnum}}$ *Al doilea]*$_{\text{Det}}$ *copil*$_{\text{Centru}}]_{\text{S}}$ *a venit.*

În schimb, drept urmare a caracterului său semiindependent, *cel* nu se poate lexicaliza în aceste structuri fără numeral, fapt care îi conferă numeralului statut de **cuantificator** (numeralul cardinal) sau **modificator** (numeralul ordinal) **obligatoriu**:

**Cei copii au venit.*
**Cel (de) copil a venit.*

ⓘ A nu se confunda aceste contexte (**cei copii au venit*) cu contextele în care verbul *a fi* este elidat: ***Cei [care sunt] copii*** *se poartă altfel decât* ***cei [care sunt] adulţi***, contexte în care *cel* este o variantă redusă fonetic a demonstrativului *acel(a)*.

În concluzie, *cel* nu are acelaşi statut morfologic şi sintactic în toate apariţiile:
– *cel* are statut pronominal şi este centru al unui GN_{pron} în structuri în care funcţionează ca substitut pur, ţinând locul unui substantiv definit;
– *cel* are statut adjectival, este un element dependent, şi îndeplineşte funcţia sintactică de determinant sau determinant emfatic în structurile în care complinirea sa obligatorie poate funcţiona ca centru (structuri care nu obligă la lexicalizarea lui *cel*).

ⓘ În structuri în care este urmat de un adjectiv la gradul comparativ, *cel* are o funcţie dublă: pe de o parte, este **pronume sau adjectiv demonstrativ semiindependent**, pe de altă parte, are funcţia de a **forma gradul superlativ relativ.** În ipostază adjectivală, este determinant propriu-zis, ca în (i), sau emfatic, ca în (ii); în ipostază pronominală, este centru de grup, ca în (iii):
(i) $[_{\text{GN}}$ ***[Cel]***$_{\text{Det}}[_{\text{GAdj}}$*[mai]*$_{\text{CircCant}}$*bun]*$_{\text{Modif}}$ *prieten] m-a sunat.*
(ii) $[_{\text{GN}}$ *Prietenul*$_{\text{Centru+Det}}$***[cel]***$_{\text{Det emfatic}}[_{\text{GAdj}}$*[mai]*$_{\text{CircCant}}$*bun]*$_{\text{Modif}}$*] m-a sunat.*
(iii) $[_{\text{GNpron}}$ ***Cel*** $[_{\text{GAdj}}$*[mai]*$_{\text{CircCant}}$*bun]*$_{\text{Modif}}$*] m-a sunat.*
El este $[_{\text{GNpron}}$ ***cel*** $[_{\text{GAdj}}$*[mai]*$_{\text{CircCant}}$*bun]*$_{\text{Modif}}$*]*.
Rezultă deci că, în mod similar cu gradul comparativ, care este format dintr-un [circumstanţial cantitativ + adjectiv], şi gradul superlativ relativ este un „compozit", format din demonstrativul semiindependent [*cel* + [circumstanţialul cantitativ + adjectiv]]. Diferenţa dintre superlativul relativ şi comparativ este că, în cazul celui dintâi, *cel* este un determinant care se ataşează la nivelul întregului grup nominal, pe când în cazul celui de-al doilea, circumstanţialul cantitativ este un component intern grupului adjectival. *Cel*, marcă a gradării în grupul adverbial, este diferit de semiindependentul *cel* din grupul nominal, deşi cele două unităţi au origine comună. *Cel* din GAdv reprezintă un pas înainte pe scala gramaticalizării, fiind o marcă invariabilă, specializată pentru sensul superlativ şi analizabilă în interiorul GAdv, diferită de *cel* din GN, care este variabil şi analizabil în ansamblul GN.

6. Aspecte normative

Cele mai frecvente greşeli privind demonstrativul sunt următoarele:

- confuzii de pronunţare şi de grafie (explicabile prin pronunţarea asemănătoare sau identică): *celălant, cealantă* (corect: *celălalt, cealaltă*), *aceeaşi băieţi* (corect: *aceiaşi băieţi*), *părerea mea este aceiaşi* (corect: *părerea mea este aceeaşi*);
- construcţii anacolutice: ***Celor care / acelora care*** *le-a căzut în mână... unul din numerele trecute ale ziarului „Vremea" cunosc faptul că...* (corect: ***Cei cărora / aceia cărora*** *le-a căzut în mână... unul din numerele trecute ale ziarului „Vremea" cunosc faptul că...*);
- dezacorduri în caz: *băiatului* ***ăsta / acesta*** (corect: *băiatului* ***ăstuia / acestuia***), *fetei* ***asta / aceasta*** (corect: *fetei* ***ăsteia / acesteia***), *fetelor* ***astea*** (corect: *fetelor* ***ăstora***).

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INDEFINIT (NEHOTĂRÂT)

1. Caracteristici generale

Pronumele indefinit (nehotărât) este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice foarte eterogene.

- **Semantic**, evocă în discurs o entitate sau un ansamblu de entităţi care nu pot fi identificate exact; pronumele indefinite fac parte din clasa cantitativelor, fiind inerent determinate nedefinit, cu diferite trăsături de sens (vezi *infra*).

> ⓘ A nu se confunda funcţia sintactică de **cuantificator** din grupul nominal (vezi **Introducere, 3.2.2.4.2.; Cuantificatorul**) cu conceptul semantic de **cuantificare**, care desemnează funcţia semantică specifică de a atribui o cantitate unui termen / obiect. În acest capitol, termenii „cuantificator universal" şi „cuantificator existenţial", desemnând două clase de cuvinte cantitative, vor fi utilizaţi în accepţia semantică a conceptului de cuantificare. Cuantificatorii existenţiali şi cei universali pot ocupa ***funcţia sintactică*** de **determinant** sau de **cuantificator** (în variantă adjectivală) sau pot fi centrul unui grup nominal (în variantă pronominală).
> Pentru a nu se confunda conceptul sintactic de cuantificare cu cel semantic, în această gramatică s-a introdus termenul „(cuvânt) cantitativ" pentru cel de-al doilea.

- **Morfologic**, clasa pronumelor şi a adjectivelor nehotărâte este foarte eterogenă, membrii clasei fiind variabili după gen, număr şi caz în diverse grade.
- **Sintactic**, majoritatea membrilor clasei au realizare atât pronominală (a), cât şi adjectivală (b):

(a) ***Alţii / Unii*** *au venit.*
(b) ***Alţi / Unii*** *oameni au venit.*

Funcţia sintactică prototipică a adjectivelor indefinite este de **cuantificator** al grupului nominal (vezi exemplul (c) de mai jos). În cazurile (numeroase) în care în grupul nominal nu există **determinanţi**, adjectivele indefinite din prima poziţie a grupului îndeplinesc această funcţie sintactică, reţinând, de asemenea, şi semnificaţia semantică de cantitativ (exemplul (d)):

(c) [$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *oameni*]$_{S}$ *îşi cer drepturile.*
(d) [$_{GN}$ [***Mulţi***]$_{Det}$ *oameni*]$_{S}$ *îşi cer drepturile.*

> ⓘ Vezi însă *infra*, **4.**, situaţia excepţională a lui *tot*, care este un **cuantificator extern** al grupului nominal.

În ipostaza pronominală, indefinitele sunt centrele grupului nominal şi pot apărea cu sau fără diverse elemente subordonate.

Inventarul de pronume şi adjective nehotărâte este relativ mare (în comparaţie cu celelalte tipuri de pronume), însă clasa nehotărâtelor, în ansamblu, este *relativ* închisă. Există şi o serie de locuţiuni care se încadrează în clasa pronominalelor indefinite, precum *cine ştie cine, cine ştie ce, nu ştiu care, nu ştiu cine, nu ştiu ce, nu ştiu cât, te miri cine, te miri ce, te miri cât* etc. (vezi *infra*, **5.1.**).
Pronumele şi adjectivele nehotărâte se deosebesc între ele prin restricţii de uz: cuvinte precum *fiecine, fiece, fieştecare, orişicine, orişice, oarecine, cutare, alde* sunt învechite şi se folosesc doar popular; în plus, există şi situaţia în care doar un element dintr-o anumită serie este învechit / ieşit din uz: din seria lui *câtva*, forma de feminin singular *câtăva* este învechită şi folosită regional, însă celelalte forme (*câtva, câţiva, câteva*) sunt literare. De asemenea, utilizarea unor indefinite este constrânsă stilistic: *unul / una* cu referire la persoane este simţit ca peiorativ în limba standard (*A venit* ***una*** *şi mi-a spus că ...*).

2. Caracteristici semantice ale pronumelor indefinite

Cuantificarea este o categorie semantică, îndeplinită în cadrul grupului nominal de cuantificatori (cuvinte cantitative). Cuantificatorii au rolul de a indica extensiunea (clasa de referenţi a) substantivului. Cuantificatorii (cuvintele cantitative) sunt de mai multe tipuri: numerici – exprimă o cantitate precisă (***cinci*** *studenţi*, ***zece*** *copii*); nedefiniţi (pronumele şi adjectivele indefinite); nuli – exprimă o cantitate nulă şi se realizează prin pronumele şi adjectivele negative (***niciun*** *student*) (vezi şi **Cuantificatorul**).
Conceptul semantic de *cuantificator* este legat de cel sintactic, însă cele două concepte nu se suprapun perfect: unii cuantificatori semantici nu pot ocupa niciodată poziţia sintactică / nu pot avea niciodată funcţia sintactică de cuantificator, ci doar pe aceea de determinant (este cazul lui *unii* folosit adjectival); alţi cuantificatori semantici, în acord cu poziţia pe care o ocupă în ierarhia nominală, pot ocupa poziţia sintactică / avea funcţia sintactică de cuantificator ([*un*]$_{Det}$ [***alt***]$_{Cuant}$ *om*$_{Centru}$) sau de determinant ([***alt***]$_{Det}$ *om*$_{Centru}$); cuantificatorii totalizanţi / globalizanţi nu pot fi niciodată determinanţi (vezi *infra*).

2.1. Pronumele şi adjectivele indefinite se încadrează în clasa cuantificatorilor nedefiniţi; mai exact, sunt cuvinte care nu dau informaţii cantitative precise. Se diferenţiază după **sens** două tipuri de cuantificatori realizaţi prin pronume (şi prin adjective) nehotărâte: *cuantificatorii existenţiali* şi *cuantificatorii universali.*

- În cazul **cuantificatorilor existenţiali**, proprietatea exprimată / actualizată de substantiv se regăseşte doar la unul / unii dintre membrii clasei cuantificate, nu la toţi. După cum arată şi calificativul *existenţial*, această clasă de cuantificatori conţine semantic ideea (presupoziţia) de *existenţă* a unor elemente (elementele cuantificate). Din clasa cuantificatorilor existenţiali fac parte următoarele pronume şi adjective indefinite:

  – *unul* (*una, unii, unele*);
  – *vreunul* (*vreuna, vreunii, vreunele*) (/*vreun, vreo, vreunii, vreunele* în ipostază adjectivală);
  – *mult (multă, mulţi, multe*);
  – *puţin* (*puţină, puţini, puţine*);
  – *câtva* (*câtăva, câţiva, câteva*);
  – *atât* (*atâta, atâţia, atâtea*);
  – *cineva;*
  – *careva;*
  – *ceva;*
  – *nişte;*
  – *niscai;*
  – *niscaiva;*
  – *oarecare;*
  – *oarece;*
  – *oarecine;*
  – *altul* (*alta, alţii, altele*) (/ *alt, altă, alţi, alte*, în versiune adjectivală);
  – *altcineva;*
  – *altceva;*
  – *alde;*
  – *anume;*
  – *atare;*
  – *cutare.*

  *Nu ştiu dacă a venit **vreunul** / **altcineva** la cursul de ieri.*
  *Au fost **mulţi** / **puţini** / **câţiva** / **atâţia** (copii) la cursul de ieri.*
  *Până la urmă, pe **alde** Voronin i-a / l-a ales poporul.*
  *Am cumpărat **nişte** / **niscai** / **niscaiva** vin ieri.*

- În cazul **cuantificatorilor universali**, proprietatea exprimată / actualizată de substantiv se extinde asupra tuturor membrilor clasei cuantificate. La rândul lor, cuantificatorii universali sunt de două tipuri:

(a) **cuantificatorii distributivi** indică o totalitate într-o manieră distributivă; mai exact, entităţile cuantificate sunt privite în individualitatea lor, nu global:

  – *fiecine, fiecare, fiece;*
  – *oricine, oricare, orice;*

– *orişicine, orişicare, orişice;*
– *oricât* (*oricâtă, oricâţi, oricâte*).

***Fiecare / oricare** elev trebuie să-şi facă tema.*
*Îl poţi întâlni în **orişicare** zi.*
***Oricâţi** ar veni, tot nu se umple sala asta.*

(b) **cuantificatorii totalizanţi / globalizanţi** indică o totalitate într-o manieră globală (entităţile cuantificate sunt privite ca un ansamblu):

○ *tot* (*toată, toţi, toate*)

***Toţi** copiii şi-au făcut tema.*

- Cuvintele *amândoi (amândouă), tustrei (tustrele), câteşitrei (câteşitrele), ambii (ambele)*, încadrate în mod tradiţional în clasa numeralului (numerale colective), se încadrează, pe baza trăsăturilor sintactice şi semantice comune cu indefinitele, în clasa pronumelui şi a adjectivului indefinit (vezi şi **Numeralul şi grupul nominal cu centru numeral. Caracteristici generale, 2.**). Din punct de vedere semantic, se aseamănă cu cuantificatorii universali, indicând o mulţime formată din două sau trei elemente privite global. Din punct de vedere gramatical, se comporta precum *tot*, îndeplinind funcţia sintactică de cuantificator extern al GN (pentru situaţia excepţională a lui *ambii / ambele*, vezi *infra*, 4.3. nota a doua).

*Au venit **amândoi** copiii.*
*Au venit **tustrei** copiii.*

ⓘ Cuvântul *altul* (*alt*) este încadrat în clasa indefinitelor, deşi are un conţinut semantic asemănător cu demonstrativul *celălalt*. Încadrarea lui *altul* în clasa indefinitelor se justifică însă din punct de vedere semantic, sintactic şi morfologic, contrastând din aceste trei puncte de vedere cu *celălalt*.

- Semantic, *celălalt* este, asemenea tuturor demonstrativelor, un cuvânt definit; mai exact, în ipostază adjectivală, conferă grupului nominal în care se include interpretare determinată definit (***celălalt** copil*), iar, în ipostază pronominală, este centrul unui grup nominal definit (***celălalt** a venit*). În schimb, *altul* este un cuvânt indefinit: în ipostază adjectivală, este determinantul (***alt** copil*) sau cuantificatorul (*un **alt** copil*) unui grup nominal determinat nedefinit; în ipostază pronominală, este centrul unui grup nominal nedefinit, cu sau fără alţi determinanţi (*un **altul** / **altul** a venit*).
- Sintactic, în ipostază adjectivală, *celălalt* este întotdeauna determinantul grupului nominal din care face parte; în schimb, *altul* este fie determinantul grupului nominal (***alt** copil*), fie, în coocurenţă cu alţi determinanţi, cuantificatorul grupului nominal (*un **alt** copil*). De asemenea, în ipostază pronominală, *altul* acceptă determinanţi (nedefiniţi, în acord cu conţinutul său semantic intrinsec – *un altul*), pe când *celălalt* este incapabil să primească determinanţi (**acest celălalt*). În plus, în ipostază adjectivală, *celălalt* poate fi atât antepus, cât şi postpus (*celălalt om / omul celălalt*), pe când *alt(ul)* este doar antepus (*alt om / * om alt*).
- Morfologic, *altul* distinge forma pronominală de cea adjectivală printr-un formant omonim cu articolul hotărât (*altul* – *alt om*); în schimb, *celălalt* nu prezintă această distincţie morfologică (*celălalt* – *celălalt om*).

2.2. În funcţie de trăsăturile [± Animat] şi [± Uman], se pot distinge următoarele categorii de pronume / adjective pronominale indefinite (adjectivele *se combină cu* substantive

care au o anumită valoare – pozitivă sau negativă – a acestor trăsături, pronumele *substituie* substantive cu aceeaşi caracteristică):

(a) pronume / adjective insensibile la trăsăturile [Animat], [Uman] – substituie sau se combină cu orice tip de substantive: *unul (una, unii, unele), vreunul (vreuna, vreunii, vreunele), fiecare, fiece, oricare, oarecare, orişicare, orice, altul (/ alt), anume, atare;*

(b) pronume / adjective cu trăsătura [+ Uman]: *cineva, careva, fiecine, oricine, oarecine, orişicine, altcineva, alde, cutare;*

(c) pronume / adjective cu trăsăturile [– Animat, – Uman]: *ceva, oarece, altceva;*

(d) o clasă de pronume / adjective cu un **comportament dual**, care au variante (specializate morfologic) de singular şi de plural – *câtva (câtăva, câţiva, câteva), atât (atâta, atâţia, atâtea), oricât (oricâtă, oricâţi, oricâte), tot (toată, toţi, toate), mult (multă, mulţi, multe), puţin (puţină, puţini, puţine):*

(d_1) variantele de singular ale acestor cuvinte pot substitui sau se pot combina doar cu substantive masive cu formă de singular (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 3.3**): *câtva / atât / oricât / mult / puţin* ***unt / *om; tot untul;*** substantivele masive sunt inerent [– Animate];

ⓘ *Tot* se poate folosi, metonimic, şi în contextul unor substantive cu înţeles colectiv (*tot* ***colectivul, toată clasa***). Popular, se poate combina şi cu substantive discrete, caz în care capătă un sens distributiv (*tot* **omul** = *fiecare om*).

(d_2) variantele de plural ale acestor cuvinte se comportă ca pronumele / adjectivele din clasa (a) de mai sus – sunt insensibile la trăsăturile [Animat], [Uman], putând substitui sau putându-se combina cu orice tip de substantive *câţiva / atâţia / oricâţi / mulţi / puţini* ***stâlpi / câini / oameni***.

ⓘ *Nişte* adjectiv pronominal indefinit se deosebeşte de *nişte* articol nedefinit. Distingerea celor două unităţi *nişte* se face în baza a două criterii, criteriul distribuţional şi criteriul selecţiei semantice:

- dacă se consideră că *nişte* este forma de plural a articolului nedefinit, atunci *nişte* articol se combină doar cu substantive comune la plural şi participă la opoziţia singular – plural a grupurilor nominale determinate indefinit (*o carte – nişte cărţi*);
- în schimb, *nişte* adjectiv pronominal indefinit se combină cu substantive masive, *singularia tantum* (*nişte vin / apă*) şi *pluralia tantum* (*nişte câlţi*) şi nu participă la realizarea opoziţiei singular – plural, dat fiind că substantivele masive sunt defective de număr.

Atât *nişte* articol, cât şi *nişte* adjectiv pronominal sunt, din punct de vedere sintactic, determinanţi ai grupurilor nominale în care apar şi le conferă acestora interpretare nedefinită; astfel grupul *cărţile*, determinat definit prin articol hotărât, se opune grupului ***nişte** cărţi*, determinat nedefinit prin articolul *nişte*, la fel cum grupurile *apa* sau *câlţii*, determinate definit prin articol hotărât, se opun grupurilor *nişte apă* sau *nişte câlţi*, determinate nedefinit prin adjectivul pronominal indefinit *nişte*.

Niscai şi *niscaiva* au un comportament similar: sunt, la fel ca *nişte*, determinanţi şi, în această ipostază, se combină cu orice tip de substantiv la plural (cu excepţia masivelor) şi participă la opoziţia de determinare definit – nedefinit (***cărţile** – **niscai / niscaiva** cărţi*); sunt adjective pronominale nedefinite, care se combină doar cu substantive masive (***niscai / niscaiva** vin / icre*) şi nu participă la opoziţii de număr.

3. Caracteristici morfologice ale pronumelor indefinite

3.1. Din punctul de vedere al structurii, se pot distinge două mari tipuri de pronume / adjective pronominale nehotărâte:

(a) **forme simple** (neanalizabile în limba română contemporană): *alde, altul, anume, atare, atât, cutare, mult, niscai, nişte, puţin, tot, unul;*

(b) **forme compuse:**

(b_1) dintr-un pronume relativ sau interogativ şi diverşi formanţi proclitici sau enclitici: ***fiecare, fiecine, oricare, oricine, oricât, oarece, oarecine, orişicare, orişicine,*** *fitecine, careva, cineva, ceva, câtva, niscaiva;*

(b_2) din pronumele nehotărât simplu *unul* şi formantul *vre-*: *vreunul;*

(b_3) din adjectivul pronominal nehotărât simplu *alt* şi un pronume nehotărât compus sau un pronume relativ: *altcineva, altceva, altce, altcine* (ultimele două sunt forme învechite).

> ⓘ Morfemul *-ul* (şi întreaga sa serie *-a, -i, -le*) din componenţa pronumelor ***unul, altul, vreunul*** este un formant omonim cu articolul definit, nu articol definit propriu-zis, pentru că participă la distingerea formei pronominale de cea adjectivală, nu la opoziţii de determinare.

Combinând această clasificare cu tipologia bazată pe trăsăturile [Animat] şi [Uman], se pot face următoarele observaţii:

- indefinitele care au în componenţă pronumele relativ *care* au un comportament asemănător cu al acestuia, în sensul că substituie sau se combină cu substantive de orice tip (inanimate, animate, umane): *stâlpul / câinele / omul* ***care*** *//* ***oricare / fiecare / orişicare*** *stâlp / om / câine*;
- indefinitele în a căror structură intră *cine* substituie sau se combină cu substantive care au trăsătura [+ Uman]: *oricine, oarecine, orişicine, altcineva;*
- indefinitele în structura cărora se regăseşte *ce* se raportează la substantive care au trăsătura [– Animat]: *ceva, fiece, orice, oarece, altceva.*

> ⓘ *Orice* se raportează la substantive cu trăsătura [– Animat] doar în calitate de substitut (varianta pronominală); în variantă adjectivală, este insensibil la această trăsătură, combinându-se cu orice tip de substantive: ***orice*** *stâlp / om / câine.*

3.2. Din punctul de vedere al variaţiei morfologice, clasa indefinitelor este foarte eterogenă.

3.2.1. Indefinitele care deosebesc formal varianta adjectivală de cea pronominală prin formantul omonim cu articolul definit (***unul, altul, vreunul***) au o paradigmă bogată, care reflectă această distincţie:

		Singular		Plural	
		Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
pronume	N-A	*(vre)unul / altul*	*(vre)una / alta*	*(vre)unii / alţii*	*(vre)unele / altele*
	G-D	*(vre)unuia / altuia*	*(vre)uneia / alteia*	*(vre)unora / altora*	
adjectiv	N-A	*(vre)un / alt*	*(vre)o / altă*	*(vre)unii / alţi*	*(vre)unele / alte*
	G-D	*(vre)unui / altui*	*(vre)unei / altei*	*(vre)unor / altor*	

3.2.2. Celelalte elemente din clasa indefinitelor variază morfologic în diferite grade şi (unele dintre ele) disting varianta adjectivală de cea pronominală prin alte mijloace decât formantul omonim cu articolul definit, după cum urmează:

- Flexiunea indefinitelor compuse cu pronumele *cât* (*câtva, oricât*) este specială: variază după gen, număr şi caz pronumele relativ / interogativ *cât* din componenţa lor, fără vreo influenţă a particulelor componente; de asemenea, aceste indefinite au forme de G-D plural (nu şi de singular) comune pentru feminin şi masculin:

  oricât, oricâtă, oricâţi, oricâte, oricâtor(a); câtva, câtăva, câţiva, câteva, câtorva;

  - în plus, la G-D plural, *oricât* distinge forma adjectivală de cea pronominală prin intermediul finalei *-a*:

    Am oferit informaţii ***oricâtor*** *persoane mi-au cerut.* (adjectiv)
    Am oferit informaţii ***oricâtora*** *mi-au cerut.* (pronume)

- Indefinitele *mult, puţin*, care nu disting formal adjectivul de pronume, au o paradigmă bogată, variabilă după genul şi numărul substantivului pe care îl substituie sau cu care se combină.
- *Atât* are o paradigmă asemănătoare cu *oricât*: este defectiv de G-D singular şi deosebeşte varianta adjectivală de cea pronominală, atât la G-D plural, cât şi la N-A plural masculin (nu şi feminin), prin finala *-a*:

  atât, atâta, atâţi(a), atâtea, atâtor(a);

  - mai exact, la masculin plural, *atât* are două forme, *atâţi* şi *atâţia*; ambele forme pot funcţiona adjectival, însă numai forma cu *-a* final poate funcţiona pronominal:

    Am văzut ***atâţi / atâţia*** *oameni. // Am văzut* ***atâţia***.

> ⓘ Şi la masculin singular există două forme care se disting prin *-a* final, însă această distincţie nu este funcţională: ambele forme pot funcţiona atât adjectival (*Am cumpărat* ***atât / atâta*** *mălai*), cât şi pronominal (*Am cumpărat* ***atât / atâta***).

- *Tot* are o paradigmă defectivă de G-D singular:

  tot, toată, toţi, toate, tuturor(a);

  - la G-D plural, are două forme care se disting prin finala *-a*, *tuturor* şi *tuturora*, iar distincţia este funcţională: *tuturor* poate funcţiona şi adjectival, şi pronominal, iar *tuturora*, doar pronominal:

    Am răspuns la întrebări ***tuturor / tuturor*** *studenţilor.*
    Am răspuns la întrebări ***tuturora / *tuturora*** *studenţilor.*

  - defectivitatea paradigmatică de la G-D singular se suplineşte prin marcare cazuală analitică (a); şi la plural, G-D poate fi marcat analitic; marcarea analitică de G apare mai rar, în special în registrul neliterar al limbii (b):

(a) *Nemulţumirea **a tot** grupul.* (G) // *Am spus **la tot** grupul.* (D)
(b) *Nemulţumirile **a toţi** studenţii.* (G) // *Le-a spus **la toţi** studenţii.* (D)

- O serie de indefinite compuse dintr-un formant proclitic şi pronumele *cine* şi *care* (*oricine, oricare, oarecine, oarecare, fiecare* – forma *fiecine* este rar folosită –, *orişicine, orişicare*) au o flexiune similară cu acestea, deosebind forme de N-A şi de G-D:

*cine / cui // ori**cine** / ori**cui** // oare**cine** / oare**cui**;*
*care / cărui(a) / cărei(a) / căror(a) // ori**care** / ori**cărui(a)** / ori**cărei(a)** / ori**căror(a)** // oare**care** / oare**cărui(a)** / oare**cărei(a)** / oare**căror(a)*** (formele lui *oarecare* de G-D sunt rar folosite); *// fie**care** / fie**cărui(a)** / fie**cărei(a)** / fie**căror(a)**;*

○ la fel ca în cazul lui *tuturor(a)*, ***-a*** final are valoare funcţională, deosebind varianta adjectivală de cea pronominală:

*Am dat **fiecărui** copil. / Am dat **fiecărui<u>a</u>**.*

- În cazul indefinitelor compuse *cineva* şi *altcineva*, *cine* din componenţa lor este, de asemenea, variabil, deosebind forme de N-A şi de G-D: *cine / cui // **cine**va / **cui**va // alt**cine**va / alt**cui**va. Cineva* se deosebeşte de perechea sa (având în componenţă pe *care*), *careva*, invariabil sub aspectul cazului.
- *Cutare* este variabil sub aspectul cazului, deosebind forme de G-D singular şi plural: *cutărui(a) / cutăror(a)*; la fel ca pentru alte indefinite, ***-a*** final de la G-D deosebeşte pronumele indefinit de adjectivul pronominal.
- Există un număr considerabil de indefinite, simple sau compuse, **invariabile** sub aspectul numărului, genului şi al cazului: *careva, ceva, nişte, niscai, niscaiva, orice, oarece, altceva, alde, anume, atare.* Aceste forme invariabile pot forma G-D analitic, cu prepoziţia *a: simbolul **<u>a</u> ceva**, **<u>a</u> orice*** (vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.5.**).

4. Caracteristici şi funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului indefinit

Cuvintele reunite în clasa indefinitelor pot fi:
(a) numai pronume: *careva, cineva, altceva, altcineva, oricine, oarecine, orişicine;*
(b) pronume şi adjective pronominale:
(b_1) având aceeaşi formă: *atât(a), ceva, câtva, orice, oricât, mult, puţin, tot, orişicare;*
(b_2) având forme diferite în cele două variante: *unul – un, altul – alt, vreunul – vreun;*
(b_3) având forme diferite doar pentru unele poziţii din paradigmă: *cutare* deosebeşte la G-D singular şi plural pronumele de adjectivul pronominal prin intermediul lui *-a* final (*N-am spus **cutărui** om / **cutăruia** să-i dai banii*); *oricare, fiecare, oarecare* deosebesc la G-D singular pronumele de adjective prin aceeaşi particulă finală *-a* (vezi supra, **3.2.2.**, cazurile în care pronumele se deosebeşte de adjectivul pronominal corespunzător doar într-o poziţie a paradigmei);
(c) numai adjective: *fiece, nişte, niscai, niscaiva, oarecare, oarece, alde.*

4.1. În organizarea propoziției, în calitate de centru al unui grup nominal, pronumele indefinit apare de obicei singur, fără subordonați, și ocupă diverse poziții sintactice: subiect (a), complement direct neprepozițional (b_1) sau precedat de prepoziția funcțională *pe* (b_2), complement indirect (c), complement prepozițional (este inclus într-un grup prepozițional care, în ansamblul său, ocupă poziția de complement prepozițional) (d), nume predicativ (e), circumstanțial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplinește funcția sintactică de circumstanțial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a) $[_{\text{GNpron}}$ ***Careva / Fiecare***$]_{\text{S}}$ *a venit /* $[_{\text{GNpron}}$ ***Mulți***$]_{\text{S}}$ *au venit.*
(b_1) *Dă-mi* $[_{\text{GNpron}}$ ***orice***$]_{\text{CD}}$.
(b_2) *L-am văzut* $[_{\text{GPrep}}$ ***pe*** $[_{\text{GNpron}}$ ***fiecare***$]]_{\text{CD}}$.
(c) *I-am dat* $[_{\text{GNpron}}$ ***fiecăruia***$]_{\text{CI}}$ *prăjituri de casă.*
(d) *Mă bazez* $[_{\text{GPrep}}$ ***pe*** $[_{\text{GNpron}}$ ***toți***$]]_{\text{CPrep}}$.
(e) *Ideile sunt* $[_{\text{GNpron}}$ ***multe***$]_{\text{NP}}$.
(f) *Te poți așeza* $[_{\text{GPrep}}$ *lângă* $[_{\text{GNpron}}$ ***oricine***$]]_{\text{CircLoc}}$.
(g) $[_{\text{GN}}$ *Cățeii* $[_{\text{GNpron}}$ ***fiecăruia***$]_{\text{Pos}}]_{\text{S}}$ *sunt drăguți.*
(h) $[_{\text{GN}}$ *Propunerea* $[_{\text{GNpron}}$ ***oricui***$]_{\text{Compl}}]_{\text{S}}$ *e interesantă într-un fel sau altul.*

ⓘ În cazul cuvintelor care au aceeași formă și în ipostază adjectivală, și în ipostază pronominală (*mulți, puțini – idei* ***multe***$_{\text{Adjectiv}}$; *Ideile sunt* ***multe***$_{\text{Pronume}}$), interpretarea în poziția de NP este ***pronume*** indefinit, nu de adjectiv pronominal, pentru că poziția de NP este rezervată pronumelor: tipurile pronominale care au doar variantă adjectivală (de întărire, posesiv) sunt excluse din această poziție (**El este* ***însuși***; **Caietul este* ***meu***), iar, pentru alte specii care deosebesc formal varianta pronominală de cea adjectivală (demonstrativele, unele indefinite), se selectează în poziția de NP varianta pronominală (*El este acesta / *acest*; *El este altul / *alt*).

Pronumele nehotărât poate avea, în limitele compatibilității semantice, compliniri de diverse tipuri:

- modificatori prepoziționali:

$[_{\text{GNpron}}$ ***Fiecare*** $[_{\text{GPrep}}$ ***din clasă***$]_{\text{Modif}}]_{\text{S}}$ *își poate permite un telefon.*
$[_{\text{GNpron}}$ ***Oricare*** $[_{\text{GPrep}}$ ***cu bani***$]_{\text{Modif}}]_{\text{S}}$ *își poate permite un telefon.*

- posesori (realizați prin GN în genitiv sau adjectiv posesiv):

(context: *Eu și Maria aveam câteva creioane fiecare.*)
$[_{\text{GNpron}}$ ***Fiecare*** $[_{\text{GN}}$ ***al Mariei***$]_{\text{Pos}}]_{\text{S}}$ *trebuia ascuțit din când în când.*

- modificatori adjectivali:

Am găsit $[_{\text{GNpron}}$ ***ceva*** $[_{\text{GAdj}}$ ***frumos***$]_{\text{Modif}}]_{\text{CD}}$ *la Unirea.*
Trecea $[_{\text{GNpron}}$ ***unul*** $[_{\text{GAdj}}$ ***mai urât***$]_{\text{Modif}}]_{\text{S}}$ *pe stradă.*

- modificatori realizați ca propoziție relativă:

$[_{\text{GNpron}}$ ***Cineva*** $[_{\text{PRel}}$ ***care dorește să câștige***$]_{\text{Modif}}]_{\text{S}}$ *nu s-ar comporta așa.*

Indefinitele compuse dintr-un relativ şi formantul ***ori-*** au un caracter hibrid, în anumite contexte dobândind şi funcţie de pronume relativ: pot introduce propoziţii relative, în absenţa unui pronume relativ: ***Oricine*** *(*care) trecea pe stradă era bine-venit.*

4.2. În majoritatea cazurilor, varianta adjectivală a indefinitelor îndeplineşte funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal, având rolul de a integra în enunţ grupul nominal:

[$_{GN}$ [***Alt***]$_{Det}$ *om*]$_S$ *a venit.*
[$_{GN}$ [***Fiecare***]$_{Det}$ *om*]$_S$ *îşi doreşte binele.*
[$_{GN}$ [***Atâţia***]$_{Det}$ *oameni*]$_S$ *au venit.*
Am cumpărat [$_{GN}$ [***nişte***]$_{Det}$ *pâine*]$_{CD}$.

În limitele compatibilităţii semantice, adjectivele indefinite apar în grupuri nominale care conţin alţi determinanţi, îndeplinind funcţia sintactică de **cuantificator**:

[$_{GN}$[*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *oameni*]$_S$ *îşi cer drepturile.*

(dar, în situaţia în care este primul element al grupului nominal, indefinitul preia funcţia sintactică de determinant: [$_{GN}$ [***Mulţi***]$_{Det}$ *oameni*]$_S$ *îşi cer drepturile*).
Majoritatea adjectivelor indefinite sunt antepuse substantivului-centru (***fiecare*** *om // *omul* ***fiecare, vreun*** *om // *omul* ***vreun***), cu excepţia lui *mult* şi *puţin*. În antepunere, în absenţa altui determinant, *mult* şi *puţin* au funcţia sintactică de determinant; în prezenţa altui determinant, au funcţia sintactică de cuantificator al grupului nominal (vezi paragraful anterior). În postpunere însă, *mult* şi *puţin* apar în prezenţa altui determinant, îndeplinind întotdeauna funcţia sintactică de cuantificator al grupului nominal:

[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ *oameni* [***mulţi***]$_{Cuant}$]$_S$ *îşi cer drepturile.*

4.3. În variantă adjectivală, cuantificatorii universali globalizanţi *tot* şi adjectivele indefinite *amândoi, tustrei, câteşitrei* au un comportament sintactic diferit de celelalte adjective indefinite: apar (a) obligatoriu în extremitatea (stângă sau dreaptă) a grupului nominal şi (b) obligatoriu în prezenţa unui determinant (***toţi*** *aceşti oameni //* ***toţi / amândoi / tustrei / câteşitrei*** *oamenii // aceşti oameni* ***toţi*** *// oamenii aceştia* ***toţi***). Poziţia periferică a acestor cuvinte şi prezenţa obligatorie a unui determinant (*toţi* nu poate funcţiona niciodată ca determinant, chiar dacă ocupă prima poziţie a GN) în grupul nominal din care aceştia fac parte arată că această clasă de indefinite are un statut special, de **cuantificatori externi** ai grupului nominal:

[$_{GN}$ [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *oameni*]];
[$_{GN}$ [*oamenii*$_{Centru+Det}$ [*aceştia*]$_{Det\ emfatic}$] [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$].

ⓘ Dublarea parantezelor în reprezentarea sintactică [$_{GN}$ cuant extern [...]] indică faptul că acest subordonat se ataşează la nivelul întregului grup; poziţia periferică a acestui constituent în ierarhia grupului nominal se evidenţiază, de asemenea, prin acest tip de reprezentare.

Se aseamănă astfel cu adjectivul de întărire, care ocupă aceeaşi poziţie periferică în grupul nominal, apare tot în prezenţa obligatorie a unui determinant şi are funcţia

sintactică de modificator extern al grupului nominal [**însuşi** [acest om]] // [[omul acesta] **însuşi**] (vezi şi **Adjectivul de întărire**).

În plus, aceşti cuantificatori pot „părăsi" grupul nominal, ataşându-se la distanţă de grupul nominal, în grupul verbal, fapt care confirmă caracterul lor aparte, de constituent „extern". Ataşarea în grupul verbal schimbă statutul morfosintactic al cuantificatorului extern, acesta depinzând şi de verb, noua sa „gazdă"; având dublă subordonare, faţă de grupul nominal şi faţă de cel verbal, cuantificatorul extern capătă funcţia de predicativ suplimentar (vezi **Cuantificatorul, 3.**)

__Toţi__ copiii au venit la oră ieri. →
Copiii au venit [__toţi__]$_{PS}$ la oră ieri. / Copiii au venit la oră ieri [__toţi__]$_{PS}$.

__Amândouă__ fetele au venit la oră ieri. →
Fetele au venit [__amândouă__]$_{PS}$ la oră ieri. / Fetele au venit la oră ieri [__amândouă__]$_{PS}$.

ⓘ *Ambii* (*ambele*) se deosebeşte de celelalte elemente din clasa cuantificatorilor totalizanţi din punct de vedere sintactic: cuantificatorii totalizanţi ocupă, în variantă adjectivală, poziţia sintactică de **cuantificator extern** al GN (vezi *infra*, **4.3**) şi presupun articularea substantivului centru (*toţi copiii*); în schimb, *ambii* adjectival este totdeauna determinantul GN şi presupune nearticularea centrului substantival (*ambii copii*).

5. Raportul cu alte clase lexico-gramaticale

Clasa indefinitelor este o clasă *relativ* închisă, însă, între pronume, este cea care permite cu cea mai mare uşurinţă lărgirea inventarului. Lărgirea inventarului indefinitelor se manifestă în două direcţii: pe de o parte, există o serie de îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puţin stabile care se comportă ca pronumele indefinite, deci o serie de **locuţiuni pronominale indefinite**; pe de altă parte, există treceri dinspre alte clase lexico-gramaticale în clasa indefinitelor. De asemenea, se înregistrează şi treceri dinspre clasa indefinitelor înspre alte clase lexico-gramaticale.

5.1. În seria locuţiunilor pronominale indefinite se încadrează următoarele grupări, care au în componenţă pronumele relative *cine, ce* şi *care: cine ştie cine, cine ştie ce, nu ştiu cine, nu ştiu ce, nu ştiu care, nu se ştie cine, nu se ştie care, nu se ştie ce, te miri cine, te miri care, te miri ce, dracu' ştie cine, naiba ştie ce, te pomeneşti cine, te pomeneşti ce, câte şi mai câte, care mai de care* etc.

5.2. Adjectivele *anumit, diferit, divers, numeros* se comportă la plural ca adjectivele pronominale indefinite pentru că, în această ipostază, îndeplinesc funcţia sintactică de **determinat** al grupului nominal în care se includ (întocmai ca adjectivele pronominale indefinite), asigurând integrarea enunţiativă a acestuia, sau, în limitele compatibilităţii semantice cu diverşi determinanţi, de cuantificator al grupului nominal; adjectivele prototipice nu pot funcţiona, în mod tipic, ca determinanţi ai unui GN:

[$_{GN}$ [***Anumiţi / diferiţi / diverşi / numeroşi***]$_{Det}$ *cetăţeni*]$_S$ *au pus întrebări.*
[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***numeroşi***]$_{Cuant}$ *cetăţeni*]$_S$ *au pus întrebări.*
vs
*[$_{GN}$ ***Buni / frumoşi / interesanţi*** *cetăţeni*] *au pus întrebări.*

📖 În unele descrieri din gramatica tradiţională, cuvintele *mult* şi *puţin* (*mulţi* şi *puţini*) erau încadrate în clasa adjectivelor prototipice; în această gramatică (ca şi în GALR), pe baza criteriilor distribuţionale şi semantice (pot funcţiona pronominal, în variantă adjectivală îndeplinesc funcţia sintactică de determinant sau de cuantificator în GN, au sens cantitativ indefinit), aceste forme au fost incluse în clasa cantitativelor indefinite.

5.3. Pronumele nehotărâte îşi pot schimba uneori clasa lexico-gramaticală, devenind substantive cu înţelesul „persoană necunoscută" în prezenţa unui clasificator substantival (a unui determinant): *Acest* ***cineva*** *e chiar decanul facultăţii; Nu e un* ***oarecare****, ci e un mare doctor.*

În postpunere, indefinitul *oarecare* devine adjectiv calificativ cu sensul „obişnuit": *E o studentă* ***oarecare****.*

Indefinitele *ceva, atât, mult, puţin* pot deveni adverbe în contexte verbale: *A durat* ***ceva*** */* ***mult*** */* ***atât*** */* ***puţin*** *până a reuşit să ia la facultate.*

De asemenea, indefinitul *vreun, vreo,* care are funcţia sintactică de determinant (a) sau este centru pronominal (b), este omonim cu semiadverbul *vreo*, care apare ca adjunct al grupurilor nominale în componenţa cărora există numerale cardinale (c), (d):

(a) *Ai văzut* $[_{GN}[\textit{vreun}]_{Det}\ \textit{băiat}]_{CD}$?
(b) *L-ai văzut* $[_{GPrep}\ \textit{pe}\ [_{GNpron}\ \textit{vreunul}]]_{CD}$?
(c) *Au venit* $[_{GNnum}\ [\textit{vreo}]_{Adjunct}\ [\textit{două}_{Centru}]]_{CD}$.
(d) *Au venit* $[_{GN}\ [\textit{vreo}]_{Adjunct}\ [[\textit{două}]_{Det}\ \textit{fete}_{Centru}]]_{CD}$.

6. Dificultăţi

- Varianta adjectivală la singular a pronumelui *unul, un* şi *o*, stabileşte relaţii de omonimie cu două elemente distincte, articolul nedefinit *un / o* şi numeralul cardinal *un / o*. Distingerea celor trei valori ale cuvântului *un* este dificilă; se face doar contextual, pe baza unor opoziţii semantice relevante explicite: adjectivul pronominal *un* se opune altor pronume / adjective pronominale, iar numeralul cardinal se opune altui numeral cardinal sau unei alte expresii numerice explicite (vezi discuţia pe larg în **Articolul, 5.3.**):

  Am văzut ***o*** *studentă în clasă, nu şi pe* <u>*celelalte*</u>. (adjectiv indefinit)
  Am văzut ***o*** *studentă, nu* ***două****.* (numeral cardinal)
  Am văzut ***o*** *studentă în clasă.* (articol)

- *Atât* are un statut ambiguu, în funcţie de poziţia sintactică şi de tipul de regent. *Atât* poate fi *pronume indefinit,* atunci când are funcţia sintactică de subiect sau de complement direct al unor verbe tranzitive (a) sau *adverb cantitativ*, cu funcţia sintactică de circumstanţial cantitativ, când apare pe lângă verbe intranzitive (b) sau cu funcţia sintactică de complement circumstanţial cantitativ, când apare pe lângă verbe cu circumstanţial „obligatoriu" (c):

  (a) *S-a cumpărat numai* ***atât*** *din pânza asta.*
  (b) *Am mers* ***atât****.*
  (c) *Vizita a durat numai* ***atât****.*

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEGATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele negativ este un tip de pronume nepersonal cu caracteristici semantice, morfologice şi sintactice proprii.

- **Semantic**, pronumele negativ evocă în discurs o entitate prezentată ca inexistentă. Pronumele negative fac astfel parte din clasa cantitativelor, fiind *cuantificatori semantici nuli;* acest tip de cuantificatori neagă existenţa vreunui referent în domeniul de cuantificare.
- **Morfologic**, pronumele negativ este o clasă foarte restrânsă, în care se includ trei unităţi lexicale: *nimeni, nimic* şi *niciunul* (cu varianta adjectivală *niciun*). Clasa este eterogenă:

– *nimic* este complet invariabil sub aspectul cazului şi apare în contextul unic de masculin singular:

*N-am făcut **nimic** bun.*
***Nimic** nu trebuie făcut.*

– *nimeni* are două forme cazuale (de N-A şi de G-D, singular) şi, la fel ca *nimic*, apare în contextul unic de masculin singular:

***Nimeni** nu a fost văzut.*
*Nu am văzut pe **nimeni**.*
*Nu am dat **nimănui** nimic.*
*Era un copil **al nimănui**.*

– *niciunul* este variabil sub aspectul genului, al numărului şi al cazului; paradigma sa este defectivă în varianta adjectivală la N-A plural (nu există ***niciunele** fete*, ***niciunii** băieţi*):

***Niciunul / Niciun** elev // **Niciuna / Nicio** elevă nu a venit.*
*N-am dat nimic **niciunuia / niciunui** elev // **niciuneia /niciunei** eleve.*
***Niciunii / Niciunele** nu au venit.*
*N-am dat **niciunora // niciunor** băieţi / fete nimic.*

Pronumele negative se împart în pronume negative **simple** (*nimeni, nimic*) şi pronume negative **compuse** (*niciunul*, compus din adverbul *nici* + pronumele nehotărât *unul*).

- **Sintactic**, două dintre unităţile clasei cunosc doar realizare pronominală (*nimeni, nimic*), iar *niciunul* apare atât în ipostază pronominală, cât şi în ipostază adjectivală (varianta *niciun*). Pronumele negative pot avea subordonaţi de diverse tipuri, formând astfel grupuri nominale (cu centru pronume) complexe.
În general, pronumele negativ impune formă negativă verbului predicat, cu excepţia situaţiilor în care este inclus într-un GN complex (*un copil **al nimănui***).

2. Particularităţile pronumelor negative

2.1. *Nimeni* apare doar în contexte de masculin singular şi are forme de N-A (***Nimeni** nu a fost întrebat / ****Nimeni** nu a fost întrebată / ****Nimeni** nu au fost întrebaţi / ****Nimeni** nu au fost întrebate*) şi de G-D (*copil **al nimănui**, Nu i-am dat **nimănui***). În registrul neliterar, dativul se poate construi şi prepoziţional, cu prepoziţia *la* + forma de N-A a pronumelui (*N-am dat **la nimeni***).

> ⓘ Formele *nimenea* (cu G-D *nimănuia*) şi *nime* sunt populare, orale, neadmise în limba literară.

Din punct de vedere semantic, *nimeni* se caracterizează prin trăsăturile [+ Animat], [+ Uman]. Pronumele negativ *nimeni* stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu pronumele nehotărâte animate *cineva* şi *toţi*: ***Cineva** a fost întrebat* sau ***Toţi** au fost întrebaţi* > ***Nimeni** nu a fost întrebat.*
În limitele compatibilităţii semantice, *nimeni* este centru de grup sintactic şi poate avea modificatori de diverse tipuri:

- modificatori prepoziţionali:

[$_{GNpron}$ ***Nimeni*** [$_{GPrep}$ ***dintre cei calificaţi***]$_{Modif}$]$_S$ *nu ştie ce s-a întâmplat.*
[$_{GNpron}$ ***Nimeni*** [$_{GPrep}$ ***cu bani***]$_{Modif}$]$_S$ *nu a ştiut să răspundă la întrebări.*
[$_{GNpron}$ ***Nimeni*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{Modif}$]$_S$ *nu ştie ce s-a întâmplat.*

- modificatori adjectivali:

Nu era [$_{GNpron}$ ***nimeni*** [$_{GAdj}$ ***deştept***]$_{Modif}$]$_S$ *pe acolo.*

- modificatori realizaţi ca propoziţie relativă:

[$_{GNpron}$ ***Nimeni*** [$_{PRel}$ ***care doreşte să câştige***]$_{Modif}$]$_S$ *nu s-ar comporta aşa.*

2.2. *Nimic* apare doar în contexte de masculin singular (***Nimic** nu e corect; ****Nimic** nu e corectă; ****Nimic** nu sunt corecţi; ****Nimic** nu sunt corecte*) şi este invariabil sub aspectul cazului.

> ⓘ Formele *nimica* şi *nemica* sunt variante populare ale pronumelui *nimic*.

Semantic, *nimic* se caracterizează prin trăsăturile [– Animat], [– Uman]. *Nimic* stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu pronumele nehotărât [– Animat] *ceva*: *Ion a cumparat **ceva** > Ion n-a cumpărat **nimic**.*
În calitate de centru de grup sintactic, *nimic* poate avea diverşi subordonaţi:

- modificatori prepoziţionali, partitivi şi nepartitivi, adverbiali:

[$_{GNpron}$ ***Nimic*** [$_{GPrep}$ ***din ce s-a spus***]$_{Modif}$]$_S$ *nu e adevărat.*
Nu a vândut [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GPrep}$ ***din apartament***]$_{Modif}$]$_{CD}$.
[$_{GNpron}$ ***Nimic*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{Modif}$]$_S$ *nu e bine făcut.*

- modificatori adjectivali:

Nu era [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GAdj}$ ***interesant***]$_{Modif}$]$_S$ *pe acolo.*

- modificatori realizaţi ca propoziţie relativă:

Nu a spus [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GAdj}$ ***care să impresioneze publicul***]$_{Modif}$]$_{CD}$.

- posesor (rar):

Nu sunt interesat [$_{GPrep}$ *de* [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GN}$ ***al Mariei***]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.
Nu sunt interesat [$_{GPrep}$ *de* [$_{GNpron}$ ***nimic*** [$_{GNpron}$ ***al tău***]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.

2.3. Spre deosebire de *nimeni* şi de *nimic*, *niciunul* variază în raport cu genul, numărul şi cazul, având o flexiune asemănătoare cu a pronumelor nehotărâte şi demonstrative. *Niciunul* se descompune morfematic în formantul (de origine adverbială) *nici*, care este invariabil, şi în pronumele nehotărât *unul*: *nici-unul, nici-una, nici-unii, nici-unele, nici-unuia, nici-uneia, nici-unora*. În mod similar cu demonstrativele, *niciunul* (la fel ca *unul*) manifestă omonimia masculin–feminin la G-D plural: *niciunora*.

Niciunul cunoaşte varianta adjectivală *niciun*. *Niciun* este întotdeauna antepus substantivului-centru al GN în care se include şi îndeplineşte funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal, având rolul de integrare enunţiativă a acestuia (***Niciun*** *student nu a trecut la examenul de histopatologie*).

Din punct de vedere semantic, *niciunul* poate fi atât [+ Animat] (*Erau mulţi copii în clasă, însă* ***niciunul*** *nu îşi pregătise lecţia*), cât şi [– Animat] (*Erau trei cărţi pe masă, însă* ***niciuna*** *de lingvistică*) – este, aşadar, insensibil la această trăsătură. Spre deosebire de *nimeni* şi *nimic*, *niciunul* este specializat explicit pentru cuvinte numărabile (în ipostază pronominală, substituie un GN cu substantiv numărabil, în variantă adjectivală se combină cu un GN numărabil). *Niciunul* stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu *unul* şi *vreunul* din clasa pronumelui nehotărât: ***Unul*** *a luat cuvântul la şedinţă* > ***Niciunul*** *n-a luat cuvântul la şedinţă*; *O fi venit* ***vreunul*** > *N-o fi venit* ***niciunul***.

> ⓘ Morfemul *-ul* (şi întreaga sa serie *-a, -i, -le*) din componenţa pronumelui *niciunul* este un formant omonim cu articolul definit, nu articol definit propriu-zis, pentru că participă la distingerea formei pronominale de cea adjectivală, nu la opoziţii de determinare.

În calitate de centru al grupului sintactic (în ipostază pronominală), *niciunul* poate avea modificatori de diverse tipuri:

- modificatori prepoziţionali, partitivi şi nepartitivi, şi adverbiali:

[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***din cei cinci***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu a trecut de semifinale.*
[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***din clasă***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu a rezolvat problema corect.*
[$_{GNpron}$ ***Niciunul*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu ştie răspunsul corect.*

- modificatori adjectivali:

Am întâlnit mulţi copii isteţi, dar [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ ***niciunul*** [$_{GAdj}$ ***foarte inteligent***]$_{Modif}$]]$_{CD}$.

- modificatori realizaţi ca propoziţie relativă:

Am cunoscut mulţi copii isteţi, dar [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ ***niciunul*** [$_{PRel}$ ***care să mă impresioneze***]$_{Modif}$]]$_{CD}$.

3. Funcţii sintactice ale pronumelui şi ale adjectivului pronominal negativ

În ipostază pronominală, negativul este centrul grupului nominal, monomembru sau extins, şi ocupă diverse poziţii sintactice (în limitele posibilităţilor combinatorii – de exemplu, *nimic* nu poate ocupa poziţii sintactice tipice pentru genitiv sau dativ): subiect (a), complement direct neprepoziţional (b$_1$) sau precedat de prepoziţia funcţională *pe* (b$_2$), (b$_3$), complement indirect (c), complement prepoziţional (este inclus într-un grup prepoziţional care, în ansamblul său, ocupă poziţia de complement prepoziţional) (d), nume predicativ (e), circumstanţial (este inclus într-un GPrep care, în ansamblul său, îndeplineşte funcţia sintactică de circumstanţial) (f), posesor în GN (g), complement în GN (h):

(a$_1$) [$_{GNpron}$ ***Nimeni / Niciunul***]$_S$ *nu a venit.*
(a$_2$) *Nu se vede* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_S$.
(b$_1$) *Nu am înţeles* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{CD}$.
(b$_2$) *N-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***nimeni***]]$_{CD}$.
(b$_3$) *Nu l-am văzut* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***niciunul***]]$_{CD}$.
(c) *Nu a vrut să ofere din prăjitura sa* [$_{GNpron}$ ***nimănui / niciunuia***]$_{CI}$.
(d) *Nu mă bazez* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***pe nimeni / nimic / niciunul***]]$_{CPrep}$ *în general.*
(e) *Cartea căutată nu e* [$_{GNpron}$ ***niciuna dintre astea***]$_{NP}$.
(f) *Nu m-am aşezat* [$_{GPrep}$ ***lângă*** [$_{GNpron}$ ***niciunul***]]$_{CircLoc}$.
(g) *Nu e* [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ *copil* [$_{GNpron}$ ***al nimănui***]$_{Pos}$]$_{NP}$.
(h) *Apariţia* [$_{GNpron}$ ***nimănui***]$_{Compl}$ *nu mă poate impresiona.*

ⓘ Constituenţii aparent genitivali din poziţia NP (*Pisicile sunt **ale nimănui***) se analizează drept pronume semiindependent (*ale*), cu funcţia de nume predicativ, + pronume negativ (*nimănui*), cu funcţia de posesor (funcţia complinirii lui *al* se stabileşte în funcţie de substantivul substituit – vezi **Pronumele semiindependent *al*, 4.2.**)

Niciunul, singurul pronume negativ care are şi variantă adjectivală, îndeplineşte în această ipostază funcţia sintactică de **determinant** al grupului nominal:

Nu a venit [$_{GN}$ [***niciun***]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$]$_S$.
N-am văzut [$_{GN}$ [***niciun***]$_{Det}$ *copil*$_{Centru}$]$_{CD}$.

4. Aspecte normative şi dificultăţi

4.1. Potrivit DOOM$_2$, *niciunul* şi varianta sa adjectivală *niciun* se scriu într-un cuvânt pentru că reprezintă o unitate de sine stătătoare, nu două cuvinte separate. Această normă este în acord cu specificul grafic al limbii române: toate cuvintele compuse (care reprezintă o unitate de sine stătătoare), formate din *nici* + alt element se scriu legat: *nicicând, nicicum, niciodată* etc. (a se deosebi de alăturările de tipul *nici când* – *Nici când am fost acasă nu m-a lăsat în pace* –, *nici cum, nici o dată*, care conţin un *nici* adverbial). De asemenea, scrierea legată reflectă şi paralelismul cu *vreun(ul)*, care are o componenţă asemănătoare şi care se scrie tot legat.

Atenție însă la secvențele omofone, în care avem a face cu alte unități, nu cu pronumele / adjectivul pronominal *nici(un)*, în care componentele din secvența pronunțată „niciun" se scriu separat, conform cu statutul lor de unități independente:

N-a venit ***nici unul****, nici celălalt.* – *nici* este conjuncție, iar *unul* este pronume nehotărât;
El nu ne este ***nici un*** *dușman, dar* ***nici un*** *prieten.* – *nici* este conjuncție, iar *un* este articol nedefinit.

Există contexte specifice în care apare doar pronumele / adjectivul negativ, nu și constituenții omofoni (dislocarea este imposibilă în aceste contexte):
– în poziția de complement direct, incluse în GPrep (în structuri cu dublare):

Nu-l votez pe ***niciunul*** *dintre candidați.*
Pe ***nicio*** *colegă de-a fratelui n-am întâlnit-o la bibliotecă.*

– în contexte de genitiv:

Nu-mi plac copiii ***niciunuia.***
Nu-mi plac candidații ***niciunui*** *partid.*

– în GPrep:

Nu mă bazez pe ***niciunul*** *dintre ei.*
Nu mă refer la ***nicio*** *prevedere.*

ⓘ Secvențele omofone (*nici* + pronume / adjectiv nehotărât, articol nedefinit sau numeral) se pot disloca sub prepoziție:

Nu mă bazez ***nici*** *pe* ***unul****, nici pe altul / Nu mă bazez* ***nici*** *pe* ***unul, nici*** *pe celălalt.*
Nu mă refer ***nici*** *la* ***o*** *prevedere, nici la alta / Nu mă refer* ***nici*** *la* ***o*** *prevedere, nici la cealaltă.*
Nu mă refer ***nici*** *la* ***o*** *prevedere, nici la două, ci mă refer chiar la lege.*

– în contextul unui substantiv non-numărabil sau abstract (ca determinant al substantivelor abstracte, *niciun* este cel mai adesea superfluu / suprimabil):

N-ai ***niciun*** *haz.*
N-are ***(nicio)*** *valoare.*

Pe de altă parte, în contexte cu construcții corelative, apar doar unitățile omofone cu *niciun:*
– *nici* + pronume / adjectiv nehotărât:

N-am scris ***nici unuia****, nici altuia / celuilalt.*
În acest scandal, n-am crezut ***nici o*** *parte, nici pe cealaltă.*

– *nici* + numeral:

N-a moștenit ***nici una****, nici două (case).*

– *nici* + articol nedefinit:

Fata cu care eram nu era ***nici o*** *colegă de facultate, nici sora mea, ci doar o amică.*

De asemenea, în contexte în care *nici* poate fi dislocat (sau chiar omis), avem a face tot cu secvenţe omofone:

*Ion nu e un prost şi nu e **(nici) un** partener loial.*
*Ion nu e un prost şi **(nici)** nu e **un** partener loial.*

Nici (semi)adverbial poate să apară ca adjunct al unui numeral (nu al întregului GN) în contexte pozitive, funcţionând ca marcă a negaţiei parţiale (se neagă conţinutul semantic al numeralului cardinal, nu cel al întregului GN):

Din bibliografia de examen citisem ***nici o*** *treime.*

4.2. Pronumele negative *nimic* şi *nimeni* ridică probleme în zona acordului în număr: chiar dacă evocă în discurs o unitate plurală (ex. *nimeni dintre ei*), *nimic* şi *nimeni* impun obligatoriu formă de singular verbului-predicat; construcţii precum *Nimeni dintre ei nu au venit* sunt deci greşite. Cele două pronume coordonate impun tot formă de singular verbului predicat: *Nimeni şi nimic nu mă poate opri.* Negativul *niciunul*, folosit rar, nu pune probleme de acord, întrucât are forme distincte de singular şi de plural.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL INTEROGATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele interogative, clasă cu un inventar de unităţi limitat, se definesc prin câteva caracteristici.

- **Semantic**, funcţionează ca **variabile** (şi niciodată ca deictice şi anaforice), procurându-şi referinţa situaţional, cu „variaţie" de referent de la o utilizare la alta. În exemplele de mai jos, pronumele *ce* şi *cine* primesc o referinţă variabilă, în funcţie de context:

Ce faci? (o dată faci „sport", altă dată „mâncare" etc.)
Cine vine? (o dată vine „Ion", altă dată „mama" etc.)

Interogativele nu substituie o entitate cunoscută (asemănându-se prin aceasta cu pronumele indefinite), ci cer o informaţie despre aceasta; interogativele conţin informaţii despre entităţile interogate: persoane (*cine*), persoane sau obiecte (*care*, *ce*), entităţi măsurabile (*cât*), proprietăţi ale entităţilor (*ce fel de*).

- **Morfologic,** pronumele interogative, care nu cunosc categoria persoanei, variază după gen, număr şi caz, însă unii membri ai clasei sunt invariabili sau defectivi de anumite categorii gramaticale (vezi *infra*, **2.**).
- **Sintactic,** apar în contexte specifice – în propoziţii interogative parţiale (a); exceptând unitatea *cine*, care are numai utilizare pronominală, ceilalţi membri ai clasei pot funcţiona şi ca adjective pronominale (b); locuţiunea pronominală interogativă *ce fel de* are numai utilizare adjectivală (c).

(a) ***Cine** a venit?, **Care** este răspunsul?, **Ce** mănânci?, **Câţi** dintre copii pot veni?*
(b) ***Care** om poate alerga?, **Ce** rochie / partener ai ales?, **Câţi** copii vin?, **Al câtelea** ai fost?*
(c) ***Ce fel de** ulei foloseşti?*

ⓘ Propoziţiile interogative parţiale solicită un răspuns legat de orice alt component al enunţului, în afară de predicatul propoziţiei principale: subiectul (***Cine** vine?, **Ce** se aude?*), complementul direct (***Ce** mănânci?*) etc. (vezi *infra*, **3.**). La interogativele parţiale nu se poate răspunde cu *da* sau *nu*. Interogativele conţinând verbul *a face* (care funcţionează ca o pro-formă verbală) pot viza identificarea verbului-predicat (*– Ce faci? – Citesc*) – vezi **Tipuri de enunţ, 3.2.**

2. Inventar de forme şi flexiune

- *Care* este forma unică la N-A pentru toate genurile şi numerele. Formele de G-D conţin desinenţe specifice pronumelui: m. sg. *(ori)căr**ui**(a)*, f. sg. *(ori)căr**ei**(a)*, m. f. pl. *(ori)căr**or**(a)*. Formantul final *a* caracterizează pronumele (a) şi lipseşte în cazul adjectivului pronominal (b):

(a) ***Căruia** dintre voi i-am promis premiul?*
(b) ***Cărui** copil i-am promis premiul?*

- *Cine* este forma unică de N-A, având la G-D forma *cui*, care conţine desinenţa specific pronominală *-ui*.
- *Ce* este invariabil sub aspectul genului şi al numărului şi nu se foloseşte la G-D. În locul formelor de G-D, se foloseşte construcţia prepoziţională echivalentă: *Împotriva **a ce** s-a pronunţat?, Graţie **a ce** ai reuşit?*
- *Cât* are la N-A flexiune după gen şi număr ca un adjectiv cu patru forme: *cât, câţi, câtă, câte*. Distincţiile de caz sunt marcate cu ajutorul desinenţei pronominale *-or* (*câtor(a)*). Formele *a câta, al câtelea* au o structură asemănătoare numeralelor ordinale (vezi **Numeralul ordinal, 1.**), fiind specializate pentru întrebări referitoare la acest tip de numeral (*– Al câtelea ai ajuns? – Al doilea*).
- Locuţiunea adjectivală interogativă *ce fel de*, invariabilă, are ca echivalent în răspuns un adjectiv cu funcţie de modificator (*– Ce fel de vin preferi? – Roşu*).

3. Funcţiile sintactice ale interogativelor

3.1. De obicei, grupul care conţine interogativul substituie grupul „extras" din poziţia de origine şi deplasat în fruntea propoziţiei interogative, păstrându-şi mărcile cazuale şi prepoziţionale şi continuând să îndeplinească funcţia din poziţia iniţială (a). Există şi

situaţii în care interogativul nu ocupă prima poziţie în propoziţia interogativă, fie în condiţiile topicalizării / avansării unui constituent (b), fie, rar, atunci când interogativul rămâne *in situ*, adică în poziţia lui de origine (c).

(a) ***Ce** mănânci ~~ce~~?, **Cu cine** ai vorbit ~~cu cine~~?*
(b) *Despre el, **ce** părere ai?*
(c) *Ai vorbit **cu cine**?*

3.2. Grupul care cuprinde interogativul poate conţine:

- interogativul pronominal în ipostază de centru, formând grup monomembru (a) sau complex (b):

(a) [$_{\text{GNpron}}$ ***Care***$_{\text{Centru}}$] *a ajuns primul?*
(b) [$_{\text{GNpron}}$ ***Care***$_{\text{Centru}}$ [$_{\text{GPrep}}$ ***dintre voi***]$_{\text{Modif}}$] *a ajuns primul?*

- interogativul pronominal în ipostaza de complement al prepoziţiei, situaţie în care se deplasează împreună cu prepoziţia (c):

(c) [$_{\text{GPrep}}$ ***La*** [$_{\text{GNpron}}$ ***care***]]$_{\text{CPrep}}$ *te-ai gândit ~~la care~~?*

- interogativul pronominal în ipostaza de posesor (d), situaţie în care se deplasează împreună cu regentul său:

(d) [$_{\text{GN}}$ *Prăjiturile* [$_{\text{GNpron}}$ ***cui***]$_{\text{Pos}}$] *îţi plac cel mai mult?*

- interogativul adjectival în ipostaza de determinant, situaţie în care se deplasează împreună cu regentul său (e) sau cu alţi modificatori ai regentului (f):

(e) [$_{\text{GN}}$ [***Ce***]$_{\text{Det}}$ *rochie*] *ai ales ~~ce rochie~~?*
(f) [$_{\text{GN}}$ [***Ce***]$_{\text{Det}}$ *rochie de seară*] *ai ales ~~ce rochie de seară~~?*

3.3. În realizarea **pronominală**, grupul incluzând interogativul poate ocupa diverse poziţii sintactice:

- **subiect** (***Cine** pleacă?, **Care** a bătut la uşă?*);
- **nume predicativ** (***Ce** ai ajuns?, **Cine** eşti?*);
- **complement direct** (***Ce** faci?*);
- **complement secundar** (***Ce** te-am învăţat?*);
- **complement indirect** (***Cui** îi trimiţi scrisoarea?*);
- **complement prepoziţional** (***La cine** te gândeşti?*);
- **complement predicativ al obiectului** (***Ce** l-au ales în conducerea Senatului?*);
- **circumstanţiale** (***Înspre cine** mergi?*).

3.4. În realizarea **adjectivală**, interogativele se asociază întotdeauna cu substantive nearticulate, funcţionând deci ca **determinanţi:**

***Care** medic te-a tratat?*
***Ce** floare preferi?*
***Câte** prăjituri ai mâncat?*
***A câta** prăjitură ţi-a plăcut mai mult?*

ⓘ Locuțiunea adjectivală *ce fel de* funcționează ca modificator al grupului nominal, indiferent de natura substantivului-centru – masiv (a), substantiv prototipic la singular (b) sau la plural (c):

(a) ***Ce fel de** vin îți place?*
(b) ***Ce fel de** copil îți dorești?*
(c) ***Ce fel de** oameni sunteți?*

În aceste contexte, *ce fel de* nu este un determinant pentru că:
– are ca echivalent în răspuns un adjectiv propriu-zis (*roșu, cuminte, buni* etc.);
– substantivul-centru nu este determinat, pentru că nu este referențial (nu trimite la un vin, la un copil sau la anumiți oameni), ci la conceptele „vin", „copil", „oameni".

4. Dificultăți

- *Cât* are un statut ambiguu, în funcție de poziția sintactică și de tipul de regent. *Cât* poate fi *pronume interogativ*, atunci când are funcția sintactică de subiect sau de complement direct al unor verbe tranzitive (a) sau *adverb interogativ*, cu funcția sintactică de circumstanțial cantitativ, atunci când apare pe lângă verbe intranzitive (b) ori cu funcția sintactică de complement circumstanțial cantitativ, atunci când apare pe lângă verbe cu circumstanțial „obligatoriu" (c):

(a) ***Cât** din brânza asta s-a cumpărat?*
***Cât** din brânza asta ai mâncat?*
(b) ***Cât** ai alergat?*
(c) ***Cât** a durat vizita?*

- Pronumele interogativ integrat într-o propoziție subordonată se poate deplasa în fața propoziției principale, antrenând, astfel, un fenomen de amalgamare / împletire a subordonatei cu regenta:

***Despre ce** crezi că putem vorbi ~~despre ce~~?*
***Pe cine** este posibil să ne bazăm ~~pe cine~~?*

În aceste construcții, pronumele funcționează ca marcă interogativă a întregii fraze, însă păstrează funcția sintactică din poziția inițială, impusă de verbul din propoziția subordonată (în exemplele de mai sus, complement prepozițional).

- În funcție de context, interogativele pot avea și alte valori decât cea tipică. De exemplu, *ce* poate funcționa și ca adverb exclamativ (***Ce** frumos!*) sau, în exprimarea orală, ca interjecție exclamativă care introduce o replică (***Ce?** Crezi că eu nu sunt în stare să fac asta?*) ori care încheie o replică (*Nu mă duc nicăieri, **ce?***) etc.

5. Aspecte normative

- Forma literară de G-D a pronumelui interogativ *cine* este *cui*. Formele analitice *(a) lu(i) cine* sunt neacceptate de norma literară.
- Pronumele interogativ *care* cu funcția de complement direct este obligatoriu precedat de marca *pe*: ***Pe care** l-ai văzut?*

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV

1. Caracteristici generale

Pronumele relativ este o clasă de pronume care se distinge prin **rolul său sintactic special** de conector frastic şi de marcă de subordonare, asigurând legarea a două propoziţii şi aşezarea celei de a doua într-o poziţie de subordonare.

- **Semantic**, pronumele relative funcţionează

(a) fie ca **anaforice**, procurându-şi referinţa de la un antecedent (sursă referenţială) prezent în propoziţia regentă:

Elevul$_i$ care$_i$ a câştigat concursul este premiantul şcolii.
*Nu-mi amintesc **magazinul**$_i$ în **care**$_i$ ne-am întâlnit.*

(b) fie ca **variabile**, procurându-şi referinţa situaţional, cu „variaţie" de referent de la o situaţie de comunicare la alta:

*Mănâncă **ce** i se dă.*
***Cine** mă dezamăgeşte îşi pierde încrederea mea.*

În exemplele de sub (a), relativul ***care*** îşi primeşte referinţa de la substantivele antecedente *elevul, magazinul*; în (b), relativele ***ce, cine*** primesc o referinţă variabilă în funcţie de situaţia de comunicare (o dată mănâncă „mere", altă dată „lapte", altă dată „brânză" etc.; o dată mă dezamăgeşte un „coleg", altă dată „un vecin" etc.). Pronumele relative nu funcţionează niciodată ca deictice.

- **Morfologic,** relativul este o subclasă de pronume non-personale, cu un inventar restrâns, dintre care unele sunt flexibile sau parţial flexibile, schimbându-şi forma în timpul flexiunii (*care, cine, câţi*), iar altele sunt invariabile (*ce, ceea ce,* pop. *de*); unele sunt forme simple (*care, cine, ce, câţi*), altele sunt forme compuse (*ceea ce*). Formele flexibile variază, parţial / total, în funcţie de categoriile gramaticale de gen (*căruia – căreia*), de număr (*căruia, căreia* vs *cărora*) şi de caz (*cine* vs *cui*; *care* vs *căruia, căreia*).

- **Sintactic,** unele forme funcţionează numai pronominal (*cine, ceea ce*), altele funcţionează şi pronominal, şi adjectival (*care, ce, câţi*).
Indiferent de statutul pronominal sau adjectival, rolul lor esenţial de conector subordonator le apropie de conjuncţia de subordonare (vezi **Conjuncţia, 3.**), dar, spre deosebire de aceasta, pronumele relative se integrează în organizarea sintactică a propoziţiei pe care o introduc (a propoziţiei relative **(A)**), iar propoziţia relativă (PRel), la rândul ei, se inserează în diverse poziţii din organizarea regentei **(B)**.

(A) În construcţiile (a), (b), variaţiile de formă ale pronumelui relativ sunt urmarea poziţiei sintactice diferite pe care o ocupă în structura propoziţiei relative (cuprinsă între paranteze drepte): nominativ-subiect (în (a)), dativ-CI (în (b)):

(a) *Elevul* [$_{\text{PRel}}$ ***care***$_{\text{Nominativ-S}}$ *a deschis uşa*] *e premiantul şcolii.*
(b) *Elevul* [$_{\text{PRel}}$ ***căruia***$_{\text{Dativ-CI}}$ *i-am acceptat lucrarea*] *e din ultima clasă.*

(B) În exemplele (c), (d), PRel se integrează în diverse poziţii ale regentei, ocupând funcţii sintactice diferite în raport cu regenta (CI, în (c): *i-am dat **cuiva***; CPrep, în (d): *am discutat **despre cineva***). Forma pronumelui relativ (dativ, în (c); prepoziţională, în (d)) reflectă poziţia în care propoziţia relativă se angajează faţă de regentă (pentru detalii, vezi *infra*, **3.3.**).

(c) [*I-am dat o carte* [$_{PRel}$ *cui m-a ajutat*]$_{CI}$]
(d) [*Am discutat* [$_{PRel}$ *despre cine a câştigat concursul*]$_{CPrep}$].

2. Inventar şi descriere

2.1. Clasa pronumelor relative cuprinde următorul **inventar**: *care, cine, ce, ceea ce, câţi,* (pop.) *de*; funcţionează ca relative şi unele nehotărâte (g)-(i):

(a) *caietul pe **care** mi l-ai dat*
(b) *M-a dezamăgit **cine** a plecat.*
(c) *scrisoarea **ce** mi-ai trimis*
(d) *Au plecat toţi **câţi** erau în amfiteatru.*
(e) (pop.) *nevasta **de** ţi-ai luat*
(f) *M-a dezamăgit **ceea ce** s-a spus despre mine.*
(g) ***Oricine** pleacă e bun plecat.*
(h) *Mănâncă **orice** doreşte.*
(i) *Pot să lipsească **oricâţi** doresc.*

ⓘ Invariabilul popular *de* a fost interpretat şi drept conjuncţie; sinonimia cu pronumele *care* este argumentul care a stat la baza includerii în clasa relativelor.

ⓘ Compuşii cu *ori-* (*oricare, oricine, orice, oricâţi*), deşi funcţionează şi ca relative (vezi *supra*, (g)-(i)), pot apărea şi non-frastic, îndeplinind, în interiorul unei singure propoziţii, calitatea de pronume / adjective ***nehotărâte*** (vezi *infra*, **2.2.3.**).

2.2. Descrierea pronumelor relative se poate face din mai multe puncte de vedere.

2.2.1. Sub aspectul **distincţiei *simplu – compus – locuţiune***, se deosebesc:

- **relative simple:** *care, cine, ce, câţi*;
- **relative compuse**: *ceea ce* şi compuşii cu *ori-* (*oricare, oricine, orice, oricâţi*);
- **locuţiunea relativă** *ce fel de* (*Mă dezamăgeşte **ce fel de** om eşti*).

Compusul ***ceea ce*** apare, în multe dintre contexte, în variaţie liberă cu relativul simplu ***ce*** (a, b, c):

(a) *Mănâncă **ceea ce / ce** i se dă.*
(b) ***Ceea ce / Ce** m-a supărat este nepăsarea.*
(c) *Tot **ceea ce** / Tot **ce** spui mă interesează.*

Există şi unele excepţii, în care apare numai **ce** (d):

(d) *Aş vrea să aflu* ***ceva ce*** *ştii numai tu, Planul* ***ce*** *l-ai acceptat* ...

> ⓘ Interpretarea lui ***ceea ce*** ca grup neanalizabil se întemeiază pe statutul mai gramaticalizat al grupării. Să se observe: (a) comportamentul său în acord (***ceea*** nu impune adjectivului-nume predicativ genul feminin: **Ceea ce m-a învăţat e* ***interesantă***) şi (b) imposibilitatea separării grupului prin prepoziţie: *reţeta fericirii sau* ***despre ceea ce*** *nu se vorbeşte*; imposibil **sau ceea despre ce nu se vorbeşte*). Spre deosebire de *ceea ce*, grupurile ***cel ce, cel care*** sunt mai puţin sudate, păstrându-şi încă, în grade diferite, autonomia morfosintactică a componentelor. Este motivul pentru care se preferă soluţia segmentării lor în pronume demonstrativ semiindependent *cel* + pronume relativ *ce* (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**) .

2.2.2. Sub aspectul **relaţiei pronume** ***relativ*** **– pronume** ***interogativ*** (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ**), se disting:

- forme care funcţionează şi **ca relative**, şi **ca interogative**: *care, cine, ce, câţi, al câtelea* şi locuţiunea *ce fel de*:

(a) ***Cine*** *a fost ales nu corespunde criteriilor* [relativ] – ***Cine*** *a fost ales?* [interogativ]

(b) *Învaţă* ***ce*** *i s-a predat* [relativ] – ***Ce*** *vi s-a predat azi?* [interogativ]

(c) *Nu-mi place* ***ce fel de*** *om eşti* [relativ] – ***Ce fel de*** *om eşti?* [interogativ]

- forme care funcţionează numai **ca relative:** *ceea ce*, (pop.) *de*, compusele nehotărâte.

2.2.3. Sub aspectul **relaţiei pronume** ***relativ*** **– pronume** ***nehotărât*** (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 4.1.**), se disting:

- forme care funcţionează numai **ca relative** (întregul inventar, exceptând compuşii cu ***ori-***)

> ⓘ Unele forme de pronume relativ funcţionează, excepţional, ca nehotărâte, amintind de un uz arhaic al acestora (*Facă* ***cine*** *ce-o vrea şi ce-o putea!*).

- forme care funcţionează şi **ca relative,** şi **ca nehotărâte**. Compuşii cu ***ori-*** funcţionează, de la un context la altul, diferit, fie numai ca pronume nehotărâte (a), fie, simultan, ca nehotărâte şi relative (b):

(a) *Mănâncă* ***orice,*** *Vine* ***oricine,*** *Pot să lipsească* ***oricâţi*** [+ nehotărât, – relativ]

(b) *Mănâncă* ***orice*** *i se dă, Vine* ***oricine*** *poate, Pot să lipsească* ***oricâţi*** *doresc* [+ nehotărât, + relativ].

2.2.4. În ce priveşte **relaţia** ***pronume relativ – adjectiv relativ***, se disting:

- forme care funcţionează numai **pronominal** (*cine, oricine, ceea ce,* (pop.) *de*);
- forme care funcţionează **şi pronominal, şi adjectival** (*care, ce, câţi* şi compuşii acestora cu *ori-*: *oricare, orice, oricâţi*);
- forme care funcţionează numai **adjectival** (*ce fel de*).

A. Utilizări pronominale:

Care *dintre voi iese primul va primi un premiu important.*
Am cumpărat ***ce*** *mi s-a recomandat.*
S-au înscris ***oricâţi / câţi*** *aveau dreptul s-o facă.*

> ⓘ De reţinut şi situaţia specială în care forme de relativ (*care, ceea ce*) continuă să funcţioneze pronominal (ca substitute pro-frază), dar care îşi pierd valoarea de conectori sintactici subordonatori, apărând în propoziţii principale:
> [$_{\text{P Principală}}$ *Am petrecut la mare*]$_i$, [$_{\text{P Principală}}$ *după* [***care***]$_i$ *m-am dus la munte*].
> [$_{\text{P}}$ *M-am pregătit temeinic*]$_i$, [$_{\text{P Principală}}$ [***ceea ce***]$_i$ *mi-a dat siguranţă la examen*].

B. Utilizări adjectivale:

Care student *iese primul va primi un premiu important.*
Am cumpărat ***ce carte*** *mi s-a recomandat.*
S-au înscris ***câţi studenţi*** *aveau dreptul.*
Se pot înscrie ***oricâţi studenţi*** *fac cerere.*

C. Locuţiunea *ce fel de* funcţionează numai **adjectival** (*Mă indignează* ***ce fel de*** *problemă ridici*).

2.2.5. Sub aspectul distincţiei [+ **Personal**] *vs* [– **Personal**], există:

- pronume specializate pentru trăsătura [+ **Personal]**: *cine, oricine*;
- pronume / adjective pronominale specializate pentru trăsătura [– **Personal**]: *ceea ce, orice*;
- pronume / adjective pronominale indiferente la această distincţie: *care, câţi, oricare, oricâţi, ce*; vezi (a, b):

(a) ***pomii***$_{i[-\text{ Personal}]}$ ***care***$_i$ *s-au plantat*, ***copiii***$_{i[+\text{ Personal}]}$ ***care***$_i$ *au plecat*
(b) ***câţi pomi***$_{[-\text{ Personal}]}$ *s-au plantat*, ***câţi copii***$_{[+\text{ Personal}]}$ *au plecat*

> ⓘ Dacă pronumele **orice** are trăsătura [**– Personal**], adjectivele corespunzătoare sunt indiferente la această trăsătură (*Cumpără* ***orice carte*** *doreşte – Cunoaşte* ***orice copil*** *din şcoală*).
> Spre deosebire de interogativul *ce*, specializat pentru non-persoane, relativul ***ce*** (adjectiv sau pronume) este indiferent la această restricţie (*Convoacă* ***ce profesori*** *doreşte – Cumpără* ***ce cărţi*** *vrea*; *Sunt mulţi studenţi* ***ce*** *au fost respinşi la examen – Sunt multe cărţi* ***ce*** *nu mai apar în raft*).

2.2.6. *Distincţii flexionare*

	Singular				Plural			
	Masculin		Feminin		Masculin		Feminin	
	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D	N = A	G = D
care	*care*	*cărui(a)*	*care*	*cărei(a)*	*care*	*căror(a)*	*care*	*căror(a)*
cine	*cine*	*cui*	*cine*	*cui*	–	–	–	–
câţi	*cât*	–	*câtă*	–	*câţi*	*câtor(a) / a câţi*	*câte*	*câtor(a) / a câte*
ce	*ce*	*a ce*	*ce*	*a ce*	*ce*	–	*ce*	–
ceea ce	*ceea ce*	*a ceea ce*	*ceea ce*	*a ceea ce*	–	–	–	–
(pop.) *de*	*de*	–	*de*	–	*de*	–	–	–

ⓘ S-au inclus între paranteze rotunde variante flexionare, explicabile (a) prin aşezarea relativului faţă de regent şi (b) prin distincţia pronume – adjectiv:

(a) *elevul despre* ***ale cărui lucrări*** (antepunere) *am vorbit – elevul despre* ***lucrările căruia*** (postpunere) *am vorbit,*

(b) *Cărţile vor fi* ***ale câtor studenţi*** *doreşti tu* (adjectiv relativ) – *Cărţile vor fi* ***ale câtora*** *doreşti tu* (pronume relativ).

ⓘ S-au notat cu [–] contextele în care o anumită formă nu poate apărea (de exemplu, *cine* nu poate apărea în contexte de plural: ****Cine nu greşesc*** *măcar o dată nu pot înţelege*), spre deosebire de formele omonime (***ce*** apare în contexte şi de singular, şi de plural: *lucrul* ***ce s-a întâmplat****, lucrurile* ***ce s-au întâmplat***).

ⓘ S-au indicat, acolo unde a fost cazul, şi realizările analitice (*urmările* ***a ce / a ceea ce*** *s-a spus*) sau, în variaţie liberă, realizări sintetice şi analitice (*întrebările* ***câtor*** *studenţi erau în sală / **a câţi** studenţi erau în sală*).

ⓘ În raport cu limba veche (până pe la sfârşitul secolului al XIX-lea), flexiunea pronumelui ***care*** s-a simplificat continuu, pierzând forma de plural *cari*, precum şi formele „articulate" (*carele – carea – carii – carele*), care marcau, şi pentru N-A, diferenţe de gen şi de număr.

3. Trăsături sintactice ale pronumelui relativ. Grupul relatorului *vs* propoziţia relativă

3.1. Trebuie deosebit între **grupul relatorului**, un grup nominal care include componentul relativ (pronume sau adjectiv), indiferent de calitatea lui de centru sau de subordonat, şi **propoziţia relativă (PRel)**, o propoziţie subordonată introdusă prin relativ. Grupul relator poate fi monomembru (ca în (a)) sau cu mai mulţi componenţi (ca în (b), (c), (d)); vezi:

(a) *Elevul* [$_{PRel}$ [***care***] *a câştigat*] *e colegul nostru.*
(b) *Elevul* [$_{PRel}$ [***ale cărui lucrări***] *le-am corectat*] *e colegul nostru.*
(c) [$_{PRel}$ [***Care elev***] *va lipsi*] *nu va beneficia de ajutor.*
(d) [$_{PRel}$ [***Care dintre ei***] *va lipsi*] *nu va beneficia de ajutor.*

3.2. Grupul relatorului este „extras" dintr-o poziţie postverbală (ceea ce s-a tăiat prin linie) şi este deplasat obligatoriu în fruntea propoziţiei relative, unde continuă să-şi păstreze structura şi mărcile cazuale / prepoziţionale din poziţia de origine şi, implicit, să îndeplinească funcţia de origine:

(a) *Elevul* [$_{PRel}$ ***la care***$_i$ *m-am gândit* ~~*la care*~~$_i$] *a reuşit primul.*
(b) *Elevul* [$_{PRel}$ ***căruia***$_i$ *i-am scris* ~~*căruia*~~$_i$] *a reuşit primul.*
(c) *M-a dezamăgit* [$_{PRel}$ ***ce***$_i$ *a ajuns elevul meu* ~~*ce*~~$_i$].

În exemplele (a), (b), (c), grupul relatorului (*la care, căruia, ce*) este deplasat din poziţie postverbală în fruntea propoziţiei relative, lăsând în locul de origine o „urmă" vidă. În poziţie frontală, grupul păstrează structura şi mărcile flexionare din poziţia iniţială şi îndeplineşte funcţia pe care o are în poziţia de origine: complement prepoziţional (a), complement indirect (b), respectiv nume predicativ (c).

ⓘ Spre deosebire de pronumele interogativ, de care se apropie prin aceeaşi operaţie de „extracţie" obligatorie dintr-o poziţie postverbală (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 3.1.**), structurile în care relativul rămâne *in situ* (în poziţia sa de origine) sunt imposibile: **Elevul m-am gândit la care*. Apropiată de acest tipar este construcţia neacceptată de norma literară: *Elevul* ***care*** *m-am gândit* ***la el,*** unde în poziţia de origine rămâne o construcţie pronominală (*la el*).

ⓘ Cazurile în care relativul lipseşte din structura subordonatei sunt puţin numeroase şi se limitează la câteva construcţii cu elipsă, în care conjuncţia ***să*** preia rolul unui conector de subordonare: *Nu-i nimeni √* ***să*** *mă ajute.*

3.2.1. Grupul relatorului cuprinde:

- relativul pronominal în ipostază de centru (a, b):

(a) [***Care***$_{\text{Centru}}$] *va pleca primul are mai multe şanse de reuşită.*
(b) [***Care***$_{\text{Centru}}$ [*dintre* elevi]$_{\text{Modif}}$] *va ajunge primul are mai multe şanse de reuşită.*

- relativul pronominal în ipostaza de complement al prepoziţiei, situaţie în care este extras şi se deplasează împreună cu prepoziţia (c), (d):

(c) *Elevul* [***la***$_{\text{Centru}}$ ***care***] *m-am gândit ...*
(d) *Cartea* [***asupra***$_{\text{Centru}}$ ***căreia***] *am meditat ...*

- relativul pronominal în ipostază de determinant (fie Det acordat (e), fie Det în genitiv (f), (h)), situaţie în care este extras şi se deplasează împreună cu regentul său ((e), (f)) şi cu alţi modificatori ai regentului (g), precum şi împreună cu întregul grup prepoziţional în care se include (h):

(e) [$_{\text{GN}}$ ***Care***$_{\text{Det}}$ ***copil***$_{\text{Centru}}$] *va pleca primul are şanse mai mari de reuşită.*
(f) *Elevul* [$_{\text{GN}}$ ***ale cărui***$_{\text{Det}}$ ***rezultate***$_{\text{Centru}}$] *le-am urmărit ...*
(g) [$_{\text{GN}}$ ***Care***$_{\text{Det}}$ ***copil***$_{\text{Centru}}$ *bolnav*$_{\text{Modif}}$] *va ajunge primul are şanse mari de însănătoşire.*
(h) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***ale cărui***$_{\text{Det}}$ ***rezultate***$_{\text{Centru}}$]] *am amintit ...*

- relativul pronominal în ipostază de posesor (i) sau de complement (j), situaţie diferită de (h) prin topica relativului, care apare în postpunere faţă de regent, ceea ce atrage articularea obligatorie a acestuia; în aceste condiţii, relativul nu mai poate funcţiona ca Det (vezi şi *infra*, **4.3.**):

(i) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***cărţile***$_{\text{Centru+Det}}$ ***căruia***$_{\text{Pos}}$]] *am amintit ...*
(j) *Elevul* [$_{\text{GPrep}}$ ***despre*** [$_{\text{GN}}$ ***rezultatele***$_{\text{Centru+Det}}$ ***căruia***$_{\text{Compl}}$]] *am amintit ...*

3.2.2 Grupul relatorului ocupă, fără nicio limitare, orice poziţie sintactică din organizarea propoziţiei relative; de exemplu:

- **poziţii de complement**
  - **S:** *M-a dezamăgit elevul* ***care*** *a primit bursa.*
  - **CD:** *M-a dezamăgit elevul* ***pe care*** *îl cunosc.*
  - **CI:** *M-a dezamăgit elevul* ***căruia*** *i-am acordat bursă.*
  - **CPrep:** *M-a dezamăgit elevul* ***pe care*** *mă bazam /* ***la care*** *m-am gândit.*
  - **CSec:** *Nu-mi mai amintesc cântecul* ***ce*** *te-am învăţat.*
  - **NP:** *M-a dezamăgit* ***ce*** *ai ajuns.*

  etc.
- **construcţii reorganizate**
  - **CAg:** *Profesorul* ***de care*** *ai fost lăudat s-a pensionat.*
- **poziţii circumstanţiale**

  În relaţie cu o prepoziţie, se include în poziţii precum:
  - **CircMod:** *M-a dezamăgit modul* ***în care*** *ai procedat.*
  - **CircLoc:** *Mi-a plăcut locul* ***spre care*** *ne-am îndreptat.*
  - **CircTimp:** *Ora* ***până la care*** *va ajunge este maximum 12.*
  - **CircSoc:** *M-a dezamăgit persoana* ***cu care*** *ai plecat.*
  - **CircInstr:** *M-a mirat* ***cu ce*** *ai scris.*
  - **CircCauză:** *M-a dezamăgit motivul* ***din care*** *ai acţionat.*

  etc.

3.3. Propoziţia (PRel) se inserează în următoarele poziţii sintactice ale regentei:

- **poziţii de complement** (în relaţie cu un verb, un adjectiv, un adverb, un nume)

(a) **CD:** *Cunosc* $[_{PRel}$ ***pe cine a intrat***$]_{CD}$.
(b) **CI:** *Trimit ajutoare* $[_{PRel}$ ***cui are nevoie***$]_{CI}$.
(c) **CPrep:** *Discutăm în contradictoriu* $[_{PRel}$ ***despre ce s-a întâmplat***$]_{CPrep}$.
(d) **CSec:** *Te întreb* $[_{PRel}$ ***ce s-a întâmplat***$]_{CSec}$.
(e) **S:** *M-a dezamăgit* $[_{PRel}$ ***cine a fost premiat***$]_{S}$.
(f) **NP:** *A ajuns* $[_{PRel}$ ***ce şi-a dorit*** [să ajungă]$]_{NP}$.
(g) **complement al adjectivului:** *Este total străin* $[_{PRel}$ ***de ceea ce-l înconjoară***$]_{CPrep}$.
(h) **complement al adverbului:** *Locuieşte departe* $[_{PRel}$ ***de cine i-e drag***$]_{CPrep}$.
(i) **complement al numelui:** *plecarea* $[_{PRel}$ ***cui mi-e drag***$]_{Compl}$.

- **complement reorganizat**

(j) **CAg:** *A fost lăudat* $[_{PRel}$ ***de cine îl cunoaşte bine***$]_{CAg}$.

- **poziţii circumstanţiale**

(k) **CircLoc:** *A mers* $[_{PRel}$ ***spre cine l-a chemat***$]_{CircLoc}$.
(l) **CircSoc:** *Se plimbă* $[_{PRel}$ ***cu cine nu-i place***$]_{CircSoc}$.
(m) **CircInstr:** *Taie* $[_{PRel}$ ***cu ce găseşte la îndemână***$]_{CircInstr}$.

- **modificator al numelui**

(n) *Nimic* $[_{PRel}$ ***din ce s-a spus***$]_{Modif}$ *nu mă interesează.*

4. Dificultăţi

4.1. *Împletirea subordonatei cu regenta*

Când între poziţia sintactică pe care relativul o ocupă în raport cu PRel (vezi *infra*, **3.2.2.**) şi poziţia din regentă în care se inserează propoziţia relativă (vezi *infra*, **3.3.**) apar neconcordanţe de formă, se produce fenomenul de ***împletire a subordonatei cu regenta*** (***imbricare***), ale cărui consecinţe pot fi „abaterile" de la forma de caz / prepoziţională a pronumelui relativ; să se vadă tabelul:

Exemplul	**Funcţia şi forma (cazuală / prepoziţională) în raport cu regenta**	**Funcţia şi forma relativului în raport cu PRel**
(a) *Cunosc pe cine a intrat.*	**CD – GPrep** (*cunosc* ***pe cine***)	**S – N** (***cineva*** *a intrat*)
(b) *Trimit ajutoare cui are nevoie.*	**CI – D** (*trimit* ***cui***)	**S – N** (***cineva*** *are nevoie*)
(c) *Discutăm în contradictoriu despre ce s-a întâmplat.*	**CPrep – GPrep** (*discutăm* ***despre ce***)	**S – N** (***ceva*** *s-a întâmplat*)
(d) *Te întreb ce s-a întâmplat.*	**CSec – caz neutru** (*te întreb* ***ce***)	**S – N** (***ceva*** *s-a întâmplat*)
(e) *M-a dezamăgit cine a fost premiat.*	**S – N** (*M-a dezamăgit* ***cine***)	**S – N** (***cineva*** *a fost premiat*)
(f) *A ajuns ce şi-a dorit* [*să ajungă*].	**NP – N** (*a ajuns* ***ce***)	**NP – N** (*şi-a dorit să ajungă* ***ceva***)
(g) *Este total străin de ceea ce-l înconjoară.*	**CPrep – GPrep** (*străin* ***de ceea ce***)	**S – N** (***ceva*** *îl înconjoară*)
(h) *Locuieşte departe de cine i-e drag.*	**CPrep – GPrep** (*departe* ***de cine***)	**S – N** (***cineva*** *i-e drag*)
(i) *plecarea cui mi-e drag*	**Compl – G** (*plecarea* ***cui***)	**S – N** (***cineva*** *mi-e drag*)
(j) *A fost lăudat de cine îl cunoaşte bine.*	**CAg – GPrep** (*lăudat* ***de cine***)	**S – N** (***cineva*** *îl cunoaşte bine*)
(k) *A plecat spre cine l-a chemat.*	**CircLoc – GPrep** (*a plecat* ***spre cine***)	**S – N** (***cineva*** *l-a chemat*)
(l) *Se plimbă cu cine nu-i place.*	**CircSoc – GPrep** (*se plimbă* ***cu cine***)	**S – N** (***cineva*** *nu-i place*)
(m) *Taie cu ce găseşte la îndemână.*	**CircInstr – GPrep** (*taie* ***cu ce***)	**CD – A** (*găseşte la îndemână* ***ceva***)
(n) *Nimic din ce s-a spus nu mă interesează.*	**Modif – GPrep** (*nimic* ***din ceva***)	**S – N** (*s-a spus* ***ceva***)

- De observat că numai în trei dintre exemple ((d), (e), (f)) funcţiile relativului şi poziţiile sintactice în care propoziţia relativă se include în regentă „corespund", adică cer aceeaşi formă pentru relativ, neproducându-se fenomenul de imbricare:
  – în (d), funcţiile CSec şi S cer, ambele, aceeaşi formă – ***ce***;

– în (e), funcţiile S şi S cer aceeaşi formă – ***cine***;
– în (f), funcţiile NP şi NP cer aceeaşi formă – ***ce***.

- În toate celelalte exemple (a), (b), (c), (g), (h), (i), (j), (k), (l), (m), (n), funcţia relativului şi cea în care propoziţia relativă se inserează nu „corespund", adică cer forme diferite, ceea ce are ca efect apariţia „abaterilor" de la regula de caz / de construcţie a relativului-subiect sau complement direct:
  – în ((a), (c), (g), (h), (j), (k), (l), (n)), apare un relativ-Subiect cu prepoziţie;
  – în (b), apare relativul-Subiect în D;
  – în (i), apare relativul-Subiect în G;
  – în (m), apare un relativ-CD prepoziţional, cu prepoziţia nespecifică unui CD, ***cu***.

4.2. *Alte forme de împletire a subordonatei cu regenta*

(a) *Elevul pe care* [***trebuia / eram obligat / mi s-a impus / aş fi dorit***] *să-l promovez era foarte slab.*
(b) *Am trimis cărţi cui* [***consideram eu / credeam eu că***] *îndeplineşte condiţiile.*
(c) *Discutam despre cine* [***bănuiam / credeam că ar trebui***] *să fie trimis.*

- În (a), în structura propoziţiei relative se intercalează construcţii cu rol modalizator, astfel că „analiza" subordonatei se complică, pronumele relativ incluzându-se, simultan, în câte două propoziţii: în propoziţia relativă regentă ***pe care trebuia / pe care eram obligat / pe care mi s-a impus / pe care aş fi dorit***, unde apare numai cu rol de relaţie (de conector subordonator), dar şi în subordonata acesteia (*pe care ... să-l promovez*), unde ocupă o poziţie sintactică (de CD) şi unde este reluat prin cliticul *-l*;
- În ((b), (c)), PRel se include, în structura regentei, în poziţia CI (b), respectiv CPrep (c), forma relativului ***cui / despre cine*** preluând aceste funcţii (D: *trimit cuiva*, respectiv A cu prepoziţie: *discutăm despre cineva*); paralel, relativele au numai rol de relaţie în propoziţia relativă (*cui consideram eu, despre cine bănuiam*) şi ocupă o poziţie sintactică în organizarea ultimei propoziţii, cu abatere de la regula de caz a subiectului (*cui ... îndeplineşte condiţiile* – subiect în D; *despre cine ... să fie trimis* – subiect prepoziţional).

4.3. Să se observe **sinonimia sintactică** a structurilor (a), (b), adică apariţia a două structuri sintactic diferite – cu formă uşor modificată şi cu funcţie diferită –, dar cu aceeaşi semnificaţie globală:

(a) ***eleva*** $[_{\text{GPrep}}$ *despre* $[_{\text{GN}}$ ***[ale cărei]***$_{\text{Det}}$ *note*]] *mi-ai vorbit*
(b) ***eleva*** $[_{\text{GPrep}}$ *despre* $[_{\text{GN}}$ *notele* [***căreia***]$_{\text{Pos}}$]] *mi-ai vorbit.*

Diferenţa dintre (a) şi (b) priveşte, pe de o parte, forma şi poziţia relativului (relativul are formă diferită: *ale cărei – căreia* şi poziţie diferită: antepunere *vs* postpunere), iar, pe de altă parte, priveşte funcţia sintactică a relativului: Det, în (a), unde regentul (*ale cărei* ***note***) apare nearticulat, dar Pos, în (b), unde regentul apare articulat definit (***notele*** *căreia*).

5. Aspecte normative

5.1. *Construcția complementului direct cu „pe”*

Care cu funcția de complement direct primește obligatoriu marca ***pe***, indiferent de referentul său „personal” sau „non-personal”: ***Elevul pe care** l-am văzut ...* , ***Filmul pe care** l-am vizionat ...*

5.2. *Construcția lui „care” la genitiv*

Care la cazul genitiv cere, în anumite condiții sintactice (antepunere față de regent), folosirea mărcii proclitice ***al***, iar acordul este „încrucișat”: formele de genitiv *căruia / căreia* „preiau” genul posesorului, în timp ce ***al*** preia genul și numărul obiectului posedat:

Elevul ale cărui teze** le-ai corectat ...* [teze***$_{\text{fem. pl.}}$ ***ale***$_{\text{fem. pl.}}$; ***elevul***$_{\text{masc. sg.}}$ ... ***cărui***$_{\text{masc. sg.}}$].
Eleva ai cărei părinți** au plecat ...* [părinți***$_{\text{masc. pl.}}$ ***ai***$_{\text{masc. Pl.}}$; ***eleva***$_{\text{fem. Sg.}}$... ***cărei***$_{\text{fem. sg.}}$].

5.3. *Invariabilitatea lui „care” în limba populară și reluarea prin personal*

În româna populară și familiară există tendința folosirii invariabile a lui „***care***” (a), însoțită, uneori, de reluarea funcției sintactice printr-o formă de pronume personal; se ajunge, astfel, la disocierea celor două funcții îndeplinite de „***care***”: el continuă să funcționeze ca marcă de subordonare, în timp ce poziția sintactică de origine este ocupată de pronumele personal (b). Construcțiile (a), (b) nu sunt acceptate de norma literară:

(a) *Elevul **care** i-ai trimis banii ...*
(b) *Elevul **care** te-ai întâlnit **cu el** ..., Elevul **care** te-ai bazat **pe el** ...*

5.4. *Numărul mare de propoziții relative*

Un enunț precum: *Omul **pe care** l-am întâlnit pe strada **care** începea din fața casei **în care** stătea prietenul **despre care** ți-am povestit era primarul orașului*, deși respectă regulile de construcție a propozițiilor relative, este inacceptabil, întrucât uzul literar respinge introducerea în aceeași frază a multe propoziții construite cu același relativ (***care***).

I.L. Caragiale ironizează, în diverse schițe, abuzul de propoziții relative, atribuindu-l scrisului prolix și agramat:

*Astăzi 15 decembrie [...] am fost întâmpinat de doamna directoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco și Aristi Poppesco, **care** toate s-au plâns de starea de mizerie **în care** a ajuns școala din cauza lipsei de combustibil, **pe care** îl refuză Onor. Primărie locală, **pe care** în nenumărate rânduri au rugat-o prin adrese oficiale, **care** se văd la dosar, dar **care** n-au avut până în prezent niciun rezultat.* (*Urgent*)

5.5. *Folosirea invariabilului „de”*

Construcţii populare, prezente curent în zona muntenească şi oltenească, precum: (a) *fata* **de**-*am văzut-o aseară la discotecă*; (b) *spirt d-ăla albastru, ăla* **de** *miroase puternic* nu sunt acceptate de norma sintactică literară.

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL PRONOMINAL RELATIV-INTEROGATIV ŞI RELATIV-EXCLAMATIV

1. În condiţiile trecerii propoziţiilor interogative parţiale în vorbire indirectă, pronumele (a) şi unele adjective interogative (b) se păstrează, însă îşi schimbă statutul gramatical, devenind relativ-interogative. Inventarul de unităţi este deci comun pronumelor interogative şi celor relativ-interogative.

(a) ***Cine***$_{\text{interogativ}}$ *vine? > Spune-mi* ***cine***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *vine.*
Ce$_{\text{interogativ}}$ *a scris? > Nu ştiu* ***ce***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *a scris.*
(b) ***Câte***$_{\text{interogativ}}$ *ouă mănânci? > L-am întrebat* ***câte***$_{\text{relativ-interogativ}}$ *ouă mănâncă.*

Pronumele şi adjectivele relativ-interogative au proprietăţi comune atât cu interogativele, cât şi cu relativele. Pe lângă inventarul de unităţi, au în comun cu **interogativele** comportamentul morfologic şi semantic.

Au în comun cu **relativele** rolul de conectori sintactici subordonatori şi faptul că apar numai în propoziţii subordonate, fiind dependente de un regent; în cazul relativ-interogativelor, regentul este un verb *dicendi* (a) sau un substantiv / adjectiv înrudit (b), un verb epistemic care se referă la cunoaştere, la îndoială etc. (c):

(a) *Spune-mi* ***ce*** *mai faci.*
Întrebarea ***cine*** *este noul coleg a rămas fără răspuns.*
(b) *Sunt curioasă* ***cine*** *este noul coleg.*
(c) *Nu ştiam* ***ce*** *mai faci.*
Se gândea ***câte*** *minute o să mai aştepte.*

2. În condiţiile trecerii propoziţiilor exclamative în vorbire indirectă, apar pronumele şi adjectivele pronominale relativ-exclamative:

Câte (bijuterii) ai! – Toţi se mirau ***câte*** *(bijuterii) are.*
Ce om bun! – Toţi în admirau ***ce*** *om bun este.*

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE PRONUMELUI. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONUME (GN_{PRON})

1. Caracteristici generale ale grupului nominal cu centru pronume şi comparaţia cu grupul nominal prototipic (cu centru substantiv)

Grupul nominal cu centru pronume apare în situaţia în care substantivul-centru însoţit de un adjectiv pronominal este suprimat: ***[Ceilalţi oameni] / [Câţiva oameni] / [Alţi oameni]** au plecat* > ***Ceilalţi / Mulţi / Alţii** au plecat.* Pronumele se încarcă astfel cu două roluri: al centrului substantival şi al adjectivului pronominal.

> ⓘ Uneori forma pronominală este diferită de cea adjectivală (*alt băiat – altul, nicio carte – niciuna*), alteori, nu (*ceilalţi elevi – ceilalţi, mulţi artişti – mulţi, câţiva indivizi – câţiva*). Identitatea sau diferenţa dintre forma pronominală şi cea adjectivală poate depinde şi de poziţia formei adjectivale faţă de centrul substantival (compară *acesta* cu *acest caiet* şi cu *caietul acesta*).

Nu întotdeauna grupul nominal cu centru pronume rezultă din suprimarea centrului substantival. Grupul nominal cu centru pronume personal, de exemplu, nu se explică prin elipsa substantivului-centru. În plus, grupul nominal cu centru pronume personal de persoanele 1 şi a 2-a nu poate substitui niciodată un grup nominal cu centru substantiv (spre deosebire de grupul nominal cu centru pronume personal de persoana a 3-a: [$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru}$ ***din banca întâi***] *învaţă bine* > ***El** învaţă bine*). Alte componente ale clasei pronumelui sunt, de asemenea, întotdeauna centre de grup, neadmiţând combinarea cu substantivul: *nimic, nimeni, cine, cineva, altcineva, oricine, altceva* (**nimic obiect, *cine om*).

Grupul nominal cu centru pronume este, de regulă, echivalentul unui grup nominal determinat definit (a) sau indefinit (b):

(a) [$_{GN}$ *Copiii din curte*]$_i$ *joacă fotbal.* [$_{GNpron}$ *Ei*]$_i$ *fac multă gălăgie.*
(b) *Am vorbit cu* [$_{GN}$ *nişte doamne*]$_i$ *despre problemele* [$_{GNpron}$ *dumnealor*]$_i$.

> ⓘ Grupul nominal cu centru pronume poate fi, uneori, şi echivalentul unui grup nominal nedeterminat: *L-au ales* [$_{GN}$ *deputat*] > *L-au ales* [$_{GNpron}$ *ceva*] (vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.2.5.**)

În calitate de centru de grup, pronumele îşi limitează, în comparaţie cu centrul substantival, posibilităţile combinatorii, grupul nominal cu centru pronume fiind de foarte multe ori monomembru (vezi *infra*, **2.**).

2. Structura internă a grupului

GN_{pron} complex are structura:

(Cuantificator) Pronume$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor)

Structura extinsă poate avea forme diferite:

Participanţii la concurs au încercat să prezinte [$_{GNpron}$ *ceva*$_{Centru}$ [*interesant*]$_{Modif}$].
Mi-a plăcut golul Stelei, dar şi [$_{GNpron}$ *unul*$_{Centru}$ [*norocos*]$_{Modif}$ [*al echipei adverse*]$_{Pos}$].
[$_{GNpron}$ [*Oricare*]$_{Cuant}$ *altul*$_{Centru}$ [*din grupa noastră*]$_{Modif}$] *ar fi răspuns la fel.*
Aceşti actori au rămas în amintirea oamenilor ca [$_{GNpron}$ [*mulţi*]$_{Cuant}$ *alţii*$_{Centru}$ [*ai noştri*]$_{Pos}$].

La stânga GN$_{pron}$, în poziţia cea mai periferică, se pot afla mărcile focale de insistenţă ((a)-(b)) sau restrictive ((c)-(d)):

(a) ***Şi*** *ei au recunosc ce au făcut.*
(b) ***Chiar*** *unii dintre ei mi-au spus asta.*
(c) ***Numai*** *cineva ca el putea să refuze acea ofertă.*
(d) ***Doar*** *atâţia am adunat.*

Spre deosebire de grupul nominal cu centru substantiv, grupul nominal cu centru pronume nu are în componenţa sa determinanţi, întrucât pronumele este inerent determinat (**aceşti** *mulţi*, **acei** *alţii*).

2.1. ***Modificatorii*** pronumelui pot fi realizaţi prin:

- grup adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau participial (*Nu vreau mărul roşu, ci pe cel / pe acela / pe celălalt* ***galben****, Nu aştept de la tine nimic* ***bun****, Am văzut ceva* ***mai frumos****, Niciunul* ***important*** *n-a lipsit; Cineva* ***plecat de curând*** *ne-a transmis avertismentul*);
- grup prepoziţional (*aceia / cei* ***din clasă****, aceia / cei* ***cu bani****; nimic / ceva / puţin* ***din ce s-a spus****; Pasiunea lor este aceea* ***de a cânta****; cele* ***de măritat***);
- propoziţie relativă (*aceia / alţii* ***care au învăţat****, ceva* ***ce mă interesează***);
- propoziţie conjuncţională (*Importanţa discuţiilor constă în aceea* ***că se verifică rezultatele***);
- limitat, grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu (*Cei* ***suferind de inimă*** *nu e bine să iasă din casă*).

2.2. ***Posesorii*** pot fi exprimaţi prin genitive / posesive (obligatoriu în forma „lungă", cu marca suplimentară *al*): *unul* ***al Mariei / al său****, acela* ***al elevului / al său****, niciunul* ***al copiilor****, câţiva* ***ai profesorilor***.

2.3. Foarte limitat, pronumele pot primi şi ***cuantificatori*** realizaţi prin adjective pronominale cantitative (***mulţi*** *alţii*). Un statut aparte are cuantificatorul *toţi*, care se ataşează la un GN$_{pron}$, în urma suprimării substantivului-centru al unui GN obligatoriu definit: *toţi aceştia < toţi aceşti elevi, toţi ceilalţi < toţi ceilalţi elevi.* Acest comportament explică statutul său de cuantificator extern (vezi **Cuantificatorul, 3.**), care se asociază cu întregul grup nominal (cu centru pronume sau substantiv):

[$_{GNpron}$ ***Toţi***$_{Cuant\ extern}$ [*aceia*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *care au riscat*]$_{Modif}$]] *au obţinut ce şi-au dorit.*
[$_{GN}$ ***Toţi***$_{Cuant\ extern}$ [[*acei*]$_{Det}$ *oameni*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ *care au riscat*]$_{Modif}$]] *au obţinut ce şi-au dorit.*

Dintre toate tipurile de pronume, pronumele personal, în calitate de centru de grup, prezintă cele mai numeroase restricţii, acceptând numai:

(a) forme acordate ale adjectivului pronominal de întărire (***Tu însuţi*** *ai vorbit cu profesoara*);
(b) relative izolate (***Tu, care mi-ai fost alături mereu****, acum nici nu mă mai întrebi ce fac*);
(c) construcţii izolate, cu rol explicativ (*Vino* ***tu, din dreapta!****,* ***Tu, din fotografie****, eşti altfel decât în realitate*).

Spre deosebire de substantiv, pronumele personale nu acceptă combinarea cu determinanţii, cu adjectivele sau cu genitivul (**acest tu*, **tu **frumos***, **tu **al Mariei***).

3. Poziţiile ocupate de GN cu centru pronume în organizarea propoziţiei

În cele mai multe situaţii, GN_{pron} apare în aceleaşi poziţii şi cu aceleaşi funcţii sintactice ca şi grupul substantivului (vezi **Substantivul şi grupul nominal, 4.3.**). Excepţie fac grupurile nominale cu centru pronume personal de persoanele 1 şi a 2-a, care au, în general, aceleaşi funcţii sintactice cu ale GN cu centru substantiv, dar nu apar în aceleaşi contexte.

	Funcţia		**Exemple**
În GV	**complement**	subiect	***Dumneavoastră** nu mă cunoaşteţi.*
		complement direct	*Am aflat **ce** ţi-a spus.*
		complement secundar	*Mircea l-a învăţat **asta**.*
		complement indirect	*Le dă explicaţii **celor interesaţi**.*
		nume predicativ	*Biroul tău este **acesta din dreapta**.*
		complement predicativ al obiectului	*L-au ales **ceva**.*
	complement (când substantivul-centru este postverbal, postadjectival sau relaţional)		*spălarea **acesteia**, atenţia **oricui**, tatăl **ei***
	posesor (realizat prin pronume în genitiv)		*paltonul **altuia***
	complement indirect în dativ		(*experiment*) *util **nouă***
	complement indirect		*conform **acelora**, asemenea **multora***
În GInterj	**complement**	indirect	*Bravo **lor**!*
		direct	*Na-ţi **asta**!*
		subiect	***Ea** hop lângă maşină!*
	complement (al prepoziţiei)[1]		*despre **cineva**, cu **sine**, împotriva **acelora**, graţie **cuiva**, L-a luat drept **altcineva***
	cu elipsă, **predicativ suplimentar**		*L-am regăsit* [şi este] ***acelaşi**.*
	cu elipsă şi amalgamare, **predicativ suplimentar**		*Consider că ea este altceva > O consider **altceva**.*
	apoziţie		*directorii, **aceia din faţă**; grupul cel mai mare, adică **voi***

[1] GPrep în ansamblu ocupă diverse poziţii sintactice: complement prepoziţional (*Vorbea despre **cineva***), complement predicativ al obiectului (*L-a luat **drept altcineva***), complement în GN (*împăcarea **cu sine***) etc.

4. Dificultăţi

- Pronumele reprezintă centrul grupului nominal, în timp ce adjectivul pronominal are statut de determinant, de cuantificator sau de posesor (vezi **Determinantul, Cuantificatorul, Posesorul**):

  [$_{\text{GNpron}}$*Ceilalţi*] *nu au ajuns cu bine* vs [$_{\text{GN}}$ [*Ceilalţi*]$_{\text{Det}}$ *călători*$_{\text{Centru}}$] *nu au ajuns cu bine.*
  [$_{\text{GNpron}}$ *Puţini*] *au spus adevărul* vs [$_{\text{GN}}$ [*Acei*]$_{\text{Det}}$ [*puţini*]$_{\text{Cuant}}$ *oameni*$_{\text{Centru}}$] *au spus adevărul.*
  [$_{\text{GNpron}}$ *Ale*$_{\text{Centru}}$ [*mele*]$_{\text{Pos}}$] *sunt mai roşii* sau [$_{\text{GN}}$ [*Două*]$_{\text{Det}}$ *mere*$_{\text{Centru}}$ [*ale mele*]$_{\text{Pos}}$] *sunt mai roşii.*

  În unele cazuri, pronumele are forma diferită de cea adjectivală: *unul* (pron.) – *un* (adj.), *altul* (pron.) – *alt* (adj.), *acesta* (pron.) – *acest* (adj.), *fiecăruia* (pron.) – *fiecărui* (adj.) etc. O situaţie specială prezintă demonstrativele de apropiere şi de depărtare, care, în forma adjectivală, pot să apară atât fără formantul *-a* (*acest / acel / acelui copil*), cât şi, în postpunere, cu *-a*, întocmai ca forma pronominală (*copilul acesta / acela / aceluia*).
- Formele clitice ale pronumelor personale şi reflexive nu formează centru de grup. Acestea pot avea însă funcţie sintactică de complement direct (***Mă** cheamă la masă, **Se** laudă mereu*), complement indirect (***Mi**-e frig, **Îşi** spune că a greşit*) sau complement posesiv (***Mi**-au găsit câinele, **Şi**-a prezentat lucrarea frumos*).
  Cliticele participă la fenomenul de dublare, ocupând aceeaşi poziţie sintactică, şi nu o poziţie sintactică distinctă, cu termenul coreferent (complement direct: *Ion* ***s***$_i$*-a lăudat* ***pe sine***$_i$ *mai mult decât pe alţii,* complement indirect: ***I***$_i$*-am dat* ***lui Ion***$_i$ *o carte*).
  În anumite situaţii, cliticele nu au funcţie sintactică, şi anume atunci când intră în structura verbelor inerent reflexive (*a **se** bosumfla, a **se** zbate, a-**şi** aminti, a-**şi** închipui*), când sunt mărci de diateză (***Se** călătoreşte cu avionul, **S**-a citit de către toată lumea*) sau când sunt formanţi ai unor expresii (*a lăsat-**o** baltă, a luat-**o** la sănătoasa, **le** are*).

5. Aspecte normative

- Construcţii precum *Sunt un om care **cred** în viitorul ţării* sau *Eşti o persoană care **te respecţi*** nu sunt corecte. În astfel de construcţii, subiectul – care impune forma unică de persoana a 3-a predicatului – este GN cu centru pronume relativ, aflat în propoziţia relativă (corect: *Sunt un om care **crede** în viitorul ţării* sau *Eşti o persoană care **se respectă***).
- Într-un context precum *Eu, unul, nu mă supăr niciodată când nu am dreptate,* pronumele nehotărât apoziţional se izolează prin virgule.

NUMERALUL ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{NUM})

CARACTERISTICI GENERALE 180
1. Definiţie 180
2. Caracteristici semantice: tipuri de numerale 180
3. Caracteristici flexionare 181
4. Caracteristici sintactice 182

NUMERALUL CARDINAL 182
1. Structura morfematică a numeralelor cardinale 182
2. Categoriile gramaticale ale numeralelor cardinale 184
2.1. Genul 184
2.2. Numărul 185
2.3. Cazul 185
3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului cardinal 186
3.1. Valoarea adjectivală 186
3.2. Valoarea pronominală 187
3.3. Valoarea substantivală 188
4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral cardinal (GN_{num}) 189
4.1. Funcţionarea adjectivală a numeralului cardinal 189
4.2. Structura GN cu centru numeral cardinal 191
4.3. Poziţiile ocupate de numeralul cardinal în organizarea propoziţiei 193
5. Dificultăţi 195
5.1. Distincţia numeral cu valoare substantivală – substantiv provenit din numeral 195
5.2. Distincţia numeral cardinal – substantiv parţial omonim 195
5.3. Grupul [„cei" + numeral] vs [„cei" + adjectiv / GPrep] 196
5.4. Interpretarea construcţiei [„toţi / toate" + numeral cardinal] 197
5.5. Construcţia [„câte / vreo" + numeral cardinal] 197
6. Aspecte normative 198
6.1. Scrierea numeralelor cardinale 198
6.2. Exprimarea orei 198
6.3. Exprimarea datei 198
6.4. Forme inculte 199
6.5. Acordul în GN care conţine un numeral-adjectiv 199
6.6. Acordul în GN al cărui centru este substantivul *zeci* 200

NUMERALUL ORDINAL 200
1. Formele numeralului ordinal şi structura lor morfematică 200
2. Categoriile gramaticale 201
2.1. Genul 201
2.2. Numărul 202
2.3. Cazul 202

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului ordinal 203
3.1. Valoarea adjectivală 203
3.2. Valoarea pronominală 204
4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral ordinal (GN_{num}) 204
4.1. Funcționarea adjectivală a numeralului ordinal 204
4.2. Structura internă a grupului nominal cu centru numeral ordinal 206
4.3. Pozițiile ocupate de numeralul ordinal în organizarea propoziției 207
5. Dificultăți 209
5.1. Distincția adjectiv situativ *vs* numeral ordinal *vs* element de compunere ... 209
5.2. Distincția determinant *vs* modificator 209
6. Aspecte normative 210
6.1. Scrierea numeralelor ordinale 210
6.2. Greşeli de scriere (şi de pronunțare) 210
6.3. Forme contrase 210

NUMERALUL ŞI GRUPUL NOMINAL CU CENTRU NUMERAL (GN_{NUM})

CARACTERISTICI GENERALE

1. Definiţie

Numeralul este o clasă lexico-gramaticală închisă conţinând cuvinte care prezintă trăsături morfosintactice comune cu unele pronume. Numeralul cardinal, care este numeralul prototipic, se încadrează în categoria mai largă a **cantitativelor**; numeralul ordinal este o subclasă distinctă de cuvinte care se apropie, prin conţinutul lor semantic, de adjectivele situative (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 4.1.2.**), iar prin caracteristicile morfosintactice, de pronumele-substitute.

2. Caracteristici semantice: tipuri de numerale

Există două tipuri de numerale:

- ***cardinale*** – cuvintele care desemnează toate entităţile din şirul numerelor naturale, de la ***1*** până la ***n*** (*zece, cincisprezece, douăzeci şi unu, o mie* etc.);
- ***ordinale*** – cuvintele care desemnează entităţi ordonate numeric conform şirului numerelor naturale (*al treilea, al patruzeci şi unulea, a o sută doua, a trei mii cincizecea* etc.).

📖 În raport cu tradiţia gramaticii româneşti şi cu GALR, unde numeralul înglobează *toate* cuvintele asociate „ideii de număr”, fiind considerat, în consecinţă, o clasă **lexicală**, în lucrarea de faţă numeralul este considerat o clasă **lexico-gramaticală** în cadrul căreia s-au reţinut doar numeralele cardinale şi ordinale, care au în comun nu numai informaţia de natură numerică, ci şi particularităţi morfosintactice similare cu pronumele-substitute. Aşa-zisele „numerale” multiplicative, fracţionare, distributive, colective şi adverbiale au fost repartizate, pe baza caracteristicilor lor formale şi a comportamentului sintactic, în alte clase lexico-gramaticale (= părţi de vorbire), având în vedere că nici verbele derivate parasintetic (simultan cu prefix şi sufix) de la numerale cardinale (*Ion şi-a* ***întreit*** *eforturile, Preţul terenurilor* ***s-a înzecit*** etc.) nu sunt încadrate în clasa numeralului, deşi pot fi asociate „ideii de număr”.

- ***Multiplicativele*** (*îndoit, întreit, împătrit, încincit, înşesit, înzecit, însutit, înmiit*) sunt **adjective** (provenite, majoritatea, din participiile verbelor corespunzătoare sau, în absenţa verbelor, create după modelul acestora) pentru că:

– au forme diferite de gen, de număr, unele şi de caz (*efort* ***întreit***$_{\text{masc., sg., N-A}}$ – *putere* ***întreită***$_{\text{fem., sg., N-A}}$ – *eforturi / puteri* ***întreite***$_{\text{fem., pl., N-A}}$ – *datorită puterii sale* ***întreite***$_{\text{fem., sg., D}}$);
– îndeplinesc funcţiile sintactice ale adjectivului (*bucurie* ***înzecită****, bucuria i-a fost* ***înzecită****, câştigul moral îl consider* ***însutit***);
– dacă se subordonează circumstanţial unui verb devin adverbe, ca multe adjective (*va câştiga* ***înzecit***);
– dacă primesc articol definit devin substantive (*a câştigat* ***întreitul*** *sumei investite*).
Tot adjective sunt şi sinonimele lor neologice: *dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu, sextuplu.*

• ***Fracţionarele*** (*doime, treime, zecime, şaisprezecime* etc.) sunt **substantive feminine** (derivate de la numerale cardinale cu sufixul *-ime*) pentru că:
– au gen fix (feminin) şi forme diferite de număr şi caz (*o* ***pătrime***$_{sg., N\text{-}A}$ – *două* ***pătrimi***$_{pl., N\text{-}A}$ – *mă interesează greutatea unei* ***treimi***$_{sg., G}$ *din bucata asta de brânză*);
– se combină cu articolul definit (***cincimea, sutimea*** etc.) şi cu alte cuvinte din clasa determinanţilor (***această / altă*** *treime*, ***două*** *şesimi* etc.) sau cu cuantificatori (*aceste* ***câteva*** *zecimi* etc.), care apar, în mod obişnuit, în contextul substantivului.
Tot substantive sunt şi cuvintele *sfert* (*un sfert, trei sferturi, sfertul, acest sfert, câte sferturi*) şi *jumătate* (*o jumătate, jumătăţile de măsură, câteva jumătăţi*).
• ***Adverbialele*** cardinale (*o dată, de trei ori, de douăsprezece ori, de o mie de ori* etc.) şi ordinale (*prima / întâia(şi) dată, a doua oară, a zecea oară* etc.) sunt **locuţiuni adverbiale** (ca şi *de* ***multe*** *ori, de* ***câteva*** *ori, de* ***nenumărate*** *ori, a* ***nu ştiu câta*** *oară* etc.) pentru că:
– sunt structuri invariabile;
– nu au nicio categorie gramaticală nominală (gen, număr, caz);
– funcţionează numai în context verbal sau adverbial, cu funcţie de circumstanţiale (*ţi-am spus* ***de două ori, de trei ori*** *mai mult, să nu-ţi mai spun şi* ***a treia oară***).
• ***Distributivele*** (*câte unu, două câte două* etc.) şi ***colectivele*** (*toţi / toate trei*) reprezintă **construcţii** speciale cu numerale cardinale (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 4.1.** (d) şi **5.4.**); colectivele *amândoi / amândouă, tustrei / tustrele, câteşitrei / câteşitrele* (care se comportă ca *toţi / toate*) şi *ambii / ambele* (cu comportament similar lui *câţiva / câteva*) figurează, în această lucrare, la **pronumele** (şi adjectivele) **indefinite** (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 2.1.**).

ⓘ Cuvântul ***zero*** este **substantiv**, în majoritatea apariţiilor sale (*Averea sa este estimată la o sumă cu multe* ***zerouri***, *În materie de gramatică, X este* ***un zero***); funcţionează ca numeral cardinal (= cantitativ) numai într-un context de tipul *Mai am* ***zero*** *lei în buzunar.*
Şi cuvântul ***n***, care desemnează limita convenţională a şirului numerelor naturale, funcţionează ca numeral în contexte ca *S-a supărat din* ***n*** *motive.*

3. Caracteristici flexionare

Două dintre categoriile gramaticale specifice nominalelor, şi anume genul şi cazul, se identifică şi la cuvintele din clasa numeralului prin opoziţiile masculin *vs* feminin, respectiv nominativ / acuzativ *vs* genitiv / dativ.

(a) *În buchetul de trandafiri,* ***doi***$_{masc.\ N}$ *sunt albi şi ceilalţi sunt roşii.*
(b) *Mi s-au părut interesante opiniile* ***celor doi***$_{masc.\ G}$ *elevi.*
(c) *Am aruncat* ***două***$_{fem.\ A}$ *dintre garoafe, fiindcă se ofiliseră.*
(d) *S-au ofilit petalele* ***celor două***$_{fem.,\ G}$ *garoafe.*
(e) *Stă în banca* ***a doua***$_{fem.\ A}$, *pe rândul* ***al doilea***$_{masc.\ A}$.
(f) *M-am adresat* ***primei***$_{fem.\ D}$ *eleve.*

ⓘ Deşi au flexiune, marea majoritate a numeralelor sunt cuvinte **invariabile**: dintre cardinale, foarte puţine au forme diferite de gen (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 2.1.**), iar valorile cazuale, la ambele tipuri de numerale, fie se identifică datorită poziţiei sintactice ocupate de numeral în propoziţie, fie se evidenţiază prin acord, fie se exprimă analitic (cu ajutorul unor prepoziţii) (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 2.3.** şi **Numeralul ordinal, 2.3.**).

Spre deosebire de alte nominale (substantive, pronume), niciunul dintre cuvintele din clasa numeralului nu realizează în paradigmă opoziția singular *vs* plural; de aceea, în mod tradițional se spune că numeralele nu au categoria gramaticală a numărului (vezi însă *infra*, **Numeralul cardinal, 2.2.** și **Numeralul ordinal, 2.2.**).

4. Caracteristici sintactice

Numeralele seamănă cu pronumele-substitut și prin posibilitățile lor combinatorii (structura internă a grupului sintactic al cărui centru este un numeral), precum și prin pozițiile pe care le ocupă în organizarea propoziției, pentru că se utilizează, ca și pronumele respective, cu două valori: **adjectivală** (a_1), (a_2) și **pronominală** sau **de substitut** (b_1), (b_2):

(a_1) *Pe raft sunt* ***cinci*** *cărți.*
(a_2) ***A doua*** *carte din dreapta mă interesează.*
(b_1) *Numai* ***două*** *sunt de lingvistică.*
(b_2) ***A doua*** *din dreapta este de lingvistică.*

📖 În gramatica tradițională se spune că numeralele au valoare ***adjectivală*** (a_1), (a_2) și ***substantivală*** (b_1), (b_2); comportamentul numeralelor considerate „substantivale" este însă pronominal (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 3.2.** și **Numeralul ordinal, 3.2.**). De altfel, în gramaticile descriptive ale altor limbi, cum ar fi franceza, numeralele nu sunt tratate ca o clasă aparte, ci sunt încadrate la pronume: se vorbește despre *pronume-numerale* și *adjective (pronominale)-numerale*.
Există însă alte situații, marginale, în care numeralele cardinale din limba română au comportament substantival (vezi *infra*, **Numeralul cardinal, 3.3.**).

NUMERALUL CARDINAL

În subclasa numeralului cardinal intră cuvintele care desemnează toate entitățile din șirul infinit al numerelor naturale, de la ***1*** la ***n***: *unu, zece, optsprezece, treizeci, patruzeci și unu, o sută, două sute cincizeci și șapte, șase mii trei sute nouăzeci și nouă* etc.

ⓘ Numeralul care desemnează numărul 1 are, conform DOOM$_2$, forma ***unu*** la masculin (și nu *unul*, care este forma pronumelui indefinit); aceasta este forma cu care se regăsește și în numeralele compuse cu el: *douăzeci și unu, o sută unu* etc. (nu **douăzeci și unul, *o sută unul*). Totuși, prin tradiție, se acceptă și forma ***unul*** pentru acest numeral, dar **numai** în îmbinări ca *unul și unul, de unul singur, toți până la unul* (GALR).

1. Structura morfematică a numeralelor cardinale

Din punctul de vedere al structurii morfematice, numeralele cardinale sunt simple, compuse sudate, compuse prin alăturare și cu structură mixtă.

1.1. ***Numeralele cardinale simple*** sunt următoarele: *unu / una, doi / două, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă, zece.*

📖 În gramatica tradiţională, se consideră că şi termenii *zeci, sută – sute, mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde* ar fi tot numerale simple (care intră în componenţa numeralelor compuse). De fapt, acestea sunt **substantive** (vezi *infra*, **5.2.**).

1.2. ***Numeralele cardinale compuse sudate*** au două tipuri de structuri.

1.2.1. Compuse cu un numeral simplu de la *1* la *9* + prepoziţia *spre* + numeralul *zece: unsprezece, doisprezece / douăsprezece, treisprezece, paisprezece, cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece.*

ⓘ În structura numeralelor ***unsprezece, paisprezece*** şi ***şaisprezece*** se identifică forme prescurtate ale numeralelor *unu, patru* şi *şase*. Acestea sunt formele acceptate în limba literară, şi nu **unusprezece, *patrusprezece, *şasesprezece.* Tot forma scurtă a numeralului *şase* apare şi în compusul *şaizeci* (nu **şasezeci*).

1.2.2. Compuse cu un numeral simplu de la *2* la *9* + substantivul *zeci: douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, şaizeci, şaptezeci, optzeci, nouăzeci.*

ⓘ În compusul *douăzeci*, numeralul variabil în funcţie de gen *doi*$_{masc.}$ / *două*$_{fem.}$ apare cu forma sa de feminin, acordându-se cu substantivului feminin *zeci* care intră în componenţa sa. Numeralul compus rezultat nu este însă feminin, ci invariabil în funcţie de gen, ca şi *treizeci* etc.: ***douăzeci*** *de fete / băieţi*, spre deosebire de ***douăzeci şi una*** *de fete /* ***douăzeci şi unu*** *de băieţi* (vezi *infra*, **2.1.**).

1.3. ***Numeralele cardinale compuse prin alăturare*** (cu sau fără elemente de relaţie) au patru tipuri de structuri.

1.3.1. Compuse cu un numeral simplu de la *1* la *9* + substantivul *sută – sute* sau cu un numeral (simplu sau compus sudat) de la *1* la *19* + substantivele *mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde*, de ex. *o sută, două sute, trei sute, [...] nouă sute; o mie, două mii, trei mii, [...] douăsprezece mii, [...] nouăsprezece mii; un milion, două milioane, trei milioane, [...] douăsprezece milioane, [...] nouăsprezece milioane; un miliard, două miliarde, trei miliarde, [...] douăsprezece miliarde, [...] nouăsprezece miliarde.*

ⓘ Numeralele variabile în funcţie de gen *un*$_{masc.}$ / *o*$_{fem.}$, *doi*$_{masc.}$ / *două*$_{fem.}$ şi *doisprezece*$_{masc.}$ / *douăsprezece*$_{fem.}$ apar cu formele lor de feminin în compusele *o sută, două sute* şi *o mie, două mii, douăsprezece mii*, acordându-se cu substantivele feminine *sută – sute, mie – mii* care intră în componenţa lor. Numeralele compuse rezultate nu sunt însă feminine, ci invariabile în funcţie de gen, ca şi *trei sute, nouă mii* etc.
În compusele *un milion, două milioane, douăsprezece milioane* şi *un miliard, două miliarde, douăsprezece miliarde* în componenţa cărora intră substantivele neutre *milion – milioane* şi *miliard – miliarde*, aceleaşi numerale variabile apar cu formele lor de masculin atunci când se combină cu singularul substantivelor, dar cu formele lor de feminin când se combină cu pluralul substantivelor, conform regulilor de acord al substantivelor neutre. Toate numeralele compuse rezultate sunt însă invariabile în funcţie de gen, pentru că pot să apară atât în contextul unor substantive masculine, cât şi în contextul unor substantive feminine (*două milioane de* ***lei / lire****, un miliard de* ***lei / lire***).

1.3.2. Compuse cu numerale din seria de sub **1.3.1.** + numerale de la *1* la *19* sau numerale din seria celor de sub **1.2.2.**, de ex., *o sută unu, două sute unsprezece, cinci sute nouăzeci, o mie douăzeci, trei mii şase, cincisprezece milioane şaizeci, zece miliarde paisprezece* etc.

> ⓘ Între numeralele care indică *miile* şi cele care indică *zecile* se pot intercala numerale care indică *sutele* (*paisprezece mii* ***trei sute*** *cincizeci*), între cele care indică *milioanele* şi cele care indică *zecile* se pot intercala numerale care indică *miile* şi/sau *sutele* (*şapte milioane* ***şaisprezece mii trei sute*** *patruzeci*) ş.a.m.d.

1.3.3. Compuse cu numerale din seria de sub **1.2.2.** + *şi* + numerale de la *1* la *9*: *douăzeci* ***şi*** *unu, treizeci* ***şi*** *patru, nouăzeci* ***şi*** *cinci* etc.

> ⓘ Tiparul cu *şi* între cele două numerale care formează numeralul compus apare, ocazional, şi la numeralul 1001: *o mie* ***şi*** *una (de nopţi), o mie* ***şi*** *unu (de motive),* faţă de formele regulate *o mie una nopţi, o mie unu motive.*

1.3.4. Compuse cu numerale din seriile de sub **1.2.2.** şi **1.3.1.** + *de* + substantivele *mii, milioane, miliarde,* de ex. *douăzeci* ***de*** *mii, o sută* ***de*** *mii, şaptezeci* ***de*** *milioane trei sute* ***de*** *mii, nouăzeci* ***de*** *miliarde şase sute cincizeci* ***de*** *milioane o sută douăzeci* ***de*** *mii* etc.

1.4. ***Numeralele cardinale cu structură mixtă*** sunt cele în componenţa cărora se găsesc toate tipurile de numerale, construite după tiparele de mai sus: *o sută cincizeci şi unu, douăsprezece mii patru sute treizeci şi doi, treizeci şi două de mii două sute patruzeci şi cinci, şaptezeci de milioane cinci sute patruzeci şi şapte de mii două sute treizeci şi trei* etc.

2. Categoriile gramaticale ale numeralelor cardinale

Numeralele cardinale au trei categorii gramaticale specifice nominalelor: genul, numărul şi cazul.

2.1. *Genul*

Numeralele cardinale au două genuri: masculin şi feminin.

- Au forme diferite pentru a exprima cele două valori ale genului numai două numerale simple (*unu*$_{masc.}$ – *una*$_{fem.}$ şi *doi*$_{masc.}$ – *două*$_{fem.}$), precum şi un numeral compus sudat (***doisprezece***$_{masc.}$ – ***douăsprezece***$_{fem.}$). Acestea apar cu cele două forme diferite ale lor şi în numeralele compuse prin alăturare în structura cărora figurează pe ultimul loc, numerale care au şi ele două forme explicite de gen: *treizeci şi* ***unu*** *de băieţi / treizeci şi* ***una*** *de fete, patruzeci şi* ***doi*** *de băieţi / patruzeci şi* ***două*** *de fete, o sută* ***unu*** *lei / o sută* ***una*** *lire, două mii* ***doi****sprezece lei / două mii* ***două****sprezece lire* etc.
- Toate celelalte numerale, inclusiv *unsprezece*, sunt invariabile în raport cu genul, adică au o singură formă pentru ambele genuri: ***nouă*** *băieţi /* ***nouă*** *fete,* ***treizeci*** *de câini /* ***treizeci*** *de pisici,* ***o sută trei*** *pomi /* ***o sută trei*** *flori* etc.

Pentru situaţia numeralelor invariabile *douăzeci, o sută, două mii, un milion, două miliarde* etc., vezi *supra,* notele de sub **1.2.2.** şi **1.3.1.**

2.2. *Numărul*

Se spune că numeralul cardinal *exprimă* un număr, dar nu are categoria gramaticală a numărului, deoarece nu există niciun membru al clasei care să aibă o formă pentru singular şi alta pentru plural sau care să apară, cu forma sa unică, atât în context de singular, cât şi în context de plural.

Dacă avem însă în vedere acordul în număr stabilit între numeralul cu funcţie sintactică de subiect şi verbul-predicat, constatăm următoarele:

– numeralele care desemnează numărul 1, *unu / una*, cer ca verbul-predicat să fie la singular, deci pot fi considerate „singulare inerente" (***Unu** din cei trei băieţi ai săi pare*$_{sg.}$ *mai isteţ*);

– toate numeralele care desemnează numere mai mari decât *1* cer ca verbul-predicat să fie la plural, deci pot fi considerate „plurale inerente" (***Doi** dintre ei locuiesc*$_{pl.}$ *la Iaşi*).

Aşadar, informaţia de „număr gramatical" este conţinută în matricea lexicală a numeralelor. Modul cum se manifestă categoria numărului la numeralul cardinal seamănă cu modul în care se manifestă categoria gramaticală a genului la substantive, despre care se spune că au „gen fix". Se poate deci afirma că **numeralul cardinal are număr fix.**

2.3. *Cazul*

Fiind cuvinte ***invariabile***, numeralele cardinale nu pot exprima sintetic (prin desinenţe) opoziţiile de caz.

📖 Conform tradiţiei gramaticale, singura excepţie pare a fi numeralul *unu / una*, care exprimă numărul *1* (N-A *unu / una*, G-D *unuia / uneia*), deşi se recunoaşte că este greu de delimitat de pronumele nehotărât omonim: *Am citit numai lucrarea **uneia** dintre eleve, nu şi pe ale celor trei elevi* (aici ar fi numeral, pentru că se „opune" în text altui numeral) vs *Am citit lucrarea **uneia** dintre eleve, iar pe ale celorlalte le voi citi mâine* (aici ar fi pronume nehotărât, pentru că se „opune" în text altui pronume). În GALR se precizează însă că genitiv-dativul poate fi exprimat prepoziţional şi în cazul numeralului *unu*, când e corelat cu alte numerale: *Părerea **a unu** sau **(a) doi** vorbitori.*

- Numeralele cardinale prezintă în declinare omonimia nominativ (a) = acuzativ (b):

(a) *Mă interesează **trei** cărţi / **trei** dintre cărţile cumpărate.*
(b) *În vacanţă am citit **trei** cărţi / **trei** dintre cărţile cumpărate.*

ⓘ Dacă numeralul însoţeşte un substantiv care are funcţia sintactică de complement direct sau este el însuşi complement direct (***Pe două** studente le-am felicitat / Din toate cărţile cumpărate, numai **(pe) două** (le-)am citit*), numeralul în cazul acuzativ este uneori precedat de prepoziţia *pe*, marcă prin care se deosebeşte de numeralul în nominativ (***Două** studente merită felicitări / **Două** dintre cărţile cumpărate mi s-au părut interesante*).

Pentru redarea valorilor cazuale de genitiv şi de dativ se apelează la două prepoziţii (mărci cazuale analitice), construcţiile rezultate fiind *echivalente* cu genitivul, respectiv cu dativul. Aceste prepoziţii sunt *a* pentru valoarea de genitiv (a) şi *la* pentru valoarea de dativ (b):

(a) *Mi-au plăcut lucrările **a trei** studente / dintre studente.*
(b) *M-am adresat **la trei** colegi ai mei / dintre colegii mei.*

- În cadrul unor grupuri sintactice complexe, valorile cazuale ale numeralelor cardinale se evidenţiază prin acord, la fel ca în cazul altor grupuri nominale cu determinanţi (cf. ***acestor** studenţi*), în care mărcile de flexiune apar la primul component al grupului (adică la demonstrativ, în situaţia de faţă). Specifică pentru numeral este selectarea ca determinant a demonstrativelor semiindependente *cei / cele* la nominativ (a) şi acuzativ (b), *celor* la genitiv (c) şi dativ (d):

(a) ***Cei trei** (studenţi) au întârziat la curs.*
(b) *I-am mustrat **pe cei trei** (studenţi).*
(c) *Mi-au plăcut lucrările **celor trei** (studenţi din anul I).*
(d) *M-am adresat **celor trei** (studenţi).*

Grupurile sintactice în care numeralul este precedat de *cei / cele // celor* au un grad sporit de identificare datorită prezenţei determinantului definit (vezi *infra*, **4.1.**, **4.2.**).

> ⓘ În prezenţa prepoziţiilor care se construiesc, în mod normal, cu genitivul (*asupra, contra, împotriva* etc.) sau cu dativul (*datorită, graţie, mulţumită*), între prepoziţie şi numeralul invariabil se adaugă, în ambele situaţii, prepoziţia *a* sau demonstrativul semiindependent *celor:*
> *Are de făcut referate **asupra a trei / asupra celor trei** lucrări.*
> *Am reuşit **datorită a trei / datorită celor trei** prieteni care m-au ajutat.*

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului cardinal

Numeralul cardinal funcţionează cu trei valori: adjectivală, pronominală şi, rar, substantivală. Pentru exprimarea acestor valori, numai numeralul care indică numărul 1 are forme diferite: *unu / una* pentru valoarea pronominală, *un / o* pentru valoarea adjectivală şi numai *unu* pentru valoarea substantivală; toate celelalte numerale au o singură formă.

3.1. *Valoarea adjectivală*

În mod frecvent, numeralul cardinal are valoare adjectivală, calificând din punct de vedere numeric (= cuantificând) substantivul pe care îl precedă (restrânge clasa substantivului la un anumit număr de indivizi / exemplare):

(a) *Ea are **două** pisici.*
(b) *Nuvela are **o sută treizeci şi două de** pagini.*

Numeralele *un / o* apar în contextul unui substantiv la singular (*Eu am **o** pisică, tu ai **un** căţel*), iar toate celelalte, în contextul unui substantiv la plural (vezi exemplele (a) şi (b) de mai sus).
Numeralele cardinale cu valoare adjectivală se acordă în gen şi caz cu substantivul regent, pe care îl precedă.

📖 În gramatica tradiţională, se consideră că:
(a) în construcţiile formate cu numerale între *unu* şi *nouăsprezece*, care au forma [numeral + substantiv], substantivul este elementul regent căruia i se subordonează numeralul precedent, pentru că numeralul i se ataşează direct, de ex. *Am cumpărat* [[*nouăsprezece*] *cărți*];
(b) în construcţiile similare formate din numerale începând cu *douăzeci*, care au forma [numeral + *de* + substantiv], numeralul este interpretat drept element regent, căruia i se subordonează substantivul următor precedat de prepoziția *de*, de ex. *Am cumpărat* [*douăzeci* [*de cărți*]].

ⓘ După tiparul sintactic de sub (b) funcţionează toate numeralele cardinale de la *douăzeci* până la *o sută*, precum şi majoritatea celor care urmează în şir (fac excepţie doar numeralele în a căror structură pe ultimul loc se află un numeral între 1 şi 19, care se ataşează direct substantivului: *două sute două cărți, trei mii cincisprezece lei* etc.). Acest tipar sintactic (care funcționează şi pentru compunerea unor numerale în a căror structură figurează numerale şi substantive, vezi *supra*, **1.3.4.**) nu apare numai la numeral, ci şi în grupuri sintactice cu unele adjective invariabile antepuse (***astfel* de *persoane*, *altfel* de *oameni***), considerate locuţiuni adjectivale (cf. DOOM$_2$), precum şi cu unele adverbe antepuse (*o carte* ***destul* de / *deosebit* de** *interesantă*).
De fapt, în structurile de tipul [numeral + *de* + substantiv], cuvântul *de* nu este „prepoziţie" şi nu constituie cap de grup prepoziţional, pentru că nu impune caz (= acuzativul) substantivului următor: în grupul nominal din construcţia *prețul* $[_{GN}$[*acestor*]$_G$ [*douăzeci și una*]$_G$ *de* [*cărți*]$_G]$, substantivul *cărți* este în cazul **genitiv**, ca şi în structura *prețul* $[_{GN}$[*acestor*]$_G$ [*două*]$_G$ [*cărți*]$_G]$, cazul fiind marcat flexionar numai la primul component al grupului (demonstrativul *acestor*). Cuvântul *de* este un simplu conector, „cerut" de anumite numerale (vezi alineatul precedent) pentru a se lega de substantivul următor. De aceea, în lucrarea de faţă, considerăm că elementul regent este, şi în aceste structuri, tot substantivul, deoarece el impune numeralului genul (şi cazul), prin acord (a), ca şi în situaţia numeralelor care se ataşează direct substantivului (b):
(a) *Am primit* ***douăzeci şi una*** [*de*] *garoafe* vs *Am primit* ***douăzeci şi unu*** [*de*] *trandafiri;*
(b) *Am primit* ***două*** *garoafe* vs *Am primit* ***doi*** *trandafiri.*

Indiferent de tiparul sintactic, numeralul cardinal-adjectiv este un cantitativ care funcționează numai într-un grup nominal cu centru substantiv, în calitate de component subordonat centrului, cu care se acordă în gen şi în caz (vezi *infra*, **4.1.**, **4.3.**).

3.2. *Valoarea pronominală*

Numeralele cardinale se pot întrebuința şi cu valoare pronominală (de substitut), funcționând cel mai adesea ca ***anaforice***, adică adăugând la sensul lor numeric o informaţie lexicală preluată de la un cuvânt cu sens de sine stătător (substantiv), care, în principiu, apare în enunț înaintea numeralului (cuvânt numit, de aceea, *antecedent* sau *sursă*):

El are trei copii; ***unu*** (= un copil) *e profesor şi* ***doi*** (= doi copii) *sunt medici.*
Dintre toate colegele mele de liceu, numai ***una*** (= o colegă) *s-a făcut profesoară.*

Frecvent, numeralul cu valoare pronominală figurează în construcţii partitive, în care *sursa* apare, de obicei, după el: *Numai* ***două*** *dintre cele trei surori ale lui sunt blonde.*

ⓘ Rar, numeralul cardinal poate funcţiona şi ***deictic,*** situaţie în care enunţul este însoţit şi de un gest de indicare a referentului, prezent în contextul situaţional: *Trei de acolo să vină la mine!*

Numeralul cardinal-pronume înglobează, pe lângă informaţia de natură cantitativă (care îi este proprie), nu numai sensul, ci şi unele dintre proprietăţile morfosintactice ale substantivului substituit (ca orice substitut):
– dobândeşte gen propriu (preluat de la substantiv);
– poate ocupa poziţii sintactice caracteristice substantivului (atât în grupul nominal, cât şi în grupul verbal, vezi *infra,* **4.3.**);
– poate primi un determinant (*alţi, alte* sau demonstrativul semiindependent *cei, cele; celor* – specific numeralului);
– devine centru al unui grup sintactic de tip nominal (vezi *infra,* **4.2.**).

3.3. *Valoarea substantivală*

Numeralul cardinal are valoare substantivală în două situaţii marginale: în tiparul [substantiv + numeral] şi în texte de matematică.

• În tiparul [substantiv + numeral] apar substantive care denumesc:
– unităţi de măsură a distanţei (*Accidentul s-a produs la **kilometrul** 12*);
– diviziuni administrative (*Locuiesc în **sectorul** 6*) sau militare (*Face parte din **regimentul** 3*);
– nivelurile unei clădiri (*Am ajuns la **etajul** 2*);
– mijloace de locomoţie (*Călătoresc cu **maşina** 302*);
– dimensiuni ale unor obiecte de îmbrăcăminte (*Ea poartă **măsura** 42*) etc.
Este vorba, aşadar, despre substantive care indică entităţi „numerotabile", numeralul funcţionând ca o „denumire numerică" a acestora: *Am fost cazată în vila 3* este un enunţ perfect comparabil cu *Am fost cazată în vila „Ghiocelul".*
În aceste structuri, numeralul funcţionează cu valoare substantivală deoarece nu se mai acordă în gen cu substantivul pe care îl însoţeşte, ci are **gen fix,** ca orice substantiv, şi anume ***genul masculin*** (chiar dacă apare în contextul unui substantiv feminin):

*Meriţi <u>nota</u> **1.*** (citit *unu,* nu **una*)
*Citatul este de la <u>pagina</u> **122.*** (citit *o sută douăzeci şi doi*)

ⓘ Acelaşi tipar sintactic apare şi în unele formule de exprimare a orei: *ora **1 / 11 / 21*** (citit [unu] / [unsprezece] / [douăzeci şi unu]). Pentru excepţii privind acordul, vezi *infra,* **6.2.**

• Şi în textele de matematică numeralul cardinal apare cu **gen fix**, şi anume cu forma de ***masculin*** a numeralelor care au forme diferite de gen. De aceea are, şi în aceste contexte, valoare substantivală:

***Douăzeci şi unu** fără **doi** fac nouăsprezece.* (nu **douăzeci şi una fără două*)

ⓘ Pentru distincţia între numeralele cardinale folosite cu valoare substantivală şi substantivele provenite prin conversiune (schimbarea clasei lexico-gramaticale) din numerale cardinale, vezi *infra,* **5.1.**

Numeralul cardinal-substantiv constituie un grup nominal monomembru şi funcţionează fie într-un grup nominal ierarhic superior ca modificator restrictiv al substantivului care îl precedă (<u>*capitolul*</u> ***doi*** este acelaşi tip de structură ca şi <u>*eleva*</u> ***Popescu***), fie ca grup nominal de sine stătător, ocupând poziţii sintactice caracteristice substantivului (în texte de matematică).

Singurul cuvânt care poate să apară în vecinătatea numeralului care exprimă o denumire numerică este *bis*: *Casa ei este la numărul* ***3 bis.***

4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral cardinal (GN$_{num}$)

Comportamentul sintactic al numeralului cardinal cu valoare adjectivală este diferit de cel al numeralului cu valoare pronominală sau de al celui cu valoare substantivală.

4.1. *Funcţionarea adjectivală a numeralului cardinal*

Numeralul-adjectiv se include în grupuri nominale complexe cu centru un substantiv (simbolizate prin GN), cum sunt:

(a) [$_{GN}$ [***Doi***]$_{Det}$ *băieţi*$_{Centru}$]$_{S}$ *au plecat la mare.*
(b) [$_{GN}$ [*Aceşti /Alţi*]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *băieţi*$_{Centru}$]$_{S}$ *au plecat la mare.*
(c) [$_{GN}$ [*Cei*]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *băieţi*$_{Centru}$]$_{S}$ *au plecat la mare.*
(d) *Ascultă* [$_{GN}$ [*câte*]$_{Adjunct}$ [[***doi***]$_{Det}$ *elevi*$_{Centru}$]]$_{CD}$ *pe oră.*
(e) *Văd că* [$_{GN}$ [*vreo*]$_{Adjunct}$ [[***două***]$_{Det}$ *fete*$_{Centru}$]]$_{S}$ *nu sunt atente.*

ⓘ Dublarea parantezelor în reprezentarea sintactică din (d) şi (e) indică faptul că adjunctul *câte / vreo* se ataşează la nivelul întregului grup, nu la nivelul determinantului realizat prin numeral cardinal sau la nivelul centrului substantival. În mod similar, se dublează parantezele în cazul cuantificatorului extern ([$_{GN}$ [*toţi*]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *copii*$_{Centru}$]] / [$_{GN}$ [*copiii*$_{Centru+Det}$ [*aceştia*]$_{Det\ emfatic}$] [*toţi*]$_{Cuant\ extern}$]) sau al modificatorului extern ([$_{GN}$ [*însuşi*]$_{Modif\ extern}$ [[*acest*]$_{Det}$ *om*$_{Centru}$]] / [$_{GN}$ [*omul*$_{Centru+Det}$ [*acesta*]$_{Det\ emfatic}$] [*însuşi*]$_{Modif\ extern}$]). Pentru a marca ataşarea adjunctului adverbial *câte / vreo* la nivelul întregului grup se foloseşte acelaşi model de reprezentare sintactică şi în cazul numeralului cu valoare pronominală: [$_{GNpron}$ [*câte*]$_{Adjunct}$ [*doi*$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ *din fiecare clasă*]$_{Modif}$]] (vezi *infra*, **4.2.**).

📖 În gramatica tradiţională, numeralul-adjectiv era considerat, în toate apariţiile sale, atribut adjectival. În lucrarea de faţă, i se atribuie fie funcţia sintactică de determinant, fie aceea de cuantificator (vezi *supra* şi *infra*).

(a) În această structură, adjectivul-numeral *doi* are funcţia sintactică de **determinant** al substantivului-centru, funcţionând cu următoarele roluri:
– este integrator enunţiativ al GN (**Băieţi au plecat la mare* este o structură agramaticală) şi indice al gradului de identificare ([*doi băieţi*] este un GN determinat nedefinit, numeralul cardinal fiind un determinant nedefinit);

– este funcție sintactică de sine stătătoare (pe lângă calitatea sa de determinant, califică din punct de vedere numeric substantivul „băieți”, fiind un cuvânt cu sens lexical „plin”).

Dacă substantivul-centru al GN determinat de un numeral cardinal cu valoare adjectivală este la genitiv sau la dativ (vezi *supra*, **2.3.**), valorile acestor cazuri se exprimă cu ajutorul prepozițiilor specializate: *a* pentru genitiv (*părerile **a** doi băieți*), respectiv ***la*** pentru dativ (*le-am spus **la** doi băieți*).

(b) Un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*doi băieți*] se poate obține cu ajutorul adjectivului demonstrativ *acești*, care funcționează ca determinant definit (vezi **Determinantul, 4.1.**) al substantivului-centru și integrator enunțiativ al GN (*Acești băieți au plecat la mare* este o structură gramaticală); în acest context, numeralul cardinal cu valoare adjectivală ocupă funcția sintactică de **cuantificator,** un component **facultativ** al GN complex [*Acești* (*doi*) *băieți*] (vezi **Cuantificatorul, 1.1., 2.**), întregul grup având funcția sintactică de subiect. La fel funcționează și determinantul *alți / alte,* în prezența căruia numeralul-adjectiv dobândește, de asemenea, funcția sintactică de cuantificator facultativ.

(c) Grad sporit de determinare (identificare) a GN [*doi băieți*] se poate obține și cu demonstrativul semiindependent *cei,* care funcționează ca determinant definit și integrator enunțiativ al GN; spre deosebire de *acești* (care este determinantul prototipic al substantivului), *cei / cele // celor* în calitate de determinant „cere” prezența numeralului în GN (pentru că **Cei băieți au plecat la mare* este o structură agramaticală); în aceste condiții, numeralul devine un **cuantificator obligatoriu** în GN complex [*cei doi băieți*], care are funcția sintactică de subiect. Dacă substantivul-centru al GN care conține și un numeral cardinal cu funcție sintactică de cuantificator este la genitiv sau la dativ (vezi *supra*, **2.3.**), determinantul *celor* este în distribuție complementară cu prepozițiile specializate pentru exprimarea valorilor acestor cazuri: *părerile **celor / a** doi băieți* (genitiv), respectiv *le-am spus **celor / la** doi băieți* (dativ).

ⓘ În aceeași situație este și adjectivul nehotărât *câțiva / câteva,* care este determinant în [$_{GN}$ [*câțiva*]$_{Det}$ *băieți*$_{Centru}$], dar primește funcția sintactică de cuantificator facultativ, dacă GN este determinat prin *acești / alți,* sau de cuantificator obligatoriu în GN determinat prin *cei:* [$_{GN}$ [*acești / alți // cei*]$_{Det}$ [*câțiva*]$_{Cuant}$ *băieți*$_{Centru}$] (vezi **Pronumele și adjectivul indefinit, 4.2.**).

(d) La stânga GN determinat nedefinit [*doi elevi*], în cadrul căruia adjectivul-numeral *doi* are funcția sintactică de **determinant** și integrator enunțiativ al GN, poate apărea semiadverbul distributiv *câte,* un constituent facultativ cu funcție sintactică de adjunct (pentru că structura *Ascultă doi elevi pe oră* este gramaticală). Semiadverbul *câte* „cere” prezența obligatorie a numeralului cardinal ca determinant în GN: **Ascultă câte elevi pe oră* (cu GN nedeterminat), **Ascultă câte elevii pe oră* (cu GN determinat definit prin articol hotărât) sau **Ascultă câte **acești / cei / alți** elevi pe oră* (cu GN determinat definit prin adjectiv pronominal, demonstrativ sau nehotărât) sunt structuri agramaticale. GN complex [*doi elevi*] care include semiadverbul [*câte*] are funcția sintactică de complement direct.

🕮 În tradiția gramaticii românești, grupul [*câte* + numeral] era interpretat drept „numeral distributiv” adjectival, cu funcție sintactică de atribut dezvoltat al substantivului regent. Construcția distributivă poate avea și forma [numeral + *câte* + numeral], realizată și cu numerale-substitut: *Fetele se plimbau prin parc **(două) câte două.***

ⓘ Semiadverbul *câte* apare ca adjunct şi în vecinătatea adjectivului nehotărât *puţin: Pisica bea* $[_{GN}$ *[câte]*$_{Adjunct}$ *[[puţin]*$_{Det}$ *lapte*$_{Centru}$*]]*$_{CD}$ *în fiecare zi.*

(e) La stânga GN determinat nedefinit [*două fete*], în cadrul căruia adjectivul-numeral *două* are funcţia sintactică de **determinant** şi integrator enunţiativ al GN, poate apărea semiadverbul de aproximare *vreo*, cu statut de constituent facultativ şi cu funcţie sintactică de adjunct (*Văd că două fete nu sunt atente* este o construcţie gramaticală). Semiadverbul *vreo* „cere" obligatoriu un GN determinat de un numeral cardinal: structuri ca **Văd că vreo fete nu sunt atente* (cu GN nedeterminat), **Văd că vreo fetele nu sunt atente* (cu GN determinat definit prin articol hotărât) sau **Văd că vreo* ***aceste / cele / alte*** *fete nu sunt atente* (cu GN determinat definit prin adjectiv pronominal, demonstrativ sau nehotărât) sunt structuri agramaticale. GN complex [*două fete*] care include semiadverbul [*vreo*] are funcţia sintactică de subiect.

📖 În tradiţia gramaticii româneşti, grupul [*vreo + două*] era interpretat drept o construcţie de aproximare numerică, cu funcţie sintactică de atribut dezvoltat al substantivului regent. Construcţia de aproximare numerică se poate realiza şi cu numerale-substitut: *Văd că* ***vreo două*** *dintre fete nu sunt atente.*

ⓘ Acelaşi regim sintactic are şi adjectivul nehotărât *câţiva / câteva*, cu funcţie sintactică de determinant: $[_{GN}$ *[vreo]*$_{Adjunct}$ *[[câteva]*$_{Det}$ *fete*$_{Centru}$*]]*.

4.2. *Structura GN cu centru numeral cardinal*

Numeralul cardinal, în calitate de centru, împreună cu toţi constituenţii dependenţi sintactic şi semantic de el formează un grup sintactic de tip nominal. Grupul sintactic al cărui centru este numeralul cardinal poate fi monomembru sau complex.

- **Grupul monomembru,** alcătuit numai din numeralul-centru, apare în unele situaţii în care numeralul are ***valoare pronominală*** (a) şi în toate situaţiile în care numeralul are ***valoare substantivală*** (b) şi (c):

(a) *Am ascultat soluţiile propuse de tine; accept* ***două.***
(b) ***Doi*** *plus* ***trei*** *fac* ***cinci.*** (text de matematică)
(c) *Este la circa* ***12*** */ secţia* ***21*** *de poliţie.* (denumire numerică)

- **Grupul complex** apare numai în jurul numeralului cu ***valoare pronominală*** şi este alcătuit din numeral + alţi constituenţi (facultativi) dependenţi de el; are următoarea structură:

(Determinant) / (Adjunct) Numeral$_{Centru}$ **(Modificator) (Posesor)**

A văzut multe filme; $[_{GNnum}$ ***(cele / vreo) două (mai vechi ale lui Spielberg)]***$_S$ *i-au plăcut.*

Fiind un cuvânt determinat nedefinit în mod inerent (prin natura sa lexicală), numeralul cardinal se poate integra în enunț singur (are autonomie discursivă), fără sprijinul vreunui determinant; de aceea, singurul component obligatoriu în GN cu centru numeral cardinal este numeralul.

Numeralul-pronume funcționează în grupuri nominale cu centru un numeral cardinal (simbolizate prin GN$_{num}$ cu centrul grupului subliniat), de ex.

(a) *Adoră filmele, ieri a văzut* [$_{GNnum}$ ***două***]$_{CD}$.
(b) *Adoră filmele, vede zilnic* [$_{GNnum}$ [***câte / vreo***]$_{Adjunct}$ [***două***]]$_{CD}$.
(c) *Ieri a văzut trei filme, azi vede* [$_{GNnum}$ [***alte***]$_{Det}$ ***două***]$_{CD}$.
(d) [$_{GNnum}$ [***Cele***]$_{Det}$ ***cinci***]$_{S}$ *au fost filme de artă.*
(e) [$_{GNnum}$ [***Cele***]$_{Det}$ ***trei*** [$_{GPrep}$ ***de ieri***]$_{Modif}$]$_{S}$ *nu i-au plăcut.*
(f) [$_{GPrep}$ ***Asupra*** [$_{GNnum}$ [***celor***]$_{Det}$ ***două*** [$_{GPrep}$ ***de Spielberg***]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$ *am rezerve.*
(g) *I le-am recomandat* [$_{GPrep}$ *pe* [$_{GNpron}$ *acestea*]]$_{CD}$ [$_{GNnum}$ ***două***]$_{\text{Apoziție}}$.
(h) [$_{GNnum}$ ***Două*** [$_{GPrep}$ ***dintre filme***]$_{Modif}$]$_{S}$ *erau pe DVD.*
(i) *Am împrumutat* [$_{GNnum}$ ***unu*** [$_{GN / GNpron}$ ***al unui vecin / al lui***]$_{Pos}$]$_{CD}$.
(j) *Ieri am văzut* [$_{GNnum}$ ***două*** [$_{GAdj}$ ***englezești / mai vechi***]$_{Modif}$]$_{CD}$.
(k) *Am văzut* [$_{GNnum}$ ***două*** [$_{GAdj}$ ***foarte bune***]$_{Modif}$ [$_{GPrep}$ ***cu Jeremy Irons***]$_{Modif}$]$_{CD}$.
(l) *Mi-a vorbit* [$_{GPrep}$ ***despre*** [$_{GNnum}$ ***două*** [$_{PRel}$ ***care nu i-au plăcut***]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$.
(m) *A văzut multe filme, dar i-a plăcut numai* [$_{GNnum}$ ***unu*** [$_{GPrep}$ ***din cinci***]$_{Modif}$]$_{S}$.

Grupul nominal cu centru numeral cardinal-substitut (cu valoare pronominală) ocupă diverse poziții sintactice proprii substantivului: subiect, ca în (d), (e), (h) și (m), complement direct, ca în (a), (b), (c), (i), (j) și (k), complement prepozițional, ca în (f) și (l), apoziție (a pronumelui demonstrativ, care are funcția sintactică de complement direct), ca în (g).

În (a) și (g), grupul nominal cu centru numeral-pronume este *monomembru;* în celelalte exemple este *complex,* fiind extins cu diverși componenți facultativi, la stânga și/sau la dreapta:

- la stânga
  – cu un ***determinant*** exprimat prin demonstrativul semiindependent, în (d), (e) și (f), component datorită căruia numeralul (care este inerent determinat nedefinit, ca în (a), (b), (g) – (m)) devine determinat definit, sau prin adjectivul nehotărât *alți /alte,* în (c), care introduce și informații semantice de alteritate;
  – cu un ***adjunct*** exprimat prin unul dintre semiadverbele *câte / vreo*, în (b);
- la dreapta
  - cu diverși ***modificatori***, și anume:
    – *adjectiv* (categorial sau calificativ), ca în (j);
    – *grup prepozițional*, ca în (e), (f), (h) și (m);
    – *propoziție* relativă, ca în (l);
    – (rar) *adjectiv* ***și*** *grup prepozițional,* ca în (k);
  - cu un ***posesor***, exprimat prin substantiv / pronume în genitiv, ca în (i).

ⓘ La dreapta numeralului-centru pot apărea și doi componenți facultativi, cu funcții sintactice diferite: un modificator adjectival și un posesor (*A văzut două filme, dar i-a plăcut numai unu* ***mai vechi al lui Spielberg***), un posesor și un modificator propozițional (*A văzut două* ***ale lui Spielberg, care nu i-au plăcut***) etc.

ⓘ Într-un singur tip de structură, cea din (m), numeralul-pronume poate funcţiona ca modificator prepoziţional şi în GN cu centru numeral cardinal.

Cu excepţia centrului, toţi constituenţii grupului sintactic al numeralului-substitut sunt facultativi, inclusiv determinantul, care este facultativ şi la G-D, întrucât este în distribuţie complementară cu prepoziţiile corespunzătoare valorilor respective (vezi, pentru valoarea de genitiv, propoziţia din (f) *vs* [$_{GPrep}$ ***Asupra*** [$_{GPrep}$ ***a*** [$_{GNnum}$ ***<u>două</u>*** [$_{GPrep}$ ***de Spielberg***]$_{Modif}$]]]$_{CPrep}$ *am rezerve*, precum şi *Le-am pus **celor** <u>trei</u> / **la** <u>trei</u> câteva întrebări*, pentru valoarea de dativ).

ⓘ Numeralul-pronume poate fi centrul unui grup extins la stânga cu un determinant (*cei / cele // alţi / alte*) sau cu un adjunct semiadverbial distributiv (*câte*) sau de aproximare (*vreo*), comportament sintactic nespecific substitutelor, în ansamblu; de aceea, numeralul-pronume este considerat un substitut de tip special. În aceeaşi situaţie este şi pronumele nehotărât *câţiva / câteva*, ca centru de grup (***cei / alţi*** *<u>câţiva</u> de acolo*, ***vreo*** *<u>câteva</u> dintre fete*), ca şi adjectivul nehotărât *puţin*, care poate fi precedat de semiadverbul *câte* (***câte*** *<u>puţină</u> brânză*).

Mărcile / Particulele focale şi restrictive ocupă cea mai periferică poziţie la stânga numeralului. Ca şi în cazul celorlalte grupuri, acestea sunt semiadverbe:
– de insistenţă (***Şi*** *<u>două</u> sunt bune, Au venit **chiar** <u>cinci</u>, **Nici** <u>trei</u> nu-i ajung*);
– cu sens restrictiv (*Dă-i **măcar/doar/numai** două, Nu-i da **decât** două*);
– de negaţie parţială (*Au venit **nu** <u>trei</u>, ci zece elevi*).

Atât mărcile de insistenţă sau restrictive, cât şi semiadverbul de negaţie parţială pot preceda:
– determinantul: ***măcar / doar / numai / chiar cele*** *<u>două</u> (fete)*, ***nu cele*** *<u>două</u> (fete)*;
– pe oricare dintre cei doi adjuncţi la stânga (distributiv sau de aproximare): ***măcar / doar / numai / chiar / nu câte*** *<u>două</u> (fete)*, ***măcar / doar / numai / chiar / nu vreo*** *<u>trei</u> (fete)*.

4.3. *Poziţiile ocupate de numeralul cardinal în organizarea propoziţiei*

Numeralul cardinal poate ocupa diverse poziţii în organizarea propoziţiei, întotdeauna integrat în alte grupuri (ierarhic superioare), în structuri de bază sau în structuri reorganizate, precum şi în tipare apozitive.

Poziția	Valoarea numeralului	Funcția		Exemple
În GN	adjectivală (înaintea substantivului regent)	**determinant**		*Ana are **două** surori.* *Am corectat tezele a **trei** elevi.* *Am dat fiecăruia vreo / câte **trei** mere.*
		cuantificator		*Aceste / Cele **trei** mere sunt ionatane.*
	pronominală (după substantivul regent)	**posesor**		*Am corectat tezele **a trei** dintre elevi / **celor trei** de aici.*
		complement (după un substantiv postverbal sau postadjectival)		*Plecarea **a doi** dintre prietenii mei. (< **Doi** dintre prietenii mei au plecat.)* *Acordarea de diplome **la doi** dintre ei. (< **La doi** dintre ei li se acordă diplome.)* *gelozia **celor doi***
	substantivală (după regent)	**modificator** (restrictiv)		*Lucrează la postul Antena **2**.*
În GN$_{num}$ (integrat într-un GV)	pronominală (după un numeral regent)	**modificator** prepozițional		***Doi din trei** nu pricep nimic.*
În GV	pronominală	**complemente**	direct	*Știu **(vreo) trei** dintre romanele lui.*
			indirect	*Mă adresez **celor trei / la trei** de acolo.* *Strângea mâinile **la câte doi** deodată.*
			prepozițional	*Se teme **de trei** dintre concurenți.* *Discut, pe rând, **cu câte unu.*** *Șahul se joacă **în doi.***
			subiect	***Trei/Vreo trei/Cei trei** au plecat la mare.*
			nume predicativ	*Maria e **una** la părinți.*
În structuri reorganizate	pronominală	**complement de agent**		*Problema a fost rezolvată **doar de trei** dintre elevi.* *Masa nu poate fi ridicată **decât de câte doi.***
		predicativ suplimentar		*Le știam **două** la părinți.* *Ei s-au așezat la coadă **(doi) câte doi.***
În tipare apozitive cu suport pronominal	pronominală	**apoziție**		*Pe ele / Pe acestea **două** nu le cunosc.*

5. Dificultăţi

5.1. *Distincţia numeral cu valoare substantivală – substantiv provenit din numeral*

- **Numeralul** cu valoare substantivală funcţionează în structuri în care acesta reprezintă o „denumire numerică" (a) sau în texte de matematică (b):

(a) *Biroul ei e în camera **2**.* [doi]
(b) ***Doisprezece** fără **doi** fac zece.*

- Numeralele cu valoare substantivală nu trebuie să fie confundate cu **substantivele** provenite din numerale prin conversiune (schimbarea clasei lexico-gramaticale), de tipul:

(c) *A luat **un zece** la gramatică şi mai avea **doi (de) zece** la fizică* (unde substantivul masculin *zece* semnifică o notă folosită în sistemul de învăţământ);
(d) *Are un pulover cu **opturi*** (unde substantivul neutru *opturi* semnifică un model de tricotaj);
(e) ***Sutele** astea sunt false* (unde substantivul feminin *sutele* semnifică nişte bancnote).

Numeralele cu valoare substantivală au gen fix (masculin), în timp ce substantivele provenite prin conversiune din numerale au nu numai gen fix (masculin, neutru sau feminin), ci şi toate caracteristicile substantivului: au două numere (singular şi plural), pot primi articol, intră în contextele specifice substantivului, au sensuri speciale.

5.2. *Distincţia numeral cardinal – substantiv parţial omonim*

- Cuvintele *zece, o sută, o mie, un milion, un miliard* sunt **numerale** pentru că:
– exprimă un număr întreg (= 10, 100, 1000 etc.) din şirul numerelor naturale;
– sunt cuvinte invariabile în funcţie de gen şi caz, având şi număr fix (plural);
– pot fi precedate de determinantul specific numeralului, demonstrativul semiindependent *cei / cele* (în funcţie de genul substantivului pe care îl precedă sau îl substituie): ***cei** zece **(băieţi)** / **cele** zece **(fete), cei** o sută de / un milion de **pomi, cele** o sută de / un milion de **flori***;
– intră în construcţii distributive cu semiadverbul *câte: **câte** zece băieţi / fete, **câte** o sută de pomi / flori, **câte** un milion de lei / lire* etc.;
– pot exprima aproximarea numerică *numai* precedate de semiadverbe: ***vreo** zece băieţi, **cam** o sută de fete, **circa** o mie de pomi, **aproximativ** un milion de flori* etc.
- Cuvintele *zeci, sută – sute, mie – mii, milion – milioane, miliard – miliarde* (care intră în componenţa unor numerale compuse: *douăzeci, o sută, două sute, o mie, cinci mii* etc.) sunt **substantive** pentru că:
– exprimă un ansamblu de elemente („o mulţime", şi nu un număr);
– sunt cuvinte variabile, cu gen fix (feminin sau neutru) şi două forme de număr (singular şi plural);

– primesc determinanți specifici substantivului: articolul hotărât (*zeci**le**, suta – sute**le**, mia – mii**le**, milion**ul** – milioane**le**, miliard**ul** – miliarde**le***), numerale ordinale cu valoare adjectivală (***a doua** sută, **a treia** mie, **al patrulea** milion, **al cincilea** miliard*), adjective nehotărâte (***multe / câteva** zeci / sute / mii / milioane / miliarde*), adjectivul interogativ (-relativ) *câte* (***câte** zeci / sute / mii / milioane / miliarde*);
– exprimă aproximarea numerică prin formele lor de plural (***zeci / sute / mii / milioane / miliarde** de oameni*).

> ⓘ Numeralele compuse *o sută, o mie, un milion, un miliard* au, în anumite construcții, variantele *sută, mie, milion, miliard* (neprecedate de numeralele *o* sau *un*), omonime, așadar, cu formele de singular ale substantivelor care intră în componența lor; este vorba despre următoarele două structuri:
> – construcția partitivă cu prepoziția *la*, de exemplu *trei la sută* „3%" (sinonimă cu *trei dintr-o sută*), *opt la mie* „8‰" (sinonimă cu *opt dintr-o mie*) etc. (cf. și *Om așa de sincer nu găsești nici unu la (un) milion / unu la (un) miliard*);
> – unele construcții care exprimă aproximarea numerică (*vreo sută / mie* „vreo 100 / 1000", *vreun milion / miliard* „vreo 1.000.000 / 1.000.000.000), structuri apărute în limba vorbită, prin haplologie, din construcțiile de aproximare cu adverbul *vreo* (*vreo **o** sută, vreo **o** mie, vreo **un** milion, vreo **un** miliard*).

5.3. *Grupul [„cei" + numeral] vs [„cei" + adjectiv / GPrep]*

Grupul [*cei* + numeral] din (a) a primit o interpretare diferită de cea dată grupului [*cei* + adjectiv] din (b) sau grupului [*cei* + GPrep] din (c):

(a) [$_{GNnum}$ [*Cei*]$_{Det}$ ***doi***$_{Centru}$]$_S$ *au plecat mai devreme.*
(b) [$_{GNpron}$ ***Cei***$_{Centru}$ *deștepți*$_{Modif}$]$_S$ *au plecat mai devreme.*
(c) [$_{GNpron}$ ***Cei***$_{Centru}$ *de ieri*$_{Modif}$]$_S$ *au plecat mai devreme.*

> 🕮 În gramatica tradițională, în toate cele trei structuri *cei* era considerat articol demonstrativ-adjectival, care „substantivizează" numeralul, adjectivul sau construcția prepozițională următoare.

În (a), demonstrativul semiindependent *cei* este un **determinant** facultativ al numeralului, pentru că acesta se poate integra în enunț și singur: *Doi au plecat mai devreme.* Rolul lui *cei* este acela de a face ca numeralul (inerent determinat nedefinit) să devină un GN determinat definit.

Structura din (b) provine din [$_{GN}$ ***Copiii***$_{Centru+Det}$ (*cei*$_{Det\ emfatic}$) *deștepți*$_{Modif}$] (= *Copiii (aceia) deștepți*); în absența centrului substantival al GN, demonstrativul semiindependent *cei* (ca și demonstrativul *aceia*) devine **pronume-centru de grup,** iar adjectivul *deștepți* își conservă funcția de modificator (vezi **Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**), dat fiind că adjectivul singur nu poate fi centru de GN: o construcție de tipul **Deștepți au plecat mai devreme* este agramaticală. O interpretare similară are și structura de sub (c), dat fiind că și construcția **De ieri au plecat mai devreme* este agramaticală, lipsindu-i centrul de grup.

5.4. *Interpretarea construcţiei [„toţi / toate" + numeral cardinal]*

Structurile cu numerale cardinale (începând cu *trei*), formate după tiparul [*toţi / toate* + numeral cardinal] sunt ***construcţii cu sens colectiv,*** care desemnează un ansamblu de entităţi numărate (o mulţime care se limitează la numărul de elemente indicat prin numeral): *toţi trei, toate douăsprezece* etc.
Cantitativele *toţi / toate* au funcţia de **cuantificator** (extern); în situaţia în care cuantifică un substantiv, acesta trebuie să fie obligatoriu determinat definit: *Îşi iubeşte la fel* ***toţi*** *copiii* (vezi **Cuantificatorul, 3.2.**). Dacă la dreapta cuantificatorului *toţi* apare un numeral cardinal se realizează următoarele structuri:

(a) *Îşi iubeşte la fel* [$_{\text{GN}}$ ([***toţi***]$_{\text{Cuant extern}}$) ([$_{\text{GNnum}}$ ***trei***]$_{\text{Apoziţie}}$) [*copiii*]$_{\text{Centru+Det}}$]$_{\text{CD}}$.
(b) *Îi iubeşte la fel* [$_{\text{GPrep}}$ ***pe***[$_{\text{GNpron}}$ ***toţi***$_{\text{Centru}}$]]$_{\text{CD}}$ [$_{\text{GNnum}}$ ***trei***]$_{\text{Apoziţie}}$.
(c) *Îi iubeşte la fel* [$_{\text{GPrep}}$ ***pe*** [$_{\text{GN}}$ ([***toţi***]$_{\text{Cuant extern}}$) [[***cei***]$_{\text{Det}}$ [***trei***]$_{\text{Cuant}}$ *copii*$_{\text{Centru}}$ [*ai săi*]$_{\text{Pos}}$]]]$_{\text{CD}}$.

În (a), singurul constituent obligatoriu al GN cu funcţie sintactică de complement direct este substantivul determinat definit *copiii* (*Îşi iubeşte la fel copiii*); GN poate fi extins (facultativ) cu cuantificatorul extern *toţi* (*Îşi iubeşte la fel toţi copiii / Îşi iubeşte la fel copiii toţi*), care, la rândul său, poate primi (tot facultativ) apoziţia exprimată prin numeralul *trei* (*toţi = trei*). Prezenţa numeralului-apoziţie este condiţionată de ocurenţa cuantificatorului *toţi,* pentru că o structură de tipul **Îşi iubeşte la fel trei copiii* este agramaticală.
În (b), singurul component obligatoriu al GPrep cu funcţie sintactică de complement direct este GN_{pron} exprimat prin *toţi* pronominal (*Îi iubeşte la fel pe toţi*), care poate primi apoziţia-numeral *trei.*
În (c), GPrep [*pe cei trei copii*], determinat definit prin demonstrativul semiindependent *cei* şi cuantificat obligatoriu prin numeralul *trei* („cerut" de determinant), poate fi extins, facultativ, la dreapta cu un posesor (*Îi iubeşte la fel pe cei trei copii ai săi*) şi poate primi, tot facultativ, la stânga, cuantificatorul (extern) *toţi.*

Din construcţiile cu sens colectiv, prin aglutinarea componentelor s-au format pronumele / adjectivele nehotărâte *tustrei (băieţii) // tustrei / tustrele (fetele), tuspatru* etc.

5.5. *Construcţia [„câte / vreo" + numeral cardinal]*

Cuvintele *câte* şi *vreo* urmate de un numeral cardinal sunt ***semiadverbe*** (cu sens distributiv, respectiv de aproximare), pentru că sunt invariabile: *câte două fete / câte doi băieţi, vreo două fete / vreo doi băieţi.* În aceste construcţii, funcţionează ca *adjuncţi* (constituenţi facultativi) care fie „cer" obligatoriu un GN determinat de un numeral (vezi *supra,***4.1.**, (d) şi (e)), fie se integrează într-un GN cu centru numeral cardinal (vezi *supra,***4.2.**, (b)).
Dacă sunt însă urmate de un substantiv, aceleaşi cuvinte funcţionează ca ***adjective pronominale*** şi au funcţia sintactică de determinant în GN, acordându-se în gen şi caz cu substantivul regent: *câte fete / câţi băieţi // câtor fete / băieţi, vreo fată / vreun băiat // vreunei fete / vreunui băiat.*

6. Aspecte normative

6.1. *Scrierea numeralelor cardinale*

Numeralele simple de la 1 la 10 se pot scrie fie cu litere (*unu din trei, şapte covrigi* etc.), fie cu cifre (în tabele, pentru exprimarea orei sau a datei calendaristice etc.). Pentru numeralele compuse (mai mari decât 10) se recomandă, din raţiuni de economie, scrierea cu cifre, în toate situaţiile (*11 covrigi, sunt 25° C* etc.).

6.2. *Exprimarea orei*

În formulele de exprimare a orei, numeralele cardinale se scriu cu cifre arabe. Tiparul sintactic este cel al numeralului cu valoare de substantiv care indică „denumirea numerică": *ora **1 / 11 / 21*** (citit [unu] / [unsprezece] / [douăzeci şi unu]. Norma actuală a limbii literare recomandă însă, conform tradiţiei, ca *ora **2 / 12 / 22*** să se citească [*ora **două / douăsprezece / douăzeci şi două***], construcţii în care se evidenţiază un acord prin atracţie al numeralului cu substantivul pe care îl însoţeşte. În limba vorbită, se întâlneşte foarte frecvent citirea [ora doisprezece], considerată în prezent incorectă; nu se înregistrează însă (decât dialectal) şi [ora doi] sau [ora douăzeci şi doi]. Nu este deloc exclus ca, într-un viitor mai mult sau mai puţin aproapiat, [ora doisprezece] să fie acceptată, sub presiunea uzului şi după modelul construcţiei [ora unu], ca o variantă liberă literară, „tolerată" deci de normă, alături de [ora douăsprezece].

6.3. *Exprimarea datei*

În formulele de exprimare a datei, numeralele se scriu cu cifre arabe şi/sau romane. Pentru indicarea lunii se foloseşte întotdeauna numeralul ordinal, iar pentru an, numeralul cardinal; pentru indicarea zilei se folosesc ambele tipuri de numerale: numeralul ordinal masculin pentru prima zi a lunii (*1 III 2010* sau *01.03.2010* se citeşte [***întâi** a treia două mii zece*], şi nu ***unu** a treia*), iar cel cardinal pentru toate celelalte zile ale lunii (*7 III 2010* sau *07.03.2010* se citeşte [***şapte** a treia două mii zece*]).

Pentru zilele de 21 şi 31 ale lunilor, tradiţia limbii literare recomandă forma de masculin a numeralului, adică *21 aprilie* şi *31 iulie* se citesc [**douăzeci şi unu** aprilie], respectiv [**treizeci şi unu** iulie]. Dacă este însă vorba despre zilele de 2, 12 sau 22 ale lunilor, se pot folosi fie formele de masculin ale numeralelor, fie cele de feminin ($DOOM_2$): se poate spune, aşadar, ***doi / două** februarie, **doisprezece / douăsprezece** mai* sau ***douăzeci şi doi / douăzeci şi două** iunie.*

 Până de curând, forma recomandată drept corectă era numai cea de feminin a respectivelor numerale cardinale; combinaţiile *2 februarie, 12 mai, 22 iunie* trebuiau să fie citite [**două** februarie], [**douăsprezece** mai], [**douăzeci şi două** iunie], prin asociere cu termenii feminini *zi(uă)* sau *dată* la care se referă numeralele.

Probabil că, treptat, limba vorbită va impune, în cazul acestor perechi, numai formele de masculin, care vor deveni „normă" (după modelul numeralelor compuse cu *unu*).

6.4. *Forme inculte*

În limba vorbită se pot auzi forme prescurtate precum [unşpe], [cinşpe], [şaptişpe], [optuşpe], [douăşunu], în loc de *unsprezece, cincisprezece, şaptesprezece, optsprezece, douăzeci şi unu,* formele acceptate în limba literară.
Singurele forme prescurtate din limba literară sunt *paisprezece, şaisprezece* şi *şaizeci.*

6.5. *Acordul în GN care conţine un numeral-adjectiv*

- Dacă numeralul cardinal funcţionează cu valoare adjectivală, acordându-se cu substantivul care urmează după el, toţi componenţii aflaţi la stânga numeralului se acordă în gen cu substantivul cuantificat de numeral, substantiv care constituie centrul grupului nominal:

Am citit [$_{GN}$ [***cele / aceste / alte***]$_{Det}$ [***cincizeci şi una***]$_{Cuant}$ *de <u>pagini</u>*]$_{CD}$.
Am citit [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ ***primele***]$_{Modif+Det}$ [***cincizeci şi una***]$_{Cuant}$ *de <u>pagini</u>*]$_{CD}$.
Am mâncat [$_{GN}$ [***cei / aceşti / alţi***]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *<u>castraveţi</u>*]$_{CD}$.
Am mâncat [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ ***ultimii***]$_{Modif+Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *<u>castraveţi</u>*]$_{CD}$.

📖 În unele lucrări cu caracter normativ, se consideră că reprezintă o excepţie de la această regulă construcţiile cu ***numerale*** care exprimă „cifre rotunde", începând cu *două sute,* în care acordul cuvintelor care precedă numeralul s-ar putea face fie cu substantivul, fie cu numeralul, în funcţie de ceea ce vrea să „reliefeze" vorbitorul. Aceasta înseamnă că ar fi corect numai *cei (aceşti, alţi, ultimii) două sute trei lei* (pentru că numeralul nu exprimă o cifră rotundă), dar atât (a) *cei (aceşti, alţi, ultimii) două sute (mii, milioane) de lei,* cât şi (b) *cele (aceste, alte, ultimele) două sute (mii, milioane) de lei,* cu condiţia să se respecte acordul consecvent în restul propoziţiei: corect ar fi, aşadar, ori (a) *cei două sute de lei au fost cheltuiţi,* ori (b) *cele două sute de lei au fost cheltuite* (nu şi *cele două sute de lei au fost cheltuiţi*).

ⓘ De fapt, tipul de acord din (b) este tolerabil **numai** în contextul unor substantive care denumesc monede (*lei, dolari, euro* etc.), şi aceasta pentru că, în situaţii precum cele citate mai sus, substantivele *sute, mii* etc. nu mai reprezintă părţi constitutive ale unor numerale cardinale compuse, ci desemnează bancnotele cu valoarea respectivă; este evident că nu poate fi considerat corect un enunţ de tipul **Cele / Aceste două sute de* ***băieţi*** *au fost premiate,* chiar dacă se respectă „acordul consecvent" în propoziţie!

Construcţii precum: *cele / aceste / alte / ultimele două sute (mii, milioane, miliarde) de lei / dolari,* reperate în vorbire, uneori şi în scris, reprezintă fie *greşeli* de acord făcut prin atracţie, fie cuvintele *sute (mii, milioane, miliarde)* trebuie să fie interpretate ca referindu-se la nişte bancnote, singurul numeral din construcţie fiind *două,* care se acordă cu substantivul-centru *sute (mii, milioane, miliarde).*

- În GN în care substantivul-centru este de genul neutru, iar numeralul-adjectiv compus are pe ultimul loc numeralul *1,* regula de acord cere să se selecteze forma de masculin a numeralului: *În expoziţie sunt* ***douăzeci şi <u>unu</u>*** *de <u>tablouri</u>* / ***o sută <u>unu</u>*** *<u>tablouri</u>.* Aceasta înseamnă că acordul numeralului-adjectiv se face, prin atracţie, numai cu ultimul component al numeralului compus, ca şi cum substantivul-centru ar fi la singular (spre deosebire de ***douăzeci şi <u>două</u>*** *de tablouri,* ***o sută <u>două</u>*** *tablouri,* unde se selectează femininul, ţinându-se cont de faptul că substantivul-centru este la plural).

6.6. *Acordul în GN al cărui centru este substantivul zeci*

Într-un GN având drept centru substantivul *zeci*, toţi componenţii aflaţi la stânga centrului trebuie puşi la genul **feminin**, prin acord cu genul substantivului regent *zeci* (care este feminin, cf. compusul ***douăzeci***). În consecinţă, sunt **corecte** construcţiile ***câteva*** *zeci de metri,* ***cele câteva*** *zeci de oameni,* ***aceste*** *zeci de dolari,* ***ultimele*** *zeci de lei* (ca şi construcţiile similare cu substantivul feminin *sute*: ***câteva*** *sute de metri,* ***cele câteva*** *sute de oameni,* ***aceste*** *sute de dolari,* ***ultimele*** *sute de lei*).
Sunt **greşite** construcţiile ***câţiva*** *zeci de metri,* ***cei câţiva*** *zeci de oameni,* ***aceşti*** *zeci de dolari,* ***ultimii*** *zeci de lei* (înregistrate în exprimarea curentă, neîngrijită), în care acordul se face nu cu centrul grupului, care este substantivul *zeci,* ci cu modificatorul prepoziţional al acestuia, care este un substantiv masculin. Greşeala se datorează faptului că substantivul *zeci* este interpretat, în mod incorect, drept numeral şi se aplică regula de acord care funcţionează pentru tiparul cu numeral (descris *supra,* **6.5.**, sub primul •).

NUMERALUL ORDINAL

În subclasa numeralului ordinal intră cuvintele care indică poziţia unei entităţi în cadrul unei mulţimi ordonate în conformitate cu succesiunea elementelor din şirul numerelor naturale. Ordonarea numerică a entităţilor se poate face în funcţie de succesiunea lor în spaţiu (***al doilea*** *din dreapta*) sau în timp (*Carol* ***al doilea***), ori poate viza o ierarhie calitativă (*marfă de mâna* ***a treia***). Numeralele ordinale nu sunt, de fapt, cuvinte cantitative (deci nu pot funcţiona în calitate de cuantificatori); ca substitute, ele indică entităţi ordonate numeric, iar ca adjective, califică o entitate din punctul de vedere al ordonării sale numerice (sunt modificatori şi/sau determinanţi în GN).

1. Formele numeralului ordinal şi structura lor morfematică

Numeralele ordinale corespunzătoare poziţiei iniţiale în serie (căreia i se atribuie numărul *unu*) sunt cuvintele *primul / prima* (formate din adjectivul, împrumutat din latină, *prim* + afixele enclitice *-ul / -a*) şi *întâi* (moştenit din latină), de la care s-au format *întâiul / întâia* (cu aceleaşi afixe enclitice), precum şi *dintâi* (prin aglutinare, din *de + întâi*).

 În gramatica tradiţională, se consideră că fiecare dintre numeralele de mai sus mai are câte două forme: *primii, primele* şi *întâii, întâiele.* Fiind însă forme de plural, acestea nu pot indica poziţia **unui** element dintr-o serie ordonată numeric (ca *primul, al doilea, a şaptea* etc.), ci indică o submulţime: *primii, primele,* ca şi *întâii, întâiele,* se opun perechii *ultimii, ultimele,* având un comportament morfosintactic de adjectiv antepus, care preia articolul substantivului însoţit (vezi şi *infra,* **5.1.**).

Celelalte numerale ordinale sunt compuse parasintetice: se formează de la numeralele cardinale, cu afixele discontinue *al ...-lea* şi *a ...-a*, de ex. ***al treilea, a treia*** etc.

ⓘ Statutul de **afix liber** lexico-gramatical al cuvintelor *al, a* din componenţa numeralului ordinal este diferit de statutul omonimelor lor din seria *al, a, ai, ale* care funcţionează ca **pronume semiindependente** (*Pixul acesta este **al** meu, Pe gard sunt două pisici – **a** Mariei este albă*) sau ca **mărci posesiv-genitivale**, în anumite condiţii, în vecinătatea nominalelor în genitiv (*acest copil **al** Mariei / **al** ei*) sau a posesivului adjectival (*cartea aceasta **a** ta*).

ⓘ Structură şi comportament de numeral ordinal au şi construcţiile a căror bază este cuvântul *n*, folosit convenţional ca limită a şirului numerelor naturale: *Acesta este **al n-ulea** (argument), Aceasta este **a n-a** (soluţie)*.

2. Categoriile gramaticale

Numeralele ordinale au opoziţii de gen şi caz, iar numărul este conţinut în matricea lor lexicală (ca şi la numeralele cardinale).

2.1. *Genul*

Cu excepţia numeralelor *întâi / dintâi* (cf. *rândul întâi / gândul dintâi*, dar şi *clasa întâi / pornirea (mea) dintâi*), care sunt invariabile în funcţie de gen, toate numeralele ordinale au forme diferite pentru exprimarea opoziţiilor de gen.

Sub presiunea uzului actual, în DOOM$_2$ s-a acceptat, ca variantă, şi forma *clasa **întâia*** (nu însă şi **pornirea (mea) **dintâia***).

Numeralele *primul* şi *întâiul* sunt ***masculine***, iar *prima* şi *întâia* sunt ***feminine.*** În cazul celorlalte numerale ordinale, ***masculinul*** se formează cu afixul discontinuu [*al ... -lea*] (***al treilea, al paisprezecelea, al cincizeci şi şaselea*** etc.), iar ***femininul*** se formează cu afixul discontinuu [*a ...-a*] (***a treia, a paisprezecea, a cincizeci şi şasea*** etc.). Dacă numeralele cardinale care constituie baza de derivare a celor ordinale au două forme de gen, pentru formarea numeralelor ordinale masculine este selectată forma de masculin (*al **doilea**, al **doisprezece**lea, al **douăzeci şi unu**lea* etc.), iar pentru formarea numeralelor ordinale feminine este selectată forma de feminin (*a **doua**, a **douăsprezece**a, a **douăzeci şi una*** etc.).

ⓘ Uneori, forma de bază a numeralului cardinal suferă modificări:
- la numeralele ordinale feminine formate de la:
  - *două* şi *o sută*, afixul *-a* substituie finala *-ă* a numeralului cardinal (*a doua, a (o) suta*);
  - *patru*, afixul *-a* substituie finala *-u* a numeralului cardinal (*a patra*);
  - *două sute* (*trei sute* etc.), *o mie, două mii* (*trei mii* etc.), afixul *-a* substituie finala *-e*, respectiv *-i*, a numeralului cardinal (*a două suta, a (o) mia, a trei mia*);
  - *cinci* şi *douăzeci* (*treizeci* etc.), înaintea afixului *-a* finala *-i* a numeralului cardinal se înlocuieşte cu *-e-* (*a cincea, a douăzecea* etc.);
- la numeralele ordinale masculine formate de la numerale cardinale terminate în consoană (*opt, un milion*), înaintea afixului apare vocala de legătură *-u-* (*al optulea, al (un) milionulea*).

2.2. *Numărul*

Numeralele ordinale nu prezintă opoziția gramaticală de număr: singular *vs* plural. Toate numeralele ordinale sunt „singulare inerente", deoarece se combină cu substantive la singular (*Biletele de tren sunt la* ***clasa***$_{\text{sing.}}$ ***a doua***$_{\text{sing.}}$) sau, dacă sunt în poziția subiectului, cer verbului cu funcție de predicat persoana a 3-a singular (***Al treilea***$_{\text{sing.}}$ *din stânga* ***este***$_{\text{sing.}}$ *prietenul meu*).

ⓘ Marginal, numeralul ordinal poate să apară în contextul unui substantiv la plural, de ex. *În liceul nostru sunt şase* ***clase*** *a XII-a,* situație în care numeralul ordinal funcționează ca „denumire numerică".

2.3. *Cazul*

Toate numeralele ordinale prezintă în declinare omonimiile nominativ = acuzativ şi genitiv = dativ. Numeralele ordinale nu au un comportament unitar în ceea ce priveşte exprimarea opozițiilor de caz, marea lor majoritate fiind cuvinte **invariabile** în raport cu categoria gramaticală a cazului.

2.3.1. Numeralele *primul, prima* şi *întâiul, întâia* (antepuse față de substantivul regent sau cu valoare de substitut) au posibilitatea de a exprima sintetic opozițiile de caz (N-A *vs* G-D), datorită segmentului final *-ul / -a* din componența lor:

Primul *(băiat) /* ***Prima*** *(fată) a rezolvat corect exercițiul.* (nominativ)
Sugestiile ***primului*** *(băiat) /* ***primei*** *(fete) sunt interesante.* (genitiv)
S-a bazat pe ***întâia*** *sa pornire /* ***întâiul*** *său impuls.* (acuzativ)
A procedat conform ***întâii*** *sale porniri /* ***întâiului*** *său impuls.* (dativ)

ⓘ Ca şi în cazul altor nominale în genitiv, aceste numerale ordinale în genitiv sunt precedate de mărcile posesiv-genitivale *al, a, ai, ale* dacă substantivul lor regent nu este articulat cu articol hotărât (*Unele <u>sugestii</u>* ***ale primului*** *(băiat) sunt interesante*) sau dacă numeralul în genitiv nu se află în imediata vecinătate a regentului său (*<u>Consecința</u> tristă* ***a întâii*** *sale porniri s-a văzut imediat*).

2.3.2. Toate celelalte numerale ordinale sunt invariabile în raport cu categoria cazului şi, de aceea, valorile lor cazuale se identifică prin acord (cu substantivul regent sau/şi cu demonstrativul semiindependent *cel, cea / celui, celei*) ori prin poziția sintactică ocupată de numeral în organizarea propoziției:

Rândul ***întâi*** *e rezervat.* (nominativ)
E încă vie amintirea ***celei dintâi / celei de-a doua*** *competiții.* (genitiv)
Concurentului ***al doilea*** *i s-au dat cele mai multe flori.* (dativ)
L-am felicitat ***pe (cel de) al doilea*** *dintre concurenți.*(acuzativ)

Dacă numeralele ordinale invariabile au valoare de substitut sau sunt antepuse substantivului regent, la genitiv-dativ sunt obligatoriu precedate de demonstrativul semiindependent *celui / celei + de:*

Performanța ***celei de(-)a treia*** *(eleve) m-a uimit.* (genitiv)
Celui de(-)al treilea *(concurent) nu i s-au dat flori.* (dativ)

ⓘ În structura [demonstrativ semiindependent + *de* + numeral ordinal], cuvântul *de* este total delexicalizat (nu are sens) şi nu impune caz (= acuzativul) numeralului pe care îl precedă: *Soția*$_N$ ***de-a doua***$_N$ *a lui Ion e blondă,* ***Celei***$_D$ ***de-a doua***$_D$ *soţii*$_D$ *a lui Ion îi place muntele.* De aceea, în acest context, *de* nu este cap al unui grup prepoziţional, singura sa funcţie sintactică fiind aceea de **conector** „cerut" de numeralul ordinal (începând cu *al doilea / a doua*) pentru a se lega de componentul situat la stânga sa. De altfel, *de* s-a amalgamat cu numeralul *întâi,* dând naştere formei invariabile *dintâi,* căreia demonstrativul precedent i se ataşează direct: *cel* ***dintâi*** *concurs / celui* ***dintâi*** *concurs.*

3. Trăsături morfosintactice. Valorile numeralului ordinal

Cu excepţia numeralelor *întâi* şi *dintâi,* care au numai valoare adjectivală, toate numeralele ordinale pot funcţiona, cu aceeaşi formă, atât cu valoare adjectivală, cât şi cu valoare pronominală (de substitut).

ⓘ Numeralul *întâi* (precedat uneori de *mai*) poate deveni, prin conversiune, adverb: ***Întâi / Mai întâi*** *discutăm şi apoi hotărâm.*

3.1. *Valoarea adjectivală*

- Numeralele invariabile *întâi* şi *dintâi* (cele mai vechi în limbă) au întotdeauna valoare adjectivală.
  - *Întâi* este **întotdeauna postpus** substantivului regent articulat definit şi apare, în general, în construcţii fixate în limbă, de ex. *E elev în clasa* ***întâi,*** *A luat premiul* ***întâi,*** *Verbul este la persoana* ***întâi*** */ de conjugarea* ***întâi*** etc.
  - *Dintâi,* dacă este **postpus** substantivului regent articulat definit, poate fi însoţit (facultativ) de demonstrativul semiindependent (*gândul său* ***(cel) dintâi***), dar dacă este **antepus** substantivului regent nearticulat, demonstrativul semiindependent este obligatoriu (***cea dintâi*** *grijă a mea*).

- Numeralele *întâiul / întâia* şi *primul / prima,* cu valoare adjectivală, sunt **întotdeauna antepuse** faţă de substantivul regent nearticulat (comportându-se ca adjectivele propriu-zise, care, în antepoziţie, preiau articolul substantivului regent).
  Întâiul / întâia se folosesc rar în limba actuală, de ex. *Îmi amintesc* ***întâiul*** *pom plantat în curtea şcolii, Nimeni nu uită* ***întâia*** *sărutare.* În mod curent, sunt folosite numeralele *primul / prima,* de ex. ***Primul*** *film văzut de el în Bucureşti a fost „Titanic", Ascult părerea* ***primei*** *mele prietene.*

ⓘ Există şi contexte compatibile atât cu *primul* (antepus), cât şi cu *întâi* (postpus), de ex. *Am luat bilete la teatru în* ***primul*** *rând /* *rândul* ***întâi,*** *E student în* ***primul*** *an / anul* ***întâi*** *la Litere, Ion a ieşit la concurs pe* ***primul*** *loc /pe locul* ***întâi,*** *Acesta este* ***primul*** *volum / volumul* ***întâi*** *al cărţii, Am citit numai* ***primul*** *capitol / capitolul* ***întâi.***

- Toate celelalte numerale ordinale funcţionează, cu valoare adjectivală, atât **postpuse** substantivului regent articulat definit (*Optez pentru soluţia* ***a doua***), cât şi **antepuse** substantivului regent nearticulat (*Optez pentru (cea de)* ***a doua*** *soluţie.*

ⓘ Uneori, în limbajul familiar, numeralul adjectival în postpoziție este precedat de conectorul *de*, chiar în absența demonstrativului semiindependent (*L-am cunoscut pe bărbatul ei* ***de-al doilea***).

În unele construcții, se preferă postpoziția numeralului ordinal: *demnitar de* ***rangul al treilea***, *marfă de* ***calitatea a doua*** (nu *al treilea rang, a doua calitate*).

În altele, topica numeralului ordinal antrenează diferențe de sens: *clasa* ***a patra*** (*Maria este elevă în clasa a patra*) vs ***a patra*** *clasă* (*Maria învață la parter, în a patra clasă pe stânga*); *premiul* ***al treilea*** (*Ion a luat premiul al treilea la Olimpiada de fizică*) vs ***al treilea*** *premiu* (*Este al treilea premiu la fizică pe care îl ia Ion, la diverse concursuri*); *persoana* ***a doua*** (*Mi se adresează la persoana a doua plural*) vs ***a doua*** *persoană* (*Este a doua persoană care te contrazice*); *Simfonia* ***a V-a*** vs ***a cincea*** *simfonie* (*Am ascultat Simfonia a V-a de Beethoven* vs *Aceasta este a cincea simfonie pe care o dirijează X*) etc.

Indiferent de topică, numeralul ordinal cu valoare adjectivală se acordă în gen şi caz cu substantivul regent, care este la singular; substantivul poate apărea la plural dacă este urmat de mai multe numerale ordinale coordonate: *Câştigătorii premiilor* ***întâi şi al doilea*** *au fost felicitați* etc.

3.2. *Valoarea pronominală*

Ca şi numeralele cardinale, numeralele ordinale se pot întrebuința cu valoare pronominală (de substitut), funcționând cel mai adesea ca ***anaforice***, adică adăugând la sensul lor ordonator o informație lexicală preluată de la un cuvânt cu sens de sine stătător (un substantiv care desemnează o entitate); în consecință, numeralele ordinale cu valoare de substitut desemnează o entitate ordonată numeric: *Au sosit toți concurenții;* ***al doilea*** *pare obosit.* Numeralul ordinal apare, ca substitut, mai ales în construcții partitive: ***Al doilea*** *dintre concurenți este Ion.*

ⓘ Ocazional, numeralul ordinal poate funcționa şi deictic: ***Al treilea*** *din stânga, la mine!*

4. Trăsături sintactice. Grupul sintactic cu centru numeral ordinal (GN_{num})

Comportamentul sintactic al numeralului ordinal cu valoare adjectivală este diferit de cel al numeralului cu valoare pronominală.

4.1. *Funcționarea adjectivală a numeralului ordinal*

Numeralul-adjectiv se include în grupuri nominale complexe, cu centru un substantiv, de ex.

(a) [$_{GN}$ *Capitolul*$_{Centru+Det}$ [***întâi / al doilea***]$_{Modif}$]$_{S}$ *are 10 pagini.*
(a_1) [$_{GN}$ *Finalul* [$_{GN}$ ***capitolului***$_{Centru+Det}$ [***al doilea***]$_{Modif}$]$_{Pos}$]$_{S}$ *e trist.*
(b) [$_{GN}$ [***Primul / Al doilea***]$_{Det}$ *capitol*$_{Centru}$]$_{S}$ *are 10 pagini.*
(c) [$_{GN}$ [*Acest*]$_{Det}$ [***al doilea***]$_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}$]$_{S}$ *mi s-a părut prea lung.*

(d) $[_{GN}$[*Cel*]$_{Det}$ [*de*] [***al doilea***]$_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}]_S$ *nu mi-a plăcut.*
(d$_1$) $[_{GN}$ *Finalul* $[_{GN}$[*celui*]$_{Det}$ [*de*] [***al doilea***]$_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}]_{Pos}]]_S$ *e trist.*
(e) *Acesta e* $[_{GN}$ [*cel*]$_{Det}$ [***dintâi***]$_{Modif}$ *capitol*$_{Centru}$ [*al cărţii*]$_{Pos}]_{NP}$.

În (a), substantivul-centru este determinat cu articolul definit (*capitolul*), care funcţionează şi ca integrator enunţiativ al GN, iar numeralul ordinal postpus are funcţia sintactică de **modificator facultativ** (ca orice adjectiv postpus, cf. şi *Capitolul prim / ultim are 10 pagini*), pentru că structura *Capitolul are 10 pagini* este gramaticală. Întregul GN complex [*Capitolul întâi / al doilea*] are funcţia sintactică de subiect. Tot modificator facultativ este numeralul ordinal şi în (a$_1$), singura diferenţă fiind aceea că substantivul său regent este la genitiv, iar GN complex [*capitolului al doilea*] are funcţia sintactică de posesor şi este integrat într-un GN ierarhic superior cu funcţie sintactică de subiect.

În (b), numeralul ordinal *primul*, inerent determinat definit (sau numeralul *al doilea*, care este inerent determinat nedefinit), fiind situat pe prima poziţie în GN preia funcţia de **determinant** al substantivului-centru *capitol* şi integrator enunţiativ al GN (**Capitol are 10 pagini* ar fi o construcţie agramaticală). GN complex [*Primul / Al doilea capitol*] are funcţia sintactică de subiect.

ⓘ Spre deosebire de toate celelalte numerale ordinale, care sunt cuvinte inerent indefinite, primele cuvinte din seria ordinalelor (*primul, prima / întâiul, întâia*) sunt cuvinte **inerent definite** pentru că trimit la unităţi unice (primele din serie) şi pentru că au în componenţă un formant omonim cu articolul definit.

În (c), un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*al doilea capitol*] se poate obţine cu ajutorul adjectivului demonstrativ *acest*, care funcţionează ca determinant definit (vezi **Determinantul**) al substantivului-centru şi integrator enunţiativ al GN (*Acest capitol mi s-a părut prea lung* este o construcţie gramaticală); în acest context, numeralul ordinal cu valoare adjectivală ocupă funcţia sintactică de **modificator facultativ** (la stânga regentului) în GN complex [*Acest* (*al doilea*) *capitol*], întregul grup având funcţia sintactică de subiect.

În (d), un grad sporit de determinare (identificare) a GN determinat nedefinit [*al doilea capitol*] se poate obţine şi cu demonstrativul semiindependent *cel*, care funcţionează ca determinant definit şi integrator enunţiativ al GN. Spre deosebire de *acest* (care este determinantul prototipic al substantivului), *cel / cea* în calitate de determinant „cere" prezenţa numeralului în GN, precum şi a conectorului *de* pentru a se lega de numeral (**Cel capitol nu mi-a plăcut* este o structură agramaticală); în acest context, numeralul devine un **modificator obligatoriu** (la stânga substantivului-centru) în GN complex [*cel de al doilea capitol*], care are funcţia sintactică de subiect. Tot modificator obligatoriu este numeralul ordinal şi în (d$_1$), unde funcţionează într-un GN complex (cu funcţie sintactică de posesor) al cărui centru este în genitiv, caz marcat flexionar la primul constituent al grupului, demonstrativul semiindependent *celui;* dacă regentul numeralului ordinal invariabil antepus este în genitiv sau în dativ, demonstrativul semiindependent *celui / celei + de* este obligatoriu (vezi *supra*, **2.3.2.**)

În (e), prezenţa demonstrativului semiindependent *cel* ca determinant şi integrator enunţiativ al GN este obligatorie, dat fiind că numeralul ordinal *dintâi* este deplasat la

stânga substantivului regent, care își pierde determinantul (articolul hotărât); structura **Acesta e dintâi capitol al cărții* este agramaticală, pentru că numeralul *dintâi* este nedeterminat, ca și *întâi* (de aceea, topica lor obișnuită este după substantivul regent articulat definit). Numeralul ordinal *dintâi* antepus substantivului regent devine **modificator obligatoriu** în GN complex [*cel dintâi capitol al cărții*], care are funcția sintactică de nume predicativ.

4.2. *Structura internă a grupului nominal cu centru numeral ordinal*

În ipostază **pronominală**, numeralul ordinal este centrul unui grup sintactic de tip nominal (simbolizat prin GN$_{num}$), care poate fi monomembru sau complex.

- **Grupul monomembru** este alcătuit numai din numeralul ordinal cu ***valoare pronominală,*** care are autonomie enunțiativă, fiind inerent determinat (*primul / prima* sunt inerent determinate definit, iar *al doilea / a doua* și următoarele din serie sunt inerent determinate nedefinit):

*Ieri am văzut trei filme; mi-a plăcut numai **primul / al doilea.***

- **Grupul complex** este format din numeralul-substitut, în calitate de centru, împreună cu toți componenții dependenți sintactic și semantic de el. Grupul prototipic, alcătuit din numeral (începând cu *al doilea / a doua,* la nominativ sau acuzativ) + alți constituenți facultativi, are următoarea structură:

(Determinant + *de*) Numeral$_{Centru}$ (Modificator) (Posesor)

***(Cel de) al doilea (dintre filme / al lui Spielberg)** mi-a plăcut foarte mult.*

> ⓘ Grupul sintactic cu centru numeral ordinal poate avea o structură diferită de cea prototipică, și anume:
> **Determinant + *de* + Numeral (Modificator) (Posesor)** în situațiile de sub (a);
> **Numeral (Modificator) (Posesor)** în situațiile de sub (b).
> (a) Determinantul *cel,* urmat de conectorul *de,* devine constituent obligatoriu al grupului, dacă:
> – numeralul ordinal invariabil este la G-D (*Am văzut trei filme; mi-a plăcut finalul **celui de-al doilea*** sau *Au fost premiați trei concurenți; i s-a luat interviu numai **celui de-al doilea***);
> – este folosit cu valoare de substitut numeralul *dintâi,* care conține conectorul *de* în structura sa, indiferent de cazul în care stă (***Cel dintâi (dintre filme)** mi-a plăcut mai mult* sau *Mi-a plăcut finalul **celui dintâi***).
> (b) Numeralele *primul / prima* și *întâiul / întâia,* fiind inerent determinate definit, exclud prezența altui determinant: ***Primul (dintre filme)** mi-a plăcut mai mult* sau *Am cerut părerea **întâiului (venit)***.

Numeralul-pronume funcționează în structuri ca:

(a) *A scris două romane;* [$_{GNnum}$ ***primul / al doilea***$_{Centru}$]$_S$ *e slab.*
(b) *A scris două romane;* [$_{GNnum}$ [***cel***]$_{Det}$ ***dintâi***$_{Centru}$]$_S$ *e slab.*
(c) *A scris două romane;* [$_{GNnum}$ [***cel***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***$_{Centru}$]$_S$ *e mai bun.*
(d) [$_{GN}$ *Structura* [$_{GNnum}$ [***celui***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***$_{Centru}$]$_{Pos}$]$_S$ *este polifonică.*

(e) *Are doi copii;* [$_{GNnum}$ [***celui***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***$_{Centru}$]$_{CI}$ *îi merge bine.*
(f) *Am discutat* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNnum}$ ***al doilea***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***dintre fraţi /dintre ei***]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$.
(g) [$_{GNnum}$ ***Al doilea***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***de acolo***]$_{Modif}$]$_{S}$ *este amicul său.*
(h) *S-a clasat* [$_{GNnum}$ [***cel***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***din*** [$_{GNnum}$ ***zece***]]$_{Modif}$]$_{PS}$.
(i) *V-am citit lucrările; mi-a plăcut* [$_{GNnum}$ ***a doua***$_{Centru}$ [$_{GN / GPron}$ ***a Mariei / a lui***]$_{Pos}$]$_{S}$.
(j) *Eşti* [$_{GNnum}$ ***al treilea***$_{Centru}$ [$_{PRel}$ ***care întârzie***] $_{Modif}$]$_{NP}$.

Grupul sintactic cu centru numeral ordinal ocupă aceleaşi poziţii sintactice ca şi GN: în (a), (b), (c), (d), (g) şi (i) este subiect, în (e) este complement indirect, în (f) este complement prepoziţional, în (h) este predicativ suplimentar, iar în (j) este nume predicativ. GN_{num} este *monomembru* în (a), iar în toate celelalte cazuri este *extins* cu diverşi componenţi la stânga şi/sau la dreapta:

- la stânga, cu un **determinant definit** (realizat *numai* prin demonstrativul semiindependent *cel / cea // celui / celei* urmat de conectorul *de*), care poate fi:
  – facultativ în (c) şi (h), unde are numai rolul de a determina definit GN_{num} cu centru numeral ordinal (pentru că structurile *A scris două romane; al doilea e mai bun* şi *S-a clasat al doilea din zece* sunt gramaticale);
  – obligatoriu în (b), (d) şi (e), unde funcţionează şi ca determinant definit al grupului (pentru că structurile **A scris două romane; dintâi e slab, *Structura al doilea este polifonică, *Are doi copii; al doilea îi merge bine* sunt agramaticale);
- la dreapta, cu diverşi constituenţi facultativi
  - **modificatori,** realizaţi ca:
    – grup prepoziţional, în (f), (g) şi (h);
    – propoziţie relativă, în (j);
  - **posesor** (în (i)).

Mărcile focale şi restrictive sunt constituenţii facultativi care ocupă cea mai periferică poziţie la stânga GN_{num}. Acestea sunt semiadverbe
– de insistenţă (*Îmi plac cărţile lui, am cumpărat-o* ***şi*** *pe a treia*);
– cu sens restrictiv (*Îmi plac cărţile lui, dar n-am cumpărat-o* ***decât*** *pe a treia*);
– de negaţie parţială (*Am cumpărat una din cărţile lui,* ***nu*** *pe a treia*).

4.3. *Poziţiile ocupate de numeralul ordinal în organizarea propoziţiei*

Numeralul ordinal poate ocupa diverse poziţii în organizarea propoziţiei, apărând în componenţa altor grupuri ierarhic superioare, în structuri de bază sau în structuri reorganizate, precum şi în tipare apozitive.

Poziția	Valoarea numeralului	Funcția		Exemple
În GN	adjectivală	**determinant** (antepus substantivului nearticulat)		***prima*** *ploaie* ***al doilea*** *argument*
		modificator		*etajul* ***al treilea*** *palierul celui de al treilea etaj*
	pronominală	**posesor** (situat după substantivul regent)		*cartea* ***celei de-a doua (dintre eleve)***
		complement (după un substantiv de origine verbală / adjectivală sau relațional)		*plecarea* ***celui de-al treilea dintre prieteni*** *gelozia* ***celui de-al doilea*** *soră* ***primului dintre ei***
În GV	pronominală	**complement**	direct	*Îl prefer* ***pe al doilea.***
			indirect	*M-am adresat* ***celui de-al doilea.***
			prepozițional	*S-a referit* ***la (cel de) al doilea.***
			subiect	***Primul din clasă*** *a rezolvat problema.*
			nume predicativ	*Ion este* ***primul*** *la șah.*
		circumstanțial (inclus într-un GPrep, care, în ansamblu, are funcția sintactică de circumstanțial)		*Ea învață* ***în a doua dintre clădiri.***
În structuri reorganizate	pronominală	**complement de agent**		*Problema a fost rezolvată* ***doar de primul din clasă.***
		predicativ suplimentar		*Îl credeam* ***primul.*** *Ion a ajuns acasă* ***primul.***
În tipare apozitive cu suport nominal	pronominală	**apoziție**		*Maria,* ***a doua din dreapta,*** *e sora mea.*

5. Dificultăți

5.1. *Distincția adjectiv situativ* vs *numeral ordinal* vs *element de compunere*

- Formele *prim / primă // primi / prime* sunt adjective situative (având sensul de „inițial"), antepuse, în mod obişnuit, substantivului regent: *un **prim** pas, această **primă** impresie, trei **primi** paşi, **primele** impresii.* În postpoziție, *prim,-ă* apare numai în construcții fixe, de ex. *factor prim, număr prim, materie primă* (cf. şi *Mieii primi* – titlul unui volum de versuri de Adrian Păunescu).
- Formele *primul / prima* sunt numerale ordinale, provenite prin conversiune din formele articulate de singular ale adjectivului; acestea desemnează poziția inițială din seria numeralelor ordinale: ***primul** an de facultate* (cu valoare adjectivală), ***prima** dintre ele* (cu valoare pronominală). Sunt preferate, în majoritatea situațiilor, formelor *întâiul / întâia* (formate de la numeralul adjectival *întâi*), care sunt simțite ca învechite.
- Forma *prim-* funcționează şi ca element de compunere: *prim-amorez, prim-balerină, prim-solistă* (cf. şi *prim-viceprim-ministru*).

5.2. *Distincția determinant* vs *modificator*

Funcția de bază a numeralului ordinal cu valoare adjectivală este cea de **modificator** al substantivului regent articulat cu articol definit, căruia îi urmează:

Am citit și [$_{GN}$ *<u>volumul</u>*$_{Centru+Det}$ [***al doilea***]$_{Modif}$].

Când se schimbă topica şi numeralul ordinal este plasat la stânga substantivului regent, care îşi pierde articolul definit, numeralul preia funcția de **determinant:**

Am citit și [$_{GN}$ [***al doilea***]$_{Det}$ *<u>volum</u>*$_{Centru}$].

Dacă primul component la stânga al GN este un demonstrativ „plin" (a) sau semiindependent (b), acesta îşi asumă funcția de determinant al GN, iar numeralul redevine **modificator:**

(a) [$_{GN}$ [*Acest*]$_{Det}$ [***al doilea***]$_{Modif}$ *<u>volum</u>*$_{Centru}$] *e neinteresant.*
(b) *Începutul* [$_{GN}$ [*celui*]$_{Det}$ *de* [***al doilea***]$_{Modif}$ *<u>volum</u>*$_{Centru}$] *e neinteresant.*

Funcția de determinant a adjectivului-numeral ordinal este periferică şi se realizează numai în situația în care numeralul este singurul component la stânga centrului, în grupul nominal.

> ⓘ Acelaşi mecanism sintactic funcționează şi în cazul numeralului cardinal, care este **determinant** numai dacă este singurul component la stânga centrului (***trei***$_{Det}$ *copii*), dar este **cuantificator** dacă este precedat de un demonstrativ (*aceşti*$_{Det}$ ***trei***$_{Cuant}$ *copii, cei*$_{Det}$ ***trei***$_{Cuant}$ *copii*).

6. Aspecte normative

6.1. *Scrierea numeralelor ordinale*

Numeralele ordinale cu valoare pronominală şi cele cu valoare adjectivală antepuse substantivului regent se scriu cu litere, dar cele postpuse regentului se pot scrie atât cu litere (*categoria a treia*), cât şi cu cifre romane (*categoria a III-a*).

> ⓘ În limba română actuală, numeralul ordinal postpus substantivului regent, care se apropie, în unele construcţii, de semnificaţia „denumire numerică", este relativ frecvent înlocuit de numeralul cardinal cu valoare substantivală, cu aceeaşi semnificaţie: *secolul 20* (în loc de *secolul al XX-lea*), *rândul / etajul 3* (în loc de *rândul / etajul al III-lea*) etc.

6.2. *Greşeli de scriere (şi de pronunţare)*

Numeralele ordinale care au ca bază de derivare numeralele cardinale *zece* şi *o sută* se scriu (şi se pronunţă) corect *al zecelea* şi *al o sutălea* (nu *al zecilea* şi *al o sutelea*), după cum cele formate de la *douăzeci* şi *două sute* au forma corectă *al douăzecilea* (dar *a douăzecea*) şi *al două sutelea* (dar *a două suta*). În mod similar, corect este *al o mielea* (format de la *o mie*), dar *al două miilea* (format de la *două mii*); forma feminină corectă este *a două mia* (nu *miia*).

6.3. *Forme contrase*

- Numeralele ordinale *al o sutălea, a o suta* şi *al o mielea, a o mia* se folosesc, în limba vorbită, şi cu formele prescurtate *al sutălea, a suta* şi *al mielea, a mia,* tolerate de normă. Şi în cazul numeralului ordinal masculin corespunzător lui *un milion* sunt acceptate ambele forme: *al un milionulea / al milionulea;* la feminin însă, corectă este numai forma contrasă *a milioana* (nu şi **a un milioana*).
- Structurile cu numerale ordinale feminine având ca regent un substantiv articulat circulă, în limba vorbită, cu forme contrase, de tipul *clasa doua;* forma corectă, în scris, este însă *clasa a doua*.

ADJECTIVUL ŞI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj)

1. Caracteristici generale 212
2. Flexiune şi clase flexionare 212
3. Categoria gradelor de intensitate 215
3.1. Conţinut semantic 215
3.2. Relaţia gradare – sintaxă 215
3.3. Marcarea categoriei gradelor de intensitate 216
4. Tipologia adjectivelor 217
4.1. Clase semantico-gramaticale 217
4.2. Clasificare în funcţie de posibilităţile de gradare 220
4.3. Clasificare în funcţie de relaţia cu verbul 220
5. Trăsături sintactice ale adjectivului. Grupul adjectival (GAdj) 221
5.1. Structura internă a grupului adjectival 222
5.2. Clasificarea sintactică a adjectivului 223
5.2.1. Clasificarea adjectivelor după cum acceptă sau nu complemente 223
5.2.2. Clasificarea adjectivelor după tipul de complement 223
5.3. Poziţiile ocupate de GAdj în organizarea propoziţiei 226
5.3.1. Poziţii caracteristice 226
5.3.2. Poziţii sintactice rare, mai puţin caracteristice 226
6. Dificultăţi 227
6.1. Ambiguităţi de interpretare 227
6.1.1. Distincţia adjectiv – substantiv 227
6.1.2. Distincţia adjectiv – adverb 227
6.2. Interpretarea grupului [*cel* + Adj] 227
6.3. Interpretarea construcţiilor cu valoare superlativă 228
7. Aspecte normative 228
7.1. Acordul adjectivului 228
7.2. Construcţia complementului de comparaţie 229
7.3. Observaţii fonetice şi grafice 229

ADJECTIVUL ŞI GRUPUL ADJECTIVAL (GAdj)

1. Caracteristici generale

Adjectivul este o clasă deschisă de cuvinte flexibile, caracterizate:

- **semantic**, prin calitatea de a exprima proprietăţi ale entităţilor ([*Copilul este*] *inteligent, sensibil, cuminte*), precum şi de a acţiona asupra extensiunii referenţilor desemnaţi prin substantiv, restrângând clasa de referenţi la subclase (*uniformă şcolară, uniformă militară,* în raport cu *uniformă*; *navă fluvială, navă maritimă,* în raport cu *navă*);
- **morfologic**, prin flexiune în funcţie de categoriile de gen, număr şi caz, marcate desinenţial (*bunØ – bună – buni – bune*), şi prin categoria gradelor de intensitate, marcată analitic (***mai** bun, **foarte** bun*);
- **sintactic**, prin necesitatea de a se raporta la un substantiv / de a avea un regent substantival (*şcoală nouă*) sau substitut al substantivului (*ceva nou, doi diferiţi*), cu care se acordă şi pe care, semantico-sintactic, îl modifică.

📖 În raport cu gramaticile tradiţionale, care includ în clasa adjectivului şi **adjectivele pronominale**, în gramatica de faţă, se insistă asupra diferenţelor dintre cele două clase de adjective, singurul element comun constituindu-l participarea la fenomenul de acord. În cartea de faţă, adjectivele pronominale sunt tratate la clasa pronumelor, cu care se aseamănă prin formă, prin flexiune şi prin funcţie, iar, în partea a doua, sunt discutate la funcţiile specifice grupului nominal: determinant, cuantificator, şi, în cazul special al adjectivului posesiv, la cea de posesor. Spre deosebire de adjectivele prototipice, adjectivele pronominale şi numeralele utilizate adjectival nu organizează grup sintactic.

2. Flexiune şi clase flexionare

2.1. Adjectivul prototipic (variabil) îşi schimbă forma în funcţie de gen, număr şi caz, categorii impuse prin acordul adjectivului cu substantivul-centru sau cu un substitut al acestuia (*carte rară – cărţi rare – unei cărţi rare – uneia rare*).

Marcarea acestor categorii se realizează:

(a) prin desinenţă, care exprimă simultan genul, numărul şi cazul (*casei frumoas-**e***);

(b) prin articolul enclitic, care intervine numai în anumite contexte, când adjectivul precedă substantivul şi preia articolul; articolul apare fie ca marcă flexionară unică (*aspru-**lui** profesor*), fie ca marcă suplimentară, ataşată desinenţei (*frumoas-e-**i** case*);

(c) suplimentar, prin alternanţe fonetice (vocalice sau/şi consonantice), care apar numai la unele adjective (***o/oa***: *fr**o**mos – fr**oa**moasă*; ***ea/e, z/j***: *tr**ea**z – tr**e**ji*; ***â/i, ă/e***: *om t**â**n**ă**r – oameni t**i**n**e**ri*; ***e/ea***: *român**e**sc – român**ea**scă*; ***c/č***: *adân**c** – adân**c**i*; ***g/ğ***: *dra**g** – dra**g**i*; ***s/ş***: *de**s** – de**ş**i*; ***t/ţ***: *cumin**t**e – cumin**ţ**i*; ***sc/şt***: *române**sc** – române**şt**i*; ***cs/cş***: *fi**x** – fi**cş**i*; ***l/Ø***: *go**l** – go**Ø**i* etc.) şi care se asociază obligatoriu desinenţei.

2.2. După numărul de forme pe care le au în flexiune şi, implicit, după numărul de omonimii specifice, adjectivele se împart în mai multe **clase flexionare**, cuprinse în tabelul care urmează.

ⓘ Sunt *omonime* formele identice din flexiunea unui cuvânt, în cazul de faţă a unui adjectiv (*pomi **verzi*** [masc. pl.] – *case **verzi*** [fem. pl.]).
În flexiunea unui adjectiv apar *omonimii generale*, comune tuturor adjectivelor (*un copil **frumos*** [masc. sg. N-A] – *unui copil **frumos*** [masc. sg. G-D]), şi *omonimii specifice*, care apar numai în flexiunea anumitor adjective, distingând subclase flexionare de adjective (omonimia *pomi **verzi*** [masc. pl.] – *case **verzi*** [fem. pl.] sau omonimia *fată **fermecătoare*** [fem. sg.] – *fete **fermecătoare*** [fem. pl.] apar numai la unele adjective).

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, care stabilea clasele de flexiune ale adjectivului numai pe baza formelor de singular, aici se iau în consideraţie atât singularul, cât şi pluralul, urmărindu-se numărul total de forme distincte şi, implicit, numărul şi tipul de omonimii suplimentare.

Număr de forme	Omonimii	Desinenţe
adjective cu patru forme (prezintă omonimiile comune tuturor adjectivelor)	**1) masc. sg. (N = A = G = D)** **2) masc. pl., fem. pl. (N = A = G = D)** **3) fem. (G sg. = D sg. = N, A, G, D pl.)**	*Ø–ă–ʲ–e*: *alb – albă – albi – albe* *u–ă–i–e*: *aspru – aspră – aspri – aspre* *ŭ–Ø–ʲ–le*: *greu – grea – grei – grele, rău – rea – răi – rele*
	fem. sg. = fem. pl.	*Ø–e–ʲ–e*: *următor – următoare – următori – următoare*
	masc. pl. = fem. pl.	*(i)ŭ/(i)u–(i)e–(i)ĭ–(i)ĭ*: *cenuşiŭ / straniu*[1] *– cenuşie – cenuşii – cenuşii; roşu*[2] *– roşie – roşii – roşii*
		Ø–ă–ʲ–ʲ: *românesc – românească – româneşti – româneşti; drag – dragă – dragi – dragi*
	masc. sg. = fem. pl.	*e–ă–ʲ–e: june – jună – juni – june*
adjective cu două forme – au două omonimii suplimentare:	**(masc. sg. = fem. sg.) ≠ (masc. pl. = fem. pl.)**	*e–e–ʲ–ʲ*: *mare – mare – mari – mari*
	(masc. sg. = masc. pl.) ≠ (fem. sg. = fem. pl.)	*ĭØ–ie–ĭØ–ie*: *greoi – greoaie – greoi – greoaie*
	(masc. sg. = masc. pl. = fem. pl.) ≠ fem. sg.	*ĭØ–ie–ĭØ–ĭØ*: *gălbui – gălbuie – gălbui – gălbui*
	(masc. sg. = fem. sg. = fem. pl.) ≠ masc. pl.	*e–e–ʲ–e: atroce – atroce – atroci – atroce*
adjective invariabile	**masc. sg. = fem. sg. = masc. pl. = fem. pl.**	*bleu, cool, cumsecade, ditamai, kaki, lila, mini* [*fustă mini*], *mişto, naşpa*

📖 În raport cu unele gramatici mai vechi, lipseşte din tabel subclasa adjectivelor flexionare **cu cinci forme** (*mult – multă – mulţi – multe – multor*), având în vedere că, dincolo de unele trăsături comune cu adjectivele propriu-zise (vezi gradarea), funcţia esenţială a acestora este, semantic, de cantitative nedefinite, iar, sintactic, de determinant ([$_{GN}$ [*Mulţi*]$_{Det}$ *studenţi*] *au plecat*) sau, în prezenţa altui determinant, de cuantificator ([$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [*mulţi*]$_{Cuant}$ *participanţi*] *mă sperie*); vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit 4.2.**

ⓘ Desinenţa *-i* de plural variază ca realizare fonetică, apărând, de cele mai multe ori, ca ***i*** asilabic, devocalizat [-ʲ] (*albi, deşi, grei, următori, mari*), dar şi ca ***-i*** silabic [-i] (*aspri, albaştri*) sau ca ***-i*** semivocalic [-ĭ] (*cenuşii, stranii*); desinenţa ***-u*** de singular cunoaşte şi ea forme fonetice diferite: ca ***-u*** vocalic [***-u***] (*aspru, integru*) sau ca ***-u*** semivocalic [***-ŭ***] (*greu, rău*).

ⓘ În cazul unor adjective precum: *dragi, lungi, atroci*, analiza fonetico-fonologică a finalei permite mai multe interpretări: [*č/ğ* + des. *Ø*] sau [*č/ğ* + -ʲ devocalizat]; pentru economia şi uniformitatea descrierii, s-a ales soluţia cu ***-i*** devocalizat. În cazul unor adjective feminine, precum: *grea – grele, rea – rele*, s-a ales soluţia de segmentare *grea-Ø*, şi nu *gre-a*, după modelul tiparului flexionar de la substantivele feminine *basmaØ – basma-le, steaØ – ste-le.*

[1-2] În cadrul unui tipar flexionar (acelaşi număr de forme şi acelaşi tip de omonimii), pot să apară şi unele neregularităţi: (a) adjectivele derivate de la substantive cu sufixul ***-iu*** (*arămiu, cărămiziu, cafeniu, cenuşiu, pământiu* etc.) se deosebesc ca realizare a finalei diftongului de adjectivele împrumutate (*straniu* şi întreaga clasă în *-toriu*: *obligatoriu, peremptoriu, reparatoriu*): descendent, unde semivocala ocupă a doua poziţie: *arămi**ŭ***, *vs* ascendent, unde semivocala ocupă prima poziţie: *stran**ĭu***; (2) adjectivul *roşu* are forma de masc. sg. cu desinenţa ***-u*** vocalic.

- Clasa prototipică este cea a **adjectivelor cu patru forme**, care include şi întreaga subclasă a participiilor (*ars – arsă – arşi – arse; muncit – muncită – munciţi – muncite*).
- Celelalte clase variază numeric, de la unele realizate extrem de rar (de exemplu, subclasa cu trei forme şi cu omonimia **masc. sg. = fem. pl.**, prezentă în flexiunea adjectivului *june*, sau subclasa cu două forme şi omonimiile **masc. sg. = fem. sg. = fem. pl. ≠ masc. pl.**, reprezentată de câteva împrumuturi: *atroce, rapace, sagace*) la altele mai numeroase (subclasa adjectivelor din fondul vechi cu desinenţa ***-e***: *mare, tare, verde*).
- Clasa **invariabilelor** include adjective cu vechimi diferite (formaţii vechi, fixate, obţinute prin compunere – *cumsecade*, alături de împrumuturi din diverse limbi: *bleu, cool, kaki, lila, mişto, naşpa, turcoaz*, în cazul cărora invariabilitatea este, uneori, un semn al neadaptării lor morfologice). Cantitativ, adjectivele invariabile reprezintă o clasă marginală, supusă presiunii sistemului de a-şi adapta formele; vezi forme recente, neacceptate de normele literare, precum: *bluză turcoază, bluză kakie*, (ironic) *eşti coolă*. Pentru unele adjective din această clasă (cele care admit antepunerea şi care, fonetic, acceptă preluarea articolului definit), invariabilitatea este rezolvată parţial, căci articolul devine o marcă de gen, de număr şi de caz (*cumsecadele profesor, cumsecadelui profesor*, dar **cumsecazii profesori, *cumsecadea profesoară*).
- Toate adjectivele flexibile, dacă acceptă antepoziţia şi primesc articol hotărât, îşi multiplică mărcile flexionare, adăugând la desinenţa adjectivului şi forma flexibilă a articolului (*tânăr**ul** profesor – tânăr**ului** profesor – tineri**i** profesori – tineri**lor** profesori*).

3. Categoria gradelor de intensitate

În afara categoriilor de gen, de număr şi de caz, impuse prin acord, adjectivul prezintă, în raport cu substantivul, o categorie proprie, cea a **gradelor de intensitate**.

3.1. *Conţinut semantic*

Categoria ***gradelor de intensitate*** exprimă variaţia de intensitate a proprietăţilor obiectelor sau, altfel spus, gradul în care este posedată o proprietate / o însuşire de către obiecte diferite sau de acelaşi obiect în momente diferite. Gradarea proprietăţii poate fi privită în mod „absolut" (*Filmul este **foarte interesant***) sau poate fi privită prin „comparaţie", comparându-se gradul în care este posedată o însuşire / o proprietate de către obiecte diferite (*Filmul este **mai interesant** decât cartea*) sau de acelaşi obiect în momente diferite (*Oscarul de anul acesta a fost **mai interesant / mai puţin interesant** decât cel de anul trecut*).
În definirea gradelor de intensitate, intervin trăsăturile: [Intensitate], [Comparaţie], în funcţie de care se deosebesc:

- **Pozitivul** se caracterizează prin [– Intensitate], [– Comparaţie]: *corect, frumos.*
- **Comparativul** are trăsăturile [+ Intensitate], [+ Comparaţie]: *mai corect, mai frumos.*
În cadrul comparativului, pe baza trăsăturii [+/– Egalitate], se disting:
  - **comparativul de egalitate,** caracterizat prin [+ Intensitate], [+ Comparaţie], [+ Egalitate cu un punct de reper]: *la fel de corect, tot aşa de corect*;
  - **comparativul de inegalitate,** caracterizat prin [+ Intensitate], [+ Comparaţie], [– Egalitate]; faţă de un punct de reper, proprietatea poate fi posedată:
    – într-un **grad superior** (*mai corect, mai frumos*);
    – într-un **grad inferior** (*mai puţin corect, mai puţin frumos*).

În cadrul **superlativului** se disting două subtipuri:

- **Superlativul relativ** are trăsăturile comparativului [+ Intensitate], [+ Comparaţie], dar se deosebeşte de acesta prin extinderea domeniului de comparaţie la o clasă de obiecte identice, în raport cu care intensitatea obiectului examinat este **maximă**:
– într-un **grad superior** (*cel mai frumos dintre copii / din clasă*);
– într-un **grad inferior** (*cel mai puţin frumos dintre copii / din clasă*).
- **Superlativul absolut** se caracterizează prin [+ Intensitate maximă], [– Comparaţie]: *foarte corect, foarte amabil.* Şi în acest caz, intensitatea **maximă** poate fi:
– într-un **grad superior** (*foarte amabil*);
– într-un **grad inferior** (*foarte puţin amabil*).

3.2. *Relaţia gradare – sintaxă*

Gradele de intensitate caracterizate prin trăsătura [+ Comparaţie] (**comparativul de egalitate, de inegalitate** şi **superlativul relativ**) implică matricial (deci prin semantica şi sintaxa lor internă) apariţia unui ***complement al comparaţiei,*** component care exprimă entitatea cu care se face comparaţia (vezi *infra,* **5.2.; 5.2.2.**; vezi şi **Complementul comparativ**):

- *mai frumos / mai puţin frumos **decât** ...*;
- *la fel de / tot aşa de frumos **ca (şi)** ...*;
- *cel mai frumos / cel mai puţin frumos **dintre / din** ...*;

Chiar şi atunci când complementul comparaţiei nu este exprimat, acesta este, semantic şi sintactic, implicat, deductibil contextual:

*În anul terminal, majoritatea sunt studenţi de nota 7-8, numai vreo zece sunt **mai buni** √ Ø, iar I.P. este **cel mai bun** √ Ø.*

📖 De observat că, în raport cu gramatica tradiţională, unde termenul cu care se face comparaţia aparţine circumstanţialelor, aici este inclus în clasa ***complementelor***, pe baza trăsăturii comune cu cea a complementelor de a fi „cerut" de o anumită particularitate a centrului de grup, în cazul de faţă de asocierea centrului adjectival cu mărcile de gradare (*mai ... decât, mai puţin ... decât, la fel de ... ca* (*şi*), *cel mai ... din / dintre*).

3.3. *Marcarea categoriei gradelor de intensitate*

3.3.1. Spre deosebire de celelalte categorii ale adjectivului, realizate flexionar, categoria gradelor de intensitate se exprimă **analitic** (prin componente nelegate de adjectiv), provenind, cu excepţia mărcii variabile ***cel***, din adverbe / grupuri adverbiale:

– pozitivul este gradul nemarcat: *Ø bun, Ø frumos*;
– comparativul de inegalitate – de superioritate: ***mai** bun, **mai** frumos*;
– de inferioritate: ***mai puţin** bun, **mai puţin** frumos*;
– comparativul de egalitate: ***la fel de** bun, **tot aşa de** bun*;
– superlativul relativ – de superioritate: ***cel mai** bun, **cel mai** frumos*;
– de inferioritate: ***cel mai puţin** bun, **cel mai puţin** frumos*;
– superlativul absolut: ***foarte** bun, **foarte** frumos*, pop. ***tare** bun.*

3.3.2. Aprecierea gradelor de intensitate intră (ca orice apreciere) în sfera „subiectivităţii", uneori a „stilisticului", ceea ce explică numărul mare (şi niciodată închis) de **mărci expresive ale gradării** şi dificultatea de a stabili o limită precisă între mărcile gramaticalizate şi cele lexico-stilistice.

📖 Dată fiind dificultatea de a stabili limita dintre morfemele gramaticalizate ale gradării şi alte mărci negramaticalizate sau mai puţin gramaticalizate, precum şi din nevoia de a simplifica interpretarea, aici, spre deosebire de tradiţia gramaticală şi spre deosebire de GALR, se va proceda **unificator**, prin separarea **sintactică** a mărcilor de gradare de centrul de grup:

[$_{\text{GAdj}}$ [***destul de***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$];
[$_{\text{GAdj}}$ [***suficient de***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$];
[$_{\text{GAdj}}$ [***teribil de***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$];
[$_{\text{GAdj}}$ [***nespus de***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$];

În acelaşi mod vor fi analizate **sintactic** şi formele gramaticalizate ale gradării: *mai* şi *foarte*: [$_{\text{GAdj}}$ [***mai***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$], [$_{\text{GAdj}}$ [***foarte***]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$].

Are o situaţie diferită marca variabilă *cel* de la superlativ, care, pe lângă rolul de marcă de gradare, funcţionează şi ca determinant:

elevul [*cel*]$_{\text{Det emfatic}}$ [$_{\text{GAdj}}$ [*mai*]$_{\text{CircCant}}$ *bun* $_{\text{Centru}}$].

O tipologie a mărcilor expresive ale gradării permite să distingem:

- mărci semigramaticalizate, aflate la limita dintre gramatical şi lexical: [*vreme*] *colosal de rece, cumplit de rece, extraordinar de rece, grozav de rece, teribil de rece* etc.; clasa este extrem de largă, incluzând: (a) adjective propriu-zise adverbializate; (b) adjective adverbializate derivate din verbe; (c) supine inversate şi adverbializate;

(a) *idiot de sentimentală, inuman de dureros, penibil de greu, ridicol de modestă, sângeros de violentă*;
(b) *chinuitor de dulce, derutant de plăcut, enervant de delicat, exasperant de amănunţit, impresionant de vrednică, înfricoşător de violentă, uimitor de amabilă; admirabil de clar, incredibil de neatent, insuportabil de dureroasă, interminabil de lung, lăudabil de tenace*;
(c) *negrăit de dulce, neînchipuit de limpede, nepermis de lăsătoare, nesperat de avantajos, nespus de frumos*;

- mărci lexicale realizate ca substantive adverbializate, care fac parte din expresii cvasifixe (*beat turtă, gol puşcă, îndrăgostit lulea, îngheţat tun, răcit cobză, scump foc, singur cuc, slab scândură, supărat foc / nevoie mare*), sau morfolexicale, realizate ca prefixe superlative (*extrasensibil, hiperaglomerat, superinfluent, suprasolicitat, ultrafin*);
- construcţii sintactice obţinute prin repetarea adjectivului, în postpunere (*film bun, bun!*) sau în antepunere (*bun, bun film!*);
- structuri sintactice comparative realizate prin acelaşi tipar cu ***de***, unde aprecierea „superlativă" se obţine numai extratextual, prin raportare la cunoştinţele curente ale colectivităţii: [*iarbă*] *până la brâu de înaltă*, [*brumă*] *de trei palme de groasă*, [*porumb*] *cât un stat de om de înalt*;
- structuri sintactice comparative realizate prin tiparul comparativ prototipic cu prepoziţia ***ca***, aproape clişeizate, unde aprecierea „superlativă" se obţine extratextual: [*fată*] *proastă ca noaptea*, [*fată*] *albă ca varul*, [*persoană*] *bună ca pâinea caldă;*
- structuri consecutive, unde aprecierea „superlativă" se obţine din „interpretarea" consecinţelor posedării într-un anume grad a proprietăţii:

(a) [*câine*] *agresiv de nu puteai să te apropii de el*, [*copil*] *prost de dădea în gropi*;
(b) [*fată*] *curajoasă de speriat, aprigă de temut*;

- structuri sintactice cu genitiv şi cu repetiţie: *frumoasa frumoaselor şi credincioasa credincioaselor* (M. Sadoveanu, *Divanul persian*);
- mărci fonetice constând:
  – în lungirea vocalei (*buun!, răău!, teriibil!*) sau a consoanei (*rrău!, gallben!*);
  – în utilizarea unui accent frastic special, însoţit sau neînsoţit de lungirea vocalei (*film **bun**!, film **buun**!*), însoţit sau neînsoţit de inversiunea adjectivului (***buun** film!*) etc.

> ⓘ De reţinut că, în ciuda valorii „superlative" comune, structurile inventariate sunt analizabile din punct de vedere sintactic (vezi *infra*, 6.2.).

4. Tipologia adjectivelor

4.1. *Clase semantico-gramaticale*

4.1.1. În interiorul clasei adjectivului s-au separat ***adjectivele calificative*** şi cele ***categoriale***. Celor două subclase semantice le corespund importante diferenţe de comportament morfosintactic, caracteristicile gramaticale constituind teste de recunoaştere a fiecărei subclase.

Trăsături semantice	Adjective calificative	Adjective categoriale
	exprimă proprietăţi ale entităţilor ([*copil*] *cuminte, frumos, gras, isteţ, inteligent, mare, neglijent, prost*)	restrâng clasa de referenţi desemnată prin substantiv la subclase ([*comitet*] *orăşenesc*, [*concurs*] *regional*, [*magazin*] *sătesc*)
	formează perechi antonimice (*frumos – urât, slab – gras, activ – inactiv, ieftin – scump, înalt – scund*)	nu intră în relaţii antonimice
	sunt aprecieri de tip subiectiv	sunt trăsături obiective
	semantic, acceptă următoarea echivalenţă: *Ăsta e un scaun confortabil* → *Ăsta e un scaun* → *Ăsta e confortabil*	semantic, nu acceptă acest tip de echivalenţă: *Asta e o reacţie chimică* → *Asta e o reacţie* → **Asta e chimică*
	ocupă poziţia NP ([*scaunul*] *este confortabil, frumos, ieftin, înalt, scund*)	în general, nu ocupă, singure, poziţia NP (**Acidul e clorhidric, *Cartea e chimică / botanică, *Ursul e polar, *Şcoala e sătească*)
	acceptă complemente şi adjuncţi ([*Ioana*] *este* ***din ce în ce mai*** *dragă* ***colegilor***)	nu acceptă complemente şi nici adjuncţi (*este *clorhidric acizilor, este *din ce în ce mai clorhidric*)
Trăsături morfosintactice	sunt gradabile ([*film*] *mai frumos*, [*director*] *din ce în ce mai obosit*, [*coleg*] *prea sincer*)	nu acceptă gradarea (**foarte clorhidric, *mai chimic, *mai clujean, *mai sătesc*)
	au topică liberă, acceptând antepunerea şi izolarea (*interesantul studiu, copleşitoarele gânduri*; *Copleşitoare, gândurile nu-mi dădeau pace*)	au topică fixă, în postpunere (**clorhidricul acid, *lingvisticul studiu, *maritimul vas, *regionalul congres, *săteasca primărie*)
	apar în structuri exclamative (*Ce frumos!, Ce inteligent copil!*)	nu apar în structuri exclamative (**Ce clorhidric!, *Ce stradă sătească!*)
	suportă construcţii supradeterminate cu determinantul emfatic ***cel*** ([*omul*] *cel frumos*, [*copilul*] *cel inteligent*, [*fratele*] *cel mare*)	nu suportă construcţii determinate cu determinantul emfatic ***cel***[1] (**acidul cel clorhidric, *profesorul cel universitar, *ziarul cel clujean, *proiectul cel regional*)
	intră în coordonare cu adjective calificative, niciodată cu adjective categoriale ([copil] *frumos, inteligent, spontan*; **soluţie ingenioasă şi chimică, *uniformă roşie şi militară*)	nu apar în coordonare, ci numai în relaţii de supraordonare fie cu alte adjective categoriale ([[[*curent lingvistic*] *structuralist*] *european*]), fie cu adjective calificative ([[*lingvist structuralist*] *serios şi muncitor*])

[1] Regula de neacceptare a determinantului emfatic ***cel*** priveşte numai româna actuală, căci în limba veche (chiar până târziu, spre sfârşitul secolului al XIX-lea) structurile cu ***cel*** erau mult mai extinse, ataşându-se şi clasei adjectivelor categoriale (vezi construcţii din limbă veche ca: *pre omul **cel bisericesc**, dragostea **cea creştinească***, Antim, *Predici*, sau construcţii de la sfârşitul secolului al XIX-lea: *cu finalul -u **cel flexionar românesc**, instrucţiunea **cea câmpulungeană***, Hasdeu, EMR).

Distincţia ***calificativ*** vs ***categorial*** este departe de a fi foarte rigidă, având în vedere că:

- testele de distingere suportă unele excepţii (să se compare: **Sistemul e **solar**, *Această grupă e **sanguină***, unde adjectivele categoriale nu admit poziţia NP, cu *Vinul este **românesc**, Decizia e **politică**, şi nu **militară***, unde alte adjective categoriale apar în poziţia NP);
- există numeroase adjective care au un comportament dublu, funcţionând de la un context la altul (cu schimbare de sens) când calificativ, când categorial:

*sistem **nervos*** [categorial] vs *om **nervos*** [calificativ];
*rocă **vulcanică*** [adjectiv categorial] vs *comportament **vulcanic*** [calificativ];
*consiliu **profesoral*** [categorial] vs *atitudine **profesorală*** [calificativ] etc.

4.1.2. În afara celor două subclase, s-a separat o a treia subclasă, denumită a ***adjectivelor situative***, care se caracterizează prin următoarele trăsături:

Trăsături semantice	**Subclase semantice**	**Trăsături morfosintactice**			
		Ante-punere	Post-punere	Ocupă poziţia NP	Gradare
nu participă, în general, la echivalenţele semantice caracteristice celorlalte două tipuri (*Ea este o viitoare mamă ≠ Ea este o mamă ≠ Ea este viitoare*)	**adjective deictice** ○ **temporale** (*fost, actual, următor, viitoare* [*mamă, soţie*]); ○ **spaţiale** ([etajul] *superior / inferior,* [*partea*] *dreaptă / stângă* [*a străzii*])	+	– / +	– / +	–
	adjective modalizatoare (*aparent, adevărată* [*minciună*], *aşa-zis* [*prieten*], *curat* [*plastograf*], *eventual, posibil, potenţial, pretins, probabil, pură* [*întâmplare*], *simplu* [*cetăţean*])	+	–	+ / –	–
	adjective de ierarhizare (*individual, personal, privat, propriu, unic, caracteristic, singular, specific*)	+	+	+	–
	adjective afective (*biata* [*femeie*], *blestematul* [*impozit*], *săracul* [*profesor*])	+	–	–	–

ⓘ De observat **eterogenitatea** semantică a clasei (sensuri diferite: modalizatoare *vs* ierarhizatoare *vs* afective), dar şi eterogenitatea de comportament gramatical (ceea ce apare notat cu [+ / –]):
– Unele adjective nu acceptă deloc postpunerea, iar altele pot să apară şi în postpunere (**preşedintele fost,* dar *preşedintele actual*); în postpunere, unele forme îşi schimbă sensul, intrând în clasa calificativelor (*poveste adevărată, casă curată, apă pură*).
– Unele adjective modalizatoare nu acceptă poziţia NP, iar altele o acceptă (*Prostia lui e *aşa-zisă / *pretinsă,* dar *Prostia lui e aparentă*).
– Numai unele adjective situative nu participă la relaţiile de echivalenţă specifice claselor anterioare; altele pot intra în relaţiile de echivalenţă proprii categorialelor (*Ea este o biată profesoară → Ea este o profesoară,* dar *→ *Ea este biată*).
– Unele dintre adjectivele situative pot funcţiona ca non-deictice, devenind categoriale (*plămânul drept / stâng, lobul drept / strâng*).

4.2. *Clasificare în funcţie de posibilităţile de gradare*

Urmărind comportamentul adjectivelor în raport cu gradele de intensitate, se disting:

- **adjective gradabile** – care acceptă ataşarea mărcilor gradării;
- **adjective negradabile** – care nu acceptă mărcile de gradare.

Neacceptarea gradării priveşte sistemul sau uzul limbii, în funcţie de explicaţiile diferite pe care le primeşte:
(a) explicaţii etimologice (sunt împrumuturi savante, reprezentând comparative de superioritate în latină: *anterior, inferior, posterior, superior, ulterior*, iar altele, provenind din superlative latineşti: *extrem, infim, maxim, minim, proxim, suprem, ultim*);
(b) explicaţii semantice (sunt adjective care includ în matricea lor semantică trăsături superlative: *colosal, cumplit, desăvârşit, enorm, extraordinar, gigantic, grozav, magistral, nemaipomenit, teribil, uriaş,* precum şi adjective derivate cu prefixe superlative: *arhicunoscut, extrafin, hipersensibil, preafericit, răscopt, străvechi, supraaglomerat, supersensibil, ultrasecret*);
(c) explicaţii sintactico-semantice (sunt adjective de tip categorial, care, neexprimând direct proprietăţi ale entităţilor, nu permit gradarea: [*acid*] *clorhidric, sulfuric,* [*uniformă*] *militară, şcolară,* [*comitet*] *orăşenesc, regional,* [*student*] *bucureştean, ieşean, clujean,* [*şcoală*] *comunală, profesională, sătească* etc.; vezi *supra,* **4.1.1.**).

ⓘ Este o deosebire esenţială între (a), (b) *vs* (c), având în vedere că, în (c), este vorba de constrângeri impuse de tipul semantic de adjectiv, în timp ce în (a), (b), este vorba de constrângeri impuse de norma literară, şi nu de tipul semantic de adjectiv, căci adjectivele din (a), (b) sunt calificative, admiţând gradarea, cum, de altfel, se şi întâmplă frecvent în uzul neliterar.

4.3. *Clasificare în funcţie de relaţia cu verbul*

Dintre adjectivele derivate (obţinute prin derivare), se detaşează clasa adjectivelor **de provenienţă verbală**, fie că sunt obţinute prin derivare sufixală (*aduce > aducător, folosi > folositor, compara > comparabil*), fie că sunt obţinute prin conversiune, din participii (*cumpărat – cumpărată, pasionat – pasionată*) sau din gerunzii (*suferind – suferindă, şezând – şezândă*), adjective care păstrează încă trăsături ale bazei verbale.

4.3.1. Există **sufixe** care transformă verbe în adjective, dar conservă trăsături sintactico-semantice ale bazei verbale:

- *-(ă/i/â)ător / -ator* (*[ziarist]* ***apărător*** *al drepturilor omului, [obiect]* ***folositor*** *şcolii, [semn]* ***premergător*** *bolii, [ziarist]* ***susţinător*** *al guvernului, [copil]* ***temător*** *de consecinţe*);
- *-ant* (*[student]* ***participant*** *la demonstraţie*;
- *-(a)bil* (*[rezultat]* ***comparabil*** *cu cele din străinătate, [împrumut]* ***plătibil*** *în zece ani, [rezultat]* ***preferabil*** *celor anterioare, [rezultat]* ***utilizabil*** *în viitoarele studii*).

În construcţii ca:

– *suferinţă* ***premergătoare operaţiei*** [+ Nominal$_D$];
– *efecte* ***comparabile cu cele*** *anterioare* [+ ***cu*** [+ Nominal$_A$]];
– *soluţie* ***preferabilă acum celorlalte*** [+ Nominal$_D$ + CircTimp];
– *student* ***participant cândva la revoluţie*** [+ ***la*** [+ Nominal$_A$] + CircTimp] etc.,

adjectivele reflectă particularităţi de construcţie ale verbului din care derivă (*Suferinţa premerge operaţiei, Se compară cu cele anterioare, O preferă acum celorlalte, A participat cândva la revoluţie*).

4.3.2. Participiile, caracterizate flexionar prin trăsături de tip adjectival, păstrează şi trăsături sintactico-semantice ale verbului (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 2.2.2.**). Construcţii precum:

– *cărţi* ***trimise astăzi copiilor*** [+ Nominal$_D$ + CircTimp];
– *teză* ***alcătuită din articole*** *anterioare* [+ ***din*** [+ Nominal$_A$]];
– *elevă* ***devenită vedetă*** *de televiziune* [+ NP];

reflectă construcţiile verbelor corespunzătoare (*cărţi care se trimit azi copiilor, teză care se alcătuieşte din articole anterioare, elevă care a devenit vedetă de televiziune*).

4.3.3. Unele dintre **gerunziile** acordate păstrează şi ele, în oarecare măsură, trăsăturile bazei (vezi complementul prepoziţional şi circumstanţialul temporal din *femeie suferindă* ***de câtva timp de cord*** [+ ***de*** [+ Nominal$_A$] + CircTimp).

5. Trăsături sintactice ale adjectivului. Grupul adjectival (GAdj)

Grupul adjectival (GAdj) se constituie dintr-un centru adjectival împreună cu toţi subordonaţii legaţi sintactic şi semantic de acesta:

– *copil* [$_{GAdj}$ ***foarte drag părinţilor***];
– *medicament* [$_{GAdj}$ ***dătător de speranţe***];
– *a ajuns* [$_{GAdj}$ ***foarte ostilă înnoirilor***];
– *este* [$_{GAdj}$ ***mai atentă decât Ion***];
– *avocat* [$_{GAdj}$ ***celebru cândva***].

GAdj poate fi **complex** (ca în exemplele anterioare, când centrul adjectival are subordonaţi) sau poate apărea ca **monomembru**, în condiţiile absenţei altor constituenţi dependenţi de centru: *copil* [$_{GAdj}$ ***frumos***].

5.1. *Structura internă a grupului adjectival*

Grupul adjectival complex (centru + componente dependente) are următoarea structură:

(Adjunct$_1$) [Adjectiv$_{Centru}$ (Complement)] (Adjunct$_2$)

> ⓘ De observat că un singur constituent al grupului este obligatoriu: centrul de grup adjectival. Ceilalţi (incluşi între paranteze) pot lipsi dintr-un grup sau altul. Pentru adjectivele care cer complemente, acestea, în mod curent, nu lipsesc; adjuncţii sunt însă constituenţi facultativi pentru orice adjectiv.

Structurile complexe ale unui GAdj îmbracă forme ca:

Cartea a ajuns [$_{GAdj}$ *foarte plină de praf*].
Femeia este [$_{GAdj}$ *foarte temătoare de hoţi*].
Părinţii lui par [$_{GAdj}$ *destul de ostili înnoirilor*].
Maria este [$_{GAdj}$ *mai talentată decât Ion*].
G.P., cântăreţ [$_{GAdj}$ *celebru pe atunci*], *era în topul muzicii uşoare.*
Mama este [$_{GAdj}$ *bolnavă la pat de două luni*].

- **Complementele** sunt componente dependente de centru caracterizate prin:
  – sunt aşezate, de regulă, la dreapta centrului adjectival;
  – sunt cerute matricial, prin sintaxa şi semantica centrului;
  – pot fi cerute nu direct de centru, ci de mărcile de gradare asociate centrului;
  – sunt legate de centru sau de mărcile de gradare prin restricţii de formă impuse nominalelor: restricţii de caz (*dragă* ***studenţilor***, *ostilă* ***conducerii***), de prepoziţie (*plină* ***de*** *praf, temătoare* ***de*** *hoţi, dependentă* ***de*** *părinţi, sinonimă* ***cu*** *X, atentă* ***la*** *nevoile altora, mai frumoasă* ***decât*** *mama*) sau, când complementul se realizează propoziţional, prin restricţii de complementizator (*sigură* ***că*** *..., capabilă* ***să*** *..., curioasă* ***dacă*** *...*);
  – în cazurile de nelexicalizare a complementului, disponibilitatea adjectivului de a primi complement există, complementul putând fi introdus oricând (*Copilul este bolnav* [*Ø /* ***de gripă***], *Cartea este folositoare* [*Ø /* ***studenţilor***]).

- În clasa **adjuncţilor,** constituenţi facultativi, neceruţi de trăsăturile matriciale ale centrului, se disting două tipuri: unii, aşezaţi, de regulă, la stânga centrului adjectival (Adjunct$_1$), alţii, aşezaţi, de regulă, la dreapta centrului (Adjunct$_2$), fiecare cu roluri specifice.
  - **Cei aşezaţi la stânga** sunt circumstanţiale cantitative, circumstanţiale de mod şi de modalitate, îndeplinind funcţii precum:
    – exprimă gradarea (*teribil de frumoasă, nespus de frumoasă, mai puţin frumoasă, suficient de frumoasă*);
    – exprimă progresia gradării (*din ce în ce mai frumoasă, tot mai frumoasă*);
    – aproximează proprietatea (*cam urâtă, oarecum urâtă, în oarecare măsură urâtă, relativ satisfăcătoare, ceva mai relaxată*);
    – modalizează proprietatea (*cică / pasămite bolnavă, pretins bolnavă*) etc.

○ **Cei aşezaţi la dreapta** sunt circumstanţiale spaţio-temporale, de relaţie sau de cauză, având rolul de a limita proprietatea, de a o delimita din punct de vedere temporal şi spaţial, de a-i fixa „cauza" sau de a exprima „consecinţa" unui anume grad de deţinere a proprietăţii:
– circumstanţial de loc ([este] *bolnavă* ***la pat***);
– circumstanţial temporal ([*avocat*] *celebru* ***cândva***, [elevă] *bolnavă* ***de două săptămâni / din când în când***);
– circumstanţial cauzal (*bolnavă* ***din sărăcie***);
– circumstanţial de relaţie (*bolnavă* ***psihic***, *interesantă* ***teoretic***);
– circumstanţial consecutiv (*urâtă* ***de speriat***, *palidă* ***de ţi-era frică s-o priveşti***).

5.2. *Clasificarea sintactică a adjectivului*

În cadrul GAdj, **numai complementele**, care reprezintă tipul de componenţi cel mai strâns legaţi de centru şi constrânşi de acesta la diverse restricţii de formă, participă la **clasificarea sintactică** a adjectivelor.

5.2.1. *Clasificarea adjectivelor după cum acceptă sau nu complemente*

• **Adjective care cer complemente obligatorii.** Cele mai numeroase sunt adjectivele provenind din verbe (a), dar sunt şi adjective primare (b):

(a) *cauzatoare de suferinţă, folositoare copiilor, premergătoare morţii*
(b) *dragă copiilor, ostilă societăţii, atentă la zgomote, egală cu suprafaţa casei.*

• **Adjective pentru care complementele sunt facultative.** Să se compare: **lovitură cauzatoare*, unde adjectivul nu acceptă suprimarea complementului, cu *femeie* [*bolnavă de gripă / bolnavă*], *copil* [*politicos cu părinţii / politicos*], unde adjectivele admit suprimarea complementului.

> ⓘ Spre deosebire de adjectivele postverbale, care acceptă mai greu suprimarea complementului, adjectivele propriu-zise, nederivate, permit mai uşor nelexicalizarea acestuia.

• **Adjective care nu acceptă complemente** (*casa nouă şi curată, elev inteligent şi drăgălaş, acid clorhidric, curent filozofic*).

> ⓘ De observat că toate adjectivele categoriale nu acceptă complemente, în timp ce adjectivele calificative apar în ambele situaţii: acceptă sau nu acceptă complement.

5.2.2. *Clasificarea adjectivelor după tipul de complement*

Se disting:
• **Adjective care primesc un complement indirect.** Se cuprind în această categorie:
(a) **adjective non-verbale** (*anterior procesului, antipatic colegilor, contrar rezultatelor, credincios stăpânului, drag familiei, exterior ţării, familiar lor, favorabil lor, fidel soţiei, inerent sensului, loial directorului, necesar studenţilor, opus situaţiei, ostil guvernanţilor, prealabil operaţiei* etc.);

(b) **adjective postverbale**, derivate sufixal (*bunuri aparținătoare comunei, suferință premergătoare morții*) sau participiale (*carte trimisă elevilor, masă oferită mamei, discurs adecvat situației*).

• **Adjective care primesc un complement prepozițional.** Intră în această categorie:

(a) **adjective non-verbale:**

– adjective „simetrice", care cer prepoziția ***cu*** (*analog cu, compatibil cu, complice cu, comun cu, conform cu, contemporan cu, egal cu, identic cu, paralel cu, sincron cu, sinonim cu, solidar cu*);

– adjective construite cu prepoziția ***de*** (*apt de, avid de, capabil de, conștient de, demn de, gata de, lacom de, plin de, sătul de, setos de, sigur de, străin de, susceptibil de, vinovat de, vrednic de*, inclusiv adjective de stare psihică: *furioasă de*);

– adjective construite cu ***la***, prepoziția exprimând „orientarea" însușirii: Ținta (*atent la, imun la, receptiv la, surd la*);

– adjective construite cu prepoziția ***pe***, prepoziția exprimând Ținta (*furios pe, gelos pe, sigur pe*);

(b) **adjective postverbale**, reprezentate prin:

– adjective participiale și adjective obținute prin derivare sufixală, care păstrează prepoziția din construcția verbului (*ahtiată după, comparabilă cu, înrudită cu, interesată de, obligată la, [echipă] participantă la, predispusă la, referitoare la, temătoare de*);

– adjective participiale de la verbe tranzitive psihologice care cer rolul Stimul, legându-l prin prepoziția ***de*** (*decepționată de, dezamăgită de, indignată de, indispusă de, intrigată de, încântată de, uimită de*);

– adjective derivate sufixal de la verbe tranzitive care leagă complementul exprimând Tema / Pacientul prin prepoziția ***de*** (*lovitură cauzatoare de moarte, debut dătător de speranță*);

– adjective participiale cu sens pasiv și unele adjective derivate cu sufixul *-bil* (cu sens pasiv), construite cu un **complement de agent** (*carte trimisă de / de către profesori, lege propusă de / de către guvernanți, soluție acceptabilă de ambele părți*).

Pentru adjectivele care admit un **complement prepozițional**, clasificarea poate merge mai departe, diferențiindu-se:

(a) adjective care admit construcții verbale non-finite

– **(Prep +) Infinitiv**: *capabilă (de) a cârmui, decisă (în) a proceda, dârză (în) a-și apăra șansele, gata (de) a sări în ajutor, vrednică (de) a reprezenta țara*;

– ***de* + Supin:** *struguri buni de cules, este gata de plecat, demne de luat în seamă, vrednic de ales ambasador*;

(b) adjective care admit propoziții conjuncționale; în funcție de complementizatorii acceptați, se disting:

– adjective care admit ambii complementizatori (***că, să***): [*este*] *bucuroasă că / să, fericită că / să, mândră că / să*;

– adjective care admit numai pe ***că***: [*este*] *conștientă că, sigură că, vinovată că*;

– adjective care admit numai pe ***să***: [*este*] (*in*)*aptă să, atentă să, avidă să,* (*in*)*capabilă să, datoare să, demnă să, gata să, liberă să*;

– rar, adjective care admit pe ***dacă***, semn al unei interogative totale în discurs indirect: [*este*] *curioasă dacă a luat examenul.*

ⓘ În forma **discursului indirect** (vezi **Discursul raportat; Tipuri de enunţ**), orice propoziţie derivând din transpunerea unui enunţ din vorbire directă (unde apare ca independentă sintactic) în vorbire indirectă devine, sintactic, subordonată; în cazul de faţă, este vorba de transpunerea unei propoziţii interogative totale într-o propoziţie subordonată (*Ion este curios: „– **Se va mai pleca azi?**”* [discurs direct – propoziţie independentă] > *Ion este curios **dacă se va mai pleca azi*** [***dacă*** apare numai în discursul indirect – propoziţie subordonată]).

- **Adjective construite cu un complement secundar** – clasă limitată la câteva participii pasive de la verbe dublu tranzitive, care, după pasivizare, păstrează complementul secundar (*copil învăţat **tabla înmulţirii**, copii anunţaţi **data examenului***).

ⓘ În structurile verbale prototipice (cu verb la formă finită), verbele corespunzătoare se construiesc cu CD + CSec ([*Pe copil l-*]$_{\text{CD dublat}}$ *au învăţat* [*tabla înmulţirii*]$_{\text{CSec}}$).

- **Adjective postverbale care primesc un complement în genitiv** – clasă limitată la adjective provenind din verbe tranzitive al căror complement direct are trăsătura [+ Definit] (*ţărani **care păstrează tradiţiile** > ţărani **păstrători ai tradiţiilor***).

ⓘ Sunt structuri sintactice a căror interpretare este ambiguă, regentul genitivului (un derivat postverbal în *-tor*) permiţând calificarea ca adjectiv (vezi acordul) sau ca substantiv (în construcţii care primesc un alt adjectiv: *persoane păstrătoare fidele ale tradiţiilor*); a se vedea **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.2.2.** În consecinţă, **componentul în genitiv** poate fi interpretat drept complement (de natură verbală) al adjectivului sau al substantivului.

- **Adjective construite cu un nume predicativ sau cu un complement predicativ al obiectului** – clasă limitată la participiile provenind de la verbe copulative sau atributive, care păstrează de la radicalul verbal disponibilitatea construirii cu NP sau CPO (*ţări foste **comuniste** / devenite **capitaliste**; episcop uns **mitropolit**, director numit **ministru***).

- **Adjective care admit gradarea şi acceptă, implicit, un complement comparativ.** Complementul comparativ este un complement specific pentru GAdj, fiind cerut de adjunctul de gradare (vezi *supra*, **3.3.1.**; ***mai** frumoasă **decât, la fel de** sigură **ca, mai puţin** frumoasă **decât, cea mai** frumoasă **din / dintre***).

5.3. *Pozițiile ocupate de GAdj în organizarea propoziției*

5.3.1. *Poziții caracteristice*

Poziția	Funcția	Exemple
În GN	modificator (cu rol calificativ sau restrictiv)	*elev **bun**, **simpaticul** Ion, copil **inteligent**, acid **clorhidric**, școală **clujeană**, alegeri **locale**, uniformă **militară**, imn **național***
În GV	în raport cu verbe copulative, ocupă poziția NP	*este **vesel**, devine **interesant**, se face **mare**, rămâne **tânăr***
În structuri reorganizate	cu elipsă, apare ca PS	*S-a întors* [și este] ***tristă**.*
	cu elipsă și amalgamare, apare ca PS	*Îl consider pe Ion **inteligent** < Consider că Ion este inteligent.*

ⓘ Prin ***amalgamare*** se înțelege „împletirea" a două structuri sintactice (în cazul de față, regenta și subordonata), constând în „avansarea" unui component din subordonată în regentă, asociată cu elipsa copulativului din subordonată (vezi **Predicativul suplimentar**).

5.3.2. *Poziții sintactice rare, mai puțin caracteristice*

	Funcția		Exemple
În GPrep	în relație cu prepoziția ***de***, întregul grup apare ca adjunct / circumstanțial de cauză		*S-a răsturnat **de plină*** [*ce era*]. *A ratat plecarea **de neatentă*** [*ce era*].
	în relație cu prepozițiile „calității", întregul grup apare ca:	NP	*Trece **de prefăcută**.*
		CPO	*O ia **de bună**, O ia **drept prefăcută**.*
		PS	*O consider **ca foarte inteligentă**.*
	în structuri comparative, când termenul cu care se face comparația este adjectival, apare drept complement al comparației		*E mai bine să fie sănătoasă **decât*** [*să fie*] ***bolnavă**.*
	apoziție		*Este imbecilă, adică **foarte proastă**.*

ⓘ Exceptând prepozițiile „calității" (*ca, drept, de*), apariția unui grup adjectival în context prepozițional, deși posibilă, este rară și nespecifică, presupunând, adesea, o elipsă.

6. Dificultăţi

6.1. *Ambiguităţi de interpretare*

6.1.1. *Distincţia adjectiv – substantiv*

- În poziţiile predicative (NP sau PS), pot să apară atât un adjectiv, cât şi un substantiv. Ca urmare, în absenţa altor contexte dezambiguizatoare, unele cuvinte pot fi interpretate şi adjectival, şi substantival:

  *Ion este **muncitor / luptător / aducător de profit*** [adjective sau substantive] vs *El este **foarte muncitor*** [adjectiv], *este **simplu luptător*** [substantiv], *Îl consider **adevărat aducător** de profit.* [substantiv]

  În poziţiile predicative (NP, PS), trecerea de la substantiv la adjectiv se realizează mult mai uşor decât în alte poziţii, fiind suficientă ataşarea mărcilor de gradare:

  *Ea este **mai mamă** decât toate celelalte.*
  *Totdeauna am considerat-o **foarte profesoară**.*

- Sunt şi alte situaţii sintactice în care e posibilă confuzia între cele două clase:

(a) ***Dragul*** [adjectiv] *meu prieten, de ce nu-mi răspunzi?* vs ***Dragul*** [substantiv] *meu, de ce nu-mi răspunzi?*

(b) ***prostălăul / inocentul** Popescu, **năstruşnicul** copil* [adjective] vs *un **prostălău** de scriitor, **inocentul** de mine, **năstruşnicul** de copil* [substantive];
– *din pricina **păcătoasei** istorii* [adjectiv] vs *din pricina **păcătoasei** de istorii* [substantiv];
– *contra **nebunei** mele prietene* [adjectiv] vs *contra **nebunei** mele de prietenă* [substantiv].

6.1.2. *Distincţia adjectiv – adverb*

Dată fiind omonimia formei adverbiale şi a celei adjectivale de masc. sg., confuzia celor două clase apare frecvent în construcţii ca:

- *La vârsta asta, orice copil e **dificil**.* [adjectiv] vs *Orice copil e **dificil** de strunit.* [adverb];
- *Sportul **e sănătos**.* [adjectiv] vs *E **sănătos** să faci sport.* [adverb].

6.2. *Interpretarea grupului* [cel + Adj]

- În prezenţa unui centru substantival, grupul [***cel / cea / cei / cele*** + Adj] (*casa **cea nouă***) include determinantul adjectival emfatic ***cel***, coocurent cu determinantul prototipic – articolul definit legat –, şi un component adjectival (*nouă*), cu funcţie de modificator (să se vadă **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**):

  $[_{GN}\ casa_{Centru+Det}\ [cea]_{Det\ emfatic}\ [nouă]_{Modif}]$

- În absenţa unui centru substantival, ***cel / cea / cei / cele***, un pronume demonstrativ semiindependent, preia calitatea de centru pronominal de grup, iar adjectivul, pe aceea de modificator cu statut de complinire obligatorie:

*Îmi plac toate **fructele**$_i$, dar în mod deosebit* [$_{\text{GN pron}}$ ***cele**$_{\text{i Centru}}$* [*dulci şi zemoase*]$_{\text{Modif}}$]; vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ, 5.**

- Într-o construcţie de tipul: *contra prietenei **celei mai noi cel*** este atât component al mărcii de gradare superlativ-relative, cât şi un determinant emfatic:

6.3. *Interpretarea construcţiilor cu valoare superlativă*

Structurile cu valoare „superlativă" (vezi *supra*, **3.3.**) sunt foarte diverse. Comună tuturor este însă natura lor sintactic analizabilă, chiar dacă funcţia sintactică a mărcilor „superlative" este diferită de la o construcţie la alta; să se compare:

Casa este [$_{\text{GAdj}}$ [*foarte*]$_{\text{CircCant}}$ *frumoasă*$_{\text{Centru}}$].
Soluţia este [$_{\text{GAdj}}$ [*nespus de*]$_{\text{CircCant}}$ *interesantă*$_{\text{Centru}}$].
S-a făcut [$_{\text{GAdj}}$ *albă* [*ca varul*]$_{\text{CComp}}$].
A căzut o brumă [$_{\text{GAdj}}$ [*de trei palme de*]$_{\text{CircCant}}$ *groasă*].
Este o soacră [$_{\text{GAdj}}$ *urâtă* [*de speriat*]$_{\text{CircCons}}$].

7. Aspecte normative

7.1. *Acordul adjectivului*

- Adjectivele şi participiile (variabile) se supun regulii sintactice de acord în gen, în număr şi în caz cu substantivul regent. Acordul priveşte şi componentul ***cel*** din structura superlativului relativ sau din grupurile nominale cu determinant emfatic [Subst. + ***cel*** + Adj.: *omului **celui** bun*]:
  – Sunt corecte construcţiile *datorită prietenei mele **celei mai bune**, contra profesoarei noastre **celei noi***, şi nu construcţiile *datorită prietenei mele **cea mai bună**, contra profesoarei noastre **cea nouă**.*

- Trebuie evitate falsele „acorduri" din structuri:
  – în care, greşit, adverbul sau grupul adverbial gradat ***cel*** + Adv se acordă (a);
  – în care adjectivul se acordă, prin atracţie, cu regentul (b).
  (a) Sunt corecte construcţiile *copiii **cel mai uşor** influenţabili, ţările **cel mai atent** monitorizate*, şi nu construcţiile *copiii **cei** mai uşor **/ cei mai uşori** influenţabili, ţările **cele** mai atent monitorizate.*
  (b) Sunt corecte construcţiile *contra acestei fete **ajunse dependentă** de droguri, asupra acestei cântăreţe **considerate talentată***, în care *dependentă, talentată* au forme de nominativ, explicabile prin funcţia lor de NP, respectiv PS, şi nu construcţiile *acestei fete ajunse **dependente** de droguri, acestei cântăreţe considerate **talentate**.*

7.2. *Construcţia complementului de comparaţie*

Prepoziţia care introduce complementul de comparaţie diferă în funcţie de marca de gradare care o impune.
– Sunt corecte construcţiile (a), (b); este acceptabilă construcţia (c), dar nu este acceptată construcţia (d):

(a) *Este **mai** frumoasă / **mai puţin** frumoasă **decât** sora ei.*
(b) *Este **la fel de** frumoasă / **tot aşa de** frumoasă **ca** (**şi**) sora ei.*
(c) *Este **mai** frumoasă **ca** sora ei.*
(d) *Este **mai** frumoasă / **mai puţin** frumoasă **ca şi** sora ei.*

– Sunt corecte construcţiile: *este cea mai frumoasă **dintre** copii* [+ Plural] / ***din** clasă* [+ Colectiv], dar nu şi construcţia: *este cea mai frumoasă **din** copii.*

7.3. *Observaţii fonetice şi grafice*

7.3.1. Se cere atenţie la păstrarea intactă a grupului cu diftong final (***-iu***) pentru adjectivele împrumutate terminate în ***-toriu***.
– Sunt corecte formele: *aleatoriu, ambulatoriu, articulatoriu, contradictoriu, definitoriu, derizoriu, giratoriu, iluzoriu, meritoriu, notoriu, obligatoriu, peremptoriu, premonitoriu, probatoriu, prohibitoriu, provizoriu, tranzitoriu,* şi nu formele: *aleator, ambulator, articulator, contradictor, definitor, obligator* etc.
– Pentru câteva forme, $DOOM_2$ recomandă fie o diferenţă gramaticală (adjectiv *vs* substantiv: *ondulatoriu – ondulator, oscilatoriu – oscilator*), fie o specializare semantică a variantelor (*executor* „care execută": *membru executor* vs *executoriu* „care trebuie executat": *hotărâre executorie, plan executoriu*).

7.3.2. O atenţie specială cere şi grafia formelor de plural ale adjectivelor *propriu, straniu*, care primesc:
– doi **„i"** în postpunere (primul aparţine radicalului, al doilea este desinenţa de plural pentru masc. şi fem.: *ochi stranii, cărţi proprii*);
– trei **„i"** în antepunere (primul aparţine radicalului, al doilea este desinenţa de plural, al treilea este articolul definit pentru masc. pl.: *propriii tovarăşi*);
– trei **„i"** + cliticul de dativ posesiv (*propriii-i colegi* „colegii lui proprii").

7.3.3. Trebuie acordată atenţie grafiei formelor feminine de G-D sg., care pot primi fie doi ***„i"*** (*dra**gii** mele surori, lar**gii** mele rochii, între**gii** mele cariere, va**gii** mele amintiri*), fie, dimpotrivă, ***„ei"*** (*apri**gei** mele mame, ble**gei** mele surori, dulce**gei** mele poezii, vitre**gei** noastre soarte*), diferenţiere care se face în funcţie de forma de fem. pl. a adjectivelor cu radicalul terminat în *-g* (*dragi, largi, întregi, vagi*, dar *aprige, blege, dulcege, vitrege*).

VERBUL ŞI GRUPUL VERBAL (GV)

CARACTERISTICI GENERALE 232
CATEGORIILE GRAMATICALE: MOD, TIMP, ASPECT, PERSOANĂ, NUMĂR 233
1. Modurile verbale 233
1.1. Indicativul 234
1.2. Conjunctivul 235
1.3. Condiţionalul 238
1.4. Prezumtivul 240
1.5. Imperativul 241
2. Timpul şi aspectul 242
2.1. Timpurile verbale şi categoria timpului 242
2.2. Categoria aspectului 243
2.3. Timpurile indicativului 244
2.3.1. Prezentul 245
2.3.2. Timpurile trecutului 249
2.3.2.1. Perfectul compus 249
2.3.2.2. Perfectul simplu 251
2.3.2.3. Imperfectul 253
2.3.2.4. Mai-mult-ca-perfectul 255
2.3.3. Timpurile viitorului 256
2.3.3.1. Viitorul propriu-zis 256
2.3.3.2. Viitorul anterior 258
2.3.3.2. Viitorul în trecut 258
2.4. Timpurile conjunctivului 258
2.4.1. Prezentul conjunctiv 259
2.4.2. Perfectul conjunctiv 260
2.5. Timpurile condiţionalului 260
2.5.1. Prezentul condiţional 260
2.5.2. Perfectul condiţional 261
2.6. Timpurile prezumtivului 261
2.6.1. Prezentul prezumtiv 261
2.6.2. Perfectul prezumtiv 262
3. Persoana şi numărul 262

CATEGORIA DIATEZEI 264
1. Definiţie şi specificul categoriei 264
2. Pasivizarea 265
3. Impersonalizarea 266
4. Asemănări şi deosebiri între pasivizare şi impersonalizare 267
5. Dificultăţi 267

CLASIFICAREA FLEXIONARĂ A VERBULUI 268
1. Verbele cu flexiune regulată 268
1.1. Criterii ale clasificării flexionare 269
1.2. Clasele de flexiune ale verbului (conjugările) 270
2. Verbe cu flexiune neregulată 272
3. Dificultăţi 272
4. Aspecte normative privind categoriile gramaticale şi flexiunea verbului 273

CLASE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-SEMANTICE DE VERBE 275
1. Clasificare sintactică 276
1.1. Criteriul numărului şi al tipului de complemente 276
1.2. Criteriul prezenţei / absenţei unei anumite poziţii sintactice strâns legate de verb 277
1.3. Criteriul prezenţei / absenţei formantului reflexiv 279
2. Clasificare semantică 279
2.1. Criteriul trăsăturilor semantice 279
2.2. Criteriul rolurilor tematice 280
3. Dificultăţi 282
4. Aspecte normative 283

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE VERBULUI. GRUPUL VERBAL (GV) 283
1. Definiţie 283
2. Structura internă a grupului verbal 284
3. Poziţiile ocupate de GV în organizarea propoziţiei 286

FORME VERBALE NON-FINITE: INFINITIV, SUPIN, PARTICIPIU, GERUNZIU 286
1. Caracteristici comune 286
2. Diferenţele dintre forme 290
2.1. Diferenţe flexionare 290
2.2. Diferenţe privind relaţia cu alte clase 291
3. Calitatea de propoziţii non-finite 292
4. Poziţii sintactice în care apar grupurile non-finite (al căror centru este o formă non-finită). Tablou comparativ 294
5. Dificultăţi 295
5.1. Ridicarea cliticelor pronominale 295
5.2. Ambiguităţi sintactice 295
6. Aspecte normative 296
6.1. Legătura infinitivului cu regentul 296
6.2. Infinitivul în locul indicativului 296
6.3. Infinitivul predicativ 296
6.4. Grafia formelor de infinitiv 297
6.5. Cumulul de gerunzii 297
6.6. Grupul gerunzial fără suport predicativ 297
6.7. Acordul participiului 298
6.8. Acordul supinului 298

VERBUL ŞI GRUPUL VERBAL (GV)

CARACTERISTICI GENERALE

Verbul este o clasă lexico-gramaticală unitară, bogată şi deschisă (care se îmbogăţeşte permanent cu noi unităţi).

- **Morfologic**, verbul se caracterizează printr-o flexiune bogată, numită prin tradiţie *conjugare.* Un verb – desemnat în mod convenţional prin forma sa de infinitiv (de exemplu: *a merge*) – are circa 100 de forme (*merg, mergi, mergea, mersese, vom merge, ar fi mers* etc.). Categoriile gramaticale ale verbului sunt: modul, timpul, aspectul (categorii specifice), persoana şi numărul (categorii întâlnite şi la alte clase de cuvinte).

> ⓘ Alte categorii gramaticale – de exemplu, genul – nu se manifestă în flexiunea verbală. Participiile care se acodă în gen nu aparţin flexiunii verbale, ci sunt forme verbale imperonale, cu trăsături adjectivale (*cămaşă spălată*); construcţia pasivă (*Cămaşa este spălată acum de mama*) nu este un fapt morfologic, ci sintactic.

- **Sintactic**, verbul este centrul grupului verbal, care, la rândul său, reprezintă nucleul enunţului. Verbul impune (prin „valenţele" sale, actualizate prin complemente) o anumită configuraţie sintactică (*a da* cineva – ceva – cuiva: *Ion îi dă Mariei o carte*). O categorie gramaticală specifică verbului, având o manifestare sintactică, este diateza: *Ion mănâncă un măr* (activ) – *Mărul este mâncat de Ion* (pasiv); *Bucureştenii merg cu metroul* (activ-personal) – *Se merge cu metroul în Bucureşti* (impersonal); vezi **Categoria diatezei**.
- **Semantic,** verbele denumesc acţiuni, evenimente sau stări. Aceste tipuri foarte generale presupun (a) dinamism şi intenţionalitate, voinţă umană (*acţiunile* şi *activităţile*), (b) dinamism şi independenţă de voinţa umană (*evenimentele* şi *procesele*), (c) lipsă de dinamism (*stările*):

Exemple de verbe:	[+ dinamism]	(a_1) de acţiune: *a pleca, a sparge, a spune*
		(a_2) de activitate: *a călători, a săpa, a gândi*
		(b_1) de eveniment: *a cădea, a tuna, a se rupe*
		(b_2) de proces: *a se însera, a îmbătrâni, a fierbe* etc.
	[– dinamism]	(c) de stare: *a fi, a sta, a dormi*

> ⓘ Verbele de activitate şi de eveniment presupun o desfăşurare mai îndelungată şi segmentabilă (cu un început, o etapă medie şi un final). Aceste tipuri semantice sunt relevante mai ales în descrierea aspectului verbal (vezi *infra*, **Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 2.**). Pentru simplificarea expunerii, referirile globale la semantica verbului se vor face, în continuare, mai ales prin termenii *eveniment* şi *acţiune*.

Pragmatic, verbele realizează, prin morfemele de timp, mod, persoană şi număr (= morfemele *predicativităţii*), o ancorare în realitate care transformă un grup verbal (*a pleca la Ploieşti*) în *enunţ* (*El pleacă la Ploieşti*).

ⓘ *Propoziţia* stabileşte o legătură sintactico-semantică între acţiune şi participanţii la ea; *enunţul* raportează conţinutul propoziţiei la realitate. *Predicativitatea* este proprietatea anumitor mijloace şi structuri lingvistice de a pune în legătură un conţinut propoziţional cu realitatea.

CATEGORIILE GRAMATICALE: MOD, TIMP, ASPECT, PERSOANĂ, NUMĂR

Categoriile gramaticale ale verbului sunt *modul, timpul* şi *aspectul, persoana* şi *numărul. Modul* indică actul de limbaj la care participă verbul (aserţiune, ordin, urare etc.) sau aprecierea acţiunii din punct de vedere cognitiv (siguranţă, dubiu, posibilitate etc.). *Timpul* plasează acţiunea pe o axă temporală (trecut – prezent – viitor), iar *aspectul* indică anumite trăsături ale desfăşurării acţiunii (momentană, durativă, repetitivă etc.).
Persoana şi *numărul* sunt categorii impuse verbului de legătura sa cu subiectul (sau indicând absenţa acestuia).

1. Modurile verbale

Verbul are serii de forme, numite ***moduri,*** specializate pentru diferite utilizări predicative. În română, modurile verbului sunt: ***indicativul*** (*mergi, ai mers, vei merge* etc.), ***conjunctivul*** (*să mergi*), ***condiţionalul*** (*ai merge*), ***prezumtivul*** (*oi fi mergând*) şi ***imperativul*** (*mergi!*).

🕮 În gramatica tradiţională, *infinitivul, gerunziul, participiul şi supinul* erau considerate moduri (nepersonale). Acestea nu au însă rolul modurilor propriu-zise (nu exprimă modalitatea sau actul de limbaj) şi nu prezintă flexiune; mai mult, au caracteristici hibride, care le îndepărtează de statutul de verb şi le apropie de alte clase lexico-gramaticale (substantivul, adjectivul, adverbul). De aceea, în GALR şi în această gramatică, sunt tratate separat, ca *forme verbale nepersonale* sau ca *forme non-finite* (vezi *infra*, **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**).

Modurile pot îndeplini mai multe roluri:

- marchează *actul de limbaj* şi deci tipul de enunţ: indicativul este modul caracteristic aserţiunii, imperativul e modul ordinului;
- prezintă acţiunea ca fiind reală, „concretă” („referenţială”) sau abstractă, posibilă, potenţială: indicativul e modul acţiunii referenţiale, celelalte moduri evocă acţiuni potenţiale;
- arată atitudinea locutorului faţă de conţinutul enunţului (***modalitatea***), de exemplu, gradul de certitudine al unei aserţiuni: indicativul e modul certitudinii, prezumtivul – al presupunerii.

ⓘ Prin intermediul enunţurilor, locutorii realizează ***acte de limbaj***: descrierea unor stări de lucruri şi evenimente (*aserţiuni*), provocarea unor reacţii ale interlocutorilor (*interogaţii, cereri, ordine, rugăminţi* etc.), angajarea în producerea unor schimbări (*promisiuni, jurăminte*), exprimarea unor aprecieri subiective (*complimente, felicitări, mulţumiri, insulte* etc.), modificarea unor situaţii şi raporturi reglementate de norme (*declaraţii* de tipul „Şedinţa e închisă", „Intrăm în război" etc.).
Enunţurile sunt – în funcţie de actele de limbaj pe care le realizează – ***asertive*** (*Dan pleacă acasă*), ***interogative*** (*Dan pleacă acasă?*), ***imperative*** (*Hai, pleacă acasă, Dane!*) sau ***exclamative*** (*Ce repede pleacă acasă Dan!*).
Modalitatea exprimă atitudinea vorbitorului, filtrul subiectiv prin care trece în enunţ conţinutul propoziţional. Modalitatea este *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) şi *apreciativă* (evaluativă).

1.1. *Indicativul*

Indicativul este modul *referenţialităţii*, caracteristic aserţiunii (afirmative sau negative) despre un fapt. În absenţa altor mărci, aserţiunea printr-un verb la indicativ exprimă şi certitudinea vorbitorului.

ⓘ ***Referenţialitatea*** este proprietatea unor grupuri de cuvinte cuprinse într-un enunţ de a trimite nu doar la idee, la concept, ci chiar la obiectul şi acţiunea desemnate de enunţ. Cuvintele *pisică* şi *a sta* pot evoca anumite concepte (prototipul unui animal anume şi al unei stări), dar sunt folosite referenţial în enunţul: *Pisica mea stă pe imprimantă*.

Indicativul se foloseşte, de obicei, şi în întrebări (enunţuri interogative).

• **Forme**
Indicativul cuprinde mai multe serii de forme (***timpurile indicativului***), specializate pentru a exprima valori temporale şi aspectuale. Formele temporal-aspectuale ale indicativului românesc sunt simple, sintetice (cu sufixe şi desinenţe: *dorm, dormii, dormeam, dormisem*) şi compuse, analitice (cu auxiliare şi alte morfeme nelegate: *am dormit, voi dormi, voi fi dormit, o să dorm, am să dorm*). Pentru descrierea lor, vezi *infra*, **2.3.**

• **Valori şi utilizare**
Pe lângă valorile fundamentale, prototipice, modurile pot avea şi alte valori, mai ales în funcţie de folosirea lor în propoziţii principale şi în subordonate. În cazul modului indicativ, asemenea diferenţieri nu sunt semnificative: valorile sale pot fi însă modificate de prezenţa unor modalizatori, indiferent dacă aceştia sunt inseraţi în text prin construcţii incidente (***A plecat***, poate, *la mare*) sau ca regenţi (Poate *că* ***a plecat*** *la mare*).

○ **În propoziţii principale**, afirmative, indicativul este modul acţiunii reale, în curs de desfăşurare (a) sau deja petrecute (b). Şi acţiunea viitoare (încă nerealizată) este inclusă în modul indicativ (c), în măsura în care este prezentată ca referenţială, reală (într-o aserţiune despre fapte viitoare). Negaţia verbală şi interogaţia nu anulează referenţialitatea formei verbale:

(a) *Dan **doarme.** / Dan **nu doarme.** / Dan **doarme?***
(b) ***A venit** ieri de la munte. / **N-a venit.** / **A venit** ieri de la munte?*
(c) *Mâine **va rămâne** acasă. / **Nu va rămâne.** / Mâine **va rămâne** acasă?*

Valoarea stabilă a indicativului este „realitatea" (referenţialitatea). Caracteristică este şi valoarea modală de certitudine, dar aceasta se întâlneşte doar în aserţiunile simple, nemarcate, care prezintă acţiunea ca sigură. În combinaţie cu alte mijloace (modalizatori epistemici) existente în enunţ, enunţurile la indicativ pot exprima diferite grade de incertitudine:

Dan, aparent, ***doarme.***
Pasămite, ***a venit** ieri de la munte.*
*Mâine **va rămâne,*** probabil, *acasă.*

○ **În propoziţii subordonate** având ca regent un modalizator, indicativul este compatibil cu diferite grade de incertitudine (a, b), putând desemna şi acţiuni posibile, dorite etc. (c):

(a) Cred *că **doarme.***
(b) Se pare *că **a venit** ieri de la munte.*
(c) Sper *că **va rămâne** acasă.*

În subordonatele faţă de un modalizator sau faţă de un verb de declaraţie, conjuncţia (complementizatorul) care corespunde indicativului este *că*. În subordonatele care transpun o interogativă totală, conjuncţia construită cu indicativul este *dacă*:

Mi-a spus **că *pleacă*** *la Sinaia.*
Nu ştiu **dacă *a venit*** *ieri de la munte.*

Conjuncţia *să* este specializată pentru conjunctiv, fiind incompatibilă cu indicativul.

1.2. *Conjunctivul*

Conjunctivul (numit şi *subjonctiv*) este prin excelenţă (şi prin origine) modul subordonării faţă de un alt verb (*vrea **să plece**, ştie **să înoate***). Conjunctivul este modul *non-referenţialităţii,* al acţiunii sau al stării prezentate ca *posibilitate* (*potenţialitate*). Folosit independent, conjunctivul este non-asertiv, având valoare injonctivă (în enunţuri imperative: ***Să plece!***) sau de dubiu asupra unei acţiuni viitoare şi supoziţie asupra unei acţiuni prezente sau trecute (în interogaţii *Să plece?, Să fie oare asta strada?, Să fi greşit eu?*).

• **Forme**

Conjunctivul are două serii de forme: *să merg* (prezent) şi *să fi mers* (perfect). Modul conjunctiv este caracterizat de morfemul *să*, care precedă forma verbală propriu-zisă. Morfemul *să* poate lipsi doar la conjunctivul prezent de persoana a 3-a singular sau plural, în propoziţii principale (***Fie şi-aşa!, Meargă ei toţi!***).

Să a păstrat şi valoarea de conjuncţie, pe care şi-o actualizează în subordonarea faţă de un centru. Dacă în enunţurile (a) şi (b) *să* este doar morfem de conjunctiv, în (c) şi (d) *să* cumulează valoarea de marcă a conjunctivului cu aceea de conjuncţie subordonatoare:

(a) ***Să** plecăm!*
(b) *N-am găsit ideea care **să** ne salveze.*
(c) *Vreau **să** plecăm.*
(d) *La gândul **să** plecăm, mi se face lene.*

- **Valori şi utilizare**

  - **În propoziţii principale** non-asertive (imperative), conjunctivul are rol de modalizator deontic sau volitiv, enunţul având valoare de propunere (a), ordin (b), urare (c) sau imprecaţie (d):

(a) ***Să mergem** la masă!*
(b) ***Să plece** imediat!*
(c) ***Să fii** fericit!*
(d) ***Ducă-se** pe pustii!*

Conjunctivul din aceste enunţuri este asemănător unui imperativ; spre deosebire de imperativ (care are doar forme de persoana a 2-a), conjunctivul permite injoncţiunea şi la persoana 1 plural, şi la persoana a 3-a singular şi plural:

	pers. 1 sg.	pers. 2 sg.	pers. 3 sg.	pers. 1 pl.	pers. 2 pl.	pers. 3 pl.
Conjunctiv cu valoare injonctivă	–	*să pleci!*	*să plece!*	*să plecăm!*	*să plecaţi!*	*să plece!*
Imperativ	–	*pleacă!*			*plecaţi!*	

ⓘ Acolo unde există o concurenţă între conjunctiv şi imperativ (la persoana a 2-a), conjunctivul este simţit ca mai puţin agresiv, diferenţa fiind, în linii generale, cea dintre sugestie şi ordin (*Să-mi dai o carte!* vs *Dă-mi o carte!*)
În formulele de imprecaţie, se reia adesea la forma de conjunctiv verbul principal, exprimat deja prin condiţional sau printr-un alt conjunctiv (fără *să*): *Fir-ar **să fie**!, Ducă-se **să se ducă**!*

În interogative, conjunctivul indică o intenţie (a_{1-2}) şi marchează dubiul asupra acesteia (în interogaţia totală, a_1) sau asupra circumstanţelor acţiunii (în interogaţia parţială, a_2) ori marchează supoziţii asupra unor situaţii şi evenimente prezente (b_1) sau trecute (b_2):

(a_1) ***Să plece**?*
(a_2) *Unde **să mergem**?*
(b_1) ***Să fie** ora 9?*
(b_2) ***Să fi plecat** trenul?*

ⓘ Formele de conjunctiv ale unor verbe au căpătat anumite valori specifice, derivate din cele de mai sus: *să zicem* (aproximare), *fie* (ipoteză), *să (tot) fie* (presupunere) etc.

  - **În propoziţii subordonate,** conjunctivul are mai multe valori din sfera non-referenţialităţii: este echivalent cu un nume al acţiunii, indică orientarea spre realizabil, injoncţiunea sau ipoteza.

- Conjunctivul subordonat denumeşte acţiunea, având sens non-referenţial:

a. în construcţii în care ocupă o poziţie de complement (inclusiv subiect):

*[**Să pleci**]$_S$ e (un lucru) destul de greu.*

În acest tip de construcţie, conjunctivul este echivalent cu un substantiv nume de acţiune (de ex.: *plecarea*) şi cu forme verbale non-finite (infinitiv: *a pleca*; supin: *de plecat*);

b. alcătuind, împreună cu operatorul modal sau aspectual, un predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2.**), analizabil, în care ocupă tot o funcţie de complement:

*Pot [**să plec**]$_{CD}$.*
*Începe [**să plouă**]$_S$.*

Spre deosebire de alte limbi europene (engleza, franceza), care utilizează ca „verb al doilea" (când subiectul este acelaşi, este „controlat") forma de infinitiv, româna (ca şi unele limbi balcanice) preferă în această construcţie conjunctivul. Cu verbul *a trebui*, nu se foloseşte infinitivul (**Trebuie **a veni***), ci doar conjunctivul (*Trebuie **să vină***). La verbul *a putea* există în uzul general ambele construcţii (cu conjunctivul şi cu infinitivul fără *a*): *Pot **să plec** / Pot **pleca**.*

> ⓘ Regional (în Transilvania), şi verbul *a şti* are (ca în limba veche) dublă construcţie: *ştie **să citească** / ştie **citi**.*

Conjunctivul apare, în concurenţă cu infinitivul, şi în grupuri adverbiale şi prepoziţionale având drept centru adverbul *înainte,* prepoziţiile *fără, până* etc.: ***Înainte să**-l cunoască, îl lăuda, Vorbeşte **fără să se gândească**, **Până să** zic eu ceva, m-a întrerupt.*

- În combinaţie cu conectorul *(pentru) ca,* în construcţii care exprimă scopul, forma de conjunctiv indică potenţialitatea viitoare, realizabilă. Structura [*ca* + conjunctivul] se foloseşte şi când subiectul verbului regent este diferit (a), şi când este acelaşi (b); mai ales în al doilea caz construcţia este echivalentă cu *pentru* + infinitiv (c):

(a) *Am spus asta **(pentru) ca să înţeleagă** toţi.*
(b) *Citesc atent **(pentru) ca să înţeleg** mai bine.*
(c) *Citesc atent **pentru a înţelege** mai bine.*

Potenţialitatea este exprimată şi prin folosirea conjunctivului în propoziţii relative: *Caut pe cineva **care să-mi repare** calculatorul.*

- Conjunctivul subordonat poate păstra o valoare injonctivă, când apare în transpunerea în vorbire indirectă a unui ordin, a unei recomandări, rugăminţi (a) sau în descrierea unei atitudini modale (b):

(a) *Îi spun **să plece**.*
(b) *A vrut **să plecăm**.*

În aceste cazuri, subiectul verbului regent este diferit de cel al verbului subordonat.

- Conjunctivul poate avea, în structuri condiționale ((a), (b)) și concesive (c), o valoare ipotetică explicabilă etimologic (*să* provine din lat. *si*, care avea sensul „dacă"):

(a) ***Să plece*** *acum, pierde tot.*
(b) ***Să fi știut*** *asta, plecam mai devreme.*
(c) ***Să facă*** *ce-o vrea, și tot nu ne convinge.*

La perfect (b), conjunctivul desemnează o acțiune ipotetică, nerealizată (contrafactivă).

- **Raportul indicativ – conjunctiv.** Verbele cognitive, volitive și de declarație se construiesc (a) doar cu *că* și indicativul; (b) doar cu *să* și conjunctivul; (c) cu ambele conjuncții și moduri, cu valori semantico-pragmatice ușor diferite.
Se construiesc cu *că* și indicativul verbele cognitive și de declarație, care exprimă cunoașterea unui fapt sau introduc relatarea unei aserțiuni: *a descoperi, a afla, a bănui, a afirma* etc. (a);
Se construiesc cu *să* și conjunctivul verbele volitive și cele care introduc relatarea unei urări sau injoncțiuni – *a dori, a vrea, a ura, a cere, a pretinde* etc. (b) –:

(a) *A aflat* ***că plec*** *mâine. Afirmă* ***că am greșit.***
(b) *Vrea* ***să plec*** *mâine. Îmi pretinde* ***să nu greșesc.***

Multe verbe se construiesc cu ambele moduri, în funcție de specializările lor semantice: au sens fie epistemic, fie de exprimare a unei potențialități sau capacități (a); introduc fie relatarea unei aserțiuni, fie pe aceea a unei injoncțiuni (b). În cazul unor verbe epistemice și psihologice, construcția cu indicativul viitor (sau prezent cu valoare de viitor) este echivalentă cu aceea cu un conjunctiv (c)-(d):

(a) *Știu* ***că el citește.*** */ Știu* ***să citesc.***
(b) *I-am spus* ***că a greșit.*** */ I-am spus* ***să-și corecteze*** *greșeala.*
(c) *Sper* ***că va veni.*** */ Sper* ***să vină.***
(d) *Nu cred* ***că va veni.*** */ Nu cred* ***să vină.***

1.3. *Condiționalul*

Condiționalul (numit și *condițional-optativ*) este modul ipotezei și al consecinței acesteia într-o construcție condițională (*Dacă* ***ai vrea, ai putea***) sau exprimă o modalizare volitivă (dorința), în enunțuri optative și exclamative (***Aș mânca*** *o înghețată; De-****aș dormi*** *puțin!*).

- **Forme**
Formele condiționalului sunt compuse cu auxiliarul *aș, ai, ar, am, ați, ar* (variabil după persoană și număr), urmat direct de infinitiv (*aș pleca* – forma de prezent) sau de morfemul invariabil *fi* și de participiu (*aș fi plecat* – forma de perfect); vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 1.2.**

- **Valori și utilizare**
   - **În propoziții independente,** condiționalul are mai ales valoare optativă.

– Condiţionalul optativ indică, la persoana 1, modalizarea volitivă din partea locutorului (a); la persoana a 2-a sau a 3-a, descrie o dorinţă (b); perfectul (c) este contrafactiv, adică implică faptul că dorinţa este nerealizată:

(a) ***Aş** mai **lua** o prăjitură.*
(b) ***Ar merge** la mare.*
(c) ***Ai fi mers** la mare, dar nu ţi-au dat voie.*

– La alte persoane decât persoana 1, condiţionalul optativ apare în formule deziderative (inclusiv de imprecaţie) cu o marcare specială – inversare şi intonaţie specifică (a), negaţie (b), marca iniţială (exclamativă) *de* (c) –:

(a) ***Lua-l-ar!***
(b) *Nu ţi-**ar** mai **veni** odată mintea la cap!*
(c) *Dacă / De-**ar ajunge** mai repede acasă!*

– Condiţionalul poate fi folosit aparent independent, dar presupunând o ipoteză condiţionantă, având deci o valoare epistemică, de simplă posibilitate:

*Astăzi **ar fi avut** 100 de ani* [dacă mai trăia].
*Asta **ar fi** problema.*

Multe utilizări ale condiţionalului sunt bazate pe efecte discursiv-pragmatice de atenuare, asociate stabil cu anumite verbe modale (***Ar trebui** să plec, **Aş putea** să vă ajut?, **Aş vrea** să vă întreb ...*) sau cu verbe declarative (***Aş zice** că nu ai dreptate*).

– O altă valoare modală epistemică (evidenţială) este cea de marcare a neasumării unei informaţii preluate din altă sursă (vezi **Modalizarea, 2.2.**):

*Ministrul **ar fi** în Spania.*
*Autorul **ar fi declarat** că nu s-a inspirat de nicăieri.*

○ **În propoziţii subordonate,** multe din valorile de mai sus sunt posibile şi dezambiguizate.
– Principala valoare optativă (a) şi cele epistemice (b, c) se pot păstra şi chiar explicita:

(a) *Mi se pare că el **ar** cam **merge** la mare.*
(b) *Cred că asta **ar fi** o problemă.*
(c) *Se zice că ministrul **ar fi** în Spania.*

Condiţional-optativul apare după conjuncţiile *că* şi *dacă* şi – mai ales cu valoarea epistemică – în aproape toate subordonatele în care e posibil indicativul (*Nu m-a sunat, deoarece **e** supărat / deoarece **ar fi fost** supărat*; *Mergem acolo unde ne **trimiţi** / unde ne-**ai trimite***).

– Utilizarea caracteristică a condiţionalului este în fraza condiţională alcătuită dintr-o ipoteză şi consecinţa ei (*dacă ... [atunci]*).

În română, în structura condițională posibilă (vezi **Circumstanțialul condițional, 3.**) se utilizează condiționalul prezent atât în regentă, cât și în subordonată (a); în fraza condițională ireală, se utilizează condiționalul perfect, în variație liberă cu imperfectul (b):

(a) *Dacă **ar vrea, ar pleca.***
(b) *Dacă **ar fi vrut, ar fi plecat** / Dacă **voia, pleca** / Dacă **voia, ar fi plecat** / Dacă **ar fi vrut, pleca.***

– Frecvent, condiționalul apare în propoziții concesive, introduse fie de locuțiunea conjuncțională *chiar dacă,* fie de pronume și adverbe nehotărâte (sau relative cu valoare nehotărâtă):

*Chiar dacă **ar vrea**, nu poate pleca acum.*
*Orice **ar face**, nu găsește o soluție.*
*Unde **s-ar duce**, și tot n-ar obține bani.*

– Condiționalul apare în comparația ireală, introdusă de locuțiunile conjuncționale *ca și cum, ca și când, de parcă*:

*Te privea ca și cum / ca și când **ar fi vrut** să te omoare.*
*Te privește de parcă **s-ar uita** prin zid.*

1.4. *Prezumtivul*

Prezumtivul este modul *supoziției*, al presupunerii, indicând faptul că o aserțiune este produsul unui proces mental, deci are un grad ridicat de incertitudine. Valoarea specifică a prezumtivului este modalizarea epistemică.

📖 Descrierea prezumtivului a suferit multe variații, inclusiv negarea statului său de mod. A fost acceptat târziu în descrierile gramaticale, pentru că s-a specializat, mai târziu și incomplet, din valorile viitorului cu sens epistemic.

- **Forme**

Prezumtivul include două serii de forme de prezent (*o dormi* și *o fi dormind / va fi dormind*) și una de perfect (*o fi dormit / va fi dormit*). Singura specifică (și datorită căreia prezumtivul a căpătat în descrieri statutul de mod) este perifraza cu gerunziul (*o fi dormind / va fi dormind*). Celelalte sunt identice cu o variantă populară de viitor I (*o dormi*) sau cu variantele populară (foarte rară) și standard de viitor anterior (*o fi dormit / va fi dormit*).

📖 În alte gramatici, prezumtivul apare cu forme fie mai puține (pentru că se exclud seriile omonime cu cele ale indicativului viitor: tiparul *o dormi* și *o fi dormit*), fie mai multe, pentru că se includ în prezumtiv și forme cu valoare epistemică ale condiționalului (*ar fi dormind, ar fi dormit*) și ale conjunctivului (*să fi dormind, să fi dormit*). Perifrazele alcătuite din verbul *a fi* la condițional și la conjunctiv urmat de un gerunziu sunt foarte rare în limba actuală și au valori epistemice caracteristice condiționalului și conjunctivului (*Se zice că ar fi dormind; Să fi dormind toți?*), de aceea, este mai firesc să fie considerate realizări speciale, marcate suplimentar, ale acestor moduri, și nu forme de prezumtiv.

• **Valori şi utilizări**

○ **În propoziţii principale,** prezumtivul indică supoziţia asupra unor evenimente prezente ((a), (e)) sau trecute (c), deosebindu-se astfel semantic de formele de viitor omonime ((b), (d)):

(a) *Acum **o dormi,** că nu văd lumină.* [PREZUMTIV]
(b) *Mâine **o dormi** şi el mai bine.* [VIITOR]
(c) ***O fi rezolvat (va fi rezolvat)** toate problemele, că pare mulţumit.* [PREZUMTIV]
(d) *Când vei sosi tu, el **va fi rezolvat** deja toate problemele.* [VIITOR]
(e) *Acum **o fi dormind (va fi dormind)**, că nu văd lumină.* [PREZUMTIV]

ⓘ Singura formă specifică a prezumtivului – construcţia cu gerunziul – se poate referi şi la evenimente viitoare, fără a trezi confuzii, accentuând doar nesiguranţa inerent legată de viitor: *O fi venind primăvara, dar mai târziu.*

Prezumtivul este un mijloc evidenţial (vezi **Modalizarea, 2.2.**), prin care se indică faptul că informaţia transmisă este rezultatul unui proces mental al locutorului.

○ **În propoziţii secundare,** prezumtivul are aceleaşi valori, adesea dezambiguizate de regentul cu valoare de modalizator: *Probabil că **o fi / o fi fost** acasă.*

În structurile adversative (***O fi el simpatic,** dar face multe prostii*), prezumtivul păstrează valoarea epistemică de bază (incertitudinea), dar capătă o valoare, evidenţială (arătând că informaţia este neasumată şi provine dintr-o sursă exterioară – „se zice").
Prezumtivul se foloseşte mai des la persoana a 3-a, supoziţiile asupra participanţilor direcţi la comunicare fiind mai puţin fireşti, dar nu imposibile (*Oi fi treaz?, Voi m-oţi fi ascultând?*).

1.5. *Imperativul*

Imperativul este modul injoncţiunii (ordin, rugăminte, sfat etc.) şi al enunţului imperativ, caracterizat de o intonaţie specifică. Imperativul se deosebeşte de toate celelalte moduri prin câteva trăsături morfosintactice legate de utilizarea sa pragmatică:
– nu are forme pentru toate persoanele gramaticale;
– nu are forme care să marcheze distincţia temporală prezent – trecut;
– are forme diferite pentru a marca distincţia afirmativ (pozitiv) – negativ;
– nu poate să apară în propoziţii subordonate (cu excepţia unei construcţii populare în care raportul sintactic poate fi interpretat fie ca subordonare finală, fie ca o coordonare copulativă: ***Vino de mănâncă!***).
În plus, nu toate verbele au imperativ şi nu toate formele de imperativ sunt folosite curent (în locul unora dintre ele se preferă conjunctivul).

• **Forme**

Imperativul are doar forme de persoana a 2-a singular şi plural. La persoana a 2-a singular, formele afirmative au desinenţe specifice, iar cele negative sunt alcătuite din negaţia *nu* şi infinitivul verbului. Desinenţele imperativului sunt: *-ă, -i, -e*; verbele care au la indicativ şi la conjunctiv sufixele *-ez* şi *-esc* le primesc şi la imperativ.

Clase şi subclase de verbe	Verbe cu infinitivul în *-a*, fără sufixul *-ez-*	Verbe cu infinitivul în *-a*, cu sufixul *ez-*	Verbe cu infinitivul în *-ea*	Verbe cu infinitivul în *-e* (toate subclasele)	Verbe cu infinitivul în *-i*, fără sufixul *-esc-*	Verbe cu infinitivul în *-i*, cu sufixul *-esc-*	Verbe cu infinitivul în *-î*, fără sufixul *-ăsc-*	Verbe cu infinitivul în *-î*, fără sufixul *-ăsc-*
Terminaţia de imperativ	-ă	-eaz+ă	-i	-i sau -e	-i	-eşt+e	-ă	-ăşt+e
Forma pozitivă	*pleacă!*	*desenează!*	*taci!*	*spune!* *treci!*	*fugi!*	*citeşte!*	*coboară!*	*hotărăşte!*
Forma negativă	*nu pleca!*	*nu desena!*	*nu tăcea!*	*nu spune* *nu trece!*	*nu fugi!*	*nu citi!*	*nu coborî!*	*nu hotărî!*

La verbele cu infinitivul în *-e*, oscilaţia între desinenţele *-e* şi *-i* nu ţine de subtipul de conjugare, ci de o selecţie lexicală, influenţată de factori fonetici şi prozodici. Verbele care se construiesc cu clitice de acuzativ şi dativ au, de obicei, desinenţa *-e*: *spune-o!, spune-mi!*; cele fără valenţe de complement direct sau indirect (deci neurmate de clitice) au desinenţa *-i*: *mergi!* Un verb poate avea şi două variante, în funcţie de construcţia sintactică: *treci mai repede! / trece-l strada!*
Formele de persoana a 2-a plural sunt identice cu cele de indicativ prezent (vezi, *infra*, **2.3.1.**) şi sunt unice pentru pozitiv şi negativ:

plecaţi!, desenaţi!, tăceţi!, spuneţi!, fugiţi!, citiţi!, coborâţi!, hotărâţi!
nu plecaţi!, nu desenaţi!, nu tăceţi!, nu spuneţi!, nu fugiţi!, nu citiţi!, nu coborâţi!, nu hotărâţi!

- **Valori şi utilizări**
Nu toate verbele au forme de imperativ. Cele al căror sens este incompatibil cu ideea de schimbare prin voinţa umană, deci cu situaţia de ordin (*a ninge, a durea* etc.), exclud imperativul.

2. Timpul şi aspectul

2.1. *Timpurile verbale şi categoria timpului*

Timpurile gramaticale (*verbale*) sunt forme specializate ale verbului care plasează acţiunea pe o axă temporală (trecut – prezent – viitor), în funcţie de momentul comunicării.
De asemenea, timpurile pot indica plasarea relativă a acţiunilor una faţă de alta sau faţă de un alt moment sau interval de pe axa temporală. Timpurile verbale sunt ***absolute***, când se raportează doar la reperul momentului comunicării, şi ***relative*** (sau *de relaţie*), când se raportează şi la un alt reper:
Reperele temporale pot fi implicite sau explicitate (prin circumstanţiale de timp):

Ana îmi spune ceva. [acţiunea se desfăşoară în intervalul indicat de *Reper* (= momentul comunicării)] (Prezentul – timp absolut)
Ana îmi spunea ceva (*ieri /când ai intrat tu*). [acţiunea se desfăşoară în trecut faţă de *Reperul 1* (= momentul comunicării) şi în intervalul indicat de *Reperul 2* (= atunci) (Imperfectul – timp relativ).

Categoria timpului se exprimă:
(a) gramatical, prin formele specializate ale verbului – timpurile verbale;
(b) lexical, prin circumstanţiale, realizate prin adverbe de timp (*acum, cândva*), grupuri prepoziţionale (*de ieri, până săptămâna viitoare*) sau propoziţii subordonate introduse de locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative – dintre care unele sunt chiar specializate pentru sensul temporal – (*în timp ce ..., când ...*).

O serie complexă de timpuri verbale apare în română doar în cadrul modului indicativ, pentru că acesta este modul aserţiunii, al enunţurilor despre stări de lucruri trecute, prezente şi viitoare. La modurile conjunctiv, condiţional şi prezumtiv există doar o opoziţie între prezent şi trecut (perfect), care înseamnă, de fapt, distincţia între posibilitate reală şi posibilitate nerealizată sau între supoziţie asupra prezentului ori asupra trecutului. Imperativul nu are distincţii temporale (pentru că se referă, inerent, la acţiuni viitoare).

Categoria timpului apare şi la o formă verbală non-finită, infinitivul, care are şi un trecut (perfect): *bucuria* ***de a fi câştigat*** *meciul* (vs *bucuria* ***de a câştiga***); *A venit fără* ***a fi fost*** *invitat*; *Înainte de* ***a fi fost*** *doctor, a lucrat într-o mină.*

Timpurile verbale pot exprima şi diferenţe *aspectuale*. În limba română, categoria *timpului* şi cea a *aspectului* se exprimă solidar.

2.2. *Categoria aspectului*

Aspectul prezintă schimbarea de stare desemnată de verb din punctul de vedere al desfăşurării sale, care poate fi văzută:

- ca un eveniment unic, de obicei de scurtă durată (= *aspect punctual* sau *momentan*), sau ca aflat în desfăşurare, într-un interval mai îndelungat (= *aspect durativ* sau *continuu*):

Maria ***deschide*** *uşa.* [= acţiune, *aspect punctual*]
Cade *o frunză.* [= eveniment, *aspect punctual*]
Maria ***se plimbă*** *prin parc.* [= activitate, *aspect durativ*]
Plouă. [= proces, *aspect durativ*]

- ca încheiată (= *aspect perfectiv*) sau neîncheiată (*aspect imperfectiv*):

A căzut *o frunză.* [= *aspect perfectiv*]
Mă uitam la frunza care ***cădea.*** [= *aspect imperfectiv*]

- ca petrecându-se o singură dată sau ca repetându-se (= *aspect iterativ*):

A închis *ochii, speriat de lumină.*
Închidea *mereu ochii, supărat de lumină.* [= *aspect iterativ*]

- ca fiind în pregătire (*aspect prospectiv*), în curs de a începe (*aspect incoativ*), în desfăşurare (aspect *continuativ*) sau în curs de încheiere (aspect *terminativ*):

*Afară **stă să plouă**. [= aspect prospectiv]*
*Ana **începe să mănânce**. [= aspect incoativ]*
*Solistul **continuă să cânte**. [= aspect continuativ]*
*Acum **termină de cântat**. [= aspect terminativ]*

> ⓘ Alte trăsături aspectuale sunt nerelevante în română, dar marcate în alte limbi, în care se constată prezenţa *aspectului progresiv* (exemplu: *cântă tot mai încet*), *a aspectului rezultativ* (*a construit casa*) etc.

Aspectualitatea se indică, în mare măsură, prin mijloace lexicale: prin construcţii cu verbe având sens aspectual, care alcătuiesc împreună cu verbul principal un predicat complex (a), prin circumstanţiale (b) şi prin particule adverbiale (sau semiadverbe) (c):

(a) ***Continuă să vorbească.***
(b) *Vorbeşte **mai departe / în continuare**, fără să-i pese.*
(c) ***Tot mai** vorbeşte?*

> 🕮 Gramaticile româneşti mai vechi nu includeau aspectul între categoriile verbului, deoarece în română acesta nu este marcat cu mijloace gramaticale specifice (nu există, de exemplu, ca în alte limbi, morfeme gramaticale pur aspectuale). Valorile aspectuale ale verbului erau doar amintite în descrierea timpurilor verbale, iar adverbele şi semiadverbele cu sens aspectual erau incluse în clasele semantice ale temporalelor sau ale modalelor. Semiadverbul *mai* (în sensul său continuativ: *Mai aşteptăm puţin*) este un marcator *aspectual,* care nu poate fi calificat ca (semi)adverb *de timp* sau *de mod*; de fapt, aspectul reuneşte ideea de timp şi pe cea de mod, pentru că se referă la *modul* de desfăşurare a unei acţiuni în *timp.*

Timpurile verbale marchează în limba română doar anumite valori aspectuale: aspectul *perfectiv / imperfectiv*, aspectul *momentan / durativ* şi aspectul *iterativ.* Mijloacele de marcare a aspectului interferează cu trăsăturile aspectuale inerente ale sensului lexical al verbului. Verbele pot fi preponderent durative (*a rătăci, a creşte, a aştepta*) sau punctuale (*a apărea, a adormi*). Apariţia lor la timpuri durative sau punctuale întăreşte sau contrazice semnificaţia primară, creând efecte de sens contextuale.

2.3. *Timpurile indicativului*

Indicativul are serii de forme specializate pentru ***prezent***, ***trecut*** (*perfect simplu, perfect compus, imperfect, mai-mult-ca-perfect*) şi ***viitor*** (*viitor simplu, viitor anterior, viitor în trecut*).

> ⓘ Viitorul are, pe lângă valori temporale, şi valori modale, pentru că se referă la stări de lucruri încă nerealizate, iar enunţul cu verb la viitor nu este o simplă aserţiune, ci, adesea, un act de promisiune, de avertizare etc.

Formele temporal-aspectuale ale indicativului românesc sunt simple, sintetice (cu sufixe şi desinenţe: *dorm, dormii, dormeam, dormisem*) şi compuse, analitice (cu auxiliare şi alte morfeme nelegate: *am dormit, voi dormi, voi fi dormit, o să dorm, am să dorm*). Timpuri absolute sunt prezentul, perfectul simplu, perfectul compus şi viitorul simplu; timpuri relative (de relaţie) sunt imperfectul, mai-mult-ca-perfectul, viitorul anterior şi viitorul în trecut. Majoritatea timpurilor absolute pot avea şi folosiri relative, în anumite condiţii (de exemplu, în propoziţii subordonate).

2.3.1. *Prezentul*

• **Forme**

Prezentul indicativului este format cu sufix şi desinenţe. Sufixul se ataşează radicalului şi indică simultan modul indicativ şi timpul prezent; este urmat de desinenţele care indică numărul şi persoana.

Sufixul de ***indicativ prezent*** este, în funcţie de subclasa de verbe, *-a* (care se realizează şi în varianta *-ă*), *-e* , *-i* şi *-î/â: ascultăm, ascultaţi; vedem, vedeţi; mergem, mergeţi; dormim, dormiţi; coborâ,m coborâţi.* Sufixul apare doar la persoanele 1 şi a 2-a plural; în rest, se consideră că verbele au un *sufix zero* (marcat Ø): acesta nu are o realizare, un corp fonetic, dar chiar absenţa lui este o marcă a indicativului prezent. Accentul cuvântului cade pe sufix la toate verbele, cu excepţia celor cu infinitivul în *-e,* la care accentul rămâne fixat pe radical (*mérge – mérgem, mérgeţi*).

Verbele cu infinitivul în *-a* se împart în două clase, după cum primesc sau nu un sufix suplimentar de indicativ prezent, *-ez-*, care apare la celelalte persoane (1, a 2-a, a 3-a singular şi a 3-a plural). Verbele cu infinitivul în *-i* se împart în două clase, după cum primesc sau nu sufixul suplimentar *-esc-* la persoanele 1, a 2-a, a 3-a singular şi a 3-a plural. Verbele în *-î* au tot două clase, în funcţie de prezenţa sau de absenţa sufixului suplimentar *-ăsc-*.

ⓘ Sufixul *-ez-* se realizează în varianta *-eaz-* la persoana a 3-a singular şi plural. Sufixul *-esc-* se realizează în varianta *-eşt-* la persoana a 2-a singular şi la persoana a 3-a singular. Sufixul *-ăsc-* se realizează în varianta *-ăşt-* la persoana a 2-a singular şi la persoana a 3-a singular.

În seria formelor de prezent, accentul este mobil, deplasându-se de pe radical (atunci când sufixul e zero) pe sufix (atunci când acesta există): *ascúltă – ascultáţi.* Verbele conjugate cu *-ez-* sau *-esc-* au sufix la toate persoanele, deci accentul este stabil (pe sufix).

La sufix se ataşează desinenţele (care indică persoana şi numărul). Desinenţele specifice indicativului prezent sunt:

1 sg. -Ø (*văd*), realizat şi ca **-u** (*aflu*)
2 sg. **-i** (vocalic, ca în *afli*, semivocalic, ca în *tai* sau devocalizat, ca în *vezi*)
3 sg. **-ă** (*află*) sau **-e** (*vede*)
1 pl. **-m** (*vedem*)
2 pl. **-ţi** (cu *i* devocalizat: *aflaţi*)
3 pl. -Ø (*văd*), **-ă** (*află*), **-e** (*taie*).

Repartizarea desinenţelor la indicativ prezent creează anumite **omonimii** (forme gramaticale identice), care contribuie la constituirea subclaselor de verbe (vezi *infra,* **Clasificarea flexionară a verbului, 1.**).

Verbele cu infinitivul în *-a* au aceeaşi formă pentru persoana a 3-a singular şi a 3-a plural: *el ascultă – ei ascultă*. Aceeaşi omonimie o au, din motive fonetice (sau care ţin de evoluţia formei lor) verbele în *-î* fără sufix suplimentar – *el coboară – ei coboară* – şi o clasă restrânsă de verbe în *-i*: *el suie – ei suie*. Toate celelalte clase de verbe au omonimia 1 singular = 3 plural: *eu văd – ei văd, eu merg – ei merg, eu dorm – ei dorm, eu citesc – ei citesc, eu urăsc – ei urăsc.*

ⓘ În plus, din raţiuni fonetice, pot apărea şi alte omonimii, de exemplu, între persoana 1 singular şi a 2-a singular: *eu tai – tu tai, eu sui – tu sui*. Şi verbul *a continua*, pentru care se admitea doar forma de persoana 1 singular *continuu*, are, în conformitate cu DOOM$_2$, omonimia *eu continui – tu continui.*

Clase de verbe	Suf. de ind. prez.	Suf. supl. ind. prez.	Desinenţe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: indicativul prezent	
verbele cu infinitivul în *-a*, fără *-ez-*	-a-	–	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	mobil (pe radical / pe sufix)	*a asculta*	*ascult* *asculţi* *ascultă*	*ascultăm* *ascultaţi* *ascultă*
verbele cu infinitivul în *-a*, cu *-ez-*	-a-	-ez-	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	fix (pe sufix)	*a lucra*	*lucrez* *lucrezi* *lucrează*	*lucrăm* *lucraţi* *lucrează*
verbele cu infinitivul în *-ea*	-e-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	mobil (pe radical / pe sufix)	*a vedea*	*văd* *vezi* *vede*	*vedem* *vedeţi* *văd*
verbele cu infinitivul în *-e*	-e-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe radical)	*a merge*	*merg* *mergi* *merge*	*mergem* *mergeţi* *merg*
verbele cu infinitivul în *-i*, fără *-esc-*	-i-	–	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	mobil (pe radical / pe sufix)	*a dormi*	*dorm* *dormi* *doarme*	*dormim* *dormiţi* *dorm*
verbele cu infinitivul în *-i*, fără *-esc-*, cu omonimii suplimentare	-i-	–	-Ø, -Ø, -e, -m, -ţi, -e	mobil (pe radical / pe sufix)	*a sui*	*sui* *sui* *suie*	*suim* *suiţi* *suie*
verbele cu infinitivul în *-i*, cu *-esc-*	-i-	-esc-	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe sufix)	*a citi*	*citesc* *citeşti* *citeşte*	*citim* *citiţi* *citesc*
verbele cu infinitivul în *-î*, fără *-ăsc-*	-î-	–	-Ø, -i, -ă, -m, -ţi, -ă	mobil (pe radical / pe sufix)	*a coborî*	*cobor* *cobori* *coboară*	*coborâm* *coborâţi* *coboară*
verbele cu infinitivul în *-î*, cu *-ăsc-*	-î-	-ăsc-	-Ø, -i, -e, -m, -ţi, -Ø	fix (pe sufix)	*a urî*	*urăsc* *urăşti* *urăşte*	*urâm* *urâţi* *urăsc*

În formele de prezent apar şi alternanţe fonetice.

ⓘ Alternanţele fonetice sunt transformări ale unor sunete (din radical sau sufix) în sunete sau grupuri fonice relativ apropiate, produse în cursul flexiunii sau al derivării, sub influenţa imediată sau la distanţă a sunetelor din jur şi în funcţie de poziţia accentuată sau neaccentuată. Alternanţele sunt consonantice (*t/ţ, s/ş*) sau vocalice (*ă/a, o/oa*).
Verbele româneşti nu sunt clasificate şi în funcţie de alternanţe. În învăţarea limbii române ca limbă străină, alternanţele vocalice aduc o dificultate suplimentară. Prezentul verbelor de mai jos, făcând parte din aceeaşi clasă (verbe cu infinitivul în *-a* şi fără *-ez-* prezintă diferenţe în radical:

e/ea: *plec – pleci – pleacă – plecăm ...*
ă/e/a: *învăţ – înveţi – învaţă – învăţăm ...*
o/oa/u: *port – porţi – poartă – purtăm ...*

Alternanţele consonantice sunt destul de regulate, sistematice. Orice verb cu radicalul terminat în *-t-*, indiferent de clasa căreia îi aparţine, va schimba la persoana a 2-a singular pe *t* în *ţ*, sub influenţa desinenţei *-i* (*pot – poţi*), aşa cum în flexiunea nominală desinenţa de plural *-i* schimbă obligatoriu finala *t* în *ţ* (*cot – coţi*).
Alternanţele vocalice din radical sunt, în cea mai mare parte, nesistematice. Verbe cu formă asemănătoare pot avea sau nu astfel de alternaţe: *spăl – speli – spală* vs *sper – speri – speră*.

Inventarul verbelor cu sau fără *-ez-*, cu sau fără *-esc-* nu este clar delimitat: acelaşi verb poate oscila între cele două tipuri de conjugare, având prezentul cu sau fără sufixul suplimentar. Unele verbe s-au specializat (*manifest* „arăt" / *manifestez* „merg la manifestaţie"), altele nu. DOOM$_2$ admite variaţia liberă pentru unele verbe (*anticipă / anticipează, cheltuie / cheltuieşte*).

- **Valori temporale**
  - Prototipic, prezentul verbului se referă la un interval de timp (mai mare sau mai mic), care include momentul comunicării (a); uneori chiar coincide cu el (b):

(a) ***Locuiesc** de zece ani aici, **Am** un câine (de un an), **Sunt** student (pentru încă doi ani).*
(b) *Acum **vorbesc** cu tine şi te **privesc** drept în ochi.*

  - Prin valoarea sa prototipică, prezentul este un timp *deictic*, care trimite la situaţia de comunicare (vezi **Deixisul, 2.1.**).
  - Intervalul care include prezentul poate fi foarte extins. *Prezentul atemporal* nu intră în opoziţie cu alte timpuri, ci se referă, în enunţuri descriptive sau generice, la stări de lucruri prezentate ca eterne sau indiferente faţă de timp:

*Luna **este** satelitul Pământului.*
*Triunghiul **are** trei laturi.*
*Oamenii **sunt** animale ciudate.*

🕮 Pentru acest tip de prezent, care nu se depărtează foarte mult de valoarea prototipică, s-au propus mai multe etichete: *prezent gnomic, etern, descriptiv* etc.

○ Prezentul românesc are o folosire specială, deviantă în raport cu valoarea prototipică, atunci când reperul său nu mai este momentul enunţării, ci un interval următor acestuia:

*Mâine **plec** la Ploieşti.*

În acest caz, prezentul este echivalent cu viitorul. *Prezentul cu valoare de viitor* adaugă valorii temporale o valoare modală, de certitudine.

○ Din prezentul cu valoare de viitor s-a dezvoltat un *prezent cu valoare modală de imperativ.* Acesta presupune o intonaţie diferită e enunţului:

*Mâine **pleci** la Ploieşti!*

○ *Prezentul narativ* (sau *istoric*) apare în situaţia în care reperul prezentului nu mai este momentul enunţării, ci un moment din trecut. Folosirea prezentului are în acest caz un rol stilistico-pragmatic, de actualizare a unei perspective interioare asupra faptelor narate.
Prezentul narativ se foloseşte atât în comunicarea curentă, cât şi în literatură, în relatări jurnalistice, istorice etc.:

(a) *Ne-**ntâlnim** la colţ, eu îi **arăt** ce am luat, şi el **zice**: Asta?* [Reper: intervalul din trecut la care se referă naraţiunea]
(b) *Napoleon **se naşte** în 1869.* [Reper trecut: 1869]

Prezentul narativ nu se confundă în mod normal cu prezentul prototipic (deictic), pentru că în contextul discursiv reperul trecut este, ca în exemplele de mai sus, presupus (a) sau chiar indicat explicit (b).

○ *Prezentul în subordonare.* În propoziţii subordonate, prezentul este, în general, folosit *relativ*, raportându-se la intervalul temporal indicat de verbul regent. Reperul prezentului relativ poate fi plasat în trecut (a) sau în viitor (b):

(a) *Acum un an mi-<u>a spus</u> că **se simte** cam obosit.*
(b) *<u>Vom vedea</u> ce **e** de făcut.*

În exemplele de mai sus, este vorba de un prezent în trecut (concomitent cu momentul din trecut al enunţării relatate), respectiv de un prezent în viitor. E posibil ca intervalul la care se referă prezentul relativ să includă şi momentul enunţării (*Acum un an mi-a spus că **e bolnav** şi, din păcate, de atunci boala s-a agravat*), dar, în sine, folosirea timpului prezent nu oferă nicio indicaţie în acest sens.

• **Valori aspectuale**
Prezentul indicativului este compatibil cu oricare dintre valorile aspectuale *durativ, punctual,* şi *iterativ.* Totuşi, chiar condiţia de concordanţă cu momentul enunţării arată că prezentul (deictic) manifestă o anume afinitate cu aspectul *durativ* şi o anume incompatibilitate cu aspectul *perfectiv.*

Doar sensul verbului şi mărcile aspectuale din context pot clarifica valoarea aspectuală:

Se uită *la televizor de azi-dimineaţă.* [durativ]
Tresare*, apoi deodată* ***ridică*** *receptorul.* [punctual]
Deschide şi închide *uşa de zeci de ori pe zi.* [iterativ]

Succesiunea de enunţuri cu verbe la prezent poate marca progresia temporală, deplasând treptat reperul temporal, dar poate şi stabili relaţii de parţială simultaneitate, prin referirea la un interval mai larg:

Iese *pe stradă* [T1]. *Cerul* ***e*** *senin* [interval care cuprinde T1]. ***Se îndreaptă*** *către parc* [T2]. ***Ajunge*** *la lac* [T3]. ***E*** *o zi frumoasă* [interval care cuprinde T1, T2, T3]

2.3.2. *Timpurile trecutului*

Timpurile verbale care se referă la zona temporală anterioară momentului enunţării sunt *perfectul compus, perfectul simplu, imperfectul* şi *mai-mul-ca-perfectul. Perfectul compus* şi *perfectul simplu* au valori temporal-aspectuale asemănătoare, dar utilizări diferite. Ambele forme de *perfect* se diferenţiază de *imperfect* prin valorile lor aspectuale şi de *mai-mult-ca-perfect* pentru că acesta este un timp relativ, al retrospecţiei (al „întoarcerii în timp").

2.3.2.1. Perfectul compus

- **Forme**

Perfectul compus se formează din auxiliarul *a avea* (forma redusă) şi participiul verbului (neacordat):

am venit	*am venit*
ai venit	*aţi venit*
a venit	*au venit*

Ca auxiliar, verbul *a avea* are toate formele reduse la o silabă: în locul formelor „pline" ale verbului *a avea – are, avem, aveţi –*, auxiliarul are formele monosilabice *a, am, aţi*.
Regional, auxiliarul are la persoana a 3-a formele *o/or.* (el) *o venit*, (ei) *or venit*.
În limba veche, auxiliarul putea fi postpus participiului: *venit-au*. Forma *au* era comună persoanei a 3-a singular şi plural (*venit-au domnul, venit-au turcii*).
Între auxiliar şi participiu se pot intercala foarte puţine elemente: câteva semiadverbe (*mai, cam, şi, tot*): *a mai venit, a cam uitat.*
Perfectul compus nu are neregularităţi: singurele diferenţe între clasele de verbe provin de la formele diferite de participiu. Sufixele de participiu sunt *-at, -ut, -it, -ît* şi *-s*.

> ⓘ Formele de participiu pot avea şi unele variaţii în radical (alternanţe fonetice), în raport cu forma de infinitiv: *văzut* (*a vedea*), *făcut* (*a face*) etc.

Clase de verbe – verbe cu infinitivul în:	Sufixul de participiu	Exemple: infinitiv	Exemple: perfect compus
-a	-at	*a asculta*	*am ascultat*
-ea	-ut	*a vedea*	*am văzut*
-e (cu participiul în -ut)	-ut	*a face*	*am făcut*
-e (cu participiul în -s)	-s	*a merge*	*am mers*
-e (cu participiul în -t)	-t, -pt	*a rupe, a frige*	*am rupt, am fript*
-i	-it	*a dormi*	*am dormit*
-î	-ît	*a coborî*	*am coborât*

Din tabelul de mai sus se poate observa că sufixul de participiu are o formă regulată, previzibilă, pentru majoritatea verbelor (fiind alcătuit din sufixul de infinitiv + **t**); verbele în *-e*, puţine, moştenite, se împart în subclase de conjugare tocmai în funcţie de formele lor speciale de participiu (şi de perfect simplu).

• **Valori temporale**
Perfectul compus este timpul trecut cel mai folosit, în română, pentru a desemna acţiunea sau starea care precedă momentul vorbirii, fără raportare la alte repere temporale.
Distanţa în timp faţă de momentul vorbirii este indiferentă:

*Dan **a venit** de cinci minute şi te aşteaptă.*
*Basarab I **a trăit** acum şapte sute de ani.*

Perfectul compus este, în mod prototipic, un timp *deictic* (raportat la situaţia de enunţare). De aceea, el nu se foloseşte în naraţiunile ficţionale, în enunţurile care, în mod voit, nu au un locutor marcat în text (vezi, mai jos, ***perfectul simplu***).
Perfectul compus este, tot în mod prototipic, un timp *absolut*, care nu se raportează la alte repere temporale în afara prezentului situaţiei de comunicare.

○ În anumite situaţii, perfectul compus poate fi folosit *non-deictic* şi *relativ*.
– În combinaţie cu alte mărci temporale (circumstanţiale de timp), perfectul compus poate indica, mai ales în limba vorbită, (a) o acţiune anterioară altei acţiuni trecute, într-o retrospecţie; (b) o acţiune anterioară unei acţiuni viitoare sau (c) o acţiune sau o stare trecută simultană alteia:

(a) *A găsit ieri scrisoarea. **A pierdut**-o acum o săptămână.*
(b) *O să merg la Ploieşti şi, când **am terminat** treaba, o să mă întorc.*
(c) *Te-am căutat ieri la prânz. Unde-**ai fost**?*

Perfectul compus preia, în asemenea contexte, rolul mai-mult-ca-perfectului (a), al viitorului anterior (b) şi al imperfectului (c).

○ În subordonare (mai ales faţă de verbe de declaraţie), perfectul compus este adesea folosit ca timp relativ, indicând un interval de timp trecut, anterior momentului trecut evocat de verbul de declaraţie:

*Mi-a spus că te-**a aşteptat** două ore în ploaie.*

○ În conversaţie, în limbajul familiar, perfectul compus poate avea o utilizare specială, de anticipare: vorbitorul indică hotărârea sa de a îndeplini foarte rapid o acţiune prin formularea la perfect compus (ca şi când acţiunea s-ar fi realizat deja): *Gata, am plecat!*

- **Valori aspectuale**

Perfectul compus are (aşa cum arată şi denumirea sa) o valoare aspectuală *perfectivă*, indicând o acţiune sau o stare încheiată:

Au ajuns *la Sinaia.* ***Au stat*** *pe iarbă şi* ***au mâncat****. La plecare,* ***au strâns*** *gunoiul.*

Perfectul compus este preponderent *punctual,* rezumând o desfăşurare în timp (a), dar, în funcţie de context, este compatibil şi cu aspectul *durativ* (b):

(a) ***Am citit*** *cartea.*
(b) ***Am citit*** *din carte timp de două ore.*

Succesiunea de verbe la perfect compus poate indica o succesiune de acţiuni (c), dar acest lucru nu este obligatoriu, pentru că unele enunţuri pot avea sens sintetic, rezultativ (d):

(c) ***Am ajuns*** *acolo.* [T1] ***Am văzut*** *dezastrul.* [T2] ***Am chemat*** *poliţia.* [T3].
(d) ***Am ajuns*** *acolo pe la prânz.* [T1] ***A fost*** *o zi teribilă.* [Tn – care include T1]

2.3.2.2. Perfectul simplu

- **Forme**

Perfectul simplu este o formă verbală alcătuită din radicalul la care se ataşează sufixul specific (**-a-, -u-, -se-, -i-, -î-**) şi desinenţele **-i, -şi, -Ø, -răm, -răţi, -ră**). Desinenţele de plural sunt analizabile într-un component care transmite semnificaţia de număr (**ră**) şi unul care indică numărul şi persoana (**-m, -ţi, -Ø**).
Radicalul perfectului simplu poate fi uşor diferit (prin alternanţe) de cel al infinitivului, dar este identic cu cel al participiului: ***văzui – a vedea – văzut.***

Clase de verbe	**Sufixul de perfect**	**Desinenţe**	**Accent**	**Exemple: infinitiv**	**Exemple: perfect simplu**	
verbe cu infinitivul în -a	-a-	-i -şi -Ø -răm (ră+m) -răţi (ră+ţi) -ră (ră+Ø)	pe sufix	*a pleca*	*plecai* *plecaşi* *plecă*	*plecarăm* *plecarăţi* *plecară*
verbe cu infinitivul în -ea	-u-			*a vedea*	*văzui* *văzuşi* *văzu*	*văzurăm* *văzurăţi* *văzură*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -ut	-u-			*a face*	*făcui* *făcuşi* *făcu*	*făcurăm* *făcurăţi* *făcură*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -s	-se-		pe sufix la pers. 1 sg. şi 2 sg.; pe radical la celelalte pers.	*a merge*	*mersei* *merseşi* *merse*	*merserăm* *merserăţi* *merseră*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -t	-se-			*a frige*	*fripsei* *fripseşi* *fripse*	*fripserăm* *fripserăţi* *fripseră*
verbe cu infinitivul în -i	-i-		pe sufix	*a dormi*	*dormii* *dormişi* *dormi*	*dormirăm* *dormirăţi* *dormiră*
verbe cu infinitivul în -î	-î-			*a coborî*	*coborâi* *coborâşi* *coborî*	*coborârăm* *coborârăţi* *coborâră*

• **Valori temporale**

Perfectul simplu desemnează, ca şi perfectul compus, acţiunea sau starea încheiată în trecut. În limba actuală, perfectul simplu are două folosiri independente şi destul de diferite: ca timp narativ, ficţional, în limba literară, şi ca timp trecut (chiar recent, folosit pentru evenimente desfăşurate în ultimele 24 de ore) în limba populară regională.

○ În limba standard, perfectul simplu nu se mai foloseşte în conversaţie, în situaţii în care să se raporteze la momentul comunicării – ci este doar un *timp narativ ficţional*, al naraţiunii „fără narator", impersonale. Ca timp ficţional, perfectul simplu se foloseşte în cea mai mare măsură la persoana a 3-a:

*Prinţul **văzu** un glob de foc.*
*– Ce cauţi aici? – îl **întrebă** dragonul.*

În asemenea contexte, nici nu se poate pune problema unei distanţe în timp, pentru că nu există raportare la vreun moment al vorbirii.

ⓘ Naraţiunea la perfectul simplu se foloseşte şi în textele istorice şi, mai rar, în cele jurnalistice „ficţionalizate".

Perfectul simplu ficţional este un timp *absolut*, care nu se raportează la alte repere temporale decât la cel al unui prezent neprecizat.

○ În limba populară, perfectul simplu are un statut diferit în funcţie de zona geografică: în majoritatea graiurilor, a ieşit cu totul din uz, fiind înlocuit cu perfectul compus. În unele zone se mai foloseşte sporadic, iar în Oltenia este foarte frecvent, cu o valoare specială, de trecut recent (pentru evenimente petrecute în ultimele ore sau în ziua precedentă). Cu această valoare, perfectul simplu se foloseşte mult în conversaţie şi apare frecvent la persoana 1 şi a 2-a:

– Unde fuseşi?
– Mă dusei până la moară.

ⓘ Pentru mulţi vorbitori nativi de română, perfectul simplu este o formă învăţată târziu, în şcoală sau prin lecturi.

○ Ca timp narativ ficţional, perfectul simplu are particularitatea de a nu se putea folosi în subordonare faţă de verbe de declaraţie (**Spuse că fu plecat*) şi de a nu avea valori de timp relativ.

• **Valori aspectuale**

○ Perfectul simplu are (ca şi perfectul compus) o valoare aspectuală *perfectivă*, indicând o acţiune sau o stare încheiată:

***Ajunse** acasă. **Citi** scrisoarea care îi fusese adusă.*

○ Perfectul simplu are o valoare aspectuală mai netă decât a perfectului compus, ca formă preponderent *punctuală* (a), potrivită pentru verbele cu sens momentan (de acţiune sau eveniment). Se poate folosi şi pentru a rezuma activităţi şi stări (b_1), dar

această valoare este, de obicei, susținută de prezența unor circumstanțiale specifice; în absența acestora, folosirea perfectului simplu este neobişnuită (b_2):

(a) ***Începu** să plouă. Ana își **deschise** umbrela.*
(b) ***Stătură** pe iarbă <u>două ore</u>. El **citi** <u>mai departe</u>.*
(b') ***Ajunseră** la malul apei. ?**Stătură** pe iarbă.*

o Perfectul simplu face să progreseze acțiunea, în măsura în care succesiunea de verbe la perfect simplu indică o succesiune de evenimente, într-un mod mult mai clar decât o face perfectul compus:

[***Se auzi** un zgomot ciudat.*]$_{T1}$ [***Deschise** uşa.*]$_{T2}$
[***Deschise** uşa.*]$_{T1}$ [***Se auzi** un zgomot ciudat.*]$_{T2}$

2.3.2.3. Imperfectul

• **Forme**

Imperfectul este o formă verbală în care la radical se ataşează sufixul specific (**-a-** sau **-ea-**) şi desinențele **-m, -i, -Ø, -m, -ţi, -u**).

Radicalul imperfectului este identic cu cel al infinitivului: ***vedeam** – a **vedea**.*

Clase de verbe	Sufixul de imperfect	Desinențe	Accent	Exemple: infinitiv	Exemple: imperfect	
verbele cu infinitivul în *-a, -î*	-a-	-m -i -Ø	pe sufix	*a asculta* *a coborî*	*ascultam* *ascultai* *asculta*	*ascultam* *ascultați* *ascultau*
verbele cu infinitivul în *-ea, -e, -i*	-ea-	-m -ţi -u		*a vedea* *a merge* *a dormi*	*vedeam* *vedeai* *vedea*	*vedeam* *vedeați* *vedeau*

Verbele al căror radical se termină în **-i-** primesc (din rațiuni fonetice) sufixul **-a-**, chiar dacă aparțin claselor care ar trebui să formeze imperfectul cu sufixul **-ea-**: *a se sfii* ($sfi_{\text{radical}}+i_{\text{sufix de infinitiv}}$) – *mă sfiam* ($sfi_{\text{radical}}+a_{\text{sufix}}+m_{\text{desinență}}$); *a scrie – scriam*. Toate verbele cu infinitivul în **-ui, -ăi, -îi** primesc sufixul **-a-**: *suiam, chiuiam* etc., ca şi *a şti* (*ştiam*)

• **Valori temporale**

Imperfectul este un timp *relativ*, care se raportează la prezent (față de care este plasat în trecut), dar şi la un alt reper din trecut. Din punct de vedere temporal, imperfectul se poate caracteriza ca timpul unei acțiuni sau stări trecute, care este parțial simultană cu un anumit reper. Reperul poate fi indicat de un circumstanțial – adverb (a) sau propoziție temporală (b) – sau de un enunț cu alt verb (c):

(a) [*Atunci*]$_{\text{reper în intervalul T}}$ ***erai***$_{\text{stare în intervalul T}}$ *mai înțelegător.*
(b) *Ana **dormea***$_{\text{stare în intervalul T}}$ [*când a sunat telefonul*]$_{\text{reper în intervalul T}}$
(c) [*Am ieşit pe terasă.*]$_{\text{reper}}$ *Soarele **răsărea***$_{\text{eveniment în intervalul T}}$

În propoziții subordonate față de un verb de declarație, acesta fixează reperul temporal:

Mi-a spus că era supărat.

În literatură, imperfectul este adesea timpul perspectivei interioare a personajului, un „prezent în trecut" al monologului interior relatat în stil indirect liber. Semnalul acestui artificiu literar poate fi combinarea imperfectului cu adverbul *acum* (care semnalează perspectiva interioară): ***Acum își amintea** totul cu precizie.*
Imperfectului nu-i sunt caracteristice valorile temporale, ci cele aspectuale.

- **Valori aspectuale**

○ Imperfectul este mai mult un mijloc de indicare a aspectului în trecut, decât un timp propriu-zis. Valoarea sa prototpică este de a marca aspectul *durativ*, desfășurarea unui proces.
Acțiunea sau starea este prezentată în desfășurare, într-un interval care cuprinde și reperul imperfectului.

📖 În tradiția gramaticală, imperfectul era prezentat ca „timpul unei acțiuni neterminate": această formulă, inexactă în esență (prin raportare la prezent, acțiunea trecută este, de obicei, terminată), exprimă, de fapt, caracterul aspectual – continuu, durativ – al imperfectului. Acțiunea este „neterminată" doar din punctul de vedere al reperului interior: *Ieri, la ora două noaptea, tu spălai vasele.*

Dată fiind valoarea sa aspectuală, imperfectul apare mai ales cu verbe cu sens durativ (de stare, activitate sau proces) etc. (a). Verbele cu sens punctual pot căpăta la imperfect valori stilistice speciale: sugerează perspectiva din interior asupra unei acțiuni „date cu încetinitorul" (b).

(a) *Afară **ploua**, iar tu **stăteai** în casă și **citeai**.*
(b) ***Deschidea** ușa încet, cu teamă.*

○ Imperfectul poate exprima și aspectul *iterativ*, indicând faptul că o acțiune se repetă în intervalul de referință:

***Deschidea** și **închidea** ușa de mai multe ori pe zi.*

Succesiunea de verbe la imperfect nu indică, de obicei, o progresie a narațiunii. De obicei, imperfectul creează cadrul descriptiv pe care se proiectează acțiunile propriu-zise.

- **Valori modale**

Imperfectul, deși dezvoltat în interiorul modului indicativ, are și unele valori modale.
○ Imperfectul poate exprima irealitatea, fiind echivalent cu un condițional trecut, contrafactiv, în construcții condiționale ipotetice (ireale):

*Dacă **veneai** la petrecere, îți **povesteam** totul.*

○ Așa-numitul „imperfect al jocului" este folosit de copii, în atribuirea rolurilor și a acțiunilor din joc:

*Acum eu **eram** monstrul și tu **veneai** cu extratereștrii.*

○ Imperfectul atenuării apare în formule de politețe, pentru a minimaliza o cerere:

***Voiam** să vă întreb ceva.*

2.3.2.4. Mai-mult-ca-perfectul

Mai-mult-ca-perfectul este un timp tipic *de relaţie*, folosit atât în comunicarea curentă, cât şi în naraţiunea literară. Din punctul de vedere al formei, este un timp sintetic, format cu sufixe şi desinenţe.

- **Forme**

Mai-mult-ca-perfectul este o formă verbală în care la radicalul identic cu al participiului şi al perfectului simplu se ataşează un sufix cu două componente, una diferită după clasele de verbe şi identică cu sufixul perfectului simplu (**-a-**, **-u-**, **-se-**, **-i-**) şi una comună (**-se-**), precum şi desinenţele **-m**, **-şi**, **-Ø**, **-răm**, **-răţi**, **-ră** (dintre care doar prima este diferită de a perfectului simplu).

Desinenţele de plural sunt la rândul lor analizabile, ca şi la perfectul simplu, într-un component care transmite semnificaţia de număr (**-ră-**) şi unul care indică numărul şi persoana (**-m**, **-ţi**, **Ø**).

Aşadar, din punct de vedere formal, mai-mult-ca-perfectul este un timp fără neregularităţi, care diferă de perfectul simplu doar prin inserarea sufixului **-se-** şi prin desinenţa de persoana 1 singular **-m**.

Clase de verbe	**Sufixul de mai-mult-ca-perfect**	**Desinenţe**	**Accent**	**Exemple: infinitiv**	**Exemple: mai-mult-ca-perfect**	
verbe cu infinitivul în -a	**-a+se-**	-m -şi -Ø -răm (ră+m) -răţi (ră+ţi) -ră (ră+Ø)	pe prima componentă a sufixului	*a pleca*	*plecasem* *plecaseşi* *plecase*	*plecaserăm* *plecaserăţi* *plecaseră*
verbe cu infinitivul în -ea	**-u+se-**			*a vedea*	*văzusem* *văzuseşi* *văzuse*	*văzuserăm* *văzuserăţi* *văzuseră*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -ut	**-u+se-**			*a face*	*făcusem* *făcuseşi* *făcuse*	*făcuserăm* *făcuserăţi* *făcuseră*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -s	**-se+se-**			*a merge*	*mersesem* *merseseşi* *mersese*	*merseserăm* *merseserăţi* *merseseră*
verbe cu infinitivul în -e, cu participiul în -t	**-se+se-**			*a frige*	*fripsesem* *fripseseşi* *fripsese*	*fripseserăm* *fripseserăţi* *fripseseră*
verbe cu infinitivul în -i	**-i+se-**			*a dormi*	*dormisem* *dormiseşi* *dormise*	*dormiserăm* *dormiserăţi* *dormiseră*
verbe cu infinitivul în -î	**-î+se-**			*a coborî*	*coborâsem* *coborâseşi* *coborîse*	*coborâserăm* *coborâserăţi* *coborâseră*

- **Valori temporale**

Mai-mult-ca-perfectul desemnează o acţiune sau stare încheiată înaintea unui reper trecut. Exprimă, aşadar, o anterioritate faţă de momentul enunţării, dar şi faţă de un alt moment din trecut. Ca şi în cazul imperfectului, reperul poate fi implicit sau explicit, indicat de un circumstanţial sau/şi de alt verb:

[*La ora 5*]$_{\text{reper trecut}}$, [*când l-am căutat*]$_{\text{reper trecut}}$, *nu* ***se întorsese*** *încă acasă.*

ⓘ Aşa-zisele folosiri absolute ale mai-mult-ca-perfectului sunt doar situaţii în care reperul este implicit, deductibil din context: *Unde fuseseşi?* [reper: când te-am căutat].

Folosirea mai-mult-ca-perfectului presupune o întrerupere a linearităţii unei naraţiuni, o întoarcere în trecut (retrospecţie) care se asociază adesea cu intenţia de explicare cauzală. Aceeaşi secvenţă poate fi povestită în succesiunea evenimentelor (a), sau prin reveniri cu ajutorul mai-mult-ca-perfectului (b):

(a) *A pierdut adresa. Apoi a rătăcit o oră printre blocurile identice.*
(b) *A rătăcit o oră printre blocurile identice.* ***Pierduse*** *adresa.*

În propoziţii subordonate faţă de un verb de declaraţie, acesta fixează reperul temporal, iar mai-mult-ca-perfectul dezambiguizează raportul dintre acţiuni, indicând în mod clar anterioritatea:

Mi-a povestit că ***fusese*** *plecat din ţară.*

- **Valori aspectuale**

Mai-mult-ca-perfectul are, ca şi perfectul, valoare perfectivă, desemnând acţiuni sau stări încheiate. Ca şi perfectul compus, are o afinitate cu aspectul punctual, dar se poate combina uşor şi cu verbe cu sens durativ (stări, activităţi), cărora le prezintă conţinutul în mod global, rezumativ:

Stătuse *toată ziua pe teren şi apoi* ***dormise*** *bine.*

2.3.3. *Timpurile viitorului*

În zona temporală a viitorului, limba română are două timpuri principale: viitorul propriu-zis şi viitorul anterior, precum şi o perifrază cu valoare de viitor în trecut. Nu există forme specifice care să indice apropierea în timp (viitorul imediat); iminenţa unei acţiuni se poate exprima prin prezentul cu valoare de viitor.

2.3.3.1. Viitorul propriu-zis

Viitorul propriu-zis, numit şi *viitor simplu* sau *viitor I*, este un timp compus care are mai multe serii de forme paralele, echivalente din punct de vedere temporal şi aspectual, dar diferenţiate stilistic.

- **Forme şi uz**

○ *Viitorul standard* este alcătuit dintr-un auxiliar (cu formele *voi, vei, va, vom, veţi, vor*) urmat de forma de infinitiv a verbului: *voi pleca, voi vedea, voi face, voi merge, voi citi, voi coborî.*

○ *Viitorul popular* (tipul *oi pleca*) are în esenţă aceeaşi structură, dar seria de forme a auxiliarului şi-a pierdut consoana iniţială şi a suferit unele transformări fonetice, având formele *oi, ăi* (*ei, îi, ii, oi*), *o, om, ăţi* (*eţi, îţi, oţi*), *or.* Formele de persoana 1 şi a 3-a sunt stabile, în timp ce acelea de persoana a 2-a (mai rar folosite) au multe variante fonetice.

- *Viitorul colocvial* (tipul *o să plec*) este alcătuit din morfemul *o* (invariabil sau cu varianta *or* la plural), urmat de o secvenţă care are structura conjunctivului.
- O altă variantă de *viitor colocvial* (tipul *am să plec*), mai puţin utilizată, este alcătuită din auxiliarul *a avea* (în forme identice cu prezentul verbului plin) şi o secvenţă identică cu conjunctivul.

	1 sg.	2 sg.	3 sg.	1 pl.	2 pl.	3 pl.
Viitorul standard	*voi merge*	*vei merge*	*va merge*	*vom merge*	*veţi merge*	*vor merge*
Viitorul popular	*oi merge*	*ăi/ei/îi/ii/oi merge*	*o merge*	*om merge*	*ăţi/eţi/îţi/oţi merge*	*or merge*
Viitorul colocvial (a)	*o să merg*	*o să mergi*	*o să meargă*	*o să mergem*	*o să mergeţi*	*o/or să meargă*
Viitorul colocvial (b)	*am să merg*	*ai să mergi*	*are să meargă*	*avem să mergem*	*aveţi să mergeţi*	*au să meargă*

ⓘ În limba mai veche, viitorul literar se putea folosi şi cu ordinea componentelor inversată: *veni-va*. Acest tip de inversare s-a păstrat până mai târziu în poezia în stil solemn.

Viitorul literar nu mai este folosit decât foarte rar în comunicarea curentă orală (un dialog în care ar apărea riscă să sune artificial); seria este asociată cu o anumită solemnitate şi cu varianta scrisă a limbii standard.
Viitorul colocvial (a) este cel mai folosit în limba vorbită. Echivalentul său (b) este folosit mai frecvent la persoanele 1 şi a 2-a singular (*am să merg, ai să mergi*), mai rar la celelaltele (*avem să mergem, aveţi să mergeţi* etc.). Auxiliarul său nu este complet gramaticalizat şi întreaga construcţie este o perifrază care păstrează ceva din sensul originar modal („am de mers", „trebuie să merg").

- **Valori temporal-modale**

Din punct de vedere temporal, viitorul propriu-zis este un timp *absolut*, deictic, care are ca reper momentul comunicării.
În subordonare faţă de verbe de declaraţie sau cognitive, viitorul I este folosit ca timp *relativ*. Dacă verbul regent este la trecut, viitorul I se comportă ca viitor în trecut, posterior unui moment trecut; din construcţie nu se poate decide dacă este sau nu posterior şi momentului enunţării:

*Acum un an mi-a spus că **se va muta** în alt oraş.*
[(a) = *între timp s-a mutat;* (b) = *încă nu s-a mutat*]

Viitorul se foloseşte, ca artificiu stilistic, în naraţiuni istorice, tot cu valoare relativă, pentru a indica un punct de vedere intern, raportat la un reper din trecut: *În 1852 **se va naşte** I.L. Caragiale.*
Formele de viitor propriu-zis nu au semnificaţie aspectuală. În schimb, semnificaţia modală este constitutivă viitorului, care exprimă acţiuni ireale, nerealizate.

Viitorul popular (cu o răspândire regională diferită) şi-a specializat în parte formele pentru semnificaţia epistemică (de supoziţie), constituind prezumtivul prezent: cu această valoare a intrat în circulaţia familiară mai largă.

🕮 Unele gramatici conţin consideraţii asupra valorilor modale ale diferitelor forme de viitor (conform cărora, de exemplu, tipul *am să plec* ar exprima o certitudine mai mare decât *oi pleca;* aceste deosebiri nu au fost însă confirmate. E probabil ca în ultimul caz impresia de nesiguranţă să provină din contaminarea între sensul temporal, de viitor, şi cel de prezumtiv.

2.3.3.2. Viitorul anterior

Viitorul anterior, numit şi *viitor II,* este un timp compus, care corespunde viitorului literar (tipul *voi pleca*). Este alcătuit din viitorul auxiliarului *a fi* şi participiul verbului: *voi fi plecat*:

voi fi plecat	*vom fi plecat*
vei fi plecat	*veţi fi plecat*
va fi plecat	*vor fi plecat*

Varianta populară, cu afereză, tipul *oi fi plecat,* nu se mai foloseşte cu valoare de viitor anterior, pentru că s-a specializat ca formă de prezumtiv trecut (vezi *infra,* **2.6.2.**).
Viitorul anterior este un timp *relativ,* care desemnează o acţiune posterioară momentului enunţării, dar anterioară unui reper din viitor:

*Sper că, atunci când vei ajunge tu aici, eu **voi fi terminat** deja romanul.*

Viitorul anterior nu se foloseşte deloc în conversaţia curentă; este un timp livresc, specific scrisului, dar oricum destul de rar (putând fi înlocuit de perfectul compus: *Sper că, atunci când vei ajunge tu aici, eu **am terminat** deja romanul*).
Valoarea aspectuală a timpului este perfectivitatea (acţiunea e prezentată ca încheiată).

2.3.3.3. Viitorul în trecut

Un timp de relaţie insuficient gramaticalizat şi necuprins în gramaticile mai vechi este ***viitorul în trecut***, realizat prin transpunerea în trecut a perifrazei de viitor cu *a avea.* Perifraza de viitor în trecut este alcătuită din verbul *a avea* la imperfect şi o formă identică cu conjunctivul: *aveam să plec.* Valoarea sa este de viitor raportat la un reper din trecut:

*În 1852 **avea să se nască** I.L. Caragiale.*

Şi mai puţin fixată este perifraza echivalentă formată cu verbul a urma: *urma să plec, urma să se nască* etc.

2.4. Timpurile conjunctivului

Conjunctivul are două timpuri, *prezent* şi *perfect.*

2.4.1. *Prezentul conjunctiv*

- **Forme**

Prezentul conjunctivului este alcătuit din morfemul *să*, urmat de o formă verbală foarte apropiată de cea a prezentului indicativ, conținând radical, sufix și desinențe:

$\textit{să}_{\text{morfem specific}}\ \textit{merg}_{\text{radical}} + \textit{e}_{\text{sufix de conjunctiv}} + \textit{m}_{\text{desinență de pers. 1 pl.}}$

Radicalul, sufixele și desinențele de persoanele 1 și a 2-a sunt identice cu cele de la indicativ.

Desinențele specifice conjunctivului prezent sunt cele de persoana a 3-a. Forma diferită – de persoana a 3-a – este identică la singular și la plural: *el / ei să plece*, reprezentând o omonimie generală. Desinențele de persoana a 3-a ale conjunctivului sunt:

-e (*să afle*), la verbele care au ca desinență de persoana a 3-a sg. -ă (*află*);
-ă (*să vadă*), la verbele verbele care au ca desinență de persoana a 3-a sg. -ă (*vede*).

La unele verbele (cu radical terminat în *-i* vocalic sau semivocalic), desinența -ă se schimbă, din motive fonetice, în **-e**, astfel că și la persoana a 3-a singura diferență dintre conjunctiv și indicativ poate fi marca *să*: (*el, ei*) *suie* / *să suie*, (*el*) *scrie* / *să scrie*.

Tabelul de mai jos ilustrează diferențele morfologice dintre conjunctivul prezent și indicativul prezent (de aceea nu cuprinde decât un exemplu de conjugare completă, în rest indicând doar persoana a 3-a).

Clase de verbe	**Desinențe**	**Accent**	**Exemple: infinitiv**	**Exemple: indicativul prezent, pers. 3 sg.**	**Exemple: conjunctivul prezent**
cu infinitivul în *-a*, prima subclasă	-Ø, -i, -e, -m, -ți, -e	mobil (pe radical/ pe sufix)	*a asculta*	*ascultă*	*să ascult* *să ascultăm* *să asculți* *să ascultați* *să asculte* *să asculte*
cu infinitivul în *-a*, a doua subclasă		fix (pe sufix)	*a lucra*	*lucrează*	*să lucreze*
cu infinitivul în *-ea*	-Ø, -i, -ă, -m, -ți, -ă	mobil	*a vedea*	*vede*	*să vadă*
cu infinitivul în *-e*		fix (pe radical)	*a merge*	*merge*	*să meargă*
cu infinitivul în *-i*, fără *-esc*		mobil	*a dormi*	*doarme*	*să doarmă*
cu infinitivul în *-i*, fără *-esc*, cu omonimii suplimentare	-Ø, -Ø, -e, -m, -ți, -e	mobil	*a sui*	*suie*	*să suie*
cu infinitivul în *-i*, cu *-esc-*	-Ø, -i, -ă, -m, -ți, -ă	fix (pe sufix)	*a citi*	*citește*	*să citească*
cu infinitivul în *-î*, fără *-ăsc-*	-Ø, -i, -e, -m, -ți, -e	mobil	*a coborî*	*coboară*	*să coboare*
cu infinitivul în *-î*, *cu -ăsc-*	-Ø, -i, -ă, -m, -ți, -ă	fix (pe sufix)	*a urî*	*urăște*	*să urască*

Pentru că sunt diferențiate de indicativul prezent prin desinență, formele de conjunctiv prezent se pot folosi în propoziții principale și fără marca *să*. De fapt, această posibilitate, mai frecventă în limba veche, s-a păstrat în limba actuală doar în câteva formule cu valoare pragmatică specială: de concesie (*treacă de la mine*), de acceptare (*fie!*), de imprecație (*ducă-se!*) etc.

- **Valori temporale**

Conjunctivul prezent, fie că exprimă caracterul potențial al unei acțiuni, fie că denumește acțiunea, ca un infinitiv, nu are o valoare temporală propriu-zisă. În propoziții principale este echivalent cu un imperativ, mod care nu realizează categoria timpului. Realizabilul nu poate fi însă văzut decât ca posterior unui reper, care poate fi momentul enunțării (folosire *absolută: Să pleci!*) sau un alt moment din trecut sau din viitor (folosire *relativă: I-am spus să plece, Îi voi cere să plece).*
Conjunctivul prezent nu are valori aspectuale proprii; valorile modale au fost descrise *supra*, **1.2.**

2.4.2. *Perfectul conjunctiv*

Conjunctivul perfect (trecut) are o formă unică, pentru toate persoanele, la singular și la plural: este alcătuit din marca de conjunctiv *să*, morfemul invariabil *fi* (provenit din verbul *a fi*) și forma de participiu invariabil (masculin singular) a verbului: (eu, tu, el / ea, noi, voi, ei) *să fi plecat, să fi lucrat, să fi citit* etc.
Este o formă destul de rar folosită, mai frecventă în limba literară scrisă. În anumite structuri condiționale apare și în registrul popular-colocvial:

*Ehei, **să fi avut** eu mai mult timp, altfel ieșea lucrarea!*

Valoarea sa modală tipică este de irealitate, de posibilitate nerealizată; valoarea temporală este de anterioritate față de momentul enunțării. Față de un reper din trecut, acțiunea nerealizată poate fi anterioară (ca în exemplul de mai sus), simultană sau posterioară.
Conjunctivul perfect poate exprima – în construcția *înainte să ...* – și o posibilitate realizată:

*Înainte **să fi venit** tu, nu se întâmplase nimic.*

Conjunctivul perfect nu are valori aspectuale.

2.5. *Timpurile condiționalului*

Condiționalul are două timpuri, *prezent* și *perfect*.

2.5.1. *Prezentul condițional*

Formele condiționalului prezent sunt compuse cu auxiliarul *aș, ai, ar, am, ați, ar* și forma de infinitiv a verbului:

aș pleca	*am pleca*
ai pleca	*ați pleca*
ar pleca	*ar pleca*

Condiţionalul prezent, exprimând o acţiune potenţială, nu are o valoare temporală propriu-zisă. Cu valoare optativă, indică o dorinţă manifestată în prezent; acţiunea vizată s-ar putea realiza în viitor (a). Condiţionalul prezent cu valoare epistemică exprimă o rezervă, o distanţă faţă de adevărul unui fapt prezent:

(a) *Acum* ***aş mânca*** *ceva.*
(b) *Se zice că* ***ar fi*** *la Paris.*

În subordonare, reperul nu mai este momentul enunţării, ci un alt moment exprimat în construcţia regentă: *Ţi-a spus (atunci) că* ***ar mânca*** *ceva, O să-ţi spună (mâine) că* ***ar mânca*** *ceva.*
Condiţionalul prezent nu are valori aspectuale proprii; valorile modale au fost descrise *supra*, **1.3.**

2.5.2. *Perfectul condiţional*

Condiţionalul perfect (trecut) este compus din condiţionalul prezent al verbului *a fi* (auxiliarul + infinitivul *fi*) şi participiul verbului:

aş fi plecat	*am fi plecat*
ai fi plecat	*aţi fi plecat*
ar fi plecat	*ar fi plecat*

Valoarea sa modală este de irealitate, de posibilitate nerealizată. Valoarea temporală este de anterioritate faţă de momentul enunţării. Faţă de un reper din trecut, acţiunea este o posibilitate anterioară (a – primul condiţional) sau posterioară (a – al doilea condiţional). Cu valoare optativă, indică o dorinţă manifestată în trecut (b). Condiţionalul trecut cu valoare epistemică exprimă o rezervă, o distanţă faţă de adevărul unui fapt trecut (c):

(a) *Dacă* ***aş fi piedut*** *trenul,* ***l-aş fi luat*** *pe următorul.*
(b) *Ieri* ***aş fi mâncat*** *ceva.*
(b) *Se zice că* ***ar fi fost*** *la Paris.*

În subordonare, reperul este un alt moment decât prezentul enunţării.

2.6. *Timpurile prezumtivului*

Prezumtivul are două timpuri: *prezent* şi *perfect.*

2.6.1. *Prezentul prezumtiv*

Prezumtivul prezent are două serii de forme: una este identică cu viitorul popular (*oi dormi*), cealaltă este alcătuită din viitorul popular sau literar al auxiliarului *a fi* şi gerunziul verbului (*oi fi dormind / voi fi dormind*).
Ambele serii ale prezumtivului prezent exprimă supoziţia asupra unor fapte desfăşurate într-un interval care include prezentul comunicării:

Acum ***o fi*** *acasă.* ***S-o fi odihnind*** *şi el.*
Oare ***ce-şi va fi închipuind*** *despre noi?*

Prezumtivul prezent nu se folosește ca timp *relativ*, în subordonare față de verbe de declarație.
Din punct de vedere aspectual, prezumtivul prezent preferă verbele cu sens durativ și exprimă imperfectivitatea.

2.6.2. *Perfectul prezumtiv*

Prezumtivul perfect (trecut) este identic cu viitorul anterior, fiind alcătuit din viitorul popular sau literar al auxiliarului *a fi* și participiul verbului (*oi fi dormit / voi fi dormit*).
Prin prezumtivul trecut se exprimă supoziția asupra unor fapte desfășurate în trecut față de momentul comunicării:

*Atunci **o fi fost** acasă. **S-o fi odihnit** și el.*
*Oare ce-**și va fi închipuit** despre noi?*

Nici prezumtivul perfect nu se folosește ca timp *relativ*. Din punct de vedere aspectual, prezumtivul perfect exprimă (prin participiu) perfectivitatea.

3. Persoana și numărul

3.1. Categoria persoanei nu este specifică verbului: ea caracterizează în primul rând pronumele personale. Persoana este o categorie deictică, prin care se indică participanții la actul de comunicare: locutor (persoana 1) și interlocutor (persoana a 2-a). Persoana a 3-a are un statut special (de aceea a fost numită și „non-persoană"): ea indică neparticiparea la actul de comunicare și, în același timp, caracterul de entitate identificabilă. Persoana a 3-a poate avea funcționare *deictică* (indică o persoană sau un obiect prezent în situația de comunicare), dar mai ales *anaforică* (trimite la o entitate care a fost deja menționată).
Verbul marchează prin persoană relația cu subiectul său:

plec (persoana 1 – locutor);
pleci (persoana a 2-a – alocutor).

În limba română nu este necesară exprimarea subiectului printr-un pronume personal (ca în engleză, franceză etc.), astfel încât, de obicei, doar forma verbală indică persoana 1 sau a 2-a a subiectului (situație denumită „subiect inclus").
Verbul marchează prin persoana a 3-a acordul cu un substantiv sau un pronume (*Dan citește, Ea a venit*) sau faptul că subiectul său este:

(a) o entitate identificabilă, care nu participă la comunicare, dar este prezentă în context:
*Vezi cum **se uită** la noi?* = uz deictic (subiect subînțeles)

(b) o entitate identificabilă, deja menționată:
*Ana a plecat la munte. **A mers** cu trenul.* = uz anaforic (subiect subînțeles)

(c) neidentificabil, generic, abstract (propoziție conjuncțională) sau chiar inexistent:
***Se stă** acasă. **E** bine că ați venit. **Plouă**.* = uz impersonal

Persoana a 2-a are frecvent o valoare *generică*, indicând faptul că subiectul verbului este indefinit şi reprezintă o categorie umană largă: *Dacă **eşti** înţelept, **eviţi** conflictele.*

3.2. Categoria numărului interferează cu aceea a persoanei, indicând limitarea la câte un participant la comunicare (persoana 1 singular, persoana a 2-a singular) sau includerea locutorului sau a interlocutorului într-un grup (persoana 1 plural, persoana a 2-a plural).

La persoana 1 plural, locutorul este în genere unic şi inclus într-un grup (*Aşteptăm de mult dreptate*); la persoana a 2-a plural, interlocutorul poate fi destul de des unul multiplu (*Aşteptaţi aici de mult?*) sau unul inclus într-un grup (*Aşa sunteţi toţi!*).

La persoana a 3-a, numărul indică unicitatea sau caracterul multiplu al entităţilor despre care se vorbeşte şi care reprezintă subiectul verbului.

- **Flexiune**

Majoritatea verbelor au flexiune în funcţie de categoriile de persoană şi număr.

O serie de verbe – aşa-numite *unipersonale* – au însă o formă unică, de persoana a 3-a singular.

În această situaţie sunt verbele:

(a) impersonale (vezi *infra*, **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 1.2.**), care

– nu au valenţa subiectului: *a ploua, a ninge, a tuna*; *a păsa, a căşuna*;

– au un subiect realizabil doar prin propoziţie conjuncţională sau un substitut al acesteia (demonstrativul *aceasta / asta*, substantive abstracte de tipul *fapt, lucru*): *a se cădea* (*Nu se cade să înjuri / Asta nu se cade*), *a reieşi* (*Din ce s-a întâmplat, reiese că ai greşit / reiese acest lucru*); *a consta, a coincide, a se întâmpla* etc.

(b) al căror sens nu presupune apariţia unui subiect uman, ci non-uman (*a se oua, a făta, a guiţa* etc.) sau non-animat (*a curge, a se prelinge*).

> ⓘ Termenul *unipersonal* descrie o realitate morfologică – absenţa formelor de persoana 1 şi a 2-a din paradigmă, în vreme ce *impersonal* se referă la semantica reflectată în sintaxă (tipul de construcţie cerut).
> Unele dintre verbele impersonale au în componenţă marca *se* (*a se cădea, a se întâmpla* etc.).

Multe verbe sunt impersonale doar cu anumite sensuri, având şi construcţii personale: *a ajunge* (impersonal: *Ajunge cât ai turnat!* vs personal: *Ajungi la Ploieşti*), a merita (impersonal: *Merită să încerci* vs personal: *Meriţi mai mult*). Unele verbe au sensuri impersonale, dar şi sensuri şi construcţii cu subiect non-uman: *a trebui* (*Trebuie să pleci* vs *Îmi trebuie o lopată*).

Verbele unipersonale se pot totuşi folosi personal (la persoanele 1 şi a 2-a), atunci când îşi modifică sensul şi uzul, prin mecanisme semantice de tip metaforic: constând fie în tratarea non-animatelor şi a non-umanelor ca animate şi umane (personificare) – *De ce miorlăi, motane?* –, fie în extinderea analogică a sensului verbului – *Voi guiţaţi aşa?, Te prelingi pe lângă perete* etc.

Mult mai rar capătă sensuri şi forme personale verbele cu sens abstract (*a rezulta, a consta* etc.).

Unele verbe unipersonale îşi pot completa foarte uşor paradigma, pentru că formele de persoana 1 şi a 2-a sunt în uz (cu alte sensuri); pentru alte verbe – *a ploua, a oua, a consta* etc. – astfel de forme nu există (şi nu este acceptabilă nici crearea lor prin analogie).

- **Forme**

  Categoria persoanei şi cea a numărului se marchează în flexiunea verbului prin desinenţe sau prin formele auxiliarului.

  Persoana şi numărul se marchează, de obicei, solidar prin aceleaşi elemente. Există o desinenţă (*-ră-*) care s-a specializat pentru număr (*el mersese / ei merseseră*), dar care apare suplimentar, alături de o altă desinenţă care marchează atât persoana, cât şi numărul:

  merseserăm
  $= mer_{\text{radical}}\ se_{\text{sufix de perfect}}\ se_{\text{sufix de mai-mult-ca-perfect}}\ ră_{\text{desinență de plural}}\ m_{\text{desinență de pers. 1 plural}}$

  Desinenţele variază în funcţie de moduri şi timpuri, dar sunt şi desinenţe comune mai multor timpuri:

  persoana 1 singular: **-Ø/-u** (*plec, intru*), **-i** (*plecai*), **-m** (*plecam, plecasem*)
  persoana a 2-a singular: **-i/-Ø** (*pleci, tai, plecai*), **-şi** (*plecaşi, plecaseşi*)
  persoana a 3-a singular: **-Ø** (*pleacă, pleca, plecă, plecase*)
  persoana 1 plural: **-m** (*plecăm, plecam, plecarăm, plecaserăm*)
  persoana a 2-a plural: **-ţi** (*mergeţi, mergeaţi, merserăţi, merseserăţi*)
  persoana a 3-a plural: **-Ø** (*merg, merseră, merseseră*), **-u** (*mergeau*).

- **Valori**

  Valorile formelor verbale de diferite persoane sunt comune cu cele ale pronumelor (vezi **Pronumele personal, 2.1.**).

CATEGORIA DIATEZEI

1. Definiţie şi specificul categoriei

Diateza este o categorie specifică verbului, care are o manifestare atât sintactică, cât şi pragmatică:
– sintactică, pentru că afectează nu numai verbul, ci ansamblul propoziţiei: verb + subiect (+ complement direct);
– pragmatică, pentru că prin reorganizările de diateză se realizează o deplasare a interesului comunicativ de la subiectul-Agent (diateza activă – (a)) spre subiectul-Pacient (diateza pasivă – (b)) sau spre procesul în sine, fără referire la complemente (diateza impersonală – (c)):

(a) *Ion a citit un roman.*
Ion aleargă în parc.
(b) *Romanul a fost citit de Ion.*
(c) *Se aleargă în parc.*

Opoziţiile de diateză se stabilesc, aşadar, între o construcţie de bază, **activă**, considerată nemarcată, şi o construcţie **restructurată ierarhic**, care poate fi **pasivă** sau **impersonală.** Categoria diatezei, ca şi alte categorii gramaticale (număr, persoană, mod, timp) nu poate exista în afara unor opoziţii (activ – pasiv, activ / personal – impersonal), aşa cum, de exemplu, nu se poate vorbi de timp în afara opoziţiei trecut – prezent – viitor, de număr în afara opoziţiei singular – plural etc.

📖 Faţă de inventarul tradiţional de diateze, se renunţă la **diateza reflexivă**, din următoarele considerente:
– construcţiile cu **reflexiv obligatoriu**, considerate ca aparţinând diatezei reflexive în gramatica tradiţională, nu intră în opoziţii de diateză, pentru că acestea nu pot să apară altfel decât cu cliticul reflexiv (formant obligatoriu): *Ion se teme* vs **Ion teme, Ion îşi bate joc* vs **Ion bate joc.*
– construcţiile cu **reflexiv propriu-zis** (cu funcţia sintactică de complement direct sau indirect: *Ion îl laudă pe Dan*$_{CD}$ vs *Ion se*$_{CD}$ *laudă (pe sine); Ion îi face o cafea lui Dan*$_{CI}$ vs *Ion îşi*$_{CI}$ *face o cafea*) nu implică o reorganizare ierarhică a structurii de bază, numărul şi ierarhia complementelor din construcţia de bază şi din construcţia cu reflexiv fiind acelaşi.

Există două opoziţii de diateză, care caracterizează clase diferite de verbe.

Opoziţia de diateză	Tipul de verb	Exemple
pasiv *vs* **activ**	tranzitiv	*Ion citeşte romane.* (activ) *Romanele* ***au fost citite*** *de Ion /* *Romanele* ***s-au citit*** *cu interes.* (pasiv)
impersonal *vs* **activ / personal**	intranzitiv	*Copiii* ***merg*** *pe jos la şcoală.* (activ / personal) ***Se merge*** *pe jos la şcoală.* (impersonal)

Există **clase întregi de verbe care nu participă la opoziţiile de diateză**. Aceste verbe nu pot participa la perechi de construcţii, dintre care una să fie activă, iar cealaltă, pasivă ori impersonală. Efectul acestei situaţii asupra analizei este că, pentru aceste verbe, „categoriei diatezei" nu este relevantă, şi deci nu este menţionată în analiză:
- verbele şi construcţiile intrinsec impersonale (*trebuie, tună, plouă, îmi pare bine de ceva*);
- verbele cu reflexiv inerent (*se ramoleşte, se înserează, se teme*);
- verbele copulative (*este, devine, înseamnă*);
- verbele cu subiect non-animat (*apune, expiră, răsare*).

2. Pasivizarea

Este o operaţie de reorganizare care afectează **verbele tranzitive agentive** (a), nu şi pe cele tranzitive cu Experimentator în poziţia complementului direct (b) sau neagentive (c):

(a) *Florin a scris un roman.* vs *Romanul a fost scris de Florin.*
Adolescenții scriu poezii. vs *Se scriu poezii în adolescență.*
(b) *Mă doare capul.* vs **Sunt durut de cap.*
(c) *Coșul conține fructe.* vs **Fructele sunt conținute de coș.*

> ⓘ Există și verbe non-agentive care acceptă pasivizarea – verbe cu Experimentator (a) sau cu Beneficiar (b) în poziția subiectului:
> (a) *Ion o iubește pe Maria.* vs *Maria este iubită de Ion.*
> *Ion o urăște pe Maria.* vs *Maria este urâtă de Ion.*
> (b) *Ion a pierdut portofelul.* vs *Portofelul a fost pierdut de Ion.*
> *Ion a găsit portofelul.* vs *Portofelul a fost găsit de Ion.*

Pasivizarea are următoarele efecte sintactice:
– structura tranzitivă devine intranzitivă;
– nominalul complement direct ocupă, în structura reorganizată, poziția subiectului;
– nominalul subiect din structura de bază este marginalizat și ajunge într-o poziție postverbală, cu realizare prepozițională (complementul de agent), sau este eliminat complet;
– structura pasivă are o marcare specifică (analitică).
Această **marcare** este de două tipuri.

- marcarea prototipică, prin **operatorul *a fi*** + participiul verbului, care are comportament adjectival, acordându-se cu subiectul:

*Ioana **este lăudată** de toată lumea.*
*Președintele **a fost aplaudat** de toți cei prezenți.*

- **pasivul cu *se,*** care, deși echivalent din punct de vedere semantic cu pasivul cu operator, apare în condițiile neexprimării complementului de agent, ale unui subiect pasiv neindividualizat, ale impersonalizării construcției prin neexprimarea subiectului-Agent sau prin apariția unui subiect propozițional:

*În Deltă, **se pescuiește** știucă.*
*Copilul așteaptă surpriza atunci când i **se promite.***
***Se crede** că nimeni nu va câștiga la loto.*

Spre deosebire de pasivul cu *a fi,* care are paradigmă completă, pasivul cu *se* este limitat la persoana a 3-a, singular și plural:

Se scriu multe felicitări de Crăciun. / Se scrie măcar o felicitare de Crăciun.

3. Impersonalizarea

Este o operație care afectează majoritatea **verbelor intranzitive** care acceptă subiect personal, uman (cu excepția verbelor cu reflexiv obligatoriu și a celor copulative).
Efectele sintactice ale impersonalizării sunt:
– suprimarea nominalului din poziția subiectului;
– marcarea specifică (prin *se*):

Oamenii dansează. vs *Se dansează.*
Ei merg repede. vs *Se merge repede.*
Toți angajații ajung târziu. vs *Se ajunge târziu.*
Copiii cad pe gheață. vs *Se cade pe gheață.*

ⓘ Impersonalizarea ca reorganizare sintactică (ca diateză) este diferită de impersonalitate ca trăsătură inerentă a verbului (*se cuvine, se înserează*). Este important de reținut că verbele inerent impersonale **nu participă la opoziții de diateză.**

4. Asemănări și deosebiri între pasivizare și impersonalizare

Impersonalizarea se aseamănă cu pasivizarea prin faptul că ambele produc o reorganizare a structurii sintactice. Dacă eliminarea subiectului „originar" al structurii de bază active caracterizează ambele operații, eliminarea completă a poziției subiectului caracterizează numai structura impersonală (a), în timp ce, în structura pasivă, subiectul este ori marginalizat (apărând ca un complement de agent), ori neexprimat, dar întotdeauna recuperabil din context (b):

Oamenii aleargă vs *Se aleargă* (**de către oameni*).
Ion culege mere. vs *Merele sunt culese* (*de Ion*) / *Se culeg mere* (*de către toată lumea*).

Prin urmare, pasivizarea este o operație sistematică de **detranzitivizare** a verbului (prin eliminarea complementului direct), iar impersonalizarea, o operație sistematică de **depersonalizare** a verbului (prin eliminarea subiectului).
Dintre formele verbale non-finite, pasivizarea și impersonalizarea afectează infinitivul (a) și gerunziul (b) – vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu**:

(a) *imposibilitatea de **a fi lăudați**, nerăbdarea de **a se pleca la mare**;*
(b) ***fiind lăudați** de profesor, **plecându-se** frecvent la mare.*

5. Dificultăți

- În cazul verbelor tranzitive care admit folosirea absolută (neexprimarea CD), construcțiile cu *se* pot fi interpretate, contextual, fie ca *pasive,* atunci când provin din structuri cu CD (a), fie ca *impersonale,* atunci când provin din structuri fără CD (b):

(a) *În acest restaurant se mănâncă mult pește / nu se fumează țigări tari.*
(b) *În acest restaurant se mănâncă bine / nu se fumează.*

- O structură ca *Mâncarea este arsă* este ambiguă din punctul de vedere al interpretării: poate fi interpretată atât ca fiind pasivă („Mâncarea este arsă de cineva"), cât şi ca fiind o structură cu verb copulativ + nume predicativ („Mâncarea are proprietatea / defectul de a fi arsă").

CLASIFICAREA FLEXIONARĂ A VERBULUI

Clasificarea flexionară a verbului priveşte verbele cu flexiune regulată. Cele cu flexiune neregulată prezintă diferenţe mai mari sau mai mici faţă de verbele cu flexiune regulată, de aceea sunt tratate separat.

1. Verbele cu flexiune regulată

Cea mai mare parte a verbelor prezintă flexiune regulată şi se repartizează în mai multe **conjugări**, adică în subclase care au aceleaşi particularităţi flexionare.

📖 În gramatica tradiţională, se disting patru tipuri de conjugări (patru subclase de verbe) în funcţie de sufixul de infinitiv. Astfel, conjugarea I se caracterizează prin sufixul *-a* la infinitiv, conjugarea a II-a, prin sufixul *-ea*, conjugarea a III-a, prin sufixul *-e*, iar conjugarea a IV-a cuprinde verbele cu sufixul *-i* sau *-î* la infinitiv.

În această lucrare, clasificarea flexionară a verbelor se face în funcţie de toate flectivele relevante (sufixe şi desinenţe) din paradigma verbală şi, implicit, de omonimiile pe care acestea le stabilesc. Etapa preliminară clasificării flexionare o reprezintă, prin urmare, analiza morfematică a verbului.

Analiza morfematică a verbului evidenţiază unităţile constitutive ale unei forme (adică morfemele), reprezentate de radical, sufix gramatical şi desinenţă. Altfel spus, prin analiza morfematică o formă verbală se segmentează în unităţi / segmente cu semnificaţie lexicală (radicalul) şi gramaticală (sufixul şi desinenţa): *lucr-ez-i, apel-ă-m, scri-a-m, văz-u-se-m, prin-se-se-ră-m* etc. Sufixul indică valorile de mod şi de timp, iar desinenţele, numărul şi persoana (vezi *supra*, **Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr**).

În flexiunea unor verbe, se poate detaşa un element (morfem) Ø, care corespunde sufixului sau desinenţei, niciodată radicalului:

apel-ez-Ø	*cânt-Ø-Ø*	*afl-Ø-u*	*cobor-a-m*	*văz-u-i*	*cit-i-se-m*
apel-ez-i	*cânţ-Ø-i*	*afl-Ø-i*	*cobor-a-i*	*văz-u-şi*	*cit-i-se-şi*
apel-eaz-ă	*cânt-Ø-ă*	*afl-Ø-ă*	*cobor-a-Ø*	*văz-u-Ø*	*cit-i-se-Ø*
apel-ă-m	*cânt-ă-m*	*afl-ă-m*	*cobor-a-m*	*văz-u-ră-m*	*cit-i-se-ră-m*
apel-a-ţi	*cânt-a-ţi*	*afl-a-ţi*	*cobor-a-ţi*	*văz-u-ră-ţi*	*cit-i-se-ră-ţi*
apel-eaz-ă	*cânt-Ø-ă*	*afl-Ø-ă*	*cobor-a-u*	*văz-u-ră-Ø*	*cit-i-se-ră-Ø*

Distincţiile flexionare indicate de flectiv (sufix + desinenţă) pot fi marcate suplimentar, în anumite condiţii fonetice, de alternanţele vocalice sau/şi consonantice din radical. De exemplu, alternanţa consonantică ***t/ţ*** marchează, împreună cu desinenţa *-i*, pers. 2 sg. prez. ind. şi conj.: *cânt – cânţi;* alternanţa vocalică ***e/ea*** marchează, împreună cu desinenţa *-ă*, modul conjunctiv: *începe – să înceapă, treče – să treacă* (în ***treče – să treacă*** se realizează şi alternanţa consonantică ***č/c***); alternanţa consonantică ***d/z*** marchează, împreună cu sufixul, gerunziul: *arde – arzând.*

1.1. *Criterii ale clasificării flexionare*

1.1.1. O primă clasificare a verbelor în conjugări se face pe baza **sufixului de infinitiv**. Acesta este un sufix privilegiat în flexiune, întrucât pe baza lui sunt predictibile unele corespondenţe din flexiune, cum ar fi:

- suf. inf. *-a* → suf. impf. *-a-*, suf. pf. s. *-a-*, suf. ger. *-ând*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. [*-ă-*, *-a-*] (ex. *a chema* → *chemam, chemai, chem**â**nd, chemăm, chemaţi*);
- suf. *-i* → suf. impf. *-ea-*, suf. pf. s. *-i-*, suf. ger. *-ind*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. *-i-* (ex. *a iubi – iubeam, iubii, iub**i**nd, iubim, iubiţi*).

Clasa verbelor cu sufixul de infinitiv *-î* se distinge de clasa verbelor cu sufixul *-i* la infinitiv (care, tradiţional, reprezentau o singură clasă), sufixul *-î* atrăgând corelaţii specifice:

- suf. inf. *-î* → suf. imp. *-a-*, suf. pf. s. *-â-*, suf. ger. *-ând*, suf. ind. prez. pers. 1 pl., 2 pl. *-â-* (ex. *a coborî* → *coboram, coborâi, cobor**â**nd, coborâm, coborâţi*).

Separând verbele cu sufixul de infinitiv *-î* de cele cu sufixul de infinitiv *-i*, se obţin cinci clase de conjugare:

(1) verbele cu sufixul de infinitiv *-a* (*a învăţa, a lucra*);
(2) verbele cu sufixul de infinitiv *-ea* (*a plăcea, a tăcea*);
(3) verbele cu sufixul de infinitiv *-e* (*a face, a merge, a rupe*);
(4) verbele cu sufixul de infinitiv *-i* (*a adormi, a descoperi, a iscăli*);
(5) verbele cu sufixul de infinitiv *-î* (*a coborî, a urî*).

1.1.2. Unele subclase de verbe, cu excepţia celor cu sufixul de infinitiv *-ea*, prezintă eterogenitate flexionară. Prin urmare, în interiorul claselor cu acelaşi sufix de infinitiv, se disting şi **alte sufixe importante** în flexiune. În funcţie de acestea, cele cinci clase se împart în subclase.

- În funcţie de sufixul de ***indicativ prezent*** se separă:

– verbele cu sufixul de infinitiv *-a*, împărţite în două subclase:
(a) fără sufixul *-ez-* (*a învăţa: eu învăţ, tu înveţi* ş.a.);
(b) cu sufixul *-ez-* (*a lucra: eu lucrez, tu lucrezi* ş.a.)

– verbele cu sufixul de infinitiv *-i* împărţite în două subclase:
(c) fără sufixul *-esc-* (*a adormi: eu adorm, tu adormi* ş.a.; *a descoperi: eu descopăr, tu descoperi* ş.a.);
(d) cu sufixul *-esc-* (*a iscăli: eu iscălesc, tu iscăleşti* ş.a.)

– verbele cu sufixul de infinitiv *-î* împărţite în două subclase:
(e) fără sufixul *-ăsc-* (*a coborî: eu cobor, tu cobori* ş.a.);
(f) cu sufixul *-ăsc-* (*a urî: eu urăsc, tu urăşti* ş.a.)

- În funcţie de sufixul de ***perfect simplu*** şi de ***participiu***, verbele cu sufixul de infinitiv *-e* se împart în trei subclase:

(g) verbele cu sufixul de perfect simplu *-u-* şi de participiu *-ut* (*a face: eu făcui, tu făcuşi* ş.a.; *făcut*)

(h) verbele cu sufixul de perfect simplu *-se-* şi de participiu *-s* (*a merge: eu mersei, tu merseşi* ş.a.; *mers*)
(i) verbele cu sufixul de perfect simplu *-se-* şi de participiu *-t* (*a rupe: eu rupsei, tu rupseşi* ş.a.; *rupt*).

1.1.3. Pentru clasa de flexiune cu sufixul de infinitiv *-i* sunt relevante şi **omonimiile formelor de prezent**. Astfel, clasa (c), fără sufixul *-esc-*, se împarte în două subclase:
(c_1) verbele care prezintă omonimia pers. 1 sg. = pers. 3 pl. (*eu adorm = ei adorm*)
(c_2) verbele care prezintă omonimia pers. 3 sg. = pers. 3 pl. (*el descoperă = ei descoperă*).

1.2. *Clasele de flexiune ale verbului (conjugările)*

Pe baza criteriilor indicate mai sus se disting următoarele clase:

Verbele cu sufixul *-a* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: -a • Ind. prez., conj. prez.: – [-ez-]	*a ara, a cânta, a detesta, a îndopa, a zbura*
Subclasa a II-a	• Inf.: -a • Ind. prez., conj. prez.: + [-ez-]	*a avansa, a divorţa, a lansa, a lucra*

- Verbe precum *a afla, a intra, a umbla, a apropia, a mângâia, a tăia* aparţin subclasei I de conjugare, chiar dacă prezintă în flexiune alte desinenţe decât cele prototipice. Acestea reprezintă, de fapt, variante fonetice determinate de finala radicalului: *eu aflu / umblu / intru* (finala radicalului este reprezentată de grupul *muta cum liquida*, adică de grupul format dintr-o consoană şi un *l* sau un *r* pe ultima poziţie), *eu tai / apropii / mângâi* (radicalul se termină în vocală). Realizările diferite ale flectivelor pot avea ca efect crearea unor omonimii suplimentare: *eu / tu apropii / mângâi / tai, el / ei apropie / mângâie / taie = el / ei să apropie / să mângâie / să taie*. Tot fonetic se explică sufixul de gerunziu *-ind* al verbelor *a apropia, a mângâia, a tăia: apropi**ind**, mângâ**ind**, tă**ind***.
- Verbe precum *a sublinia, a îngenunchea, a veghea* se încadrează în subclasa a II-a. Sufixul *-ind* de gerunziu, diferit de cel întâlnit la verbele subclasei a II-a, primeşte o explicaţie fonetică (radicalul se termină în vocala *e* sau *i* ori în *k' / g'*): *subliniind, veghind, îngenunchind*.

Verbele cu sufixul *-ea* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: -ea	*a părea, a plăcea, a şedea, a tăcea, a vedea, a zăcea*

Verbele cu sufixul *-e* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: -e • Pf. s.: -u- • Part.: -ut	*a aşterne, a face, a începe, a întrece*
Subclasa a II-a	• Inf.: -e • Pf. s.: -se- • Part.: -s	*a arde, a drege, a merge, a prinde*
Subclasa a III-a	• Inf.: -e • Pf. s.: -se- • Part.: -t	*a coace, a fierbe, a frige, a înfige, a rupe, a suge*

- Verbul *a scrie* se încadrează în subclasa a II-a: desinenţa *-u* pentru pers. 1 sg., 3 pl. ind. prez., ca şi omonimia pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg. conj. prez. (*el scrie = el să scrie*) se datorează vocalei finale a radicalului.

Verbele cu sufixul *-i* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: -i • Ind. prez., conj. prez.: – [-esc-] • Des. pers. 1 sg. ind. prez. = des. pers. 3 pl. ind. prez. = -Ø	*a adormi, a fugi, a sări, a veni*
Subclasa a II-a	• Inf.: -i • Ind. prez., conj. prez.: – [-esc-] • Des. pers. 3 sg. ind. prez. = des. pers. 3 pl. ind. prez. = -ă	*a acoperi, a descoperi, a diferi, a referi*
Subclasa a III-a	• Inf.: -i • Ind. prez., conj. prez.: + [-esc-]	*a citi, a cuceri, a fugări, a frunzări, iscăli*

- Verbele *a contribui, a îngădui, a sui* aparţin subclasei I, flectivele speciale *-ia-* de la imperfect (*contribuiam, îngăduiam, suiam*), *-i* de la pers. 1 ind. prez. (*contribui, îngădui, sui*), *-e* de la pers. 3 sg. conj. prez. (*contribuie, îngăduie, suie*) fiind explicabile prin finala vocalică a radicalului. Variantele fonetice creează, în cazul acestor verbe, omonimii suplimentare precum: *eu / tu contribui / îngădui / sui, el contribuie / îngăduie / suie = el să contribuie / să îngăduie / să suie.*
- Verbe precum *a pietrui, a tăgădui* se încadrează în subclasa a III-a, variantele fonetice ***pietruiesc**, pietruiam; tăgădu**iesc**, tăgăduiam* fiind determinate de finala vocalică a radicalului.

Verbele cu sufixul *-î* la infinitiv		
Subclase flexionare	**Trăsături distinctive**	**Exemple**
Subclasa I	• Inf.: -î • Ind. prez., conj. prez.: – [-ăsc-]	*a coborî, a doborî, a omorî, a vârî*
Subclasa a II-a	• Inf.: -î • Ind. prez., conj. prez.: + [-ăsc-]	*a hotărî, a urî, a pârî*

2. Verbe cu flexiune neregulată

O serie de verbe prezintă neregularităţi ce privesc realizările radicalului şi ale flectivelor sau/şi omonimiile. Neregularităţile se pot explica:

- etimologic
  – forme supletive ale radicalului: *a fi* (***sunt, eşti, este, e, eram, fi, fiind, fost*** etc.), *a lua* (***iau, iei, luăm*** etc.);
  – forme ale radicalului cu reduplicare: *a da* (***dădeam, dădeai***), *a sta* (***stăteam, stăteai, stătui***);
  – forme de imperativ moştenite din latină: *zi!, du!, fă!;*
- prin asocierea unor forme încadrabile în subclase diferite de flexiune sau chiar prin asocierea unor verbe diferite rezultând paradigme hibride
  – paradigma *trebuie – să trebuiască;*
  – paradigma conţinând, la indicativ prezent, forme ale verbului *a vrea* (*vreau, vrei, vrea*), iar, la imperfect, forme ale verbului *a voi* (*voiam, voiai, voia*);
- prin înlocuirea unei forme din paradigmă cu o variantă atipică (recomandată de DOOM$_2$)
  – *a continua* are desinenţa *-i* la pers. 1 sg. ind. prez., ca şi *a tăia, a mângâia,* dar diferă de acestea la alte forme flexionare: *continuă, să continue* (faţă de *taie, să taie; mângâie, să mângâie*);
  – *a azvârli* prezintă desinenţa *-e* la pers. 3 sg. ind. prez. şi la pers. 3 sg. conj. prez. (*el azvârle – să azvârle,* ca şi *el contribuie – să contribuie, el suie – să suie*), dar desinenţa *-ă* la pers. 3 pl. ind. prez. (*ei azvârlă,* ca şi *acoperi, referi*); la pers. 1 sg. ind. prez. are desinenţa proprie *-Ø* (*azvârl*);
- prin apariţia în flexiune a unor flective proprii
  – *a avea:* desinenţele *-m* (*eu am*), *-u* (*ei au*);
  – *a bea:* desinenţa *-u* (*eu / ei beau*);
  – *a fi:* sufixul *-a-* de imperfect (*eram,* faţă de *veneam*);
  – *a şti:* sufixul de pf. s. *-u-* (*ştiui,* faţă de *sării*);
- prin prezenţa unor omonimii particulare
  – *a vrea:* pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg., 3 pl. conj. prez. = *-Ø* (*el vrea – să vrea,* faţă de *el tace – să tacă*);
  – *a lua:* pers. 3 sg. ind. prez. = pers. 3 sg., 3 pl. conj. prez. = *-Ø* (*el ia – să ia,* faţă de *el cântă – să cânte*).

3. Dificultăţi

În forma de pers. 3 sg. ind. prez. a verbului *a cânta – cântă, -ă* este desinenţă, nu sufix. Faptul că *-ă* este desinenţă se verifică prin compararea formei *cântă,* pe de o parte, cu celelalte forme din paradigmă, în care se detaşează un sufix şi o desinenţă (vezi *eu cânt-Ø-Ø, tu cânţ-Ø-i, noi cânt-ă-m, voi cânt-a-ţi*), pe de altă parte, cu forma unui verb ce prezintă sufix la pers. 3 sg. ind. prez. (vezi *lucrează,* unde *-eaz-* este sufix, iar *-ă* este desinenţă).
În schimb, în forma de pers. 3 sg. ind. pf. s. *cântă, -ă* este sufix, nu desinenţă. La pers. 3 sg. ind. pf. s., desinenţa este întotdeauna *-Ø* (vezi forme precum *el cit-i-Ø, căz-u-Ø, prin-se-Ø, cobor-î-Ø*).

4. Aspecte normative privind categoriile gramaticale şi flexiunea verbului

În flexiunea verbală apar frecvent o serie de greşeli.

(a) Trecerea verbelor dintr-o (sub)clasă de conjugare în alta

Verbele cu sufixul *-ea* la infinitiv trec în clasa verbelor cu sufixul *-e* la infinitiv şi invers, trecere favorizată de faptul că diferenţele dintre cele două clase sunt foarte puţine. Migrările dintr-o clasă în alta se observă în mai multe puncte din flexiune şi se corelează cu diferenţe de accentuare:

	Forme incorecte	**Forme corecte**
Infinitiv şi forme care conţin infinitivul	– *a apare, a dispare, a displace, a pare, a tace* – *va apare, va dispare, va displace, va pare, va tace* – *ar apare, ar dispare, ar displace, ar pare, ar tace*	– *a apărea, a dispărea, a displăcea, a părea, a tăcea* – *va apărea, va dispărea, va displăcea, va părea, va tăcea* – *ar apărea, ar dispărea, ar displăcea, ar părea, ar tăcea*
	– *a bătea, a făcea* – *va bătea, va făcea* – *ar bătea, ar făcea*	– *a bate, a face* – *va bate, va face* – *ar bate, ar face*
Indicativ prezent, pers. 1 pl. şi 2 pl.	– *placem, placeţi* – *făcem, făceţi; bătem, băteţi*	– *plăcem, plăceţi* – *facem, faceţi; batem, bateţi*
Imperativ, formă afirmativă, urmat de clitic pronominal	*Credeţi-mă!, Spuneţi-mi!, Ţineţi-vă!*	*Credeţi-mă!, Spuneţi-mi!, Ţineţi-vă!*

Se înregistrează frecvent oscilaţia dintre formele cu sufixul *-ez-*, respectiv *-esc-* şi cele fără sufixe, în cazul verbelor cu infinitivul în *-a* şi al celor cu infinitivul în *-i*, ceea ce implică încadrarea verbelor în altă subclasă de conjugare.

	Forme incorecte	**Forme corecte**
Indicativ prezent pers. 1 şi 2 sg., 3 sg. şi pl.	– *copii, copii, copie* – *perturbez, perturbezi, perturbează*	– *copiez, copiezi, copiează* – *perturb, perturbi, perturbă*
Indicativ prezent pers. 1 şi 2 sg., 3 sg. şi pl.	– *bănui, bănui, bănuie, bănuie* – *trebuiesc, trebuieşti, trebuieşte, trebuiesc*	– *bănuiesc, bănuieşti, bănuieşte, bănuieşte* – *trebuie* la toate formele[1]

[1] Formele cu sufixul *-esc-* apar însă, în limba literară, la subjonctiv prezent sau la indicativul viitor, care include o formă omonimă cu subjonctivul prezent: *să trebuiască; o să trebuiască, are să trebuiască*.

Oscilaţia între formele cu sufixul *-esc-* şi cele fără *-esc-* este favorizată şi de existenţa în $DOOM_2$ a unor variante libere literare: *biciuieşte – biciuie, chetuieşte – cheltuie, chinuieşte – chinuie, destăinuieşte – destăinuie*.

(b) Utilizarea sufixului gramatical

O greşeală care apare în utilizarea sufixului gramatical se înregistrează în cazul verbelor *a crea, a agrea:*

	Forme incorecte	Forme corecte
Indicativ prezent pers. 1 pl. şi gerunziul verbelor	– *creem; creind* – *agreem; agreind*	– *creăm; creând* – *agreăm; agreând*

(c) Utilizarea desinenţei verbului

Folosirea unei desineţe în locul alteia, pentru marcarea valorilor de persoană şi de număr, sau lipsa desinenţei *-ră-*, pentru marcarea pluralului apar la:

	Forme incorecte	Forme corecte
Indicativ perfect simplu şi mai-mult-ca-perfect, pers. 2 sg.	– *tu chemai, făcui, văzui* – *tu chemasei, făcusei, văzusei*	– *tu chema**şi**, făcu**şi**, văzu**şi*** – *tu chemase**şi**, făcuse**şi**, văzuse**şi***
Indicativ mai-mult-ca-perfect, pers. 1 pl.–3 pl.	– *făcusem, făcuseţi, făcuse*	– *făcuserăm, făcuserăţi, făcuseră*
Indicativ prezent, pers. 3 sg. şi pl. al verbelor *a succeda, a preceda*	– *el precede; ei preced* – *el succede; ei succed*	– *el precedă; ei precedă* – *el succedă; ei succedă*
Conjunctiv prezent pers. 3 sg.	– *să aibe*	– *să aibă*

(d) Forma radicalului

Greşelile de acest tip se întâlnesc fie la o anumită formă din flexiune, fie la mai multe forme din paradigma verbală:

	Forme incorecte	Forme corecte
Radicalul verbului neregulat *a avea* la conjunctiv prezent, pers. 3 sg.	*să aivă*	*să aibă*
Radicalul (şi desinenţa) verbelor *a (se) duce, a face, a zice* la imperativ, formă negativă	*Nu te du!, Nu fă!, Nu zi!*	*Nu te **duce**!, Nu **face**!, Nu **zice**!*[1]
Forma hibridă *a vroi* la indicativ imperfect	*vroiam, vroiai, vroia, vroiam, vroiaţi, vroiau*	*voiam / vream, voiai / vreai, voia / vrea, voiam / vream, voiaţi / vreau, voiau / vreau*

[1] Forma negativă a imperativului conţine infinitivul.

(e) Grafia formelor verbale

Scrierea greşită cu doi *i* sau cu un singur *i* apare frecvent în următoarele cazuri:

	Forme incorecte	Forme corecte
Imperativul verbului *a fi,* pers. 2 sg.	*Fi atent!*	*Fii atent!*
Imperativul verbului *a fi,* pers. 2 sg., forma negativă	*Nu fii indiscret!*	*Nu fi indiscret!*
Conjunctiv prezent pers. 2 sg., formă negativă, cu valoare de imperativ	*Să nu fi indiscret!*	*Să nu fii indiscret!*
Conjunctiv perfect	*să fii venit, să fii ştiut*	*să fi venit, să fi ştiut*
Imperativul verbului *a zice,* pers. 2 sg.	*Zii!*	*Zi!*
Indicativul prezent pers. 2 sg. sau conjunctivul prezent pers. 2 sg. al verbelor cu radical terminat în *-i* ori cu *-i* la infinitiv	*tu scri, să scri; tu şti, să şti*	*tu scrii, să scrii; tu ştii, să ştii*
Indicativul perfect simplu pers. 3 sg. al verbelor cu infinitiv în *-i*	*el citii, primii*[1]	*el citi, primi*
Radicalul unor verbe derivate de la substantive care conţin un *i* sau doi *i*	– *a desfinţa* – *a încunoştinţa*	– *a desfiinţa* – *a încunoştiinţa*

[1] Corecte sunt formele *eu citii, primii.*

Pentru a scrie corect cu un *i* sau cu doi *i,* se recomandă să se analizeze părţile componente ale formei verbale (să se facă analiza morfematică). Pentru verificarea scrierii formelor verbale, trebuie consultat şi $DOOM_2$.

CLASE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-SEMANTICE DE VERBE

Verbele se caracterizează prin faptul că impun complementelor lor anumite restricţii sintactice şi semantico-sintactice, ceea ce duce la organizări sintactice (grile sintactice) şi semantico-sintactice (grile de roluri tematice) foarte diverse.

ⓘ Se înţelege prin **complement** al verbului orice constituent al grupului verbal strâns legat de centru. Circumstanţialele, constituenţi facultativi ai grupului verbal, neceruţi de sintaxa şi semantica internă a verbului, nu sunt considerate complemente şi nu reprezintă un criteriu de clasificare sintactică a verbelor. O situaţie specială o reprezintă **circumstanţialele obligatorii**, care au statut asemănător complementelor (*Ion locuieşte* ***în Bucureşti****, Casa valorează* ***o avere***), fiind numite **complemente circumstanţiale** (vezi **Complemente circumstanţiale**).
Rolurile tematice reprezintă funcţii semantice îndeplinite de nominale în raport cu verbul (Agent, Pacient, Temă, Experimentator etc. – vezi *infra,* **2.2.**). Se consideră că fiecare verb dispune de o anumită **grilă de roluri** pe care le poate atribui complementelor sale.

1. Clasificare sintactică

Clasificarea sintactică a verbelor se bazează pe relația dintre verb și complementele sale și privește apariția verbelor numai în structurile primare, de bază, nu și în cele reorganizate (rezultate prin pasivizare, impersonalizare, structurile cu un complement posesiv sau cu predicativ suplimentar). Clasificarea sintactică are la bază mai multe criterii.

1.1. *Criteriul numărului și al tipului de complemente*

Primul criteriu de clasificare sintactică a verbelor privește, pe de o parte, numărul de complemente, iar, pe de altă parte, restricțiile de formă și funcțiile sintactice impuse de verb acestor complemente.

> ⓘ Această clasificare se face în funcție de numărul de complemente **obligatorii.** Obligativitatea sintactico-semantică a unui complement nu înseamnă prezența obligatorie a acestuia în enunț – vezi, de exemplu, verbele tranzitive folosite absolut, care nu-și actualizează poziția complementului direct (*Ion mănâncă / bea / scrie / învață (ceva)*).

• Verbe **zerovalente**, care nu au niciun complement (nu au nici subiect):

Plouă, Tună, Fulgeră, Viscolește.

• Verbe **monovalente**, care au un singur complement, reprezentat de subiectul în nominativ:

***Copilul** aleargă, Vine **primăvara**.*

> ⓘ Rar, este posibil ca unicul complement să fie complement direct în acuzativ (*Mă plouă, În timpul furtunii, l-a fulgerat*), structuri provenite din tranzitivizări accidentale, adesea metaforice, în care complementul direct orientează acțiunea verbului, sau complement indirect în dativ (***Îmi** merge bine*).

• Verbe **bivalente**, care au două complemente:

(a) S + CD: ***Ion** scrie **un roman***;
(b) S + CI: ***Îmi** place **gramatica***;
(c) S + CPrep: ***Ion** depinde **de părinți**, **Efectele** crizei se repercutează **asupra economiei***;
(d) CI + CPrep: ***Îmi** pasă **de tine***;
(e) S + NP: ***Ion** este **profesor***;
(f) CD + CPO: ***Mă** cheamă **Ion*** („Numele meu este Ion");
(f) CI_D + CPO: ***Îmi** zice **Ion*** („Numele meu este Ion");
(g) S_N + ComplCirc: ***Clădirea** datează **din secolul trecut**.*

• Verbe **trivalente**, care au trei complemente:

(a) S + CI + CD: ***Ion îmi** oferă **o carte***;
(b) S + CD + CSec: ***Ion mă** învață **gramatică***;

(c) S + CD + CPO: ***Părinţii l-au botezat Ion***;
(d) S + CI + CPO (care are o formă cazuală nemarcată: acuzativ sau nominativ): ***Părinţii i-au zis Ion***;
(e) S + CD + CPrep: ***Ion mă îndeamnă la rele.***

ⓘ În anumite situaţii, în construcţii paralele, aflate în variaţie sintactică liberă, se păstrează numărul de complemente, dar diferă restricţiile formale şi funcţiile sintactice impuse acestora. Astfel, în cazul verbelor bivalente, pot alterna, de exemplu:
– complementul direct în acuzativ cu cel indirect în dativ:
Ajut pe cineva. / Ajut cuiva.
Urmez pe cineva. / Urmez cuiva.
– complementul direct în acuzativ cu cel prepoziţional:
Sper ceva. / Sper la ceva.
Îmi amintesc ceva. / Îmi amintesc de ceva.

1.2. *Criteriul prezenţei / absenţei unei anumite poziţii sintactice strâns legate de verb*

- Prezenţa / absenţa poziţiei **complement direct** determină distincţia **tranzitiv** *vs* **intranzitiv.**

  - **Verbele tranzitive** cer prezenţa sintactică a unui complement direct, care nu este obligatoriu şi exprimat. În cadrul acestei subclase, se deosebesc **verbele cu tranzitivitate forte**, care admit realizarea complementului direct sau dublarea acestuia printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume în acuzativ (a) de **verbele** (sau formele verbale) **cu tranzitivitate slabă**, al căror complement direct nu se poate substitui cu o formă clitică de pronume în acuzativ (b):

    Ascult povestea. – ***O*** *ascult.*
    O *caut* ***pe menajeră. / Îl*** *caut* ***pe profesorul de desen.***
    Ion a mâncat un măr. / ***L****-a mâncat.*
    Nu accept să plece. – ***Asta n-o*** *accept.*
    (b) *Ion are* ***avere.*** *– *Ion* ***o*** *are.*
    Caut ***menajeră / profesor de desen.*** *– *Ion* ***o / îl*** *caută.*

  - **Verbele intranzitive** nu permit prezenţa unui complement direct:

    Ion aleargă repede, Ion munceşte mult.
    Ion îmbătrâneşte de tânăr, Ion cade din pom.

ⓘ Unele verbe oscilează între comportamentul tranzitiv şi cel intranzitiv, în funcţie de context:
– prezenţa unui complement intern (având aceeaşi rădăcină lexicală cu verbul sau fiind foarte apropiat semantic de acesta) poate tranzitiviza unele verbe intranzitive: *Ion doarme* ***un somn bun;***
– dimpotrivă, folosirea absolută a unor verbe tranzitive (fără exprimarea complementului direct) determină apropierea acestora de clasa intranzitivelor: *Ion bea şi mănâncă toată ziua.*

- Prezenţa / absenţa poziţiei **subiect** determină distincţia **personal** *vs* **impersonal.**

○ Verbele **personale** acceptă poziția subiectului (actualizat sau nu în context): *Copilul învață, Tu înveți, Învăț ceva în fiecare zi.*

○ Verbele **impersonale** sunt fie verbe care nu acceptă poziția subiectului (a), fie verbe pentru care poziția subiectului se realizează prin propoziție subordonată (b) sau prin formă verbală non-finită (c):

(a) *Viscolește, Se înserează, Îmi pasă de tine, Mă doare în gât.*
(b) *Se cuvine **să plec**, Se cade **să fim politicoși.***
(c) *Se cade **a fi politicoși.***

ⓘ În anumite contexte, există posibilitatea ca verbele impersonale să primească totuși subiect, schimbându-și statutul:
– prin avansarea subiectului din subordonată în regenta conținând un verb impersonal (care se și acordă uneori cu subiectul avansat, dacă acesta este un substantiv la plural sau un pronume de persoana a 3-a plural):
Trebuia ca romanele să fie citite. – Romanele trebuiau citite.
Se cuvine ca ei să fie felicitați. – Ei se cuvin felicitați.
– prin adăugarea unui subiect („providențial") în cazul verbelor impersonale care desemnează fenomene ale naturii:
***Dumnezeu** plouă peste noi.*
*L-a trăsnit **Satana**.*

ⓘ Verbele inerent impersonale nu trebuie confundate:
(a) cu verbele cu impersonalitate dobândită prin reorganizare sintactică (aflate la diateza impersonală): *Se merge pe jos, Se doarme mult*;
(b) cu verbele unipersonale (care apar numai la persoana a 3-a), care au subiect, însă acesta poate fi numai un substantiv inanimat sau un pronume de persoana a 3-a, ca urmare a unor restricții semantice impuse de verb subiectului: *Laptele **expiră** peste trei zile, Găinile **se ouă** zilnic.*

• Capacitatea de a lua drept complement un nume predicativ (obligatoriu sintactic și obligatoriu exprimat) caracterizează **verbele copulative** (incluse în clasa verbelor intranzitive inacuzative), care impun cazul nominativ atât subiectului, cât și numelui predicativ și nu participă la opoziții de diateză: *a fi, a ajunge, a deveni, a ieși, a însemna, a rămâne, a trece, a veni, a se chema, a se face, a se prinde, a se numi, a se ține: Ion este înalt, El ajunge decan, El devine medic, El iese profesor din această facultate, Sportul înseamnă sănătate, Ei rămâne același prieten adevărat, El trece drept învățat, Ion îmi vine unchi, El se cheamă Ion, El se face mare, Ion se prinde tovarăș cu mine, El se numește Ion, El se ține (de) văr cu voi.*

• Capacitatea de a cere prezența unui complement predicativ al obiectului caracterizează **verbele atributive**, verbe trivalente care intră în relație cu două nominale, subiectul și complementul direct (a) sau subiectul și complementul indirect (b): *a boteza, a chema, a denumi, a intitula, a numi, a porecli, a spune, a zice; a alege, a angaja, a desemna, a unge; a califica, a caracteriza, a categorisi; a lua (drept, de)*:

(a) *L-au botezat Ion, Mă cheamă Ion Popescu, L-au poreclit Ţuţu, L-au categorisit ca incompetent, Au angajat-o secretară, L-au uns mitropolit, L-au luat de fraier.*
(b) *Îmi zice Ion Popescu, Acestei funcţii îi spune „CPO".*

1.3. *Criteriul prezenţei / absenţei formantului reflexiv*

Prezenţa formantului reflexiv obligatoriu, fie cu formă de acuzativ (a), fie cu formă de dativ (b), fără funcţie sintactică, este caracteristică **verbelor inerent reflexive,** incapabile de a participa la opoziţii de diateză:

(a) *a se bosumfla, a se cuveni, a se teme, a se văita* etc.
(b) *a-şi închipui, a-şi bate joc, a-şi da seama* etc.

> ⓘ Reflexivul sau omonimul lui reciproc se poate combina şi cu alte verbe (devenite numai contextual reflexive) şi poate avea numeroase alte valori. În unele situaţii, reflexivul ocupă o poziţie sintactică (a-d), iar în altele este numai o marcă sintactică şi nu ocupă o poziţie sintactică ((e)-(f)):
> (a) reflexivul propriu-zis (*Ion* ***se***$_{CD}$ *spală, Ion* ***îşi***$_{CI}$ *dă note*);
> (b) reflexivul posesiv (*Ion* ***îşi***$_{CPos}$ *şterge ochelarii*);
> (c) reflexivul factitiv (*Ea* ***se***$_{CD}$ *tunde la coafor* „pune pe cineva să o tundă");
> (d) reflexivul reciproc (*Ei* ***îşi***$_{CI}$ *trimit scrisori*);
> (e) reflexivul pasiv (*În carte* ***se*** *arată diferenţa dintre X şi Y*);
> (f) reflexivul impersonal (***Se*** *merge repede pe strada asta*).
> De reţinut şi că există verbe care nu se pot reflexiviza în niciun context: *a consta, a durea, a ninge* etc.

> 🕮 În raport cu gramatica tradiţională:
> – apar clase şi tipare noi, ca urmare a recunoaşterii ca funcţii sintactice distincte a complementului prepoziţional, a complementului secundar, a complementului predicativ al obiectului, a complementului circumstanţial;
> – se insistă asupra diferenţei dintre verbele inerent impersonale şi cele cu impersonalitate dobândită (aparţinând diatezei impersonale);
> – se insistă asupra distingerii reflexivului formant (obligatoriu, inerent), care reprezintă un criteriu de clasificare sintactică, de celelalte utilizări ale reflexivului.

2. Clasificare semantică

Există mai multe criterii de clasificare semantică a verbelor, dintre care numai unele au o anumită relevanţă în plan sintactic.

2.1. *Criteriul trăsăturilor semantice*

În funcţie de două **trăsături semantice interne, primitive,** „schimbare" şi „agentivitate", se disting trei tipuri de verbe: de stare, de eveniment şi de acţiune.

Tipul de verbe	Trăsături	Exemple
de stare	[– Schimbare], [– Agentivitate]	*a durea, a fi, a iubi, a se teme, a se învecina*
de eveniment	[+ Schimbare], [– Agentivitate]	*a cădea, a crăpa, a îmbătrâni, a seca, a se usca*
de acţiune	[+ Schimbare], [+ Agentivitate]	*a alerga, a citi, a mânca, a se plimba, a vinde*

2.2. *Criteriul rolurilor tematice*

Un alt tip de clasificare semantică se poate face **în funcţie de prezenţa în matricea de roluri a verbului** a unui anumit rol tematic. Inventarul de roluri tematice cuprinde:

- **Agent** – entitatea animată (mai ales umană), iniţiatoare voliţională a procesului sau care are capacitatea de a controla procesul:

__Copilul__ aleargă, desenează, înoată, mănâncă, scrie, vorbeşte.
__Animalul__ latră, miaună, oftează, sforăie, şchiopătează, tuşeşte.

- **Temă** – entitatea asupra căreia acţionează Agentul fără a-i modifica starea (a), obiectul percepţiei (b), obiectul unei localizări (c_1) sau al unei schimbări de localizare (c_2), obiectul posesiei (d):

(a) *Ion citeşte __o carte.__*
(b) *Ion priveşte __un tablou.__*
(c_1) *__Ion__ este aici.*
(c_2) *__Ion__ pleacă spre casa Mariei.*
(d) *Ion are __un apartament.__*

- **Pacient** – entitatea a cărei stare se modifică prin acţiunea descrisă de verb, cu intervenţia unui Agent (a) sau fără (b):

(a) *Ion îl omoară __pe Gheorghe__, Ion a spart __un pahar.__*
(b) *__Ion__ îmbătrâneşte, __Paharul__ s-a spart singur.*

- **Rezultat** – entitatea produsă (rezultată) prin acţiunea verbului:

Ion zideşte __o casă.__

- **Instrument** – entitate alienabilă (a) sau inalienabilă (b), non-animată, prin intermediul căreia Agentul acţionează asupra obiectului:

(a) *__Cheia__ deschide uşa / Uşa se deschide __cu cheia.__*
(b) *Ion mănâncă __cu mâna.__*

- **Comitativ** – entitate care se asociază Agentului, participând, alături de acesta, la realizarea acţiunii:

Maria colaborează __cu Ion.__

- **Beneficiar** – entitate, de obicei animată, în beneficiul sau în detrimentul căreia se realizează acţiunea:

Medicamentul (nu) i-a folosit __bolnavului.__

- **Experimentator** – entitate animată, implicată într-un proces afectiv, şi exprimând ființa afectată de o stare psihică (a) sau fizică (b), fără a o fi declanşat şi fără a o controla sau entitatea implicată în percepție (c):

(a) ***Pe Ion îl** indispune venirea soacrei, **Îmi** place gramatica.*
(b) ***Pe Ion îl** doare capul, **Mă** ustură gâtul.*
(c) ***Ion** vede incendiul.*

- **Stimul** – inițiatorul, de obicei inanimat, al unui act de cauzare afectivă:

***Iarna / Minciuna** mă întristează.*

- **Posesor** – entitate implicată într-o relație de posesie, **alienabilă** (când posesia este temporară, fiind posibilă înstrăinarea obiectului posedat (a)) sau **inalienabilă** (când posesia este permanentă, obiectul posedat fiind imposibil de separat de posesor (b)):

(a) ***Ion** are un garaj.*
(b) ***Ion** are ochi negri.*

- **Țintă / Destinatar, Sursă, Parcurs, Locativ** – roluri circumstanțiale implicate de verbe de mişcare, exprimând fie direcția şi punctul final al mişcării (a), fie punctul inițial al deplasării (b), fie parcursul (c), fie locul procesului, fără deplasare (d).

(a) *Ion soseşte **la noi**$_{[+ \text{Țintă}]}$.*
(b) *Ion vine **de la Bucureşti**$_{[+ \text{Sursă}]}$.*
(c) *Ion trece **strada**$_{[+ \text{Parcurs}]}$.*
(d) *Ion locuieşte **la Cluj**$_{[+ \text{Locativ}]}$.*

Unele dintre aceste roluri sunt asociate, de obicei, cu o funcție sintactică. De exemplu, Pacientul, Tema şi Rezultatul sunt atribuite frecvent complementului direct (*Ion omoară **o muscă**, Ion citeşte **poezii**, Maria face **sarmale***), Beneficiarul, complementului indirect (***Îi** fac o omletă **lui Ion***), Experimentatorul, complementului direct sau indirect (***Mă** mănâncă palma, **Îmi** vine rău*), Comitativul, complementului prepozițional (*Mă asociez **cu Ion***) etc.

Subiectul se poate asocia cu mai multe roluri tematice, în funcție de acest criteriu distingându-se mai multe clase de verbe:

Tipul de verbe	Rolul tematic al subiectului	Exemple
agentive tranzitive	Agent	***Ion*** *pregăteşte masa.* ***El*** *scrie o poezie.* ***Ion*** *îşi loveşte prietenul.*
intranzitive agentive = inergative	Agent	***Ion*** *munceşte cu spor.* ***El*** *înoată zilnic.* ***Părinţii*** *dansează bine.*
intranzitive neagentive = ergative / inacuzative	Pacient	***Ion*** *îmbătrâneşte.* ***Planta*** *se usucă.* ***Lacul*** *seacă.*
	Temă	***Ion*** *cade din pat.* ***El*** *ajunge acasă.* ***Capitala*** *se află în Bărăgan.*
psihologice şi de senzaţie fizică	Experimentator	***Ion*** *o iubeşte pe Maria.* ***Ion*** *se scârbeşte la vederea mizeriei.*

📖 Recunoaşterea a două subclase de verbe intranzitive, **verbele inergative** (care aşază Agentul în poziţia subiectului) şi **verbele ergative**, numite şi **inacuzative** (care aşază Pacientul sau Tema în poziţia subiectului) reprezintă o noutate faţă de gramatica tradiţională, care le includea, fără distincţie, în clasa intranzitivelor.
În afară de criteriul semantic al rolului tematic pe care îl primeşte subiectul, aceste verbe se diferenţiază sintactic prin **testul adjectivizării participiului**: ca şi verbele tranzitive, verbele ergative acceptă adjectivizarea participiului (a), pe când verbele inergative nu acceptă această construcţie (b):
(a) *om îmbătrânit / plecat, lac secat*
(b) **om râs / vorbit.*

3. Dificultăţi

- Trebuie să se facă distincţia între verbele inerent impersonale (tipul *tună, viscoleşte, se întâmplă, se înserează*) şi verbe devenite contextual impersonale:
  – structuri create prin impersonalizare de la verbe intranzitive, de tipul *Se vorbeşte mult* (diateza impersonală), care sunt lipsite de subiect numai în anumite contexte, în timp ce în altele pot apărea cu subiect – *Femeile vorbesc mult* (diateza activă);
  – structuri pasive, create de la verbe tranzitive, care au devenit impersonale prin prezenţa unui subiect realizat propoziţional (*Se ştie că vom scrie o carte, Este ştiut că vom scrie o carte*); acestea pot apărea şi cu Agentul exprimat (*Acest lucru se ştie de către toţi, Acest lucru este ştiut de toţi*).
- Structuri lipsite de subiect, de tipul *Mă doare în gât, Mă mănâncă în palmă,* se află în variaţie sintactică cu structuri personale (cu subiect), de tipul *Mă doare gâtul, Mă mănâncă palma.*
- Inventarul de verbe atributive (care se construiesc cu un complement predicativ al obiectului) se intersectează atât cu cel al verbelor copulative, cât şi cu cel al verbelor tranzitive, încadrarea unei unităţi într-una dintre aceste subclase făcându-se numai contextual. Cele două apariţii ale verbului reprezintă unităţi lexicale distincte, diferite semantic; apariţia complementului predicativ al obiectului este obligatorie pentru actualizarea unuia dintre sensuri:

El se numeşte ***Ion***$_{NP}$ (verbul este copulativ; numele predicativ participă, alături de verb, la o relaţie ternară, în care este implicat şi subiectul – *el*)
Meteorologii au numit această furtună ***tsunami***$_{CPO}$ (verbul este atributiv; complementul predicativ al obiectului participă, alături de verb, la o relaţie ternară în care este implicat şi complementul direct – *furtună*)
Părinţii ***l-***$_{CD}$*au botezat la şase luni* (verbul este tranzitiv, cerând numai prezenţa complementului direct şi a subiectului)
Părinţii l-au botezat ***Ion***$_{CPO}$ (verbul este atributiv; complementul predicativ al obiectului participă, alături de verb, la o relaţie ternară în care este implicat şi complementul direct – *-l*).

- Ca urmare a intersecţiei clasei de verbe atributive cu alte clase apar şi ambiguităţi de interpretare. Într-un exemplu ca *Mă cheamă Ion,* există două posibilităţi de interpretare:
(a) verbul este tranzitiv, *mă* este complement direct, iar *Ion* este subiect (pentru citirea „Ion mă cheamă la el");
(b) verbul este atributiv, *mă* este complement direct, iar *Ion* este complement predicativ al obiectului (pentru citirea „Mă numesc Ion").

4. Aspecte normative

- Tendinţa populară de folosire cu reflexiv inerent a unor verbe de tipul *a se divorţa, a se râde, a se risca, a se merita* nu este acceptată de norma literară actuală, care acceptă numai formele nereflexive *a divorţa, a râde, a risca, a merita*. În cazul acestor verbe, este vorba despre un reflexiv obligatoriu / inerent, care nu trebuie confundat, de exemplu, cu reflexivul impersonal: *Oamenii râd mult la Teatrul de Revistă* vs *Se râde mult la Teatrul de Revistă.*
- În cazul verbului *a trebui,* impersonal la origine, dar personalizat prin avansarea unui subiect din propoziţia subordonată în faţa sa, norma prevede că acordul se face numai la timpurile trecutului şi ale viitorului şi numai la persoana a 3-a plural (a), nu şi la prezent (b):

(a) *Trebuia ca ei să plece > Ei* ***trebuiau*** *să plece; Va trebui ca ei să plece > Ei* ***vor trebui*** *să plece.*
(b) *Trebuie ca noi să plecăm > Noi* ***trebuie*** *să plecăm,* nu **Noi trebuim să plecăm.*

TRĂSĂTURI SINTACTICE ALE VERBULUI. GRUPUL VERBAL (GV)

1. Definiţie

Grupul verbal se constituie dintr-un centru verbal (la formă finită sau non-finită) şi toţi constituenţii legaţi sintactico-semantic de acesta:

[$_{GV}$ ***Citesc o carte de memorii de trei zile***]
[$_{GVger}$ ***cumpărând o casă nouă***] *pentru că cea veche devenise neîncăpătoare*
nevoia de [$_{GVinf}$ ***a iubi pe cineva***]
[$_{GV}$ ***Ion locuieşte în casa bunicilor***], *în loc să-şi caute un rost.*
Desigur, [$_{GV}$ ***nu se gândea la ce va urma***].

> ⓘ Se includ deci în GV complementele verbului, inclusiv complementele circumstanţiale / circumstanţialele obligatorii, şi unele circumstanţiale (vezi *infra,* **2.**; vezi şi **Introducere, 6.2.**).

Grupul verbal poate fi **complex** (ca în exemplele anterioare) sau **monomembru**, în condiţiile absenţei altor constituenţi legaţi de centru (ca urmare a imposibilităţii verbului de a avea complemente): *Plouă, Burniţează.*

2. Structura internă a grupului verbal

Grupul verbal complex are următoarea structură:

Verb$_{Centru}$ (Complemente) (Circumstanţiale)

> ⓘ Un singur constituent al grupului este întotdeauna obligatoriu: centrul de grup verbal. Subiectul este prezent (chiar dacă adesea neexprimat) în structura tuturor grupurilor verbale cu centru formă finită, cu excepţia verbelor care nu acceptă subiect (cum sunt cele meteorologice). Unele dintre celelalte complemente complemente, inclusiv cele circumstanţiale (vezi **Complementele circumstanţiale**), sunt indispensabile în cazul anumitor verbe (a). Celelalte complemente şi circumstanţiale, precum şi mărcile focale, pot lipsi din organizarea GV (b).
> (a) *Mă bazez pe Ion.* vs **Mă bazez.*
> *Ion devine serios.* vs **Ion devine.*
> *Sacul cântăreşte trei kilograme.* vs **Sacul cântăreşte.*
> (b) *Mai vin şi mâine.* vs *Vin.*
> *Ion mănâncă sarmale în fiecare zi.* vs *Mănâncă.*
> Circumstanţialele din GV se pot raporta la ansamblul V + S (a) sau la ansamblul V + S + CD (b), ceea ce dovedeşte poziţia lor „mai periferică" în raport cu complementele:
> (a) [*Ion cântă*] ***artificial.***
> (b) [*El produce pietre preţioase*] ***artificial.***

- GV are o organizare complexă, la care participă numeroase tipuri de **complemente**, supuse principiului unicităţii.

> 🕮 Se înţelege prin *complement* orice constituent al grupului verbal (şi, în general, al oricărui grup sintactic) strâns legat de centru. De aceea, se renunţă la sintagma tradiţională *complemente circumstanţiale,* păstrându-se numai termenul *circumstanţiale,* deoarece acestea sunt constituenţi periferici, facultativi ai grupului verbal şi nu au statut de complement. Sintagma *complemente circumstanţiale* desemnează numai circumstanţialele obligatorii.
> Conform *principiului unicităţii,* un verb poate avea un singur complement de un anumit tip. Pe baza acestui principiu, au fost separate: complementul direct de cel secundar, complementul indirect de cel prepoziţional şi de cel posesiv.

Inventarul de complemente matriciale (pe baza căruia se face clasificarea sintactică a verbului – vezi **Clase sintactice şi semantico-sintactice de verbe, 1.1.**) care apar în structuri de bază (nesupuse reorganizării sintactice) cuprinde:
- complementul direct (*Îl văd **pe Ion***);
- complementul secundar (*Îl învăţ pe Ion **gramatică***);
- complementul indirect (*Îi dau **lui Ion** o bomboană*);
- complementul prepoziţional (*Am apelat **la părinţi***);
- numele predicativ (*El este **copil***);
- complementul predicativ al obiectului (*Ei îl aleg **preşedinte***);
- subiectul (***Copilul** aleargă*);
- complementul circumstanţial (*Scrisoarea datează **din 1521**, Ion se comportă **impecabil***).

La acestea, se adaugă complementele non-matriciale provenite din reorganizare:
- complementul posesiv (***Îşi** iubeşte copilul*);
- complementul de agent (*Este reclamat **de Ion***).

Faţă de gramatica tradiţională, sunt **adăugate** în inventar următoarele complemente:
(a) **subiectul**, un complement de tip special, considerat ca având un statut ierarhic asemănător celorlalte complemente, şi nu ca fiind „parte principală de propoziţie": ***Ion***$_{S}$ *citeşte* (pentru argumente, vezi **Subiectul, 1.**);
(b) **complementul secundar**, separat de complementul direct: ***Îl** rog **pe Ion***$_{CD}$ ***ceva***$_{CSec}$ (vezi **Complementul secundar**);
(c) **complementul prepoziţional**, separat de complementul indirect în dativ: ***Îi** vorbesc **lui Ion***$_{CI}$ ***despre complemente***$_{CPrep}$ (vezi **Complementul prepoziţional**);
(d) **complementul posesiv**, care corespunde „dativului posesiv" din grupul verbal, separat de complementul indirect în dativ: *Ion **îşi***$_{CPos}$ *donează averea **bisericii***$_{CI}$ (vezi **Complementul posesiv**);
(e) **numele predicativ,** considerat un complement (predicativ, obligatoriu) al verbului copulativ: *El*$_{S}$ *devine **preşedinte***$_{NP}$ (vezi **Numele predicativ**);
(f) **complementul predicativ al obiectului**, cerut de clasa verbelor atributive şi aflat în relaţie cu un alt complement (direct sau indirect) din enunţ: *Ei îl*$_{CD}$ *aleg **preşedinte***$_{CPO}$; *Ei îi*$_{CI}$ *spun **Nelu***$_{CPO}$ (vezi **Complementul predicativ al obiectului**).

- **Circumstanţialele** participă în mod diferit la organizarea GV.

  ○ Fac parte din GV circumstanţialele care descriu sau modifică procesul denotat de verb: de loc, de timp, de mod, cantitativ, instrumental, sociativ, de relaţie$_1$ (care limitează predicaţia):

  [$_{GV}$ *Ion învaţă* [***în Bucureşti***]$_{CircLoc}$].
  [$_{GV}$ *Ei s-au întâlnit* [***azi***]$_{CircTimp}$ [***la facultate***]$_{CircLoc}$].
  [$_{GV}$ *Ion scrie* [***frumos***]$_{CircMod}$].
  [$_{GV}$ *Ion reuşeşte* [***învăţând***]$_{CircInstr}$].
  [$_{GV}$ *Ion i-a depăşit* [***ştiinţific***]$_{CircRel\ 1}$].

  ○ Sunt în afara grupului verbal circumstanţialele care redau raporturi logice (de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv), cele provenite, de obicei, din structuri bipropoziţionale (opoziţional, cumulativ, de excepţie), circumstanţialul de relaţie$_2$ (extrapropoziţional) şi circumstanţialul de modalitate (vezi **Circumstanţiale**).

[***Plecând mai devreme***]$_{CircCauză}$, [$_{GV}$ *a pierdut şirul lucrurilor*].
[***În loc să se plimbe***]$_{CircOpoz}$, [$_{GV}$ *preferă să scrie*].
[***În ce mă priveşte***]$_{CircRel\ 2}$, [$_{GV}$ *nu am nevoie de nimic*].
[$_{GV}$ *Chiuliseră cu toţii*], [***evident***]$_{CircModalitate}$.

- Grupul verbal poate fi însoţit de **mărci focale**, care se realizează prin semiadverbe cu topică fixă:

A ***şi*** *citit trei romane.*
Chiar *a citit romanul.*

ⓘ Pentru statutul semiadverbelor şi pentru specificul lor în raport cu adverbele, vezi **Adverbul, 2.4.1.1.**

3. Poziţiile ocupate de GV în organizarea propoziţiei

Grupul verbal organizat în jurul unui centru verbal la formă finită reprezintă nucleul enunţului, îndeplinind întotdeauna funcţia de **predicat al enunţării** (vezi **Predicatul**). Caracteristica fundamentală a GV este imposibilitatea de a apărea ca termen subordonat altui grup sintactic. Subordonarea unui grup verbal se face cu ajutorul conjuncţiilor necircumstanţiale (complementizatori):

Observ + Ion citeşte → Observ ***că / dacă*** *Ion citeşte.*

ⓘ Pentru poziţiile ocupate de GV cu centru non-finit, vezi capitolul **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu.**

FORME VERBALE NON-FINITE: INFINITIV, SUPIN, PARTICIPIU, GERUNZIU

🕮 În raport cu tradiţia gramaticală, care subordona formele non-finite categoriei ***modului***, considerându-le ***moduri nepersonale***, aici formele non-finite sunt separate de moduri, dată fiind absenţa oricărei semnificaţii modale: niciuna dintre forme nu exprimă atitudinea vorbitorului în legătură cu evenimentul exprimat de verb. Terminologic, ele sunt numite ***forme verbale non-finite***, ca urmare a imposibilităţii grupurilor pe care le constituie de a forma enunţuri de sine stătătoare (vezi *infra*, **1.1.**).

1. Caracteristici comune

Fiecare formă non-finită are o morfologie, o sintaxă şi o semantică proprie, dar, dincolo de aceste diferenţe, există trăsături comune, care permit cuprinderea lor sub numele de „forme non-finite ale verbului".

1.1. Formele non-finite sunt forme verbale care **se îndepărtează**, într-un mod sau altul şi în grade diferite, **de comportamentul verbului prototipic**, înţelegând prin verb prototipic formele modale propriu-zise (personale). Îndepărtarea de verbul prototipic constă în:

– pierderea flexiunii de număr şi de persoană, de mod şi de timp; excepţie face infinitivul, care diferenţiază un infinitiv perfect de unul prezent (*dorinţa de **a reuşi** – de **a fi reuşit***);

– pierderea predicativităţii (a autonomiei în comunicare), ceea ce înseamnă incapacitatea grupurilor pe care le formează de a constitui un enunţ de sine stătător (grupuri precum: *plecând eu spre facultate, a pleca spre facultate, plecat spre facultate, de plecat spre facultate* sunt insuficiente pentru a forma, singure, enunţuri); excepţie fac infinitivul şi supinul, în situaţii rare şi strict circumscrise (vezi *infra*, **3.**);

– imposibilitatea de a realiza legarea de regent prin conjuncţii subordonatoare. Legătura cu regentul se realizează fie prin prepoziţie, în cazul infinitivului (a) şi al supinului (b), fie prin ataşare directă, în cazul gerunziului (c) şi al participiului (d):

(a) *Ion speră **a realiza** ce şi-a propus.*
*dorinţa **de a realiza** ce şi-a propus*
(b) *Studentul termină **de pregătit** examenul.*
*dorinţa **de** hoinărit prin parc*
(c) *Se aude **tunând**.*
(d) *ajutoare **trimise sinistraţilor***

– caracteristica de a prezenta *trăsături duble*, de verb şi de altă clasă lexico-gramaticală, formele non-finite alunecând spre comportamentul altor clase (substantiv, adjectiv sau adverb), fără ca această conversiune să se fi realizat integral (vezi *infra*, **2.2.1., 2.2.2., 2.2.3.**).

1.2. Formele non-finite **păstrează**, mai ales în plan sintactic şi semantico-sintactic, **trăsături de tip verbal.**

- Sunt, ca şi verbele prototipice, centre de grup verbal, atrăgându-şi complemente şi impunându-le restricţii de caz şi de rol tematic.
- Prezintă aceeaşi grilă de roluri tematice cu a verbului prototipic:

(a_1) [$_{GVger}$ ***Ajungând***$_{Centru}$ ***profesorul***$_{Temă}$ ***la şcoală***$_{Ţintă}$], *i-au transmis imediat vestea.*
(a_2) *Înainte de* [$_{GVinf}$ ***a ajunge***$_{Centru}$ ***profesorul***$_{Temă}$ ***la şcoală***$_{Ţintă}$], *s-a primit o reclamaţie.*
(b_1) [$_{GVger}$ ***Oferind***$_{Centru}$ ***bani***$_{Temă}$ ***sinistraţilor***$_{Ţintă}$], *s-a alăturat efortului general.*
(b_2) *Şi-a manifestat dorinţa de* [$_{GVinf}$ ***a oferi***$_{Centru}$ ***bani***$_{Temă}$ ***sinistraţilor***$_{Ţintă}$].
(c_1) [$_{GVger}$ ***Plăcându***$_{Centru}$***-mi***$_{Experimentator}$ ***muzica***$_{Temă}$], *mi-am procurat un abonament la Ateneu.*
(c_2) *Înainte de* [$_{GVinf}$ ***a-mi***$_{Experimentator}$ ***plăcea***$_{Centru}$ ***muzica***$_{Temă}$], *m-a interesat desenul.*

- Prezintă aceleaşi vecinătăţi sintactice ca şi verbul prototipic, şi anume:
  - Au subiect, identic sau diferit de al verbului predicat, exprimat obligatoriu atunci când diferă de al verbului predicat:

(a) [$_{GVger}$ *Ajungând*$_{Centru}$ [***Ion***]$_S$ *acasă*], *a şi început ploaia.*
(b) *Dorinţa mea este de* [$_{GVinf}$ *a câştiga*$_{Centru}$ [***reprezentantul nostru***]$_S$].

(c) *Odată* [$_{GVpart}$ *plecat* [***profesorul***]$_{S}$], *elevii au şi început joaca.*
(d) *E dificil* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [***situaţia***]$_{S}$] *de întreaga comunitate.*

○ Au complement direct, indirect, prepoziţional şi secundar, exceptând participiul, care, fiind adesea pasiv, pierde capacitatea de a primi complement direct:

CD: (a) [$_{GVger}$ *Ascultându-*[***l pe student***]$_{CD\ dublat}$], *mi-am dat seama că nu înţelesese nimic.*
(b) *Dorinţa lui Ion de* [$_{GVinf}$ *a termina* [***studiile***]$_{CD}$] *este enormă.*
(c) *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de parcurs* [***bibliografia***]$_{CD}$].

CI: (a) [$_{GVger}$ *Dându-se premii* [***olimpicilor***]$_{CI}$], *s-a încercat stimularea lor.*
(b) *Se gândeşte la* [$_{GVinf}$ *a atribui diplome* [***olimpicilor***]$_{CI}$].
(c) *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de trimis bani* [***părinţilor***]$_{CI}$].
(d) *S-au creat premii* [$_{GVpart}$ *destinate* [***olimpicilor***]$_{CI}$].

CPrep: (a) [$_{GVger}$ *Depinzând* [***de părinţi***]$_{CPrep}$], *s-a simţit tot timpul protejat.*
(b) *Şi-a manifestat dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a se debarasa* [***de colegi***]$_{CPrep}$].
(c) *Este demn de* [$_{GVsupin}$ *de comparat* [***cu înaintaşii***]$_{CPrep}$].
(d) *Profesorii sunt* [$_{GVpart}$ *interesaţi* [***de rezultate***]$_{CPrep}$].

CSec: (a) [$_{GVger}$ *Învăţându-l* [***înmulţirea***]$_{CSec}$], *m-am substituit învăţătorului.*
(b) *Mi-a revenit plăcerea de* [$_{GVinf}$ *a-l anunţa* [***rezultatul***]$_{CSec}$].
(c) *E greu* [$_{GVsupin}$ *de învăţat pe altul* [$_{PRel}$ ***ceea ce singur nu ştii bine***]$_{CSec}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Învăţat* [***scrisul şi cititul***]$_{CSec}$ *de la grădiniţă*], *elevul îşi depăşea mult colegii.*

○ Au complemente de tip predicativ – nume predicativ şi complement predicativ al obiectului:

NP: (a) [$_{GVger}$ *Fiind* [***medic***]$_{NP}$], *nu putea să renunţe la spital.*
(b) *Încă de mic a simţit dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a ajunge* [***medic***]$_{NP}$].
(c) *Nu e uşor* [$_{GVsupin}$ *de ajuns* [***medic***]$_{NP}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Devenite peste noapte* [***ţări capitaliste***]$_{NP}$], *au mari dificultăţi de adaptare.*

CPO: (a) [$_{GV\ ger}$ *Alegându-l* [***director***]$_{CPO}$], *colegii l-au supraestimat.*
(b) *Plăcerea de* [$_{GVinf}$ *a-l desemna* [***câştigător***]$_{CPO}$] *a revenit lui Ion.*
(c) *X e demn de* [$_{GV\ supin}$ *de ales* [***preşedinte***]$_{CPO}$].
(d) [$_{GVpart}$ *Numit* [***director***]$_{CPO}$], *a uitat de promisiuni.*

○ Exprimă opoziţii de diateză, având marcă proprie de pasiv în cazul gerunziului şi al infinitivului ((a), (b)):

(a) *Ion a plecat la Iaşi,* [$_{GVger}$ ***fiind trimis*** [***de director***]$_{CAg}$].
(b) *E important* [$_{GVinf}$ ***a fi trimis*** *chiar* [***de director***]$_{CAg}$].

Pentru participiu şi supin, care nu marchează prin forme proprii diateza, dar exprimă valori de diateză, există posibilitatea construcţiei cu un complement de agent:

(c) *Fata* [$_{\text{GVpart}}$ ***trimisă*** [***de director***]$_{\text{CAg}}$] *n-a făcut faţă.*
(d) *E greu* [$_{\text{GV supin}}$ ***de înţeles*** *situaţia* [***de către întregul electorat***]$_{\text{CAg}}$].

o Păstrează capacitatea de a primi circumstanţiale temporale, aspectuale, de loc, de mod:

(a) [$_{\text{GVger}}$ *Mergând* [***astăzi / zilnic***]$_{\text{CircTimp}}$ [***spre facultate***]$_{\text{CircLoc}}$], *ştie toate detaliile drumului.*
(b) *Încerc să-mi respect promisiunea de* [$_{\text{GVinf}}$ *a ajunge* [***zilnic, la ora 8 fix***]$_{\text{CircTimp}}$ [***la facultate***]$_{\text{CircLoc}}$].
(c) *E imposibil* [$_{\text{GVsupin}}$ *de ajuns* [***zilnic, la oră fixă***]$_{\text{CircTimp}}$, [***la facultate***]$_{\text{CircLoc}}$].
(d) *Sunt elevi* [$_{\text{GVpart}}$ *ajunşi* [***zilnic***]$_{\text{CircTimp}}$ [***la şcoală***]$_{\text{CircLoc}}$ [***cu întârziere***]$_{\text{CircMod}}$].

o Prezintă în comun capacitatea de a apărea ca formanţi (ca elemente componente / neanalizabile) în structura formelor verbale compuse:

– **Participiul,** ca formant invariabil, intră în structura perfectului compus (*am **cântat***), a perfectului conjunctiv (*să fi **cântat***), a perfectului condiţional (*aş fi **cântat***), a perfectului prezumtiv (*(v)oi fi **cântat***) şi infinitiv (*a fi **cântat***), a viitorului anterior (*voi fi **cântat***). În combinaţie cu operatorul pasiv (*a fi*), participiul acordat intră în structura diatezei pasive (*sunt **lăudată**, sunteţi **întrebaţi***).

– **Infinitivul,** formant invariabil şi fără morfemul liber ***a***, intră în structura condiţionalului prezent (*aş **cânta***), a unor forme de viitor (*voi **cânta***, (pop.) *o **cânta***) şi a uneia dintre formele prezumtivului prezent (*o **cânta***).

– **Gerunziul,** formant invariabil, intră în structura uneia dintre variantele prezumtivului prezent (*va / o fi **cântând***).

– **Supinul,** fără a intra în structura modurilor sau a timpurilor compuse, apare totuşi în componenţa unor construcţii perifrastice de aspect (*termină **de citit**, se apucă **de citit**, se pune **pe plâns***) şi de modalitate (*Pentru examen, are **de citit** cinci cărţi*), unde coeziunea sintactică a grupului este deosebit de strânsă (vezi **Predicatul, 2.2.**).

1.3. Deşi fiecare formă non-finită prezintă, în afara trăsăturilor verbale, şi trăsături din altă clasă lexico-gramaticală, ele rămân (cu excepţia participiului; vezi *infra*, **2.2.**) în cadrul **flexiunii verbale** (deci aparţin paradigmei verbului), date fiind:

- absenţa flexiunii de caz;
- imposibilitatea de a-şi ataşa articolul sau orice alt determinant;
- imposibilitatea de a se construi cu un genitiv; subiectul (a) şi complementul direct (b) al formelor non-finite nu stau niciodată în genitiv (să se compare construcţiile de la (a) şi (b) cu (c)):

(a) [$_{\text{GVger}}$ *plecând*$_{\text{Centru}}$ ***profesorul***$_{\text{N}}$], *dorinţa de* [$_{\text{GVinf}}$ *a pleca*$_{\text{Centru}}$ ***profesorul***$_{\text{N}}$];
(b) [$_{\text{GVger}}$ *primind*$_{\text{Centru}}$ ***rezultatul***$_{\text{A}}$], *dorinţa de* [$_{\text{GVinf}}$ *a primi*$_{\text{Centru}}$ ***rezultatul***$_{\text{A}}$];
(c) [$_{\text{GN}}$ *plecarea*$_{\text{Centru}}$ ***profesorului***$_{\text{G}}$]; [$_{\text{GN}}$ *primirea*$_{\text{Centru}}$ ***rezultatului***$_{\text{G}}$];

2. Diferențele dintre forme

2.1. *Diferențe flexionare*

<table>
<tr><td></td><td colspan="6">Marcare sintetică – prin sufix</td><td colspan="7">Marcare mixtă (sintetică + morfem liber)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Gerunziu</td><td colspan="5">-ând</td><td>-ind</td><td colspan="7" rowspan="4"></td></tr>
<tr><td colspan="5">cântând, văzând, trecând, urând</td><td>citind</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Participiu</td><td>-at</td><td>-ut</td><td>-s</td><td>-t</td><td>-ât</td><td>-it</td></tr>
<tr><td>cântat</td><td>văzut, trecut</td><td>mers</td><td>copt</td><td>urât</td><td>citit</td></tr>
<tr><td rowspan="3"></td><td colspan="6" rowspan="3"></td><td>Morfem liber</td><td colspan="6">Sufixe</td></tr>
<tr><td rowspan="2">a</td><td>-a</td><td>-ea</td><td colspan="2">-e</td><td>-i</td><td>-î</td></tr>
<tr><td>ara</td><td>avea</td><td colspan="2">merge, coace</td><td>citi</td><td>urî</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td colspan="6" rowspan="2"></td><td rowspan="2">de</td><td>-at</td><td>-ut</td><td>-s</td><td>-t</td><td>-it</td><td>-ât</td></tr>
<tr><td>(de) arat</td><td>(de) avut</td><td>(de) mers</td><td>(de) copt</td><td>(de) citit</td><td>(de) urât</td></tr>
</table>

Rezumând schema anterioară, gerunziul și participiul se exprimă flexionar (sintetic), prin sufixe specifice, iar infinitivul și supinul au o marcare mixtă (morfem proclitic liber + sufix), care este deja gramaticalizată, în cazul infinitivului, și în curs de gramaticalizare, pentru supin.

- Gerunziul primește sufixele ***-ând*** (pentru clasa verbelor cu infinitivul în *-a: cântând,* cu infinitivul în *-ea* și *-e*: *văzând, trecând,* cu infinitivul în *-î*: *hotărând*) și ***-ind*** (pentru verbele cu infinitivul în *-i: citind* și pentru verbe în *-a* cu unele trăsături fonetice ale finalei radicalului: radical terminat în *-i*: *tăia – tăind* sau în *chi* [k'], *ghi* [g']: *îngenunchea – îngenunchind, veghea – veghind.*
- Participiul primește sufixul ***-at*** (pentru verbele cu infinitivul în *-a: cântat*), ***-ut*** (pentru verbele cu infinitivul în *-ea: văzut* și pentru o parte a verbelor în *-e: trecut*), ***-s*** și ***-t*** (pentru o parte a verbelor cu infinitivul în *-e: mers, rupt*), ***-it*** (pentru verbele cu infinitivul în *-i: citit*), ***-ât*** (pentru verbele cu infinitivul în *-î: hotărât*).
- Infinitivul se marchează **mixt,** atașându-și, simultan, sufixe specifice (*-a: cânta, -ea: părea, -e: trece, -i: iubi, -î: urî*) și morfemul proclitic liber (nesudat) ***a*** (*a cânta, a mai / tot / și cânta*).

> ⓘ O situație specială are infinitivul fără morfemul proclitic *a* din construcția verbului *a putea* (a) și din construcțiile relative infinitivale (b), care, conservând o trăsătură arhaică a infinitivului, se marchează numai sufixal:
> (a) *Pot cânta, Îl pot ajuta, Îi pot spune, Își poate impune*;
> (b) *N-am unde pleca, N-am cu cine pleca, Nu-i ce mânca.*

- Supinul tinde să-și gramaticalizeze și el o marcare mixtă, specializându-și prepoziția ***de,*** care apare în pozițiile de subiect și de complement direct, în care selecția unei prepoziții nu se poate justifica decât ca marcă suplimentară a supinului (*E important **de citit**, Termin **de citit***).

ⓘ De reţinut că supinul apare şi în contextul altor prepoziţii (*Merge **la culeș** mere, Trăieşte **din împletit** coşuri, Se pune **pe plâns***), prepoziţii mai puţin gramaticalizate decât marca *de* (obligatorie în poziţia de subiect şi de complement direct).

- Sub aspectul mărcilor sufixale, supinul e omonim cu participiul, de care se deosebeşte:
  - prin valori aspectuale specifice:

(a) *romane **citite*** [+ Perfectiv] vs *romane **de citit*** [– Perfectiv, proiecţie în viitor]
(b) *Ioana e **măritată*** [+ Perfectiv] vs *Ioana e **de măritat*** [– Perfectiv, proiecţie în viitor];

  - prin comportament gramatical diferit (supinul e invariabil, în timp ce participiul, exceptând apariţiile lui din componenţa formelor temporal-modale compuse, este variabil; vezi (a), (b)).

2.2. *Diferenţe privind relaţia cu alte clase*

2.2.1. Infinitivul şi supinul prezintă trăsături (sintactice) de tip substantival, fără a intra în paradigma substantivului (vezi *supra*, **1.3.**, absenţa flexiunii de caz şi a articolului):

- legătura cu regentul este obligatoriu prepoziţională (*E important **a citi / de citit***);
- se aşază în poziţiile sintactice de S şi CD, tipice substantivului:

(a) *E uşor* [***a citi / de citit***]$_S$.
(b) *Nu permit* [***a se întâmpla** aşa ceva*]$_{CD}$, *Termin* [***de citit***]$_{CD}$.

- intră în raporturi de sinonimie cu substantive postverbale, fie derivate în -(*a/e/i/î*)***re***, fie supine articulate obţinute prin conversiune (*E dificil **a învăţa** pe de rost = E dificil **de învăţat** pe de rost = E dificil **învăţatul** / E dificilă **învăţarea** pe de rost*).

2.2.2. Participiul prezintă trăsături flexionare şi sintactice de tip adjectival, alunecând total spre paradigma adjectivală:

- primeşte desinenţele de gen, număr şi caz ale adjectivului cu patru forme (*pom tăiat – pomi tăiaţi – pâine tăiată – pâini tăiate – unei pâini tăiate*);
- participă obligatoriu la acordul de tip adjectival;
- primeşte mărci de gradare (*Cartea **e mai citită** de tineri decât de vârstnici, **e foarte citită / mai puţin citită** de adolescenţi*).

2.2.3. Exceptând gerunziul-subiect şi complement direct, precum şi gerunziul „coordonat", **gerunziul, în ipostaza lui circumstanţială, prezintă trăsături de tip adverbial**, apărând, ca şi adverbul, în contexte circumstanţiale.

- În calitatea sa de adjunct al verbului, funcţionează ca:
  – **modal**: *Merge **şchiopătând**.*
  – **instrumental**: *Ajunge pe celălalt mal **înotând**.*

- În calitate de adjunct al propoziţiei, funcţionează ca:
  – **temporal**: ***Intrând în casă**, a găsit dulapurile răscolite.*
  – **cauzal**: ***Lipsind de la şcoală**, a pierdut şirul lecţiilor.*

– **condiţional:** ***Ajungând la timp***, *ar putea găsi bilet.*
– **concesiv:** ***Chiar neînvăţând aproape nimic***, *tot a luat examenul.*
– **condiţional metadiscursiv:** ***Teoretic vorbind***, *soluţia e bună.*

2.2.4. Gradul de îndepărtare de verbul prototipic variază de la o formă non-finită la alta.

- **Cel mai îndepărtat** este participiul, care, şi sub aspect flexionar, are trăsături adjectivale.
- Cel **„mai verbal"** este gerunziul (are forme specifice de diateză – vezi *supra*, **1.2.** – şi primeşte clitice pronominale (*invitându-l, oferindu-i, impunându-şi, atrăgându-şi-l*); în plus, posibilitatea de a apărea şi ca gerunziu „coordonat", deci ca grup **nesubordonat semantic** vreunui regent, îl apropie şi mai mult de formele finite:

[$_{GV\,1}$ *Ştefan cel Mare a murit în 1504*], [$_{GV\,2ger}$ ***urmându-i la tron fiul acestuia***].

ⓘ În exemplul de mai sus, relaţia semantică dintre cele două grupuri verbale nu este de subordonare, ci de succesiune a evenimentelor, apropiindu-se de coordonarea copulativă; numai sub aspectul autonomiei sintactico-pragmatice, GV_2 se comportă ca orice $GV_{non\text{-}finit}$, fiind lipsit de capacitatea de a forma, singur, un enunţ.

- O **poziţie intermediară** au infinitivul şi supinul, iar, dintre ele, supinul este mai îndepărtat de verb decât infinitivul:
  – infinitivul acceptă clitice pronominale, în timp ce supinul, deşi primeşte complemente, nu acceptă clitice: *dorinţa de a da copiilor cartea – dorinţa de* ***a le-o da****, E greu de dat copiilor cartea – E greu de* ****le-o dat***;
  – infinitivul primeşte mărci de diateză (*dorinţa de* ***a fi înţeleasă*** *de întreaga clasă*), în timp ce supinul, deşi are valori de diateză, nu primeşte şi mărci de diateză (*Este greu* ***de înţeles*** *această carte de întreaga clasă*).

3. Calitatea de propoziţii non-finite

3.1. În mod frecvent, grupurile verbale non-finite sunt lipsite de autonomie în comunicare, **incluzându-se, ca termeni subordonaţi**, în organizarea altor grupuri sintactice. Deşi au o structură completă, cu subiect şi complemente proprii, ele formează **numai propoziţii non-finite** (vezi **Introducere, 3.2.3.**).

3.1.1. Grupurile non-finite pot apărea **în construcţii izolate prozodic** (şi, grafic, prin virgulă) de restul enunţului (aşa-numitele construcţii absolute), cu următoarele **funcţii circumstanţiale:**
– **temporal** ([$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a ajunge profesorul la şcoală***]] / [$_{GVger}$ ***Ajungând profesorul la şcoală***], *a stat ploaia* / [$_{GVpart}$ ***Plecat de acasă***], *a uitat de familia lui*).
– **cauzal** ([$_{GVger}$ ***Simţindu-se foarte obosit***], *a renunţat la ofertă*).
– **final** ([$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{GVinf}$ ***a-şi întări capitalul***]], *a făcut un mare împrumut*).
– **concesiv** (*A luat examenul*, [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{GVinf}$ ***a învăţa mare lucru***]]).
– **condiţional** ([$_{GVger}$ ***Numai încercând de mii de ori***], *poţi fi sigur de reuşită*).

> ⓘ De observat că, în cazul grupului non-finit infinitival, izolarea de restul enunţului se face prin prepoziţie, grupul infinitival, în ansamblu, incluzându-se într-unul prepoziţional.

3.1.2. Cu legături sintactice mai laxe, grupurile non-finite pot să apară şi ca aparţinând componentelor metacomunicative ale enunţului (vezi **Circumstanţialul de mod; Circumstanţialul de relaţie**):

– condiţional metadiscursiv ([$_{GVger}$ ***Teoretic vorbind***], *nu mai are ce să se întâmple*);
– de relaţie ([$_{GVsupin}$ ***De învăţat***], *am învăţat destul*).

3.1.3. Pot apărea şi **în construcţii neizolate prozodic** (şi grafic), fiind incluse în organizarea altor grupuri sintactice:

- cu raportare la V / GV *vs* cu raportare la P (la altă propoziţie);
Să se compare (a) şi (b):

(a) [$_{GV}$ *A reuşit* [$_{GVger}$ ***muncind***]$_{CircInstr}$], [$_{GV}$ *A venit* [$_{GVger}$ ***alergând***]$_{CircMod}$], unde apare un gerunziu neizolat, circumstanţial instrumental, respectiv modal, raportat la V;
(b) [$_{GVger}$ ***Numai muncind din greu***]$_{CircCond}$ [$_{P}$ *poţi ajunge unde doreşti*], unde grupul gerunzial, cu valoare condiţională, se raportează la o întreagă propoziţie, făcând parte dintre circumstanţialele care exprimă raporturi logice între propoziţii.

- cu raportare la nominal, de cele mai multe ori realizat ca substantiv ((a), (b)), rar, şi ca pronume (c):

(a) [$_{GN}$ ***soluţii*** [$_{GVger}$ *vizând ieşirea din criză*]$_{Modif}$]
(b) [$_{GN}$ ***dorinţa*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a fi trimis ambasador la Londra*]]$_{Compl}$]
(c) *Dorinţa lor este* [$_{GNpron}$ ***aceea*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a învinge*]]$_{Compl}$].

- cu raportare la Adj:

– *diplomaţi* [$_{GAdj}$ ***capabili*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a pleca în exterior*]]$_{CPrep}$]
– *sportivii* [$_{GAdj}$ ***apţi*** [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVsupin}$ ~~*de*~~ *trimis la olimpiadă*$_{CPrep}$].

> ⓘ De observat legarea directă, fără conector prepoziţional, a grupului gerunzial, dar legarea prin intermediul prepoziţiei a grupurilor infinitivale şi cu supin.

3.2. Grupurile cu forme verbale non-finite alcătuiesc, cu totul excepţional, **propoziţii finite** sau, altfel spus, propoziţii cu autonomie semantico-pragmatică (enunţuri):

(a) ***A nu se rupe*** *florile!*, ***A se dormi*** *cu măsură!*
(b) ***De rezolvat*** *până mâine zece probleme!*

4. Poziții sintactice în care apar grupurile non-finite (al căror centru este o formă non-finită). Tablou comparativ:

Grupul sintactic în care se include / la care se raportează	Poziția ocupată		Infinitiv	Supin	Gerunziu	Participiu
În GV	Subiect		+ *E greu a **tăcea**.*	+ *E greu de **spus**.*	+ *Se aude **tunând**.*[1]	+ *Trebuie **spus** totul.*[2]
	CD		+ *Știe a **citi**.*	+ *Termină de*[3] ***citit**.*	+ *Aud **tunând**.*[4]	–
	CPrep		+ *Se gândește **a pleca**.*	+ *Se apucă de*[3] ***citit**.*	–	
	NP		+ *Plăcerea lui este **a mânca**.*	+ *Cartea e de*[3] ***citit**.*	–	+ *Pâinea e **arsă**, Gardul e **vopsit**.*
	Circ în GV	CircInstr	–	–	+ *A scăpat **fugind**.*	–
		CircMod	–	–	+ *A venit **alergând**.*	–
		CircTimp	–	–	+ ***Ieșind pe ușă**, a auzit telefonul.*	–
	În structuri reorganizate: PS		+ *Îl consider **a fi cel mai bun**.*	+ *Îl consider de*[3] ***neînlocuit**.*	+ *Îl aud **plângând**. Îl simt **tremurând**.*	+ *Îl știu **plecat**. Îl consider **nedreptățit**.*
	circumstanțial în raport cu P	CircRel	–	+ ***De*[3] *plâns**, a plâns destul.*		
		CircCauză	–		+ ***Începând ploaia**, a rămas acasă.*	–
		CircCond	–	–	+ ***Încercând**, ar putea câștiga.*	+ ***Plecată*[5] *de aici**, n-a mai putut asista la ceremonie.*
		CircConc	–	–	+ ***Chiar neînvățând**, tot a luat examenul.*	
		CircCond (metadiscursiv)	–	–	+ ***Teoretic vorbind**, nu are șanse.*	–
În GAdj	CPrep		+ *gata (de*[3]*) **a pleca***	+ *bun de*[3] ***însurat***	–	–
	CircCons		–	+ *frumoasă de*[3] ***speriat***	–	
În GAdv	CPrep		+ *înainte de*[3] ***a pleca***	–		
În GN	Modif		–	+ *mașină de*[3] ***spălat rufe***	+ *soluții **vizând criza***	+ *case recent **văruite***
	Compl		+ *dorința de*[3] ***a pleca***	–		–
Centru de enunț	predicat al enunțării		+ ***A nu se copia!***	+ ***De copiat tot textul!***	–	–

[1,4] Gerunziul-subiect şi gerunziul-complement direct apar rar, fiind circumscrise la clasa verbelor de percepţie.
[2] Participiul-subiect este extrem de rar: apare în construcţii eliptice, fiind limitat la vecinătatea unor verbe impersonale.
[3] De observat că inserarea în alt grup sintactic a supinului şi, destul de frecvent, a infinitivului se face prin intermediul unei prepoziţii, deci prin intermediul unui grup prepoziţional:
[$_{GN}$ *dorinţa* [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVinf}$ *a pleca*]]$_{Compl}$]
[$_{GN}$ *maşină* [$_{GPrep}$ *de* [$_{GVsupin}$ *de spălat rufe*]]$_{Modif}$].
[4] Participiul, ca adjunct propoziţional, apare extrem de rar, limitându-se la construcţii eliptice (***Plecată de aici**, n-a mai putut asista la ceremonie*).

5. Dificultăţi

5.1. *Ridicarea cliticelor pronominale*

În construcţii cu verbul *a putea* + infinitiv fără marca *a*: ***Îl pot aştepta** încă două ore, **Ţi-am putut trimite banii, Mi-am putut stăpâni** plânsul,* cliticele pronominale ale infinitivului „avansează" înaintea regentului *a putea,* ca şi cum ar aparţine acestuia. În aceste construcţii, care includ un operator modal, analiza se desfăşoară în **două etape** (vezi **Predicatul, 2.2.4.** şi **Introducere, 6.4.**):

(1) fiecare predicat al enunţării are o structură internă proprie, fiind alcătuit din: centrul *pot* (operator modal) + CD al operatorului,
(2) predicatele enunţării impun şi ele, la rândul lor, o organizare sintactică, cerând complemente directe, indirecte etc.:

– [***Îl***]$_{CD\ al\ predicatului}$ [***poate***$_{operator\ modal}$ [***citi***]$_{CD\ al\ operatorului\ modal}$]$_{Predicat\ complex\ al\ enunțării}$
– [***Ţi-***]$_{CI\ al\ predicatului}$ [***am putut***$_{operator\ modal}$ [***trimite***]$_{CD\ al\ operatorului\ modal}$]$_{Predicat\ al\ enunțării}$ [***banii***]$_{CD\ al\ predicatului}$
– [***Mi-***]$_{CPos}$ [***am putut***$_{operator\ modal}$ [***stăpâni***]$_{CD\ al\ operatorului\ modal}$]$_{predicat\ al\ enunțării}$ [***plânsul***]$_{CD\ al\ predicatului}$

5.2. *Ambiguităţi sintactice*

În construcţiile ((a)-(c)), apar ambiguităţi sintactice, ceea ce înseamnă posibilitatea de a da câte două soluţii sintactic corecte pentru fiecare construcţie.

(a) *L-am văzut venind spre facultate.*
(b) *Merele sunt coapte, Sportivul e bine antrenat, Drumul este pavat.*
(c) *E dificil / greu / important / de aflat greşeala, E dificil / greu / important / de aflat cine a greşit.*

Pentru (a): *venind* – poate fi interpretat ca PS („l-am văzut pe el care venea") sau ca fiind CircTimp („l-am văzut pe el când venea"), iar subiectul gerunziului poate fi identic cu obiectul direct al regentului („l_j-am văzut când **el**$_j$ venea") sau identic cu persoana locutorului („l-am văzut când **eu**$_i$ veneam").
Pentru (b): participiile *coapte, antrenat, pavat* funcţionează, în absenţa altor compliniri sau indicaţii contextuale, ca NP, exprimând proprietăţi ale subiectelor. În alte condiţii contextuale (când se subînţelege un agent: „sunt coapte **cu ceasul în mână**" sau

„sunt coapte înainte **de a fi puse în prăjitură**", „e antrenat cu **mare pricepere**" sau „e bine antrenat înainte **de a fi trimis** la concurs", „e pavat înainte **de fi dat în folosinţă**"), interpretarea devine pasivă, *a fi* funcţionând ca operator pasiv, şi nu ca verb copulativ.

Pentru (c): complinirile supinului (substantivul *greşeala* şi propoziţia relativă *cine a greşit*), în absenţa unui component dezambiguizator pentru subiectul supinului, pot fi interpretate fie ca subiecte (pentru valoarea „pasivă" a supinului), fie drept complemente directe (pentru valoarea „activă" a supinului). Dezambiguizarea apare numai în construcţii ca:

- *Mi$_j$-e greu de crezut* [eu$_j$] *întreaga poveste / ce s-a spus,* unde prezenţa cliticului *mi-* atrage interpretarea „activă" a supinului, ceea ce impune soluţia de **complement direct**, sau ca:
- *E greu de crezut povestea de către toată clasa,* unde exprimarea complementului de agent (*de către toată clasa*) atrage interpretarea „pasivă" a supinului, ceea ce impune soluţia de **subiect**.

6. Aspecte normative

6.1. *Legătura infinitivului cu regentul*

- Norma literară actuală cere absenţa morfemului ***a*** după *a putea* (*pot cânta*), dar nu şi după *a şti* (*ştiu cânta*), cum apărea în limba mai veche sau apare actualmente, regional, în Transilvania.
- Limba literară actuală:

– cere ataşarea obligatorie a prepoziţiei ***de*** în structura unui GN (*dorinţa **de a** cânta, faptul **de a** cânta*);

– admite, facultativ, ataşarea prepoziţiei ***de*** în relaţie cu un verb, un adjectiv sau un adverb dacă acestea au regim prepoziţional şi se construiesc cu ***de*** (*Se teme* (***de***) ***a mai insista**, gata* (***de***) ***a pleca***), şi în relaţie cu un verb copulativ (*Dorinţa este* (***de***) ***a învăţa***);

– nu acceptă construcţia cu ***de*** dacă grupul infinitivului apare în poziţia de subiect sau de complement direct (*Doreşte **de a** pleca, Trebuie **de a** face asta, Se cuvine **de a** face mai mult* – sunt construcţii neacceptate).

6.2. *Infinitivul în locul indicativului*

În limba literară actuală, trebuie evitate construcţiile cu infinitiv din grupurile Verb + Infinitiv, mai ales atunci când infinitivul apare pe lângă verbe care se construiesc cu indicativul, şi nu cu subjonctivul (***Se presupune a răspunde** cerinţelor din fişa postului, **Se prezice a veni** cutremurul cel mare în 2012*).

6.3. *Infinitivul predicativ*

I. L. Caragiale a condamnat, în schiţa *Ţal*, abuzul de infinitive „predicative":

***A se plăti** la moment. **A nu se vorbi** vorbe proaste. **A nu se face** scandal. **A nu se pleca** cu paharele şi alte obiecte.* [...] ***A se tăcea! A se asculta!** Mâine vine d. revizor:*

a se şti bine Mircea cel Bătrân şi Revoluţia de la 48, Unirea Principatelor-Unite şi Ştefan cel Mare! etc.,

recomandare care a rămas valabilă şi în limba actuală, unde utilizarea infinitivului „predicativ" este circumscrisă la anumite tipuri textuale (reclame de medicament, de produs cosmetic etc., alte recomandări impersonale).

6.4. *Grafia formelor de infinitiv*

- O atenţie deosebită trebuie acordată grafiei infinitivului component al formelor verbale compuse (condiţional prezent, viitor), precum şi grafiei formelor omonime cu infinitivul (imperativ negativ), mai ales la persoana a 2-a sg., care, în mod automat (şi greşit), se asociază cu o desinenţă de persoană ***-i.***
  Se vor scrie cu un singur ***i*** (constituind sufixul de infinitiv) formele: *aş / ai şti, aş / ai iubi, aş / ai fi; voi / vei şti, voi / vei iubi, voi / vei fi; nu fi!, nu iubi!, nu citi!*, dar se va scrie corect cu doi ***i,*** când primul ***i*** aparţine radicalului: *m-aş sfii, mă voi sfii, nu te sfii!*; *mi-ar prii, îmi va prii.*
- Atenţie la grafia formelor rare de condiţional inversat, unde se conservă forma infinitivului lung verbal (*Fir-ai să fii!, Închinare-aş*) şi unde se poate încorpora cliticul pronominal: *plânge-m-aş, vedea-te-aş.*

6.5. *Cumulul de gerunzii*

Norma literară cere evitarea apariţiei mai multor grupuri gerunziale în acelaşi enunţ. Construcţiile cu multe grupuri gerunziale sunt greoaie, ambigue, alunecând, în absenţa subiectului exprimat al gerunziului, adesea spre construcţii anacolutice.

6.6. *Grupul gerunzial fără suport predicativ*

Dată fiind lipsa de predicativitate a gerunziului, norma literară cere ca orice grup gerunzial să-şi găsească suport sintactic în afara lui, prin raportare la un grup verbal finit. În consecinţă, o frază din I.L. Caragiale ca aceea din *Proces-verbal* este totalmente dezorganizată, printre motivele de dezorganizare fiind şi acela că grupului gerunzial cu centru *considerând* îi lipseşte suportul predicativ:

Considerând că din cercetarea ce am făcut-o aseară, când am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către sus-numitul propietar, dar am crezut de cuviinţă a nu mai continua niciun scandal, deoarece ne-am mărginit a aduce la secţie pe provocator până i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că până la sosirea noastră ambele chiriaşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi insultat şi chiar l-ar fi lovit, încât de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură în strada Pacienţii. (I.L. Caragiale, *Proces-verbal*).

6.7. *Acordul participiului*

Norma literară cere ca participiul adjectival să urmeze regulile de acord ale adjectivului, iar, în cazurile de participiu adverbializat, acesta să se folosească invariabil.

Construcţii precum (a), (b), (c) apar cu participiul adjectival, greşit neacordat, iar construcţii precum (d) sunt, dimpotrivă, rezultate prin hipercorectitudine, apărând cu participiul adverbial greşit acordat:

(a) *I-am oferit câteva cadouri acestei deosebit de* ***apropiată*** *prietenă.*
(b) *Ne-am ridicat cu toţii împotriva măsurii* ***considerată*** *injustă.*
(c) *Nu li s-a oferit sprijin substanţial ţărilor* ***fost*** *comuniste /* ***rămas*** *comuniste.*
(d) *Câţi elevi au lipsit* ***nemotivaţi****?*

ⓘ În construcţiile (c), participiile verbelor copulative (*a fi, a rămâne*) sunt forţat „adverbializate", schimbându-se raportul sintactic (numele predicativ *comuniste* e reinterpretat ca regent al „adverbelor" *fost, rămas*).

6.8. *Acordul supinului*

• Construcţiile (a), (b), (c), cu supin acordat, acceptate până pe la mijlocul sec. al XX-lea:

(a) *De mult s-a zis [...] că lucrurile simple sunt* ***cele mai grele de priceput şi de primit****.* (T. Maiorescu, *Critice*)
(b) *o eroare de altmintrea* ***uşoară de îndreptat.*** (B.P. Hasdeu, EMR)
(c) *Noţiunea concubinajului* ***este destul de delicată de precizat.*** (C. Hamangiu, M.G. Nicolau, *Dreptul roman*)

nu mai sunt admise de norma actuală (*sunt* ***greu*** *de priceput, eroare* ***uşor*** *de îndreptat, noţiune* ***delicat*** *de precizat*).

• Norma literară nu acceptă nici construcţii ca: *Rezultatele celei de a doua zi* (sic!) *a vizitei oficiale au fost* ***nesperate*** *de bune* (TV), obţinute din inversiunea unui supin cu regent adjectival, urmată de „adjectivizarea" acestuia (*bune de nesperat > nesperat de bune > nesperate de bune*).

ADVERBUL ŞI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv)

1. Caracteristici generale 300
2. Tipologia adverbelor 300
2.1. Distincţia lexical – gramatical – pragmatic 300
2.2. Modul de procurare a sensului lexical 301
2.3. Clasificare lexico-semantică 302
2.4. Clasificare sintactică 303
2.4.1. Gradul de autonomie sintactică 303
2.4.2. Disponibilitatea faţă de gradare 306
2.5. Structura internă a adverbului şi relaţia cu alte clase lexico-gramaticale 307
3. Trăsături sintactice ale adverbului. Grupul adverbial (GAdv) 308
3.1. Definiţia şi structura internă a grupului adverbial 308
3.2. Poziţiile ocupate de GAdv în organizarea grupurilor şi a propoziţiei 310
4. Dificultăţi 311
5. Aspecte normative 313
5.1. Topica semiadverbelor 313
5.2. „Acordul” adverbului 314

ADVERBUL ŞI GRUPUL ADVERBIAL (GAdv)

1. Caracteristici generale

Deşi clasa adverbului este extrem de eterogenă, incluzându-se aici şi cuvinte care erau greu de introdus în alte clase lexico-gramaticale, există câteva caracteristici cu mai mare frecvenţă, putând fi considerate definitorii pentru adverb.

- **Semantic**, adverbul se raportează la acţiuni, stări, evenimente, însuşiri, pe care le caracterizează / le califică (*doarme **profund**, lucrează **inteligent**, vinde **scump**, îmbătrânită **urât**, **grav** bolnavă*), le cuantifică (*vine **de două ori**, citeşte **mult**, a învăţat **destul**, **puţin** bolnavă*), le categorizează (*lucrează **manual**, vorbeşte **telefonic**, l-a tratat **chirurgical***), le delimitează (*i-a întrecut **fizic** şi **intelectual**, bolnavă **psihic**, urâtă **sufleteşte***), le ancorează temporal, aspectual şi spaţial (*se întoarce **mâine**, munceşte **continuu**, trăieşte **aici**, **cândva** înţelegătoare*).
- **Morfologic**, adverbul se caracterizează prin invariabilitate.
- **Sintactic**, apare ca adjunct (circumstanţial) în raport cu un verb, un adjectiv sau un alt adverb, incluzându-se într-un GV (*Înoată **mult** şi **bine**, Şi-a luat micul dejun **astăzi aici***), într-un GAdj (*un avocat [**astăzi** celebru], un sportiv [bolnav **temporar**], un copil [**destul** de bolnav]*), într-un GAdv (*merge [**suficient** de departe]*) sau raportându-se la ansamblul unei propoziţii, pe care o modalizează (***Negreşit / Probabil / Regretabil**, [$_P$ o să mai veniţi o dată în vara asta]*).

2. Tipologia adverbelor

Adverbele se pot clasifica din mai multe puncte de vedere.

2.1. *Distincţia lexical – gramatical – pragmatic*

- Cele mai multe sunt adverbe **purtătoare de sens lexical** (sens stabil sau actualizat contextual): *jos, sus, repede, bine, corect, continuu, reciproc, aici, acolo, azi, mâine, uneori* etc.
- Mai puţin numeroase sunt adverbele **gramaticalizate**, total sau parţial, devenite mărci ale categoriilor gramaticale, precum:
  - mărci ale negaţiei totale şi ale celei de constituent (**negaţie totală**: ***nu** reuşeşte, **nu** citeşte*; **negaţie de constituent:** *vine [**nu** astăzi], ci mâine*);
  - mărci ale gradării (*mai, mai puţin, la fel de, tot aşa de, foarte, teribil de, cel mai*).

ⓘ Gramaticalizarea este un proces îndelungat, care, în cazul clasei adverbului, n-a ajuns să intereseze nivelul morfologic (nu există adverbe devenite mărci afixale), ci numai pe cel sintactic: mărcile negaţiei, ca şi cele ale gradării sunt relevante la nivel sintactic; între ele există diferenţe de grad de gramaticalizare (să se compare mărcile superlative: *foarte, tare, nemaipomenit de, grozav de, nespus de* etc., în cazul cărora limita dintre gramatical şi lexical este dificil de fixat; vezi şi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**).

- Ca efect al unor procese de **pragmaticalizare**, unele adverbe au devenit mărci discursiv-pragmatice cu diverse valori:
  – mărci ale actului expresiv / ale enunţului exclamativ (***Ce** frumos!*, ***Cât de** frumos!*); vezi **Tipuri de enunţ, 3.4.**);
  – mărci de focalizare şi mărci restrictive (***chiar** el, **şi** el, **tocmai** el, **numai** el, **doar** el*; vezi *infra*, **2.4.1.1.**);
  – conectori pragmatici (*totuşi, dimpotrivă, în schimb, de fapt, de altfel,* (*ei,*) *bine!, în primul rând, în al doilea rând, pe de o parte, pe de altă parte* etc.; vezi şi **Conectori pragmatici**);
  – mărci de modalizare (clasa modalizatorilor; vezi *infra*, **2.3.**) şi de evidenţialitate (*cică, pasămite, chipurile*; vezi **Modalizarea**);
  – mărci de aproximare (aproximatori ai cantitativelor numerice şi non-numerice: ***vreo** cinci, **ceva** mai mult*, ai verbelor, ai adjectivelor sau ai adverbelor: ***aproape** plânge, **cam** bolnavă, **cam** departe* etc.).

ⓘ În exemplele anterioare, mai ales în cazul adverbelor cu semnificaţie discursiv-pragmatică, apar nu numai adverbe propriu-zise, ci şi expresii adverbiale, mai mult sau mai puţin sudate, specializate pentru a exprima anumite valori de tip discursiv (*în primul rând, în al doilea rând, în schimb, de fapt* etc.).

2.2. *Modul de procurare a sensului lexical*

- Cele mai multe adverbe sunt purtătoare ele însele de sens lexical (*repede, bine, corect, anevoie, continuu, împreună, totdeauna, lunar, anual* etc.).
- Alte adverbe îşi procură semnificaţia contextual:
  - **adverbe deictice** – îşi procură semnificaţia din contextul situaţional; sunt adverbe de ancorare temporală a acţiunii / stării / evenimentului / însuşirii (*azi, mâine, ieri, alaltăieri, poimâine, recent, imediat*) sau de ancorare spaţială (*aici, acolo, sus, jos, la dreapta, la stânga*), unde *azi, ieri* etc. înseamnă, în funcţie de momentul enunţării, altă zi din calendar, iar *aici, acolo* etc., în funcţie de poziţia locutorului, înseamnă altă localizare în spaţiu;
  - **adverbe anaforice** – îşi procură referinţa din contextul lingvistic, prin raportare la o sursă referenţială exprimată anterior, numită *antecedent* ((a)-(c)); rar, sursa referenţială poate fi şi postpusă adverbului (d):

(a) *El a procedat* [***corect***]$_i$; ***identic***$_i$ */* ***aşijderea***$_i$ */* ***altfel***$_i$ *a procedat prietenul lui.*
(b) *Am mers* [***la Facultate***]$_i$ *şi de* ***acolo***$_i$*, la muzeu.*
(c) *Merge* [***în oraşul***]$_i$*,* ***unde***$_i$ *locuiesc părinţii lui.*
(d) *L-am cunoscut* [***acolo***]$_i$*,* [***la Roma***]$_i$.

ⓘ O subclasă specială de anaforice o constituie **adverbele pro-frază**, care, prezente în cadrul dialogului, țin locul unor enunțuri întregi, apărând fie ca răspuns la interogațiile totale (a), fie ca modalitate de exprimare a acordului sau a dezacordului locutorului cu replica sau replicile anterioare (b):
(a) *– Mergi mâine la școală? / **– Nu! / – Da!***
*– Ne putem vedea după-masă? / **– Imposibil! / – Desigur!***
(b) *– În România continuă să se ia numeroase măsuri nepopulare. / **– Da, da, da!** Cred că vor fi multe proteste.*

- o **adverbe cu semnificație variabilă**, care, deși nu au referință proprie, nu sunt nici anaforice, nici deictice; sunt **variabile**, având o mare „variație referențială”, care se modifică de la o situație de enunțare la alta: *Merge **unde** i se cere, Lipsește **cât** este necesar.*

2.3. *Clasificare lexico-semantică*

Clasificarea lexico-semantică a adverbelor și a locuțiunilor adverbiale distinge:

- **adverbe de mod**, ele însele eterogene semantic:
  – modale **calificative** (*scrie frumos, citește corect, învață bine, lucrează repede, gândește coerent, merge alene, vorbește graseiat, muncește anevoie*);
  – modale **categoriale / limitative** (*bolnavă fizic / psihic, i-a întrecut numeric / cultural / economic, intervine chirurgical, eterogene semantic*);
  – **de modalizare** (subclasa **de modalizare epistemică:** *cert, incert, probabil, posibil, imposibil, parcă, desigur, cu siguranță, bineînțeles, de bună seamă, fără îndoială, firește, pesemne, poate (că)*; subclasa **evidențialelor:** *cică, pasămite, chipurile*; subclasa **de modalizare deontică:** *necesar, imperios, musai, obligatoriu*; subclasa **de modalizare apreciativă**: *regretabil, surprinzător, ciudat, din păcate, din nefericire*; subclasa adverbelor **de enunțare:** *sincer* [***Sincer**, nu ți-am dorit răul!*], *natural* [***Natural**, n-am nimic împotriva ta!*]);

- **adverbe de cuantificare** ([*învață*] *mult / puțin / destul / atât / câtva / oricât, Cât* [*învață*]*?*);

- **adverbe situative:**
  – **de loc** (*acasă, aici, acolo, sus, jos, înăuntru, afară, deasupra, dedesubt, din loc în loc, încoace, încolo, undeva, unde, departe, aproape, oriunde* etc.);
  – **de timp** (*azi, mâine, recent, pe urmă, apoi, întotdeauna, atunci, acum, demult, cândva, după-amiază, curând, aseară, anterior, ulterior* etc.);
  – **de aspect** (*frecvent, zilnic, repetitiv, lunar, anual, lunea, duminica, mereu, întruna, iar, iarăși, de două ori* etc.);

- **adverbe exprimând raporturi logice**
  – **de cauză / de scop** (*de aceea, de asta / de aia, De ce?*, cu o dezambiguizare contextuală: **cauză** – *Fiindcă era bolnav, **de aceea** n-a venit*; **scop** – ***De asta** n-a venit, ca să te protejeze*)

ⓘ Deși grupările de tipul: *de aceea, de asta, de ce* au o structură internă încă transparentă (prepoziție + pronume demonstrativ „neutru” sau prepoziție + pronume interogativ), faptul că marchează constant aceleași raporturi „logice” și că apar constant drept corelative în cadrul structurilor cu un circumstanțial de cauză sau de scop poate servi drept argument pentru interpretarea lor ca locuțiuni adverbiale.

– **concesive** (*totuşi, cu toate astea*: *N-am învăţat nimic, **totuşi / cu toate astea,** m-am dus la examen*];
– **condiţionale** (*altfel, altminteri*: *Pregăteşte-te serios; **altfel / altminteri,** nu iei examenul!*).

ⓘ Trebuie observat că limitele dintre clase nu sunt rigide, căci, contextual, relaţiile semantice se pot modifica sau pot interfera; vezi relaţia timp – loc – aproximare: *Locuieşte **aproape** de mine* [loc] vs *Nunta au programat-o **aproape** de Crăciun* [timp] vs *A învăţat **aproape** cinci ore* [aproximare]; mod – condiţie: *El a procedat **altfel** decât mine* [mod] vs *Mănâncă tot; **altfel,** nu pleci la joacă!* [condiţie]; vezi şi interferenţa mod – instrument: *Comunică **telefonic***; mod – loc: *Medicamentul i-a fost administrat **intramuscular***, mod – timp: *Telefonează **periodic**.*
În plus, trebuie observat că acelaşi adverb poate apărea în mai multe clase, fiind posibilă examinarea lui din mai multe perspective. De exemplu, potrivit unei clasificări lexico-semantice, ***aici*** poate fi adverb de loc (*Lucrează **aici***) sau de timp (*Suntem în noiembrie. De **aici** încolo, cald nu mai poate fi*); contextual, poate dobândi şi rol discursiv (conector discursiv: *Copila a făcut o depresie. **Aici** e şi vina părinţilor*). Sub alt aspect, al modului de procurare a referinţei, poate fi deictic (*Vino **aici**!*) sau anaforic (*A rămas* [*în capitală*]$_i$. ***Aici**$_i$ şi-a cunoscut viitorul soţ* etc.

🕮 În raport cu tradiţia gramaticală, s-au introdus câteva noi clase: conectori sintactici *vs* pragmatici (în funcţie de tipul de conectare, strict sintactică *vs* pragmatică); adverbe semantic pline *vs* semantic variabile (deicticele, anaforicele, variabilele); adverbe de mod *vs* de modalizare (ultimele cuprinzând clasa *modalizatorilor* şi subclasa *evidenţialelor*). În esenţă, noile clase sunt rezultatul introducerii unei perspective recente, discursiv-pragmatice, multe mărci de tip pragmatic fiind selectate din clasa adverbelor.

2.4. *Clasificare sintactică*

2.4.1. *Gradul de autonomie sintactică*

În funcţie de gradul diferit de autonomie sintactică şi, implicit, de poziţia lor în organizarea grupurilor, se disting ***adverbele propriu-zise*** şi ***semiadverbele***.

2.4.1.1. Semiadverbele sunt lipsite de autonomie, depinzând de un suport sintactic şi fonetic.

🕮 Deşi erau semnalate în unele dintre gramaticile mai vechi, *semiadverbele* primesc aici nu numai o denumire nouă, ci şi o descriere şi o delimitare mai precisă, prin indicarea diferenţelor de comportament în raport cu adverbele propriu-zise.

Clasa semiadverbelor este ea însăşi destul de eterogenă, conţinând adverbe reunite pe baza câtorva trăsături comune.

(a) Din punct de vedere **semantic**, au în comun sensul vag, slab, precizat uneori numai contextual: aproximare (***cam** un kilogram*), restricţie (***numai** voi, **doar** voi*), durată (***tot** mă doare*), continuitate (***mai** speră şi azi*), incluziune sau adaos (*merge **şi** Ion*), insistenţă (***chiar** el*) etc.

(b) Din punct de vedere **semantico-pragmatic**, funcţionează ca mărci de focalizare (concentrează interesul comunicativ) şi ca declanşatori de presupoziţii (fără a fi purtătoare de referinţă proprie, produc inferenţe semantice propoziţionale de tipul:

***Nici** Ion n-a reuşit* „există cel puţin unul, altul decât Ion, care n-a reuşit"; ***Numai** Ion e vinovat* „există măcar o bănuială de vinovăţie şi asupra altcuiva decât Ion"; ***Chiar** Ion a lipsit* „în legătură cu Ion, te-ai fi aşteptat să nu lipsească"; *A venit **prea** devreme* „preferinţa sau aşteptarea locutorului era să vină mai târziu" etc.);

(c) Din punct de vedere **sintactic**, semiadverbele se caracterizează prin lipsa parţială a autonomiei, manifestată prin:

- incapacitatea de a primi alţi subordonaţi, indiferent de tipul acestora;
- topică, în multe cazuri, fixă, spre deosebire de adverbele propriu-zise, a căror topică este liberă; se aşază frecvent în imediata vecinătate de stânga a cuvântului (a grupului) focalizat ([A venit] ***şi** Ion* / ***şi** el* / ***şi** azi,* [este] ***şi** inteligentă* / ***doar** inteligentă*);
- se raportează la orice grup sintactic, indiferent de modul acestuia de realizare, deci inclusiv în cazul realizării prin propoziţie (conjuncţională sau relativă):

  – GV: *Se distrează, dar **şi** [$_{GV}$ munceşte din greu], **Prea** [$_{GV}$ plânge mult], **Măcar** [$_{GV}$ să fi spus];*

  – GN: ***Şi** [$_{GN}$ lui Ion al nostru] îi plac plimbările, Nu mai are de dat **decât** [$_{GN}$ două examene], **Măcar** [$_{GN}$ sudenţii din ultimul an] puteau veni;*

  – GAdj: *Ion este **chiar** [$_{GAdj}$ urât], Ioana este **chiar** [$_{GAdj}$ prea înaltă pentru gimnastică], Aş vrea să fie **măcar** [$_{GAdj}$ sănătoasă];*

  – GAdv: *Ion s-a comportat **şi** [$_{GAdv}$ foarte nepoliticos], Ion a râs **tot** [$_{GAdv}$ arogant ca şi ieri], De-ar veni **măcar** [$_{GAdv}$ poimâine]!;*

  – GPrep: *Ion se gândea **chiar** [$_{GPrep}$ la aceeaşi soluţie], El vorbea **tot** [$_{GPrep}$ despre lingvistică], A venit **pe** [$_{GPrep}$ la ora 17], **Măcar** [$_{GPrep}$ după Crăciun] să ajungi;*

  – Propoziţie subordonată conjuncţională: *Ion ştia **doar** [$_{PConj}$ că fusese minţit], Mă doare **şi** [$_{PConj}$ că se poartă indiferent];*

  – Propoziţie subordonată relativă: *El aflase **şi** [$_{PRel}$ cine a fost ostil], El se interesase **doar** [$_{PRel}$ cine a absentat];*

- imposibilitatea de a se coordona cu un adverb autonom (**A **cam** şi **azi** plouat, *N-a **mai** şi **abundent** nins*).

(d) Din punct de vedere **fonetic**, autonomia acestor forme este, de asemenea, limitată (au nevoie nu numai de un suport sintactic, ci şi de unul fonetic), iar, în ceea ce priveşte **accentul frastic**, fără a fi o situaţie generală, poate fi accentuat fie suportul semiadverbului (*Vino chiar __azi__*), fie semiadverbul însuşi (***__Şi__** el vine*).

Inventarul de semiadverbe este diferit de la o lucrare la alta, în funcţie de criteriile de delimitare a clasei. Există o clasă de semiadverbe **general recunoscută**, cu grad de autonomie foarte scăzut, prezentând următoarele caracteristici:

- se pot intercala în structura formelor verbale compuse: *a **mai** / **şi** / **cam** dormit; să **tot** cânţi; n-aş **prea** veni;*
- au corp fonetic redus – monosilabic (*mai, şi, tot, cam, prea, nici, chiar*) sau destul de redus (*măcar, numai, barem*);
- au topică fixă, precedând cuvântul / grupul pe care îl focalizează;
- apar în exteriorul unui grup sintactic, în poziţia cea mai de stânga – poziţie de focalizare:

  *[**Şi**$_{Marcă\ focală}$ [$_{GN}$ aceşti ultimi cinci bolnavi din Bucureşti]] au fost externaţi.*
  *Şi-a cumpărat casă [**chiar**$_{Marcă\ focală}$ [$_{GAdv}$ destul de departe de facultate]].*

Dincolo de această clasă, apar şi alte semiadverbe cu trăsături apropiate (pierdere parţială de autonomie sintactică), dar care prezintă şi trăsături diferite:

– au corp fonetic mai mare: *A venit toţi, **inclusiv** Ion, El era **aproape** disperat, A stat aici **aproximativ** trei zile*;

– au topică variabilă: *El era **aproape surd** / era **surd aproape**, Ion **încă** doarme / Ion doarme **încă***;

– sunt specializate pentru anumite grupuri sintactice şi pentru anumite valori: ***pe*** apare ca semiadverb de aproximare numai în raport cu un GPrep şi cu un GAdv: *L-am întâlnit **pe** la cinci / **pe** atunci*; *vreo* apare ca aproximator numai pentru cantitative, mai ales numerice: *Au lipsit **vreo** cinci*, dar şi nenumerice: *Au lipsit **vreo** câţiva*;

– apar numai în anumite tipuri de structuri, funcţionând ca mărci pentru aceste structuri: *oare,* în propoziţii interogative; *nu, nici,* în propoziţii negative; *mai, foarte,* mărci de gradare în GAdj şi în GAdv.

Cele două serii (distincte ca grad de autonomie sintactică) se deosebesc şi sub alte două aspecte:

- numai cele cu autonomie foarte scăzută sunt declanşatoare de presupoziţii, în timp ce altele, legate de o anumită funcţie (mărcile de gradare, de aproximare, de interogaţie, de negaţie), nu au această trăsătură pragmasemantică;
- numai unele, cu autonomie foarte scăzută, apar în poziţia de focalizare; altele (mărcile de gradare şi de aproximare), deşi prezente tot în stânga centrului, sunt mai legate de centrul adverbial, funcţionând ca adjuncţi (pentru poziţia lor sintactică, vezi *infra,* **3.2.**); este însă comună incapacitatea oricărui semiadverb de a primi subordonaţi.

2.4.1.2. Clasa cea mai numeroasă (prototipică) o reprezintă ***adverbele propriu-zise,*** cu autonomie sintactică şi fonetică deplină, funcţionând drept **centre de grup** (monomembru sau complex) şi inserându-se, cu poziţii sintactice proprii, în organizarea grupurilor.

La rândul lor, în funcţie de situaţia pe care o au în organizarea sintactică, se disting mai multe tipuri de adverbe.

- **Adverbe integrate în diverse poziţii ale grupurilor sintactice** (adjuncţi în GV: *Vorbeşte **clar şi răspicat**, Vorbeşte englezeşte **corect***; adjuncţi în GAdj sau în GAdv: *elev* [$_{GAdj}$ ***destul de** inteligent*], *lucrează* [$_{GAdv}$ ***destul de** atent*], *persoane* [$_{GAdj}$ ***din ce în ce*** [***mai*** [*avide de putere*]]]); pentru detalii, vezi *infra,* **3.1.**
- **Adverbe de frază –** adverbe care introduc atitudinea modală (punctul de vedere al locutorului) cu referire la o întreagă propoziţie; adverbele de frază apar, în general, în două ipostaze sintactice:

  – **legate conjuncţional** de propoziţia modalizată: ***Adevărat că / De bună seamă că*** *este cel mai dotat; **Probabil că / Pesemne că** este cel mai dotat*;

  – **introduse parantetic, fără legătură conjuncţională** cu propoziţia modalizată: ***Adevărat, / De bună seamă, / Din fericire,*** *numai el a fost recunoscut învingător.*

> ⓘ Sintactic, există diferenţe de la un adverb de frază la altul. Unele apar în ambele ipostaze sintactice – şi legate conjuncţional, şi parantetice – (ex.: *Probabil* (*că*) *vine, Fără îndoială* (*că*) *vine*), altele nu pot să apară decât parantetic (*Din nefericire, / Din păcate, a fost descalificat*), iar altele nu pot apărea decât legate conjuncţional (pop. *Trebuie că e bolnav*; calitatea adverbială a lui *trebuie* nu se manifestă decât în contextul conjuncţiei *că*).

- **Adverbe cu rol metacomunicativ –** adverbe prin care locutorul „comentează" / „vorbeşte" despre propriul text: ***Teoretic* (*vorbind*), / *Pe scurt,* / *Mai precis,*** *asta nu se poate întâmpla, **Sincer** (**vorbind**), n-aş vrea să te încurc*; apar sintactic numai ca incidente.

- Adverbe care formează ele însele un enunț autonom (așa-numitele **pro-fraze**: *Ai mâncat? / – **Da!** / – **Sigur!** / – **Nu!** / – **Nicidecum!***).
- O subclasă sintactic aparte o formează adverbele îndeplinind funcția sintactică specială de conectare și de ierarhizare sintactică, așa-numitele **adverbe relative**, care leagă o propoziție de termenul ei regent, așezând-o, în același timp, într-o poziție de subordonare (pentru caracteristici de funcționare, a se vedea **Pronumele și adjectivul pronominal relativ**): $[_{\text{GN}}$ *locul* $[_{\text{PRel}}$ ***unde** am lucrat*]], $[_{\text{GV}}$ *Procedează* $[_{\text{PRel}}$ ***cum** poate*]], *Merge* $[_{\text{GPrep}}$ *până* $[_{\text{PRel}}$ ***unde** i s-a cerut*]].

ⓘ Atragem atenția asupra faptului că, printre exemple, sunt și numeroase „expresii adverbiale", mai mult sau mau puțin sudate (*de bună seamă, din fericire, pe scurt, mai precis*), care, deși nu sunt adverbe propriu-zise, apar în contexte adverbiale (uneori, au și sinonime adverbiale).

- O subclasă sintactic și semantic aparte o reprezintă **adverbele negative**, altele decât mărcile gramaticalizate ale negației (vezi *supra*, **2.1.**): *niciodată, nicăieri, niciunde, nicicând, nicicum.*

  Sunt adverbe care „neagă" componenți circumstanțiali incluși în diverse grupuri sintactice (mai ales, în GV, dar și în GAdj sau GAdv) și care se disting sintactic, atunci când aparțin unui GV, prin coocurență obligatorie cu negația verbală, particularitate a românei cunoscută sub numele de „dublă negație":

  $[_{\text{GV}}$ *__N__-a mâncat* $[_{\text{GAdv}}$ ***nicicând***$]_{\text{CircTimp}}$ *și* $[_{\text{GAdv}}$ ***niciunde***$]_{\text{CircLoc}}$ / $[_{\text{GAdv}}$ ***niciodată***$]_{\text{CircTimp}}$ / $[_{\text{GAdv}}$ ***nicăieri***$]_{\text{CircLoc}}$ *ceva atât de gustos*].

  În alte grupuri sintactice decât GV, aceleași adverbe de negație nu influențează negația verbală (verbul își păstrează forma afirmativă):

  __Lucrează__ cu sportivi talentați, harnici, $[_{\text{GAdj}}$ $[_{\text{GAdv}}$ ***niciodată***$]_{\text{CircTimp}}$ *bolnavi*], $[_{\text{GAdj}}$ $[_{\text{GAdv}}$ ***nicicând***$]_{\text{CircTimp}}$ *pretențioși*].

2.4.2. *Disponibilitatea față de gradare*

Adverbele cu autonomie sintactică (vezi *supra*, **2.4.1.2.**) se pot clasifica și în funcție de capacitatea sau incapacitatea de a-și atașa morfeme de gradare, în **adverbe gradabile** *vs* **negradabile**.

În general, sunt **gradabile**: modalele calificative (*Citește **mai bine, mai corect, mai expresiv, mai repede, mai tare***), unele cantitative (*Citește **mai mult, mai puțin***), unele locative (*Treci **mai la dreapta, mai la stânga, mai sus, mai jos, mai departe, mai aproape***), unele temporale (*Se întoarce **mai înainte, mai târziu, mai devreme, mai curând***).

ⓘ De observat că modalele **categoriale / limitative** (corespondentele adverbiale ale adjectivelor categoriale; vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 4.1.1.**) nu acceptă gradarea (*bolnavă *mai fizic / *mai psihic; i-a întrecut *mai numeric / *mai cultural / *mai economic; intervine *mai chirurgical; *lucrează mai manual*).
Pentru inventarul de grade de intensitate și pentru tipul de mărci de intensitate, să se vadă gradarea adjectivului (capitolul **Adjectivul și grupul adjectival, 4.2.**), căci gradarea adverbului „repetă", ca valori și ca mărci de gradare, gradarea adjectivului.

2.5. *Structura internă a adverbului şi relaţia cu alte clase lexico-gramaticale*

Din punctul de vedere al structurii interne, se disting:

- **Adverbe neanalizabile** ca structură internă (*aici, acolo, acasă, afară, alene, sus, jos, bine, curând, destul*).

> ⓘ În stadii mai vechi de limbă, unele adverbe aici indicate erau analizabile, fiind formaţii compuse (*acasă, alene, destul*) sau obţinute prin conversiune (vezi gerunziul *curând*) etc., origine care nu se mai recunoaşte în româna actuală.

- **Adverbe derivate sufixal:**
  – cu sufixele *-eşte, -iceşte* (*bărbăteşte, frăţeşte, istoriceşte, omeneşte, papagaliceşte, părinteşte, prieteneşte*);
  – cu sufixul *-iş /-âş* (*chiorâş, cruciş, făţiş, târâş*);
  – cu sufixul neologic *-mente* (*actualmente, finalmente, moralmente, realmente, totalmente*).
- **Adverbe obţinute prin conversiune** (omonime cu forme ale altor clase lexico-gramaticale):
  – omonime cu forma adjectivală de masculin singular (*citeşte corect / expresiv / curgător, procedează inteligent / surprinzător, intervine chirurgical / economic / ştiinţific*);
  – omonime cu forma participială de masculin singular (*vorbeşte apăsat / bolborosit / cântat / răstit / silabisit*);
  – omonime cu forme substantivale, adverbe care devin, în anumite contexte, mărci lexicale ale gradării superlative (*beat turtă, gol puşcă, îndrăgostit lulea, îngheţat tun, răcit cobză, scump foc, singur cuc, slab scândură, supărat foc, supărat nevoie mare*).
- **Grupuri locuţionale şi expresii adverbiale echivalente**
  – **locuţiuni propriu-zise** (*de jur împrejur, de-a berbeleacul, de-a buşilea, de-a fir-a-păr, pe rupte, pe apucate, pe înserat, din ce în ce, din când în când, cu de-a sila, în faţă, în urmă, de-a latul* etc.);
  – **expresii adverbiale**, reprezentate de grupuri analizabile (sintactic libere), dar echivalente cu un adverb modal şi apărând în contexte specifice adverbului (*în chip strălucit, în mod sistematic, din punct de vedere teoretic, sub aspect numeric*).

> ⓘ Distincţia dintre **expresii şi locuţiuni** priveşte pierderea parţială *vs* totală a autonomiei lexicale a componentelor, de unde derivă calitatea analizabilă *vs* neanalizabilă a grupului. În cazul expresiilor, deşi structura internă este încă transparentă, adjectivul nu se poate suprima (**Lucrează în chip / în mod*), semn al caracterului fix al grupării.
> În etapa actuală, deşi se constată o scădere a inventarului şi a frecvenţei de apariţie a **adverbelor derivate**, s-a ajuns la sinonimia a trei tipare adverbiale (adverbul derivat – adverbul omonim cu adjectivul – expresia adverbială perifrastică: *oficialmente – oficial – în mod oficial, fiziceşte – fizic – sub aspect fizic, moralmente – moral – sub aspect moral*).

3. Trăsături sintactice ale adverbului. Grupul adverbial (GAdv)

3.1. *Definiţia şi structura internă a grupului adverbial*

Grupul adverbial (GAdv) este constituit dintr-un centru adverbial împreună cu toate componentele legate sintactic şi semantic de acesta:

Ajunge [$_{\text{GAdv}}$ ***foarte departe***$_{\text{Centru}}$ ***de lac***].
Se comportă [$_{\text{GAdv}}$ ***asemenea***$_{\text{Centru}}$ ***părinţilor***].
Aleargă [$_{\text{GAdv}}$ ***ceva mai bine***$_{\text{Centru}}$ ***decât Ion***].

GAdv apare frecvent şi cu realizare monomembră, în condiţiile absenţei altor constituenţi dependenţi: *Ajunge* [$_{\text{GAdv}}$ ***departe***].

Schema structurii complexe a grupului este:

[$_{\text{GAdv}}$ (Adjunct$_1$) Adverb$_{\text{Centru}}$ (Complemente)(Adjunct$_2$)]

Structurile complexe ale unui GAdv (adverb + componente dependente), precedate sau nu de elemente de focalizare, îmbracă forme ca:

[*A închiriat o casă*] [$_{\text{GAdv}}$ ***destul de***$_{\text{CircCant}}$ ***aproape***$_{\text{Centru}}$ ***de serviciu***$_{\text{CPrep}}$].
[*A închiriat o casă*] ***chiar***$_{\text{Marcă focală}}$ [$_{\text{GAdv}}$ ***foarte***$_{\text{CircCant}}$ ***departe***$_{\text{Centru}}$ ***de Universitate***$_{\text{CPrep}}$].
[*Caută magazine*] [$_{\text{GAdv}}$ ***din ce în ce***$_{\text{CircCant}}$ [***mai***$_{\text{CircCant}}$ ***aproape***$_{\text{Centru}}$ ***de casă***$_{\text{CPrep}}$]].
[*Aleargă*] ***chiar***$_{\text{Marcă focală}}$ [$_{\text{GAdv}}$ ***mai***$_{\text{CircCant}}$ ***repede***$_{\text{Centru}}$ ***decât Ion***$_{\text{CComp}}$].
[*Concursul începe*] [$_{\text{GAdv}}$ ***paralel***$_{\text{Centru}}$ ***cu bacalaureatul***$_{\text{CPrep}}$].

- **Complementele,** mai restrânse decât în GAdj şi cu mult mai restrânse decât în GV, se limitează la:
  – un inventar mic de adverbe care primesc **un complement prepoziţional** (*departe de casă, aproape de casă, dincoace de strada lor, indiferent de soluţia aleasă, înainte de revoluţie, concomitent cu liceul, paralel cu facultatea*);
  – un inventar restrâns de adverbe care primesc **un complement în dativ** (*aidoma cuiva, asemenea cuiva, anterior căsătoriei, ulterior întâlnirii*);
  – un inventar mic de adverbe şi de locuţiuni adverbiale care, în construcţii restrânse, astăzi învechite, primesc **un complement în dativ** realizat printr-un clitic pronominal (*împotrivă-ţi, înainte-ţi, asupră-ţi, în urmă-i*).

> ⓘ Ca interpretare, distingem între formele „articulate" (*împotriva-mi, asupra-mi, înaintea-mi, în urma-mi*) şi corespondentele lor „nearticulate" (*împotrivă-ţi, înainte-mi, asupră-mi, în urmă-i*), considerând că ultimele au drept centru un adverb sau o locuţiune adverbială, în timp ce primele au un centru prepoziţional. Argumentul care conduce la această interpretare este paralelismul dintre construcţiile: *Îmi stă **împotrivă** – **Împotrivă-mi** se ridicaseră mulţi, Mi-a ieşit **înainte** – A ieşit **înainte-mi***, care evidenţiază „autonomia" formei „nearticulate" (posibilitatea de a apărea şi singură), de unde şi interpretarea adverbială.

  – adverbele gradabile, în cazul combinării cu mărci de gradare care aduc informaţiile [+ Intensitate, + Comparaţie] (*mai bine, mai puţin bine, tot atât de bine, cel mai bine*), primesc **un complement comparativ**:

*Lucrează mai bine **decât fraţii lui.***
*Lucrează mai puţin bine **decât fraţii lui.***
*Lucrează la fel de bine **ca (şi) Ion.***
*Lucrează cel mai bine **dintre ei / din clasă.***

> ⓘ Coocurenţa a două complemente e rară; apare numai în situaţia în care unul dintre ele este un CComp cerut de marca de gradare, iar celălalt, cerut de centrul adverbial: *Şi-a cumpărat o casă* [$_{\text{GAdv}}$ *mai puţin departe **de Universitate***$_{\text{CPrep}}$ ***decât sora lui***$_{\text{CComp}}$].

- **Adjuncţii**$_1$ au acelaşi statut ca şi în grupul adjectival. Sunt constituenţi de **tip circumstanţial**, aşezaţi, de regulă, la stânga centrului adverbial, îndeplinind funcţii diverse, şi anume:

  – exprimă gradarea (***mai** departe, **foarte** departe, **destul de** aproape, **suficient de** aproape*);
  – exprimă progresia gradării (***din ce în ce** mai departe, **tot** mai departe*);
  – aproximează caracterizarea evenimentului (***cam** departe, **oarecum** departe*);
  – modalizează caracteristica evenimentului (***cică** aproape, **probabil** aproape*).

- **Adjuncţii**$_2$, constituenţi de dreapta de **tip circumstanţial**, apar rar, dată fiind raportarea frecventă a adjuncţilor la verb sau la GV, şi nu direct la adverb (GAdv). Apar în construcţii ca:

  S-a mutat [*mai încolo*$_{\text{Centru}}$ ***cu cinci sute de metri***$_{\text{CircCant}}$].
  Mănâncă [*repede*$_{\text{Centru}}$ ***de speriat***$_{\text{CircCons}}$].

- **Mărcile focale / Focalizatorii**, aşezate în poziţia cea mai de stânga a grupului, dar exterioare acestuia, se realizează prin semiadverbe; au o topică fixă, ocupând cea mai laterală poziţie de stânga în raport cu centrul: ***chiar** foarte departe, **chiar** din ce în ce mai departe, **tot / şi** mai bine decât mama.*
  Mărcile focale, la care se adaugă şi întreaga serie a conectorilor pragmatici (vezi *supra*, **2.1.**), rămân în afara organizărilor sintactice. Deşi exterioare, mărcile focale sunt mai legate de grupurile sintactice decât conectorii pragmatici, rolul lor fiind de focalizare a întregului grup; conectorii pragmatici sunt cu totul exteriori, rolul lor conectiv (leagă componente / fragmente de discurs) apropiindu-se de cel al conjuncţiilor de coordonare.

3.2. *Pozițiile ocupate de GAdv în organizarea grupurilor și a propoziției*

Poziția ocupată		Funcția sintactică			Exemple
În GV	cu raportare la V	**nume predicativ** (în contextul verbelor copulative)			*E **dificil** / **important** / **obligatoriu** să ...* *Ei sunt **împreună** / **laolaltă**.*
		complement al verbului (în contextul verbelor cu circumstanțial obligatoriu)	ComplCircMod		*Se comportă **corect**, Procedează **bine**.*
			ComplCircLoc		*Locuiește **aici**, Poliția a descins **acolo**.*
			ComplCircCant		*Durează **mult**, Valorează mult, Cât cântărește?*
		circumstanțial al verbului	CircMod calificativ		*Aleargă **șchiopătat**, Vorbește **răstit**, Cade **brusc**.*
			CircMod limitativ / categorial		*Intervine **chirurgical**, Lucrează **manual**.*
			CircRel		*Se deosebește **calitativ**, Câștigă **economic**.*
			CircLoc		*Vorbește **acolo** / **aici**.*
			CircTimp		*Înoată **acum** / **zilnic**.*
	cu raportare la GV	**circumstanțial al unui GV**	cu raportare la V + S	CircMod	*Ion lucrează **inteligent**, Câinii latră **amenințător**.*
			cu raportare la V + S + OD	CircMod categorial	*Construiește bombe **artizanal**.*
				CircMod calificativ	*Pronunță englezește **greșit**, Vopsește poarta **verde**.*
				CircRel	*Și-a învins **psihic** concurenții.*
				CircLoc	*Învață englezește **nu aici**, ci **dincolo**.*
				CircTimp	*Învață englezește **acum**.*
În structuri reorganizate		cu amalgamare și elipsă, apare ca **PS**			*O știam **acolo** (< Știam [că ea este] acolo). O doresc **aici** (< Doresc [ca ea să fie] aici).*
În GAdj și GAdv		**adjunct al Adj / al Adv**	CircCant		***destul de** bună, **suficient de** bună, **aproape** bine*
			CircMod (validează predicația)		***totalmente** / **integral** nouă*
			CircRel (limitează proprietatea)		*bolnavă **psihic**, frumoasă **moralmente**, importantă **numeric***
În GPrep		**complement al prepoziției** – GPrep, în ansamblu, are funcția de:	CircTimp		*Lucrează **de atunci**, Se va întoarce **până atunci***
			CircLoc		*L-am urmărit **de acolo până dincolo**.*

În relaţie cu P	adjunct al întregii propoziţii	CircCauză	*De ce n-ai luat examenul?*
		CircScop	*De ce intenţionezi să pleci?*
		CircCond	*Pleacă imediat, că, **altfel**, vei avea neplăceri.*
		CircConc	*Încerc **totuşi** să rezist.*
	adverbe extrapropoziţionale nelegate prin conjuncţie	CircModalitate	***Pesemne / Negreşit**, se va întoarce.* ***Cică** va reveni în România.* ***Din păcate**, n-am ce să-ţi spun.*
	adverbe extrapropoziţionale legate prin conjuncţie	predicat adverbial	***Pesemne** că / **Negreşit** că / **De bună seamă** că se va întoarce.* ***Poate** că e bolnav.*
În GN	**modificator**	legat prin conectorul prepoziţional *de*	*casa **de sus**, gardul **de acolo**, masa **din** (< de în) **dreapta**, şedinţa **de mâine**, căldura **de acasă***
		ataşat direct, în condiţiile unui centru substantival postverbal	*plecarea **azi / mâine / acolo**, rămânerea **zilnic aici**, pătrunderea **dincolo***

📖 Ca şi în gramaticile mai vechi, se recunoaşte aici existenţa unui predicat adverbial (vezi şi **Predicatul, 1.2.**), dar se distinge mai categoric între adverbele modalizatoare nelegate conjuncţional, care, indiferent de tipul de modalizare şi indiferent de componentul modalizat, funcţionează ca **circumstanţiale de modalitate** ((a), (b)), şi cele legate conjuncţional, care funcţionează ca **predicate adverbiale** (c). CircModalitate poate modaliza o propoziţie în ansamblu (a) sau un component non-propoziţional (b):

(a) [***Fireşte / Poate / Probabil / Pesemne / Cică***]$_{\text{CircModalitate}}$ [$_{\text{P}}$ *va veni mâine*], unde un circumstanţial de modalitate modalizează o propoziţie în ansamblu,

vs

(b) *fată* [$_{\text{GAdj}}$ [***într-adevăr / realmente / fireşte / poate / pasămite / cică***]$_{\text{CircModalitate}}$ *bolnavă*], unde un circumstanţial de modalitate modalizează un GAdj,

vs

(c) [***Fireşte / Probabil / Poate***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ [$_{\text{PConj}}$ ***că** va veni mâine*]$_{\text{S}}$, unde, prin legarea conjuncţională a adverbului modalizator, apare un predicat adverbial + o propoziţie subiectivă.

4. Dificultăţi

- Se recomandă atenţie specială la distingerea adverbelor de mod de utilizările lor de modalitate:

*Se hrăneşte **natural**.* [de mod] – ***Natural**, nu am ce-mi reproşa.* [de modalitate]
*Scrie **clar**.* [de mod] – ***Clar**, nu vine mâine.* [de modalitate]

• Se cere atenţie pentru deosebirea adverbelor de modalitate de utilizările lor predicative:

(a) ***Natural***, *nu am ce-mi reproşa.* [circumstanţial de modalitate]
Natural *că nu am ce-mi reproşa.* [predicat adverbial]
(b) ***Fireşte***, *nu am ce-mi reproşa.* [circumstanţial de modalitate]
Fireşte *că nu am ce-mi reproşa.* [predicat adverbial].

• Trebuie deosebit între adverbele nehotărâte (modale, cantitative, locative) şi utilizările lor relative sau cu altă valoare:

(a) *Se duce **oriunde**.* [adverb de loc nehotărât]
*Se duce **oriunde** i se cere.* [adverb de loc nehotărât + relativ]
(b) *Mănâncă **oricât**.* [adverb / pronume cantitativ nehotărât]
*Mănâncă **oricât** i se dă.* [adverb / pronume cantitativ nehotărât + relativ]
Oricât *ar munci, nu reuşeşte să facă bani.* [adverb cantitativ nehotărât + relativ + concesiv]

> ⓘ Pentru forma *oricât*, utilizarea curentă este cea adverbială (*Doarme **oricât**, Aleargă **oricât***); utilizarea pronominală este posibilă, dar e rară şi priveşte, pe de o parte, raportarea la substantive *singularia tantum* (masive: *Poate mânca **oricât** din acest caş*), iar, pe de alta, apariţia în poziţia CD (eventual, S, în structuri pasive: *Se poate mânca **oricât** din acest caş*).

(c) *Se îmbracă **oricum**.* [adverb modal nehotărât]
*Se îmbracă **oricum** i se cere.* [adverb modal nehotărât + relativ]
Oricum *ai proceda, nu procedezi bine.* [adverb modal nehotărât + relativ + concesiv]
Oricum, *guvernanţii nu iau nicio măsură.* [adverb modal nehotărât + conector discursiv].

• Trebuie distins între adverbe / semiadverbe şi omonimele lor:

(a) „**şi**" semiadverbial (*A venit **şi** azi*) – „**şi**" conjuncţional (*A venit azi **şi** ieri*);
(b) „**iar**" adverbial (***Iar** s-a îmbolnăvit*) – „**iar**" conjuncţional (*Ion se joacă, **iar** sora lui lucrează*);
(c) „**tot**" semiadverbial (*A **tot** plecat, **Tot** plec, de ce să mai muncesc?*) – „**tot**" pronominal (*A mâncat **tot** ce i s-a oferit*);
(d) „**cum**" adverbial (interogativ / relativ: ***Cum** procedezi?, Lucrează **cum** poate*) – „**cum**" conjuncţional (***Cum** era bolnav, n-a mai făcut deplasarea*);
(e) „**unde**" adverbial (interogativ / relativ: ***Unde** ai fost?, Merge **unde** i se cere*) – „**unde**" conjuncţional (***Unde** nu şi-a cunoscut părinţii, era timid şi neîncrezător*) – „**unde**" (din gruparea interjecţională ***Da' de unde**?*);
(f) „**pe**" semiadverb de aproximare (*Vine **pe** la prânz / **pe** la ora 5*) – „**pe**" prepoziţional (*Stă **pe** bancă*);
(g) „**vreo**", adjectiv pronominal nehotărât (*Nu cred că a citit **vreo** carte în viaţa lui*) – „**vreo**", semiadverb de aproximare pentru cantitative (*Au rămas **vreo** cinci*).

• Trebuie avută în vedere şi posibilitatea utilizării substantivale a adverbelor derivate în *-eşte* atunci când denumesc limbi:

*În **englezeşte** apare alt tipar de construcţie.*
*Construcţia e împrumutată din **nemţeşte**.*
*L-a învăţat **englezeşte**.*

- Se cere atenţie la distingerea formelor omonime: adjectiv calificativ *vs* adverb calificativ, adjectiv categorial *vs* adverb categorial, participiu adjectivizat *vs* participiu adverbializat:

(a) *răspuns **inteligent*** [adjectiv calificativ]
*Răspunde **inteligent**.* [adverb calificativ]
(b) *Răspunsul primit e destul de **rău**.* [adjectiv calificativ]
*E destul de **rău** să fii concediat la cincizeci de ani.* [adverb calificativ]
(c) *proiect **ştiinţific*** [adjectiv categorial]
***Ştiinţific**, i-a întrecut pe toţi.* [adverb categorial]
(d) *scris **apăsat**, cuvânt **răstit*** [participii adjectivizate]
*Scrie **apăsat**, Vorbeşte **răstit**.* [participii adverbializate].

- Se impune atenţie la distincţia adverb – prepoziţie. Soluţia propusă în această gramatică este mai fermă decât în gramaticile tradiţionale: ori de câte ori există măcar un context în care cuvântul poate să apară şi singur, fără subordonaţi, el se va califica drept adverb (+ complement), iar dacă nu există contexte în care să apară singur, el se va califica drept prepoziţie. Ca atare, ***înainte*** este adverb (adverb + complement: *înainte de Crăciun*), dar ***înaintea, după*** sunt prepoziţii (*înaintea Crăciunului, după Crăciun*); ***aproape*** este adverb (adverb + complement: *aproape de fereastră*), dar ***lângă*** este prepoziţie (*lângă fereastră*). Este motivul pentru care grupările *departe de casă, aproape de casă, dincoace de grădină, dincolo de grădină, paralel cu facultatea, concomitent cu facultatea, împreună cu părinţii, asemenea copiilor, aidoma lor, anterior căsătoriei* etc. sunt decompozabile într-un centru adverbial + complement.

ⓘ Nelexicalizarea complementului, în cazul prepoziţiei, este cu totul accidentală, fiind posibilă numai în contextele în care acesta este integral recuperat (*Ion se mută înaintea Crăciunului, sora lui **după** √*).

5. Aspecte normative

5.1. *Topica semiadverbelor*

Atunci când semiadverbele ***mai*** şi ***tot*** se intercalează în structura formelor verbale compuse, ele apar în **imediata** vecinătate a verbului lexical: *Mi-aş **mai** face o cafea, Am **tot** evitat să iau medicamente*; când verbul este însoţit de un clitic pronominal, semiadverbul se poziţionează între cliticul pronominal şi verb (deci tot în imediata vecinătate a verbului): *Îl **tot** văd, O **mai** aştept.*
Sunt corecte numai construcţiile: *A **mai** venit o dată, O **mai** aştept cinci minute, De mi-ar **mai** da o şansă!*, dar trebuie condamnată aşezarea semiadverbului în antepunere faţă de auxiliar sau faţă de cliticul pronominal: ***Mai** a venit o dată, **Mai** o aştept cinci minute, De **mai** mi-ar da o şansă!*

5.2. *„Acordul" adverbului*

În construcții cu semnificație de gradare precum: *dinți **strălucitori** de albi, copii **teribili** de frumoși,* adverbele de gradare *strălucitor* (*de*), *teribil* (*de*) se folosesc, în mod incorect, acordate, realizându-se un acord prin atracție cu forma apropiată de plural masculin.

Aceeași tendință de realizare a acordului apare și în oricare tipar structural unde adverbul, adjunct al unui adjectiv, se intercalează între un substantiv cu formă de plural și adjectivul lui acordat: *copii **noi**-născuți, tineri **proaspeți** căsătoriți, sindicaliști **continui** nemulțumiți* (corect: *copii **nou**-născuți, tineri **proaspăt** căsătoriți, sindicaliști **continuu** nemulțumiți*).

INTERJECȚIA ȘI GRUPUL INTERJECȚIONAL (GInterj)

1. Caracteristici generale 316
2. Tipologia interjecțiilor 316
3. Trăsături sintactice ale interjecției. Grupul interjecțional (GInterj) 317
3.1. Definiția GInterj 317
3.2. Structura internă a GInterj 317
3.3. Pozițiile ocupate de interjecție / GInterj în organizarea propoziției 318
4. Dificultăți 318
5. Aspecte normative 319

INTERJECȚIA ȘI GRUPUL INTERJECȚIONAL (GInterj)

1. Caracteristici generale

Interjecția este o clasă eterogenă de cuvinte, caracterizate:

- **semantic**, printr-o semnificație vagă, exprimând senzații, sentimente etc. sau imitând sunete, zgomote;
- **morfologic**, prin invariabilitate (cu excepția câtorva interjecții imperative, dintre care unele provenite de la verbe: *poftim / poftiți – a pofti* (cu sensul „a invita"), *uite / uitați – a se uita, haide / haidem / haideți* – după modelul celorlalte);
- **sintactic**, prin posibilitatea de a se constitui în propoziții independente nestructurate, fără a forma grup sintactic (a) sau de a apărea în propoziții structurate, formând grup sintactic (b):

(a) *Au!, Pac!*
(b) *Vai de Ion!, Uite curcubeul!*

- **fonetic,** printr-o intonație exclamativă (rar, interogativă);
- **stilistic,** prin utilizarea cu precădere în exprimarea orală, familiară.

2. Tipologia interjecțiilor

Interjecțiile pot fi clasificate după mai multe criterii.

- Din punct de vedere **semantic**, interjecțiile pot fi:
  – **propriu-zise,** care exprimă stări psihice, reacții afective etc. (*au, ei, of, uau, vai*);
  – **onomatopeice**, care imită sunete (*miau, hapciu, gâl-gâl; buf, cioc, pac, trosc*).
- În funcție de **origine**, interjecțiile propriu-zise pot fi:
  – **primare**, a căror valoare inițială este de interjecții (vezi exemplele de mai sus: *au, ei ...*);
  – **secundare**, create în limba română prin convertirea unor secvențe frecvent întrebuințate cu valoare afectivă:

***Doamne**, multă minte îi mai trebuie copilului ăstuia!*
***Slavă Domnului / Cerului** că s-a oprit ploaia!*

- În funcție de **numărul și tipul de componente**, se deosebesc:
  – interjecții **simple** (*au, miau, na, pleosc*);
  – interjecții **repetate** (*cioc-cioc, cuțu-cuțu, ham-ham, nani-nani*);
  – interjecții **compuse** (*hodoronc-tronc, ia uite, tic-tac*);
  – **locuțiuni interjecționale** (*Ce Dumnezeu, Doamne ferește, scârț Marițo*).

- În funcție de **rolul pragmatic și discursiv**, interjecțiile propriu-zise se împart în:
  – interjecții **expresive / emotive**, care exprimă reacții afective la diverse senzații fizice, emoții, stări mentale (*au, brr, sâc, ura*);
  – interjecții **injonctive**, care exprimă un ordin sau un îndemn (*dii, ho, marș, stop*);
  – interjecții **de adresare**, specializate pentru anumite tipuri de destinatari (*mă, fă, măi, bre, cuțu-cuțu, pis-pis*);
  – interjecții **cu valoare fatică**, de inițiere sau de păstrare a contactului lingvistic (*alo, ei, îhî*);
  – interjecții **prezentative**, folosite pentru a prezenta alocutorului obiecte, persoane sau evenimente din contextul situațional (*ia, iată, uite*);
  – interjecții care funcționează ca **mărci discursive**, echivalente cu răspunsuri afirmative, negative, nesigure (*aș, ei na, nț, păi, zău*).

ⓘ Unele interjecții, precum *a, ah, e, ei, o, of, oh, uf, vai,* pot avea mai multe semnificații; acestea sunt legate de o reacție afectivă intensă, însă nu pot fi precizate exact în afara contextului. De exemplu, *a* poate exprima durerea, mirarea, dezamăgirea etc., în funcție și de intonație.

3. Trăsături sintactice ale interjecției. Grupul interjecțional (GInterj)

3.1. *Definiția GInterj*

Grupul interjecțional este secvența de constituenți organizată în jurul unei interjecții, grupând centrul interjecțional și constituenții dependenți sintactic de acesta:

***Uite** o ciocănitoare!, **Iată**-l pe Ion!*

ⓘ Foarte puține interjecții au capacitatea de a organiza un grup sintactic, majoritatea constituindu-se în enunțuri autonome nestructurate: ***Au!, Trosc!, Miau!, Doamne!***

3.2. *Structura internă a GInterj*

Deși toate interjecțiile pot forma enunțuri independente, încorporând o predicație, numai unele dintre ele (propriu-zise și onomatopeice) pot fi centre de grup, atrăgându-și complemente și circumstanțiale.

ⓘ Cele mai multe interjecții onomatopeice care formează grupuri complexe își atrag complementele pe baza echivalării contextuale cu anumite verbe, preluând grila sintactică a acestora: *țuști – a sări, buf – a cădea* etc.

Grupul interjecțional extins are următoarea structură:

Interjecție$_{Centru}$ (Complement) (Circumstanțial)

- **Complementele** care pot apărea în grupul interjecțional sunt de tipuri diferite: subiect (a), complement direct (b), complement indirect (c), complement prepozițional (d), complement posesiv (e):

(a) *Și **băiatul** țuști în căruță!* „s-a urcat, a sărit", *Și **omul** buf pe jos!* „a căzut"
(b) *Uite-l **pe Ion!**, Na **un măr! / ce vrei!**, Apoi haț **prăjitura** de pe masă!* „a luat, a furat"
(c) *Bravo **copiilor! / cui câștigă!***
(d) *Halal **de omul ăsta!**, Vai **de Ion!**, Mersi **pentru flori!***
(e) *Na-ți cartea!, Uite-ți **ochelarii!***

- Numeroase interjecții se pot construi cu diverse tipuri de **circumstanțiale**:
  – de mod (*Hai **mai repede!***);
  – de timp (*Telefonul țâr-țâr **toată ziua***);
  – de loc (*Cățelul țuști **în mașină***);
  – instrumental (*Trosc **cu pumnul** în masă*);
  – sociativ (*Hai **cu noi** la film!*).

- Foarte rar, în grupul interjecțional pot apărea **mărci focale** (vezi **Adverbul și grupul adverbial, 2.4.1.1.**):

  ***Mai** na o piersică!*

3.3. *Pozițiile ocupate de interjecție / GInterj în organizarea propoziției*

În mod tipic, interjecțiile formează enunțuri autonome, funcționând deci ca predicate ale enunțării. Nespecific, interjecțiile pot avea însă și alte funcții sintactice.

Poziția	**Funcția**	**Exemple**
În propoziție	predicat al enunțării	***Uite-l** pe Ion!; **Trosc** o palmă!, **Hai** la noi!*
În GV	nume predicativ	*E **vai** de noi; Ion a rămas **paf**.*
În GN	modificator	*Avea o bluză **flu-flu; Halal** petrecere!*
În structuri reorganizate	cu elipsă, apare ca PS	*M-a lăsat **paf** cu ideea asta.*
	cu elipsă și amalgamare, apare ca PS	*Mă credeți cam **tralala**, nu-i așa?*
În GPrep	în relație cu prepoziția *ca*, întregul grup ocupând poziția NP	*Erau **ca vai de ei**.*

4. Dificultăți

- Unele interjecții secundare pot fi confundate cu termeni din clasele lexico-gramaticale de la care provin. Compară:

  ***Mamă**, vino la mine!* (substantiv în vocativ)
  *Era un ger, **mamă-mamă!*** (interjecție)
  ***Mamă**, ce frig e!* (ambiguu: substantiv în vocativ sau interjecție).

- Unele locuţiuni interjecţionale pot fi confundate cu grupurile nominale de la care provin. Compară:

Păcatele mele nu erau aşa de multe. (grup nominal alcătuit din substantivul-centru şi adjectiv posesiv, ocupând poziţia sintactică a subiectului)
***Păcatele mele,** doar nu omorâsem pe mama!* (locuţiune interjecţională, fără funcţie sintactică).

- Formulele de salut şi de urare (*Bună ziua!, Salut!, La mulţi ani!, Poftă bună!*) se apropie de interjecţiile secundare, fiind parţial desemantizate, dar se deosebesc de acestea prin caracterul analizabil şi convenţionalizat.
- Interjecţiile onomatopeice constituie frecvent baze pentru verbe formate cu sufixele lexicale *-âi, -ăi, -(ă)ni: a bâzâi, a behăi, a bufni, a ciocăni, a fâlfâi, a gâlgâi, a lipăi, a miorlăi, a ţăcăni, a ţârâi, a vâjâi.* Existenţa acestor verbe permite interjecţiilor corespunzătoare să-şi atragă complemente şi circumstanţiale, deci să aibă o grilă sintactică asemănătoare verbelor (vezi şi *supra*, **3.1.**): *Telefonul **ţârâia** toată ziua* vs *Telefonul **ţâr-ţâr** toată ziua.*
- Unele interjecţii propriu-zise au trecut definitiv în clasa substantivului. Compară:

Hop** şi eu!* (interjecţie) vs *Am mai trecut **un hop. (substantiv)
Of!** Ce mult mai am de scris!* (interjecţie) vs *Avea un singur **of. (substantiv)

5. Aspecte normative

- Interjecţiile compuse se scriu cu cratimă: *cioc-boc, cioc-cioc, cioc-poc, tic-tac, hodoronc-tronc, tic-tac* etc.
- În general, interjecţiile şi locuţiunile interjecţionale se despart prin virgulă sau prin semnul exclamării de restul frazei (a). Dacă sunt urmate de substantive în vocativ, se pune virgulă după întreaga structură (b).

(a) *Ei, acum să te văd! / Ei! să te vedem acum.*
Păcatele mele, aşa ceva nu se poate!
(b) *Bre Ioane, ce mai zici acum?*
Măi Ion, unde ai umblat?

CONECTORI SINTACTICI ŞI TIPURI DE RELAŢII

PREPOZIŢIA ŞI GRUPUL PREPOZIŢIONAL (GPrep) 322
1. Definiţie şi caracteristici generale 322
2. Inventarul de forme 322
3. Clasificarea prepoziţiilor 322
4. Grupul prepoziţional (GPrep) 324
5. Poziţiile ocupate de GPrep în organizarea propoziţiei 327
6. Dificultăţi 328
7. Aspecte normative 330

CONJUNCŢIA 331
1. Caracteristici generale 331
2. Conjuncţiile coordonatoare 332
2.1. Tipuri de conjuncţii coordonatoare 332
2.1.1. Conjuncţii copulative 334
2.1.2. Conjuncţii disjunctive 336
2.1.3. Conjuncţii adversative 337
2.1.4. Conjuncţii concluzive 339
2.2. Dificultăţi 339
2.3. Aspecte normative 339
3. Conjuncţiile subordonatoare 340
3.1. Conjuncţiile subordonatoare circumstanţiale 340
3.1.1. Trăsături sintactice ale conjuncţiilor subordonatoare circumstanţiale . . 340
3.1.2. Inventar şi tipologie 341
3.1.3. Conjuncţii circumstanţiale cu elemente corelative 342
3.2. Conjuncţiile subordonatoare necircumstanţiale / complementizatorii 342
3.2.1. Inventarul conjuncţiilor necircumstanţiale 342
3.2.2. Particularităţi sintactice şi semantice ale conjuncţiilor necircumstanţiale 343
3.3. Dificultăţi 345
3.4. Aspecte normative 345

TIPURI DE RELAŢII SINTACTICE 347
1. Preliminarii 347

2. Relația de coordonare 347
2.1. Tipuri de relații de coordonare marcate prin conjuncții 348
2.2. Restricții generale de utilizare a conjuncțiilor coordonatoare 348
2.3. Marcarea relației de coordonare prin conjuncții cu elemente corelative 349
3. Relația de subordonare 349
3.1. Relația de subordonare marcată prin conjuncții 350
3.1.1. Relația de subordonare marcată prin conjuncții necircumstanțiale 350
3.1.2. Relația de subordonare marcată de conjuncții circumstanțiale 350
3.1.3. Marcarea relației de subordonare prin conjuncții cu elemente corelative 350
3.2. Relația de subordonare marcată prin relative 351
3.3. Relația de subordonare marcată prin prepoziții 352
3.4. Relația de subordonare marcată prin caz 352
3.5. Relația de subordonare marcată prin acord 353
3.6. Aderența 353
4. Apoziționarea 353
5. Construcțiile incidente 354
6. Dificultăți 356
7. Aspecte normative 357

CONECTORI SINTACTICI ŞI TIPURI DE RELAŢII

PREPOZIŢIA ŞI GRUPUL PREPOZIŢIONAL (GPrep)

1. Definiţie şi caracteristici generale

Prepoziţia este o clasă de cuvinte cu următoarele caracteristici:

- **semantic**, se distinge de clasele lexico-gramaticale reprezentate de verb, substantiv, adjectiv, adverb, având un sens mai abstract, „relaţional"; unele prepoziţii au un sens mai clar (cele lexicale: *pentru, spre, în* etc.), altele, un sens mai vag sau chiar sunt lipsite de sens (prepoziţiile funcţionale *a, de, la, pe*);
- **morfologic**, nu prezintă flexiune (este invariabilă);
- **sintactic**, constituie, împreună cu grupul pe care îl cere (complementul său), grupul prepoziţional (GPrep), acesta incluzându-se întotdeauna ca unitate subordonată în alt grup sintactic ierarhic superior: $[_{GV}$ *vine* $[_{GPrep}$ *la noi*]], $[_{GN}$ *casa* $[_{GPrep}$ *de acolo*]], $[_{GAdj}$ *util* $[_{GPrep}$ *pentru profesori*]], $[_{GAdv}$ *dincolo* $[_{GPrep}$ *de graniţă*]]).

2. Inventarul de forme

Clasa prepoziţiei este constituită din forme simple (*cu, de, la, în, pe, prin, spre, împotriva, contra, graţie* etc.), din forme compuse (*de-a, de către*) şi din grupuri cu statut locuţional (*în faţa, în spatele, în jurul, faţă de, (în) afară de, în loc de* etc.). O serie de grupări libere tind să dobândească statut de locuţiune prepoziţională, fiind mai fixate: *în cadrul, în contextul, la nivelul, din cauza, în timpul* etc.

> 🕮 Grupările formate dintr-un adverb urmat de prepoziţie, precum *departe de, aproape de, alături de, înainte de,* considerate în gramatica tradiţională locuţiuni prepoziţionale, se analizează separat, ca adverbe care se construiesc cu un complement prepoziţional (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 4.,** şi *infra*, **5., 6.3.**).

3. Clasificarea prepoziţiilor

După **rolul semantic şi sintactic** pe care îl au, pe de o parte, în raport cu grupul pe care îl precedă (complementul lor) şi, pe de altă parte, cu centrul grupului sintactic superior în care se includ, prepoziţiile pot fi lexicale şi funcţionale.

- Sunt **lexicale** prepoziţii precum *din, după, graţie, împotriva, în, la, lângă, pentru, spre, sub* etc.

Prepoziţia lexicală participă semantic la stabilirea tipului de relaţie dintre complementul său şi centrul grupului sintactic în care se include GPrep: relaţie locativă (*Merge* ***în / la / spre / lângă*** *hotel*), relaţie temporală (*Te aştept* ***după / la*** *ora trei*), relaţie „mediată" (*cititul* ***cu*** *lupa, premiul obţinut* ***graţie*** *mamei*), relaţie finală (*lupta* ***pentru*** *demnitate*), relaţie de adversitate (*unul* ***împotriva*** *altuia*) etc.

- Sunt **funcţionale** prepoziţiile *a, de, la, pe* atunci când sunt vide semantic şi au doar rol gramatical. După rolul gramatical pe care îl îndeplinesc, se disting:
  - prepoziţiile *a* şi *la* care marchează relaţii cazuale de genitiv sau de dativ, în situaţia în care termenul pe care îl precedă este fie invariabil sub aspectul cazului (*cărţile* ***a doi copii****, începutul* ***a ceva nou****, Am oferit* ***la cinci copii*** *cărţi*), fie în variaţie liberă cu forma flexionară respectivă (*contra* ***a mai multe persoane*** *– contra* ***mai multor persoane***, pop. *Dau cărţi* ***la copii*** *– Dau cărţi* ***copiilor***);
  - prepoziţia *pe* care marchează complementul direct, fiind obligatorie în anumite condiţii lexico-semantice şi sintactice (*O aştept* ***pe Maria****, Nu te-am văzut şi* ***pe tine****, Ia-l, te rog,* ***pe acesta***);
  - prepoziţia *de:*
    – din construcţiile cantitative (*un kilogram de mere, douăzeci de oameni, o mulţime de oameni*);
    – din structurile provenite din GV, în care prepoziţia introduce un complement al numelui postverbal (*ascultarea de cântece < ascultă cântece, citirea de texte vechi < citeşte texte vechi; reparator de monitoare < repară monitoare, băutor de ceai < bea ceai*) sau un modificator al centrului nominal (*cântatul de dimineaţă < cântă dimineaţa, plecarea de ieri < a plecat ieri; casa [de [lângă deal]] < casa este lângă deal, cartea [de [pe birou]] < cartea este pe birou*);
    – care introduce un modificator, cu excepţia celui partitiv (*pod de piatră, casă de vacanţă, om de valoare, altul de acolo, nimic de mâncat;* vezi *infra*, **6.2.**);
    – care introduce un complement de agent (*Bibliografia minimală a fost citită de studenţi*).

Diferenţele dintre cele două tipuri de prepoziţii se stabilesc în funcţie de câteva criterii:

Criterii	Prepoziţiile lexicale	Prepoziţiile funcţionale
sunt purtătoare de sens[1]	+	–
atribuie rol tematic (vezi *infra*, **4.1.1.**)	+	–
pot fi înlocuite cu alte prepoziţii	+	–

[1] Sensul prepoziţiei este relaţional, precizându-se în context. De exemplu, *cu* poate exprima asocierea (*Ion merge* ***cu Maria*** *la concert*), instrumentul (*Călătoreşte* ***cu avionul***) sau modul (*Vorbea* ***cu blândeţe***); *dintre* poate fi locativă (*locul* ***dintre noi***), simetrică (*discuţia* ***dintre el şi ea***) sau partitivă (*unul* ***dintre ei***).

- Unele prepoziţii sunt impuse de centrul grupului sintactic superior / de regent (verb, substantiv, adjectiv, adverb). Asemenea prepoziţii pot avea un sens care „întăreşte" sensul regentului (*a milita pentru, apt pentru, a se asocia cu, a apela la*), apropiindu-se prin aceasta mai mult de prepoziţiile lexicale, sau au un sens mai abstract (*a beneficia de, a depinde de, capabil de, a consta în, gelos pe, a se bizui pe*), precum prepoziţiile funcţionale. Aceste prepoziţii introduc complementul prepoziţional.

4. Grupul prepoziţional (GPrep)

Grupul prepoziţional este format din prepoziţie, având statutul de centru de grup, şi complementul său obligatoriu exprimat.

4.1. ***Structura extinsă a GPrep*** **este:**

[Adjunct [Prep Complement]] – (*pe*) *lângă perete*, (*mai*) *la vale*.

4.1.1. *Complementele* sunt constituenţii obligatoriu exprimaţi ai GPrep. Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice, care pot fi reprezentate doar de centru (cu alte cuvinte, pot fi grupuri monomembre), prepoziţia cere întotdeauna o complinire; prin urmare, GPrep nu poate fi realizat doar prin centru. În situaţiile rare în care complementele nu sunt exprimate, recuperarea lor din context este întotdeauna posibilă: *Vii cu maşina sau fără?*, *Ne vedem înainte de curs sau* ***după****?*

Complementele se supun anumitor restricţii impuse de prepoziţia-centru, în funcţie de statutul morfologic al centrelor grupurilor sintactice cu rol de complement. Restricţiile comune tuturor tipurilor de complement al prepoziţiei sunt cea de obligativitate a exprimării şi cea de topică: toate complementele sunt postpuse prepoziţiei.

(a) *Complementul realizat prin grup nominal*

Centrul grupului nominal se supune unor restricţii de caz, de articulare, de număr şi de rol tematic.

- **Restricţii de caz**
  - Prepoziţiile *cu, despre, din, dintre, fără, în, la, pentru, printre, spre, sub* etc. şi locuţiunile având pe ultimul loc una dintre aceste prepoziţii (ex.: *faţă de, în loc de, cât despre, cu privire la*) impun acuzativul (*cu tine*).
  - Prepoziţiile „articulate" *dedesubtul, împotriva, înaintea, înapoia* etc. şi locuţiunile prepoziţionale conţinând un termen „articulat" pe ultima poziţie (ex: *în faţa, în jurul, în afara*) impun genitivul (*împotriva traficanţilor*).
  - Prepoziţiile *datorită, graţie, mulţumită* impun dativul (*graţie medicamentelor, mulţumită ţie*).
- **Restricţii de articulare**

  De regulă, prepoziţia este urmată de un substantiv nearticulat:

Merge la ***magazin.***
Pisica stă pe ***fotoliu.***
Ion se pregăteşte de ***plecare.***

Substantivul poate fi însă articulat dacă este însoţit de un modificator sau de un alt element subordonat, posesor ori complement:

Mergem $[_{\text{GPrep}}\ \textit{la}_{\text{Centru}}\ [_{\text{GN}}\ \textbf{\textit{magazinul}}_{\text{Centru}}\ [\textit{de vizavi}]_{\text{Modif}}]_{\text{Compl. al prep.}}]$ / $[_{\text{GPrep}}\ \textit{la}_{\text{Centru}}\ [_{\text{GN}}\ \textbf{\textit{magazinul}}_{\text{Centru}}\ [\textit{sătesc}]_{\text{Modif}}]_{\text{Compl. al prep.}}]$.
Pisica stă $[_{\text{GPrep}}\ \textit{pe}_{\text{Centru}}\ [_{\text{GN}}\ \textbf{\textit{fotoliul}}_{\text{Centru}}\ [\textit{mamei}]_{\text{Pos}}]_{\text{Compl. al prep.}}]$.
Ion se pregăteşte $[_{\text{GPrep}}\ \textit{pentru}_{\text{Centru}}\ [_{\text{GN}}\ \textbf{\textit{plecarea}}_{\text{Centru}}\ [\textit{copiilor}]_{\text{Compl. al subst.}}]_{\text{Compl. al prep.}}]$.

Chiar dacă numele (neînsoţit de modificator / posesor / complement) este nearticulat după prepoziţie, acesta poate avea citire definită, contextul precizându-i referentul: *Ion citeşte acum pe* ***balcon****, Merg la* ***facultate*** *ca să citesc un articol.*

În schimb, prepoziţia compusă *de-a* şi, în unele contexte, prepoziţia *cu* (atunci când introduce un circumstanţial instrumental sau sociativ) cer un substantiv articulat: *jocul de-a trenul; scriu cu creionul, merg cu mama.* De asemenea, prepoziţiile care impun cazul genitiv sau dativ cer ca substantivul să fie articulat (*împotriva* ***duşmanului****, graţie* ***mamei***).

Restricţiile de articulare depind însă şi de particularităţile semantice ale substantivului-centru al GN cu rol de complement al prepoziţiei. Astfel, dacă substantivul este masiv sau abstract, acesta primeşte articol când urmează prepoziţiei *cu* numai dacă este urmat de un modificator: *Îndulceşte cafeaua* [*cu* ***zahăr***] (dar: *Îndulceşte cafeaua* [*cu* ***zahărul*** *din pliculeţ*]), *Acţionează* [*cu* ***prudenţă***] (dar: *Acţionează* [*cu* ***prudenţa*** *dobândită în atâtea încercări*]). De asemenea, dacă substantivul se apropie prin semantica sa de cel propriu, acesta este articulat: *Merge* [*la* ***mama / tata***], *Lucrează* [*pentru* ***mama / tata***].

- **Restricţii de număr**

  Prepoziţiile locative, partitive sau simetrice *dintre* (şi *din* în variaţie cu *dintre*), *între, printre* se construiesc obligatoriu cu un nominal la plural (*florile dintre copaci, unul dintre / din jucători*) sau cu două grupuri nominale coordonate (*cearta dintre mamă şi copil, o relaţie între şef şi subaltern*). Cu sens partitiv, şi prepoziţia *de* cere pluralul: *un prieten de-ai vecinului meu.*

- **Restricţii de rol tematic**

  Prepoziţiile pot impune sau nu roluri tematice complementelor nominale. De altfel, deosebirea dintre cele două tipuri de prepoziţii, lexicale şi funcţionale, se constată şi în raport cu capacitatea lor de a atribui roluri tematice.

  - Prepoziţiile **lexicale** se disting de cele funcţionale prin faptul că atribuie complementelor roluri tematice: Beneficiar (*A muncit mult pentru* ***ea***), Locativ (*Lampadarul este pe* ***podea***), Parcurs (*Trece prin* ***parc***), Sursă (*Vine din* ***străinătate***), Instrument (*Citeşte cu* ***ochelarii***).
  - Faţă de prepoziţiile lexicale, cele **funcţionale** nu au această capacitate, rolul tematic al complementului lor fiind atribuit de un element regent plin semantic (în *Ion îl bate pe Gheorghe,* rolul tematic Pacient al nominalului este atribuit de verbul *a bate,* nu de prepoziţia *pe,* dovadă că nominalul primeşte acelaşi rol şi în absenţa prepoziţiei: *Ion bate măgarul*). Acestea sunt prepoziţii gramaticalizate, total lipsite de sens, care au numai rol sintactic în organizarea enunţului.
  - Un statut special au prepoziţiile impuse de regent, care nu atribuie rol tematic singure, ci împreună cu regentul: Temă (*Frumuseţea* [*constă în* ***armonie***]), Beneficiar (*Manualul este* [*util pentru* ***studenţi***] vs *studenţilor*), Ţintă ([*Apelează la* ***mama***] *pentru a o ajuta, Ion este* [*gelos pe* ***Gheorghe***]), Comitativ (*Echipa noastră* [*se asociază cu* ***echipa voastră***] vs *echipei voastre*).

(b) *Complementul realizat prin grup adjectival*

Pot avea complement realizat prin grup adjectival prepoziţiile „calităţii", fapt permis de lectura de tip predicativ, prototipică pentru adjectiv: *Apreciem ca / drept* ***oportună*** *această măsură, A luat-o de* ***bună***.

Altă prepoziţie care se construieşte cu un astfel de complement este *din: Din albă s-a făcut gri.*

ⓘ Într-o construcție precum *De mic i-au plăcut mașinile,* este preferabilă analiza prin elipsă (*de mic* < *de* [când era] *mic*).

(c) *Complementul realizat prin grup verbal cu centru formă non-finită*
Forma verbală non-finită poate fi: infinitiv (*Renunță la* ***a-i mai scrie*** *zilnic*), supin (*Și-a luat mai multe cărți de* ***citit***) sau gerunziu, cerut de o prepoziție a „calității" (*O consideră ca* ***fiind perfectă*** *pentru acest plan, Îl consideră ca* ***având destulă inteligență*** *pentru a înțelege situația*).

ⓘ Pentru statutul prepoziției în combinație cu supinul, vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 2.1.**

(d) *Complementul realizat prin grup adverbial*
Pot ocupa poziția de complement al prepoziției grupuri adverbiale cu centru adverb locativ sau temporal, precum în construcțiile: *până atunci / până ieri, de aici.* Complementul de acest tip este rar, fiind puține prepoziții care îl acceptă.

(e) *Complementul realizat prin GPrep*
Când centrul grupului prepozițional superior este *până*, complementul prepoziției este un Gprep (*până* [***la anul***]). GPrep poate fi și complement al prepoziției *de,* care intervine în transpunerea unui circumstanțial din GV în GN (*Cartea este pe bancă* > *cartea* [*de* [***pe bancă***]]). De asemenea, GPrep poate fi complementul unei prepoziții impuse de regent: *datează* [*de* [***la mijlocul secolului trecut***]].

📖 Spre deosebire de gramatica tradițională, unde grupările *până la, de pe, de la* erau considerate prepoziții compuse, în gramatica de față, acestea se analizează separat, ca prepoziție (reprezentând centrul grupului prepozițional superior) urmată de GPrep (complementul prepoziției).

(f) *Complementul realizat prin propoziție*
Propoziția relativă și cea conjuncțională pot fi, de asemenea, complemente ale prepoziției. Propoziția relativă este complement al prepoziției numai dacă aceasta nu are antecedent (vezi și *infra,* **6.5.**):

Scrie [$_{\text{GPrep}}$ *cu* [$_{\text{PRel}}$*ce găsește*]].
Stă [$_{\text{GPrep}}$ *la* [$_{\text{PRel}}$*cine îl primește*]].

Propoziției relative îi corespunde un grup nominal:

Scrie [$_{\text{GPrep}}$ *cu* [$_{\text{GN}}$*creionul*]].
Stă [$_{\text{GPrep}}$ *la* [$_{\text{GN}}$*prieteni*]].

Mai rar decât complementul realizat prin relativă este complementul reprezentat de propoziția conjuncțională. Prepoziții precum *până, fără* pot avea un astfel de complement:

Mai are de așteptat [$_{\text{GPrep}}$ *până* [$_{\text{PConj}}$ *să ajungă acolo*]].
Nu ar fi ajuns acolo [$_{\text{GPrep}}$ *fără* [$_{\text{PConj}}$ *să fi fost însoțit de Ion*]].

Acestui complement îi corespunde grupul verbal cu centru formă de infinitiv:

Mai are de aşteptat [$_{GPrep}$ *până* [$_{GVinf}$ *a ajunge acolo*]].
Nu ar fi ajuns acolo [$_{GPrep}$ *fără* [$_{GVinf}$ *a fi fost însoţit de Ion*]].

4.1.2. Structura GPrep poate cuprinde şi *adjuncţi*, care apar în antepunere faţă de prepoziţie. Adjuncţii sunt semiadverbe cu valoare de aproximare (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.4.1.1.**):

[$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *prânz*$_{Compl. al prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*lângă*$_{Centru}$ *casă*$_{Compl. al prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *cam*$_{Adjunct}$ [*cu*$_{Centru}$ *greutate*$_{Compl. al prep.}$]];
[$_{GPrep}$ *mai*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *vale*$_{Compl. al prep.}$]].

4.1.3. Ca şi în cazul celorlalte grupuri sintactice, la stânga GPrep se pot ataşa *mărci focale* (semiadverbe cu rol de insistenţă sau restrictive): ***şi / nici / tot / doar / chiar*** *despre tine*. Aceste mărci pot fi coocurente cu adjuncţii:

Şi$_{Marcă focală}$ [$_{GPrep}$ *pe*$_{Adjunct}$ [*la*$_{Centru}$ *şase*$_{Compl. al prep.}$]] *a plouat*.

5. Poziţiile ocupate de GPrep în organizarea propoziţiei

	Funcţia		Exemple
	complement (când numele centru este postverbal, postadjectival sau relaţional)		*acordarea* ***de premii****, degustător* ***de vinuri****, atenţia* ***la un lucru****, frate* ***cu Ion***
	modificator		*casă* ***de vacanţă****, maşină* ***de spălat****, viperă* ***cu corn****, cartea* ***din bibiliotecă****, muzica* ***de aseară****, poza* ***cu fetiţa***
În GV	**complement**	prepoziţional	*Apelează* ***la colegi****, Depinde* ***de tine****.*
		direct	*Îl vede* ***pe Ion****.*
		indirect	*Dă importanţă* ***la ceva neînsemnat****.*
		de agent	*E ajutat* ***de prieteni****.*
		nume predicativ	*Masa este* ***de lemn****, Discuţia lor a devenit* ***fără sens****.*
		complement predicativ al obiectului	*L-au luat* ***drept altul****, L-au taxat* ***de arogant****.*
		complement circumstanţial (în raport cu V)	*Locuieşte* ***în oraş****, Echipa noastră se plasează* ***pe primul loc****.*
	circumstanţial în raport cu V / GV:	de loc	*Merge* ***la şcoală****.*
		de timp	*A ascultat* ***până acum****.*
		de mod	*Citeşte* ***în linişte****.*
		cantitativ	*Preţul a crescut* ***cu 10%****.*
		instrumental	***Prin alegerea lui*** *se urmărea schimbarea echipei.*
		de cauză	*Plânge* ***de fericire****.*
		de scop etc.	*Se duce* ***după cumpărături****.*

În GAdj	**complement**	prepozițional	*atent **la toate**, invidios **pe colegi**, capabil **de orice***
		comparativ	*cel mai bun **dintre ei***[1]
	circumstanțial cantitativ		*lung **de 2 metri***
În GAdv	**complement**	prepozițional	*aproape **de tine**, înainte **de vacanță**, dincolo **de graniță***
		comparativ	*citește cel mai bine **dintre ei***[2]
	circumstanțial cantitativ		***de zece ori** mai bine*
	complement		*Vai **de ei**!*
	circumstanțial		*Hai **la mine**!, Hai **cu noi**!*
	complement		*Te așteptăm **până la / spre / după ora cinci**, barca **de lângă mal**, titlul **de pe pagină***[3]
	cu elipsă fără amalgamare, apare ca PS		*A găsit-o **cu piciorul rupt**.*
	cu elipsă și amalgamare, PS		*O știam **de fată serioasă**.*
	apoziție		*Pe 24 decembrie, **în Ajun**, vom pleca la Paris.*

[1, 2] În construcțiile *cel mai bun dintre ei* și *cel mai bine dintre ei*, GPrep *dintre ei* este complement comparativ cerut de marca de gradare *cel mai*.

[3] Structurile care conțin un complement al prepoziției *de* provin din GV: *barca de lângă mal* < *Barca este lângă mal*, *titlul de **pe pagină*** < *Titlul este pe pagină*. GPrep cu centru *de* este în aceste structuri modificator al substantivului (*barca*, respectiv *titlul*).

6. Dificultăți

6.1. Trebuie să se facă distincția între **complement al prepoziției** și **funcția sintactică de complement** de diverse tipuri pe care o are GPrep în ansamblu. În grupurile *merg la teatru, vorbește despre tine, soră cu Maria*, componentele *teatru, tine, Maria* sunt complemente ale prepozițiilor *la, despre, cu*, iar grupurile prepoziționale au global o anumită funcție sintactică în cadrul grupului sintactic în care se includ: *la teatru* este circumstanțial de loc al verbului *merg, despre tine* este complement prepozițional al verbului *vorbește, cu Maria* este complement al substantivului *soră*.

6.2. O prepoziție poate fi lexicală într-un anumit context și funcțională în altul:

- *a* este prepoziție lexicală când are sens comparativ (*Miroase a parfum*), dar funcțională atunci când este marcă analitică pentru exprimarea valorii de genitiv (*notele a doi elevi*) sau a valorii de dativ (*datorită a două profesoare*);
- *de* este prepoziție lexicală atunci când marchează o relație partitivă (*unul de-ai noștri*), dar funcțională atunci când introduce anumiți modificatori sau complemente (*sute de*

oameni, cartea de pe birou, casa de vacanţă; curăţatul de ceapă, producătorul de maşini etc.; vezi *supra*, **3.**);

- *la* este prepoziţie lexicală atunci când marchează un circumstanţial de loc (*Mergem la teatru*), dar funcţională atunci când marchează o relaţie de dativ (*Le-am dat la două profesoare lucrarea*) sau de genitiv (pop. *jucăria la fetiţă*);
- *pe* este prepoziţie lexicală atunci când marchează un circumstanţial de loc (*Stă pe pat*) sau de timp (*Vom pleca pe 5 iulie*), dar funcţională când marchează un complement direct (*Îl cunosc bine pe Ion*).

6.3. Unele adverbe au în comun cu prepoziţia anumite trăsături (de exemplu, impun formă cazuală: *asemenea părinţilor*); cu toate acestea, cele două categorii trebuie distinse.

- Grupări precum *departe de, aproape de, alături de, înainte de* se analizează ca fiind formate din adverb (*departe, aproape, alături, înainte*) urmat de complement prepoziţional (vezi şi **Adverbul şi grupul adverbial, 4.**). Spre deosebire de prepoziţii, acestea pot apărea şi în contexte fără complement exprimat (a se compara *A plecat* ***departe*** cu **A plecat* ***fără***).
- Elemente precum *aidoma* (*cu*), *asemenea* (*cu*), *aşijderea* (*cu*); *conform* (*cu*), *contrar* (*cu*), *potrivit* (*cu*) se analizează ca adverbe (urmate sau nu de complement prepoziţional), întrucât prezintă anumite caracteristici specific adverbiale. Astfel, *aidoma, asemenea, aşijderea* nu sunt obligatoriu urmate de complement (*Ei se comportă aidoma*), iar celelalte adverbe cunosc şi formă adjectivală corespondentă (*îmbrăcăminte (ne)potrivită cu vârsta*).

6.4. Unele prepoziţii stabilesc omonimii cu elemente aparţinând altor clase lexico-gramaticale, omonimii care se rezolvă numai în context:

- *de* poate fi prepoziţie, conjuncţie sau pronume relativ:

  Şi-a ales meseria ***de*** *medic.* (prepoziţie)
  De *mă va chema, îi voi fi aproape.* (conjuncţie)
  (pop.) *Fata* ***de*** *ai văzut-o este fiica vecinei mele.* (pronume relativ)

- *la* poate fi prepoziţie sau termen cantitativ, când este substituibil cu un adjectiv pronominal nehotărât cantitativ:

  Mergem la Sinaia.
  Au venit la oameni! (*Au venit mulţi oameni*)

- *pe* poate fi prepoziţie sau semiadverb de aproximare:

  Pe masă sunt două cărţi.
  A ajuns pe la cinci.

6.5. Într-o construcţie conţinând o propoziţie relativă precum *El este persoana* [$_{PRel}$ *cu care am discutat*], apariţia prepoziţiei *cu* înaintea pronumelui relativ se explică prin faptul că grupul relatorului (*cu care*) a păstrat, după ce a înlocuit grupul extras şi s-a deplasat în fruntea propoziţiei relative, prepoziţia grupului extras: *El este persoana* [***cu care*** *am discutat Ø ~~cu persoana~~*] (vezi pentru analiza structurilor de acest tip **Pronumele relative, 3.**). O construcţie cu grup relator ca aceasta trebuie deosebită de construcţia cu prepoziţie urmată de un complement realizat ca propoziţie relativă fără antecedent, precum *Vine cu* [*cine mi-a promis*].

7. Aspecte normative

- Trebuie evitată utilizarea prepoziției *pe* în locul altor prepoziții, utilizare aparținând registrului colocvial, ca în exemplele: *Revenim pe acest subiect* (în loc de: *Revenim la acest subiect*), *Erați o prezență constantă pe televiziuni* (în loc de: *Erați o prezență constantă la televiziuni*), *Au discutat mult pe problema măririi salariilor* (în loc de: *Au discutat mult despre / în legătură cu problema măririi salariilor*).
- Complementul direct exprimat prin relativul *care* trebuie marcat, pentru a se deosebi de subiect, prin prepoziția *pe: Am citit toate cărțile pe care le-am cumpărat* vs *Am citit toate cărțile care erau în casă.*
- Prepoziția *de* nu se omite când introduce un complement sau un posesor al substantivului. Exprimările eliptice, foarte des întâlnite, de tipul: *iubitor animale, creator modă; patron restaurant, şef bancă,* nu sunt literare (corect: *iubitor de animale, creator de modă, patron de restaurant, şef de bancă*). De asemenea, prepoziția *de* nu trebuie omisă din structurile cantitative de tipul *un kilogram de mere, douăzeci şi două de pachete, un milion de dolari* (nu: *un kilogram mere, douăzeci şi două pachete, un milion dolari*).
- Condamnate de gramatica tradițională, construcții precum *un prieten de-al meu, o vecină de-a mea, un coleg de-al lui,* în care posesivul / genitivul este la singular, sunt considerate corecte, întrucât nu ilustrează o relație parte – întreg (în care întregul apare, de regulă, la plural). Aceste construcții sunt acceptate şi în $DOOM_2$. În astfel de construcții, posesivul / genitivul singular indică o proprietate a primului nominal, aceea de a aparține nominalului desemnat de posesiv / genitiv. Construcțiile cu posesivul / genitivul la plural, mai puțin utilizate, sunt, de asemenea, corecte, acestea fiind interpretate ca partitive: *un prieten de-ai mei, o vecină de-ale mele, un coleg de-ai lui.* Spre deosebire de celelalte construcții, în construcțiile partitive, posesivul / genitivul plural desemnează întregul, adică o entitate.
- În construcțiile cu două complemente în genitiv aflate în relație de coordonare, impuse de prepoziții / locuțiuni prepoziționale precum *dedesubtul, deasupra, înaintea, înapoia, în fața, în jurul, împotriva, contra,* este necesar să se utilizeze marca *al* (*a*) la al doilea membru al relației: *<u>Dedesubtul</u> maşinilor şi **al** carelor erau instalate bombe* (incorect: *Dedesubtul maşinilor şi carelor erau instalate bombe*), *Există multe leacuri <u>împotriva</u> fricii şi **a** viselor urâte* (incorect: *Există multe leacuri împotriva fricii şi viselor urâte*). În schimb, în coordonarea a două nominale în dativ impuse de prepoziție, la al doilea membru nu trebuie să apară marca de genitiv: *<u>Conform</u> condițiilor anunțate şi programării făcute, noi vom intra în concurs abia peste o săptămână* (incorect: *Conform condițiilor anunțate şi a programării făcute, noi vom intra în concurs abia peste o săptămână*), *<u>Grație</u> medicamentelor şi tehnicilor moderne utilizate de medici, bolile pot fi tratate cu succes* (incorect: *Grație medicamentelor şi a tehnicilor moderne utilizate de medici, bolile pot fi tratate cu succes*).

CONJUNCŢIA

1. Caracteristici generale

Conjuncţiile alcătuiesc o clasă de forme invariabile (fără flexiune), cu rol funcţional.

- Din punct de vedere **semantic**, conjuncţiile nu au un sens plin, ci unul abstract, „procedural" (indică o „regulă de folosire", o anumită combinare a sensurilor elementelor pe care le leagă). Unele conjuncţii de subordonare („complementizatorii") sunt doar mărci ale relaţiei dintre regent şi subordonat, fără a avea un sens propriu.
- Din punct de vedere **morfologic**, conjuncţiile sunt invariabile. Structura lor internă poate fi netransparentă (conjuncţii simple: *şi, dar, că* etc.) sau li se pot identifica elementele componente (conjuncţii compuse: *ca să, ci şi*; locuţiuni conjuncţionale: *pentru că, de vreme ce, chiar dacă* etc.).
  Unele conjuncţii intră în structuri corelative omogene, prin repetare (*sau ..., sau*), sau neomogene, în combinaţii stabile a două elemente diferite (*nu doar ..., ci şi*; *atât ..., cât şi*).
- Din punct de vedere **sintactic**, conjuncţiile marchează relaţii de coordonare şi de subordonare. În relaţiile de coordonare, conjuncţiile leagă propoziţii nesubordonate (principale) sau constituenţi sintactici (inclusiv propoziţii subordonate) dependenţi de acelaşi centru şi ocupând, în raport cu centrul, aceeaşi poziţie ierarhică; în cele de subordonare, leagă doar propoziţii subordonate de regentul lor.

> ⓘ Clasa conjuncţiilor este relativ închisă; inventarului de bază i se adaugă însă destul de multe locuţiuni (*din cauză că, în caz că, în vreme ce* etc.) şi îmbinări care tind să se fixeze şi să devină locuţiuni *(cu condiţia că, dat fiind că* etc.).
> Unele conjuncţii sunt simple în stadiul actual al limbii, dar au fost la origine compuse sau locuţiuni ale căror elemente s-au sudat: *deoarece, fiindcă* etc.

Conjuncţia coordonatoare se plasează în general între elementele coordonate – **[T_1] Conj [T_2]**; corelativele apar în faţa fiecărui element al relaţiei: **Conj [T_1] Conj [T_2]**.

> ⓘ Unele conjuncţii coordonatoare încalcă parţial regula de plasare între cei doi termeni coordonaţi, putând fi intercalate în al doilea membru al relaţiei de coordonare: [*Maria e aici*], [*Dana **însă** a plecat*]; [*Maria e aici*], [*putem **deci** începe concursul*]. Libertatea de plasare şi alte particularităţi (v. mai jos) arată că *însă* şi *deci* sunt mai curând conectori adverbiali decât conjuncţii propriu-zise. Vor fi totuşi consideraţi, conform tradiţiei gramaticale şi pentru simplificarea descrierii, conjuncţii.
> Se consideră în general că elementele legate de conjuncţiile coordonatoare sunt pe acelaşi plan ierarhic, conjuncţia fiind plasată în afara relaţiei (**[T_1] Conj [T_2]**). Există şi argumente pentru a considera că o conjuncţie se grupează sintactic cu al doilea element al relaţiei: unitatea prozodică şi posibilitatea separării prin pauză (*E ora 9 # şi Dan doarme* vs **E ora 9 şi # Dan doarme*), dar mai ales ireversibilitatea termenilor. Pentru unele conjuncţii, inversarea termenilor coordonaţi modifică sensul global al enunţului (modificându-i implicaţiile). A se compara enunţurile: *Vreau să mergem la plimbare, **dar** afară plouă* (⇨ *să renunţăm la plimbare!*) vs *Afară plouă, **dar** vreau să mergem la plimbare* (⇨ *să nu renunţăm la plimbare!*).

Conjuncţia subordonatoare se plasează înaintea elementului subordonat: **Conj [P]**. Conjuncţiile subordonatoare pot intra în construcţii corelative neomogene, cu un component anaforic integrat sintactic în regent: [***Dacă***$_{Conj}$ [$_P$ *plouă*]]$_{CircCond}$, [***atunci***]$_{CircCond}$ *plecăm*.

2. Conjuncţiile coordonatoare

2.1. Tipuri de conjuncţii coordonatoare

- Conjuncţiile coordonatoare sunt de patru tipuri (reprezentând patru tipuri semantice de coordonare): *copulative, disjunctive, adversative* şi *concluzive*. Conjuncţiile prototipice pentru aceste tipuri sunt *şi, sau, dar, deci*:

  Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *dulce*] ***şi*** [$_{GAdj}$ *bună*]]$_{NP}$.
  Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*] ***sau*** [$_{GAdj}$ *stricată*]]$_{NP}$.
  Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*], ***dar*** [$_{GAdj}$ *proastă*]]$_{NP}$.
  Prăjitura e [[$_{GAdj}$ *proaspătă*], ***deci*** [$_{GAdj}$ *bună*]]$_{NP}$.

  Conjuncţiile coordonatoare au un sens special, indicând o „regulă de asociere"; în cazul coordonării copulative (cea mai abstractă şi mai generală), ele arată doar că termenii coordonaţi trebuie interpretaţi împreună, pe acelaşi plan; în cazul celei disjunctive, că aceştia se realizează prin excludere sau alternativ; în cazul celei adversative, că al doilea termen contrazice sau substituie pe primul; în cazul celei concluzive – că al doilea este o concluzie sau o consecinţă a primului.
  Nu trebuie să se atribuie conjuncţiilor valorile raporturilor semantice dintre propoziţiile coordonate; conjuncţiile copulative pot să apară între termeni care se contrazic sau sunt în raport de premisă – concluzie, dar, dacă în absenţa conjuncţiei relaţia semantică rămâne aceeaşi, conjuncţia este copulativă, pentru că rolul său este doar acela de a lega într-o unitate doi termeni:

  Cartea e nouă ***şi*** *nu veche.* = *Cartea e nouă, nu veche.*
  Ploaia se opreşte ***şi*** *putem ieşi din adăpost.* = *Ploaia se opreşte, putem ieşi din adăpost.*

- Conjuncţiile coordonatoare prototipice sunt cele copulative şi disjunctive, care pot apărea atât între constituenţii sintactici ai propoziţiei, cât şi între propoziţii principale. Celelalte conjuncţii se îndepărtează, gradual, de prototip: în cazul coordonării adversative şi al celei concluzive, se presupune o elipsă a verbului, astfel că relaţia se stabileşte de fapt între propoziţii:

  [$_P$ *Prăjitura*$_i$ *este* [$_{GAdj}$ *proaspătă*]$_{NP}$], ***dar*** [$_P$ (~~**este**~~) [$_{GAdj}$ *proastă*]$_{NP}$].
  [$_P$ *Prăjitura*$_i$ *este* [$_{GAdj}$ *proaspătă*]$_{NP}$]$_P$, ***deci*** [$_P$ (~~**este**~~) [$_{GAdj}$ *bună*]$_{NP}$].

  Între grupuri cu funcţia de subiect, apar cel mai uşor conjuncţii copulative, mai rar (în enunţuri modalizate ipotetic şi cu riscul unor oscilaţii de acord), conjuncţii disjunctive, dar nu pot apărea adversative şi concluzive:

Dan **şi** *Maria au venit.*
Pot / Poate primi premiul Dan **sau** *Maria.*
Dan* **dar *Maria ...*
Dan* **deci *Maria ...*

📖 Al patrulea tip de coordonare este cel mai slab reprezentat la nivel conjuncţional. Raportul semantic concluziv se marchează în română prin adverbe şi locuţiuni adverbiale cu rol de conectori (*aşadar, prin urmare, de aceea* etc.). Doar *deci* a fost considerat conjuncţie, dar şi acesta este mai aproape de statutul de adverb cu valoare de conector discursiv.

Caracteristicile coordonării prototipice sunt:
(a) recursivitatea, posibilitatea de a coordona mai mulţi constituenţi (*mere* **şi** *pere* **şi** *prune; mere* **sau** *pere* **sau** *prune*);
(b) reversibilitatea, posibilitatea de a inversa ordinea constituenţilor coordonaţi (*mere* **şi** *pere = pere* **şi** *mere; la munte* **sau** *la mare = la mare* **sau** *la munte*).
Cele două caracteristici nu se întâlnesc la conjuncţiile neprototipice (adversative şi concluzive).

- Conjuncţiile coordonatoare marchează relaţia dintre constituenţii sintactici plasaţi la acelaşi nivel. Sunt două situaţii posibile, după cum relaţia de coordonare se stabileşte:

(a) între propoziţii principale (nesubordonate, fără regent);
(b) între propoziţii şi grupuri sintactice care au acelaşi regent (centru sintactic):

(a) $[_P$ *E soare*$]$ **şi**$_{\text{conj. coord.}}$ $[_P$ *vremea s-a încălzit*$]$.
(b_1) *Constat* $[[$*că*$_{\text{conj. subord.}}$ $[_P$ *e soare*$]_{CD}]$ **şi**$_{\text{conj. coord.}}$ $[Ø_{\text{conj. subord.}}$ $[_P$ *vremea s-a încălzit*$]]]_{CD}$.
(b_2) *Aştept* $[[_{GN}$ *soarele*$]$ **sau**$_{\text{conj. coord.}}$ $[_{GN}$ *ploaia*$]]_{CD}$.

Propoziţiile subordonate şi grupurile sintactice se pot coordona dacă îndeplinesc aceeaşi funcţie sintactică. Coordonarea nu încalcă principiul sintactic al unicităţii, constituenţii coordonaţi ocupând o singură poziţie:

Au venit $[[_{GN}$ *prietenul Anei*$]$ **şi** $[_{GN}$ *nepoata lui*$]]_S$.
Nu-mi amintesc $[[_{PRel}$ *cine m-a căutat*$]$ **şi** $[_{PRel}$ *ce voia*$]]_{CD}$.

De obicei, este similară şi structura constituenţilor coordonaţi (tipul de grup sintactic), dar acest lucru nu este obligatoriu:

Lucrează $[[_{GAdv}$ *bine*$]_{CircMod}$ **şi** $[_{GPrep}$ *cu atenţie*$]_{CircMod}]$.
Nu ştiu cine este persoana aceea $[[_{GAdj}$ *inteligentă*$]_{Modif}$ **şi** $[_{PRel}$ *care a răspuns bine la toate întrebările*$]_{Modif}]$.

Modificatorii din grupul nominal şi circumstanţialele nu se coordonează, în genere, dacă sunt de tip semantic diferit (exemplele a,b), cu unele excepţii (c):

(a) *Avea un raft* **nou pentru cărţi.** vs ? *Avea un raft* **nou** şi **pentru cărţi.**
(b) *Mergem* **împreună afară.** vs ? *Mergem* **împreună** şi **afară.**
(c) *Plecăm* **unde vrei** şi **când vrei.**

Coordonarea implică adesea elipsa; unele elemente comune din structurile coordonate nu mai sunt exprimate. Al doilea predicat poate fi redus la negaţia sa: *Cerul este senin **şi nu** (~~este~~) înnorat.* În mod frecvent se elidează conjuncţia subordonatoare sau relativul care s-ar fi repetat într-o serie de subordonate coordonate între ele:

*Ştiu [**că** a plecat] **şi** [(~~**că**~~) nu s-a mai întors].*
*Pleacă [**cine** are abonament] **sau** [(~~**cine**~~) a făcut rezervare].*

2.1.1. *Conjuncţii copulative*

Conjuncţia coordonatoare copulativă cea mai frecventă este *şi*. Corespondentul său în enunţuri negative este *nici*. Copulative sunt şi locuţiunile *precum şi, ca şi, şi cu,* cu statut insuficient fixat şi a căror utilizare este limitată la anumite contexte, precum şi corelativele neomogene *atât ..., cât şi; nu numai ..., ci / dar şi, nu numai că ..., ci/dar şi.*

- Din punct de vedere ***semantic***, conjuncţiile coordonatoare copulative indică asocierea, legătura cea mai directă între două elemente care trebuie interpretate împreună. Legătura poate privi o acţiune sau o proprietate comună, plasarea elementelor în acelaşi spaţiu şi timp sau poate fi de natură logică (consecinţă, opoziţie etc.):

*Ion **şi** Maria sunt absenţi.*
*Ion e inteligent **şi** are note bune.*
*În secolul al XIX-lea, s-a proclamat independenţa **şi** s-a creat o şcoală de pictură.*
*Afară plouă **şi** apa se adună în băltoace.*
*Unii muncesc **şi** alţii stau.*

📖 În unele gramatici, se atribuie conjuncţiilor valorile raportului semantic dintre propoziţiile coordonate; de aceea, se vorbeşte de un *şi* adversativ. De fapt, conjuncţia *şi* rămâne copulativă, rolul său fiind doar de a lega într-o unitate doi termeni. În absenţa conjuncţiei, relaţia semantică rămâne aceeaşi: *Unii muncesc, alţii stau.*

- Din punct de vedere ***sintactic***, conjuncţiile copulative leagă: (a) constituenţi care au acelaşi regent şi aceeaşi funcţie sintactică, realizaţi prin grupuri sintactice, propoziţii conjuncţionale sau relative, precum şi (b) propoziţii principale. Când leagă enunţuri (c), conjuncţiile devin conectori discursivi.

(a) (1) *Am cumpărat* [[$_{GN}$ *pâine neagră*] ***şi*** [$_{GN}$ *brânză*]]$_{CD}$.
(2) *Nu mi-a spus* [***nici*** [$_{PConj}$ *că pleacă*], ***nici*** [$_{PConj}$ *că rămâne*]]$_{CD}$.
(3) *Să poftească aici* [[$_{PRel}$ *cine vrea*] ***şi*** [$_{PRel}$ *are curaj*]]$_{S}$!
(b) (2) [$_{P}$ *Intră în casă*] ***şi*** [$_{P}$ *aprinde lumina*].
(1) [$_{P}$ *E cald*] ***şi*** [$_{P}$ *va trebui să deschidem fereastra*].
(c) *E târziu. **Şi** nu mi se pare că mai avem ceva de făcut.*

Construcţiile copulative sunt, de obicei, recurente şi adesea reversibile, permiţând inversarea ordinii componentelor. Inversarea nu este însă posibilă (pentru că sensul se schimbă) atunci când între cele două componente coordonate există o ordine de succesiune în timp sau de tipul cauză – consecinţă: *Aprinde lumina **şi** intră în casă, Va trebui să deschidem fereastra **şi** e cald.*

- **Conjuncţia *şi*** apare în toate contextele sintactice posibile (între diferite tipuri de constituenţi subordonaţi şi între propoziţii principale).

> ⓘ Conjuncţia copulativă este omonimă cu semiadverbul focalizator *şi*, al cărui sens de bază (de adăugare la ceva deja existent) este asemănător cu al relaţiei copulative: *Vin Ion* ***şi***$_{conj.}$ *Maria* vs *Vine* ***şi***$_{semiadverb}$ *Maria.*

Şi este recurent (*Culege maci* ***şi*** *margarete* ***şi*** *cicoare*); în coordonarea între mai mulţi termeni, poate fi omis, apărând de obicei în faţa ultimului element (*Culege maci, margarete* ***şi*** *cicoare*).

Şi este folosit şi în construcţie corelativă, apărând (accentuat frastic, ca şi adverbul) şi în faţa primului termen al seriei coordonate (*Culege* ***şi*** *maci,* ***şi*** *margarete,* ***şi*** *cicoare*).

> ⓘ La nivel discursiv se foloseşte foarte frecvent, mai ales în povestirile orale, aşa-numitul ***şi*** *narativ,* conector între enunţuri care prezintă o succesiune de acţiuni şi evenimente: ***Şi*** *merse voinicul mai departe.* ***Şi*** *pe la apus se întâlni cu o bătrână.* ***Şi*** *bătrâna îi ceru ajutorul.*

- **Conjuncţia *nici*** apare doar între constituenţi din propoziţii negative (a, c) sau leagă între ele propoziţii principale negative (b, d); este folosită singură **(A nici B)** sau în construcţie corelativă **(nici A, nici B)**:

(a) *Nu bea [[bere],* ***nici*** *[vin]].*
(b) *[Nu pleacă],* ***nici*** *[nu stă].*
(c) *[****Nici*** *[maşinile],* ***nici*** *[bicicletele]] nu puteau trece pe acolo.*
(d) ***Nici*** *[nu pleacă],* ***nici*** *[nu stă].*

Nici alcătuieşte structuri reversibile şi este recurent: ***Nici*** *despre Dan,* ***nici*** *despre Ioana,* ***nici*** *despre amicul nostru nu ştim nimic.*

> ⓘ Semiadverbul focalizator *nici*, corespondentul semiadverbului *şi*, marchează un adaos negativ (*Nu vine* ***nici*** *Maria*). În calitate de conector, *nici* nu poate fi omis (*Nu bea bere, vin; Nu pleacă, nu stă* etc.), pentru că indică legătura între constituenţi. Corelativ sau necorelativ, *nici* acceptă întotdeauna prezenţa conjuncţiei copulative *şi* – *(Nici) nu pleacă* ***şi nici*** *nu stă* –, ceea ce îl îndepărtează de statutul de conjuncţie propriu-zisă. În această gramatică, el este totuşi considerat, pentru simplificarea expunerii, o conjuncţie.

- Locuţiunile conjuncţionale ***precum şi, ca şi,*** la origine comparative, nu pot lega propoziţii principale, ci doar constituenţi subordonaţi: *Au stabilit data spectacolului,* ***precum şi / ca şi*** *ziua repetiţiei generale.*
- O construcţie aparte, hibridă, asimetrică, care apare în poziţia subiectului, are drept conector copulativ locuţiunea *şi cu* şi provine din construcţii sociative (pentru care *cu* este o prepoziţie caracteristică). *Şi cu* este echivalentul unei conjuncţii copulative, dar impune, prin prepoziţie, cazul acuzativ pentru cel de-al doilea termen:

(a) *Dana* ***şi cu*** *Maria au stabilit data petrecerii.*
(b) *Dana* ***şi cu mine*** *am stabilit data petrecerii.*

- Corelativele copulative sunt *atât ..., cât şi; nu numai ..., ci şi / dar şi*, care apar între componente sintactice dependente (a, b), la care se adaugă *nu numai că ... dar şi / ci şi* între propoziţii principale (c):

(a) *Aduce* ***atât*** *dosarele,* ***cât şi*** *cererile voastre.*
(b) *Aduce* ***nu numai*** *dosarele,* ***ci şi / dar şi*** *cererile voastre.*
(c) ***Nu numai că*** *doarme la ore,* ***dar şi / ci şi*** *visează.*

Aceste corelative provin din structuri cantitative (a) şi adversative (b, c), dar şi-au pierdut sensul iniţial.

2.1.2. *Conjuncţii disjunctive*

Conjuncţiile coordonatoare disjunctive sunt *sau* şi *ori*, la care se adaugă corelativele omogene *fie ..., fie.*
Alte corelative omogene (adverbe cu rol de conectori sintactici) realizează, în cadrul coordonării disjunctive, raportul ***alternativ***: *ba ..., ba ...; acum ..., acum ...; când ..., când.*

📖 În unele gramatici, este tratată separat o coordonare ***alternativă***, care are totuşi foarte multe elemente comune cu tipul disjunctiv.

- Din punct de vedere ***semantic***, conjuncţiile coordonatoare disjunctive indică alegerea între două sau mai multe posibilităţi. Alegerea este prezentată, în general, ca exclusivă (posibilităţile se exclud reciproc în contextul dat), dar uneori şi ca neexclusivă, în prim-plan fiind enumerarea de ipoteze. Între valoarea exclusivă (a_{1-2}) şi cea neexclusivă (b), diferenţele nu sunt totdeauna clare, depinzând mai ales de sensul termenilor conectaţi şi de context:

(a_1) *Va alege să fie învingător* ***ori*** *învins.*
(a_2) *Va cumpăra biscuiţi cu miere* ***sau*** *cu susan?*
(b) *Se poate călători la fel de bine cu maşina, cu trenul* ***sau*** *cu avionul.*

Construcţia corelativă omogenă (*sau ..., sau*) permite doar lectura exclusivă, pe care o emfatizează: *Mergem* ***sau*** *cu trenul,* ***sau*** *cu avionul.*

ⓘ Folosirea neexclusivă a disjunctivelor a fost apropiată de coordonarea copulativă, pe baza contextelor în care cele două tipuri de conjuncţii se pot substitui reciproc (*Se poate călători la fel de bine cu maşina, cu trenul şi cu avionul*). Echivalarea este însă posibilă doar în contextul unei enumerări, în care coexistă asocierea şi posibilitatea de alegere.

Conjuncţiile disjunctive se folosesc şi cu valoare metalingvistică, explicativă, introducând o explicaţie, un echivalent al unui cuvânt sau al unei expresii din text: *Au aşteptat solstiţiul,* ***sau****, mai exact, momentul în care ziua este egală cu noaptea.*
Coordonarea alternativă indică alternarea în timp, realizarea succesivă a două sau mai multe acţiuni sau stări: ***Ba*** *surâde,* ***ba*** *se încruntă.*

- Din punct de vedere ***sintactic,*** conjuncţiile disjunctive leagă: (a) constituenţi care au acelaşi regent şi aceeaşi funcţie sintactică, realizaţi prin grupuri sintactice, propoziţii conjuncţionale şi relative; (b) propoziţii principale. Foarte rar, leagă (c) enunţuri, devenind conectori discursivi:

(a$_1$) *Merge* [[$_{GPrep}$ *la munte*]$_{Circ}$ ***sau*** [$_{GPrep}$ *la mare*]$_{Circ}$].
(a$_2$) *A greşit* [[$_{PConj}$ *pentru că a fost neatent*] ***ori*** [$_{PConj}$ *pentru că nu ştia forma corectă*]]$_{Circ}$.
(b) ***Ori*** [$_P$ *doarme*], ***ori*** [$_P$ *a leşinat*].
(c$_1$) *A evitat răspunsul.* ***Sau*** *poate nu-l ştia?*
(c$_2$) *Mergi la şcoală?* ***Sau*** *vrei să te pedepsesc?*

Conjuncţiile disjunctive sunt recurente şi produc construcţii reversibile, permiţând, în genere, inversarea ordinii componentelor.

- Conjuncţia ***sau*** apare în toate contextele sintactice posibile (între constituenţi, propoziţii principale, enunţuri).
Sau este recurent (*Culege maci* ***sau*** *margarete* ***sau*** *cicoare*); în coordonarea între mai mulţi termeni, apare obligatoriu înainte de ultimul (*Culege maci, margarete* ***sau*** *cicoare*). În cazul construcţiei corelative, apare şi înainte de primul termen, fiind accentuat frastic (*Culege* ***sau*** *maci,* ***sau*** *margarete,* ***sau*** *cicoare*).

- Conjuncţia ***ori*** este perfect echivalentă cu *sau*, folosindu-se, în genere, pentru variaţie stilistică, mai ales când sunt mai multe perechi coordonate disjunctiv: *Soluţia împrumutată* ***sau*** *inventată (de specialişti* ***ori*** *de nespecialişti) era provizorie.*

- Pentru conjuncţia ***fie,*** este obligatorie construcţia corelativă (*fie ..., fie*): *Cumpără* ***fie*** *ziare,* ***fie*** *reviste.*

2.1.3. *Conjuncţii adversative*

Conjuncţiile adversative intră în construcţii nerecursive şi asimetrice, deosebindu-se din acest punct de vedere de conjuncţiile copulative şi disjunctive. Raportul adversativ se stabileşte între două elemente, a căror ordine nu poate fi schimbată, pentru că ar aduce o modificare radicală a sensului şi mai ales a implicaţiilor enunţului:

E cam scump, ***dar*** *îmi place.* ⇨ Deşi e scump, îmi place (deci aş putea să-l cumpăr).
Îmi place, ***dar*** *e cam scump.* ⇨ Deşi îmi place, e scump (deci probabil că nu îl cumpăr).

Conjuncţiile cu rol adversativ sunt de trei tipuri, cu valori şi apariţie în contexte sintactice diferite: (a) de *contrazicere a aşteptărilor*, (b) de *corectare şi substituire* şi (c) de *contrast tematic*:

(a) *E târziu,* ***dar*** *nu mi-e somn.*
(b) *Nu e târziu,* ***ci*** *devreme.*
(c) *Pentru unii e târziu,* ***iar*** *pentru alţii devreme.*

Conjuncţiile caracteristice pentru fiecare tip sunt: (a) *dar* şi *însă,* (b) *ci,* (c) *iar.*

- Din punct de vedere ***semantic,*** adversativele din primul tip marchează *contrazicerea (explicită sau implicită) a unei aşteptări*:

*A fost scump, **dar** s-a stricat repede.* [e de aşteptat ca un lucru scump să nu se strice repede]
*Ar fi putut să rezolve problema, **însă** a fost leneş.* [era de aşteptat să o rezolve, dar a fost leneş şi nu a rezolvat-o]

Adversativele *de corectare şi substituire* introduc o aserţiune reliefând-o prin contrazicerea unei negaţii:

*Nu e harnic, **ci** leneş.*

Adversativele *de contrast tematic* cuprind forma cea mai slabă a raportului adversativ, marcând o simplă confruntare de aserţiuni, o diferenţă între două acţiuni, stări de lucruri etc. Această diferenţă poate fi mai redusă (a) sau mai mare (b), în funcţie de semantica propoziţiilor conectate:

(a) *Ion e harnic, **iar** Dan e serios.*
(b) *Ion e harnic, **iar** Dan e leneş.*

Adversativele de contrast suportă mai uşor inversarea termenilor coordonaţi, fără a produce schimbări semantice majore.

- Din punct de vedere **sintactic**, fiecare tip de conjuncţie adversativă are restricţii proprii: conjuncţia adversativă de contrast nu poate fi urmată imediat de verb (**unul stă, iar merge altul*). Adversativa de corecţie este întotdeauna precedată de o propoziţie negativă.
Adversativele leagă întotdeauna propoziţii, uneori eliptice:

*Conduce atent, **dar** ~~(conduce)~~ cu teamă.*
*Nu e simpatic, **ci** (~~e~~) antipatic.*
*Casa e mare, **iar** grădina (~~e~~) frumoasă.*

> ⓘ Conectorul *însă* are comportament sintactic care îl apropie de statutul de adverb: libertate de plasare în interiorul componentului sintactic conectat şi tendinţă (neadmisă de normă) de coocurenţă cu *dar: dar însă*. Îl considerăm însă, pentru simplificarea descrierii, conjuncţie.

Dintre conjuncţiile adversative, *dar* funcţionează şi drept conector discursiv, cu mai multe valori („*dar* narativ", marcând surpriza: ***Dar**, deodată, apăru lupul!*) şi chiar ca marcator conversaţional (***Da'** ce-i asta?*); *iar* are mult mai rar valori discursive (***Iar** apoi nu ştim ce s-a mai întâmplat*).
Alte conjuncţii şi locuţiuni adversative – *or, numai că, doar că, atât că* – leagă doar propoziţii principale sau funcţionează la nivel discursiv, conectând enunţuri: *Mi-a spus să aştept, **numai că** n-aveam unde; Se laudă cu premiul obţinut. **Atât că** nu pomeneşte de ajutorul nostru.*

> ⓘ Conectorul discursiv (adverbial) *or* – înregistrat adesea între conjuncţiile adversative – apare doar între propoziţii principale şi mai ales între enunţuri. *Or* indică un raţionament şi are o semantică specială, asociind două componente: contrast şi consecinţă (*Ai greşit; **or**, greşeala se plăteşte*).

2.1.4. *Conjuncţii concluzive*

Raportul concluziv este nerecursiv (se stabileşte doar între două elemente) şi asimetric (ordinea acestora nu poate fi schimbată). Conjuncţia sa caracteristică este *deci*.

> ⓘ De fapt, *deci* este mai curând un adverb conector decât o conjuncţie propriu-zisă, pentru că are poziţie liberă în al doilea membru al coordonării (*A greşit, îşi va cere **deci** scuze mâine*), poate fi despărţit prozodic prin pauză de acesta (*A greşit. **Deci**, mâine îşi va cere scuze*) şi apare coocurent cu *şi* (*A greşit **şi deci** îşi va cere scuze*). Între toţi conectorii care pot introduce un raport concluziv, *deci* este totuşi cel mai apropiat de statutul de conjuncţie, cu care apare în multe dicţionare şi gramatici şi cu care va fi folosit şi în această carte.

Raporturile concluzive sunt marcate în cea mai mare parte prin conectori adverbiali: *aşadar, atunci, prin urmare, în concluzie, în consecinţă, ca atare, de aceea, vasăzică*. O locuţiune conjuncţională concluzivă foarte frecventă (mai ale în oralitate) este *aşa că* (*A greşit, **aşa că** îşi cere scuze*).

- Din punct de vedere **semantic**, conectarea concluzivă exprimă o relaţie (a) *fapt – consecinţă* sau (b) *premisă – concluzie*, ori (c) introduce o *explicaţie* printr-o structură de tip apozitiv:

(a) *Plouă, **deci** se formează băltoace.*
(b) *Sunt băltoace pe jos, **deci** a plouat.*
(c) *Paginile înroşite, **deci** pline de greşeli, justifică nota mică.*

- Din punct de vedere **sintactic**, raportul concluziv se realizează în genere între propoziţii, predominant principale (uneori eliptice). Raportul explicativ de tip apoziţional se realizează şi între constituenţi sintactici (exemplul (c) de mai sus).

Deci se foloseşte între propoziţii principale şi foarte mult (chiar în exces) la nivel discursiv, în calitate de marcator conversaţional (***Deci** hai să vă răspund!*).

2.2. *Dificultăţi*

- Unele locuţiuni conjuncţionale coordonatoare cuprind (ca formant) conjuncţii subordonatoare (corelativele copulative *nu numai **că** ..., ci şi / dar şi*, adversativele *numai că, doar că, atât că*, concluziva *aşa că*) sau adverbe relative (*atât ..., **cât** şi*), putând fi confundate cu acestea.
- Conjuncţia (inclusiv conectorul discursiv) *şi* se poate confunda cu adverbul *şi*; la început de enunţ, doar contextul şi (în versiunea orală) accentul frastic indică statutul de conector, legând două enunţuri – *Şi apoi s-a înserat.* [$_{\text{conector}}$ *Şi*] *voi aţi dispărut.* – sau de adverb focalizator: [$_{\text{adverb focalizator}}$ ***Şi***] ***voi** aţi dispărut (nu numai invitaţii).*

2.3. *Aspecte normative*

- Este contrar normelor ca din perechea copulativă *atât ..., cât şi* să nu se mai folosească decât al doilea termen: *Vom aduce documentele în copie, cât şi în original.*
- Norma prevede repetarea prepoziţiei sau a mărcii posesiv-genitivale *al* în elementele coordonate, dacă acestea nu sunt văzute ca un întreg: *Au pantofi din piele şi din plastic* (= două tipuri de pantofi) vs *Au pantofi din piele şi plastic* (= pantofi cu material mixt).

- Punctuația componentelor coordonate are reguli destul de clare, care sunt adesea încălcate.
  - Norma de punctuație cere ca înainte de *și* copulativ să nu se pună virgulă: *Nu știm unde s-au dus și ce au făcut.* Există o aparentă excepție (atunci când înainte de *și* există o secvență intercalată, cuprinsă între virgule): *Nu știm unde s-au dus, într-adevăr, și ce au făcut.*
  - Toate corelativele (omogene sau neomogene) impun apariția virgulei între componentele coordonate:

    Merge și pe jos, și cu mașina.
    Vorbește ori cu el, ori cu ea.
    Legea se discută atât astăzi, cât și mâine.
  - Constituenții sintactici legați prin disjunctivele necorelative (*sau, ori*) nu trebuie despărțiți prin virgulă. Totuși, *sau* și *ori* explicative și de exemplificare (echivalente cu *adică*) pot fi precedate de virgule care marchează o intonație parantetică: *Folosește Google, sau mai bine zis principalul motor de căutare.*
  - Constituenții sintactici legați prin conjuncții adversative sunt întotdeauna despărțiți prin virgulă.
  - Între conjuncții și al doilea termen al coordonării nu se face pauză și nu se pune virgulă:

    [*A înțeles*], **dar** [***mai așteaptă***] (nu: *A înțeles, dar, mai așteaptă*).
- Nu este recomandabilă acumularea mai multor raporturi adversative în același enunț: *Vine mâine, dar s-ar putea să întârzie, însă încearcă să prindă trenul de dimineață.* O asemenea construcție poate crea confuzii, dificultăți de înțelegere.
- Sunt greșite construcțiile pleonastice *dar însă, deci așadar* etc.

3. Conjuncțiile subordonatoare

Relațiile de subordonare pot fi exprimate cu ajutorul conjuncțiilor circumstanțiale sau al conjuncțiilor necircumstanțiale. Conjuncțiile circumstanțiale marchează circumstanțialele realizate propozițional (*M-a ajutat,* $[_{PConj}$ ***deși***$_{Conj}$ $[_{P}$ *nu mă cunoștea*$]]_{CircConc}$), iar cele necircumstanțiale marchează complementele realizate propozițional (*Știa* $[_{PConj}$ ***că***$_{Conj}$ $[_{P}$ *va fi refuzat*$]]_{CD}$).

> ⓘ Pentru conjuncția necircumstanțială se folosește și termenul de **complementizator.** În gramaticile recente, complementizatorul este analizat drept centru funcțional al grupului complementizator (al propoziției subordonate).

3.1. Conjuncțiile subordonatoare circumstanțiale

3.1.1. *Trăsături sintactice ale conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale*

Conjuncțiile subordonatoare circumstanțiale se deosebesc de cele coordonatoare prin câteva trăsături sintactice. Astfel, numai **conjuncțiile subordonatoare**, nu și cele coordonatoare, prezintă caracteristicile următoare:

(a) se pot asocia cu un semiadverb: *Îţi spun* ***numai dacă*** *mă rogi*, dar: **Au venit ieri* ***numai şi*** *au plecat astăzi;*
(b) se pot asocia cu o conjuncţie coordonatoare: *Am ascultat-o pentru că aveam timp* ***şi pentru că*** *mă interesa subiectul*, dar: **Am ascultat-o atent* ***şi dar*** *nu o înţelegeam;*
(c) admit antepunerea propoziţiei cu care se combină: ***Ca să te ajut****, am venit de departe*, dar: *****Şi*** *te-am ajutat am venit;*
(d) se combină numai cu propoziţii: *A plecat târziu* ***pentru că*** *avea mult de lucru.*

Conjuncţiile coordonatoare se combină, la rândul lor, cu propoziţii, dar şi cu constituenţi ai propoziţiei: *A scris ce a crezut şi ce i-a plăcut / A scris proză şi versuri.* Excepţia este reprezentată de conjuncţiile adversative, care conectează numai propoziţii, chiar dacă este exprimat un singur predicat, dat fiind că aceste conjuncţii conectează numai predicate semantice, niciodată poziţii argumentale de subiect, complement direct etc. (vezi *supra*, **2.1.3.**):

Este frumoasă, dar [este] *rea.*
**Maria, dar Ioana ...*

ⓘ Şi conjuncţiile concluzive stabilesc relaţii în special între propoziţii (vezi *supra*, **2.1.4.**).

ⓘ Nu toate conjuncţiile subordonatoare circumstanţiale răspund la aceste teste (de exemplu, *deşi* nu acceptă asocierea cu semiadverbul *numai*; conjuncţia *încât* nu se asociază cu *şi*, deoarece nu poate fi repetată la al doilea membru al coordonării – **L-am aşteptat atât de mult, încât am îngheţat* ***şi încât*** *m-am enervat*; propoziţiile circumstanţiale introduse prin *căci* sau *încât* nu pot apărea în antepunere faţă de regentă – *****Căci*** *am întârziat, nu am ascultat cuvântul de deschidere al preşedintelui*).

3.1.2. *Inventar şi tipologie*

- **Conjuncţii specializate *vs* nespecializate pentru marcarea propoziţiilor circumstanţiale**

Unele conjuncţii circumstanţiale sunt specializate pentru a introduce un singur tip de propoziţie. Din clasa conjuncţiilor specializate fac parte:
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale cauzale *căci, deoarece, fiindcă, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că;*
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale concesive *deşi, cu toate că, chiar dacă, chiar de, măcar că;*
– conjuncţia consecutivă *încât;*
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale temporale *imediat ce, îndată ce, abia ce,* (*ori*) *de câte ori;*
– locuţiunea conjuncţională opoziţională *în loc să;*
– locuţiunile conjuncţionale cumulative *după ce că, pe lângă că, plus că, lasă* (*las'*) *că.*
Celelalte conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, deşi marchează cu predilecţie anumite subordonate, au capacitatea de a introduce mai multe tipuri de propoziţii.
Exemple de conjuncţii nespecializate:
– *că* introduce cauzale (*Nu l-a ajutat, că nu a ajuns la timp*), consecutive (*A pus cheia într-un loc aşa de sigur că nu o mai găseşte*), concesive (*Că e bună, că e rea, tu tot o apreciezi*);

– *dacă* introduce mai ales condiționale (*Dacă pleci, pierzi ocazia care ți se oferă aici*), dar şi alte subordonate: cauzale (*Dacă i-a dispărut cheful de distracție, nu a mai stat la petrecere*), opoziționale (*Dacă acum este zâmbitoare, ieri era tristă*), concesive (*Dacă îl rogi, şi tot nu se mişcă*);

– *de*, folosit mai ales popular, poate introduce condiționale (*De mă striga, îi răspundeam numaidecât*), precum şi concesive (*De-ar fi murit şi tot nu i-ar fi spus adevărul*), consecutive (*Ploua de nu zăreai nimic*), cauzale (*De eşti atât de ocupată, atunci nu te mai deranjez*), finale (*S-a dus de şi-a luat pâine*);

– *să* introduce circumstanțiale de scop (*Merg în bibliotecă să citesc*), condiționale (*Să fi avut şansa ta, nu o pierdeam*), concesive (*Să îl rogi, şi tot nu pleacă*), consecutive (*A căutat cheile să înnebunească, nu alta*);

ⓘ *Să* are în contextele de mai sus două roluri: marcă a conjunctivului şi conjuncție subordonatoare circumstanțială.

– *ca să* introduce circumstanțiale de scop / finale (*A plecat ca să cumpere flori*), consecutive (*Nu era atât de indulgent ca să îi accepte orice greşeală*), opoziționale (*La serviciu nu vorbea deloc, ca să vorbească acasă tot timpul*).

Mai multe tipuri de circumstanțiale pot introduce şi conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale *în timp ce, în vreme ce, câtă vreme, odată ce, (în) afară că* şi altele.

- **Alte elemente relative cu rol de conjuncție**

Anumite elemente cu rol conectiv aparținând altor clase lexico-gramaticale se recategorizează contextual drept conjuncție. Astfel, funcționează asemenea unor conjuncții relativele adverbiale:

– *cum*, când introduce temporale (*Cum a apărut, a şi început discuția*), cauzale (*Cum nu a înțeles nimic din discuție, a făcut o gafă impardonabilă*);

– *unde*, când introduce cauzale (*Unde nu s-a uitat spre mine, nu l-am salutat*), opoziționale (*Unde până ieri era cel mai apreciat om, acum nu mai este cunoscut de nimeni*);

– *când*, dacă introduce condiționale (*Când nu te respecți tu însuți, nici alții nu te respectă*, pop. *M-aş supăra pe tine când aş afla că nu m-ai anunțat ora plecării*), opoziționale (*Aşteaptă atenție din partea celorlalți, când el nu oferă nimic*), concesive (pop. *Ai fugit de noi, când noi îți doream doar binele*).

3.1.3. *Conjuncții circumstanțiale cu elemente corelative*

Unele conjuncții se „corelează" cu alți termeni pentru a marca mai puternic relația de subordonare dintre unitățile conectate. Astfel de perechi sunt *pentru că ..., de aceea; ca să ..., de aceea; deşi / cu toate că / chiar dacă / măcar că ..., totuşi / tot:*

***Ca să** te ajut, **de aceea** am venit.*
***Chiar dacă** a fost avertizat de medic, **tot** nu s-a lăsat de fumat.*

3.2. Conjuncțiile subordonatoare necircumstanțiale / complementizatorii

3.2.1. *Inventarul conjuncțiilor necircumstanțiale*

Din clasa conjuncțiilor necircumstanțiale fac parte *că, să, ca să, ca ... să, dacă, cum că, precum că, cum de, de*.

Conjuncţiile necircumstanţiale introduc complemente realizate propoziţional şi sunt selectate de termenii regenţi – verbe (a), interjecţii (b), adjective (c), substantive postverbale (d_1-d_3) sau postadjectivale (e_1-e_2):

(a) *Admit **că** are dreptate.*
(b) *Iată **că** a reuşit până la urmă.*
(c) *Ioana era capabilă **să** facă orice de dragul lui.*
(d_1) *Dorinţa **să** scrie o carte s-a împlinit.*
(d_2) *Afirmaţia **că** a depăşit măsura este exagerată.*
(d_3) *Întrebarea **dacă** o să termine lucrarea la timp o nelinişte.*
(e_1) *Siguranţa **că** va reuşi îi dădea linişte.*
(e_2) *Curiozitatea **dacă** vom reuşi era mare.*

Conjuncţiile necircumstanţiale pot fi cerute şi de tipul de enunţ transpus în vorbire indirectă:

- enunţ asertiv transpus în vorbire indirectă:

*Mi-a spus **că** nu mai pleacă nicăieri.*

- enunţ interogativ total transpus în vorbire indirectă:

*L-am întrebat **dacă** a terminat de scris referatul.*

- enunţ imperativ transpus în vorbire indirectă:

*M-a îndemnat **să** merg mai departe.*

- enunţ exclamativ transpus în vorbire indirectă:

*Mă miram **cum de** s-a întâmplat aşa ceva.*

3.2.2. *Particularităţi sintactice şi semantice ale conjuncţiilor necircumstanţiale*

- Conjuncţiile *că* şi *să*, fiind impuse de regent, nu sunt, în general, substituibile:

consider că vs **consider să*
vreau să vs **vreau că*.

Atunci când este posibilă înlocuirea uneia cu cealaltă, acestea se asociază cu valori modale distincte – *că* pentru „real", *să* pentru „posibil":

*Mă bucur **că** ne revedem.*
*Mă bucur **să** ne revedem cândva.*

Distincţia „real" / „posibil" se anulează când verbul regent exprimă intrinsec ideea de posibil, precum verbele *a spera, a nădăjdui:*

*Sper **să / că** ne vedem în curând.*
*Nădăjduiesc **că / să** mă puteți ajuta în această privință.*

- *Să* este conjuncție necircumstanțială numai în situațiile în care nu se asociază cu alt conector, fiind singurul element capabil să stabilească relația dintre verbul regent şi propoziția subordonată:

  *Sper **să** îmi îndeplinesc visul.*

  Când elementul *să* este precedat de un conector, acestuia din urmă îi revine rolul de a introduce propoziția subordonată:

  *M-a întrebat **dacă** să plece sau nu.*
  *Nu ştiu **unde** să mă duc.*

- Gruparea cu elementele disociate *ca ... să* apare în condițiile deplasării unor componente din subordonată în poziție preverbală, deplasare care se asociază cu focalizarea, respectiv topicalizarea acelor componente:

  *Vreau **ca** <u>mama</u> **să** vină, nu altcineva.*
  *Voi nu ştiți să vă îngrijiți decât de voi. Aştept **ca** <u>voi</u> **să** faceți ceva pentru ea, ca s-o ajutați.*

- Conjuncțiile necircumstanțiale sunt, cum s-a arătat (vezi *supra*, **3.2.1.**), selectate şi de tipul de vorbire. Astfel, în transpunerea în vorbire indirectă a unor enunțuri asertive (a), imperative (b) sau exclamative (c), apar conjuncțiile *să* sau *că:*

(a) *I-am spus **că** voi veni.*
(b) *Mi-a spus **să** plec.*
(c) *S-a mirat **că** am luat o notă aşa de mare.*

  Conjuncția *dacă* marchează transpunerea în vorbire indirectă a unei interogații totale (a unui enunț interogativ):

  *Profesorul ne-a întrebat **dacă** am înțeles demonstrația.*

- Conjuncțiile *cum că, precum că, cum de* apar în transpunerea unui enunț asertiv sau exclamativ. Acestea au valoare modalizantă de opinie – *cum că* şi *precum că* indică rezerva locutorului în legătură cu cele enunțate, iar *cum de* marchează mirarea locutorului:

  *Ne-a povestit **cum că** a fost sunat de o doamnă.*
  *Tot timpul pretexta **precum că** nu are timp să meargă la doctor.*
  *Nu mi s-a spus **cum de** s-a ajuns la un acest conflict.*
  *Mă miră **cum de** nu a înțeles nimic.*

- Uneori conjuncțiile necircumstanțiale sunt selectate şi de substantive generice, de tipul *ideea, faptul:*

  *Ideea **să** scrie i-a venit după ce a citit o carte.*
  *Faptul **că** am ajutat-o a contat mult pentru ea.*

3.3. *Dificultăţi*

- Trebuie să se facă distincţie între rolul de conjuncţie circumstanţială şi cel de conjuncţie necircumstanţială pe care le pot avea unii conectori subordonatori. Distincţia se face numai în context. De exemplu, *că* este conjuncţie circumstanţială atunci când introduce o propoziţie circumstanţială (*Nu mă atinge, că strig*), dar conjuncţie necircumstanţială atunci când introduce alte tipuri de propoziţii (*A spus că va veni, Gândul că va pleca mă întristează*). De asemenea, *dacă* este conjuncţie circumstanţială atunci când introduce o propoziţie circumstanţială (*Dacă voi avea timp, voi vorbi cu ea mai mult*) şi conjuncţie necircumstanţială atunci când marchează complemente realizate propoziţional: *Nu se ştie dacă va depăşi momentul critic, Dacă va ploua mâine, asta o vom afla din emisiunea „Meteo"*. În ipostaza de conjuncţie necircumstanţială, pe lângă un verb *dicendi* (de tipul: *a întreba, a se interesa*) sau *dubitandi* (de tipul: *a se gândi, a se teme*) ori un substantiv provenind din acestea, *dacă* este marcă a transpunerii unei interogaţii totale în vorbire indirectă (*Ne întreba mereu dacă citim literatură străină, Se gândea dacă are sens să plece departe, Gândul dacă e bine să vorbească cu ea îl obseda*).
- Adverbele relative *unde, cum, când* sunt recategorizate drept conjuncţii în contexte în care nu mai au sensurile circumstanţiale proprii, de loc, de timp, respectiv de mod:

*Ne ducem **unde** ne-ai recomandat.* (adverb relativ de loc)
***Unde** nu îl cunoşteam, nu am îndrăznit să îi cer ajutorul.* (conjuncţie subordonatoare)
*Mergem la mare **când** vom lua concediu.* (adverb relativ de timp)
***Când** ai şti ce ţi s-ar întâmpla, ţi-ai lua măsuri din timp.* (conjuncţie subordonatoare)
*Lucrează **cum** poate.* (adverb relativ de mod)
***Cum** nu era atent pe unde merge, s-a împiedicat şi a căzut.* (conjuncţie subordonatoare)

3.4. *Aspecte normative*

- O greşeală care apare în utilizarea conjuncţiei este folosirea grupării *ca să* în locul lui *să*. Acestea sunt substituibile numai în cazul circumstanţialelor de scop şi consecutive:

Am venit să / ca să te ajut.
Era destul de inteligent să / ca să priceapă aluziile colegei lui.

În alte contexte, înlocuirea lui *să* prin *ca să* nu este acceptată de normă, ca în:

Vreau ca să te ajut. (corect: *Vreau să te ajut*)
Dorinţa ca să plece era mare. (corect: *Dorinţa să plece era mare*)

ⓘ Este vorba însă numai de norma literară actuală; norma veche accepta astfel de construcţii. În secolul al XIX-lea, exemplele de acest tip sunt numeroase:
*Este scris **ca să** nu cunosc acest simţimânt.* (D. Bolintineanu, *Manoil*)
*Safto, zi unui ficior **ca să** poftească aici pe şatrariul Săbiuţă* [...] (V. Alecsandri, *Iaşii în carnaval*)
*Şi temându-să **ca să** nu vină / La cevaşi rând gloata ţigănească, / Gândi cum sfaturi să le strămute.* (I. Budai Deleanu, *Ţiganiada*).

În schimb, utilizarea lui *ca... să* este corectă:

Vreau ca atunci când mă chemi să te ajut.
Dorința ca mâine să plece era mare.

Şi mai frapantă este greşeala care constă în utilizarea grupării *pentru ca să* în locul lui *să* (greşeală ridiculizată încă din secolul al XIX-lea de I. L. Caragiale):

Nu ştiu pentru ca să îți spun. (corect: *Nu ştiu să îți spun*)

- Nu este acceptată de norma literară nici gruparea *că să* din construcții precum:

*Ni s-a cerut **că să** prezentăm actele la control* (corect: *Ni s-a cerut **să** prezentăm actele la control.*)
*Mi-a spus **că să** îi aduc mâine cartea* (corect: *Mi-a spus **să** îi aduc mâine cartea*),

unde *că* este marca trecerii vorbirii directe în vorbire indirectă, iar *să* aparține vorbirii directe, verbul din subordonată exprimând o valoare de imperativ. În astfel de contexte se foloseşte corect numai conjuncția *să*.

- Greşită este şi utilizarea conjuncției *căci* în locul lui *că:*

*Aflați **căci** o ducem bine.* (corect: *Aflaţi că o ducem bine*)

Explicația greşelii se găseşte în faptul că ambii conectori pot introduce o circumstanțială cauzală:

Nu a dat un răspuns clar, că nu a avut timp / căci nu a avut timp.

- O serie de greşeli privesc punctuația propozițiilor introduse prin conjuncții şi locuțiuni conjuncționale circumstanțiale şi necircumstanțiale (completive).
  - În general, propoziția circumstanțială se desparte prin virgulă de regentă:

*Aşa de tare a strigat, **încât** au auzit toți vecinii.*
*Am deschis uşa, **deşi** nu eram sigură că eşti tu.*

Uneori, pauza marcată grafic prin virgulă separă sau nu regenta de subordonată în funcție de importanța pe care vorbitorul o acordă raportului dintre cele două propoziții:

*Nu am invitat-o la film **pentru că** ştiam că este ocupată.*
*Nu am invitat-o la film, **pentru că** ştiam că este ocupată.*

Alteori, tipul de conector utilizat (a), topica (b) sau prezența unor elemente corelative (c) sunt indicii care conduc spre obligativitatea folosirii virgulei:

(a) *Era atât de atent, **încât** observa şi cea mai mică greşeală,* dar: *Era prea drăguță **ca să** spună aşa ceva.*
(b) *Vom veni **dacă** ne chemi,* dar : ***Dacă** ne chemi, vom veni.*
(c) ***De aceea** am venit, **ca să** te ajut,* dar: *Am venit **ca să** te ajut.*

- În schimb, propoziţia introdusă printr-o conjuncţie necircumstanţială / printr-un complementizator, care ocupă poziţia de complement (de diverse tipuri), nu se separă, de regulă, prin virgulă de regentă, dată fiind legătura strânsă dintre cele două:

  Am aflat [$_{PConj}$ *că te-ai întors din călătorie*]$_{CD}$.
  Se gândeşte [$_{PConj}$ *să plece*]$_{CPrep}$.

  Totuşi, când propoziţia cu funcţie de complement este antepusă şi reluată printr-un element pro-frază, aceasta se separă prin virgulă de regentă:

  [$_{PConj}$ *Că ai regretat ce ai spus*]$_{CD}$, ***asta*** *pot să accept.*
  [$_{PConj}$ *Dacă îţi place muzica*]$_{S}$, ***asta*** *înseamnă că eşti o persoană romantică.*

TIPURI DE RELAŢII SINTACTICE

1. Preliminarii

În procesul îmbinării cuvintelor în grupuri şi în propoziţii, se stabilesc diverse relaţii sintactice, de **coordonare**, de **subordonare** sau de **apoziţionare**. În situaţii speciale, cuvintele se combină pentru a stabili relaţii pragmatice, discursive. Construcţiile nelegate prin reguli sintactice de altele în cadrul unui enunţ sunt **incidente** şi au relevanţă în plan pragmatic.
Relaţiile sintactice sunt marcate, în general, prin **conectori**: prepoziţii, conjuncţii, relative pronominale, adjectivale şi adverbiale.
Conectorii sintactici nu au un sens noţional, precum elementele care aparţin claselor lexicale de cuvinte (substantive, verbe, adjective etc.), ci au un sens relaţional, având rolul de a „dirija" sensul relaţiei dintre conţinuturile semantice conectate. În situaţii mai rare, relaţiile dintre unităţile sintactice (cuvinte, grupuri de cuvinte sau propoziţii) se stabilesc fără ajutorul conectorilor, prin simpla **juxtapunere** sau asociere a unităţilor sintactice, sensul relaţiei fiind dat de relaţia dintre conţinuturile semantice conectate.

2. Relaţia de coordonare

Relaţia de coordonare se stabileşte prototipic între unităţi sintactice aflate la acelaşi nivel ierarhic – fie între unităţi sintactice nesubordonate (propoziţii principale) (a), fie între unităţi sintactice similare subordonate faţă de acelaşi centru de grup (b):

(a) [$_{P}$ *A terminat de citit romanul*] *şi* [$_{P}$ *a început altul*].
(b) [$_{GV}$ *Turiştii* <u>*au admirat*</u> [[*costumele populare*] *şi* [*obiceiurile româneşti*]]$_{CD}$].

Cel mai adesea, relația de coordonare se realizează cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare (c), iar, uneori, prin juxtapunere (marcată prin pauză, redată grafic prin virgulă), când relația este exprimată numai de conținutul semantic al membrilor conectați (d):

(c) *Schimbau locul, **dar** istoria se repeta.*
(d) *Schimbau locul, istoria se repeta.*

2.1. *Tipuri de relații de coordonare marcate prin conjuncții*

Relația de coordonare cunoaște patru tipuri marcate prin conjuncții specializate (vezi **Conjuncția, 2.1.**); cele patru tipuri se disting în funcție de sensul conexiunii și de restricțiile sintactico-semantice.

- **Coordonarea copulativă** exprimă ideea de asociere, de cumul, și este marcată prin conjuncția *și*, precum și prin locuțiunile conjuncționale *cât și, precum și, ca și.*
- **Coordonarea disjunctivă** presupune alegerea sau alternanța termenilor conectați prin conjuncțiile: *sau; ori; fie ..., fie.*
- **Coordonarea adversativă** situează termenii conectați într-un raport de opoziție cu ajutorul conjuncțiilor *dar, iar, însă, ci* și al locuțiunilor conjuncționale *numai că, doar că.*
- **Coordonarea concluzivă** introduce o concluzie exprimată de un membru al relației în raport cu membrul precedent și este „semnalată" de conjuncția *deci*, de locuțiunea conjuncțională *așa că*, precum și de conectorii adverbiali *așadar, carevasăzică, vasăzică, ca atare, în concluzie, în consecință, prin urmare.*

ⓘ Și conectorul *deci*, considerat în gramatica tradițională conjuncție, are un statut morfosintactic asemănător cu al adverbelor, fapt dovedit de posibilitatea de asociere cu o conjuncție coordonatoare (*Știam că Ion a învățat mult **și deci** ne așteptam să obțină un rezultat frumos*) și de topica liberă (*Nu înțelesesem ce a spus și **deci** l-am rugat să repete / Nu înțelesesem ce a spus și l-am rugat să repete **deci***). Un comportament asemănător are conjuncția adversativă *însă* (vezi **Conjuncția, 2.1.3.**).

2.2. *Restricții generale de utilizare a conjuncțiilor coordonatoare*

Conjuncțiile coordonatoare impun ca termenul cu care se combină *să repete*, cel puțin parțial, informația gramaticală a termenului anterior (pentru restricțiile particulare pe care le presupune utilizarea conjuncțiilor, vezi **Conjuncția, 2.**). Din această condiție derivă imposibilitatea de a fi coordonate, de exemplu:

– un centru de grup și un termen subordonat (**Am așteptat sau trenul** *o oră*, **mama și frumoasă*);

– un complement și un circumstanțial (**Citesc **o carte și de două săptămâni***; excepțional, când sensul le permite, este acceptabilă combinația – *E dispus să răspundă **oricui și oricând** la întrebările care i se pun*);

– o formă verbală finită și alta non-finită (**Vreau să mă odihnesc sau a mă plimba** *prin parc*; se pot asocia însă două forme verbale finite la timpuri diferite: ***Nu ne-am odihnit și / dar vom pleca** îndată*) etc.

2.3. *Marcarea relaţiei de coordonare prin conjuncţii cu elemente corelative*

Pentru întărirea sensului relaţiei de coordonare, se folosesc o conjuncţie / locuţiune conjuncţională copulativă şi un termen-pereche / corelativ.

- Pentru exprimarea mai puternică a excluderii sau a alternanţei se folosesc conjuncţiile perechi *sau ..., sau; ori ..., ori; fie ..., fie:*

Sau vii, sau pleci.
Ne vedem negreşit ori mâine, ori poimâine.
Îţi alegi ce îţi convine: fie redactezi scrisoarea, fie o duci la destinaţie.

- Locuţiunea conjuncţională *cât şi* presupune termenul corelativ *atât:*

Îi apreciază ***atât*** *pe coechipieri,* ***cât şi*** *pe adversari.*

- Perechile *şi ..., şi; nici ..., nici,* formate din câte două semiadverbe, exprimând asocierea (în sens pozitiv sau negativ), au rol conectiv, de aceea pot fi asimilate conjuncţiilor coordonatoare copulative. Prezenţa elementelor *şi ..., şi; nici ..., nici* este justificată mai ales atunci când termenii conectaţi sunt numai doi, ceea ce dovedeşte că structura lor este fixată, grupul neputând fi separat în analiză. Compară exemplul (a) cu exemplul (b) şi cu exemplele (c_1)-(c_2):

(a) *Maria, Ioana, Alexandra, Cristina (nu) sunt colege cu mine.*
(b) *?Maria, Ioana (nu) sunt colege cu mine.*
(c_1) ***Şi*** *Maria,* ***şi*** *Ioana sunt colege cu mine.*
(c_2) ***Nici*** *Maria,* ***nici*** *Ioana nu sunt colege cu mine.*

- Structura cu elementele corelative *nu numai ..., ci (şi)* exprimă o valoare copulativă obţinută pe baza unei relaţii adversative negate / anulate de opoziţia dintre semiadverbul restrictiv *numai* şi un element cu sens cumulativ (*şi, toţi*):

Nu numai ei, ci şi ele au lucrat.
Nu numai ei, ci toţi au lucrat.

3. Relaţia de subordonare

- Relaţia de subordonare se stabileşte între două unităţi sintactice, dintre care una este dependentă de cealaltă; unitatea dependentă / subordonată faţă de termenul ierarhic superior, respectiv de centru, poate avea, în funcţie de natura morfosintactică şi semantică a centrului, statut diferit: complement (*Citeşte* ***cărţi****, Îţi povestesc, citirea* ***cărţii***), circumstanţial (*Merge* ***la munte****, Lucrează* ***bine***), modificator (*Copilului îi plăcea* <u>*povestea*</u> ***cu vânătorul****,* <u>*Plecarea*</u> ***de mâine*** *este dificilă*) etc.
- Curent, relaţia de subordonare se exprimă prin mărci ale subordonării: la nivel **interpropoziţional** – conjuncţia subordonatoare, pronumele, adjectivul şi adverbul relativ; la nivel **intrapropoziţional** – prepoziţia, cazul, acordul. Mai rar (iar, la nivel interpropoziţional, foarte rar), se exprimă şi prin juxtapunere (*Înveţi, iei examenul; nu înveţi, nu-l iei*).

3.1. *Relația de subordonare marcată prin conjuncții*

Diferența dintre complemente și circumstanțiale la nivel interpropozițional (între propoziții) este marcată prin utilizarea conjuncțiilor necircumstanțiale (numite și „complementizatori"), respectiv a conjuncțiilor circumstanțiale.

3.1.1. *Relația de subordonare marcată prin conjuncții necircumstanțiale*

Conjuncțiile / locuțiunile conjuncționale necircumstanțiale reprezintă restricții impuse de termenii regenți (verbe, interjecții, adjective, substantive postverbale):

*A anunțat **că** își va prezenta demisia.*
*Iată **că** a obținut ceea ce și-a dorit.*
*Maria era dornică **să**-l cunoască.*
*Dorința **să** plece era mare.*

> ⓘ Uneori, selecția unei anumite conjuncții necircumstanțiale este impusă de structura subordonatei. În construcția *Așteaptă **ca** ea **să** îi dea o explicație plauzibilă*, verbul *a aștepta* cere conjuncția *să* (*Așteaptă **să** îi dea ea o explicație plauzibilă*), dar, în condițiile antepunerii unui element din subordonată, această conjuncție se realizează în varianta *ca ... să*.

De asemenea, conjuncțiile necircumstanțiale sunt impuse de tipul de enunț transpus în vorbire indirectă:

*Mi-a amintit **că** va ajunge mâine.* (transpunerea unui enunț asertiv în vorbire indirectă)
*M-a întrebat **dacă** poate să plece.* (transpunerea unui enunț interogativ total în vorbire indirectă).
*Mi-a spus **să** citesc mai repede.* (transpunerea unui enunț imperativ în vorbire indirectă)
*S-a mirat **că** am fumat atâtea țigări.* (transpunerea unui enunț exclamativ în vorbire indirectă)

3.1.2. *Relația de subordonare marcată de conjuncții circumstanțiale*

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale circumstanțiale introduc diverse tipuri de propoziții: cauzale (*Nu a răspuns* [$_{\text{PConj}}$ ***pentru că*** *nu era pregătit*]), concesive ([$_{\text{PConj}}$ ***Deși*** *nu era profesionist*], *cânta foarte bine la pian*), condiționale (*I-aș fi recunoscătoare* [$_{\text{PConj}}$ ***dacă*** *m-ar asculta*]), consecutive (*Era un zgomot așa de puternic*, [$_{\text{PConj}}$ ***încât*** *nu am auzit ce a spus*]), opoziționale ([$_{\text{PConj}}$ ***Dacă*** *ieri erau prieteni*], *astăzi nici nu se mai salută*), cumulative ([$_{\text{PConj}}$ ***Pe lângă că*** *te relaxezi*], *mai și înveți ceva mergând la teatru*) etc. Unele conjuncții sunt specializate pentru a introduce un singur tip de propoziție, altele pot introduce tipuri diferite (vezi **Conjuncția, 3.1.2.**).

3.1.3. *Marcarea relației de subordonare prin conjuncții cu elemente corelative*

Pentru insistență, relația de subordonare poate fi marcată prin elemente-perechi precum: *pentru că ..., de aceea; ca să ..., de aceea; deși / cu toate că / chiar dacă / măcar că ..., totuși / tot:*

***Cu toate că** i-a repetat explicația, **tot** nu a înțeles.*

3.2. *Relaţia de subordonare marcată prin relative*

- Relativele – pronume, adjective şi adverbe relative – introduc diverşi subordonaţi realizaţi propoziţional – modificatori (a), circumstanţiale (b), posesori (c) sau complemente (d):

(a) *Am ajuns în locul* [$_{\text{PRel}}$ ***care** mi-era atât de familiar*]$_{\text{Modif}}$.
(b) *Mergem* [$_{\text{PRel}}$ ***unde** ne-am propus*]$_{\text{CircLoc}}$.
(c) *A intrat în casa* [$_{\text{PRel}}$ ***oricui** l-a primit*]$_{\text{Pos}}$.
(d) *Ne gândeam* [$_{\text{PRel}}$ ***cum** vom proceda*]$_{\text{CPrep}}$.

- Spre deosebire de conjuncţii, elementele relative, în calitate de substitute, au funcţii sintactice în propoziţiile pe care le introduc: subiect (*Am aflat **cine** ne va vizita*), complement direct (*Am văzut **ce** mi-ai adus*), circumstanţial de loc (*Nu ştiu **unde** a pus cheia*), circumstanţial de timp (*Ne vom întâlni **când** vom putea*) etc.

- **Tipuri de propoziţii relative**

○ Se disting **relativele cu antecedent**, în care relativul este anaforic, procurându-şi referinţa de la un termen anterior (*La <u>ora</u>$_i$ **când**$_i$ **toată lumea este la serviciu,** se circulă uşor*) şi **relativele fără antecedent**, în care relativul are referinţă variabilă, putând trimite la orice referent din domeniul de discurs (*Mănâncă **ce i se aduce, Oricine vine la noi** e bine primit*).

○ În construcţiile cu **relative fără antecedent (relative libere)**, poate să apară fenomenul de împletire a subordonatei cu regenta (imbricarea): relativa ocupă o poziţie sintactică cerută de regent, iar conectorul relativ, care se „acomodează" la forma impusă de regentă, are altă funcţie sintactică în interiorul relativei (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 4.1.**):

*O să dau cartea **cui** are nevoie de ea.* (relativul are formă de dativ cerută de verbul din regentă, dar funcţia sintactică de subiect)
*Dorinţa **oricui** foloseşte acest produs este să arate mai bine.* (relativul are formă de genitiv, dar funcţia sintactică de subiect)
*Ascultă **pe cine** te iubeşte.* (relativul are formă prepoziţională, dar funcţia sintactică de subiect)
*Se gândea **la ce** i-a spus mama ei.* (relativul este însoţit de prepoziţia *la,* impusă de verbul regent, dar are funcţia de complement direct).

Relativa fără antecedent apare şi în construcţii fără imbricare, când forma cerută de regent a relativului concordă cu funcţia sintactică din subordonată:

*A venit **cine** a vrut.*
*Doreşte **ce** nu are.*

○ Un tip special de relativă este reprezentat de **propoziţia interogativă parţială transpusă în vorbire indirectă**, prezentă în vecinătatea cuvintelor *dicendi* (vezi **Discursul raportat**):

Nu mi-a spus [$_{\text{PRel}}$ ***când** va lipsi de la serviciu*].
Ne-a întrebat [$_{\text{PRel}}$ ***cine** doreşte o ciocolată*].

3.3. *Relația de subordonare marcată prin prepoziții*

Relația marcată prin prepoziții se manifestă, în special, la nivelul propoziției. Împreună cu termenul pe care îl precedă – complementul său, obligatoriu exprimat –, prepoziția formează grupul prepozițional, care se include în alt grup sintactic superior (vezi şi **Prepoziția şi grupul prepozițional**):

[$_{GV}$ *Merge* [$_{GPrep}$ ***la*** *teatru*]].
[$_{GN}$ *casa* [$_{GPrep}$ ***de*** *vânzare*]]
[$_{GAdj}$ *bun* [$_{GPrep}$ ***de*** *citit*]]
[$_{GAdv}$ *înainte* [$_{GPrep}$ ***de*** *a veni*]]
Ajunge [$_{GPrep}$ *până* [$_{GPrep}$ ***la*** *noi*]].
[$_{GInterj}$ *Vai* [$_{GPrep}$ ***de*** *ei*]]!

Prepoziția poate avea drept complement şi o propoziție:

Merge la teatru [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ *cine îi face plăcere*]]
Munceşte [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{PConj}$ *să aibă tragere de inimă*]]

Spre deosebire de conjuncția subordonatoare, prepoziția nu acceptă combinarea directă cu o formă verbală finită, ci numai cu o formă verbală non-finită:

A renunțat* ***la studiază* vs *A renunțat* ***la a mai studia.***
Crede ***că a studiat suficient*** vs **Crede* ***că a studia suficient***.

> ⓘ De fapt, combinarea rară a prepoziției cu o formă verbală finită cere un element conjuncțional: *Vorbeşte* [$_{GPrep}$ *fără* [$_{PConj}$ *să se gândească*]].

În calitate de centru, prepoziția impune complementului său diverse restricții gramaticale, în funcție de natura complementului:
– de caz ([$_{GPrep}$ *la* [$_{GNpron}$ *tine*$_{A}$]], [$_{GPrep}$ *grație* [$_{GN}$ *mamei*$_{D}$]], [$_{GPrep}$ *împotriva* [$_{GN}$ *duşmanului*$_{G}$]]);
– de număr ([$_{GPrep}$ *între* [$_{GN}$ *case*$_{pl}$]]);
– de articulare (*Merge* [$_{GPrep}$ *la* [$_{GN}$ *şcoală*]], *Merge* [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *trenul*]]);
– de rol tematic (*Lucrează* [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *curte*$_{Locativ}$]], *Scrie* [$_{GPrep}$ *cu* [$_{GN}$ *pixul*$_{Instrument}$]]).

3.4. *Relația de subordonare marcată prin caz*

Acest tip de relație se exprimă la nivelul grupurilor sintactice, în cadrul cărora centrele de grup impun nominalelor strâns legate de acestea (deci celor necircumstanțiale) restricții de caz:
- în GV, verbul impune acuzativul (***I****-am întâlnit*) sau dativul (***le****-a dat*);
- în GN, centrul nominal impune genitivul (*spitalul* ***oraşului****, gustul* ***succesului****;* specific pentru GN este cazul genitiv) sau, în situații speciale, dativul (*acordare de premii* ***câştigătorilor****, frate* ***mamei***);
- în GAdj, adjectivul impune dativul (*util* ***studenților***);
- în GAdv, adverbul impune dativul (*conform* ***planului***);
- în GPrep, prepoziția impune acuzativul (*spre* ***tine***), genitivul (*împotriva* ***duşmanilor***) sau dativul (*grație* ***mamei***).

3.5. *Relaţia de subordonare marcată prin acord*

Acordul se realizează între două componente, dintre care unul (subordonatul) preia de la celălalt (regentul) informaţii gramaticale (de gen, de număr, de caz): *articol dificil, carte grea, unei fete sensibile, oamenilor inteligenţi.*

Acest tip de relaţie se stabileşte în cadrul grupului nominal între centru şi componenţii de tip adjectival (*casă nouă, plecarea mea, câţiva oameni*).

- În grupul nominal, se pot realiza două tipuri de acord:
  - **acordul formal**, în care termenul subordonat repetă informaţia gramaticală a centrului de grup (*femeie frumoasă, <u>păpuşă</u> cu baterii **chinezească**, <u>carte</u> de poveşti **interesantă**, amintirea unei <u>lecţii</u> de română **speciale***);
  - **acordul prin atracţie**, în care termenul subordonat se acordă nu cu centrul grupului, ci cu un alt component al grupului, mai apropiat (*limba şi <u>literatura</u> **română**, cartea şi <u>caietul</u> **meu***).

> ⓘ Numeralele adjective au un statut aparte în ceea ce priveşte acordul în număr cu centrul nominal, pentru că, exprimând inerent informaţia de număr (numeralele au număr fix), acestea impun centrului căruia i se subordonează restricţia de număr (*un copil, doi copii; prima fată, a doua fată*); vezi **Numeralul şi grupul nominal cu centru numeral.**

> ⓘ O relaţie specială, de interdependenţă, se stabileşte între subiect şi forma verbală finită, dat fiind că subiectul impune verbului acord în persoană şi în număr, iar verbul îi impune subiectului cazul nominativ: *Elevii citesc.* În construcţia cu pasiv, subiectul impune şi acord în gen participiului: *Elevul a fost apreciat, Eleva a fost apreciată.*

3.6. *Aderenţa*

Subordonarea în cazul special al cuvintelor care nu cunosc flexiune se realizează prin ataşarea directă a acestora la termenul regent. În acest mod se leagă adverbul de regentul verbal sau adjectival: *Vine mâine, Cântă bine, Lucrează aici; bolnavă psihic, totalmente diferită.* Prin urmare, în această situaţie, nu se utilizează mijloace gramaticale de marcare a subordonării (conectori, caz sau acord).

4. Apoziţionarea

Apoziţionarea reprezintă o relaţie de echivalenţă discursivă şi referenţială între doi constituenţi, dintre care unul este *baza*, iar celălalt *apoziţia* ([*Maria*]$_{\text{bază}}$, [*prietena mea*]$_{\text{apoziţie}}$). Relaţia apozitivă se deosebeşte prin multe aspecte de relaţiile subordonatoare propriu-zise.

- Din punct de vedere semantic, baza reprezintă o entitate căreia i se asociază o denotaţie de tip *individ*, iar apoziţia este un predicat logic / semantic care se „referă" la individ.

- Relaţia apozitivă poate apărea în orice grup sintactic: în GN (situaţia prototipică; *Ion, colegul meu; băiatul, elev al şcolii noastre*), în GAdj (*telefon bun, adică performant*), în GAdv (*Lucrează bine, adică eficient*), în GPrep (*S-a mutat în capitală, în Bucureşti*), în GV cu centru formă verbală non-finită (*A reuşit muncind, adică făcând ceea ce trebuie*).
- Acest tip de relaţie se realizează prin juxtapunere (*Ion, colegul nostru*) sau cu ajutorul apozemelor (*S-a vorbit mult despre problema actuală, **respectiv / şi anume** despre criza politică*) ori chiar al unor conectori subordonatori (*Şi-a dorit un singur lucru, **să** ajungă la Paris*).
- Apoziţia este obligatoriu izolată (prozodic, prin pauze, iar grafic, prin virgule) şi este obligatoriu postpusă bazei.

📖 În gramatica tradiţională, şi modificatorul restrictiv denominativ este analizat drept un tip de apoziţie (*medicul **Popescu***). Cele două categorii se apropie prin faptul că ambele completează cu explicaţii baza (*Ioana*, [***profesoara noastră***]$_{\text{Apoziţie}}$ vs *profesoara* [***Ioana***]$_{\text{Modif}}$). Modificatorul restrictiv denominativ se distinge de apoziţie prin relaţia pe care o are cu substantivul-regent:
- nu este echivalent din punct de vedere referenţial cu substantivul regent (substantivul este un nume de clasă, iar modificatorul este numele unui membru al clasei);
- nu poate fi omis fără a afecta conţinutul semantico-referenţial al grupului nominal, modificatorul denominativ participând la denotaţia substantivului pe care îl însoţeşte (*Planeta Saturn se învârte în jurul Soarelui*); vezi şi **Apoziţia, 2.** pentru alte criterii de diferenţiere care privesc imposibilitatea schimbării topicii, lipsa acordului în caz, absenţa apozemelor.

5. Construcţiile incidente

Se disting câteva situaţii în care componente ale enunţului (cuvinte, grupuri de cuvinte, propoziţii) angajează relaţii pragmatice, discursive, cu celelalte componente.

- Uneori, structura propoziţiei este întreruptă pentru ca locutorul să-şi exprime un anumit punct de vedere, să aducă o explicaţie suplimentară în legătură cu cele enunţate, să facă legătura dintre idei:

*Am aflat că, **veste nu prea bună**, s-a anulat cursa de mâine.*
*O cunosc bine pe Maria – **am fost colege şi în liceu, şi la facultate** – şi nu pot să cred că ea a spus aşa ceva despre noi.*
*Mi-a spus, **şi lucrul ăsta m-a pus pe gânduri**, că sunt cam dezorientată.*
*Pe fostul meu coleg, **deşi nu mai ştiu ce preocupări are acum**, îl apreciam pentru entuziasmul său.*

Aceste „întreruperi" nu sunt coordonate sau subordonate, de fapt, în plan sintactic, cu elemente aparţinând propoziţiei-matrice, ci în plan pragmatic, în raport cu un termen de acelaşi rang sintactic ori cu un regent neexprimat:

Ion este bine pregătit, [spun aşa] ***sau poate mă înşel eu,*** *şi este bine să lucrăm împreună cu el.*
Părerea mea despre acest articol, [spun asta] ***pentru că tot a venit vorba,*** *e că nu se înscrie în tematica volumului.*

- Construcţia incidentă poate avea şi rolul de a asigura raportarea vorbirii directe, situându-se, prin urmare, tot în plan pragmatic, discursiv:

  *Pleacă de aici, **spuse el nervos**, pentru că s-ar putea să ne certăm.*
  *Nu mai ştiu exact ce s-a întâmplat, **murmură femeia accidentată**.*

- În discursul direct, în dialog, apar ca elemente incidente **vocativul şi interjecţia adresativă**. Acestea nu stabilesc relaţii sintactice cu ceilalţi componenţi ai enunţului şi nu ocupă o poziţie sintactică, funcţionând ca nişte apelative sau ca formule de adresare:

  ***Ion**, unde ai fost până acum?*
  ***Tu din banca a treia**, de ce nu eşti atent?*
  *De ce te-ai supărat, **măi**, aşa de rău?*
  *De ce nu te odihneşti, **bre**?*

- Un tip special de construcţie incidentă îl reprezintă **circumstanţialul metadiscursiv**.

> ⓘ Nu există o contradicţie între faptul că o construcţie este incidentă şi acela că îndeplineşte o funcţie sintactică.

Circumstanţialul metadiscursiv este exterior grupului verbal exprimat în enunţ (regentul său fiind, de fapt, de cele mai multe ori, absent), pentru că face referire la actul enunţării. Pot avea utilizare discursivă mai multe tipuri de circumstanţiale:

- circumstanţialul de cauză: *Cred că nu se simte bine,* [spun asta] ***pentru că veni vorba.***
- circumstanţialul de scop: *Ion a fost ocupat în ultima vreme,* [spun asta] ***ca să spun aşa.***
- circumstanţialul condiţional: *L-am văzut beat turtă,* [spun aşa] ***dacă pot să mă exprim astfel.***
- circumstanţialul concesiv: [Spun asta] ***Deşi nu e problema mea,** nu cred că e bine acum să căutaţi un alt serviciu.*
- circumstanţialul de mod: *Această alegere a fost, **după cum v-am mai spus**, greşită.*
- circumstanţialul instrumental: ***Prin deducţie,** Ion nu avea cum să fie hoţul.*

Unele circumstanţiale metadiscursive sunt aparent legate de grupul verbal coocurent, fiind introduse prin conectori conjuncţionali, altele sunt pur şi simplu parantetice, exprimând, în planul enunţării, o opinie în legătură cu cele enunţate.

> ⓘ În această gramatică, în capitolele dedicate circumstanţialelor, se menţionează, acolo unde este cazul, şi utilizarea metadiscursivă.

Circumstanţialul de modalitate, circumstanţial parantetic al enunţării, se distinge de celelalte circumstanţiale, fiind prin definiţie incident:

***Din păcate,** nu voi putea veni la nunta ta.*

> ⓘ Faptul că este parantetic deosebeşte circumstanţialul de modalitate (a) de predicatul adverbial (b):
> (a) ***Desigur***, *aşteptăm o explicaţie.*
> (b) ***Desigur*** *că aşteptăm o explicaţie.*

- Alte elemente incidente au rol de **conectori pragmatici**:

*Credeaţi că am scăpat de vremea urâtă? **Ei bine**, ploile revin în toată ţara.*

– Nu îmi place tema dată şi aş vrea să îmi aleg alta.
*– **Aşa**, şi la ce te-ai gândit?*

– Până la urmă lucrarea ţi-a ieşit bine.
*– **Mă rog**, am făcut şi eu ce am putut.*

6. Dificultăţi

- În enunţurile care conţin relative pronominale, întreaga propoziţie relativă ocupă o anumită poziţie sintactică, nu numai elementul relativ. De exemplu, în enunţul *Casa cui ţi-am povestit este naţionalizată, cui* nu este posesor, ci întrega propoziţie relativă *cui ţi-am povestit* ocupă poziţia de posesor în raport cu regentul *casa*. Într-un exemplu de acest tip are loc fenomenul de *imbricare* sau de împletire a subordonatei cu regenta.
- Dată fiind apartenenţa lor la un nivel pragmatic, discursiv, şi nu la planul strict sintactic de organizare a enunţului, construcţiile incidente pot să nu ocupe nicio poziţie sintactică (vezi vocativul). O situaţie specială prezintă circumstanţialul metadiscursiv, care se raportează la un grup sintactic, dar nu aparţine grupului, nu are o funcţie sintactică cerută de centrul de grup:

*Maria era cam abătută, **ca să spun aşa**.*

- Uneori, e greu de stabilit dacă o construcţie explicativă are caracter incident sau nu. Dificultatea apare mai ales când construcţia incidentă este introdusă printr-o conjuncţie, ca în exemplul: *Discursul colegului meu, **deşi era cam incoerent după părerea mea**, a fost ascultat cu interes.* Într-o situaţie ca aceasta, este preferabilă, în primul rând, analiza la nivel sintactic, şi apoi o analiză la nivel discursiv, pragmatic. Un argument pentru stabilirea statutului construcţiei îl reprezintă şi legătura semantică dintre aceasta şi restul enunţului. Când legătura nu se realizează între conţinuturile componentelor enunţului, construcţia este interpretabilă mai degrabă ca incidentă, ca în exemplul:

*Am condus-o pe Maria la aeroport, **pentru că nu pot refuza pe nimeni niciodată**, apoi m-am întors la serviciu.*

Interpretarea ca propoziţie subordonată cauzală propriu-zisă este însă evidentă în:

*Am condus-o pe Maria la aeroport, **pentru că m-a rugat**, apoi m-am întors la serviciu.*

7. Aspecte normative

- O serie de greşeli apar în utilizarea conjuncţiilor.
  - Unele greşeli privesc utilizarea elementelor corelative. Astfel, este greşită utilizarea elementelor conjuncţionale corelative non-identice precum *fie..., sau; ori..., sau,* ca în enunţul: *În weekend merg* ***fie*** *la film,* ***sau****, dacă găsesc bilete, la teatru* (corect: *În weekend merg* ***fie*** *la film,* ***fie****, dacă găsesc bilete, la teatru*).
  - Trebuie să se facă distincţia între conjuncţia disjunctivă *ori* şi conectorul pragmatic *or*. În construcţia *Vii* ***ori*** *pleci?, ori* este folosit corect, în schimb, în construcţia *Am ajutat-o în multe situaţii,* ***ori,*** *ea nu a apreciat acest fapt, ori* se confundă cu *or* (corect: *Am ajutat-o în multe situaţii,* ***or,*** *ea nu a apreciat acest fapt*).
- Deseori, se neglijează realizarea acordului între adjectiv (mai ales, când acesta este participial) în cazul genitiv sau dativ cu regentul: *finalul piesei de teatru* ***văzută*** (corect: *finalul piesei de teatru* ***văzute***), *recitalul cântăreţei* ***preferată*** (corect: *recitalul cântăreţei* ***preferate***).

  Pentru alte greşeli, care privesc utilizarea conjuncţiilor şi a prepoziţiilor, vezi **Prepoziţia, 7.; Conjuncţia, 2.3., 3.4.**

PARTEA a II-a

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL

PREZENTARE GENERALĂ 362

DETERMINANTUL 364
1. Caracteristici generale 364
2. Grup nominal nedeterminat *vs* grup nominal determinat 366
3. Grup nominal nedeterminat / determinat nedefinit / determinat definit 367
4. Clasa de substituție 368
5. Raportul articol – determinant 372
6. Dificultăți 373

CUANTIFICATORUL 374
1. Caracteristici generale 374
2. Clasa de substituție 376
3. Cuantificatorul extern 377
4. Dificultăți 378

MODIFICATORUL 379
1. Caracteristici generale 379
2. Clasa de substituție 380
3. Dificultăți 382
4. Aspecte normative 382

POSESORUL 383
1. Caracteristici generale 383
2. Clasa de substituție 383
3. Dificultăți 384
4. Aspecte normative 385

COMPLEMENTUL 386
1. Caracteristici generale 386
2. Tipuri de substantive care cer complemente 386
2.1. Substantivul postverbal și complementele sale 386
2.2. Substantivul postadjectival și complementele sale 387
2.3. Substantivul relațional și complementele sale 387
3. Clasa de substituție 388
4. Dificultăți 388
5. Aspecte normative 389

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL NOMINAL

PREZENTARE GENERALĂ

În interiorul grupului nominal, constituenții dependenți de centru ocupă, în funcție de rolul lor sintactic și semantic în raport cu centrul, poziții sintactice diferite. Structura grupului nominal complex este următoarea:

[(Determinant) (Cuantificator) Centru (Modificator) (Posesor) (Complement)].

Această structură poate avea forme diferite:

$[_{GN}$ *[acele]*$_{Det}$ *[trei]*$_{Cuant}$ ***bijuterii***$_{Centru}$ *[frumoase]*$_{Modif}$ *[ale reginei]*$_{Pos}$];
$[_{GN}$ ***prezentarea***$_{Centru+Det}$ *[clară]*$_{Modif}$ *[de argumente*$_{Compl}$*]* *[de către avocat]*$_{Compl}$];
$[_{GN}$ *[aceste]*$_{Det}$ *[puține]*$_{Cuant}$ ***plecări***$_{Centru}$ *[devreme]*$_{Modif}$ *[ale autocarelor]*$_{Compl}$];
$[_{GN}$ ***gelozia***$_{Centru+Det}$ *[lui Ion*$_{Compl}$*]* *[pe colegi]*$_{Compl}$];
$[_{GN}$ *[cei]*$_{Det}$ *[doi]*$_{Cuant}$ ***frați***$_{Centru}$ *[frumoși]*$_{Modif}$ *[ai Mariei]*$_{Compl}$].

Structura grupului nominal depinde în mare măsură de natura centrului de grup. Față de GN cu centru substantiv (GN prototipic), GN cu centru pronume sau numeral este mai puțin extins (vezi și **Substantivul și grupul nominal, 4.2.; Trăsături sintactice ale pronumelui. Grupul nominal cu centru pronume, 2.; Numeralul cardinal, 4.2.; Numeralul ordinal, 4.2.**):

$[_{GNpron}$ ***nimic***$_{Centru}$ *[interesant]*$_{Modif}$];
$[_{GNpron}$ *[mulți]*$_{Cuant}$ ***alții***$_{Centru}$];
$[_{GNnum}$ ***al treilea***$_{Centru}$ *[din dreapta]*$_{Modif}$];
$[_{GNnum}$ ***doi***$_{Centru}$ *[ai Mariei]*$_{Pos}$].

În gramatica tradițională, funcția sintactică specifică grupului nominal era atributul. Clasificarea tipurilor de atribut în gramatica tradițională avea în vedere, în primul rând, partea de vorbire prin care se realizau. Astfel, se distingeau: atributul adjectival (*om **inteligent**, **acest** argument*), atributul substantival (*cartea **elevului**, volumul **de poezii***), atributul pronominal (*casa **ei**, locul **dintre ei***), atributul verbal (*pasiunea **de a călători***), atributul adverbial (*locul **de acolo***) și atributul interjecțional (*Era un șef **pfii!***). Acest tip de clasificare după partea de vorbire prin care se exprimă un component al propoziției era aplicat numai în cazul atributului. În lucrarea de față, pe baza unor criterii sintactice și funcțional-semantice mai riguroase, aplicate și în cazul altor grupuri sintactice, se disting, în grupul nominal, mai multe funcții sintactice (corespunzătoare atributului din gramatica tradițională): determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement.

Ca în orice grup sintactic, în grupul nominal există o ierarhie a constituenților, iar denumirea generală de atribut din gramatica tradițională nu redă diferențele de statut ale acestora. Pentru a se evidenția ierarhia funcțională a componentelor grupului, acestea primesc „etichete" diferite.

- **Determinantul** ocupă poziția cea mai importantă în ierarhia grupului, având rolul semantico-pragmatic de integrare în enunț a substantivului (rolul de *integrator*

enunţiativ) şi totodată de individualizare a referentului acestuia (*elevul, un elev, acest elev*). Determinanţii constituie o clasă relativ redusă de termeni (articolul *un, o, -l, -i* etc. şi unele adjective pronominale: *acest, niciun, orice, care* etc.). Prototipic, în grupul nominal nu există decât un determinant (în situaţii speciale se realizează o supradeterminare, cu ajutorul a doi determinanţi – articolul şi adjectivul demonstrativ postpus: *blocul* ***acela****, blocul* ***cel*** *din dreapta*).

- **Cuantificatorul** are rolul de a specifica din punct de vedere cantitativ referentul desemnat de substantivul-centru. Cantitatea poate fi exactă, indicată prin numerale (*aceşti* ***cinci*** *copii*) sau nedefinită, marcată prin adjective pronominale nedefinite (*mulţi, puţini, câţiva, fiecare, orice, toţi* etc.). Cuantificatorul, ca funcţie sintactică, nu apare în grupul nominal decât în prezenţa determinantului.
- **Modificatorul** este constituentul care „modifică" sau participă semantic la precizarea referinţei substantivului, fiind intim legat de centru (*frate* ***geamăn****, triunghi* ***isoscel****, partid* ***comunist***) ori mai „liber", exprimând o apreciere subiectivă (*casă* ***frumoasă****, carte* ***proastă****, gând* ***bun***). Se realizează prin grup adjectival, dar şi prin grup prepoziţional (*poveste* ***fără sfârşit***), grup adverbial (*venirea* ***aici***), grup verbal cu centru formă non-finită (*premiu* ***constând în bani***), propoziţie relativă (*Tabloul* ***pe care îl admiraţi*** *aparţine unui olandez*).
- **Posesorul** reprezintă componentul grupului nominal care stabileşte o relaţie de posesie cu un alt termen, exprimând obiectul posedat. Este o funcţie specifică grupului nominal şi se realizează prin grup nominal cu centru substantiv în genitiv (*florile* ***fetei***) sau pronume în genitiv (*cartea* ***lui***), prin clitic de dativ al pronumelui personal (*cartea-****ţi***), prin adjectiv pronominal posesiv (*cartea* ***sa***) ori prin propoziţie relativă (*Bijuteriile* ***cui ţi-am povestit*** *au fost furate aseară*).
- **Complementul** este cerut numai de câteva tipuri de substantive: postverbale (*citirea* ***lecţiei****, sosirea* ***musafirilor***), postadjectivale (*atenţia* ***la detalii****, tristeţea* ***Mariei***) sau relaţionale (*fratele* ***lui Ion****, vecinul* ***ei***). Analizate în gramatica tradiţională drept atribute în virtutea faptului că centrul de grup este substantiv, complementele substantivelor postverbale şi postadjectivale corespund complementelor din grupurile verbal, respectiv adjectival (*citeşte* ***lecţia*** *> citirea* ***lecţiei****; atent* ***la detalii*** *> atenţia* ***la detalii***). Complementul din grupul nominal poate avea ca realizări: grupul nominal cu centru nominal în genitiv sau în dativ (*tristeţea* ***lui Ion****, acordare de ajutoare* ***sinistraţilor***), adjectivul pronominal posesiv (*fratele* ***meu***), grupul prepoziţional (*un mare consumator* ***de dulciuri***), propoziţia relativă (*Dorinţa* ***cui ne-a scris*** *este să îi facă o dedicaţie mamei sale*) sau conjuncţională (*Îi lipsea plăcerea* ***să lucreze***).

> ⓘ Comparând cele cinci funcţii sintactice (determinant, cuantificator, modificator, posesor şi complement) cu aceea de atribut din gramatica tradiţională, se poate constata că:
> – atributului adjectival îi corespund un determinant (***acest*** *om*), un cuantificator (*aceşti* ***doi*** *profesori*), un modificator (*măr* ***roşu***), un posesor (*scaunul* ***tău***) sau un complement (*plecarea* ***sa***);
> – atributului substantival îi corespund un posesor (*cartea* ***Mariei***), un complement (*plecarea* ***Mariei****, cumpărarea* ***de cărţi****, apelul* ***la raţiune***) sau un modificator (*grădina* ***de vară****, omul* ***fără suflet***);
> – atributului pronominal îi corespund un posesor (*geanta* ***lui***) şi un complement (*sora* ***dumnealui***);
> – atributului adverbial îi corespunde un modificator (*sculatul* ***devreme****, casa* ***de acolo***);
> – atributului interjecţional îi corespunde un modificator (***halal*** *educaţie*);
> – atributului verbal îi corespund un modificator (*mamă* ***suferind***) sau un complement (*dorinţa* ***de a citi***).

Prin urmare, pentru o analiză consecventă a tuturor grupurilor sintactice şi în cazul grupului nominal se aplică, în primul rând, un criteriu sintactico-semantic de distingere a funcţiilor sintactice, şi, în al doilea rând, se evidenţiază posibilităţile de realizare a acestor funcţii (clasa de substituţie).

DETERMINANTUL

1. Caracteristici generale

1.1. Determinantul este o funcţie sintactică internă grupului nominal, specifică grupului nominal cu centru substantiv. Determinantul ocupă cea mai importantă poziţie în structura grupului nominal, fiind responsabil, din punct de vedere sintactic, de integrarea acestuia în structura enunţului şi, din punct de vedere semantic, de atribuirea unei interpretări (definite sau nedefinite) acestuia.

- Combinarea unui determinant (articolul definit, articolul nedefinit, adjectivele pronominale antepuse) cu un substantiv / grup nominal are ca rezultat un *grup nominal determinat;* un grup nominal fără determinanţi este un *grup nominal nedeterminat.* Determinarea grupului nominal este de două tipuri: *determinare definită* şi *determinare nedefinită*.

  Schema de organizare sintactică a grupurilor nominale determinate este următoarea:

  $[_{GN}$ [Determinant] ([Cuantificator]) Centru substantival ([Modificator]) ([Compl.])].

- Din punctul de vedere al gramaticalizării determinanţilor, există trei mijloace de determinare a grupului nominal: (a) mijloace gramaticalizate, (b) mijloace lexico-gramaticale şi (c) mijloace semigramaticalizate.

(a) *Mijloace gramaticalizate:* articolul definit şi nedefinit (determinanţii „tipici") sunt unelte gramaticale care formează o unitate morfologică cu substantivul pe care îl determină (gradul de coeziune al combinaţiei articol + substantiv este diferit în cazul celor două articole, cel definit fiind mai puternic dependent de centrul substantival sau de un adjectiv antepus decât cel nedefinit – vezi **Articolul, 2.**); funcţiile lor secundare (de pildă, funcţia de clasificator substantival – vezi **Articolul, 4.3.2.**) sunt o consecinţă a acestei funcţii principale de integrare enunţiativă şi de determinare.

> ⓘ Deşi formează o unitate morfologică cu substantivul pe care îl determină (sau cu adjectivul care preia formal articolul definit), articolul, fiind un element „dependent" / neautonom din punct de vedere flexionar şi fonologic, are autonomie sintactică pentru că îndeplineşte funcţia sintactică de determinant al grupului nominal (vezi şi **Articolul, 1.**).

(b) *Mijloace lexico-gramaticale:* adjectivele demonstrative şi posesive antepuse, adjectivele pronominale indefinite, numeralele cardinale şi ordinale, adjectivul pronominal negativ sunt cuvinte independente, care au un conţinut semantic propriu şi care pot îndeplini funcţia sintactică de determinant; sunt parte a grupului nominal, însă nu formează o unitate morfologică cu centrul substantival, fiecare aparţinând unei clase lexico-gramaticale anume (adjectiv pronominal sau numeral cu valoare adjectivală).

(c) *Mijloace semigramaticalizate:* posesivele clitice (*frate-meu*, *soră-sa*) îndeplinesc funcţia sintactică de determinant definit pe lângă substantive nume de rudenie; incompatibilitatea grupului nominal determinat prin posesiv clitic cu alţi determinanţi

(**acest frate-meu*, **fratele-meu*, **o soră-sa*) este testul care arată că posesivul este determinantul grupului (vezi *infra*, **1.2.**, condiția de unicitate a determinantului în limitele unui singur grup). Aceste cuvinte își păstrează principalul lor rol semantic, de a indica un posesor; funcția de determinare a grupului nominal este deci secundară.

- Determinantul ocupă prima poziție în grupul nominal și poate fi precedat doar de mărci focale, care nu au funcție sintactică (*chiar* [*un*]$_{Det}$ *câine*), sau de cuantificatorii externi ai grupului nominal, care pot să apară în extremitatea stângă a grupului ([$_{GN}$ [*toți*]$_{Cuant\ extern}$ [[*acești*]$_{Det}$ *oameni*]]) (vezi **Cuantificatorul, 3.**). Poziția postnominală (enclitică) a articolului definit se explică prin statutul flexionar al acestuia, de morfem gramatical legat (vezi **Articolul, 2.**); articolul definit se alipește însă la **primul** termen al grupului.

1.2. Având în vedere că integrarea în enunț a unui grup nominal se realizează o singură dată, poziția de determinant din cadrul grupului este **unică** (spre deosebire de poziția de *modificator* al grupului nominal: într-un grup nominal pot exista mai mulți modificatori, care completează conținutul semantic al substantivului-centru de grup cu informații semantice de diverse tipuri).

Unicitatea poziției determinantului se verifică prin testul combinării determinanților. În toate grupurile nominale în care apar, articolul definit (*-(u)l*), pe de o parte, și adjectivul demonstrativ antepus (***acest***, ***acel*** etc.), pe de altă parte, îndeplinesc obligatoriu funcția de determinant al grupului nominal: *copilul* / ***acest*** *copil*. Imposibilitatea de a combina, în limitele aceluiași grup, cele două unități (*****acest*** *copilul*) arată că acestea sunt în competiție pentru ocuparea aceleiași poziții sintactice (dat fiind că altă poziție sintactică nu pot ocupa în grupul nominal).

> ⓘ O excepție de la condiția de unicitate a determinantului o constituie *determinanții emfatici* (adjectivele demonstrative postnominale – *copilul* ***acesta***, *copilul* ***cel*** *bun*); vezi *infra*, **4.1.** interpretarea gramaticală a acestora.

1.3. Poziția sintactică a determinantului este **obligatorie** în cazul grupurilor nominale care ocupă, în structura propoziției, poziții sintactice argumentale (subiect, complement direct, complement indirect). Pozițiile argumentale sunt, în majoritatea situațiilor, interpretate semantic ca denotând o *entitate* (exemplul (a)), opunându-se astfel pozițiilor sintactice predicative, care desemnează o *proprietate* (fiind *predicate semantice*) (exemplul (b)).

(a) [$_{GN}$ ***Profesorul***$_{Centru+Det}$]$_S$ *vine.* – GN cu interpretare ca *entitate*
(b) *Ion este* [$_{GN}$ ***profesor***]$_{NP}$. – GN cu interpretare ca *proprietate*

Interpretarea ca *entitate* a grupului nominal nu se poate obține decât prin existența unui determinant în cadrul grupului; mai exact, grupurile nominale din poziții argumentale trebuie să fie determinate. Determinarea și interpretarea ca *entitate* sunt asociate cu referențializarea grupului nominal: grupul nominal referențializat este asociat cu o unitate (cunoscută sau necunoscută) din realitatea comunicativă.

> ⓘ În rarele cazuri în care apar grupuri nominale nedeterminate în poziţii argumentale, grupurile au interpretare de tip *proprietate*. De exemplu, în propoziţia *Caut **profesor de română** pentru consultaţii*, grupul nominal *profesor de română* nu trimite la o entitate concretă, ci la un set de proprietăţi pe care trebuie să le îndeplinească o entitate denotată prin acest grup nominal (anume: să fie *profesor de română*), adică grupul nominal are interpretare de tip *proprietate* (este un predicat semantic). În propoziţia *Îl caut pe **profesorul meu de română** pentru consultaţii*, grupul nominal *profesorul meu de română*, determinat prin articolul definit, trimite la un individ, la o entitate concretă, deci are interpretare semantică de tip *entitate* (dublarea prin clitic a acestui GN cu funcţia de complement direct arată că grupul are interpretare de tip *entitate*, întrucât cliticele pronominale substituie un GN determinat).

1.4. Poziţia sintactică a determinantului este asociată şi cu funcţia de marcare morfologică a cazului: cazul grupului nominal se marchează în forma determinantului: *copil**ul** / copil**ului**, **un** copil / **unui** copil, **acest** copil / **acestui** copil* (vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.3.**). De asemenea, în mod similar cu alţi subordonaţi ai centrului nominal (cuantificatori şi modificatori), determinantul se acordă în gen şi număr cu centrul substantival.

1.5. *Determinantul* este, conform descrierii de mai sus, o funcţie care se defineşte pe patru niveluri:

(a) *morfologic*, participă la flexiune şi la marcarea cazului;

(b) *sintactic*, este elementul care asigură integrarea grupului nominal în ansamblul propoziţiei, al enunţului;

(c) *semantic*, conferă grupului nominal determinat (denotând o entitate) o interpretare definită (entitate cunoscută) sau nedefinită (entitate necunoscută);

(d) *enunţiativ*, transformă un grup nominal nedeterminat într-un grup nominal determinat, realizând trecerea de la denotaţia *proprietate* la denotaţia *entitate.*

2. Grup nominal nedeterminat *vs* grup nominal determinat

Poziţiile sintactice tipice în care grupul nominal este interpretat ca *proprietate* sunt poziţiile predicative (nume predicativ, complement predicativ al obiectului şi predicativ suplimentar). Grupurile nominale din aceste poziţii sintactice au, în mod curent, interpretare nereferenţială, trimiţând la **proprietăţi ale entităţii** desemnate de nominalul din poziţia subiectului (în cazul numelui predicativ şi al predicativului suplimentar) sau din poziţia obiectului (în cazul predicativului suplimentar şi al complementului predicativ al obiectului). În aceste poziţii, în acord cu interpretarea semantică, *grupurile nominale* sunt, în mod tipic, *nedeterminate*:

*El este **băiat**.* (NP descrie *proprietatea* subiectului, anume, de „a fi băiat")
*L-au numit **director**.* (CPO descrie *proprietatea* complementului direct – de „a fi director" –, proprietate „obţinută" prin mijlocirea verbului atributiv a *numi*)
*O ştim **elevă**.* (PS descrie *proprietatea* complementului direct – de „a fi elevă" –, proprietate introdusă prin mijlocirea verbului *a şti*)

Complementele verbului (subiect, complement direct, complement indirect) se realizează prin *grupuri nominale determinate*, care asigură, prin mijlocirea (obligatorie a) determinantului, interpretarea ca *entitate* a grupului.

O ***fată deşteaptă*** *a primit bursa.*
Am citit ***această carte.***
I-am dat flori ***unei fete.***

Un grup nominal nedeterminat nu poate ocupa o poziţie argumentală (decât foarte rar şi în condiţii sintactice speciale – vezi *supra*, **1.3.** şi nota):

***Fată deşteaptă** *a primit bursa.*
Am citit* ***carte.*
I-am dat flori* ***fete.*

Fac excepţie de la această regulă de determinare obligatorie a complementelor argumentale substantivele masive (a), substantivele abstracte (b), substantivele comune la plural (c), precum şi substantivele cu interpretare *proprietate* (d):

(a) *Se mănâncă* ***peşte.***
(b) *Îţi trebuie* ***curaj*** *ca să faci asta.*
(c) *În coş am pus* ***mere.***
(d) *Caut* ***profesor.***

ⓘ După cum se poate observa din exemplele de mai sus, în cazul grupurilor nominale nedeterminate cu centru substantiv comun există o diferenţă importantă între singular şi plural: grupurile la singular nu sunt acceptate în poziţie argumentală (**În coş am pus* ***măr***, **Am văzut* ***copil***), necesitând prezenţa unui determinant (*În coş am pus* ***un măr / mărul / acest măr***, *Am văzut* ***un copil / copilul / acest copil***), pe când grupurile la plural pot apărea în această poziţie, caz în care grupul are interpretare nedefinită; pluralul substantivului este deci **o formă de determinare nedefinită** a grupurilor nominale.

ⓘ Vezi **Articolul, 3.1.**, pentru interpretarea gramaticală a grupurilor nominale nearticulate în poziţia de complement al prepoziţiei (*Merg* ***în parc***).

3. Grup nominal nedeterminat / determinat nedefinit / determinat definit

Categoria determinării are trei valori reprezentând trei grade de *individualizare* şi de cunoaştere a entităţii desemnate prin grupul nominal:

- *nedeterminare:* informaţie zero despre grupul nominal şi interpretare semantică ca *proprietate* a acestuia;
- *determinare nedefinită:* prin grupul nominal se desemnează o *entitate*, prezentată ca necunoscută sau ca nouă în enunţ;
- *determinare definită:* prin grupul nominal se desemnează o *entitate*, cunoscută în enunţ.

Majoritatea grupurilor nominale cunosc toate cele trei trepte de determinare, care se constituie într-un sistem de **opoziții de determinare**:

(a) nedeterminat – determinat definit: *copil – copilul;*

*Ion este **copil**.* – *Ion este **copilul** știut de noi.*

(b) nedeterminat – determinat nedefinit: *copil – **un** copil;*

*Ion este **copil** (bolnăvicios).* – *Ion este **un copil** bolnăvicios.*

(c) determinat nedefinit – determinat definit: ***un** copil – **copilul**.*

***Un copil** a venit.* – ***Copilul** a venit.*

> ⓘ Cele trei opoziții nu se realizează în toate situațiile: marcarea genitivului și a dativului se face obligatoriu (și) prin intermediul unui determinant, astfel că valoarea *nedeterminat* nu poate apărea în acest caz, singura opoziție de determinare posibilă fiind *determinat nedefinit – determinat definit* (***unei** fete – fetei*).

4. Clasa de substituție

Clasa determinanților se împarte în două subclase: determinanți definiți și determinanți nedefiniți.

Tipuri de realizări	Tip de determinare	Exemplu
	Determinare definită	[$_{GN}$ *Copil**ul** frumos*] *a venit.*
Adjectivul demonstrativ antepus		[$_{GN}$ ***Acest / Acel** copil*] *a venit.* [$_{GN}$ ***Cei** doi copii*] *au venit.*
Adjectivul posesiv antepus		[$_{GN}$ ***Al nostru** frate*] *a venit.*
Adjectivul posesiv clitic		[$_{GN}$ *Frate-**său***] *a venit.*
Adjectivul demonstrativ postpus	Determinare definită emfatică	[$_{GN}$ *Băiatul **acesta** frumos*] *a venit.* [$_{GN}$ *Fata **cea** bună*] *a venit.*
	Determinare nedefinită	[$_{GN}$ ***Un** copil*] *a venit.* *Le-am spus* [$_{GN}$ ***unor** băieți*] *să vină.*
Adjectivul pronominal indefinit		[$_{GN}$ ***Fiecare** om*] *își dorește binele.* [$_{GN}$ ***Vreun** copil*] *tot o fi venit.*
Numeralul cardinal		[$_{GN}$ ***Doi** copii*] *au venit.*
Numeral ordinal		[$_{GN}$ ***Al doilea** copil*] *a venit.*
Adjectivul pronominal negativ		[$_{GN}$ ***Niciun** băiat*] *nu a venit.*
Adjectivul pronominal interogativ, relativ, relativ-interogativ		[$_{GN}$ ***Care / Ce** om*] *nu înțelege acest lucru?* *Mă gândesc* [$_{GN}$ ***ce** soluție*] *să adopt.* *Nu știu* [$_{GN}$ ***care / ce** om*] *poate să înțeleagă acest lucru.*

4.1. În seria **determinanţilor definiţi** se încadrează trei tipuri de cuvinte: gramaticalizate, lexico-gramaticale şi semigramaticalizate.

- Elemente *gramaticalizate:*

  ○ **Articolul definit** este determinantul prototipic, gramaticalizat, prin care se realizează valoarea *determinat definit* a grupurilor nominale în limba română:

  $[_{GN}$ *Copilul*$_{Centru+Det}$ $[_{GAdj}$ *frumos*$]_{Modif}]_S$ *a venit.*

  Articolul definit se poate alipi şi la un adjectiv care precedă centrul substantival:

  $[_{GN}$ $[_{GAdj}$ *Frumosul*$]_{Modif+Det}$ *copil*$]_S$ *a venit.*

ⓘ Dat fiind că articolul definit este un morfem gramatical legat, care formează împreună cu substantivul sau adjectivul la care se ataşează un lanţ morfematic nedisociabil, în reprezentarea sintactică nu se separă articolul de centrul nominal, însă se face menţiunea că acest constituent conţine şi determinantul grupului (vezi descrierea amănunţită în capitolul **Articolul, 3.2.**).

- Forme *lexico-gramaticale:*

  ○ **Adjectivul demonstrativ antepus:**

  $[_{GN}$ ***[Acest / Acel / Celălalt / Acelaşi]***$_{Det}$ *copil* $[_{GAdj}$ *frumos*$]_{Modif}]_S$ *a venit.*
  $[_{GN}$ ***[Aceşti / Acei / Ceilalţi / Aceiaşi]***$_{Det}$ *[doi]*$_{Cuant}$ *oameni*$]_S$ *au venit.*
  $[_{GN}$ ***[Cei]***$_{Det}$ *[câţiva]*$_{Cuant}$ *oameni* $[_{GPrep}$ *din piaţă*$]_{Modif}]_S$ *protestau.*

  ○ **Adjectivul posesiv antepus**, care determină substantive nearticulate:

  $[_{GN}$ ***[Al nostru]***$_{Det}$ *frate*$]_S$ *a venit.*

ⓘ Foarte rar şi circumscris stilistic, arhaic, funcţia sintactică de determinant al grupului nominal poate fi îndeplinită de un **grup nominal în genitiv**, antepus, cu centru substantiv sau pronume; genitivul antepus presupune nearticularea substantivului-centru, context care impune interpretarea sa ca determinant:

$[_{GN}$ $[_{GN}$ ***Al ţării***$]_{Det}$ *steag*$]_S$ *e pus deasupra intrării.*
$[_{GPrep}$ *Pe* $[_{GN}$ $[_{GNpron}$ ***al lor***$]_{Det}$ *steag*$]]_{CircLoc}$ *e scris „Unire".*

Faptul că adjectivul posesiv antepus şi grupul nominal în genitiv antepus ocupă poziţia sintactică de determinant se „testează" prin imposibilitatea determinării centrului substantival cu articol definit: ***al nostru** fratele*, ***al ţării** steagul*, ***al lor** steagul.* Poziţia de determinant este unică şi nu poate fi ocupată decât de un singur element.

  ○ În rândul determinanţilor definiţi, un caz special îl reprezintă adjectivele **demonstrative postpuse**, care sunt **determinanţi emfatici**, şi nu determinanţi principali ai grupului nominal, dată fiind coocurenţa cu articolul definit în grupul nominal în care se includ. Articolul definit este determinantul propriu-zis al grupului nominal, iar demonstrativele postpuse „supradetermină" grupul nominal prin raportarea acestuia la alt(e) obiect(e) prezente sau subînţelese în discurs:

[$_{GN}$ *Băiatul*$_{Centru+Det}$ ***[acesta / celălalt / acela]***$_{Det\ emfatic}$ [$_{GAdj}$ *frumos*]$_{Modif}$]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GN}$ *Copilul*$_{Centru+Det}$ ***[acesta / celălalt]***$_{Det\ emfatic}$ [$_{GN}$ *al Mariei*]$_{Pos}$]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GN}$ *Fata*$_{Centru+Det}$ ***[cea]***$_{Det\ emfatic}$ [$_{GAdj}$ *bună*]$_{Modif}$]$_{S}$ *a venit.*

Adjectivul demonstrativ postpus nu poate apărea decât în vecinătatea de dreapta a articolului definit, nepermiţând intercalarea niciunui element între el şi articol: **copilul frumos* ***acesta / ăsta;*** **copilul Mariei* ***acesta;*** **copilul Mariei* ***celălalt.*** Această ordine strictă arată că între articolul definit şi adjectivul demonstrativ postpus există o relaţie de „solidaritate”; astfel, determinantul propriu-zis al grupului nominal, articolul definit, şi determinantul emfatic, adjectivul demonstrativ postnominal, se grupează, formând un determinant complex.

- Forme *semigramaticalizate:*

  ○ **Adjectivul pronominal posesiv clitic** determină numele de rudenie nearticulate:

  [$_{GN}$ *Frate-său*$_{Centru+Det}$]$_{S}$ / [$_{GN}$ *Tată-său*$_{Centru+Det}$]$_{S}$ / [$_{GN}$ *Mă-sa*$_{Centru+Det}$]$_{S}$ *a venit.*

ⓘ La fel ca în cazul grupurilor nominale determinate cu articol definit, în reprezentarea sintactică nu se separă adjectivul clitic de centrul nominal, însă se face menţiunea că acest constituent conţine şi determinantul grupului.

Posesivul clitic se aseamănă cu articolul definit prin calitatea sa de cuvânt dependent morfologic de centrul substantival, însă se deosebeşte de articolul definit prin incapacitatea sa de a se ataşa la adjective antepuse (**frumoasă-sa mamă*).

ⓘ O situaţie cu totul specială prezintă grupurile nominale cu centru numeral cardinal sau ordinal sau cu centru pronume indefinit. Aceste cuvinte au, în calitate de centru de grup, statut sintactic de pronume, fapt care le conferă autonomie sintactică, în sensul că nu necesită prezenţa unui determinant pentru a se integra în enunţ, grupurile nominale pe care le organizează fiind inerent determinate (ca şi celelalte pronume):

[$_{GNnum}$ ***Doi***]$_{S}$ *au venit.*
[$_{GNnum}$ ***Al doilea***]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GNpron}$ ***Câţiva*** [$_{GPrep}$ *din clasă*]$_{Modif}$]$_{S}$ *au venit în excursie.*

Însă, dat fiind că aceste cuvinte aparţin clasei cantitativelor, iar cantitativele (numerice sau indefinite) sunt cuvinte intrinsec nedefinite, grupurile nominale cu centru numeral sau pronume indefinit au interpretare inerent nedefinită (însă determinată); mai exact, sunt echivalente cu un grup nominal determinat cu articol nedefinit. Aceste centre pot accepta un determinant definit realizat prin pronumele semiindependent *cel*, care însă nu au rolul de a determina grupul, ci de a conferi semnificaţia *definit*.

[$_{GNnum}$ ***[Cei]***$_{Det}$ *doi*]$_{S}$ *au venit.*
[$_{GNnum}$ ***[Cel]***$_{Det}$ *de-al doilea*]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GNnum}$ ***[Cei]***$_{Det}$ *câţiva* [$_{PRel}$ *care au mers în excursie*]$_{Modif}$]$_{S}$ *au fost cuminţi.*

Combinarea numeralelor şi a pronumelor indefinite cu determinanţi demonstrativi este o situaţie cu totul specială, întrucât grupurile nominale cu centru numeral sau pronume nu acceptă în mod tipic combinarea cu determinanţi (combinarea cu determinanţi este o caracteristică prototipică a grupului nominal cu centru substantiv).

4.2. În seria **determinanţilor nedefiniţi** se încadrează două tipuri de forme: gramaticalizate şi lexico-gramaticale.

- Forme *gramaticalizate:*

○ **articolul nedefinit** este determinantul prototipic, gramaticalizat, prin care se realizează valoarea *determinat nedefinit* a grupurilor nominale în limba română:

[$_{GN}$ [***Un***]$_{Det}$ *copil*]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***O***]$_{Det}$ *fată*]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GN}$ [***Nişte***]$_{Det}$ *băieţi*]$_{S}$ *au venit.*
Le-am spus [$_{GN}$ [***unor***]$_{Det}$ *băieţi*]$_{CI}$ *să vină.*

- Forme *lexico-gramaticale:*

○ **adjectivele pronominale indefinite** îndeplinesc funcţia sintactică de determinant al grupului nominal când ocupă prima poziţie a acestuia şi nu sunt coocurente cu alţi determinanţi care să le preceadă:

[$_{GN}$ [***Vreun***]$_{Det}$ *copil*]$_{S}$ *tot o fi venit.*
[$_{GN}$ [***Alt***]$_{Det}$ *om*]$_{S}$ *a venit.*
[$_{GN}$ [***Fiecare***]$_{Det}$ *om*]$_{S}$ *îşi doreşte binele.*
[$_{GN}$ [***Oricare***]$_{Det}$ *om*]$_{S}$ *îşi doreşte binele.*
[$_{GN}$ [***Atâţia***]$_{Det}$ *oameni*]$_{S}$ *au venit.*
Au venit [$_{GN}$ [***mulţi***]$_{Det}$ ***oameni***]$_{S}$.
[$_{GN}$ [***Unii***]$_{Det}$ *oameni*]$_{S}$ *sunt dificili.*
Am cumpărat [$_{GN}$ [***nişte***]$_{Det}$ *pâine*]$_{CD}$.
Erau doar [$_{GN}$ [***câţiva***]$_{Det}$ *copii*]$_{S}$ *în clasă.*

ⓘ Atunci când adjectivele pronominale indefinite sunt coocurente cu alţi determinanţi (care le precedă), îndeplinesc funcţia sintactică de cuantificator (vezi **Cuantificatorul, 1.**) al grupului nominal (poziţia de determinant este unică în grupul nominal): [$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *oameni*]$_{S}$ *îşi cer drepturile* sau [$_{GN}$ [*Un*]$_{Det}$ [***alt***]$_{Cuant}$ *om*]$_{S}$ *a venit.*

ⓘ *Tot, amândoi, tustrei, câteşitrei* sunt forme de tip special, care nu pot ocupa poziţia sintactică de determinant; sunt **cuantificatori externi** (vezi **Cuantificatorul, 3.**) care pot, în unele situaţii, „părăsi" grupul nominal, deşi ţin semantic de acesta (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal indefinit, 4.3.**).

- **numeralele cardinale şi ordinale**, când au valoare adjectivală şi ocupă prima poziţie la stânga grupului nominal, sunt determinanţii acestuia:

[$_{GN}$ [***Doi***]$_{Det}$ *băieţi*]$_{S}$ *au venit.*
[$_{GN}$ [***Al doilea***]$_{Det}$ *băiat*]$_{S}$ *a venit.*

> ⓘ La fel ca în cazul adjectivelor indefinite, atunci când numeralele sunt coocurente cu alţi determinanţi (care le precedă), îndeplinesc altă funcţie sintactică:
> – numeralele cardinale îndeplinesc funcţia sintactică de cuantificator (vezi **Cuantificatorul**) al grupului nominal, „cedând" poziţia de determinant (unică în grupul nominal) elementului care le precedă:
> [$_{GN}$ [*Aceste*]$_{Det}$ [***două***]$_{Cuant}$ *argumente*]$_{S}$ *susţin interpretarea noastră*;
> – numeralele ordinale sunt modificatori ai grupului nominal, având o semnificaţie mai apropiată de cea a adjectivelor prototipice decât de cea a cuvintelor cantitative (indică ordonarea pe o scală, nu cuantifică propriu-zis):
> [$_{GN}$ [*Acest*]$_{Det}$ [*al doilea*]$_{Modif}$ *argument*]$_{S}$ *susţine interpretarea noastră.*

- **adjectivul pronominal negativ** *niciun / nicio* ocupă poziţia sintactică de determinant al grupului nominal:

  [$_{GN}$ [***Niciun***]$_{Det}$ *băiat*]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Nicio***]$_{Det}$ *fată*]$_{S}$ *nu a venit la cinema.*

- în ipostază adjectivală, **interogativele**, **relativele** şi **relativ-interogativele** pot îndeplini funcţia sintactică de determinant al grupului nominal:

  [$_{GN}$ [***Care / Ce***]$_{Det}$ *om*]$_{S}$ *nu înţelege acest lucru?*
  Mă gândesc [$_{GN}$ [***ce***]$_{Det}$ *soluţie*]$_{CD}$ *să adopt.*
  Nu ştiu [$_{GN}$ [***care / ce***]$_{Det}$ *om*]$_{S}$ *poate să înţeleagă acest lucru.*
  Nu ştiu [$_{GN}$ [***câţi***]$_{Det}$ *oameni*]$_{S}$ *au venit la spectacol.*
  Nu ştiu [$_{GN}$ [***câtă***]$_{Det}$ *făină*]$_{S}$ *îmi trebuie pentru cozonac.*

4.3. După cum se poate observa din reprezentările sintactice de mai sus, adjectivele pronominale (posesive, demonstrative, indefinite) şi numeralele cu valoare adjectivală care funcţionează ca determinant al grupului nominal nu organizează grup sintactic (parantezele drepte delimitează constituenţii în acest caz, nu organizarea unui grup sintactic).

> ⓘ În sintagmele „adjectiv pronominal" sau „numeral cu valoare adjectivală", termenul *adjectiv* este folosit numai prin tradiţie, ca urmare a faptului că această formă se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul. Acest tip de „adjective" se deosebeşte net de adjectivul propriu-zis (calificativ, categorial, situativ), care are valori semantice şi funcţii sintactice cu totul diferite.

Articolele definit şi nedefinit au un comportament similar: sunt constituenţi de tip adjectival, în sensul explicat mai sus, adică au funcţie sintactică autonomă (întotdeauna de determinant), însă nu pot fi centru de grup sintactic.

5. Raportul articol – determinant

Articolele sunt ***determinanţii tipici***, gramaticalizaţi, specializaţi **doar** pentru integrarea grupului nominal în enunţ şi pentru conferirea unei interpretări definite sau nedefinite acestuia.

Toate celelalte cuvinte care pot ocupa poziţia sintactică de determinant suplimentează conţinutul semantic al grupului pe care îl determină cu informaţii specifice clasei din care fac parte: determinanţii demonstrativi, propriu-zişi sau emfatici, conţin informaţii privitoare la raportarea obiectului determinat la alt(e) obiect(e) din universul discursiv; posesivul clitic, adjectivul posesiv şi genitivul antepus introduc informaţii privitoare la posesor (substantivul determinat este obiectul posedat) etc. De asemenea, majoritatea determinanţilor (alţii decât articolul) au şi variante pronominale, situaţie în care organizează grupuri sintactice de tip nominal, monomembre sau complexe.
În concluzie, articolul este reprezentantul prototipic al clasei determinanţilor; celelalte elemente din clasa determinanţilor îndeplinesc această funcţie graţie poziţiei pe care o ocupă în ierarhia grupului nominal.

> ⓘ Valoarea *determinat* se poate obţine şi prin alte mijloace: pluralul substantivelor în poziţii de complement funcţionează ca o determinare nedefinită (vezi *supra*, **2.**). De asemenea, construirea cu *pe* a complementului direct este o formă de determinare definită: în enunţurile *L-am văzut **pe copil*** şi *Am văzut **copilul***, grupul prepoziţional *pe copil*, în care prepoziţia *pe* are drept complinire un substantiv fără determinanţi, şi grupul nominal determinat definit *copilul* sunt echivalente din punctul de vedere al determinării, prin ambele desemnându-se o *entitate*, cunoscută în enunţ.

6. Dificultăţi

6.1. Combinarea demonstrativelor, altele decât demonstrativul semiindependent (vezi cazul construcţiilor de tipul *cei doi*, comentat *supra*, **4.1.**), cu un grup nominal cu centru numeral cardinal reprezintă o situaţie distinctă: în acest context, demonstrativul are valoare pronominală, este **centrul** grupului nominal determinat definit, iar numeralul este **apoziţia** sa (vezi şi **Pronumele şi adjectivul pronominal demonstrativ 4.2.**, **Numeralul cardinal, 4.2.**):

[$_{\text{GNpron}}$ ***Aceştia / Aceia***]$_{\text{S}}$ [$_{\text{GNnum}}$ *doi*]$_{\text{Apoziţie}}$ *au venit la curs.*

Selectarea obligatorie a formei lungi a demonstrativului în aceste contexte, şi nu a celei scurte (forma lungă a demonstrativului funcţionează doar ca pronume sau ca determinant emfatic, cea scurtă, doar ca determinant) arată că demonstrativul şi nu numeralul este centrul acestui grup.

6.2. Deşi din punct de vedere sintactic, în toate contextele în care apare, *nişte* ocupă poziţia sintactică de determinant nedefinit, se pot deosebi două unităţi *nişte*, care aparţin la două clase lexico-gramaticale distincte: *nişte* adjectiv pronominal indefinit şi *nişte* articol nedefinit. În prima ipostază, *nişte* se combină cu substantive masive, defective de număr, mai exact, *singularia tantum* (*nişte vin, nişte fontă*) sau *pluralia tantum* (*nişte câlţi*) şi nu participă la realizarea opoziţiei de număr singular – plural. *Nişte* articol se combină doar cu substantive numărabile la plural (*nişte cărţi, nişte băieţi*) şi participă la crearea opoziţiei gramaticale singular – plural (*o carte – nişte cărţi, un băiat – nişte băieţi*).

6.3. A nu se confunda adjectivele pronominale *vreun – vreo* şi *câţi – câte*, care îndeplinesc funcţia sintactică de determinant (exemplele de sub (a)) cu semiadverbele *vreo* şi

câte, care apar pe lângă grupuri sintactice conținând numerale cardinale (cu valoare adjectivală, ca în (b_1), sau pronominală, ca în (b_2)) sau pronume (b_2) și adjective indefinite (b_1) și îndeplinesc funcția sintactică de adjunct în grupul nominal cuantificat, având valoare distributivă (*câte*) de aproximare (*vreo*) (exemplele de sub (b)):

(a) [$_{GN}$ [***Vreun***]$_{Det}$ *copil*]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Vreo***]$_{Det}$ *fată*]$_{S}$ *tot o fi venit.*
Nu știu [$_{GN}$ [***câți***]$_{Det}$ *oameni*]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***câte***]$_{Det}$ *persoane*]$_{S}$ *au venit la spectacol.*
O fi dat el telefon [$_{GN}$ [***vreunui***]$_{Det}$ *coleg*]$_{CI}$.
(b_1) [$_{GN}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [[*doi*]$_{Det}$ *băieți*]]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [[*două*]$_{Det}$ *fete*]]$_{S}$ *au venit.*
[$_{GN}$ [***Câte***]$_{Adjunct}$ [[*doi*]$_{Det}$ *băieți*]]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Câte***]$_{Adjunct}$ [[*două*]$_{Det}$ *fete*]]$_{S}$ *s-au așezat în fiecare bancă.*
[$_{GN}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [[*câțiva*]$_{Det}$ *băieți*]]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [[*câteva*]$_{Det}$ *fete*]]$_{S}$ *au venit.*
A dat telefon [$_{GPrep}$ *la* [$_{GN}$ [***vreo***]$_{Adjunct}$ [[*doi*]$_{Det}$ *băieți*]]]$_{CI}$.
(b_2) [$_{GNnum}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [*doi*]]$_{S}$ / [$_{GNnum}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [*două*]]$_{S}$ *au venit.*
[$_{GNnum}$ [***Câte***] [*doi*]]$_{S}$ / [$_{GNnum}$ [***Câte***] [*două*]]$_{S}$ *s-au așezat în fiecare bancă.*
[$_{GNpron}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [*câțiva*]]$_{S}$ / [$_{GNpron}$ [***Vreo***]$_{Adjunct}$ [*câteva*]]$_{S}$ *au venit.*
A dat telefon [$_{GPrep}$ *la* [$_{GNpron}$ [***vreo***]$_{Adjunct}$ [*câțiva*]]]$_{CI}$.

După cum se poate observa din exemplele de mai sus, determinanții *vreun – vreo* și *câți – câte* sunt elemente de tip adjectival, variabile după gen (*vreun copil – vreo fată, câți oameni – câte persoane*) și caz (*vreun coleg – vreunui coleg*); în schimb, adjuncții *vreo* și *câte* sunt elemente de tip adverbial, invariabile în gen (*vreo doi – vreo două, câte doi – câte două*) și în caz, grupul nominal în care se includ formând genitiv-dativul prin mărci analitice, prepoziționale ([*vreo doi băieți*]$_{N-A}$ – [*la vreo doi băieți*]$_{D}$); sunt așadar semiadverbe care se atașează întregului grup (dublarea nivelului de paranteze în reprezentarea sintactică indică acest aspect). Poziția de determinant este rezervată elementelor de tip adjectival; *câte* și *vreo* adverbiale nu pot ocupa niciodată această poziție.

CUANTIFICATORUL

1. Caracteristici generale

1.1. Cuantificatorul este o funcție sintactică specifică grupului nominal cu centru substantiv, care se realizează doar în prezența determinantului, prin cuvinte cu sens cantitativ (cantitative):

[$_{GN}$ [*Acești*]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *copii*]$_{S}$ *au venit.*

În absența determinantului, cuantificatorul preia funcția sintactică de determinant și conferă grupului nominal interpretare *determinată nedefinit*, întrucât toate cantitativele sunt cuvinte inerent indefinite:

[$_{GN}$ [***Doi***]$_{Det}$ *copii*]$_{S}$ *au venit.*

> ⓘ Această schimbare de funcție sintactică a unui cuvânt (un cantitativ este cuantificator în prezența determinantului, însă determinant în absența altui determinant care să-l preceadă) nu reprezintă o excepție de la mecanismul general de atribuire a funcțiilor sintactice.
> Se poate invoca următorul paralelism din grupul verbal: la fel cum cuantificatorul se definește și se atribuie în GN în relație cu determinantul, complementul secundar se definește și se atribuie în GV în relație cu un complement direct. Astfel, în propoziția *Eu îl învăț pe **copil** __**gramatică**__*, *pe copil* are funcția sintactică de CD, iar *gramatică*, de CSec. Însă, într-o propoziție precum *Eu învăț **gramatică***, grupul nominal *gramatică* preia funcția de CD, iar poziția CSec dispare.

1.2. Cuantificarea este o categorie sintactico-semantică îndeplinită în cadrul grupului nominal de cantitative. Cantitativele au rolul de a preciza extensiunea (clasa de referenți) a substantivului și sunt de mai multe tipuri: numerice (conțin ideea de număr exact), indefinite (adjectivele pronominale indefinite) sau nule (adjectivele negative).
Astfel, funcționează distincția între:

- **cantitative**, care reprezintă o clasă semantică de cuvinte și care se includ în diverse clase lexico-gramaticale (numerale, pronume și adjective indefinite și negative)
și
- cuvinte care ocupă poziția sintactică de **cuantificator** al grupului nominal, poziție unică în grup, actualizată în prezența obligatorie a determinantului.

Nu toate cantitativele pot ocupa poziția sintactică de cuantificator al grupului nominal. De pildă, adjectivul pronominal indefinit *vreun* sau adjectivul pronominal negativ *niciun*, care sunt din punct de vedere semantic cantitative, nu pot ocupa niciodată poziția de cuantificator al grupului nominal, ci ocupă întotdeauna poziția de determinant al grupului nominal (a) pentru că exclud alți determinanți; acești determinanți pot fi urmați de cuantificatorul *alt* (b):

(a) [$_{GN}$[***Vreun***]$_{Det}$ *om*] *tot o fi venit.*
(b) [$_{GN}$[***Niciun***]$_{Det}$ [*alt*]$_{Cuant}$ *copil*] *nu a venit.*

În schimb, adjectivul indefinit *mulți* ocupă variabil poziția de cuantificator (a) sau de determinant (b) al grupului nominal în funcție de prezența / absența altui determinant:

(a) [$_{GN}$ [*Acești*]$_{Det}$ [***mulți***]$_{Cuant}$ *oameni*] *au venit aici pentru a protesta.*
(b) [$_{GN}$ [***Mulți***]$_{Det}$ *oameni*] *au venit aici pentru a protesta.*

1.3. Funcția de cuantificator intern este **unică** în grupul nominal, întrucât cuantificarea sintactică a unui grup nominal nu se poate realiza decât o singură dată. Funcția de cuantificator se aseamănă astfel cu cea a determinantului și cu cea a posesorului și se deosebește de cea a modificatorului (într-un GN pot exista mai mulți modificatori).

1.4. Există două poziții sintactice distincte în care se realizează funcția de cuantificator:

- **Cuantificatorul prototipic** este intern grupului nominal și are o poziție rigidă, apărând la dreapta determinantului ((a_1), (a_2)) sau după secvența determinant + centru substantival ((b_1), (b_2)); poziția prototipică a cuantificatorului este la stânga substantivului-centru, imediat după determinant, însă, dată fiind topica mai liberă a limbii

române, cuantificatorii pot să apară şi la dreapta substantivului-centru, întotdeauna la dreapta determinantului ((b$_1$), (b$_2$)):

(a$_1$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ [***doi***]$_{Cuant}$ *copii*]
(a$_2$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *copii*]
(b$_1$) [$_{GN}$ [*aceşti*]$_{Det}$ *copii* [***mulţi***]$_{Cuant}$]
(b$_2$) [$_{GN}$ *copiii*$_{Centru+Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$].

- Există însă o clasă limitată de cuvinte care au un comportament sintactic special: pot să apară la stânga (a) şi la dreapta determinantului / secvenţei determinant + substantiv (b), presupun determinare obligatorie a grupului nominal şi pot chiar părăsi grupul (c); aceste cuvinte au funcţia sintactică de *cuantificator extern* şi se aseamănă, din punctul de vedere al comportamentului sintactic, cu modificatorul extern (vezi **Modificatorul, 2.**). În reprezentarea sintactică a structurilor cu cuantificator extern se va dubla nivelul de paranteze care delimitează grupul nominal la care acest tip de cuantificator se ataşează [$_{GN}$ Cuant extern [...]]. Acest mod de reprezentare arată că subordonatul se ataşează la nivelul întregului grup şi că ocupă o poziţie periferică în ierarhia grupului nominal. În condiţiile părăsirii grupului nominal şi ale ataşării în grupul verbal, cuantificatorii externi capătă dublă subordonare şi îşi schimbă funcţia sintactică, devenind predicative suplimentare (c):

(a) [$_{GN}$ [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ *copii*]];
(b) [$_{GN}$ [*copiii*$_{Centru+Det}$] [***toţi***]$_{Cuant}$];
(c) [$_{GN}$ *copiii*$_{Centru+Det}$] *au venit* [***toţi***]$_{PS}$.

- Condiţia de unicitate priveşte structura internă a grupului nominal, deci se aplică doar cuantificatorului intern; în schimb, doi cuantificatori de tip diferit (unul intern şi unul extern) pot să apară în limitele aceluiaşi grup sintactic:

[$_{GN}$ [***toţi***]$_{Cuant\ extern}$ [[*aceşti*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *copii*]].

2. Clasa de substituţie

În prezenţa obligatorie a determinantului şi întotdeauna la dreapta acestuia, cuantificatorul se poate realiza prin:

- **numerale cardinale:**

[$_{GN}$ [*Ceilalţi*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *copii*] *au venit.*
[$_{GN}$ [*Aceleaşi*]$_{Det}$ [***două***]$_{Cuant}$ *fete*] *au venit şi astăzi.*
[$_{GN}$ [*Cei*]$_{Det}$ [***trei***]$_{Cuant}$ *iezi*] *au fost vizitaţi de lup.*

- **adjective pronominale indefinite:**

[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ [***mulţi***]$_{Cuant}$ *bani*] *nu îţi aparţin.*
[$_{GN}$ [*Aceşti*]$_{Det}$ *bani* [***mulţi***]$_{Cuant}$] *nu îţi aparţin.*

[$_{GN}$ *Făina*$_{Centru+Det}$ [***puțină***]$_{Cuant}$] *pe care a economisit-o nu i-a fost de ajuns.*
[$_{GN}$ [*Doi*]$_{Det}$ [***alți***]$_{Cuant}$ *băieți*] *au vrut să știe baremul.*

3. Cuantificatorul extern

3.1. Cuantificatorul extern este o poziție distinctă în grupul nominal, având o serie de trăsături care îl individualizează sintactic.

- Apare în extremitatea stângă sau dreaptă a grupului nominal şi poate fi coocurent cu un cuantificator prototipic (intern):

Toți copiii au venit.
Copiii toți au venit.
Toți acești trei copii au venit.

- Nu se poate intercala între ceilalți constituenți (interni) ai GN:

Acești **toți copii au venit.*
Acești copii **toți frumoşi au venit.*

- Apare în grupuri nominale obligatoriu determinate; altfel spus, nu poate funcționa niciodată ca determinant – se deosebeşte astfel de cuantificatorii prototipici care, în absența altui determinant, preiau această funcție (compară exemplele de mai jos: cele de sub (a) conțin un cuantificator propriu-zis, care poate prelua şi funcția sintactică de determinant; cele de sub (b) conțin un cuantificator extern, care nu poate prelua funcția sintactică de determinant) – în reprezentarea sintactică a structurilor cu cuantificator extern, se va dubla nivelul de paranteze pentru a se sublinia poziția extremă a acestui constituent (vezi *supra*, **1.4.**):

(a) [$_{GN}$ [*Acești*]$_{Det}$ [***mulți***]$_{Cuant}$ *copii*] *fac gălăgie.*
[$_{GN}$ [***Mulți***]$_{Det}$ *copii*] *fac gălăgie.*
(b) [$_{GN}$ [***Toți***]$_{Cuant\ extern}$ [[*acești*]$_{Det}$ *copii*]] *fac gălăgie.*
[$_{GN}$ [***Toți***]$_{Cuant\ extern}$ [*copiii*$_{Centru+Det}$]] *fac gălăgie.*
****Toți** copii au venit.*
Copii **toți au venit.*

3.2. Cuantificatorul extern se poate realiza printr-o clasă limitată de adjective indefinite, mai exact, prin adjectivele indefinite reunite în clasa cantitativelor universale totalizante (cuvinte care indică o totalitate într-o manieră globală) sau în seria cuvintelor asociate sintactic acestei clase: *tot* (şi întreaga serie: *toată, toți, toate*), *amândoi* (*amândouă*), *tustrei* (*tustrele*), *câteşitrei* (*câteşitrele*):

Am consumat [$_{GN}$ [***toată***]$_{Cuant\ extern}$ [*făina*$_{Centru+Det}$]].
Am consumat [$_{GN}$ [*făina*$_{Centru+Det}$] [***toată***]$_{Cuant\ extern}$].
[$_{GN}$ [***Amândoi / tustrei / câteşitrei***]$_{Cuant\ extern}$ [*băieții*$_{Centru+Det}$]] *au fost aici.*
[$_{GN}$ [*Amândoi*]$_{Cuant\ extern}$ [[*acești*]$_{Det}$ *băieți*]] *s-au interesat de examen.*
[$_{GN}$ [[*Acești*]$_{Det}$ *băieți*] [***amândoi***]$_{Cuant\ extern}$] *s-au interesat de examen.*

4. Dificultăţi

4.1. Numeralele ordinale se aseamănă, din punct de vedere semantic, mai mult cu adjectivele propriu-zise decât cu cantitativele, indicând ordinea pe o scală, şi nu cantitatea. De asemenea, au o serie de particularităţi sintactice comune cu adjectivele propriu-zise, şi nu cu numeralele cardinale: posibilitatea de a apărea atât prenominal (*acest **al doilea** val de cenuşă vulcanică*), cât şi postnominal (*valul **al doilea** de cenuşă vulcanică*), posibilitatea de a avea citiri „categorizante", în prezenţa prepoziţiei *de* (*soţul de-**al doilea***). Date fiind aceste trăsături, este preferabilă analiza numeralelor ordinale în variantă adjectivală drept modificatori ai grupului nominal, nu drept cuantificatori, cu menţiunea că, în poziţie prenominală, în lipsa altui determinant care să-i preceadă, îndeplinesc funcţia sintactică de determinant al grupului nominal ([$_{\text{GN}}$ [***al doilea***]$_{\text{Det}}$ *val*]).

4.2. Părăsirea grupului nominal de către cuantificatorul extern şi ataşarea sa „la distanţă", în grupul verbal extins, schimbă statutul morfosintactic al acestui constituent, acesta depinzând şi de verb, noua sa „gazdă". În aceste condiţii, având dublă subordonare, faţă de grupul nominal şi faţă de cel verbal, cuantificatorul extern capătă funcţia de predicativ suplimentar:

Fetele au venit [***toate***]$_{\text{PS}}$ *la petrecere.*
Copiii mi-au spus [***toţi***]$_{\text{PS}}$ *despre ce este vorba.*

4.3. Cantitativul *tot* poate avea o complinire realizată prin numeral cardinal, de tipul *toţi trei*. În acest caz, în grupuri nominale cu centru exprimat, numeralul cardinal este apoziţia cantitativului *tot*:

[$_{\text{GN}}$ [*Toţi* [***trei***]$_{\text{Apoziţie}}$]$_{\text{Cuant extern}}$ [*copiii*]] *au venit.*

În mod tipic, numeralul cardinal îndeplineşte funcţia de determinant al GN (*trei copii*) sau de cuantificator (intern) al acestuia, în prezenţa altui determinant (*aceşti trei copii*). În structurile în care apare împreună cu *tot* nu poate fi analizat ca determinant sau cuantificator al GN pentru că unitatea [*tot* + cardinal] în ansamblu se comportă ca un cuantificator extern:

- presupune determinarea obligatorie a grupului nominal:

[$_{\text{GN}}$ [*Toţi* [***trei***]$_{\text{Apoziţie}}$]$_{\text{Cuant extern}}$ [*copiii*$_{\text{Centru+Det}}$]] *au venit.*

- poate părăsi grupul nominal, deplasându-se într-o altă poziţie în propoziţie şi schimbându-şi funcţia sintactică:

[$_{\text{GN}}$ *Copiii*] *au venit* [***toţi*** [***trei***]$_{\text{apoziţie}}$]$_{\text{PS}}$.

În tradiţia gramaticală românească, în structurile de acest tip se considera că numeralul este superior ierarhic cantitativului indefinit, indefinitul având funcţia sintactică de atribut adjectival.

MODIFICATORUL

1. Caracteristici generale

Modificatorul este funcţia unui constituent din grupul nominal care „modifică" sau caracterizează din punct de vedere semantic centrul nominal (*partid* ***democrat****, om* ***bun***). Această calitate îl deosebeşte de determinanţi, cuantificatori, complemente şi posesori, care restrâng extensiunea nominalului-centru (ca şi modificatorul), dar nu îl caracterizează semantic, ci îl determină, îl cuantifică sau îl pun într-o relaţie cu un alt constituent (complement sau posesor) al grupului.

📖 Dintre toate funcţiile constituenţilor grupului nominal, modificatorul corespunde cel mai bine atributului (şi, în special, atributului adjectival) din gramatica tradiţională prin rolul său de a califica, de a caracteriza semantic substantivul pe care îl însoţeşte. Altfel spus, modificatorul reprezintă „atributele" sau caracteristicile substantivului.

Într-un grup nominal, pot fi unul sau mai mulţi modificatori, ca în exemplele:

[$_{GN}$ *maşină* [*roşie*]$_{Modif}$];
[$_{GN}$ *profesor*$_{Centru}$ [*român*]$_{Modif\ 1}$ [*apreciat în străinătate*]$_{Modif\ 2}$];

ⓘ În grupurile *film* [[***interesant***] *şi* [***amuzant***]]; *casă* [[***mare***], [***frumoasă***], [***luminoasă***]], poziţia de modificator este unică, dar se realizează prin elemente coordonate.

Întocmai ca în clasa cuantificatorilor, unde anumiţi membri (cuantificatorii externi) au capacitatea de a cuantifica tot grupul nominal (***toţi*** [[*aceşti*]$_{Det}$ *copii*$_{Centru}$], ***amândoi*** [*copiii*$_{Centru\ +Det}$], ***tustrei*** [*fraţii*$_{Centru+Det}$]), se disting şi în clasa modificatorilor unele elemente care se raportează obligatoriu la întreg grupul nominal (reprezentat de substantiv însoţit de determinant):

[$_{GN}$ [***ditamai***]$_{Modif}$ [*senatorul*$_{Centru+Det}$]];
[$_{GN}$ [***ditai***]$_{Modif}$ [*casa*$_{Centru+Det}$]];
[$_{GN}$ [***cogeamite***]$_{Modif}$ [*omul*$_{Centru+Det}$]].

Astfel de elemente sunt, prin urmare, întotdeauna modificatori ai grupului nominal, nu numai ai substantivului. O situaţie asemănătoare prezintă adjectivul pronominal de întărire (vezi, pentru interpretarea lui ca modificator extern, **Adjectivul pronominal de întărire, 1., 3.**, şi *infra,* **2.**):

[$_{GN}$ [***însuşi***]$_{Modif}$ [*profesorul*$_{Centru+Det}$]];
[$_{GN}$ [*studenţii*$_{Centru+Det}$] [***înşişi***]$_{Modif}$].

În afară de modificatorii *ditamai, ditai, cogeamite,* dependenţi întotdeauna de grupul nominal, nu numai de substantivul-centru, alţi modificatori se raportează, contextual, fie la substantivul-centru, fie la grupul nominal în ansamblu (care poate conţine, la rândul său, alt modificator):

(a) [$_{GN}$ [*mașină*$_{Centru}$ [*de scris*]$_{Modif}$] [*performantă*]$_{Modif}$];
(b) [$_{GN}$ [*pod*$_{Centru}$ [*înalt*]$_{Modif}$] [*destinat transporturilor de mărfuri*]$_{Modif}$].

ⓘ În exemplele (a)-(b), se stabilește o ierarhie internă a modificatorilor: în (a), modificatorul *de scris* se raportează la centrul *mașină*, iar modificatorul *performantă*, la GN *mașină de scris;* în (b), modificatorul *înalt* se asociază cu centrul *pod*, iar modificatorul *destinat transporturilor de mărfuri*, cu GN *pod înalt*.

2. Clasa de substituție

Dintre toate funcțiile sintactice din GN, modificatorii cunosc cele mai multe tipuri de realizări.

Tipuri de realizări			**Exemple**
Grup adjectival cu centru:	adjectiv propriu-zis	calificativ	*arteră* ***lungă***
		categorial	*arteră* ***pulmonară***
		situativ	*legea* ***actuală***
	adjectiv participial		*femeie* ***dezamăgită***
Adjectiv pronominal de întărire			*profesorul* ***însuși***
Adjectiv-numeral ordinal			*rândul* ***al doilea***
Grup prepozițional			*casă* ***de lemn****, cititul* ***cu ochelarii****, mașină* ***de spălat****, fata* ***de acolo***
Grup nominal cu rol denominativ			*doctorul* ***Popescu***
Grup verbal cu centru formă verbală non-finită de gerunziu			*copii* ***alergând pe nisip***
Grup adverbial			*sosirea* ***mâine***
Propoziție relativă			*Persoanele* ***care ne-au vizitat*** *erau rudele noastre.*

Realizările diferite ale modificatorilor, ilustrate în tabel, se asociază cu o serie de particularități semantice și/sau gramaticale:

- ***Modificatorii adjectivali***
  - Modificatorii realizați prin **adjectiv categorial** sau **adjectiv situativ** sunt strâns legați semantic de substantivul-centru, formând împreună cu acesta o unitate semantică (*figură* ***geometrică****, lumea* ***arabă****, ceai* ***negru****; revistă* ***bianuală****, urechea* ***externă****, spațiu* ***privat***). În schimb, **adjectivul calificativ** nu contribuie semantic la precizarea referinței substantivului, acesta indicând doar o anumită caracteristică subiectivă atribuită substantivului (*figură* ***frumoasă****, ceai* ***dulce***).
  - **Adjectivul participial** (provenit dintr-o formă verbală de participiu) se comportă, la rândul său, asemănător cu adjectivul categorial sau situativ, participând la denotația substantivului (*mușcată* ***bătută****,* ***pretins*** *șef*), ori cu adjectivul calificativ, nefiind intim legat din punct de vedere semantic de nominalul-centru (*pachet* ***trimis****, lecție* ***necitită***).

○ **Adjectivul pronominal de întărire** este un modificator extern care se atașează grupului nominal în ansamblu (format din centru substantival și determinant sau din pronume):

$[_{GN}$ [*însăși*]$_{Modif}$ [*gazda*$_{Centru+Det}$]];
$[_{GNpron}$ [*el*$_{Centru}$] [*însuși*]$_{Modif}$].

Modificatorul realizat prin adjectiv pronominal de întărire se distinge de alți modificatori prin rolul său de element focalizator.

○ Modificatorul realizat prin **adjectiv-numeral ordinal** arată ordinea pe o scală, asemănându-se prin aceasta cu adjectivele propriu-zise situative, deictice (vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 4.1.2.**). Acest modificator poate fi postpus substantivului-centru (*copilul* ***al doilea***) sau antepus (*acest* ***al doilea*** *copil*).

> ⓘ În absența unui determinant, adjectivul-numeral ordinal are funcția de determinant: $[_{GN}$ [***al doilea***]$_{Det}$ *copil*].

Tipurile de adjective menționate mai sus pot fi și modificatori ai pronumelui (a) sau ai numeralului-substitut (b):

(a) ***nimic*** *bun, acela* ***rău****, ea* ***însăși****;*
(b) *trei* ***foarte frumoase****, două* ***apreciate****.*

Modificatorii adjectivali se acordă în gen, în număr și în caz cu nominalele-centru: *an* ***greu****, poliță* ***plătită****, filme* ***bune****,* (*numărul*) *cazurilor* ***semnalate****,* (*grație*) *deciziei* ***adoptate****, ei* ***înșiși****, elevei* ***a doua****.*

- ***Grupul prepozițional***

Ca modificator al nominalului-centru, grupul prepozițional poate include un GN (*țigara* ***din pachet***), un GV cu centru formă verbală non-finită de supin (*mașină* ***de scris****, aparat* ***pentru gătit***) sau un GAdv (*imaginea* ***de acolo***).

La fel ca grupul adjectival, unele grupuri prepoziționale participă la denotația substantivului-centru (*pisică* ***de mare****, colț* ***de câine****, mașină* ***de spălat***), altele reprezintă aprecieri subiective, conjuncturale (*locul* ***de aici****, parcul* ***cu flori***).

Unii modificatori realizați ca grup prepozițional corespund circumstanțialelor din GV: *urcă* ***pe munte*** > *urcarea* ***pe munte****, merge* ***cu trenul*** > *mersul* ***cu trenul****.* Uneori, trecerea circumstanțialului din GV în GN presupune apariția prepoziției *de,* prepoziție specifică grupului nominal: *cartea este* ***acolo*** > *cartea* ***de acolo****, casa este* ***pe deal*** > *casa* ***de pe deal****, drumul se află* ***lângă pădure*** > *drumul* ***de lângă pădure****.*

- ***Grupul nominal cu rol denominativ***

Un tip special de modificator îl reprezintă **modificatorul denominativ** din structuri cu substantive proprii sau echivalente ale acestora, precum: *profesorul* ***Ionescu****, revista* ***„Ioana"****, etajul* ***doi****, blocul* ***C****.*

Modificatorul denominativ este restrictiv, participând la denotația substantivului pe care îl însoțește:

Planeta ***Saturn*** *se învârte în jurul Soarelui.*
Cazul ***nominativ*** *este impus de verb.*

> 🕮 În gramatica tradițională, modificatorul denominativ era analizat ca apoziție.

- ***Grupul verbal cu centru formă verbală non-finită de gerunziu***
  Față de GV cu centru o formă non-finită de infinitiv sau de supin, GV cu centru gerunziu se atașează ca modificator substantivului-centru fără ajutorul prepoziției: *imagini* ***reprezentând copaci****, oameni* ***visând la fericire.***
- ***Grupul adverbial***
  Modificatorul realizat prin GAdv, neînsoțit de prepoziție, este condiționat de natura verbală a centrului substantival: *el pleacă* ***diseară*** *> plecarea lui* ***diseară****, se trezește* ***devreme*** *> trezirea* ***devreme****, merge* ***acolo*** *> mersul* ***acolo.***
- ***Propoziția relativă***
  Propoziția relativă se construiește obligatoriu cu antecedent, aceasta reprezentând modificatorul antecedentului:

  Elevul$_i$ [$_{PRel}$ ***care***$_i$ ***a fost atent***]$_{Modif}$ *a înțeles explicația.*
  Biblioteca$_i$ [$_{PRel}$ ***despre care***$_i$ ***mi-ai vorbit***]$_{Modif}$ *este foarte veche.*
  Locul$_i$ [$_{PRel}$ ***unde***$_i$ ***am mers***]$_{Modif}$ *era exotic.*
  A ajuns în momentul$_i$ [$_{PRel}$ ***când***$_i$ ***eram gata de plecare***]$_{Modif}$.

3. Dificultăți

- Circumstanțialele din GV devin modificatori pe lângă un substantiv postverbal:

  [$_{GV}$ *Pleacă* [*în concediu*]$_{CircLoc}$ [*cu cine îi face plăcere*]$_{CircSoc}$].
  [$_{GN}$ *Plecarea* [*în concediu*]$_{Modif}$ [*cu cine îi face plăcere*]$_{Modif}$] *este o condiție esențială.*

  Ion [$_{GV}$ *a suferit* [*din cauza unei boli*]$_{CircCauză}$].
  [$_{GN}$ *Suferința lui Ion* [*din cauza bolii*]$_{Modif}$] *a fost lungă.*

- În construcții precum *trei frumoși, câțiva deștepți*, cuvintele *frumoși*, respectiv *deștepți*, pot avea două interpretări: (1) fie sunt adjective cu rol de modificatori ai numeralului sau ai indefinitului; (2) fie devin substantive, pe lângă *trei*, respectiv *câțiva*, care au, în această interpretare, statut de determinant.
- Adjectivul *întreg* poate fi modificator al substantivului-centru (*întregul oraș*) sau modificator al grupului nominal în ansamblu (*întreg orașul*), întocmai ca adjectivele *ditamai, ditai, cogeamite* (*ditamai patronul*). Spre deosebire de alte adjective, care, în antepunere, preiau articolul (*frumosul oraș*), adjectivul *întreg* poate să apară nearticulat, impunând substantivului forma articulată, la fel ca elementele cu rol de cuantificator universal *toți, amândoi, tustrei* (*toți elevii*).

4. Aspecte normative

Adeseori se neglijează acordul în caz al modificatorilor adjectivali, mai ales când adjectivul este participial:

Se simțea bine în compania unei femei ***frumoasă și rafinată.*** (corect: *Se simțea bine în compania unei femei* ***frumoase și rafinate***)
Finalul piesei de teatru ***văzută*** *aseară m-a impresionat.* (corect: *Finalul piesei de teatru* ***văzute*** *aseară m-a impresionat*)

POSESORUL

1. Caracteristici generale

Posesorul reprezintă funcția unui constituent al grupului nominal desemnând entitatea care stabilește o relație de posesie (relație specifică grupului nominal) împreună cu un alt constituent desemnând obiectul posedat (*cartea **Mariei**, câinele **său***). Relația de posesie poate fi alienabilă, posesorul și obiectul posedat fiind separabili (*mașina lui Ion, telefonul profesorului*), sau inalienabilă (tip special de relație de posesie), când posesorul și obiectul posedat sunt intim legați, realizând o relație de tipul parte – întreg (*capul lui Ion, volanul mașinii, acoperișul casei*). Ca și determinantul și cuantificatorul, poziția de posesor este unică în grupul nominal.

> ⓘ În această gramatică, s-a distins termenul *posesor*, pentru a indica funcția sintactică din GN, de termenul *posesiv*, întâlnit în sintagme precum: *complement posesiv* (funcție în GV), *clitic pronominal posesiv* și *adjectiv pronominal posesiv*.

2. Clasa de substituție

Funcția de posesor cunoaște câteva realizări ilustrate în următorul tabel:

Tipuri de realizări		Exemple
Grup nominal cu centru:	substantiv în genitiv	*vioara **băiatului din dreapta*** *Inelul **Ioanei** este din argint, iar al **Mariei**, din aur.*
	pronume în genitiv	*paharul **lui / dumnealui / aceluia / oricui / celui din capul mesei***
Construcții prepoziționale echivalente cu genitivul[1]		*cartea **a doi copii**, mașina **a ditamai senatorul***
Clitic de dativ[2]		*casa-**ți**, cartea-**mi**, mașina-**i***
Adjectiv pronominal posesiv[3]		*casa **mea**, biroul **său** și al **meu***
Propoziție relativă[4]		*Aceasta este cartea **cui ți-am spus**.* *Câinele **oricui locuiește aici** este prietenos.*

[1] Posesorul se realizează prin construcții prepoziționale echivalente cu genitivul atunci când genitivul nu poate fi exprimat flexionar, din cauza caracterului invariabil al termenului care precedă substantivul indicând posesorul. În această situație, intervine prepoziția funcțională *a* pentru realizarea relației cazuale. Uneori, exprimarea relației de genitiv se poate realiza atât flexionar (fiind marcată prin flectiv), cât și analitic (cu ajutorul prepoziției *a*): *banii **a multe persoane** vs banii **multor persoane**, discurile **numeroșilor muzicieni** vs discurile **a numeroși muzicieni**.*

[2] Cliticul de dativ, numit și „dativ posesiv", este reprezentat de forma neaccentuată / clitică de dativ a pronumelui personal sau reflexiv.

[3] Adjectivul pronominal posesiv, echivalent cu genitivul posesiv, presupune acord în gen şi în caz cu nominalul desemnând obiectul posedat: *în jurul casei* ***mele****, cartierul* ***vostru****.*

[4] Propoziţia relativă care ocupă poziţia de posesor se construieşte obligatoriu fără antecedent. Spre deosebire de propoziţia relativă care ocupă poziţia de modificator, propoziţia relativă aflată în poziţia de posesor se construieşte numai cu un pronume relativ, nu şi cu elemente relative adverbiale (vezi **Modificatorul, 2.**).

3. Dificultăţi

- Atenţie la stabilirea funcţiei sintactice a unui element posesiv (adjectiv pronominal posesiv sau nominal în genitiv ori clitic în dativ) care, în contexte diferite, poate ocupa poziţia de posesor, de complement sau de determinant. De exemplu, *sa* are:
  (a) funcţia de posesor în construcţii cu substantive prototipice, precum *cartea sa, pisica sa;*
  (b) funcţia de complement în construcţii în care substantivul este postverbal, postadjectival sau relaţional, precum *ascultarea sa, tristeţea sa, mama sa;*
  (c) rar, funcţia de determinant, când posesivul este clitic, iar substantivul-centru nume de rudenie este nearticulat (*maică-sa, soră-sa*) sau când posesivul este antepus substantivului-centru (*a sa casă*).

  Cliticul de dativ al pronumelui personal poate avea funcţia de posesor sau de complement, în funcţie de natura semantică a centrului grupului nominal: *cartea-*[***mi***]$_{Pos}$ vs *mătuşa-*[***ţi***]$_{Compl}$.
- Atenţie şi la deosebirea funcţiei de complement posesiv de funcţia de posesor. Ambele se asociază cu rolul tematic Posesor, dar se deosebesc prin relaţia pe care o stabilesc cu obiectul posedat: complementul posesiv – în cadrul grupului verbal ([$_{GV}$ ***Mi****-am găsit umbrela*]), posesorul – în cadrul grupului nominal (*Sper că îţi place* [$_{GN}$ *cartea* ***mea*** */ cartea-****mi***]).
- În construcţii în care un genitiv, un adjectiv pronominal posesiv sau un clitic de dativ sunt cerute de o prepoziţie, respectiv de un adverb, acestea nu îndeplinesc funcţia de posesor: *împotriva* ***duşmanului / ei / sa****, împotriva-****mi****, asupra* ***manifestanţilor / lor / sa****, asupra-****i****, înaintea* ***ta****, înaintea-****ţi****, deasupra* ***vasului****, deasupra-****i****; împotrivă-****i****, asupră-****mi****, înainte-****ţi****, deasupră-****i****.*

  În analiza sintactică, trebuie separate construcţiile cu prepoziţiile *împotriva, asupra, înaintea, deasupra,* care, împreună cu complementul lor în genitiv sau în dativ, ocupă o anumită poziţie sintactică în structura altui grup ([$_{GV}$ *iese* [$_{GPrep}$ *înaintea noastră*]$_{CircLoc}$], [$_{GV}$ *punerea unei greutăţi* [$_{GPrep}$ *deasupra vasului*]$_{Modif}$], [$_{GN}$ *votul* [$_{GPrep}$ *împotriva lor*]$_{Compl}$]), de construcţiile cu adverbele având forma „nearticulată" *împotrivă, asupră, înainte, deasupră,* care se construiesc cu un complement realizat prin clitic de dativ: *Ei au votat împotrivă-****ţi****, Mama a ieşit înainte-****mi****.*
- Să nu se confunde relativa din poziţia sintactică de posesor cu alte relative având funcţia de complement sau de modificator. Pentru distingerea lor, trebuie să se aibă în vedere următoarele particularităţi:
  (a) numai relativa cu funcţie de modificator se construieşte cu antecedent, putând fi introdusă atât prin pronume, cât şi prin adverb relativ (*Mobila$_i$* ***pe care$_i$ mi-am cumpărat-o*** *este din stejar, Locul$_1$* ***unde$_1$ l-am lăsat*** *era pustiu*);
  (b) relativa cu funcţie de complement are ca regent un substantiv postverbal, postadjectival sau relaţional, fiind introdusă numai prin pronume relativ (*Trimiterea* ***cui a câştigat concursul*** *în America a fost dificilă*);

(c) relativa cu funcţie de posesor diferă de relativa cu funcţie de complement prin tipul de regent şi este introdusă numai prin relativ pronominal (*cui, oricui*), nu şi prin relative adverbiale (*Tabloul* ***cui ţi-am spus*** *era cel mai frumos*).
Într-un grup nominal, pot să apară şi două relative cu funcţii diferite: ***plecarea*** [$_{\text{PRel}}$ *oricui şi-a terminat treaba*]$_{\text{Compl}}$ [$_{\text{PRel}}$ *unde îi place*]$_{\text{Modif}}$.

- În stablilirea funcţiei sintactice îndeplinite de elementul subordonat pronumelui semiindependent *al* (un nominal în genitiv sau un adjectiv pronominal posesiv), trebuie să se constate în prealabil ce termen substituie pronumele semiindependent. Astfel, ţinând cont de trăsăturile semantico-gramaticale ale termenului substituit (reprezentând antecedentul), se va obţine funcţia sintactică a termenului subordonat pronumelui *al:*

Trandafirul$_i$ *meu este roşu, iar* [$_{\text{GNpron}}$ *al*$_{i\,\text{Centru}}$ [*Mariei*]$_{\text{Pos}}$] *este galben.*
Plecarea$_i$ *voastră va fi marţi, iar* [$_{\text{GNpron}}$ *a*$_{i\text{Centru}}$ [*noastră*]$_{\text{Compl}}$], *joi.*
Bunica$_i$ *mea nu locuieşte aşa de departe ca* [$_{\text{GNpron}}$ *a*$_{i\,\text{Centru}}$ [*ta*]$_{\text{Compl}}$].

În mod similar se procedează şi pentru aflarea funcţiei sintactice a termenilor subordonaţi altor tipuri de pronume:

Câinele$_i$ *meu este de rasă, iar* [$_{\text{GNpron}}$ *cel*$_{i\,\text{Centru}}$ [*al prietenului meu*]$_{\text{Pos}}$] *este maidanez.*
Sosirea$_i$ *lui a fost aşteptată cu mai mare drag decât* [$_{\text{GN pron}}$ *cea*$_{i\,\text{Centru}}$ [*a Mariei*]$_{\text{Compl}}$].
Ion se plimbă prin parc cu doi câini: [$_{\text{GNpron}}$ *unul*$_{i\text{Centru}}$ [*al lui*]$_{\text{Pos}}$] *şi* [*altul*$_{i\,\text{Centru}}$ [*al Mariei*]$_{\text{Pos}}$].

4. Aspecte normative

- Sunt neliterare construcţiile cu prepoziţia *la* pentru exprimarea relaţiei de genitiv precum: *cartea* ***la doi copii***, *articolul* ***la ditamai profesorul***. În asemenea construcţii trebuie folosită prepoziţia *a: cartea* ***a doi copii***, *articolul* ***a ditamai profesorul***. Prepoziţia *la* apare în construcţii neliterare chiar şi când există posibilitatea de a marca flexionar (prin flectiv) genitivul: *haina* ***la copil***, în loc de *haina* ***copilului***, *umbrela* ***la fată***, în loc de *umbrela* ***fetei***.
- Probleme de acord pun relativele introduse prin pronumele relativ *care* având forma de genitiv cu elementul *al*. În astfel de construcţii, se realizează un acord încrucişat – *al* se acordă cu termenul desemnând obiectul posedat, iar relativul *care* se acordă cu termenul indicând posesorul:

Am întâlnit-o pe profesoara$_i$ *al*$_j$ *cărei*$_i$ *ajutor*$_j$ *a fost pentru mine de neuitat.*
Am cunoscut oameni$_i$ *ale*$_j$ *căror*$_i$ *case*$_j$ *au fost demolate.*
Sunt mulţi angajaţi$_i$ *în firmă pentru ale*$_j$ *căror*$_i$ *interese*$_j$ *şefii au luptat.*

COMPLEMENTUL

1. Caracteristici generale

Complementul reprezintă funcția unui constituent al grupului nominal cerut obligatoriu de centrul nominal.

 În gramatica tradițională românească, funcția sintactică de complement era îndeplinită numai de subordonați ai verbului, ai adjectivului, ai adverbului sau ai interjecției. Interpretând complementul ca o **complinire obligatorie** a unui centru de grup, indiferent de natura lexico-gramaticală a acestuia din urmă, în gramaticile actuale se distinge și funcția de complement al numelui. Funcția de complement în grupul nominal o au, prin urmare, numai acei constituenți ceruți obligatoriu de câteva tipuri speciale de substantive.

2. Tipuri de substantive care cer complemente

Au capacitatea de a se construi cu un complement trei tipuri de substantive: postverbale, postadjectivale și relaționale. Primele două tipuri păstrează capacitatea de a primi complement de la cuvântul de origine (verb, respectiv adjectiv), iar tipul al treilea impune complementul în virtutea faptului că se definește obligatoriu în relație cu un termen corelativ (corespunzător complementului).

2.1. *Substantivul postverbal și complementele sale*

Substantivul postverbal preia de la verb, prin intermediul radicalului, unul sau mai multe complemente:

(a) subiect: [*Ion*]$_{S}$ *pleacă* > *plecarea* [***lui Ion***]$_{Compl}$;
(b) subiect și nume predicativ: [***Unele persoane***]$_{S}$ *devin* [***lideri***]$_{NP}$ > *devenirea* [***unor persoane***]$_{Compl}$ [***lideri***]$_{Compl}$;
(c) subiect și complement direct: [***Ion***]$_{S}$ *citește* [***lecția***]$_{CD}$ > *citirea* [***lecției***]$_{Compl}$ [***de către Ion***]$_{Compl}$;
(d) complement direct și complement indirect: *acordă* [***diplome***]$_{CD}$ [***premianților***]$_{CI}$ > *acordarea* [***de diplome***]$_{Compl}$ [***premianților***]$_{Compl}$;
(e) complement direct și complement secundar: ***îi** învață* [***pe copii***]$_{CD}$ [***o limbă străină***]$_{CSec}$ > *învățarea* [***copiilor***]$_{Compl}$ [***o limbă străină***]$_{Compl}$;
(f) complement direct și complement predicativ al obiectului: [***Îl***]$_{CD}$ *numesc* [***director***]$_{CPO}$ > *numirea* [***lui***]$_{Compl}$ [***director***]$_{Compl}$.
(g) complement prepozițional: *abuzează* [***de medicamente***]$_{CPrep}$ > *abuzul* [***de medicamente***]$_{Compl}$.

Dintre toate aceste complemente, numai subiectul şi complementul direct exprimat prin nominal îşi schimbă forma, celelalte păstrând intactă forma din GV (vezi exemplele (a)-(b) şi (e)-(f), unde subiectului şi complementului direct din GV le corespunde în GN genitivul, şi exemplele (c)-(d), unde subiectului şi complementului direct le corespunde GPrep introdus prin prepoziţia *de către*, respectiv *de*).

Unele substantive sunt asimilate celor postverbale, deşi nu stabilesc o legătură derivativă cu un verb: *drum, exod, gol, maraton* etc. Prin urmare, acestea impun un complement:

Drumul [***lor***]$_{Compl}$ *la mare a fost dificil.*
Golul [***echipei noastre favorite***]$_{Compl}$ *ne-a făcut fericiţi.*

De asemenea, substantivele generice *ideea, faptul* se construiesc cu un complement:

Ideea [***lui Ion***]$_{Compl}$ *era să rescriem articolul.*
Faptul [***că i s-au făcut atâtea observaţii***]$_{Compl}$ *o nelinişte*a.

2.2. *Substantivul postadjectival şi complementele sale*

Substantivul postadjectival păstrează complementele adjectivului de origine:
– complement prepoziţional: *Studenţii sunt solidari* ***cu profesorii*** > *solidaritatea studenţilor* ***cu profesorii***;
– complement indirect: *o rasă este superioară* ***alteia*** > *superioritatea unei rase* ***asupra alteia***.

ⓘ Spre deosebire de GV şi GAdj, în GN nu se fac distincţii între tipurile de complemente, prin urmare, în analiză, se va preciza funcţia de complement, arătându-se numai prin ce este exprimat acesta (vezi *infra*, **3.**, **4.**).

2.3. *Substantivul relaţional şi complementele sale*

Statutul de complement al substantivului relaţional reiese din însăşi natura unei relaţii, care presupune obligatoriu prezenţa a cel puţin doi termeni. Astfel, substantivul de acest tip stabileşte o relaţie numai cu termenul-complement:
– de rudenie: *tatăl* ***lui Ion***, *verişoară* ***cu Ioana***;
– de vecinătate: *vecinul* ***meu***;
– socială: *prieten* ***cu Gheorghe***, *şeful* ***lui Gheorghe***.

3. Clasa de substituție

Se disting mai multe tipuri de realizări ale complementului din grupul nominal.

Tipuri de realizări	Exemple
Grup nominal cu centru nominal în genitiv	*pronunțarea* ***cuvântului****, importanța* ***teoriei****, mama* ***ei*** */* ***oricui****,* ***a ei*** *(Chemarea ta nu a fost ascultată cum a fost ascultată* ***a ei****)*
Adjectiv pronominal posesiv	*afirmația* ***sa****, tristețea* ***sa****, copiii* ***noștri****,* ***a ta*** *(Strigarea ei nu a fost disperată ca* ***a ta****)*
Grup nominal cu centru nominal în dativ	*acordare de burse* ***elevilor****, domn* ***Țării Românești****, frate* ***lui Cezar***
Grup prepozițional[1]	*militarea* ***pentru pace****, dependența* ***de alcool****, citirea* ***de partituri****, gelozia* ***pe colegi****, soră* ***cu ea***
Propoziție relativă[2]	*Speranța* ***cui ne-a scris*** *e să se angajeze.* *Curiozitatea* ***oricui venea la curs*** *era mare.* *Sora* ***cui ne-a trimis flori*** *este chiar colega noastră.*
Propoziție conjuncțională[3]	*Aprecierea* ***că a lucrat bine*** *l-a bucurat.* *Nu ascundea dorința* ***să plece.*** *Ne punea mereu întrebarea* ***dacă am mai citit.*** *Curiozitatea* ***dacă a luat examenul*** *era firească.*

[1] Trebuie observat că substantivul postverbal poate avea un complement marcat prin prepoziția *de*, prepoziție care nu apare în GV:
Îi place a mânca > plăcerea [de a mânca];
Dorește senzații tari > doritor [de senzații tari].

[2] Propoziția relativă în poziția de complement se construiește obligatoriu fără antecedent, astfel că are loc imbricarea / împletirea subordonatei cu regenta, relativa ocupând o poziție sintactică cerută de regent, iar conectorul relativ, care se „acomodează" la forma impusă de regentă, având o anumită funcție sintactică în interiorul relativei (*Dorința* ***(ori)cui ascultă discursul directorului*** *este sa-și audă numele* – relativul are formă de genitiv și funcția sintactică de subiect; *Atenția* ***la ce se spunea*** *era mare* – relativul este însoțit de prepoziția *la*, impusă de substantivul postadjectival, și are funcția de subiect).
Dacă substantivul este postverbal sau postadjectival, acesta poate primi drept complement și o propoziție relativ-interogativă: *Întrebarea* ***când va fi terminată lucrarea*** *îi speria, Am curiozitatea* ***ce va decide conducerea.***

[3] Complementul exprimat prin propoziție conjuncțională se realizează numai când substantivul-centru este postverbal sau postadjectival, preluând de la verb sau de la adjectiv conjuncția.

4. Dificultăți

- Complementele din GV și din GAdj își păstrează statutul de complement în cadrul GN cu centru postverbal sau postadjectival, dar, în analiză, nu se mai fac distincții între tipurile de complement (direct, indirect, prepozițional etc.):

$[_{GV}$ *Am citit* $[_{GN}$ *o poezie de Bacovia*$]_{CD}]$.
$[_{GN}$ *Citirea* $[_{GN}$ *unei poezii de Bacovia*$]_{Compl}]$ *îți creează o anumită stare.*

Ion este [$_{GAdj}$ *invidios* [*pe colegii lui*]$_{CPrep}$].
[$_{GN}$ *Invidia* [*lui Ion*]$_{Compl}$ [*pe colegii lui*]$_{Compl}$] *este mare.*

- Complementul substantivului realizat prin genitiv sau prin adjectiv pronominal posesiv poate fi confundat, cel mai adesea, cu posesorul, dar şi cu determinantul. Pentru distingerea celor trei funcţii sintactice, trebuie să se ţină seamă de natura morfologică şi semantică a centrului, de topica lor şi, mai ales, de rolul lor sintactico-semantic în raport cu centrul (vezi şi **Posesorul, 3.**). Să se compare contextele (a)-(b), (c)-(d) şi (e)-(f):

(a) [$_{GN}$ *Dorinţa*$_{Centru+Det}$ [*lui Ion*]$_{Compl}$] *este să ajungă în Egipt.*
(b) [$_{GN}$ *Pisica*$_{Centru+Det}$ [*lui Ion*]$_{Pos}$] *îi zgârie pe necunoscuţi.*

(c) [$_{GN}$ *Bunica*$_{Centru+Det}$ [*mea*]$_{Compl}$] *locuieşte în Bucureşti.*
(d) [$_{GN}$ *Bicicleta*$_{Centru+Det}$ [*mea*]$_{Pos}$] *este veche.*

(e) [$_{GN}$ *Tristeţea*$_{Centru+Det}$ [*noastră*]$_{Compl}$] *era mare.*
(f) [$_{GN}$ [*A noastră*]$_{Det}$ *ţară*$_{Centru}$] *e frumoasă.*

5. Aspecte normative

- Construcţii ca: *M-am întâlnit cu **soţul**, Am vorbit cu **prietenii*** sunt nerecomandabile, fiind preferabilă exprimarea complementelor: *M-am întâlnit cu **soţul tău / meu*** etc. sau *Am vorbit cu **prietenii noştri / tăi*** etc.
- Nu trebuie neglijată, nici măcar în scris, marcarea relaţiei sintactice dintre un substantiv şi complementul său, fie prin prepoziţia *de,* fie prin cazul genitiv. Construcţii precum: *organizator nuntă, producător mobilă, şef hotel* nu sunt tolerate de norma literară. În locul lor trebuie folosite construcţii precum: *organizator de nuntă / organizator al nunţii, producător de mobilă, şef de hotel / al hotelului.*

FUNCȚII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ȘI GRUPULUI ADVERBIAL

COMPLEMENTUL COMPARATIV (CComp)

1. Caracteristici generale 391
2. Clasa de substituție 392
3. Dificultăți 394
4. Aspecte normative 394

FUNCȚII SINTACTICE SPECIFICE GRUPULUI ADJECTIVAL ȘI GRUPULUI ADVERBIAL

COMPLEMENTUL COMPARATIV (CComp)

1. Caracteristici generale

(a) Funcția sintactică de **complement comparativ** este definită, spre deosebire de *toate* celelalte complemente, numai în raport cu adjectivul (*o fată mai frumoasă* ***decât Maria***) și cu adverbul (*Scriu mai clar* ***decât tine***).

> ⓘ În GAdj și în GAdv pot să apară și alte funcții sintactice – complementul indirect (*util* ***studenților***, *asemenea* ***ție***), complementul prepozițional (*apt* ***de lucru***, *indiferent* ***de situație***) –, care însă sunt nespecifice, apărând și în GV și GInterj. Ca urmare a asemănărilor cu GV, complementul indirect și cel prepozițional cerute de un adjectiv sau de un adverb au fost discutate împreună cu cele cerute de un verb (vezi **Complementul indirect, Complementul prepozițional**). Comparativul este singurul complement **specific** GAdj și GAdv, neputând apărea în GV, și de aceea este tratat separat.

(b) CComp este un complement cerut de o marcă de gradare din GAdj sau din GAdv, intrând într-o **relație ternară** atât cu regentul, cât și cu termenul cu care se face comparația. Regentul este un adverb sau un adjectiv aflat la unul dintre gradele de intensitate care conțin trăsătura [+ Comparație] (vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 3.**):
– comparativ de inegalitate (*Ion este mai (puțin) inteligent* ***decât tine***);
– comparativ de egalitate (*Ion este (la fel de) priceput* ***ca tine***);
– superlativ relativ (*Ion este cel mai (puțin) inteligent* ***din clasă***).

> ⓘ În cazul comparativului de egalitate, mărcile gradării (*la fel de, tot atât de, tot așa de* etc.) pot fi neexprimate, dar reconstituibile contextual: *E mare cât China = E la fel de mare cât China.*
> În mod excepțional, CComp poate fi cerut de mărcile de gradare ale unor substantive: *E mai frig* ***decât ieri***, *E mai întuneric în casă* ***decât afară***.

> 🕮 În tradiția gramaticală, reperul comparației era considerat un circumstanțial (de mod). Trăsătura oricărui complement de a fi cerut de o anumită particularitate a centrului de grup (în acest caz, prezența mărcilor de gradare ale centrului adjectival sau adverbial) justifică încadrarea CComp în clasa complementelor.

(c) Are caracter sintactic **obligatoriu** (este cerut matricial de unul dintre gradele de intensitate menţionate), exprimând entitatea cu care se face comparaţia. Obligativitatea sintactică nu presupune însă întotdeauna realizarea lexicală a CComp (aşa cum nici CD nu se actualizează obligatoriu pentru toate verbele tranzitive). În cazul neexprimării reperului comparaţiei, acesta se reconstituie din context: *Aş vrea să locuiesc cu o persoană mai ordonată* [decât tine], *Rochia asta mi-a plăcut mai mult* [decât cealaltă].

(d) Are trei **realizări**:
- CComp de inegalitate (*un copil mai cuminte **decât el***);
- CComp de egalitate (*Se comportă la fel urât **ca tatăl lui***);
- CComp partitiv (*cel mai cuminte copil **din clasă***).

(e) În majoritatea apariţiilor, CComp constă într-o **structură eliptică**, la origine bipropoziţională, din care sunt eliminate elementele redundante semantic şi sintactic, elemente vizibile (total sau parţial) numai în realizările propoziţionale (*Ion este mai inteligent **decât eşti tu*** [inteligent], *Se comportă la fel de urât **cum se comportă tatăl lui***). Elipsa poate fi însoţită de o reorganizare sintactică a componentelor: de exemplu, subiectul din propoziţia comparativă ajunge în cazul acuzativ impus de prepoziţia *decât* (*Ion mănâncă mai mult decât mănânc **eu*** > *Ion mănâncă mai mult decât **mine***).

ⓘ *Decât* comparativ (pentru *decât* restrictiv, vezi **Circumstanţialul cumulativ** şi **Circumstanţialul de excepţie**) are statut diferit, în funcţie de contextele în care apare şi de restricţiile pe care le impune:
- este **prepoziţie** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*Ion mănâncă mai mult **decât mine / tine***$_A$);
- este **conjuncţie** atunci când introduce o propoziţie subordonată (*Vorbeşte mai bine **decât scrie***);
- este **adverb comparativ** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină şi permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziţiei (*Ion îmi spune secretele sale <u>mie</u>*$_D$ *mai degrabă **decât mamei lui***$_D$; *Ion vine mai degrabă <u>la mine</u> **decât la mama lui***).

Trecerile de la o valoare la alta sunt frecvente, în unele contexte stabilirea statutului morfologic al cuvântului *decât* fiind dificilă.

2. Clasa de substituţie

Realizările celor trei tipuri de CComp sunt diferite. CComp de inegalitate şi cel de egalitate au clase de substituţie asemănătoare, iar CComp partitiv are posibilităţi de realizare mai limitate.

Tipul de realizare	Exemple
	CComp de inegalitate şi CComp de egalitate
GPrep introduse de **prepoziţiile** cu regim de acuzativ *decât, ca, precum, cât*	*El este mai frumos* [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CComp}$ / [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CComp}$. *El aleargă mai repede* [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CComp}$ / [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CComp}$. *Ea este la fel de frumoasă* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GNpron}$ ***tine***]]$_{CComp}$ / [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***Ana***]]$_{CComp}$. *El citeşte tot aşa de mult* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GNpron}$ ***tine***]]$_{CComp}$ / [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***Ana***]]$_{CComp}$. *Era mai alb / la fel de alb* [$_{GAdv}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***varul***]]$_{CComp}$.
GAdv cu **adverbele** de comparaţie *decât, ca, precum, cât* (care nu impun caz subordonaţilor de tip nominal)	*Cred că e mai curând elev* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{GN}$ ***student***]]$_{CComp}$. *Mie îmi aduce flori mai des* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{GN}$ ***mamei lui***]]$_{CComp}$. *Ion este mai mult adormit* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{GAdj}$ ***neatent***]]$_{CComp}$. *La voi e mai frumos / la fel de frumos* [$_{GAdv}$ ***ca*** [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***noi***]]]$_{CComp}$. *La morfologie e la fel de mult de învăţat* [$_{GAdv}$ ***ca*** [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***sintaxă***]]]$_{CComp}$. *E mai cald azi* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{GAdv}$ ***ieri***]]$_{CComp}$. *A critica e mai uşor* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{GVinf}$ ***a construi*** [$_{GN}$ ***ceva***]]]$_{CComp}$. *Are la fel de mult de citit* [$_{GAdv}$ ***ca (şi)*** [$_{GVSup}$ ***de scris***]]$_{CComp}$. *Eu sunt mai cuminte* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{PRel}$ ***cine a spart geamul***]]$_{CComp}$. *Eu sunt la fel de cuminte* [$_{GAdv}$ ***precum*** [$_{PRel}$ ***cine a spart geamul***]]$_{CComp}$. *A fost mai bine azi* [$_{GAdv}$ ***decât*** [$_{PRel}$ ***când am alergat data trecută***]]$_{CComp}$. *Azi s-a supărat la fel de rău* [$_{GAdv}$ ***precum*** [$_{PRel}$ ***când ai întârziat***]]$_{CComp}$.
propoziţii subordonate introduse prin *decât, precum, (pe) cât, ca şi cum, ca şi când, de parcă* în ipostază **conjuncţională**	*Ioana e mai înaltă* [$_{PConj}$ ***decât a fost mama ei***]$_{CComp}$. *Să critici e mai uşor* [$_{PConj}$ ***decât să construieşti ceva***]$_{CComp}$. *Scrie la fel de uşor* [$_{PConj}$ ***precum vorbeşte***]$_{CComp}$. [$_{PConj}$ ***Pe cât de departe e Italia***]$_{CComp}$, *pe atât de uşor ajungi.* *Ion aleargă aşa de repede* [$_{PConj}$ ***ca şi cum / de parcă ar fi urmărit de urs***]$_{CComp}$.
propoziţii subordonate „reziduale"[1]	*Ion merge mai încet cu maşina* [$_{PReziduală}$ ***decât eu cu bicicleta***]$_{CComp}$. < *Ion merge mai încet cu maşina decât merg eu cu bicicleta.* *Ion merge la fel de încet cu maşina* [$_{PReziduală}$ ***precum Gheorghe cu bicicleta***]$_{CComp}$. < *Ion merge la fel de încet cu maşina precum merge Gheorghe cu bicicleta.* *Ion merge mai bine cu bicicleta* [$_{PReziduală}$ ***decât mine cu rolele***]. < *Ion merge mai bine cu bicicleta decât merg eu cu rolele.*
propoziţii subordonate relative (care pot fi incluse întru-un GPrep cu *de*)	*Arată mai îmbătrânit* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***cum îl ştiam noi***]]$_{CComp}$. *Apă limpede* [$_{PRel}$ ***cum e lacrima***]$_{CComp}$.
	CComp partitiv
GPrep format cu **prepoziţiile** *din* sau *dintre*	*Este cea mai bună mamă* [$_{GPrep}$ ***din*** [$_{GN}$ ***lume***]]$_{CComp}$. *Ion a scris cel mai mult* [$_{GPrep}$ ***dintre*** [$_{GNpron}$ ***toţi***]]$_{CComp}$.

[1] Aceste structuri sunt rezultate dintr-o reorganizare incompletă a propoziţiei conjuncţionale comparative, în care se produce numai elipsa verbului, dar se păstrează organizarea sintactică; în aceste cazuri, elementele introductive (*decât, ca, precum*) au statut ambiguu, între adverbe (pentru că se combină cu nominale fără a le impune caz) şi conjuncţii (pentru că introduc o propoziţie, chiar dacă aceasta este „reziduală").
În cazul comparativului de egalitate, structurile de acest tip, cu elipsa verbului din subordonată, antrenează, uneori, o reorganizare mai complexă, care presupune şi schimbarea conectorului: *Ion merge la fel de încet cu maşina* ***ca Gheorghe cu bicicleta*** < *Ion merge la fel de încet cu maşina* ***cum merge Gheorghe cu bicicleta.***

3. Dificultăţi

Nu orice construcţie cu valoare semantică de comparaţie are funcţia sintactică CComp. De aceea, în identificarea CComp, trebuie să se ţină întotdeauna seamă de natura adjectivală sau adverbială a regentului şi de relaţiile sintactice dintre regent şi construcţia comparativă.

- În lipsa unui adjectiv sau a unui adverb regent, construcţia comparativă (GPrep format de prepoziţiile comparative *ca* şi *decât* sau propoziţie subordonată introdusă prin adverbele relative *cum, cât*), care se raportează direct la verb, are alte funcţii sintactice.

Un om (la fel de) eficient [*ca un robot*]$_{\text{CComp}}$. vs *Un om* [*ca un robot*]$_{\text{Modif}}$.
E mare [*cât China*]$_{\text{CComp}}$. vs *E* [*cât China*]$_{\text{NP}}$.
Merge (la fel de) încet [*ca melcul*]$_{\text{CComp}}$. vs *Merge* [*ca melcul*]$_{\text{CircMod}}$.
Scrie la fel de prost [*cum vorbeşte*]$_{\text{CComp}}$. vs *Scrie* [*cum vorbeşte*]$_{\text{CircMod}}$.
Doarme atât de mult [*cât poate*]$_{\text{CComp}}$. vs *Doarme* [*cât poate*]$_{\text{CircCant}}$.

- Absenţa mărcilor comparaţiei de egalitate conduce la două interpretări posibile (determinate de ambiguitatea delimitării regentului şi, implicit, a stabilirii funcţiei sintactice a termenului care exprimă reperul comparaţiei). Totuşi, se preferă soluţia (b), cu un CComp:

(a) *o şedinţă* [*lungă*]$_{\text{Modif}}$ [*cât o zi de post*]$_{\text{Modif}}$
vs (b) *o şedinţă* [(la fel de) *lungă* [*cât o zi de post*]$_{\text{CComp}}$]$_{\text{Modif}}$;
(a) *merge* [*încet*]$_{\text{CircMod}}$ [*ca melcul*]$_{\text{CircMod}}$
vs (b) *merge* [(la fel de) *încet* [*ca melcul*]$_{\text{CComp}}$]$_{\text{CircMod}}$.

4. Aspecte normative

- Gruparea *ca şi* se foloseşte corect numai pentru a introduce CComp de egalitate (*la fel de frumoasă* ***ca şi*** *mama ei*) şi nu trebuie folosită pentru a introduce CComp de inegalitate (*mai frumoasă* ***ca şi*** *tine* – corect: *mai frumoasă* ***ca tine***) ori pentru a substitui prepoziţia calităţii *ca*, având sensul „în calitate de" (***ca şi*** *profesor* – corect: *ca profesor*).
- Gruparea *la fel ca şi* (folosită pentru a introduce diverse construcţii comparative) este pleonastică. Prin urmare, este corect *Aş fi procedat* ***la fel ca tine*** sau *Aş fi procedat* ***ca şi tine***, dar nu *Aş fi procedat* ***la fel ca şi*** *tine.*

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL

PREDICATUL

1. Caracteristici generale: predicat sintactic *vs* predicat al enunțării 396
2. Predicat simplu *vs* predicat complex 398
2.1. Structura predicatului simplu 398
2.2. Structura şi tipologia predicatului complex 399
3. Acordul predicatului cu subiectul 401
4. Dificultăți 402
5. Aspecte normative 403
5.1. Abateri de la regulile de acord între subiect şi predicat 403
5.2. Punctuația 405

FUNCȚIILE SINTACTICE DIN GRUPUL VERBAL

În **grupul verbal** există două tipuri de poziții sintactice: complemente și adjuncți.

În interiorul **complementelor**, s-au diferențiat complemente matriciale, determinate de particularități sintactice ale regentului (subiectul, complementul direct, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepozițional, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului) și poziții sintactice apărute prin reorganizare (complementul posesiv, complementul de agent, predicativul suplimentar). Dintre acestea, apar numai în grupul verbal complementul secundar, numele predicativ și complementul predicativ al obiectului. Subiectul și complementul direct sunt comune grupului verbal și celui interjecțional cu centru o interjecție care imită regimul verbal. Pot să apară atât în grupul verbal, cât și în grupurile adjectival și adverbial complementul indirect și cel prepozițional – vezi **Introducere, 6.1., 3.2.2.4.1.**

> ⓘ Toate aceste tipuri de complemente sunt diferite de complementul din grupul nominal, cerut de substantive postverbale, postadjectivale și relaționale (vezi **Funcțiile sintactice din grupul nominal. Complementul**).

Poziția sintactică de **adjunct** poate fi ocupată de diferite tipuri de circumstanțiale (de loc, de timp, de mod, de modalitate, sociativ, instrumental, de relație, de cauză, de scop, condițional, concesiv, consecutiv, opozițional, cumulativ, de excepție).

PREDICATUL

1. Caracteristici generale: predicat sintactic vs predicat al enunțării

> 📖 În raport cu tradiția gramaticală, care recunoștea un singur tip de predicat, se face distincția între un predicat al enunțării și un predicat sintactico-semantic. Numai predicatul enunțării corespunde noțiunii tradiționale de predicat. Pentru simplificare, în această gramatică, folosirea termenului *predicat* fără alte precizări trimite la predicatul enunțării.

1.1. Predicatul enunțării, centru al enunțului, se caracterizează, din punct de vedere pragmatico-enunțiativ, prin trăsătura *predicativității,* responsabilă de stabilirea unei relații între grupul sintactic verbal și un eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal. Ancorarea spațio-temporală se realizează prin prezența informațiilor deictice de mod, timp, persoană și număr. Informațiile deictice sunt exprimate de *morfemele*

predicativității: auxiliare şi sufixe gramaticale ale verbului (pentru mod şi timp), desinențe (pentru persoană şi număr). Sintactic, predicatul enunțării se caracterizează prin acord cu subiectul (atunci când acesta este posibil – vezi **Subiectul, 1.**). O secvență lingvistică constituită în jurul unui predicat al enunțării are *autonomie enunțiativă*. Prototipic, predicatul se realizează prin verb la formă finită. Contextual, în absența morfemelor predicativității, funcționează ca predicate şi cuvinte aparținând altor clase lexico-gramaticale.

Realizări ale predicatului enunțării	**Exemple**
Verbe la diverse moduri (= forme verbale finite)	*Ion **a mâncat / ar mânca** trei prăjituri.* *Vasile, **mănâncă** toate prăjiturile!*
Interjecții cu regim verbal	***Na**-ți un măr! **Hai** la şcoală!*
Verbe la forme non-finite, echivalente funcțional cu imperativul[1]	***De dus** haina la curățat!* ***A nu se scoate** capul pe fereastră!*
Adverbe predicative legate conjuncțional de restul frazei[2]	***Fireşte / Negreşit / Probabil / Bine** că o să învăț.*

[1] Formele verbale non-finite funcționează ca predicate ale enunțării în situații limitate (vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, participiu, gerunziu, 3.**).
[2] Vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.2.**

Predicatul enunțării se diferențiază de celelalte funcții sintactice prin următoarele trăsături:
– se defineşte atât la nivel sintactic, cât şi pragmatic / enunțiativ;
– este o poziție sintactică dominantă, care nu se include în organizarea altor grupuri sintactice;
– constituie întotdeauna nucleul propoziției;
– nu poate avea realizare propozițională;
– nu admite coordonarea în limitele unei propoziții; coordonarea a două predicate presupune existența a două propoziții;
– în mod tipic, nu este suprimabil: **Copiilor bani de cheltuială, *Cine temele noastre?*; fac excepție situațiile în care predicatul se repetă identic în două propoziții coordonate, elipsa acestuia fiind facultativă (*Ion a mâncat sarmale, iar Ioana* [~~*a mâncat*~~] *salată*) sau obligatorie (*Ajunge primul Ion, şi nu* [~~*ajunge*~~] *Gheorghe*).

1.2. Predicatul sintactico-semantic reprezintă centrul oricărui grup sintactic capabil să-şi atragă *complemente*, cărora le impune anumite restricții formale (de caz, de prepoziție) şi le asociază o anumită proprietate (sau relație, în cazul predicatelor cu mai multe argumente).
Predicatul enunțării şi cel sintactico-semantic coincid atunci când sunt realizate prin forme verbale finite sau prin adverbe predicative (vezi *supra*, **1.1.**). Pentru celelalte realizări însă, predicatul sintactico-semantic se caracterizează prin absența trăsăturii de *predicativitate* (a informațiilor deictice), deci şi a autonomiei în comunicare. Exemplul tipic de predicat sintactico-semantic care nu este şi predicat enunțiativ este reprezentat de formele verbale non-finite, care păstrează toate caracteristicile verbului, dar sunt lipsite (cu rare excepții – vezi *supra*, **1.1.**) de autonomie în comunicare.

Realizări ale predicatului sintactico-semantic		Exemple
Forme verbale non-finite		*nevoia de* ***a trimite*** *[bani]*$_{CD}$ *[copiilor]*$_{CI}$ ***apelând*** *[la* prieteni*]*$_{CPrep}$ *metode* ***de spălat*** *[bani]*$_{CD}$
Adjective care primesc complement indirect sau prepoziţional[1]		*carte* ***utilă*** *[elevilor]*$_{CI}$ ***apt*** *[de muncă]*$_{CPrep}$
Adverbe care primesc complement indirect sau prepoziţional[2]		*Ion se comportă* ***aidoma*** *[ţie]*$_{CI}$. *Terminase facultatea* ***înainte*** *[de revoluţie]*$_{CPrep}$.
Substantive relaţionale, postverbale şi postadjectivale, în orice poziţie sintactică		***fratele*** *[meu]*$_{Compl\ al\ numelui}$ ***plecarea*** *[lui Ion]*$_{Compl\ al\ numelui}$ ***gelozia*** *[pe Ion]*$_{Compl\ al\ numelui}$
Substantive care ocupă aşa-numitele „poziţii predicative":	nume predicativ	*Ion este [****vecinul*** *[meu]*$_{Compl\ al\ numelui}$*]*$_{NP}$.
	complement predicativ al obiectului	*alegându-l [****preşedinte****]*$_{CPO}$ *pe Ion*
	predicativ suplimentar	*încăpăţânarea de a te considera [****prietenul*** *[meu]*$_{Compl\ al\ numelui}$*]*$_{PS}$

[1] Vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 5.2.2.**

[2] Vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.1.**

2. Predicat simplu vs predicat complex

În funcţie de structura sa, predicatul enunţării realizat prin verb poate fi *simplu* sau *complex*. Dacă morfemele predicativităţii (auxiliare, sufixe, desinenţe) sunt ataşate direct verbului, se obţine un **predicat simplu** al enunţării (a). **Predicatul complex** (b) este format dintr-un verb principal (suport semantic), care poartă predicaţia semantică şi atribuie roluri tematice, şi un operator verbal aspectual, modal, pasiv, copulativ, căruia i se ataşează mărcile de flexiune (vezi **Introducere, 6.4.**).

(a) *Ion [****spune****]*$_{Predicat\ simplu}$ *o poezie / [****a citit****]*$_{Predicat\ simplu}$ *un capitol / [****ar face****]*$_{Predicat\ simplu}$ *sarmale / [****va pregăti****]*$_{Predicat\ simplu}$ *masa.*

(b) *Ion [****se apucă****$_{operator\ aspectual}$ ***de citit***$_{suport\ semantic}$*]*$_{Predicat\ complex}$.
*Ion [****poate****$_{operator\ modal}$ ***citi***$_{suport\ semantic}$*]*$_{Predicat\ complex}$.
*Romanul [****este****$_{operator\ pasiv}$ ***citit***$_{suport\ semantic}$*]*$_{Predicat\ complex}$ *de toţi.*
*Dorinţa lui Ion [****este****$_{operator\ copulativ}$ ***a citi***$_{suport\ semantic}$*]*$_{Predicat\ complex}$.

2.1. *Structura predicatului simplu*

2.1.1. În afara morfemelor de predicativitate, a căror prezenţă este obligatorie, predicatul simplu poate să mai conţină:

- negaţia verbală: *Ion* ***nu scrie*** *nimic;*
- clitice pronominale non-sintactice (fără funcţie sintactică), în diferite ipostaze:
  – acuzativ „neutru": *Ion* ***a apucat-o*** *la dreapta;*
  – dativ „neutru": ***Să-i dăm*** *înainte;*

– dativ etic: *Unde **mi-ai fost** până acum?;*
– reflexiv obligatoriu / inerent: *Ion **se gândeşte** la Maria, Ion **îşi dă seama** de greşeli;*
– marca pasivă *se*: *Cartea **se citeşte** înainte de culcare;*
– marca impersonală *se*: *În Olanda **se merge** mult pe bicicletă.*

2.1.2. Un tip special de predicat simplu este **predicatul locuţional,** în cazul căruia mărcile de flexiune se ataşează verbului component al locuţiunii, iar locuţiunea în ansamblu funcţionează ca un component verbal unic, impunând restricţii de formă complementelor:

Ion [***îşi bate / bătea / va bate joc***]$_{\text{Predicat}}$ [*de noi*]$_{\text{CPrep}}$.
Ion [*ne*]$_{\text{CI}}$ [***aduce / aducea / va aduce la cunoştinţă***]$_{\text{Predicat}}$ [*ce s-a întâmplat*]$_{\text{CD}}$.

ⓘ Procesul de formare a locuţiunilor este lung şi gradual. Transformarea din îmbinare liberă în locuţiune presupune: pierderea autonomiei lexicale a cuvintelor componente (sensul global al locuţiunii fiind diferit de însumarea sensurilor elementelor componente), perturbarea posibilităţilor combinatorii ale verbului centru, locuţiunea în ansamblu luând complemente şi atribuindu-le roluri tematice (a), perturbări de flexiune şi de comportament sintactic ale componentelor nominale, care devin invariabile şi incapabile de a constitui centru de grup sintactic (b).
(a) [*A dat foc*]$_{\text{Predicat}}$ [*casei*]$_{\text{CI – Pacient}}$ vs [*A dat*]$_{\text{Predicat}}$ [*ceva*]$_{\text{CD – Temă}}$ [*cuiva*]$_{\text{CI – Beneficiar}}$.
(b) [*A luat **parte***]$_{\text{Predicat}}$ *la petrecere, *A luat **părţi** la petrecere, *A luat **o parte bună** la petrecere.*

Numeroase grupări se află la limita dintre locuţiuni şi îmbinări libere, în anumite situaţii componentul nominal din structura locuţiunii verbale putând lua modificatori:
Ion [*are*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ *obiceiul* [*să chiulească*]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{CD}}$.
Ion [*are*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ [*urâtul*]$_{\text{Modif}}$ *obicei* [*să chiulească*]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{CD}}$.
Ion [*are*]$_{\text{Predicat}}$ [[*acest*]$_{\text{Det}}$ *obicei*]$_{\text{CD}}$.
vs *Ion* [*are obicei*]$_{\text{Predicat}}$ [*să chiulească*]$_{\text{CPrep}}$.
? Ion [*are urât obicei*]$_{\text{Predicat}}$ [*să chiulească*]$_{\text{CPrep}}$.

2.2. *Structura şi tipologia predicatului complex*

2.2.1. Predicatul complex conţine, pe lângă suportul semantic, cel puţin un operator verbal de predicativitate (aspectual, modal, pasiv, copulativ), care poartă mărcile de flexiune (variază după mod, timp, persoană şi număr):

[operator$_1$ [operator$_2$ [operator$_3$ [suport semantic]]]]

Este posibilă apariţia mai multor operatori verbali în structura unui singur predicat. Ierarhia operatorilor este următoarea:

[operator modal [operator aspectual [operator copulativ / pasiv]]].

[***Trebuia***$_{\text{operator modal}}$ [***să fii***$_{\text{operator pasiv}}$ ***pedepsit***]$_{\text{S}}$]$_{\text{Predicat al enunţării}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***continua***$_{\text{operator aspectual}}$ [***să fie***$_{\text{operator copulativ}}$ [***exigent***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{CD}}$]$_{\text{CD}}$]$_{\text{Predicat al enunţării}}$.

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, predicatul nominal se include în clasa mai largă a predicatului complex, preferându-se tratarea acestuia alături de alte tipuri de predicate complexe a căror structură internă este analizabilă – vezi *infra*; vezi şi **Introducere, 6.4.**

2.2.2. După **valoarea operatorului**, se disting patru tipuri de predicate complexe.

Tipul de predicat complex	Exemple
Predicate complexe cu operator copulativ	*Ion* [***este medic***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***va deveni medic***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Medicina* [***înseamnă devotament***]$_{\text{Predicat complex}}$.
Predicate complexe cu operator pasiv	*Ion* [***este lăudat***]$_{\text{Predicat complex}}$ *de Maria.* *Ion* [***fusese trimis***]$_{\text{Predicat complex}}$ *la piață de mama lui.*
Predicate complexe cu operator aspectual	*Ion* [***se apucă de cântat***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***începe să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***continuă să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***era să cadă***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***urma să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***dă să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$.
Predicate complexe cu operator modal[1]	*Ion* [***poate să cânte***]$_{\text{Predicat complex}}$. *Ion* [***trebuie să plece***]$_{\text{Predicat complex}}$.

[1] Deși verbele *a putea* și *a trebui* nu funcționează, în toate utilizările lor, cu valoare semantică modală, acestea au același comportament sintactic, funcționând ca operatori în toate aparițiile pe lângă un alt verb care constituie suportul semantic (vezi **Modalizarea, 5.**).

> ⓘ Atunci când suportul semantic este un verb la conjunctiv (un conjunctiv „regizat", impus de regimul sintactic al operatorului), acesta repetă informația de număr și de persoană a operatorului (spre deosebire de situațiile de sub (b)):
> ***Eu pot***$_{\text{pers. 1 sg.}}$ ***să citesc***$_{\text{pers. 1 sg.}}$.
> ***Ion poate***$_{\text{pers. 3 sg.}}$ ***să citească***$_{\text{pers. 3 sg.}}$.

2.2.3. În funcție de clasa morfologică a suportului semantic, se disting trei tipuri de predicate complexe.

Tipul de predicat complex	Exemple
Predicat cu suport verbal	***Ion poate să cânte / poate cânta.*** ***Tu te apuci de cântat.***
Predicat cu suport adjectival, nominal, adverbial	***Ion este prostănac / bucătar.*** ***Ion este asemenea unui copil.***
Predicat cu suport participial, în condițiile unui participiu pasiv	***Ion este înjurat / aclamat de toți.***

2.2.4. La un prim nivel de analiză, se evidențiază predicatul complex (al enunțării). Majoritatea predicatelor complexe au și o structură internă analizabilă, verbul-operator comportându-se ca un predicat sintactic, care impune restricții formale (cazuale, prepoziționale, conjuncționale) suportului semantic al predicatului. Suportul semantic se comportă ca un complement al verbului-suport:

Ion [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***medic***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***a ajuns***$_{\text{operator copulativ}}$ [***ce și-a dorit***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***de cântat***]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.

Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***să cânte***]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***cânta***]$_{\text{CD}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator copulativ}}$ [***să cânte***]$_{\text{CD}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$.

Analiza sintactică se poate detalia mai departe, la rândul său predicatul complex (format din operator şi suportul semantic) având capacitatea de a avea complemente de diverse tipuri:

Ion [***se apucă***$_{\text{operator aspectual}}$ [***de cântat***]$_{\text{CPrep al operatorului aspectual}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ [*colinde*]$_{\text{CD al predicatului}}$.
Ion [***poate***$_{\text{operator modal}}$ [***să trimită***]$_{\text{CD al operatorului modal}}$]$_{\text{Predicat al enunțării}}$ [*scrisori*]$_{\text{CD al predicatului}}$ [***prietenilor***]$_{\text{CI al predicatului}}$.
[*Această problemă*]$_{\text{S al predicatului}}$ [***nu se poate***$_{\text{operator modal}}$ [$_{\text{GVinf}}$ ***rezolva***]$_{\text{S al operatorului}}$]$_{\text{Predicat complex}}$.

Deşi aceste predicate complexe au o structură analizabilă, există şi anumite semne ale coeziunii grupului:
– în cazul unora dintre predicatele complexe cu suport verbal, subiectul operatorului este acelaşi cu al verbului-suport (situaţie cunoscută sub denumirea de **control** al subiectului): *Ion poate* [~~Ion~~] *pleca; Ion poate* [~~Ion~~] *să plece; Ion se apucă* [~~Ion~~] *de spălat rufele; Ion începe* [~~Ion~~] *să spele rufele*; vezi şi **Subiectul, 4.2.2.**;
– cliticele pronominale dependente sintactic de verbul-suport se pot deplasa în faţa operatorului; compară: *Ion **îşi** poate* [~~îşi~~] *permite o vacanţă* şi *Ion poate să **îşi** permită o vacanţă; Ion **îmi** este drag* ~~*mie*~~ şi *drag mie;*
– grupul în ansamblu participă la opoziţii de diateză: (activ) *Ei **pot termina** lucrarea într-o oră* – (pasiv) *Lucrarea **se poate termina** într-o oră de către orice student.*

- Nu au o structură internă analizabilă la nivel sintactic:
– predicatele pasive, formate din operatorul pasiv (la diverse moduri şi timpuri) şi forma de participiu a verbului-suport, care funcţionează adjectival, acordându-se cu subiectul:

*Maria **a fost pedepsită** de părinţi.*
*Cei doi fraţi **vor fi ajutaţi** de întreaga clasă.*

– unele predicate complexe cu operator aspectual, aflate în curs de gramaticalizare, în cazul cărora relaţia sintactică dintre operator şi suportul semantic nu mai este transparentă:

Stă să plouă.
*Ion **dădea să plece.***
*Ion **trage să moară.***
*Ei **erau / trebuiau** să plece.*

3. Acordul predicatului cu subiectul

Una dintre trăsăturile definitorii ale predicatului enunţiativ este acordul său cu subiectul (vezi *supra*, **1.1.**; vezi **Subiectul, 1.**). În funcţie de tipul de predicat (simplu *vs* complex), există mai multe tipuri de acord cu subiectul.

- Verbul-predicat simplu, purtător al informaţiilor deictice (al morfemelor predicativităţii), se acordă cu subiectul realizat prin pronume personale în număr şi în persoană (a). Dacă subiectul are o altă realizare, verbul se foloseşte la persoana a 3-a, singular sau plural (b), iar dacă e realizat propoziţional, verbul apare la persoana a 3-a singular (c):

(a) *Eu citesc; Tu citeşti; El citeşte; Noi citim; Voi citiţi; Ei citesc.*
Eu aş citi; Tu ai citi etc.; *Eu am citit; Tu ai citit* etc.
(b) *Ion aleargă; Oamenii citesc.*
(c) *Cine citeşte ştie multe.*

- Aceeaşi regulă de acord priveşte şi operatorii verbali:

***Eu pot** citi, **Ei se pun** pe citit, **Noi suntem** buni, **Voi sunteţi** lăudaţi de toată lumea.*

- Numele predicativ realizat adjectival din structura predicatului complex cu operator copulativ şi participiul din structura predicatului complex cu operator pasiv se acordă în gen şi număr cu subiectul:

El este frumos; Ea este frumoasă; Ei sunt frumoşi; Ele sunt frumoase.
El este lăudat; Ea este lăudată; Ei sunt lăudaţi; Ele sunt lăudate.

Regulile de acord al predicatului cu subiectul sunt complicate, în uz existând numeroase abateri (vezi *infra*, **5.1.**).

4. Dificultăţi

- Spre deosebire de negaţia verbală (a), negaţia de constituent (b) nu face parte din structura predicatului simplu:

(a) [***Nu** vine*]$_{\text{Predicat}}$ *Ion.*
(b) *Nu Ion* [*vine*]$_{\text{Predicat}}$.
Ion [*vine*]$_{\text{Predicat}}$ *nu astăzi, ci mâine.*

- Cliticele pronominale pot crea anumite ambiguităţi. Numai în ipostaza non-sintactică aceste clitice se includ în structura predicatului simplu. Compară:

[***A luat-o la sănătoasa***]$_{\text{Predicat}}$.
[***A luat***]$_{\text{Predicat}}$-[*o*]$_{\text{CD}}$ *de pe masă.*
[***Se vaită***]$_{\text{Predicat}}$ *toată ziua.*
[*Se*]$_{\text{CD}}$ [***îmbracă***]$_{\text{Predicat}}$ *repede.*

- Adverbele modalizatoare sunt predicate adverbiale (ale enunţării) numai atunci când sunt legate conjuncţional de restul frazei (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.2.**). Compară:

[***Probabil***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ [$_{\text{PConj}}$ *că vine*]$_{\text{S}}$.
[***Probabil***]$_{\text{CircModalitate}}$, *vine / Vine,* [***probabil***]$_{\text{CircModalitate}}$.

Sunt considerate predicate adverbiale atât adverbele care nu apar niciodată în vecinătatea verbului *a fi* (a), cât şi cele care acceptă prezenţa copulativului *a fi* (b).

(a) [***Fireşte***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ *că vom reuşi / *E* ***fireşte*** *că vom reuşi.*
(b) [***Posibil***]$_{\text{Predicat adverbial}}$ *să vină / [E [**posibil**]*$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat complex cu operator copulativ}}$ *să vină.*

- Predicate complexe de tipul *este mâncat, este băut* sunt ambigue în afara contextului. Acestea pot fi interpretate fie ca predicate complexe cu operator copulativ, având o structură internă analizabilă (a), fie ca predicate complexe cu operator pasiv, având o structură internă neanalizabilă (b):

(a) *Căţelul* [***este***$_{\text{operator copulativ}}$ [***mâncat***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunţării}}$, *nu are nevoie de nimic.*
Ion [***e***$_{\text{operator copulativ}}$ [***băut***]$_{\text{NP}}$]$_{\text{Predicat al enunţării}}$, *nu te poţi înţelege cu el.*
(b) *Tortul* [***este***$_{\text{operator pasiv}}$ ***mâncat***]$_{\text{Predicat al enunţării}}$ *cu plăcere de toţi copiii.*
Sucul [***e***$_{\text{operator pasiv}}$ ***băut***]$_{\text{Predicat al enunţării}}$ *pe nerăsuflate.*

- În absenţa unui suport semantic, anumiţi operatori verbali pot funcţiona şi ca verbe pline, formând predicate simple ale enunţării. Compară următoarele exemple:

Ion [*începe*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ *pregătirea*]$_{\text{CD}}$.
vs *Ion* [*începe*$_{\text{operator aspectual}}$ [*să se pregătească*]$_{\text{suport semantic – CD}}$]$_{\text{Predicat}}$.

Ion [*termină*]$_{\text{Predicat}}$ [$_{\text{GN}}$ *prăjitura*]$_{\text{CD}}$.
vs *Ion* [*termină*$_{\text{operator aspectual}}$ [*de mâncat*]$_{\text{suport semantic – CPrep}}$]$_{\text{Predicat}}$ [*prăjitura*]$_{\text{CD}}$.

5. Aspecte normative

5.1. *Abateri de la regulile de acord între subiect şi predicat*

- **Acordul prin atracţie** se face în condiţiile intercalării între subiect şi predicat a unor subordonaţi la plural:

Fiecare *dintre ei* ***au reuşit*** – corect: ***Fiecare*** *dintre ei* ***a reuşit.***
Cine *din grupul lor* ***îi pot*** *ajuta?* – corect: ***Cine*** *din grupul lor* ***îi poate*** *ajuta?*
Retrocedarea *terenurilor* ***vor începe*** *în curând* – corect: ***Retrocedarea*** *terenurilor* ***va începe*** *în curând.*
Gala *Premiilor Oscar* ***au loc*** *în fiecare an* – corect: ***Gala*** *Premiilor Oscar* ***are loc*** *în fiecare an.*
Numărul *maşinilor cumpărate din străinătate* ***sunt*** *în creştere* – corect: ***Numărul*** *maşinilor cumpărate din străinătate* ***este*** *în creştere.*

- **Acordul după înţeles** apare atunci când, deşi subiectul este exprimat printr-un substantiv cu formă de singular, sensul acestuia este colectiv, antrenând un acord greşit al predicatului la plural:

Toată lumea *care vine aici* ***sunt vindecaţi*** *ca prin minune* – corect: ***Toată lumea*** *care vine aici* ***este vindecată*** *ca prin minune.*

__Echipa__ de fotbal a României __au avut__ un meci în deplasare – corect: ***Echipa** de fotbal a României **a avut** un meci în deplasare.*

Substantivele colective de tipul *majoritate, grup, mulţime, grămadă, serie* etc. care ocupă poziţia de subiect impun predicatului fie acord gramatical (a), fie acord după înţeles (b), atunci când substantivul are subordonaţi la plural. În uzul actual, se extinde tot mai mult acordul la plural şi în situaţiile în care substantivele nu au subordonaţi la plural (c):

(a) ***Majoritatea** oamenilor a aplaudat, **Majoritatea** a aplaudat.*
***Un grup** de oameni a aplaudat, **Un grup** a aplaudat.*
(b) ***Majoritatea** oamenilor au aplaudat.*
***Un grup** de oameni au aplaudat.*
(c) ***Majoritatea** au aplaudat, **Un grup** au aplaudat.*

- **Subiectul multiplu** ai cărui termeni sunt coordonaţi copulativ impune verbului forma de plural (a). Dacă termenii subiectului multiplu sunt coordonaţi disjunctiv, acordul se face, de regulă, la singular (b), dar este posibil şi acordul la plural, dacă sensul dorit este cel de non-excludere (c). În cazul coordonării copulative prin *nici*, se acceptă atât acordul la singular, cât şi cel la plural (d).

(a) ***Ion şi Maria** au plecat mai devreme.*
(b) ***Ion sau Maria** a greşit.*
(c) ***Ion sau Maria** pot înţelege situaţia, dar Gheorghe, nu.*
(d) ***Nici el, nici ea** n-a venit / n-au venit*, dar: ***Nici ea, nici ei** n-au venit.*

În cazul acordului numelui predicativ şi al participiului din structura diatezei pasive regulile de acord depind de semantica substantivelor. La numele de fiinţe, are prioritate masculinul (a). În cazul numelor de lucruri, se preferă adesea acordul la feminin, atunci când unul dintre termeni este la feminin (b). În alte situaţii, acordul în gen se face cu termenul cel mai apropiat (c).

(a) ***Ion şi Maria** sunt lăudaţi de toţi profesorii.*
(b) ***Rochia şi paltonul** sunt curate.*
(c) ***Pereţii şi perdelele** sunt curate; **Perdelele şi pereţii** sunt curaţi.*

- **Acordul cu falsul subiect multiplu** apare în situaţiile în care, în mod greşit, un alt component al propoziţiei este interpretat ca parte a subiectului multiplu:

*La petrecere **au venit fiul** gazdei, însoţit de prietena lui* – corect: *La petrecere **a venit fiul** gazdei, însoţit de prietena lui.*
***Ion** împreună cu Maria **şi-au făcut** o casă* – corect: ***Ion** împreună cu Maria **şi-a făcut** o casă.*

ⓘ Vezi şi **Subiectul, 8.1.**

5.2. *Punctuația*

- Elipsa predicatului (a) sau numai a operatorului (b) se marchează prin virgulă sau prin linie de pauză:

(a) *Ion a mâncat sarmale, iar Maria*[,] *salată; Ion a mâncat sarmale, iar Maria* [–] *salată.*
(b) *Vorba lungă*[,] *sărăcia omului; Vorba lungă* [–] *sărăcia omului.*

- Nu se pune virgulă între subiect (inclusiv cel realizat ca propoziție) și predicat, cu excepția situației în care se produce o modificare de topică, subiectul realizat propozițional fiind antepus predicatului:

Să învețe[,] *nu prea e posibil.*
Că ai greșit[,] *e foarte clar.*

COMPLEMENTE MATRICIALE

SUBIECTUL (S)

1. Caracteristici generale 407
2. Regenţii subiectului 409
3. Clasa de substituţie 410
3.1. Sinteza realizărilor 410
3.2. Detalii privind componenţii clasei de substituţie 412
3.2.1. Realizări substantivale ale centrului de grup 412
3.2.2. Realizări pronominale ale centrului 413
3.2.3. Realizarea centrului prin numeralul-substitut 413
3.2.4. Propoziţia conjuncţională 413
3.2.5. Propoziţia relativă 414
3.2.6. Forme verbale non-finite 415
4. Tipuri de subiect 416
4.1. Subiectul exprimat 417
4.2. Subiectul neexprimat 418
5. Topica subiectului 419
5.1. Restricţii pentru postpoziţie 419
5.2. Restricţii pentru antepoziţie 420
5.3. Poziţie de tematizare şi focalizare; construcţii cu rematizare 420
6. Fenomene sintactice semnificative la care participă subiectul 421
6.1. Pasivizare şi impersonalizare 421
6.2. Reflexivizare şi reciprocizare 422
6.3. Avansarea subiectului din subordonată şi amalgamarea regentei cu subordonata 422
7. Dificultăţi 423
8. Aspecte normative 424
8.1. Acordul predicatului cu subiectul 424
8.2. Construcţii anacolutice care privesc poziţia subiectului 424

SUBIECTUL (S)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia sintactică **subiect** este definită în raport cu verbul şi, prin analogie, în raport cu unele interjecţii cu regim verbal, apărând, ca şi CD, numai în GV şi în GInterj (***Copilul** se joacă, **Sportivul** aleargă, **El** citeşte o carte, **Copilul** ţuşti! în apă*).

(b) Apariţia unui component în poziţia S este strict condiţionată de capacitatea verbului de a accepta această poziţie; există în limba română şi verbe „inapte" sintactic de a se construi cu un subiect, care formează grupuri verbale cu autonomie enunţiativă în absenţa poziţiei S.

ⓘ Intră în această categorie:
(a) verbe zerovalente din clasa celor, semantic, meteorologice: *Plouă, Ninge, Tună, Fulgeră, Geruieşte, Burniţează, Se înserează, Se întunecă*;
(b) verbe din clasa semantică a celor psihologice care, deşi admit combinarea cu unul / două nominale, pe niciunul nu-l aşază în poziţia subiectului: *Îmi merge bine / rău, Îmi pasă de ceva / de cineva, Îmi arde de plimbare, I s-a năzărit de plecare, I s-a urât de şcoală, I-a căşunat pe ceva / pe cineva*;
(c) verbe intranzitive în construcţii impersonale, precum *Se aleargă / Se dansează / Se înoată / Se merge / Se râde / Se vorbeşte mult*, care, în urma reorganizării impersonale (vezi **Introducere, 4.1.2.**; **Categoria diatezei, 3.**; *infra*, **6.1.2.**), îşi pierd capacitatea de a-şi ataşa poziţia subiectului;
(d) verbe tranzitive de senzaţie fizică cu Experimentator, care admit în variaţie liberă şi o construcţie fără subiect: *Mă doare în gât / Mă doare gâtul, Mă arde la stomac / Mă arde stomacul, Mă mănâncă în palmă / Mă mănâncă palma.*

(c) Subiectul ocupă, în raport cu verbul, o poziţie de complement matricial (este cerut de grila sintactică a unor verbe, dar neacceptat de altele), fiind însă, în raport cu celelalte complemente matriciale, un complement „privilegiat": este singurul complement legat de verb prin restricţii bilaterale, căci, la rândul lui, impune verbului-predicat acordul în număr şi în persoană.

ⓘ Funcţia de subiect se păstrează şi în condiţiile în care centrul verbal îşi pierde posibilităţile flexionare de acord, trecând la una dintre formele verbale non-finite (*Înainte de a intra **profesorul / eu / tu** pe uşă, se decisese rezultatul examenului*); prin urmare, acordul, important în realizarea subiectului, are limite de manifestare, absenţa lui „nepericlitând" apariţia funcţiei de subiect.

(d) Subiectul primeşte cazul nominativ, marcat, prin forme specifice (în raport cu acuzativul), numai în flexiunea pronumelui personal de pers. 1 sg. şi a 2-a sg. (***Tu** citeşti, iar **eu** mă uit la televizor*); celelalte realizări (substantivale, pronominale, propoziţionale) nu se marchează prin forme specifice.

(e) Subiectul de persoanele 1 sg. şi a 2-a sg. şi pl. este curent neexprimat, acesta fiind recuperat integral din flexiunea verbală, iar cel care se raportează la un verb de pers. a 3-a sg. şi pl. apare şi el frecvent neexprimat, în cazul recuperării lui contextuale; româna aparţine limbilor de tip ***pro-drop***, adică limbă care permite „căderea" / neexprimarea subiectului (vezi *infra*, **4.2.**).

(f) Dacă verbul este agentiv (acceptă Agentul în grila lui de roluri), rolul caracteristic pentru poziţia subiectului este Agentul, fiind singura poziţie sintactică în care se atribuie acest rol (***Copilul** aleargă / dansează / înoată / citeşte o carte / rupe o floare / trimite părinţilor o scrisoare*). Toate celelalte roluri pot să apară şi în alte poziţii sintactice.

ⓘ Complementul de agent, care exprimă, de asemenea, un Agent (vezi **Complementul de agent**), este rezultat din reorganizarea pasivă, neconstituind o poziţie matricială şi deci neprimind rol tematic de la verb. Agentul din GN, cu funcţia de complement al numelui (*lătratul **câinelui**, tusea **copilului***), este conservat de la radicalul verbal.

ⓘ Există şi subiecte care exprimă alte roluri tematice decât cel prototipic:
– Pacientul sau Tema (în cazul verbelor ergative: ***Temperaturile** cresc, **Fântânile** seacă, **Profitul** se dublează, **Bolnavul** a decedat, **Mingea** cade de pe masă, **El** stă pe scaun, **El** se mută la ţară*);
– Experimentatorul (în cazul verbelor psihologice şi de percepţie: ***Copilul** urăşte nedreptatea, **Părinţii** se miră de rezultate, **Copilul** nu vede fără ochelari, **El** simte pericolul*);
– Ţinta (***Medicul** a primit scrisori de mulţumire, **Ei** au receptat SOS-ul*);
– Locativul (***Străzile** mişună de oameni, Mă doare **spatele***);
– Instrumentul (***Microfonul** amplifică vocea, **Tractorul** ară mai bine decât plugul*);
– Posesorul (***Vecinii** au două case, **El** deţine o mare parte din casă*);
– Beneficiarul (***Studenţii** beneficiază de burse, **Ei** obţin profituri*).

📖 În tradiţia noastră gramaticală, subiectul era interpretat ca „parte principală de propoziţie", apărând pe acelaşi plan cu predicatul, dar, chiar şi în limitele acestei concepţii, exista o anume inconsecvenţă de interpretare, propoziţia subiectivă fiind calificată ca propoziţie subordonată. În această carte, ca şi în GALR, se acordă subiectului calitatea de poziţie „dependentă" de verb şi este inclus în clasa ***complementelor.*** Totuşi, sub unele aspecte (vezi *supra*, (c)), subiectul se diferenţiază de celelalte complemente, fiind un complement „special".
Calitatea de ***complement*** se susţine nu numai prin „relaţia" lui cu verbul (vezi *supra*, (a)-(b)), ci şi prin numeroase alte trăsături comune complementelor, şi anume:
- modul de a primi restricţia cazuală (de la verb, indiferent că acesta apare la o formă finită sau non-finită);
- inventarul clasei de substituţie: se realizează, ca şi CD şi, în mare parte, ca şi CSec sau ca CPrep, prin propoziţie conjuncţională, cu acelaşi inventar de complementizatori şi aceleaşi restricţii de selecţie (vezi *infra*, **3.2.4.**), prin propoziţie relativă, cu aceeaşi tipologie şi reguli de utilizare (vezi *infra*, **3.2.5.**), prin forme verbale non-finite, cu aceleaşi reguli de construcţie (vezi *infra*, **3.2.6.**).

2. Regenţii subiectului

Tipul de regent			Exemple
Verb sau locuţiune verbală apte de a primi subiect	Formă finită		[$_{GN}$ ***Copilul***]$_{S}$ *aleargă / sare coarda.* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{S}$ *îşi bate joc de durerea altuia / îşi aduce aminte de prieteni.*
	Formă non-finită	infinitiv, cu *a* sau fără *a*[1]	*dorinţa de* [$_{GVinf}$ *a reuşi* [$_{GN}$ ***prietenul nostru***]$_{S}$] *Se întâmplă* [$_{GVinf}$ *a reuşi* [$_{PRel}$ ***cine nu trebuie***]$_{S}$]. *înainte de* [$_{GVinf}$ *a părăsi* [$_{GN}$ ***Ion***]$_{S}$ *Franţa*] *N-are* [$_{GVinf}$ [$_{GNpron}$ ***cine***]$_{S}$ *pleca*].
		gerunziu	*Aud* [$_{GVger}$ *susurând* [$_{GN}$ ***izvorul***]$_{S}$]. *Simt* [$_{GVger}$ *venind* [$_{GN}$ ***o adiere de vânt***]$_{S}$].
		supin[2]	*E greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat de întreaga populaţie* [$_{GN}$ ***asemenea sacrificii***]$_{S}$].
		participiu[3]	*Odată* [$_{GVpart}$ *plecat* [$_{GN}$ ***profesorul***]$_{S}$], *a început gălăgia.*
Interjecţie[4]			*Şi* [$_{GN}$ ***bunica***]$_{S}$ *pleosc o palmă!* *Ioane, hai şi* [$_{GNpron}$ ***tu***]$_{S}$ *la ştrand!* *Zău* [$_{PConj}$ ***că vom lua examenul***]$_{S}$.
Adverb şi locuţiune adverbială[5]			*Poate / Probabil / Pesemne / Cert / Negreşit / De bună seamă* [$_{PConj}$ ***că vom lua examenul***]$_{S}$.

[1] Infinitivul fără *a* ca regent al unui GN-subiect apare fie în construcţii relativ-infinitivale (*N-are cine pleca*), fie după modalul *a putea* construit impersonal (*Se poate ~~a se~~ citi* [$_{GN}$ *această carte*]$_{S\ al\ inf.}$), situaţie în care cele două grupuri (al modalului şi al infinitivului) se amalgamează, formând un predicat complex, iar *această carte* trece ca subiect al întregului predicat (vezi acordul: ***Aceste cărţi*** *se pot citi*).

[2] Supinul apare neechivoc ca regent al unui subiect numai în construcţii cu citire pasivă, în care este lexicalizat şi complementul de agent (pentru alte situaţii, vezi *infra*, **7.3.**).

[3] Participiul apare rar, numai în construcţii participiale absolute.

[4] Interjecţia apare în câteva construcţii, şi anume:

- interjecţii onomatopeice, care preiau tiparul sintactic al verbului pe care îl sugerează: ***Căţelul*** *tuşti pe uşă!*, ***Şi vecina*** *tranc poarta!*
- interjecţii cu semnificaţie imperativă, care, numai în construcţii cu vocativul exprimat, pot avea şi un subiect, ca reluare emfatică a vocativului: *Ioane, hai* ***şi tu*** *la ştrand!*, *Lăbuş, marş* ***şi tu*** *în cameră!*
- în construcţii în care interjecţia funcţionează ca modalizator de certitudine: *Zău* [$_{PConj}$ *că vom lua examenul*]$_{S}$.

[5] Se cuprind aici adverbele şi locuţiunile adverbiale cu rol modalizator, în ipostaza construcţiei lor conjuncţionale, modalizatorii adverbiali acceptând în poziţia subiectului numai propoziţii subiective, nu şi grupuri nominale-subiect:

- modalizatori epistemici: *Poate / Probabil / Pesemne / Negreşit / De bună seamă* [$_{PConj}$ *că vom lua examenul*]$_{S}$;
- modalizatori deontici: *Musai / Obligatoriu* [$_{PConj}$ *să luaţi examenul*]$_{S}$.

3. Clasa de substituție

În foarte multe privințe, clasa de substituție a subiectului este asemănătoare cu cea a complementului direct (vezi **Complementul direct, 4.**) sau a complementului secundar (vezi **Complementul secundar, 4.**).

3.1. *Sinteza realizărilor*

Tipuri de realizări	Centrul de grup / Elementul de relație	Exemple
Grup nominal cu un centru substantiv în nominativ, realizat ca:	substantiv comun, determinat (cu articol sau cu alt determinant)	[$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}$]$_{S}$ / [$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}$ [***cel***]$_{Det\ emfatic}$ [***nou***]$_{Modif}$]$_{S}$ / [$_{GN}$ [***Acest***]$_{Det}$ ***elev***$_{Centru}$ [***supradotat***]$_{Modif}$]$_{S}$ *a câștigat concursul.*
	propriu	[$_{GN}$ ***Franța***]$_{S}$ *este o țară nereligioasă.*
	nedeterminat	*Se angajează* [$_{GN}$ ***laborantă***[3] ***/ profesor de română***]$_{S}$.
	dublu exprimat[1]	[$_{GN}$ ***Ion***]$_{S}$ *a mers și* [***el***]$_{S\ dublat\ emfatic}$ *în excursie.*
	inclus în grupuri coordonate[2]	[[$_{GN}$ ***Ion***] ***și*** [$_{GN}$ ***Maria***]]$_{S}$ *au mers în excursie.*
Grup nominal cu centru pronume în nominativ, de diverse tipuri:	pronume personal și de politețe	[$_{GNpron}$ ***Tu / Dumneata***]$_{S}$ *ai ajuns primul.*
	pronumele semiindependent *al*	[$_{GNpron}$ ***Ai*** [***noștri***]$_{Pos}$]$_{S}$ *au câștigat.*
	pronume demonstrativ – „plin" – semiindependentul *cel*	[$_{GNpron}$ ***Aceiași / Ceilalți / Cei*** [***din ultimul rând***]$_{Modif}$]$_{S}$ *au ajuns primii.*
	pronume nehotărât	*Numai* [$_{GNpron}$ ***câțiva / unii / puțini***]$_{S}$ *mai sunt optimiști.*
	pronume negativ	*Nu se întâmplă* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{S}$.
	pronume interogativ	[$_{GNpron}$ ***Ce***]$_{S}$ *rezultă din anchetă?*
	pronume relativ și nehotărât cu valoare relativă	*Ei urmăresc* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***ce / ceea ce / orice***]$_{S}$ *se lansează pe piață*]$_{CD}$.
Grup nominal cu centru numeral în nominativ	numeral cardinal	*S-au cumpărat mere. S-au mâncat deja* [$_{GNnum}$ ***două***]$_{S}$.
	numeral ordinal	[$_{GNnum}$ ***Al doilea*** [***din dreapta***]$_{Modif}$]$_{S}$ *este foarte frumos.*

Propoziție conjuncțională	Conectori-tip și alți conectori	*că*		*Se consideră* [$_{PConj}$ ***că nu s-a procedat corect***]$_S$. *Reiese* [$_{PConj}$ ***că nu s-a lucrat corect***]$_S$.
		să		*Se întâmplă* [$_{PConj}$ ***să ajungem mai devreme***]$_S$. *Se cuvine* [$_{PConj}$ ***să fim respectuoși***]$_S$.
		dacă		*Nu se știe* [$_{PConj}$ ***dacă numai el e vinovat***]$_S$. *Se verifică* [$_{PConj}$ ***dacă au mințit și alții***]$_S$.
		Variante și alți conectori	*ca ... să*	*Se impune* [$_{PConj}$ ***ca*** [***o asemenea neglijență***] ***să nu se mai repete*** ~~***o asemenea neglijență***~~]$_S$.
			nelit. *ca să*	*Îmi vine* [$_{PConj}$ ***ca să plec cât mai repede***]$_S$.
			pop. *de*	*Se întâmpla uneori* [$_{PConj}$ ***de întârzia și el***]$_S$.
			cum că	*Se zice* [$_{PConj}$ ***cum că ar exista la noi culturi de canabis***]$_S$.
			cum de	*Se încearcă să se afle* [$_{PConj}$ ***cum de s-au tolerat lucrurile astea atâta vreme***]$_S$.
Propoziție relativă	relativă interogativă (cu regent impersonal – verb *dicendi*)			*Nu ni s-a spus* [$_{PRel}$ ***cine a plecat / ce s-a întâmplat / ce student a reușit / cum s-a întâmplat***]$_S$.
	relativă neinterogativă rareori, inclusă într-un GPrep[4]			*Se mănâncă* [$_{PRel}$ ***orice / ce / ceea ce ți se oferă***]$_S$. *Se cumpără numai* [$_{PRel}$ ***ce-ți trebuie***]$_S$. [$_{GPrep}$ ***Pe*** [$_{PRel}$ ***cine nu lași să moară***]]$_S$ *nu te lasă să trăiești.*
	relativă infinitivală (cu regenții impersonali *a fi, a avea*)			*Nu-i* [$_{GVinf}$ ***ce mânca***]$_S$. *N-are* [$_{GVinf}$ ***ce se întâmpla***]$_S$.
Grup verbal cu centru formă non-finită	infinitiv			*Se încearcă* [$_{GVinf}$ ***a se ascunde adevărul***]$_S$. [*Se poate* [$_{GVinf}$ ~~***a se***~~ ***alerga***]$_S$]$_{Predicat\ complex}$.
	gerunziu			*Se simte* [$_{GVger}$ ***venind o adiere de vânt***]$_S$.
	supin (cu valoare pasivă)			*Este greu / ușor / important / imposibil* [$_{GVsupin}$ ***de pregătit acest examen***]$_S$. *Este / Rămâne* [$_{GVsupin}$ ***de văzut ce se va întâmpla***]$_S$.
	participiu pasiv			*Trebuie / Merită / Se cuvine* [$_{GVpart}$ ***spus numai adevărul***]$_S$.

[1] Pentru *dubla exprimare*, vezi *infra*, **4.1.3.**
[2] Pentru *subiecte coordonate*, vezi *infra*, **4.1.2.**

[3] Exemplul *Se angajează laborantă* este ambiguu, fiind posibile două citiri, dintre care numai una corespunde schemei sintactice *Se angajează* [$_{GN}$ ***laborantă***]$_S$; cealaltă este o construcție personală, corespunzând schemei: [Ø]$_{S\ subînțeles}$ *se angajează* [$_{GN}$ ***laborantă***]$_{PS}$.

[4] Prezența prepoziției se explică prin funcția de complement direct pe care pronumele relativ o primește în structura propoziției relative; propoziția relativă, în ansamblu, se inserează, față de regentă, în poziția subiectului.

3.2. *Detalii privind componenții clasei de substituție*

3.2.1. *Realizări substantivale ale centrului de grup*

Grupul nominal legat direct de verbul regent prezintă aceleași reguli de articulare / non-articulare care caracterizează și complementul direct (vezi **Complementul direct, 4.2.1.; 4.2.1.2.**):

(a) *Vine* [$_{GN}$ ***profesorul***$_{Centru+Det}$]$_S$ / [$_{GN}$ [*un*]$_{Det}$ ***profesor***]$_S$.
(b) *Vin* [$_{GN}$ ***profesori noi***]$_S$, *Trec* [$_{GN}$ ***avioane***]$_S$.
(c) *Vine* [$_{GN}$ [***celălalt***]$_{Det}$ ***profesor***]$_S$ / [$_{GN}$ [***alt***]$_{Det}$ ***profesor***]$_S$ / [$_{GN}$ [***al doilea***]$_{Det}$ ***profesor***]$_S$.
(d) *Se cumpără* [$_{GN}$ ***brânză***]$_S$ / [$_{GN}$ ***carne***]$_S$.
(e) *Se așteaptă din partea lor* [[$_{GN}$ ***milă***] *și* [$_{GN}$ ***înțelegere***]]$_S$.
(f) *Se caută* [$_{GN}$ ***profesor suplinitor***]$_S$ / [$_{GN}$ ***specialist în plasmă***]$_S$.

Construcțiile cu **nearticulare** sunt rare și, oricum, mai frecvente la plural (b) decât la singular (vezi **Determinantul, 2.**). La singular, nearticularea apare curent atunci când sunt prezenți alți determinanți, care asigură determinarea grupului (c); în absența altor determinanți (deci în cazul unui GN cu interpretarea „nedeterminat"), nearticularea este rară și depinde de tipul de substantiv – substantiv masiv (d) sau abstract (e)) și de tipul de citire: citirea ca *proprietate* (f).

Nearticularea apare și în construcții fixe, de tip proverb (g), unde citirea este generică, sau în alte construcții fixe și parțial fixe, care exprimă fenomene atmosferice și momente temporale (h)-(i), stări fizice sau psihice (j):

(g) ***Cui*** *pe cui se scoate*, ***Ban*** *la ban trage*.
(h) *Cade* ***grindină***, *Vine* ***furtună***, *Bate* ***vânt de primăvară***.
(i) *Este / Se face* ***frig / cald / întuneric / zăpușeală / seară / iarnă / dimineață / vară***.
(j) *Îmi este / Mi se face* ***frig / foame / somn / teamă / dor / lene / poftă / rușine / silă / lehamite*** etc.

ⓘ Construcțiile (i)-(j) pun probleme de interpretare, explicabile prin câteva trăsături speciale ale grupului nominal:
- postpunerea obligatorie;
- imposibilitatea determinării (**(Îmi) este acest frig / acest somn / acest dor, *Îmi este această foame*); singurul determinant acceptat este articolul indefinit, asociat obligatoriu cu un modificator (*Îmi este* ***o foame de lup / un dor de moarte***);
- posibilitatea gradării substantivului-centru (*(Îmi) este* ***foarte frig / cam somn / teribil de foame / tare dor***);
- apariția în structură și a unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect (*Mi-e* ***rău / bine / greu / urât, Cum*** *îți mai este?, Îmi este* ***așa și așa***);

- prezenţa opoziţiei *static / dinamic* (*Mi-e frică / ruşine / silă. – Mi* ***se face*** *frică / ruşine*, ***E*** *întuneric –* ***Se face*** *întuneric*), regăsibilă şi în structurile cu NP (vezi paralelismul cu: ***Sunt*** *fricos / ruşinos –* ***Devin / Mă fac*** *fricos / ruşinos*).

Unele dintre aceste trăsături conduc la interpretarea grupului nominal postverbal mai degrabă ca NP (citire predicativă) decât ca S; în această interpretare, construcţia se include în clasa celor fără subiect.

ⓘ În cazul subiectului, spre deosebire de CD, lipseşte realizarea prepoziţională. Fac excepţie câteva construcţii neprototipice cu „subiect partitiv”, regăsibile, de altfel, şi la CD (vezi **Complementul direct, 4.2.2.3.**):
Au câştigat şi [$_{GN}$ Ø ***de-ai noştri***]$_S$, *Au lipsit şi* [$_{GN}$ Ø ***de-alde Moromete***]$_S$, *Au murit şi* [$_{GN}$ Ø ***dintre ei***]$_S$, *S-a furat* [$_{GN}$ Ø ***din mâncarea copiilor***]$_S$.
Construcţiile se interpretează ca structuri eliptice, cu un centru de grup nominal vid (*Ø* – fără realizare fonetică). Aceeaşi interpretare este valabilă şi pentru construcţiile cu ***de*** „calitativ” (*În societate, sunt şi* [$_{GN}$ *Ø* ***de aceia*** [*care cred că numai ei au dreptate*]$_{Modif}$]$_S$).

3.2.2. *Realizări pronominale ale centrului*

În poziţia S pot să apară toate pronumele, pline (a) sau semiindependente (b), anaforice, deictice sau cu interpretare variabilă, cu forme specifice de N (c) sau cu forme omonime de N-A:

(a) ***El / Dumnealui / Acela de lângă cuier / Acelaşi / Fiecare dintre ei / Oricare*** *a câştigat*, ***Cine*** *a câştigat?*, ***Ce*** *s-a întâmplat?*, ***Niciunul*** *n-a câştigat*, *Pe elevul* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***care***]$_S$ *a intrat*] *îl ştiu de mult.*

(b) [$_{GNpron}$ ***Cei*** [*din Cluj*]$_{Modif}$]$_S$ / [$_{GNpron}$ ***Ai*** [*mei*]$_{Pos}$]$_S$ / [$_{GNpron}$ ***Ai*** [*lui Ion*]$_{Pos}$]$_S$ *au câştigat.*

(c) ***Eu*** *am câştigat azi, iar* ***tu***, *ieri.*

3.2.3. *Realizarea centrului prin numeral-substitut*

În poziţia S apar şi numeralele-substitute, cardinale şi ordinale, fie ca simple centre de grup monomembru (a), fie în construcţii complexe, cu subordonaţi (b) sau cu determinanţi definiţi (c):

(a) [$_{GNnum}$ ***Cinci***]$_S$ *nu corespundeau criteriilor*, [$_{GNnum}$ ***Al cincilea***]$_S$ *nu corespundea nici el.*

(b) [$_{GNnum}$ ***Cinci dintre ei***]$_S$ *nu corespundeau criteriilor*, [$_{GNnum}$ ***Al cincilea din dreapta***]$_S$ *nu corespundea nici el.*

(c) [$_{GNnum}$ [*Cei*]$_{Det}$ *cinci*$_{Centru}$]$_S$ *corespundeau criteriilor*, [$_{GNnum}$ [*Cel*]$_{Det}$ [*de*] *al cincilea*$_{Centru}$]$_S$ *nu corespundea*; vezi şi **Numeralul cardinal, 4.2.; Numerarul ordinal, 4.2.**

3.2.4. *Propoziţia conjuncţională*

3.2.4.1. Propoziţia subiectivă conjuncţională admite, ca şi propoziţia corespunzătoare completivă directă (vezi **Complementul direct, 4.2.5.**), acelaşi inventar de conectori conjuncţionali / de complementizatori, utilizaţi exact în aceleaşi condiţii sintactice şi/sau stilistico-pragmatice.

- În unele construcţii, selecţia unui anume complementizator se face de către regentul impersonal (unii regenţi verbali selectează pe ***să***: *Se cade să ..., Se cuvine să ..., Se întâmplă să ..., Merită să ..., Îmi place să ..., Trebuie să ..., Îmi vine să ...* etc., în timp ce alţi regenţi verbali impersonali selectează pe ***că***: *Din demonstraţie decurge / reiese că ...*).

- Mare parte a regenţilor adverbiali, modalizatori epistemici şi apreciativi, selectează pe **să** (*Poate că ..., Probabil că ..., Negreşit că ..., De bună seamă că ..., Pesemne că ...*), în timp ce modalizatorii deontici selectează pe **să** (*Obligatoriu să ..., Musai să ...*).
- În alte cazuri, selecţia este determinată, ca şi la completiva directă, de tipul de enunţ transpus în vorbire indirectă. Regenţi impersonali precum *Se afirmă că ..., Se află că ..., Se spune că ..., Se zice că ...* acceptă pe **că**, dată fiind trăsătura lor de a primi, ca discurs raportat, enunţuri asertive, iar regenţii impersonali *Ni se recomandă să ..., Ni se ordonă să ...* selectează pe **să**, ca semn al transpunerii în vorbire indirectă a unui enunţ imperativ.
- Există regenţi impersonali care admit şi pe **că**, şi pe **să**, celor două construcţii corespunzându-le, succesiv, o aserţiune sau o posibilitate:

*Mă bucură **că faci asta*** [„e real faptul că faci un anume lucru"] vs *Mă bucură **să faci asta*** [„e posibil să faci un anume lucru"].

3.2.4.2. În afară de ***că, să***, apare, ca şi pentru completiva directă, un al treilea complementizator-tip, ***dacă***, ocurent în aceleaşi două tipuri de construcţii ca şi în cazul completivei directe:

(a) ca marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă (*E bine să se afle / să se verifice **dacă** s-a terminat examenul*);

(b) ca marcă de tematizare forte şi de focalizare, având rolul de a aşeza într-o poziţie tematică (în antepunere faţă de regentă) o temă enunţată într-un fragment anterior (***Dacă** n-a venit, (asta) e pentru că n-a vrut să rişte*).

3.2.4.3. Alte variante de conectori (***că să, ca să, de, cum că, cum de***) apar cu aceleaşi preferinţe de uz şi aceleaşi caracteristici de registru stilistic ca şi în cazul completivei directe (pentru detalii de uz, vezi **Complementul direct, 4.2.5.3.**):

- ***ca ... să*** – variantă sintactică literară, specializată pentru cazurile de tematizare / de deplasare în poziţie preverbală în limitele subordonatei: *Ni s-a cerut* [$_{PConj}$ ***ca*** *[noi toţi / peste două zile / imediat]* ***să*** *revenim*]$_{S}$;
- ***ca să*** – variantă neliterară: *Ni s-a cerut* [$_{PConj}$ ***ca să*** *revenim*]$_{S}$;
- ***că să*** – variantă neliterară, rezultată din amestecul vorbirii directe cu cea indirectă: *Ni s-a spus / Ni s-a strigat* [$_{PConj}$ ***că să*** *plecăm imediat*]$_{S}$;
- ***de***$_1$ – variantă neliterară populară: *Nu ni s-a spus* [$_{PConj}$ ***de*** *vor mai fi şi alte examene*]$_{S}$;
- ***de***$_2$ – variantă neliterară arhaică: *Într-acea vreme tâmplatu-s-au* [$_{PConj}$ ***de*** *avè oştire turcul cu neamţul*]$_{S}$ (I. Neculce, *Letopiseţ*);
- ***cum că*** – variantă modalizatoare de evidenţialitate: *Se afirmă / Se consideră* [$_{PConj}$ ***cum că*** *au apărut primele semne de redresare economică*]$_{S}$;
- ***cum de*** – variantă modalizatoare apreciativă: *Mă miră / Mă surprinde* [$_{PConj}$ ***cum de*** *a fost posibil furtul*]$_{S}$.

3.2.5. *Propoziţia relativă*

În poziţia S pot să apară aceleaşi trei tipuri de propoziţii relative ca şi în cazul CD (vezi **Complementul direct, 4.2.4.**).

3.2.5.1. Relativa interogativă rezultă din transpunerea în discurs indirect a enunţurilor interogative parţiale, cu acelaşi inventar de conectori şi aceleaşi particularităţi de construcţie ca şi pentru completiva directă.

Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricțiile sintactice din propoziția relativă (a)-(c), eventual, din subordonata relativei (d), nu și de cele din regentă:

Nu se știe (a)[$_{\text{PRel}}$ ***[pe cine]$_i$ contăm*** [~~pe cine~~]$_i$]$_S$.
(b) [$_{\text{PRel}}$ ***[cui]$_i$ i s-a acordat bursa*** [~~cui~~]$_i$]$_S$.
(c) [$_{\text{PRel}}$ ***[a cui lucrare]$_i$ a primit notă maximă*** [~~a cui lucrare~~]$_i$]$_S$.
(d) [$_{\text{PRel}}$ ***[pe cine]$_i$ ar trebui să anunțăm*** [~~pe cine~~]$_i$]$_S$.

3.2.5.2. Relativa propriu-zisă (neinterogativă / liberă) apare în relație cu regenți care nu pot introduce discurs raportat (vezi **Discursul raportat**); spre deosebire de **3.2.5.1.**, admite relativul compus *ceea ce* și relativele nehotărâte:

(a) *Se mănâncă* [$_{\text{PRel}}$ ***ce / ceea ce / orice se cumpără***]$_S$.
(b) *Mă sperie* [$_{\text{PRel}}$ ***ce / ceea ce se plănuiește***]$_S$.
(c) [$_{\text{PRel}}$ ***Pe cine nu lași să moară***]$_S$ *nu te lasă să trăiești.*
(d) [$_{\text{PRel}}$ ***Cui nu-i convine***]$_S$ *să plece acasă, Să plece imediat* [$_{\text{PRel}}$ ***cui nu-i place***]$_S$.

Forma relativului se acomodează după funcția din subordonata relativă (c)-(d) sau rămâne opacă sub acest aspect, căci aceeași formă este cerută și de regentă, și de relativă (a)-(b).

> ⓘ În (c)-(d), formele relativului (*pe cine, cui*) reflectă poziția sintactică din subordonata relativă (CD – în (c); CI – în (d)), și nu pe cea din regentă, relativa incluzându-se, față de regentă, în poziția S. În (a)-(b), ambele propoziții (regenta și relativa) cer aceeași formă (***ce / ceea ce / orice***): în raport cu regenta, relativa se include în poziția S, iar în subordonată, relativul apare, de asemenea, în poziția S.

3.2.5.3. Relativa infinitivală – tip de construcție arhaică, parțial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca ***a***, construcție restrânsă la numai doi regenți, *a fi* impersonal (a) și *a avea* impersonal (b):

(a) *Nu-i* [$_{\text{PRel}}$ [$_{\text{GVinf}}$ ***ce mânca / cu cine pleca***]]$_S$.
(b) *N-are* [$_{\text{PRel}}$ [$_{\text{GVinf}}$ ***ce se întâmpla / ce surveni***]]$_S$.

3.2.6. *Forme verbale non-finite*

Exceptând participiul, care pune probleme speciale (vezi *infra*, (d)), celelalte forme non-finite pot să apară în poziția S, cu restricții sintactice specifice fiecărei forme.

3.2.6.1. Grupul non-finit infinitival apare atât în situația curentă a unui centru de grup cu morfemul liber ***a*** (a), cât și în situația rară (numai în relație cu verbul *a putea*) a absenței lui ***a*** (b):

(a) [$_{\text{GVinf}}$ ***A-ți recunoaște greșeala***]$_S$ *e lucrul cel mai important.*
E important [$_{\text{GVinf}}$ ***a-ți recunoaște greșeala***]$_S$.
(b) [$_{\text{GV}}$ *Se poate* [$_{\text{GVinf}}$ ~~***a se***~~ ***munci***]$_S$]$_{\text{Predicat complex}}$.

> ⓘ În (b), grupul verbal infinitival ocupă poziția S pe lângă modalul impersonal *se poate*, iar împreună cu acesta formează un predicat complex al enunțării.

3.2.6.2. Grupul non-finit gerunzial este acceptat de un număr restrâns de regenți, reprezentați prin verbe tranzitive de percepție folosite reflexiv-pasiv:

Se vede [$_{GVger}$ ***apărând curcubeul***]$_S$.
Se simte [$_{GVger}$***venind o adiere de vânt***]$_S$.
Se aude [$_{GVger}$ ***tunând***]$_S$.

3.2.6.3. Grupul non-finit al supinului, introdus obligatoriu prin prepoziția funcțională *de*; este acceptat de un număr restrâns de regenți, dintre care unii sunt verbe impersonale (a), iar alții sunt construcții impersonale de modalizare (b):

(a) [$_{GV}$ *Rămâne / Este* [$_{GVsupin}$ ***de văzut***]$_S$].
(b) *E important / util / ușor / greu / necesar / imperios* [$_{GVsupin}$ ***de recunoscut adevărul***]$_S$.

3.2.6.4. Grupul non-finit al participiului apare extrem de rar, numai în relație cu unele verbe impersonale construite cu un participiu pasiv:

Trebuie [$_{GVpart}$ ***spus întregul adevăr***]$_S$,
Se cuvine [$_{GVpart}$ ***făcut acest sacrificiu***]$_S$,
Merită [$_{GVpart}$ ***aprobat acest buget***]$_S$.

ⓘ Adesea, structurile cu GV$_{part}$ se reorganizează, subiectul din GV$_{part}$ amalgamându-se cu grupul verbal regent (să se observe acordul: *Toate detaliile trebuiau cunoscute, Se cuvin făcute aceste sacrificii*). În cazul operatorului modal *trebuie*, prin amalgamare, apare un predicat complex al enunțării (vezi și *infra*, **6.3.e**): *Toate detaliile* [***trebuiau spuse***]$_{Predicat\ complex}$.

4. Tipuri de subiect

Caracteristică limbii române este trăsătura acesteia de a nu-și lexicaliza / exprima obligatoriu subiectul, fie că informația acestuia se recuperează contextual, fie că rămâne nerecuperată sau numai parțial recuperată. Trăsătura cunoscută sub numele de „căderea" subiectului / „subiectul nul" / „limbă de tip ***pro-drop***" (vezi și *supra*, **1.e**) este strâns legată de o altă trăsătură de tip flexionar, și anume bogăția flexionară a verbului românesc. Numai o flexiune verbală bogată asigură verbului posibilitatea de a prelua, prin acord, total sau parțial, informația procurată de subiect.

ⓘ Trebuie făcută distincția între neexprimarea subiectului și inexistența acestuia, ambele trăsături caracterizând româna, dar constituind fenomene total diferite.
Subiectul neexprimat apare în construcțiile în care există sintactic o poziție de subiect, dar această poziție rămâne nelexicalizată, fie că informația absentă se recuperează contextual (a), fie că nu se recuperează (b):
(a) *Zilnic Ø$_i$ alerg* $_{[pers.\ 1]i}$ *câte 5 km, Copilul$_i$ doarme și apoi Ø$_i$ merge în parc*
(b) *În ziare Ø scrie că se vor organiza greve.*
Subiectul inexistent este legat de incapacitatea verbului (c) sau a unei forme verbale (ca efect al impersonalizării unor verbe intranzitive (d)) de a primi subiect (vezi și *infra*, **1.b**):
(c) *Plouă, Ninge; Nu-mi pasă de nimic, Nu-mi arde de școală, I-a căşunat pe ceilalți, Mă cheamă Ion*
(d) *Se întârzie mult, Se joacă prost, Se călătorește mult.*

4.1. *Subiectul exprimat*

Subiectele exprimate se diferenţiază după cum sunt ***simple, multiple*** sau ***dublu exprimate***.

4.1.1. *Subiectul simplu* este relevant numai prin opoziţie cu cel multiplu şi cu cel dublu exprimat. Este simplu şi un subiect realizat printr-un GN cu nominal determinat (a) sau nedeterminat (b), şi un subiect realizat printr-un GN complex (c), şi un subiect propoziţional, realizat ca propoziţie conjuncţională (d) sau ca propoziţie relativă (e):

(a) [$_{GN}$ ***Elevul***$_{Centru+Det}$]$_S$ *aleargă*, [$_{GN}$ [***Un***]$_{Det}$ ***elev***]$_S$ *aleargă*.
(b) *Se cumpără* [$_{GN}$ ***brânză***]$_S$, *Se doreşte* [$_{GN}$ ***împăcare***]$_S$, *Se caută* [$_{GN}$ ***portar***]$_S$.
(c) [$_{GN}$ [***Cei***]$_{Det}$ [***cinci***]$_{Cuant}$ ***elevi***$_{Centru}$ [***bucureşteni***]$_{Modif}$ [$_{PRel}$ ***care au câştigat concursul***]$_{Modif}$]$_S$ *au primit premii substanţiale*; [$_{GN}$ [***Acest***]$_{Det}$ [***nou***]$_{Modif}$ ***elev***$_{Centru}$ [***al profesorului***]$_{Pos}$]$_S$ *a câştigat concursul*.
(d) *Ni se cere* [$_{PConj}$ ***să facem sacrificii***]$_S$, *Din verificări reiese* [$_{PConj}$ ***că a fost multă neglijenţă***]$_S$.
(e) [$_{PRel}$ ***Ceea ce mă doare***]$_S$ *e nedreptatea*, *Vine numai* [$_{PRel}$ ***cine are ceva de spus***]$_S$.

4.1.2. *Subiectul multiplu* se caracterizează prin includerea în poziţia subiectului a două sau mai multe grupuri coordonate (două grupuri nominale; un grup nominal şi o propoziţie relativă), ceea ce înseamnă raportarea lor obligatorie la acelaşi centru verbal. Tipul de coordonare are consecinţe asupra acordului:
– în cazul coordonării copulative prin *şi*, acordul este la plural ([[$_{GN}$ ***Ion***],[$_{GN}$ ***Maria***] ***şi*** [$_{GN}$ ***Ioana cea mică***]]$_{S\ multiplu}$ *au plecat în excursie*);
– în cazul coordonării copulative prin *nici*, se acceptă atât acordul la singular, cât şi la plural ([***Nici*** [$_{GN}$ ***Ion***], ***nici*** [$_{GN}$ ***sora lui***]]$_{S\ multiplu}$ *n-au reuşit / n-a reuşit*);
– în cazul coordonării disjunctive, acordul se face la singular, atunci când alegerea între posibilităţi este exclusivă (a), dar apare la plural, atunci când alegerea este prezentată ca enumerare de ipoteze (b):

(a) [***Fie*** [$_{GN}$ ***directorul***], ***fie*** [$_{GN}$ ***adjunctul său***]]$_S$ *va pleca la Bucureşti*.
(b) *Atributului pronominal din GALR îi corespund* [[$_{GN}$ ***un posesor***] ***sau*** [$_{GN}$ ***un complement***]]$_S$.

4.1.3. *Subiectul dublu exprimat* este alcătuit din două componente raportate la acelaşi verb, dintre care unul este referenţial, iar celălalt obligatoriu anaforic (pronominal, dar şi anaforă lexicală (vezi (e)). Dubla exprimare a subiectului cunoaşte câteva variante, dintre care (a), (b) sunt construcţii din registrul popular, (c) este o variantă emfatică din limba standard, (d), (e) sunt variante emfatice din registrul cult:

(a) *Vine* [$_{GNpron}$ ***ea***]$_{S\ dublat}$ [$_{GN}$ ***iarna***]$_S$, *Te prinde* [$_{GN\ pron}$ ***el***]$_{S\ dublat}$ [$_{GN}$ ***tata***]$_S$.
(b) [$_{GN}$ ***Tânărul împărat***]$_S$ *a mers* [$_{GN\ pron}$ ***el***]$_{S\ dublat}$ *cât a mers*.
(c) [$_{GN}$ ***Profesorul***]$_S$ *este* ***şi*** [***el***]$_{S\ dublat}$ *om*.
[$_{GN}$ ***Studenţii***]$_S$ *au* ***şi*** [***ei***]$_{S\ dublat}$ *dreptatea lor*.
(d) [$_{GN}$ ***Profesorul*** [$_{PRel}$ ***despre care mi-ai vorbit***]$_{Modif}$]$_S$, [$_{GNpron}$ ***acela***]$_{S\ dublat}$ *a făcut cel mai mare scandal*.
(e) [$_{PConj}$ ***Că are pe rol atâtea procese***]$_S$,[$_{GN}$ ***faptul***]$_{S\ dublat}$ *este reprobabil*.

4.2. *Subiectul neexprimat*

4.2.1. *Subiectul inclus* – subiect omis la persoanele 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl., a cărui informaţie de persoană şi de număr se recuperează integral din forma flexionară a verbului:

După ce Ø$_i$ mă scol$_{[pers.\ 1\ sg.]i}$, Ø$_i$ o trezesc$_{[pers.\ 1\ sg.]i}$ şi pe mama$_j$ şi Ø$_{i+j}$ mergem$_{[pers.\ 1\ pl.]i+j}$ la cumpărături.

Exprimarea subiectelor de persoanele 1 sg. şi 2 sg., 1 pl. şi 2 pl. dobândeşte valori speciale, de emfază (de insistenţă) şi/sau de punere în opoziţie:

*Greşesc **şi eu**, greşeşti **şi tu**, dar diferenţa dintre noi este că **eu** îmi recunosc greşeala, în timp ce **tu**, niciodată.*

4.2.2. *Subiectul subînţeles* – subiect neexprimat de persoanele 3 sg. şi pl., a cărui recuperare este integrală şi se obţine contextual, anaforic. Subiectul subînţeles este forma cea mai frecventă de anaforă zero (vezi **Anafora, 2.5.**). El poate să apară:
– în coordonarea a două propoziţii (*Copilul$_i$ aleargă şi Ø$_i$ se joacă în parc*);
– în subordonare, în toate construcţiile în care se instituie „controlul" (vezi *infra*, nota ⓘ) asupra subiectului din propoziţia subordonată (a), (b), (c) sau asupra subiectului formelor verbale non-finite (d), (e):

(a) *Ion$_i$ poate [$_{PConj}$ Ø$_i$ să plece], El$_i$ binevoieşte [$_{PConj}$ Ø$_i$ să-mi răspundă], Ion$_i$ continuă / se apucă [$_{PConj}$ Ø$_i$ să citească].*
(b) *L$_i$-a făcut [$_{PConj}$ Ø$_i$ să plece], L$_i$-a determinat / L$_i$-a obligat [$_{PConj}$ Ø$_i$ să plece].*
(c) *Le$_i$ este greu [$_{PConj}$ Ø$_i$ să plece], Îmi$_i$ vine [$_{PConj}$ Ø$_i$ să plâng].*
(d) *Ion$_i$ se satură [$_{GVsupin}$ de învăţat Ø$_i$].*
(e) *El$_i$ are [$_{GVsupin}$ de învăţat Ø$_i$], El$_i$ se apucă de [$_{GVsupin}$ de învăţat Ø$_i$] El$_i$ se pune pe [$_{GVsupin}$ plâns Ø$_i$].*

> ⓘ Prin ***control*** se înţelege identitatea referenţială obligatorie a subiectului din subordonată sau a subiectului formei non-finite cu un complement din regentă, identitate impusă de particularităţile verbului din regentă. Controlul se poate institui între:
> - $S_{subordonat} – S_{regent}$ (ca în (a), (d), (e)),
> - $S_{subordonat} – CD_{regent}$ (ca în (b)),
> - $S_{subordonat} – CI_{regent}$ (ca în (c)).
>
> Controlul este un semn al coeziunii sintactice a grupului, realizându-se adesea cu operatori modali şi aspectuali (vezi (a), (e)). Apare în grupul predicatului complex al enunţării, legând sintactic componentele acestuia (vezi **Predicatul, 2.2.4.**).

– în propoziţii şi în fraze apropiate, unde orice nouă predicaţie se raportează la fondul tematic comun, care face recuperabilă informaţia subiectului:

Lui Felix$_i$ i se păru ridicul [Ø$_i$]$_S$ să facă o declaraţie în asemenea împrejurări. De aceea [Ø$_i$]$_S$ se obişnuise [Ø$_i$]$_S$ să le facă în şoaptă, când Otilia nu era de faţă. [Ø$_i$]$_S$ Se închidea în odaie cu o fotografie a fetei şi [Ø$_i$]$_S$ se lăsa în voia visării. [Ø$_i$]$_S$ O cuprindea de mâini, [Ø$_i$]$_S$ o trăgea spre el, [Ø$_i$]$_S$ îşi apropia buzele de urechea ei şi-i [Ø$_i$]$_S$ şoptea indefinit: «[Ø$_i$]$_i$ Te iubesc». (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*)

4.2.3. *Subiectul nedeterminat* – caz special de subiect neexprimat de persoana a 3-a sg., rar, şi a 3-a pl., a cărui recuperare referenţială nu este asigurată contextual. „Nedeterminarea" apare atunci când locutorul nu doreşte să lexicalizeze autorul predicaţiei (a) sau atunci când locutorul nu cunoaşte care este autorul predicaţiei (b) sau, din punctul de vedere al locutorului, specificarea autorului este neinteresantă pentru situaţia de comunicare dată:

(a) – *Nu vezi că* $[Ø]_S$ *nu propun nicio soluţie? / – Cine? / – Ei!*
(b) $[Ø]_S$ *Scrie în ziare,* $[Ø]_S$ *Spune la radio,* $[Ø]_S$ *Bate la uşă,* $[Ø]_S$ *Au adus jucării la magazinul din colţ.*

> ⓘ Sub aspectul conţinutului, „nedeterminarea" din sintagma *„subiect **nedeterminat**"* (**4.2.3.**) nu are nicio legătură cu „nedeterminarea" din sintagma *„Subiect realizat printr-un GN **nedeterminat**"* (*supra*, **3.2.1.**), fiecare „acoperind" situaţii total diferite; prima utilizare, păstrată prin tradiţie, se referă la un caz special de neexprimare a subiectului, fără recuperarea lui contextuală (tipul $[Ø]_S$ *Spune la radio*), iar a doua se referă la interpretarea semantică a unui GN ca „nedeterminat" (când grupul nominal nu trimite la *entitate*), fie în construcţii cu citire *generică* (***Cui** pe cui se scoate*), fie în construcţii cu citire *proprietate* (*Se caută / Se angajează **grădinar***).

5. Topica subiectului

Subiectul, ca şi celelalte complemente, se caracterizează prin libertate de topică, acceptând, în raport cu verbul, atât antepunerea, cât şi postpunerea. Cu toată această libertate, se poate vorbi de ***preferinţe*** (pentru antepoziţie sau postpoziţie) ***ale topicii sintactice / neutre***, care, uneori, merg până la ***obligativitate de topică***.

5.1. *Restricţii pentru postpoziţie*

- Apare în postpoziţie subiectul non-personal şi non-Agent (realizat ca nominal, ca propoziţie subiectivă sau ca formă non-finită), indiferent că verbul are ocupată numai poziţia subiectului (a) sau are ocupată şi altă poziţie de complement (b) şi indiferent că structurile sunt de bază (a)-(b) sau reorganizate, obţinute prin pasivizare (c):

(a) *A survenit **o schimbare**, S-a întâmplat **o nenorocire**, Merită **să trudesc**, Se cade **să trudesc**, Reiese **că a greşit**, E dificil / important **a te sacrifica**.*
(b) *Îmi trebuie **linişte**, Îmi convine **situaţia**, Îmi ajunge **suferinţa**, Îmi place **să citesc**, Îmi convine **să fac asta**, Îmi vine **să-mi iau lumea în cap**, Mă uimeşte **că plângi**, Mă priveşte **dacă nu muncesc**.*
(c) *Se ştie **că a furat**, Se consideră **că a procedat corect**, Se presupune **că a furat**, Este ştiut **că a furat**, Mi-a fost dat **s-o trăiesc şi pe asta**.*

- Apare în postpoziţie subiectul non-personal şi non-Agent (exprimând părţi ale corpului) care intră într-o relaţie de posesie inalienabilă cu un clitic personal în dativ (a) sau în acuzativ (b):

(a) *Îmi curge **nasul**, Îmi asudă **fruntea**, Îmi cade **părul**, Mi se umflă **pleoapele**, Mi se rup **unghiile**.*
(b) *Mă doare **capul**, Mă ustură **degetul**, Mă arde **stomacul**.*

- Apare în postpoziție subiectul verbelor existențiale (*Este **multă suferință** aici, În țară există **multă disperare***).
- Apare în postpoziție subiectul enunțurilor imperative de tip invectiv sau deziderativ, cu forma verbală (optativ sau subjonctiv) inversată (*Alege-s-ar **praful**!, Mânca-v-ar **câinii**!, Lua-te-ar **dracul**!, Lovi-o-ar **moartea**!, Ucigă-l **toaca**!, Arză-l **focul**!, Fir-ar să **fie**!*).
- Apare în postpoziție subiectul enunțurilor interogative parțiale în care se interoghează un component din afara grupului subiectului (*Unde s-a dus **Ion**?, Despre cine vorbea **Ion**?, Cu cine a plecat **Ion**?, Cum o duc **copiii**?*).
- Este postpus subiectul propozițiilor incidente din texte ale literaturii artistice în care, incident / parantetic, se includ verbele de declarație („*«Nu știi despre ce e vorba?» se miră **profesorul***", „*«Hai să ne grăbim!», spuse **primarul***").
- Apare obligatoriu postpus subiectul infinitivului (*dorința de a fi **și tu** apreciat, fără a spune **Ion** ceva, înainte de a pleca **profesorul***).

5.2. *Restricții pentru antepoziție*

Apare **obligatoriu antepus** subiectul din enunțurile interogative parțiale sau din propoziții relative, atunci când interogativul (a) sau relativul (b) face parte din grupul nominal al subiectului, indiferent că relativul / interogativul ocupă poziția de centru de grup sau de subordonat:

$[_{GNpron}$ ***Ce***$]_S$ *s-a întâmplat?*, $[_{GN}$ $[$***Ce***$]_{Det}$ ***carte***$_{Centru}]_S$ *a apărut?*, $[_{GN}$ $[$***Câți***$]_{Det}$ ***copii***$_{Centru}]_S$ *lipsesc?*, $[_{GN}$ $[$***A cui***$]_{Det}$ ***carte***$_{Centru}]_S$ *s-a pierdut?*, $[_{GN}$ $[$***Ce fel de***$]_{Modif}$ ***soluție***$]_S$ *îți convine? Mă miră* $[_{PRel}$ $[_{GNpron}$ ***ce***$]_S$ *s-a întâmplat*$]$, *Mă miră* $[_{PRel}$ $[_{GN}$ $[$***câți***$]_{Det}$ ***copii***$]_S$ *lipsesc*$]$, *Mă indispune* $[_{PRel}$ $[_{GN}$ $[$***a cui***$]_{Det}$ ***carte***$]_S$ *a fost premiată*$]$.

5.3. *Poziție de tematizare și focalizare; construcții cu rematizare*

- Oricare dintre subiectele preferențial postverbale se pot deplasa și într-o poziție de tematizare, atunci când, cu intenție pragmastilistică de *focalizare* (de punere în relief), subiectul postverbal se așază în poziție preverbală:

Părul, și nu capul *mă doare*, ***Unghiile de la mâna asta*** *mi-au fost zdrobite*, ***Pianul*** *în mod deosebit îmi place*, ***Și / Numai pianul*** *îmi place*, ***Că e bolnav***, *(asta) se știe de mult*.

Așezarea în poziție de tematizare în limitele subordonatei atrage selecția conectorului specializat pentru tematizare ***ca ... să***: *Trebuie / Merită / Se cuvine* ***ca*** *[noi toți]* ***să*** *colaborăm*.

O situație specială de tematizare și focalizare apare în construcțiile: ***Dacă n-a venit****, e pentru că ...*; ***Dacă n-a venit****,* ***asta / faptul*** *se explică prin ...*, unde conectorul ***dacă*** îndeplinește, pe lângă funcția de subordonare, și pe aceea de marcă a tematizării forte (vezi *supra*, **3.2.4.2.**; vezi și **Structura informațională a enunțului**).

- Ca efect al intenţiei pragmastilistice de *rematizare* şi de *focalizare* (de alegere a unei structuri speciale care să concentreze informaţia nouă şi, în acelaşi timp, s-o pună în relief), apar construcţiile cu relativă „emfatică" ((a_1), (b_1)). În raport cu tiparul sintactic neutru ((a), (b)), structura relativă are, în afară de rolul ei emfatic (de subliniere, de atragere a atenţiei), şi rolul de a concentra interesul comunicativ asupra informaţiei noi (asupra *remei*), conţinute în componentul postcopulativ.

(a) *Mă indispune* ***indiferenţa.***
(a_1) $[_{PRel}$ ***Ceea ce mă indispune***$]_S$ *este* [*indiferenţa*]$_{REMA}$.
E absurd ***că a abandonat lupta.***
(b_1) $[_{PRel}$ ***Ceea ce e absurd***$]_S$ *e* [*că a abandonat lupta*]$_{REMA}$.

6. Fenomene sintactice semnificative la care participă subiectul

6.1. *Pasivizare şi impersonalizare*

6.1.1. Prin **pasivizare** (vezi **Introducere, 4.1.1.; Categoria diatezei, 2.**), operaţie sintactică interesând verbele tranzitive, subiectul „activ" (din construcţia activă) nu numai că îşi schimbă topica în raport cu verbul (dintr-o poziţie curent preverbală trece într-una postverbală), ci îşi modifică şi poziţia ierarhică, trecând dintr-o poziţie de complement matricial într-o poziţie periferică prepoziţională (de complement de agent; vezi **Complementul de agent**), complement a cărui lexicalizare este facultativă.
Între cele două variante de pasiv, cu operator şi pasivul reflexiv, apar diferenţe de uz, construcţia reflexiv-pasivă fiind preferată în condiţiile nelexicalizării subiectului „activ", deci ale neexprimării complementului de agent: *Se citesc numai cărţile bune, Se preferă filmele de acţiune.*

6.1.2. Prin **impersonalizare** (vezi **Introducere, 4.1.2.; Categoria diatezei, 3.**), operaţie sintactică afectând numai verbele intranzitive personale, subiectul „personal" se suprimă, poziţia lui rămânând vidă şi imposibil de saturat. Două sunt modificările suferite: (a) verbul îşi pierde o valenţă (din monovalent devine zerovalent, iar, dacă este bivalent, devine monovalent) şi (b) verbul se impersonalizează, acţiunea nemaifiind raportată la Agentul său (sau, în cazul verbelor non-agentive, la subiectul lor personal):

- verbe monovalente → zerovalente: ***Se aleargă mult, Se înoată** în forţă, **Se merge** pe jos, **Se râde** mult, **Se ţipă** tare, **Se vine** târziu*;
- verbe bivalente (cu unul dintre complemente construit prepoziţional) → monovalente: ***Se ajunge** la disperare, **Se insistă** pe argumente, **Se profită** de situaţie, **Se trece** la experimentare.*

> ⓘ Dată fiind selecţia aceleiaşi mărci (*se*) pentru impersonal (**6.1.2.**) şi pentru reflexivul pasiv (**6.1.1.**), cele două situaţii se pot uşor confunda, singura deosebire dintre ele fiind dată de tiparul de construcţie: (a) în pasivizare, poziţia subiectului e acoperită, fiind ocupată prin trecerea unui CD în poziţia S; (b) în impersonalizare, poziţia subiectului rămâne neacoperită şi imposibil de acoperit.

6.2. *Reflexivizare şi reciprocizare*

6.2.1. Un subiect coreferenţial cu CD (a), cu CI (b) sau cu CPos (c) „comandă", pentru poziţiile indicate (CD, CI, CPos), folosirea cliticului reflexiv, care poate fi dublat (cu rol emfatic) de o formă accentuată de reflexiv sau de personal, iar, în cazul CPos (c), reluată de o formă de pronume personal în genitiv sau de adjectiv posesiv:

(a) ***El***$_i$ ***se***$_i$ *apără,* ***El***$_i$ ***se***$_i$ *neglijează* ***pe sine***$_i$ ***/ pe el***$_i$ ***însuşi***$_i$ *pentru ceilalţi.*
(b) ***El***$_i$ ***îşi***$_i$ *impune mari restricţii,* ***El***$_i$ ***îşi***$_i$ *spală* ***sieşi***$_i$ *câte două cămăşi pe săptămână.*
(c) ***El***$_i$ ***şi***$_i$*-a uitat cartea lui*$_i$ */ sa*$_i$ *la facultate,* ***El***$_i$ ***şi***$_i$ *-a neglijat obligaţiile.*

6.2.2. Subiectul cu formă de plural sau multiplu este implicat în structurile reciproce, „comandând" folosirea cliticului reciproc, dublat (cu rol emfatic şi dezambiguizator) de o locuţiune pronominală reciprocă:

(a) ***Ei***$_{i,j}$ ***s***$_{i,j}$*-au subminat* ***unul***$_i$ ***pe altul***$_j$.
(b) ***Ei***$_{i,j}$ ***şi***$_{i,j}$*-au scris regulat* ***unul***$_i$ ***celuilalt***$_j$.

6.3. *Avansarea subiectului din subordonată şi amalgamarea regentei cu subordonata*

Fenomenul de ***extragere*** a subiectului din subordonată şi de avansare a lui în regentă, cu trecerea peste un regent verbal/ adverbial sau chiar peste doi regenţi, se produce fie din raţiuni discursive (anticipare de informaţie (a)-(b)), fie din raţiuni sintactice (aşezarea grupului subiectului în poziţia frontală, atunci când acesta include cuvântul interogativ – pronumele, adjectivul, adverbul interogativ – (c)-(d)) sau cuvântul relativ – pronumele, adjectivul adverbul relativ – (e)); grupul extras şi deplasat include şi regentul relativului (al interogativului), atunci când relativul ocupă în grup o poziţie subordonată (d), şi prepoziţia, atunci când relativul / interogativul se încorporează într-un GPrep (e):

[***Copilul nostru***]$_i$ *trebuia să vină* [~~*copilul nostru*~~]$_i$ */ aş fi vrut să vină* [~~*copilul nostru*~~]$_i$ */ bănuiam că va veni* [~~*copilul nostru*~~]$_i$.
[***Gramatica Cambridge***]$_i$ *e important / îmi doresc / merită să existe* [~~*gramatica Cambridge*~~]$_i$ *în bibliotecă.*
Ce$_i$ *trebuie / merită / e important să existe* [~~*ce*~~]$_i$ *în bibliotecă?*
[***A cui carte***]$_i$ *trebuie / merită / e important să existe* [~~*cartea cui*~~]$_i$ *în bibliotecă?*
Scriitorul [$_{PRel}$ [$_{GPrep}$ ***despre*** [$_{GN}$ ***cartea*** [***căruia***]$_{i\text{-}Modif}$]]] *ţi-am vorbit* [~~*despre cartea căruia*~~]$_i$ *a primit cea mai înaltă distincţie.*

Odată cu avansarea grupului, are loc şi amalgamarea regentei cu subordonata, uneori cu importante urmări sintactice şi flexionare asupra verbului regent; vezi „personalizarea" acestuia, manifestată prin acord (f)-(j):

Cărţile trebuiau *să fie citite* (< *Trebuia să fie citite cărţile*);
Probele se dovedeau *false* (< *Se dovedea că sunt false probele*);
Filmele meritau *văzute* (< *Merita să fie văzute filmele*);
Ideile se cuveneau *înnoite* (< *Se cuvenea să fie înnoite ideile*);
Cărţile erau *greu de procurat* (< *Era greu de procurat cărţile*).

7. Dificultăți

7.1. O serie de dificultăți apar ca urmare a realizării propoziționale identice a patru complemente diferite, CD, CSec, S și CPrep, ceea ce determină pierderea distincțiilor sintactice dintre ele și, implicit, posibilitatea de a fi confundate; vezi confuzia S – CPrep pentru construcții ca: *Îmi pare rău* [$_{\text{PConj}}$ ***că ai plecat***]$_{\text{CPrep}}$, *Îmi pasă* [$_{\text{PConj}}$ ***că te văd nefericit***]$_{\text{CPrep}}$, *Îi arde* [$_{\text{PConj}}$ ***să facă turism***]$_{\text{CPrep}}$.
Se pot confunda și construcțiile unor verbe (parțial) omonime cu regim sintactic diferit:

Mă miră [$_{\text{PConj}}$ *că te-ai întors*]$_{\text{S}}$ – ***Mă mir*** [$_{\text{PConj}}$ *că te-ai întors*]$_{\text{CPrep}}$.
Mă interesează [$_{\text{PConj}}$ *să găsesc ceva convenabil*]$_{\text{S}}$ – ***Mă interesez*** [$_{\text{PConj}}$ *să găsesc ceva convenabil*]$_{\text{CPrep}}$.

7.2. Sunt dificil de interpretat construcțiile impersonale cu infinitiv al căror regent este operatorul modal *a putea*, construcții în care, ca urmare a amalgamării grupului infinitival cu cel al operatorului, subiectul infinitivului trece în subiect al predicatului enunțării:

Nu se poate [$_{\text{GVinf}}$ *~~a se~~ citi* [$_{\text{GN}}$ ***această carte***]$_{\text{S al inf}}$]$_{\text{S al operatorului}}$ → [$_{\text{GN}}$ ***Această carte***]$_{\text{S al predicatului}}$ *nu se poate citi.*

7.3. Sunt dificil de interpretat și unele construcții impersonale cu supin, când acesta are, la rândul lui, o complinire, ca în construcțiile: *Este greu de procurat* ***aceste materiale.*** În absența altor componente ale grupului, construcția supinului este ambiguă sub aspectul valorii de diateză, supinul putând primi atât citire activă, cât și citire pasivă. Dată fiind această ambiguitate, grupul *aceste materiale* poate fi interpretat la fel de corect ca fiind subiectul supinului (în citirea pasivă: „de procurat de toți aceste materiale") sau complementul său direct (în citirea activă: „mi-e greu să le procur eu însămi").

7.4. Alte dificultăți apar ca efect al avansării unui subordonat al supinului și al amalgamării cu regentul acestuia:

E greu [$_{\text{GVsupin}}$ *de procurat* [$_{\text{GN}}$ ***materialele acestea***]$_{\text{CD // S}}$]$_{\text{S}}$ → ***Materialele acestea*** *sunt greu de procurat.*

Prin avansare și amalgamare, acordul și personalizarea predicatului regent sunt numai parțiale (norma literară actuală impune drept corectă construcția *Materialele* ***sunt greu*** *de procurat*, și consideră incorecte: *Materialele* ***e greu / sunt grele*** *de procurat*).
În aceste condiții, se produce o restructurare a tiparul sintactic, care ajunge să se interpreteze ca: *Materialele* ***sunt*** [$_{\text{GVsupin}}$ [$_{\text{GAdv}}$ ***greu***]$_{\text{CircMod}}$ *de procurat*]$_{\text{NP}}$.

7.5. În construcții cu verbe intranzitive agentive / inergative, precum:

Trebuie [$_{\text{GVnon-finit}}$ ***insistat asupra detaliilor***]$_{\text{S}}$.
Trebuie [$_{\text{GVnon-finit}}$ ***înotat de-a lungul malului***]$_{\text{S}}$.
Trebuie [$_{\text{GVnon-finit}}$ ***mers mai mult pe jos***]$_{\text{S}}$.

este dificil de calificat forma verbală non-finită din poziția subiectului, fiecare soluție având și contraargumente.

- Soluţia calificării ca participiu are drept contraargument incapacitatea verbelor intranzitive agentive de a-şi adjectiviza participiul şi de a-l utiliza autonom (**om înotat, *om mers pe jos, *lucru insistat*).
- Soluţia calificării ca supin are drept contraargument absenţa prepoziţiei funcţionale *de*, regăsibilă în orice alt tipar impersonal.

Judecând după valoarea impersonală a formei şi după sinonimia cu alte construcţii impersonale: *Trebuie insistat – Este de insistat,* înclinăm pentru calificarea drept supin, acceptând, în consecinţă, că este singura construcţie în care supinul este introdus direct, neprepoziţional.

8. Aspecte normative

8.1. *Acordul predicatului cu subiectul*

Nenumărate greşeli apar din nerespectarea acordului dintre predicat şi subiect ((a), (b), (c)) sau, dimpotrivă, din realizarea unui fals acord, acolo unde organizarea sintactică nu o cere ((d), (e), (f), (g), (h), (i)); vezi şi capitolul **Predicatul, 5.1.**:

(a) *Mi se trece cu vederea greşelile.* (corect: *Mi se **trec** cu vederea greşelile*);
(b) *Îmi ajunge necazurile mele.* (corect: *Îmi **ajung** necazurile mele*);
(c) *Se ştie prea multe despre noi.* (corect: *Se **ştiu** prea multe despre noi*);
(d) *Ce-s cu caietele astea murdare?* (corect: *Ce-i cu caietele astea murdare?*);
(e) *În ceea ce privesc rezultatele, ele ne-au decepţionat.* (corect: *În ceea ce **priveşte** rezultatele, ele ne-au decepţionat*);
(f) *Grija pentru copii şi bătrâni au atras multe asociaţii umanitare.* (corect: *Grija pentru copii şi bătrâni **a atras** multe asociaţii umanitare*);
(g) *Fiecare dintre noi ne descurcăm aşa cum putem.* (corect: *Fiecare dintre noi se **descurcă** aşa cum **poate***);
(h) *Niciunul dintre ei nu hotărăsc singuri.* (corect: *Niciunul dintre ei nu **hotărăşte singur***);
(i) *Mi-au fost dat să văd prea multe în viaţă.* (corect: *Mi-**a fost dat** să văd prea multe în viaţă*).

În (d), acordul se face greşit cu substantivul *caietele*, la plural, şi nu cu adevăratul subiect, interogativul *ce,* care nu apare decât în contexte de singular; aproape identic, în (e), acordul se face greşit cu nominalul-CD *rezultatele,* la plural, şi nu cu subiectul *ceea ce,* care impune acord la singular.
În (g), (h), apare, greşit, un acord prin atracţie, cu forma de plural pers. 1 *noi*, respectiv, de plural pers. a 3-a *ei*, care, în poziţia lor de modificator, şi nu de centru al grupului nominal, nu pot impune acordul.
În (i), greşeala de acord rezultă dintr-o falsă analiză, ignorându-se faptul că în poziţia subiectului apare o propoziţie conjuncţională, care cere un acord la singular.

8.2. *Construcţii anacolutice care privesc poziţia subiectului*

(a) *„[**Moşneagul**]$_{iS}$, când a văzut-o, [$_i$]$_{CPos}$ **s-au umplut ochii** de lacrămi şi inima de bucurie"*. (I. Creangă)

(b) „[***Credinciosul împăratului***]$_{i\ S}$, *auzind aceste,* [***l***]$_{i\ CD}$ ***-a cuprins spaima***".(I. Creangă)
(c) [***Eu***$_{i}$]$_{S}$, *când mă gândesc la cele întâmplate,* [***mă***]$_{i\ CD}$ ***cuprinde*** *o mare tristețe.*
(d) [***Fratele meu***]$_{i\ S}$, *după cearta cu părinții,* ***nu*** [***-i***]$_{i\ CI}$ ***mai pasă*** *de mine.*

Anacolutul este o greşeală sintactică frecventă în limba vorbită, constând dintr-un anume tip de discontinuitate a construcției. Apare din dificultatea de a păstra, în limba vorbită, controlul asupra organizării de ansamblu, mai ales în construcțiile mai lungi, cu întreruperi şi intercalări de alte grupuri / propoziții.
Astfel, în exemplele (a)-(d), construcțiile încep cu un anume tipar sintactic, care aşază nominalul personal în poziția subiectului, dar, după intercalare, se continuă cu un nou tipar sintactic, în care nominalul personal ajunge să ocupe altă poziție sintactică: CPos – în (a); CD – în (b), (c); CI – în (d).

COMPLEMENTUL DIRECT (CD)

1. Caracteristici generale 427
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice şi teste de recunoaştere 428
2.1. Delimitarea de CSec 428
2.2. Delimitarea de CPO 428
2.3. Delimitarea de PS 429
2.4. Delimitarea de CPrep 429
2.5. Teste sintactice de recunoaştere a CD 429
3. Clasa regenţilor 430
4. Clasa de substituţie 431
4.1. Sinteza realizărilor 431
4.2. Detalii privind componenţii clasei de substituţie 433
4.2.1. Grupul nominal neprepoziţional 433
4.2.2. Grupul nominal prepoziţional 434
4.2.3. Construcţia pronominală 436
4.2.4. Propoziţia relativă 437
4.2.5. Propoziţia conjuncţională 438
4.2.6. Forme verbale non-finite 440
5. Topica 440
6. Fenomene sintactice semnificative la care participă CD 441
6.1. Fenomenul sintactico-semantic al dublării 441
6.2. Fenomenul pasivizării 442
6.3. Fenomenul reflexivizării şi al reciprocizării 443
6.4. Avansarea şi amalgamarea componentelor 444
7. Dificultăţi 444
7.1. Confuzia CD – S, CD – NP, CD – CSec 444
7.2. Ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ 445
8. Aspecte normative 446

COMPLEMENTUL DIRECT (CD)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia **complement / obiect direct** este definită numai în raport cu verbul (formă finită sau non-finită) şi, prin analogie, în raport cu o interjecţie cu regim verbal; ca atare, apare numai în GV şi în GInterj (*Citeşte **o carte**, Adesea n-am timp pentru a citi **o carte**, Iată-l **pe profesor**!, Na-ţi **o carte**!*).

(b) Regentul este un verb tranzitiv sau o interjecţie cu regim tranzitiv, complementul direct ocupând, în raport cu regentul, o poziţie matricială (este cerut de grila semantico-sintactică a regentului).

(c) Se realizează prin clitic personal cu formă de acuzativ (***Îl** întâlnesc, **O** cumpăr*) sau prin GN legat direct (neprepoziţional) de regent (*Cumpără **teren**, Nu mănâncă deloc **carne***).

(d) Participă la fenomenul dublării prin clitic pronominal în acuzativ, care, în funcţie de poziţia cliticului, îmbracă varianta de antepunere (***L**-am trimis **pe profesor***) sau de postpunere (***Romanul** **l**-am citit de două ori*).

(e) În funcţie de caracteristicile verbului tranzitiv, actualizarea contextuală a complementului direct este obligatorie sau, dimpotrivă, facultativă; pentru verbe ca *a adăpa, a considera, a deşuruba, a preconiza, a prevedea, a susţine, a ţesăla* etc., ştergerea complementului direct nu este posibilă (**El consideră Ø, *preconizează Ø, *prevede Ø, *susţine Ø*), în ciuda „specializării" semantice a unora dintre ele (**El adapă Ø, *deşurubează Ø, *ţesală Ø*); alte verbe, dimpotrivă, acceptă suprimarea complementului direct, admiţându-se utilizarea lor absolută (*Ea desenează Ø / pictează Ø / tricotează Ø, Ea învaţă Ø / mănâncă Ø, El bea Ø, O asemenea atitudine Ø supără / Ø deranjează* etc.), cu efecte semantice diverse, în funcţie de verb şi de context.

(f) Ca rol tematic, exprimă, prototipic, Pacientul (*Loveşte **copilul**, Vopseşte **gardul***) sau Tema (*Citeşte **o carte***).

ⓘ Nu toate aceste caracteristici sunt regăsibile în toate construcţiile în care apare un complement direct.

- Realizarea prin clitic personal şi, implicit, dublarea ((c), (d)) nu sunt posibile în construcţiile în care complementul direct are trăsătura [– Determinat] sau, altfel spus, este citit ca *proprietate* (*Caută profesor, Angajează grădinar*), căci cliticul pronominal nu substituie decât un GN determinat. Şi, invers, realizarea prin clitic pronominal în acuzativ, în absenţa participării la dublare, nu înseamnă necesarmente şi o poziţie de complement direct (cliticele personale de acuzativ cu valoare neutră: *A luat-o razna, A luat-o la dreapta*, precum şi cliticele reflexive de acuzativ cu statut obligatoriu: *Se lăfăieşte, Se sinchiseşte, Se văicăreşte* nu îndeplinesc funcţia de complement direct; vezi *infra*, **2.5.**).
- Există şi complemente directe care exprimă alte roluri tematice decât cele prototipice (vezi, *infra*, (a)-(d)), iar rolurile prototipice (Pacient, Temă) apar şi în cazul altor funcţii sintactice (vezi **Subiectul, 1.**):

(a) Ţintă (***M**-a ajuns în dreptul parcului, **Mă** întreabă ora examenului*);
(b) Experimentator (***Mă** doare, **Mă** impresionează totul*);
(c) Locativ, Parcurs (*Colindă **satele**, Trece **strada**, Murdăria a pătruns **ţesătura***);
(d) Instrument (*Foloseşte **cheia** la deschis*).

2. Delimitarea de alte funcții sintactice și teste de recunoaștere

Atașarea directă, neprepozițională, a complementului direct (*Mănâncă **mere**, Citește **romane**, Cumpără **casă***) apropie acest complement de alte compliniri ale verbului, făcând posibilă confundarea lor.
Pa baza „principiului unicității", fundamental în organizarea grupului verbal (vezi **Introducere, 3.2.2.4.1.**), s-a realizat delimitarea complementului direct de funcțiile sintactice apropiate ca formă: CSec, CPO.

ⓘ Pentru o corectă aplicare a „principiului unicității", este important să nu se confunde coocurența a două complemente diferite:
– cu fenomenul „dublării clitice" (= dubla realizare a aceluiași complement, o dată prin complementul propriu-zis – nominal sau propozițional –, iar a doua oară prin substitutul lui clitic: ***L_i**-am întâlnit **pe profesor**$_i$*, ***Scrisoarea**$_i$ am trimis-**o**$_i$*, ***L_i**-am întâlnit **pe acesta**$_i$*, *[**Că e specială**]$_i$, **o**$_i$ știu de mult* (vezi *infra*, **6.1.**);
– cu fenomenul coordonării (= realizarea aceleiași poziții sintactice prin grupuri sintactice coordonate – pentru coordonare, vezi **Tipuri de relații sintactice, 2.**):
Am cumpărat [[$_{GN}$ *două cărți*] *și* [$_{GN}$ *trei caiete*]]$_{CD}$.
Le-am întâlnit [[$_{GPrep}$ *pe Ioana*] *și* [$_{GPrep}$ *pe mama ei*]]$_{CD}$.
Am cumpărat [$_{GN}$ [*carne*] *și* [$_{PRel}$ *ce mai trebuia*]]$_{CD}$.

2.1. *Delimitarea de CSec*

🕮 În tradiția gramaticii românești, cele două complemente din structuri ca ***L**-am învățat **carte*** sau ***L**-am trecut **strada*** erau interpretate ca având aceeași funcție sintactică, de complement direct. Ca efect al „principiului unicității", cele două funcții s-au separat în CD și CSec.

Diferențe importante de comportament între cele două complemente vin să susțină decizia teoretică rezultată din aplicarea principiului unicității (vezi și **Complementul secundar, 1.**).

- Spre deosebire de CD, CSec nu se realizează prin clitic personal cu formă de acuzativ.
- CSec nu admite coordonarea cu un CD, semn clar că, în organizarea GV, nu ocupă aceeași funcție sintactică (o construcție de tipul **Îl învață **pe copil sau franceza*** este imposibilă, iar o construcție ca *Îl învață **pe copil și franceza*** este acceptată numai în condițiile în care ***și*** nu este o conjuncție coordonatoare, ci un semiadverb focalizator).
- Spre deosebire de CD, CSec nu participă la pasivizare, rămânând în afara constituenților afectați de reorganizarea pasivă (*Am fost învățată* [***gramatică***]$_{CSec}$ *de profesorii mei*).

2.2. *Delimitarea de CPO*

În construcții ca [*L*]$_{CD}$*-au ales* [***deputat***]$_{CPO}$, [*L*]$_{CD}$*-au angajat* [***director***]$_{CPO}$, [*L*]$_{CD}$*-au numit* [***„Pistruiatul"***]$_{CPO}$ (vezi **Complementul predicativ al obiectului**), esențială pentru distingerea celor două complemente, amândouă matriciale, este interpretarea lor semantică: citire referențială (ca *entitate*) în cazul complementului direct prototipic (***Pe Ion** l-au numit ... / l-au angajat ...*) *vs* citire predicativă (ca *proprietate*) în cazul complementului predicativ al obiectului (*... l-au numit **director** / l-au angajat **director***).
De aici rezultă și alte diferențe:

- posibilitatea substituției prin clitic pronominal, în cazul CD, dar imposibilitatea aceleiași substituții, în cazul CPO;
- frecvența realizării printr-un GN determinat, în cazul unui CD (***Pe Ion** / **Pe colegul nostru** l-au ales / l-au numit ...*), față de realizarea prin GN nedeterminat, în cazul unui CPO (*L-au ales / L-au numit **director** / **deputat european***).

2.3. *Delimitarea de PS*

În construcții ca $[Îl]_{CD}$ *credeam* $[$***ambasador***$]_{PS}$, *Părinții* $[îl]_{CD}$ *vor* $[$***medic***$]_{PS}$, cele două funcții se deosebesc ca „istorie" și ca interpretare semantică.

CD este o funcție de bază, matricială, cerută de grila sintactico-semantică a verbului, în timp ce PS este o funcție reorganizată, obținută dintr-o structură la origine bipropozițională (*Îl credeam **ambasador** < Credeam că el este ambasador, Părinții îl vor **medic** < Părinții vor ca el să fie medic*).

Din punct de vedere semantic, CD este o funcție prototipic referențială (cu citire ca *entitate*), în timp ce PS este o funcție predicativă (cu citire ca *proprietate*), natura predicativă derivând din „originea" predicativă a funcției (provine dintr-un nume predicativ). De aici, și alte diferențe de comportament:

- grupurile nominale din poziția CD au, prototipic, trăsătura [+ Determinat], iar cele din poziția PS apar, ca orice grup cu citire *proprietate*, ca nedeterminate, neprimind nici articol, nici alt determinant (*Îl trimit **ambasador** / Îl vor **medic***);
- CD are posibilitatea substituției printr-un clitic pronominal, în timp ce PS nu acceptă realizarea prin clitic pronominal.

2.4. *Delimitarea de CPrep*

Construcția prepozițională a complementului direct (*Alege **pe alții**, N-am văzut **pe nimeni***) face posibilă confuzia cu alte realizări prepoziționale necircumstanțiale subordonate verbului.

În construcții precum *Profesorul contează **pe colegi**, Mizează **pe ei**, Se bazează / se bizuie **pe colegi**, Se înfurie **pe colegi**, I-a căşunat **pe colegi***, se pune problema distingerii între un CD construit prepozițional și un CPrep construit obligatoriu cu prepoziția ***pe***.

Distincția se realizează urmărind statutul prepoziției ***pe***: numai în cazul unui CPrep, construcția prepozițională este singura posibilă, în timp ce un CD construit prepozițional poate fi substituit și prin alte realizări decât cea prepozițională (***Îi** laudă **pe colegi** – **Își** laudă **colegii** – **Îi** laudă – **Se** laudă – Laudă **rezultatele obținute***).

La aceasta, se adaugă și alte diferențe de comportament:

- numai în cazul unui CD este posibilă dublarea printr-un clitic pronominal (***Îi** laudă **pe colegi**,* dar **Îi contez pe colegi*);
- numai în cazul unui CD este posibilă pasivizarea (*Elevul **este lăudat** de profesor,* dar **Colegul **este contat** de profesor*).

2.5. *Teste sintactice de recunoaștere a CD*

În ciuda varietății de comportament al construcțiilor conținând un complement direct, precum și a similitudinilor de construcție cu alte funcții, există teste sintactice care asigură distingerea CD de alte construcții asemănătoare ca formă.

(a) **Testul substituției printr-un clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ,** clitic care, în construcția dată, participă / poate participa la fenomenul dublării.

– În construcții ca *A luat-**o** razna, A luat-**o** la dreapta,* cliticul de acuzativ nu funcționează ca CD, căci nu poate participa la fenomenul dublării.

– În construcții ca ***Se** lăfăiește, **Se** sinchisește, **Se** văicărește*, cliticul reflexiv în acuzativ nu funcționează ca CD, căci nu admite fenomenul dublării.

– În construcții ca ***L**-a învățat carte, **L**-a trecut strada* (vezi *supra*, **2.1.**) sau în construcții ca ***L**-au ales deputat, **L**-au angajat director, **L**-au numit „Pistruiatul"* (vezi *supra*, **2.2.**), numai unul dintre nominale este realizat prin clitic și participă la fenomenul dublării.

(b) **Testul participării complementului direct la operația de pasivizare,** indiferent de varianta de pasiv (*A cumpărat romanul – Romanul a fost cumpărat; Mănâncă numai brânză – Se mănâncă numai brânză*).

Este suficient ca unul dintre teste să funcționeze, pentru a identifica o construcție cu un complement direct.

> ⓘ Testul (a) asigură distingerea tuturor complementelor directe determinate, deci cele care permit substituția complementului prin clitic pronominal.
> Testul (b) se aplică atât construcțiilor de sub (a), cât și construcțiilor în care (a) nu se poate aplica (vezi: *Mănâncă brânză – Se mănâncă brânză, Caută grădinar – Se caută grădinar*).
> Rămân însă și câteva construcții cu CD în care nu funcționează nici (a), nici (b). Este vorba de construcții precum *Are **avere**,* unde nominalul legat direct de verb, un nominal non-definit, primește citirea ca *proprietate* (vezi *supra*, **1.**) și nu suportă realizarea prin clitic (implicit, dublarea prin clitic); în plus, nu suportă nici pasivizarea. În asemenea construcții, se au în vedere caracteristicile generale ale verbului: verbul, cu același sens, e regăsibil și în construcții cu un complement direct determinat, unde substituția prin clitic și dublarea clitică sunt acceptate (***Averea o** avea de la părinți, **O** am **pe mama** și nu-mi trebuie altceva*).

3. Clasa regenților

Detaliind clasa regenților, constatăm că aceștia aparțin următoarelor clase și forme gramaticale:

Tipul de regent			Exemple
Verb tranzitiv sau locuțiune verbală tranzitivă	Formă finită		*Am citit* [**un roman**]$_{CD}$, *Am să*-[/]$_{CD}$ *citesc*. *Am să țin minte* [$_{GN}$ **această poveste**]$_{CD}$. *Mi* [/]$_{CD}$-*am adus aminte*. *N-am băgat de seamă* [$_{PRel}$ **cine a plecat**]$_{CD}$.
	Formă non-finită[1]	infinitiv, cu *a* sau fără *a*[2]	*dorința de* [$_{GVinf}$ *a vizita* [$_{GN}$ **Franța**]$_{CD}$] *înainte de* [$_{GVinf}$ *a vizita* [$_{GN}$ **Franța**]$_{CD}$] *nu-i* [$_{PRel}$ [**ce**]$_{CD}$ [$_{GVinf}$ *mânca* [$_{GN}$ ~~ce~~]$_{CD}$]]
		gerunziu	*un copil plângând și* [$_{GVger}$ *cerând* [$_{GN}$ **ajutor**]$_{CD}$] *L-am văzut* [$_{GVger}$ *cerând* [$_{GN}$ **ajutor**]$_{CD}$].
		supin[3]	*aparat* [$_{GVsupin}$ *de stors* [$_{GN}$ **fructe**]$_{CD}$] *Mi-e greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [$_{GN}$ **situația**]$_{CD}$].
Interjecție			*Iată*-[/]$_{CD}$!, *Uite*-[**o**]$_{CD}$!, *Na-ți*-[*o*]$_{CD}$!
Adjectiv[4]			*Mi-e dator* [**viața**]$_{CD}$.

[1] Dintre formele non-finite, participiul, indiferent de tipul verbului, își pierde tranzitivitatea și deci nu poate să apară ca regent al complementului direct.
Între cele trei forme non-finite care acceptă CD apare o singură deosebire: toate primesc complement direct, dar numai infinitivul și gerunziul au capacitatea de a primi și clitic pronominal cu această funcție (ex. *dorința de a-[î]*$_{CD}$ *vizita, vizitându-[l]*$_{CD}$, dar numai *E greu de vizitat* [***bolnavii***]$_{CD}$, nu și *E greu *de* [*îi*]$_{CD}$ *vizitat*); vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, gerunziu, participiu, 2.2.4.**
[2] Infinitivul **fără *a*** poate să apară în construcții infinitivale relative (ca în exemplul dat) sau după regentul *a putea*, când, amalgamându-se cele două grupuri verbale (al infinitivului și al operatorului modal), complementul direct este al întregului predicat complex: *Ion* [*îl*]$_{CD\ al\ predicatului\ complex}$ [***poate***$_{operator\ modal}$ *ajuta*]$_{Predicat\ complex}$. (A se vedea și **Introducere, 6.4.; Predicatul, 2.2.**)
[3] Supinul, ca regent, apare adesea în construcții ambigue, ambiguitate provenind din citirea activă sau pasivă a acestuia.

- Când, contextual, se face raportarea la persoană, supinul are citire activă, iar complementul său este interpretat neechivoc ca obiect direct (***Mi****-e greu* [$_{GVsupin}$ *de înțeles* [***situația***]$_{CD}$], ***M-am*** *săturat de* [$_{GVsupin}$ ~~*de*~~ *acceptat* [***situația***]$_{CD}$].
- În absența raportării explicite la persoană, dacă un complement de agent apare lexicalizat, supinul are citire pasivă, iar complementul său este interpretat neechivoc ca subiect (*E greu* [$_{GVsupin}$ *de acceptat* [***situația***]$_{S}$ [*de întreaga clasă politică*]$_{CAg}$]).
- În absența raportării explicite la persoană și în absența complementului de agent, complementul supinului poate fi interpretat atât ca subiect, cât și ca obiect direct (*E greu* [$_{GVsupin}$ *de înțeles* [***situația***]$_{S\ //\ CD}$]$_{S}$; vezi **Forme verbale non-finite: infinitiv, supin, gerunziu, participiu, 5.2.c**).

[4] Rarisim, ca regent poate să apară și un adjectiv „tranzitiv", cu tranzitivitate slabă (nu se poate combina cu un clitic pronominal în acuzativ, dar acceptă un nominal legat direct, neprepozițional); în româna actuală, singurul adjectiv care apare cu această trăsătură este *dator*. *Mi-e dator* ***viața***.
În limba veche, numărul adjectivelor „tranzitive" era mai mare și includea derivate adjectivale de la verbe tranzitive (*au purces [...] cu jaloba la împărăție pentru greul ce petrecea țara de domnii* [$_{GAdj}$ ***neștiutori*** [$_{GN}$ ***rândul ei***]$_{CD}$], M. Costin, *Letopiseț*).

4. Clasa de substituție

4.1. *Sinteza realizărilor*

Clasa de substituție (clasa de echivalente funcțional-sintactice ale complementului direct) include toate construcțiile (grupuri nominale cu centru substantiv sau substitute ale acestuia, propoziții relative sau conjuncționale, precum și grupuri cu forme verbale non-finite) substituibile în aceeași poziție sintactică cerută de regentul tranzitiv (verb și interjecție).

Tipuri de realizare	Centrul de grup / Elementul de relație	Exemple
Grup nominal cu centru un substantiv în acuzativ	comun sau propriu	*Ion scrie* [$_{GN}$ ***poezii***]$_{CD}$. *Cunosc bine* [$_{GN}$ ***Franța***]$_{CD}$.
	determinat (cu articol sau cu alt determinant)	*Aștept de mult* [$_{GN}$ [***această***]$_{Det}$ ***carte***]$_{CD}$ / *Aștept de mult* [$_{GN}$ ***cartea***$_{Centru+Det}$]$_{CD}$.
	nedeterminat	*Angajez* [$_{GN}$ ***laborantă / profesor de română***]$_{CD}$.
	dublat de un clitic pronominal când este determinat definit	[$_{GN}$ [***Această***]$_{Det}$ ***carte***] / [$_{GN}$ ***Cartea***$_{Centru+Det}$]$_{CD}$ [***o***]$_{CD\ dublat}$ *aștept de mult.*
Clitic pronominal în acuzativ	personal	[***L***]$_{CD}$*-am strigat, Am strigat-*[***o***]$_{CD}$.
	reflexiv	[***Se***]$_{CD}$ *prezintă ca nevinovat,* [***Se***]$_{CD}$ *privește în oglindă.*
	reciproc	*Copiii* [***se***]$_{CD}$ *dușmănesc.*
Grup nominal cu centru pronume în acuzativ (legat direct de regent)	pronume nehotărât	*Cumpără* [$_{GNpron}$ ***ceva nou***]$_{CD}$ / [$_{GNpron}$ ***orice***]$_{CD}$ / [$_{GNpron}$ ***multe dintre ele***]$_{CD}$ / *numai* [$_{GNpron}$ ***câteva***]$_{CD}$.
	pronume demonstrativ cu valoare neutră	*Încerc să verific și* [$_{GNpron}$ ***asta***]$_{CD}$.
	pronume negativ	*Nu mănâncă* [$_{GNpron}$ ***nimic***]$_{CD}$.
	pronume interogativ	[$_{GNpron}$ ***Ce***]$_{CD}$ *mănânci?*
	pronume relativ și nehotărât cu valoare relativă	*Cumpără* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***ce / orice / ceea ce***]$_{CD}$ *găsește pe piață*]$_{CD}$.
Grup nominal cu centru numeral în acuzativ	numeral cardinal	*A cumpărat cărți. A citit deja* [$_{GNnum}$ ***două dintre ele***]$_{CD}$.
Grup prepozițional cu prepoziția funcțională *pe*, în care se încorporează:	un GN cu centru substantiv dublat prin clitic pronominal	[***L***]$_{CD\ dublat}$*-am strigat /* [***L***]$_{CD\ dublat}$*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***copil***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***acest copil***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***copilul cel nou***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru pronume personal și reflexiv accentuat, dublat obligatoriu printr-un clitic pronominal	[$_{GPrep}$ ***Pe*** [$_{GNpron}$ ***tine***]]$_{CD}$ *nu* [***te-***]$_{CD\ dublat}$ *am văzut niciodată.* [***Se***]$_{CDdublat}$ *admiră* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***sine însuși***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru pronume non-personal	[***L***]*-am chemat /* [***L***]*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***acesta***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***cel din dreapta***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***unul dintre ei***]]$_{CD}$ / $_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***oricine dintre ei***]]$_{CD}$ / [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***al Mariei***]]$_{CD}$.
	un GN cu centru numeral-substitut, dublat (sau nedublat) printr-un clitic pronominal	[***L***]$_{CD\ dublat}$*-am strigat /* [***L***]$_{CD\ dublat}$*-am prevenit* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***al doilea din dreapta***]]$_{CD}$. [***I***]$_{CD\ dublat}$*-am premiat numai* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***doi dintre ei***]]$_{CD}$. *Aștept* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNnum}$ ***al doilea***]]$_{CD}$.
	o propoziție relativă	*Am ajutat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{PRel}$ ***oricine*** *m-a solicitat*]]$_{CD}$.

Propoziție conjuncțională	Conectori-tip și variante / și alți conectori cu uz limitat	***că***		*Consider [$_{PConj}$ **că** nu s-a procedat corect]$_{CD}$. Mărturisesc [$_{PConj}$ **că** nu mă așteptam la asta]$_{CD}$.*
		să		*Doresc [$_{PConj}$ **să** nu se mai repete]$_{CD}$. Prefer [$_{PConj}$ **să** nu mă grăbesc]$_{CD}$.*
		dacă		*Întreb [$_{PConj}$ **dacă** numai el e vinovat]$_{CD}$. Verific [$_{PConj}$ **dacă** au greșit și alții]$_{CD}$.*
		Conectori specializați sintactic sau stilistic	***ca ... să***	*Doresc [$_{PConj}$ **ca** [o asemenea neglijență] **să** nu se mai repete ~~o asemenea neglijență~~]$_{CD}$.*
			nelit. ***ca să***	*Doresc [$_{PConj}$ **ca să** plecăm cât mai repede]$_{CD}$.*
			pop. ***de***	*Întreabă [$_{PConj}$ **de** vor mai veni și alții]$_{CD}$.*
			cum că	*Povestește [$_{PConj}$ **cum că** la americani lucrurile stau mai bine]$_{CD}$.*
			cum de	*Întreabă [$_{PConj}$ **cum de** s-au tolerat toate astea]$_{CD}$.*
	relativă interogativă (cu regent tranzitiv – verb *dicendi*)			*El întreabă [$_{PRel}$ **cine** a plecat / **ce** s-a întâmplat / **ce** student a reușit / **cum** s-a întâmplat]$_{CD}$.*
Propoziție relativă	relativă neinterogativă	**nedublată prin clitic** uneori, inclusă într-un GPrep		*Mănâncă **orice** / **ce** / **ceea ce** i se oferă. A antrenat [$_{GPrep}$ **pe** [$_{PRel}$ **cine** / **pe oricine** i s-a trimis]]$_{CD}$.*
		dublată prin clitic inclusă într-un GPrep		*[L-]$_{CD\ dublat}$ au angajat [$_{GPrep}$ **pe** [$_{PRel}$ **cine** a trebuit]]$_{CD}$.*
	relativă infinitivală (cu regentul tranzitiv *a avea*)			*N-am [$_{PRel}$ **ce** face]$_{CD}$. N-am [$_{PRel}$ **unde** pleca]$_{CD}$.*
Grup verbal cu centru verb la formă non-finită	**infinitiv**			*Preferă [$_{GVinf}$ **a spune totul**]$_{CD}$.*
	gerunziu			*Simt [$_{GVger}$ **venind o adiere de vânt**]$_{CD}$.*
	supin			*El [termină [$_{GVsupin}$ **de vorbit**]$_{CD}$]$_{Predicat\ complex}$.*

4.2. *Detalii privind componenții clasei de substituție*

4.2.1. *Grupul nominal neprepozițional*

GN neprepozițional poate avea drept centru orice tip de substantiv în cazul **acuzativ** (comun, masiv, abstract, propriu (a)), de preferință un substantiv articulat (b), definit sau nedefinit, ori, în absența articolului, precedat de alt determinant (c):

(a) *Citeşte* $[_{GN}$ *romanul*$]_{CD}$, *Mănâncă* $[_{GN}$ *brânză*$]_{CD}$, *Aşteaptă de la noi* $[_{GN}$ *compasiune*$]_{CD}$, *Părăseşte* $[_{GN}$ *România*$]_{CD}$.
(b) *Cumpără* $[_{GN}$ *cartea*$_{Centru+Det}]_{CD}$ / $[_{GN}[$*o*$]_{Det}$ *carte*$]$ / $[_{GN}$ *cărţile*$_{Centru+Det}]]_{CD}$.
(c) *Cumpără* $[_{GN}[$*această*$]_{Det}$ *carte*$]_{CD}$ / $[_{GN}[$*altă*$]_{Det}$ *carte*$]_{CD}$ / $[_{GN}[$*aceleaşi*$]_{Det}[$*câteva*$]_{Cuant}$ *cărţi*$]_{CD}$.

4.2.1.1. Aşezarea unui cuvânt aparţinând altei clase lexico-gramaticale (adjectiv şi participiu, adverb, interjecţie, prepoziţie, conjuncţie, verb la formă finită fără conector conjuncţional) în poziţia unui CD este posibilă numai în condiţiile substantivizării acestuia, o substantivizare prin conversiune (a) sau una cu totul accidentală, în metalimbaj (b):

(a) *Alege numai* ***verdele****, Îmi aruncă* ***vrute şi nevrute****, Face numai* ***bine****, Îşi menajează* ***aproapele****, Familia îmi cunoaşte* ***oful****.*
(b) *L-a eliminat pe* ***„de"*** *din text, L-a eliminat pe* ***„sunt"****, dar l-a păstrat pe* ***„voi fi"****.*

Recategorizarea ca substantiv se marchează atât în plan flexionar, prin selecţia unor flective substantivale (desinenţa de plural *-uri* sau/şi articolul definit legat (c)), cât şi sintactic, prin prezenţa unor vecinătăţi imposibile la vechile clase, dar proprii substantivului (d):

(c) *Zilnic auzeam numai „de ce-****uri****", Alege numai verde****le****, Şi-a uitat aproape****le****.*
(d) *Îmi reproşa* $[_{GN}[$***zilnicul***$]_{Modif+Det}$ *„of-of"*$_{Centru}]_{CD}$, *Încerca să-şi ascundă* $[_{GN}[$***acest***$]_{Det}[$***mare***$]_{Modif}$ *„of"*$_{Centru}]_{CD}$.

4.2.1.2. Cazurile de **nearticulare** sunt mult mai puţin numeroase la singular decât la plural. La singular, nearticularea, în absenţa altor determinanţi, depinde: (a) de tipul de substantiv (substantiv masiv sau abstract) şi (b) de tipul de interpretare semantică (citirea ca *proprietate* impune nedeterminarea).

(a) *Bea* ***vin****, Mănâncă* ***peşte****, Aşteaptă de la noi* ***înţelegere****.*
(b) *Caut* ***profesor****, Numesc* ***ambasador****, Propun* ***director****, Are* ***casă****, Cumpără* ***maşină****, Cumpără* ***Luchian****.*

> ⓘ Orice recategorizare a acestor tipuri de substantive (trecerea de la masiv sau abstract la numărabil, trecerea de la citirea ca *proprietate* la citirea ca *entitate*) apropie aceste forme de comportamentul prototipic al substantivului, având, printre efecte, şi ataşarea articolului (*Ai mâncat* ***peştele****?, Îşi caută* ***directorul****, Ai cumpărat* ***maşina****?, Ai vândut* ***Luchianul****?*).

4.2.2. *Grupul nominal prepoziţional*

4.2.2.1. În poziţia CD, prepoziţia selectată este ***pe***. Complet delexicalizată, ***pe*** are toate trăsăturile unei prepoziţii funcţionale, neimpunând rol tematic, pe care îl transmite de la verbul regent (*Îl execută [pe condamnat*$_{Pacient}]_{CD}$, *Îl întreb [pe Ion*$_{Ţintă}]_{CD}$), dar impunând caz (cere acuzativul: *Te-am rugat* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***tine***$_{A}]]_{CD}$, *Nu se cunoaşte bine* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GNpron}$ ***sine***$_{A}]]_{CD}$); vezi **Prepoziţia şi grupul prepoziţional, 3.**
În mod frecvent, selectarea lui ***pe*** se asociază cu îndeplinirea următoarelor trei condiţii pentru GN: [+ CD (a), + Personal / + Animat (b), + Determinat (c)];

(a) condiţie sintactică: GN să apară obligatoriu în poziţia unui CD;
(b) condiţie lexicală: centrul grupului să aparţină clasei substantivelor personale, rar, şi substantivelor proprii animate non-personale (*Îl strigă **pe Ion** / **pe elev** / **pe Lăbuş***);
(c) condiţie semantico-sintactică: grupul nominal să primească citire „determinat definit", rar, şi indefinit (*Îl strig **pe elevul acesta** / **pe elevul cel nou** / **pe celălalt elev** / **pe un elev de-ai tăi***).

ⓘ Interpretarea „determinat definit" a grupului apare şi în condiţiile în care nominalul precedat de marca *pe* nu este însoţit formal de articolul definit: *Îl strig pe elev* = „strig elevul".

ⓘ Încălcarea uneia sau a alteia dintre condiţii nu e posibilă decât pentru (b) şi (c), niciodată pentru (a). Excepţiile apar:
– în proverbe (*Cui **pe** cui scoate, Mână **pe** mână spală*), unde, în condiţii sintactice şi semantice speciale (complementul direct şi subiectul sunt realizate prin acelaşi substantiv, iar lectura este generică), *pe* funcţionează în exclusivitate ca marcă a complementului direct, deosebindu-l de subiect;
– în substantivizări în metalimbaj (*L-a şters **pe „lui"***), situaţie în care se păstrează numai două dintre cele trei trăsături prototipice ([+ CD, + Definit]);
– în construcţii fixe, care includ, în poziţia CD, compuse rare (*Are **pe vino-ncoace***), unde se păstrează numai condiţia [+ CD].
În construcţii ca *Îl strig / anunţ **pe elev***, încălcarea condiţiei de articulare (c) este numai aparentă, căci, în contextul unei prepoziţii (iar *pe* nu face excepţie), citirea grupului nominal monomembru este „definită" (*Îl strig / Îl anunţ **pe elev** = Strig / Anunţ **elevul***); ca argument al semnificaţiei definite apare dublarea printr-un clitic pronominal.

4.2.2.2. Selecţia sau neacceptarea lui *pe* în poziţia CD cunoaşte reguli obligatorii sau facultative, după cum urmează:

- Este **obligatoriu neacceptat** în cazul substantivelor non-animate: *Mănâncă brânză, Vopseşte gardul, Curăţă cartofii, Citeşte ziare* (pentru excepţii, vezi *supra*, nota ⓘ).
- Este **selectat obligatoriu** în următoarele situaţii:
  – substantive proprii nume de persoană şi de animal (*L-am strigat **pe Ion** / **pe Lăbuş***);
  – substantive relaţionale, în cazul indicării unei persoane unice (*Am rugat-o **pe mama** / **pe naşa**, L-am rugat **pe tata** / **pe nenea***) sau al legării acestora de clitice posesive postpuse cu funcţie de determinant (*A rugat-o **pe fie-mea** / **pe soră-sa***)

ⓘ Fac excepţie construcţiile cu dativ posesiv ataşat verbului (*Şi-a chemat mama, Şi-a anunţat fratele / sora*).

  – grup nominal alcătuit din substantiv apelativ generic + nume propriu / comun de identificare (*L-am rugat **pe domnul Popescu** / **pe domnul director***).

- Este **facultativ** în următoarele condiţii:
  – substantive comune nume de persoană, în condiţiile asocierii cu determinanţi definiţi, dacă nu apar în structuri cu dublare (*Am ascultat (pe) acelaşi copil*);
  – nume de persoană, în condiţiile asocierii cu determinanţi nedefiniţi, dacă nu apar în construcţie cu dublare (*Aştept (pe) câţiva copii / (pe) alt copil / (pe) un copil al directorului*).

> ⓘ „Facultativ" nu înseamnă posibilitatea de a ataşa sau de a suprima marca prepoziţională ***pe*** fără niciun efect în plan semantic; dimpotrivă, ataşarea se asociază cu o informaţie de determinare suplimentară (să se compare: *Aşteaptă* ***al doilea*** *copil* – *(Îl) aşteaptă* ***pe al doilea*** *copil*).

4.2.2.3. Rar, într-o situaţie necanonică, pot să apară prepoziţiile cu sens „partitiv" ***de, din, dintre***:

Am întâlnit şi $[_{GN}$ Ø ***de-ai lui Moromete***$]_{CD}$.
Bucătăreasa a furat $[_{GN}$ Ø ***din mâncarea copiilor***$]_{CD}$.
Au salvat şi $[_{GN}$ Ø ***dintre copii***$]_{CD}$.

Acestea se pot interpreta ca un caz de elipsă a substantivului-centru, cu poziţia centrului de grup vidă, fără corp fonetic (Ø).

4.2.3. *Construcţia pronominală*

4.2.3.1. În poziţia CD pot să apară toate grupurile cu centru un pronume, fie pronume pline (a), fie semiindependente (b); pot să apară şi formele clitice de personal (c), de reflexiv (d) şi de reciproc (e):

(a) *L-am lăudat* ***pe el / pe dumnealui / pe fiecare,*** *l-am lăudat* ***pe toţi / pe mulţi dintre ei / pe oricare / pe alţii*** *decât ieri, Ei sunt studenţii* ***pe care*** *i-ai lăudat, N-ai lăudat* ***pe niciunul, Pe care*** *i-ai lăudat?*
(b) *I-am lăudat* ***pe cei cu nota zece,*** *I-am lăudat şi* ***pe-ai lui Moromete.***
(c) ***L****-am văzut, Am remarcat-****o, I****-am remarcat,* ***Le****-am certat.*
(d) ***Se*** *cruţă,* ***Se*** *încurajează singur,* ***Se*** *laudă singur.*
(e) ***Se*** *părăsc,* ***Ne*** *suspectăm de multă vreme.*

4.2.3.2. Construcţia pronominală cunoaşte, ca şi cea substantivală, o realizare cu prepoziţia ***pe***.

- În comparaţie cu substantivul, pe lângă pronumele cu referent [+ Personal] (a), primesc marca ***pe*** şi numeroase pronume cu referent non-animat (b):

(a) *Numai* ***pe sine*** *se pune în evidenţă,* ***Pe cine*** *ai ales?, Nu ştiu* ***pe cine*** *ai ales,* ***Pe oricine*** *ai alege, situaţia nu se schimbă; L-am întâlnit* ***pe acesta / pe celălalt / pe cel din anul al 2-lea.***
(b) *[Sunt multe scaune stricate.] L-am reparat* ***pe acesta / pe celălalt / pe cel albastru, Pe care dintre scaune*** *l-ai ales?,* ***Pe fiecare dintre scaune*** *îl examinează cu atenţie, N-a reparat* ***pe niciunul dintre ele.***

> ⓘ O selecţie de tip special apare în construcţiile reciproce, unde dublarea complementului direct se manifestă numai în componenţa internă a locuţiunilor pronominale *unul* ***pe*** *altul, unul* ***pe*** *celălalt, fiecare* ***pe*** *fiecare* (*Copiii se părăsc unul* ***pe*** *altul / unul* ***pe*** *celălalt*).

- Este imposibilă selecţia lui ***pe*** în cazul pronumelor *nimic, ce, orice, ceea ce,* al căror referent este totdeauna non-animat:

N-a văzut ***nimic interesant / ceva interesant, Ce*** *ai văzut?, Mănâncă* ***orice,*** *Mănâncă* $[_{PRel}$ $[$***ceea ce***$]_{CD}$ *primeşte*$]$.

4.2.3.3. Ca şi în cazul pronumelui, construcţia având drept centru un numeral-substitut e posibilă cu referenţi non-persoană, mai ales când numeralul-CD apare într-o structură cu dublare:

Le repar ***pe cele trei.***
[*A cumpărat cărţi.*] ***Pe a doua*** *a lăsat-o la catedră.*

Ca şi în cazul substantivului, ataşarea lui *pe* se asociază cu un plus de definitudine, *pe* funcţionând ca marcă de definitudine; să se compare:

Aleg ***trei dintre ele.*** vs *Le aleg* ***pe trei dintre ele.***

4.2.4. *Propoziţia relativă*

În poziţia CD pot apărea trei tipuri de propoziţii relative.

4.2.4.1. Relativa interogativă este rezultată din transpunerea în vorbire indirectă a enunţurilor interogative parţiale (vezi **Discursul raportat; Tipuri de enunţ, 3.2.**):

El întreabă ***cine, ce, care, câţi, când, cum, unde, încotro, de ce ...***
El vrea să ştie ***cine, ce, care, câţi, când, cum, unde, încotro, de ce ...***

Inventarul de relative-interogative este extrem de bogat; din clasa relativelor, singurele neadmise sunt relativul compus *ceea ce* şi relativele nehotărâte (tipul *orice, oricine*). Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricţiile sintactice din propoziţia relativă (a)-(f) (eventual, din subordonata relativei (g)), nu şi de cele din regentă:

El vrea să ştie (a) [$_{PRel}$ [***pe cine***]$_i$ *anunţăm* (~~*pe cine*~~$_i$)]$_{CD}$.
(b) [$_{PRel}$ [***cui***]$_i$ *să-i dăm bursa* (~~*cui*~~$_i$)]$_{CD}$.
(c) [$_{PRel}$ [***a cui lucrare***]$_i$ *a primit notă maximă* (~~*lucrarea cui*~~$_i$)]$_{CD}$.
(d) [$_{PRel}$ [***despre ce***]$_i$ *vom discuta* (~~*despre ce*~~$_i$)]$_{CD}$.
(e) [$_{PRel}$ [***ce***]$_i$ *se va întâmpla* (~~*ce*~~$_i$)]$_{CD}$.
(f) [$_{PRel}$ [***unde***]$_i$ *şi* [***cum***]$_i$ *vom merge* (~~*unde*~~$_i$, ~~*cum*~~$_i$)]$_{CD}$.
(g) [$_{PRel}$ [***cui***]$_i$ *merită să-i dăm bursa* (~~*cui*~~$_i$)]$_{CD}$.

ⓘ Se notează drept component tăiat între paranteze poziţia ocupată de constituentul interogat din propoziţia interogativă, eventual din subordonata acesteia (poziţia din care componentul este „extras" şi apoi „deplasat" în fruntea interogativei; vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 3.1.** În (a)-(f), componentul interogat este „extras" din următoarele poziţii sintactice: CD (a), CI (b), dintr-un GN aflat în poziţia CD (c), CPrep (d), S (e), Circ (f); în (g), componentul interogat este „extras" din subordonata propoziţiei interogative, unde ocupă poziţia CI (g).

4.2.4.2. Relativa propriu-zisă (neinterogativă, liberă) admite, spre deosebire de cea interogativă, relativul *ceea ce* şi relativele nehotărâte, apărând în relaţie cu regenţi care nu pot introduce discurs raportat:

(a) *Mănâncă* [$_{PRel}$ ***ce / ceea ce / orice*** *îi găteşte gazda*]$_{CD}$.
(b) *A antrenat* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{PRel}$ ***cine / oricine*** *i s-a recomandat*]]$_{CD}$.

Forma relativului se acomodează fie după funcţia sintactică din regentă (b), fie rămâne netransparentă, aceeaşi formă fiind cerută şi de regentă, şi de relativă (a).

> ⓘ În (b), forma cu ***pe*** (***pe cine / pe oricine***) reflectă poziţia sintactică cerută de regentă, şi nu de subordonată, unde apare ca subiect (asistăm aici la împletirea regentei cu subordonata). În (a), ambele propoziţii (regenta şi relativa) cer aceeaşi formă (***ce / ceea ce / orice***).

4.2.4.3. Relativa infinitivală este un tip de construcţie arhaică, parţial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca ***a***, construcţie restrânsă la un singur regent (tranzitivul *a avea*):

N-am [$_{GVinf}$ ***ce mânca***]$_{CD}$, *N-am* [$_{GVinf}$ ***când / unde / încotro pleca***]$_{CD}$, *N-am* [$_{GVinf}$ ***de ce munci***]$_{CD}$.

Inventarul de relative este identic cu cel de sub **4.2.4.1.**, iar forma regentului, ca şi în **4.2.4.1.**, se acomodează după situaţia sintactică din relativa infinitivală:

N-am [$_{GVinf}$ [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GNpron}$ ***cine***]]$_{CD}$ *ajuta*$_{Centru}$]$_{CD}$ / [$_{GVinf}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ ***cere***$_{Centru}$]]$_{CD}$.

4.2.5. *Propoziţia conjuncţională*

4.2.5.1. Propoziţia completivă directă conjuncţională admite un inventar bogat de conectori conjuncţionali / de complementizatori, utilizaţi după aceleaşi reguli şi restricţii de construcţie ca şi subiectiva conjuncţională (vezi **Subiectul, 3.2.4.1.**).

- Unii sunt strict determinaţi sintactic, adică sunt selectaţi de o anume clasă de regenţi. Astfel, verbele *a binevoi, a continua, a dori, a începe, a merita, a putea, a termina, a vrea* cer completive directe introduse prin ***să*** (*Binevoieşte / Doreşte / Vrea* ***să*** *...*), iar verbele *a bănui, a considera, a crede, a presupune* selectează pe ***că*** (*Crede / Presupune* ***că*** *...*); interjecţiile tranzitive cer selecţia lui ***că*** (*Iată* ***că*** *... / Uite* ***că*** *...*).
- Selecţia altora este determinată de tipul de enunţ direct transpus în vorbire indirectă. Faptul că verbe de declaraţie ca *a afirma, a afla, a anunţa, a mărturisi, a zice* acceptă pe ***că*** se explică prin caracteristica lor de a primi, ca discurs raportat, enunţuri asertive (*El afirmă: „Sunt nevinovat" > El afirmă* ***că*** *e nevinovat*). Alte verbe de declaraţie (*a ordona, a recomanda, a ruga*) admit, ca discurs raportat, enunţuri imperative, ceea ce are drept efect selecţia conectorului ***să*** (*El ne ordonă: „Plecaţi imediat!" > El ne ordonă* ***să*** *plecăm imediat*). Alte verbe din clasa celor „de întrebare" (*a întreba, a chestiona*) admit, ca discurs raportat, numai enunţuri interogative. Ca marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă apare conectorul ***dacă*** (*El întreabă: „Examenul s-a încheiat?" > El întreabă* ***dacă*** *examenul s-a încheiat*).
- Unele verbe admit câte doi conectori, adesea ca urmare a faptului că verbele acceptă transpunerea în vorbire indirectă a câte două tipuri de enunţuri: *El zice: „E frumos afară"* [enunţ asertiv] > *El* ***zice că*** *e frumos afară*; *El îmi zice: „Pleacă imediat!"* [enunţ imperativ] > *El îmi* ***zice să*** *plec imediat*.

4.2.5.2. În româna literară actuală, sunt trei **conectori-tip / complementizatori-tip**: ***că, să, dacă***, la care se adaugă încă un număr de variante / de alţi conectori, cu restricţii sintactice sau stilistico-pragmatice.

- *Că* este semn de aserţiune pentru subordonată, impunând subordonatei o restricţie modală importantă: neacceptarea modului conjunctiv.
- *Să* apare ca semn de non-aserţiune pentru subordonată şi impune subordonatei o restricţie modală: construcţia cu modul conjunctiv.
- ***Dacă*** este prezent în două tipuri de construcţii:

(a) ca marcă a interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă (vezi *supra*, **4.2.5.1.**: *El întreabă / vrea să ştie **dacă** s-a terminat examenul*);

(b) ca marcă de tematizare forte şi de focalizare, având rolul de a aşeza într-o poziţie tematică (în antepunere faţă de regentă) o temă enunţată într-un fragment anterior (***Dacă n-a venit**, a făcut-o ca să te cruţe*).

> ⓘ Pentru această valoare, să se observe conversaţia următoare:
> *– Sunt foarte supărată. Am constatat că şi **Ion a lipsit**.*
> *– Nu fi supărată. **Dacă a lipsit / Dacă n-a venit**, a făcut-**o** ca să te cruţe.*
> Completiva directă, aşezată preverbal, reia identic (sau sinonimic) o „temă" enunţată anterior. Calitatea de completivă directă este evidenţiată prin reluarea propoziţiei de către cliticul cu valoare neutră ***o***.

4.2.5.3. Alţi conectori apar fie ca variante ieşite din uzul literar actual, fie ca variante stilistico-semantice şi pragmatice.

- ***Că să***, frecvent în româna neliterară, apare după verbe *dicendi* şi rezultă din amestecul discursului direct cu cel indirect (***că*** este semnul discursului direct legat, o variantă intermediară între discursul direct şi cel indirect, iar ***să*** reprezintă transpunerea în discurs indirect a unui enunţ imperativ: *El mi-a spus **că să** plec mai repede*); vezi **Discursul raportat.**
- ***Ca să*** apare în două variante sintactice: (a) cu disociere a componentelor (*Ne-a spus **ca mâine să** revenim*); (b) fără disociere (*Ne-a spus **ca să** revenim*). Numai prima variantă este acceptată de norma sintactică actuală şi apare ca variantă sintactică a lui ***să***, fiind selectată în condiţiile deplasării anteverbale a oricărui component din structura completivei (*Ne-a spus **ca** [<u>mâine / noi toţi / împreună / Ion şi cu mine</u>] **să** revenim*). A doua variantă, prezentă în scrisul literar până pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, deşi încă frecventă în uzul actual, nu mai este acceptată de norma literară.
- ***De***, în calitate de conector conjuncţional necircumstanţial, apare în două tipuri diferite de construcţii, dar care au în comun specializarea lor ca registru stilistic, fiind neacceptate de norma literară actuală.

  – ***De***$_1$ este o variantă populară a lui ***dacă*** „interogativ", utilizată în aceleaşi condiţii sintactice ca şi acesta (*A întrebat **dacă** / **de** vom reveni*).

  – ***De***$_2$ este un conector arhaic, utilizat frecvent în limba veche, dar abandonat astăzi sau restrâns la zone lingvistice arhaizante (*„apucasă împărăţia **de** pusesă pe Ilieşu domnu", „Şi îndată au poroncitu paşa lui Antonie-vodă **de** l-au pus hatman"*, I. Neculce, *Letopiseţ*).
- ***Cum că***, frecvent în limba veche, este mult mai restrâns astăzi, când a început să se specializeze pentru marcarea „evidenţialităţii" (detaşarea şi rezerva locutorului în legătură cu cele enunţate se obţine sugerându-se că informaţia aparţine altei surse; vezi şi **Modalizarea, 2.2.**): *Ei spun / afirmă / consideră **cum că** au apărut primele semne de redresare economică.*
- ***Cum de***, conector modalizant, introduce atitudinea de mirare / de dezaprobare a locutorului faţă de un eveniment deja consumat (redat în subordonată): *Ei au întrebat **cum de** a fost posibil furtul.*

4.2.6. *Forme verbale non-finite*

Cu excepția participiului, care are un comportament adjectival, în poziția CD pot să apară, cu restricții sintactice specifice fiecăruia, celelalte grupuri verbale non-finite, și anume:

- **grupul non-finit infinitival**, atât în situația curentă a unui centru de grup cu morfemul liber *a* (a), cât și în situația rară a absenței lui *a* (b):

(a) *Preferă* [$_{\text{GVinf}}$ ***a ne spune** lucrurile direct*]$_{\text{CD}}$.
(b) *El* [*poate* [$_{\text{GVinf}}$ ***fi trimis** în străinătate*]$_{\text{CD al operatorului modal}}$]$_{\text{Predicat complex}}$.

> ⓘ În (b), GV$_{\text{inf}}$ ocupă poziția de CD pe lângă operatorul modal tranzitiv *a putea*, iar împreună cu acesta formează un predicat complex (vezi **Introducere, 6.4.; Predicatul, 2.2.**).

- **grupul non-finit gerunzial**, acceptat de un număr restrâns de verbe tranzitive de percepție:

Văd [$_{\text{GVger}}$ *apărând curcubeul*]$_{\text{CD}}$, *Simt* [$_{\text{GVger}}$ *venind o adiere de vânt*]$_{\text{CD}}$, *Aud* [$_{\text{GVger}}$ *tunând*]$_{\text{CD}}$.

> ⓘ În grupurile gerunziale complexe, poate interveni o schimbare de topică – antepunerea subiectului gerunziului –, ceea ce poate determina o reorganizare a grupului:
> [$_{\text{GV}}$ *Văd* [$_{\text{GVger}}$ *apărând* [$_{\text{GN}}$ *curcubeul*]$_{\text{S}}$]]$_{\text{CD}}$ > [$_{\text{GV}}$ *Văd* [$_{\text{GN}}$ *curcubeul* [$_{\text{GVger}}$ *apărând*]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{CD}}$].

- **grupul non-finit al supinului**, legat obligatoriu de regent prin prepoziția funcțională ***de*** și acceptat de un număr mic de regenți, aspectuali (a) și modali (b):

(a) *El* [*termină* [$_{\text{GVsupin}}$ ***de vorbit***]$_{\text{CD al operatorului}}$]$_{\text{Predicat complex}}$.
(b) *Mai* [*are* [$_{\text{GVsupin}}$ ***de învățat***]$_{\text{CD al operatorului}}$]$_{\text{Predicat complex}}$.

Apariția unui GV$_{\text{supin}}$ în vecinătatea unui operator are ca efect amalgamarea celor două grupuri verbale (al operatorului și al supinului; vezi **Predicatul, 2.2.**) și, implicit, includerea GV$_{\text{supin}}$ în structura unui predicat complex.

5. Topica

5.1. Complementul direct, în raport cu verbul, dar și în raport cu CI (în structurile în care apare și un CI), cunoaște mari **libertăți de topică**, fiind ocurent atât în postpunere față de verb (a), cât și în antepunere (b), după cum poate apărea atât în postpunere față de CI (c), cât și în antepunere față de acesta (d);

(a) postpunere față de V: *Citește **romane**, Scrie **poezii**, Culege **merele**, Și-a ajutat **studenții**, Și-a șters **nasul**, Dorește **să plece**, Știe **că a greșit**;*
(b) antepunere față de V: ***Pe profesor** îl așteaptă în școală, **Literatură** citește de pe la 10 ani, **Că este bolnav**, o știu de mult, **Să avem mai mare deschidere**, asta (o) vreau;*

(c) postpunere în raport cu CI: *I-am promis copilului **o carte**;*
(d) antepunere în raport cu CI: *I-am promis **o carte** copilului.*

ⓘ Singurele cazuri de **topică fixă** apar în condițiile realizării celor două complemente (direct și indirect) prin clitice pronominale, care, prin statutul lor morfofonetic, au o poziție fixă față de suportul verbal (***O** văd, **Le** laud*), dar și fixă între ele (cliticul de dativ îl precedă obligatoriu pe cel de acuzativ: I_D I_A*-am recomandat, recomandându-*i_D-I_A).

5.2. În ciuda varietății și a libertăților de topică (vezi *supra*, **5.1.**), există **preferințe** pentru o anume **topică sintactică** (= acea așezare a componentelor care reprezintă cele mai numeroase situații și, în plus, este neutră din punct de vedere pragmastilistic).
Ca topică sintactică, CD apare **în postpoziție** față de verb (vezi *supra*, **5.1.a**).

ⓘ Fac excepție complementele directe exprimând Experimentatorul, care preferă antepoziția: ***Pe Ion** îl doare capul, **Pe copil** îl interesează gimnastica, **Pe mama** o frământă situația.*

5.3. Nenumăratele „abateri" de la topica sintactică primesc justificări pragmatice (de așezare în poziție tematică – **tematizare**), asociate, uneori, cu justificări stilistice (de „punere în relief" sau „în contrast" – de **focalizare / de emfatizare**). Poziția de tematizare este **preverbală** (a), poziție în care, suplimentar, se pot obține și efecte de „punere în relief" sau de punere „în contrast" (b):

(a) ***Romanele** le-a terminat de citit, **Brânza** am aruncat-o, **Pe elevi** i-am ascultat.*
(b) ***Rațe, și nu gâște** crește, **Că e impertinent**, o știu de mult.*

6. Fenomene sintactice semnificative la care participă CD

6.1. *Fenomenul sintactico-semantic al dublării*

6.1.1. Prin ***dublare*** (vezi și *supra*, **2.1.**) complementul direct se include în lanțuri funcționale la distanță, care leagă coreferențial (dar și ca funcție sintactică) doi termeni subordonați aceluiași regent (***Îl**$_i$ văd **pe Ion**$_i$, **Scrisoarea**$_i$ am trimis-**o**$_i$*).
Pot fi dublate prin clitic pronominal:
– complementul direct substantival (***L**-am văzut **pe Ion**, **Romanele le**-am citit, **Clujul îl** iubesc din copilărie*);
– complementul direct pronominal sau realizat prin numeral-substitut (***Pe acesta / Pe fiecare l**-am ajutat, **Pe trei dintre ei i**-am ajutat, **Pe al doilea l**-am ajutat*), inclusiv forme semiindependente de pronume (***Pe cei din ultimul rând i**-am întrebat, **Pe ai lui X i**-am amendat*); formele accentuate de pronume personal sau reflexiv (***Pe mine** nu **m**-a ajutat nimeni, Nu **se** cunoaște bine **pe sine***) apar și ele în lanțuri coreferențiale cu cliticul corespunzător;
– complementul propozițional (propoziție relativă: ***L**-au ales chiar **pe cine nu merita*** sau propoziție conjuncțională: ***Că este impertinent, o** știu de mult*, a cărei dublare se realizează printr-un clitic feminin de acuzativ cu valoare neutră, ***o***).

6.1.2. Între dublare şi construcţia cu ***pe*** a complementului direct apar importante asemănări, dar şi diferenţe:

- **în cazul construcţiei cu *pe***, GN trebuie să îndeplinească trei condiţii: [+ CD; centrul să fie + Personal; grupul să primească interpretare + Determinat] (vezi *supra*, **4.3.2.1.**);
- **în cazul dublării**, trebuie să îndeplinească numai două dintre aceste trăsături: [+ CD, interpretare + Determinat].

Se deduce de aici că dublarea, spre deosebire de construcţia cu ***pe,*** apare şi în condiţiile unui grup nominal al cărui centru are trăsătura [– Animat] (a), dar, ca şi în cazul construcţiei cu ***pe,*** este imposibilă în cazul unui grup cu citire [– Determinat] (b):

(a) ***Bucureştiul îl*** *ştie cu ochii închişi,* ***Bibliografia*** *a terminat-**o** de mult.*
(b) ******Romane le*** *citeşte toată noaptea,* ****Brânză o*** *cumpără numai duminica,* ****Copii îi*** *meditează de o viaţă,* ****Grădinar*** *îl caută.*

În concluzie, condiţia **determinării** leagă cele două fenomene, ceea ce a permis, în cazul amândurora, să se vorbească de „mijloace **sintactice** de determinare definită" (construcţia cu ***pe*** şi dublarea), pe care, suplimentar, şi le-a creat limba română.

Antepoziţia complementului este un factor care influenţează şi el dublarea, făcând-o **obligatorie,** în cazul non-animatelor determinate definit (a), dar **neacceptată**, în cazul postpunerii aceloraşi substantive determinate definit (b), şi făcând-o **facultativă**, în cazul non-animatelor determinate indefinit (c), dar **neacceptată,** în cazul aceloraşi substantive şi al aceluiaşi tip de determinare (d)

(a) în **antepoziţie**: dublare obligatorie (***Bibliografia*** *a terminat-**o***);
(b) în **postpoziţie:** dublare neacceptată, deşi substantivul e determinat definit (**A terminat-o* ***bibliografia***);
(c) în **antepoziţie**: dublare facultativă (***O noutate (o)*** *constituie interpretarea,* ***Un exerciţiu util (îl)*** *reprezintă compunerea*);
(d) în **postpoziţie:** dublare neacceptată, în aceleaşi condiţii de determinare nedefinită (****Interpretarea o*** *constituie o noutate,* ****Dictarea îl*** *reprezintă un exerciţiu util*).

6.2. *Fenomenul pasivizării*

6.2.1. Ca efect al pasivizării, indiferent de tipul de pasiv (pasivul cu operator sau reflexivul-pasiv; vezi capitolul **Introducere, 4.1.1.**; **Categoria diatezei, 2.**), verbul îşi pierde tranzitivitatea, adică pierde capacitatea de a-şi ataşa un complement direct.

Complementul direct din construcţia activă îşi schimbă poziţia şi ierarhia sintactică, devenind subiect al construcţiei pasive (*Ion citeşte **cartea** → **Cartea** este citită de Ion, Sindicaliştii au programat **greve** pentru luna mai → S-au programat **greve** pentru luna mai*).

Ca subiect pasiv poate să apară orice grup nominal, determinat (a) sau nedeterminat (b), şi orice propoziţie completivă directă, conjuncţională (c) sau relativă (d):

(a) ***Trofeul*** *a fost câştigat de românul IP.*
(b) *Aici se pregătesc **muzicieni,** Astăzi se alege **director**.*
(c) *S-a anunţat **că se amână selecţia cu două zile.***
(d) *La sfârşitul zilei, s-a ştiut deja **cine va fi învingătorul.***

6.2.2. Deşi pasivizarea este legată în mod necesar de structurile cu CD, nu orice construcţie cu CD suportă pasivul. Limitările sunt legate mai ales de tipul semantic de verb tranzitiv. În general, tranzitivele non-agentive (cu subiectul exprimând alt rol tematic decât Agentul) nu suportă pasivul. Astfel, nu participă la pasivizare:
– tranzitivele cu Experimentator aşezat în poziţia CD, fie verbe de stare fizică (***Mă** doare capul, **Mă** usturǎ stomacul*), fie verbe psihologice (***Mă** impresionează / **Mă** uimeşte situaţia*);
– tranzitivele locative cu Locativul aşezat în poziţia S (***Butoiul** conţine apă, **Cartea** cuprinde / include cinci capitole, **Rochia** mă încape*);
– tranzitivele „de echivalenţă" (*Metoda constituie / reprezintă o noutate*);
– unele tranzitive de posesie (*El are avere*).

> ⓘ Construcţii precum (a) *Sunt impresionată de situaţie*, (b) *Cinci capitole sunt incluse / cuprinse în carte*, deşi identice (a) sau asemănătoare formal (b) cu o construcţie pasivă, pierd legătura cu pasivul (să se vadă, de exemplu, natura adjectivală a participiului din (a): *Sunt **mai / foarte** impresionată de situaţie*).

> ⓘ Şi, totuşi, suportă pasivizare şi unele verbe tranzitive non-agentive, precum: unele verbe cu subiect-Experimentator (*El **este urât / iubit** de colegi*); unele verbe cu subiect-Beneficiar (*Cartea **este găsită / pierdută** de profesor*).

6.3. *Fenomenul reflexivizării şi al reciprocizării*

6.3.1. În condiţiile în care nominalul-CD este coreferenţial cu subiectul, acesta se „reflexivizează", transformându-se într-un clitic reflexiv:

***Profesorul**$_i$ **se**$_i$ amăgeşte / **se**$_i$ apără / **se**$_i$ laudă / **se**$_i$ pune în valoare.*

În calitatea sa de CD, cliticul reflexiv poate participa, ca orice complement direct, la fenomenul dublării, astfel că aceeaşi poziţie de CD se realizează o dată prin clitic reflexiv, iar a doua oară, prin formă accentuată de reflexiv (a) sau de personal (b), ambele cu realizare obligatoriu prepoziţională (*pe*) şi ambele posibil însoţite de adjectivul de întărire *însuşi*:

(a) ***Se** amăgeşte **pe sine**, **Se** apără **pe sine**, **Se** laudă **pe sine**, **Se** pune **pe sine** în valoare.*
(b) ***Se** amăgeşte **pe el (însuşi)**, **Se** apără **pe el (însuşi)**, **Se** laudă **pe el (însuşi)**, **Se** pune în valoare **pe el (însuşi)**.*

6.3.2. În condiţiile în care acţiunea exprimată de verbul tranzitiv este simultan şi egal repartizată asupra a doi protagonişti, care participă şi suportă, în egală măsură, efectele ei, CD se „reciprocizează". „Reciprocizarea" înseamnă o reorganizare sintactică profundă (vezi şi **Introducere, 4.1.3.; Pronumele reciproc, 1.**), constând în:
(i) comprimarea a două propoziţii coordonate într-una singură, obţinută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 şi P_2 şi suprimarea verbului din P_2 (a);
(ii) transformarea în clitic reciproc (pentru distincţia reciproc – reflexiv, vezi **Pronumele reciproc**) a două nominale-CD coreferenţiale cu nominalele celor două subiecte coordonate (valoarea „reciprocă" se exprimă fie numai prin cliticul reciproc (b), fie, emfatic şi dezambiguizator, prin dublare cu o grupare pronominală reciprocă (c)):

(a) [$_{P1}$ *Ion*$_i$ *îl admiră / îl ajută pe Gheorghe*$_j$] şi [$_{P2}$ *Gheorghe*$_j$ *îl admiră / îl ajută pe Ion*$_i$].
(b) *Ion*$_i$ *şi Gheorghe*$_j$ ***se***$_{ij}$ *admiră /* ***se***$_{ij}$ *ajută.*
(c) *Ion*$_i$ *şi Gheorghe*$_j$ ***se***$_{ij}$ *admiră /* ***se***$_{ij}$ *ajută* ***unul***$_i$ ***pe altul***$_j$ */* ***se***$_{ij}$ *ajută* ***unul***$_i$ ***pe celălalt***$_j$.

6.4. *Avansarea şi amalgamarea componentelor*

Prin ***avansarea*** – topică şi ierarhică – a unui component din completiva directă în regentă, se produce amalgamarea subordonatei cu regenta, cu importante modificări asupra organizării sintactice:
– subiectul subordonatei avansează în regentă, ajungând să ocupe poziţia unui CD;
– propoziţia conjuncţională îşi pierde statutul de completivă directă, întrucât poziţia CD este ocupată;
– propoziţia conjuncţională se recategorizează, devenind o **poziţie reorganizată** de predicativ suplimentar (PS) (vezi *infra*, (a));
– se poate pierde, prin elipsă, o predicaţie a enunţării – predicaţia din completivă –, astfel că poziţia reorganizată se poate realiza şi nepropoziţional, ca grup nominal (vezi *infra*, (b), (c)):

(a) *Consider* [$_{PConj}$ *că* ***Ion***$_i$ *este profesor bun*]$_{CD}$ → [***Pe Ion***$_i$ ***îl***]$_{iCD}$ *consider* [$_{PConj}$ *că este profesor bun*]$_{PS}$.
(b) *Au descoperit că* ***Ion***$_i$ *este hoţ* → [***Pe Ion***$_i$ ***l***]$_{iCD}$*-au descoperit* [~~*că este*~~ *hoţ*]$_{PS}$.
(c) *Vreau ca* ***Ion***$_i$ *să ajungă medic bun* → [***Pe Ion***$_i$ ***îl***]$_{iCD}$ *vreau* [~~*să ajungă*~~ *medic bun*]$_{PS}$.

7. Dificultăţi

7.1. *Confuzia CD – S, CD – NP, CD – CSec*

Dată fiind caracteristica a cinci dintre complementele grupului verbal de a se ataşa direct centrului verbal, fără mărci speciale pentru fiecare în parte, este posibilă confuzia acestora, facilitată, printre altele, de formele cazuale omonime şi de posibilitatea fiecărei funcţii de a răspunde la aceeaşi întrebare: „ce?" (*Mănâncă* ***ce****?, Îmi trebuie* ***ce****?, Mă întreabă* ***ce****?, El a ajuns* ***ce****?, L-au angajat* ***ce****?*: *Mănâncă* ***ceva****, Îmi trebuie* ***ceva****, Mă întreabă* ***ceva****, El ajunge* ***ceva****, L-au angajat* ***ceva***).

- În analiza unor construcţii ca:

(a) *Îmi trebuie* ***o carte****, Îmi convine* ***situaţia****, Îmi prieşte* ***aerul*** *de munte, Îmi ajunge* ***un necaz****, Îmi revine* ***o obligaţie****, Nu-mi merge* ***afacerea****, Nu-mi strică puţină* ***odihnă****, Îndată îţi vine* ***somnul****, Nici prin cap nu-mi trece* ***gândul*** *plecării, Îmi scapă din vedere* ***esenţialul****;*
(b) *Mă doare* ***capul****, Mă preocupă* ***situaţia****, Mă miră* ***rezultatul****, Mă amuză* ***ideea****, Mă frământă* ***multe****, Mă copleşeşte* ***durerea****, M-a răzbit* ***foamea****, Mă costă* ***nepăsarea****;*
(c) *Se întâmplă* ***o nenorocire****, Intervine* ***o schimbare****; S-a aflat* ***adevărul****, S-a muşamalizat* ***rezultatul*** *anchetei, I s-a înăcrit* ***sufletul****,*

este posibilă confuzia funcţiilor S – CD. Singurul element distinctiv îl constituie prezenţa acordului, realizat numai în cazul funcţiei subiect (*Mi-a trebuit o carte – Mi-au trebuit cărţi, Îmi convine situaţia – Îmi convin situaţiile*); acordul este imposibil, în cazul funcţiei CD (*Ion a cumpărat o carte* – **Ion au cumpărat cărţi*).

- O construcţie precum (a) *Soluţia propusă* ***înseamnă*** *o noutate* este uşor confundabilă cu (b) *Soluţia propusă* ***semnifică / reprezintă*** *o noutate,* ca urmare a echivalenţei semantice a celor trei verbe, dar şi a absenţei mărcilor formale diferenţiatoare. Singurul element deosebitor priveşte dublarea, posibilă numai în construcţiile (b): ***Noutatea o*** *constituie soluţia,* ***Noutatea o*** *reprezintă soluţia,* dar imposibilă în (a): ******Noutatea o*** *înseamnă soluţia.* Testul dublării indică diferenţa de funcţie sintactică dintre (a) şi (b):

(a) *Soluţia constituie* $[_{GN}$ ***noutatea***$]_{CD}$, *Soluţia reprezintă* $[_{GN}$ ***noutatea***$]_{CD}$.
(b) *Soluţia înseamnă* $[_{GN}$ ***o noutate***$]_{NP}$.

- În construcţiile:
Elevii au fost anunţaţi ***ziua şi ora*** *examenului, Eleva a fost întrebată* ***soluţia ecuaţiei****, Odată învăţată* ***tabla*** *înmulţirii, greul a trecut,* ***Ce*** *ai fost rugată?,* în care participiul şi construcţia pasivă îşi pierd tranzitivitatea, ambele îşi păstrează capacitatea de a primi un CSec.
În asemenea situaţii, ca efect al întrebării „Ce?" (***Ce*** *au fost anunţaţi?*) şi al absenţei unei marcări speciale, este posibilă calificarea greşită a nominalului legat direct de verb ca obiect direct, faţă de soluţia corectă de complement secundar.

- În construcţiile:
Colindă ***satele****, Trece* ***strada****, Murdăria a pătruns* ***ţesătura****,* în ciuda rolurilor tematice circumstanţiale (Locativ, Parcurs) pe care verbele le atribuie numelor, structurile sunt tranzitive, GN subordonat construindu-se cu un CD, şi nu cu CircLoc. Argumentul îl constituie satisfacerea testelor sintactice proprii complementului direct (vezi *supra,* **2.5.**):
(a) admit construcţia cu clitic în acuzativ, inclusiv cu dublare (*Satele* ***le*** *colindă, Strada* ***o*** *trece, Ţesătura a pătruns-****o*** *destul de adânc*);
(b) satisfac şi pasivizarea (*Satele* ***sunt colindate*** *de ..., Strada* ***e trecută*** *de ...*).

- În construcţii ca *Mănâncă* ***la*** *mere!, A citit* ***la*** *cărţi!,* calificarea componentului ***la*** drept „prepoziţie" şi, implicit, a grupului nominal ca având funcţia CPrep sunt incorecte; reala funcţie a lui ***la*** este de cuantificator nedefinit, iar a grupului nominal, de CD; vezi structura:

Mănâncă $[_{GN}$ $[$***la***$]_{Cuant}$ ***mere***$]_{CD}$, *A citit* $[_{GN}$ $[$***la***$]_{Cuant}$ ***cărţi***$]_{CD}$.

- Şi alte confuzii sunt posibile: între CD şi CPO (vezi *supra,* **2.2.**), între CD şi PS (vezi *supra,* **2.3.**), între CD şi CPrep (vezi *supra,* **2.4.**).

7.2. *Ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ*

7.2.1. Dată fiind ambiguitatea cliticului reflexiv cu formă de acuzativ, trebuie distinse construcţiile în care cliticul reflexiv ocupă poziţia sintactică CD, impusă de verbul-centru, de construcţiile cu clitic reflexiv non-sintactic, fie că acesta apare ca formant obligatoriu al unei clase de verbe (a), fie că apare ca marcă de pasivizare (b) sau de impersonalizare (c). Unul dintre testele pentru a distinge neechivoc un CD, testul dublării (vezi *supra,* **2.5.**), serveşte, şi aici, la distingerea cliticului reflexiv-CD de celelalte situaţii non-sintactice. În niciuna dintre construcţiile (a)-(c) nu este posibilă dublarea:

(a) *Copilul* ***se*** *bizuie pe ... /* ***se*** *lăfăie /* ***se*** *sinchiseşte de ... /* ***se*** *teme /* ***se*** *văicăreşte.*
(b) ***Se*** *afirmă că ...,* ***Se*** *bănuieşte că ...,* ***Se*** *consideră că ...,* ***Se*** *presupune că ...,* ***Se*** *spune că ...,* ***Se*** *zice că ...*
(c) ***Se*** *aleargă zilnic,* ***Se*** *calcă apăsat,* ***Se*** *înoată mult,* ***Se*** *întârzie mult,* ***Se*** *merge repede,* ***Se*** *râde prea mult,* ***Se*** *vine târziu.*

7.2.2. Dată fiind sursa diferită a valorii de „reciprocitate", care poate să apară fie ca trăsătură inerentă a unor verbe (a), fie ca trăsătură dobândită contextual, prin mecanismul de reciprocizare (b), trebuie făcută deosebirea dintre cliticul reflexiv non-sintactic, formant obligatoriu al verbelor inerent reciproce (a_1), şi cliticul reciproc, anaforic, aflat în poziţia unui CD (b_1):

(a) *Ei* ***se*** *aliază /* ***se*** *aseamănă /* ***se*** *căsătoresc /* ***se*** *ceartă /* ***se*** *coalizează /* ***se*** *împrietenesc.*
(b) *Ei* ***se*** *apreciază /* ***se*** *reclamă /* ***se*** *suspectează /* ***se*** *suţin /* ***se*** *urăsc reciproc.*
(a_1) [$_{GV}$ *Ei* [*se aseamănă*$_{Centru}$] [$_{GPrep}$ *cu părinţii*]$_{CPrep}$].
(b_1) [$_{GV}$ *Ei* [$_{clitic\ reciproc}$ ***se***]$_{CD}$ [*urăsc*$_{Centru}$] *reciproc*].

8. Aspecte normative

8.1. Una dintre frecventele greşeli de construcţie privind CD este construcţia relativului şi a interogativului pronominal ***care,*** fără prepoziţia ***pe,*** atunci când ocupă poziţia CD; indiferent de natura personală sau non-personală a referentului, norma literară actuală cere construcţia obligatorie cu marca ***pe:***

Pe care *dintre ele* [studente, scrisori] *le-ai trimis?*, incorect: ***Care*** *dintre ele le-ai trimis? Studentele / Scrisorile* ***pe care*** *le-ai trimis erau aşteptate*; incorect: *Studentele / Scrisorile* ***care*** *le-ai trimis erau aşteptate.*

8.2. Alte reguli încălcate sunt cele de dublare. Astfel, nu se admite absenţa dublării în construcţii cu un complement direct postpus, dacă acesta este personal şi precedat de marca ***pe***: ***Îl*** *urmăresc* ***pe Ion, O*** *ajut* ***pe mama, O*** *vizitez* ***pe soră-mea, Îi*** *vizitez* ***pe bolnavi,*** dar neadmise de normă: *Urmăresc* ***pe Ion,*** *Ajut* ***pe mama,*** *Vizitez* ***pe soră-mea,*** *Vizitez* ***pe bolnavi.***

8.3. Numeroase greşeli privesc folosirea conectorilor conjuncţionali şi, implicit, amestecul tipurilor de discurs; vezi construcţiile (a)-(f):

(a) *Atunci întreabă că de ce-am venit?* (corect: *Atunci întreabă de ce-am venit*);
(b) *L-am rugat că să mă amâne până mâine.* (corect: *L-am rugat să mă amâne până a doua zi*);
(c) *M-a întrebat că vreau să merg?* (corect: *M-a întrebat dacă vreau să merg*);
(d) *Îmi spunea des că ce frumoasă sunt şi că ce părinţi cumsecade am!* (corect: *Îmi spunea des că sunt frumoasă şi că am părinţi cumsecade*);
(e) *Au hotărât ca să plece împreună.* (corect: *Au hotărât să plece împreună*);
(f) *Aflaţi despre mine căci sunt sănătos.* (corect: *Aflaţi despre mine că sunt sănătos*).

În (a)-(d), găsim forme de discurs direct legat; în (e), apare conectorul nedisociat *ca să,* neacceptat de norma literară actuală; în (f), apare conectorul *căci,* incorect folosit pentru o completivă directă.

COMPLEMENTUL SECUNDAR (CSec)

1. Caracteristici generale 448
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice 449
2.1. Delimitarea de CD 449
2.2. Delimitarea de CPO 449
3. Clasa regenţilor 450
4. Clasa de substituţie 450
4.1. Grupul nominal cu centru substantiv 451
4.2. Grupul nominal cu centru pronume şi numeral-substitut 451
4.3. Propoziţii relative 451
4.4. Propoziţii conjuncţionale 452
5. Topica 452
6. Structuri verbale şi statutul complementului secundar 452
7. Dificultăţi 452

COMPLEMENTUL SECUNDAR (CSec)

În raport cu tradiția gramaticală, CSec a fost separat din clasa complementului direct, ca efect al „principiului unicității" (imposibilitatea aceluiași regent de a atribui aceeași funcție sintactică și același rol tematic la doi subordonați diferiți); vezi și **Complementul direct, 2.1.**

1. Caracteristici generale

(a) Funcția **complement / obiect secundar** este definită în raport cu o clasă restrânsă de verbe tranzitive cu dublu complement (V + S + $Compl_1$ + $Compl_2$: ***M***$_{Compl\ 1}$*-a învățat* ***carte***$_{Compl\ 2}$), apărând numai în GV.
(b) În raport cu regentul tranzitiv, CSec ocupă o poziție matricială, fiind cerut de grila semantico-sintactică a verbului.
(c) Apare într-o structură obligatoriu ternară, în care este coocurent cu un CD (CSec cere obligatoriu prezența în aceeași structură a unui CD), dar este incompatibil cu un component cu funcția CI.
(d) Este legat direct (neprepozițional) de regent, fiind realizat printr-un GN cu formă nemarcată (caz neutru).

Prin *caz neutru* s-au desemnat situațiile în care nominalul neprepozițional, cu formă nemarcată de N-A, nu admite substituția cu un clitic de pronume personal sau reflexiv cu formă specifică de acuzativ (vezi **Substantivul și grupul nominal, 2.2.2.5.**). În gramatica tradițională, asemenea situații erau subordonate cazului acuzativ.

(e) Nu se poate realiza prin clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ și, implicit, nu poate participa la fenomenul dublării.
(f) Curent, verbul îi atribuie rolul Temă, făcând parte din grila de roluri [V + Agent + Destinatar / Țintă + Temă]:

Cineva$_{[+\ Agent]}$ *mă*$_{[+\ Destinatar\ /\ Țintă]}$ *învață* ***franceza***$_{[+\ Temă]}$.
Cineva$_{[+\ Agent]}$ *mă*$_{[+\ Destinatar\ /\ Țintă]}$ *întreabă* ***tabla înmulțirii***$_{[+\ Temă]}$.

ⓘ Pentru detalii privind grila de roluri tematice, vezi *infra*, **3.**, nota (1).

ⓘ Construcția cu un CSec este instabilă, așa cum probează variația sintactică pentru majoritatea verbelor, verbul oscilând între o construcție cu obiect secundar și una cu obiect prepozițional (V + S + CD + CSec // V + S + CD + CPrep: *Mă învață* ***lucruri rele*** *//* ***la lucruri rele****, Mă sfătuiește* ***ceva*** *//* ***la ceva****, M-a informat* ***ceva*** *//* ***despre ceva***) sau între două construcții cu o organizare integral diferită (V + CD + CSec // V + CI + CD: ***Mă*** *anunță ceva //* ***Îmi*** *anunță ceva*).

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

2.1. *Delimitarea de CD*

Deşi are numeroase trăsături în comun cu poziţia CD (realizarea printr-un GN legat direct, neprepoziţional, de regent; existenţa unei clase de substituţie cu mulţi termeni identici (vezi *infra*, **4.**); prezenţa în comun a rolului Temă), numeroase alte trăsături evidenţiază un comportament ierarhic şi funcţional diferit şi susţin această separare:

(a) Nu admite coordonarea cu un CD (o construcţie de tipul **L-au întrebat* [*pe copii*]$_{Compl\ 1}$ *sau* [*tabla înmulţirii*]$_{Compl\ 2}$ nu este posibilă), semn că cele două compliniri ale aceluiaşi verb nu ocupă aceeaşi poziţie sintactică.

(b) Nu se realizează prin clitic personal sau reflexiv cu formă de acuzativ şi nu participă la fenomenul dublării.

(c) Nu participă la pasivizare, rămânând în afara constituenţilor afectaţi de reorganizarea pasivă (*A fost învăţată* ***tabla înmulţirii***).

2.2. *Delimitarea de CPO*

Caracteristicile (a)-(e) (regent tranzitiv; poziţie matricială; participarea la o structură ternară, în care este coocurent cu un CD; realizarea printr-un GN al cărui centru are o formă nemarcată de caz neutru; nerealizarea prin clitic pronominal şi neparticiparea la dublare; vezi *supra*, **1.**), precum şi alte două trăsături: imposibilitatea coordonării cu un CD; neparticiparea la pasivizare caracterizează şi altă funcţie sintactică aparţinând grupului verbal, şi anume complementul predicativ al obiectului (CPO); vezi exemple precum:

L-au ales [$_{GN}$ ***director***]$_{CPO}$.
L-au uns [$_{GN}$ ***mitropolit***]$_{CPO}$.
L-au numit [$_{GN}$ ***obiect secundar***]$_{CPO}$.

Deosebirea esenţială de CPO constă în tipul de interpretare semantică şi, implicit, tipul de regent: CSec primeşte, în cele mai multe construcţii, o interpretare referenţială, trimiţând la *entitate* (*M-a învăţat* ***fundamentele disciplinei / tabla înmulţirii / asta / ceea ce ţi-am spus***), spre deosebire de CPO, cu o semantică predicativă, care trimite la *proprietate* (*L-au angajat* ***director***, *L-au numit* ***mitropolit***) şi care nu apare decât în relaţie cu verbe atributive (pentru *verbe atributive*, vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 1.2.**).

> ⓘ Faptul că, în cazul CSec, nu este posibilă substituţia cu un clitic pronominal are, în citirile referenţiale ale CSec, o explicaţie sintactică: imposibilitatea coocurenţei a două clitice în acelaşi caz.

3. Clasa regenților

Clasa de regenți este extrem de restrânsă.

Clasa regenților			Exemple
seria celor **cu dublu obiect**	la formă finită		a examina[1] (*M-a examinat* ***ultima chestiune predată***) *a învăța* (*M-a învățat* ***o poezie***) *a întreba* (*M-a întrebat* ***rezultatul meciului***) *a anunța* (*M-a anunțat* ***ora examenului***) *a ruga* (*M-a rugat* ***ceva / asta***) *a sfătui* (*M-a sfătuit* ***ceva / Asta*** *m-a sfătuit*) *a trece* (*L-a trecut* ***strada***) *a urca* (*L-a urcat* ***muntele***)
	la forme non-finite[2]	infinitiv	*dorința de a-l învăța* ***limba română***
		gerunziu	*învățându-l prea târziu* ***limba română***
		participiu	*Odată învățată* ***principiile de bază*** */ Odată anunțat* ***ora plecării****, s-a descurcat și singur.*
		supin	*E greu de întrebat pe toți* ***rezultatul****, E greu de anunțat pe toți* ***data examenului****.*

[1] Semantico-sintactic, clasa de verbe este eterogenă, incluzând: (a) o subclasă de verbe *dicendi* (*a întreba, a anunța, a ruga, a sfătui*), care admit introducerea discursului raportat, sub diverse tipuri de realizare (interogație, aserțiune, injoncțiune); (b) o subclasă de verbe cauzativ-factitive (*a învăța* „a face să învețe", *a trece* „a face să treacă", *a urca* „a face să urce"), diferite între ele (vezi și diferența de grilă tematică; *a învăța*: V + Agent + Țintă / Experimentator + Temă; *a trece, a urca*: V + Agent + Țintă / Temă + Parcurs).
Comună celor două subclase este natura **semantic complexă** a predicatelor: subclasa (a) presupune o „încorporare" a predicatului din discursul raportat (*L-a întrebat* [~~*care este*~~] *rezultatul, L-a anunțat* [~~*care este*~~] *ziua examenului*), iar subclasa (b), o „încorporare" a predicatului cauzativ („a face să").
În cazul predicatelor cauzative, apar roluri tematice complexe, notate ca Țintă / Experimentator, Țintă / Temă, în funcție de verbul care atribuie rolul (cauzativul *a face* atribuie rolul [+ Țintă], în timp ce verbul al doilea atribuie diverse roluri tematice; ex. *Îl face pe copil*$_{[+\text{ Țintă}]}$ / *copilul*$_{[+\text{ Experimentator}]}$ *învață, Îl face pe copil*$_{[+\text{ Țintă}]}$ / *copilul*$_{[+\text{ Temă}]}$ *trece strada*).
[2] Dintre formele verbale non-finite, participiul își pierde capacitatea de a primi clitice pronominale, deci de a apărea, neechivoc, în construcții tranzitive cu dublu obiect (CD + CSec). Totuși, în construcțiile în care apare cu valori pasive, prin pasivizare, se păstrează posibilitatea participiului de a-și atașa un CSec (vezi *supra*, tabel).

4. Clasa de substituție

Clasa de substituție are numeroase construcții comune cu ale complementului direct (vezi **Complementul direct, 4.**), dar și diferențe semnificative:

- absența construcției prepoziționale cu *pe*;
- absența cliticelor pronominale cu formă marcată de acuzativ.

4.1. *Grupul nominal cu centru substantiv*

CSec are drept centru substantive la cazul **neutru,** care pot apărea determinate definit sau nedefinit:

M-a întrebat ***data examenului / acest detaliu / o chestiune importantă.***
M-a învățat ***modul de prelucrare / un nou mod de prelucrare.***

Verbul *a învăța* este singurul dintre regenți care admite şi un GN nedeterminat: *M-a învățat* ***carte / gramatică.***

4.2. *Grupul nominal cu centru pronume şi numeral-substitut*

În poziția CSec pot să apară mai ales pronume-substitute cu valoare generală sau neutră (nehotărâte, interogative, demonstrative cu valoare neutră, relative şi relativ-interogative cu valoare neutră) şi numerale-substitute:

- **pronume:** *M-a învățat* ***ceva nou / altceva / orice / multe / tot; Ce*** *m-a învățat?; Nu ştiu* ***ce*** *m-a învățat; M-a învățat* ***asta****: să spun numai adevărul;*
- **numeral-substitut:** *M-a învățat numai* ***două dintre procedee.***

4.3. *Propoziții relative*

Dintre tipurile de propoziții relative, CSec nu admite relativele infinitivale (vezi, pentru comparație, **Complementul direct, 4.1., 4.3.4.**), dar admite:

- **relative interogative**, numai în cazul regentului *a întreba:*

M-a întrebat
(a) [***pe cine***]$_i$ *angajăm* [~~*pe cine*~~]$_i$.
(b) [***cui***]$_i$ *îi trimitem cartea* [~~*cui*~~]$_i$.
(c) [***al cui*** *proiect*]$_i$ *a fost selectat* [~~*proiectul cui*~~]$_i$.
(d) [***pe cine***]$_i$ *ne vom baza* [~~*pe cine*~~]$_i$.
(e) [***cine***]$_i$ *va câştiga* [~~*cine*~~]$_i$.
(f) [***unde***]$_i$ *vom ajunge* [~~*unde*~~]$_i$.
(g) [***cui***]$_i$ *merită să-i acordăm premiul* [~~*cui*~~]$_i$.

- **relative propriu-zise (neinterogative / libere)**, construite cu regenți care nu introduc discurs raportat:

M-a examinat (***ceea***) ***ce*** *mi-a predat cu o zi înainte, M-a anunțat* (***ceea***) ***ce*** *s-a întâmplat.*

> ⓘ Posibilitatea de construcție cu relativul compus ***ceea ce*** este semnul că propoziția subordonată este relativă neinterogativă, relativul ***ceea ce*** fiind posibil numai pentru structurile neinterogative.

4.4. *Propoziții conjuncționale*

Verbele care au capacitatea de a introduce discurs raportat (vezi **Discursul raportat**) admit subordonate conjuncționale ai căror conectori subordonatori sunt diferiți după tipul de discurs raportat acceptat:

a întreba (*M-a întrebat:* [$_{PInd}$*„Mai pleci ?"*] [enunț interogativ total] → *M-a întrebat* [$_{PConj}$ *dacă mai plec*]$_{CSec}$);
a anunța (*M-a anunțat:* [$_{PInd}$ *„Examenul începe la ora 15"*] [enunț asertiv] → *M-a anunțat* [$_{PConj}$ ***că*** *examenul începe la ora 15*]$_{CSec}$);
a ruga (*M-a rugat:* [$_{PInd}$ *„Pleacă imediat!"*]$_{CSec}$ [enunț imperativ] → *M-a rugat* [$_{PConj}$ ***să*** *plec imediat*]$_{CSec}$).

> ⓘ Nu admit propoziție conjuncțională regenții *a trece, a urca*.

5. Topica

Nerealizându-se prin clitic pronominal, care, prin natura lui, are topică fixă în raport cu suportul verbal, CSec poate ocupa orice poziție în raport cu verbul:
– într-o topică neutră, apare, ca orice complement, în postpoziție, urmând, de cele mai multe ori, un complement direct (a), dar și precedându-l (b);
– în cazuri de topică marcată stilistico-pragmatic (tematizare și focalizare), CSec poate apărea și în poziție preverbală (c):

(a) *L-am întrebat pe Ion* ***tabla înmulțirii.***
(b) *I-am întrebat* ***tabla înmulțirii*** *pe Ion și pe colegii lui.*
(c) ***Asta, și nu ceea ce spui tu,*** *te-am întrebat.*

6. Structuri verbale și statutul complementului secundar

Fără a fi sintactic afectat de reorganizarea pasivă sau de reflexivizare, prin coocurența sa obligatorie cu un CD, CSec participă, alături de acesta, la fenomenele sintactice fundamentale în care este implicat complementul direct, și anume:

- apare în **structuri pasive**: *De mic, copilul <u>a fost învățat</u>* (***să spună***) ***adevărul.***
- apare în **structuri reflexive**: *<u>Mă întreb</u> adesea* ***care e soluția corectă.***
- apare în **structuri reciproce:** *Zilnic, <u>se sfătuiesc</u> / <u>se întreabă</u> unul pe altul* ***câte ceva.***

7. Dificultăți

- Trăsăturile pe care le are în comun cu CD permit ca verbe înrudite să apară, contextual, într-o grilă sintactică apropiată, dar nu identică (a), sau ca același verb să apară în structuri sintactice sinonime, cu organizări diferite (b), având drept efect posibila confuzie CD – CSec.

(a) *a învăța$_1$*: [V + S + CD] (*El învață [$_{GN}$ franceză]$_{CD}$*) vs *a învăța$_2$*: [V + S + CD + CSec] (*El [mă]$_{CD}$ învață [$_{GN}$ franceză]$_{CSec}$*);
(b) *a anunța*: [V + S + CD + CI] (*El [îmi]$_{CI}$ anunță [$_{GN}$ terminarea contractului]$_{CD}$*) vs [V + S + CD + CSec] (*El mă anunță [$_{GN}$ ziua examenului]$_{CSec}$*).

- Şi alte verbe pot aluneca spre utilizări cu un complement secundar; vezi *a deprinde*:

  [V + S + CD + CPrep] ([$_{GV}$ *Părinții [îl]$_{CD}$ deprind* [**cu** *toate obiceiurile acestei comunități*]$_{CPrep}$)

  vs

  [V + S + CD + CSec] ([$_{GV}$ *Părinții [îl]$_{CD}$ deprind [toate obiceiurile acestei comunități]$_{CSec}$*]).

  Pentru asemenea verbe, interpretarea structurilor propoziționale este ambiguă, căci subordonata primeşte aceeaşi formă şi în ipostaza de completivă prepozițională, şi în cea de completivă secundară:

  Îl deprind [$_{PConj}$ să muncească atent]$_{CPrep\ //\ CSec}$.

- În construcții ca *E greu de învățat de către toată lumea [**funcțiile complexe**]$_S$*, apare un subiect, şi nu un CSec, fiind vorba de actualizarea supinului pasiv de la verbul bivalent *a învăța$_1$* (*Funcțiile complexe au fost învățate de toată lumea*), şi nu de la verbul trivalent *a învăța$_2$* (*Profesorul l-a învățat pe Ion funcțiile complexe*).

COMPLEMENTUL INDIRECT (CI)

1. Caracteristici generale 455
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 456
2.1. Complement indirect *vs* „dativ locativ" 456
2.2. Complement indirect *vs* complement prepozițional 456
2.3. Complement indirect *vs* complement al numelui 457
3. Clasa regenților 457
4. Clasa de substituție 459
4.1. Tipuri de realizări 459
4.2. Dubla exprimare a complementului indirect 462
5. Dificultăți 464
5.1. Adjectiv cu regim de dativ în poziția NP 464
5.2. Substantiv relațional nedeterminat în poziția NP 464
5.3. Clitice în dativ fără funcție sintactică 465
6. Aspecte normative 465
6.1. GPrep în poziția CI 465
6.2. Dublarea obligatorie a CI postpus regentului 465

COMPLEMENTUL INDIRECT (CI)

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul (obiectul) indirect** este o funcţie sintactică definită în raport cu un verb (***Îi** place marea*), cu un adjectiv (*rechizite necesare **elevilor***) sau cu un adverb (*Am procedat asemenea **ţie***) şi, prin analogie, cu o interjecţie cu regim verbal (*Bravo **lor**!*), actualizându-se, în consecinţă, în GV, GAdj, GAdv şi GInterj.
Fiind cerut / admis de o anumită clasa de verbe (***Îi** incumbă o sarcină grea, Ion (**îmi**) zâmbeşte*), de anumite adjective (*condiţii favorabile **ploii***), de anumite adverbe (*A acţionat potrivit **înţelegerii***) şi de anumite interjecţii (*Na-**ţi** o carte!*), dar respins de altele (*Ion are un câine, El mă învaţă gramatică, El este o persoană demnă de stimă, A ajuns departe, Hai la teatru!*), complementul indirect este un criteriu de clasificare a verbelor, respectiv a adjectivelor, a adverbelor şi a interjecţiilor.

> ⓘ Complementul indirect este un constituent obligatoriu exprimat în anumite grupuri verbale (***Îi** prieşte schimbarea, **Ţi**-e somn, **Mi** s-a aplecat de peşte* etc.), adjectivale (*momentul premergător **finalului***) sau adverbiale (*A procedat conform **împrejurărilor***); există însă şi complemente indirecte nelexicalizate, în anumite situaţii (*Ion (**mi**-)a adus bomboane, Constat că (**vă**) e frig, Ion e un băiat simpatic (**oricui**), Se comportă adecvat (**situaţiei**), Bravo (**lui**)!* etc.).

(b) Complementul indirect este un constituent matricial al GV, verbul-centru atribuind nominalului prin care se exprimă CI un anumit caz, şi anume dativul (marcat prin forme proprii numai în flexiunea pronumelui personal de persoanele 1 şi a 2-a, sg. şi pl.: ***Mie mi** s-au trimis cărţi, **Vouă vi** se cuvin mulţumiri* etc.), precum şi un anumit rol tematic (Destinatar / Ţintă).

> ⓘ Există complemente indirecte care exprimă şi alte roluri tematice decât cel prototipic; cel mai frecvent este rolul de Experimentator, atribuit de verbe de senzaţie sau psihologice (***Copilului i** s-a făcut sete, **Ne** plac strugurii, Ce **ţi** se năzare?, **Mi** s-a acrit de gramatică* etc.) ori de unele adjective (*o fetiţă dragă **mie***), uneori, rolul de Beneficiar (***Şi**-a găsit un loc de muncă, **Le**-a cumpărat prăjituri **copiilor*** etc.), rar, cel de Temă, în construcţii „simetrice" (*El **îi** este vecin **lui Ion***), sau cel de Posesor (*Vila **îi** aparţine **senatorului***).

(c) Complementul indirect se poate realiza fie numai prin clitic în dativ al pronumelui personal (***Ni** s-au dat diplome*) sau reflexiv (***Îşi** atribuie merite deosebite*), fie numai prin GN cu centru un substantiv determinat (definit sau nedefinit) în dativ sau prin substitute ale acestuia, inclusiv propoziţie relativă (*Dăruieşte flori **fetelor / acelora / celor trei / cui merită***), fie dublat, adică prin GN cu centru substantiv (sau substitut) în dativ coocurent cu un clitic pronominal, coreferenţial şi în acelaşi caz ([***Le***]$_{i}$*-am transmis felicitări* [***copiilor / tuturor / celor trei***]$_{i}$). Grupul nominal prin care se exprimă CI poate fi monomembru (*Mă adresez* [$_{GNpron}$ ***ţie***]$_{CI}$) sau complex (*Am trimis ilustrate* [$_{GN}$ ***tuturor celor dragi***]$_{CI}$).

ⓘ Dacă nominalul prin care se realizează complementul indirect este un cuvânt invariabil, această funcţie sintactică se poate realiza prin grup prepoziţional cu centru prepoziţia *la* (*S-a adresat* ***la doi*** *dintre ei* – vezi *infra*, **2.2.** şi **4.**). Regional, complementul indirect se exprimă şi prin grup prepoziţional cu centru prepoziţia *către* (vezi *infra*, **4.** şi nota 4 de sub tabel).

📖 În tradiţia gramaticii româneşti, în sfera complementului indirect erau incluse şi complementele necircumstanţiale realizate prin grupuri prepoziţionale (*Ion seamănă* ***cu tine*** vs *Ion îţi seamănă*), precum şi „dativul posesiv" din grupul verbal (***Îşi*** *scrie temele* vs *Îi scrie lui Ion*). În descrierea de faţă, prin aplicarea **principiului unicităţii** (= în limitele aceluiaşi grup sintactic, un verb poate atribui o anumită funcţie sintactică şi un anumit rol tematic unui *singur* complement al său), acestea sunt interpretate drept funcţii sintactice distincte (vezi **Complementul prepoziţional, 2.1.** şi **Complementul posesiv, 2.2.**), deoarece atât CPrep (a), cât şi CPos (b) pot fi coocurente cu un complement indirect (fără a fi coreferenţiale sau coordonate cu acesta):

(a) [***Lui Ion***$_i$]$_{\text{CI}}$ *i-a căşunat* [*pe tine*]$_{j\text{CPrep}}$.

(b) [***Şi***$_i$-]$_{\text{CPos}}$ *a vândut sufletul* [***diavolului***]$_{j\text{CI}}$.

2. Delimitarea de alte poziţii sintactice

2.1. *Complement indirect* vs *„dativ locativ"*

Complementul indirect este o poziţie sintactică diferită de „dativul locativ", limitat la câteva construcţii populare şi arhaice cu caracter de expresii fixe, apropiate de locuţiuni (*Ion stă / rămâne / se pironeşte* ***locului***, *Ion se aşterne* ***drumului***), în cadrul cărora substantivul în dativ fără prepoziţie este un adjunct (are funcţia sintactică de circumstanţial de loc).

- Din punct de vedere semantic, în aceste structuri, substantivul în dativ fără prepoziţie este în variaţie liberă cu o construcţie prepoziţională cu sens local (*Ion stă / rămâne / se priponeşte* ***în / pe loc***, *Ion se aşterne* ***la drum***).
- În plan sintactic, circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv în dativ fără prepoziţie se poate delimita de complementul indirect prin aplicarea testului dublării cu un clitic pronominal în dativ: chiar dacă este exprimat printr-un substantiv [– Animat], substantivul cu funcţie sintactică de complement indirect poate fi dublat prin clitic (*El* [***îi***$_i$]$_{\text{CI}}$ *zice* [***lacului***$_i$]$_{\text{CI}}$ *„baltă"* sau [***Zâmbetului***$_j$]$_{\text{CI}}$ [***i***$_j$]$_{\text{CI}}$ *se acordă în acest roman un sens simbolic*), ceea ce este imposibil în situaţia în care respectivele substantive sunt circumstanţiale de loc (**El* ***îi*** *stă / rămâne* [***locului***]$_{\text{CircLoc}}$, **El* ***i*** *se pironeşte* [***locului***]$_{\text{CircLoc}}$, **El* ***i*** *se aşterne* [***drumului***]$_{\text{CircLoc}}$).

2.2. *Complement indirect* vs *complement prepoziţional*

Marginal, complementul indirect se poate exprima printr-un grup prepoziţional. Este vorba despre situaţia în care în poziţia CI apare un numeral invariabil (cum sunt majoritatea), care nu poate exprima flexionar cazul dativ, valoarea de dativ realizându-se printr-o construcţie prepoziţională cu *la*, echivalentă cu dativul: *S-a conferit diplomă de merit* ***la doi*** *(elevi / dintre elevi)*. Construcţia este asemănătoare cu aceea care conţine un verb construit cu un complement prepoziţional introdus de prepoziţia *la*: *S-a referit* ***la doi*** *(elevi / dintre elevi)*.

Pentru delimitarea celor două funcţii sintactice se apelează la două teste:

- testul dublării prin clitic pronominal coreferențial în dativ, la care răspunde numai complementul indirect ([*Li* $_{\text{clitic D}}$]$_{\text{CI}}$ *s-a conferit diplomă de merit* [***la doi*** *elevi / dintre elevi*]$_{\text{CI}}$), nu şi cel prepozițional (*[*Li* $_{\text{clitic D}}$] *s-a referit* [***la doi*** *elevi / dintre elevi*]$_{\text{CPrep}}$);
- testul substituirii prepoziției *la* cu un determinant care poate marca flexionar cazul dativ, test la care răspunde complementul indirect (*S-a conferit diplomă de merit* [$_{\text{GN}}$ [***acestor***$_{\text{D}}$ ***/ celor***$_{\text{D}}$]$_{\text{Det}}$ [***doi***]$_{\text{Cuant}}$ ***elevi***$_{\text{Centru}}$]$_{\text{CI}}$), nu şi cel prepozițional (**S-a referit* ***acestor / celor doi elevi***).

ⓘ În limba vorbită, tiparul complementului indirect exprimat prin GPrep cu *la* s-a extins şi la unele cuvinte variabile în funcție de caz, construcția prepozițională circulând paralel cu forma de dativ a cuvintelor respective; este vorba despre unele cantitative (*Le-am spus* ***la mulți / multora*** *ce cred, Le-a explicat numai* ***la câțiva / câtorva***, *S-a adresat* ***la toți / tuturor***), precum şi despre unele substantive (*Dă mâncare* ***la câini / câinilor,*** *Faceți poze* ***la copii / copiilor*** etc.). Vezi *infra*, **6.1.**

2.3. *Complement indirect vs complement al numelui*

Unele substantivele derivate de la verbe cu regim de dativ păstrează valențele verbului de bază, respectiv complementul în dativ cu rol tematic de Destinatar: *E la ordinea zilei* [$_{\text{GN}}$ *<u>acordarea</u> de privilegii* [***clienților*** [*politici*]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{Compl al numelui}}$]$_{\text{S}}$ < *E la ordinea zilei* [$_{\text{PConj}}$ [$_{\text{GV}}$ *<u>să se acorde</u> privilegii* [***clienților*** [*politici*]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{CI}}$]]$_{\text{S}}$. Delimitarea celor două funcții sintactice se face numai pe baza apartenenței lor la grupuri sintactice diferite: complementul indirect este cerut de un centru verbal, în timp ce complementul în dativ al numelui are ca regent un substantiv de proveniență verbală. (Pentru interpretarea CI din construcții în care figurează substantive „relaționale", vezi *infra*, **5.2.**)

3. Clasa regenților

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, grupul interjecțional, grupul adjectival şi grupul adverbial.

3.1. Regentul complementului indirect poate fi un ***verb*** (sau o ***locuțiune verbală***):

- cu clitic reflexiv obligatoriu (*<u>I</u>* ***s-a întâmplat*** *un lucru ciudat*) sau fără (*<u>Mi</u>*-***a spus*** *minciuni*);
- cu formă activă (***I-am adus aminte*** *<u>Mariei</u> de tine*) sau pasivă (*Casa* ***a fost vândută*** *<u>unui tânăr</u>*);
- la forme finite (*<u>Îți</u>* ***revine*** *o sarcină plăcută*) sau la forme non-finite (infinitiv: *E greu* ***a-<u>i</u> face pe plac,*** gerunziu: *Te simt mai aproape* ***scriindu-<u>ți</u>*** *des*, participiu: *E interesantă cartea* ***oferită*** *<u>lui Ion</u>*, supin: *Astea sunt sfaturi* ***de dat*** *<u>copiilor</u>*);
- care se include într-un predicat complex (*El* ***<u>îmi</u> poate cere*** *orice, Ion* ***<u>îi</u> e drag / prieten*** *<u>Mariei</u>*).

Verbele care cer (sau admit) CI au diverse scheme sintactice:

- monovalente (foarte rar): [$_{\text{P1}}$[$_{\text{GN}}$ *Lui Ion*]$_{i\,\text{CI}}$ [*îi*]$_{i\,\text{CI dublat}}$ ***tună***] *şi* [$_{\text{P2}}$ [*îi*]$_{i\,\text{CI}}$ ***fulgeră***].
- bivalente – cu S şi CI: [*Îmi*]$_{\text{CI}}$ ***place*** [$_{\text{GN}}$ *marea*]$_{\text{S}}$.
  - – cu CI şi CPrep: [*Ți*]$_{\text{CI}}$ ***s-a urât*** [$_{\text{GPrep}}$ *cu* [$_{\text{GN}}$ *binele*$_{\text{Centru+Det}}$]]$_{\text{CPrep}}$.
  - – cu CI şi CPO (rar): [*I-*]$_{\text{CI}}$ ***au zis*** [$_{\text{GN}}$ *Ion*]$_{\text{CPO}}$ „I-au botezat Ion".
- trivalente – cu S, CD şi CI: [$_{\text{GN}}$ *Ion*]$_{\text{S}}$ [*îți*]$_{\text{CI}}$ ***cere*** [$_{\text{GN}}$ *un răgaz*$_{\text{Centru+Det}}$]$_{\text{CD}}$.
  - – cu S, CI şi CPrep: [*Mi*]$_{\text{CI}}$ ***s-a făcut*** [$_{\text{GN}}$ *dor*]$_{\text{S}}$ [$_{\text{GPrep}}$ *de* [$_{\text{GN}}$ *munte*]]$_{\text{CPrep}}$.

ⓘ Sunt regente ale unor complemente indirecte obligatorii unele verbe omonime, cu scheme sintactice şi sensuri diferite, de ex. *a arde*$_1$ „a da, a trage" ([$_{GN}$ *Ion*]$_S$ [*îi*$_i$]$_{CI\ dublat}$ ***arde*** [$_{GN}$ *o palmă*$_{Centru+Det}$]$_{CD}$ [$_{GN}$ *lui Dan*$_i$]$_{CI}$) şi *a arde*$_2$ „a avea chef" ([$_{GN}$ *Lui Ion*$_j$]$_{CI}$ [*îi*$_j$]$_{CI\ dublat}$ ***arde*** [$_{GPrep}$ [*de* [$_{GN}$ *glumă*]]$_{CPrep}$).

3.2. Complementul indirect poate avea ca regent puţine ***interjecţii*** cu valoare verbală (predicative), atât unele apreciative sau imperative, cât şi unele onomatopeice.

Interjecţia *bravo* admite un CI care poate fi exprimat prin oricare dintre membrii clasei de substituţie a acestei funcţii sintactice, cu excepţia cliticelor: ***Bravo*** *ţie / nouă / aceluia / tuturor / învingătorilor / celui de-al doilea / cui a câştigat* etc.

Interjecţia *vai* admite, în mod obişnuit, un CI care poate fi exprimat prin GN cu centru pronume personal non-clitic de orice persoană (***Vai*** *mie / vouă / lor*), rar şi prin GN cu centru pronume demonstrativ sau substantiv, precum şi prin propoziţie relativă: ***Vai*** *acelora / învinşilor / cui pierde lupta!*

ⓘ CI cu regent interjecţia *vai* este în variaţie liberă cu CPrep: *Vai de mine / de voi* etc. (vezi **Complementul prepoziţional, 5.3.**).

În contextul interjecţiei *na* (construită cu CD şi CI obligatoriu exprimate), CI se poate exprima *numai* prin clitic de pronume personal de pers. a 2-a sg., rar şi pl. (uneori dublat emfatic prin forma non-clitică): ***Na****-ţi un măr,* ***Na****-ţi-l ţie,* ***Na****-vă vouă mărul ăsta!*

Apar ca regente ale unui CI şi interjecţii care pot fi asociate semantic cu un verb cu regim de dativ, interjecţia preluând schema sintactică a verbului respectiv: *Apoi Ion* ***jap!*** *o palmă lui Dan.*

3.3. Complementul indirect este cerut (sau admis) de o clasă destul de numeroasă de ***adjective*** cu regim de dativ, dintre care:

- unele sunt mai vechi în limba română (câteva fiind derivate cu sufixe, mai ales de la verbe): *binevoitor, dator, drag, firesc, păgubitor, potrivnic, prielnic, scump, vrăjmaş* etc.
- altele sunt împrumuturi neologice: *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, conform, contrar, egal, exterior, fatal, favorabil, fidel, indispensabil, inerent, inferior, loial, necesar, ostil, propice, propriu, superior, tipic, util* etc.

O serie de adjective regente ale CI provin, prin conversiune, din participiile unor verbe cu regim de dativ: *o competiţie* ***deschisă*** *oricui, o carte* ***destinată*** *publicului larg* etc.

ⓘ Structurile de tipul *echipă* ***câştigătoare*** *a turneului, om* ***iubitor*** *al cărţilor, pianist* ***absolvent*** *al Conservatorului* etc. pun probleme cu privire la stabilirea statutului lexico-gramatical al derivatelor postverbale pe care le conţin. Acestea sunt interpretate, fără echivoc, drept **substantive** în construcţii ca *echipă* ***câştigătoare certă / declarată*** *a turneului, om* ***iubitor pasionat*** *al cărţilor, pianist* ***absolvent eminent*** *al Conservatorului* etc., în care derivatul postverbal primeşte şi o complinire adjectivală, substantivul în genitiv următor fiind calificat, în consecinţă, drept complement al numelui de provenienţă verbală. În celălalt tipar, fără adjectiv (ca în primele structuri citate mai sus), statutul lexico-gramatical al derivatului postverbal a fost considerat ambiguu: **adjectiv sau substantiv**; de aceea, interpretarea componentului în genitiv a fost diferită de la o lucrare la alta: (a) complement în genitiv al adjectivului (uneori cu precizarea: complement indirect), (b) complement al numelui sau (c) au fost acceptate, ca efect al ambiguităţii, ambele interpretări. În lucrarea de faţă, substantivul în genitiv din structuri cum sunt **toate** cele discutate aici **nu** este considerat **complement indirect** dependent de un adjectiv (dat fiind că structurile în discuţie provin din structuri tranzitive cu complement direct: *echipă care* ***a câştigat turneul****, om care* ***iubeşte cărţile****, pianist care* ***a absolvit Conservatorul*** etc.).

Complementul indirect având ca regent un adjectiv cu funcţie sintactică de modificator se exprimă prin GN cu centru un substantiv în dativ sau substitute ale acestuia (pronume non-clitice, numerale), precum şi prin propoziţie relativă: *o carte necesară* ***elevilor / lui / tuturor / celor doi / cui e interesat de problemă*** etc., nu şi prin clitic: **o carte **le** necesară*. (Pentru situaţia în care adjectivul cu regim de dativ ocupă poziţia sintactică de nume predicativ, vezi *infra*, **5.1.**)

> ⓘ În contextul unor adjective, CI este în variaţie liberă cu un CPrep: *adecvat* ***mediului / la mediu,*** *o situaţie propice* ***lui / pentru el*** etc. (vezi **Complementul prepoziţional, 5.3.**).

3.4. Complementul indirect cerut / admis de un ***adverb*** se actualizează mai rar. Regentul său poate fi:

- un adverb căruia îi corespunde şi un adjectiv cu regim de dativ (*Cartea a fost difuzată* ***conform*** *cerinţelor pieţei, A acţionat* ***contrar*** *aşteptărilor, Am citit cartea* ***anterior*** *difuzării ei pe piaţă* etc.);
- un adverb (sau o locuţiune adverbială) care are în paralel o prepoziţie (sau o locuţiune prepoziţională) cu regim de genitiv (*Ştiu că te-ai declarat* ***împotrivă****-i* vs *Ştiu că te-ai declarat împotriva lui, Îi place să stea* ***în preajmă****-ţi* vs *Îi place să stea în preajma ta* etc.), situaţie în care CI se realizează numai prin clitic pronominal.

Complementul indirect al cărui regent este un adverb se exprimă frecvent prin GN având drept centru substantive cu trăsătura semantică [+ Abstract]; în contextul adverbului *aidoma*, eventual şi *potrivit*, pot apărea şi substantive cu trăsătura semantică [+ Uman]: *Se comportă aidoma* ***părinţilor lui;*** *Meciul a fost dramatic, potrivit* ***comentatorilor de la radio.***

Complementul indirect realizat prin clitic pronominal apare în construcţii învechite (*Buchetul / E nemerit cu feţe vii / Aidoma-****ţi*** *portretul*, I. Văcărescu, în DA) sau aparţinând limbajului colocvial (*S-au strâns mulţi împrejuru-****i***) etc.

> ⓘ Pentru situaţia specială a „construcţiilor simetrice" cu un substantiv „relaţional" (de tipul *vecin, prieten, frate* etc.) în poziţia numelui predicativ, vezi *infra*, **5.2.**

4. Clasa de substituţie

4.1. *Tipuri de realizări*

Complementul indirect se realizează prin:

- **grup nominal** cu centru un substantiv determinat, un pronume sau un numeral-substitut (variabil sau însoţit de determinantul specific) în dativ, adesea dublate de un clitic pronominal coreferenţial, în acelaşi caz;
- **clitice** în dativ de pronume personale (deictice sau anaforice), reflexive sau reciproce, care sunt echivalente cu un GN determinat definit (fiind singura realizare a CI, nu dublarea unui GN cu funcţie sintactică de CI);
- **grup prepoziţional** cu centru prepoziţia *la*, în care se include fie un GN cu centru un numeral cardinal invariabil în funcţie de caz (în limba vorbită, şi cu centru un cantitativ variabil sau un substantiv), fie o propoziţie relativă (regional, GPrep are structura *către* + GN / PRel);
- **propoziţie relativă** fără antecedent în regentă, adesea dublată în regentă prin clitice în dativ.

	Centrul de grup / Elementul de relație		Exemple
	Substantiv în dativ[1]		Lucrarea se adresează [$_{GN}$ **specialiştilor**$_{Centru+Det}$]$_{Cl}$. [$_{GN}$ **Mariei**]$_{Cl}$ [**îi**]$_{Cl\ dublat}$ merge bine. Ion se supune [$_{GN}$ **dorinţelor** $_{Centru+Det}$ [**tale**]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{Cl}$. Mâncarea aceasta ([**îi**]$_{Cl\ dublat}$) este destinată [$_{GN}$ [**unei**]$_{Det}$ **pisici**]$_{Cl}$. Citesc altă recenzie făcută [$_{GN}$ [**aceleiaşi**]$_{Det}$ **cărţi**]$_{Cl}$.
Grup nominal cu centru un pronume	Pronume non-clitic în dativ (adesea dublat de un clitic)	personal	[$_{GNpron}$ **Vouă**]$_{Cl}$ nu [**vă**]$_{Cl\ dublat}$ convine salariul.
		reflexiv	Aduce argumente favorabile [$_{GNpron}$ **sieşi**]$_{Cl}$.
		semiindependent *al*	[$_{GNpron}$ **Alor** [**mei**]$_{Compl}$]$_{Cl}$ nu [**le**]$_{Cl\ dublat}$ prieşte marea.
		demonstrativ propriu-zis	Mereu [**li**]$_{Cl\ dublat}$ se dau prime [$_{GNpron}$ **aceloraşi**]$_{Cl}$.
		semiindependent *cel*	Mă adresez [$_{GNpron}$ **celor** [$_{GAdj}$ **inteligenţi**]$_{Modif}$]$_{Cl}$.
		nehotărât	[$_{GNpron}$ **Unora**]$_{Cl}$ [**le**]$_{Cl\ dublat}$ place jazz-ul.
		negativ	Nu spun [$_{GNpron}$ **nimănui**]$_{Cl}$ ce-am aflat de la tine.
		relativ[2]	El este elevul [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ **căruia**]$_{Cl}$ [**îi**]$_{Cl\ dublat}$ dau cărţi]$_{Modif}$.
Clitic pronominal	Clitic (deictic sau anaforic) în dativ	personal	[**Îmi**]$_{Cl}$ pare bine de cunoştinţă. Ion e sensibil, [**îi**]$_{Cl}$ plac pisicile.
		reflexiv	[**Ţi-**]$_{Cl}$ai ales un măr stricat.
		reciproc	Maria şi Ion [**îşi**]$_{Cl}$ scriu săptămânal.
	Numeral-substitut[3] în dativ		Se poate da bursă numai [$_{GNnum}$ **unuia dintre ei**]$_{Cl}$. [$_{GNnum}$ **Primului din clasă**]$_{Cl}$ [**îi**]$_{Cl\ dublat}$ se prevede un viitor frumos. [$_{GNnum}$ [**Celor**]$_{Det}$ **două de acolo**]$_{Cl}$ [**le**]$_{Cl\ dublat}$ spun rezultatul. M-am adresat [$_{GNnum}$ [**celui**]$_{Det}$ **de-al doilea din dreapta**]$_{Cl}$.
	la + numeral cardinal substitut / substantiv precedat de numeral cardinal adjectival		Am trimis invitaţii [$_{GPrep}$ **la** [$_{GNnum}$ **doi dintre colegi**]]$_{Cl}$. [**Le**]$_{Cl\ dublat}$ trimit invitaţii [$_{GPrep}$ **la** [$_{GN}$ [**doi**]$_{Det}$ **colegi**]]$_{Cl}$.
	către + substantiv / pronume / numeral[4]		Zis-a el [$_{GPrep}$ **către** [$_{GN}$ **Maria**]]$_{Cl}$ / [$_{GPrep}$ **către** [$_{GNpron}$ **mine**]]$_{Cl}$ / [$_{GPrep}$ **către** [$_{GNnum}$ **doi de colo**]]$_{Cl}$.
	la + propoziţie relativă, introdusă prin pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât		[$_{GPrep}$ **La** [$_{PRel}$ **câţi / oricâţi (oameni) mă întreabă**]]$_{Cl}$ [**le**]$_{Cl\ dublat}$ răspund.
	către + propoziţie relativă, introdusă prin pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât		A zis [$_{GPrep}$ **către** [$_{PRel}$ **care / oricare (om) era acolo**]]$_{Cl}$.
	pronume (sau adjectiv) relativ sau nehotărât[5]		(a) [$_{clitic}$ **Îi**]$_{Cl\ dublat}$ împrumut cărţi [$_{PRel}$ [$_{Pron\ rel}$ **cui**]$_{S}$ / [$_{Pron\ nehot}$ **oricui**]$_{S}$ **vrea**$_{Centru}$]$_{Cl}$. (b) Împrumut cărţi [$_{PRel}$ [$_{GN}$ [**oricărui**]$_{Det}$ **coleg**]$_{S}$ **vrea**]$_{Cl}$. (c) Va dărui tabloul [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ **cui**]$_{Cl}$ [**îi**]$_{Cl\ dublat}$ va plăcea]$_{Cl}$.

[1] Substantivul poate fi comun sau propriu, având, mai frecvent, trăsătura semantică [+ Animat]; este întotdeauna determinat (cu articol sau cu alt determinant) şi adesea dublat de un clitic pronominal coreferenţial.

[2] Pronumele relativ în dativ cu funcţie sintactică de complement indirect poate introduce diverse tipuri de subordonate: propoziţie-modificator (ca mai sus), subiectivă (*Se ştie* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ *m-am adresat*]$_{S}$), completivă directă (*Tu ştii* [$_{PRel}$ [$_{GNpron}$ ***cui***]$_{CI}$ *m-am adresat*]$_{CD}$) etc.

[3] Numeralul poate fi cardinal sau ordinal, uneori dublat prin clitic, cu forma de dativ marcată flexionar la numeral sau la determinantul specific. Cazul dativ se marchează numai la determinantul specific numeralului şi dacă CI este exprimat printr-un GN cu centru un substantiv precedat de un numeral invariabil (cu funcţie sintactică de cuantificator sau de modificator): [$_{GN}$ [***Celor***]$_{Det}$ [***două***]$_{Cuant}$ ***fete***$_{Centru}$]$_{CI}$ [***le***]$_{CI\ dublat}$ *spun rezultatul, M-am adresat* [$_{GN}$ [***celui***]$_{Det}$ ***de*** [***al doilea***]$_{Modif}$ ***băiat***$_{Centru}$]$_{CI}$.

[4] În limba vorbită (mai ales de către ardeleni) şi numai în contextul verbului *a zice*, complementul indirect poate fi exprimat printr-un GPrep cu prepoziţia *către / cătră* + nominal în acuzativ / propoziţie relativă. Construcţia are multe atestări în limba veche. Spre deosebire de construcţia cu *la*, aceasta nu poate fi dublată de un clitic pronominal în dativ (**Mi-a zis el către mine*); fiind însă substituibilă cu nominalul în dativ din limba literară (***Mi**-a zis, **I**-a zis **Mariei***), construcţia a fost asimilată complementului indirect.

[5] Uneori, propoziţia relativă cu funcţie sintactică de CI este introdusă printr-un pronume cu aceeaşi funcţie sintactică (exemplul c); alteori însă, relatorul (pronumele sau adjectivul relativ / nehotărât) în dativ are alte funcţii sintactice, din cauza îmbinării regentei cu subordonata (imbricare): subiect (în a) sau determinant (în b).

Grupul sintactic (monomembru sau complex) prin care se realizează complementul indirect poate îmbrăca diverse forme:
– GN cu centru un substantiv determinat cu articol hotărât (a), nehotărât (a_1) sau cu alt determinant (a_2) ori precedat de *lui* (a_3);
– GN cu centru pronume non-clitic (b) sau semiindependent (b_1);
– clitic pronominal (b_2);
– GN cu centru un numeral variabil (c) sau invariabil precedat de prepoziţia *la* ori de demonstrativul semiindependent (c_1), uneori şi de unul dintre cei doi adjuncţi la stânga specifici clasei (c_2);
– PRel (d);
– GN / PRel precedate de un semiadverb cu funcţie de marcă focală (e).

(a) *Am primit şi cablurile* [$_{GAdj}$ *aferente*$_{Centru}$ [$_{GN}$ ***computerului***$_{Centru+Det}$]$_{CI}$]$_{Modif}$.
(a_1) *A dăruit cărţi* [$_{GN}$ [***unui***]$_{Det}$ ***copil***$_{Centru}$]$_{CI}$.
(a_2) *A dăruit cărţi* [$_{GN}$ [***acestui***]$_{Det}$ ***copil***$_{Centru}$]$_{CI}$.
(a_3) *Cerem sfaturi* [$_{GN}$ ***lui Ion***]$_{CI}$.
(b) *Ea a procedat* [$_{GAdv}$ *aidoma*$_{Centru}$ [$_{GNpron}$ ***ţie***]$_{CI}$]$_{CircMod}$.
(b_1) *Bravo* [$_{GNpron}$ ***celor***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdv}$ ***acolo***]]$_{Modif}$]$_{CI}$.
(b_2) *Filmul* [***mi***]$_{CI}$ *s-a părut romantic.*
(c) [$_{GV}$ *S-a acordat*$_{Centru}$ [$_{GN}$ [*o*]$_{Det}$ *diplomă*$_{Centru}$]$_{CD}$ [$_{GNnum}$ ***primului***]$_{CI}$]$_{S}$.
(c_1) *Cerem sfaturi* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ ***doi***]]$_{CI}$ / [$_{GNnum}$ [***celor***]$_{Det}$ ***doi***]$_{CI}$ / [$_{GNnum}$ [***celui***]$_{Det}$ [***de***] ***al doilea***]$_{CI}$.
(c_2) *Cerem sfaturi* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ [***vreo***]$_{Adjunct}$ [***doi***$_{Centru}$]]]$_{CI}$ / [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNnum}$ [***câte***]$_{Adjunct}$ [***doi***$_{Centru}$]]]$_{CI}$.
(d) [$_{GV}$ *S-a adresat*$_{Centru}$ [$_{PRel}$ [***cui***]$_{S}$ ***se pricepe***$_{Centru}$ [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***muzică***]]$_{CPrep}$]$_{CI}$].
(e) *Cerem sfaturi* [[***numai***]$_{marcă\ focală}$ [$_{GN}$ ***mamei / unui prieten / ei / la doi / celor doi***]]$_{CI}$ / *Cerem sfaturi* [[***numai***]$_{marcă\ focală}$ [$_{PRel}$ ***cui ne iubeşte***]]$_{CI}$.

📖 În tradiția gramaticii românești se considera că, în situația de sub (e), avem a face fie cu complemente indirecte dezvoltate, exprimate prin adverb (fără funcție sintactică de sine stătătoare) + substantiv (pronume, numeral), fie cu o propoziție completivă indirectă cu subiectul dezvoltat *numai cui*, format din adverb + pronume relativ în dativ (din cauza îmbinării regentei cu subordonata).

GN complex cu funcție sintactică de complement indirect poate avea și o structură mai amplă:

Medicamentul este indicat $[_{GN}$ $[$***tuturor***$]_{Cuant}$ ***persoanelor***$_{Centru+Det}$ $[_{GAdj}$ ***vârstnice***$]_{Modif\ 1}$ $[_{PRel}$ ***care suferă de migrene***$]_{Modif\ 2}]_{CI}$.

Două sau mai multe complemente indirecte pot fi ***coordonate***, situație în care cliticul care le dublează apare la plural:

Cartea $[$***le***$]_{CI\ dublat}$ *va fi utilă* $[[_{GN}$ ***Mariei***$]_{CI\ 1}$ ***și*** $[_{GN}$ ***fratelui***$_{Centru+Det}$ $[_{GNpron}$ ***ei***$]_{Compl\ al\ numelui}]_{CI\ 2}]_{CI\ coordonat}$.

4.2. *Dubla exprimare a complementului indirect*

Complementul indirect ***dublu exprimat*** presupune existența în cadrul aceluiași grup sintactic a unui clitic în dativ coreferențial cu un GN cu funcție sintactică de CI (*Educatoarea* $[$***le***$_i]_{CI}$ *citește povești* $[$***copiilor***$]_{CI}$ sau $[$***Acestui pacient***$]_{CI}$ *nu* $[i_i]_{CI}$ *s-a făcut tratamentul adecvat*) ori cu două CI coordonate ($[[$***Mariei și lui Ion***$]_i]_{CI}$ $[$***li***$_i]$ *s-a comunicat ora plecării*). Cu privire la posibilitatea dublei exprimări a CI se pot formula reguli sintactice, ținându-se seama, mai întâi, de topica CI față de regent, apoi și de tipul de regent, precum și de tipul de realizare a CI.

4.2.1. Nu se dublează CI postpus regentului, în următoarele condiții sintactico-semantice:

- când are ca regent un adverb, un adjectiv sau o interjecție (situație în care CI realizat ca GN este întotdeauna postpus regentului)

Voi discuta cu el <u>*ulterior*</u> $[$***venirii tale***$]_{CI}$.
El are o atitudine <u>*ostilă*</u> $[$***directorului***$]_{CI}$.
<u>*Bravo*</u> */* <u>*Vai*</u> $[$***lor***$]_{CI}$*!*

ⓘ CI (exprimat prin clitic deictic) dependent de interjecția *na* poate fi dublat, facultativ, prin forma pronominală non-clitică, în enunțuri emfatice: *Cartea asta na-ți-o ție!*

- când CI din GV este exprimat printr-un GN cu centru un substantiv având trăsătura semantică [+ Abstract]

Acest comportament contravine $[$*bunelor* ***maniere***$]_{CI}$ / $[$***legii***$]_{CI}$.
El nu acordă atenție $[$***detaliilor***$]_{CI}$.
Un scurt capitol este dedicat $[$***evocării*** *anilor de școală*$]_{CI}$.
Fumatul dăunează $[$***sănătății***$]_{CI}$.

- când CI din GV, exprimat prin GN cu centru un nominal [+ Uman], este dependent de un verb inerent reflexiv, cu pronume în acuzativ, conjugat la persoanele 1 sg. sau pl. şi a 2-a pl.

<u>Mă adresez</u> [**lui Ion / vouă / tuturor**]$_{CI}$ (dar: *Tu* (*Îi*) <u>*te adresezi*</u> **lor**)
<u>Ne-am devotat</u> [**familiei / lui / celor doi**]$_{CI}$ (dar: *Ea* (*Îi*) <u>*s-a devotat*</u> **părinţilor**)
<u>Vă confesaţi</u> [**prietenilor / nouă / oricui**]$_{CI}$ (dar: *Ele* (*i*) <u>*se confesează*</u> **preotului**)

4.2.2. Se dublează obligatoriu CI antepus verbului regent, în următoarele condiţii sintactico-semantice:

- când CI se realizează prin GN cu centru un nominal [+ Animat], în structuri fără subiect

$[_{GV}$ $[[_{GN}$ ***Lui Ion / Lui / Primului** dintre ei*$]_i]_{CI}$ $[$*îi*$]_{iCI}$ *merge*$_{Centru}$ $[_{GAdv}$ *bine*$]_{CircMod}]$.
$[_{GV}$ $[[_{GN}$ ***Cotoiului vagabond***$]]_{iCI}$ $[$*îi*$]_{iCI}$ *zice*$_{Centru}$ $[_{GN}$ *Ulise*$]_{CPO}]$.

- când CI se realizează prin GN cu centru un nominal [+ Animat], în structuri cu subiectul postpus faţă de verb

$[_{GV}$ $[_{GN}$ ***Câinelui***$]_{iCI}$ $[$*îi*$]_{iCI}$ <u>*e*</u>$_{Centru}$ $[_{GN}$ *sete*$]_S]$.
$[_{GV}$ $[_{GN}$ ***Copiilor***$]_{iCI}$ $[$*le*$]_{iCI}$ <u>*plac*</u>$_{Centru}$ $[_{GN}$ *dulciurile*$]_S]$.

> ⓘ Sunt agramaticale propoziţii ca ***Lui Ion / Lui / Primului** dintre ei merge bine*, ***Cotoiului** vagabond zice Ulise*, ***Câinelui** e sete*, ***Copiilor** plac dulciurile.*
> În structuri de tipul celor de mai sus, dubla exprimare a CI se menţine şi dacă GN cu funcţie de CI este deplasat, din raţiuni pragmatico-stilistice, după verb: [*Îi*]$_{iCI}$ *merge bine* [**lui Ion**]$_{iCI}$, [*Îi*]$_{iCI}$ *zice Ulise* [**cotoiului**]$_{iCI}$, [*Îi*]$_{iCI}$ *e sete* [**câinelui**]$_{iCI}$, [*Le*]$_{iCI}$ *plac* [**copiilor**]$_{CI}$ *dulciurile.* Sunt agramaticale propoziţii ca **Merge bine* ***lui Ion,*** **Zice Ulise* ***cotoiului*** *vagabond*, **E sete* ***câinelui,*** **Plac* ***copiilor*** *dulciurile;* sunt însă gramaticale propoziţiile în care CI este exprimat numai prin clitic (al cărui referent se presupune a fi cunoscut din contextul lingvistic sau situaţional): *Cât despre* [*Ion*]$_i$, *te anunţ că* [*îi*]$_{iCI}$ *merge bine; Apropo de* [*cotoi*]$_i$, *să ştii că* [*îi*]$_{iCI}$ *zice Ulise* etc.

- când CI ajunge în antepoziţie faţă de verb prin topicalizare (focalizare), din structuri în care dubla exprimare a CI postpus este facultativă (vezi *infra*, **4.2.3.**)

[***Mariei***]$_{iCI}$ [*i*]$_{iCI}$ *s-a adresat Ion* < *Ion* ([*i*]$_{iCI}$) *s-a adresat* [***Mariei***]$_{iCI}$.
[***Pisicii***]$_{iCI}$ [*îi*]$_{iCI}$ *dăm mâncare seara* < *Seara* ([*îi*]$_{iCI}$) *dăm mâncare* [***pisicii***]$_{iCI}$.
$[_{GN}$ ***Statului***$]_{iCI}$ [*îi*]$_{iCI}$ *revine un rol esenţial* < *Un rol esenţial* ([*îi*])$_{CI}$ *revine* [**statului**]$_{iCI}$.

> ⓘ Şi CI realizat prin propoziţie relativă topicalizată se dublează prin clitic în regentă: $[_{PRel}$ ***Cui îmi scrie***$]_{CI}$ [*îi*]$_{CI}$ *voi răspunde* < *Voi răspunde* ***cui îmi scrie;*** un enunţ precum ****Cui îmi scrie*** *voi răspunde* este agramatical.

4.2.3. Se dublează facultativ CI din GV în următoarele situaţii:

- când CI este realizat prin **GN postpus** verbului regent (cu excepţia situaţiilor de sub **4.2.1.**, când dublarea nu este posibilă; vezi şi situaţia descrisă *infra*, sub **6.2.**, când dublarea este obligatorie)

Ion ([*î*]$_{CI}$) *se adresează* [***Mariei***]$_{CI}$.
([***Le***]$_{CI}$) *trimitem cărți* [***copiilor***]$_{CI}$.
Maria ([*le*]$_{CI}$) *dă mâncare* [***la doi pisoi***]$_{CI}$.
Un buget semnificativ ([*i*])$_{CI}$ *s-a alocat* [***turismului***]$_{CI}$.

- în enunțuri emfatice, când CI este exprimat prin **clitic** (deictic sau anaforic) **de pronume personal antepus** verbului regent (forma pronominală non-clitică sau GN în dativ care dublează poate apărea înaintea cliticului sau după verb)

([***Mie***]$_{CI}$) [***îmi***]$_{CI}$ *vine să râd.*
[***Vă***]$_{CI}$ *recomand* ([***vouă***])$_{CI}$ *această lucrare.*
[***Îi***]$_{CI}$ *e frig* ([***lui Ion***])$_{CI}$ / ([***Lui Ion***])$_{CI}$ [***îi***]$_{CI}$ *e frig.*

> ⓘ Rar, în enunțuri emfatice, se poate dubla și CI exprimat prin clitic reflexiv antepus verbului regent: *Ion* [***își***]$_{CI}$ *impune* ([***sieși***]$_{CI}$ / [***lui însuși***]$_{CI}$) *să rămână calm în orice situație.*

5. Dificultăți

5.1. *Adjectiv cu regim de dativ în poziția NP*

- Dacă adjectivul cu regim de dativ ocupă poziția sintactică a numelui predicativ, GN în dativ este interpretat ca fiind **CI dependent de predicatul complex** al propoziției, și nu numai de NP adjectival, dacă se exprimă:
  (a) numai prin clitic antepus predicatului complex (*Cartea **îmi** e necesară, Boala **i**-a fost fatală, Ion **ți**-a rămas fidel*);
  (b) prin GN în dativ postpus predicatului complex și dublat de clitic antepus (*Ion **îi** este superior **lui Gheorghe***).
  Realizarea prin clitic și, implicit, cea cu dublare sunt excluse în situația în care CI este dependent de un adjectiv cu funcția sintactică de modificator (vezi *supra* **3.3.**).
- Dacă adjectivul cu regim de dativ din poziția NP este urmat de un GN cu centru un substantiv în dativ (frecvent, cu trăsătura semantică [+ Abstract]) care nu este dublat prin clitic (*Ion a rămas fidel **principiilor sale***), atunci GN este interpretat drept **CI dependent de adjectiv** (așa cum sunt și complinirile prepoziționale: *Comportamentul este similar **celui / cu cel** descris anterior*; cf. și substantive cu trăsătura semantică [+ Uman]: *Cartea e utilă **elevilor / pentru elevi*** etc.).

5.2. *Substantiv relațional nedeterminat în poziția NP*

- Dacă predicatul complex cu operator copulativ are în poziția numelui predicativ un substantiv relațional nedeterminat cu citire *proprietate* (în construcții „simetrice"), cliticul în dativ antepus predicatului (*Ion **ți** este vecin*) sau nominalul în dativ postpus predicatului și dublat de clitic (*Ion **îi** este frate / prieten **Mariei***) sunt interpretate drept **complemente indirecte,** fiind dependente de întregul predicat complex.
- Dacă însă predicatul complex cu operator copulativ care are în poziția NP un substantiv „relațional" nedeterminat este urmat de un nominal în dativ nedublat de clitic (*Ion este prieten / vecin **Mariei***) sau de un GPrep (*Ion este prieten / vecin **cu Maria***), se

consideră că atât nominalul în dativ, cât şi grupul prepoziţional au ca regent *numai* substantivul „relaţional" din poziţia NP şi, în consecinţă, au funcţia sintactică de **complement al numelui.**

5.3. *Clitice în dativ fără funcţie sintactică*

Nu au funcţie sintactică de complement indirect cliticele non-referenţiale de pronume personal în dativ din construcţii reperabile în limbaj colocvial şi/sau popular: *Dă-**i** cu bere, dă-**i** cu vin; Şi dă-**i**, şi luptă; **Îi** tot dă cu gura* (aşa-numitul „dativ cu valoare neutră") sau *O să **mi** ţi-l scarmăn eu pe obraznicul ăsta* (aşa-numitul „dativ etic").

6. Aspecte normative

6.1. *GPrep în poziţia CI*

- Complementul indirect realizat ca grup prepoziţional cu centru prepoziţia *la* este admis, conform normelor limbii literare, numai în situaţia în care CI se exprimă prin numeral cardinal invariabil (*Li s-a aprobat cererea numai **la doi** dintre ei*) sau prin GN determinat de un numeral cardinal invariabil (*Li s-a aprobat cererea numai **la doi elevi***).
  Dacă prepoziţia *la* precedă un substantiv variabil cu trăsătura semantică [+ Animat], construcţia prepoziţională este considerată incorectă: *Li s-a aprobat cererea **la toţi elevii**, Seara dăm mâncare **la pisică*** etc. Este tolerată construcţia prepoziţională cu *la* a CI numai dacă substantivul este [– Animat]: *S-au trimis cărţi **la toate şcolile** din ţară.*
- Construcţia prepoziţională cu *către* este învechită (*Zis-a atunci domnul către slujitorii săi*) şi, în prezent, regională (*Aşa a zis Ion către Maria*).

6.2. *Dublarea obligatorie a CI postpus regentului*

Conform regulilor sintactice privind dubla exprimare, complementul indirect postpus regentului fie nu se dublează (vezi *supra*, **4.2.1.**), fie se dublează facultativ (vezi *supra*, **4.2.3.**).

Se dublează însă obligatoriu, *în scris*, CI postpus, dacă este dependent de un verb tranzitiv şi stă după un CD exprimat prin substantiv articulat cu articol definit: *Ion* [***îi***]$_{i\,CI}$ *dă* <u>*cartea*</u> [***Mariei***]$_{i\,CI}$ sau *Ion* [***i-***]$_{CI}$ *a ales* <u>*destinaţia*</u> [***acestei clădiri***]$_{CI}$, pentru că o construcţie ca *Ion dă cartea Mariei* este ambiguă (este posibilă şi lectura „Ion dă cuiva cartea care aparţine Mariei"), iar în celălalt exemplu, prezenţa cliticului rezolvă omonimia dativ = genitiv în favoarea dativului (compară cu *Ion a ales destinaţia* [$_{GN}$ [*acestei*]$_{Det}$ *clădiri*$_{G}$]$_{Compl\ al\ numelui}$). În exprimarea orală, dezambiguizarea se poate realiza prin intonaţie şi accent frastic pus pe CI.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL (CPrep)

1. Caracteristici generale 467
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 468
2.1. Complement prepozițional *vs* complement direct / indirect 468
2.2. Complement prepozițional *vs* nume predicativ 468
2.3. Complement prepozițional *vs* complement de agent 469
2.4. Complement prepozițional *vs* complement circumstanțial 469
2.5. Complement prepozițional *vs* circumstanțial 469
3. Clasa regenților 470
4. Clasa de substituție 473
5. Dificultăți 474
5.1. „Imbricarea” în cazul CPrep realizat ca propoziție 474
5.2. GPrep dependent de substantive relaționale 474
5.3. Sinonimia construcțiilor cu CPrep și CI 475
6. Aspecte normative 475

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL (CPrep)

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul (obiectul) prepozițional** este o funcție sintactică definită în raport cu un verb (*Mă gândesc **la tine***), cu un adjectiv (*E o persoană plină **de calități***) sau cu un adverb (*Se descurcă indiferent **de situație***); rar, prin analogie cu verbul, complementul prepozițional se definește și în raport cu o interjecție cu regim verbal (*Vai **de ei***). În consecință, complementul prepozițional se actualizează în GV, GAdj, GAdv și GInterj.

Fiind cerut / admis de anumite verbe (*El se bazează **pe noroc,** Ea are* (***în tine***) *un bun sfătuitor* etc.), de unele adjective (*Ei sunt dornici **de succes,** E un om demn* (***de stimă***) etc.), de unele adverbe (*S-a mutat aproape* (***de școală***) etc.) și de câteva interjecții (*Halal **de voi***), dar respins de altele (*Mâța blândă zgârie rău, E o elevă inteligentă, A rămas acolo, Na-ți un măr* etc.), complementul prepozițional este un criteriu de clasificare a verbelor, a adjectivelor, a adverbelor și a interjecțiilor.

> ⓘ Complementul prepozițional este un constituent exprimat obligatoriu în anumite grupuri verbale (*Ion se consultă **cu mine***), adjectivale (*om apt **de muncă***) sau adverbiale (*Reacționează conform **cu temperamentul** său*); în vecinătatea altor regenți însă, complementul prepozițional, deși posibil, poate rămâne nelexicalizat: *Te superi inutil (pe profesor), Pare gelos (pe toată lumea), Mersi (pentru masă)* etc.

(b) Complementul prepozițional este un component matricial al GV, dat fiind că verbul impune un anumit regim prepozițional și atribuie grupului prepozițional pe care îl generează un anumit rol tematic, printre cele mai frecvente fiind rolul de Pacient / Temă (*El abuzează **de prieteni,** Își bate joc **de toți,** Ea s-a referit **la mine,** Replica ei rimează **cu prostia***) și cel de Destinatar / Țintă (*El apelează **la prieteni,** Efectele crizei se repercutează **asupra tuturor,** Ei militează **pentru drepturi** egale, Scrie **pentru posteritate***).

> ⓘ Unele complemente prepoziționale primesc și alte roluri tematice: Sursă (*Vinul provine **din struguri***), Rezultat (*Vinul s-a transformat **în oțet***) sau Stimul (*Ion este (foarte) mirat **de evoluția situației***).

(c) Complementul prepozițional se exprimă, în mod prototipic, prin grup prepozițional în componența căruia intră un grup nominal cu centru un substantiv (sau un substitut al său) în cazul cerut de prepoziție (*Au optat **pentru schimbare,** Contez **pe tine,** Consecințele prevalează **asupra bunelor intenții***), o formă verbală non-finită (*Se limitează **la a cere** de la alții, S-a săturat **de scris***) sau o propoziție relativă (*Se debarasează **de cine îl plictisește***); uneori, se realizează și ca propoziție relativă interogativă indirectă (*Se gândește **cum să procedeze***) ori ca propoziție conjuncțională (*Mă tem **că se strică vremea***).

Între complementul indirect şi complementul prepoziţional există o serie de **asemănări,** care au stat la baza interpretării lor, în descrierile tradiţionale, drept o singură funcţie sintactică:
– funcţionează ca termeni subordonaţi faţă de aceleaşi elemente regente (verb, adjectiv, adverb, interjecţie);
– se pot exprima prin grup prepoziţional care include un nominal (substantiv sau substitut al său) ori o propoziţie relativă;
– apar în construcţii sinonime sintactic (cu forme diferite, dar cu acelaşi sens) şi, de aceea, uneori se pot substitui unul prin altul: *Ion seamănă* ***mamei sale / cu mama*** *sa, I s-au creat condiţii propice* ***studiului / pentru studiu,*** *A procedat aidoma* ***ţie / cu tine,*** *Vai* ***nouă / de noi*** etc.

ⓘ Între cele două complemente există însă şi o serie de **deosebiri** importante, şi anume:
– elementul regent impune regim prepoziţional nominalului cu funcţie sintactică de complement indirect doar *în mod periferic* (specific acestuia fiind regimul cazual de dativ), în timp ce grupul prepoziţional este realizarea specifică a complementului prepoziţional;
– complementul indirect se poate exprima numai prin *clitic pronominal* (*Decizia* ***vă*** *aparţine*), realizare exclusă în cazul complementului prepoziţional, de unde şi imposibilitatea dublei sale exprimări (**Decizia* ***vă*** *depinde* ***de voi***) sau a substituirii sale prin clitic (**Decizia* ***vă*** *depinde*);
– complementul prepoziţional se poate exprima şi prin forme verbale non-finite (infinitiv sau supin), precum şi prin propoziţie conjuncţională, realizări excluse în cazul complemenului indirect.
Fiind funcţii sintactice diferite (conform **principiului unicităţii**), complementul prepoziţional şi complementul indirect pot fi coocurente, fără ca nominalele prin care se exprimă să fie coreferenţiale (***Lui Ion***$_i$ *i s-a acrit* ***de Maria***$_j$ sau ***Îţi***$_i$ *mulţumesc* ***pentru masă***$_j$) şi nu răspund la testul coordonării (****Lui Ion*** *i s-a acrit* <u>*sau*</u> ***de Maria,*** ****Îţi*** *mulţumesc* <u>*sau*</u> ***pentru masă;*** în construcţii ca ***Lui Ion*** *i s-a acrit* <u>*şi*</u> ***de Maria,*** respectiv ***Îţi*** *mulţumesc* <u>*şi*</u> ***pentru masă,*** cuvântul *şi* nu este conjuncţie coordonatoare copulativă, ci semiadverb de insistenţă).

2. Delimitarea de alte poziţii sintactice

2.1. *Complement prepoziţional* vs *complement direct / indirect*

Alte două complemente matriciale din GV se pot exprima prin grup prepoziţional, şi anume complementul direct (*Stimează* ***pe toţi colegii săi***) şi complementul indirect (*A trimis invitaţii* ***la toţi colegii săi / la doi dintre colegii săi***).
Pentru delimitarea complementului prepoziţional construit cu *pe* (*Contează* ***pe toţi colegii săi***), respectiv cu *la* (*Apelează* ***la toţi colegii săi***) de complementul direct, respectiv de cel indirect construit cu aceleaşi prepoziţii se poate recurge la testul dublării prin clitic, test la care răspund complementul direct (***Îi*** *stimează* ***pe toţi colegii săi***) şi cel indirect (***Le****-a trimis invitaţii* ***la toţi colegii săi / la doi dintre colegii săi***), nu însă şi complementul prepoziţional (**Îi* *contează* ***pe toţi colegii săi,*******Le*** *apelează* ***la toţi colegii săi***), deoarece complementul prepoziţional nu acceptă realizarea prin clitic pronominal şi, implicit, dublarea prin clitic (pentru detalii, vezi **Complementul direct, 2.4.** şi **Complementul indirect, 2.2.**).

2.2. *Complement prepoziţional* vs *nume predicativ*

Grupul prepoziţional reprezintă o realizare posibilă şi pentru numele predicativ (*El arată* ***a intelectual,*** *El trece* ***drept savant*** etc.), care ar putea fi confundat, în aceste situaţii, cu complementul prepoziţional.

Delimitarea dintre numele predicativ exprimat prin GPrep şi complementul prepoziţional se poate face dacă se ţine seama de faptul că numele predicativ se raportează obligatoriu nu numai la centrul verbal (verb copulativ), ci şi la subiect (vezi **Numele predicativ, 1.**), relaţie care se evidenţiază prin *acord* (***Ei** arată **a intelectuali, Ei** trec **drept savanţi***); acordul cu subiectul nu are loc atunci când grupul prepoziţional, dependent de verbe non-copulative, are funcţia sintactică de complement prepoziţional (***Rochia** ei miroase **a parfum,*** dar şi ***Rochiile** ei miros **a parfum***).

2.3. *Complement prepoziţional* vs *complement de agent*

Prin grup prepoziţional cu centru prepoziţia *de* se exprimă şi complementul de agent (*Ion este detaşat **de directorul firmei** în altă localitate*), care s-ar putea confunda cu un complement prepoziţional construit cu aceeaşi prepoziţie, în contexte omonime (*Ion este detaşat **de latura materială a vieţii***).
Deosebirile dintre cele două poziţii sintactice sunt însă majore:
– complementul de agent, ocurent numai în structuri pasive (reorganizate), are ca regent un verb la diateza pasivă (formată cu **operatorul pasiv** *a fi*), în timp ce complementul prepoziţional, ocurent în structuri de bază, are ca regent un adjectiv (provenit din participiul unui verb intranzitiv – *a se detaşa,* în exemplul dat) cu funcţie sintactică de nume predicativ, component al unui predicat complex format cu **operatorul copulativ** *a fi* (calitatea de adjectiv a regentului se probează prin faptul că poate primi un modificator: *Ion este total detaşat **de latura materială a vieţii***);
– complementul de agent este un component facultativ (adesea nelexicalizat) al GV (*Ion este detaşat în altă localitate*), în timp ce complementul prepoziţional este un constituent matricial, obligatoriu în majoritatea grupurilor în care apare, fiind „cerut" de centrul de grup.
Pentru că sunt funcţii sintactice diferite, complementul prepoziţional şi cel de agent pot fi coocurente (apar în aceeaşi propoziţie, dependente de acelaşi verb regent): *Ion e suspectat* [***de interese ascunse***]$_{CPrep}$ [***de toată lumea***]$_{CAg}$ (pentru detalii, vezi **Complementul de agent, 2.1.**).

2.4. *Complement prepoziţional* vs *complement circumstanţial*

Realizarea prin grup prepoziţional este proprie şi unui alt constituent obligatoriu exprimat al GV („cerut" de verbul regent), şi anume complementul circumstanţial: *El locuia **în Franţa,** Mozaicul datează **din Antichitate,** A procedat **cu băgare de seamă,** Tabloul a fost evaluat **la o sumă imensă*** etc. Acesta se poate delimita de complementul prepoziţional apelându-se la testul substituţiei cu un adverb, la care răspunde numai complementul circumstanţial (*El locuia **acolo,** Mozaicul datează **de atunci,** A procedat **aşa,** Tabloul a fost evaluat **la atât***), nu şi cel prepoziţional (*Greşeala constă **în omisiune*** vs **Greşeala constă acolo, Concluziile decurg **din demonstraţie*** vs **Concluziile decurg de atunci, Ei jonglează **cu argumentele*** vs **Ei jonglează aşa, Ei au participat **la grevă*** vs **Ei au participat la atât*).

2.5. *Complement prepoziţional* vs *circumstanţial*

Circumstanţialele se exprimă, în mod prototipic, prin grup prepoziţional, realizare definitorie şi a complementului prepoziţional. Circumstanţialele se delimitează de

acesta din urmă, în primul rând, prin faptul că ele ocupă o poziție de *adjunct* în GV (sunt întotdeauna facultative, omisibile, pentru că nu figurează în grila sintactico-semantică a verbului regent, nu sunt „cerute” de verb): *Ea m-a așteptat* [***la facultate***]$_{CircLoc}$ / [***trei ore***]$_{CircCant}$ vs *Ea m-a așteptat; Plec* [***acum***]$_{CircTimp}$ [***la cumpărături***]$_{CircScop}$ vs *Plec; Copilul a crescut* [***în înălțime***]$_{CircRel}$ vs *Copilul a crescut; Ea plânge* [***de ciudă***]$_{CircCauză}$ vs *Ea plânge; El mă ascultă* [***cu atenție***]$_{CircMod}$ vs *El mă ascultă; Maria scrie numai* [***cu stiloul***]$_{CircInstr}$ vs *Maria scrie* etc.
Confuzia între un CPrep și un Circ se poate produce, mai ales, în situațiile în care ambele poziții sintactice se realizează în vecinătatea aceluiași verb: *Greșelile abundă* [***în text***]$_{CircLoc}$ vs *Textul abundă* [***în greșeli***]$_{CPrep}$. Delimitarea dintre cele două funcții sintactice se poate face cu ajutorul testului substituirii cu un adverb, prin aplicarea căruia se obțin propoziții gramaticale numai în cazul circumstanțialelor (*Greșelile abundă aici*), nu și în situația în care avem a face cu un complement prepozițional (**Textul abundă aici*). Pentru delimitarea CPrep de CircCauză, de CircSoc și de CircRel, vezi **Circumstanțialul de cauză, 5.2., Circumstanțialul sociativ, 2.1.**, respectiv **Circumstanțialul relativ, 2.**

3. Clasa regenților

Complementul prepozițional se actualizează în grupul verbal, în grupul adjectival, în grupul adverbial și în grupul interjecțional.

3.1. Regente ale complementului prepozițional pot fi ***verbe*** (sau ***locuțiuni verbale***):
- cu clitic reflexiv obligatoriu (*Știu la ce* ***te referi, Nu-și dă seama*** *de nimic*) sau fără (***Subscriu*** *la părerea ta*);
- la forma activă (*El* ***abuzează*** *de răbdarea ta*) sau, rar, pasivă (*Făt-Frumos* ***a fost transformat*** *de vrăjitoare într-o broască*) ori impersonală (*Acum* ***nu se beneficiază*** *de protecție socială*);
- la forme finite (***Și-au bătut joc*** *de electorat*, ***Ce s-o fi ales*** *de ei*?, ***Lasă-te*** *de bancuri*!) sau non-finite (*E plăcut* ***a-ți aduce aminte*** *de copilărie, A câștigat* ***apelând*** *la tertipuri*);
- care constituie un predicat simplu (***Am renunțat*** *la vacanță*) sau fac parte dintr-un predicat complex (*El* ***se poate priva*** *de orice*, ***A început să se teamă*** *de consecințe*).

Verbele care cer sau admit un CPrep au diverse scheme sintactice:
- monovalente (rar) – cu CPrep: ***Miroase*** [*a prăjeală*]$_{CPrep}$.
- bivalente – cu S și CPrep: [*El*]$_{S}$ ***s-a împrietenit*** [*cu Maria*]$_{CPrep}$, [*Ei*]$_{S}$ ***se dezic*** [*de trecut*]$_{CPrep}$.
  – cu CI și CPrep: [*Îmi*]$_{CI}$ ***pasă*** [*de tine*]$_{CPrep}$, [*Ni*]$_{CI}$ ***s-a acrit*** [*de gramatică*]$_{CPrep}$.
- trivalente – cu S, CI și CPrep: [*El*]$_{S}$ [*îți*]$_{CI}$ ***mulțumește*** [*pentru tot*]$_{CPrep}$, [*Î*]$_{CI}$ ***e*** [*dor*]$_{S}$ [*de ea*]$_{CPrep}$.
  – cu S, CD și CPrep: [*El*]$_{S}$ ***a dat*** [*cinstea*]$_{CD}$ [*pe rușine*]$_{CPrep}$, [*Ea*]$_{S}$ ***face*** [*din noapte*]$_{CPrep}$ [*zi*]$_{CD}$, [*Voi*]$_{S}$ ***nu deosebiți*** [*binele*]$_{CD}$ [*de rău*]$_{CPrep}$.

Cele mai frecvente prepoziții impuse de verbul-centru sunt următoarele:
- ***cu*** – *a culmina cu, a echivala cu, a se identifica cu* etc., la care se adaugă numeroasele verbe „simetrice” (având trăsătura semantică inerentă [+ Reciproc]) – *a se asemăna cu, a se alia cu, a se certa cu, a se ciondăni cu, a coabita cu, a coincide cu, a colabora cu, a comunica cu, a conlucra cu, a se împrieteni cu, a se înrudi cu, a se învecina cu, a rima cu, a rivaliza cu, a semăna cu, a se solidariza cu* etc.

- ***de*** – *a beneficia de, a se crampona de, a se debarasa de, a depinde de, a se desolidariza de, a se dezice de, a se dispensa de, a se îndrăgosti de, a se prevala de, a (se) priva de, a se sinchisi de, a se teme de* etc.
- ***la*** – *a atenta la, a apela la, a îndemna la, a se limita la, a participa la, a predispune la, a se raporta la, a recurge la, a renunţa la, a se rezuma la, a subscrie la* etc.

Centre ale grupului prepoziţional cu funcţie sintactică de CPrep mai pot fi şi prepoziţiile:

- ***asupra*** – *a se concentra asupra, a prevala asupra, a se repercuta asupra* etc.
- ***din*** – *a decurge din, a reieşi din, a se retage din, a rezulta din* etc.
- ***în*** – *a se complăcea în, a consta în, a excela în, a rezida în* etc.
- ***între*** – *a alege între ... şi ..., a distinge între ... şi ..., a oscila între ... şi ...* etc.
- ***pe*** – *a se baza pe, a se bizui pe, a conta pe, a (se) întemeia pe, a miza pe* etc.
- ***pentru*** – *a milita pentru, a mulţumi pentru, a opta pentru* etc.
- ***prin*** – *a se caracteriza prin, a se distinge prin* etc.

ⓘ Rar, în vecinătatea anumitor verbe, CPrep se construieşte şi cu alte prepoziţii: *a tinde **spre**, a abdica **de la**, a da **peste*** etc.

ⓘ În cazul unor perechi de verbe omonime, prepoziţia este aceea care dezambiguizează sensul:
– *a conta*$_1$ (*Părerea lui **nu contează***) vs *a conta*$_2$ (***Contez pe** tine*);
– *a decurge*$_1$ (*Totul **a descurs** normal*) vs *a decurge*$_2$ (*Atestările **decurg din** exemple*);
– *a prevedea*$_1$ (***A prevăzut** dezastrul*) vs *a prevedea*$_2$ (*Uşa **a fost prevăzută cu** alarmă*);
– *a râde*$_1$ (*Ea **râde** în hohote*) vs *a râde*$_2$ (*Ea **râde de** tine*);
– *a simpatiza*$_1$ (*Îl **simpatizez** pe Ion*) vs *a simpatiza*$_2$ (***Simpatizează cu** liberalii*);
– *a uza*$_1$ (*Degeaba **ţi-ai uzat** pingelele până acolo*) vs *a uza*$_2$ (***A uzat de** fals în acte*);
– *a vedea*$_1$ (*Te **văd** tristă*) vs *a vedea*$_2$ (*Îţi **vede de** copii*) etc.

Complementul prepoziţional dependent de un verb sau de o locuţiune verbală se poate realiza prin oricare dintre membrii clasei de substituţie ai acestei poziţii sintactice:

- grup prepoziţional în care se include
  – un GN (*S-au constituit* [$_{GPrep}$ ***în*** [$_{GN}$ ***grup parlamentar***]]$_{CPrep}$);
  – un GV cu centru o formă verbală non-finită (*Excelează* [$_{GPrep}$ ***în*** [$_{GVinf}$ ***a înşira banalităţi***]]$_{CPrep}$, *S-a lăsat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVsupin}$ ***de fumat***]$_{CPrep}$);
  – o propoziţie relativă neinterogativă (*Nu a avut parte* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***ce şi-a dorit***]]$_{CPrep}$);
- propoziţie relativă interogativă indirectă (*Nu se sinchiseşte* [$_{PRel}$ ***unde doarme***]$_{CPrep}$);
- propoziţie conjuncţională (*Mă tem* [$_{PConj}$ ***că voi întârzia / să nu întârzii***]$_{CPrep}$).

ⓘ În contextul anumitor verbe, lexicalizarea prepoziţiei este facultativă pentru unele complemente prepoziţionale realizate ca verb la infinitiv: *Se fereşte (de) a spune adevărul, Se complace (în) a trăi de azi pe mâine* etc.

3.2. Complementul prepoziţional poate avea ca regent şi un ***adjectiv:***
– propriu-zis (*Nu o credeam **capabilă** de asemenea fapte, E mereu **gata** de plecare, E o fiinţă **plină** de talente, Pare **timid** cu tine, E **consecvent** cu sine însuşi* etc.);
– provenit din participiu (*Pare o fiinţă **împăcată** cu sine însăşi, Iată un exemplu de adjectiv **provenit** din participiu, A rămas acelaşi individ **încântat** de succese facile, A oferit o soluţie **întemeiată** pe argumente, Mi-am cumpărat o casă **învecinată** cu a ta* etc.);

– derivat postverbal (*S-au luat măsuri **dătătoare** de speranță, E **dornică** de soare, Mi s-a făcut o propunere **echivalentă** cu sinuciderea profesională* etc.).

ⓘ Uneori, adjectivul poate exprima un anumit grad de intensitate: *E **foarte grijulie** cu banii, N-am văzut om **mai lipsit** de griji, E abordarea **cea mai apropiată** de realitate* etc.; cf. și *El pare **foarte mirat / încântat / satisfăcut** de rezultatele obținute* (vezi **Complementul de agent, 6.** (b)).

ⓘ În cazul perechilor de adjective omonime, prepoziția are rol dezambiguizator:
– *demn*$_1$ (*L-am considerat un om **demn***) vs *demn*$_2$ (*A ajuns **demn de** milă*);
– *conștient*$_1$ (*După anestezie, nu a fost **conștient** o oră*) vs *conștient*$_2$ (*Nu pare **conștient de** limitele sale*) etc.

Complementul prepozițional cu regent un adjectiv se poate realiza ca:
- grup prepozițional care include
  – un GN (*Sunt sinceră* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***toată lumea***]]$_{CPrep}$)
  – un GV cu centru o formă verbală non-finită (*E capabil* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GVinf}$ ***a ucide***]]$_{CPrep}$)
  – o propoziție relativă (*Nu e consecvent* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***ce a afirmat anterior***]]$_{CPrep}$)
- propoziție conjuncțională (*E un om apt* [$_{PConj}$ ***să realizeze lucruri mărețe***]$_{CPrep}$).

ⓘ În contextul anumitor adjective, lexicalizarea prepoziției este facultativă pentru unele complemente prepoziționale realizate ca verb la infinitiv: *E mereu gata (de) a sări în foc pentru tine* etc.

3.3. Complementul prepozițional poate fi dependent și de ***adverbe*** (dintre care unele au și corespondent adjectival): *Se îmbracă **aidoma** cu mama sa, Trăiește **conform** cu poziția sa socială, A acționat **corespunzător** cu situația, S-a mutat **departe** de centru, Te aștept **dincolo** de librărie, Se exprimă **identic** cu tine, E decis să lupte **indiferent** de consecințe, A coborât **înainte** de capăt, Locuiește în același bloc **mai jos** de tine, A venit **împreună** cu tine* etc.

📖 Există lucrări în care unele dintre adverbele de mai sus urmate de prepoziții sunt interpretate ca locuțiuni prepoziționale; soluția diferită adoptată aici se bazează pe argumente expuse în capitolele **Adverbul și grupul adverbial, 4.** și **Circumstanțialul sociativ, 4.**

Dacă elementul regent este un adverb, complementul prepozițional se exprimă numai prin grup prepozițional care include:
– un GN (*S-a așezat mai aproape* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***fata care-i place***]]$_{CPrep}$);
– o propoziție relativă (*Ține la tine indepenedent* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***ce crezi tu***]]$_{CPrep}$).

3.4. Rar, complementul prepozițional poate avea ca regent o ***interjecție.*** În registrul literar, aceasta poate fi numai *vai* (***Vai** de capul lor / de cine nu e atent!*); celelalte aparțin limbajului familiar și/sau popular (***Mersi** pentru cadou!* sau ***Halal** de așa treabă!*). Cu totul periferic, poate funcționa ca regent al unui complement prepozițional și o interjecție onomatopeică, având regim identic cu verbul pe care îl sugerează: *Pisica pândește șoricelul și **haț** de coadă!*
Complementul prepozițional dependent de o interjecție se realizează numai prin grup prepozițional care înglobează un GN sau o propoziție relativă (vezi exemplele de mai sus).

4. Clasa de substituție

Complementul prepozițional se realizează prin:
- grup prepozițional în care se încorporează:
  – un GN cu centru substantiv (sau substitut al său);
  – un GV cu centru verb la formă non-finită (infinitiv sau supin);
  – o propoziție relativă;
- (rar) propoziție relativă interogativă indirectă;
- propoziție conjuncțională.

	Centrul de grup / Elementul de relație		Exemple
Grup prepozițional în care se include un GN	Substantiv (comun sau propriu)	în acuzativ (majoritatea)	Ion se ciondănește [$_{GPrep}$ **cu** [$_{GN}$ **lumea**$_{Centru+Det}$ [$_{GAdj}$ **bună**]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$. A apelat [$_{GPrep}$ **la** [$_{GN}$ **Ministerul Învățământului**]]$_{CPrep}$.
		în genitiv	S-au concentrat [$_{GPrep}$ **asupra** [$_{GN}$ [**unor**]$_{Det}$ **probleme**]]$_{CPrep}$.
	Pronume (în acuzativ sau genitiv)	personal	S-a supărat [$_{GPrep}$ **pe** [$_{GNpron}$ **mine**]]$_{CPrep}$.
		reflexiv	E preocupat [$_{GPrep}$ **de** [$_{GNpron}$ **sine**]]$_{CPrep}$.
		semiindependent *al*	Consecințele se repercutează [$_{GPrep}$ **asupra** [$_{GNpron}$ **alor** [**săi**]$_{Pos}$]]$_{CPrep}$.
		Demonstrativ propriu-zis	Se cramponează [$_{GPrep}$ **de** [$_{GNpron}$ **asta**]]$_{GNpron}$.
		semiindependentul *cel*	Mizez [$_{GPrep}$ **pe** [$_{GNpron}$ **cei** [$_{GAdj}$ **serioși**]$_{Modif}$]$_{CPrep}$.
		nehotărât	A recurs [$_{GPrep}$ **la** [$_{GNpron}$ **alții**]]$_{CPrep}$.
		negativ	Decizia nu se repercutează [$_{GPrep}$ **asupra** [$_{GNpron}$ **nimănui**]]$_{CPrep}$.
		relativ	E cartea [$_{PRel}$ [$_{GPrep}$ **la** [$_{GNpron}$ **care**]]$_{CPrep}$ **se referea** [$_{GNpron}$ **el**]]$_{S-Modif}$.
	Numeral-substitut (în acuzativ sau genitiv)	cardinal	Colaborează [$_{GPrep}$ **cu** [$_{GNnum}$ **două** [$_{GPrep}$ **dintre** [$_{GNpron}$ **ele**]]$_{Modif}$]]$_{CPrep}$.
		ordinal	S-a decis [$_{GPrep}$ **asupra** [$_{GNnum}$ [**celei**]$_{Det}$ **de a doua**]]$_{CPrep}$.
Grup prepozițional în care se include un GV	Verb la formă non-finită	infinitiv	Se limitează [$_{GPrep}$ **la** [$_{GVinf}$ **a se văicări**]]$_{CPrep}$.
		supin[1]	Tot ce ai spus este demn [$_{GPrep}$ **de** [$_{GVsupin}$ **de reținut**]]$_{CPrep}$.

Grup prepozițional în care se include o propoziție relativă (fără antecedent în regentă)	Pronume[2] (sau adjectiv)	relativ	*S-a împrietenit* $[_{\text{GPrep}}$ ***cu*** $[_{\text{PRel}}[_{\text{GNpron}}$ ***cine***$]_{\text{S}}$ $[$***îi***$]_{\text{Cl}}$ ***place***$]]_{\text{CPrep}}$.
		nehotărât	*Se gândește* $[_{\text{GPrep}}$ ***la*** $[_{\text{PRel}}[_{\text{GN}}[$***orice***$]_{\text{Det}}$ ***carte***$]_{\text{CD}}$ ***a citit***$]]_{\text{CPrep}}$.
	Pronume (sau adjectiv) relativ		*Nu mă dumiresc* $[_{\text{PRel}}[_{\text{GNpron}}$ ***ce***$]_{\text{CD}}$ ***vrei***$]_{\text{CPrep}}$ / $[_{\text{PRel}}[_{\text{GN}}[$***ce***$]_{\text{Det}}$ ***carte***$]_{\text{CD}}$ ***dorești***$]_{\text{CPrep}}$.
	Adverb relativ		*Mă gândesc* $[_{\text{PRel}}[_{\text{GAdv}}$ ***unde***$]_{\text{Circ}}$ ***să plec***$]_{\text{CPrep}}$.
	că, să, dacă		*E încântat* $[_{\text{PRel}}$ ***că*** $[$***te***$]_{\text{CD}}$ ***vede***$]_{\text{CPrep}}$ / $[_{\text{PRel}}$ ***să*** $[$***te***$]_{\text{CD}}$ ***vadă***$]_{\text{CPrep}}$. *Nu-i pasă* $[_{\text{PRel}}$ ***dacă*** $[_{\text{GNpron}}$ ***nimeni***$]_{\text{S}}$ ***nu pricepe***$]_{\text{CPrep}}$.

[1] Complementul prepozițional se poate realiza ca supin numai dacă regentul său „cere" prepoziția *de* (ca în exemplul din tabel); cf. și *S-a săturat* $[_{\text{GPrep}}$ ***de*** $[_{\text{GVsupin}}$ ***de citit***$]]_{\text{CPrep}}$.

[2] În cazul în care complementul prepozițional se realizează ca GPrep în care se încorporează o propoziție relativă, prepoziția introduce întreaga propoziție subordonată, iar pronumele relativ are, în subordonată, altă funcție sintactică: subiect, în exemplul din tabel (vezi *infra*, **5.1.**).

5. Dificultăți

5.1. *„Imbricarea" în cazul CPrep realizat ca propoziție*

Propoziția relativă completivă prepozițională pune în evidență fenomenul „îmbinării regentei cu subordonata" (= imbricare), care se manifestă astfel: pronumele relativ, precedat de prepoziția cerută de verbul din regentă, ocupă în subordonată o poziție sintactică incompatibilă cu realizarea ca GPrep. În exemplul din tabel, *S-a împrietenit* $[_{\text{PRel}}[$***cu cine***$]_{\text{S}}$ ***îi place***$]$, prepoziția *cu* reflectă regimul sintactic al verbului *a se împrieteni*, dar GPrep *cu cine* este o formă inadecvată pentru poziția sintactică de subiect pe care o ocupă pronumele relativ în subordonată (subiectul ar fi trebuit să se exprime prin GN cu centru un nominal în nominativ: *cine*).

Imbricarea poate afecta și poziția sintactică a complementului direct: *Mă gândesc* $[_{\text{PRel}}[$***la ce***$]_{\text{CD}}$ ***mi-ai spus***$]$ (forma adecvată a complementului direct ar fi trebuit să fie *ce*, nu *la ce*). Relativul are forma adecvată poziției sale sintactice *numai* atunci când verbul din regentă și cel din subordonată au același regim prepozițional, relativul din subordonată având și el tot funcția sintactică de complement prepozițional: *Mă refeream* $[_{\text{PRel}}[$***la ce***$]_{\text{CPrep}}$ ***te gândești și tu***$]_{\text{CPrep}}$.

5.2. *GPrep dependent de substantive relaționale*

În situația specială a construcțiilor „simetrice" de tipul *El este prieten / vecin / frate* ***cu Maria*** (= „el și (cu) Maria sunt prieteni / vecini / frați"), care conțin substantive relaționale nedeterminate (cu citire *proprietate*) în poziția numelui predicativ, grupul

prepoziţional cu prepoziţia *cu* are ca regent *numai* substantivul-nume predicativ (şi nu întregul predicat nominal); de aceea, GPrep are funcţia sintactică de **complement al numelui** (şi nu pe aceea de complement prepoziţional).
Construcţiile „simetrice" cu grup prepoziţional sunt sinonime sintactic cu construcţii care conţin un nominal în dativ: *El este prieten / vecin / frate* **Mariei;** nominalul în dativ, nedublat de clitic antepus predicatului complex, este tot complement al numelui, şi nu complement indirect (vezi **Complementul indirect, 5.2.**).

5.3. *Sinonimia construcţiilor cu CPrep şi CI*

Unele complemente prepoziţionale sunt în variaţie liberă cu complemente indirecte, realizând perechi de construcţii sinonime sintactic:
– cu regent un verb: *El s-a aliat* **cu tine / ţi** *s-a aliat, Declaraţia nu corespunde* **cu realitatea / realităţii,** *Vor rezista* **la presiuni / presiunilor** etc.;
– cu regent un adjectiv: *Este o climă propice* **pentru smochini / smochinilor,** *E o plantă adecvată* **la mediu / mediului,** *Soluţia propusă acum e echivalentă* **cu cea deja existentă / celei deja existente** etc.
– cu regent un adverb: *Cheltuim conform* **cu resursele băneşti / resurselor băneşti,** *Evoluează aidoma* **cu părinţii săi / părinţilor săi,** *A procedat corespunzător* **cu situaţia / situaţiei** etc.
– cu regent o interjecţie: *Vai* **de ei!** / *Vai* **lor!**

6. Aspecte normative

6.1. Din cauză că unele construcţii cu complement prepoziţional sunt sinonime cu altele care conţin un complement indirect, în limba actuală se înregistrează formulări ca *Nu răspunde* **întrebării mele** (în loc de *Nu răspunde* **la întrebarea mea**) sau *Se sustrage* **obligaţiilor** (în loc de *Se sustrage* **de la obligaţii**); în asemenea situaţii, norma literară nu tolerează construcţiile cu dativul.

6.2. O construcţie de tipul *Vă mulţumesc* **pentru că mi-aţi acordat acest interviu** (frecventă, în ultima vreme) este **incorectă,** deoarece locuţiunea conjuncţională *pentru că* este **specializată** pentru propoziţia circumstanţială cauzală, iar propoziţia din exemplul citat este completivă prepoziţională. Greşeala se datorează faptului că verbul regent „cere" prepoziţia *pentru* atunci când se construieşte cu un complement non-propoziţional: *Vă mulţumesc* **pentru interviul acordat** (construcţie corectă). Dar, atunci când verbul *a mulţumi* se construieşte cu o *propoziţie* subordonată conjuncţională, prepoziţia-regim nu se „propagă" înaintea conjuncţiei subordonatoare *că*, după cum nu se reiau prepoziţiile-regim nici în cazul celorlalte verbe cu regim prepoziţional compatibile şi cu realizarea prin propoziţie conjuncţională: *Mă tem* **de urmările nefaste** vs *Mă tem* **că urmările vor fi nefaste** (nu **Mă tem* **de că urmările vor fi nefaste**), *Se gândeşte* **la viitorul nesigur** vs *Se gândeşte* **că viitorul pare nesigur** (nu **Se gândeşte* **la că viitorul pare nesigur**) etc.
În consecinţă, sunt **corecte** numai formulările *Vă mulţumesc* **că mi-aţi acordat acest interviu,** *Mi-a mulţumit* **că l-am ajutat** etc.

NUMELE PREDICATIV (NP)

1. Caracteristici generale 477
2. Relaţia numelui predicativ cu verbul copulativ şi cu subiectul 478
3. Delimitarea de alte funcţii / poziţii sintactice 479
4. Clasa verbelor copulative: caracteristici sintactice şi inventar 479
5. Clasa de substituţie 480
6. Dificultăţi 483

NUMELE PREDICATIV (NP)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia / poziţia **nume predicativ** se defineşte numai în raport cu verbul (la formă finită sau non-finită); în consecinţă, apare doar în grupul verbal (*Situaţia devine* ***imposibilă***, *Casa rămâne* ***a nepoţilor***, *Fiind* ***inteligent***, *a reuşit în viaţă*).

(b) Numele predicativ apare obligatoriu într-o **structură ternară**, raportându-se la un verb copulativ şi la subiect (exprimat sau recuperabil: subînţeles ori inclus), fiind, mai exact, un *complement de tip special* prin care se exprimă o însuşire a subiectului prin mijlocirea verbului copulativ. Fiind cerut / admis de o anumită clasă de verbe, numele predicativ este un criteriu de clasificare a verbelor.

(c) Numele predicativ este un complement **matricial**, care apare în structuri de bază (nereorganizate).

(d) Numele predicativ este o complinire neomisibilă a verbului copulativ, suprimarea sa conducând la agramaticalitatea structurii (*El devine* ***inginer*** → **El devine*).

(e) Fiind o complinire de tip *predicativ*, realizarea prototipică a numelui este printr-un grup sintactic cu interpretare semantică *proprietate:* grup adjectival (*Maşina este* ***roşie***) sau grup nominal nedeterminat (*El este* ***băiat***). Adjectivele sunt, din punct de vedere semantic, predicate, exprimând proprietăţi ale entităţilor. De asemenea, grupurile nominale nedeterminate au, din punct de vedere semantic, citire *proprietate* (vezi **Determinantul, 2.**).

(f) În cazul grupării [verb copulativ + NP] se impun două niveluri de interpretare. La nivel sintactic, numele predicativ este o poziţie obligatorie, cerută de un centru verbal copulativ (în mod similar cu celelalte complemente matriciale). La nivel enunţiativ, gruparea [verb copulativ + NP] reprezintă un tip de predicat complex, alcătuit dintr-un nume predicativ şi un operator copulativ, numele predicativ fiind purtătorul principalei informaţii semantice, iar operatorul copulativ, al informaţiei sintactice, enunţiative (/ deictice) şi al unui tip de informaţie aspectuală şi chiar factivă (vezi diferenţa dintre *este / devine / ajunge / pare* ***doctor***).

(g) Verbul copulativ, ca orice operator, este inapt să atribuie rol tematic componentului NP.

📖 În tradiţia gramaticală, se disting două tipuri de predicat: *predicatul verbal* şi *predicatul nominal*, predicatul nominal fiind constituit dintr-un verb copulativ la o formă verbală finită („mod personal" în terminologia tradiţională) şi numele predicativ. Astfel, gramatica tradiţională analizează împreună verbul copulativ şi NP, considerând că au o singură funcţie sintactică. În lucrarea de faţă, gruparea [verb copulativ + NP] se analizează ca reprezentând doi constituenţi distincţi, care împreună formează un ***predicat complex***, cu ***operator copulativ*** (vezi şi **Predicatul, 2.2.**).

ⓘ Analiza NP ca funcție sintactică autonomă este susținută de mai multe argumente.
- NP are o clasă de substituție proprie, ca și celelalte funcții sintactice.
- Structurile cu verb copulativ la formă non-finită + NP (*Băieții **fiind maturi** acum, părinții și-au reintrat în programul obișnuit; **A fi inteligent** înseamnă a te descurca în orice situație*) și structurile cu verb copulativ la formă finită + NP (*Băieții **sunt maturi** acum; El este **inteligent***) primesc o analiză unitară. Din perspectivă tradițională, aceste structuri nu se pot analiza unitar / coerent pentru că verbul copulativ este legat obligatoriu de numele predicativ (formând predicatul nominal), iar predicatul nominal trebuie, în această concepție, să conțină un verb la formă finită.
- În gramatica tradițională, numele predicativ este considerat parte componentă a predicatului nominal, însă propoziția corespunzătoare numelui predicativ se analizează separat, ca *propoziție subordonată predicativă*. Analizarea autonomă a numelui predicativ rezolvă această „inconsecvență" (prezentă, în gramatica tradițională, și la analiza subiectului).

2. Relația numelui predicativ cu verbul copulativ și cu subiectul

2.1. *Față de verbul copulativ*, numele predicativ are următoarele trăsături:

- Numele predicativ este o complinire neomisibilă, suprimarea sa conducând fie la agramaticalitatea structurii (a), fie la schimbarea clasei sintactice a verbului copulativ, transformare care implică și schimbări semnificative de sens (b):

(a) *El devine **inginer**.* → **El devine.*
*Alegerea sa înseamnă **mult**.* → **Alegerea sa înseamnă.*
(b) *El iese **inginer**.* vs *El iese* (*din cameră*).
*El trece drept **învățat**.* vs *El trece* (*pe stradă*).

- Verbul copulativ impune numelui predicativ realizat prin substantiv / substitut pronominal cazul nominativ (iar subiectului, tot cazul nominativ) – excepție face realizarea prin GPrep, care nu necesită caz. Schema prototipică de organizare cazuală este următoarea: [S_N + Verb copulativ + NP_N].

2.2. *Față de subiect*, numele predicativ are următoarele caracteristici:

- În cazul unui nume predicativ realizat prin grup adjectival, subiectul impune acestuia restricții de acord în gen, în număr și în caz:

Băieții$_{\text{masc. pl.}}$ *ajung **culți***$_{\text{masc. pl.}}$ *dacă fac școală.*
Fetele$_{\text{fem. pl.}}$ *ajung **culte***$_{\text{fem. pl.}}$ *dacă fac școală.*

- Subiectul impune numelui predicativ restricții de selecție lexicală, pentru că poziția NP este în egală măsură dependentă de subiect și de verbul copulativ:

*Copila este **blondă**.*
Clădirea este **blondă.*

- În cazul unui nume predicativ realizat propozițional, conjuncția prin care se introduce este în strânsă legătură sintactico-semantică cu subiectul (este selectată de subiect):

Întrebarea este [$_{\text{PConj}}$ ***dacă** mergem la munte*]$_{\text{NP}}$.
Speranța înseamnă [$_{\text{PConj}}$ ***să** știi să mergi mai departe*]$_{\text{NP}}$.
Ideea este [$_{\text{PConj}}$ ***că** a greșit*]$_{\text{NP}}$.

3. Delimitarea de alte funcţii / poziţii sintactice

Numele predicativ are în comun cu CPO şi cu PS atât natura semantic predicativă, cât şi participarea la relaţii ternare. NP se deosebeşte însă de PS şi de CPO prin mai multe trăsături (vezi şi **Complementul predicativ al obiectului, 2.; Predicativul suplimentar, 2.**).

- Numele predicativ apare întotdeauna în vecinătatea unui centru verbal copulativ, deosebindu-se astfel de CPO, care este cerut de un verb atributiv. De asemenea, NP şi CPO sunt antrenate în relaţii ternare de tip diferit: NP este angajat într-o relaţie ternară cu subiectul, fiind un *complement de tip special* prin care se exprimă o însuşire a acestuia; CPO este un complement predicativ cu raportare la un obiect direct sau indirect. Deşi are o natură inerent predicativă, trimiţând la caracteristici / proprietăţi ale subiectului, NP se poate realiza şi prin grupuri nominale cu citire semantică *entitate* (*El este* $[_{GN}$ ***băiatul Mariei***$]_{NP}$ *Băiatul acela este* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{NP}$). În schimb, spre deosebire de NP, CPO se realizează întotdeauna printr-un grup sintactic cu citire *proprietate*.
- PS este o poziţie sintactică nematricială, apărută prin reorganizarea a două propoziţii (vezi **Predicativul suplimentar, 1.**) şi nu este legat de anumite (clase de) verbe. NP este o poziţie sintactică matricială, care apare în structuri de bază şi care este legat direct (şi obligatoriu) de un verb copulativ. Relaţia ternară în care este angajat NP se stabileşte doar cu verbul copulativ şi subiectul; în schimb, în relaţia ternară în care este implicat un PS, pe lângă verb, pot fi antrenate S, CD, CPrep etc.

4. Clasa verbelor copulative: caracteristici sintactice şi inventar

4.1 Verbele copulative reprezintă o clasă restrânsă, cu următoarele trăsături sintactice:

(a) sunt verbe bivalente intranzitive (ergative), cu subiect şi NP (vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 1.2., 2.1.**);

(b) nu participă la opoziţiile de diateză;

(c) îşi pot lărgi disponibilităţile combinatorii, atrăgând un complement indirect sau posesiv clitic, care primeşte rol tematic de la adjectivul / substantivul din poziţia de NP: ***Le*** *este drag / util / cunoscut tuturor copiilor; Ion* ***îşi*** *este cel mai aprig critic; Tanţa şi Costel* ***îşi*** *sunt atât de dragi unul altuia;*

(d) pot apărea în construcţii reflexive sau reciproce, însă nu verbul însuşi, ci construcţia [Verb copulativ + NP] în ansamblu se angajează în organizarea reflexivă sau reciprocă; construcţia reflexivă sau reciprocă în care apar verbe copulative este dependentă de disponibilităţile de reflexivitate sau de reciprocitate ale nominalului / adjectivului din poziţia de nume predicativ (***Îşi*** *este cel mai aspru* ***critic***, ***Îşi*** *sunt foarte* ***dragi***);

(e) nu există o relaţie între calitatea *copulativă* şi cea *inerent reflexivă*, unele copulative fiind reflexive obligatorii (*a se chema, a se da, a se numi, a se face, a se prinde, a se ţine*), altele nu (*a fi, a deveni, a însemna*).

4.2. Clasa verbelor copulative, în ansamblu, este eterogenă, atât din punct de vedere semantic şi sintactic, cât şi sub aspectul uzului. Pentru unele verbe (*a deveni, a se erija în*), NP este singura complinire posibilă; pentru alte verbe, construcţia cu NP este o actualizare a unuia dintre sensuri. Principalele verbe copulative (prototipic copulative sau

contextual copulative) sunt: *a deveni* (a), *a fi* (b), *a rămâne* (c), *a ajunge* (d), *a ieşi* (e), *a se face* (f), *a se numi* (g), *a se chema* (h), *a însemna* (i), *a veni* (j), *a se ţine* (k), *a se prinde* (l), *a arăta* (m), *a se da* (n), *a părea* (o), *a trece* (p), *a face pe* (q), *a se erija în* (r):

(a) *Prin suprimarea articolului, constituentul devine* ***un complement de tip special.***
(b) *Rechinul este* ***(un) peşte.***
(c) *Chiar dacă a vrut să îşi schimbe look-ul, ea rămâne totuşi* ***blondă.***
(d) *Vasile a ajuns* ***inginer-şef / inginerul-şef (al şantierului).***
(e) *El iese* ***inginer.***
(f) *Fata se face* ***mai mare*** *pe zi ce trece.*
(g) *El se numeşte* ***Ion.***
(h) *Această poziţie sintactică se cheamă* ***„CPO".***
(i) *Sportul înseamnă* ***sănătate.***
(j) *Nea Vasile îmi vine* ***unchi.***
(k) *Ion se ţine* ***(de) văr / tovarăş*** *cu Vasile.*
(l) *Titi se prinde* ***tovarăş*** *cu Vasile.*
(m) *El arată* ***a doctor / ca un doctor.***
(n) *Se dă* ***mare,*** *dar nu e chiar aşa de cult.*
(o) *El pare* ***deştept,*** *dar nu e chiar aşa.*
(p) *El trece* ***drept învăţat / de profesor*** *(dar toată lumea ştie că nu e prea inteligent).*
(q) *El face pe* ***inginerul*** *cu mine, când vrea să mă enerveze.*
(r) *El se erijează în* ***inginer*** *şi dă sfaturi tehnice în stânga şi-n dreapta.*

Cu excepţia lui *a deveni*, verbele din acest inventar nu sunt copulative în toate apariţiile, ci pot actualiza alte sensuri care antrenează scheme sintactice diferite (vezi *infra*, **6.1**).

Din punct de vedere semantic, verbele din inventarul de mai sus se împart în două categorii: există, pe de o parte, verbe copulative standard (copulative în toate apariţiile, precum *a deveni*, sau în majoritatea apariţiilor, precum *a fi, a rămâne, a ajunge, a se numi, a se chema, a însemna, a părea*) şi verbe în cazul cărora valoarea copulativă este secundară, specială (verbe precum *a ieşi, a se face, a veni, a se ţine, a se prinde, a arăta, a se da, a trece, a face pe*).

Din punctul de vedere al registrului stilistic, există verbe copulative cu utilizare generală în limbă (*a fi, a deveni, a rămâne, a însemna, a se numi* etc.) şi verbe restrânse stilistic la registrul familiar şi popular (*a se da, a se ţine, a se prinde, a veni*).

5. Clasa de substituţie

Clasa de substituţie include toate construcţiile prin care se realizează numele predicativ.

Tipul de realizare	Centrul de grup / Elementul de relație	Exemple
Grup adjectival[1] cu centru în nominativ	adjectiv propriu-zis, calificativ	*Devii* [$_{\text{GAdj}}$ ***ridicol***]$_{\text{NP}}$ *când vorbești prea mult.*
	adjectiv propriu-zis, categorial	*Cămașa este* [$_{\text{GAdj}}$ ***bărbătească***]$_{\text{NP}}$
	adjectiv participial	*Maria e* [$_{\text{GAdj}}$ ***supărată pe mine***]$_{\text{NP}}$ *de ieri.*
	adjectiv gerunzial	*Bolnavii din acest salon par* [$_{\text{GAdj}}$ ***foarte suferinzi***]$_{\text{NP}}$
	locuțiune adjectivală	*Ion e* [$_{\text{GAdj}}$ ***de nădejde***]$_{\text{NP}}$ *în astfel de situații.*
Grup nominal cu centru substantiv în nominativ	substantive prototipice, nedeterminate sau determinate definit ori nedefinit	*La finalul filmului, fata ajunge / devine* [$_{\text{GN}}$ ***mamă***]$_{\text{NP}}$ *El este* [$_{\text{GN}}$ ***fratele***$_{\text{Centru+Det}}$ ***meu***]$_{\text{NP}}$ *Grivei este* [$_{\text{GN}}$ [***un***]$_{\text{Det}}$ ***câine***]$_{\text{NP}}$
	substantive proprii	*El este / se numește* [$_{\text{GN}}$ ***Ion***]$_{\text{NP}}$ *Brașovul s-a chemat cândva* [$_{\text{GN}}$ ***Orașul Stalin***]$_{\text{NP}}$
	substantive relaționale	*El este* [$_{\text{GN}}$ ***văr mamei***]$_{\text{NP}}$ *El este* [$_{\text{GN}}$ ***văr lui Gheorghe***]$_{\text{NP}}$
Grup nominal cu centru pronume în nominativ	demonstrativ	*Caietul care-mi trebuie este* [$_{\text{GNpron}}$ ***acesta / acela / cel de pe masă***]$_{\text{NP}}$. *A fost neserios, dar nu mai e* [$_{\text{GNpron}}$ ***același***]$_{\text{NP}}$
	interogativ	[$_{\text{GNpron}}$ ***Cine***]$_{\text{NP}}$ *este el de își permite atâtea lucruri?*
	relativ-interogativ relativ	*Nu știu* [$_{\text{GNpron}}$ ***cine / ce***]$_{\text{NP}}$ *este.* *Mă suprinde* [$_{\text{GNpron}}$ ***ceea ce***]$_{\text{NP}}$ *a ajuns Ion.*
	indefinit	*Lamentarea este* [$_{\text{GNpron}}$ ***ceva*** [$_{\text{GAdj}}$ ***penibil***]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{NP}}$ *Nu mă tem,* [$_{\text{GNpron}}$ ***orice***]$_{\text{NP}}$ *ar fi devenit Ion.*
	negativ	*Când ești mic, nu ești* [$_{\text{GNpron}}$ ***nimic***]$_{\text{NP}}$
	personal (rar)	*Nu poți să spui despre un lucru că este, în același timp,* [$_{\text{GNpron}}$ ***el însuși***]$_{\text{NP}}$ *și opusul său.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*)
	pronumele semiindependent *al*, urmat de un adjectiv posesiv sau de un grup nominal (cu centru substantiv sau pronume) în genitiv[2]	*Caietul este* [$_{\text{GNpron}}$ ***al*** [***meu***]$_{\text{Pos}}$]$_{\text{NP}}$ *Cartea este* [$_{\text{GNpron}}$ ***a*** [$_{\text{GN}}$ ***profesorului***]$_{\text{Pos}}$]$_{\text{NP}}$ *Întrebarea este* [$_{\text{GNpron}}$ ***a*** [$_{\text{GNpron}}$ ***lui / acestora / fiecăruia / tuturor / alor tăi***]$_{\text{Compl}}$]$_{\text{NP}}$
Grup nominal cu centru numeral în nominativ	numeral cardinal	*Pascalopol și Otilia sunt* [$_{\text{GNnum}}$ ***doi*** [$_{\text{GPrep}}$ ***dintre eroii romanului***]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{NP}}$
	numeral ordinal	*El este* [$_{\text{GNnum}}$ ***al patrulea*** [$_{\text{GPrep}}$ ***din dreapta***]$_{\text{Modif}}$]$_{\text{NP}}$

Grup prepozițional[3]	prepoziție a calității, selectată obligatoriu de verb sau facultativă	*El trece* $[_{GPrep}$ ***drept*** $[_{GN}$ ***profesor***$]]_{NP}$ *El arată* $[_{GPrep}$ ***a*** $[_{GN}$ ***inginer***$]]_{NP}$ *Ei se țin / se prind* ($[_{GPrep}$ ***de***) $[_{GN}$ ***veri***$]]_{NP}$
	prepoziție lexicală (care atribuie caz complinirii sale nominale)	*Cafeaua este* $[_{GPrep}$ ***pentru tine***$]_{NP}$ *Nici măcar cei mari nu rămân* $[_{GPrep}$ ***contra curentului***$]_{NP}$
Grup adverbial[4]	adverb	*Fusta este* $[_{GAdv}$ ***atât***$]_{NP}$*!* *El este simpatic*$_i$*. Tot* $[_{GAdv}$ ***așa***$]_{iNP}$ *sunt și amicii lui.* $[_{GAdv}$ ***Oricum***$]_{NP}$ *ai fi, părinții tot te iubesc.* *E* $[_{GAdv}$ ***bine / rău / primejdios / nesănătos / important / de prisos***$]_{NP}$ *să faci asta / că faci asta.*
Grup interjecțional	interjecție	*Nu mai pot, sunt* $[_{GInterj}$ ***vai de capul meu***$]_{NP}$
Grup verbal cu centru formă verbală non-finită[5]	infinitiv, legat direct sau prin prepoziția funcțională *de*	*Viața sănătoasă înseamnă, în primul rând,* $[_{GVinf}$ ***a te hrăni sănătos***$]_{NP}$ *Datoria oricărui profesor este* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GVinf}$ ***a-și îndruma discipolii***$]]_{NP}$
	supin, precedat întotdeauna de prepoziția funcțională *de*	*Durerea a devenit* $[_{GVsupin}$ ***de nesuportat***$]_{NP}$ *Fructele sunt* $[_{GVsupin}$ ***de furat***$]_{NP}$ *Aparatul este* $[_{GVsupin}$ ***de curățat cartofi***$]_{NP}$
Propoziție conjuncțională[6]		*Întrebarea este* $[_{PConj}$ ***dacă au câștigat***$]_{NP}$ *Dacă au aceeași idee înseamnă* $[_{PConj}$ ***că nu e a unuia singur***$]_{NP}$*, ci e rodul gândirii comune.* *Dacă au aceeași idee, aceasta înseamnă* $[_{PConj}$ ***că nu e a unuia singur***$]_{NP}$ *ci e rodul gândirii comune.*
Propoziție relativă, interogativă și neinterogativă		*Întrebarea mea / Curiozitatea mea este* $[_{PRel}$ ***când va pleca***$]_{NP}$ *El va deveni* $[_{PRel}$ ***ce vrem noi***$]_{NP}$ *Rămâi* $[_{PRel}$ ***cine ai fost***$]_{NP}$

[1] Numele predicativ este singurul complement care se realizează în mod curent prin adjectiv.

[2] Prin interpretarea sintagmelor de tipul [*al* + nominal în genitiv] drept grupuri cu centru pronumele semiindependent *al*, ***se exclude din clasa de substituție a numelui predicativ realizarea prin grup nominal în genitiv;*** de asemenea, sintagmele de tipul [*al* + posesiv] se interpretează, în mod similar, drept grupuri nominale cu centru pronumele *al*, urmat de o complinire obligatorie realizată prin adjectiv posesiv (vezi **Adjectivul pronominal posesiv, 4.1.; Pronumele semiindependent *al*, 1., 4.**).

[3] Construcțiile cu prepoziții partitive se interpretează ca un caz de elipsă, cu un nominal vid, fără corp fonetic (Ø), în poziția de centru de grup. Aceste construcții aparțin, așadar, realizărilor prin grup nominal ale numelui predicativ:

Ei sunt $[_{GN}$ *Ø* ***de-ai șefului***$]_{NP}$ / $[_{GN}$ *Ø* ***de-ai noștri***$]_{NP}$
El este $[_{GN}$ *Ø* ***de-al șefului***$]_{NP}$ / $[_{GN}$ ***de-al nostru***$]_{NP}$
Bucata asta este $[_{GN}$ *Ø* ***din prăjitura noastră***$]_{NP}$
Ei sunt $[_{GN}$ *Ø* ***dintre prietenii noștri***$]_{NP}$

[4] Se pot delimita două ipostaze de apariție a grupului adverbial în poziția de nume predicativ: (a) în construcții personale, apare un inventar limitat de adverbe-centru (*cum, așa, astfel, altfel,*

cumva, altcumva, oricum, cât, atât, oricât, împreună, laolaltă etc.), majoritatea funcţionând ca substitut (deictic, anaforic) sau ca variabilă; (b) în construcţii impersonale, există un inventar mai larg de adverbe şi locuţiuni care ocupă poziţia de nume predicativ, toate fiind adverbe pline semantic (*bine, rău, pripit* etc.).

[5] Participiul şi gerunziul din poziţia de nume predicativ au statut adjectival pentru că pot fi gradate (*Ei sunt* ***foarte*** ***supăraţi*** / ***foarte*** ***suferinzi***) şi manifestă acord cu subiectul (*Ei / ele sunt* ***foarte supăraţi*** / ***supărate*** // ***foarte*** ***suferinzi*** / ***suferinde***); în consecinţă, au fost incluse în clasa realizărilor prin grup adjectival ale numelui predicativ.

[6] Apariţia propoziţiei conjuncţionale în poziţia de nume predicativ este constrânsă de tipul de subiect: substantivele abstracte (*Ideea mea e* $[_{PConj}$ ***că va reveni***$]_{NP}$), propoziţiile subiective (*Dacă amândoi cred în asta înseamnă* $[_{PConj}$ ***că nu-l poţi struni pe niciunul***$]_{NP}$) sau anafore pronominale, care reiau un conţinut propoziţional (*Dacă amândoi cred vechea teorie, asta înseamnă* $[_{PConj}$ ***că nu-l poţi struni pe niciunul***$]_{NP}$), „selectează" un nume predicativ realizat prin propoziţie conjuncţională.

6. Dificultăţi

6.1. Singurele verbe care în toate apariţiile au valoare copulativă unică sunt *a deveni* şi *a se erija în*. Astfel, verbele din inventarul din secţiunea **4.2.** pot actualiza alte sensuri care antrenează scheme sintactice diferite:

- *a fi* este şi verb intranzitiv (ergativ), cu valoare existenţială, caz în care are o singură complinire şi participă la organizarea sintactică $[S_{Temă} + V]$: *Ion este acasă;*
- *a rămâne* este şi intranzitiv (ergativ), cu valoare existenţială şi antrenează aceeaşi schemă de organizare ca *a fi* existenţial $[S_{Temă} + V]$: *Ion* ***rămâne*** *în oraş;*
- *a ajunge* este şi intranzitiv (ergativ), antrenând schema de organizare sintactică $[S_{Temă} + V]$: *Ion ajunge acasă;*
- *a ieşi* este şi intranzitiv (ergativ) şi are aceeaşi schemă de organizare ca *a ajunge* $[S_{Temă} + V]$: *Floarea iese prin gard;*
- *a face*, utilizat nereflexiv, este verb copulativ doar când este construit cu prepoziţia *pe;* când este construit fără prepoziţia *pe*, *a face* este verb tranzitiv, având schema sintactică $[S_{Agent} + V + CD]$: *Ion* ***face*** *mâncare;*
- *a se face* participă la o organizare sintactică pasivă, construindu-se doar cu $S_{Temă}$: *Se face multă gălăgie pentru nimic;*

> ⓘ Pentru interpretarea construcţiilor de tipul *El se face* ***popă*** / ***frumoasă***, vezi *infra*, **6.4.**

- utilizat nereflexiv, *a numi* este verb atributiv, tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică ternară $[S_{Agent} + V + CD_{Temă} + CPO]$: *Ei l-au numit Vasile;*
- utilizat nereflexiv, *a chema* este tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică $[S_{Agent} + Verb + CD_{Temă}]$: *Maică-sa îl cheamă pe Vasile acasă;*
- *a însemna* este şi verb tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică $[S_{Agent} + V + CD_{Temă}]$; când are acest sens, se încadrează în alt tipar de conjugare, cu sufixul *-ez*: *El însemnează greşelile pe teză;*
- *a veni* este şi verb intranzitiv (ergativ), participând la organizarea sintactică $[S_{Temă} + V]$: *Copilul a venit acasă, Îmi vine o scrisoare;*
- *a arăta* este tranzitiv, agentiv, participând la organizarea sintactică $[S_{Agent} + V + CD_{Temă}]$: *Vasile îl arată pe Gheorghe cu degetul* sau $[S_{Agent} + V + CD + CI]$: *Vasile le arată copiilor ce au greşit / greşelile;*

- *a trece* este verb intranzitiv (ergativ), cu o singură complinire (*Gicu trece pe stradă*), sau verb tranzitiv construit cu CD (*Gicu trece strada*) ori cu CD şi CSec (*Gicu l-a trecut pe bătrân strada*);
- utilizate nereflexiv, *a ţine, a prinde* şi *a da* sunt verbe non-copulative, cu mai multe valori, implicate în mai multe scheme de organizare sintactică.

6.2. În cazul verbelor *a face pe* şi *a se erija în*, prepoziţia face parte din structura internă a verbului, deci se analizează numele lor predicativ ca GN, nu ca GPrep: *Ion* [*face pe*] [$_{\text{GN}}$ ***prostul***]$_{\text{NP}}$, *Vasile* [*se erijează în*] [$_{\text{GN}}$ [$_{\text{GAdj}}$ ***mare***]$_{\text{Modif}}$ ***deştept***]$_{\text{NP}}$. În cazul verbului *a trece*, prepoziţia nu face parte din structura sa internă (în această ipostază, acest verb se poate construi cu două prepoziţii, *de* şi *drept*), însă este o prepoziţie-regim, deci obligatorie; în consecinţă, numele său predicativ se analizează ca GPrep, având drept centru prepoziţia calităţii *drept* sau *de: El trece* [$_{\text{GPrep}}$ ***drept*** [$_{\text{GN}}$ ***învăţat***]]$_{\text{NP}}$. În cazul verbelor *a face pe* şi *a se erija în*, prepoziţia nu impune caz (**El se erijează în **mine***), deci nu are calitatea de centru de GPrep, şi nu blochează acordul (*El / Ea face pe **prostul / proasta**, El / Ea se erijează în **ştiutoare***). În schimb, în cazul verbului *a trece*, prepoziţia impune cazul acuzativ (*El trece drept **mine***), argument care pledează pentru considerarea ei centru de grup.

Verbul *a arăta* se construieşte, în mod similar cu *a trece*, obligatoriu cu GPrep cu centru prepoziţia *a* sau *ca: El arată* [$_{\text{GPrep}}$ ***a*** [$_{\text{GN}}$ ***profesor***]]$_{\text{NP}}$ / [$_{\text{GPrep}}$ ***ca*** [$_{\text{GN}}$ ***profesorul meu***]]$_{\text{NP}}$.

În cazul altor verbe, precum *a se ţine* sau *a se prinde*, NP se realizează variabil ca GN sau ca GPrep (cu centru prepoziţia calităţii *de*): *Ei se ţin / se prind* [$_{\text{GN}}$ ***veri***]$_{\text{NP}}$ sau *Ei se ţin / se prind* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{GN}}$ ***veri***]]$_{\text{NP}}$.

6.3.1. Există contexte în care delimitarea numelui predicativ de subiect este dificilă, precum următorul:

*Doream să fie **Ion primarul**.*

În exemplul de faţă, ambii constituenţi sunt determinaţi, iar din această cauză contextul sintactic este ambiguu, întrucât funcţiile sintactice ale celor doi termeni nu se pot delimita pe baza citirii semantice, ambii denotând o entitate. Delimitarea numelui predicativ de subiect este posibilă prin recurs la conturul intonaţional.

6.3.2. În construcţiile cu pronume demonstrativ, identificarea subiectului, respectiv a numelui predicativ, este, în condiţiile nemarcării accentului frastic, o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă (a se vedea un exemplu ca următorul: [$_{\text{GN}}$ ***Cel mai bun profesor***] *este* [$_{\text{GNpron}}$ ***acela care ştie să-şi apropie studenţii***]).

6.4. Construcţiile de tipul [*a se face* + substantiv] sunt ambigue din punct de vedere interpretativ. Într-un enunţ precum *Ion se face **preot***, există două posibilităţi de interpretare a GN *preot*, determinate de citirea agentivă / non-agentivă a centrului verbal:

– *a se face* este echivalentul lui *a deveni*, caz în care GN *preot* se interpretează drept NP, iar *a se face* are statutul de verb copulativ, construit cu reflexiv obligatoriu;

– *a se face* este versiunea cauzativ-factitivă a verbului *a face*, *se* este un clitic reflexiv cu funcţia de CD, iar GN ***preot*** are funcţia sintactică de PS: *Rămas capul familiei, Ion a hotărât să-şi facă fraţii medici, iar pe sine se face **preot**.*

Aceeaşi ambiguitate se păstrează şi în cazul construcţiilor de tipul [*a se face* + adjectiv]:

Se face [$_{GAdj}$ ***(mai) frumoasă***]$_{NP}$ *pe măsură ce creşte.* (*a se face* este echivalentul lui *a deveni*)
Stă de o oră în baie şi se face [$_{GAdj}$ ***frumoasă***]$_{PS}$ *pentru petrecerea de deseară.* (*a se face* este verb agentiv)

> ⓘ Există însă contexte în care interpretarea este non-ambiguă: atunci când predicaţia în ansamblu exprimă o evoluţie necontrolată, non-agentivă, adjectivul are funcţia de nume predicativ, iar *a se face* reprezintă varianta copulativă:
> *Se face* [$_{GAdj}$ ***mare / înalt(ă)***]$_{NP}$.

6.5. În construcţii impersonale de tipul *Este / Rămâne **de văzut***, grupul verbal non-finit al supinului, introdus obligatoriu prin prepoziţia funcţională *de*, ocupă poziţia de subiect, iar *a fi* şi *a rămâne* sunt verbe non-copulative, de tipul intranzitiv ergativ (vezi *supra*, **6.1.; Subiectul, 3.2.6.3.**).

6.6. În construcţiile în care verbul copulativ lipseşte (***Bine** că ...*, ***Sigur** că ...*, ***Probabil** că ...*, ***De ajuns** că ...* etc.), adverbul / locuţiunea adverbială se analizează ca **predicat adverbial**, şi nu ca **nume predicativ**; vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 3.2.; Predicatul, 1.1.**

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI (CPO)

1. Caracteristici generale 487
2. Delimitarea de alte funcţii sintactice 487
3. Clasa verbelor atributive: caracteristici sintactice şi inventar 488
4. Clasa de substituţie 489
5. Dificultăţi 491

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI (CPO)

1. Caracteristici generale

(a) Funcţia **complement predicativ al obiectului** se defineşte numai în raport cu verbul (la formă finită sau non-finită); în consecinţă, apare doar în grupul verbal (*L-au uns **mitropolit***; *Alegându-l **preşedinte**, i-au dovedit încrederea lor*).

(b) Complementul predicativ al obiectului apare obligatoriu într-o **structură ternară**, raportându-se la un **verb atributiv** şi la obiectul direct / indirect al acestuia; astfel, prin CPO se exprimă o însuşire / calitate a obiectului direct / indirect prin mijlocirea verbului atributiv (vezi *infra*, **3.**).

(c) Complementul predicativ al obiectului este un complement matricial, care apare în structuri de bază (nereorganizate); este o complinire neomisibilă a verbului atributiv, suprimarea sa conducând la agramaticalitatea structurii (*L-au denumit **„afix posesiv"** → *L-au denumit*).

(d) În ce priveşte clasa de substituţie, caracteristica de bază a CPO este că nu se poate realiza prin grupuri sintactice cu citirea ca *entitate*, ci se realizează doar prin grupuri sintactice cu citire semantică *proprietate*.

(e) Verbul atributiv impune CPO realizat prin nominal cazul „neutru" / „direct" (pentru conceptul „caz neutru / direct", vezi şi **Substantivul şi grupul nominal, 2.2.2.5.**); CD sau CI primesc acuzativ sau dativ. Schema de organizare cazuală a structurilor cu CPO este:

$[(S_N) + CD_A / CI_D + \text{Verb Atributiv} + CPO_{\text{Caz neutru / direct}}]$.

📖 În gramaticile tradiţionale româneşti, complementul predicativ al obiectului a fost interpretat ca un tip de predicativ suplimentar. CPO este însă un complement matricial, care apare în structuri de bază, spre deosebire de PS, care este un tip de complement reorganizat (vezi *infra*, **2.** şi **Predicativul suplimentar**).

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

Complementul predicativ al obiectului are în comun cu NP şi cu PS atât natura semantic predicativă, cât şi participarea la relaţii ternare. CPO se deosebeşte însă de NP şi de PS prin mai multe trăsături.

- CPO este cerut de un verb atributiv, spre deosebire de NP, care apare în vecinătatea unui centru verbal copulativ. CPO şi NP sunt antrenate în relaţii ternare de tip diferit: CPO este un complement predicativ al CD sau al CI, NP este angajat într-o relaţie cu subiectul. CPO nu se poate realiza printr-un nominal cu interpretarea ca *entitate*, ci doar printr-un nominal cu interpretarea ca *proprietate* (*L-au ales* $[_{GN}$ ***senator***$]_{CPO}$); în

schimb, în cazul NP, deşi citirea semantică *proprietate* este prototipică (*Ion este* $[_{GN}$ ***copil***$]_{NP}$), acesta se poate realiza şi prin nominale cu interpretare *entitate* (*Ion este* $[_{GN}$ ***copilul pe care l-ai văzut ieri***$]_{NP}$). NP se realizează, în mod prototipic, prin GAdj; CPO se realizează prin adjectiv în mod excepţional, atunci când GAdj se include într-un GPrep (*L-au luat* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GAdj}$ ***foarte prost***$]]_{CPO}$).

- PS este o poziţie sintactică nematricială, apărută prin reorganizarea a două propoziţii (vezi **Predicativul suplimentar, 1.1.**) şi nu este legat de anumite (clase de) verbe. CPO este o poziţie sintactică matricială, care apare în structuri de bază, în vecinătatea obligatorie a unui centru verbal atributiv. Relaţia ternară în care este antrenat CPO se stabileşte doar cu verbul atributiv şi cu CD / CI; în schimb, pe lângă verb, PS contractează relaţii ternare cu o serie mai largă de complemente: S, CD, CPrep etc.
- Pentru delimitarea de CD şi CSec, vezi **Complementul direct, 2.2.; Complementul secundar, 2.2.**

3. Clasa verbelor atributive: caracteristici sintactice şi inventar

3.1. Verbele atributive reprezintă o clasă restrânsă, prezentând unele caracteristici comune cu verbele copulative, iar altele diferenţiatoare. Au următoarele trăsături:

(a) sunt verbe trivalente tranzitive (când CPO se raportează la CD) sau intranzitive (când CPO se raportează la CI) şi, cu câteva excepţii (vezi *infra*, **5.2.**), personale (cu subiect şi obiect direct sau indirect);

(b) participă la reorganizările specifice clasei verbelor tranzitive personale sau intranzitive personale: pasivizarea, reflexivizarea, reciprocizarea, impersonalizarea (vezi *infra*, **5.2., 5.3.**);

> ⓘ CPO este antrenat în reorganizări sintactice, dar nu participă în mod direct la acestea; astfel, constituentul cu funcţia sintactică de CPO în structura de bază îşi păstrează această funcţie şi în structura reorganizată (*L-au uns* $[_{GN}$ ***episcop***$]_{CPO}$ → *A fost uns* $[_{GN}$ ***episcop***$]_{CPO}$).

(c) spre deosebire de situaţia verbelor copulative, care pot fi şi inerent reflexive, niciun verb atributiv nu e inerent reflexiv.

> ⓘ Este interesant raportul care se stabileşte între verbele atributive şi verbele copulative din punctul de vedere al reflexivităţii inerente: reflexivizarea inerentă distinge o serie de verbe aparţinând clasei copulativelor de o serie de verbe cu rădăcină lexicală paralelă din clasa atributivelor. Reflexivitatea inerentă a unui anumit verb este o caracteristică incompatibilă din punct de vedere sintactico-semantic cu posibilitatea verbului respectiv de a avea CPO: poziţia de CPO presupune ca verbul regent să fie tranzitiv, însă verbele inerent reflexive sunt întotdeauna intranzitive; astfel, obiectul la care CPO trebuie să se raporteze nu există în structura sintactică a verbului.
>
> *L-au numit* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$. → *El se numeşte* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{NP}$.
> *Mă cheamă* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$. → *El se cheamă* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{NP}$.
> *Vasile îl ţine* $[_{GN}$ ***văr***$]_{CPO}$ *pe Gheorghe.* → *Vasile se ţine* $[_{GN}$ ***văr***$]_{NP}$ *cu Gheorghe.*
> *Vasile îl ţine* $[_{GPrep}$ ***de văr***$]_{CPO}$ *pe Gheorghe.* → *Vasile se ţine* $[_{GPrep}$ ***de văr***$]_{NP}$ *cu Gheorghe.*

3.2. Inventarul principalelor verbe atributive de care dispune limba română este următorul: *a boteza* (a), *a chema* „a avea nume" (b), *a intitula* (c), *a numi* „a da nume" (d), *a porecli* (e), *a alege* (f), *a angaja* (g), *a desemna* (h), *a unge* (i), *a înscăuna* (j), *a numi* „a pune pe cineva într-o funcție / a conferi cuiva un titlu, un grad" (k), *a spune* „a avea nume" (l), *a zice* „a avea nume" (m), *a califica (drept / ca)* (n), *a caracteriza ca / drept* (o), *a categorisi drept* (p), *a taxa de* (q), *a lua de* (r).

(a) *L-au botezat* $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$.
(b) *Îl cheamă* $[_{GN}$ ***Gicu***$]_{CPO}$.
(c) *Autoritățile locale au intitulat biblioteca* $[_{GN}$ ***Basil Iorgulescu***$]_{CPO}$.
(d) *Copiii l-au numit pe cățel* $[_{GN}$ ***Lăbuș***$]_{CPO}$.
(e) *Colegii îl poreclesc* $[_{GN}$ ***Doctorul***$]_{CPO}$.
(f) *L-au ales* $[_{GN}$ ***senator***$]_{CPO}$.
(g) *L-au angajat* $[_{GN}$ ***portar***$]_{CPO}$.
(h) *L-au desemnat* $[_{GN}$ ***responsabil de colectiv***$]_{CPO}$.
(i) *L-au uns* $[_{GN}$ ***episcop***$]_{CPO}$.
(j) *L-au înscăunat* $[_{GN}$ ***rege***$]_{CPO}$.
(k) *L-a numit* $[_{GN}$ ***profesor de istorie a religiilor***$]_{CPO}$.
(l) *Îi spune* $[_{GN}$ ***Vasilescu***$]_{CPO}$.
(m) *Îi zice* $[_{GN}$ ***Gicu***$]_{CPO}$.
(n) *L-au calificat* $[_{GN\ (/\ GPrep)}$ ***(ca) inapt***$]_{CPO}$ *pentru armată.*
(o) *Au caracterizat-o* $[_{GPrep}$ ***drept / ca mare fraieră***$]_{CPO}$.
(p) *L-au categorisit* $[_{GPrep}$ ***drept scursura societății***$]_{CPO}$.
(q) *I-au taxat* $[_{GPrep}$ ***de fraieri***$]_{CPO}$.
(r) *L-au luat* $[_{GPrep}$ ***de fraier***$]_{CPO}$.

Verbele inventariate mai sus nu sunt atributive în toate aparițiile, ci pot funcționa și cu alte valori (vezi *infra*, **5.1.**).

4. Clasa de substituție

4.1. Clasa de substituție include toate construcțiile prin care se realizează complementul predicativ al obiectului.

	Centrul de grup / Elementul de relație	**Exemple**
	substantiv nearticulat (desemnând o funcție / demnitate, o categorie socioprofesională), eventual însoțit de modificatori	*L-au ales* $[_{GN}$ ***președinte***$]_{CPO}$. *L-au angajat* $[_{GN}$ ***profesor*** $[_{GPrep}$ ***de română***$]_{Modif}]_{CPO}$. *L-au uns* $[_{GN}$ ***mitropolit*** $[_{GN}$ ***al Moldovei***$]_{Pos}]_{CPO}$.
	substantiv propriu[2] sau echivalent al unui nume propriu în metalimbaj	*Îi spune* $[_{GN}$ ***Gicu***$]_{CPO}$. *L-a denumit* $[_{GN}$ ***„afix posesiv"***$]_{CPO}$.

Grup prepoziţional cu centru o prepoziţie a calităţii (*de, drept, ca*)	prepoziţia-centru are diverse compliniri[3]	substantiv prototipic	*L-au uns* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***mitropolit***]]$_{CPO}$.
		adjectiv	*M-au luat* [$_{GPrep}$ ***drept / de*** [$_{GAdj}$ ***fraier***]]$_{CPO}$.
		GV non-finit cu centru gerunziu	*L-au desemnat* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GVger}$ ***fiind cel mai bun din clasă***]]$_{CPO}$.
	adverb de mod substitut		[$_{GAdv}$ ***Cum***]$_{CPO}$ *l-au denumit?* *L-au denumit* [$_{GAdv}$ ***aşa***]$_{CPO}$.
	pronume substitut		[$_{GN}$ ***Ce***]$_{CPO}$ *l-au angajat?* *L-au ales* [$_{GN}$ ***ceva***]$_{CPO}$.
	introdusă prin relativ pronominal		*L-au ales* [$_{PRel}$ ***ce şi-a dorit***]$_{CPO}$. *Îl poţi numi* [$_{PRel}$ ***ce vrei tu***]$_{CPO}$.
	introdusă prin relativ adverbial		*L-au denumit* [$_{PRel}$ ***cum şi-a dorit***]$_{CPO}$.
Propoziţie conjuncţională (realizare rară)			*L-au ales* [$_{PConj}$ ***să le fie decan***]$_{CPO}$. *L-au angajat* [$_{PConj}$ ***ca imediat să le fie director***]$_{CPO}$.

[1] Unica citire semantică a centrului substantival în construcţiile cu CPO este ca *proprietate*.
[2] Pentru interpretarea semantică a numelor proprii în construcţiile cu CPO, vezi *infra*, 4.2.
[3] Întrucât prepoziţiile calităţii pot avea drept complinire un adjectiv sau un substantiv, statutul adjectivului din această structură este neclar în absenţa unor vecinătăţi dezambiguizatoare: când cuvântul are mărci contextuale tipice adjectivului (grade de intensitate, de pildă), atunci are statut de adjectiv (şi organizează grup adjectival), ca în exemplul de sub (a); în schimb, când are mărci contextuale tipice substantivului (un modificator adjectival, de pildă), atunci are statut de substantiv (şi organizează grup nominal), ca în exemplul de sub (b); în absenţa unor mărci contextuale relevante, statutul cuvântului este ambiguu (vezi exemplele de sub (c)).

(a) *M-au luat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdj}$ ***foarte prost***]]$_{CPO}$.
(b) *M-au luat* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ ***mare***]$_{Modif}$ ***fraier***]$_{CPO}$.
(c) *L-au taxat* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GAdj / GN}$ ***incompetent***]]$_{CPO}$.
L-au luat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdj / GN}$ ***fraier***]]$_{CPO}$.

4.2. Substantivele care ocupă poziţia sintactică CPO au întotdeauna citire *proprietate*, pentru că desemnează caracteristici ale entităţilor care ocupă poziţia de obiect la care CPO se raportează – CPO stabileşte astfel un raport de *predicaţie semantică* cu obiectul, raport similar cu cel pe care NP îl stabileşte cu subiectul. Realizarea CPO cel mai adesea prin GN nedeterminat este, de asemenea, o indicaţie privitoare la natura predicativă a acestui complement.

Numele proprii, deşi sunt cuvinte inerent determinate (deci, în mod prototipic, au interpretare semantică *entitate*), în poziţia sintactică de CPO se interpretează semantic tot ca proprietăţi, participând la un tip special de relaţie predicativă – *predicaţie denominativă*. Astfel, în propoziţii precum:

Pe copil l-au botezat ***Ion***.
Căţelului îi spune ***Lăbuş***.

substantivele proprii *Ion* şi *Lăbuş* nu trimit la entităţi, la indivizi, ci „califică" denominativ CD sau CI, adică introduc informaţii despre denumirea („denominaţia") entităţii din această poziţie: CD *copil* are proprietatea de a fi fost botezat „Ion"; CI *căţelul* are proprietatea de a fi numit „Lăbuş".

În propoziţii precum:

*Pe el l-au numit **bufonul regelui.***
*Pe Alexandru l-au ales **şeful clasei.***

GN din poziţia CPO, deşi determinat, se interpretează semantic tot ca *proprietate*. Combinarea GN din poziţia de CPO cu un determinant demonstrativ probează imposibilitatea interpretării semantice *entitate* a acestuia (determinanţii demonstrativi impun citire de tip *entitate* grupului nominal pe care îl determină):

Pe el l-au numit **<u>acest</u> bufon al regelui.*
Pe Alexandru l-au ales **<u>acest</u> şef clasei.*

5. Dificultăţi

5.1. Multe dintre verbele inventariate (*supra*, **3.2.**) permit şi utilizări bivalente tranzitive, ipostază în care, deşi sunt, din punct de vedere semantic, foarte apropiate de ipostaza atributivă, pierd calitatea de a atribui CPO, participând astfel la organizări sintactice diferite:

L-au ales pe noul director.
Au angajat (un) bucătar.
I-au desemnat deja pe noii ambasadori.
L-au uns pe noul mitropolit.
Li s-a cerut să-i caracterizeze pe studenţi.

Sub aspect morfosintactic, cele două ipostaze, atributivă şi non-atributivă, ale acestor unităţi verbale se deosebesc prin aceea că în structura atributivă există două complemente (CD, cu interpretare *entitate*, şi CPO, care este un predicat semantic al CD), pe când în structura non-atributivă există un singur complement (un CD realizat prin GN sau GPrep, dublat clitic).

5.2. În organizarea sintactică ternară din care face parte CPO (CD / CI + Verb Atributiv + CPO) subiectul nu este un component implicat direct (sau obligatoriu). El se realizează însă în majoritatea cazurilor pentru că verbele atributive sunt, din punct de vedere semantic, verbe agentive. Cu toate acestea, există două situaţii în care subiectul nu se realizează.

(a) Subiectul nu se realizează atunci când grupul verbal participă la reorganizarea impersonală (la reorganizarea impersonală participă doar verbele atributive intranzitive – când CPO se raportează la CI):

I se spune $[_{GN}$ ***Vasilescu***$]_{CPO}$.
I se zice $[_{GN}$ ***Gicu***$]_{CPO}$.

(b) Subiectul e absent şi în câteva structuri nereorganizate (de bază), construcţii care, la origine, au avut un subiect nedeterminat (***Lumea** îmi zice / îmi spune / mă cheamă*), dar care au trecut în clasa construcţiilor fără subiect:

Mă cheamă $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$.
Îmi spune $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$.
Îi zice $[_{GN}$ ***Chioru***$]_{CPO}$.

5.3. Dată fiind apariţia CPO într-o structură ternară, acesta poate participa la (re)organizările sintactice în care este implicat complementul la care se raportează:
(a) la pasivizare (când CPO se raportează la CD):

Copilul este botezat $[_{GN}$ ***Ion***$]_{CPO}$.
Biblioteca a fost intitulată $[_{GN}$ ***Basil Iorgulescu***$]_{CPO}$.
El e poreclit de către colegi $[_{GN}$ ***Doctorul***$]_{CPO}$.
Cardinalul Ratzinger a fost uns $[_{GN}$ ***papă***$]_{CPO}$.
Mircea Eliade a fost numit $[_{GN}$ ***profesor de istorie a religiilor***$]_{CPO}$.
Am fost taxaţi / luaţi $[_{GPrep}$ ***de fraieri***$]_{CPO}$.

(b) la reflexivizare (angajând atât CD, cât şi CI):

Cel care s-a poreclit singur $[_{GN}$ ***El Guapo***$]_{CPO}$ *trăieşte în România.*
Orice persoană care-şi zice singură $[_{GN}$ ***geniu***$]_{CPO}$ *este lipsită de umor.*

(c) la reciprocizare:

$[S]_{CD}$*-au numit* $[_{GN}$ ***director***$]_{CPO}$ *unul pe altul.*

Funcţia de CPO nu este afectată de (re)organizările descrise mai sus (vezi şi *supra* **5.2.**); altfel spus, componentul care ocupă poziţia de CPO îşi păstrează funcţia sintactică în reorganizarea pasivă şi impersonală, raportându-se, în cazul reorganizării pasive, la subiectul provenind din CD, şi, în cazul reorganizării impersonale, la CI, care nu este afectat de această reorganizare sintactică.

5.4. În structuri pasiv-impersonale de tipul:

(a_1) *O dată la patru ani, se aleg* $[_{GN}$ ***senatori***$]_{S}$.
(b_1) *La guvern se angajează* $[_{GN}$ ***portari***$]_{S}$.

grupurile nominale marcate cu caractere aldine nu provin din structuri cu verb atributiv şi CPO, ci din structuri tranzitive, de tipul:

(a_2) *O dată la patru ani, electoratul alege* $[_{GN}$ ***senatori***$]_{CD}$.
(b_2) *La guvern cineva angajează* $[_{GN}$ ***portari***$]_{CD}$.

Astfel, în structura de bază (a_2), (b_2), aceste GN au funcţia sintactică de CD, iar în structura reorganizată pasivă (a_1), (b_1), ocupă poziţia de subiect. Verbele din aceste

structuri reprezintă deci perechile tranzitive ale verbelor atributive *a alege* + CD + CPO şi *a angaja* + CD + CPO (vezi *supra*, **5.1.**).

5.5. Verbul *a lua* are o situaţie specială: admite în poziţia de CPO şi GPrep care selectează un GN (cu centru substantiv sau pronume) cu interpretare entitate: *L-au luat* [$_{GN}$ ***drept*** [$_{GN}$ ***Ion / tatăl meu / mine***]]$_{CPO.}$

5.6. Deşi sunt foarte asemănătoare din punct de vedere semantic cu verbele atributive, verbe de opinie precum *a considera*, *a crede* şi verbe voliţionale precum *a vrea*, *a dori* se construiesc cu PS (şi nu cu CPO), constituentul din poziţia PS fiind obţinut prin reorganizare şi elipsă:

Ei îl consideră / cred [$_{GAdj}$ ***prost***]$_{PS}$ ← *Ei consideră / cred* [$_{PConj}$ *că el este prost*]$_{CD}$.
Ei îl vor / doresc [$_{GN}$ ***inginer***]$_{PS}$ ← *Ei vor / doresc* [$_{PConj}$ *ca el să fie / devină inginer*]$_{CD}$.

În structura de bază, aceste verbe sunt tranzitive şi au particularitatea sintactică de a se construi cu CD realizat propoziţional sau non-propoziţional.

COMPLEMENTE CIRCUMSTANȚIALE (ComplCirc)

1. Caracteristici generale 495
2. Clasa regenților 495
3. Clasa de substituție 496
4. Dificultăți 497

COMPLEMENTE CIRCUMSTANȚIALE (ComplCirc)

1. Caracteristici generale

(a) Complementele circumstanțiale sunt compliniri obligatorii, matriciale, ale unei clase limitate de verbe, deci au statut sintactic de **complement**, însă, din punct de vedere semantic, conțin informație de tip **circumstanțial**, fiind asociate cu roluri tematice circumstanțiale:

- Locativ și Sursă locativă: *Ion locuiește **în București**, Fructele provin **din Turcia**.*
- Țintă: *Ion se îndreaptă **spre noi**.*
- Sursă temporală: *Textul datează **din secolul al XII-lea**.*
- Modal: *Ion se comportă **admirabil**.*
- Cantitativ: *Inelul valorează **100 de euro**.*

> 🕮 Față de tradiția gramaticală, în care toate circumstanțialele erau considerate „complemente circumstanțiale", sintagma *complement circumstanțial* are aici o accepție mult mai limitată, acoperind numai situațiile (puțin numeroase) în care verbul își atrage un „circumstanțial obligatoriu".

(b) În cele mai multe situații, ComplCirc este **neomisibil**, suprimarea lui creând propoziții agramaticale:

**Ion locuiește, *Fructele provin.*
**Ion se îndreaptă.*
**Textul datează.*
**Ion se comportă.*
**Inelul valorează, *Sacul cântărește.*

În unele situații, ComplCirc este **obligatoriu semantic**, apariția sa diferențiind sensurile multiple ale unui verb:

*Ion arată [**spre cineva**]$_{ComplCircLoc}$* vs *Ion îi arată cuiva cum să rezolve problema.*
*Ion a tras [**la o pensiune**]$_{ComplCircLoc}$* vs *Ion a tras semnalul de alarmă.*
*Ion a ajuns [**acasă**]$_{ComplCircLoc}$* vs *Ion a ajuns arhitect, Ion a ajuns să te cunoască bine.*

2. Clasa regenților

2.1. Regenții ComplCirc constituie **o clasă de verbe limitată lexical**:

(1) verbe construite cu un ComplCircLoc (de tipul: *a se afla, a amplasa, a (se) aciua, a descinde, a figura, a izvorî, a se îndrepta, a locui, a (se) plasa, a proveni, a sălășlui*):

Scena este amplasată ***lângă Ateneu.*** vs **Scena este amplasată.*
Femeia s-a aciuat ***în satul nostru.*** vs **Femeia s-a aciuat.*
Poliția a descins ***la sediul OTV.*** vs **Poliția a descins.*

(2) verbe construite cu un ComplCircTimp (*a data, a dăinui*):

Orașul dăinuie [***de secole***]$_{ComplCirc}$.
Monumentul datează [$_{GPrep}$ ***din Antichitate***]$_{ComplCirc}$.

(3) verbe construite cu un ComplCircMod (*a se comporta, a proceda, a se purta* – (a)) și verbe al căror sens se schimbă în prezența ComplCircMod (*a suna, a sta* – (b)):

(a) *Colegul tău se comportă* ***firesc.***
Ion procedează ***corect.***
(b) *Titlul sună* ***bine.***
Lucrurile stau ***așa.***

(4) verbe construite cu un ComplCircCant (*a costa, a dura, a valora* – (a)) și verbe al căror sens se schimbă în prezența ComplCircCant (*a atârna, a avea, a cântări, a face, a se întinde, a măsura* (b)):

(a) *O casă costă* ***mult.***
Ședința durează ***șase ore.***
(b) *Sacul atârnă / cântărește* ***mult.***
Terenul are ***două hectare.***
Casa face ***20 000 de euro.***
Ansamblul rezidențial se întinde ***pe zece hectare.***
Drumul măsoară ***500 de kilometri.***

ⓘ Unele dintre aceste verbe acceptă o utilizare „absolută", ca și în cazul verbelor tranzitive folosite absolut, în absența complementului direct:
Speranța dăinuie în sufletul său.
O casă costă.
Ședința durează.

2.2. Unele **participii adjectivale** păstrează ComplCirc al verbului de la care provin:

om provenit [***de la țară***]$_{ComplCircLoc}$ vs **om provenit*
teren întins [***pe zece hectare***]

3. Clasa de substituție

Complementele circumstanțiale au posibilități de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial care include adverbe de loc, modale, cantitative		*Ion locuieşte* [$_{GAdv}$ ***aici***]$_{ComplCircLoc}$. *Lucrurile stau* [$_{GAdv}$ ***altfel***]$_{ComplCircMod}$. *Şedinţa durează* [$_{GAdv}$ ***mult***]$_{ComplCircCant}$.
Grup prepoziţional care include	**GN**	*Terenul se întinde* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***zece hectare***]]$_{ComplCircCant}$.
	GPrep	*Ouăle provin* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***ţară***]]]$_{ComplCircLoc}$.
	PRel introdusă de pronume sau adjectiv pronominal relativ	*Poliţia a descins* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{PRel}$ ***cine era suspect***]]$_{ComplCircLoc}$. *Ion se îndreaptă* [$_{GPrep}$ ***spre*** [$_{PRel}$ ***ce cabană vrea***]]$_{ComplCircLoc}$.
Grup nominal cu centru substantive cu sens cantitativ sau care desemnează unităţi de măsură		*Bijuteria valorează* [$_{GN}$ ***o avere***]$_{CircCant}$. *Şedinţa durează* [$_{GN}$ ***ore întregi***]$_{CircCant}$. *Terenul are* [$_{GN}$ ***două hectare***]$_{CircCant}$.
PRel introdusă prin adverb relative		*Ion se comportă* [$_{PRel}$ ***cum trebuie***]$_{ComplCircMod}$. *Ion locuieşte* [$_{PRel}$ ***unde poate***]$_{ComplCircLoc}$.

4. Dificultăţi

- Complementele circumstanţiale, cerute de o clasă foarte limitată de verbe, nu trebuie confundate, ca urmare a asemănărilor semantice, cu circumstanţialele corespunzătoare, care pot apărea pe lângă orice verb. Să se compare:

  Ion se poartă [***corect***]$_{ComplCircMod}$ vs *Ion scrie* [***corect***]$_{CircMod}$.
  Ion cântăreşte [***70 de kilograme***]$_{ComplCircCant}$ vs *Ion merge* [***şapte kilometri***]$_{CircCant}$.

- În funcţie de sens şi de caracterul agentiv / non-agentiv al subiectului, acelaşi verb poate cere complemente de tip diferit:

  Ion cântăreşte [***grâul***]$_{CD}$ vs *Ion cântăreşte* [***70 de kilograme***]$_{ComplCircCant}$.
  Ion măsoară [***covorul***]$_{CD}$ *cu o ruletă* vs *Covorul măsoară* [***şapte metri***]$_{ComplCircCant}$.

POZIȚII SINTACTICE APĂRUTE PRIN REORGANIZARE

COMPLEMENTUL POSESIV (CPos)

1. Caracteristici generale 499
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 500
2.1. Complement posesiv *vs* posesor 500
2.2. Complement posesiv *vs* complement indirect 501
3. Tipuri de structuri ternare cu CPos 501
3.1. Verbele care intră în relație cu CPos 501
3.2. Grupurile nominale care intră în relație cu CPos 502
4. Clasa de substituție 503
4.1. Tipuri de realizări 503
4.2. Dubla exprimare a complementului posesiv 505
5. Dificultăți 505

COMPLEMENTUL POSESIV (CPos)

1. Caracteristici generale

(a) **Complementul posesiv** este o funcţie sintactică actualizată într-o ***structură reorganizată*** cu sens posesiv, în cadrul căreia desemnează „posesorul". CPos provine dintr-o structură primară (de bază) de forma $[_{GV}$ *Am auzit* $[_{GN}$ *vocea* [***lui / sa***$]_{Pos}$]] care devine $[_{GV}$ [***l-***$]_{CPos}$ *am auzit* $[_{GN}$ *vocea*]].
Prin amalgamarea GN cu GV (care are ca efect topicalizarea posesorului) şi reorganizarea structurii sintactice se produc următoarele transformări:

- pronumele personal în genitiv (sau adjectivul posesiv) din GN, cu funcţie sintactică de posesor, este înlocuit cu un clitic pronominal în dativ, de aceeaşi persoană, care avansează în GV (intrând sub dominanţa verbului-centru);

ⓘ Transformarea pronumelui personal în genitiv (sau a adjectivului posesiv) în clitic de dativ se poate produce în GN, după care acesta avansează în GV: *Am auzit vocea **lui / sa** > Am auzit vocea-**i** > **I**-am auzit vocea.*

ⓘ Posesorul din GN poate avansa în GV şi dacă este exprimat prin substantiv (sau substitut) în genitiv, situaţie în care dobândeşte cazul dativ (omonim cu genitivul) şi este dublat de un clitic în dativ (care dezambiguizează cazul): *Admir costumul* [***lui Ion***$]_{Pos}$ > [***Lui Ion***$]_{CPos}$ [***îi***$]_{CPos}$ *admir costumul.*

- dacă nominalul care desemnează, în structura de bază, „obiectul posedat" (în sens larg) are funcţia sintactică de CD şi este dublu exprimat, printr-un substantiv în acuzativ precedat de *pe* şi un clitic pronominal, în structura reorganizată dispar atât *pe*, cât şi cliticul de acuzativ: ***Îi aştept pe prietenii <u>tăi</u> > <u>Îţi</u> aştept prietenii;***
- cliticul (sau nominalul) în dativ, care păstrează relaţia semantică cu fostul său regent din GN, aduce în GV rolul tematic de Posesor (care nu este atribuit de verbe ca *a auzi, a admira* sau *a aştepta,* din exemplele de mai sus).

ⓘ În GV, rolul tematic de Posesor poate fi atribuit, în structuri de bază, doar de „verbele de posesie" nominalului cu funcţie sintactică de subiect (***Ion** are / posedă / deţine o casă de vacanţă*) sau, numai în contextul verbului *a aparţine*, nominalului cu funcţie sintactică de complement indirect (*Casa de vacanţă îi aparţine **lui Ion***).

(b) CPos apare într-o ***structură obligatoriu ternară,*** incluzând un verb (care devine regentul cliticului / nominalului în dativ cu funcţie de CPos), dar şi un substantiv

dependent de acelaşi verb (cu care cliticul / nominalul în dativ stabileşte o relaţie semantică de posesie, de apartenenţă sau de dependenţă): *Ţi s-a stricat radioul, Îi recunosc paşii şovăielnici, Maria **îşi** îngrijeşte fraţii, **Mariei îi** ştiu obiceiurile* etc.

> ⓘ Rar, funcţia sintactică de complement posesiv se poate realiza şi în raport cu o interjecţie cu regim verbal: *Uite-ţi cartea!* sau *Iată-vă părinţii!*

(c) CPos se exprimă, în majoritatea situaţiilor, numai prin clitic de pronume reflexiv sau personal, în cazul dativ (***Îşi** varsă focul pe tine, **Îmi** vin în vizită colegii*); poate fi însă şi dublu exprimat ([***Lui Ion***]$_{i\ CPos}$ [*i*$_i$-]$_{CPos}$ *a dispărut câinele* < *A dispărut câinele* [***lui Ion***]) sau, rar, realizat ca propoziţie relativă dublată de clitic ([***Cui îţi spuneam***]$_{CPos}$ [*i*$_i$-]$_{CPos}$ *a dispărut câinele*).

> 📖 În tradiţia gramaticii româneşti, complementul posesiv era inclus în clasa complementului indirect, de care a fost separat prin aplicarea „principiului unicităţii" (cele două funcţii sintactice pot fi coocurente, fără a fi şi coreferenţiale):
> [***Îmi***]$_{i\ CPos}$ *voi încredinţa manuscrisul* [[***unui editor***$_j$] *competent*]$_{CI}$.

2. Delimitarea de alte poziţii sintactice

2.1. *Complement posesiv* vs *posesor*

Complementul posesiv din GV ($_{GV}$ [*Îi*]$_{CPos}$ *tolerez* [*capriciile*]$_{CD}$) seamănă cu posesorul din GN ($_{GV}$ *Tolerez* [$_{GN}$ [*capriciile*]$_{Centru}$ [***lui / ei***]$_{Pos}$]$_{CD}$) pentru că au în comun dependenţa *semantică* de un nominal, de la care primesc acelaşi rol tematic, cel de Posesor. De aceea, în enunţuri emfatice, complementul posesiv poate intra în lanţuri de coreferenţialitate la distanţă cu un pronume personal în genitiv sau cu un adjectiv posesiv, cu funcţie sintactică de posesor: [*Îi*$_i$]$_{CPos}$ *tolerez capriciile* [***lui***$_i$ / ***ei***$_i$]$_{Pos}$ sau [***Îşi***$_i$]$_{CPos}$ *vede de treaba* [***lui***$_i$ / ***sa***$_i$]$_{Pos}$ etc.
Diferenţa este aceea că funcţia sintactică de complement posesiv se realizează în GV prin clitic în dativ (dependent de verbul-centru al grupului), iar funcţia sintactică de posesor se realizează în GN prin pronume în genitiv sau prin adjectiv posesiv (dependent de substantivul-centru al grupului). În consecinţă, nu se poate considera că posesorul din GN şi complementul posesiv din GV reprezintă o dublă exprimare a *aceleiaşi* funcţii sintactice, deşi au acelaşi rol tematic, cel de Posesor (dubla exprimare a unei poziţii sintactice se realizează în limitele aceluiaşi grup sintactic şi prin nominale în acelaşi caz, vezi **Complementul direct, 6.1.; Complementul indirect, 4.2.**).

> ⓘ Tot prin apartenenţa la grupuri sintactice diferite se delimitează complementul posesiv din GV de posesorul din GN chiar dacă acesta din urmă este exprimat, în enunţuri emfatice, prin clitic de dativ: *În acest roman, scriitorul* [***îşi***$_i$]$_{CPos}$ *evocă frumoasa*[-*i*$_i$]$_{Pos}$ *copilărie.*

2.2. *Complement posesiv vs complement indirect*

Complementul posesiv a putut fi considerat un tip de complement indirect pentru că cele două funcţii sintactice prezintă o serie de ***asemănări:***
– au ca regent un verb (rar, o interjecţie cu regim verbal);
– pot să apară în structuri ternare;
– se pot exprima prin clitic pronominal;
– prezintă fenomenul sintactic al dublei exprimări.

Între cele două funcţii sintactice există însă ***deosebiri*** majore:
– complementul posesiv figurează în structuri de suprafaţă, obţinute **numai** în urma unei reorganizări sintactice (vezi *supra*, 1. (a)), în timp ce complementul indirect se actualizează în structuri de bază, fiind un complement matricial „cerut" de verb;
– complementul posesiv are întotdeauna rolul tematic de Posesor, cu care vine din GN căruia i-a aparţinut iniţial (vezi *supra*, 1. (a)), în timp ce rolul tematic prototipic al complementului indirect, atribuit de verbul regent, este cel de Destinatar / Ţintă (rolul de Posesor se actualizează cu totul marginal, numai în prezenţa verbului *a aparţine*);
– pe lângă regenţii comuni ambelor funcţii sintactice (verbul şi, rar, interjecţia), complementul indirect se realizează şi în raport cu un adjectiv sau cu un adverb;
– în cadrul structurii ternare, complementul posesiv stabileşte cu celălalt nominal relaţia semantică de posesie (vezi *supra*, 1. (b)), în timp ce complementul indirect nu stabileşte cu nominalul prezent în structura ternară la care ia parte o relaţie semantică directă (*Îmi dă sfaturi, Îţi place marea, Îşi face de lucru* etc.);
– pe lângă modalităţile de exprimare comune ambelor funcţii, prin clitic şi prin GN dublat de clitic, complementul indirect se poate exprima şi numai prin GN cu centru un substantiv, nedublat clitic (*Soluţia adoptată contravine **legii***), modalitate de exprimare exclusă în cazul complementului posesiv.

3. Tipuri de structuri ternare cu CPos

3.1. *Verbele care intră în relaţie cu CPos*

Regentul unui CPos este un verb (rar, şi o interjecţie predicativă), care primeşte în schema sa sintactico-semantică, în urma amalgamării GV cu GN, un dativ cu rolul tematic de Posesor.

3.1.1. În marea majoritate a situaţiilor, este vorba despre verbe care, în structurile lor de bază, nu atribuie cazul dativ – verbe agentive de acţiune (a), de percepţie (b), psihologice (c), verbe ergative (d), verbe cu reflexiv pasiv (e) sau cu reflexiv obligatoriu (f). De obicei, verbul este la formă finită (a)-(f), dar poate fi şi la forme non-finite: gerunziu (g) şi infinitiv (h):

(a) *Pisica i-a **sărit** în spinare.* (< *Pisica a sărit în spinarea lui*)
(b) *Îţi **simţeam** emoţia.* (< *Simţeam emoţia ta*)
(c) *Îşi **iubeşte** prietenii.* (< *Îi iubeşte pe prietenii săi*)
(d) *Era să-mi **cadă** o castană în cap.* (< *Era să cadă o castană în capul meu*)
(e) *Vi **s-au încălcat** drepturile.* (< *S-au încălcat drepturile voastre*)
(f) *Mi **s-a bosumflat** copilul.* (< *S-a bosumflat copilul meu*)
(g) ***Aşteptându-şi** copiii, a adormit la televizor.* (< *Aşteptându-i pe copiii săi, a adormit*)
(h) *Se cuvine a ne **respecta** părinţii.* (< *Se cuvine a-i respecta pe părinţii noştri*)

3.1.2. Pot deveni însă regente ale unui complement posesiv şi verbe care au în matricea lor sintactico-semantică valenţa de dativ cu funcţie sintactică de complement indirect şi rol tematic de Destinatar / Ţintă, ajungând în acest fel să primească încă un dativ, cu funcţie sintactică de complement posesiv şi rol tematic de Posesor: *Şi-a **dedicat** viaţa studiului, Nu trebuie **să-ţi mărturiseşti** spaimele oricui, Mi-**am dat** adresa de e-mail tuturor colegilor, Îşi **va dona** toate cărţile unei biblioteci publice* etc.

3.1.3. Pot primi un complement posesiv şi două interjecţii, *uite* (a) şi *iată* (b), care devin compatibile cu un clitic de pronume personal în dativ, cu rol de Posesor:

(a) ***Uite-i** pisica pe gard!* (< *Uite pe gard pisica lui / ei*)
(b) ***Iată-ne** colegii!* (< *Iată-i pe colegii noştri*)

> ⓘ Interjecţia *na*, care are în structura de bază dativul cu rol tematic de Destinatar / Ţintă, poate deveni compatibilă cu un CPos numai dacă pierde valenţa matricială de dativ (pentru că nu poate primi două clitice subordonate): *Na[-ţi]*$_{CPos}$ *caietul înapoi!* (< *Na caietul tău înapoi!*) vs *Na[-ţi]*$_{CI}$ *un caiet!*

3.2. *Grupurile nominale care intră în relaţie cu CPos*

- Grupurile nominale cu care CPos stabileşte relaţia de posesie pot avea diverse funcţii sintactice:
  - subiect: *I s-a rătăcit **pisica**, **Palmele** vă erau umede* etc.
  - complement direct: *Îţi recunosc **stilul elegant**, Şi-a uitat **umbrela** în maşină* etc.
  - complement indirect: *Şi-a pus lacăt **gurii**, Îşi dă frâu liber **pornirilor violente*** etc.
  - complement prepoziţional: *Bona le vede **de copii**, Îşi caută **de sănătate*** etc.
  - nume predicativ: *El i-a fost **sprijinul**, Îşi e **singurul sfătuitor*** etc.
  - predicativ suplimentar: *Ţi-l credeam **prietenul cel mai bun*** etc.
  - circumstanţial: *Îmi bate cineva **la uşă**, Şi-a atârnat cireşe **de urechi*** etc.

> ⓘ Rar, CPos poate stabili relaţia de posesie cu un nominal din GN cu funcţie sintactică de posesor (a) sau de modificator (b), nominale care intră cu regentul lor în relaţia parte – întreg:
> (a) ***Ni** s-a spart parbrizul maşinii noi* (< *S-a spart parbrizul maşinii noastre noi*).
> (b) ***Ţi** s-a desfăcut tivul de la fustă* (< *S-a desfăcut tivul de la fusta ta*).

Substantivul din poziţia subiectului, a complementului direct sau indirect, a numelui predicativ şi a predicativului suplimentar, implicat în relaţia de posesie, este, în mod curent, ***determinat definit*** (articulat cu articol definit, vezi *supra*, **3.2.**); rar, poate fi ***determinat nedefinit*** (*Îşi aruncă **o privire** pe text, Şi-a măritat **o fată** anul trecut şi pe cealaltă anul ăsta, Bretonul îi acoperă **două riduri** adânci, Îi neagă **orice competenţă*** etc.). În situaţiile în care substantivul implicat în relaţia de posesie este inclus într-un GPrep (are funcţia sintactică de complement prepoziţional sau de circumstanţial) şi nu este urmat de compliniri, prepoziţia blochează articularea (vezi *supra*, **3.2.**; dar *Îmi bate ploaia **în fereastra de la dormitor***).

ⓘ Uneori, CPos stabileşte relaţia de posesie cu două substantive, coordonate (a) sau cu funcţii sintactice diferite (b):

(a) *Îi cunosc bine* [[***ideile***] *şi* [***reacţiile***]]$_{CD}$.

(b) *Îşi ţine* [***copilul***]$_{CD}$ [***în braţe***]$_{CircLoc}$.

Îşi prezintă [***logodnica***]$_{CD}$ [***părinţilor***]$_{CI}$.

Ţi se vede [***tristeţea***]$_{S}$ [***în privire***]$_{CircLoc}$.

- În funcţie de tipul de substantiv de la care primeşte rolul de Posesor, CPos poate exprima posesia alienabilă (a)-(c) sau inalienabilă (d)-(f):

(a) *Şi-a luat* ***CD-ul*** *şi a plecat.*

(b) *Ţi-a fost prezentată* ***cartea*** *la radio.*

(c) *Mi s-a vărsat o sticluţă cu colonie* ***pe noptieră.***

(d) *Vi se citesc* ***gândurile pe faţă.***

(e) *Îşi căneşte* ***mustaţa.***

(f) *Ion i-a sărit Mariei* ***de gât.***

ⓘ Dacă între clitic (reflexiv sau personal) şi substantiv (cu diverse funcţii sintactice) se stabileşte o relaţie de *posesie inalienabilă*, complementul posesiv poate fi un component *obligatoriu* al grupului verbal reorganizat (enunţuri ca **Se citesc gândurile pe faţă, *Căneşte mustaţa, *Ion a sărit de gât* etc. sunt agramaticale); dacă relaţia este însă de *posesie alienabilă*, complementul posesiv este un component *facultativ* (enunţuri că *A luat CD-ul şi a plecat, A fost prezentată cartea la radio, S-a vărsat o sticluţă cu colonie pe noptieră* etc. sunt gramaticale).

ⓘ În unele structuri care exprimă **posesia inalienabilă**, complementul posesiv este în variaţie liberă cu posesorul (funcţie sintactică din GN): *Ion* ***i****-a sărit* ***Mariei*** *de gât* vs *Ion a sărit de gâtul* ***Mariei;*** în alte structuri însă, complementul posesiv este **singura modalitate** de exprimare a posesiei inalienabile: ***Vi*** *se citesc gândurile pe faţă* vs **Se citesc gândurile voastre pe faţa voastră,* ***Îşi*** *căneşte mustaţa* vs **Căneşte mustaţa sa.*

4. Clasa de substituţie

4.1. *Tipuri de realizări*

Clasa de substituţie a CPos cuprinde:

- **clitice** pronominale în dativ, reflexive sau personale (uneori dublate de pronume personale non-clitice);
- **grup nominal** cu centru substantiv (pronume sau numeral) în dativ, dublat prin clitic de pronume personal;
- rar, **propoziţie relativă** fără antecedent, dublată în regentă prin clitic de pronume personal în dativ.

Tipul de realizare	Funcția grupului nominal implicat în relația ternară	Exemple
Clitice pronominale în dativ numai reflexive[1]	complement indirect	*Nu[-ți]*$_{CPos}$ *crezi [ochilor]*$_{CI}$. *[Și-]*$_{CPos}$ *a pus capăt [zilelor]*$_{CI}$.
numai personale: deictice (dublate doar emfatic de formele non-clitice) sau anaforice[2]	subiect	*[Fruntea]*$_{S}$ *[îi]*$_{CPos}$ *șiroiește de sudoare.* *([**Mie**])*$_{CPos}$ *[**îmi**]*$_{CPos}$ *pleacă [prietenii]*$_{S}$ *la mare.*
	predicativ suplimentar	*[Ți-]*$_{CPos}$ *o știam [unicul sprijin la bătrânețe]*$_{PS}$.
	circumstanțial[3]	*Ea [**mi**]*$_{CPos}$ *se așază [pe genunchi]*$_{CircLoc}$.
reflexive / personale deictice (dublate numai emfatic)	complement direct	*Orice naș [**își**]*$_{CPos}$ *are [nașul]*$_{CD}$. *([**Ție**])*$_{CPos}$ *[**iți**]*$_{CPos}$ *înțelege [suferința]*$_{CD}$.
	complement prepozițional	*Ea [**își / ne**]*$_{CPos}$ *are grijă [de casă]*$_{CPrep}$.
	nume predicativ	*[Îți] ești [unicul stăpân]*$_{NP}$. *Doar muzica [**îi**]*$_{CPos}$ *e [consolarea]*$_{NP}$.
	circumstanțial (coocurent cu un complement direct)[4]	*Ea [**își / îmi**]*$_{CPos}$ *pune o floare [în păr]*$_{CircLoc}$.
Grup nominal cu centru substantiv / pronume / numeral, dublat obligatoriu prin clitic[5]	subiect	*[**Lui Ion / Acestuia / Primului dintre ei**]*$_{CPos}$ *[îi]*$_{CPos\ dublat}$ *cad [dinții]*$_{S}$.
	complement direct	*[**Copiilor / Alor săi**]*$_{CPos}$ *nu [le]*$_{CPos\ dublat}$ *vede [defectele]*$_{CD}$.
	complement prepozițional	*Ea este persoana [**căreia**]*$_{CPos}$ *Maria [îi]*$_{CPos\ dublat}$ *are grijă [de casă]*$_{CPrep}$[6].
	circumstanțial	*[Îi]*$_{CPos\ dublat}$ *sare [în cârcă]*$_{Circ}$ *[**lui Ion**]*$_{CPos}$.
Propoziție relativă fără antecedent, dublată obligatoriu		*[**Cui bănuiam**]*$_{CPos}$ *[i]*$_{CPos\ dublat}$ *s-a mărit salariul.*

[1] Dacă substantivul din structura ternară are funcția sintactică de CI, în poziția CPos nu poate să apară decât un clitic reflexiv, fără dublare. În structuri emfatice, CPos poate fi „reluat" printr-un Pos în GN: *Nu-ți$_i$ crezi ochilor tăi$_i$*, *Și$_i$-a pus capăt zilelor sale$_i$ / ei$_i$* etc.

[2] Dacă substantivul din structura ternară are funcția sintactică de S, în poziția CPos nu poate să apară decât un clitic personal; dacă acesta este deictic, dublarea sa prin forme non-clitice se produce numai în enunțuri emfatice (focalizate): ***Mie îmi** pleacă prietenii la mare, ție nu.* CPos poate avea ca unică realizare un clitic anaforic de pronume personal numai dacă referentul acestuia este cunoscut din contextul lingvistic sau situațional: *Mă uit la **Ion**$_i$ și văd că fruntea **îi**$_i$ șiroiește de sudoare.*

[3] CPos se realizează numai prin clitic de pronume personal în relație de posesie cu un circumstanțial dacă verbul are structura sintactică [V + S + CPos + Circ].

[4] Dacă verbul are structura sintactică [V + S + CPos + CD + Circ], CPos se poate realiza atât prin clitic reflexiv, cât și prin clitic personal.

[5] CPos se exprimă prin GN numai dacă referentul său nu a fost exprimat anterior în contextul lingvistic sau dacă nu este cunoscut din contextul situațional: ***Lui Ion îi** cad dinții* vs *Fiindcă a venit vorba de Ion, află că **îi** cad dinții.*

[6] CPos se poate exprima prin pronume relativ numai în propoziții relative cu antecedent: *Știu două fete **cărora le** merge <u>mintea</u>, Are un câine **căruia** vara **îi** cade <u>părul</u>* etc.

4.2. *Dubla exprimare a complementului posesiv*

Fenomenul dublei exprimări a complementului posesiv se manifestă mai rar decât în cazul complementului indirect, dat fiind că, în mod prototipic, CPos se exprimă prin clitic de pronume reflexiv în dativ, care nu se dublează prin forma non-clitică a pronumelui.

4.2.1. ***Nu se dublează*** prin pronume non-clitic complementul posesiv realizat ca pronume reflexiv clitic în dativ:

*Ion **îşi** reconsideră opiniile.* (**Ion îşi reconsideră sieşi opiniile*)
***Ne** chemăm prietenii la petreceri.* (**Ne chemăm nouă prietenii la petreceri*)

> ⓘ „Reluarea" emfatică a unui CPos printr-un Pos din GN nu constituie o dublare a aceleiaşi poziţii sintactice: $[_{GV}$ *Ion* **[îşi]**$_{CPos}$ *reconsideră* $[_{GN}$ *opiniile* **[sale]**$_{Pos}]_{CD}]$.

4.2.2. ***Se dublează obligatoriu*** prin clitic de pronume personal în dativ orice CPos exprimat prin GN cu centru un substantiv (a), un pronume non-clitic (b) sau un numeral (c) ori realizat ca propoziţie relativă (d):

(a) ***Directorului i**-au murit lăudătorii.*
(b) ***Lui i** s-a răcit mâncarea.*
(c) ***La doi** dintre ei **le**-a sunat ceasul.*
(d) ***Cui ştii şi tu i**-am vărsat cafeaua pe pantaloni.*

4.2.3. ***Se dublează facultativ*** (numai în enunţuri emfatice) CPos exprimat prin clitic deictic de pronume personal:

*Ion **mi**-a validat soluţiile* vs ***Mie** Ion **mi**-a validat soluţiile; ţie, nu.*
Vă plouă în casă vs ***Vouă vă** plouă în casă.*

5. Dificultăţi

5.1. Pronumele clitic în dativ cu funcţie sintactică de complement posesiv poate stabili, în cadrul structurii ternare, o relaţie semantică cu un substantiv care exprimă un sentiment (*<u>Le</u> plâng **de milă** < Plâng de mila lor*) sau o stare psihică (*Toţi <u>vă</u> ştiu **de frică** < Toţi ştiu de frica voastră*) ori cu un substantiv de provenienţă verbală (*<u>Îţi</u> aştept **venirea** < Aştept venirea ta*). În aceste situaţii, rolul tematic adus din grupul nominal de origine nu mai este cel de Posesor, ci de Stimul („milă pentru ei", „frică provocată de voi"), respectiv de Temă („tu să vii").

5.2. Complementul indirect coocurent cu un CPos este uneori implicat în relaţia de posesie (*Şi-a pus capăt **zilelor***), iar alteori nu (*Îşi spune păsul **oricui**, Ţi-a vândut casa de la ţară **unui vecin***).

5.3. Structura *Pe umeri pletele-i curg râu* conține un complement posesiv, și nu un posesor (funcție sintactică în GN), deși **suportul fonetic** al cliticului de dativ cu sens posesiv este un substantiv; structuri corespunzătoare, cu cliticul de dativ neelidat, ca *Pe umeri pletele **îi** curg râu* sau ***Îi** curg râu pletele pe umeri* reprezintă reorganizări cu complement posesiv ale structurii cu posesor *Pletele **sale** curg râu pe umerii **săi**.* Există însă alte construcții în care clitice de dativ posesiv având ca suport fonetic un substantiv (*Se gândește la patria-i iubită*) sau un adjectiv (*Îți amintești marile-ți succese*) au funcția sintactică de posesor în GN, pentru că „dativul adnominal" din aceste structuri nu poate părăsi grupul nominal spre a avansa în grupul verbal (verbele respective nu pot „guverna" două clitice).

COMPLEMENTUL DE AGENT (CAg)

1. Caracteristici generale 508
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 508
2.1. Complement de agent *vs* complement prepozițional 508
2.2. Complement de agent *vs* complement al numelui 509
3. Clasa regenților 509
4. Clasa de substituție 509
5. Topica 510
6. Dificultăți 510
7. Aspecte normative 511

COMPLEMENTUL DE AGENT (CAg)

1. Caracteristici generale

(a) Complementul de agent este un tip special de complement prepozițional, introdus prin prepoziția *de* sau *de către,* care apare, ca urmare a unei reorganizări sintactice, în construcția pasivă. Complementul de agent este un complement nematricial, corespunzând subiectului din construcția activă cu verb tranzitiv: [*Studenții*]$_{S}$ *citesc cursul* → *Cursul este citit* [*de (către) studenți*]$_{CAg}$.

(b) Complementul de agent este un constituent facultativ / suprimabil al GV, fiind exprimat mai ales când structura pasivă este marcată prin operatorul *a fi + participiul verbului* (*Un profesor bun* ***este apreciat*** [*de către studenți*]$_{CAg}$). Dacă verbul pasiv este marcat prin reflexivul *se,* complementul de agent se lexicalizează mai rar: ***S-a observat*** ([*de către public*]$_{CAg}$) *că discursul său conținea unele exagerări, Acest lucru* ***s-a spus*** *de mai multe ori* ([*de către toată lumea*]$_{CAg}$).

(c) Din punct de vedere semantic, complementul de agent exprimă Agentul (*Pomul a fost plantat* ***de Ion***).

> ⓘ Pe lângă Agent, alte roluri tematice pe care le poate exprima complementul de agent pot fi: Forța (*Recolta a fost distrusă* ***de ploaie***), Experimentatorul (*Orice copil este iubit* ***de părinți***), Beneficiarul (*Banii au fost câștigați* ***de Ion***).

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

2.1. *Complement de agent* vs *complement prepozițional*

Complementul de agent și **complementul prepozițional** se aseamănă, în special, prin faptul că ambele se realizează prin grup prepozițional (vezi și **Complementul prepozițional, 2.2.**). Complementul de agent diferă de complementul prepozițional prin următoarele caracteristici:

- complementul prepozițional este cerut de matricea sintactico-semantică a regentului (verbal, cel mai adesea), în timp ce complementul de agent este un component rezultat în urma unei reorganizări sintactice (vezi *supra,* **1.**);
- complementul prepozițional este introdus prin diverse prepoziții, dintre care unele sunt obligatorii (*depinde* ***de rezultat****, vorbește* ***despre ei****, se gândește* ***la vacanță***), iar complementul de agent este marcat numai prin una dintre prepozițiile *de* sau *de către*;
- complementul prepozițional poate avea mai multe tipuri de regenți în structura activă: un verb sau o locuțiune verbală (***Vorbește*** *despre tine,* ***Își bate joc*** *de ei*), un adjectiv (*Viața este* ***plină*** *de surprize*), un adverb (*Se comportă* ***potrivit*** *cu norma*), o interjecție (***Vai*** *de voi!*), spre deosebire de complementul de agent, care are ca regent verbul și adjectivul postverbal cu sufixul *-bil,* ambii regenți presupunând o valoare pasivă (vezi *infra,* **3.**);
- complementul prepozițional are ca posibilități de realizare propoziția conjuncțională și forma verbală non-finită (*Se teme* [$_{PConj}$ *că nu va rezista până la capăt*]$_{CPrep}$, *Se satură*

la un moment dat [$_{GVsupin}$ *de lucrat*]$_{CPrep}$ *peste program*), față de complementul de agent, care nu cunoaște asemenea realizări; vezi *infra*, **4.**;

- complementul prepozițional nu se asociază cu rolul tematic Agent, în schimb, complementul de agent exprimă prototipic Agentul (vezi *supra*, **1.**).

2.2. *Complement de agent vs complement al numelui*

Complementului de agent din GV îi corespunde un complement cerut de substantivul postverbal:

(a) [$_{GV}$ *Regulile de lucru* [*au fost încălcate*]$_{Centru}$ [***de către angajați***]$_{CAg}$].
(b) [$_{GN}$ *Încălcarea*$_{Centru}$ [***de către angajați***]$_{Compl\ al\ numelui}$ *a regulilor de lucru*] *a dus la pierderi semnificative.*

Prin urmare, diferența dintre cele două complemente este dată de natura regentului: verb pentru complementul de agent (a) și substantiv postverbal pentru complementul numelui (b).

> ⓘ În GN nu se fac distincții între tipuri de complemente, ca în GV, unde se deosebesc, pe baza particularităților gramaticale și sintactico-semantice, diverse complemente: direct, indirect, prepozițional, secundar etc. (vezi **Funcțiile sintactice din grupul nominal. Complementul**).

3. Clasa regenților

Tipul de regent			Exemple
Verb[1] la forme:	finite		*Revistele cu mașini <u>sunt cumpărate</u> **de bărbați.*** *Maria ar fi preferat ca florile <u>să fie aduse</u> **de către Ion.***
	non-finite	infinitiv	*<u>A fi apreciat</u> **de un profesor** este o dovadă că înveți bine.*
		gerunziu	*Am mers la coafor, <u>fiind sfătuită</u> **de o prietenă.***
		supin	*Mergeau pe lângă zid pentru a fi mai greu <u>de văzut</u> **de către paznici.***
		participiu	*Problema trebuie <u>explicată</u> **de către un cunoscător.*** *Cartea <u>criticată</u> **de specialiști** a avut succes la vânzare.*
Rar, **adjectiv** provenit din verb, derivat cu sufixul *-abil / -ibil*			*Atitudinea recalcitrantă este <u>inacceptabilă</u> **de către grup.*** *Ion ne-a dovedit adesea că este <u>coruptibil</u> **de către o persoană importantă.***

[1] Verbul este regentul prototipic al complementului de agent. Verbul regent, la diateza pasivă, devine contextual intranzitiv; în construcția activă corespunzătoare, același verb este tranzitiv: *Buchiniștii **vând** cărți vechi* → *Cărțile vechi **se vând** de către buchiniști.*

4. Clasa de substituție

Fiind un tip de complement prepozițional, realizarea complementului de agent este grupul prepozițional care are drept centru una dintre prepozițiile *de* sau *de către*. În structura grupului prepozițional se pot include:

(a) un GN cu centru substantiv, pronume sau numeral-substitut:

Membrii echipei au fost selectați [$_{GPrep}$ ***de (către)*** [$_{GN}$ ***o comisie specializată***]]$_{CAg}$.
Exercițiul a fost rezolvat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNpron}$ ***toți / ceilalți***]]$_{CAg}$.
Lucrarea va fi prezentată [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GNnum}$ ***doi dintre ei***]]$_{CAg}$.

(b) o propoziție relativă fără antecedent, introdusă printr-un pronume relativ:

Tabloul este recunoscut [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***(ori)cine îl vede***]]$_{CAg}$.
Muzeul a fost admirat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{PRel}$ ***câți i-au trecut pragul***]]$_{CAg}$.

ⓘ În construcțiile cu GPrep care include o propoziție relativă fără antecedent, se produce împletirea regentei cu subordonata (relativa ocupă poziția de complement de agent cerută de regent, iar pronumele relativ însoțit de prepoziție are, în interiorul relativei, o funcție sintactică diferită de a acesteia – subiect în exemplele de mai sus (numai întâmplător, pronumele relativ însoțit de prepoziție poate avea tot funcția sintactică de complement de agent: în exemplul *A fost apreciat de cine a fost mai înainte criticat*, atât construcția *de cine a fost mai înainte criticat*, cât și gruparea *de cine* au funcția sintactică de complement de agent).

5. Topica

Complementul de agent se află, de regulă, după regent: *Mâncarea a fost făcută* ***de Ion***. Când este focalizat (a) sau topicalizat (b), complementul de agent poate apărea înaintea regentului:

(a) ***De Ion*** *a fost făcută mâncarea* (*nu de mama lui*).
(b) *Ion face mâncare bună.* ***De Ion*** *a fost făcută și salata aceasta delicioasă.*

Complementul de agent exprimat prin pronume nehotărât care introduce o propoziție concesivă precedă verbul, dacă este un constituent focalizat: ***De oricine*** *ar fi fost făcută greșeala, ea trebuie corectată.* În registrul colocvial, când verbul este la conjunctiv, complementul de agent se poate afla și după regent: *Să fie spălată* ***de oricine***, *eu tot nu folosesc această cană.*

6. Dificultăți

Când este introdus prin prepoziția compusă *de către*, complementul de agent nu se confundă cu nicio altă funcție sintactică, întrucât această prepoziție îi este specifică. În schimb, prepoziția *de* poate apărea și în cazul altor funcții sintactice, prezența sa putând genera confuzii între diversele funcții sintactice.

- Complementul de agent se poate confunda cu **complementul prepozițional**. Pentru distingerea complementului de agent de complementul prepozițional trebuie să se aibă în vedere natura regentului și rolul semantic al constituentului prepozițional în raport cu regentul.

Se disting câteva situații în care pot apărea dificultăți de analiză:

(a) în construcțiile cu operator pasiv sau copulativ;
(b) în construcții conținând un predicat complex ce are ca suport un participiu fără sens pasiv;
(c) în construcțiile în care verbul pasiv se construiește cu prepoziția *de*.

(a) Într-o construcţie precum *Ion este convins* ***de prieteni*** *să plece,* cu operatorul pasiv *este,* GPrep *de prieteni* este complement de agent, iar în construcţia *Ion este convins* ***de acest lucru,*** cu operatorul copulativ *este,* GPrep *de acest lucru* este complement prepoziţional. În mod similar, se deosebeşte construcţia *Masa se pregăteşte* ***de bucătarul-şef,*** unde reflexivul are valoare pasivă, iar GPrep *de bucătarul-şef* este complement de agent, de construcţia *Ion se pregăteşte* ***de plecare,*** unde reflexivul nu este pasiv, iar GPrep *de plecare* este complement prepoziţional.

(b) Într-o construcţie de tipul: *El este / a rămas atras / fascinat / mirat* ***de frumuseţea oraşului,*** GPrep *de frumuseţea oraşului* are funcţie sintactică de complement prepoziţional. În astfel de construcţii, participiul este puternic adjectivizat, ceea ce face posibilă ataşarea mărcilor de gradare: *El este / a rămas* ***foarte / mai*** *atras / fascinat / mirat de frumuseţea oraşului.*

(c) În construcţia *Copilul este apărat de rele,* GPrep *de rele* este complement prepoziţional al verbului *a apăra* la diateza pasivă. Faptul că acest GPrep este complement prepoziţional, şi nu complement de agent, este probat prin posibilitatea coocurenţei complementului de agent, iar, conform principiului unicităţii care se aplică în GV, centrul verbal nu poate atribui două funcţii sintactice identice: *Copilul este apărat de rele* ***de mama sa.***

În situaţiile (a)-(c), pentru deosebirea celor două tipuri de complemente, este importantă şi natura nominalului inclus în GPrep prin care se exprimă, complementul de agent presupunând, în mod prototipic, un nominal cu trăsătura [+ Animat] (vezi, în exemplele de mai sus, substantivele *prieteni, bucătarul-şef, mama* vs *lucru, plecare, frumuseţea, rele*).

- În unele construcţii este dificil de distins complementul de agent de **circumstanţialul de cauză** construit cu prepoziţia *de,* ca în exemplele:

(a) *Geamul a fost crăpat* ***de frig.***
(b) *Geamul s-a crăpat* ***de frig.***

În construcţia (a), GPrep *de frig* are funcţia de complement de agent, pentru că verbul regent *a crăpa* este pasiv (construcţia corespunzând structurii active *Frigul a crăpat geamul*), iar în (b), GPrep *de frig* este circumstanţial de cauză al verbului regent ergativ *a se crăpa.*
În plus, rolul tematic cu care se asociază fiecare dintre cele două funcţii sintactice este diferit: în (a), *frig* reprezintă Forţa, iar în (b), *frig* este Cauza.

7. Aspecte normative

- Nu este corectă utilizarea prepoziţiei *de către* atunci când nominalul pe care îl precedă are trăsătura [– Uman]:

Apa din pahar a fost băută ***de către pisică.*** (corect: *Apa din pahar a fost băută* ***de pisică***)
Gardul a fost dat jos ***de către vânt.*** (corect: *Gardul a fost dat jos* ***de vânt***)

- Complementul de agent nu se desparte prin virgulă de regentul său.

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

1. Caracteristici generale 513
2. Delimitarea de alte funcții sintactice 514
3. Tipare cu predicativ suplimentar 515
4. Clasa de substituție 518
5. Dificultăți 519
5.1. Delimitarea de alte funcții sintactice 519
5.2. Ambiguități de interpretare 520
6. Aspecte normative 521

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

1. Caracteristici generale

1.1. Sintactic, predicativul suplimentar reprezintă o poziție adesea facultativă, obținută prin reorganizarea a două propoziții, care are diverse efecte (vezi *infra*, **3.**). Predicativul suplimentar apare în construcții ternare, adică se raportează simultan la verb (a) sau la o interjecție predicativă (b) şi la un component nominal.

(a) *V-am văzut* ***plini*** *de entuziasm. < Am văzut că erați plini de entuziasm.*
(b) *Iată-vă* ***plini*** *de entuziasm. < Iată-vă (pe voi), care sunteți plini de entuziasm.*

> ⓘ În situații limitate, se poate raporta la două nominale (c), dintre care unul din seria *fotografia, filmul, înregistrarea, poza, tabloul* etc.:
> *Aceasta este fotografia cu voi* ***copii.***
> Tiparul acesta este de tip special, deoarece structura din care provine nu este bipropozițională (vezi *infra*, **3.1.**), unicul verb fiind elidat:
> *fotografia cu voi copii < fotografia cu voi, când erați copii / care erați copii;*
> *înregistrarea cu tine la mare < înregistrarea cu tine, când erai la mare / care erai la mare.*

PS nu este o funcție sintactică impusă de o anumită clasă de verbe. În general, orice verb poate fi regent pentru un PS, independent de calitatea sa de predicat al enunțării, ceea ce înseamnă că şi formele verbale non-finite (gerunziul (a), infinitivul (b), inclusiv participiul adjectivizat (c)), pot reprezenta componentul „verbal" la care se raportează PS:

(a) *văzându-vă* ***plini*** *de entuziasm;*
(b) *satisfacția de a vă vedea* ***plini*** *de entuziasm;*
(c) *tineri considerați* ***plini*** *de entuziasm.*

Termenul nominal la care se raportează PS poate fi: subiect (a), complement direct (b), complement prepozițional (c) etc.

(a) *Fetița dormea* ***liniştită.***
(b) *L-am văzut pe Ion* ***lipsit*** *de speranță.*
(c) *Mă tem de el* ***furios.***

> 🕮 În tradiția gramaticală, erau subordonate predicativului suplimentar şi structurile cuprinzând un complement predicativ al obiectului (CPO: *L-au angajat* ***consultant***). Se consideră însă că definitorie pentru PS este proveniența sa dintr-o structură bipropozițională, reorganizată sintactic. Această condiție nu este îndeplinită de CPO, care apare în structuri primare, nereorganizate, fiind legat de o clasă sintactico-semantică de verbe (verbele atributive); de aceea, CPO este considerat o poziție sintactică aparte (vezi **Complementul predicativ al obiectului**).

1.2. Semantic, construcţiile cu PS conţin două predicaţii: una principală (reprezentată de predicatul enunţării) şi una secundară (un predicat semantico-sintactic, lipsit de autonomie enunţiativă, predicativul suplimentar – vezi **Predicatul, 1.2.**). PS realizat prin nominal are întotdeauna citire *proprietate,* nominalul fiind deci nereferenţial (vezi exemplele (b) şi (c)).

Valorile semantice ale PS sunt foarte diverse: calificativă (a), categorizantă (b), de identificare (c), posesivă (d), circumstanţială (e) etc.:

(a) *Te consideram **foarte deşteaptă**.*
(b) *Consider Luxemburgul **un oraş**.*
(c) *Îl bănuiau **autorul** spargerii.*
(d) *Vila o credeam **a lui Ion**.*
(e) *Pe Maria am văzut-o **pe stradă**.*

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

- PS are în comun cu NP şi cu CPO atât natura semantic predicativă, cât şi participarea la relaţii ternare. PS se deosebeşte însă de NP şi de CPO prin câteva trăsături.
   - PS reprezintă o poziţie sintactică apărută prin reorganizarea a două propoziţii (vezi *infra,* **3.**), pe când NP şi CPO sunt complinirи matriciale ale verbului, cerute de sintaxa şi de semantica anumitor clase de verbe; în timp ce PS nu este „cerut” de o anumită clasă de verbe (vezi *supra,* **1.1.**), apariţia NP este impusă de un verb copulativ, iar apariţia CPO, de un verb atributiv.
   - PS este, în raport cu verbul, un component facultativ (a), spre deosebire de NP (b) şi de CPO (c), care sunt sintactic obligatorii:

(a) *Ioana s-a întors **tristă**$_{PS}$ / Ioana s-a întors.*
(b) *Ioana a devenit **profesoară**$_{NP}$ / *Ioana a devenit.*
(c) *Cartea au intitulat-o **„Morfosintaxa”**$_{CPO}$ / *Cartea au intitulat-o.*

> ⓘ Caracterul sintactic facultativ al PS este diferit de al celorlalte poziţii sintactice facultative. Într-un context ca *Te-am considerat **incapabil,*** PS nu este suprimabil (**Te-am considerat*); acesta este „facultativ” în sensul că verbul *a considera* se construieşte obligatoriu cu un CD (*a considera ceva*), nu cu un PS.

   - Pe lângă verb, în relaţia ternară în care este implicat un PS pot fi antrenate subiectul, CD, CPrep etc. (vezi *supra,* **1.1.**). În relaţia ternară în care este implicat un NP nu poate fi antrenat, pe lângă verb, decât subiectul (vezi **Numele predicativ, 1.**). În relaţia în care este implicat un CPO pot fi antrenate, în afara verbului, numai un CD şi, rar, un CI (vezi **Complementul predicativ al obiectului, 1.**).
- Realizările adjectivale şi nominale ale PS, dublu subordonate, unui verb şi unui nominal, se diferenţiază de modificatorii din GN, care sunt subordonaţi numai unui nominal. Compară: *Fetiţa stătea **supărată**$_{PS}$* (în care adjectivul *supărată* este subordonat verbului *a sta* şi substantivului *fetiţa*) şi *Fetiţa **supărată**$_{Modif}$ stătea pe scaun* (în care adjectivul *supărată* este subordonat numai substantivului *fetiţa*).

- Tipul de citire distinge PS (cu citire predicativă / *proprietate*) de celelalte construcții ternare derivate, circumstanțialele reorganizate (cu citire *entitate*): ***În loc de mure,*** *mănâncă banane,* ***În afară de mure,*** *mănâncă și banane,* ***În afară de mure,*** *nu mai mănâncă nimic* (vezi **Circumstanțialul opozițional, Circumstanțialul cumulativ** și **Circumstanțialul de excepție**).
- Pe baza principiului unicității, PS se diferențiază, în anumite contexte, de CD. Compară: ***L-au trimis pe Ion***$_{CD}$ ***ambasador***$_{PS}$, în care apar un CD (*l-... pe Ion*) și un PS (*ambasador*) și *Au trimis* ***ambasador***$_{CD}$ *în Franța,* în care apare numai un CD.

3. Tipare cu predicativ suplimentar

3.1. PS apare numai în structuri derivate, obținute prin reorganizarea sintactică a două propoziții principale coordonate, care au același subiect, sau a unei propoziții principale care are o subordonată de diverse tipuri. În limba română există numeroase tipare de formare a PS.

	P(ropoziția) 1	P(ropoziția) 2	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
1. (a) (b)	principală *Ioana alerga* *Ioana alerga*	principală (*și*) *Ioana era veselă* (*și*) *Ioana râdea*	*Ioana alerga* ***veselă.*** *Ioana alerga* ***râzând.***	– eliminarea conjuncției coordonatoare *și* – eliminarea subiectului din P_2 – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativității verbului din P_2 (b)
2. (a) (b)	principală *Eu credeam* *Tu ai văzut*	completivă directă *că tu ești plecată în concediu* *că ei erau* ***îmbrățișați***	*Eu te credeam* ***plecată*** *în concediu.* *Tu i-ai văzut* ***îmbrățișați.***	– eliminarea conjuncției subordonatoare *că* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – amalgamarea construcției prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția de CD al verbului regent din P_1
3. (a) (b)	principală *Se cuvine* *S-a dovedit*	subiectivă *ca părinții să fie respectați* *că tu ești incompetent*	 *Părinții se cuvin a fi* ***respectați.*** *Tu te-ai dovedit* ***incompetent.***	– eliminarea conjuncției subordonatoare (*să, că*) – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (b) sau pierderea predicativității acestuia (a) – amalgamarea construcției prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția de subiect al P_1 – pierderea caracterului impersonal al verbului din P_1 și acordul acestuia cu subiectul avansat
4.	principală *Mama l-a învățat*	completivă secundară (*ca el*) *să fie respectuos*	*Mama l-a învățat* ***respectuos.***	– eliminarea conjuncției subordonatoare *să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 (care este coreferențial cu CD din P_1)

5. (a) (b)	principală *Mă gândesc* *M-am obişnuit*	completivă prepoziţională *că ea este plecată peste Ocean* *ca el să-mi aducă flori*	*Mă gândesc <u>la ea</u> **plecată** peste Ocean.* *M-am obişnuit <u>cu el</u> **aducându**-mi flori.*	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *că, să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativităţii verbului din P_2 (b) – amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziţia de CPrep al verbului din principală
6. (a) (b)	principală *Am plecat de acasă* *L-am admirat*	circumstanţială temporală *când eram tânără* *când îl juca pe Hamlet*	 *Am plecat de acasă **tânără**.* *L-am admirat **jucându-l** pe Hamlet.*	– eliminarea adverbului relativ *când* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 (a) sau pierderea predicativităţii verbului din P_2 (b) – eliminarea subiectului din P_2, coreferenţial cu S (a) sau cu CD (b) din P_1
7.	principală *Pictura a dispărut*	circumstanţială cauzală *fiindcă (pictura) a fost acoperită cu vopsea*	 *Pictura a dispărut **acoperită** cu vopsea.*	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *fiindcă* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2, coreferenţial cu cel din P_1
8.	principală *Maria a trăit până la 100 de ani*	circumstanţială concesivă *deşi (Maria) era grav bolnavă*	 *Maria a trăit **grav bolnavă** până la 100 de ani.*	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *deşi* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2
9.	principală *L-au trimis*	circumstanţială finală *ca (el) să fie ambasador*	 *L-au trimis **(ca) ambasador**.*	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *să* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 – apariţia facultativă a prepoziţiei calităţii *ca*
10.	principală *Bea laptele*	circumstanţială condiţională *numai dacă (laptele) este **cald***	 *Laptele <u>îl</u> bea numai **cald**.*	– eliminarea conjuncţiei subordonatoare *dacă* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – amalgamarea structurii prin eliminarea subiectului din P_2, care devine CD al verbului din regentă
11. (a) (b)	principală *O are pe Maria* *Avem cinci capitole*	modificator propoziţional al GN *care (Maria) este profesoară* *care (capitole) sunt terminate*	 *O are pe Maria **(ca / drept) profesoară**.* *Avem **terminate** cinci capitole.*	– eliminarea relativului *care* – eliminarea verbului *a fi* din P_2 – eliminarea subiectului din P_2 – apariţia facultativă a prepoziţiilor calităţii (*ca* sau *drept*)

În trecerea de la structura bipropoziţională la structura conţinând un PS are loc întotdeauna fie eliminarea (elipsa) verbului din propoziţia a doua (dacă acest verb este *a fi*, cu oricare dintre valorile sale: operator copulativ – *Te credeam **frumoasă*** –, operator pasiv – *Te văzusem **lovită** de mama ta* –, existenţial – *Te credeam **acasă***), fie

pierderea de către acest verb a calității de predicat al enunțării (trecerea lui la o formă non-finită, frecvent, gerunziu). Amalgamarea structurii, adică „avansarea" unor elemente din P_2 în P_1 caracterizează numai anumite tipare (**2, 3, 5, 10**).

3.2. Realizarea propozițională a predicativului suplimentar apare fie în tipare de construcție asemănătoare cu cele de mai sus (**3.1.**), însă cu o reorganizare sintactică mai simplă (**A**), fie în tipare provenite din construcții *tripropoziționale*, condiția fiind ca a treia propoziție din structura de bază să fie predicativă (**B**).

(A)

	P(ropoziția) 1	P(ropoziția) 2	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
1. (a) (b)	principală *Aud* *Cred*	completivă directă *cât de fals cânt eu* *că tu ești supărat*	*Eu mă aud **cât de fals cânt.*** *Te cred **că ești supărat.***	– amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția CD din P_1
2.	principală *S-a dovedit*	subiectivă *că probele sunt false*	*Probele s-au dovedit **că sunt false.***	– amalgamarea structurii prin „avansarea" subiectului din P_2 în poziția de subiect al verbului impersonal din P_1 – pierderea caracterului impersonal al verbului din P_1 și acordul acestuia cu subiectul avansat
3.	principală *Mă gândesc la ele*	completivă prepozițională *cât de mult muncesc ele*	*Mă gândesc la ele **cât de mult muncesc.***	– eliminarea subiectului din P_2, coreferențial cu CPrep din P_1

(B)

	P(ropoziția) 1	P(ropoziția) 2	P(ropoziția) 3	Structura cu PS	Reorganizarea constă în:
4.	principală *Mi-a adus banii*	principală *și banii erau*	predicativă *cum îi dădusem*	*Mi-a adus banii **cum îi dădusem.***	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția coodonatoare, subiectul coreferențial cu CD din P_1 și verbul *a fi*)
5.	principală *Bunicii l-au obișnuit pe Ion*	completivă prepozițională *(Ion) să fie*	predicativă *cum îl vezi*	*Bunicii l-au obișnuit pe Ion **cum îl vezi.***	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția subordonatoare *să*, subiectul coreferențial cu CD din P_1 și verbul *a fi*)
6.	principală *Învățătoarea l-a învățat pe Ion*	completivă secundară *(Ion) să fie*	predicativă *cum îl vezi*	*Învățătoarea l-a **învățat cum îl vezi.***	– eliminarea P_2 (care conține conjuncția subordonatoare *să*, subiectul coreferențial cu un CD din P_1 și verbul *a fi*)

4. Clasa de substituţie

Predicativul suplimentar are posibilităţi de realizare variate.

Tipul de realizare			Exemple
	un substantiv[1]		*A plecat de acasă* [$_{GN}$ ***elevă***]$_{PS}$ *şi s-a întors* [$_{GN}$ ***studentă***]$_{PS}$. *fotografia cu ea* [$_{GN}$ ***studentă***]$_{PS}$
	un pronume		*L-am crezut* [$_{GNpron}$ ***acelaşi***]$_{PS}$, *dar se schimbase mult.* [$_{GNpron}$ ***Cine***]$_{PS}$ *te crezi?*
	un numeral		*Au plecat de acasă* [$_{GNnum}$ ***doi***]$_{PS}$, *şi s-au întors* [$_{GNnum}$ ***patru***]$_{PS}$.
	un adjectiv propriu-zis		*El se crede* [$_{GAdj}$ ***inteligent***]$_{PS}$.
	un adjectiv participial		*O ştiam* [$_{GAdj}$ ***supărată***]$_{PS}$. *poza cu ei* [$_{GAdj}$ ***îmbrăţişaţi***]$_{PS}$
	un adverb relativ		*Erau* [$_{GAdv}$ ***cum***]$_{PS}$ *ni-i închipuiam.*
	un adverb de mod		*I-ai surprins* [$_{GAdv}$ ***împreună***]$_{PS}$.
	un adverb de loc		*O credeam* [$_{GAdv}$ ***acasă***]$_{PS}$, *dar e plecată la mare.*
Grup interjecţional			*O credeam* [$_{GInterj}$ ***flu-flu***]$_{PS}$, *dar era foarte serioasă.*
Grup prepoziţional	cu centru o prepoziţie a calităţii[2], care primeşte drept complinire:	**GN**	*L-au trimis* [$_{GPrep}$ ***ca / în calitate de*** [$_{GN}$ ***ambasador***]]$_{PS}$. *Îl consider* [$_{GPrep}$ ***drept*** [$_{GN}$ ***prieten***]]$_{PS}$.
		GAdj	*Plecarea în concediu a considerat-o* [$_{GPrep}$ ***drept*** [$_{GAdj}$ ***cea mai importantă***]]$_{PS}$.
		GV non-finit gerunzial	*Îl ştiau* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GVger}$ ***venind*** [$_{GPrep}$ *din Franţa*]$_{CircLoc}$]]$_{PS}$.
	cu centru o prepoziţie comparativă, care primeşte drept complinire un **GAdj**		*Mobila a păstrat-o* [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GAdj}$ ***nouă***]]$_{PS}$.
	cu centru o prepoziţie locativă, care primeşte drept complinire un GN		*Îl credeam* [$_{GPrep}$ ***la şcoală / în casă***]$_{PS}$. *filmarea cu el* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***scenă***]]$_{PS}$

	cu centru prepoziția *cu*, care primește drept complinire un GN cu centru substantiv inanimat	*Merge la piață* [$_{GPrep}$ ***cu coșul***]$_{PS}$.
	cu centru o prepoziție partitivă, care primește drept complinire un GN cu centru pronominal	*Îl credeam* [$_{GPrep}$ ***de-ai noștri***]$_{PS}$.
	obținute prin pierderea predicativității verbelor din P_2 vezi *supra*, **3.1.**, tiparele **1b, 5b, 6b, 3a)**	*L-am auzit* [$_{GVger}$ ***vorbind*** [$_{GAdv}$ *franțuzește*]$_{CircMod}$]$_{PS}$. *L-am considerat* [$_{GVinf}$ ***a avea*** [$_{GN}$ [$_{GAdj}$ *cele mai multe*]$_{Modif}$ *calități*]$_{CD}$]$_{PS}$.
	care ocupau poziția NP în P_2	*Pe fată o considerau* [$_{GVsup}$ ***de măritat***]$_{PS}$.
Propoziție conjuncțională (vezi *supra*, **3.2.**, tiparele **1b, 2)**		*Te vedeam* [$_{PConj}$ ***că minți***]$_{PS}$. *Rudele sunt așteptate* [$_{PConj}$ ***să vină astăzi***]$_{PS}$.
	pronume relativ	*Nu te cunoșteam* [$_{PRel}$ ***cine ești***]$_{PS}$.
	adverb relativ	*Nu te auzisem* [$_{PRel}$ ***cât de prost vorbești englezește***]$_{PS}$. *Te văzusem* [$_{PRel}$ ***cum ești îmbrăcată***]$_{PS}$.

[1] Substantivul este, de obicei, nearticulat, pentru că apare într-o poziție predicativă și are o citire de tip *proprietate*, netrimițând la o entitate anume.

[2] Prepozițiile calității sunt o clasă de prepoziții (*ca, drept, de, în calitate de*) caracterizate prin faptul că termenul subordonat (complementul) are natură semantic predicativă (are sens de tip *proprietate*), și nu *entitate*. Specificul semantic al acestor construcții face ca nominalul-complement al prepoziției să fie nedeterminat. Grupurile prepoziționale care au drept centru o prepoziție a calității pot avea funcția de NP (vezi **Numele predicativ, 5.**), de CPO (vezi **Complementul predicativ al obiectului, 4.**) și de PS (vezi *supra*, exemplele de sub (a)). Prepozițiile calității nu există în structura de bază din care provine PS, apariția lor în structura reorganizată subliniind citirea *proprietate* și deci natura predicativă a PS.

5. Dificultăți

PS creează unele dificultăți de analiză care privesc fie delimitarea de alte funcții sintactice, fie apariția în structuri ambigue ca interpretare.

5.1. *Delimitarea de alte funcții sintactice*

- **PS** poate fi confundat cu unele **circumstanțiale**, ca urmare a asemănărilor semantice. Criteriul care trebuie să primeze este însă cel sintactic: predicativul suplimentar apare în structuri reorganizate (vezi *supra*, **3.1.**), iar circumstanțialul, în structuri de bază, prezența prepoziției sau a conjuncției împiedicând stabilirea unei relații directe între adjectiv și verb:

Am plecat de acasă [***tânără***]$_{\text{PS}}$.
Am plecat de acasă [***de tânără***]$_{\text{CircTimp}}$.

Maria a trăit [***singură*** *pe lume*]$_{\text{PS}}$ *până la 100 de ani.*
[***Deşi singură*** *pe lume*]$_{\text{CircConc}}$ *Maria a trăit totuşi până la 100 de ani.*

- În structurile cu subiect „avansat" din subordonata subiectivă în principala care conţine un verb impersonal, propoziţia subordonată se analizează ca PS în condiţiile în care subiectul impune acord verbului impersonal, devenit astfel personal, dar ca subiectivă, dacă subiectul nu impune acord verbului impersonal:

  Probele s-au dovedit [1]/ ***că sunt false*** [2]/ (PS) vs ***Probele*** [1]/ *s-a dovedit* [2]/ ***că sunt false*** [1]/ (subiectivă).

- Propoziţia subordonată PS poate fi confundată cu CD. În structurile cu subiect avansat din P_2 în poziţia de CD în P_1, propoziţia subordonată este PS. Dacă amalgamarea nu are loc, propoziţia subordonată este CD: *Mă aud* ***cât de fals cânt*** (PS) vs *Aud* ***cât de fals cânt*** (CD).

- Gerunziul care este dependent de un verb şi care se referă la subiect se interpretează ca fiind circumstanţial de mod, dacă descrie felul în care se realizează acţiunea verbului principal (*Ea merge* ***şchiopătând***), dar ca PS, dacă exprimă o altă acţiune îndeplinită simultan de subiect (*Ea merge* ***plângând***).

5.2. *Ambiguităţi de interpretare*

- În structuri de tipul *A venit* ***ultimul***, sunt posibile două interpretări: *ultimul* poate fi interpretat ca subiect (dezambiguizare posibilă: *A venit* ***şi ultimul de pe listă***) sau ca PS, care se raportează la un subiect neexprimat (dezambiguizare posibilă: *Ion a venit* ***ultimul***).

- În funcţie de sensul dorit, anumite elemente pot fi interpretate fie drept PS, fie drept circumstanţiale:
  Am întâlnit-o ***plimbând*** *căţelul* – PS („Am întâlnit-o când ea plimba căţelul") sau CircTimp („Am întâlnit-o, când eu plimbam căţelul")
  Am descoperit-o ***altfel*** – PS („Am descoperit-o altfel decât o ştiam, diferită") sau CircMod / CircInstr („Am descoperit-o în alt mod, prin alte mijloace").

- Există adesea ambiguităţi privind stabilirea tipurilor de propoziţii din care provine PS, pentru un singur PS putând fi reconstituite mai multe tipare:

  Maria a trăit ***singură pe lume*** *până la 100 de ani.* < *Maria a trăit până la 100 de ani* (principală), *deşi a fost singură pe lume.* (CircConc) / *Maria a trăit până la 100 de ani* (principală) *şi a fost singură pe lume.* (principală);
  Laptele îl bea ***cald*** < *Bea laptele* (principală) *dacă este* ***cald*** (CircCond) / *Bea laptele* (principală) *care este* ***cald*** (Modif propoziţional al GN).

6. Aspecte normative

- Predicativul suplimentar realizat prin adjective nu se acordă în caz cu nominalul la care se raportează, dacă acesta este la G-D, ci păstrează forma de nominativ pe care o avea în poziţia de nume predicativ din structura de bază. Este deci corect să se spună *analiza unei probe dovedite* ***falsă****, alegerea unei rochii considerate* ***nepotrivită****,* şi nu *analiza unei probe dovedite* ***false****, alegerea unei rochii considerate* ***nepotrivite****.*
- Construcţii cu PS provenit din amalgamarea unei propoziţii principale şi a unei subordonate subiective, de tipul (pop.) *M-am nimerit / întâmplat acolo* (< *S-a nimerit / întâmplat să fiu acolo*), în care verbul impersonal este „personalizat" prin acord cu subiectul „avansat", sunt nerecomandabile în limba literară standard.
- Este greşită folosirea grupării *ca şi,* în locul prepoziţiei *ca* (*L-au trimis* ***ca şi*** *ambsador,* corect: *L-au trimis* ***ca ambasador***). Gruparea *ca şi* nu trebuie folosită nici pentru evitarea cacofoniei, preferându-se alte mijloace / reformulări (*L-au adus* ***ca şi*** *căpitan de echipă* – corect: *L-au adus* ***în calitate de*** *căpitan de echipă*). În situaţia în care exprimă o comparaţie ireală, gruparea *ca şi* este corect folosită: *Treaba e* ***ca şi*** *făcută.*

COMPLEMENTE. TABEL RECAPITULATIV

Tipul de complement	Structură primară *vs* reorganizată	Citire ca *entitate* vs *proprietate*[1]	Restricția de caz sau de prepoziție	Grupul în care apare și tipul de regent	Structură binară *vs* ternară	± Dublare clitică
S	primară	entitate	caz N	GV – verb care admite poziția de subiect	binară: ***Ion** aleargă* / ternară (dacă enunțul conține un NP): ***Ioana** este <u>frumoasă</u>.*	–
CD	primară	entitate	caz A	GV– verb tranzitiv	binară: *Ion mănâncă **un măr**.*	+ *L-am văzut **pe Ion**.*
CSec	primară	entitate	caz neutru / direct	GV – verb dublu tranzitiv din seria: *a anunța, a asculta, a întreba, a învăța, a ruga* GAdj – adjectiv participial provenit de la verbele de mai sus (*copil învățat **carte***)	ternară (prezența obligatorie a unui CD): *Îl rog <u>pe Ion</u> **ceva**.*	–
NP	primară	proprietate	caz N	verb copulativ: *a ajunge, a arăta, a deveni, a se face, a ieși, a face pe, a fi, a se numi, a se chema, a rămâne*	ternară (relație cu verbul și cu subiectul): *<u>Ion</u> este **cuminte**.*	–
CI	primară	entitate	caz D (*Dau premii **copiilor***) sau A cu prepoziția *la* (*Dau premii **la trei copii***)	verbe care acceptă CI, tranzitive (***Îmi** spune adevărul*), intranzitive (***Îmi** trebuie o casă*)	binară	+ *I-am spus **lui Ion**.*
CPrep	primară	entitate	se construiește obligatoriu cu o prepoziție care impune A (*Mă gândesc **la Ion***) sau G (*Efectele poluării se repercutează **asupra copiilor***)	verbe care acceptă CPrep, tranzitive (*Poezia mă predispune **la visare***), intranzitive (*Mă tem **de câini**, Concluzia depinde **de premise***)	binară	–

CPO	primară	proprietate	caz neutru / direct	verbe tranzitive trivalente (*L-au ales **preşedinte**, Au angajat-o **secretară**, L-au botezat **Ion**, L-au categorisit **drept fraier**, Îl cheamă **Bobiță**, L-au denumit **CPO**, L-au uns **mitropolit*** etc.) sau intranzitive trivalente (*Acestei funcții îi spune **CPO**, Fetiței îi zice **Mițî***)	ternară, relație cu verbul şi cu CD – *<u>Îl</u> cheamă **Ion*** – sau, mai rar, cu CI – *<u>Îi</u> spunem **Miți.***	–
CComp	primară	entitate	caz A, impus de prepoziție: *Ion este mai frumos **decât tine**, Ion a lucrat cel mai repede **din clasă**.*	adjective şi adverbe la gradele comparativ (cu mărci explicite sau subînțelese) sau superlativ relativ: *om <u>(la fel de) bun</u> **ca tine***	ternară	–
CompiCirc	primară	–	caz impus de prepoziție (dacă e realizat ca nominal precedat de prepoziție): *Ion locuieşte **în bordei*** sau neutru (dacă e realizat ca nominal neprepozițional): *Pânza măsoară **un metru.***	*Ion provine **din Iaşi**, Ion locuieşte **în Iaşi*** (loc), *Textul datează **din secolul al XVI-lea*** (timp), *Ion procedează / se comportă **corect*** (mod), *Cârnatul măsoară **trei metri** / cântăreşte **trei kilograme**, Şedința durează **trei ore*** (cantitativ)	binară	–
CPos	reorganizată (GV + GN): *Am văzut pisica **lui** > **I**-am văzut pisica.*	entitate	caz D	verbe de acțiune, de percepție, psihologice, de stare etc.	ternară, relație cu verbul şi cu un nominal S – ***Îmi** vin <u>rudele</u>* –, CD – ***Îşi** urăşte <u>soacra</u>* – etc.	± acceptă dublarea numai în anumite condiții: ***Lui Ion i**-au plecat copiii.* vs ****Sieşi îşi** cunoaşte aptitudinile.*
CAg	reorganizată (pasivizare): *Ion a scris un roman > Romanul a fost scris **de Ion.***	entitate	caz A, impus de prepoziția *de (către)*	verbe tranzitive devenite, contextual, intranzitive, prin pasivizare: *Ion a fost certat **de profesor**.*	binară	–
PS²	reorganizată	proprietate	caz N, păstrat din structura de bază	verbe de acțiune, de percepție, psihologice, de stare etc.	ternară – se raportează simultan la verb şi la un component nominal (*<u>O</u> consider **curajoasă***)	–

[1] În tabel, este indicată citirea prototipică. În unele situaţii, complemente care, în mod obişnuit, au citire ca *entitate* pot avea şi citire ca *proprietate*. Compară: *Îl caut **pe profesor*** (*entitate*) cu *Caut **profesor** pentru consultaţii* (*proprietate*).

[2] Predicativul suplimentar are un statut special, acesta putând fi considerat un complement reorganizat numai atunci când, în structura de bază, ocupa poziţia unui complement, mai precis a numelui predicativ (a), *nu* şi în situaţiile în care provine din circumstanţiale sau când este exprimat prin gerunziu (b):

(a) *Maria venea **bucuroasă**.* < *Maria venea, Maria era* [***bucuroasă***]$_{NP}$.
*Ion s-a dovedit **incapabil**.* < *S-a dovedit că Ion este* [***incapabil***]$_{NP}$.

(b) *Îl credeam pe Ion **acasă / la şcoală**.*
*Ion venea **cântând**.*

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC (CircLoc) 528
1. Caracteristici generale 528
2. Delimitarea de alte funcții / poziții sintactice 528
3. Clasa regenților 529
4. Clasa de substituție 529
5. Dificultăți 530

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP (CircTimp) 531
1. Caracteristici generale 531
2. Delimitarea de alte funcții sintactice 532
3. Clasa regenților 532
4. Clasa de substituție 532
5. Dificultăți 535
6. Aspecte normative 537

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD (CircMod) 538
1. Caracteristici generale 538
2. Clasa regenților 539
3. Clasa de substituție 539
4. Dificultăți 541

CIRCUMSTANȚIALUL DE MODALITATE (CircModalitate) 544
1. Caracteristici generale 544
2. Clasa de substituție 544
3. Dificultăți 546
4. Aspecte normative 546

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV (CircCant) 546
1. Caracteristici generale 546
2. Clasa regenților 547
3. Clasa de substituție 547
4. Dificultăți 549

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL (CircInstr) 549
1. Caracteristici generale 549
2. Clasa regenților 550
3. Clasa de substituție 550
4. Dificultăți 551
5. Aspecte normative 551

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV (CircSoc) 552
1. Caracteristici generale 552
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 552
3. Clasa regenților 554
4. Clasa de substituție 555
5. Dificultăți 556

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE (CircRel) 557
1. Caracteristici generale 557
2. Delimitarea de alte poziții sintactice 557
3. Clasa de regenți 558
4. Clasa de substituție 558
5. Aspecte normative 560

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ (CircCauză) 561
1. Caracteristici generale 561
2. Clasa regenților 562
3. Clasa de substituție 562
4. Topica 563
5. Dificultăți 564
6. Aspecte normative 566

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP (CircScop) 567
1. Caracteristici generale 567
2. Clasa regenților 567
3. Clasa de substituție 568
4. Dificultăți 569
5. Aspecte normative 571

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL (CircCond) 571
1. Caracteristici generale 571
2. Clasa regenților 572
3. Clasa de substituție 573
4. Dificultăți 574
5. Aspecte normative 575

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV (CircConc) 576
1. Caracteristici generale 576
2. Clasa regenților 578
3. Clasa de substituție 578
4. Dificultăți 581
5. Aspecte normative 581

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV (CircCons) 582
1. Caracteristici generale 582
2. Clasa regenților 582
3. Clasa de substituție 583
4. Dificultăți 583
5. Aspecte normative 584

CIRCUMSTANȚIALUL OPOZIȚIONAL (CircOpoz) 584
1. Caracteristici generale 584
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți 585
3. Clasa de substituție 586
4. Dificultăți 586
5. Aspecte normative 587

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (CircCumul) 587
1. Caracteristici generale 587
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți 588
3. Clasa de substituție 588
4. Dificultăți 589
5. Aspecte normative 590

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE (CircExc) 590
1. Caracteristici generale 590
2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți 591
3. Clasa de substituție 591
4. Dificultăți 593
5. Aspecte normative 593

CIRCUMSTANȚIALE. TABEL RECAPITULATIV 594

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC (CircLoc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de loc** indică reperele spațiale ale evenimentului comunicativ (mai exact, reperele situației *de comunicare* sau ale situației *comunicate*). Exprimând una dintre coordonatele situației comunicate, se încadrează în grupa *circumstanțialelor situative*.
Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de loc exprimă, cel mai adesea, situarea spațială a unui eveniment (*Lucrează **în centrul orașului**, Puneți stiloul **pe birou**, Pune-l **dedesubtul biroului***).

(b) Sintactic, este, asemenea tuturor circumstanțialelor, un constituent facultativ al enunțului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanțialul de loc apare și în GAdj și în GInterj.

> ⓘ Există și un **complement circumstanțial de loc**, denumit și circumstanțial obligatoriu, cerut de sintaxa și semantica anumitor verbe; obligativitatea sintactică pe care o presupune (are statutul de „complement”) impune tratarea sa într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanțiale**).

(c) Realizările definitorii ale circumstanțialului de loc sunt adverbele situative de loc *aici*, *acolo* și *unde* (interogativ).

2. Delimitarea de alte funcții / poziții sintactice

În tradiția gramaticală, în clasa circumstanțialului de loc erau încadrate și construcții de tipul: *Se deplasează **100 de metri**, Am mers **cale lungă***. Acești constituenți au funcția sintactică de **circumstanțial cantitativ**, pentru că indică o caracterizare cantitativă a predicației semantice, nu reperele spațiale ale evenimentului comunicativ. Cele două tipuri de circumstanțiale (de loc și cantitativ) se deosebesc și din punctul de vedere al clasei de substituție: grupul nominal neprepozițional este una dintre realizările tipice ale circumstanțialului cantitativ; în schimb, circumstanțialul de loc se exprimă rareori prin grup nominal neprepozițional – mai ales în construcții cu dativ locativ, învechite și constrânse lexical. Testul de distingere a circumstanțialului cantitativ de circumstanțialul de loc se realizează prin substituția cu *atât* adverbial: circumstanțialul cantitativ acceptă această substituție (*Se deplasează **atât** / Am mers **atât***); circumstanțialul de loc nu poate fi substituit prin *atât* (vezi și **Circumstanțialul cantitativ**).

3. Clasa regenţilor

Circumstanţialul de loc poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:
(1) verb la formă verbală finită (*A nins* ***în Bucureşti****; Mă doare* ***în gât***) sau non-finită (*A studia* ***la Paris*** *e visul oricărui student; Cântând* ***aici****, mi-am îndeplinit un vis; Obişnuită* ***aici****, când a plecat, nu s-a putut adapta; Nu e uşor de citit cărţi rare* ***acasă***);
(2) interjecţie predicativă (*Hai* ***la noi****!, Marş* ***de aici****!*);
(3) adjectiv calificativ (*Căţelul negru* ***în cerul gurii*** *este un câine rău*) sau participial (vezi *supra*).

4. Clasa de substituţie

Circumstanţialul de loc are diverse posibilităţi de realizare.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial cu centru[1] de diverse tipuri[2]:	adverb substitut (folosit deictic, anaforic sau cu referinţă variabilă)	*Fabrica e [pe deal]*$_i$. $[_{GAdv}$ ***Acolo***$]_{i\,CircLoc}$ *lucrează Ion.* (utilizare anaforică) *A lucrat* $[_{GAdv}$ ***departe / acolo***$]_{CircLoc}$. *Pune-l* $[_{GAdv}$ ***dedesubt***$]_{CircLoc}$! (utilizare deictică) *Îl găsesc* $[_{GAdv}$ ***oriunde***$]_{CircLoc}$. (utilizare variabilă)
	adverb negativ	*Nu învaţă* $[_{GAdv}$ ***nicăieri / niciunde***$]_{CircLoc}$.
	adverb nehotărât	*Studiază* $[_{GAdv}$ ***undeva / altundeva***$]_{CircLoc}$.
	adverb interogativ, relativ sau relativ-interogativ	$[_{GAdv}$ ***Unde***$]_{CircLoc}$ *învaţă?* *Îl găseşte* $[_{PRel}$ $[_{GAdv}$ ***unde***$]_{CircLoc}$ *l-a lăsat*$]_{CircLoc}$. *Nu ştiu* $[_{PRel}$ $[_{GAdv}$ ***unde***$]_{CircLoc}$ *plouă*$]_{CD}$.
Grup prepoziţional, în care prepoziţia are diverse compliniri:	GAdv	*Dispari* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GAdv}$ ***acolo***$]]_{CircLoc}$! $[_{GPrep}$ ***De*** $[_{GAdv}$ ***unde***$]]_{CircLoc}$ *ai cartea?*
	GN cu centru substantiv, marcat cazual cu A sau G, impuse de prepoziţie	*S-a suit* $[_{GPrep}$ ***pe*** $[_{GN}$ ***casă***$]]_{CircLoc}$. *Citeşte* $[_{GPrep}$ ***în / la / lângă*** $[_{GN}$ ***bibliotecă***$]]_{CircLoc}$. *Îl pune* $[_{GPrep}$ ***dedesubtul*** $[_{GN}$ ***mesei***$]]_{CircLoc}$. *S-a plimbat* $[_{GPrep}$ ***în jurul*** $[_{GN}$ ***casei***$]]_{CircLoc}$.
	GN cu centru substantiv, urmat de un modificator realizat prin PRel	*Lucrez* $[_{GPrep}$ ***în*** $[_{GN}$ ***uzina care e mai aproape***$]]_{CircLoc}$. *Lucrez* $[_{GPrep}$ ***în*** $[_{GN}$ ***o / această uzină care e mai aproape***$]]_{CircLoc}$.
	GN cu centru pronume, marcat cazual cu A sau G de prepoziţie	*S-a uitat* $[_{GPrep}$ ***spre*** $[_{GNpron}$ ***aceea***$]]_{CircLoc}$. *Priveşte* $[_{GPrep}$ ***înspre*** $[_{GNpron}$ ***dânsul***$]]_{CircLoc}$. $[_{GPrep}$ ***Dedesubtul*** $[_{GNpron}$ ***ei***$]]_{CircLoc}$ *găseşti cheia.* $[_{GPrep}$ ***În jurul*** $[_{GNpron}$ ***său***$]]_{CircLoc}$ *era gol*[3].
	PRel introdusă de un pronume relativ sau relativ-indefinit	*Vă ascundeţi* $[_{GPrep}$ ***lângă*** $[_{PRel}$ ***cine doriţi***$]]_{CircLoc}$. *Lucrez* $[_{GPrep}$ ***la*** $[_{PRel}$ ***oricine mă cheamă***$]]_{CircLoc}$.
	GN cu centru numeral	*S-a aşezat* $[_{GPrep}$ ***lângă*** $[_{GNnum}$ ***doi*** $[_{GAdj}$ ***mai înalţi***$]_{Modif}]]_{CircLoc}$.
	un alt GPrep, care este „complementul" primei prepoziţii	*Se uită* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GPrep}$ ***după*** $[_{GN}$ ***uşă***$]]]_{CircLoc}$. *L-am luat* $[_{GPrep}$ ***de*** $[_{GPrep}$ ***deasupra*** $[_{GN}$ ***bibliotecii***$]]]_{CircLoc}$.

Grup nominal, realizat prin substantiv în dativ („dativ locativ")[4]		*Stai* [$_{GN}$ ***locului***]$_{CircLoc}$. *Am rămas țintuit* [$_{GN}$ ***locului***]$_{CircLoc}$.
Propoziție relativă[5] introdusă prin:	adverbe de loc relative	*Aștept* [$_{PRel}$ ***unde vrei***]$_{CircLoc}$. *Întins* [$_{PRel}$ ***unde îi plăcea***]$_{CircLoc}$, *a adormit.* *Marș* [$_{PRel}$ ***unde ți-e locul***]$_{CircLoc}$.
	adverbe nehotărâte	*Merg* [$_{PRel}$ ***oriunde / oriîncotro vrei***]$_{CircLoc}$. *Hai* [$_{PRel}$ ***oriunde vrei să mergem***]$_{CircLoc}$.

[1] Din punct de vedere morfologic, adverbul-centru poate fi:
- adverb simplu: *acasă, departe, afară, jos* etc.;
- adverb compus: *încolo-încoace, ici-colo;*
- locuțiune adverbială: *în spate, nu știu unde, te miri unde* etc.

[2] Unele adverbe-centru proiectează un grup complex, având diverși subordonați (complemente sau circumstanțiale):
Dansează [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{Cl}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***aproape*** [$_{GPrep}$ ***de București***]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***departe*** [$_{GPrep}$ ***de aici***]$_{CPrep}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ ***mai departe*** [$_{GPrep}$ ***cu 5 kilometri***]$_{CircCant}$]$_{CircLoc}$.
Lucrează [$_{GAdv}$ [$_{GN}$ ***5 kilometri***]$_{CircCant}$ ***mai departe***]$_{CircLoc}$.

[3] În GPrep, posesivul care apare după prepoziție are statut de pronume (nu de adjectiv), funcționând contextual ca un pronume personal în genitiv: *contra* ***mea***, *dedesubtul* ***său*** (vezi și **Adjectivul pronominal posesiv, 4.2.**). Structura cu clitic de dativ (*deasupra-mi,* paralel cu *deasupra mea*) reprezintă o construcție savantă, rar utilizată în limba contemporană.

[4] Construcția cu dativ locativ apare rar, într-o serie de construcții arhaizante și populare (*a sta* ***locului***, *a rămâne* ***locului***, *a se așterne* ***drumului***, *a se duce* ***dracului / naibii*** etc.).

[5] Circumstanțialul de loc realizat prin propoziție relativă apare pe lângă toate tipurile de regenți (GV, GAdj, GInterj).

5. Dificultăți

5.1. În structuri cu elementele corelative *acolo – unde*, ca și în cazul altor structuri corelative, de tipul:

Studiez [$_{GAdv}$ ***acolo***][$_{PRel}$ ***unde îmi place***].

există un circumstanțial de loc exprimat prin propoziția relativă introdusă prin adverbul de loc relativ *unde*, anticipată anaforic de adverbul *acolo*, care are tot funcția sintactică de circumstanțial de loc. În interiorul propoziției relative, *unde* este tot circumstanțial de loc.

5.2. În schimb, în structuri asemănătoare (dar care nu implică perechea corelativă *acolo – unde*), cei doi constituenți se analizează diferit: primul constituent este circumstanțialul de loc, iar al doilea, apoziția acestuia; vezi exemplul:

Studiez [$_{GPrep}$ ***în București***]$_{CircLoc}$, [$_{PRel}$ ***unde am studiat întotdeauna***]$_{Apoziție}$.

În cazul inversării ordinii constituenţilor, baza şi apoziţia schimbă funcţiile sintactice între ele (de asemenea, în faţa prepoziţiei poate să apară şi un apozem):

Studiez $[_{PRel}$ ***unde am studiat întotdeauna***$]_{CircLoc}$, $[_{GPrep}$ *(adică) în Bucureşti*$]_{Apoziţie}$.

5.3. Circumstanţialul propoziţional introdus prin *unde* sau *de unde*, antepus regentului, are adesea un sens de opoziţie; în consecinţă, va fi analizat drept circumstanţial opoziţional şi nu drept circumstanţial de loc:

$[_{PConj}$ ***Unde până mai ieri era lipit pământului***$]_{CircOpoz}$, *deodată s-a îmbogăţit.*
$[_{PConj}$ ***De unde până mai ieri te chinuiai să prinzi o rezervare***$]_{CircOpoz}$, *acum patronii se întrec în oferte ca să atragă clienţi.*

5.4. A nu se confunda adverbul *dedesubt* şi prepoziţia aparent articulată *dedesubtul*. Unele cuvinte, precum *deasupra*, au aceeaşi formă şi ca adverbe, şi ca prepoziţii. Contextul sintactic ajută la distingerea lor; prepoziţiile au complinire obligatorie, însă adverbele apar, de obicei, singure (unele adverbe pot fi urmate de complemente sau circumstanţiale):

Lucrează $[_{GAdv}$ ***deasupra / dedesubt***$]_{CircLoc}$ vs *Lucrează* $[_{GPrep}$ ***deasupra noastră / dedesubtul nostru***$]_{CircLoc}$.

CIRCUMSTANŢIALUL DE TIMP (CircTimp)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanţialul de timp** indică reperele temporale ale situaţiei *de comunicare* sau ale situaţiei *comunicate*. Exprimând una dintre coordonatele situaţionale ale evenimentului, se încadrează în grupa *circumstanţialelor situative*.
Circumstanţialul de timp are o serie de valori semantice:
– plasarea evenimentului (anterioritate, simultaneitate, posterioritate) în raport cu un reper temporal (*Am fost la Bucureşti* ***în iunie***, *Suntem în* ***26 mai***, *Venim / vom veni* ***în iulie***, *Venim / Au venit* ***către ziuă***);
– fixarea limitelor unui eveniment (*Stăm la facultate* ***de la 12 la 3***, *Mi-au spus că vor sta la facultate* ***de la 12 la 3***);
– frecvenţa unui eveniment (*Vine* ***în fiecare zi***).

(b) Sintactic, este, asemenea tuturor circumstanţialelor, un constituent facultativ al enunţului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanţialul de timp apare rar şi în GAdj şi în GInterj.

ⓘ Există şi un **complement circumstanţial de timp**, denumit şi circumstanţial obligatoriu, cerut de sintaxa şi semantica anumitor verbe; obligativitatea sintactică pe care o presupune (are statutul de „complement") impune tratarea sa într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanţiale**).

(c) Realizările definitorii ale circumstanţialului de timp sunt adverbele situative de timp *acum*, *atunci* şi *când* (interogativ).

2. Delimitarea de alte funcţii sintactice

În tradiţia noastră gramaticală, în clasa circumstanţialului de timp erau încadrate şi construcţii de tipul: *Durează **două zile**, Ţine **5 minute**, Ţipă / A vorbit **tot timpul**, A citit **toată ziua**.* Aceşti constituenţi au funcţia sintactică de **circumstanţial cantitativ** pentru că indică o caracterizare cantitativă a predicaţiei semantice (durata evenimentului desemnat prin predicaţie), nu reperele temporale ale unui eveniment. Cele două tipuri de circumstanţiale (de timp şi cantitativ) nu se deosebesc doar din punct de vedere semantic, ci diferă şi din punctul de vedere al clasei de substituţie: grupul nominal neprepoziţional (cu determinant şi cuantificator) este una dintre realizările tipice ale circumstanţialului cantitativ; în schimb, circumstanţialul de timp se exprimă rareori prin grup neprepoziţional. Testul de distingere a circumstanţialului cantitativ de circumstanţialul de timp se realizează prin substituţia cu *atât* adverbial: circumstanţialul cantitativ acceptă această substituţie (*Durează **atât** / Ţine **atât*** etc.); circumstanţialul de timp nu poate fi substituit prin *atât*.

Astfel, clasa tradiţională a circumstanţialului de timp de durată se încadrează, în această gramatică, în clasa circumstanţialului cantitativ.

3. Clasa regenţilor

Circumstanţialul de timp poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:

(1) verb la formă verbală finită (*<u>Vin</u> **zilnic** la facultate, <u>A nins</u> mult **iarna trecută***) sau nonfinită (*<u>A locui</u> **vara** la munte e reconfortant pentru oricine, <u>Ajungând</u> **acum**, aţi ratat începutul spectacolului, <u>Ajunsă</u> acasă **de ieri**, e încă obosită, Nu e uşor <u>de ajuns</u> **iarna** pe vârful muntelui*);

(2) adjectiv calificativ (*Echipa <u>victorioasă</u> **astă-vară** a pierdut ieri meciul*) sau participial (vezi *supra*);

(3) interjecţie predicativă (*<u>Iată</u> **acum** o nouă reprezentaţie!*).

4. Clasa de substituţie

Circumstanţialul de timp are diverse posibilităţi de realizare.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial cu centru de diverse tipuri[1]:	adverbe situative de timp[2] (*azi, mâine, recent, pe urmă, apoi, întotdeauna, atunci, acum, demult, cândva, după-amiază, curând, aseară, anterior, posterior, ulterior*)	[$_{GAdv}$ ***Alaltăieri / Atunci***]$_{CircTimp}$ *a fost la film.*
	adverb negativ	*Nu a venit la noi* [$_{GAdv}$ ***niciodată***]$_{CircTimp}$.
	adverb nehotărât	*A venit în București* [$_{GAdv}$ ***cândva / altcândva***]$_{CircTimp}$.
	adverb interogativ, relativ sau relativ-interogativ	[$_{GAdv}$ ***Când***]$_{CircTimp}$ *vine?* *A venit* [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ ***când***]$_{CircTimp}$ *a putut*]$_{CircTimp}$. *Nu știu* [$_{PRel}$ [$_{GAdv}$ ***când***]$_{CircTimp}$ *plouă*]$_{CD}$.
Grup prepozițional, în care centrul prepozițional (*de, în, din, până, peste, sub, după, înaintea, în jurul, de-a lungul, pe parcursul* etc.) are diverse compliniri:	GAdv	*A venit* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GAdv}$ ***ieri / alaltăieri / atunci / azi / curând***]]$_{CircTimp}$. [$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GAdv}$ ***când***]]$_{CircTimp}$ *a venit?* *Stă* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GAdv}$ ***mâine / după-amiază***]]$_{CircTimp}$.
	GN cu centru substantiv[3]	[$_{GPrep}$ ***Înaintea*** [$_{GN}$ ***recesiunii***]]$_{CircTimp}$ *câștiga mai mult.* [$_{GPrep}$ ***La*** [$_{GN}$ ***bătrânețe***]]$_{CircTimp}$ *am devenit mai irascibil.* [$_{GPrep}$ ***Sub*** [$_{GN}$ ***dictatură***]]$_{CircTimp}$, *scriitorii erau constrânși la compromisuri.* [$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***vremea ciumei***]]$_{CircTimp}$ *au murit mulți oameni.*[$_{GPrep}$ [$_{GPrep}$ ***Pe parcursul*** [$_{GN}$ ***discuției***]]$_{CircTimp}$ *s-au ridicat diverse probleme.*
	GN cu centru substantiv urmat de un modificator realizat prin PRel	*Vin* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***ora*** [$_{PRel}$ ***la care mi-e bine***]$_{Modif}$]]$_{CircTimp}$.
	GN cu centru pronume	[$_{GPrep}$ ***După*** [$_{GNpron}$ ***asta***]]$_{CircTimp}$ *a câștigat mai mult.*
	GN cu centru numeral	*Vei lua cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{GNnum}$ ***doi mai bătrâni***]]$_{CircTimp}$. *Vei lua cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{GNnum}$ ***a treia***]]$_{CircTimp}$.
	PRel	*Luați cuvântul* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{PRel}$ ***cine doriți***]]$_{CircTimp}$.
	alt GPrep	*Vei prezenta lucrarea* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GPrep}$ ***la ora trei***]]$_{CircTimp}$. *A înotat* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GPrep}$ ***în dimineața următoare***]]$_{CircTimp}$.
	GV non-finit la infinitiv	[$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a se trezi el din somn***]]$_{CircTimp}$, *ea a plecat la serviciu.*

Grup nominal neprepoziţional, cu centru:	substantiv prototipic, în cazul „direct" / „neutru"[4]	[$_{GN}$ ***Vara asta***]$_{CircTimp}$ *am să mă-ndrăgostesc.* [$_{GN}$ ***Săptămâna viitoare***]$_{CircTimp}$ *merg la Bucureşti.* *Voi fi la munte* [$_{GN}$ ***toată vara viitoare***].
	substantive în curs de adverbializare, care denumesc zilele săptămânii, momentele zilei sau anotimpurile[5]	*Vine întotdeauna* ***lunea / dimineaţa / iarna.*** ***Duminica / Duminicile*** *lucrează intens.*
Grup verbal, cu centru formă verbală non-finită		[$_{GVger}$ ***Vizionând filmul incriminator***]$_{CircTimp}$, *individul se gândea la o soluţie salvatoare.* [$_{GVpart}$ ***Ajunsă înapoi acasă***]$_{CircTimp}$, *fata nu îşi amintea unde pusese cheile firmei.*
Propoziţie relativă, introdusă prin adverbul relativ *când* sau prin adverbul relativ-indefinit *oricând*[6]		*A început să plângă* [$_{PRel}$ ***când învăţătoarea a intrat în clasă***]$_{CircTimp}$. [$_{PRel}$ ***Oricând vrei***]$_{CircTimp}$, *treci pe la mine.*
Propoziţie conjuncţională, introdusă prin conectori specializaţi, precum *până, cum, până ce, de cum, îndată ce, după ce, pe dată ce*[7]		[$_{PConj}$ ***Până m-am însurat***]$_{CircTimp}$, *am fost tare fericit.* [$_{PConj}$ ***Îndată ce a ajuns acasă***]$_{CircTimp}$, *s-a aşezat la masă.*

[1] Unele adverbe-centru proiectează un grup complex, având diverşi subordonaţi (complemente sau circumstanţiale):
Ajunge [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{CI}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de lăsarea serii***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de oricare dintre voi***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de asta***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de a începe discursul***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{PConj}$ ***să intre mama***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ ***mai târziu*** [$_{GPrep}$ ***cu 5 minute***]$_{CircCant}$]$_{CircTimp}$.
A răspuns [$_{GAdv}$ [$_{GN}$ ***două ore***]$_{CircCant}$ ***mai târziu***]$_{CircTimp}$.

[2] Adverbele îşi pot procura referinţa anaforic sau deictic sau pot avea referinţă variabilă: *A venit* [*ieri*]$_i$. ***Atunci***$_i$ *a venit şi Ion* (utilizare anaforică); *A venit* ***acum / atunci***; *Vino* ***după-amiază!*** (utilizare deictică); *Îl pot găsi* ***oricând*** (utilizare variabilă).

[3] Distingerea grupurilor libere de tipul prepoziţie + substantiv (*în timpul, în / pe vremea, în perioada*) de locuţiunile prepoziţionale cu o structură asemănătoare (*în jurul, pe parcursul*) se face aplicând următorul test: când componentul de după prepoziţie poate primi un determinant demonstrativ (determinantul este obligatoriu antepus), atunci componentul este substantiv, iar gruparea prepoziţie + substantiv este o grupare liberă (*în* ***acel / acest*** *timp, în / pe* ***acea / această*** *vreme, în* ***acea / această*** *perioadă*); în schimb, dacă această combinare nu este posibilă, gruparea are statut de locuţiune prepoziţională (**în* ***acest*** *jur, *pe* ***acest*** *parcurs*).

[4] Grupurile nominale neprepoziţionale din structuri de tipul ***Luni de zile / Luni întregi*** *l-am tot rugat să răspundă la cererea Parchetului, A stat la Bucureşti* ***câtva timp***, încadrate în tradiţia gramaticală în clasa de substituţie a circumstanţialului de timp, sunt circumstanţiale cantitative (vezi *supra*, **2.**).

[5] Aceste cuvinte se găsesc în plin proces de conversiune, de trecere din clasa lexicală a substantivului în clasa adverbului. Semnele conversiunii sunt apariţia fără alţi subordonaţi nominali şi apariţia cu articol definit cu funcţie iterativă (*iarna* din enunţul *Vine iarna la ţară* înseamnă „în fiecare iarnă"). Unele forme acceptă subordonaţi nominali tipici (*Vine* ***vara*** *asta /* ***lunea*** *asta*), fapt care arată apartenenţa lor la clasa substantivului (articolul definit nu mai are aici rol iterativ, ci rol de individualizare); alte forme nu acceptă niciun fel de subordonaţi nominali (*Vine* ***luni*** */ *această luni*), fapt care arată adverbializarea lor. De asemenea, pot să apară în enunţuri gnomice (***Toamna*** *se numără bobocii*), fapt care arată apartenenţa lor la clasa adverbului.

[6] Adverbul relativ poate fi inclus într-un GPrep; în această situație, constituentul care are funcția sintactică de circumstanțial de timp este GPrep (și se încadrează în realizările prin GPrep): *A plâns* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{PRel}}$ ***când învățătoarea a intrat în clasă***]]$_{\text{CircTimp}}$

[7] Statutul de locuțiuni al combinațiilor *până ce, îndată ce, după ce, pe dată ce* se verifică prin testul stabilității îmbinării lor: cuvintele *până, îndată, după* și sintagma *pe dată* nu mai pot fi urmate de niciun element în afară de *ce;* în construcția *pe dată ce*, care conține un substantiv, nu pot fi intercalați subordonați nominali (determinanți, de exemplu): **pe **această** dată ce.*

5. Dificultăți

5.1. Delimitarea circumstanțialului de timp de cel cantitativ se face pe baza unor criterii sintactice (substituția prin *atât*) și semantice (semnificația constituentului) și nu ridică probleme deosebite de interpretare (vezi *supra*, **2.**). Există însă unele construcții realmente ambigue (în special construcțiile cu *a fi* și circumstanțial realizat prin grup nominal neprepozițional), în care, în afara unor subordonări ale centrului substantival, este imposibil de stabilit valoarea (cantitativ sau de timp) a circumstanțialului:

Voi fi la munte [$_{\text{GN}}$ ***toată vara***]$_{\text{CircCant / CircTimp}}$.

Prezența unui modificator realizat prin adjectiv situativ în grupul nominal circumstanțial dirijează interpretarea către circumstanțial de timp:

Voi fi la munte [$_{\text{GN}}$ ***toată vara <u>viitoare</u>***]$_{\text{CircTimp}}$.

5.2. În anumite condiții sintactice, substantive cu trăsăturile [+Uman] sau pronume de diverse tipuri pot fi încastrate în GPrep care au funcția sintactică de circumstanțial de timp:

A vorbit [$_{\text{GPrep}}$ ***după*** [$_{\text{GN}}$ ***Ion / profesor / mine***]]$_{\text{CircTimp}}$.

Aceste construcții au la bază structuri bipropoziționale și sunt obținute prin elipsă și reorganizare sintactică:

*A vorbit **după Ion** ← A vorbit **după ~~ce a vorbit~~ Ion.***
*A vorbit **după profesor** ← A vorbit **după ~~ce a vorbit~~ profesorul.***
*A vorbit **după mine** ← A vorbit **după ~~ce am vorbit~~ eu.***

În urma reorganizării sintactice, subiectul propoziției elidate devine complement al prepoziției *după* și primește cazul acuzativ.

5.3. În structuri cu unitățile corelative *atunci – când*, există două circumstanțiale de timp, unul realizat prin propoziția relativă introdusă prin adverbul relativ *când*, și altul prin adverbul anaforic *atunci* (în interiorul propoziției relative, adverbul de timp *când* are tot funcția sintactică de circumstanțial de loc):

A venit [$_{\text{GAdv}}$ ***atunci***]$_{\text{CircTimp}}$ [$_{\text{PRel}}$ ***când eu intram în casă***]$_{\text{CircTimp}}$.

În structuri asemănătoare (în care însă nu există perechea corelativă *atunci – când*), primul component este circumstanțial de timp, iar al doilea, apoziția acestuia:

Dar [$_{GAdv}$ ***azi***], [$_{PRel}$ *când dorul mă usucă*]$_{Apoziție}$ */ Sunt osândit numai să plâng.* (Arghezi, *Iubitei mele*)

> ⓘ Structurile apozitive se deosebesc şi din punct de vedere intonațional de cele cu perechea corelativă *atunci – când:* între circumstanțial (baza apoziției) şi apoziție există o pauză în pronunțare, marcată grafic prin virgulă; acest test confirmă analiza diferită a celor două structuri.

5.4. Unele construcții cu circumstanțial de timp ridică probleme atât în interpretarea adverbului *acum* neurmat de o complinire (a), cât şi în interpretarea cuvântului *acum* urmat de un grup nominal cu semnificație cantitativă (b). Cuvântul *acum* din (a) este diferit de cuvântul *acum* din (b) (există $acum_1$ şi $acum_2$). $Acum_1$ este un adverb situativ, deictic, care face trimitere la cadrul deictic primar (momentul enunțării). $Acum_2$ este un cuvânt la limita dintre prepoziție şi adverb, a cărui referențialitate se obține prin raportarea la complinirea sa (prin convenție, îl vom considera adverb şi vom analiza grupul pe care îl organizează drept GAdv).

(a) *A venit* [$_{GAdv}$ ***acum***]$_{CircTimp}$.
(b) *A venit* [$_{GAdv}$ ***acum două zile***]$_{CircTimp}$.

5.5. În structuri de tipul *A ținut conferința,* ***după care*** *a plecat la Paris,* ***care*** este un substitut pronominal *pro-frază* (nu un pronume relativ), ce reia informația primei propoziții. Astfel, structura nu conține o propoziție principală şi o propoziție circumstanțială de timp de forma [GPrep + PRel], ci două propoziții principale coordonate prin juxtapunere. GPrep *după care* este circumstanțialul de timp în cea de a doua propoziție:

[$_{P1}$ *A ținut conferința*], [$_{P2}$ [$_{GPrep}$ ***după care***]$_{CircTimp}$ *a plecat la Paris*].

Prin reformularea acestei propoziții înlocuind substitutul pronominal cu conținutul pentru care stă se confirmă analiza propusă:

A ținut conferința; după ***ce a ținut conferința*** (= ***care***), *a plecat la Paris.*

5.6. A se observa contrastul dintre cuvintele (aparent echivalente) *înainte* şi *până* din următoarele exemple:

(a) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{PConj}$ ***să intre mama***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
(b) [$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{Pconj}$ ***să ajungă acasă***]]$_{CircTimp}$, *şi-a cumpărat pâine.*
(c) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GPrep}$ ***de lăsarea serii***]$_{CPrep}$]$_{CircTimp}$.
(d) *A înotat* [$_{GPrep}$ ***până*** [$_{GPrep}$ ***în dimineața următoare***]]$_{CircTimp}$.
(e) [$_{GPrep}$ ***Până*** [$_{GVinf}$ ***a se trezi el din somn***]]$_{CircTimp}$, *ea a plecat la serviciu.*
(f) *Vine* [$_{GAdv}$ ***înainte*** [$_{GNpron}$ ***-mi***]$_{CI}$]$_{CircTimp}$.
(g) [$_{PConj}$ ***Până m-am însurat***]$_{CircTimp}$, *am fost tare fericit.*
(h) *A răspuns* [$_{GAdv}$ ***înainte***]$_{CircTimp}$.
(i)**A răspuns* ***până.***

Aceste două elemente au şi subordonări comune (o propoziție conjuncțională în (a) şi (b), un grup prepozițional în (c) şi (d)), însă şi subordonări diferite (*înainte* poate avea un CI (f), *până* poate subordona direct o propoziție conjuncțională cu verb la indicativ (g) şi un grup verbal infinitival (e)); în plus, *înainte* poate funcționa singur (h), capacitate pe care *până* nu o are (i). Toate aceste diferențe distribuționale arată că *înainte* are statutul morfosintactic de **adverb** (funcționează singur, însă poate şi subordona un CI sau un CPrep), iar *până* are un statut sintactic variabil, de **prepoziție** sau de **conjuncție** (în funcție de contextul sintactic). Prin atribuirea de statute sintactice diferite celor două elemente, se justifică şi diferențele de interpretare sintactică dintre structurile de mai sus: în (a), circumstanțialul de timp se realizează prin [GAdv + PConj] (PConj, complinire a adverbului); în schimb, în (g), având statutul de conjuncție, fără funcție sintactică, *până* introduce o propoziție conjuncțională, astfel că circumstanțialul de timp se realizează prin PConj.

5.7. Structurile numite în mod tradițional *temporale inverse* ridică probleme în interpretarea semantică a circumstanțialului de timp:

Eram băiat de vreo treisprezece ani [$_{\text{PRel}}$ ***când am învățat să dau cu puşca***]. (Odobescu)

Din punct de vedere strict sintactic, PRel introdusă prin *când* este circumstanțial de timp; din punct de vedere logico-semantic însă, datarea evenimentului se realizează în propoziția principală, iar conținutul semantic principal al enunțului se regăseşte în PRel circumstanțială de timp.

6. Aspecte normative

Se recomandă atenție la grafia formelor *de mult* vs *demult, de o dată* vs *deodată,* diferită în funcție de sens:

[$_{\text{GPrep}}$ ***De*** [$_{\text{GAdv}}$ ***mult***]]$_{\text{CircTimp}}$ *n-am mai mâncat ceva aşa de bun.* („de multă vreme")
Asta se întâmpla [$_{\text{GAdv}}$ ***demult***]$_{\text{CircTimp}}$. („odinioară")

Îmi aminteam [$_{\text{GPrep}}$ ***de o dată***]$_{\text{CPrep}}$ *importantă.* („o zi")
Toate s-au întâmplat [$_{\text{GAdv}}$ ***deodată***]$_{\text{CircTimp}}$. („în acelaşi timp")

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD (CircMod)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de mod** (sau modal) indică o caracteristică (sau, mai rar, o circumstanță) a unui eveniment, a unui proces sau a unei stări (mai rar, a unei însuşiri): *Maria a rezolvat problema* ***bine****; Dan vorbeşte* ***repede****; Aşteptam cu toții,* ***într-o linişte deplină****; fericit* ***în mod inexplicabil***. Pentru că reprezintă, în genere, o caracterizare a procesului, nu o referire la condițiile exterioare ale acestuia, *circumstanțialul de mod* stabileşte o relație semantico-sintactică cu verbul mai puternică decât a circumstanțialelor situative, de loc şi de timp.

ⓘ Unele circumstanțiale de mod (mai ales cele aspectuale) sunt totuşi asemănătoare cu circumstanțialele situative, caracterizând nu doar acțiunea desemnată de verb, ci situația de ansamblu pe care o descrie propoziția. Acest lucru permite şi tematizarea lor: ***Treptat****, norii au acoperit cerul.*

Prototipic, circumstanțialul de mod este postpus verbului regent. Unele circumstanțiale de mod, strâns legate de verb, cu rol de caracterizare internă a procesului, pot să apară (în enunțuri asertive) doar după verb, de care nu pot fi despărțite prin pauză (sau virgulă, în scris): *Dana [doarme* ***bine****] / *Bine [Dana doarme]*. Postpunerea este obligatorie pentru realizarea gerunzială a CircMod: *Rosteşte cuvintele* ***apăsându-le***. Alte CircMod pot fi tematizate (***Cu greu*** *se desparte de munți*) şi chiar separate prin pauză / virgulă.

📖 A fost introdusă, în această gramatică, o distincție între *circumstanțialul de mod*, care caracterizează acțiunea, şi *circumstanțialul de modalitate*, care caracterizează o propoziție, exprimând o apreciere a locutorului asupra conținutului acesteia. Uneori, aceleaşi cuvinte sau sintagme pot să apară fie cu funcția de circumstanțial de mod, în grupul verbal (*Mihai mă priveşte* ***în mod straniu***), fie cu aceea de circumstanțial de modalitate, în relație cu întreaga propoziție, pe care o modalizează (***În mod straniu,*** *Mihai mă priveşte urât*).

Din punct de vedere semantic, *circumstanțialul de mod* descrie:

- proprietăți graduale (*vorbeşte* ***repede, încet, tare, puternic***) sau categoriale (*gândeşte* ***analitic***) ale evenimentului sau ale procesului, dependente de semantica verbului;
- proprietăți aspectuale ale evenimentului sau ale procesului: frecvența de realizare (*Lipseşte* ***de obicei, mereu***), surpriza (*S-a întâmplat* ***brusc, deodată, pe neaşteptate***), durata şi progresia acțiunii (*Munceşte* ***constant, continuu, necontenit, neîntrerupt, fără încetare***); aspectualitatea constituie o zonă de interferență între modalitate şi temporalitate;
- o caracteristică a unei acțiuni, stabilite prin comparație: *Vorbeşte* ***cum gândeşte;*** *Se comportă* ***ca un bărbat,*** *Acționează* ***ca profesioniştii***; în *comparația ireală,* termenul de comparație este doar ipotetic: *Zâmbeşte* ***ca şi cum / de parcă ar fi fericit;***
- proprietăți actanțiale, legate de agenți: *Acționează* ***cu nerăbdare*** (= *nerăbdător*), ***cu precauție*** (= *precaut*); *Petrec* ***laolaltă, împreună,*** *Se ajută* ***reciproc*** etc., care apropie circumstanțialul de mod de predicativul suplimentar;

- caracterizarea unui proces prin alt proces, văzut ca o modalitate de realizare a sa: *Merge **împleticindu-se***;
- o circumstanță a desfășurării procesului, respectiv condiționări exterioare ale acțiunii (*Câștigă **ușor**, Vinul se învechește **în mod natural***) sau repere (*Se îmbracă **după gustul meu**, Acționează **în conformitate cu regulile***).

📖 În unele gramatici, se vorbește de un *circumstanțial de conformitate* (*Casa a fost aranjată **după schițele arhitectului***); aici, acesta este considerat doar un subtip semantic al circumstanțialului de mod.

(b) Din punct de vedere sintactic, CircMod este, ca și celelalte circumstanțialele, un constituent facultativ al enunțului. Se realizează în structuri **binare**, fiind în mod tipic dependent de un regent verbal. În afară de GV, circumstanțialul de mod apare și în GAdj, GAdv și în GInterj.

ⓘ Există și un **complement circumstanțial de mod**, denumit și circumstanțial obligatoriu, cerut de sintaxa și semantica anumitor verbe: *Colegul tău se comportă **firesc*** (enunțul nu este posibil fără modal: **Colegul tău se comportă*). Unele verbe (*a se comporta, a se purta, a proceda* etc.) cer circumstanțial modal în orice condiții; altele – numai cu anumite sensuri (*Lucrurile stau **așa**; Titlul sună **bine***). Complementul modal este tratat într-un capitol separat (vezi **Complemente circumstanțiale**).

(c) Realizările caracteristice ale circumstanțialului de mod sunt adverbele *așa* (deictic sau anaforic) și *cum* (interogativ): ***Așa** vorbește el; **Cum** vorbește?*

2. Clasa regenților

Circumstanțialul de mod poate fi dependent de:
(1) verbe la formă finită (*Pășește **cu multă grijă** pe nisip*) sau non-finită (*A mânca **încet** e o recomandare cunoscută*);
(2) interjecții predicative (*Hai **mai repede!***);
(3) adjective, inclusiv participiale (*un ins vesel **în mod natural**, o casă **frumos** desenată*);
(4) adverbe (***de obicei** bine ales*).

ⓘ Multe circumstanțiale de mod se pot combina cu un număr limitat de regenți (pentru că sunt extrem de particularizate semantic): de exemplu, sintagma *în unanimitate* determină doar câteva verbe de tipul *a declara, a alege, a vota.*

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul de mod se realizează prin grup adverbial, grup prepozițional, grup verbal cu verbul-centru la gerunziu, propoziție relativă.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial	adverb de mod	*Îi vorbește* [$_{GAdv}$ ***foarte prietenos***]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [$_{GAdv}$ ***prietenește***]$_{CircMod}$. [$_{GAdv}$ ***Așa***]$_{CircMod}$ *desenează el.* *Strigă* [$_{GAdv}$ ***puțin mai tare***]$_{CircMod}$. *Cântă* [$_{GAdv}$ ***destul de prost***]$_{CircMod}$.
Grup prepozițional[1]	prepoziție complinită printr-un GN[2]	*Îi vorbește* [$_{GPrep}$ ***cu prietenie***]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [$_{GPrep}$ ***în mod prietenos***]$_{CircMod}$. *Scria repede și* [$_{GPrep}$ ***într-un mod neglijent***]$_{CircMod}$. *S-a descurcat* [$_{GPrep}$ ***în chip strălucit***]$_{CircMod}$. *Aranjează lucrurile* [$_{GPrep}$ ***în mare grabă***]$_{CircMod}$. *Vorbește* [$_{GPrep}$ ***fără teamă***]$_{CircMod}$. *Lucrează* [$_{GPrep}$ ***după model***]$_{CircMod}$.
	prepoziție complinită printr-un GV cu verbul la infinitiv sau conjunctiv	*Aleargă* [$_{GPrep}$ ***fără a obosi***]$_{CircMod}$. *Aleargă* [$_{GPrep}$ ***fără să obosească***]$_{CircMod}$.
	prepoziția comparativă *ca* sau *precum*, urmată de GN cu centrul în acuzativ	*Vorbește* [$_{GPrep}$ ***ca tine***]$_{CircMod}$. *Înaintează* [$_{GPrep}$ ***ca un melc***]$_{CircMod}$. *Muncește* [$_{GPrep}$ ***precum un robot***]$_{CircMod}$.
Construcție comparativă	construcție complexă, în care *ca* sau *precum* au valoare de adverbe de comparație, urmate de unul sau mai mulți constituenți	*Aleargă* [***ca*** [$_{GPrep}$ ***la antrenament***]]$_{CircMod}$. *I-a mulțumit* [***precum*** [$_{GN}$ ***unui binefăcător***]]$_{CircMod}$. *Îi vorbește* [***ca*** [$_{GN}$ ***un prieten***] [$_{GN}$ ***altui prieten***]]$_{CircMod}$.
Grup verbal (gerunzial)	verb la gerunziu[3]	*Îi vorbește* [$_{GV}$ ***îngânându-l***]$_{CircMod}$. *Se împarte tortul* [$_{GV}$ ***distribuindu-se fiecăruia câte o felie***]$_{CircMod}$.
Propoziție relativă[4] fără antecedent	introdusă prin adverbul relativ *cum*	*Îi vorbește* [$_{PRel}$ ***cum vrea***]$_{CircMod}$.
Propoziție conjuncțională	introdusă (mai rar, ușor învechit) prin conjuncția *precum*	*Face gălăgie* [$_{PConj}$ ***precum fac toți***]$_{CircMod}$.
	introdusă prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum* și *de parcă* (tipice pentru comparația ireală)	*Merge* [$_{PConj}$ ***ca și cum ar pluti***]$_{CircMod}$. *Plânge* [$_{PConj}$ ***de parcă i s-ar fi înecat corăbiile***]$_{CircMod}$.

[1] Numărul grupurilor prepoziționale care tind să se fixeze și să devină locuțiuni adverbiale este destul de mare: *cu greu, cu drag, cu grijă, cu sfială, cu nerăbdare, cu tristețe, cu bucurie, cu vehemență, cu poftă, cu teamă, cu dor, cu orgoliu, cu atenție, cu demnitate, cu îndreptățire* etc.; *fără grijă, fără greș, fără teamă, fără sfială, fără ezitare, fără efort, fără grabă* etc. Frecvente sunt, ca în exemplele de mai sus, prepozițiile *cu* și *fără*. Alte prepoziții cu rol de centru sintactic pentru circumstanțialul de mod sunt *pe* (*pe fugă, pe plac, pe merit* etc.), *în* (*în sine, în esență*), *prin* (*prin natura lor*), *la* (*la întâmplare*). Destul de sistematică este combinația dintre *pe* și forma (pozitivă sau negativă) de supin / participiu feminin plural: *pe alese, pe apucate, pe neștiute, pe nevăzute, pe nepregătite* etc.

[2] O îmbinare nelocuţională stabilă, tipică pentru funcţia de circumstanţial de mod, este cea a prepoziţiilor *în / într- / la* cu substantivele *mod, fel* sau *chip,* nearticulate ori articulate indefinit sau (mai rar) articulate definit (tiparele *în mod ... / într-un mod ... / în modul ... / la modul*), urmate de modificatori adjectivali.

[3] Verbul la infinitiv nu poate alcătui un circumstanţial de mod decât în interiorul unui grup prepoziţional (*Lucrează **fără a se grăbi***). Verbele la supin sau la participiu nu realizează funcţia de CircMod, cu excepţia celor din structurile menţionate mai sus (*pe alese, pe nesimţite* etc.).

[4] Realizarea propoziţională tipică a circumstanţialului de mod propriu-zis este propoziţia relativă fără antecedent, introdusă prin adverbul relativ *cum.* Spre deosebire de circumstanţialele de loc şi de timp, în cazul cărora relativa indică un reper situaţional, caracterizarea modală nu poate fi decât sau a aceluiaşi proces (într-o formulare tautologică – *Vorbeşte **cum vorbeşte***) sau a unui proces similar, reprezentând reperul sau „prototipul", într-o structură comparativă explicită (*Vorbeşte **cum gândeşte***) sau într-o structură imbricată eliptică: *Vorbeşte **cum trebuie*** [să vorbească].
Mai rar, această realizare permite ca adverbul relativ să fie precedat de prepoziţia *după.* Construcţia ar putea fi încadrată formal în tipul de exprimare prin grup prepoziţional, dar este totuşi echivalentă şi în variaţie liberă cu relativa introdusă direct prin adverb: *Decide (**după**) **cum îi place.***

4. Dificultăţi

4.1. Circumstanţialul de mod se apropie de alte tipuri de circumstanţiale, între care linia de demarcaţie semantică este adesea greu de trasat.

(a) *Circumstanţialul instrumental* este apropiat de CircMod, în măsura în care instrumentul contribuie la un anume mod de realizare a acţiunii. Distincţia se face doar după criterii semantice. În exemplul:

Gândeşte $[_{GPrep}$ ***cu capul lui***$]_{CircMod}$,

informaţia principală priveşte modul acţiunii (= independent), nu instrumentul, de aceea e mai potrivită interpretarea secvenţei *cu capul lui* ca un CircMod.

(b) Unele secvenţe pot fi interpretate fie ca situare spaţială (*circumstanţial de loc*), fie ca o descriere a modului de realizare a acţiunii. În secvenţa:

Aşteaptă $[_{GPrep}$ ***pe scaun***$]_{CircMod}$, *nu în picioare.*

contextul favorizează interpretarea drept CircMod.

(c) Circumstanţialul de mod cu sens aspectual este foarte apropiat (prin natura însăşi a aspectualităţii, care indică modul de desfăşurare în timp a acţiunii) de *circumstanţialul de timp,* care exprimă frecvenţa (vezi **Circumstanţialul de timp, 1.**). Pentru unificarea analizei, circumstanţialul realizat prin semiadverbe cu sens aspectual este un CircMod:

A [***mai***]$_{CircMod}$ *venit la noi. Ne* [***tot***]$_{CircMod}$ *vizitează.*

(d) *Circumstanțialul cantitativ* poate fi întotdeauna deosebit de CircMod, pentru că exprimă o evaluare cantitativă, o gradare. Se pot produce confuzii atunci când termenul de gradare este unul mai puţin tipic:

Era [$_{GAdv}$ ***vag***]$_{CircMod}$ *supărat.*

(e) Subtipul *circumstanțialului de relație* integrat sintactic se apropie, prin relația strânsă cu verbul şi prin poziția fixă, de CircMod, de care poate fi totuşi deosebit prin echivalare cu structura *din punct de vedere ...*:

E slăbit [$_{GAdv}$ ***fizic***]$_{CircRel}$.

(f) CircMod realizat prin GPrep având drept centru prepoziţia *fără*, complinită printr-un GV cu verbul la infinitiv se poate confunda cu o construcție formal identică, dar care are semnificaţie concesivă:

A lipsit [***fără a fi bolnav***]$_{CircConc}$.
A cântat [***fără a se opri***]$_{CircMod}$.

Adesea distincţia dintre circumstanţialul modal şi cel concesiv este greu de făcut, diferența semantică fiind produsă doar de caracterul preponderent convergent (în cazul modalului) sau preponderent divergent (în cazul concesivului) al proceselor descrise. Tipul de circumstanţial poate fi verificat prin parafrazare (cu propoziţia conjuncţională prototipică pentru concesiv: *deşi ...*).

(g) CircMod se poate confunda cu *circumstanțialul de modalitate*, mai ales pentru că aceeaşi formă poate să apară fie ca un circumstanţial de mod, în grupul verbal, fie ca un circumstanţial de modalitate, raportat la întreaga propoziţie:

Mihai vorbeşte [***natural***]$_{CircMod}$, *fără afectare.* (= „vorbeşte într-un mod natural$_1$")
[***Natural***]$_{CircModalitate}$, *Mihai vorbeşte.* (= „E natural$_2$ [că Mihai vorbeşte]")

4.2. *Circumstanțialul de mod* se poate confunda şi cu unele complemente.

(a) CircMod introdus prin *ca, precum, ca şi cum, de parcă* are un sens comparativ care îl apropie foarte mult de *complementul comparativ*, cu care are în comun şi majoritatea cuvintelor comparative (*ca, precum, ca şi cum*). Diferenţa este sintactică, CircMod fiind facultativ şi dependent de verb (în GV), în vreme ce CComp este obligatoriu şi dependent de o marcă a gradării (în GAdv sau GAdj). Se pot confunda mai ales CircMod şi CComp din GAdv:

Înaintează [***ca un melc***]$_{CircMod}$.
Înaintează [$_{GAdv}$ *(la fel de) încet* [***ca un melc***]$_{CComp}$]$_{CircMod}$.

(b) Când CircMod exprimă proprietăţi actanţiale, legate de agenţi: *cu nerăbdare* (= *nerăbdător*), *cu precauţie* (= *precaut*); *laolaltă, împreună, reciproc* etc. sau când este realizat prin gerunziu, e greu de diferenţiat de *predicativul suplimentar*. Construcţia poate fi interpretată ca un CircMod, dacă se consideră ca referitoare în primul rând la acţiune, sau ca PS, dacă se referă şi la subiecte, având dublă

subordonare. În cazul exprimării prin GAdv sau GPrep, se consideră că este vorba de CircMod; gerunziul este interpretat în funcție de relația semantică cu verbul regent: este CircMod dacă îi caracterizează acțiunea, sau PS dacă descrie o acțiune distinctă:

*El îi aşteaptă [**cu nerăbdare**]$_{CircMod}$.*
*Merge [**şchiopătând**]$_{CircMod}$.*
*Merge pe stradă [**gândindu-se la treburile lui**]$_{PS}$.*

4.3. În cazurile în care există un antecedent adverbial al propoziției relative sau conjuncționale – *aşa, astfel*: *Lasă lucrurile aşa / **(pre)cum erau**; **Aşa** să faci, **cum ți-am spus eu**!* –, se consideră că este vorba de o dublă realizare a poziției sintactice.

4.4. Un tipar caracteristic este cel al circumstanțialului metadiscursiv (incident), introdus prin elemente de relație tipic modale: *Este* – [spun] ***cum am mai spus*** – *o soluție, Soluția,* [afirm] ***cum vom vedea în continuare**, este simplă.*

În GALR, aceste construcții erau tratate în cadrul CircMod, ca un subtip aparte, denumit *circumstanțialul enunțării.*

Tot incidente metadiscursive sunt GAdv sau GPrep de tipul *sincer, pe scurt* ([***Sincer***], *e o greşeală*), ca şi o serie de construcții gerunziale care au drept centru un verb de declarație (*sincer vorbind, cinstit vorbind* etc.).

[[$_{GAdv}$ ***Sincer***]$_{CircMod}$ ***vorbind***]$_{incidentă\ metadiscursivă}$, *e o greşeală.*

Construcțiile gerunziale sunt la rândul lor analizabile, fiind alcătuite dintr-un GAdv (*sincer, cinstit* etc.) cu funcția de CircMod şi dintr-un verbul-centru la gerunziu.

4.5. Multe circumstanțiale de mod au devenit conectori discursivi: *în fond, de fapt* etc. Aceleaşi forme pot fi în unele contexte CircMod, în altele conectori discursivi, fără funcție sintactică:

*A procedat [**astfel**]$_{CircMod}$ pentru că nu avea altă soluție.*
*[**Astfel**]$_{conector}$, povestea s-a sfârşit.*

4.6. De gradul de stabilizare a sintagmelor prepoziționale cu funcția de CircMod, descrise *supra* (**3.** nota 1), adică de măsura în care acestea s-au lexicalizat ca locuțiuni, depinde interpretarea lor sintactică: fie ca grupuri prepoziționale, fie ca grupuri adverbiale.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MODALITATE (CircModalitate)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de modalitate** indică o evaluare a conținutului unei predicații, exprimând gradul în care acesta este considerat ca adevărat sau fals, obligatoriu sau interzis, favorabil sau defavorabil. Este un tip special de circumstanțial, care nu indică o caracteristică sau o circumstanță a evenimentului, interioară situației reprezentate, ci se plasează în exterior, la nivelul atitudinii vorbitorului față de enunțul său: *A greşit, **fără îndoială**; **Neapărat** va pleca în călătorie; **Din fericire**, răspunsul a fost corect.*

📖 În tradiția gramaticală, circumstanțialul de modalitate era inclus în circumstanțialul de mod; GALR a subliniat diferențele dintre cele două tipuri, dar a păstrat integrarea în aceeaşi clasă (CircModalitate ca subspecie a CircMod). De fapt, circumstanțialul de modalitate se plasează la un alt nivel sintactic şi semantic decât circumstanțialul de mod. Acest lucru se reflectă în mai multe caracteristici; astfel, CircModalitate:
– nu corespunde realizării definitorii pentru circumstanțialul de mod – prin adverbele-substitute *aşa* sau *cum*;
– nu poate face obiectul unei interogații parțiale asupra propoziției: – *Cum dormea Radu?* *– *Probabil*;
– nu poate să apară ca circumstanțial al unui verb la infinitiv: **a dormi **probabil**.*
De aceea, în această gramatică s-a preferat separarea clară a celor două tipuri de circumstanțiale.

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de modalitate – unul dintre mijloacele de realizare a modalizării (vezi **Modalizarea, 2.1.**) – poate exprima o evaluare epistemică (*Radu dormea, **probabil***), deontică (***În mod obligatoriu**, Radu va deschide discuțiile)* sau apreciativă (***Din fericire**, Radu nu lipseşte*).
Circumstanțialul de modalitate epistemică exprimă certitudinea (*desigur, evident, sigur, bineînțeles, fireşte, de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar şi poate, mai mult ca sigur, în mod cert, în mod sigur, în mod evident* etc.) sau incertitudinea (*poate, probabil, parcă*) ori indică tipul de sursă a informației (prin mărcile evidențiale *pesemne, cică* etc.); vezi **Modalizarea, 2.2.**
Circumstanțialele modalității deontice exprimă valorile obligativității – *obligatoriu, neapărat, negreşit,* (popular) *musai; în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu, cu necesitate* – şi ale permisiunii, ale acceptabilității: *eventual.*
Circumstanțialele modalității apreciative exprimă o evaluare subiectivă, uneori şi afectivă: *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire; în mod straniu, în chip bizar, într-un fel înduioşător* etc.

(b) Din punct de vedere sintactic, circumstanțialul de modalitate – care este întotdeauna un constituent facultativ al enunțului – nu apare niciodată ca adjunct în grupul verbal, adjectival sau adverbial, ci doar în raport cu o propoziție.

ⓘ Excepțiile sunt doar aparente. În enunțuri ca: *Şi-a cumpărat o pălărie, **desigur** [roşie], A venit şi el, **parcă** [destul de repede]* sau *Pleacă mâine, **probabil** [cu trenul]*, constituenții izolați modalizați sunt predicate semantice şi poartă (eliptic) informația unei propoziții.

Circumstanțialul poate fi integrat prozodic în enunț (*Are* ***desigur*** *timp*) sau izolat (prin pauză și intonație): *Are,* ***desigur****, timp.* Când este izolat, parantetic, poate să apară în poziție inițială, mediană sau finală (***Desigur****, și-a cumpărat o pălărie; Și-a cumpărat,* ***desigur****, o pălărie*; *Și-a cumpărat o pălărie,* ***desigur***).

În clasa circumstanțialului de modalitate au fost cuprinși în GALR, prin extrapolare, și operatorii metalingvistici, care se referă la actele de limbaj ale enunțării (de tipul: ***Sincer****, doarme*), numiți *circumstanțiale ale enunțării,* precum și cei care realizează în primul rând conectarea unor enunțuri (*N-a răspuns la telefon.* ***De fapt****, doarme),* numiți în GALR *pseudocircumstanțiale-conectori.* În gramatica de față, elementele din prima categorie sunt considerate incidente metadiscursive eliptice, tratate în cadrul circumstanțialului de mod ([***Sincer*** ~~*vorbind*~~], *doarme*; *Este* – [~~*spun*~~ ***cum am mai spus***] – *o soluție*), iar cele din a doua – conectori pragmatici. Aceștia din urmă exprimă în special operații de organizare a discursului și indică raporturi de tip argumentativ între enunțuri: de reformulare (*cu alte cuvinte, vasăzică, altfel spus, mai bine zis, mai exact*), de exemplificare (*de exemplu, de pildă, bunăoară*), de adăugare (*în plus, de asemenea, de altminteri, de altfel*), de specificare (*mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi*), de ordonare și ierarhizare (*în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, apoi, în sfârșit, mai înainte de toate, mai ales*), de confruntare (*pe de o parte ..., pe de altă parte, în același timp*), de echivalare (*la fel, tot așa, tot astfel*), de rezumare (*în esență, pe scurt*), de contrazicere (*dimpotrivă, din contra, în schimb*) etc.; vezi **Conectori pragmatici.**

2. Clasa de substituție

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial[1]	cu centru adverb[2] (sau locuțiune adverbială) de modalitate	$[_{GAdv}$ ***Parcă***$]_{CircModalitate}$ *aud ceva.* *Avea,* $[_{GAdv}$ ***de bună seamă***$]_{CircModalitate}$, *dreptate.* *Au plecat,* $[_{GAdv}$ ***firește***$]_{CircModalitate}$. *Mergem* $[_{GAdv}$ ***musai***$]_{CircModalitate}$ *la petrecere.*
Grup prepozițional	prepoziție complinită printr-un GN / sintagmă care tinde spre valoarea de locuțiune adverbială[3]	$[_{GPrep}$ ***Fără niciun dubiu***$]_{CircModalitate}$, *soluția e greșită.*
	prepoziția *în / într-* complinită printr-un GN având drept centru substantivul *mod* (*fel, chip*) și un modificator adjectival / sintagmă care tinde spre valoarea de locuțiune adverbială	*Apare,* $[_{GPrep}$ ***în mod cert***$]_{CircModalitate}$, *o problemă.* $[_{GPrep}$ ***În chip necesar***$]_{CircModalitate}$, *se va lua o măsură.* $[_{GPrep}$ ***într-un fel bizar***$]_{CircModalitate}$, *n-a plecat cu ceilalți.*

[1] De obicei, grupul este monomembru.

[2] Multe dintre aceste adverbe au formă adverbială specifică (neomonimă cu o formă adjectivală de masculin-neutru singular): *desigur, firește, poate, parcă, pesemne, cică, musai.*

[3] Limita dintre grupurile prepoziționale stabile și locuțiunile adverbiale este greu de trasat, pentru că este vorba de un proces lent de lexicalizare. Pot fi considerate locuțiuni, definitiv fixate, unități ca: *fără doar și poate, din păcate, din fericire* etc. Grupul prepozițional *fără îndoială* are multe variații – *fără nicio îndoială, fără niciun fel de îndoială* etc. –, dar nu permite articularea definită a substantivului sau inserarea de adjuncți (grupul *fără îndoiala aceea teribilă* nu mai poate funcționa ca modalizator); este deci foarte aproape de statutul de locuțiune adverbială.

3. Dificultăţi

3.1. Uneori, aceeaşi formă poate să apară fie ca (a), circumstanţial de mod, în grupul verbal, fie ca (b) circumstanţial de modalitate, raportat la întreaga propoziţie:

(a) [$_{GV}$ *Ana acţionează* [[$_{GPrep}$ ***cu siguranţă***] *şi* [$_{GPrep}$ *cu precizie*]]$_{CircMod}$. (= „acţionează cu fermitate, cu pricepere"),
(b) [$_{GPrep}$ ***Cu siguranţă***]$_{CircModalitate}$, [$_{P}$ *Ana a acţionat corect*]. (= „Desigur că Ana a acţionat corect").

3.2. Adverbele care îşi subordonează sintactic, prin conjuncţiile *că* sau *să*, propoziţia modalizată, nu mai sunt circumstanţiale de modalitate, ci predicate adverbiale (vezi **Predicatul, 2.2.3., 4.**):

[$_{GAdv}$ ***Sigur***]$_{CircModalitate}$, [$_{P}$ *iar am pierdut cheile*]. vs [$_{GAdv}$ ***Sigur***]$_{Predicat\ adverbial}$ [*că iar am pierdut cheile*]$_{S}$.
[$_{P}$ *Ia-ţi* [$_{GAdv}$ ***musai***]$_{CircModalitate}$ *cheile*]! vs [$_{GAdv}$ ***Musai***]$_{Predicat\ adverbial}$ [*să-ţi iei cheile*]$_{S}$!

3.3. Realizarea modalizării prin propoziţie relativă, introdusă prin adverbul *cum*, uneori precedat de prepoziţia *după* – *A fost, **(după) cum se ştie**, o soluţie interesantă* – intră în categoria construcţiilor incidente, pentru că aparţine unui alt plan enunţiativ şi are doar formal structura sintactică a unei relative. În aceeaşi categorie (dar fără marcarea vreunei legături formale) intră propoziţiile incidente nesubordonate, cu rol de modalizatori: *A fost, **se ştie**, o soluţie interesantă.*

4. Aspecte normative

În scris, circumstanţialul de modalitate se desparte de cele mai multe ori prin virgulă (corespunzând unei intonaţii parantetice) de restul enunţului: *A fost, **poate**, o greşeală*; virgula nu se foloseşte atunci când circumstanţialul este integrat prozodic: ***Poate** vine şi el.*

CIRCUMSTANŢIALUL CANTITATIV (CircCant)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, **circumstanţialul cantitativ** exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă a unei predicaţii semantice: *Aşteaptă autobuzul **(de) o oră**; Munceşte **destul de** mult; un profesor **suficient de** generos.*
(b) Regentul (verb, adjectiv sau adverb), componentul cuantificat, exprimă o calitate sau un proces gradabil (care poate fi privit gradual). CircCant este deci specializat atât pentru caracterizarea cantitativă a acţiunii, cât şi ca operator / intensificator care realizează gradarea adjectivului şi a adverbului.

📖 În gramatica tradițională, circumstanțialul cantitativ din grupul verbal era subordonat celui de mod, fiind numit, uneori, circumstanțial de mod de măsură (*Prețurile au scăzut cu 5%*). De asemenea, se considera că mărcile de gradare gramaticalizate (*mai, foarte* etc.) nu au funcție sintactică.

ⓘ Din rațiuni didactice și pentru simplificarea prezentării, se consideră că toate mărcile de gradare a adjectivului și a adverbului sunt realizări ale circumstanțialului cantitativ. Gradul de gramaticalizare a acestor mărci de gradare este diferit: *mai* din structura comparativului de superioritate este cel mai gramaticalizat, *foarte* din structura superlativului relativ este mai puțin gramaticalizat, admițând variație de topică (*Ea era foarte urâtă / urâtă foarte*), *la fel de* din structura comparativului de egalitate este și mai puțin gramaticalizat. Mijloacele de gradare de tipul *extraordinar de, extrem de* sunt cel mai puțin gramaticalizate. Vezi **Adjectivul și grupul adjectival, 3.3.**

(c) Circumstanțialul cantitativ poate fi **propriu-zis**, atunci când exprimă variații cantitative imprecise (*Citește* ***mult***) sau **de măsură**, atunci când exprimă variații cantitative precise, prin raportarea la unități de măsură (*Citește* ***zece ore***).

(d) Realizarea tipică este adverbul *atât (de)*. Posibilitatea de substituție cu acest adverb constituie un test de recunoaștere a circumstanțialului cantitativ.

(e) Cunoaște o realizare specială, **metadiscursivă**, cu referire la actul enunțării: *L-am invitat să plece, ba* ***mai mult****, i-am spus să nu mai vină niciodată.*

2. Clasa regenților

2.1. Pot funcționa ca regenți ai circumstanțialului cantitativ **adjectivul** și **adverbul**, cu condiția ca acestea să fie gradabile:

Este un om ***extraordinar de*** *bun.*
Aleargă ***extrem de*** *repede.*

2.2. Circumstanțialul cantitativ poate apărea pe lângă **verbe** care conțin ideea de măsură sau care descriu acțiuni cuantificabile:

Ion a lucrat ***mult****.*
Ion a învățat numai ***atât****.*
Ea a citit ***destul****.*

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul cantitativ poate avea diverse realizări.

Tipul de realizare		Exemple
Grup adverbial[1]		[$_{GAdv}$ ***Cât***]$_{CircCant}$ *ai scris?* *Rezolvarea este* [$_{GAdj}$ [$_{GAdv}$ ***destul de***]$_{CircCant}$ *simplă*]. *Rezolvarea este* [$_{GAdj}$ [$_{GAdv}$ ***mult***]$_{CircCant}$ *simplificată*]. *Rezolvarea este* [$_{GAdj}$ [$_{GAdv}$ ***prea***]$_{CircCant}$ *simplă*]. *Luna asta am câştigat* [$_{GAdv}$ ***înzecit***]$_{CircCant}$. *Ai petrecut* [$_{GAdv}$ [$_{GAdv}$ ***extrem de***]$_{CircCant}$ *bine*]. *A fost* [$_{GAdv}$ [$_{GAdv}$ ***nespus de***]$_{CircCant}$ *bine*]. *Fiindcă e nesuferit, stă mereu* [$_{GAdj}$ *singur* [$_{GAdv}$ ***cuc***]$_{CircCant}$].
Grup nominal[2]		*El aleargă* [$_{GN}$ ***doi kilometri***]$_{CircCant}$. [$_{GN}$ ***Câţi kilometri***]$_{CircCant}$ *ai alergat?* *A stat* [$_{GN}$ ***toată vara***]$_{CircCant}$ *acasă.*
Grup prepoziţional cu diverse structuri	*de* + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*O şedinţă* [$_{GAdj}$ *lungă* [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***şase / câteva ore***]]$_{CircCant}$].
	cu + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*Nivelul apei a scăzut* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***doi / mulţi metri***]]$_{CircCant}$.
	până, la, pe + numeral (sau adjectiv indefinit) + substantiv	*Construcţia se întinde* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***zece hectare***]]$_{CircCant}$. *Nivelul apei a crescut* [$_{GPrep}$ ***(până)*** [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***doi metri***]]]$_{CircCant}$.
	cât[3] + nominal în A	*A crescut* [$_{GPrep}$ ***cât*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CircCant}$. *A mâncat* [$_{GPrep}$ ***cât*** [$_{GNnum}$ ***şapte***]]$_{CircCant}$.
Grup prepoziţional care include o **propoziţie relativă**		*A mărit preţul casei* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***cât a vrut***]]$_{CircCant}$.
Propoziţie relativă fără antecedent		*A mâncat* [$_{PRel}$ ***cât a putut***]$_{CircCant}$.
Propoziţie conjuncţională introdusă prin *până*[4]		*Nivelul apei a scăzut* [$_{PConj}$ ***până a ajuns la zece centimetri***]$_{CircCant}$.
Propoziţie reziduală introdusă prin *cât*		*În piaţă merele costă* [$_{PReziduală}$ ***cât ~~costă~~ la supermarket***]$_{CircCant}$.

[1] **GAdv** (realizarea tipică a CircCant) poate avea drept centru adverbe şi locuţiuni adverbiale de cuantificare (*atât, mult, puţin, oricât, oarecum, cât, destul, suficient, enorm*; *cât mai mult, de ajuns, mai mult sau mai puţin, din ce în ce*) sau adverbe multiplicative (*dublu, îndoit, întreit, înzecit, însutit*. Se includ aici şi toate mărcile gradelor de intensitate (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**): *colosal de, cumplit de, extraordinar de, grozav de, impresionant de, uimitor de, înfricoşător de, negrăit de, nespus de* etc. O situaţie specială este reprezentată de substantivele adverbializate (vezi **Adjectivul şi grupul adjectival, 3.3.2.**): *beat* ***turtă***, *gol* ***puşcă***, *îndrăgostit* ***lulea***, *îngheţat* ***tun***, *răcit* ***cobză***, *scump* ***foc***, *singur* ***cuc***, *slab* ***scândură***, *supărat* ***foc / nevoie mare***.
Unele dintre aceste adverbe, mai ales cele care realizează gradarea, se leagă de regent prin prepoziţia funcţională *de*, care nu formează grup sintactic (vezi **Prepoziţia şi grupul prepoziţional, 3.**).

[2] GN (legat direct de verb) este adesea format din numeral (sau adjectiv nedefinit) și un substantiv care desemnează unități de măsură. GN poate conține un adjectiv pronominal nehotărât.
[3] *Cât* este prepoziție numai în contextele în care impune caz (acuzativ). Capacitatea de a atribui caz se probează cu ajutorul pronumelui personal de persoanele 1 și a 2-a, care au forme diferite la nominativ și la acuzativ: *Muncește **cât Ion** > **cât tine.***
[4] La origine prepoziție, *până* se recategorizează drept conjuncție în contextele în care introduce o propoziție subordonată în care verbul nu este la conjunctiv.

4. Dificultăți

- Este frecventă apariția unui cantitativ care gradează / modifică un alt cantitativ:

Trebuie să muncim $[_{GAdv} [_{GAdv}$ ***mult***$]_{CircCant}$ ***mai mult***$]_{CircCant}$.
Ion a citit $[_{GAdv} [_{GAdv}$ ***destul de***$]_{CircCant}$ ***mult***$]_{CircCant}$.
Este un om $[_{GAdv}$ ***mult***$]_{CircCant}$ $[_{GAdj} [_{GAdv}$ ***mai***$]_{CircCant}$ ***bun***$]$.

- Circumstanțialul cantitativ (pentru identificarea căruia se folosește testul înlocuirii cu adverbul *atât*) poate fi confundat cu cel de mod (a), cu un complement comparativ (b) sau cu un modificator (c):

(a) *o ședință* $[_{GAdv}$ ***complet***$]_{CircMod}$ *inutilă*
(b) *un om înalt* $[_{GPrep}$ ***cât o prăjină***$]_{CComp}$
(c) *un om* $[_{GPrep}$ ***cât*** $[_{GN}$ ***o prăjină***$]]_{Modif.}$

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL (CircInstr)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul instrumental** este un component facultativ (un adjunct) al GV (rar, și al unui GInterj sau al unui GAdj), care exprimă **mijlocul (concret sau abstract)** prin care se realizează o acțiune:

*Scriu **cu pixul**, Reușesc **prin insistență**.*
*Trosc! **cu pumnul** în masă.*
*Este o problemă rezolvabilă **prin mijloace interne**.*

Instrumentul poate fi alienabil (*Văd **cu ochelarii***) sau inalienabil (*Se vede **cu ochiul liber***).

(b) Se construiește obligatoriu prepozițional, prepoziția tipică fiind *cu*; aceasta impune nominalului rolul Instrument:

Ion plătește $[_{GPrep}$ ***cu*** $[_{GN}$ ***cardul***$]_{Instrument}]_{CircInstr}$.

> ⓘ Circumstanțialul instrumental nu acoperă toate situațiile în care este atribuit rolul tematic Instrument (vezi **Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2.2.**). Acesta poate fi primit, prin intermediul prepoziției, de un nominal în poziția de CircInstr (a), de CPrep (b) ori de CAg (c) sau, direct de la verb, de un nominal subiect (d):
> (a) *Merg la școală **cu bicicleta**.*
> (b) *Mă folosesc **de bicicleta ta** până îmi cumpăr și eu una.*
> (c) *Vestea bună a fost adusă **de o telegramă**.*
> (d) ***Bicicleta** te ajută să ajungi mai repede la serviciu.*

(c) Rar, poate avea o **utilizare metadiscursivă** (cu referire nu la proces, ci la actul enunțării):

***Prin deducție**, dacă Ion e acum în Ungaria, a plecat de ieri din țară.*

2. Clasa regenților

(1) CircInstr poate avea ca regent un verb agentiv (a) sau nonagentiv – ergativ (b) ori de percepție (c) – la forme finite, precum și o interjecție cu regim verbal (d):

(a) *Mănâncă **cu furculița**.*
(b) *Ion sosește **cu avionul**.*
(c) *Ion vede **fără ochelari**.*
(d) *Hai **cu trenul** la mare!*

(2) CircInstr acceptă ca regenți și forme verbale non-finite, gerunziu (a), infinitiv (b), supin (c), participiu adjectivat (d):

*mâncând **cu furculița***
*posibilitatea de a sosi **cu avionul***
*imposibil de văzut **fără ochelari***
*copil plimbat **cu căruciorul**.*

(3) În afara adjectivelor participiale, CircInstr poate avea ca regent un adjectiv postverbal derivat cu sufixul *-bil*:

*cometă observabilă **cu ochiul liber***
*boală vindecabilă **prin tratament cu antibiotice**.*

3. Clasa de substituție

CircInstr are posibilități de realizare destul de limitate, fiind exprimat, de obicei, prepozițional.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepozițional	cu prepozițiile *cu, fără, prin, la, în, pe* (care impun nominalului formă de acuzativ)	*Am fost acceptat* [$_{GPrep}$ ***prin*** [$_{GN}$ ***bunăvoința comisiei***]]$_{CircInstr}$. *Ei se luptă* [$_{GPrep}$ ***în*** [$_{GN}$ ***săbii***]]$_{CircInstr}$. *Copiii se joacă* [$_{GPrep}$ ***pe*** [$_{GN}$ ***calculator***]]$_{CircInstr}$. *Nu mai găsea cheia potrivită* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GNpron}$ ***care***]]$_{CircInstr}$ *să poată descuia ușa.* *Am luat examenul* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***ajutorul Mariei***]]$_{CircInstr}$. *Am ajuns acolo* [$_{GPrep}$ ***prin*** [$_{GN}$ ***intermediul vostru***]]$_{CircInstr}$.
	cu prepozițiile *grație, datorită, mulțumită* (care impun nominalului formă de dativ)	*A ajuns la timp* [$_{GPrep}$ ***mulțumită*** [$_{GNpron}$ ***vouă***]]$_{CircInstr}$.
Grup prepozițional care include o **propoziție relativă** fără antecedent		*A bătut ouăle* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{PRel}$ ***ce a găsit prin casă***]]$_{CircInstr}$. *A terminat treaba la timp* [$_{GPrep}$ ***grație*** [$_{PRel}$ ***cui l-a ajutat***]]$_{CircInstr}$. *Cânt* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{PRel}$ ***ce instrument găsesc***]]$_{CircInstr}$.
Grup verbal cu centru gerunzial		*Ion a slăbit* [$_{GVger}$ ***alergând***]$_{CircInstr}$.

4. Dificultăți

- Ca oricărui circumstanțial, circumstanțialului instrumental din GV (a) îi corespunde un modificator în GN (b), căruia prepoziția îi impune tot rolul tematic Instrument (vezi **Modificatorul, 2.**):

(a) *Merg* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***mașina***]]$_{CircInstr}$.
(b) [$_{GN}$ *mersul* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***mașina***]]$_{Modif}$.

- Circumstanțialul instrumental poate fi confundat cu cel de cauză (a), cu cel de mod (b), cu cel condițional (c), în structuri precum:

(a) *Am reușit să plec în vacanță* [***datorită banilor trimiși de tine***]$_{CircInstr}$.
(b) *L-am învins* [***accelerând***]$_{CircInstr}$ *spre final.*
(c) [***Făcând grevă***]$_{CircInstr}$, *nu obții nimic.*

5. Aspecte normative

Prepoziția *datorită*, care introduce un circumstanțial instrumental, se folosește numai în contexte pozitive (este corect *A luat examenul* ***datorită profesorului,*** nu *A luat examenul din cauza profesorului*), pe când locuțiunea prepozițională *din cauza*, care introduce un circumstanțial de cauză, trebuie să apară numai în contexte negative (este corect ***Din cauza vremii urâte****, n-am mai putut pleca*, nu *Datorită vremii urâte, n-am mai putut pleca*). În limba română actuală există tendința de a folosi prepoziția *datorită* și pentru exprimarea cauzei (negative).

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV (CircSoc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul sociativ** este un constituent facultativ (un adjunct) în raport cu V / GV (rar, și în raport cu GInterj), exprimând persoana care se asociază persoanei din poziția nominalului-subiect, alături de care participă la acțiune, la eveniment, la stare, **în același timp** și **în același fel**: dacă subiectul este Agent, CircSoc participă, ca și acesta, în calitate de inițiator și de controlor al acțiunii (i); dacă subiectul este Pacient, „suferă" și el modificările produse în timpul procesului (ii); dacă subiectul este Experimentator, este „afectat" de stare în același fel ca și subiectul propriu-zis (iii) etc.:

(i) [***Ion***]$_{\text{Agent}}$ *construiește* ***cu fratele lui*** *un chioșc.*
(ii) [***Ion***]$_{\text{Pacient}}$ *a căzut din căruță* ***cu nevastă*** *cu tot.*
(iii) [***Ion***]$_{\text{Experimentator}}$ *urăște* ***cu întreaga familie*** *aceleași prejudecăți.*

(b) Se construiește obligatoriu prepozițional, cu prepoziția ***cu*** (rar, și cu opusul ei ***fără***), prepoziție care impune nominalului rolul tematic Comitativ:

Merge la cinematograf [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GN}}$ ***prieteni***]]$_{\text{Comitativ}}$ / [$_{\text{GPrep}}$ ***fără*** [$_{\text{GN}}$ ***prieteni***]]$_{\text{Comitativ}}$.

(c) Poate primi un fel de corelativ (***cu tot***), grup care include pronumele nehotărât *tot* (*Merge cu familie* ***cu tot*** *la mare / Merge* ***cu tot cu familie*** *la mare*).

> ⓘ În antepunere, *cu tot cu* se apropie de statutul unei locuțiuni prepoziționale.

> ⓘ Curent, CircSoc se realizează prin GN al cărui centru este un nominal cu trăsătura semantică [+ Personal]. Izolat, pot să apară și nominale non-personale animate (*Merge* ***cu cățelul*** *la plimbare*). Considerăm că nu aparțin aceluiași tipar semantico-sintactic construcțiile în care apare un nominal non-animat (*Merge* ***cu coșul*** *la piață, Merge la teatru* ***cu pălărie***), plecând de la considerentul că, în aceste construcții, grupul prepozițional nu îndeplinește condiția de a participa „în același fel" (vezi (a)) la acțiune, la eveniment, de exemplu, în calitate de Agent.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

2.1. Trebuie distins CircSoc de **complementul prepozițional** construit cu prepoziția ***cu*** (sau, în cazul raportării la un GN, de **complementul numelui**), ultimele, spre deosebire de CircSoc, fiind cerute de predicate semantice „simetrice", fie predicate verbale „simetrice" (reflexive: *se aliază cu, se aseamănă cu, se căsătorește cu, se ceartă cu, se înfrățește cu, se înrudește cu, se învecinează cu* sau nereflexive: *coexistă cu, coincide cu, concordă cu, conviețuiește cu, seamănă cu*), fie predicate adjectivale „simetrice" (*asemănător cu, coexistent cu, complice cu, echivalent cu, egal cu, identic*

cu, paralel cu, sincron cu, sinonim cu), fie predicate nominale „simetrice" (*este cumnat cu, frate cu, prieten cu, vecin cu*), fie, mai rar, predicate adverbiale „simetrice" (vezi *infra*, **4.**, interpretarea grupurilor *împreună cu, laolaltă cu*).

ⓘ Predicatul *simetric* (numit şi predicat cu *reciprocitate inerentă*) este un predicat cu două argumente a cărui caracteristică este de a-şi păstra valoarea de adevăr în condiţiile inversării ordinii argumentelor (*Ion se înrudeşte / seamănă cu Gheorghe* este echivalent cu *Gheorghe se înrudeşte / seamănă cu Ion*; *X este egal / sincron cu Y* este echivalent cu *Y este egal / sincron cu X*; *X este frate / prieten cu Gheorghe* este echivalent cu *Gheorghe este frate / prieten cu Ion*).
Efectul sintactic al calităţii semantice de predicat „simetric" îl constituie capacitatea acestora de a apărea, sinonimic, în două construcţii: (a) cu CPrep, construit obligatoriu cu prepoziţia ***cu***; (b) fără CPrep, dar cu un subiect multiplu sau cu formă de plural:
(a) *X se învecinează* ***cu*** ***Y****, X este egal* ***cu Y****;* ***Ion*** *este frate* ***cu Gheorghe****,*
(b) ***X şi Y / Ei*** *se învecinează;* ***X şi Y / Ei*** *sunt egali;* ***Ion şi Gheorghe / Ei*** *sunt fraţi.*

Deosebirea dintre CircSoc şi CPrep sau Compl al numelui (în cazul unor regente – nume relaţionale) constă în:
(a) natura matricială şi, implicit, obligativitatea unui CPrep / Compl al numelui *vs* caracterul facultativ al circumstanţialului sociativ; complinirea prin ***cu*** este cerută de matricea semantico-sintactică a predicatului „simetric", în timp ce, în cazul unui CircSoc, complinirea prin ***cu*** este suprimabilă (să se compare: **Ion se învecinează*, **Ion convieţuieşte* vs *Ion merge la plimbare / Ion merge cu Gheorghe la plimbare*);

ⓘ În cazul predicatelor „simetrice", obligativitatea prepoziţiei ***cu*** priveşte numai construcţiile cu subiectul **la singular** (**Ion se învecinează*, **Ion convieţuieşte*, **Ion este identic*, **Ion este prieten*); la plural sau în cazul subiectului multiplu, CPrep este absent, fiind încorporat în subiect (***Ion şi Gheorghe / Ei*** *se învecinează / convieţuiesc / sunt egali / sunt prieteni*).

(b) asocierea complementului prepoziţional / complementului numelui cu rolul Temă, atribuit de predicatul „simetric" (în acest caz, ***cu*** este o prepoziţie-regim, prin intermediul căreia se transmite rolul atribuit de verb), spre deosebire de asocierea cu rolul Comitativ, în cazul unui CircSoc, rol atribuit nu de verb, ci de prepoziţia lexicală ***cu***.

2.2. CircSoc trebuie distins de o structură cu **subiect multiplu**, în care apare relatorul hibrid ***şi cu***: *Ion, Andrei, Dan, Marian* ***şi cu Răzvan*** *au plecat în excursie* (vezi şi *infra*, **5.1.**).
În ciuda regimului de acuzativ pe care îl impune componentul ***cu*** din grupul relatorului (vezi: *Ion, Andrei, Dan, Marian şi* ***cu mine***), sunt alte trăsături care conduc la interpretarea construcţiei ca subiect multiplu:
- relatorul se include într-o enumerare de componente între care se stabileşte clar o relaţie de coordonare;
- acordul se face după canoanele subiectului multiplu ($[[_{GN}$ *Ion*$]$ *şi* $[_{GPrep}$ *cu Gheorghe*$]]_{S\ multiplu}$ ***au plecat***$_{Plural}$ *în excursie*);
- schimbarea topicii antrenează schimbarea statutului componentului ***şi***, care, în postpunere, primeşte o lectură de semiadverb de insistenţă: *Ion, Andrei, Dan, Marian* ***au plecat şi cu Gheorghe*** *în excursie*.

Drept criteriu de diferenţiere trebuie avute în vedere acordul verbului şi topica, termenii subiectului multiplu apărând obligatoriu grupaţi (pentru dificultăţi, vezi *infra*, **5.1.**).

2.3. Prin definiţie (vezi **1.**(a)), CircSoc are în vedere asocierea numai cu nominalul-subiect. Totuşi, rar, în construcţii marginale, este posibilă şi asocierea cu alte componente în afara subiectului; vezi:

(a) cu CD (*L-am văzut* ***pe Cristi cu Dana***);
(b) cu CircExc (*Au venit toţi,* ***în afară de Ion cu familia***);
(c) cu CircCumul (***Pe lângă Ion cu familia****, au venit şi alţii*).

Exemplele (b), (c) sunt structuri reorganizate (vezi **Circumstanţialul de excepţie; Circumstanţialul cumulativ**). De altfel, şi în (a) „asocierea" rezultă dintr-o reorganizare sintactică (*L-am văzut pe Cristi* [care era] *cu Dana*), ceea ce explică soluţia adoptată aici care constă în includerea construcţiilor în care GPrep se raportează la alt component decât subiectul în clasa tiparelor cu **predicativ suplimentar** (PS).

3. Clasa regenţilor

Tipul de regent		**Exemple**
Verb la forme finite, din diverse clase sintactico-semantice[1]	verbe agentive tranzitive şi intranzitive	*Construieşte* ***cu prietenii*** *o casă, Aleargă* ***cu prietenii*** *prin parc.*
	verbe ergative	*Se îmbolnăveşte* ***cu întreaga familie****, Cade de pe scaun* ***cu copil cu tot****, Ajunge* ***cu familia*** *la munte, Rămâne* ***cu Ion*** *în oraş.*
	verbe cu Experimentator	*Se bucură* ***cu familia*** *de binefacerile vacanţei, Mă indispun* ***cu prieteni cu tot*** *la vederea emisiunii.*
Forme verbale non-finite	infinitiv	*Nu e uşor a ajunge* ***cu familia*** *la mare.*
	supin	*E dificil de ajuns* ***cu familia*** *la mare.*
	gerunziu	*L-am văzut plecând* ***cu familia*** *în vacanţă.*
	participiu	*Rămasă pe drumuri* ***cu familie cu tot****, încearcă să reziste.*
Interjecţii cu regim verbal		*Hai* ***cu noi*** *la mare!*

[1] Fac excepţie verbele „simetrice" (care primesc obligatoriu CPrep), unele verbe non-agentive cu nominale non-personale în poziţia subiectului (*Butoiul conţine apă, Grădina abundă de fructe*), verbe-operatori de mod şi de aspect (*trebuie să ..., începe să ..., se apucă să ...*) şi verbele fără subiect.

ⓘ Tiparul de construcţie se păstrează intact şi în grupurile nominale obţinute prin nominalizare, singura deosebire privind interpretarea sintactică (în GN nu apar circumstanţiale, ci modificatori):
Mă interesează $[_{GN}$ *plecarea* $[_{GPrep}$ ***cu prietenii***$]_{Modif}$ *la mare*].
Îmi face mare plăcere $[_{GN}$ *plimbarea* $[_{GPrep}$ ***cu prietenii***$]_{Modif}$ *prin oraşul vechi*].

4. Clasa de substituţie

Unica realizare este **grupul prepoziţional**, cu una dintre prepoziţiile ***cu*** sau opusul ei ***fără***.

📖 În raport cu tradiţia gramaticală, care interpreta grupurile *împreună cu, laolaltă cu* drept locuţiuni prepoziţionale specializate pentru introducerea circumstanţialului sociativ, considerăm că aceste grupuri sunt analizabile în
[$_{\text{GAdv}}$ *împreună / laolaltă*$_{\text{Centru}}$ [$_{\text{GPrep}}$ *cu* [$_{\text{GN}}$ *prietenii*]]$_{\text{CPrep}}$].

ⓘ Adverbele *împreună* şi *laolaltă* au toate caracteristicile predicatelor (semantice) „simetrice" (vezi **2.1.**: ***X merge împreună / laolaltă cu Y*** este echivalent cu ***Y merge împreună / laolaltă cu X***), comportându-se identic cu predicatele simetrice de tip verbal (*se aseamănă cu, se înrudeşte cu*). Ca toate predicatele simetrice, *împreună* şi *laolaltă* pot apărea în două tipuri de construcţii, fie cu un CPrep obligatoriu, fie cu un subiect multiplu ori un subiect cu formă de plural: *X merge* ***împreună / laolaltă cu*** *Y* este echivalent cu *X şi Y merg* ***împreună / laolaltă***.
Analiza sintactică a celor două construcţii echivalente este următoarea:
[*X*]$_{\text{S simplu}}$ *merge* [$_{\text{GAdv}}$ ***împreună / laolaltă*** [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** *Y*]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{CircMod}}$.
[*X şi Y*]$_{\text{S multiplu}}$ *merg* [$_{\text{GAdv}}$ ***împreună / laolaltă***]$_{\text{CircMod}}$.

Grupul prepoziţional (GPrep) include:

- un GN cu un centru substantiv în acuzativ (*A plecat* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GN}}$ ***prietenii***]] / [$_{\text{GPrep}}$ ***fără*** [$_{\text{GN}}$ ***prieteni***]]);

ⓘ În cazul prepoziţiei sociative ***cu***, regula curentă de blocare a articulării definite după prepoziţie este adesea încălcată, substantivul apărând frecvent ca articulat hotărât, chiar şi în situaţia absenţei modificatorilor (*Merge* ***cu pisica / cu familia / cu părinţii*** *la munte*). Rar, e posibilă şi construcţia cu nominal nearticulat, în cazul în care nominalul primeşte citire ca *proprietate* (*Se deplasează la Paris* ***cu bucătar şi secretară*** *după el*).
În cazul prepoziţiei ***fără***, comportamentul nominalului nu se deosebeşte de toate celelalte grupuri prepoziţionale, prepoziţia blocând articularea definită a substantivului (*Merge la doctor* ***fără copil*** */ *fără copilul*).

- un GN cu centru pronume în cazul acuzativ, în oricare dintre ipostazele pronominale: utilizare deictică (*A plecat la Paris* ***cu tine / fără tine***), utilizare anaforică (*Studenţii au fost la examen. După examen profesorul a plecat* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GNpron}}$ ***ei / aceştia / toţi / unii*** *dintre* ***ei***]]$_{\text{CircSoc}}$), utilizare variabilă (*Nu-mi place să merg în parc* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GNpron}}$ ***oricine***]]$_{\text{CircSoc}}$);
- un GN cu centru numeral-substitut în cazul acuzativ (*A plecat* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GNnum}}$ ***trei*** [$_{\text{GPrep}}$ ***dintre ei***]$_{\text{Modif}}$]]$_{\text{CircSoc}}$, *A înotat* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GNnum}}$ ***al doilea*** [$_{\text{GPrep}}$ ***din grup***]$_{\text{Modif}}$]]$_{\text{CircSoc}}$);
- o propoziţie relativă fără antecedent:

(a) *E în stare să fugă* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{PRel}}$ ***cine i-e drag***]]$_{\text{CircSoc}}$.
(b) *Se distrează* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{PRel}}$ ***oricine dispune de bani***]]$_{\text{CircSoc}}$.

ⓘ Propoziția relativă, singurul tip de propoziție acceptat drept circumstanțială sociativă, apare în tipare cu imbricare (împletirea regentei cu subordonata), în care relativul, păstrând construcția prepozițională a circumstanțialului sociativ, îndeplinește, în propoziția relativă, rolul de subiect (a)-(b).

5. Dificultăți

5.1. Trebuie distins subiectul multiplu conținând grupul ***şi cu***, situație în care verbul-predicat are obligatoriu formă de plural, iar componentele subiectului sunt grupate, de construcția cu un CircSoc, în care grupul nominal introdus prin ***şi cu*** este separat de celălalt component / celelalte componente al(e) subiectului multiplu; vezi (a) *vs* (b):

(a) [[$_{GN}$ *Ion*], [$_{GN}$ *Andrei*], [$_{GN}$ *Dan*], [$_{GN}$ *Marian*] [***şi***]$_{Conj.\ coord}$ [$_{GPrep}$ ***cu mine***]]$_{S\ multiplu}$ *am plecat în excursie.*

(b) [$_{GN}$ *Ion, Andrei, Dan, Marian*]$_{S\ multiplu}$ *au plecat în excursie* ***şi***$_{Focalizator}$ [$_{GPrep}$ ***cu mine***]$_{CircSoc}$.

5.2. Trebuie diferențiate diversele valori semantice şi diferitele poziții sintactice ale grupului prepozițional având drept centru prepoziția ***cu***; să se compare următoarele construcții:

(a) *El se poartă* [$_{GPrep}$ ***cu blândețe / cu intransigență***]$_{ComplCircMod}$.
(b) *El aleargă* [$_{GPrep}$ ***cu uşurință / cu eleganță***]$_{CircMod}$.
(c) *El aleargă / învață / cântă* [$_{GPrep}$ ***cu Ion***]$_{CircSoc}$.
(d) *El călătoreşte* [$_{GPrep}$ ***cu trenul / cu maşina***]$_{CircInstr}$.
(e) *Versul 1 rimează / seamănă* [$_{GPrep}$ ***cu versul 3***]$_{CPrep}$.
(f) *Ion este* [$_{GN}$ *frate / prieten* [$_{GPrep}$ ***cu Gheorghe***]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{NP}$.
(g) *Caută* [$_{GN}$ *un bărbat* [$_{GPrep}$ ***cu avere***]$_{Modif}$]$_{CD}$.
(h) [$_{GPrep}$ ***Cu bani***]$_{CircInstr}$, *poți obține orice.*
(i) [$_{GN}$ *Călătoria* [$_{GPrep}$ ***cu maşina***]$_{Modif}$]$_{S}$ *începe să nu-mi mai placă.*
(j) [$_{GN}$ *Asocierea vecinului* [$_{GPrep}$ ***cu duşmanii mei***]$_{Compl\ al\ numelui}$]$_{S}$ *m-a supărat cel mai rău.*

ⓘ Diferențele de interpretare se bazează pe următoarele argumente:
- în (a), verbul *se poartă* cere obligatoriu construcția cu un ComplCircMod, spre deosebire de (b), unde CircMod are statut facultativ (de adjunct), comportându-se ca orice circumstanțial;
- în (c), (d), verbele se construiesc facultativ cu câte un circumstanțial, unul sociativ, celălalt instrumental, diferența fiind strict semantică;
- în (e), verbele sunt de tip „simetric", cerând obligatoriu construcția cu un complement prepozițional cu prepoziția ***cu***;
- în (f), substantivele *frate, prieten* sunt de tip relațional, cerând obligatoriu un complement al numelui;
- în (g), subordonatul prepozițional apare în GN, în raport cu un substantiv, deci funcționează ca modificator;
- în (h), apare un grup prepozițional facultativ *cu bani*, care înseamnă „prin mijlocirea banilor";
- în (i), (j), apare un element comun: natura verbală a substantivului-centru, cu singura deosebire că, în (i), grupul prepozițional provine dintr-un CircInstr, care devine în GN un modificator, în timp ce în (j), provine dintr-un CPrep (verbul *a se asocia* cere o complinire obligatorie), calitatea de complement păstrându-se şi în GN.

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE (CircRel)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de relație** este un constituent facultativ (un adjunct) din structura GV, GAdj sau GAdv, care are rolul să limiteze predicația semantică, indiferent de natura ei (verbală, adjectivală sau adverbială), specificând domeniul pentru care (perspectiva din care) predicația este adevărată:

(1) $[_{GV}$ *l-a întrecut pe toți* $[_{GPrep}$ ***la socoteli***$]_{CircRel}]$.
(2) *Este* $[_{GAdj}$ *bolnavă* $[_{GAdv}$ ***psihic***$]_{CircRel}]$.
(3) *Se comportă* $[_{GAdv}$ *ireproșabil* $[_{GPrep}$ ***sub toate aspectele***$]_{CircRel}]$.
(4) $[_{GPrep}$ ***În materie de afaceri,*** *#*$]_{CircRel}$ $[_{P}$ *nimeni dintre noi nu are mai mare pricepere*].
(5) $[_{GPrep}$ ***De sănătoasă,*** *#*$]_{CircRel}$ $[_{P}$ *e sănătoasă*], *mulțumesc pentru întrebare.*

(b) Circumstanțialul de relație apare în două ipostaze sintactico-pragmatice.
- Există un **CircRel$_1$** (*supra,* (1)-(3)), cu trăsăturile:
  – este integrat sintactic în organizarea GV (1), GAdj (2) sau GAdv (3);
  – este integrat prozodic;
  – specifică domeniul pentru care predicația este adevărată;
  – are o topică, de obicei, postpusă centrului.
- Există un **CircRel$_2$** (*supra,* (4)-(5)), cu trăsăturile:
  – are legătură sintactică slabă cu restul enunțului;
  – este izolat prozodic (izolarea prozodică s-a notat prin [#]; grafic, îi corespunde virgula);
  – se raportează la întregul conținut propozițional, și nu la un anumit grup;
  – ocupă o poziție frontală de focalizare (de concentrare a interesului comunicativ; vezi **Structura informațională a enunțului, 4.**);
  – ocupă și o poziție de tematizare forte (poziție în care se reia și se concentrează o parte din informația cunoscută), unde marca sintactică de subordonare funcționează și ca marcă a tematizării forte (vezi **Structura informațională a enunțului, 2.**).

Relațiile diferite pe care le angajează fac posibilă coocurența celor două tipuri de circumstanțial de relație în același enunț:

$[_{GPrep}$ ***În ce mă privește,*** *#*$]_{CircRel\,1}$ $[_{P}$ *nu există nicio îndoială că fratele ei este* $[_{GAdj}$ *bolnav* $[_{GAdv}$ *psihic*$]_{CircRel\,2}]]_{NP}$.

2. Delimitarea de alte poziții sintactice

- **CircRel$_1$** se apropie, în multe privințe, de un complement prepozițional (CPrep), mai ales în cazul adjectivelor construite prepozițional, de tipul: *bun de gură / la inimă, instabil în comportament, îngrijorător pentru mine, neglijent în îmbrăcăminte, sărac în idealuri,* unde limita dintre CPrep „limitativ” și CircRel este greu de stabilit.

- **CircRel$_2$** se apropie de circumstanţialul de modalitate prin aşezarea sa extrapropoziţională, prin ruptura prozodică de restul comunicării şi legătura sintactică slabă, dar, mai ales, prin introducerea unei perspective extrapropoziţionale (a locutorului sau a altei instanţe) şi prin funcţiile speciale (de tip pragmatic) pe care le are – focalizare şi tematizare.

  CircRel$_2$ a fost subordonat circumstanţialului de relaţie, şi nu celui de modalitate, având în vedere că are în comun cu **CircRel$_1$** un anume tip de limitare a predicaţiei, care, în cazul unui **CircRel$_2$**, presupune limitarea la *o perspectivă dintr-un plan extrapropoziţional* – planul locutorului sau al altei instanţe (*infra*, (1)) – şi, tot dintr-o perspectivă extrapropoziţională, o specificare a domeniului de apreciere (*infra*, (2)):

(1) [$_{GPrep}$ ***În ce mă / te priveşte,*** *#*]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *consider / consideri că Maria a greşit*].
(2) [$_{GPrep}$ ***În privinţa afacerilor,*** *#*]$_{CircRel}$ [$_{P}$ *vecinii noştri nu au egal*].

3. Clasa de regenţi

Tipul de regent		**Exemple**
verb sau o locuţiune verbală la o formă finită		[$_{GV}$ <u>*A căzut*</u> [$_{GAdv}$ ***fizic şi psihic***]$_{CircRel}$]. [$_{GV}$ <u>*Îşi bate joc*</u> [$_{GPrep}$ ***sub aspect financiar***]$_{CircRel}$ *de întregul oraş*].
verb la o formă non-finită	gerunziu	[$_{GVger}$ [$_{GAdv}$ ***Teoretic***]$_{CircRel}$ <u>*vorbind*</u>], *nu există altă soluţie.*
	infinitiv	*Dorinţa Mariei e de* [$_{GVinf}$ <u>*a-l învinge*</u> [$_{GAdv}$ ***moralmente***]$_{CircRel}$].
	supin	*E greu* [$_{GVsupin}$ <u>*de învins*</u> [$_{GAdv}$ ***economic***]$_{CircRel}$] *într-o lume globalizată.*
	participiu	[$_{GVpart}$ <u>*Învinsă*</u> *recent* [$_{GPrep}$ ***la matematică***]$_{CircRel}$], *Ioana a fost scoasă din lotul olimpic.*
adjectiv calificativ		*Şcoala e* [$_{GAdj}$ <u>*importantă*</u> [$_{GPrep}$ ***sub toate aspectele***]$_{CircRel}$]. *Cuvintele analizate sunt* [$_{GAdj}$ <u>*eterogene*</u> [$_{GAdv}$ ***semantic***]$_{CircRel}$].
adverb modal calificativ		*E* [$_{GAdv}$ <u>*important*</u> [$_{GAdv}$ ***etimologic***]$_{CircRel}$] *să avem toate sursele.* *Se comportă* [$_{GAdv}$ <u>*normal*</u> [$_{GPrep}$ ***ca sănătate***]$_{CircRel}$].

O situaţie specială are CircRel$_2$ care se raportează la ansamblul conţinutului propoziţional (vezi *supra*, **1.** (4)-(5)).

4. Clasa de substituţie

4.1. Realizarea adverbială:

- prin adverbe modale categoriale, derivate cu *-eşte* şi *-mente* sau omonime cu adjectivul masculin, prezente atât în ipostaza unui CircRel$_1$ (a), cât şi în ipostaza unui CircRel$_2$ (b):

(a) *I-a depășit* ***fizicește / fizic****, E cel mai apreciat* ***moralmente / moral****, Manualul e bun* ***teoretic****, nu și* ***aplicativ****;*
(b) ***Fizic, # / Fizicește, #*** *I.P. nu are egal.*

- prin construcții prepoziționale clișeizate, echivalente cu adverbe modale categoriale (*din punct de vedere / din punctul de vedere, sub aspect / sub aspectul*): *I-a depășit* ***sub aspect fizic / din punct de vedere fizic.***

4.2. ***Grupuri prepoziționale***, care diferă după tipul sintactico-pragmatic de CircRel.

- În cazul unui $CircRel_1$, apar prepozițiile *de, din, la, în, ca, după, pentru* (*I-a întrecut* ***din fugă****, bun* ***de gură / la socoteli / în economie****, eterogen* ***ca structură****, simplu* ***pentru mine***).
- În cazul unui $CircRel_2$, apar prepoziții sau locuțiuni care funcționează și ca mărci de tematizare: (*cât*) *despre, din partea, după, în privința, cu privire la, cu referire la, sub aspect(ul), în materie de*:

Cât despre inima mea*, s-o dea Dumnezeu oricui.* (I. Creangă)
Și ***din partea apei****, mi se pare că i-om duce dorul.* (I. Creangă)
După mine*, nu mai e nimic de făcut.*
În privința examenului / Cu privire la examen*, opiniile noastre diferă.*
În materie de economie, *sunt totalmente nepriceput.*
Sub aspect economic*, situația globală este catastrofală.*

Au fost subordonate tiparului $CircRel_2$ și toate construcțiile cu tematizare forte a unei predicații semantice introduse prin ***de***:

$[_{GPrep}$ ***De*** $[_{GVsupin}$ ***învățat, #***$]_{CircRel}$ $[_{P}$ *am învățat destul*$]$.

Indiferent de tipul verbal (*infra,* (a)), adjectival (*infra,* (b)), adverbial (*infra,* (c)) sau nominal (*infra,* (d)) al predicației, tiparul are în comun cu $CircRel_2$ așezarea unui component într-o poziție de „temă" forte și, implicit, o „limitare" a interesului comunicativ la componentul așezat în această poziție:

(a) ***de*** + Supin, în cazul tematizării unei predicații verbale (***De plecat****, a plecat de mult;* ***De citit****, a citit destul*);
(b) ***de*** + Adj, în cazul tematizării unei predicații adjectivale (***De frumoasă****, a rămas frumoasă,* ***De bolnavă****, e la fel de bolnavă*);
(c) ***de*** + Adv, în cazul tematizării unei predicații adverbiale (***De bine****, nu-mi este bine,* ***De corect****, se poartă destul de corect*);
(d) ***de*** + Nominal, în cazul tematizării unei predicații nominale (***De frate,*** *mi-e frate, dar nu pot fi de acord cu ideile lui*).

4.3. Realizarea propozițională se reduce la o construcție cvasifixă, în care verbul, limitat la o formă de indicativ prezent, dă semne clare de „înghețare"; gruparea, în întregime, alunecă spre statutul de locuțiune prepozițională (***Cât privește*** *opinia mea, aș vrea să n-o comunic nimănui*). Aceeași tendință de transformare în locuțiune caracterizează și varianta ***În (ceea) ce privește***, care, la origine, este un GPrep incluzând o propoziție relativă:

$[_{GPrep}$ ***În*** $[_{PRel}$ ***ceea ce privește examenul, #***$]]_{CircRel}$ *mă îndoiesc de reușită.*

ⓘ Unele dintre aceste construcții (vezi structura *de* + Supin) nu pot să apară decât în ipostaza de CircRel$_2$, în timp ce altele pot apărea în ambele ipostaze: ***Sub aspect economic*** (CircRel$_2$), *consider că este superioară* vs *Este superioară* ***sub aspect economic*** (CircRel$_1$).

4.4. Tabel recapitulativ:

Tipul de realizare		Tipul de circumstanțial: CircRel$_1$ *vs* CircRel$_2$	Exemple
Grup adverbial cu centru adverb de mod categorial / limitativ		CircRel$_1$	*Copilul este* [$_{GAdv}$ *bolnav* [$_{GAdv}$ ***psihic***]$_{CircRel\ 1}$]. [$_{GV}$ *I-a dominat* [$_{GAdv}$ ***fizic / fizicește***]$_{CircRel\ 1}$].
		CircRel$_2$	[***Fizic / Fizicește***]$_{CircRel\ 2}$, [$_P$ *i-a întrecut pe toți*].
Grup prepozițional (prepoziție sau locuțiune prepozițională) care încorporează	GN, cu regim cazual impus de prepoziție	CircRel$_1$	[$_{GV}$ *Ne-a întrecut* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***socoteli***]]$_{CircRel\ 1}$] / [$_{GPrep}$ ***în*** [$_{GN}$ ***tenacitate***]]$_{CircRel}$] / [$_{GPrep}$ ***ca*** [$_{GN}$ ***forță***]]$_{CircRel\ 2}$].
		CircRel$_2$	[$_{GPrep}$ ***În materie de*** [$_{GN}$ ***fizică***]]$_{CircRel\ 2}$ / [$_{GPrep}$ ***În privința*** [$_{GN}$ ***fizicii***]]$_{CircRel\ 2}$, *nu-l întrece nimeni.*
	formă-nonfinită (supin)	CircRel$_2$	[$_{GPrep}$ ***De*** [$_{GVsupin}$ ***învățat***]]$_{CircRel\ 2}$, *nu mai vreau să învăț.*
	PRel	CircRel$_2$	[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{PRel}$ ***ce privește munca***]]$_{CircRel\ 2}$, *nu ai de ce te plânge.*
Propoziție relativă, introdusă prin relativul adverbial *cât*		CircRel$_2$	[$_{PRel}$ ***Cât privește bugetul***]$_{CircRel\ 2}$, [$_P$ *îl vom avea până la Crăciun*].

5. Aspecte normative

5.1. În limba actuală, s-a restrâns considerabil utilizarea adverbelor categoriale derivate cu sufixul *-ește* în favoarea formei omonime cu adjectivul masculin sau în favoarea construcției perifrastice prepoziționale. Construcții frecvente la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum „***Etimologicește***, *adăpost* [...] este același cuvânt cu *apus* [...], un dublet cu sensul fundamental de «repaos»" (B. P. Hasdeu, EMR), lasă locul construcțiilor: ***Etimologic, / Sub aspect etimologic***, *adăpost este același cuvânt cu* apus.

5.2. Locuțiunea prepozițională „articulată" *din punctul de vedere*, care introduce un CircRel, s-a specializat cu forma articulată pentru construcția cu un genitiv (*din punctul de vedere al economiei*), iar forma „nearticulată", pentru construcția cu adjectiv (*din punct de vedere economic*). Construcții precum *unele situații și expresii nu sunt exagerate* ***din punct de vedere al chiar realității*** (T. Maiorescu, *Critice*), cu formă nearticulată și genitiv, nu mai sunt acceptate de norma literară actuală.

5.3. În procesul de transformare în locuțiune (vezi *supra*, **4.3.**), grupul propozițional *în* (*ceea*) *ce privește* tinde să-și piardă transparența organizării interne și, de aceea, devine

opacă şi calitatea de complement direct a substantivului sau a pronumelui subordonat (*în ceea ce priveşte* ***rezultatul / rezultatele,*** *în ceea ce* ***mă*** *priveşte*); în consecinţă, structura este, greşit, reinterpretată ca având un subiect, şi nu un complement direct, ceea ce atrage realizarea unui acord greşit (*în ceea ce* ***privesc rezultatele*** (corect: *în ceea ce* ***priveşte rezultatele***).

5.4. În limba actuală, şi alte grupări tind să se constituie în locuţiuni prepoziţionale specializate pentru introducerea unui CircRel; este supărătoare frecvenţa cu care se foloseşte astăzi gruparea *legat de* „în legătură cu, cu privire la", în construcţii nerecomandabile ca:

Legat de N'Doye, *Borcea nu a discutat cu mine.* (internet)
Ce ne învaţă designerul şi psihologul ***legat de*** *camera copilului* (internet)
Ce sfaturi îmi puteţi da ***legat de*** *firmele de pază şi protecţie?* (internet)

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZĂ (CircCauză)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanţialul de cauză** exprimă prototipic cauza realizării unei acţiuni sau a apariţiei unei însuşiri: *A căzut* ***pentru că a alergat după tramvai,*** *A plâns* ***pentru că şi-a pierdut telefonul,*** *Era nervos* ***din cauză că se trezise devreme.*** Acţiunea indicată de circumstanţialul de cauză este obligatoriu anterioară celei din membrul regent al relaţiei cauzale.
Circumstanţialul de cauză, realizat mai ales prin propoziţie, aparţine clasei de circumstanţiale care redau raporturi logico-semantice între două componente ale enunţului. Ca toate circumstanţialele de acest tip, CircCauză nu se include în structura unui anumit grup sintactic, ci se raportează la acel grup sau la o propoziţie.

(b) Circumstanţialul de cauză poate fi introdus prin elemente specializate, precum:
– conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *căci, deoarece, fiindcă, întrucât, din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că, pe motiv că* (*Autoarea era ascultată cu mare interes,* [***căci*** *era prima dată când vorbea în public despre opera ei*]$_{\text{CircCauză}}$);
– grupările prepoziţionale cu statut (cvasi)locuţional *din cauza / pricina, din cauză / pricină de* (*A întârziat la examen* [***din cauza*** *ei*]$_{\text{CircCauză}}$).
Alţi conectori (nespecializaţi) care introduc circumstanţialul de cauză sunt: conjuncţiile *că, dacă, cum, unde* şi locuţiunea conjuncţională *odată ce* (pentru exemple vezi *infra,* **3.**).
Raportul semantic dintre regent şi circumstanţialul de cauză poate fi marcat mai puternic şi prin utilizarea elementului corelativ *de aceea* (***De aceea*** *l-a chemat,* [***pentru că*** *avea nevoie de el*]$_{\text{CircCauză}}$).

(c) În anumite contexte, circumstanţialul de cauză poate avea utilizări speciale: argumentativă (*A reuşit,* ***pentru că îl văd bucuros***) şi metadiscursivă (***Pentru că tot a venit vorba despre asta,*** *să stabilim data examenului*).

2. Clasa regenților

Circumstanțialul de cauză se poate raporta la:

(1) grupul verbal, cu centru formă finită sau non-finită:

*<u>Voi veni</u> la conferință **pentru că mă interesează subiectul anunțat.***
*L-am surprins <u>plângând</u> **de supărare.***

(2) grupul interjecțional, cu centru interjecție propriu-zisă sau onomatopeică:

*<u>Vai</u> de voi **că nu cunoașteți adevărul.***
*Și <u>trosc</u>! cu pumnul în masă, **pentru că era gălăgie.***

(3) grupul adjectival, cu centru adjectiv propriu-zis sau adjectiv participial:

*Ion era <u>fericit</u> **fiindcă obținuse bursa mult dorită.***
*Maria a fost <u>dezamăgită</u>, **pentru că profesorul nu îi citise lucrarea.***

(4) grupul adverbial:

*Hoții au operat <u>discret</u>, **pentru că nu și-a dat nimeni seama de prezența lor.***

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul de cauză cunoaște diferite tipuri de realizare.

Tipul de realizare		**Exemple**
Propoziție conjuncțională[1]		*Complementele se separă de circumstanțiale* [$_{\text{PConj}}$ ***întrucât cele două poziții sintactice prezintă caracteristici sintactice diferite***]$_{\text{CircCauză}}$. *O enerva Ion,* [$_{\text{PConj}}$ ***că îi punea tot timpul întrebări indiscrete***]$_{\text{CircCauză}}$. [$_{\text{PConj}}$ ***Cum nu o cunoștea***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu a salutat-o.*
Grup verbal cu centru gerunziu[2]		[$_{\text{GVger}}$ ***Necitind constant***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu vei putea avea o cultură generală solidă.*
Grup adverbial cu centru:	un adverb urmat de o propoziție relativă	[$_{\text{GAdv}}$ ***Încet cum vorbește***]$_{\text{CircCauză}}$, *nici nu o auzi.* [$_{\text{GAdv}}$ ***Greu cum urcă***]$_{\text{CircCauză}}$, *n-o să ajungă curând în vârful muntelui.*
	o locuțiune adverbială de tipul *de ce, de aceea, de asta*	[$_{\text{GAdv}}$ ***De ce***]$_{\text{CircCauză}}$ *nu ai venit la mine?* *Fiindcă era supărat pe tine,* [$_{\text{GAdv}}$ ***de aceea***]$_{\text{CircCauză}}$ *nu te-a așteptat.*

Grup adjectival cu centru:	un adjectiv propriu-zis	[$_{\text{GAdj}}$ ***Docilă cum era***]$_{\text{CircCauză}}$, *făcea și ce nu îi plăcea.* [$_{\text{GAdj}}$ ***Bucuros că a terminat referatul***]$_{\text{CircCauză}}$, *Ion a ieșit la plimbare.*
	un adjectiv participial	[$_{\text{GAdj}}$ ***Convins de adevărul celor spuse***]$_{\text{CircCauză}}$, *avocatul pleda cu entuziasm în favoarea acuzatului.* [$_{\text{GAdj}}$ ***Ambalată cum era***]$_{\text{CircCauză}}$, *păpușa nu se vedea bine*[3].
Grupuri prepoziționale, incluzând, pe lângă prepoziția-centru (sau gruparea cu statut (cvasi)locuțional):	un grup nominal	*Nu iese din casă* [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{GN}}$ ***rușine***]]$_{\text{CircCauză}}$. *Ședința a fost suspendată* [$_{\text{GPrep}}$ ***din*** [$_{\text{GN}}$ ***lipsă de cvorum***]]$_{\text{CircCauză}}$. [$_{\text{GPrep}}$ ***Din cauza*** [$_{\text{GNpron}}$ ***lui***], *a trebuit să amân programarea la coafor*[4].
	un grup adjectival	[$_{\text{GPrep}}$ ***De*** [$_{\text{GAdj}}$ ***fericită cum era***]]$_{\text{CircCauză}}$, *nu mai putea vorbi*[5]. [$_{\text{GPrep}}$ ***De*** [$_{\text{GAdj}}$ ***supărată***]]$_{\text{CircCauză}}$, *nu se mai întâlnea cu nimeni*[5].
	un grup adverbial	[$_{\text{GPrep}}$ ***De*** [$_{\text{GAdv}}$ ***încet cum scrie***]]$_{\text{CircCauză}}$, *nu a reușit să noteze tot*[5].
	o propoziție relativă	*O apreciază* [$_{\text{GPrep}}$ ***pentru*** [$_{\text{PRel}}$ ***cât muncește***]]$_{\text{CircCauză}}$. *Nu a mai venit la serviciu* [$_{\text{GPrep}}$ ***din cauza*** [$_{\text{PRel}}$ ***a ceea ce s-a întâmplat***]]$_{\text{CircCauză}}$.

[1] Propoziția cauzală nu admite modul conjunctiv.
[2] În limbajul cult, se întâlnesc grupuri gerunziale cu funcția sintactică de circumstanțial de cauză, având drept centru o locuțiune verbală de tipul *având în vedere, ținând cont (de), ținând seama (de)*: [$_{\text{GVger}}$ ***Avându-se în vedere probele adunate***]$_{\text{CircCauză}}$, *s-a decis trimiterea în judecată a inculpatului*) sau un gerunziu pasiv ca în construcțiile: [$_{\text{GVger}}$ ***Dat fiind acordul încheiat***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu vom schimba condițiile de lucru,* [$_{\text{GVger}}$ ***Dată fiind situația actuală***]$_{\text{CircCauză}}$, *va pleca pentru o vreme în străinătate.* Aceste grupuri gerunziale au tendința de a deveni locuțiuni prepoziționale.
[3] Realizarea prin GAdj a circumstanțialului de cauză din construcțiile de mai sus poate fi explicată prin elipsă: [Fiind] ***frumoasă cum era****, câștiga atenția oricui,* [Fiind] ***bucuros că a terminat referatul****, Ion a ieșit la plimbare,* [Fiind] ***convins de adevărul celor spuse****, avocatul pleda cu entuziasm în favoarea acuzatului,* [Fiind] ***ambalată cum era****, păpușa nu se vedea bine.*
[4] GPrep cu centru prepoziția *datorită* are funcția sintactică de circumstanțial cauzal numai într-o construcție cu sens negativ, însă construcția nu este acceptată de norma literară: *Nu a luat examenul* [$_{\text{GPrep}}$ *datorită emoțiilor*]$_{\text{CircCauză}}$. În schimb, într-o construcție afirmativă, corectă, GPrep cu centru *datorită* are funcția sintactică de circumstanțial instrumental: *S-a remarcat* [$_{\text{GPrep}}$ *datorită* [$_{\text{GN}}$ ***talentului său***]]$_{\text{CircInstr}}$ (vezi **Circumstanțialul instrumental, 3., 4.**, și *infra*, **6.**)
[5] În contextele în care prepoziția nu este exprimată, CircCauză se realizează prin GAdj sau GAdv: [$_{\text{GAdj}}$ ***Fericită cum era***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu mai putea vorbi;* [$_{\text{GAdj}}$ ***Supărată***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu se mai întâlnea cu nimeni;* [$_{\text{GAdj}}$ ***Încet cum scrie***]$_{\text{CircCauză}}$, *nu a reușit să noteze tot.*

4. Topica

De obicei, circumstanțialul de cauză este postpus elementului regent:

Plângea ***de frică.***
I-a dat un premiu, ***pentru că a fost prima pe lista admișilor.***

Când circumstanțialul cauzal este focalizat, este antepus regentului:

***De frică** plângea (nu de durere).*

Unele realizări ale circumstanțialului de cauză cunosc restricții de topică. Astfel, circumstanțialele cauzale introduse prin *căci* sau *că* se află numai după regent (a), iar cele introduse prin *cum,* numai înaintea regentului (b):

(a) *Îi plăcea poezia, **căci / că era sensibilă*** vs ****Căci / *Că era sensibilă**, îi plăcea poezia.*
(b) ***Cum nu o mai văzuse de mult**, nu a mai recunoscut-o.*

Circumstanțialul de cauză realizat prin locuțiunea adverbială *de ce* este, de asemenea, antepus regentului, fiind un element interogativ:

***De ce** nu lucrezi?*

Alte realizări ale circumstanțialului de cauză pot fi antepuse sau postpuse regentului:

***De veselă ce era**, râdea tot timpul,* dar și: *Râdea tot timpul, **de veselă ce era**.*
***Având în vedere situația de față**, va amâna plecarea,* dar și: *Va amâna plecarea **având în vedere situația de față**.*

5. Dificultăți

5.1. În unele contexte, circumstanțialul de cauză este greu de delimitat de alte circumstanțiale.
- Se poate confunda cu **circumstanțialul de timp**, atunci când se realizează prin GPrep cu centru prepoziția lexicală *după* urmată de un substantiv abstract:

[***După atâta supărare***]$_{\text{CircCauză}}$, *s-a îmbolnăvit.*

În contexte care conțin locuțiunea prepozițională *în urma,* statutul circumstanțialului este ambiguu – de timp sau de cauză, de aceea este corectă oricare dintre soluții:

*Fusese internat în spital **în urma unui atac de panică**.*

Propoziția cauzală interferează cu cea temporală când este introdusă prin conectorul *când*:

*Nu mai am liniște **când aud ce se întâmplă în lume**.*

Numai dacă acest conector s-a desemantizat, circumstanțialul este cauzal, și nu temporal.
În cazul unui enunț interogativ retoric, propoziția introdusă prin *când* (recategorizat drept conjuncție) este numai cauzală:

[***Când nu te interesează ce probleme am***]$_{\text{CircCauză}}$, *de ce mă mai întrebi ce fac?*

În anumite contexte, şi circumstanţialul de cauză exprimat prin GV cu centru gerunziu este greu de delimitat de circumstanţialul temporal:

***Aflând ce s-a întâmplat**, s-a oprit din drum.*

- Circumstanţialul de cauză este uneori dificil de delimitat de **circumstanţialul condiţional** atunci când este introdus prin conectorul *dacă,* element care introduce, de obicei, o propoziţie condiţională. În exemplul [***Dacă ai supărat-o***]$_{\text{CircCauză}}$, *a plecat,* propoziţia conjuncţională introdusă prin *dacă* este cauzală, pentru că indică o cauză (a cărei acţiune este anterioară acţiunii exprimate în regentă), şi nu o condiţie.

- Un alt circumstanţial cu care se poate confunda circumstanţialul de cauză este **circumstanţialul de scop:**

Am venit la tine, [$_{\text{PConj}}$ ***pentru că m-ai chemat***]$_{\text{CircCauză}}$.
Am venit la tine, [$_{\text{PConj}}$ ***ca să te ajut***]$_{\text{CircScop}}$.

Distincţia dintre cele două se face pe bază semantică: CircCauză presupune o cauză care generează un anumit efect, iar CircScop presupune o intenţie pentru realizarea unei acţiuni. O deosebire esenţială între cele două este că acţiunea exprimată de CircCauză este anterioară acţiunii exprimate în regentă, pe când acţiunea exprimată de CircScop este posterioară acţiunii din regentă. În plus, propoziţia circumstanţială de cauză, spre deosebire de propoziţia circumstanţială de scop, nu admite conjunctivul.
O dificultate de analiză poate să apară în cazul locuţiunii adverbiale *de aceea,* care are funcţia de circumstanţial cauzal atunci când este corelată cu un circumstanţial cauzal, dar funcţia de circumstanţial de scop când este corelată cu un circumstanţial de scop:

[$_{\text{PConj}}$ *Pentru că mi-era dor de tine*]$_{\text{CircCauză}}$, [$_{\text{GAdv}}$ ***de aceea***]$_{\text{CircCauză}}$ *am venit.*
[$_{\text{PConj}}$ *Ca să te ajut*]$_{\text{CircScop}}$, [$_{\text{GAdv}}$ ***de aceea***]$_{\text{CircScop}}$ *am venit.*

5.2. Circumstanţialul cauzal se poate confunda cu un **complement prepoziţional**. Verbe precum *a se teme, a se bucura* se construiesc cu un complement prepoziţional introdus prin prepoziţia *de:*

Ion se teme [***de câini / de ceea ce va urma***]$_{\text{CPrep}}$.
Maria se bucură [***de rezultatul obţinut / de ceea ce a obţinut***]$_{\text{CPrep}}$.

Un argument pentru a separa cele două poziţii sintactice este posibilitatea de a fi coocurente:

Ion se teme [***de câini***]$_{\text{CPrep}}$ [***pentru că l-au muşcat în copilărie***]$_{\text{CircCauză}}$.
Maria se bucură [***de rezultatul obţinut***]$_{\text{CPrep}}$, [***pentru că a muncit mult***]$_{\text{CircCauză}}$.

5.3. Uneori, pot să apară dificultăţi în ceea ce priveşte segmentarea unor construcţii asemănătoare ca formă conţinând un CircCauză. În exemplul (a), funcţia de CircCauză este îndeplinită de GAdj, care include o relativă introdusă prin adverbul de

mod *cum*, iar în (b), funcția de CircCauză este îndeplinită de propoziția conjuncțională introdusă prin conjuncția *cum*:

(a) [$_{\text{GAdj}}$ ***Frumoasă*** [$_{\text{PRel}}$ ***cum era***]$_{\text{CircMod}}$]$_{\text{CircCauză}}$, *atrăgea atenția oricui.*
(b) [$_{\text{PConj}}$ ***Cum era frumoasă***]$_{\text{CircCauză}}$, *atrăgea atenția oricui.*

5.4. Conectorii *cum, unde* și *când,* adverbe relative în mod obișnuit, se recategorizează drept conjuncții când introduc un circumstanțial cauzal realizat ca propoziție:

Nu știe [$_{\text{PRel}}$ ***cum*** *să se îmbrace*]$_{\text{CD}}$.
[$_{\text{PConj}}$ ***Cum*** *e neatent*]$_{\text{CircCauză}}$, *uită mereu câte ceva.*
Au stabilit [$_{\text{PRel}}$ ***unde*** *vor pleca în vacanță*]$_{\text{CD}}$.
[$_{\text{PConj}}$ ***Unde*** *era zgârcit*]$_{\text{CircCauză}}$, *nu le-a adus prietenilor lui niciun cadou.*
Nu se știe [$_{\text{PRel}}$ ***când*** *ne va invita pe la el*]$_{\text{S}}$.
[$_{\text{PConj}}$ ***Când*** *nu știi ce înseamnă respectul*]$_{\text{CircCauză}}$, *de ce vorbești despre respect?*

6. Aspecte normative

- În contexte „negative" se recomandă folosirea uneia dintre grupările cu statut prepozițional *din cauza, din pricina, din cauză de, din pricină de,* iar în contextele „pozitive", prepoziția *datorită*. Construcții precum: *A scăpat cu viață* ***din cauza*** *unui mare noroc;* ***Datorită*** *vizibilității reduse, au avut loc multe accidente pe autostradă* sunt greșite (corect: *A scăpat cu viață* ***datorită*** *unui mare noroc;* ***Din cauza*** *vizibilității reduse, au avut loc multe accidente pe autostradă*).
- Unele greșeli de utilizare a circumstanțialului de cauză privesc punctuația.
  - Virgula este obligatorie între circumstanțiala cauzală și regentă atunci când relația este marcată prin conector și printr-un element corelativ: ***De aceea*** *a acceptat acordul,* ***pentru că*** *îi conveneau condițiile de lucru.*
  - Circumstanțialul de cauză realizat prin propoziție se desparte, de obicei, prin virgulă de regentă. Când însă legătura dintre cauzală și regentă este foarte strânsă din punct de vedere semantic, nu se pune virgulă: *A întrebat a doua oară* ***pentru că nu a înțeles***. Așezată în antepunere, cauzala se desparte prin virgulă de regentă: ***Pentru că era frig****, s-a îmbrăcat mai gros.*
  - Unele circumstanțiale nepropoziționale nu se despart prin virgulă de regent: ***De ce*** *nu ai stat la masă?,* ***De aceea*** *a vorbit așa, A plâns* ***de fericire***. Altele, în funcție de importanța acordată de locutor „cauzei", sunt neseparate sau separate prin virgulă de regent: *Pierdea mereu câte ceva (,) din cauza neatenției.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP (CircScop)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul de scop (final)** exprimă scopul (finalitatea) pentru care se realizează o acțiune de către un agent: *Ion muncește mult* ***ca să obțină o bursă în străinătate.*** Acțiunea indicată de circumstanțialul de scop este obligatoriu posterioară celei din membrul regent al relației în care intră.
Circumstanțialul de scop, realizat mai ales propozițional, face parte din clasa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice între două componente ale enunțului. Ca și celelalte circumstanțiale din această clasă, CircScop nu aparține unui anumit grup sintactic, ci se raportează la un grup sau la o propoziție.

(b) Circumstanțialul de scop poate fi introdus prin:
– conjuncțiile *ca să* (*Vorbește frumos* [***ca să*** *nu deranjeze pe nimeni*]$_{\text{CircScop}}$), *să* (*Mergem* [***să*** *cumpărăm bilete*]$_{\text{CircScop}}$), *de* (*Avea cinci ani când a luat banii din sertar* [***de*** *și-a cumpărat o carte*]$_{\text{CircScop}}$);
– prepozițiile *după* (*Mulți oameni aleargă* [***după*** ***cumpărături***]$_{\text{CircScop}}$), *la* (*A plecat* ***la*** [***lucru***]$_{\text{CircScop}}$ *în alt oraș*), *întru* (înv.) (*Mulți tineri au luptat* [***întru apărarea credinței strămoșești***]$_{\text{CircScop}}$), *pentru* (*A citit mult* [***pentru a înțelege noua teorie***]$_{\text{CircScop}}$), *spre* (*Conducătorul acționează* [***spre binele tuturor***]$_{\text{CircScop}}$) sau locuțiunea prepozițională *în vederea* (*Guvernul a luat măsuri* [***în vederea dezvoltării economiei***]$_{\text{CircScop}}$).
Relația dintre scop și acțiunea întreprinsă pentru realizarea scopului poate fi marcată mai puternic cu ajutorul unei grupări corelative de tipul *de aceea, de asta, pentru aceea, pentru asta*: ***De aceea*** *te-am așteptat atât,* [***ca să*** *îmi spui chiar tu ce s-a întâmplat*]$_{\text{CircScop}}$. Demonstrativul din componența acestor grupări are rol anaforic, trimițând la segmentul de enunț care exprimă scopul.

(c) În contexte speciale, circumstanțialul de scop poate avea o utilizare metadiscursivă, făcând referire la actul enunțării: *El este urât,* ***ca să nu spun că e oribil;*** *Ion este cam meditativ,* ***ca să mă exprim frumos.***

> ⓘ În cele două construcții, regentul circumstanțialului de scop este, de fapt, eliptic: *El este urât,* [spun asta] ***ca să nu spun că e oribil;*** *Ion este cam meditativ,* [spun așa] ***ca să mă exprim frumos.***

2. Clasa regenților

(1) Circumstanțialul de scop se raportează, cel mai adesea, la un grup verbal cu centru un verb agentiv:

<u>Muncește</u> ***pentru a-și întreține familia.***
<u>Face</u> mult sport ***ca să se mențină în formă.***

Mai rar, centrul grupului verbal poate fi și un verb non-agentiv:

El <u>stă</u> la umbră ***ca să nu se bronzeze.***
<u>Fii</u> atentă la explicații ***ca să înțelegi ceva!***
Venitul <u>va scădea</u> ***ca să se facă economie.***

Centrul verbal poate fi reprezentat atât de o formă finită, cât şi de o formă non-finită:

- infinitiv: *<u>A te linguşi</u>* ***pentru a obţine un beneficiu*** *e un lucru josnic*;
- participiu: *<u>Angajată</u>* ***ca să aibă grijă de copil****, femeia trebuia să fie foarte atentă*;
- gerunziu: *<u>Făcându</u>-şi bagajele* ***ca să plece****, a constatat că îi lipseşte un lucru important*;
- supin: *După o zi <u>de alergat</u>* ***ca să facă ce şi-a propus****, i s-a făcut rău.*

(2) Circumstanţialul de scop poate fi dependent şi de grupul interjecţional:

<u>Na</u>-ţi o bomboană ***ca să te îndulceşti!***
<u>Poftim</u> cafeaua ***ca să o guşti!***

3. Clasa de substituţie

Clasa de substituţie a circumstanţialului de scop cuprinde mai multe tipuri de realizări.

Tipul de realizare		Exemple
Propoziţie conjuncţională[1]		*Lucrează mult* [$_{PConj}$ ***ca să termine mai repede lucrarea***]$_{CircScop}$. *Luptă* [$_{PConj}$ ***să ai mâine ce îţi lipseşte astăzi***]$_{CircScop}$[2]! *Luptă* [$_{PConj}$ ***ca mâine să ai ce îţi lipseşte astăzi***]$_{CircScop}$[3]! *S-a dus* [$_{PConj}$ ***de s-a culcat***]$_{CircScop}$[4]. *Du-te* [$_{PConj}$ ***de te spală***]$_{CircScop}$[5]!
Grup adverbial cu centru o locuţiune adverbială de tipul *de ce, de aceea, de asta*		– [$_{GAdv}$ ***De ce***]$_{CircScop}$ *stă atât de mult la birou? – Pentru a termina la timp lucrarea.* *Ca să îţi povestesc ce am auzit,* [$_{GAdv}$ ***de aceea***]$_{CircScop}$ *te-am sunat.*
Grup prepoziţional ce include:	un GV cu centru formă non-finită – infinitiv sau supin	[$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{GVinf}$ ***a ajunge la acest rezultat***]]$_{CircScop}$, *a muncit mult. Ne trimiseseră* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GVsup}$ ***strâns castane***]]$_{CircScop}$.
	un GN[6]	*Tinerii s-au sacrificat* [$_{GPrep}$ ***spre*** [$_{GN}$ ***apărarea ţării***]]$_{CircScop}$. *A depus o cerere* [$_{GPrep}$ ***în vederea*** [$_{GN}$ ***obţinerii unui loc de muncă***]]$_{CircScop}$. *E greu să mai scrii astăzi numai* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GN}$ ***glorie***]]$_{CircScop}$. *Mama ne-a pregătit un pachet* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GN}$ ***drum***]]$_{CircScop}$[7].
	o propoziţie conjuncţională marcată prin *ca ... să* (inclusă într-un GPrep cu centru *pentru*)[8]	[$_{GPrep}$ ***Pentru*** [$_{PConj}$ ***ca ei să înţeleagă***]]$_{CircScop}$, *am ales un exemplu simplu.* *Lăsase totul în ordine* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{PConj}$ ***ca****, atunci când se va* ***întoarce, să se apuce imediat de lucru***]]$_{CircScop}$.
	o propoziţie relativă introdusă prin pronume relativ	*Muncise mult* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{PRel}$ ***ce avea de îndeplinit***]]$_{CircScop}$. *S-a dus* [$_{GPrep}$ ***după*** [$_{PRel}$ ***ce avea de cumpărat***]]$_{CircScop}$.

[1] Spre deosebire de propoziţia circumstanţială de cauză, circumstanţiala de scop se construieşte cu modul conjunctiv, exceptând construcţia cu *de* conjuncţional.

Propoziția conjuncțională (mai puțin cea introdusă prin *de*) poate fi precedată de adverbe de precizare, precum *anume, așa, intenționat, înadins* (*într-adins*): *Uneori legea este făcută* ***anume*** [$_{\text{PConj}}$ *ca să faciliteze evaziunea*]$_{\text{CircScop}}$, *A spus asta* ***intenționat,*** [$_{\text{PConj}}$ *ca să te pună într-o situație dificilă*]$_{\text{CircScop}}$.

Circumstanțialele de scop negative pot conține, după conectorul conjuncțional, atenuatori precum *cumva* sau *care cumva: Își punea o pălărie pe cap și ochelari de soare* [$_{\text{PConj}}$ ***ca nu (care) cumva să fie recunoscut***]$_{\text{CircScop}}$.

[2] Într-o construcție precum *Luptă* ***să*** *ai mâine ce îți lipsește astăzi!*, *să* are două roluri: formant al conjunctivului și conector care introduce o propoziție circumstanțială de scop.

[3] Când un component din propoziția circumstanțială de scop este așezat înaintea verbului (utilizare ce presupune tematizarea componentului respectiv), conjuncția *să* se realizează în varianta *ca ... să,* precum în exemplul *Luptă* ***ca*** *mâine* ***să*** *ai ce îți lipsește astăzi!*

[4] Conjuncția învechită și populară *de* cere ca verbele din regentă și din subordonată să aibă aceeași formă de mod și de timp: *S-a dus de s-a culcat* vs **S-a dus de se culcase / *S-a dus de s-ar culca.*

[5] Într-o construcție precum *Du-te de te spală!,* conjuncția *de* se apropie de conjuncțiile coordonatoare, fiind echivalent cu *și* (*Du-te și te spală!*), deoarece conectează două verbe la imperativ, mod specific propozițiilor principale.

[6] O serie de grupuri nominale incluse în GPrep au drept centre substantive care conțin ideea de scop (finalitate), precum *scop, intenție, obiectiv, speranță* etc.: *Vor face niște modificări de redactare* [$_{\text{GPrep}}$ ***cu*** [$_{\text{GN}}$ ***scopul de a fi mai bine înțeleși***]]$_{\text{CircScop}}$, *Unele femei își cumpără haine mici* [$_{\text{GPrep}}$ ***în*** [$_{\text{GN}}$ ***speranța de a slăbi***]]$_{\text{CircScop}}$.

[7] Se observă că, în toate exemplele, substantivele din cadrul GPrep prin care se exprimă circumstanțialul de scop sunt abstracte (postverbale: *apărare, obținere* sau asimilabile celor postverbale: *glorie, drum*).

[8] Prepoziția *pentru* se construiește obligatoriu cu propoziția introdusă prin *ca ... să,* prin urmare, în contextul acestei prepoziții, *ca ... să* nu este variantă a lui *să*, combinația *pentru să* nefiind posibilă. *Ca ... să* este variantă a lui *să* în propozițiile completive, în condițiile în care înaintea verbului din subordonată sunt așezate alte componente, ca în exemplul: *Vreau* ***ca*** *mâine* ***să*** *te vizitez* (< *Vreau să te vizitez*).

Gruparea *pentru ca să* este considerată pleonastică, atât prepoziția *pentru,* cât și conjuncția compusă *ca să* exprimând ideea de scop (vezi *infra*, **5.**).

4. Dificultăți

4.1. Circumstanțialul de scop se poate confunda cu alte circumstanțiale.

- Circumstanțialul de scop este confundabil cu circumstanțialul de cauză într-un context precum *L-a chemat* (*ca*) *să îl ajute.* Pentru a distinge cele două circumstanțiale, trebuie să se aibă în vedere sensul pe care fiecare îl exprimă în raport cu regentul – cauza (anterioară acțiunii din regentă), respectiv scopul (posterior acțiunii din regentă) –, precum și faptul că propoziția cauzală nu admite modul conjunctiv (compară construcția *L-a chemat* **(*ca*)** ***să îl ajute,*** care conține un CircScop introdus prin conjuncția (*ca*) *să,* cu *L-a chemat* ***pentru că avea nevoie de el,*** care include un CircCauză introdus prin locuțiunea conjuncțională *pentru că*).

  Prepoziția *pentru* poate introduce atât un circumstanțial de cauză, cât și un circumstanțial de scop, distincția dintre acestea făcându-se pe bază semantică. Raportul temporal pe care cele două circumstanțiale îl stabilesc cu regentul este esențial pentru a le deosebi – raport de anterioritate în cazul circumstanțialului de cauză și raport de posterioritate în cazul circumstanțialului de scop:

S-a supărat [$_{GPrep}$ ***pentru o vorbă***]$_{CircCauză}$.
L-a chemat [$_{GPrep}$ ***pentru a-l ajuta***]$_{CircScop}$.

- Alt circumstanţial cu care se poate confunda circumstanţialul de scop este cel de loc, atunci când ambele sunt introduse prin aceeaşi prepoziţie. Confuzia se produce în construcţii cu verbe de deplasare care impun rolul tematic Ţintă, precum *a se duce, a pleca, a ieşi, a alerga* etc. Un indiciu pentru a distinge circumstanţialul de scop de cel de loc poate fi reprezentat de trăsătura semantică a componentului (grupului prepoziţional) căruia i se atribuie rolul Ţintă. Astfel, dacă respectivul component are trăsătura [+ Concret], acesta se asociază cu funcţia sintactică de circumstanţial de loc, iar dacă prezintă trăsătura [– Concret], fiind un substantiv postverbal, are funcţia sintactică de circumstanţial de scop:

  Se duce [***la şcoală***]$_{CircLoc}$.
  Se duce [***la cumpărături***]$_{CircScop}$.

  Nu întotdeauna însă acest criteriu separă cele două circumstanţiale. Într-o construcţie precum *Se duce la concert,* chiar dacă rolul Ţintă este exprimat de un GPrep care conţine un substantiv cu trăsătura [– Concret], funcţia lui sintactică este de circumstanţial de loc. Posibilitatea coocurenţei celuilalt tip de circumstanţial poate separa însă cele două funcţii:

  Merge [*la concert*]$_{CircLoc}$ [***ca să asculte formaţia favorită***]$_{CircScop}$.

  Realizare prin propoziţie conjuncţională nu are decât circumstanţialul de scop, nu şi cel locativ. De asemenea, realizare prin GV cu centru formă non-finită are numai circumstanţialul de scop:

  Au ieşit [***la restaurant***]$_{CircLoc}$.
  Au ieşit [***la strâns gunoaiele***]$_{Circ\ Scop}$.

- Circumstanţialul de scop trebuie distins şi de alte circumstanţiale, precum cel opoziţional şi cel consecutiv, atunci când acestea sunt marcate prin conjuncţia *ca să*. Pentru a deosebi circumstanţialului de scop de celelalte două, trebuie să se ţină cont de raportul semantic stabilit între conţinuturile celor doi membri ai enunţului, iar, în cazul circumstanţialului consecutiv, şi de elementul adverbial corelativ *aşa (de), atât (de)*:

  Cu mine era tristă, [***ca să fie veselă cu alţii***]$_{CircOpoz}$.
  Ion nu era aşa de egoist [***ca să nu le dea cărţi şi altora***]$_{CircCons}$.

4.2. Cu intenţii stilistice şi pentru reliefarea circumstanţialei de scop, aceasta se poate izola de regentă:

Le-am explicat de mai multe ori elevilor mei ce înseamnă demnitatea. ***Ca să-şi însuşească această calitate.***

Însă, într-un context precum: *Ne-am întâlnit și astăzi în același loc, la aceeași oră.* ***Ca să vezi ce coincidență!***, nu se mai poate vorbi de izolarea circumstanțialei de scop. Construcția exclamativă *Ca să vezi ce coincidență!* nu are funcție de circumstanțial de scop, ci este o propoziție principală.

5. Aspecte normative

Gruparea *pentru ca să*, utilizată pentru a introduce un circumstanțial de scop, este pleonastică, întrucât și prepoziția *pentru*, și conjuncția *ca să* exprimă scopul. Prin urmare, construcții precum *Am venit, pentru ca să te ajut; I-am cerut sfatul profesoarei mele, pentru ca să nu fac o alegere greșită* (care marchează mai puternic raportul dintre scop și acțiunea anterioară) sunt greșite (corect: *Am venit* ***ca să te ajut*** sau *Am venit* ***pentru a te ajuta;*** *I-am cerut sfatul profesoarei mele,* ***ca să nu fac o alegere greșită*** sau *I-am cerut sfatul profesoarei mele,* ***pentru a nu face o alegere greșită***). Construcția conținând gruparea *pentru ca ... să* este corectă: *Voi pleca devreme* ***pentru ca*** *la prânz* ***să*** *ajung la București.*

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL (CircCond)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul condițional** exprimă condiția de care depinde realizarea unei acțiuni sau a unei stări (***Dacă joci la loto***, *ai șansa să câștigi;* ***Dacă voi termina la timp lucrarea***, *voi fi fericit*).
Circumstanțialul condițional aparține grupei circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Ca toate circumstanțialele de acest tip, CircCond nu se include în structura unui anumit grup sintactic, ci se raportează la un grup sau la o propoziție. Circumstanțialul condițional se realizează mai ales propozițional. Condiția exprimată prin propoziția condițională poate fi sigură, posibilă sau ireală, valori evidențiate de verbele pe care aceasta le conține. Astfel, în funcție de sensul propoziției condiționale se disting:

(1) **condiționala sigură**, în structura căreia apare un verb la indicativ (prezent, perfect sau viitor):

$[_{PConj}$ ***Dacă ești serios***$]_{CircCond}$, *ești apreciat.*
$[_{PConj}$ ***Dacă a dorit să te vadă***$]_{CircCond}$, *te-a văzut.*
$[_{PConj}$ ***Dacă vei învăța***$]_{CircCond}$, *vei lua examenul.*

(2) **condiționala posibilă**, care conține un verb la condițional prezent sau la conjunctiv prezent:

[$_{PConj}$ ***Să ştie că ai minţit-o***]$_{CircCond}$, *s-ar supăra pe tine.*
[$_{PConj}$ ***Dacă ar şti că e bolnavă***]$_{CircCond}$, *s-ar duce la doctor.*

(3) **condiţionala ireală**, cuprinzând un verb la condiţional perfect, conjunctiv perfect sau indicativ imperfect:

[$_{PConj}$ ***Dacă aş fi ştiut ce va urma***]$_{CircCond}$, *nu aş fi luat acea decizie.*
[$_{PConj}$ ***Să-l fi ascultat***]$_{CircCond}$, *ajungeam departe.*
[$_{PConj}$ ***Dacă aflam ce s-a întâmplat***]$_{CircCond}$, *renunţam la planurile mele.*

(b) Circumstanţialul condiţional poate fi introdus prin:
– conjuncţiile *dacă* ([***Dacă*** *vei căuta răspunsul*]$_{CircCond}$, *îl vei găsi*), *de* ([***De*** *mă vei chema*]$_{CircCond}$, *voi veni*), *să* ([***Să*** *îl vezi bolnav*]$_{CircCond}$, *l-ai ajuta*), *când* ([***Când*** *l-ai auzi ce spune*]$_{CircCond}$, *ţi s-ar face milă de el*) şi locuţiunile conjuncţionale *în caz că* ([***În caz că*** *se amână şedinţa*]$_{CircCond}$, *te voi anunţa*), pop. ***de unde***, într-o structură fixă (*Să fugi, că* [***de unde*** *nu*]$_{CircCond}$, *te loveşte!*);
– prepoziţia *fără* ([***Fără*** *acceptarea acestei situaţii*]$_{CircCond}$, *nu voi putea să lucrez la noul proiect*), locuţiunile prepoziţionale *în caz de* ([***În caz de*** *incendiu*]$_{CircCond}$, *ieşiţi repede din casă!*), *în locul* ([***În locul*** *lui*]$_{CircCond}$, *nu făceam asta*) şi grupări prepoziţionale analizabile, precum *cu condiţia* (*Îţi voi împrumuta cartea* [***cu condiţia*** *să mi-o aduci peste o săptămână*]$_{CircCond}$), *în condiţiile* (*Voi accepta propunerea voastră* [***în condiţiile*** *stabilite*]$_{CircCond}$), *în ipoteza* (***În ipoteza*** *plecării a trei sferturi dintre angajaţi, firma se va desfiinţa*) etc. (vezi şi *infra*, **3.**).

Circumstanţialul condiţional poate fi evidenţiat prin grupări corelative, din care fac parte un conector şi un adverb, precum *atunci* sau *apoi*:

[***Dacă*** *ai învăţat*]$_{CircCond}$, ***atunci*** *poţi participa cu încredere la concurs.*
[***Dacă*** *eşti cinstit*]$_{CircCond}$, ***apoi*** *răspunde-mi la întrebare!*

(c) Circumstanţialul condiţional poate avea şi utilizare metadiscursivă, exprimând raportarea locutorului la discurs: ***Dacă îmi aduc bine aminte****, asta se întâmpla acum trei ani;* ***Dacă îmi dai voie****, nu a fost aşa cum spui; M-am identificat cu personajul principal din film,* ***dacă pot să spun aşa.***

2. Clasa regenţilor

(1) Circumstanţialul condiţional se raportează, în special, la grupul verbal cu centru formă finită:

Nu i-ai asculta sfaturile niciodată, ***dacă ai şti că nu îţi vrea binele.***
În locul lui Ion*, m-aş fi întors în ţară.*

Centrul grupului verbal de care depinde circumstanţialul condiţional poate fi, mai rar, şi o formă non-finită:

*A-i susține pe tineri, **dacă aceștia sunt talentați**, e un lucru lăudabil.*
*Dându-i cafea **dacă îți cere**, nu îi faci bine copilului.*

(2) Alt grup sintactic de care depinde circumstanțialul condițional este grupul interjecțional având drept centru o interjecție cu regim verbal:

*Bravo ție, **dacă ajungi în vârful muntelui!***

(3) Circumstanțialul condițional poate avea ca regent și un grup adjectival cu centru derivat din verb:

*Și-a achiziționat o mască utilizabilă **în caz de incendiu**.*

> ⓘ Într-o construcție precum *Voi fi fericită dacă voi câștiga acest concurs*, regentul este gruparea operator copulativ + adjectiv *voi fi fericită*, nu numai adjectivul *fericită*.

> ⓘ O construcție care conține un adverb, precum *Dacă vei câștiga, bine!*, este eliptică, regentul fiind, de fapt, gruparea cu operatorul *a fi – este / va fi bine*, și nu numai adverbul *bine* (*Dacă vei câștiga, este / va fi bine!*).

3. Clasa de substituție

Posibilitățile de realizare ale circumstanțialului condițional sunt numeroase.

Tipul de realizare	Exemple
Propoziție conjuncțională	$[_{PConj}$ ***Dacă îl ajuți***$]_{CircCond}$, *va ajunge la timp la serviciu.* $[_{PConj}$ ***De ți-e teamă de câine***$]_{CircCond}$, *nu te apropia de el!* $[_{PConj}$ ***În caz că îl întâlnești***$]_{CircCond}$, *să îi spui că îl aștept.* $[_{PConj}$ ***Să știe cum se simte***$]_{CircCond}$, *ar vizita-o mai des.* $[_{PConj}$ ***Când ți-e dat să te chinui***$]_{CircCond}$, *te chinui.* *Să pleci, că,* $[_{PConj}$ ***de unde nu***$]_{CircCond}$, *bine nu-ți va fi!*
Grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu	$[_{GV}$ ***Făcând abstracție de ultima dispută***$]_{CircCond}$, *putem spune că relația lor a fost până acum amicală.* *Nu poți aștepta să se întâmple ceva bun,* $[_{GV}$ ***nefăcând nimic***$]_{CircCond}$.
Grup adverbial cu centru un adverb de tipul *altminteri, altfel, astfel, așa*[2]	*Trebuie să plec în secunda asta,* $[_{GAdv}$ ***altminteri***$]_{CircCond}$, *pierd avionul.* *Sunt nemulțumiți de rezultate,* $[_{GAdv}$ ***altfel***$]_{CircCond}$, *n-ar face contestații.* *Lucrează mai ordonat,* $[_{GAdv}$ ***astfel / așa***$]_{CircCond}$, *vei fi mai eficient.*

Grup adjectival, în construcții eliptice (fără verbul-operator), având drept centru:	un adjectiv propriu-zis	[$_{GAdj}$ ***Singură***]$_{CircCond}$, *nu voi pleca în altă țară* (< *Singură* [fiind], *nu voi pleca în altă țară*).
	un adjectiv participial	[$_{GAdj}$ ***Numai rugată***]$_{CircCond}$, *vine pe la noi* (< *Numai rugată* [fiind], *vine pe la noi*).
Grup prepozițional care include:	un GN cu centru un substantiv abstract (a)[3] sau, mai rar, non-abstract (b)	(a) [$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***absența conducătorului***]]$_{CircCond}$, *întâlnirea nu va mai avea loc.* *Am o veste foarte importantă pentru tine, dar nu trebuie să mai vorbești cu nimeni despre ea.* [$_{GPrep}$ ***Cu*** [$_{GN}$ ***această condiție***]]$_{CircCond}$ *ți-o spun* / [$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{GN}$ ***această condiție***]]$_{CircCond}$, *nu ți-o spun*[3]. (b) [$_{GPrep}$ ***În locul*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]]$_{CircCond}$, *aș fi tăcut.* [$_{GPrep}$ ***În locul*** [$_{GN}$ ***lor***]]$_{CircCond}$, *ne-am fi cumpărat cărți*[4].
	un GV cu centru formă non-finită de infinitiv	*Nimeni nu intră în acest club* [$_{GPrep}$ ***fără*** [$_{GVinf}$ ***a avea un interes***]]$_{CircCond}$.
	o propoziție conjuncțională introdusă prin *să* (inclusă într-un GPrep cu centru *fără*)	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să fi avut un scop***]$_{CircCond}$, *nu aș fi luat parte la această discuție.* [$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să mă cunoști***]$_{CircCond}$, *nu poți afirma asemenea lucruri despre mine.*
	o propoziție relativă fără antecedent	[$_{GPrep}$ ***În locul*** [$_{PRel}$ ***cui a dat această notă***]]$_{CircCond}$, *eu aș fi fost mai exigentă.*

[1] Construcția care conține locuțiunea conjuncțională populară *de unde* este eliptică: *Să pleci, că, **de unde** nu* [pleci], *bine nu-ți va fi!*
[2] Adverbele menționate au rol anaforic (sunt anafore de tip pro-frază), rezumând o ipoteză / o condiție presupusă de locutor, având în vedere cele enunțate anterior:
*Trebuie să plec în secunda asta, **altminteri*** [dacă nu plec în secunda asta], *pierd avionul.*
*Sunt nemulțumiți de rezultate, **altfel*** [dacă ar fi mulțumiți de rezultate], *n-ar face contestații.*
*Lucrează mai ordonat, **astfel / așa*** [dacă lucrezi mai ordonat], *vei fi mai eficient.*
[3] Unele substantive incluse în GPrep „evocă" relația semantică la care participă, fiind de tipul *condiția, ipoteza, cazul, eventualitatea:*
[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***ipoteza că va fi acceptat***]]$_{CircCond}$, *proiectul va dura trei ani.*
[$_{GPrep}$ ***În*** [$_{GN}$ ***cazul unui seism***]]$_{CircCond}$, *e bine să nu intrați în panică.*
[4] GPrep având drept centru locuțiunea prepozițională *în locul* provine, prin elipsă, dintr-o construcție propozițională:
[[Dacă eram] ***în locul lui Ion***]$_{CircCond}$, *aș fi tăcut.*
[[Dacă eram] ***în locul lor***]$_{CircCond}$, *ne-am fi cumpărat cărți.*

4. Dificultăți

Pentru distingerea circumstanțialului condițional de alte circumstanțiale cu care se poate confunda, trebuie să se țină seamă de sensul componentelor conectate, elementul conjuncțional sau prepozițional prin care este introdus, prezența (sau posibilitatea inserției) unor termeni corelativi. Circumstanțialul condițional se poate confunda cu unele circumstanțiale din clasa celor care redau raporturi logico-semantice (vezi (a), (b), (c), (d)), dar și cu circumstanțiale de alte tipuri:

(a) [$_{PConj}$ ***Dacă ai jignit-o***]$_{CircCauză}$, *a plecat.*
(b) [$_{GV}$ ***Fiind grăbită***]$_{CircCauză}$, *a uitat să-şi ia umbrela.*
(c) [$_{PConj}$ ***Dacă nu voi ajunge la petrecerea Ioanei***]$_{CircConc}$, *tot îi voi trimite o felicitare.*
(d) [$_{PConj}$ ***Dacă nu poți să ajungi la director***]$_{CircConc}$, *încearcă (totuşi) să vorbeşti cu un subordonat al său.*
(e) [$_{PConj}$ ***Dacă ieri era cel mai bun prieten al meu***]$_{CircOpoz}$, *astăzi nici nu mă mai salută.*
(f) [$_{GPrep}$ ***În locul lui Ion***]$_{CircOpoz}$, *a venit Mircea.*
(g) [$_{GPrep}$ ***Fără bani***]$_{CircInstr}$, *nu poți să obții tot ce îți doreşti.*
(h) *Succesul se obține de cele mai multe ori* [$_{GPrep}$ ***cu mult efort***]$_{CircInstr}$.
(i) [$_{GPrep}$ ***Fără colegii lui***]$_{CircSoc}$, *i-ar fi greu să termine lucrarea.*
(j) [$_{GPrep}$ ***În situații de tipul acesta***]$_{CircTimp}$, *e bine să nu spui nimic.*

ⓘ Pe baza exemplelor de mai sus se pot stabili unele criterii de distingere a circumstanțialului condițional de alte circumstanțiale.
Se observă în enunțurile date că *dacă*, element care introduce de obicei un circumstanțial condițional, poate introduce şi alte circumstanțiale (vezi (a), (c), (d), (e)). De asemenea, unele prepoziții sau locuțiuni prepoziționale pot introduce atât un circumstanțial condițional, cât şi un alt tip de circumstanțial (vezi (f), (g), (h), (i), (j)).
Prezența unui termen corelativ specializat poate dezambiguiza tipul de circumstanțial. Astfel, în (c) şi (d), corelativele adverbiale *tot* şi *totuşi* arată că propoziția din celălalt membru al relației sintactico-semantice este concesivă, nu condițională.
Uneori, în distingerea tipului de circumstanțial, este relevantă trăsătura semantică a substantivului – complement al prepoziției. Astfel, circumstanțialul sociativ include un substantiv obligatoriu cu trăsătura [+ Animat] (vezi (i)), spre deosebire de circumstanțialul condițional. În ceea ce priveşte confuzia cu instrumentalul ((g), (h)), este de remarcat faptul că aceasta se produce mai ales când substantivul-complement al prepoziției este abstract (ca în (h)).

5. Aspecte normative

Este pleonastică o grupare precum *în eventualitatea cazului*, utilizată uneori pentru a introduce un circumstanțial condițional: *În eventualitatea cazului în care medicamentul prescris nu-şi face efectul, prezentați-vă din nou la medic* (corect: ***În eventualitatea în care*** *medicamentul prescris nu-şi face efectul, prezentați-vă din nou la medic* sau ***În cazul în care*** *medicamentul prescris nu-şi face efectul, prezentați-vă din nou la medic*).

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV (CircConc)

1. Caracteristici generale

(a) **Circumstanțialul concesiv** indică evenimentul care ar putea împiedica realizarea unei acțiuni sau dobândirea unei însușiri, dar nu o împiedică: ***Deși s-a pregătit serios**, a luat notă mică la examen; **Deși are motive de bucurie**, e tot trist.*

Circumstanțialul concesiv aparține clasei circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Ca și celelalte circumstanțiale logico-semantice, CircConc nu face parte din structura grupului sintactic, ci se raportează la acesta sau la o propoziție.

Circumstanțialul concesiv se realizează mai ales prin propoziție. La fel ca în cazul propoziției condiționale (cu care se aseamănă prin faptul că propoziția circumstanțială concesivă exprimă tot o ipoteză / o condiție, însă această ipoteză este anulată), se pot distinge tipuri semantice de concesive, evidențiate de modurile verbale utilizate:

(1) **concesiva propriu-zisă**, care conține un verb la modul indicativ (prezent, trecut sau viitor):

[$_{PConj}$ ***Chiar dacă ierți o greșeală cuiva***]$_{CircConc}$, *nu poți să o și uiți.*
[$_{PRel}$ ***Orice inițiativă a avut***]$_{CircConc}$, *tot nu l-a convins pe șef de seriozitatea sa.*
[$_{PConj}$ ***Cu toate că a muncit***]$_{CircConc}$, *Ion nu a fost apreciat.*

(2) **concesiva ipotetică**, construită în jurul unui verb la modul condițional, prezumtiv sau conjunctiv, moduri care exprimă posibilitatea ori incertitudinea:

[$_{PRel}$ ***Oricât ar încerca***]$_{CircConc}$, *nu poate să renunțe la fumat.*
[$_{PConj}$ ***Chiar dacă Maria o fi având dreptate***]$_{CircConc}$, *tot nu trebuie să îl ponegrească pe Ion.*
[$_{PConj}$ ***Să moară de durere***]$_{CircConc}$, *și tot nu se plânge.*

(b) Elementele care introduc circumstanțialul concesiv sunt specializate sau nespecializate.

- În categoria elementelor specializate intră conjuncția *deși*, locuțiunile conjuncționale *chiar dacă, chiar de, cu toate că, măcar că, chit că* și grupările prepoziționale cu statut (cvasi)locuțional *în ciuda, în pofida, cu tot* (*toată, toți, toate*):

[***Deși** încerca să fie coerent*]$_{CircConc}$, *nu reușea.*
[***Chiar dacă** nu mi-a plăcut biologia*]$_{CircConc}$, *am învățat-o.*
[***Chiar de** va veni*]$_{CircConc}$, *va fi prea târziu.*
[***Cu toate că** o cunoștea bine*]$_{CircConc}$, *i-a făcut o descriere nepotrivită.*
[***Măcar că** nu era prea inteligent*]$_{CircConc}$, *tot înțelegea ce însemnau vorbele șefului lui.*
O să aleg acest calculator, [***chit că** e mai vechi*]$_{CircConc}$.
[***În ciuda** efortului depus*]$_{CircConc}$, *nu ai obținut rezultatul dorit.*
[***În pofida** scumpirilor*]$_{CircConc}$, *oamenii au umplut magazinele.*
[***Cu toată** pregătirea*]$_{CircConc}$, *tot nu a ieșit bine serbarea.*

- Pe lângă elementele specializate, există o serie de elemente nespecializate, care introduc atât un circumstanțial concesiv, cât și alte tipuri de circumstanțiale, precum conjuncțiile *că, dacă, de, să, când, cum,* locuțiunea conjuncțională *de unde,* unele relative adverbiale, pronominale sau adjectivale, cum sunt *cât, oricât, oricum, oricare, orice,* prepozițiile *cu, fără* (pentru exemple vezi *infra,* **3.**).

Circumstanțialul concesiv poate fi reluat sau, mai rar, anticipat de un termen corelativ adverbial de tipul *totuși, tot.* Acest termen corelativ, specializat pentru a evidenția un circumstanțial concesiv, are rol anaforic, îndeplinind în cadrul celuilalt membru al relației sintactico-semantice tot funcția sintactică de circumstanțial concesiv:

*[**Cu toate că** l-a iertat]$_{\text{CircConc}}$, **totuși / tot** nu a uitat ce rău i-a făcut cândva.*
*Și **totuși** nu l-a mustrat, [**deși** făcuse o faptă foarte urâtă]$_{\text{CircConc}}$.*

ⓘ Funcție sintactică de circumstanțial concesiv și rol anaforic au, de asemenea, gruparea *cu toate acestea* și adverbul *așa* (vezi *infra,* **3.**).

(c) Circumstanțialul concesiv este însoțit adesea de focalizatori adverbiali precum *chiar, și, nici:*

*[**Chiar** având argumente importante]$_{\text{CircConc}}$, tot nu i-a convins pe colegi să îi accepte opinia.*
*[**Nici** invitată]$_{\text{CircConc}}$, nu ar veni.*
*[**Și** fără să îți facă plăcere]$_{\text{CircConc}}$, tot vei lucra cu noi.*

În anumite contexte, când nu apare elementul corelativ, marca focalizatoare este obligatoriu exprimată:

*[**Nici** rugat]$_{\text{CircConc}}$, nu ar face un lucru bun.*
*[**Chiar** lovită]$_{\text{CircConc}}$, nu se mișcă.*

Uneori, pot preceda circumstanțialul concesiv două mărci focalizatoare:

*[**Chiar și** accidentat fiind]$_{\text{CircConc}}$, tot a participat la concurs.*

ⓘ Combinarea semiadverbului *chiar* cu *dacă* (sau *de*) s-a gramaticalizat, devenind locuțiune conjuncțională specializată (datorită frecvenței și sensului unitar dobândit) pentru a introduce un circumstanțial concesiv: *[**Chiar dacă / de** ți-aș explica problema]$_{\text{CircConc}}$, tot nu ai înțelege-o.*

ⓘ Un rol special are semiadverbul focalizator *și,* care se poate atașa ori circumstanțialului concesiv propriu-zis, ori elementului anaforic corelativ (tot cu funcție de circumstanțial concesiv): *[**Și** dacă ai fi orb]$_{\text{CircConc}}$, tot ai găsi adresa asta* vs *Dacă ai fi orb, [**și** tot]$_{\text{CircConc}}$ ai găsi adresa asta.*

(d) Circumstanțialul concesiv are utilizare metadiscursivă când raportul logico-semantic nu se stabilește între conținuturile celor două componente conectate, ci între conținutul comunicat și raportarea locutorului la acesta: ***Deși nu e problema mea**, ar fi bine să nu vă mai certați!; E nedrept să se procedeze așa, **deși pe cine interesează ce cred eu**?*

2. Clasa regenților

(1) Circumstanțialul concesiv se raportează cel mai adesea la un grup verbal cu centru la o formă finită:

<u>Am terminat</u> cartea recomandată de tine, ***deși nu mi-a plăcut foarte mult.***
<u>Aș merge</u> la teatru, ***cu toate că sunt ocupat.***

Grupul verbal de care depinde circumstanțialul concesiv poate avea drept centru, mai rar, și o formă non-finită de gerunziu sau de infinitiv:

<u>Neînțelegând</u> nimic din tot ce s-a discutat, ***deși a ascultat atent,*** *studentul a pus la sfârșit o întrebare neadecvată.*
<u>A face</u> atâta scandal, ***deși ai fost privilegiat,*** *nu îți face cinste.*

> ⓘ Într-o construcție eliptică, precum *Certată, deși nu avea nicio vină, fata a început să plângă,* regentul este, de fapt, gruparea operator pasiv + participiu: *<u>Fiind certată</u>,* ***deși nu avea nicio vină,*** *fata a început să plângă.*

(2) Regentul circumstanțialului concesiv este uneori și grupul interjecțional cu centru o interjecție cu regim verbal:

Cu toate că suntem supărați, *<u>hai</u> la petrecere!*
<u>Na</u> o cafea, ***deși știu că nu ai voie să bei.***

(3) Alt regent al circumstanțialului concesiv poate fi grupul adjectival cu centru adjectiv propriu-zis sau adjectiv participial:

Am cunoscut un om <u>sensibil</u> ***în ciuda aparențelor.***
Am întâlnit o persoană <u>dezamăgită</u> de ce i s-a întâmplat, ***deși nu arăta acest lucru.***

> ⓘ În construcția *Lucrează <u>bine</u>,* ***deși prea repede pentru gustul meu,*** CircConc introdus prin *deși* este eliptic de predicat (*Lucrează <u>bine</u>,* ***deși*** **[lucrează]** ***prea repede pentru gustul meu***) și se raportează la GV *lucrează bine*, care include GAdv *bine*.

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul concesiv poate avea diverse realizări.

Tipul de realizare		Exemple
Propoziţie conjuncţională		[$_{PConj}$ ***Deşi nu i-a invitat nimeni***]$_{CircConc}$, *au venit şi ei la petrecerea noastră.* [$_{PConj}$ ***Cu toate că îi plac mult***]$_{CircConc}$, *şi-a propus să nu mai mănânce dulciuri.* [$_{PConj}$ ***Chiar dacă suntem prieteni***]$_{CircConc}$, *nu îţi permit să îmi vorbeşti aşa.* [$_{PConj}$ ***Chiar de te-ai supărat acum pe ea***]$_{CircConc}$, *să ştii că nu îţi vrea răul.* [$_{PConj}$ ***Dacă i-ar promite un mare câştig***]$_{CircConc}$, *şi tot nu ar accepta propunerea!...* [$_{PConj}$ ***De îl cerţi***]$_{CircConc}$, *şi tot nu se cuminţeşte.* [$_{PConj}$ ***Că-ţi sunt prieteni***]$_{CircConc}$, [$_{PConj}$ ***că-ţi sunt duşmani***]$_{CircConc}$, *tu să nu le spui tot ce ai pe suflet!* [$_{PConj}$ ***De unde are***]$_{CircConc}$, [$_{PConj}$ ***de unde n-are***]$_{CircConc}$, *orice om îşi face totuşi din când în când o mică bucurie.* [$_{PConj}$ ***Măcar că nu ai răbdare***]$_{CircConc}$, *totuşi este necesar să comunici mai mult cu elevii.* [$_{PConj}$ ***Să mă rogi***]$_{CircConc}$, *şi tot nu îţi spun nimic!* *Mă sună mereu,* [$_{PConj}$ ***când ştie bine că mă deranjează insistenţele lui***]$_{CircConc}$.
Propoziţie relativă introdusă prin:	relative adverbiale	[$_{PRel}$ ***Cât ar citi***]$_{CircConc}$, *tot nu reuşeşte să termine până mâine cartea.* [$_{PRel}$ ***Oricât ar vrea***]$_{CircConc}$, *tot nu poate să uite ce s-a întâmplat.* [$_{PRel}$ ***Oricum am lucra***]$_{CircConc}$, *tot nu reuşim să facem tot.*
	relative pronominale nehotărâte	[$_{PRel}$ ***Oricare ar fi soluţia***]$_{CircConc}$, *o vom accepta.* [$_{PRel}$ ***Oricine ar suna***]$_{CircConc}$, *tu să nu răspunzi!* [$_{PRel}$ ***Oricâţi ar veni***]$_{CircConc}$, *noi o să avem cu ce îi trata.*
	relative adjectivale nehotărâte	[$_{PRel}$ ***Orice idee am avea***]$_{CircConc}$, *tot nu vom putea rezolva toate aspectele problemei.* [$_{PRel}$ ***Câte cărţi a citit***]$_{CircConc}$ *şi tot nu e mulţumit.* [$_{PRel}$ ***Oricâte persoane ar contesta rezultatele***]$_{CircConc}$, *acestea nu vor fi schimbate.*
Grup verbal cu centru formă non-finită de gerunziu		[$_{GVger}$ ***Necunoscând limba franceză***]$_{CircConc}$, *şi tot s-a înţeles cu musafirii francezi.* [$_{GVger}$ ***Chiar neînvăţând decât o zi***]$_{CircConc}$, *tot a luat notă mare la examen.*
Grup adjectival cu centru adjectiv participial		[$_{GAdj}$ ***Chiar abandonat***]$_{CircConc}$, *copilul a reuşit să supravieţuiască*[1].
Grup adverbial având drept centru:	adverbul cu rol anaforic *totuşi, tot* sau *aşa*	*Nu l-am deranjat cu nimic şi* [$_{GAdv}$ ***totuşi***]$_{CircConc}$ *nu-mi vorbeşte*[2]. *Nu s-a pregătit şi* [$_{GAdv}$ ***chiar şi aşa***]$_{CircConc}$ *vine la examen.*
	adverbul *contrar*	[$_{GAdv}$ ***Contrar părerii voastre***]$_{CircConc}$, *ea chiar este o persoană serioasă.*

	adverbul *indiferent* (urmat de un complement prepozițional)	[$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***de rezultat***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *vor continua căutarea.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***dacă va accepta situația***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *nu va uita niciodată prin ce a trecut.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***că susținem concursul în România sau în altă țară***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *va trebui să ne pregătim la fel de bine.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***(de) ce mi-ai spune***]$_{CPrep}$]$_{CircConc}$, *eu tot o respect pe Ioana.* [$_{GAdv}$ ***Indiferent*** [***cine este***]$_{CPrep}$, *nu va fi privilegiat.*
Grup prepozițional care include:	un grup nominal[3]	[$_{GPrep}$ ***În ciuda*** [$_{GN}$ ***talentului său***]]$_{CircConc}$, *nu a ajuns un actor mare.* [$_{GPrep}$ ***Împotriva*** [$_{GN}$ ***voinței sale***]]$_{CircConc}$, *a acceptat contractul.* [$_{GPrep}$ ***În pofida*** [$_{GN}$ ***crizei financiare***]]$_{CircConc}$, *unii își achiziționează obiecte de lux*[4].
	o propoziție conjuncțională introdusă prin *să* (inclusă într-un GPrep cu centru *fără*)	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{PConj}$ ***să se documenteze suficient***]]$_{CircConc}$, *a înțeles totuși complexitatea problemei de analizat.*
	un grup verbal cu centru formă non-finită de infinitiv	[$_{GPrep}$ ***Fără*** [$_{GVinf}$ ***a înțelege ce interes aveau***]]$_{CircConc}$, *ea a acceptat totuși propunerea lor.*

[1] Construcția ***Chiar abandonat***, *copilul a reușit să supraviețuiască* este eliptică: circumstanțialul concesiv este realizat, de fapt, prin gruparea operator pasiv și participiu: [***Chiar abandonat fiind***]$_{CircConc}$, *copilul a reușit să supraviețuiască* / [***Chiar fiind abandonat***]$_{CircConc}$, *copilul a reușit să supraviețuiască.*

[2] În acest context, în care sunt conectate două propoziții principale, adverbul *totuși*, cu rol anaforic (trimițând la cele enunțate anterior), nu este corelativ, ca în exemplul care conține o propoziție concesivă și o principală: [***Deși*** *nu l-am deranjat cu nimic*]$_{CircConc}$, [***totuși***]$_{CircConc}$ *nu-mi vorbește.*

[3] Centrul nominal este mai ales non-animat (ca în exemplele din tabel), dar poate fi și animat:
[$_{GPrep}$ *Chiar și fără* [$_{GN}$ ***ghid / el***]]$_{CircConc}$, *s-au descurcat în acea țară exotică.*
[$_{GPrep}$ *În ciuda* [$_{GN}$ ***mamei***]]$_{CircConc}$, *copiii făcuseră dezastru în casă.*

[4] Grupul prepozițional cu funcție de circumstanțial concesiv este realizat adesea și prin gruparea *cu tot* (*toată, toți, toate*) și un nominal:
[$_{GPrep}$ ***Cu tot regretul***]$_{CircConc}$, *nu pot să-ți dau o notă mare.*
Voi pleca acolo, [$_{GPrep}$ ***cu toate riscurile***]$_{CircConc}$.
În asociere cu demonstrativul *acestea / astea*, având rol anaforic pentru că trimite la un segment de enunț, gruparea s-a fixat pentru a exprima un circumstanțial concesiv:
L-au deranjat vorbele ei, [$_{GPrep}$ ***cu toate acestea / astea***]$_{CircConc}$ *a iertat-o.*

4. Dificultăţi

- Unele circumstanţiale concesive sunt eliptice de predicat. Este cazul circumstanţialelor realizate propoziţional, care sunt introduse prin conjuncţii sau adverbe relative:

[$_{PConj}$ ***Deşi*** *bolnavă*]$_{CircConc}$, *a lucrat totuşi mult* < *Deşi* [era] *bolnavă, a lucrat totuşi mult.*
[$_{PConj}$ ***Deşi*** *pentru prima oară la Paris*]$_{CircConc}$, *s-a orientat destul de bine* < *Deşi* [era / se afla] *pentru prima oară la Paris, s-a orientat destul de bine.*
Un prieten, [$_{PRel}$ ***oricât*** *de bun*]$_{CircConc}$, *tot te va dezamăgi la un moment dat* < *Un prieten, oricât de bun* [ar fi], *tot te va dezamăgi la un moment dat.*

- Circumstanţialul concesiv poate fi confundat cu alte circumstanţiale. Pe lângă asemănarea de sens, o cauză a confuziei o reprezintă realizarea printr-un element comun cu al altor clase de substituţie (şi, implicit, utilizarea aceluiaşi conector pentru a introduce atât circumstanţialul concesiv, cât şi alte circumstanţiale). Compară construcţiile de mai jos, unde circumstanţialul concesiv se poate confunda cu un alt circumstanţial (condiţional, cauzal, de loc, cantitativ, de mod, de timp):

(a$_1$) [$_{GVger}$ ***Muncind din greu***]$_{CircConc}$, *tot nu a reuşit să rezolve toate problemele.*
(a$_2$) [$_{GVger}$ ***Muncind prea mult***]$_{CircCauză}$, *s-a îmbolnăvit.*
(b$_1$) [$_{PRel}$ ***Oriunde m-aş duce***]$_{CircConc}$, *tot nu pot uita de ea.*
(b$_2$) *Îl întâlnesc* [$_{PRel}$ ***oriunde mă duc***]$_{CircLoc}$.
(c$_1$) [$_{PRel}$ ***Oricât ar munci***]$_{CircConc}$, *tot nu ar reuşi să-şi plătească datoriile.*
(c$_2$) *Mănâncă* [$_{PRel}$ ***oricât îi dai***]$_{CircCant}$.
(d$_1$) [$_{GPrep}$ ***Fără să o ajute cineva***]$_{CircConc}$, *a reuşit totuşi să scrie foarte repede referatul.*
(d$_2$) *A muncit* [$_{GPrep}$ ***fără să se gândească la sănătate***]$_{CircMod}$.
(e$_1$) *Te-ai supărat pe mine,* [$_{PConj}$ ***când eu nu te-am minţit niciodată***]$_{CircConc}$!
(e$_2$) [$_{PRel}$ ***Chiar când nu spunea decât două vorbe***]$_{CircTimp}$, *se mai înroşea la faţă.*

5. Aspecte normative

Pentru că circumstanţialul concesiv exprimă o opoziţie în raport cu alt constituent al enunţului, trebuie evitată asocierea unor termeni precum *totuşi, tot, cu toate acestea* cu *dar,* conjuncţie care exprimă, de asemenea, opoziţia. Prin urmare, o construcţie precum *M-a dezamăgit cândva, dar totuşi l-am iertat* (care se justifică prin faptul că raportul opozitiv este exprimat mai puternic şi prin *dar,* şi prin *totuşi*) nu este recomandabilă.

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV (CircCons)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanțialul consecutiv (inclus în clasa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice) exprimă o proprietate, o stare posedată într-un anumit grad, fiind implicat într-un raport de consecință care privește intensitatea desfășurării acțiunii sau gradul în care este posedată o proprietate:

*A alergat atât de repede, **încât** ne-a ajuns din urmă.*
*E atât de mare, **încât** nu încape pe ușă.*

(b) Circumstanțialul consecutiv este un adjunct exterior grupului verbal, prezența sa fiind condiționată de existența în regentă a unui adjectiv sau a unui adverb gradabil (frecvent însoțit de circumstanțialele cantitative *atât de, așa de*):

*Era <u>așa de</u> frumoasă, **încât nu-ți puteai lua ochii de la ea.***
*Îl durea <u>atât de</u> tare, **încât plângea.***

> ⓘ CircCons se aseamănă cu CircCant (vezi **Circumstanțialul cantitativ**) prin dependența de un adjectiv sau de un adverb gradabil.
> Prin faptul că este „cerut" de mărcile de gradare ale unui adjectiv sau ale unui adverb, ca și CComp (vezi **Complementul comparativ**), CircCons se apropie de statutul de complement.

(c) Realizarea tipică este propoziția subordonată conjuncțională introdusă prin *încât.*

(d) Ca topică, este întotdeauna postpus regentei (vezi exemplele de la (a) și (b)), cu excepția situației în care este exprimat prin grup prepozițional cu prepoziția *spre:*

***Spre marea mea uimire**, a reușit să sară gardul.*
*A reușit să sară gardul, **spre marea mea uimire.***

2. Clasa regenților

În funcție de tipul de regent, CircCons cunoaște două realizări sintactice.

(1) CircCons are ca regent un GAdj (a) sau un GAdv (b) având drept centru adjective, respectiv adverbe gradabile (ale căror mărci de gradare pot fi uneori subînțelese – (c)):

(a) *Lacul era <u>așa de mare</u> **că nu-l puteai cuprinde cu privirea.***
(b) *Mâncase <u>atât de mult</u>, **încât nu se mai putea ridica de jos.***
(c) *Era <u>~~(așa de)~~ frumoasă</u> **de te înnebunea.***

(2) CircCons are ca regent un GV, fie în condițiile elipsei unui GAdv care să conțină mărci ale gradării (a), fie în prezența unui element corelativ în propoziția regentă (b):

(a) *Țipa ~~așa de tare~~ **de te înnebunea.***
(b) *Statutul partidului va fi modificat <u>așa</u> **încât membrii să nu mai poată migra.***

3. Clasa de substituție

Cu puține excepții, CircCons se realizează propozițional.

Tipul de realizare		Exemple
Propoziție conjuncțională introdusă prin *încât, de, că, să, ca să*		*Străzile erau așa de pustii,* [$_{PConj}$ ***încât te cuprindea groaza***]$_{CircCons}$. *Era (așa de) frig* [$_{PConj}$ ***de crăpau pietrele***]$_{CircCons}$. *M-am speriat așa de rău* [$_{PConj}$ ***că n-am mai putut zice nimic***]$_{CircCons}$. *Era (așa de) frumoasă,* [$_{PConj}$ ***să o mănânci***]$_{CircCons}$. *Muncise suficient de mult* [$_{PConj}$ ***ca să-și permită o vacanță la mare***]$_{CircCons}$. *Muncise prea mult* [$_{PConj}$ ***ca să renunțe așa de ușor***]$_{CircCons}$.
Propoziție relativă introdusă prin adverbul relativ *cât*		*Avea în frigider atâta mâncare,* [$_{PRel}$ ***cât să-i ajungă pentru o lună***]$_{CircCons}$.
Grup prepozițional (cu prepozițiile *pentru, spre, până la, de*), care poate include:	un **GV** cu centru infinitival	*E suficient de mare* [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GVinf}$ ***a se descurca***]]$_{CircCons}$. *S-a speriat* [$_{GPrep}$ ***până la*** [$_{GVinf}$ ***a nu mai putea vorbi***]]$_{CircCons}$.
	un **GN**	*S-a emoționat* [$_{GPrep}$ ***până la*** [$_{GN}$ ***lacrimi***]]$_{CircCons}$. [$_{GPrep}$ ***Spre*** [$_{GN}$ ***marea lui satisfacție***]]$_{CircCons}$, *a reușit să-și ia licența.*
Grup verbal cu centru supin		*Era frumoasă* [$_{GVsup}$ ***de neimaginat***]$_{CircCons}$.

📖 Conform tradiției gramaticale, sunt considerate ca aparținând circumstanțialului consecutiv grupuri prepoziționale cu *de*, care, deși la origine au fost consecutive, în limba actuală tind să se specializeze pentru a reda superlativul, apropiindu-se, astfel, de circumstanțialul cantitativ:
Ne-am distrat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***minune***]]$_{CircCons}$.
Era speriat [$_{GPrep}$ ***de*** [$_{GN}$ ***moarte***]]$_{CircCons}$.
Și structurile cu supinul – *de neimaginat, de necrezut, de nespus* etc. – exprimă, în limba actuală, tot ideea de superlativ, păstrând însă, în mai mare măsură, raportul logic de consecință (*de neimaginat* „încât nu poți să-ți imaginezi").

4. Dificultăți de analiză

- Circumstanțialul consecutiv se poate confunda cu circumstanțialul cantitativ (a) sau cu circumstanțialul de timp (b). Prezența corelativelor *atât, tot* (la care se adaugă anumite informații extralingvistice) este un indiciu pentru identificarea CircCons.

(a) *Şi-a pus în farfurie* [$_{PRel}$ ***cât a vrut***]$_{CircCant}$ vs *Şi-a pus în farfurie* (*atât de mult*) [$_{PRel}$ ***cât să-i ajungă***]$_{CircCons}$.
(b) *A spălat rochia* [$_{PConj}$ ***până a curăţat-o***]$_{CircTimp}$ vs *A tot spălat rochia* [$_{PConj}$ ***până a rupt-o***]$_{CircCons}$.

- Nu trebuie să se confunde circumstanţialul consecutiv şi cel de scop introduse prin *ca să:*

E prea inteligent [$_{PConj}$ ***ca să piardă***]$_{CircCons}$.
A venit [$_{PConj}$ ***ca să câştige***]$_{CircScop}$.

- Circumstanţialul consecutiv nu trebuie confundat nici cu raportul de coordonare concluzivă (stabilit între două propoziţii de acelaşi tip), exprimat prin *aşa că:*

A plecat aşa de repede [$_{PConj}$ ***că a ratat tortul***]$_{CircCons}$.
[$_{P}$ *A plecat mai repede*] ***aşa că*** [$_{P}$ ***a ratat tortul***].

5. Aspecte normative

De obicei, CircCons realizat propoziţional se desparte prin virgulă de regent. Fac excepţie propoziţiile introduse prin *ca să* (a) şi cele introduse prin *de,* care nu au un element corelativ în regentă:

(a) *Era prea cuminte de obicei* ***ca să*** *ne facă acum o surpriză.*
(b) *A mâncat* ***de*** *ne-a speriat,* dar: *A mâncat aşa de mult*[,] ***de*** *ne-a speriat.*

CIRCUMSTANŢIALUL OPOZIŢIONAL (CircOpoz)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanţialul opoziţional indică ceea ce este **contrar / opus** celor exprimate de un alt constituent al enunţului.
(b) Se realizează, tipic, în structuri **ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică şi prezenţa altui constituent, prin raportare la care se stabileşte opoziţia (*Mănâncă* <u>*orez*</u> ***în loc de pâine***). Acest constituent este, în general, obligatoriu exprimat (**Mănâncă în loc de pâine*), spre deosebire de circumstanţialul opoziţional, care este sintactic facultativ (*Mănâncă orez*).
Circumstanţialul opoziţional realizat în structuri ternare poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază simetrice (GV finite non-finite). Cele două structuri simetrice au acelaşi tipar de construcţie şi acelaşi verb-centru, dar diferă prin forma afirmativă sau negativă a verbului.

*A luat el premiul și nu am luat eu premiul. > A luat el premiul **în locul meu**.*
*plecând el și neplecând eu > plecând el **în locul meu***
*Mănâncă orez și nu mănâncă pâine. > Mănâncă orez **în loc de pâine**.*

Se poate realiza în structuri **binare**, atunci când raportul de opoziție privește nucleul verbal al celor două structuri (*Mănâncă pâine goală, **în loc să muncească**; Mănâncă pâine, **în loc să mănânce orez***).

(c) La nivel semantico-sintactic, în structurile ternare, circumstanțialul opozițional și termenul cu care intră în opoziție se situează, în structurile de bază, pe același plan ierarhic. În structurile binare, circumstanțialul opozițional și regentul său se situează pe același plan ierarhic. De aceea, raportul opozițional este mai **apropiat de coordonare** (tipul adversativ: *Nu mănâncă pâine, dar mănâncă orez*) decât de subordonare.

(d) **Se introduce** în mod tipic prin locuțiunile prepoziționale *în loc de* sau *în locul* și prin locuțiunea conjuncțională *în loc să*.

2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți

2.1. Circumstanțialul opozițional poate fi dependent de următoarele tipuri de regenți:

(1) verb la forme finite (*S-a pregătit pentru azi, **în loc de ieri***);
(2) forme verbale non-finite:
- infinitiv (*bunăvoința de a munci el **în locul meu***);
- gerunziu (*Ai greșit muncind tu **în locul lui***);
- participiu (*premiul luat de Ion **în locul meu***);
- supin (*S-a săturat de muncit **în locul altora***);

(3) adjectiv de proveniență verbală (*venituri aducătoare de necazuri, **în loc de bucurii***);
(4) interjecție predicativă (*Na pâine, **în loc de prăjitură***).

2.2. Circumstanțialul opozițional este obligatoriu coocurent cu un termen care ocupă diverse poziții sintactice:
- subiect exprimat (*A venit Ion **în locul meu***) sau neexprimat (*Vino* [tu] ***în locul lui Ion!***);
- NP (***În loc de scriitor**, a devenit profesor de română*);
- CPO (***În loc de director**, l-au angajat ca paznic*);
- CD (***În loc de pâine**, a mâncat orez*);
- CSec (*Îl învăț gramatică, **în loc de istorie***);
- CI (*I-am dat lui premiul, **în locul tău***);
- CPrep (***În loc de teme**, ei se gândesc la mașini*);
- CAg (*Premiul a fost luat de Ion, **în locul meu***);
- Circ (*A citit apometrele azi, **în loc de ieri***);
- Modif (*A adus struguri albi, **în loc de negri**; citirea apometrelor astăzi, **în loc de ieri***);
- Pos (*A luat haina lui Ion, **în loc de a ei***);
- Compl al numelui (*Am asistat la plecarea lui Ion, **în loc de a ta***).

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul opozițional are posibilități de realizare limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepozițional (în structuri ternare) format de locuțiunile *în loc de* și *în locul*[1], care impun nominalelor cu care se combină acuzativul, respectiv genitivul; GPrep poate include:	**GN** cu centru substantiv, pronume sau numeral	$[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{GN}}$ ***flori***$]]_{\text{CircOpoz}}$, *a primit injurii.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{GNnum}}$ ***trei***$]]_{\text{CircOpoz}}$, *a scris cinci pagini.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în locul*** $[_{\text{GNpron}}$ ***lui***$]]_{\text{CircOpoz}}$, *ai venit tu.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de a sa***$]_{\text{CircOpoz}}$, *a luat-o pe a mea.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de trei***$]_{\text{CircOpoz}}$, *a cumpărat patru.*
	GAdj	*A cumpărat struguri albi,* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{GAdj}}$ ***negri***$]]_{\text{CircOpoz}}$.
	GAdv	*Vorbește mâine* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{GAdv}}$ ***azi***$]]_{\text{CircOpoz}}$.
	GV cu centru non-finit	*graba de a pleca imediat,* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{GVInf}}$ ***a mai rămâne***$]]_{\text{CircOpoz}}$
	PRel	$[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{PRel}}$ ***cine a fost invitat***$]]_{\text{CircOpoz}}$ *a venit Ion.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în loc de*** $[_{\text{PRel}}$ ***cât ar fi fost nevoie***$]]_{\text{CircOpoz}}$ *a adus te miri ce.* $[_{\text{GPrep}}$ ***în locul*** $[_{\text{PRel}}$ ***cui era invitat***$]]_{\text{CircOpoz}}$ *a venit Ion.*
Propoziție conjuncțională introdusă, în mod specific[2], prin locuțiunea conjuncțională *în loc să*		*A stat acasă,* $[_{\text{PConj}}$ ***în loc să vină la școală***$]_{\text{CircOpoz}}$ (structură binară: *A stat acasă și n-a venit la școală*); *S-a obișnuit să stea degeaba,* $[_{\text{PConj}}$ ***în loc să muncească***$]_{\text{CircOpoz}}$ (structură ternară: *S-a obișnuit să stea degeaba și nu s-a obișnuit să muncească*).

[1] Locuțiunea prepozițională *în locul* se construiește frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplinește forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 și a 2-a (*în locul meu, în locul tău, în locul nostru*), iar la persoana a 3-a se folosește posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în locul **său** / în locul **lui***).
[2] Pentru realizările nespecifice, vezi *infra*, **4.**

4. Dificultăți

- În afară de realizările tipice, circumstanțialul opozițional se realizează și în structuri nespecifice (introduse prin conectori sintactici nespecifici), care pot fi confundate cu alte circumstanțiale:

Dacă data trecută a reușit, *acum, în schimb, a dat greș.* (fals condițional)
Credea că discursul său este genial, ***când / în vreme ce / în timp ce, în realitate, era plin de clișee.*** (fals temporal)
De unde ieri mi se părea genial, *azi m-am convins că e plin de clișee.* (fals local)
A început în vervă, ***pentru ca, în final, să se facă de râs.*** (fals final).

- Structuri de tipul ***În locul lui Ion**, s-a așezat pe scaun Gheorghe* sunt ambigue, circumstanțialul putând fi interpretat atât ca fiind opozițional, cât și de loc. Dezambiguizarea se poate face cu ajutorul corelativelor specializate (*dimpotrivă, în schimb*): ***În locul lui Ion**, s-a așezat, **în schimb**, Gheorghe pe scaun.*

5. Aspecte normative

Verbul *a prefera* se construiește cu un circumstanțial opozițional: *Preferă să se uite la televizor, **în loc să citească**, Preferă vinul **în locul apei**.* Construcția cu *decât – Preferă să se uite la televizor decât să citească* – nu este acceptată de norma literară. Este corectă și construcția sinonimă *Mai bine se uită la televizor, decât să citească.*

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (CircCumul)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanțialul cumulativ redă un raport de **adiționare**, o informație care se adaugă la cele exprimate de un alt constituent al enunțului.

(b) Se realizează în structuri **ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică și prezența altui constituent, față de care se exprimă cumulul (***În afară de tine**, au mai participat și alții*). Acest constituent este obligatoriu exprimat (**În afară de tine, au mai participat*), spre deosebire de circumstanțialul cumulativ, care este sintactic facultativ (*Au mai participat și alții*).

Circumstanțialul cumulativ realizat în structuri ternare poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază simetrice (GV finite sau non-finite), cu același verb-centru:

*Ai participat tu și au participat alții. > **În afară de tine**, au mai participat și alții.*
*a citi romanul și a citi poezii > a citi și romanul, **pe lângă poezii**.*

Se poate realiza în structuri **binare**, atunci când cumulul privește nucleul verbal al celor două structuri (***În afară că e frig**, mai și plouă; **În afară că participă la colocvii**, mai participă și la maraton*).

(c) La nivel semantico-sintactic, în structurile ternare, circumstanțialul cumulativ și termenul cu care intră în relație se situează, în structura de bază, pe același plan ierarhic. În structurile binare, circumstanțialul cumulativ și regentul său se situează pe același plan ierarhic. De aceea, raportul cumulativ este mai **apropiat de coordonare** (tipul copulativ), decât de subordonare.

(d) **Se introduce** în mod tipic prin locuțiunile prepoziționale *(în) afară de, în afara, pe lângă* (comune cu circumstanțialul de excepție).

2. Clasa regenților și a termenilor obligatoriu coocurenți

2.1. Circumstanțialul cumulativ (care apare foarte frecvent în prezența semiadverbului corelativ *și*) poate fi dependent de următoarele tipuri de regenți:

(1) verb la formă finită (***În afară că a citit***, <u>*s-a și plimbat*</u>);

(2) forme verbale non-finite:

- infinitiv (*Pentru* <u>*a citi*</u> *și romanul*, ***pe lângă poezii***, *îți trebuie mai multă răbdare*);
- gerunziu (*Ai greșit* <u>*necitind*</u> *și romanul*, ***în afară de poezii***);
- participiu (*un roman* <u>*citit*</u> *și de alții*, ***în afară de Ion***);
- supin (*Are* <u>*de citit*</u> *și un roman*, ***pe lângă poezii***);

(3) adjectiv (***Pe lângă serioasă***, *o studentă trebuie să fie și* <u>*ambițioasă*</u>);

(4) interjecție predicativă (<u>*Na*</u> *și asta*, ***pe lângă ce mai ai***).

2.2. Circumstanțialul cumulativ este obligatoriu coocurent cu un termen care ocupă diverse poziții sintactice:

- subiect (***Pe lângă Ion***, *a venit și* <u>*Maria*</u>);
- NP (*Poți deveni și* <u>*altceva*</u> *pentru noi*, ***dincolo de un bun prieten***);
- CPO (***Pe lângă senator***, *l-au numit și* <u>*ministru*</u>);
- CD (*Are de citit și* <u>*romane*</u>, ***în afară de poezii***);
- CSec (*M-a învățat și* <u>*gramatică*</u>, ***pe lângă istorie***);
- CI (*Le-a spus secretul și* <u>*altora*</u>, ***în afară de tine***);
- CPrep (*Se teme și de* <u>*câini*</u>, ***în afară de întuneric***);
- Circ (*Mai încearcă și* <u>*în altă parte*</u> ***decât aici!***)
- Modif (*Ion este un copil*, ***pe lângă sănătos***, <u>*și foarte cuminte*</u>).

3. Clasa de substituție

Circumstanțialul cumulativ are posibilități de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		**Exemple**
Grup prepozițional (în structuri ternare), format cu locuțiunile *(în) afară de, dincolo de*[1] și cu prepozițiile *pe lângă, peste, decât* (care impun nominalelor acuzativul) sau cu locuțiunea *în afara*[2] (care impune nominalelor genitivul); GPrep poate include:	**GN**	[$_{GPrep}$ ***Pe lângă*** [$_{GN}$ ***Maria / tine***]]$_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* [$_{GPrep}$ ***În afara*** [$_{GN}$ ***Mariei***]]$_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* [$_{GPrep}$ ***În afara*** [$_{GNum}$ ***primului***]]$_{CircCumul}$, *a venit și Ion.* [$_{GPrep}$ ***Dincolo de*** [$_{GN}$ ***răbdare***]]$_{CircCumul}$, *e nevoie și de putere de muncă.* [$_{GPrep}$ ***Peste*** [$_{GN}$ ***toate aceste eforturi***]]$_{CircCumul}$, *a trebuit să facă și curățenie.* *A mai participat la concurs și altcineva* [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GN}$ ***tine / Maria***]]$_{CircCumul}$.
	GAdj	[$_{GPrep}$ ***Afară de*** [$_{GAdj}$ ***cuminte***]]$_{CircCumul}$, *era și harnică.*
	GAdv	[$_{GPrep}$ ***În afară de*** [$_{GAdv}$ ***azi***]$_{CircCumul}$, *o să vină și mâine.*
	GV cu centru non-finit	[$_{GPrep}$ ***În afară de*** [$_{GVInf}$ ***a citi***]$_{CircCumul}$, *se uită și la televizor.* [$_{GPrep}$ ***În afară de*** [$_{GVSup}$ ***de citit***]]$_{CircCumul}$, *mai am și de scris.*

	PRel	[$_{GPrep}$ ***Pe lângă*** [$_{PRel}$ ***ce avea deja***]$_{CircCumul}$, *își mai dorea și alte lucruri.* [$_{GPrep}$ ***Dincolo de*** [$_{PRel}$ ***ceea ce trebuia***]$_{CircCumul}$, *a mai spus și alte lucruri.*
Diferite **grupuri sintactice** sau **propoziții subordonate,** precedate de semiadverbul restrictiv *decât*, în cazul cărora este obligatorie prezența corelativelor *și* sau *mai*:	GN	*Le-am adus cadouri și altora* [***decât*** [$_{GN}$ ***Mariei***]]$_{CircCumul}$.
	GPrep	*M-am mai gândit și la alții* [***decât*** [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GN}$ ***tine***]]]$_{CircCumul}$.
	GAdv	*Aș vrea să mergem și în altă parte* [***decât*** [$_{GAdv}$ ***aici***]]$_{CircCumul}$.
	GPrep care include un GV$_{inf}$	*Îmi rezervasem ziua asta și pentru altceva* [***decât*** [$_{GPrep}$ ***pentru*** [$_{GVinf}$ ***a face curățenie***]]]$_{CircCumul}$.
	PRel	*Le-am mai dat premii și altora* [***decât*** [$_{PRel}$ ***cui trebuia***]]$_{CircCumul}$.
	PConj	*Face și altceva* [***decât*** [$_{PConj}$ ***să se uite la televizor***]]$_{CircCumul}$? *Am aflat și altceva* [***decât*** [$_{PConj}$ ***că n-ați învățat***]]$_{CircCumul}$.
Propoziții conjuncționale introduse prin locuțiunile conjuncționale *după ce (că), pe lângă că, (în) afară că, plus că, las' că* (pop.), *necum să*		[$_{PConj}$ ***După ce că stai degeaba***]$_{CircCumul}$, *tot tu ești nemulțumit?* (structură binară). *Am mult de lucru,* [$_{PConj}$ ***plus că mă doare și capul***]$_{CircCumul}$ (structură binară). *Nu mi-a dat nici bună ziua,* [$_{PConj}$ ***necum să-mi mulțumească***]$_{CircCumul}$ (structură binară). [$_{PConj}$ ***Pe lângă că m-ai jignit***]$_{CircCumul}$, *m-am supărat și că ai plecat mai repede* (structură ternară).

[1] Pentru statutul grupării *dincolo de*, vezi *infra*, **4.**

[2] Locuțiunea prepozițională *în afara* se construiește frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplinește forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 și a 2-a (*în afara mea, în afara ta, în afara* noastră), iar la persoana a 3-a se folosește posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în afara* ***sa*** / *în afara* ***lui***).

> ⓘ *Decât* restrictiv (pentru *decât* comparativ, vezi **Complementul comparativ, 1.**), care apare în exprimarea circumstanțialului cumulativ și a celui de excepție, are statut diferit, în funcție de contextele în care apare și de restricțiile pe care le impune. În exprimarea circumstanțialului cumulativ:
> – este **prepoziție** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*A venit și altcineva* ***decât tine***$_{CircCumul}$);
> – este **semiadverb restrictiv** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină și permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziției (*Le-a mai spus și altora* ***decât ție***$_{CircCumul}$; *A mai vorbit și cu alții* ***decât cu tine***$_{CircCumul}$).

4. Dificultăți

- Gruparea *dincolo de* are statut locuțional numai atunci când se combină cu substantive abstracte și cu pronume nehotărâte și exprimă un raport cumulativ (a). Când se combină cu substantive concrete, are sens locativ și statut analizabil (b):

(a) [$_{\text{GPrep}}$ ***Dincolo de*** [$_{\text{GN}}$ ***orice***]]$_{\text{CircCumul}}$, *a scrie înseamnă un efort mare.*
(b) *Mingea a trecut* [$_{\text{GAdv}}$ ***dincolo*** [$_{\text{GPrep}}$ ***de*** [$_{\text{GN}}$ ***marginea terenului***]]$_{\text{CPrep}}$]$_{\text{CircLoc}}$.

- Circumstanţialul cumulativ (care apare, de obicei, în absenţa negaţiei verbale) introdus prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se aseamănă formal cu circumstanţialul de excepţie (care apare, de obicei, în prezenţa negaţiei verbale), însă raporturile sintactico-semantice sunt diferite:
  În afară de lapte$_{\text{CircCumul}}$, *bea şi ceai* vs ***În afară de lapte***$_{\text{CircExc}}$, *nu mai bea nimic.*
  Bea şi altceva ***decât lapte***$_{\text{CircCumul}}$ vs *Nu bea altceva* ***decât lapte***$_{\text{CircExc}}$.
- Circumstanţialul cumulativ realizat prin diverse grupuri sintactice precedate de prepoziţia *decât* sau de semiadverbul restrictiv *decât* se aseamănă formal cu complementul comparativ, introdus prin prepoziţia *decât* sau prin adverbul comparativ *decât*:

  A mai participat şi altcineva ***decât tine***$_{\text{CircCumul}}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
  vs
  E mai înalt ***decât tine***$_{\text{CComp}}$ (introdus prin prepoziţia *decât*, cu regim de acuzativ)
  Am fost şi la altcineva ***decât la tine***$_{\text{CircCumul}}$ (introdus prin semiadverbul restrictiv *decât*)
  Îmi place mai mult la mine ***decât la tine***$_{\text{CComp}}$ (introdus prin adverbul comparativ *decât*).

5. Aspecte normative

- Combinaţiile *mai şi, încă şi* (*După ce că nu face nimic,* ***mai*** *are* ***şi*** *pretenţii; Este un atlet* ***încă şi*** *mai rapid decât tine*), chiar dacă pleonastice, sunt admise de norma literară, însă combinaţia *încă mai şi* nu este acceptată (*În afară de curăţenie, încă mai am de făcut şi altceva*).

CIRCUMSTANŢIALUL DE EXCEPŢIE (CircExc)

1. Caracteristici generale

(a) Semantic, circumstanţialul de excepţie exprimă **restrângerea** unei predicaţii semantice, indicând ceea ce se exclude din relaţia predicativă.
(b) Se realizează în **structuri ternare**, adică este dependent sintactic de un regent verbal, dar implică şi prezenţa altui constituent, la care se raportează excepţia (***În afară de tine****, au participat toţi*). Acest constituent este obligatoriu exprimat (**În afară de tine, au participat*), spre deosebire de circumstanţialul de excepţie, care este sintactic facultativ (*Au participat toţi*).
Circumstanţialul de excepţie, realizat numai în structuri ternare, poate fi interpretat prin **reorganizarea** a două structuri de bază (GV finite sau non-finite) simetrice, cu acelaşi verb-centru:

Au participat toţi şi nu ai participat tu < Au participat toţi, ***în afară de tine.***
participând toţi şi neparticipând tu < participând toţi, ***în afară de tine***

(c) La nivel semantico-sintactic, circumstanţialul de excepţie şi termenul la care se referă excepţia se situează, în structura de bază, pe acelaşi plan ierarhic. De aceea, raportul de excepţie este mai **apropiat semantic de coordonare**, decât de subordonare.
(d) **Se introduce** în mod tipic locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, în afara, pe lângă* (comune cu circumstanţialul cumulativ).

2. Clasa regenţilor şi a termenilor obligatoriu coocurenţi

2.1. Circumstanţialul de excepţie poate fi dependent de următoarele tipuri de regenţi:
(1) verb la formă finită (*Nu vreau să ştiu altceva* ***în afară de asta***);
(2) forme verbale non-finite:
- infinitiv (*dorinţa de a nu face altceva,* ***în afară de gramatică***);
- gerunziu (*nefăcând altceva* ***decât gramatică***);
- participiu (*premiul nerevendicat de nimeni,* ***în afară de Ion***);
- supin (*Nu e bun de făcut altceva* ***decât chitanţe***).

2.2. Circumstanţialul de excepţie este obligatoriu coocurent cu un termen (implicând ideea de „totalitate" sau de „alteritate"), care ocupă diverse poziţii sintactice:
- subiect (*Nu vine nimeni,* ***în afară de Ion***);
- NP (*Ion nu este altceva* ***decât un laş***);
- CPO (*Nu l-au putut angaja altceva* ***decât paznic***);
- PS (*Nu te credeam altceva* ***decât o victimă***);
- CD (*Nu am întâlnit pe nimeni,* ***în afară de tine***);
- CSec (*Nu m-a rugat altceva* ***decât să plec***);
- CI (*Aş spune un secret oricui,* ***în afară de tine***);
- CPrep (*M-aş fi aşteptat la orice,* ***în afară de asta***);
- CAg (*Romanul a fost citit de toţi,* ***în afară de el***);
- Circ (*A venit mereu,* ***în afară de azi***);
- Compl al numelui (*Am propus premierea tuturor,* ***în afară de Ion***).

3. Clasa de substituţie

Circumstanţialul de excepţie are posibilităţi de realizare destul de limitate.

Tipul de realizare		Exemple
Grup prepoziţional format cu prepoziţia *decât* (în prezenţa negaţiei verbale) şi cu locuţiunea prepoziţională *în afară de*, care impun nominalelor acuzativul, sau *în afara*[1], care impune nominalelor genitivul; GPrep include:	**GN**	*A mâncat tot,* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GN}$ ***prăjituri***]]$_{CircExc}$. *N-a venit nimeni* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GN}$ ***Ion***]]$_{CircExc}$. *I-am văzut pe toţi,* [$_{GPrep}$ ***în afara*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]]$_{CircExc}$. *N-a venit nimeni altcineva* [$_{GPrep}$ ***decât*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CircExc}$. *Aţi trecut pe la toţi* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GNpron}$ ***mine***]]$_{CircExc}$. *Au venit toţi de pe listă* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GNnum}$ ***al doilea***]]$_{CircExc}$.
	GAdj	*Găseşte tot felul de şosete,*[$_{GPrep}$ ***afară de*** [$_{GAdj}$ ***portocalii***]]$_{CircExc}$.
	GAdv	[$_{GPrep}$ ***În afară de*** [$_{GAdv}$ ***azi***]]$_{CircExc}$, *pot veni oricând.*
	GV non-finit	*Face orice,* [$_{GPrep}$ ***în afară de*** [$_{GVinf}$ ***a citi***]]$_{CircExc}$.
	PRel	[$_{GPrep}$ ***În afara*** [$_{PRel}$ ***cui ştiţi***]]$_{CircExc}$, *n-am mai invitat pe nimeni.*
Grup verbal gerunzial, de la verbele *a excepta, a exclude*		[$_{GVger}$ ***Exceptând*** [$_{GN}$ ***covorul***]$_{CD}$]$_{CircExc}$, *totul era foarte curat.*
Gruparea analizabilă *cu excepţia* (GPrep care include un GN):		[$_{GPrep}$ ***Cu*** [$_{GN}$ ***excepţia*** [$_{GN}$ ***lui Ion***]$_{Compl\ al\ numelui}$]]$_{CircExc}$, *toţi s-au comportat admirabil.*
Diferite grupuri sintactice precedate de semiadverbele restrictive *decât, mai puţin:*	**GN**	*Le-am spus tuturor,* [***mai puţin*** [$_{GNpron}$ ***ţie***]]$_{CircExc}$.
	GPrep care include un GN	*Nu m-am întâlnit cu altcineva* [***decât*** [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***Maria***]]]$_{CircExc}$.
	GAdv	*Nu vreau să merg în altă parte* [***decât*** [$_{GAdv}$ ***aici***]]$_{CircExc}$.
	GVger	*Nu-şi petrece timpul liber altfel* [***decât*** [$_{GVGer}$ ***dormind***]]$_{CircExc}$.
	PRel	*N-am dat cadouri altcuiva* [***decât*** [$_{PRel}$ ***cui am vrut***]]$_{CircExc}$.
	PConj	*Nu ştiam nimic altceva* [***decât*** [$_{PConj}$ ***că pleci***]]$_{CircExc}$. *Mă aşteptam la orice* [***mai puţin*** [$_{PConj}$ ***să pleci***]]$_{CircExc}$.
• **PConj** introduse prin *decât* conjuncţional sau prin locuţiunea conjuncţională *în afară că*		*N-a făcut altceva* [$_{PConj}$ ***decât a dormit***]$_{CircExc}$. [$_{PConj}$ ***În afară că mănâncă tot timpul***]$_{CircExc}$, *nu mai face altceva.*

[1] Locuţiunea prepoziţională *în afara* se construieşte frecvent cu un adjectiv posesiv, care suplineşte forma de genitiv a pronumelui personal la persoanele 1 şi a 2-a (*în afara mea, în afara ta, în afara noastră*), iar la persoana a 3-a se foloseşte posesivul în paralel cu forma de genitiv a pronumelui personal (*în afara* ***sa*** */ în afara* ***lui***).

ⓘ *Decât* restrictiv (pentru *decât* comparativ, vezi **Complementul comparativ, 1.**), care apare în exprimarea circumstanţialului cumulativ şi a celui de excepţie, are statut diferit, în funcţie de contextele în care apare şi de restricţiile pe care le impune. În exprimarea circumstanţialului de excepţie:
– este **prepoziţie** atunci când impune cazul acuzativ nominalului cu care se combină (*N-a venit altcineva* ***decât mine***$_{CircExc}$);
– este **semiadverb restrictiv** atunci când nu impune caz nominalului cu care se combină şi permite transmiterea „peste el" a cazului sau a prepoziţiei (*N-a mai spus* <u>*nimănui*</u> ***decât ţie***$_{CircExc}$; *N-a mai vorbit cu nimeni* ***decât cu tine***$_{CircExc}$);
– este **conjuncţie**, atunci când introduce o propoziţie subordonată (*N-a făcut altceva* ***decât a dormit***).

4. Dificultăți

- Grupurile sintactice precedate de *decât* au funcția de circumstanțial de excepție numai atunci când este exprimat constituentul prin raportare la care se stabilește raportul de excludere (a). În absența acestui constituent, grupurile precedate de *decât* au funcția sintactică impusă de verbul regent (b):

(a) *N-a venit altcineva* [***decât Ion***]$_{CircExc}$.
N-a mâncat altceva [***decât salată***]$_{CircExc}$.
Nu i-a spus secretul altcuiva [***decât lui***]$_{CircExc}$.
Nu s-a întâlnit cu nimeni altcineva [***decât cu tine***]$_{CircExc}$.
(b) *N-a venit* [***decât Ion***]$_{S}$.
N-a mâncat [***decât salată***]$_{CD}$.
Nu i-a spus secretul [***decât lui***]$_{CI}$.
Nu s-a întâlnit [***decât cu tine***]$_{CPrep}$.

- Circumstanțialul de excepție (care apare, de obicei, în prezența negației verbale) introdus prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se aseamănă formal cu circumstanțialul cumulativ (care apare, de obicei, în absența negației verbale), însă raporturile semantice sunt diferite:

[$_{GPrep}$ ***În afară de lapte***]$_{CircExc}$, *nu mai bea nimic* vs [$_{GPrep}$ ***În afară de lapte***]$_{CircCumul}$, *bea și ceai.*
Nu bea altceva [$_{GPrep}$ ***decât lapte***]$_{CircExc}$ vs *Bea și altceva* [$_{GPrep}$ ***decât lapte***]$_{CircCumul}$.

- Circumstanțialul de excepție realizat prin diverse grupuri sintactice precedate de prepoziția *decât* sau de semiadverbul restrictiv *decât* se aseamănă formal cu complementul comparativ, introdus prin prepoziția *decât* sau prin adverbul comparativ *decât*:

N-a mai participat altcineva ***decât tine***$_{CircExc}$ (introdus prin prepoziția *decât*, cu regim de acuzativ)
vs *E mai înalt* ***decât tine***$_{CComp}$ (introdus prin prepoziția *decât*, cu regim de acuzativ)
N-am mai fost la altcineva ***decât la tine***$_{CircCumul}$ (introdus prin semiadverbul restrictiv *decât*)
Îmi place mai mult la mine ***decât la tine***$_{CComp}$ (introdus prin adverbul comparativ *decât*).

5. Aspecte normative

- Îmbinările *decât doar, decât numai* sunt pleonastice: *N-a mâncat altceva* ***decât numai*** *salată* (corect: *N-a mâncat altceva* ***decât*** *salată*).

- Folosirea semiadverbului restrictiv *decât* în absența negației verbale este o greșeală: *Am văzut decât trei filme, Mă duc decât până la magazin* – corect: *Am văzut* ***numai / doar*** *trei filme, Mă duc* ***numai / doar*** *până la magazin* sau *N-am văzut* ***decât*** *trei filme, Nu mă duc* ***decât*** *până la magazin.*

CIRCUMSTANȚIALE. TABEL RECAPITULATIV

Circ	Clasa semantică	Structură binară *vs* ternară	Exemplu prototipic	± Metadiscursiv
	situative	binară	*Am intrat* ***acolo.***	
de timp	situative	binară	*Intrăm* ***acum.***	–
	procesuale	binară	***Cum*** *ai dansat?*	*Ideea –* ***cum am mai spus*** *– nu e rea.*
cantitativ	procesuale	binară	*A scris* ***atât de*** *frumos!*	+ *M-am supărat pe el, ba* ***mai mult,*** *nu mai vreau să-l văd.*
instrumental	procesuale	binară	*Merg* ***cu bicicleta.***	+ ***Prin deducție,*** *nu poate fi asta rezultatul.*
sociativ	procesuale	ternară (este obligatoriu coocurent cu subiectul)	*Ion merge la mare* ***cu părinții.***	–
de relație$_1$	procesuale	binară	*El e bun* ***la gramatică.***	–
	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	*N-am mai putut pleca* ***din cauza ploii.***	+ *Cred că e supărat,* ***pentru că tot a venit vorba despre asta.***
de scop	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	*Am plecat cu o oră mai devreme,* ***ca să nu întârzii.***	+ *Ion a întârziat azi,* ***ca să nu mai spun că ieri nu a venit deloc.***
condițional	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	***Dacă pleci,*** *n-o să ne descurcăm prea bine.*	+ ***Dacă pot să spun așa,*** *Ion nu e bun de nimic.*
concesiv	redau raporturi logico-semantice între propoziții	binară	***Chiar dacă vii și tu,*** *tot nu terminăm la timp.*	+ ***Deși părerea mea nu contează,*** *nu cred că e bine așa.*
consecutiv	redau raporturi logico-semantice între propoziții	ternară	*M-am speriat așa de tare,* ***încât am țipat.***	–
	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară / binară	***În loc de fructe,*** *a mâncat prăjituri / Stă degeaba,* ***în loc să muncească.***	–
cumulativ	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară / binară	***În afară de fructe,*** *a mâncat și prăjituri / **Pe lângă că** plouă, mai e și frig.*	–
de excepție	provin din reorganizarea a două structuri de bază	ternară	*Au venit toți,* ***cu excepția lui Ion.***	–
	extrapropoziționale	binară	***De mâncat,*** *a mâncat.* ***În ce mă privește, poți pleca.***	–
de modalitate	extrapropoziționale	–	*A plecat,* ***probabil,*** *la mare.*	–

APOZIȚIA

1. Caracteristici generale 596
2. Delimitarea de modificatorul denominativ 597
3. Realizări ale apoziției 598
4. Dificultăți 599
5. Aspecte normative 599

APOZIȚIA

1. Caracteristici generale

(a) Apoziția este o **poziție sintactică** suprimabilă, detașată, definită prin raportare la o *bază*, între apoziție și bază stabilindu-se un tip special de relație, apoziționarea, relație al cărei specific are o componentă sintactică și una pragmatică (vezi **Tipuri de relații sintactice, 4.**):

Vine în vizită [Maria]$_{\text{Bază}}$, *[**sora mea**]*$_{\text{Apoziție}}$.

Sintactic, topica celor două unități este fixă, baza precedând întotdeauna apoziția. Schimbarea de topică, atunci când este posibilă, implică inversarea funcțiilor:

Vine în vizită [sora mea]$_{\text{Bază}}$, *[**Maria**]*$_{\text{Apoziție}}$.

Cel mai frecvent, apoziția are realizare nominală (vezi *infra*, **3.**), situație în care apoziția („acordată") poate prelua cazul sau construcția prepozițională a bazei:

I-am spus o poveste [Mariei]$_{\text{Bază}}$, *[**surorii mele**]*$_{\text{Apoziție}}$.
Mă bazez [pe Maria]$_{\text{Bază}}$, *[**pe sora mea**]*$_{\text{Apoziție}}$.

(b) Sub aspect **pragmatic**, apoziția stabilește o echivalență discursivă între cele două secvențe (contextual) coreferențiale, *baza* și *apoziția*.

(c) **Semantic,** *baza* are funcția de a identifica referentul, iar *apoziția* precizează proprietățile bazei, funcționând ca un predicat semantic secundar.
În funcție de relația semantică dintre apoziție și bază, există două tipuri de apoziții:

- **apoziții** care stabilesc cu baza lor o relație de **echivalență** (care poate fi totală – de tip ecuativ – (i) sau prin calificare (ii), identificare (iii), reformulare (iv)):

(i) *Am vizitat Amsterdamul, **(adică) Veneția nordului.***
(ii) *L-am văzut pe Ion, **băiatul cu ochelari.***
(iii) *Ne-am întâlnit cu ele, **cu fetele de la Litere.***
(iv) *Acidul acetilsalicilic, **adică aspirina**, are multe proprietăți benefice.*

- **apoziții categorizante**, care precizează (suplimentar) proprietățile bazei (profesia, gradul de rudenie, naționalitatea):

*Vi-l prezint pe Ion, **profesor de mimică.***
*Am citit o carte a lui Paul Georgescu, **scriitor interbelic.***

Între cele două tipuri de apoziții există diferențe de comportament sintactic.

Trăsături distinctive	Apoziția de echivalență	Apoziția categorizantă
schimbarea ordinii apoziție – bază	+ *Am vizitat Veneția nordului,* ***Amsterdamul.***	– **Vi-l prezint pe profesor de mimică,* ***Ion.***
posibilitatea realizării prin nominal nedeterminat	–[2]	+ *Vi-l prezint pe Ion,* ***profesor de mimică***[1].
posibilitatea acordului în caz	+ *Atitudinea publicului este ostilă lui Ion,* ***prietenului meu.***	–[3]
prezența unor mărci specifice apoziției (apozeme[4])	+ *Am vizitat Amsterdamul,* ***adică Veneția nordului.*** + *Am vizitat Amsterdamul,* ***sau Veneția nordului.***	– **Vi-l prezint pe Ion,* ***adică profesor de mimică.*** – **Vi-l prezint pe Ion,* ***sau profesor de mimică.***
varietatea realizărilor (vezi *infra*, **3.**)	+ (GN cu centru substantiv sau pronume, GAdj, GAdv, forme verbale non-finite, propoziții relative)	– (GN cu centru substantiv nedefinit)

[1] Prezența determinantului şi/sau a acordului în caz determină transformarea apoziției categorizante în apoziție de echivalență.
[2] În absența determinantului, apoziția de echivalență se transformă în apoziție categorizantă (*Iată-l pe Ion,* ***prietenul meu*** > *Iată-l pe Ion,* ***prieten al meu***).
[3] Apariția apoziției categoriale numai în absența determinantului (cu toate consecințele sintactice şi semantice) împiedică realizarea acordului în caz sau preluarea prepoziției de la termenul-*bază*.
[4] Pot funcționa ca apozeme adverbe şi conjuncții de tipul: *adică, altfel spus, deci, mai bine zis, mai exact, mai precis, respectiv, sau, şi anume* etc.

2. Delimitarea de modificatorul denominativ

În tradiția gramaticală, erau considerate apoziții şi structurile de tipul *orașul* ***Bucureşti****, cazul* ***nominativ****, Lacul* ***Bâlea****, planeta* ***Marte*** etc., care se apropie numai din punctul de vedere al valorii semantice de apoziții, dar au numeroase trăsături diferite. De aceea, aceste structuri sunt considerate a fi un tip special de modificatori în nominativ (modificatori denominativi – vezi **Modificatorul, 2**).

Modificatorul denominativ se diferențiază de apoziție prin mai multe trăsături:
– este integrat sintactic, participând la organizarea GN;
– nu este suprimabil / facultativ (**Pe planeta a fost trimis un robot*);
– nu se poate acorda în caz cu regentul (**descrierea cazului* ***nominativului***);
– nu îşi poate schimba ordinea cu regentul (**pe* ***Marte*** *planeta*);
– nu poate fi introdus prin apozeme (**Aş vrea să ajung pe planeta,* ***adică Marte***).

3. Realizări ale apoziției

Apoziția de echivalență are numeroase posibilități de realizare (care pot fi de același tip cu baza sau diferite de aceasta). În schimb, apoziția categorizantă are ca unică posibilitate de realizare grupul nominal cu centru substantiv nedefinit.

Tipul de realizare		Exemple
Grup nominal cu centru substantiv, pronume sau numeral[1]		*Vine Ion,* [$_{GN}$ ***prietenul meu***]$_{Apoziție}$[2]. *Vine cel mai bun profesor,* [$_{GNpron / GNnum}$ ***(adică) tu / (adică) al doilea***]$_{Apoziție}$. *L-am întâlnit pe Ion,* [$_{GN}$ ***prietenul meu***]$_{Apoziție}$. *L-am întâlnit pe cel mai bun profesor,* [$_{GNpron / GNnum}$ ***(adică) tu / (adică) al doilea***]$_{Apoziție}$. *Îi spun secretul lui Ion,* [$_{GN}$ ***prietenul meu***]$_{Apoziție}$. *Îi spun secretul celui mai bun profesor,* [$_{GNpron}$ ***(adică) tu***]$_{Apoziție}$. ***Să plece din țară,*** [$_{GNpron}$ ***asta***]$_{Apoziție}$ ***trebuia să facă.***
Grup nominal cu centru substantiv nedeterminat		*Vi-l prezint pe Cătălin,* [$_{GN}$ ***creator de modă***]$_{Apoziție}$. *Ea este Ana,* [$_{GN}$ ***profesoară de română***]$_{Apoziție}$.
Grup adjectival		*A venit la noi un copil neascultător,* [$_{GAdj}$ ***adică obraznic***]$_{Apoziție}$. *I-am oferit premiul unui copil ascultător,* [$_{GAdj}$ ***adică bine educat***]$_{Apoziție}$.
Grup adverbial		*S-a instalat în acest oraș,* [$_{GAdv}$ ***aici***]$_{Apoziție}$.
Grup prepozițional care include	**GN sau GN$_{pron}$**	*Ne-am ocupat cu ce ne place mai mult,* [$_{GPrep}$ ***cu*** [$_{GN}$ ***cititul***]]$_{Apoziție}$. *E foarte frumos aici,* [$_{GPrep}$ ***la*** [$_{GNpron}$ ***tine***]]$_{Apoziție}$.
	GV non-finit	*Era impresionantă dorința lui de a învăța,* [$_{GPrep}$ ***adică de*** [$_{GVinf}$ ***a fi cel mai bun***]]$_{Apoziție}$.
Grup verbal cu centru gerunziu		*S-a impus în fața noastră muncind,* [$_{GVger}$ ***adică stând tot timpul la serviciu***]$_{Apoziție}$.
Propoziție relativă		*I-am făcut cadou o carte,* [$_{PRel}$ ***adică ce îi place mai mult***]$_{Apoziție}$.
Propoziție conjuncțională		*Găsise soluția potrivită:* [$_{PConj}$ ***să plece din țară***]$_{Apoziție}$.
Propoziție independentă		*Era un prieten foarte bun,* [$_{P}$ ***adică știa să fie lângă tine la nevoie***]$_{Apoziție}$.

[1] În paralel cu exemplele din tabel, în care apozițiile nominale sunt „neacordate", având formă de nominativ, indiferent de forma bazei, există și exemple de apoziții „acordate" (care preiau forma cazuală sau prepozițională a bazei):
L-am întâlnit pe Ion, ***pe prietenul meu.*** (acuzativ prepozițional)
L-am întâlnit pe cel mai bun profesor, ***(adică) pe tine / (adică) pe al doilea.*** (acuzativ prepozițional)
Îi spuneam totul lui Ion, ***prietenului meu.*** (dativ)
Îi spuneam totul celui mai bun profesor, ***(adică) ție.*** (dativ)
Ioane, ***prietene,*** *de ce nu răspunzi la telefon?* (vocativ)

[2] În exemple de tipul *Vine Ion, prietenul meu,* între apoziție și bază există o coincidență de caz (nominativ); pentru aceste situații, nu se mai pune problema distincției apoziție acordată *vs* neacordată.

📖 În gramatica tradițională, structurile introduse prin relativul *ceea ce* erau considerate de tip apozitiv. Acestea au însă un statut special, numai *ceea ce* (și nu întreaga propoziție relativă) reluând propoziția precedentă: ([$_P$ *Ion nu face nimic toată ziua*]$_i$, [$_P$ [*ceea ce*]$_i$ *mă întristează profund*]). Ca atare, spre deosebire de gramatica tradițională, în gramatica de față considerăm că propoziția introdusă prin *ceea ce* este principală, iar *ceea ce* este un element anaforic care și-a pierdut, în acest context, rolul de conector sintactic subordonator.

ⓘ Construcții de tipul *noi toți, noi trei, aceiași doi, toți trei* reprezintă un tipar apozitiv special, în care atât baza, cât și apoziția au natură pronominală și în care componentele nu sunt obligatoriu izolate prozodic.

4. Dificultăți

- Apoziția acordată poate apărea în acuzativ, în dativ sau în vocativ (vezi *supra*, **3.**), dar nu și în genitiv. În construcții de tipul *Am împrumutat o eșarfă a Mariei*, [***a prietenei mele***]$_{Apoziție}$, baza apoziției este întregul GN *o eșarfă a Mariei*. După tiparul bazei, apoziția este un GN cu centru pronumele semiindependent *al*, în nominativ, care are drept complinire obligatorie genitivul *prietenei mele*.

5. Aspecte normative

- În unele situații în care baza și apoziția sunt exprimate prin substantive de genuri diferite, există oscilații de acord. Date fiind echivalența referențială și posibilitatea inversării ordinii, limba literară actuală acceptă atât acordul cu baza (a), cât și pe cel cu apoziția (b):

(a) *Decanul Facultății*, ***doamna Popescu***, *era* ***plecat*** *din țară.*
(b) *Decanul Facultății*, ***doamna Popescu***, *era* ***plecată*** *din țară.*

- Apozițiile fie se izolează grafic între virgule sau între linii de pauză, fie sunt precedate de [:]:
Directorul firmei noastre[,] ***(adică) Ion Popescu***[,] *este foarte inteligent.*
Directorul firmei noastre[–] ***(adică) Ion Popescu***[–] *este foarte inteligent.*
Știu care este persoana potrivită[:] ***directorul firmei.***

Spre deosebire de apoziție, modificatorul denominativ nu se izolează prin virgule:

Directorul ***Ion Popescu*** *a condus foarte bine firma.*

PARTEA a III-a

TIPURI DE ENUNȚ

1. Enunțul 604
2. Tipuri sintactice de enunț 604
3. Tipuri sintactico-pragmatice de enunț 605
3.1. Enunțurile asertive 606
3.2. Enunțurile interogative 607
3.3. Enunțurile imperative 609
3.4. Enunțurile exclamative 609
4. Dificultăți 610

TIPURI DE ENUNȚ

1. Enunțul

Enunțul este o unitate de comunicare verbală, care, în mod prototipic, este structurată gramatical în jurul unui predicat al enunțării. Secvența de cuvinte care alcătuiește enunțul *se referă* la o stare de lucruri reală sau posibilă (are *referențialitate*), este autonomă şi realizează un act de limbaj (are rol pragmatic). Enunțul este caracterizat şi de un contur intonațional specific (în funcție de tipurile sale).
Există şi enunțuri nestructurate, constituite din elemente echivalente cu un predicat al enunțării (*Foc!, Vai!, Da* etc.).

ⓘ Trecerea de la cuvânt la enunț nu depinde neapărat de lungimea sau de complexitatea secvenței. De exemplu, **substantivul** *lup* este o secvență fonică asociată unui concept („mamifer din familia canidelor, de talie mijlocie, cu păr cenuşiu etc."); **substantivul determinat** *lupul* poate evoca o entitate (individuală sau generică) şi poate fi cuprins în enunț; **enunțul** eliptic *Lupul!*, rostit cu o intonație exclamativă (cu înțelesul „a venit lupul!" sau „uite lupul!") evocă o stare de lucruri şi constituie o aserțiune sau o avertizare.

Prin coordonare şi subordonare se obțin enunțuri complexe, care conțin mai multe predicate ale enunțării.
Varietatea enunțurilor este caracterizată strict sintactic (după structură) sau din punctul de vedere al rolului pragmatic, care le impune şi unele caracteristici sintactice (după scopul comunicării).

2. Tipuri sintactice de enunț

Din punct de vedere sintactic, enunțul structurat este alcătuit din cel puțin o *propoziție* organizată în jurul unei forme verbale finite (centru de grup verbal) sau a unei interjecții cu regim verbal.
Propoziția este constituită de o predicație sintactică asigurată de o formă verbală finită sau non-finită şi care în mod tipic atribuie şi funcția de subiect.

ⓘ Propozițiile organizate de verbe fără valența de subiect (*a ploua, a ninge, a păsa* etc.) se asimilează celor cu subiect.

În exemplele de mai jos, sunt trei propoziții ((a), (b), (c)), dar numai propoziția finită (a) constituie un enunț:

(a) toți merg la mare	predicație sintactică şi a enunțării; formă verbală finită
(b) a merge (toți) la mare	predicație sintactică; formă verbală non-finită (infinitiv)
(c) mergând toți la mare	predicație sintactică; formă verbală non-finită (gerunziu)

Propoziţiile (b) şi (c) se referă la o stare de lucruri posibilă sau reală (*a merge toţi la mare, mergând toţi la mare*), dar nu au autonomie enunţiativă şi nu pot realiza un act de limbaj.

ⓘ *Propoziţia* este un concept semantico-sintactic, iar *enunţul* este un concept sintactico-discursiv. Astfel, *A început ploaia* este o *propoziţie* (din perspectivă sintactică) şi, în acelaşi timp, un *enunţ* (din perspectivă discursivă).

Enunţurile pot fi *simple* (conţinând o propoziţie independentă, predicaţie a enunţării) sau *complexe* (cu mai multe propoziţii, în relaţii de coordonare sau de subordonare).

📖 În gramatica românească tradiţională, termenul *propoziţie* se foloseşte doar pentru propoziţia cu formă verbală finită („verb la mod personal, predicativ").
Terminologia tradiţională nu are un termen corespunzător *enunţului*; enunţurile simple sunt numite *propoziţii* (*independente*), iar cele complexe – *fraze* (alcătuite din *propoziţii*).

Tipuri sintactice de enunţuri	Subtipuri	Descriere	Exemple
Enunţ simplu	nestructurat	cuvânt (interjecţie, substantiv în vocativ, cu valoare de interjecţie sau indicând o elipsă etc.)	*Uite!* *Ioane!* *Ajutor!* *Atenţie!*
	structurat	propoziţie cu verb la formă finită (sau cu interjecţie cu regim verbal)	*Ion doarme.* *Toate problemele nerezolvate din ultima vreme au condus acum la iminenţa unor măsuri specifice momentului.* *Poftim cartea!*
	alcătuit prin coordonare (de propoziţii cu verb la formă finită)		*Ion doarme şi Maria se plimbă.*
	alcătuit prin subordonare (de propoziţii cu verb la formă finită)		*Ion ştie că Maria se plimbă.*
	conţinând şi propoziţii cu verb la formă non-finită		*Venind târziu de la plimbare, Maria a adormit repede.* *Ion doarme mult pentru a se reface după gripă.*

3. Tipuri sintactico-pragmatice de enunţ

- În funcţie de scopul pragmatic al comunicării, enunţurile se organizează în câteva tipare principale – *asertive, interogative, imperative* şi *exclamative*:

Ştiu că mâine pleci. = enunţ asertiv
Când pleci? = enunţ interogativ
Hai, pleacă odată! = enunţ imperativ
Ce repede ai plecat! = enunţ exclamativ

Acestea sunt asociate prototipic cu anumite acte de limbaj: aserțiune, interogație, ordin, evaluare expresivă. Nu toate actele de limbaj au structuri gramaticalizate, specializate; de aceea, un anumit tip de enunț poate îndeplini acte diferite: enunțul asertiv are capacitatea de a realiza și promisiunea (*Vin mâine negreșit*), mulțumirea (*Îți sunt profund recunoscător*) etc.; prin enunțul imperativ se poate exprima scuza (*Iertați-mă!*); enunțul interogativ poate realiza actul de cerere (*Poți să-mi dai dicționarul, te rog?*) etc.

ⓘ La clasele de mai sus se mai pot adăuga *enunțurile optative* (*De-ar pleca odată!*).

• Tipul de enunț este stabilit în funcție de propozițiile principale, cu predicate finite, pe care le conține și nu privește subordonatele.

📖 Tradițional, se considera că enunțiative (= asertive), interogative etc. sunt *propozițiile*. Clasificarea sintactico-pragmatică nu este însă relevantă pentru propoziții: subordonatele, cel puțin cele completive, nu au autonomie enunțiativă și nu pot avea nici rol pragmatic, ele contribuind doar la sensul și rolul enunțului complex. Care ar fi, de exemplu, în enunțul complex *Pleacă unde vrei!*, tipul de enunț al propoziției [*unde vrei*]? Este evident că aceasta nu poate fi considerată nici imperativă (ca regenta ei), nici asertivă.
În transpunerea în discurs indirect se păstrează unele caracteristici *formale* ale tipurilor de enunț din discursul direct, dar rolul lor pragmatic se schimbă prin subordonare. De exemplu, enunțul *M-a întrebat dacă am dormit* este o aserțiune, nu o întrebare.

În cazurile în care sunt coordonate tipuri enunțiative diferite, e vorba de mai multe enunțuri, chiar dacă ortografia și punctuația maschează acest lucru:

[$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *A fost foarte bogat*] – [$_{\text{enunț 2 interogativ}}$ *și cu ce s-a ales din asta?*]
[$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *Am găsit-o, după multă căutare,*] [$_{\text{enunț 2 exclamativ}}$ *și ce frumoasă era!*]

O ruptură între planurile enunțării apare și în construcțiile incidente, care reprezintă enunțuri diferite de cele în interiorul cărora apar (a), ca și între expresiile de declarație și replica citată (b):

(a) [$_{\text{enunț 1 asertiv}}$ *A plecat* [$_{\text{enunț 2 exclamativ}}$ ***– atât de greu îi era! –***] *abia după o oră*].
(b) [$_{\text{enunț 1 imperativ}}$ *– Să mergem, așadar!*] [$_{\text{enunț 2 asertiv}}$ ***– zise el***].

Diferențele dintre tipurile sintactico-pragmatice de enunț sunt marcate în primul rând prin intonație, dar și prin structuri specifice (cuvinte interogative, cuvinte exclamative, interjecții injonctive etc.) și prin particularități de topică.

3.1. *Enunțurile asertive*

Enunțurile *asertive* (numite și *declarative*) comunică o informație despre o stare de lucruri și se supun unei judecăți de adevăr, putând fi considerate adevărate sau false:

Există pisici negre.
Strigoii poartă pelerine roșii.
Ion nu a dormit trei ore în trenul de Constanța.

Conturul intonaţional al asertivelor se caracterizează prin finalul descendent. În scris, finalul este marcat, în general, prin punct.
Enunţurile asertive pot fi modalizate, în primul rând epistemic (în funcţie de gradul de certitudine sau de incertitudine al locutorului):

Sigur că există pisici negre.
Strigoii or fi purtând pelerine roşii.

Modalizarea evaluativă (aprecierea subiectivă, pozitivă sau negativă, a conţinutului) apropie enunţurile asertive de cele exclamative:

E bine că a plecat.
Păcat că n-a făcut-o mai devreme.

Enunţurile asertive pot avea o componentă evaluativ-afectivă şi chiar o intonaţie specifică (contur ascendent), caracteristici marcate, în scris, prin plasarea în final a semnului exclamării: *E toamnă!* Pentru că nu au trăsături sintactice specifice, aceste enunţuri sunt totuşi considerate asertive, nu exclamative.
Transpuse în discurs indirect, aserţiunile sunt subordonate unei expresii de declaraţie prin intermediul conjuncţiei *că* (*A spus că există pisici negre*); vezi **Discursul raportat, 3.**

3.2. *Enunţurile interogative*

Enunţurile interogative (*întrebările*) sunt folosite pentru a cere informaţii despre stările de lucruri.
Enunţurile interogative cer ca răspuns aserţiuni cu valoare de adevăr. Unele interogative au presupoziţii (aserţiuni considerate ca adevărate, indiferent de răspuns): *Unde ai pierdut cheile?* (presupoziţie: *ai pierdut cheile*).
Sunt trei tipuri principale de interogative: totale, parţiale şi alternative.
În funcţie de subtipurile lor, interogativele au contururi intonaţionale specifice, care se marchează în scris prin semnul întrebării, pus la final. Pot primi şi mărci interogative suplimentare: adverbele *oare* (pentru toate tipurile) sau *cumva* (care nu apare în interogativele parţiale).
Răspunsurile la interogative se realizează adesea prin pro-fraze (*da, nu* etc.) sau prin structuri eliptice, care conţin doar informaţia nouă (rema): *Unde ai pierdut cheile? – La şcoală.*

3.2.1. *Interogativele totale* cer un răspuns de tipul *da / nu,* care priveşte întregul conţinut propoziţional al enunţului:

Plouă afară?
Ai fost la dentist?

În genere, interogativele totale au structura şi topica enunţului asertiv, de care le diferenţiază intonaţia (conturul ascendent). Pot primi însă şi mărci interogative suplimentare (adverbele *oare* sau *cumva*): *Oare plouă afară?, Ai fost cumva la dentist?*

În forma afirmativă, interogativele totale nu au presupoziții specifice. În forma negativă, ele presupun probabilitatea aserțiunii afirmative, iar răspunsul nu mai poate fi *da / nu*, ci *ba da / nu*.

– *Nu (cumva) plouă afară*? (= e probabil să plouă) – *Nu.* / *Ba da.*

Interogativele cu mărci de confirmare sunt interogative totale, constituite dintr-o structură asertivă (cu contur descendent), urmată de o întrebare scurtă în formă afirmativă sau negativă (cu contur ascendent), care exprimă o cerere de confirmare: *Afară plouă, da?, Afară plouă, nu? / Afară nu plouă, da? / Afară nu plouă, nu?* Răspunsurile diferite de cele anticipate prin marca de confirmare impun întărirea polemică: *Afară plouă, da? – Ba nu*; *Afară nu plouă, nu? – Ba da.*
La transpunerea în vorbire indirectă, întrebările totale sunt subordonate expresiei de declarație prin conjuncția *dacă*: *M-a întrebat dacă (nu) plouă afară.*

3.2.2. *Interogativele parțiale* nu pot primi un răspuns de tipul *da / nu*, pentru că prin ele se cere identificarea unui constituent al enunțului (subiect, nume predicativ, complement, circumstanțial, modificator sau cantitativ în grupul nominal). Interogativele parțiale cuprind cuvinte interogative (pronume, adjective pronominale şi adverbe):

Cine a venit?, Cine eşti?, Ce-ai adus?, Unde ai fost?, Cu cine?, Ce fel de soluție au găsit?, Câți oameni au venit? etc.

Cu ajutorul verbului *a face*, interogația poate viza chiar identificarea verbului predicat: *Ce faci? – Aştept.*
Conturul intonațional al interogativelor parțiale este descendent, cu un vârf emfatic (accent frastic) pe cuvântul interogativ.
Spre deosebire de enunțul asertiv pe care îl primesc ca răspuns, interogativele parțiale au o topică specifică, cuvântul interogativ fiind tematizat (plasat în poziție inițială). Atunci când acesta nu îndeplineşte funcția de subiect, subiectul verbului predicat este obligatoriu postpus față de predicat: *Ce-au zis **vecinii**?* (nu: **Ce vecinii au zis?*).

> ⓘ Construcția în care cuvântul interogativ este netematizat (dar este puternic emfatizat şi precedat de o pauză care marchează dislocarea) este mai rară, atipică, poate calchiată (*Ai fost – **unde**?*)

Interogativele parțiale au presupoziții specifice, aserțiuni cu componente nedefinite: *Cine a venit?* (presupoziție: „a venit cineva").
La transpunerea în vorbire indirectă, interogativele parțiale sunt subordonate expresiei de declarație prin cuvântul interogativ, devenit în situația respectivă interogativ-relativ: *M-a întrebat **cine** a venit şi **unde** am fost.*

3.2.3. *Interogativele alternative* solicită o alegere între două sau mai multe elemente cuprinse într-o structură disjunctivă. Unele sunt asemănătoare cu interogativele totale, cărora le explicitează cele două posibilități de răspuns (a); altele se apropie de interogativele parțiale, dar oferă, în locul cuvântului interogativ, un set de răspunsuri posibile (b):

(a) *Vii sau nu vii?, Vii sau nu?*
(b) *Ai fost la Bran, la Braşov sau la Brăila?*

Conturul intonațional este ascendent în indicarea primelor opțiuni, descendent în secvența finală. Răspunsul nu poate fi dat prin *da / nu*, ci trebuie să conțină repetarea elementului ales (*Nu vin; La Brăila*).

La transpunerea în vorbire indirectă a interogativelor alternative, conjuncția subordonatoare este *dacă* (*Mă întreabă dacă vin sau nu*).

3.3. *Enunțurile imperative*

Enunțurile imperative comunică o cerere, un ordin, o rugăminte etc., evocând o stare de lucruri potențială, dorită sau respinsă:

Dă-mi, te rog, sarea!
Să pleci de aici!
Ajutați-mă să ridic sacul!

Enunțurile imperative nu au valoare de adevăr. Conturul lor intonațional se caracterizează printr-un final „plat", nici ascendent, nici descendent. În scris, finalul imperativelor este marcat, în general, între virgule și prin semnul exclamării.

Enunțurile imperative pot fi modalizate deontic (evaluate din punctul de vedere al gradului de obligativitate / permisivitate): ***Trebuie** să pleci de aici!*

Specifice enunțurilor imperative sunt verbele la modurile imperativ (*Pleacă!, Nu pleca!*), conjunctiv cu valoare injonctivă (*Să pleci!*) sau indicativ prezent cu valoare injonctivă (*Pleci imediat!*). În mod excepțional, în instrucțiuni, sunt folosite și verbe la infinitiv sau supin cu valoare de predicație a enunțării (*A se păstra la loc uscat!, De citit neàpărat!*).

Enunțurile imperative nestructurate sunt realizate prin interjecții injonctive sau cuvinte echivalente, eventual elipse (*Hai!, Liniște!, Aici!*).

Transpuse în discurs indirect, imperativele sunt subordonate unei expresii de declarație prin intermediul conjuncției *să* (*Mi-a spus să plec*). Vezi **Discursul raportat, 4**.

3.4. *Enunțurile exclamative*

Enunțurile exclamative comunică o evaluare marcată afectiv a unei stări de lucruri:

Ce mică e apa!
Simpatic personaj e domnul acesta!
Merge așa de greu!

Actele de limbaj specifice sunt cele expresive, constând în exprimarea unei atitudini subiectiv-afective.

Exclamativele au întotdeauna un component gradual, supus evaluării cantitative, explicitat de un adjectiv (*Cât de **bun** e!*) sau de un adverb (*Ce **repede** vorbește!*) ori prezent implicit în predicația unui verb (*Cum / cât mai dansează!*). Cuvântul exclamativ are rol de circumstanțial cantitativ.

Conturul intonațional al exclamativelor este descendent, cu un vârf de emfază pe cuvântul evaluativ (de exemplu *bine*, în *Cât de bine se simte!*). Finalul unui enunț exclamativ este marcat în scris, în mod tipic, prin semnul exclamării.

Enunțurile exclamative au caracter factiv, presupunând adevărul conținutului lor propozițional. Ele nu mai pot fi modalizate, dar pot fi subordonate unei expresii care le explicitează sensul factiv (*Știu ce mică e apa!*). La trecerea în discursul indirect, componenta evaluativ-afectivă este recuperată sau prin selecția verbului (*S-a mirat că apa e mică*), sau prin introducerea unui alt cantitativ (*A spus că apa e **foarte** mică*). Structura originară poate fi păstrată (*Mi-a povestit cât de mică e apa*), fără a fi considerată un caz de vorbire directă citată.

Mărcile specifice enunțurilor exclamative sunt:

(a) cuvintele exclamative omonime cu cele interogative: *ce (de), cât (de) ..., cum*: *Ce bine!, Ce bun!, Ce de mămăligă!, Cât mănâncă!, Cât de bine e!, Cum zâmbește!* etc. (acestea apar totdeauna la început de enunț);

(b) semiadverbul *mai*, cantitativ, asociat sau nu mijloacelor de mai sus: *Cât mai doarme!, Ce mai poveste!, Cum ne mai minte!, Mult mai doarme!, Leneș mai e!;*

(c) cantitativele adverbiale *atât (de), așa (de)* și adjectivalul *atât, -ă, -i,- e*, cu sensul „foarte, mult": *Adoarme atât de greu!, Are atâtea griji!, Așa e de bun!* (cantitativele apar tematizate sau nu);

(d) (popular) *că*, însoțit de obicei de *mai: Că ieftin mai e!;*

(e) tematizarea cuvântului cu sens cantitativ sau gradabil: *Frumos vorbești!* (asociată uneori cu elipsa: *Bun băiat!*).

ⓘ Ultima categorie este mai slab individualizată, apropiindu-se de situația enunțurilor marcate doar prin intonație, aflate la limita dintre asertiv și exclamativ (*Vorbești frumos!*).

Exclamativele sunt adesea însoțite de interjecții afective (*ah!, o!, vai!* etc.: *Ah, ce foame mi-a fost!*) și se pot realiza ca enunțuri nestructurate, reduse la interjecție sau la un cuvânt similar.

🕮 Claselor de mai sus li se poate adăuga cea a ***enunțurilor optative***, care are în română trăsături gramaticale destul de bine precizate. Enunțurile optative au un tipar specific, cu marca *de* (mai rar *dacă*) în poziție inițială și cu verbul la modul condițional-optativ: *De-ar veni odată!* Optative sunt și enunțurile augurale și imprecative cu verbul la condițional-optativ (*Fir-ar să fie!)* sau conjunctiv (*Arză-l focul!*). Pot intra în această clasă și enunțurile cu verb la condițional-optativ, persoana 1, care *exprimă* o dorință (*Aș mânca un măr*), nu și cele de persoanele a 2-a și a 3-a, care *descriu* o dorință și se includ astfel între asertive (*Ai mânca / Ar mânca un măr*).

4. Dificultăți

Tipurile de enunț sunt caracterizate, în primul rând, de structurile lor sintactice. Dacă se ține seama doar de valorile semantico-pragmatice, confuziile se amplifică, pentru că un act de limbaj poate fi realizat, indirect, prin enunțuri de tipuri foarte diferite.

De exemplu, o întrebare poate funcționa ca act directiv (îndemn), echivalent unui imperativ: *Nu vii?* (= *vino!*). Ea trebuie totuși descrisă ca un enunț interogativ, prin care se realizează alt act de limbaj decât întrebarea.

STRUCTURA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

1. Temă şi remă 612
2. Tematizare 613
3. Remamatizare 615
4. Focus, focalizare, focalizatori 615
4. Dificultăţi 616
5. Aspecte normative 617

STRUCTURA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

Informația cuprinsă într-un enunț este organizată din mai multe puncte de vedere: în funcție de ceea ce este nou sau deja cunoscut, în funcție de ceea ce este considerat mai important sau mai puțin important, de ceea ce contrazice anumite așteptări ale interlocutorului etc. Aceste ierarhizări ale conținutului se reflectă, în parte, în structura sintactică și prozodică a enunțului, prin mai multe mijloace: reorganizarea sintactică, ordinea cuvintelor (topica), prezența unor marcatori specifici, intonația (accentul frastic).

1. Temă și remă

Într-un enunț, *tema* reprezintă elementul deja dat, de la care se pornește în producerea unei informații. Acestui element i se adaugă *rema*, informația nouă:

[$_{\text{TEMA}}$ *Casa primarului*] [$_{\text{REMA}}$ *e pe deal*].

> ⓘ În desemnarea celor două entități există variații terminologice destul de mari: *tema* se mai numește și *topic*, iar *rema* – *comentariu* (după engl. *topic-comment*). *Tema*$_1$ din cuplul *temă-remă* nu are legătură cu *Tema*$_2$ din inventarul de roluri tematice.

Tema este deja cuprinsă în întrebarea (explicită sau nu) la care răspunde enunțul. Cea mai simplă formă de identificare a temei este deci stabilirea întrebării presupuse de enunț. În exemplul de mai sus, întrebarea este *Unde e* [$_{\text{TEMA}}$ *casa primarului*]?

Un enunț asertiv progresează, în mod normal, de la cunoscut la necunoscut, astfel că ordinea tipică a secvențelor este *temă – remă*. În interogațiile parțiale, primul loc este ocupat de cuvintele interogative, care cer informația rematică. Interogațiile totale introduc o temă complexă, iar în răspunsul la ele rema este reprezentată doar de valoarea afirmativă sau negativă (*da / nu*) atribuită propoziției.

În exemplul de mai sus, tema se identifică cu subiectul și ocupă primul loc din enunț; aceste trăsături nu sunt însă obligatorii. Aceeași propoziție poate avea o altă structură tematică, în care tema este reprezentată de circumstanțial și rema este și focalizată (vezi mai jos), apărând pe primul loc în enunț (a). Fără focalizare, ca în exemplul (b), tema rămâne în poziție inițială:

– Ce e [$_{\text{TEMA}}$ *pe deal*]?

(a) [$_{\text{REMA}}$ ***Casa primarului***] [$_{\text{TEMA}}$ *e pe deal*].

(b) [$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal*] [$_{\text{REMA}}$ *e casa primarului*].

În succesiunea enunţurilor, tema este elementul deja exprimat sau implicat de discursul anterior. Tema are deci şi un rol anaforic:

Căutăm [casa primarului]$_1$ timp de două ore. [$_{\text{CONECTOR}}$ *În fine*], [$_{\text{TEMA}}$ *o*$_1$] *vedem.* [$_{\text{TEMA}}$ *Casa primarului*$_1$] *e pe deal.*
Ne apropiem de [*un deal*$_1$] *împădurit.* [$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal*$_1$] *e casa primarului.*

De obicei, caracterul de „deja dat" al temei se manifestă şi prin prezenţa determinanţilor nominalului: [$_{\text{TEMA}}$ *Casa* ***aceea***] *e a primarului,* [$_{\text{TEMA}}$ ***Acel*** *primar*] *zâmbeşte mulţumit.*
În construcţiile cu subiect şi nume predicativ similare morfosintactic, interpretarea sintactică a fiecărui grup nominal depinde de recunoaşterea (în context) a relaţiei temă / remă:

Încrederea e semnul succesului.

Doar contextul şi intonaţia pot arăta dacă enunţul răspunde la întrebarea *Ce e încrederea?* sau la întrebarea *Care e semnul succesului?* În primul caz, tema (şi deci funcţia de subiect) sunt reprezentate de grupul nominal determinat *încrederea*; în al doilea caz, de grupul *semnul succesului.*

2. Tematizare

Tematizarea, numită şi *topicalizare,* constă în plasarea în poziţia iniţială din enunţ a unui component căruia nu-i este caracteristică această poziţie. De exemplu, poate fi tematizat complementul direct (plasat în mod normal după verb): ***Cartea*** *ţi-am dat-o* (vs *Ţi-am dat* ***cartea***).
Atunci când un constituent tematic este plasat în poziţie iniţială pentru că aceasta îi este prototipică (de exemplu, subiectul-temă apare în poziţie iniţială, precedând predicatul său), nu este vorba de o tematizare, ci de o simplă realizare a temei, nemarcată sintactic sau intonaţional.

Un constituent poate fi tematizat:

(a) pentru a deveni tema enunţului, asigurând continuitatea discursivă:

Au trimis în fine un răspuns la invitaţie. [$_{\text{TEMA}}$ ***Scrisoarea***] *au compus-o destul de greu.*

(b) pentru a fi reliefat, pentru a marca suplimentar focalizarea:

[$_{\text{FOCUS}}$ ***Scrisoarea***] *au compus-o destul de greu, dar* [$_{\text{FOCUS}}$ ***plicul***] *l-au ales repede.*

Între *temă* şi *tematizare* legătura nu este aşadar inerentă: le uneşte doar poziţia iniţială (prototipică, dar nu obligatorie, pentru *temă*; definitorie pentru *tematizare*).
Tematizarea se realizează prin reorganizare sintactică şi prin schimbarea topicii, putând fi însoţită de marcatori specifici şi de dublare (reluare).

- ***Pasivizarea***

  Pasivizarea este un mijloc sintactic de tematizare a complementului direct devenit subiect, care presupune o modificare a poziţiilor sintactice şi o topică inversată:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Focul***] *a fost stins de către pompieri.*

- ***Schimbarea topicii***

  Modificarea topicii constă în avansarea componentului spre prima poziţie în enunţ:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Cu trenul***] *se poate merge la mare sau la munte.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***La prietenii de atunci***] *mă gândesc acum.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***Că e bun***], *ştiu.*

> ⓘ Prima poziţie în enunţ, înaintea secvenţei-temă, poate fi ocupată de marcatori pragmatici (*hai*), de semiadverbe (*chiar, şi, doar*) sau de conectori (*aşadar, păi*).

Avansarea este asociată cu dublarea sintactică prin clitic (uneori şi prin alte anaforice) în cazul complementelor direct şi indirect:

[$_{\text{TEMA}}$ *Cartea*] *ţi-am dat-**o**.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Pe poliţişti*] ***i**-au chemat vecinii.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Prietenilor*] ***le**-am scris deja.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Că e bun*], ***asta o** ştiu.*

Componente sintactice ale unei propoziţii subordonate pot avansa înaintea verbului regent, producând construcţii imbricate:

[$_{\text{TEMA}}$ *Cartea*] *ştii că ţi-am dat-**o**.*
[$_{\text{TEMA}}$ *Vinovatul*] *trebuie să plătească.*

- ***Marcatori specifici***

  Tematizarea este marcată (vezi **Circumstanţialul de relaţie**) de elemente specifice – *cât despre, în privinţa, în ceea ce priveşte, referitor la, din punct de vedere* etc. –, asociate avansării în poziţia tematică:

  [$_{\text{TEMA}}$ ***Cât despre*** *cafea*], *este destul de proastă.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***În privinţa*** *cafelei*], *nu sunt multe de spus.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***În ceea ce priveşte*** *cafeaua*], *mi-am exprimat nemulţumirea.*
  [$_{\text{TEMA}}$ ***Dacă e vorba de*** *cafea*], *nu-mi place.*

  Unii tematizatori (de exemplu, *cât despre* ...) au particularitatea de a introduce în poziţia de temă a enunţului un element nou, legându-l de context ca şi când ar fi deja cunoscut, dat.

- ***Structuri specifice de tematizare*** a predicatului sunt construcţiile cu supinul (a) sau cu prepoziţia *de* urmată de adjectiv, adverb, substantiv (b):

(a) [$_{\text{TEMA}}$ ***De dormit***], *a dormit.*
(b) [$_{\text{TEMA}}$ ***De frumoasă***], *e frumoasă.*
[$_{\text{TEMA}}$ ***De bine***], *mi-a fost bine.*
[$_{\text{TEMA}}$ ***De frate***], *mi-a fost frate.*

3. Rematizare

Rematizarea constă în marcarea caracterului de remă a unei secvențe din enunț. Structura tipică de rematizare este cea care izolează tema (printr-o relativă subiectivă), scoțând astfel în relief rema (în poziție de nume predicativ). Enunțului (a) îi corespunde, în versiunea rematizată, (b):

(a) [$_{\text{TEMA}}$ *Vreau să spun*] [$_{\text{REMA}}$ *că ai greșit*].
(b) [$_{\text{TEMA}}$ ***Ceea ce** vreau **e** să spun **e***] [$_{\text{REMA}}$ *că ai greșit*].

4. Focus, focalizare, focalizatori

În enunțurile complexe, rema poate avea mai multe componente. O parte a informației noi, rematice, poate constitui *focusul*, adică elementul reliefat prin contrast și prin raportarea la așteptările receptorului.
Toate enunțurile au structura temă-remă, dar nu toate au focus. *Focusul* se opune fundalului (*background*) informațional.
De exemplu, în enunțul de mai jos, termenul *primarului* poate fi rostit cu o intensitate mai mare (accent frastic) care îl indică drept focus și activează o presupoziție („ne așteptam să fie casa altcuiva").

[$_{\text{TEMA}}$ *Pe deal*,] [$_{\text{REMA}}$ *e casa* [$_{\text{FOCUS}}$ ***primarului***] (= nu a altcuiva).
Focusul se poate și identifica cu rema. Între o remă nemarcată și una focalizată, diferența poate fi doar una de accentuare: *Pe deal e o casă* vs *Pe deal e* ***o casă*** (= nu un castel, nu o biserică etc.).

Focalizarea este reliefarea unei informații rematice, plasarea ei în poziție de focus, care, uneori, poate să apară și ca rezultat al unei tematizări. Tema nu poate fi focalizată.
În română, focalizarea se realizează prin intonație (accent frastic), asociată uneori cu modificări de topică, sau cu ajutorul unor focalizatori.
Poziția preferată pentru focalizare este începutul enunțului. Așadar, atât tema, cât și rema reliefată (focusul) tind să apară în poziție inițială; diferența o constituie faptul că tema este nemarcată, în vreme ce focusul apare sub accent frastic și poate fi precedat de focalizatori.

> ⓘ În ciuda aparentei asemănări terminologie, *focalizarea* și *tematizarea* nu se plasează în același plan. *Focalizarea* este definită *funcțional* (prin efect), *tematizarea* este definită *formal* (prin poziție și mijloace). De aceea, nu este incorect să se spună că *focalizarea* se poate realiza prin *tematizare.*

Mijloace de realizare a focalizării sunt: accentul frastic, modificările de topică (tematizarea), marcarea prin focalizatori specifici.

- ***Focalizarea prin accent frastic*** permite libertatea de plasare în enunţ:

Deocamdată au mâncat [$_{FOCUS}$ ***cireşele***] (*şi au lăsat căpşunile*).

- ***Modificarea de topică*** (tematizarea, deplasarea în poziţie iniţială) se asociază cu accentul frastic:

[$_{FOCUS}$ ***Cu trenul***] *merg la mare, nu cu maşina.*

Avansarea poate fi însoţită de dublarea sintactică (prin clitic sau alte anaforice) în cazul complementelor direct şi indirect:

[$_{FOCUS}$ ***Pe poliţişti***] *i-au chemat vecinii, nu pe jandarmi.*

- ***Marcarea prin focalizatori*** (*chiar, şi, tocmai, nu* etc.) presupune accentul frastic şi permite libertatea de plasare în enunţ:

Au venit ***chiar*** [$_{FOCUS}$ ***proprietarii***].

ⓘ Focalizatorii au, pe lângă rolul de a reliefa un constituent rematic, şi valori semantico-pragmatice specifice, introducând anumite presupoziţii (vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.4.1.1.**).

4. Dificultăţi

- Delimitarea temei de remă nu e totdeauna simplă. De multe ori, tema şi rema cuprind fiecare mai mulţi constituenţi şi, în absenţa contextului, statutul acestora nu este totdeauna clar. Doar formal segmentarea poate urma modelul subiect – predicat:

[*Drumul către mare prin Cernavodă*] [*era destul de aglomerat marţi dimineaţă, în zona din apropierea intrării în oraş, din cauza ploii*].

Unii modificatori şi unele circumstanţiale din exemplul de mai sus pot aparţine fie temei, fie remei. Dacă enunţul e un răspuns la întrebarea *Care drum către mare era aglomerat marţi dimineaţă, din cauza ploii, şi în ce zonă?*, elementele rematice sunt *prin Cernavodă* şi *în zona din apropierea intrării în oraş*.

- Există şi enunţuri integral rematice, în care tema (care constă, de exemplu, într-o anumită continuitate spaţio-temporală sau logică) e subînţeleasă:

– *Ce s-a întâmplat?*
– [$_{REMA}$ *A început să plouă*].

Într-un enunţ complex, subordonatele sunt în ansamblu rematice, dar au şi o structură internă temă / remă:

[$_{\text{TEMA}}$ *Prietenul tău*] [$_{\text{REMA}}$ *a plecat* [*pentru că* [$_{\text{TEMA}}$ ~~*prietenul tău*~~]$_{\text{S subînțeles}}$ [$_{\text{REMA}}$ *avea programare la dentist*]]].

- În subordonatele conjuncționale introduse prin *să* (a), plasarea unui constituent pe primul loc provoacă apariția variantei conjuncționale *ca ... să,* inserate la stânga și la dreapta secvenței tematice ((b), (c)):

(a) *Vreau să plece mâine.*
(a_1) *Vreau **ca** Ion **să** plece mâine.*
(a_2) *Vreau **ca** mâine **să** plece Ion.*

Plasarea în poziție inițială poate corespunde unor situații pragmatice diferite: exprimarea temei (b), tematizare (c), focalizare (d):

(b) – *Ce vrei să facă Ion?* – [*Vreau*$_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{TEMA 2}}$ ***Ion***] ***să plece mâine.***
(c) – *Ce să facă Ion mâine?* – [*Vreau*$_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{TEMA 2-3}}$ ***mâine** Ion*] ***să plece.***
(d) – *Cine vrei să plece mâine?* [*Vreau*$_{\text{TEMA 1}}$] ***ca*** [$_{\text{REMA FOCALIZATĂ}}$ ***Ion***] [$_{\text{TEMA 2}}$ ***să plece mâine***], (nimeni altcineva).

5. Aspecte normative

În unele traduceri pot să apară structuri de rematizare calchiate după franceză, cu totul inacceptabile (**E brânza cea care îi place*).

ANAFORA

1. Caracteristici generale 619
2. Tipologia anaforicelor 620

ANAFORA

1. Caracteristici generale

1.1. Anafora este un fenomen sintactico-semantic constând în reluarea printr-un substitut (numit *anaforă / anaforic*) a unui termen plin referenţial, exprimat anterior (numit *antecedent* sau *sursă referenţială*). Prin relaţia antecedent – substitut, numită *relaţie anaforică / relaţie interpretativă,* se procură referinţa substitutului, care, în afara contextului, este lipsit de referinţă proprie; grafic, relaţia anaforică (legarea anaforicului de sursa sa referenţială) se pune în evidenţă prin coindexare (***Profesorul***$_i$ ***şi studenţii lui***$_i$ ***au câştigat concursul***).

Foarte apropiată de anaforă este *catafora,* diferenţa dintre cele două fenomene reducându-se doar la poziţia pe care o ocupă sursa referenţială în raport cu substitutul: în cazul anaforei, sursa este anterioară, iar în cazul cataforei, este posterioară substitutului; vezi *Pentru a-**şi**$_i$ ajuta **studenţii**$_j$, **profesorul**$_i$ **le**$_j$-a oferit cărţi,* unde relaţia ***şi***$_i$ ***... profesorul***$_i$ este de tip cataforic, iar relaţia ***studenţii***$_j$ ***... le***$_j$ de tip anaforic. Generic, termenul *anaforă* este folosit pentru ambele situaţii.

Anaforele / Anaforicele (termen incluzând şi clasa *cataforelor / cataforicelor*) desemnează o clasă de cuvinte lipsite de referinţă proprie, care îşi procură referinţa contextual, din contextul lingvistic, prin legarea de un component plin referenţial.

1.2. În **mecanismul anaforic**, anaforele / anaforicele preiau necesarmente informaţia lexicală a sursei şi numai sporadic, şi informaţia ei gramaticală.

Sub aspectul **informaţiei lexicale**, unele anaforice sunt substitute „pure", adică preiau informaţia lexicală procurată de sursă, fără să adauge o informaţie suplimentară; este, de exemplu, cazul pronumelui semiindependent ***al*** (*[Ceasul]*$_i$ *din hol merge bine;* ***[al]***$_i$ *meu s-a stricat complet, iar [al]*$_i$ *Mariei a început să întârzie*).

Majoritatea anaforicelor însă adaugă la semantica sursei propria informaţie semantică. Astfel, în exemplul: *În amfiteatru erau studenţi*$_i$. ***Ei***$_i$ ***/ Doi***$_i$ ***/ Toţi***$_i$ ***/ Mulţi***$_i$ ***/ Fiecare***$_i$ ***/ Unii***$_i$ ***/ Câţiva***$_i$ *mi-a(u) cerut ore de pregătire,* ***ei*** preia informaţia sursei referenţiale, fără să adauge, lexical, ceva nou, în timp ce restul anaforicelor adaugă o informaţie lexicală suplimentară cantitativă, diferită de la unul la altul.

Odată cu informaţia lexicală, se poate prelua şi o parte din **informaţia gramaticală**, şi anume:

- dacă anaforicul şi sursa conţin, amândouă, informaţii de gen şi de număr, informaţia de gen se transmite, de regulă, de la sursă la anaforic, iar cea de număr, numai uneori;
- alte informaţii gramaticale (de definitudine, de caz, de clasă lexico-gramaticală) nu reiau decât accidental trăsături ale sursei; vezi exemplele:

(a) $[_{GN}$ ***Profesorii***$_i]_{masc.\ pl.\ N}$ *au pregătit concursul. Cu excepţia* $[_{GNpron}$ ***unuia***$_i]_{masc.\ sg.\ G.}$, *pe* $[_{GNpron}$ ***ceilalţi***$_i]_{masc.\ pl.\ A}$ $[$***i***$_i]_{masc.\ pl.\ A}$*-am văzut muncind ore în şir.*

(b) *Am mers* [$_{GPrep}$ ***la teatru***]$_i$ *şi de* [$_{GAdv}$ ***acolo***]$_i$, *la cămin.*
(c) *Am cumpărat* [$_{GN}$ ***carne***]$_{i[CD;\ A;\ non\text{-}determinat]}$; *am tăiat-*[***o***]$_{i[CD;\ A;\ determinat\ definit]}$, [***i***]$_{i[CI;\ D;\ determinat\ definit]}$ *-am dat sare şi am aşezat-*[***o***]$_{i[CD;\ A;\ determinat\ definit]}$ *în tigaie.*

În (a), identitatea de număr şi de caz cu sursa nu apare la toate anaforicele (*unuia* – sg., G; *ceilalţi, i* – pl., A, în raport cu sursa *profesorii* – pl., N); în (b), anaforicul aparţine altei clase lexico-gramaticale decât grupul reprezentând sursa; în (c), se schimbă trăsăturile de definitudine (anaforicul, realizat prin clitic pronominal, conţine, inerent, trăsătura de GN determinat, în raport cu GN-sursă, care are trăsătura [– Determinat]), precum şi cele de caz (sursa ocupă o poziţie de acuzativ, iar unul dintre anaforicele pronominale clitice, de dativ).

ⓘ În raport cu clasele tradiţionale (părţile de vorbire), clasa *anaforicelor*, cu **relevanţă semantico-sintactică** (constituită pe baza unui mecanism comun de procurare a referinţei) şi cu **relevanţă pragmatică** (cu rol esenţial în asigurarea coerenţei discursului), este profund eterogenă sub aspect gramatical. Chiar dacă majoritatea pronumelor fac parte din această clasă (de reţinut însă că nu toate pronumele şi nu în toate utilizările acestora), clasa anaforicelor depăşeşte cu mult clasa pronumelui. Barierele tradiţionale gramaticale sunt irelevante pentru ansamblul clasei.

1.3. Există mari asemănări între fenomenul anaforei şi cel al deixisului (vezi **Deixisul**).
Mecanismul de preluare a referinţei este asemănător, având în vedere că atât anaforicele, cât şi deicticele sunt cuvinte fără referinţă proprie, care au capacitatea de a şi-o procura contextual, anaforicele, din contextul lingvistic, iar deicticele, din contextul situaţional (din situaţia de comunicare).
Diferă numai rolul pragmatic / comunicativ al celor două fenomene: anafora, prin legare de contextul lingvistic, asigură continuitatea şi coerenţa în discurs (a), în timp ce deixisul asigură ancorarea în situaţia de comunicare (trimiţând, pentru decodare, la date concrete ale situaţiei de comunicare: locul şi momentul de desfăşurare, participanţii la comunicare (b)):

(a) *Am mers* [***la facultate***]$_i$, [***unde***]$_i$ *am avut mult de lucru, iar de* [***acolo***]$_i$ [***la concert***]$_j$. [***Aici***]$_j$ *m-am simţit mai relaxat şi am uitat de grijile şi de oboseala de* [***dincolo***]$_i$.
– decodarea anaforicelor *unde, acolo, aici, dincolo* se face prin „legarea" fiecăruia la o sursă referenţială (vezi coindexarea) şi preluarea referinţei de la această sursă;

(b) – *Ce frumos e* ***aici***$_i$! ***Noi***$_j$ *încercăm să mai venim o dată. Nu veniţi şi* ***voi***$_k$?
– decodarea deicticelor *aici, noi, voi* se face prin „legarea" la o situaţie de comunicare, ceea ce permite, în funcţie de locul de enunţare, decodarea deicticului *aici* („un anumit loc"), iar, în funcţie de participanţii la comunicare, decodarea deicticelor *noi* şi *voi* ca „Ion şi Mihai", respectiv „Matei şi Ioana".

2. Tipologia anaforicelor

2.1. ***După clasa lexico-gramaticală prin care se exprimă anaforicul***, se disting:

- **pronume** de diverse tipuri
  – personalele de pers. a 3-a sg. şi pl. (*În sală se aflau* ***Ion***$_i$ *şi* [***prietenii lui***$_i$]$_j$. ***Ei***$_{ij}$ *m-au încurajat*);

– pronumele de politeţe de pers. a 3-a (*profesorul*$_i$ *şi elevii* ***dumnealui***$_i$);
– demonstrativele, atât pline, cât şi semiindependente (*În amfiteatru erau mulţi studenţi*$_i$. ***Aceştia***$_i$ */* ***Cei***$_i$ *din primele bănci m-au rugat să fac o oră de pregătire,* ***ceilalţi***$_i$, *să amânăm examenul.*);
– posesivul de pers. a 3-a (*profesorul*$_i$ *şi elevii* ***săi***$_i$);
– pronominalul semiindependent ***al*** (*Soluţiile*$_i$ *Ioanei sunt actuale,* ***ale***$_i$ *Mariei /* ***ale***$_i$ *mele s-au învechit*);
– nehotărâte de diverse tipuri (*În amfiteatru erau studenţi*$_i$. ***Fiecare***$_i$ ***/ Altul***$_i$ *dorea altceva,* ***Toţi***$_i$ ***/ Mulţi***$_i$ ***/ Câţiva***$_i$ *mi-au cerut ore de pregătire*);
– reflexivele şi reciprocele (*Directorul*$_i$ ***îşi***$_i$ *pregăteşte zilnic câte un discurs, ca să* ***se***$_i$ *laude în faţa subalternilor, Ion*$_i$ *şi Maria*$_j$ ***se***$_{ij}$ *urăsc*);
– relativele din construcţii cu antecedent (*elevul*$_i$ *pe* ***care***$_i$ *l-am ajutat, şcoala*$_i$ *în* ***care***$_i$ *am învăţat*)

ⓘ Dintre pronume, nu funcţionează anaforic întreaga clasă a interogativelor (care, prin natura lor, „cer" informaţii, apărând cu o referinţă „variabilă" în funcţie de răspunsul primit; să se vadă **Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 1.**), precum şi clasa pronumelor de persoana 1 sg. şi pl., a 2-a sg. şi pl., care funcţionează deictic (să se vadă **Deixisul, 2.1.; Pronumele personal, 1.**). Cu unele excepţii, celelalte pronume pot să apară, contextual, şi ca anaforice, şi ca deictice sau, uneori, ca variabile; să se vadă **Pronumele. Caracteristici generale.**

- **articolul definit** – utilizat anaforic când „restrângerea" entităţilor desemnate prin substantiv, până la indicarea unei anumite entităţi, se face prin „trimitere" la un grup nominal exprimat anterior (*Am primit* [*un căţel negru*]$_i$. ***Căţelul***$_i$ *mi-a adus mare bucurie*);

- **numerale-substitute** (*În sală erau mulţi profesori*$_i$; ***cinci***$_i$ *m-au ignorat, în timp ce* ***primul***$_i$ *şi* ***al doilea***$_i$ *de lângă fereastră m-au asaltat cu întrebările*); funcţionează ca anaforice atât numeralele cardinale, cât şi cele ordinale;

- **adverbe**; funcţionează ca anaforice
– adverbele relative din construcţii cu antecedent (*oraşul*$_i$ ***unde***$_i$ *ne-am întâlnit, De frumoasă*$_i$ ***cum***$_i$ *este, toţi o invidiau*);
– câteva adverbe modale (*A muncit* [*din greu*]$_i$; ***aşa***$_i$ ***/ aşijderea***$_i$ ***/ asemenea***$_i$ ***/ la fel***$_i$ *a muncit şi familia lui*);
– câteva adverbe locative şi temporale, altele decât cele relative (*Merg* [*la facultate*]$_i$, *iar* ***aici***$_i$ ***/ acolo***$_i$, *am multe de pregătit; Ne întâlnim duminică*$_i$ *şi până* ***atunci***$_i$ *lucrăm câte un capitol*;
– adverbele pro-frază (*– Vii la facultate? Dacă* ***da***$_i$ [= vii la facultate]$_i$, *ne putem vedea la ora 16;* [*A lucrat tare superficial*]$_i$ *şi de* ***aici***$_i$ *decurg toate necazurile*);

ⓘ Adverbele *pro-frază* „stau" pentru o întreagă propoziţie / comunicare anterioară (astfel, ***da*** reia interogaţia, iar ***aici*** „stă" pentru propoziţia „a lucrat superficial", funcţie pe care o poate îndeplini şi anafora lexicală *fapt*(*ul*) (***fapt*** *din care rezultă ...*); vezi **Adverbul şi grupul adverbial, 2.2.**

- **câteva adjective** (*A avut o viaţă dură*$_i$, *o* ***asemenea***$_i$ */ o* ***astfel***$_i$ *de viaţă te poate înrăi*).

2.2. ***După poziția sintactică în care anaforicul se include***, se disting:

– anaforice așezate în poziție argumentală (*Elevul*$_i$ [***care***]$_{iS}$ *va intra* / [***pe care***]$_{iCD}$ *l-am întâlnit* / [***căruia***]$_{iCI}$ *i-am dat cartea e fratele tău*);

– anaforice așezate în poziție predicativă (*Aș vrea să ajung profesor*$_i$ [***cum***]$_{iNP}$ *este și fratele meu*; *Bolnav*$_i$ [***cum***]$_{iNP}$ *am ajuns, nu mai găsesc de lucru*; *Îl cheamă Ion*$_i$, [***cum***]$_{iCPO}$ *l-ai botezat tu*);

– anaforice așezate în poziție circumstanțială ([*la școala*]$_i$ [***unde***]$_{iCircLoc}$ *mergem*, [*la ora*]$_i$ [***când***]$_{iCircTimp}$ *ne vom întâlni*, [*5 km*]$_i$ [***cât***]$_{iCircCant}$ *ai alergat*, *El se poartă obraznic*$_i$; [***așijderea***$_i$ / ***asemenea***$_i$ / ***altfel***]$_{iComplCirc}$ *se comportă colegii lui*; [*Trebuie să învețe serios*]$_i$, [***altfel***]$_{iCircCond}$, *nu mai primește bursă*);

– anaforice așezate în poziția de modificator al numelui (*Este un copil* [*handicapat*]$_i$; *îmi fac griji pentru* [$_{GN}$ *un* [***asemenea***]$_{iModif}$ *copil*] / [$_{GN}$ *un* [***astfel***]$_{iModif}$ *de copil*]).

2.3. ***După natura gramaticală și extinderea sursei referențiale***, anaforicele „stau" pentru:

– grupuri nominale ([$_{GN}$ ***Ion***$_i$] / [$_{GN}$ ***Colegul meu***]$_i$ *mi-a prezentat casa* ***lui***$_i$);

– grupuri adjectivale și adverbiale (*o casă* [$_{GAdj}$ ***foarte frumoasă***]$_i$ ***cum***$_i$ *mi-am dorit*, *El se poartă* [$_{GAdv}$ ***cam obraznic***]$_i$; ***așijderea***$_i$ / ***aidoma***$_i$ / ***asemenea***$_i$ *se poartă și colegii lui*);

– grupuri prepoziționale (*Vin de* [$_{GPrep}$ ***la Cluj***]$_i$, ***unde***$_i$ *am ajuns ieri*);

– propoziții (așa-numitele *pro-fraze*):

[$_{PConj}$ ***Că e neserios***]$_i$, ***o***$_i$ *știu de mult.*
[$_{PConj}$ ***Dacă n-a venit***]$_i$, *a făcut-****o***$_i$ *ca să mă cruțe.*
[$_P$ ***A muncit pe brânci***]$_i$, ***ceea ce***$_i$ *n-a fost bine apreciat.*
[$_P$ ***A lucrat tare superficial***]$_i$; *de* ***aici***$_i$ *vin toate necazurile.*
[$_P$ ***De azi te ții de treabă***]$_i$, ***altfel***$_i$, *nu mai primești bursă.*

2.4. ***După distanța și poziția ierarhică în raport cu sursa referențială***, se disting următoarele situații:

– anaforicele extrapropoziționale în raport cu sursa (*L-am întâlnit* ***pe Ion***$_i$. ***El***$_i$ / *Plecarea* ***lui***$_i$ *m-a îngrijorat*) sau apărute în limitele aceleiași propoziții, dar fără a intra într-o relație sintactică directă cu sursa ([***Ion***]$_{iS}$ *mi-a anunțat demisia* [***lui***]$_{iCompl\ al\ numelui}$);

– anaforicele **legate sintactic** de o sursă cu funcție de subiect; este cazul **anaforelor gramaticale – pronumele reflexive** și cele **reciproce** –

- **reflexivele**: ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *protejează*, ***Ion***$_i$ ***își***$_i$ *impune numeroase restricții*;
- **reciprocele**: [***Ion***$_i$ ***și Gheorghe***$_j$] ***se***$_{ij}$ *disprețuiesc*, [***Ion***$_i$ ***și Gheorghe***$_j$] ***își***$_{ij}$ *dau informații*.

2.5. ***Anafora zero*** – tip special de anaforă, caracterizat prin nelexicalizarea unui component, dar a cărui informație este recuperată integral din contextul lingvistic.

- Uneori, nelexicalizarea este obligatorie, fiind „comandată" gramatical de fenomenul de „control" al subiectului subordonatei sau al subiectului formelor non-finite:

Ion$_i$ *se apucă* [$_{PConj}$ $Ø_i$ *să învețe*] / [$_{GVsupin}$ $Ø_i$ *de învățat*]; vezi **Subiectul, 4.2.2.**

- Alteori, fără ca absența să fie obligatorie, trăsătura este gramaticalizată, ca în cazurile de subiect subînțeles (*Ion*$_i$ *își face temele, iar după aceea* $Ø_i$ *merge la joacă*; vezi **Subiectul, 4.2.2.**).

- Contextual, se pot recupera şi alte componente neexprimate:
  – complemente subînţelese

(a) complemente ale verbului (– [*Îmi plac* [***prăjiturile***]$_j$]$_i$./ – *Ştiam* Ø$_i$; *de aceea, m-am grăbit să-ţi cumpăr* Ø$_j$);

> ⓘ De observat, în exemplul anterior, pe de o parte, nelexicalizarea unei completive (pe lângă regentul tranzitiv *ştiam*), iar, pe de altă parte, nelexicalizarea unui nominal-CD (pe lângă regentul *să cumpăr*).

(b) complemente ale adverbului (*El locuieşte în* [***blocul Dunărea***]$_i$;[$_{GAdv}$ *aproape* Ø$_i$] *stă sora lui; Se căsătoreşte* [***de Anul Nou***]$_i$, *iar sora lui* [$_{GAdv}$ *înainte* Ø$_i$]);

(c) complemente ale prepoziţiei (*Se căsătoreşte* [***de Anul Nou***]$_i$, *iar sora lui* [$_{GPrep}$ *după* Ø$_i$]);

(d) complemente ale adjectivului (*Camera profesorului e plină* [***de cărţi***]$_i$; [$_{GAdj}$ *plină* Ø$_i$] *e şi magazia lui*);

– posesor subînţeles, în toate situaţiile de posesie inalienabilă (relaţie parte – întreg):

Şi-a lovit ***maşina***$_i$, *dar geamurile* Ø$_i$ *au rămas intacte; La cutremur* ***biserica***$_i$ *s-a prăbuşit, însă turla* Ø$_i$ *n-a păţit nimic; Am văzut-o pe* ***mama***$_i$ *cu mâna* Ø$_i$ *ruptă.*

> ⓘ Alt tip de anaforă, *anafora lexicală* – relaţie sinonimică stabilită ad-hoc, fie pentru evitarea repetiţiilor, fie pentru ajustarea / completarea semnificaţiei –, nu ne va interesa aici. Se deosebeşte de cele prototipice prin aceea că este o **expresie plină referenţial**. Statutul ei anaforic este accidental, contextual, ca urmare a relaţiilor de echivalenţă referenţială stabilite cu un component exprimat anterior, precum şi a unui mecanism asemănător cu cel anaforic de înglobare a informaţiei procurate de sursă:
> *A regizat* [***30 de filme***]$_i$. [***Opera sa***]$_i$ *impresionează prin consecvenţa mesajului.*
> *A vorbit* [***reprezentantul nostru***]$_i$. [***Tânărul***]$_i$ *s-a impus prin forţa argumentelor.*
> Nu ne va interesa aici nici *anafora retorică* – figură sintactică obţinută din repetarea, cu efecte emfatice, retorice şi de ritm, a unui cuvânt sau grup de cuvinte în poziţii-cheie: început sau mijloc de vers sau, în proza poetică, început de frază (***Cine-i*** *acvila ce cade?* ***Cine-i*** *stânca ce se sfarmă? /* ***Cine-i*** *leul ce închide cu durere ochii săi? /* ***Cine-i*** *tunetul ce moare umplând lumea de alarmă? / – Este domnul României: Barbu Dimitrie Ştirbey!* (Eminescu, *La moartea principelui Ştirbey*)). Ca tip special de repetiţie, *anafora retorică* nu are nimic comun cu mecanismul anaforic.

DEIXISUL

1. Caracteristici generale 625
2. Categorii gramaticale şi unități lexicale cu rol deictic 625
3. Tipuri semantice de deixis 627
3.1. Deixisul personal 628
3.2. Deixisul spațial 628
3.3. Deixisul temporal 629
3.4. Deixisul textual (sau discursiv) 629
3.5. Deixisul social 629
4. Dificultăți 629

DEIXISUL

1. Caracteristici generale

Prin **deixis** se înţelege capacitatea unor forme lingvistice (**deicticele**) de a se referi la contextul comunicării: la participanţii la comunicare (locutor, alocutor) şi la cadrul spaţio-temporal al acesteia. În enunţul:

***Eu** <u>vorbesc</u> cu **tine acum** şi **aici**.*

cuvintele *eu, tine, acum, aici* se referă la entităţi care variază infinit, în funcţie de situaţia în care enunţul este rostit. Şi forma verbală *vorbesc* are rol deictic, prin morfemele care marchează timpul (prezent) şi persoana (1).

Deicticele trimit către realitatea exterioară. În comunicarea orală, enunţurile care cuprind deictice sunt, de obicei, însoţite şi de mijloace non-lingvistice: gest şi privire.

Deixisul se aseamănă cu *anafora* (vezi **Anafora**), care însă îşi ia referentul nu din contextul extralingvistic, ci din enunţurile anterioare (sau ulterioare). Multe cuvinte se pot folosi atât deictic (a), cât şi anaforic (b):

(a) *Te rog, pune lampa **acolo**!* [referentul e un loc din contextul comunicării]
(b) *A mers <u>la Ploieşti</u>. **Acolo** a aflat ceva tulburător.* [referentul e un loc – *Ploieşti* – introdus de enunţul anterior]

Elementele deictice se raportează la un *reper* sau *centru deictic* (*cadru deictic primar*), care reprezintă, în mod prototipic, perspectiva sau punctul de vedere al locutorului: din acest punct se apreciază apropierea sau distanţa în spaţiu (*aici* vs *acolo, acesta* vs *acela*) sau în timp (*imediat* vs *mai târziu*). În comunicare, reperul deictic se poate şi deplasa, identificându-se cu alocutorul, sau poate cuprinde ambii participanţi la actul de comunicare. De asemenea, *cadrul deictic primar* al unei comunicări (a) poate fi raportat la alt *reper deictic, la un cadru deictic secundar,* prin transpunerea în discurs indirect (vezi **Discursul raportat**) (b):

(a) [Locutorul 1:] – ***Aici** <u>am găsit</u> tot ce **îmi** <u>trebuie</u> **acum**.*
(b) [Locutorul 2:] *Mi-a spus* [Locutorul 1] [*că <u>găsise</u> **acolo** tot ce **îi** <u>trebuia</u> **atunci***]. (între cele două enunţări este o distanţă în spaţiu şi în timp; toate elementele deictice sunt reordonate din punctul de vedere al Locutorului 2)

2. Categorii gramaticale şi unităţi lexicale cu rol deictic

Deixisul se exprimă prin elemente gramaticalizate, specializate (forme pronominale, desinenţe de timp şi persoană), dar şi prin elemente lexicale (cuvinte şi sintagme care nu sunt deictice în toate utilizările lor).

2.1. Categoriile gramaticale deictice sunt *persoana, modul* şi *timpul.*

- Sunt deictice formele de persoana 1 şi a 2-a ale pronumelor şi ale verbelor; persoana a 3-a poate fi atât deictică (*Uite, el, cel de acolo!*), cât şi anaforică (*M-am întâlnit cu [un prieten din copilărie]$_1$. Despre* ***el$_1$*** *ştiam multe*).

> ⓘ Excepţii de la specializarea deictică a formelor de persoana 1 şi a 2-a sunt utilizările generice. În special persoana a 2-a singular are foarte des folosire generică: *Când* ***eşti*** *vinovat, trebuie* ***să plăteşti.***

- Modul verbal este deictic, în asociere cu timpul, în măsura în care se raportează la actul comunicării.
- Sunt intrinsec deictice timpurile absolute (prezentul, perfectul simplu, perfectul compus, viitorul), care se raportează direct la momentul comunicării. Timpurile relative (imperfectul, mai-mult-ca-perfectul, viitorul anterior) sunt în primul rând anaforice, dar au şi o componentă deictică, de anterioritate sau posterioritate faţă de momentul comunicării (de exemplu, mai-mult-ca-perfectul este anterior unui reper din trecut, dar şi momentului comunicării).

> ⓘ În vorbirea indirectă, formele verbale absolute sunt adesea folosite relativ, în măsura în care evocă un cadru deictic relatat, transpus, diferit de cel al comunicării actuale. În enunţul *Dan spunea că va găsi o soluţie,* viitorul nu se raportează la momentul enunţării actuale, ci la acela din trecut, în care locutorul era *Dan*.
> Timpurile absolute pot avea şi utilizări non-deictice; de exemplu, prezentul atemporal nu se referă la situaţia de comunicare: *Cine caută, găseşte.*

2.2. Unităţi lingvistice cu rol deictic sunt:

Unităţi lingvistice			**Exemple**
(a) Specializate pentru uzul deictic	pronumele şi adjectivele pronominale care au categoria persoanei (personal, de politeţe, reflexiv, reciproc, posesiv, de întărire), la pers. 1 şi 2 (cu excepţia utilizărilor generice)	– pronumele personale de pers. 1 şi 2	***Eu*** *ţi-i arăt acum.*
		– pronumele de politeţe de pers. 2	*Pe* ***dumneavoastră*** ***vă*** *aşteptam.*
		– posesivul de pers. 1 şi 2	*Grădina* ***mea*** *şi a* ***ta*** *sunt cele mai mici.*
		– pronumele reflexive şi reciproce de pers. 1 şi 2 (care au întotdeauna şi o valoare anaforică, prin raportare la subiect)	***Îmi*** *spun că trebuie să* ***vă*** *cunoaşteţi.*
		– adjectivul de întărire de pers. 1 şi 2 (care are întotdeauna şi o valoare anaforică, prin raportare la un nominal din propoziţie)	*Eu* ***însumi*** *am spus asta.*

	formele flexionare ale verbelor, care au categoria persoanei, a modului şi a timpului, în special la persoana 1 şi 2 (cu excepţia utilizărilor generice)		*Acum eu **vorbesc**, tu **ai plecat**.*
	pronumele şi adjectivele pronominale care au categoria persoanei, la persoana 3	– pronumele personale de pers. 3	*Uite-i şi pe **ei**!*
		– pronumele de politeţe de pers. 3	*O cunoaşteţi pe **dumneaei**?*
		– posesivul de pers. 3	*Admiră-l pe **al său**.*
	demonstrativele care se referă la entităţi din context[1]		*Dă-mi-o pe **asta**!, Să vină **cel** cu fes!*
	articolul definit şi cel indefinit		*Apa!, **Un** lup!*
	numerale-substitute		*Să intre **al doilea**!*
	adjective-substitute		***Aşa / asemenea** ţinută îmi place.*
	adjective cu sens temporal sau spaţial		*săptămâna **viitoare**, luna **trecută**, locul **alăturat**, **fostul** preşedinte*
	adverbe şi locuţiuni adverbiale		***Aici** şi **acum** se salută **aşa*** [gest]; ***la-o la stânga**.*
	prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu sens spaţial sau temporal, care trimit, împreună cu complinirile lor, la context		*Ne vedem peste o oră, Uite-o în faţa staţiei!*
	verbele de mişcare raportate la un reper		***Vino** mai repede!*

[1] Unele demonstrative pot transmite şi informaţii despre plasarea în spaţiu, distanţa faţă de locutor (*acesta* vs *acela*).

La cele de mai sus se adaugă formele de vocativ ale substantivelor (*frate!*), interjecţiile de adresare (*măi!*) şi prezentative (*iată*), care nu sunt însă referenţiale.

Unele dintre deicticele de mai sus sunt substitute, autonome (*eu, tu, acela, aici, acum, aşa* etc.), altele sunt indici, non-autonomi, care ancorează în situaţia de comunicare un substantiv: articolul, adjectivul demonstrativ, prepoziţia: *Casa / **Acea** casă se vede bine; **Lângă** casă e puţin loc.*

3. Tipuri semantice de deixis

În funcţie de sfera din care îşi iau referentul, deicticele se grupează în mai multe tipuri semantice. Principalele categorii semantice ale deixisului sunt determinate de raportarea la persoanele care comunică, la entităţile concrete din context, la spaţiul şi timpul comunicării. Elemente lexicale care au un astfel de conţinut semantic pot avea rol deictic. Se vorbeşte în general de *deixis personal* (faţă de care se poate distinge un deixis *„al entităţii"*), *spaţial, temporal* şi *textual.* La acestea se mai poate adăuga deixisul *social.*

3.1. *Deixisul personal*

Deixisul personal este reprezentat de referirile la participanții la actul de comunicare, la persoana locutorului sau a alocutorului (cel căruia i se adresează locutorul), prin categoria persoanei 1 şi a 2-a, manifestată la pronume personale, reflexiv, reciproc, posesiv şi de întărire (la pronumele de politețe, doar pentru persoana a 2-a) şi la verb. Se foloseşte în genere formula *deixis personal* şi pentru a denumi utilizările pronumelor personale de persoana a 3-a, precum şi a celor nepersonale. Termenul este totuşi impropriu, întrucât referința acestor pronume, ca şi a substantivelor articulate, nu este neapărat „personală", ci acoperă o largă varietate de entități. Pentru forme de tipul *el / acesta / obiectul* se poate vorbi mai curând de un **deixis „al entității"**.

ⓘ Deixisul „entității" sau „al persoanei a 3-a" permite identificarea în context a entităților (persoane şi obiecte) despre care se vorbeşte. Această identificare nu presupune plasarea în timp sau în spațiu şi se realizează, de obicei, prin substitute (pronume personale) şi indici (articolul): – *Dă-mi, te rog, sarea.* – *Uite-**o**.*
Demonstrativele sunt substitute (*asta*) şi indici (*cartea **asta***) care exprimă simultan deixisul entității (trimit la o entitate din context) şi deixisul spațial sau temporal (indică apropierea sau depărtarea – în spațiu sau în timp – de vorbitor).
Şi construcțiile prepoziționale (în care articolul definit nu apare ca urmare a unor restricții gramaticale, dar numele este determinat) exprimă în general deixisul „entității" şi un deixis spațial sau temporal: *Intră **în casă**!* (– enunț în care casa este identificată în contextul situațional).

3.2. *Deixisul spațial*

Deixisul spațial cuprinde referirile la spațiul în care se desfăşoară comunicarea, înțeles ca o arie mai restrânsă (***aici**, în cameră*) sau mai largă (***aici**, în Europa*).

Raportarea la spațiu constă într-o distincție între *apropiere* şi *depărtare* de sursa deictică (reprezentată de locutor, de alocutor sau de ambii), realizată prin adverbe şi demonstrative. Apropierea (identificare cu locul enunțării) este indicată de *aici, acesta (ăsta)*; distanța (alteritate față de locul enunțării) – de *acolo, acela (ăla)*. Direcția de apropiere (*încoace*) se opune direcției de îndepărtare (*încolo*).

Alte deictice indică plasarea pe diferite axe spațiale raportate la sursa deictică (*în față, în spate, la stânga, la dreapta, sus, jos* etc.) sau măsoară distanța față de reper (*la 5 kilometri*): *Mergi **spre stânga*** [mea / ta] *şi opreşte-te **la 10 metri*** [de la punctul în care mă aflu / te afli].

O serie de verbe de mişcare presupun o raportare spațială. Dintre acestea, intrinsec deictic este *a veni*. În folosirea acestui verb, ținta mişcării este spațiul / zona mai largă în care se află fie doar locutorul (*Poate **veni** în seara asta? Sunt acasă*), fie doar interlocutorul (*Poți vorbi? **Au venit** la tine musafirii?*), fie ambii (*Uite, **vine** trenul. Hai să urcăm!*). Într-o narațiune, verbul se poate folosi şi relativ, raportat la un reper deictic interior faptelor narate; sursa orientării deictice este personajul (*Când **a venit** trenul, ceilalți călători s-au urcat*).

Celelalte verbe de mişcare (*a pleca, a se duce, a intra, a ieşi, a sosi, a ajunge, a duce, a aduce*) pot fi folosite atât deictic (*Plec peste cinci minute* [= de aici]), cât şi anaforic: *A ajuns **la Braşov**$_i$ la timp şi **a plecat** [= de acolo$_i$] spre Sibiu.*

3.3. *Deixisul temporal*

Deixisul temporal cuprinde referirile la timpul în care se desfăşoară comunicarea, înţeles ca un interval mai restrâns (***acum****, în minutele pe care le avem la dispoziţie*) sau mai larg (***acum****, în epoca modernă*).
Raportarea la timp constă într-o plasare pe axa temporală, în trecut, prezent sau viitor faţă de sursa deictică (reprezentată de locutor); această plasare se realizează prin timpurile verbale, prin adverbe (cărora li se asociază şi demonstrativele de apropiere / depărtare): ***Acum câştigă acesta; atunci câştigase acela.***
Alte deictice temporale indică grade de apropiere în timp faţă de sursa deictică (*îndată, imediat, curând*) sau măsoară distanţa în timp (*peste trei ore, acum o săptămână*).

3.4. *Deixisul textual (sau discursiv)*

Deixisul textual trimite la enunţ, la mesaj, perceput în latura sa „materială", obiectualizată: *Cu* ***cele de mai sus****, am dovedit că avem dreptate*; *Adeverim* ***prin prezenta*** *că ...*; ***Prima chestiune*** *e simplă, pe* ***a doua*** *trebuie să o discutăm pe larg* etc.
Deixisul textual este metalingvistic şi se apropie destul de mult de anaforă (care trimite la enunţ, dar din punctul de vedere al conţinutului exprimat).

3.5. *Deixisul social*

Prin deixis social se înţelege marcarea unor distincţii din situaţia de comunicare privitoare la distanţa *vs* apropierea de rol şi de poziţie socială dintre interlocutori.
Pronumele de politeţe este mijlocul specializat de realizare a acestui tip de deixis: *Vorbesc cu* ***tine*** */ vorbesc cu* ***dumneata*** */ vorbesc cu* ***dumneavoastră;*** la fel, folosirea persoanei a 2-a plural a verbelor pentru un referent unic (***Intraţi!***).
Mai puţin fixate sunt – ca forme de exprimare a acestui tip de deixis – diferite formule de adresare (*domnule, stimate coleg* etc.) şi, în general, formulele de politeţe (*mersi, cu plăcere, pa!* etc.).

4. Dificultăţi

În textele literare care folosesc stilul indirect liber, reperul (centrul) deictic poate fi interior lumii reprezentate, identificându-se cu punctul de vedere al unui personaj. Astfel, în enunţul ***Acum*** *înţelegea că a greşit*, adverbul *acum* rămâne un deictic, dar este cuprins într-un cadru deictic deplasat (prezentul personajului).

MODALIZAREA

1. Caracteristici generale 631
2. Modalizarea epistemică 632
2.1. Mijloace de realizare a modalității epistemice (a judecății cognitive) 632
2.2. Mijloace de realizare a evidențialității (a indicării sursei cognitive) 633
3. Modalizarea deontică 634
4. Modalizarea apreciativă 635
5. Dificultăți 635
6. Aspecte normative 635

MODALIZAREA

1. Caracteristici generale

Modalizarea reprezintă marcarea în enunţ, prin mijloace specifice (*modalizatori*), a atitudinii vorbitorului faţă de adevărul, obligativitatea sau valoarea stărilor de lucruri descrise.

ⓘ Termenul *modalizare* se referă la proces, la marcarea atitudinii, iar *modalitate* desemnează rezultatul, atitudinea exprimată.

De exemplu, conţinutul pur informativ al unei propoziţii – [*paznicul doarme*] – este modalizat în enunţ, indicându-se gradul de certitudine al vorbitorului asupra faptului descris (a), gradul de îndreptăţire din punctul de vedere al unor norme (b) sau evaluarea sa (c):

(a) ***Probabil*** *că paznicul doarme.*
(b) ***E permis*** *ca paznicul să doarmă.*
(c) ***E bine*** *că paznicul doarme.*

ⓘ *Modalizare, modalitate* şi *modalizator* nu sunt noţiuni sintactice, ci semantico-funcţionale. Modalizatorii pot ocupa diferite poziţii sintactice. În unele limbi, modalizatorii sunt gramaticalizaţi (ca auxiliare sau morfeme gramaticale). În limba română, gramaticalizarea este doar parţială (prin specializarea unor verbe modale şi a unor construcţii adverbiale).

Tipurile principale de *modalitate* sunt: *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) şi *apreciativă* (evaluativă). Dintre acestea, modalitatea epistemică este prototipică, prin frecvenţa în limbă şi varietatea mijloacelor de expresie.

Modalitatea este întotdeauna subiectivă, dar se poate realiza fie prin asumarea subiectivităţii (folosirea persoanei 1 singular, ca în (a)), fie prin aparentă obiectivizare (construcţii adverbiale, impersonale, ca în (b)):

(a) ***Sunt sigur*** *că a greşit.*
(b) ***Desigur / e sigur*** *că a greşit.*

Modalizatorii specializaţi sunt:
– adverbe şi locuţiuni adverbiale de modalitate (*desigur, neapărat, din păcate* etc.);
– semiadverbe şi interjecţii modale (*oare, zău*);
– verbe modale (*a putea, a trebui*).
În afara acestora, modalitatea se exprimă:
– prin *modul verbului* (vezi **Verbul. Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 1.**) şi prin intonaţie;

– prin mijloace lexicale, nefixate (cu ajutorul cuvintelor care exprimă ideea de certitudine sau incertitudine, obligație sau permisiune, apreciere pozitivă sau negativă: ***Am convingerea profundă** că, **în mod inacceptabil,** paznicul doarme*).

2. Modalizarea epistemică

Modalitatea epistemică exprimă gradul de certitudine sau incertitudine a locutorului asupra adevărului unui fapt enunțat. Pot fi modalizate epistemic enunțurile asertive şi cele interogative.

Încrederea în adevărul unui fapt constituie un continuum, cu o scară de valori de tipul: *cert – probabil – posibil – incert – improbabil – imposibil.*

Judecata cognitivă sau *epistemică* (asupra adevărului unui fapt) depinde în mare măsură de sursa din care provine o informație. *Evidențialitatea*, adică indicarea tipului (mai mult sau mai puțin sigur) de sursă a cunoaşterii (percepție directă, presupunere sau comunicare prin intermediar) contribuie la modalizare.

2.1. *Mijloace de realizare a modalității epistemice (a judecății cognitive)*

- Modalitatea epistemică se realizează obligatoriu şi implicit prin *modul verbului*. De exemplu, în lipsa unor mărci contrare, indicativul exprimă certitudinea (*Filmul **a început** deja*), prezumtivul, incertitudinea (***O fi început** deja filmul*). La exprimarea valorii modale contribuie şi *intonația* (printr-un contur net sau o rostire suspendată, ezitantă).
- Există o serie bogată de *adverbe şi locuțiuni adverbiale de modalitate.*

(a) Semantic, acestea se pot grupa în două mari categorii:

– modalizatori de certitudine: *desigur, sigur, evident, bineînțeles, fireşte, cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar şi poate, mai mult ca sigur,* îmbinări alcătuite din *în + mod +* adjectiv: *în mod cert, în mod sigur, în mod evident;*

– modalizatori de incertitudine: *poate, probabil, eventual, parcă.*

Modalizatorii apar şi în construcții de gradare şi aproximare (*foarte sigur, cam incert* etc.).

Valoarea epistemică a operatorului nu este întotdeauna cea deductibilă din sensul lexical al componentelor sale: *mai mult ca sigur* nu exprimă o certitudine absolută, ci un grad ridicat de probabilitate.

(b) Sintactic, adverbele şi locuțiunile adverbiale de modalitate pot avea funcțiile de:

– circumstanțial de modalitate (integrat sau parantetic, al propoziției sau al unui constituent): ***Poate** au greşit ei; Vine la noi, **poate** prea curând; Caută, **desigur**, o soluție;*

– predicat, plasat înaintea propoziției modalizate (care are funcția de subiect): ***Desigur** că a răspuns.*

- Verbele modale sunt *a putea* şi *a trebui.*

(a) Semantic, acestea funcționează ca modalizatori epistemici atunci când exprimă o presupunere, o supoziție cu grad mai redus sau mai înalt de probabilitate:

***Poate** să fi fost cineva acasă, dar să nu vrea să deschidă uşa.* [= presupunere, simplă posibilitate]

***Trebuie** să fi fost cineva acasă, dar n-a deschis uşa.* [= presupunere, probabilitate mare]

(b) Sintactic, secvenţa alcătuită din verbul operator modal şi verbul suport constituie o unitate (*predicat complex*):

$\textit{Vinovatul } [[_{\text{operator modal}} \textit{ poate}]\ [_{\text{operator copulativ}} \textit{ fi}]\ [\textit{e}/]_{\text{NP}}]]_{\text{Predicat}}.$

> ⓘ Din punct de vedere sintactic, verbele modale se comportă la fel (alcătuind un predicat complex) şi când au sens propriu-zis modal (exprimând o atitudine propoziţională), şi când nu au valori modale, subiective, ci descriu circumstanţe, abilităţi etc. (vezi infra, **5.**). Astfel, formula *operator modal* are un sens sintactic mai larg şi un sens semantic mai restrâns.

- Verbul *a putea* este operator modal:
  – impersonal, însoţit de cliticul reflexiv *se*: ***Se poate** să apară oricând o surpriză*;
  – impersonal, fără reflexiv: ***Putea** să fi plouat oricând*;
  – personal: *Cei doi **pot** să fie acasă*.
  Verbul *a putea* se construieşte cu infinitivul fără marca *a* (*Poate **fi** în grădină*) sau cu conjunctivul (*Poate **să fie** în grădină*).
- Verbul *a trebui* este operator modal:
  – impersonal, în construcţie cu conjuncţia *să: **Trebuie** să fi găsit ceva;*
  – impersonal, invariabil, în construcţie cu conjuncţia *că: **Trebuie** că au găsit ceva;*
  – personal, acordat cu subiectul: *Toţi **trebuiau** să vină.*

- (Semi)adverbele *oare* şi *cumva* accentuează dubiul în enunţuri interogative (*Are **oare / cumva** dreptate?*), iar interjecţia *zău* marchează, în oralitate, certitudinea (***Zău** că aşa e*).
- Alte mijloace de modalizare au o mare varietate lexicală, dar intră în construcţii sintactice similare:
  – verbe cu sens epistemic (*a şti, a crede*), integrate sintactic sau în construcţii incidente: ***Ştiu** că el e vinovatul; Vinovatul, **cred**, a fugit;*
  – perifraze alcătuite din verbul *a fi* şi un nume predicativ care exprimă ideea de modalizare, integrate sintactic sau incidente: ***E cert** că a plecat ieri*; ***Sunt convinsă** că a greşit; Această propunere, **e sigur**, va crea polemici;*
  – construcţii cu substantive care conţin lexical ideea de evaluare epistemică: *adevăr, realitate, certitudine, siguranţă, îndoială* etc.: *adevărul e / este că, realitatea e / este că ...*; *există certitudinea că, există probabilitatea să ..., e o posibilitate să ..., nu încape* (*nicio*) *îndoială că ...*; *avem convingerea că ...* etc.

2.2. *Mijloace de realizare a evidenţialităţii (a indicării sursei cognitive)*

Evidenţialitatea reprezintă marcarea în enunţ – prin elemente specifice, numite *evidenţiale* – a surselor pe care locutorul le-a avut la dispoziţie pentru a cunoaşte conţinutul unei propoziţii.

În funcţie de tipul de sursă a informaţiei propoziţionale pe care îl indică, evidenţialele pot fi clasificate în mărci *ale inferenţei, ale relatării* (*citării*) şi *ale percepţiei.*

Indicarea sursei înseamnă implicit o apreciere a gradului de certitudine asupra informaţiei: percepţia directă este considerată ca fiind sursa cea mai sigură, comunicarea de către alţii – cea mai incertă. Anumite elemente lingvistice au dublă valoare: sunt mărci evidenţiale, dar şi modalizatori de certitudine sau de incertitudine.

- *Mărcile inferenţei* arată că locutorul a ajuns la o anume informaţie prin propria sa judecată, prin raţionament (pe baza unor premise sau probe):

  *Maria **trebuie** să fi plecat; nu răspunde nimeni.*
  ***Pesemne** că Maria a plecat.*
  *Maria **o fi plecat.***

  Conţinutul propoziţional [Maria a plecat] este obţinut în exemplele de mai sus prin procese mentale de inferenţă, deducţie.

- *Mărcile relatării (citării)* arată că informaţia este preluată de la alţii, „din auzite":

  ***Se zice** că Maria a plecat.*
  *Maria **cică** a plecat.*
  *Maria **ar fi** plecat.*

  Conţinutul propoziţional [Maria a plecat] este preluat din alte surse, de care vorbitorul se delimitează.

- Mărcile *percepţiei* arată că informaţia este obţinută direct, pe cale senzorială, mai ales vizuală: ***Uite**, nu-i nimeni în grădină; Dan **arată** vesel.*

3. Modalizarea deontică

Modalitatea deontică exprimă gradul de obligativitate sau permisivitate al unui fapt enunţat; valorile sale principale sunt *obligatoriu – permis – interzis*.

Enunţurile modalizate deontic sunt, prototipic, imperative, chiar atunci când nu conţin verbe la modul imperativ sau conjunctiv cu valoare de imperativ (*E musai să pleci!*). Enunţurile asertive care descriu o obligativitate fie nu sunt modalizate deontic (ci informează asupra unui fapt: *A trebuit să plece*), fie realizează un act injonctiv indirect, fiind doar aparent asertive (*Este interzisă însuşirea bunurilor străine = Să nu furi!*). Se distinge între o modalitate **deontică propriu-zisă** (care se raportează la norme preexistente, cu un grad mai înalt de obiectivitate: ***Trebuie** să eliberaţi locul!*) şi una **volitivă (dezSiderativă)**, care indică o exprimare subiectivă a necesităţii (***Vreau** să eliberaţi locul!*)

- **Mijloace de realizare a modalităţii deontice**

  Modalizarea *deontică* şi *volitivă* se realizează prin:
  (a) modurile verbale (imperativul, conjunctivul, condiţionalul);
  (b) modalizatori specializaţi: adverbe (*obligatoriu, neapărat, negreşit*), verbele modale (*a trebui, a putea*), verbele cu sens modal (*a se cuveni, a se cere; a vrea, a dori*), construcţii impersonale (*e necesar, e obligatoriu, e posibil, e de dorit* etc.):

  ***Nu parcaţi** aici!*
  ***Să nu cumva să pierzi** documentele!*
  ***Trebuie** să respecţi legea.*
  ***Puteţi** intra prin uşa a doua.*
  ***Să cauţi neapărat** dovezile.*
  ***Vreau** să parchez aici.*
  ***E necesar** să taxăm biletul.*

4. Modalizarea apreciativă

Modalitatea apreciativă, cea mai subiectivă dintre toate tipurile ce modalitate, exprimă gradul în care locutorul evaluează pozitiv sau negativ un fapt (*e bine, e rău, din fericire, din păcate* etc.); în apreciere pot intra şi elemente afective. Enunţul apreciativ tipic este cel exclamativ.

- **Mijloace de realizare a modalităţii apreciative**

Modalitatea apreciativă este realizată preponderent lexical, dar foloseşte tipare preferenţiale: ale enunţului exclamativ, ale construcţiilor impersonale (*e frumos că...; noroc că..., păcat că...*). De asemenea, utilizează verbe (*a se bucura, a-i plăcea, a regreta*) şi locuţiuni adverbiale cu sens apreciativ (*din păcate, din fericire*):

***E bine** că ai terminat textul.*
***Noroc** că s-a răcorit afară.*
***Mă bucur** că ai rezolvat problema.*
*Problema e, **din păcate,** nerezolvată.*

5. Dificultăţi

- Verbele modale sunt polisemantice şi pot produce ambiguităţi. Interpretarea ezită între sensurile non-modale (care nu reflectă atitudinea locutorului, ci abilităţi sau circumstanţe exterioare, obiective) şi sensurile modale, fie deontice, fie epistemice.

ⓘ Sensurile verbelor modale referitoare la abilităţi, circumstanţe interioare sau exterioare care permit, impun sau împiedică realizarea unor acţiuni (*Pot ridica greutatea; Trebuie să plece trenul*) sunt non-modale; semnificaţia lor a fost numită şi „pseudo-modalitatea dinamică".

Semnificaţia enunţului şi contextul mai larg permit distingerea valorilor verbelor modale:

*Dan **poate**$_{\text{non-modal}}$ mânca oricât... Are un metabolism uimitor.*
*Dan **poate**$_{\text{deontic}}$ mânca oricât. După ora 12, interdicţia se ridică.*
*Dan **poate**$_{\text{epistemic}}$ fi bolnav. A mâncat prea mult azi-noapte.*

6. Aspecte normative

- Folosirea formei *trebuie* cu sens epistemic, în construcţie cu conjuncţia *că* (***Trebuie** că şi-au strâns bagajele*), este nerecomandabilă, fiind considerată colocvială.
- Sunt de evitat combinaţiile de modalizatori tautologice (*poate că e posibil*) sau contradictorii (*poate că e sigur*).

NEGAȚIA

1. Caracteristici generale 637
2. Tipuri de negație 637
3. Negația propozițională 637
4. Negația de constituent 639
5. Intensificarea negației 639
6. Structuri negative cu alte valori decât negația 640
7. Dificultăți 640
8. Aspecte normative 641

NEGAȚIA

1. Caracteristici generale

Negația este un procedeu gramatical prin care, la nivelul predicației semantico-sintactice, se indică non-existența unor evenimente sau proprietăți (*a nu fugi*; *nu bun*). *Enunțul negativ* se opune unui *enunț afirmativ*, deja exprimat sau doar presupus (*Ion nu fuge* vs *Ion fuge; Ion nu e bun* vs *Ion e bun*).

> ⓘ Există și o negație non-gramaticală, realizată semantico-lexical, prin derivare cu ajutorul prefixelor negative: *ne-, in-* (*neserios, inutil*).
> Prin enunțurile negative se realizează adesea, la nivel pragmatic, acte de dezacord, de refuz și de respingere (*Afară plouă. – Ba nu plouă!; Vino aici! – Nu vin*); același rol pragmatic îl pot juca și alte mijloace, lexicale mai mult sau mai puțin fixate, care nu conțin o negație gramaticală (*Ai înțeles? – Da' de unde!; Vino aici! – Mă duc dincolo!*). Deși are aceleași mijloace formale, interpretarea semantică a negației este diferită în funcție de tipul de enunț (asertiv, interogativ total ori parțial sau imperativ); enunțurile exclamative nu au de obicei formă negativă (**Ce ușor nu i-a fost!*).

2. Tipuri de negație

Negația are două ipostaze:

(a) **negație propozițională** (numită și **negație totală** sau **a predicatului**): [*Dan nu doarme*]$_p$; [*Nu așteptăm aici*]$_p$;

(b) **negație de constituent** (numită și **negație parțială** sau **focalizantă**): ***Nu*** [*Dan*]$_s$ *doarme;* ***Nu*** [*aici*]$_{CircLoc}$ *așteptăm.*

Negația se realizează prototipic cu ajutorul mărcii *nu*:

(a) atașată verbului – ca morfem gramatical nelegat –, în negația propozițională (*Trenul **nu** pleacă*);

(b) precedând – ca semiadverb focalizator – un constituent sintactic, în negația de constituent (***Nu** acum pleacă trenul*).

Adverbul *nu* funcționează și ca **pro-frază**, ca substitut pentru o propoziție negativă, independentă sau cuprinsă în structuri coordonate ori subordonate (*– Vii? –* ***Nu****; – Vii sau* ***nu****?*). În aceste cazuri, *nu* poate fi considerat rezultatul unei elipse din structuri cu negație propozițională (*Nu ~~vin~~*).

3. Negația propozițională

(a) Din punct de vedere sintactic, negația propozițională însoțește verbul, în propozițiile organizate în jurul unor forme verbale: atât finite (***Nu** acceptă adevărul,* ***Nu** vedea*

piatra), cât şi non-finite ([*A* ***nu*** *accepta adevărul*] *e o greşeală*; [***Ne****văzând piatra*], *s-a împiedicat de ea*).

> ⓘ Negaţia propoziţională are ca echivalent unele construcţii prepoziţionale specifice, în primul rând un GPrep cu prepoziţia *fără*: *A intrat* [***fără*** *să ne privească*] = *A intrat şi* [***nu*** *ne-a privit*].

În propoziţie, negaţia propoziţională poate să apară alături de *termenii negativi* (*nimeni, nimic, niciunul, niciodată, nicăieri* etc.); construcţia se numeşte **negaţie dublă** (sau **concordanţă negativă**):

Nimeni nu*-l ascultă.*
Nu *pleacă* ***nicăieri****.*
Nu *trebuie să faci* ***nimic****.*

- Termenii negativi sunt:
  – pronumele şi adjectivele pronominale negative *nimeni, nimic, niciunul* (*niciuna*), *niciun* (*nicio*);
  – construcţia *niciun fel de* (care tinde să devină o locuţiune adjectivală);
  – adverbele circumstanţiale negative – *nicăieri, niciunde* (de loc); *niciodată, nicicând* (de timp); *nicicum, nicidecum* (de mod), *nicicât* (cantitativ); unele îmbinări pe cale să devină locuţiuni adverbiale – *în niciun fel, în niciun chip, în niciun caz*;
  – semiadverbul *nici* (indicând un adaos la o serie negativă): ***Nu*** *vine* ***nici*** *el*.

  Termenii negativi nu sunt suficienţi pentru a exprima o negaţie propoziţională şi nu apar, în genere, în absenţa mărcii verbale de negaţie (******Nimeni*** *a venit*).

> ⓘ Sintagme de tipul *nimeni altul, nimic altceva* etc. pot să apară şi în absenţa mărcii de negaţie propoziţională, în anumite construcţii (*bun ca nimeni altul, vrea bani şi nimic altceva* etc.).
> Şi unii termeni pozitivi nedefiniţi pot însoţi negaţia propoziţională, având valoarea termenilor negativi corespunzători: *să* ***nu*** *accepţi* ***vreodată*** *aşa ceva!* = *să* ***nu*** *accepţi* ***niciodată*** *aşa ceva!*

Semiadverbul *nici* are valoare conjuncţională atunci când este folosit (singur sau în structuri corelative) pentru coordonarea de propoziţii sau constituenţi negativi:

[*Nu pleacă*]$_{P}$, ***nici*** [*nu rămâne*]$_{P}$.
Nici [*nu pleacă*]$_{P}$, ***nici*** [*nu rămâne*]$_{P}$.
Nu vrea ***nici*** [[*cafea*], ***nici*** [*ceai*]]$_{CD}$.
Nu vrea [[*cafea*], ***nici*** [*ceai*]]$_{CD}$.

(b) Din punct de vedere morfologic, morfemul nelegat al negaţiei propoziţionale este *nu*, pentru toate formele verbale finite şi pentru infinitiv. La gerunziu, participiu şi supin, morfemul negaţiei se realizează ca prefix (morfem legat), în forma *ne-*: ***neştiind*** *ce să facă, a cerut ajutor*, ***neajutat*** *de cei din preajmă, a greşit; e o greşeală de* ***neiertat***.

> ⓘ Morfemul *nu* însoţeşte verbul, precedând formele simple (***nu*** *merge*, ***nu*** *mergea* etc.) şi majoritatea formelor compuse (***nu*** *va merge*, ***nu*** *a mers*, ***nu*** *ar merge*), cu excepţia celor de conjunctiv şi infinitiv (*să* ***nu*** *meargă, să* ***nu*** *fi mers, a* ***nu*** *merge, a* ***nu*** *fi mers*). La viitorul format cu conjunctivul, negaţia precedă secvenţa *auxiliar + să* (***n****-o să vină;* ***n****-are să vină*), indicând gradul ridicat de gramaticalizare al formelor verbale. Marca de negaţie *nu* este de obicei purtătoare de accent, în grupul prozodic pe care îl formează împreună cu verbul: ***nù*** *cred*, ***nù*** *vine*.

Imperativul negativ este diferit de cel pozitiv, la persoana a 2-a singular, nu numai prin prezenţa morfemului negaţiei, ci şi prin forma verbală: *Vino* / ***Nu*** *veni!* (vezi **Verbul. Categoriile gramaticale: mod, timp, aspect, persoană, număr, 1.5.**).

(c) Din punct de vedere semantic, negaţia vizează, în enunţul asertiv, informaţia nouă, elementul rematic, acesta reprezentând **domeniul** negaţiei (= ceea ce este negat).

ⓘ Negaţia propoziţională poate fi şi focalizată, situaţie în care în interiorul domeniului său se izolează un focus, marcat prin intonaţie (accent frastic): *Astăzi* ***nu*** *plouă* [$_{FOCUS}$ ***la munte***], (*ci la şes*). Negaţia propoziţională focalizată este echivalentă cu o negaţie de constituent: ***Nu*** [$_{FOCUS}$ *la munte*] *plouă astăzi*, (*ci la şes*).

4. Negaţia de constituent

Negaţia de constituent precedă un grup sintactic, focalizându-l şi arătând că non-existenţa priveşte doar acel element, în timp ce restul propoziţiei rămâne valid: ***Nu*** *ieri a venit* (= a venit, dar nu ieri); ***Nu*** *despre voi am vorbit* (= am vorbit despre cineva, dar nu despre voi). De aceea, se consideră că enunţul care conţine o negaţie de constituent este un enunţ *afirmativ*.

Negaţia de constituent utilizează acelaşi mijloc cu negaţia propoziţională, marca negativă *nu*, care precedă constituentul sintactic respectiv. Secvenţa focalizată ocupă adesea poziţia iniţială în enunţ.

Constituentul negat poate avea funcţii sintactice în diverse grupuri:

Şi-a cumpărat [$_{GN}$ *o casă* ***nu*** [*nouă*]$_{Modif}$], (*dar frumoasă*).
E [$_{GAdj}$ *capabil* ***nu*** [*de minuni*]$_{CPrep}$], (*ci de surprize*).
[$_{GV}$ ***Nu*** [*romane*]$_{CD}$ *scrie*].

Pot fi precedate de negaţie şi particulele focale sau restrictive: *nu chiar, nu tocmai, nu doar, nu numai* etc.: *Are un prieten* [***nu*** *tocmai*] *cinstit*, [***Nu*** *numai*] *el a greşit*.

5. Intensificarea negaţiei

Negaţia poate fi întărită prin adăugarea unor mărci de intensificare, în propoziţii care exprimă acţiuni, proprietăţi sau entităţi gradabile. Intensificatorii cu sens cantitativ sunt de două feluri: de tip adverbial (care apar în GV, GAdj, GAdv – (a)) şi de tip nominal (care apar în GN – (b)):

(a) *deloc (absolut deloc), nicidecum, nicicum, câtuşi de puţin, nici pe departe, în niciun caz, niciun pic* etc.;
(b) *niciun pic de ..., nici urmă de ..., nicio picătură de ..., niciun strop de ..., niciun dram de ...*:

Nu *doarme* ***deloc***.
Nu e ***nicidecum*** *supărat*.
Nu *mănâncă* ***niciun pic de*** *pâine*.

Unii dintre intensificatorii de tip adverbial pot fi folosiți și ca marcă a negației focalizante, în locul lui *nu* (mai ales precedând modificatori în GN): *un răspuns* ***deloc*** *corect*; *un ins* ***nicidecum*** *timid* etc.

> ⓘ Negația poate fi intensificată și stilistic, prin înlocuirea unor termeni negativi cu echivalentele lor marcate expresiv, simțite de vorbitori ca mai puternice: ***Nu*** *zice* ***nici cârc*** (= *nimic*); *N-a venit* ***nici dracu'*** (= *nimeni*).

6. Structuri negative cu alte valori decât negația

6.1. Negația expletivă constă în apariția unei mărci negative într-o propoziție al cărei sens logic este pozitiv: *Mi-e teamă să* ***nu*** *plouă; Nu mă pot împiedica să* ***nu*** *spun asta*; *Vino până* ***nu*** *se răzgândește el*; *Câte zile* ***n-****a așteptat!*. Construcția se poate explica prin contaminarea a două structuri: *Mi-e teamă să nu plouă* (de fapt, *Mi-e teamă că va ploua*) = *Mi-e teamă* + [*vreau*] *să nu plouă!*

6.2. Restricția cu formă negativă este alcătuită din negația verbală *nu* și particula restrictivă *decât:* negația însoțește verbul, iar *decât* precedă constituentul a cărui excepție este afirmată și care își păstrează caracteristicile morfosintactice ale funcției sale: caz (*Nu-mi spune decât* ***mie***), morfem specific (*Nu mă vede decât* ***pe mine***), conjuncție (*Nu știe decât* ***că ai plecat***) sau relativ (*Nu merge* ***decât unde-i spun eu***).

6.3. Cumularea cu formă negativă este alcătuită din elemente corelative care, sub aparența unei structuri adversative, indică un raport aditiv, de coordonare copulativă: *nu numai / nu doar... ci și / dar și; nu numai că... / nu doar că... ci și / dar și.* Construcția se grefează pe tiparul negației focalizante – *Vorbește* ***nu numai*** *cu pasiune,* ***ci și*** *cu răbdare.* Când vizează propoziții principale, negația focalizantă utilizează în plus conjuncția *că: Nu numai că plouă, dar e și vânt* (vezi **Conjuncția, 2.1.1.**).

7. Dificultăți

Atunci când o anumită funcție sintactică este realizată printr-un grup verbal, negația propozițională se poate confunda cu negația de constituent. Diferențierea se observă prin conținut (negare a unei propoziții sau a unei poziții sintactice), dar poate fi marcată și de selecția mărcii de negație (*ne-* sau *nu*, la gerunziu) sau de poziția acesteia (după sau înaintea componentei *a*, la infinitiv):

(a) [$_{P}$ ***Necitind*** *anunțul*]$_{CircCauză}$, *a lipsit de la conferință.* = negație propozițională
(b) ***Nu*** [$_{P}$ *citind anunțul cu voce tare*]$_{CircInstr}$ *ne convinge.* = negație de constituent
(c) [$_{P}$ *A* ***nu*** *renunța*]$_{S}$ *poate fi o dovadă de încăpățânare.* = negație propozițională
(d) ***Nu*** [*a renunța*]$_{S}$ *e soluția problemei.* = negație de constituent

8. Aspecte normative

- Chiar dacă normele ortografice româneşti consfinţesc natura prefixală a morfemului *ne-*, statutul acestuia rămâne interpretabil (ca morfem legat *vs* morfem liber), în măsura în care între *ne-* şi forma verbului se poate intercala (semi)adverbul *mai*, cel puţin la gerunziu şi la participiul adjectivat: *nemaiştiind, nemaiajutat.*
- În limba vorbită actuală, elementul component *nici* din adjectivul sau pronumele negativ poate fi şi scos în afara grupului prepoziţional, ajungând astfel să preceadă prepoziţia: *nici într-un caz*; *nici într-una din circumscripţii* (pentru: *în niciun caz*; *în niciuna din circumscripţii*). Construcţia, deşi frecventă în uzul actual, este nerecomandabilă.
- Folosirea adverbului *decât* în absenţa negaţiei verbale (*Are* ***decât*** *mere*) este o abatere de la normele sintactice.

DISCURSUL RAPORTAT

1. Delimitări 643
2. Mijloace de realizare a discursului direct şi a discursului indirect 644
3. Discursul direct 644
4. Discursul indirect 645
5. Discursul direct legat 647
6. Discursul indirect liber 647
7. Dificultăţi 648
8. Aspecte normative 649

DISCURSUL RAPORTAT

1. Delimitări

Locutorul unui enunţ se poate referi la alte acte de enunţare, produse în diferite situaţii de comunicare, descriindu-le şi relatând conţinutul lor (***Mi-a spus*** [*că la mare plouă*]). Relatarea unor enunţuri (rostite, scrise sau gândite) reprezintă *discursul raportat.*
Formele fundamentale ale discursului raportat sunt *discursul direct* (reproducerea exactă, citarea unor enunţuri) şi *discursul indirect* (parafrazarea, reformularea enunţurilor).

 Există mai multe serii de sinonime care denumesc subtipurile discursului raportat: *discurs direct = vorbire directă = stil direct*; *discurs indirect = vorbire indirectă = stil indirect* etc.

Discursul direct se prezintă ca păstrare integrală a enunţului iniţial, în forma şi în conţinutul său; discursul indirect păstrează în primul rând conţinutul, informaţia transmisă de enunţul iniţial, modificându-i forma, pe care o adaptează, raportând-o la noua situaţie de comunicare.
Astfel, enunţul (a), rostit de locutorul L1, devine discurs raportat în (b) şi (c):

(a) L1 (= Dana): *Am uitat să închid uşa.*
(b) L2: *Dana mi-a spus:* [*„**Am uitat să închid uşa**"*]. = discurs direct
(c) L2: *Dana mi-a spus* [***că a uitat să închidă uşa***]. = discurs indirect

Discursului direct îi este specifică ruptura enunţiativă, faptul că descrierea actului de comunicare este într-un alt plan enunţiativ decât enunţul citat. Discursul indirect integrează sintactic enunţul relatat, exprimându-l printr-o propoziţie subordonată (conjuncţională sau relativă, vezi *infra*, **4.**).

Discursul direct şi cel indirect apar în diferite tipuri de texte: în oralitatea populară (în care se relatează alte conversaţii), în textele ştiinţifice (în care se citează opiniile diferiţilor cercetători), în literatură (în care se construiesc dialogurile personajelor) etc.

 Uneori, denumirea *discurs direct* este folosită impropriu, prin extindere, cu referire la orice enunţ sau discurs la persoana 1. *Discursul direct* este însă un caz particular al discursului raportat, care apare doar atunci când un locutor citează vorbele altui locutor.

În afara formelor primare, de bază, ale discursului raportat, există două formule mixte sau derivate: *discursul direct legat* şi *discursul indirect liber.*
Discursul direct legat este o formă mixtă de discurs raportat: o construcţie, neacceptată de normele limbii standard, care amestecă *neintenţionat* (prin contaminare) trăsături ale discursului indirect şi ale celui direct (*Zice că **de ce dai, mă?***).

Discursul indirect liber este o formă mixtă de discurs raportat, specifică literaturii, în special narațiunii ficționale, care amestecă *intenționat* planurile enunțului, producând ambiguitate prin interferențele dintre enunțul naratorului și cel al personajului (*Dana era neliniștită. **Acum se apucau toți să îi reproșeze că uitase să închidă ușa?***).
Discursul raportat este un mijloc al evidențialității (vezi **Modalizarea, 2.2.**), prin care se indică sursa informației și implicit gradul de încredere a locutorului în conținutul relatat.

2. Mijloace de realizare a discursului direct și a discursului indirect

Discursul direct și cel indirect au în comun utilizarea în enunțul-cadru a unor expresii de declarație, prin care se descrie un act de enunțare. Între cele două tipuri de discurs raportat apar însă deosebiri nu numai în ceea ce privește independența *vs* subordonarea față de expresiile de declarație, ci și din punctul de vedere al inventarului, al distribuției, al poziției acestora din urmă și chiar al posibilității ca ele să lipsească.
Cele mai frecvente expresii care introduc un discurs raportat sunt verbele de declarație (lat. *verba dicendi*). Verbele prototipice sunt *a spune, a zice, a întreba, a răspunde* etc.
Alte verbe de declarație:
(a) particularizează actul de limbaj: *a promite, a se jura, a mulțumi, a declara* etc.;
(b) indică unele caracteristici ale enunțării: *a șopti, a răcni* etc.;
(c) marchează gradul de asumare sau non-asumare de către L2 a enunțului rostit de L1: *a minți, a pretinde, a susține* etc.
(d) desemnează cauze sau efecte cognitive ale actului de limbaj: *a observa, a preciza* etc.

În discursul direct, și alte verbe preiau, prin metonimie, funcția de a introduce discursul raportat, devenind substitute contextuale ale unor verbe de declarație:

*Îl **privi** cu atenție: – Ce cauți aici?*
*– Ce cauți aici? **tresări** el.*

Alte expresii de declarație, care se referă la actul de enunțare, sunt construcții libere cu substantive care denumesc acțiuni verbale: ***Rugămintea** sa către spectatori a fost: „Aveți puțină răbdare"; Le-a transmis **rugămintea** să aibă puțină răbdare.*

3. Discursul direct

În discursul direct, enunțul reprodus este independent sintactic și păstrează toate mărcile enunțării orale, într-un context dat: intonație, marcatori discursivi, deictice.
Enunțul reprodus este însoțit de un enunț-cadru, care descrie actul de enunțare:

[$_{\text{enunț-cadru}}$ *Ieri, Maria mi-a declarat:* [$_{\text{enunț reprodus / discurs direct}}$ ***„Sunt foarte supărată pe tine"***]].

Enunțul-cadru și enunțul citat nu se plasează în același plan și nu stabilesc între ele relații sintactice. Enunțul-cadru are o poziție sintactică necomplinită (de obicei, de

complement direct sau secundar), căreia îi corespunde, în alt plan enunțiativ, secvența citată.
Marcarea rupturii dintre cele două planuri enunțiative se realizează, în scris, prin convenții specifice (ghilimele, linie de dialog), iar în oralitate, prin pauză și intonație.

- Enunțul-cadru nu apare obligatoriu pe lângă fiecare enunț reprodus: într-un dialog, enunțurile-cadru pot fi subînțelese, exprimate o singură dată sau numai din când în când:

Zice: ***Zice:** „Hai, ridicați-vă, aveți ceva? Mai trăiți?"* ***Zic:** „Trăiesc, văd că trăiesc." „Vă doare ceva?" „Nu. Da' pe tine?" „Nici pe mine".*

În comunicarea orală, populară și colocvială, verbul de declarație *a zice* poate deveni un semnal recurent al discursului reprodus:

Hei – ***zice*** *–, eu –* ***zice*** *– am plecat, nici eu nu știu! Am plecat –* ***zice*** *– să-mi dezrobesc pe mama mea și surorile mele de la zmei!* (Ov. Bîrlea, *Antologie*, II).

- Enunțul-cadru poate preceda sau urma enunțul citat, sau poate fi intercalat în acesta (ca secvență incidentă):

Meteorologul spune: *– În cursul nopții vor începe furtunile.*
– În cursul nopții vor începe furtunile, ***spune meteorologul.***
– În cursul nopții, ***spune meteorologul,*** *vor începe furtunile.*

- În postpunere sau intercalare, topica expresiei de declarație este Verb + Subiect:

– Ai făcut o greșeală, ***zise el.*** */ – Ai făcut,* ***zise el,*** *o greșeală.*
Ai făcut o greșeală,* ***el zise.* */ *Ai făcut,* ***el zise,*** *o greșeală.*

Unele expresii de declarație (cu verbele *a crede, a pretinde* etc.) pot apărea doar postpuse secvenței în discurs direct:

*****El pretinde****: Am rezolvat toate problemele.*
Am rezolvat toate problemele, ***pretinde el.***

4. Discursul indirect

În discursul indirect, enunțul relatat este dependent sintactic de enunțul-cadru:

[$_{\text{enunț-cadru}}$ *Ieri, Maria mi-a declarat* [$_{\text{enunț relatat / discurs indirect}}$ ***că*** *este foarte supărată pe mine*]].

- Subordonarea se realizează, în funcție de tipul de enunț relatat, prin următoarele mijloace:

Tipul de subordonată	Conectorul	Tipul de enunț relatat	Exemple
(a) propoziții conjuncționale	conjuncția *că*[1]	asertiv	*Spune* [***că** afară e cald*].
	conjuncția *să*	imperativ	*L-au rugat* [***să** plece*].
	conjuncția *dacă*	interogație totală	*A fost întrebat* [***dacă** mai locuiește acolo*].
(b) propoziții relative	pronume, adjective pronominale și adverbe relative[2]	interogație parțială	*Ne-am întrebat* [***ce** vom face*], [***unde** vom merge*] *și* [***ce** film vom vedea*].

[1] Locuțiunea conjuncțională *cum că* este folosită în limba actuală pentru a marca o distanță epistemică (neîncrederea în afirmația reprodusă, vezi **Modalizarea, 2.2.**): *Circulă zvonul **cum că** meciul a fost / ar fi fost vândut.*

[2] În transpunerea în discurs indirect a interogativelor parțiale, pronumele, adjectivele și adverbele interogative din enunțul inițial se păstrează, schimbându-și doar statutul morfosintactic (devin interogativ-relative) și pierzând conturul intonațional specific interogației.

- Enunțul-cadru al discursului indirect admite mai puține verbe de declarație decât cel al discursului direct; de exemplu, unele verbe care indică actul de limbaj sau caracteristicile enunțării preferă construcția cu discurs direct: *„E o greșeală!", **răcni** el / ?El **răcni** că e o greșeală.*

  Secvența lingvistică a enunțului-cadru are și limitări de topică: de obicei, nu poate să apară după enunțul relatat: **Că afară e cald, spune.*

- Enunțul relatat suferă o serie de modificări față de forma originală. Modificările minimale, absolut necesare (conforme cu norma literară a discursului raportat) constau în suprimarea deicticelor, a marcatorilor discursivi și a intonației specifice:

  – Hei, măi frate, tu te-ai instalat aici acum o săptămână?
  Omul este întrebat [$_{\text{discurs indirect}}$ ***dacă** s-a instalat în acel loc cu o săptămână în urmă*].

  Unele informații sunt recuperate prin transpunerea deicticelor (în exemplul de mai sus: *aici, acum o săptămână*) în anaforice (*în acel loc, cu o săptămână în urmă*). Trăsătura definitorie a transformării în discurs indirect este modificarea persoanei pronumelui și a verbului, prin trecerea de la persoana 1 și a 2-a la persoana a 3-a (*te-ai instalat – s-a instalat*), în acord cu noul cadru enunțiativ.

> ⓘ Enunțul-cadru poate fi el însuși la persoana 1 sau a 2-a, situație în care trăsătura definitorie nu se mai actualizează, producându-se alte schimbări de persoană (*– Vii la joacă?* devine *– Mă întreabă dacă vin la joacă*) sau chiar păstrându-se aceeași persoană (*– Vă cunosc pe toți* devine *Vă spune că vă cunoaște pe toți*).

Dintre modurile verbale, singurul care se modifică obligatoriu este imperativul, transpus prin conjunctiv (***Vino!** = **Îi spune să vină***).

Timpurile verbale nu se modifică, de obicei, în discursul indirect, pentru că sunt interpretate ca timpuri relative, raportate la reperul interior al cadrului primar, nu la acela al cadrului secundar. Nu este însă exclusă apariția în relatare a unor timpuri care să marcheze și raportarea la al doilea cadru de referință:

Am fost la munte > Mi-a spus [că **a fost** la munte].
Scriu un roman > Mi-a spus [că **scrie / scria** un roman].
Mă voi înscrie la concurs > Mi-a spus [că **se va înscrie / avea să se înscrie** la concurs].

- Anumite modificări reflectă atitudinea epistemică a locutorului care relatează discursul, încrederea parţială sau neîncrederea în conţinutul acestuia. Mijloacele de marcare a distanţei faţă de conţinutul relatat (vezi **Modalizarea, 2.2.**) sunt:
  – selecţia lexicală a verbului de declaraţie: *M-a **minţit** [că e plecat]*;
  – modul verbului (condiţionalul epistemic): *Ne-au anunţat [că **ar fi găsit** o comoară]*;
  – adverbe şi locuţiuni specializate (*cică, pasămite, chipurile, vezi Doamne* etc.): *Ziceau [că au găsit, **chipurile**, o comoară]*;
  – locuţiunea conjuncţională *cum că* (vezi *supra*, nota 1 sub tabel).

Discursul indirect îşi poate pierde identitatea atunci când transformările sunt prea mari, când se parafrazează liber conţinutul unui mesaj.

5. Discursul direct legat

Discursul direct legat este o construcţie hibridă, neliterară, care cuprinde expresii de declaraţie urmate de marca de subordonare sintactică (întotdeauna *că*), dar nu transpune enunţul relatat, ci îl păstrează ca atare, cu deicticele şi mărcile oralităţii raportate la cadrul iniţial:

*Zice **că ia vino tu-ncoace!***
*Zice **că să mergem.***

În relatarea unor enunţuri interogative, se păstrează cuvintele interogative şi intonaţia iniţială: *Întreabă **că unde să se ducă?***

6. Discursul indirect liber

Discursul indirect liber (pentru care se foloseşte frecvent denumirea *stil indirect liber*) este o formă mixtă de relatare a unor secvenţe verbale rostite sau (mai ales) gândite. Procedeul, specific literaturii, combină, în mod intenţionat, trăsături ale stilului direct şi ale celui indirect, suprapunând vocile şi perspectivele naratorului şi ale personajului. În discursul indirect liber, ca şi în cel indirect, enunţul este transpus de la persoana 1 la persoana a 3-a (ceea ce ar indica faptul că naratorul şi-l asumă, îl raportează la noul cadru de referinţă). Nu apar însă expresii de declaraţie şi nici mărci de subordonare (ca în stilul indirect: conjuncţii, cuvinte relative) sau de ruptură a planurilor (ca în stilul direct: pauză şi intonaţie în oralitate, linia de dialog sau semnele citării, în scris). Discursul raportat îşi păstrează autonomia enunţiativă, intonaţia exclamativă sau interogativă, precum şi multe elemente deictice şi subiective: adverbe de timp şi de loc, structuri sintactice sau elemente lexicale cu valoare afectivă etc.:

Tânărul privea în jos, ruşinat. [$_{\text{discurs indirect liber}}$ *Minţise,* ***într-adevăr****, nu ştiuse cum să-şi ascundă* ***afurisita de greşeală****, dar* ***acum*** *îi părea rău, îi ruga să-l ierte, promitea că* ***aşa ceva*** *n-o să se mai repete* ***în veci*** *...!*]

Discursul indirect liber este, prin natura sa, ambiguu, pentru că vorbirea sau gândurile reproduse pot aparţine atât personajului (cum o indică anumite mărci lingvistice ale oralităţii), cât şi naratorului (prin relatarea la persoana a 3-a).

Tabel recapitulativ

Tipuri de discurs	Expresii de declaraţie		Subordonare gramaticală	Modificare a enunţului	Exemple
	(a) prezenţa	(b) poziţia			
Discursul direct	prezente sau subînţelese (prezente în contextul mai larg)	liberă	–	–	*Zice: „Vino mâine!"* *„Vino mâine", zice.* *„Vino – zice – mâine".*
Discursul indirect	obligatoriu prezente	antepuse	prin conjuncţiile *că, să, dacă* şi prin relative	deicticele devin anaforice (când nu sunt comune şi cadrului secundar de referinţă)	*Zice că vine.*
Discursul direct legat	obligatoriu prezente	antepuse	prin conjuncţia *că*	–	*Zice că vino!*
Discursul indirect liber	absente (indici ai vocii / perspectivei)	–	–	**enunţ modificat:** deicticele pronominale devin anaforice (pers. 1 > 3) **enunţ nemodificat:** se păstrează indici ai oralităţii şi chiar deictice (*acum*)	*Să vină? Să nu vină? Ce să facă oare? Acum era prea târziu să mai scape.*

7. Dificultăţi

- Nu totdeauna deosebirea dintre discursul direct şi cel indirect este foarte clară. Enunţurile care nu conţin mărci deictice (în special pe cele ale persoanei) nu se schimbă foarte mult prin transpunere. Secvenţa în discurs indirect *M-a întrebat ce*

culoare are marea este diferită doar prin pauză şi intonaţie (în scris, prin punctuaţie) de cea în discurs direct: *M-a întrebat: „Ce culoare are marea?"*

- Discursul indirect liber e adesea greu de identificat şi de delimitat. Sunt incerte: statutul său (perspectiva e a personajului sau a naratorului?), limitele sale (se poate trece treptat de la perspectiva personajului la cea a naratorului), tipul de enunţ (e vorba de vorbele sau de gândurile personajului?). Zonele de ambiguitate trebuie semnalate ca atare şi interpretate din punctul de vedere al intenţiei artistice a textului.

8. Aspecte normative

- Delimitarea clară a discursului direct de cel indirect este o particularitate a limbii literare. În limbajul popular, apar multe devieri faţă de descrierile de mai sus:

(a) chiar discursul direct legat, ca formă hibridă de discurs raportat;
(a) păstrarea în vorbirea indirectă a deicticelor care pot crea confuzii cu cele din cadrul secundar de referinţă (*Ieri a spus că vine **acum***);
(b) repetarea prea insistentă a verbului de declaraţie (de obicei *a zice*), devenit marcator pragmatic al reproducerii vorbirii (***Zic:** ce faci? da' el 'ce: mă duc – **zice** – pe la moară – **zice** ...*, vezi *supra*, **3.**).

- În limba literară, apar şi alte greşeli:

(a) folosirea pretenţioasă a unor verbe de declaraţie nepotrivite, a căror construcţie sintactică nu prevede o complinire: *Directorul **s-a exprimat că** va lua măsuri ...*
(b) inversarea de topică, în cazul expresiilor de declaraţie postpuse discursului direct: *Plouă, **el zise*** (în loc de: *Plouă, zise el*).

CONECTORI PRAGMATICI

1. Caracteristici generale 651
2. Aspecte ale pragmaticii conectorilor 652
2.1. Conectorii pragmatici – mijloace de conectare a actelor de vorbire 652
2.2. Roluri argumentative marcate prin conectori 652
2.3. Conectorii de structurare discursivă 653
3. Dificultăți 654
4. Aspecte normative 654

CONECTORI PRAGMATICI

1. Caracteristici generale

Conectorii reprezintă o clasă eterogenă de elemente care au rolul de a stabili legături pragmatice între componentele discursului. Astfel, conectorii pragmatici au capacitatea de a conecta acte de vorbire, precum şi de a marca diverse roluri argumentative. O categorie specială de conectori au rolul de a structura discursul, evidenţiind o nouă temă de discurs, legătura dintre idei, ierarhia acestora (vezi *infra*, **2.**).

Conectorii pragmatici sunt transfrastici, realizând conexiunea dintre enunţuri sau fragmente de text ((a_1)-(a_2)), ori, mai rar, frastici, marcând relaţii la nivelul enunţului (b):

(a_1) *Ceea ce îi făcea să lucreze atât de mult era frica.* ***Or****, acum, frica dispăruse.*
(a_2) *„Toată problema României nu e numai să fie, să fie în eternitate, ci şi să devină.* ***Dar*** *cum poţi preface fiinţa în devenire?*
Şi *mă gândesc la o Românie care ar suporta pe un Nietzsche spunându-i: Românii nu sunt nimic; ei devin ceva."* (C. Noica, *Jurnal filozofic*)
(b) *Este fericită,* ***pentru că*** *râde.*

În clasa conectorilor intră elemente diferite, precum conjuncţii (1)-(3), adverbe (4)-(5), interjecţii (6)-(8), construcţii mai mult sau mai puţin fixate (9)-(11):

(1) *Este frumoasă.* ***Însă*** *asta este numai părerea lui.*
(2) *Aţi reuşit şi voi să terminaţi o dată lucrarea la timp.* ***Deci*** *se poate.*
(3) *Nu ne asculta nimeni problemele,* ***aşa că*** *am încercat să le rezolvăm singuri.*
(4) *Acelui romancier i s-au adus multe critici.* ***Totuşi*** *specialiştii i-au recunoscut şi unele merite.*
(5) *Nu am vorbit niciodată despre acest subiect cu Ioana.* ***De altfel****, nici nu suntem prietene apropiate.*
(6) *Cred că am discutat suficient de mult despre planul de lucru.* ***Păi*** *să nu mai pierdem vremea atunci şi să trecem la treabă.*
(7) *Mi se pare că ai mai slăbit. –* ***E****, ţi se pare!*
(8) *De ce aţi venit aşa de devreme? –* ***Ei uite****, voiam să-ţi facem o surpriză.*
(9) ***În altă ordine de idei****, vă reamintesc ce aveţi de scris pentru săptămâna viitoare.*
(10) ***Cum am spus mai înainte****, ne aşteaptă o perioadă mai dificilă.*
(11) ***Ca să încheiem discuţia****, vă voi aştepta sâmbătă la aeroport.*

ⓘ Conectorii sintactici sunt reprezentaţi de conjuncţii, prepoziţii, relative pronominale, adjectivale şi adverbiale. Spre deosebire de conectorii pragmatici, conectorii sintactici sunt gramaticalizaţi şi marchează relaţii sintactico-semantice între grupuri de cuvinte sau propoziţii.

ⓘ Conectorii conjuncţionali pot avea dublu rol: pragmatic şi sintactic, ca în exemplele (1)-(3) de mai sus (vezi şi *infra*, **3.**).

ⓘ Conectorii pragmatici apar mai ales la nivel transfrastic. Uneori, scrierea într-un singur enunţ sau în enunţuri diferite a componentelor de discurs conectate este convenţională, preferându-se totuşi scrierea lor separată. De pildă, exemplele de la (a_1) şi (1) se pot scrie şi într-un singur enunţ:
Ceea ce îi făcea să lucreze atât de mult era frica, ***or****, acum, frica dispăruse.*
Este frumoasă, ***însă*** *asta este numai părerea lui.*

ⓘ Grupări precum cele din exemplele (10)-(11) – *cum am spus mai înainte, ca să încheiem discuţia* –, care includ conectori sintactici (*cum, ca să*), sunt analizabile drept circumstanţiale de mod, respectiv de scop cu utilizare metadiscursivă. Acestea ajung să funcţioneze global ca nişte conectori pragmatici.

2. Aspecte ale pragmaticii conectorilor

Conectorii îndeplinesc diverse funcţii la nivel pragmatic: stabilirea conexiunii dintre actele de vorbire, marcarea unor roluri argumentative, structurarea discursului.

2.1. *Conectorii pragmatici – mijloace de conectare a actelor de vorbire*

Conectorii pragmatici stabilesc legături între diverse acte de vorbire:
- **două aserţiuni** (*M-am gândit mult la ce s-a întâmplat* ***şi*** *am înţeles că totul avea un sens*);
- **aserţiune şi întrebare** (*Trebuie să scriem un text convingător,* ***dar*** *cum să-l începem?*);
- **promisiune şi ordin** (*Ţi-am promis că te voi duce în parcul de distracţii,* ***dar*** *fă-ţi temele mai întâi!*);
- **ordin şi ameninţare** (*Înapoiază cărţile la timp,* ***altfel****, nu vei mai putea împrumuta altele!*).

2.2. *Roluri argumentative marcate prin conectori*

Un enunţ este formulat cu o anumită intenţie, iar conectorii pragmatici contribuie în mare măsură la decodarea acestei intenţii prin faptul că marchează roluri argumentative.

Roluri argumentative	Exemple
• confirmarea	(a) – *Medicii au făcut tot ce le-a stat în putință ca să salveze copilul accidentat.* – ***Într-adevăr**, am văzut și eu efortul și dăruirea medicilor în acest caz.* (b) – *Ți-am spus și altă dată același lucru.* – ***Bun**, am înțeles ce vrei să-mi spui.*
• explicația (justificarea)	(c) *Cred că ei sunt prieteni foarte buni, **pentru că** se confesează unul altuia.* (d) *Maria este foarte sensibilă. **De aici** vin toate necazurile ei.*
• concesia[1]	(e) *Ion i-a reproșat Mariei multe lucruri. **Totuși** Maria nu s-a supărat pe el.* (f) *Nu o cunoștea suficient de bine. **Cu toate acestea**, îi acordase o funcție de mare responsabilitate.*
• rectificarea[2]	(g) *I-a spus că nu e de acord cu ideea lui. **De fapt**, voia numai să îl tachineze.* (h) *Nu era niciodată atent la ore. **În fine**, era atent doar la ce îl interesa.*
• obiecția	(i) *Înțeleg decizia lui, **dar** nu înțeleg de ce s-a purtat în modul acesta.* (j) *De ce nu ai venit și tu la film? – **Păi** nu ți-am spus?*
• dezacordul	(k) *Tu crezi că profesorul tău are o părere proastă despre tine. **Dimpotrivă**, te apreciază mult pentru modul în care lucrezi.* (l) *Tu ai afirmat un lucru grav despre colegii tăi, **însă** nu ai dreptate.*
• concluzia	(m) *Ai citit mult despre acest subiect, **așa că** poți să faci o lucrare interesantă și documentată.* (n) *Nu mai avem timp acum să dezbatem această problemă, **așadar** o amânăm pentru întâlnirea următoare.*
• adaosul	(o) *La muzeu, ne-am simțit foarte bine. **În plus**, am învățat și puțină istorie.* (p) *Familia Ionescu ne-a ajutat mult în această împrejurare. **De altminteri**, și alte dăți a făcut-o cu generozitate.*

[1] Față de celelalte roluri argumentative, concesia este redată în primul membru al relației pragmatico-discursive, conectorii *totuși*, *cu toate acestea* reluând anaforic conținutul exprimat anterior.

[2] Conectorii de rectificare pot fi metadiscursivi, semnalând corectări ce privesc materialul lingvistic utilizat: *Egoismul, **mai bine zis** invidia, l-a îndepărtat de colegii lui.*

2.3. *Conectorii de structurare discursivă*

Conectorii pragmatici pot avea și rolul de a structura discursul.

Modalități de structurare discursivă	Exemple
• introducerea unei noi teme de discurs	(a) *Așa cum s-a arătat, în trecut se vorbea mult despre relația dintre om și cărți, **în schimb**, în zilele noastre, subiectul de discuție a fost înlocuit de relația omului cu mass-media.* (b) *Vă felicit pentru lucrarea pe care tocmai ați terminat-o, **iar** acum vă propun un nou proiect, mult mai interesant.*
• organizarea informației, ierarhizarea ideilor	(c) ***Pe de o parte**, machiajul te ajută să arăți mai bine, **pe de altă parte**, protejează tenul împotriva impurităților din aer, ne-a explicat cosmeticianul.* (d) *Scria, **în primul rând**, pentru a-și elibera sufletul, **în al doilea rând**, pentru că i se cerea să scrie și, **în ultimul rând**, pentru că din scris își câștiga existența.*

3. Dificultăţi

- Conectorii pragmatici se deosebesc de cei sintactici, funcţiile lor stabilindu-se în planuri diferite de analiză. Uneori, acelaşi conector este şi sintactic, şi pragmatic:

  *Voiam să îi mulţumesc pentru ajutor, **însă** niciodată nu am reuşit să o fac.*
  *Nu l-am criticat niciodată, **pentru că** era prietenul meu.*

  Alteori, nu se poate vorbi de ambele valori ale aceluiaşi conector. Vezi, de exemplu, prepoziţia, care nu poate funcţiona ca marcator pragmatic, sau conjuncţiile necircumstanţiale (complementizatorii) *că, să, dacă*. Pe de altă parte, conectori pragmatici precum *în fond, ca să spun aşa, în primul rând, dimpotrivă* etc. nu funcţionează niciodată în calitate de conectori sintactici.
- Anumiţi conectori se apropie de anaforă, trimiţând la un conţinut anterior exprimat în discurs ((1)-(2)), sau de deixisul textual, prin faptul că indică anumite coordonate „fizice" ale discursului ((3)-(4)):

(1) *S-a implicat prea mult în viaţa fiicei sale. **De aici** i se trag fiicei sale toate problemele.*
(2) *Era neserios şi leneş. **De aceea** avea atâtea probleme.*
(3) ***Din cele de mai sus reiese că** rolul conectorilor pragmatici este diferit de cel al conectorilor sintactici.*
(4) ***În final,** am să vă spun o glumă.*

4. Aspecte normative

- De evitat folosirea, mai ales la începutul unui enunţ, a unor conectori goliţi de sens, care devin ticuri verbale, precum *deci, păi, da, bun,* ca în exemplele:

(a) – *Nu ai citit nimic pentru examen!*
– ***Deci,** cum să vă spun eu, am învăţat, dar am uitat tot acum.*

(b) – *Ce ai făcut în oraş?*
– ***Păi** m-am întâlnit cu nişte prieteni, am mers la un film, apoi ne-am dus într-un club.*

(c) *Am explicat ce înseamnă ecuaţie cu două necunoscute. **Da,** acum să facem câteva exerciţii.*

(d) *V-am spus tot ce trebuie să ştiţi în prima zi de lucru. **Bun,** acum să vă văd cum lucraţi!*

- Înainte de conectorul *or* se pune punct, punct şi virgulă sau virgulă, iar după acest conector, se pune obligatoriu virgulă:

  *Ion a mustrat-o pe Maria pentru că a aruncat cutia**. Or,** ea nu ştia ce se află în ea.*

GLOSAR

ACT DE VORBIRE / DE LIMBAJ

Reprezintă ceea ce vorbitorul face / intenţionează în momentul în care rosteşte o propoziţie: descrie stările de lucruri sau informează asupra faptelor (**aserţiune**), cere informaţii despre ele (**interogaţie**), cere schimbări ale realităţii (**injoncţiune** – ordin, rugăminte), se angajează să producă schimbări (**promisiune**), îşi exprimă subiectivitatea, aprecierea faţă de stările de lucruri etc. În funcţie de actele de limbaj realizate, se deosebesc enunţuri: asertive (*Acum, Ion aleargă*), interogative (*Cine a trântit uşa?*), imperative (*Pleacă!, Te rog, închide fereastra!*), exclamative (*Ce bine că ai venit!*).

ADJUNCT

Component facultativ al unor grupuri sintactice (GV, GAdj, GAdv), neimplicat în matricea semantică a centrului. Alegerea adjunctului este sintactic liberă, fiind determinată numai de necesităţi semantice şi enunţiative (de ancorare spaţio-temporală a predicaţiei, de caracterizare modală sau cantitativă, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinţei, a instrumentului, a asocierii, de limitare a predicaţiei etc.). Realizarea tipică a poziţiei de adjunct o reprezintă funcţia sintactică de circumstanţial din GV (*Vorbeşte* ***aici / acum / incoerent / la microfon*** etc.), din GAdj (*bolnav* ***la pat / psihic / de trei zile*** etc.), din GAdv (*mai departe* ***cu doi kilometri***). În grupul adjectival şi în cel adverbial, apar şi adjuncţi realizaţi prin mărci de gradare, de aproximare, de modalizare (***teribil de*** *urât*, ***oarecum*** *urât*, ***cică*** *urât*).

AGENTIV (VERB ~)

Verb care atribuie grupului nominal subiect rolul tematic Agent (entitate animată, iniţiatoare voliţională a procesului sau care are capacitatea de a controla procesul). Există verbe agentive tranzitive – *a mânca, a scrie, a spune* – şi intranzitive (inergative) – *a alerga, a lătra, a munci.*

ALTERNANŢĂ FONETICĂ

Schimbare a unor (grupuri de) sunete (din radical sau sufix) în alte (grupuri de) sunete relativ apropiate, produsă în cursul flexiunii sau al derivării (*frumos – frumoasă – frumuseţe*), sub influenţa imediată sau la distanţă a sunetelor din jur şi în funcţie de poziţia accentului. Alternanţele sunt consonantice (de ex.: *t/ţ, s/ş: înalt / înalţi, bas / başi*) sau vocalice (de ex.: *ă/a, o/oa: învăţ / învaţă, frumos / frumoasă*). În flexiune, alternanţele au rolul de a marca suplimentar opoziţiile gramaticale.

AMALGAMARE – vezi **REORGANIZARE**

ANAFORIC / ANAFORĂ

Element lingvistic care, fiind lipsit de referinţă proprie, şi-o procură din contextul lingvistic, de la o sursă referenţială numită **antecedent**, a cărui informaţie lexicală o preia total sau parţial. Se marchează grafic prin **coindexare.** Pot funcţiona ca anaforice elemente din clasa pronumelui (***L***$_i$*-am văzut* <u>*pe Ion*</u>$_i$. ***Acesta***$_i$ ***/ El***$_i$ ***îşi***$_i$ *cumpărase o maşină; Nu-i plăcea* <u>*maşina*</u>$_i$ ***pe care***$_i$ *şi-o cumpărase*), a numeralului (*Au venit mulţi* <u>*copii*</u>$_i$. ***Doi***$_i$ *erau răciţi*), a adjectivului (*A făcut o excursie* <u>*minunată*</u>$_i$. ***O asemenea***$_i$ *excursie i-a schimbat viaţa*), a adverbului (*Am fost* <u>*la şcoală*</u>$_i$ ***şi de acolo***$_i$ *am plecat în parc*) etc.

ANTECEDENT

Sursa referenţială a unui element anaforic, exprimată anterior în enunţ: [***profesorii***]$_{\text{antecedent}}$ [*pe care*]$_{\text{anaforă / anaforic}}$ *nu* [*îi*]$_{\text{anaforă / anaforic}}$ *voi uita*. În cazul cataforei, sursa este subsecventă (*Pentru a-*[*şi*]$_{\text{cataforă / cataforic}}$ *creşte copiii,* [***părinţii***]$_{\text{sursă subsecventă}}$ *fac orice*).

ARHIGEN

Termen utilizat în gramatica românească pentru a desemna genul unor substantive defective de plural, care au formă de masculin-neutru (*lapte, unt*) sau defective de singular, care au formă de feminin-neutru (*aplauze, viscere*); în consecinţă, în absenţa contextului dezambiguizator (feminin pentru singular şi masculin pentru plural), aceste substantive nu pot fi încadrate neechivoc într-o clasă de gen.

ARGUMENT

Constituent matricial, obligatoriu din punct de vedere sintactico-semantic, cerut de un centru predicativ: verb (*Citesc **o carte***), adjectiv (*gata **de luptă***), substantiv (*fiul **Mariei**, plecarea **lui Ion***), adverb (*aproape **de şcoală***), prepoziţie (*lângă **şcoală***). Majoritatea complementelor sunt argumente ale centrului. Fac excepţie cele din structuri reorganizate (complementul posesiv: ***Îşi** neglijează familia*, complementul de agent: *Este aşteptat **de toată lumea***, predicativul suplimentar: *Îl ştiam **plecat***, subiectul avansat al verbelor impersonale: ***Ei** trebuie să aştepte*) şi, din clasa complementelor matriciale, cele care au citire ca *proprietate* (prototipic, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului).

ATRIBUTIV (VERB ~)

Verb trivalent în prezenţa căruia apare un complement predicativ al obiectului. Verbele atributive pot avea schema sintactică S + CD + CPO (*L-au botezat Ion, L-au uns mitropolit, L-au ales preşedinte*) sau, mai rar, S + CI + CPO (*Îmi zice Ion* „Numele meu este Ion").

CALIFICATIV (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (propriu-zise, participiale, gerunziale, locuţiuni adjectivale) care exprimă proprietăţi ale entităţilor (*frumos, obosit, suferindă, de treabă*), cu următoarele trăsături: formează perechi antonimice (*frumos – urât*), reprezintă aprecieri de tip subiectiv, pot ocupa poziţia de nume predicativ (*Ursul este frumos*), sunt gradabile (*urs foarte frumos*), apar în structuri exclamative (*Ce frumos!*), au topică liberă (*frumosul urs*), acceptă construcţia cu *cel* (*ursul cel frumos*) etc., opuse adjectivelor categoriale.

CANTITATIV

Cuvânt caracterizat prin prezenţa, în matricea sa semantică, a trăsăturii [+ Cantitate]. Aparţin clasei cantitativelor numeralele (*trei*), numeroase pronume şi adjective pronominale indefinite (*mulţi, puţini, câţiva, amândoi*), unele adjective propriu-zise cu valoare cantitativă (*numeroşi*), unele substantive (*cuplu, treime*). Toate elementele care dobândesc funcţia sintactică de Cuantificator sunt cantitative.

CATEGORIAL (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (propriu-zise) care restrâng clasa de referenţi desemnată de substantiv la subclase (*urs **polar**, acid **clorhidric**, studiu **lingvistic**, câine **ciobănesc***), cu următoarele trăsături: nu formează perechi antonimice, reprezintă caracterizări de tip obiectiv, nu sunt gradabile, nu apar în structuri exclamative, au topică fixă postnominală, nu acceptă construcţia cu *cel,* nu ocupă, de regulă, poziţia numelui predicativ etc., opuse adjectivelor calificative.

CAZ DIRECT / NEUTRU

Concept care acoperă toate situaţiile în care un grup nominal are formă nemarcată de nominativ-acuzativ, neputând fi substituit printr-un clitic pronominal în acuzativ, dar nici prin

forma de nominativ a pronumelui. Cazul direct / neutru caracterizează nominale neprepoziționale care apar în următoarele poziții sintactice: CSec (*M-a învățat* ***gramatică***), CPO (*L-au ales* ***președinte***) și circumstanțial (*A lipsit de acasă* ***zile întregi***).

CIRCUMSTANȚIAL (Circ)

Constituent sintactic facultativ, aparținând celui de-al doilea nivel de proiecție, neimplicat în matricea sintactico-semantică a centrului; se realizează ca GAdv (*Vine* ***azi****; a veni* ***azi***), GPrep (*A venit* ***de ieri***), GN (*Citește* ***nopțile***), propoziție subordonată (*Vine* ***când poate***). Funcția sintactică de circumstanțial corespunde poziției sintactice de adjunct.

~ METADISCURSIV

Circumstanțial care face referire la actul enunțării, situându-se în alt plan enunțiativ (***Din câte știu****, nu a plecat la Paris; Nu a avut chef să lucreze,* ***ca să spun așa***). În raport cu grupul verbal, pot avea utilizare metadiscursivă circumstanțialele: de mod propriu-zis, instrumental, de cauză, de scop, condițional, concesiv.

~ OBLIGATORIU (= COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL)

Constituent sintactic obligatoriu, care are statut asemănător complementelor, dar care, din punct de vedere semantic, se apropie de circumstanțiale: de loc (*Locuiește* ***la țară***), de timp (*Vasul datează* ***din secolul I***), de mod (*El se comportă* ***impecabil***), cantitativ (*Broșa asta valorează* ***o avere***).

CLASĂ DE SUBSTITUȚIE

Ansamblul termenilor substituibili în aceeași poziție sintactică și reprezentând aceeași funcție sintactică. De exemplu, clasa de substituție a subiectului conține ansamblul posibilităților de realizare a acestuia: GN în nominativ (***Ion / El*** *aleargă*), propoziție relativă (***Cine poate*** *aleargă*), propoziție conjuncțională (*Nu se știe* ***că alergăm***) etc.

CLASĂ LEXICO-GRAMATICALĂ

Clasă de cuvinte care au în comun trăsături semantice, sintactice și flexionare. Denumirea *clasă lexico-gramaticală* corespunde, în mare, celei tradiționale de *parte de vorbire*. Sunt deci clase lexico-gramaticale substantivul, pronumele, cele două clase de numeral (cardinal și ordinal), adjectivul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.

~ DESCHISĂ

Clasă de cuvinte care se îmbogățește continuu prin împrumuturi din alte limbi sau prin creații interne (formate prin derivare, compunere, conversiune). Sunt clase deschise substantivul, verbul, adjectivul.

~ ÎNCHISĂ

Clasă de cuvinte cu un inventar de unități stabil, care nu se îmbogățește prin împrumut sau prin mijloace interne. Sunt clase închise, în grade diferite: articolul, pronumele, numeralul, prepoziția, conjuncția.

CLASIFICATOR

Formant care indică apartenența unui element lingvistic la o clasă lexico-gramaticală de cuvinte. Articolul este clasificator substantival, atașarea lui determinând convertirea în substantiv a oricărui cuvânt – pronume (***un nimeni***), numeral (***un doi, doiul*** *luat*), adjectiv (***frumosul*** *absolut*), adverb (***aproapele***), interjecție (***oful***), prepoziție (***un „pe”*** *greșit folosit*), conjuncție (***„să”-ul*** *este non-asertiv*) – și chiar a unor grupuri de cuvinte (***„de ce”-ul*** *lui era firesc*). Sufixul *-esc* este clasificator adjectival (*prieten****esc***), *-ește* este clasificator adverbial (*prieten****ește***), iar *-ez* este clasificator verbal (*download****ez****, click****ez***) etc.

CLITIC

Clasă de forme caracterizate prin autonomie sintactică și lexicală parțială, având un statut intermediar între morfeme mobile și cuvinte de sine stătătoare. Cliticele se caracterizează, în grade diferite, prin pierderea accentului și gruparea cu un cuvânt suport (= suport fonetic), unele

devenind astfel forme non-silabice, conjuncte (*i-am dat-**o***), prin topică fixă în raport cu suportul (***l**-am văzut, am văzut-**o**, am **mai** văzut*), prin posibilitatea de a disloca forme verbale compuse (*văzutu-l-am, să **mai** văd*) şi prin imposibilitatea de a-şi atrage subordonaţi. Există clitice: pronominale – formele neaccentuate ale pronumelor personale (***mi l**-a dat*), formele posesive conjuncte (*soră-**mea***) – şi adverbiale (semiadverbele *mai, prea*).

COMPLEMENT (Compl)

Constituent strâns legat de un centru predicativ (verb, adjectiv, adverb, prepoziţie, substantiv relaţional ori de provenienţă verbală sau adjectivală) care se supune restricţiilor gramaticale (cazuale, prepoziţionale) şi semantice (de rol tematic) impuse de centru. Complementele se caracterizează prin obligativitate sintactico-semantică, ceea ce înseamnă că sunt conţinute în matricea oricărui centru, nu şi că sunt obligatoriu exprimate / lexicalizate. În exemplul *Ion citeşte* apare verbul tranzitiv *a citi* al cărui complement direct, deşi obligatoriu din punct de vedere sintactico-semantic (*a citi ceva*), nu este exprimat. Complementul apare în GV (*Mănânc **un măr***), în GInterj (*Vai **de voi**!*), în GAdj (*util **elevilor***), în GAdv (*departe **de tine***), în GN cu centru substantiv relaţional sau de provenienţă verbală ori adjectivală (*sora **Mariei**, citirea **cărţii**, fericirea **voastră***), în GPrep, situaţie în care nu poate fi neexprimat (*despre **voi***).

COMPLEMENTIZATOR

Conjuncţie subordonatoare, selectată în funcţie de regimul centrului, care introduce propoziţii completive, deosebindu-se prin aceasta de conjuncţiile care introduc subordonate circumstanţiale, care nu sunt cerute de regimul centrului. În română, inventarul de complementizatori include elementele: *că, să, dacă, ca ... să*, (pop.) *de, cum că, precum că.*

CONECTOR

~ SINTACTIC

Cuvânt care are funcţia de a asigura coeziunea grupurilor sintactice şi ierarhizarea constituenţilor în interiorul acestor grupuri, legând atât subordonaţii de centru (relaţie de subordonare), cât şi componente coocurente care ocupă aceeaşi poziţie sintactică (relaţie de coordonare). Se includ în clasa conectorilor: prepoziţiile, conjuncţiile, elementele relative (pronume, adjective pronominale, adverbe).

~ PRAGMATIC

Element lingvistic care are rolul de a stabili legături pragmatice între componentele discursului. Conectorii pragmatici reprezintă o clasă eterogenă de cuvinte: adverbe (*astfel, totuşi*), conjuncţii (*însă, deci*), interjecţii (*păi, uite*), construcţii complexe (*altfel spus, în altă ordine de idei, în primul rând*).

CONSTRUCŢIE RELATIVĂ INFINITIVALĂ

Construcţie sintactică alcătuită dintr-un pronume relativ şi un verb la infinitiv fără marca *a*, care poate ocupa poziţia de complement direct sau de subiect al verbelor *a avea* şi *a fi*: *N-are* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***ce mânca***$]_{\text{CD}}$, *N-are* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***cine veni***$]_{\text{S}}$, *Nu-i* $[_{\text{PRel inf.}}$ ***ce mânca***$]_{\text{S}}$. Deşi centrul verbal este la infinitiv, construcţia este de tip propoziţional, funcţionând asemănător cu propoziţiile relative interogative (au acelaşi statut şi acelaşi inventar de elemente relative).

CONTRAFACTIV

Predicat care marchează faptul că locutorul îşi asumă falsitatea propoziţiei pe care o emite: $[$*Pretinde*$]_{\text{Predicat contrafactiv}}$ / $[$*Minte*$]_{\text{Predicat contrafactiv}}$ $[$*că vom ieşi curând din criză*$]_{\text{P falsă}}$. Unii conectori (*ca şi cum, ca şi când, de parcă*) şi unele moduri şi timpuri (conjunctivul perfect, condiţionalul perfect) au valoare contrafactivă.

CONTROL

Identitatea referenţială obligatorie a unui subiect nelexicalizat (subiect din subordonată sau subiect al unei forme non-finite) cu un component din regentă (subiect, complement direct şi

indirect), identitate impusă de particularităţile verbului din regentă: *Ion*$_i$ *poate* [~~Ion~~]$_i$ *să cânte, Ion*$_i$ *termină* [~~Ion~~]$_i$ *de scris, L-am făcut pe Ion*$_i$ [~~Ion~~]$_i$ *să plece, Îmi*$_i$ *vine* [~~eu~~]$_i$ *să râd.* Controlul este un semn al coeziunii sintactice a grupului, realizându-se adesea cu operatori modali şi aspectuali (vezi *a putea, a termina*). Apare, în cele mai multe situaţii, în grupul predicatului complex al enunţării, legând sintactic operatorul de suportul semantic.

CUANTIFICATOR (Cuant)

Funcţie sintactică din grupul nominal, realizată prin cuvinte care specifică din punct de vedere cantitativ referentul grupului nominal în care se include. Funcţia sintactică de cuantificator este îndeplinită de cantitative (numerale cardinale: *doi, şapte*; adjective pronominale indefinite: *câţiva, fiecare*; adjective pronominale negative: *niciun*). Cuantificatorul se realizează *numai* în prezenţa determinantului ([*Aceşti*]$_{Det}$ [***câţiva***]$_{Cuant}$ *copii au făcut minuni*); în absenţa determinantului, cuvântul cu sens cantitativ preia şi funcţia de determinant ([***Câţiva***]$_{Det}$ *copii au făcut toată treaba*).

DEFECTIV

Caracteristică a unor cuvinte flexibile de a avea o flexiune incompletă, neputând fi folosite la anumite forme din paradigmă: substantive ca *mazăre, sete* sunt defective de plural, iar *cereale, nazuri* sunt defective de singular; verbe ca *plouă, tună* pot să apară numai la persoana a 3-a singular, fiind deci defective de persoană; pronumele personale de persoanele 1 şi a 2-a sunt defective de cazul genitiv, adjectivul pronominal posesiv este defectiv de persoana a 3-a plural etc.

DEICTIC

Element lingvistic care, fiind lipsit de referinţă proprie, îşi procură referinţa din situaţia de comunicare (timp, loc, participanţi). Sunt deictice adverbe ca *acum* şi *aici*, pronumele personale şi adjectivele posesive de persoanele 1 (= locutorul) şi a 2-a (= interlocutorul) singular şi plural, contextual, demonstrativele (*acesta, acela*) etc. Folosirea deicticelor în conversaţie poate fi însoţită de gesturi de indicare a locului sau a participanţilor.

DESINENŢĂ

Flectiv care marchează numărul şi persoana verbului (*cântaţi* – persoana a 2-a plural), precum şi genul, numărul şi cazul substantivului, al adjectivului, al pronumelui (*fată frumoasă* – genul feminin, numărul singular, cazul nominativ-acuzativ).

DETERMINANT (Det)

Funcţie sintactică superioară ierarhic din grupul nominal cu centru substantiv. Determinantul poate fi realizat prin articol definit sau nedefinit (*Văd copilu**l** / **un** copil*), prin adjective pronominale care apar în absenţa articolului (***acest** om, **care** om, soră-**mea***), prin semiindependentul *cel* (*cartea **celor** doi*); în absenţa altui determinant, funcţionează ca determinanţi şi cantitativele (***doi** copii, **câţiva** copii*). Determinantul are rolul de a integra în enunţ un substantiv şi de a individualiza referentul.

DISCURS RAPORTAT

Relatarea unor enunţuri (rostite, scrise sau gândite) prin reproducerea exactă ori prin citare (discurs direct: *Ion a spus: **„Mă doare!”***) sau prin parafrazare, reformulare (discurs indirect: *Ion a spus **că îl doare***). Discursul raportat este introdus prin cuvinte de declaraţie (*dicendi*): *a spune (că); a întreba (dacă), întrebarea (dacă)* etc.

ELIPSĂ

„Ştergerea” unor constituenţi, fie ca urmare a repetării acestora (*Ion mănâncă sarmale, iar Maria* [~~*mănâncă*~~] *salată; Ion este vesel, iar Maria* [~~*este*~~] *tristă; Ion mănâncă ciorbă de văcuţă, iar Maria* [~~*mănâncă ciorbă*~~] *de legume*), fie în urma unor reorganizări sintactice (*I-a oferit bani mai mulţi lui Ion decât* [~~*mi-a oferit*~~] *mie*). Sunt elidate frecvent verbul copulativ *a fi* şi elementele de relaţie

coordonatoare sau subordonatoare. În urma unor elipse, cu sau fără reorganizare sintactică, apar poziţii sintactice non-matriciale: predicativul suplimentar (*Îl consideram* ***prieten*** *< Credeam că el (îmi) este* ***prieten***), complementul comparativ (*El aleargă mai repede* ***decât mine*** *< El aleargă mai repede decât alerg eu*).

ENUNŢ

Unitate de comunicare / secvenţă de cuvinte, de obicei structurată gramatical în jurul unui predicat al enunţării (*Vino aici!, Am venit când am putut*). Există şi enunţuri nestructurate gramatical (*Aici!, Au!*). Termenul *enunţ* înglobează noţiunile tradiţionale de *propoziţie* şi de *frază*.

EPICEN (SUBSTANTIV ~)

Tip de substantiv care desemnează generic referenţi animaţi, indiferent de sexul acestora (*girafă, elefant, persoană, victimă*).

ERGATIV / INACUZATIV

Clasă de verbe intranzitive non-agentive, care indică schimbarea de stare (*a se altera, a (se) mucegăi, a îmbătrâni*), configuraţia spaţială (*a se depărta, a se situa*), mişcarea direcţionată (*a se apropia, a (se) urca, a ajunge*), existenţa, apariţia / dispariţia (*a exista, a apărea, a se ivi*), emisia de sunete, miros, substanţe (*a se prelinge, a se infiltra*) sau care conţin informaţie aspectuală (*a se declanşa, a începe*), cu un singur argument, subiectul, care are rolul de Temă sau de Pacient. Ergativele sunt caracterizate prin imposibilitatea pasivizării şi prin posibilitatea adjectivizării participiului (*unt* ***alterat, mucegăit****, om* ***îmbătrânit***). Se disting: inacuzative primare, care nu au pereche tranzitivă (*a (se) râncezi, a deveni*) şi inacuzative derivate, care au pereche tranzitivă (*a îmbătrâni* vs *a îmbătrâni pe cineva; a (se) albi* vs *a albi ceva*).

ENTITATE

Interpretare semantică / citire a unui nominal care are ca referent un individ / un obiect cunoscut sau reperabil din situaţia de comunicare. Citirea ca *entitate* se actualizează, de obicei, în prezenţa determinantului, în poziţii sintactice argumentale: subiect (***Acest căţel*** *este foarte cuminte*), complement direct (*Îmi cumpăr* ***o casă***), complement indirect (*I-am spus* ***copilului***), complement al numelui (*plecarea* ***fetei***) etc. Pluralul are o situaţie specială, putând avea citire ca *entitate* şi în absenţa determinantului (*Am văzut* ***copii***), nedeterminarea fiind deci echivalentă cu determinarea nedefinită (*Am văzut* ***nişte copii***).

EVIDENŢIAL

Mijloc de modalizare epistemică prin care se semnalează sursa, mai mult sau mai puţin de încredere, a unei informaţii obţinute: prin percepţie directă, „din auzite" (*cică, chipurile, pasămite, se zice că*) sau prin supoziţie (*trebuie că*).

FACTIV

Predicat în vecinătatea căruia orice propoziţie este adevărată, locutorul asumându-şi adevărul propoziţiei: [*Se ştie*]$_{\text{Predicat factiv}}$ / [*Este cunoscut*]$_{\text{Predicat factiv}}$ [*că vom ieşi curând din criză*]$_{\text{P adevărată}}$.

FATIC (VALOARE ~Ă)

Funcţie a acelor elemente lingvistice care nu transmit informaţii, ci stabilesc sau menţin relaţii între participanţii la comunicare: *alo; ei; da, da; nu-i aşa?, ştii?* etc.

FLECTIV

Component legat din structura unui cuvânt flexibil care, adăugat enclitic radicalului, ia forme diferite în cursul flexiunii, marcând categoriile gramaticale specifice clasei morfologice căreia îi aparţine cuvântul. Sunt flective: **desinenţele,** care marchează numărul şi persoana verbului (*cântaţi* – persoana a 2-a plural), precum şi genul, numărul şi cazul substantivului, al adjectivului, al pronumelui (*fată* – genul feminin, numărul singular, cazul nominativ-acuzativ); **sufixele gramaticale**, care marchează modul şi timpul verbului, precum şi formele verbale non-finite

(*cântam* – sufix de imperfect, *cântând* – sufix de gerunziu). Flectivul poate fi alcătuit dintr-un singur morfem gramatical – *cânt-**ând*** (sufix gramatical de gerunziu), *fat-**ă*** (desinenţă pentru feminin, singular, nominativ-acuzativ) – sau din mai multe morfeme gramaticale: *ven-**i-se-m*** (sufix de perfect + sufix de mai-mult-ca-perfect + desinenţă de persoana 1 singular), *fet-**e-i*** (desinenţă de feminin, singular, genitiv-dativ + articol hotărât enclitic). Spre deosebire de radical, flectivul poate avea realizare zero: *chipØ-chip-**uri*** (desinenţa zero, opusă desinenţei *-uri,* indică genul neutru, numărul singular al substantivului). Nu se recunoaşte existenţa unui flectiv zero în cazul cuvintelor invariabile.

FLEXIUNE

~ ANALITICĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin morfeme libere / nelegate (verbe auxiliare şi alte mărci). Flexiunea analitică apare, de exemplu, în marcarea anumitor moduri şi timpuri: perfectul compus (***am** cântat*), viitorul (***voi** cânta, **am să** cânt*), conjunctivul prezent şi perfect (***să** cânt, **să fi** cântat*), condiţionalul prezent şi perfect (***aş** cânta, **aş fi** cântat*) etc.; în marcarea genitivului cu mărcile *al* şi *lui* (*băiatul acesta **al** Mariei, casa **lui** Ion*); în cazul construcţiilor prepoziţionale folosite în locul genitivului (*casa **a** trei copii*) şi al dativului (*Oferă flori **la** trei profesoare*); în formarea gradelor de intensitate ale adjectivului (***cea mai** frumoasă*) şi ale adverbului (***foarte** bine*) etc.

~ INTERNĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin variaţii de formă în interiorul cuvintelor compuse prin aglutinare (în special pronume), ca semn al caracterului analizabil al compusului: *cel**ă**lalt, ce**a**lalt**ă**, cel**ui**lalt, cel**ei**lalt**e**; câţ**i**va, cât**e**va, cât**or**va.*

~ MIXTĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale, simultan, analitic (prin morfeme libere / nelegate) şi sintetic (prin morfeme legate). De exemplu, infinitivul este marcat simultan prin morfemul liber proclitic *a* (o prepoziţie gramaticalizată) şi prin sufixele verbale *-a, -ea, -e, -i, -î* (***a** cânt**a**, **a** av**ea**, **a** road**e**, **a** cit**i**, **a** cobor**î***). Genitivul poate fi marcat simultan atât analitic, prin marca posesiv-genitivală *al*, cât şi sintetic, prin desinenţă şi variaţia articolului definit (*o carte **a** fet**ei***).

~ SINTETICĂ

Exprimarea categoriilor gramaticale prin morfeme legate (desinenţe, sufixe, articol hotărât). De exemplu, au flexiune sintetică formele verbale *cite**şte**, cite**ai**, citi**i**, citi**se**răm*, care exprimă categoriile mod, timp, persoană şi număr cu ajutorul sufixelor şi al desinenţelor, dar şi formele verbale non-finite *cit**ind**, cit**it***, distinse numai prin sufixe gramaticale; formele substantivale care marchează cazul prin desinenţă – *cas**ă**, (unei) cas**e**,* prin desinenţă şi articol – *cas**ei*** sau numai prin articol – *elevu**lui**, perete**lui**, fete**lor***; formele adjectivale care marchează distincţiile de gen, număr şi caz prin desinenţe – *acr**u**, acr**ă**, acr**e**, acr**i***.

FOCALIZARE

Reliefarea, prin contrast, a unei informaţii rematice (informaţia nouă). Focalizarea se poate realiza prin plasarea în poziţie iniţială (***La mare** vreau să merg, nu la munte*), prin accent frastic (*Am fost **la mare*** (*nu la munte*)) sau prin focalizatori (*Am fost **chiar** la mare*).

FOCALIZATOR / MARCĂ FOCALĂ

Constituent facultativ, care se ataşează, de obicei, la stânga unui grup sintactic: GV (***mai** citeşte*), GN (***doar** ideea ta*), GAdj (***tot** frumoasă*), GAdv (***chiar** acolo*), GPrep (***şi** la noi*). Mărcile focale sunt semiadverbe cu sens vag, contextual, având rolul de a declanşa anumite presupoziţii (*Vine **şi** Ion* declanşează presupoziţia „Mai vine / a mai venit cineva").

FOCUS

Component rematic al enunţului reliefat prin contrast în raport cu aşteptările receptorului ($[_{Focus}$ *La mare*] *vreau să merg, nu la munte* – enunţ cu focalizare vs *Vreau să merg la mare, nu la munte* – enunţ neutru, fără focus).

FORMĂ VERBALĂ NON-FINITĂ

Forme flexionare ale verbului (infinitiv, gerunziu, participiu, supin) care se diferențiază de moduri (indicativ, conjunctiv, condițional, imperativ) prin absența oricărei semnificații modale (nu exprimă nicio atitudine a vorbitorului) și care nu pot constitui centrul unor enunțuri autonome. Corespund conceptului tradițional de *moduri nepersonale.*

FUNCȚIE SINTACTICĂ

Relație sintactică și sintactico-semantică specifică față de un centru de grup. În plan paradigmatic, funcția sintactică reprezintă o **clasă de substituție**, iar în plan sintagmatic, presupune un **regent** specific și o **restricție** (de formă cazuală sau prepozițională, de acord, de topică). Funcțiile sintactice din grupul nominal sunt: determinant, cuantificator, modificator, posesor, complement. Specifică grupului adjectival și celui adverbial este funcția sintactică de complement comparativ. În grupul verbal apar numeroase funcții sintactice: subiect, complement direct, complement secundar, complement indirect, complement prepozițional, nume predicativ, complement predicativ al obiectului etc., circumstanțiale de diverse tipuri.

FUNCȚIONAL (ELEMENT ~)

Cuvinte care, printr-un proces de gramaticalizare, și-au pierdut, total sau parțial, autonomia lexicală, devenind instrumente gramaticale cu rol morfologic și/sau sintactic. Sunt elemente funcționale articolul definit și nedefinit, verbele auxiliare (*a fi, a avea* și *a vrea*), complementizatorii (*că, să, dacă*), unele prepoziții (marca de infinitiv *a*, marca de supin *de*, prepozițiile *a, la, de* care marchează relații cazuale de genitiv sau de dativ, prepoziția *pe* care marchează complementul direct).

GENUL COMUN

Clasă de substantive marcate, în general, afectiv, care, fără nicio modificare de formă, pot fi folosite atât în contexte de masculin, cât și de feminin (*un / o gură-casă, un / o haplea, acest / această papă-lapte*).

GRAMATICALIZARE

Proces complex, de lungă durată, în urma căruia elemente lexicale devin funcționale, marcând diverse categorii gramaticale. Gramaticalizarea presupune pierderea autonomiei lexicale a cuvântului, specializarea pentru anumite valori gramaticale, reducerea corpului fonetic, pierderea posibilităților combinatorii ale cuvântului și a capacității acestuia de a forma centru de grup. De exemplu, verbul *a avea* s-a gramaticalizat ca auxiliar al perfectului compus, pierzându-și, în această ipostază, sensul de posesie, reducându-și fonetic formele (la persoana 1 pl. *am* și a 2-a pl. *ați* vs *avem, aveți*), pierzându-și capacitatea de a-și atrage subordonați și limitându-se la contextul participial (*ați plecat*).

GRILĂ / SCHEMĂ DE ROLURI TEMATICE

Ansamblul rolurilor tematice impuse de un centru complementelor sale. De exemplu, verbul *a omorî* are următoarea grilă de roluri: V + Agent + Pacient (*Ion omoară o muscă*), iar verbul *a muri:* V + Pacient (*Musca a murit*).

GRILĂ / SCHEMĂ SINTACTICĂ

Ansamblul trăsăturilor sintactice conținute în matricea sintactică a centrului, constituit din numărul de complemente, cărora le impune o anumită formă (cazuală, prepozițională). De exemplu, verbul *a trimite* are următoarea grilă sintactică: V + $Nominal_N$ + $Nominal_D$ + $Nominal_A$ (*Ion trimite o scrisoare părinților*); adjectivul *util* are grila sintactică: Adj + $Nominal_D$ (*util oricui*).

GRUP SINTACTIC

Secvență de constituenți organizați în jurul unui centru / cap de grup (verb, substantiv și substitutele sale, adjectiv, adverb, prepoziție, interjecție), realizată pe baza disponibilităților

combinatorii ale centrului. Centrul de grup impune restricţii de formă gramaticală: regim cazual, regim prepoziţional, acord, topică. Grupul sintactic poate fi **monomembru**, conţinând numai centrul de grup ([$_{GV}$ *Plouă*], [$_{GN}$ *copii*], [$_{GAdj / GAdv}$ *greu*] etc.) sau **complex**, conţinând centrul de grup şi constituenţii legaţi sintactic şi semantic de acesta ([$_{GV}$ *Citesc un roman astăzi*], [$_{GN}$ *aceşti copii cuminţi*], *om* [$_{GAdj}$ *capabil de orice*], [$_{GPrep}$ *despre noi*] etc.).

IMBRICARE

Fenomen sintactic prin care acelaşi constituent este inclus atât în structura propoziţiei regente, cât şi a subordonatei, ceea ce face greu de stabilit limitele dintre propoziţii. „Împletirea" celor două propoziţii apare în două situaţii distincte: fie prin ridicarea unor componente din subordonată în regentă (***Cine** a trebuit (~~cine~~) să strângă masa?, Este un vis **care** nu credeam (~~care~~) să devină realitate*), fie în condiţiile în care între poziţia sintactică pe care relativul o ocupă în raport cu propoziţia relativă şi poziţia din regentă apar neconcordanţe de formă. În cea de-a doua situaţie, consecinţa imbricării poate fi o abatere de la forma de caz sau prepoziţională a relativului. De exemplu, apare subiectul exprimat prin grup prepoziţional: *Cunosc* [$_{GPrep}$ ***pe cine***]$_S$ *vine, Vorbim* [$_{GPrep}$ ***despre ce***]$_S$ *s-a întâmplat.*

INERGATIV

Clasă de verbe intranzitive agentive care desemnează acte dorite sau voliţionale (*a munci, a dormi*), mişcări controlate (*a dansa, a înota*), modalităţi de a vorbi (*a şopti*), sunete scoase de animale (*a lătra*), anumite procese corporale involuntare (*a strănuta, a tuşi*), cu un singur argument, subiectul, care acceptă, de obicei, prezenţa unui complement intern (*a dansa un dans, a dormi un somn bun, a merge cale lungă* etc.) şi nu acceptă adjectivizarea participiului.

MATRICIAL (STRUCTURĂ ~Ă)

Structură sintactică de bază, primară, la nivelul căreia se atribuie rolurile tematice şi care nu a fost supusă unei reorganizări sintactice. Se defineşte prin opoziţie cu structura reorganizată.

METALIMBAJ

Limbaj al cărui referent / obiect al descrierii este tot un limbaj. În contextul *Căţelul meu aleargă toată ziua*, substantivul *căţel* trimite la un referent din lumea reală, pe când în contextul *„Căţel" este un substantiv masculin,* substantivul *căţel* aparţine metalimbajului.

MODALITATE

Exprimă atitudinea vorbitorului, filtrul subiectiv prin care conţinutul propoziţional trece în enunţ. Modalitatea este *epistemică* (sau cognitivă), *deontică* (prescriptivă sau volitivă) şi *apreciativă* (evaluativă). Modalitatea epistemică exprimă, în esenţă, gradul de certitudine sau de incertitudine, modalitatea deontică redă obligativitatea (sau voinţa, dorinţa) şi permisivitatea, cea apreciativă – evaluarea pozitivă sau negativă. Se realizează prin modalizatori.

MODALIZATOR

Mijloc lingvistic prin care se realizează modalizarea enunţului, adică prin care se exprimă modalitatea. Funcţionează ca modalizatori *epistemici* modurile verbale (indicativul, prezumtivul), dar şi unele adverbe (*desigur, poate, probabil*), verbele propriu-zis modale (*a trebui, a putea*) şi unele verbe cu sens modal (verbe epistemice: *a şti, a crede*). În modalitatea epistemică se includ şi aşa-numitele *evidenţiale.* Modalizatori *deontici* şi *volitivi* sunt modurile verbale (imperativul, condiţionalul), unele adverbe (*obligatoriu, necesar, negreşit*), verbele modale (*a trebui, a putea*), verbele cu sens modal (*a vrea, a dori*). Modalizatori *apreciativi* sunt adverbe şi locuţiuni adverbiale (*noroc (că), din fericire, din păcate*) şi verbe de tipul *a se bucura, a-i plăcea.*

MODIFICATOR (Modif)

Constituent facultativ al grupului nominal care modifică sau precizează semantic referinţa centrului (*cărţi **interesante / multe**; văr **primar**; cărţile **pe care le-am cumpărat**; carte **de poveşti***).

MORFEM

Unitate lingvistică minimală care are statutul de semn lingvistic, având atât o componentă de expresie (o realizare fonetică, o „formă"), cât şi un sens. În funcţie de tipul de sens, se deosebesc **morfeme lexicale** – radicalul (***chipuri***, ***cânta*** – prezent în toate formele flexionare ale unui cuvânt, asigurând unitatea formală şi semantică a acestuia) şi morfemele derivative, sufixe (*ascultător, chioriş*) şi prefixe (***preveni***, ***nesperat***), – şi **morfeme gramaticale**, purtătoare ale semnificaţiilor gramaticale: desinenţe, sufixe gramaticale, articol (*chip-**uri***$_{\text{desinență}}$, *cânt-**a***$_{\text{sufix}}$, *cânt-**a***$_{\text{sufix}}$*-**m***$_{\text{desinență}}$, *fet-**e***$_{\text{desinență}}$*-**i***$_{\text{articol definit}}$). Un cuvânt flexibil are, obligatoriu, un morfem lexical şi cel puţin un morfem gramatical. Spre deosebire de morfemul lexical, morfemul gramatical poate avea realizare zero (*pom-Ø–pom-i* – desinenţa zero, care se opune desinenţei *-i*, indică genul masculin, numărul singular, cazul nominativ–acuzativ al substantivului; *cânt-Ø–cânţ-i* – desinenţa zero, care se opune desinenţei *-i*, indică persoana 1 singular a verbului). În funcţie de poziţia faţă de radical şi de gradul de sudură, se disting, în cadrul morfemelor gramaticale, **morfeme libere / mobile**, separate de rădăcină (***a** citi, **am** citit, **de** citit, **să** citesc, **voi** citi, **un** copil, **lui** Ion, **al** Mariei*) şi **morfeme legate**, ataşate rădăcinii, imposibil de inversat (desinenţe şi sufixe).

MUTA CUM LIQUIDA

Grup format dintr-o consoană şi una dintre sonantele *l* sau *r*) care, aflat în poziţie finală, determină realizări fonetice speciale ale desinenţelor: *u* vocalic (***aflu, codru***), *i* vocalic (*membri, **albaştri***).

NEGAŢIE

~ TOTALĂ / PROPOZIŢIONALĂ

Negarea predicatului unei propoziţii finite prin morfemul de negaţie liber *nu* (*Ion **nu** vine azi, **Nu** vom mânca ciocolată*) sau a unei propoziţii non-finite prin morfemul legat (prefixul negativ) *ne-* (***ne**venind Ion azi, **ne**mâncând ciocolată*).

~ DE CONSTITUENT / PARŢIALĂ / FOCALIZANTĂ

Negarea (însoţită de focalizare a) altui constituent al enunţului decât predicatul, cu ajutorul semiadverbului *nu* (***Nu** Ion vine, ci Ana; Vom mânca **nu** ciocolată, ci salată; Mergem **nu** la mare, ci la munte*).

NOMINALIZARE

Operaţie sintactico-morfologică de convertire a unui grup verbal sau a unui grup adjectival într-un grup nominal, prin procese morfologice / derivaţionale (sufixare, derivare regresivă, conversiune) şi sintactice (pierderea autonomiei enunţiative, schimbarea statutului componentelor din grupul sintactic): *Copiii pleacă la munte > **plecarea / plecatul** copiilor la munte, Copiii se agită > **agitaţia** copiilor, Ion este atent la detalii > **atenţia** lui Ion la detalii.*

NON-FACTIV

Predicat în vecinătatea căruia nu se înregistrează nici valoarea „adevărat", nici valoarea „fals" a propoziţiei, vorbitorul neasumându-şi nici adevărul, nici falsitatea propoziţiei: [***Presupune***]$_{\text{Predicat non-factiv}}$ / [***Crede***]$_{\text{Predicat non-factiv}}$ [$_{\text{P}}$ *că vom ieşi curând din criză*].

OMONIMIE GRAMATICALĂ

Identitatea formelor din flexiunea unui cuvânt: *nuci*$_{\text{N-A fem. pl.}}$ vs *(unei) nuci*$_{\text{G-D fem. sg.}}$, (*pomi*) *verzi*$_{\text{masc. pl.}}$ vs (*case*) *verzi*$_{\text{fem. pl.}}$; (*pot*) *mânca*$_{\text{infinitiv}}$ vs *mânca*$_{\text{imperfect, pers. 3 sg.}}$

~ GENERALĂ

Omonimie gramaticală care caracterizează toţi membrii unei clase lexico-gramaticale: omonimia N = A, G = D, singular şi plural, caracterizează toate substantivele şi adjectivele.

~ SPECIFICĂ

Omonimie gramaticală care caracterizează numai anumiţi membri ai unei clase lexico-gramaticale: de exemplu, omonimia N = A = G = D este specifică substantivelor masculine şi

neutre, singular şi plural şi celor feminine, la plural (*un pom, unui pom; nişte pomi, unor pomi; un tablou, unui tablou, nişte tablouri, unor tablouri; nişte căni, unor căni*), dar nu şi substantivelor feminine la singular (*o cană, unei căni*); omonimia ind. prez. pers. 1 sg. = ind. prez. pers. 3 pl. caracterizează numai o subclasă a verbelor cu infinitivul în *-i* (*eu fug, ei fug* vs *eu acopăr, ei acoperă*). Omonimiile specifice constituie criteriu de clasificare flexionară a substantivului, a adjectivului, a verbului.

OPERATOR

Component verbal al predicatului complex al enunţării, exterior verbului principal, căruia i se ataşează mărcile de flexiune (mod, timp; număr şi persoană) şi care nu are capacitatea de a atribui rol tematic. Operatorii verbali pot fi: aspectuali (*Ion* ***începe*** *să scrie /* ***se apucă*** *de scris*), modali (*Ion* ***poate*** *să vină*), pasivi (*Ion* ***este*** *căutat de* ...), copulativi (*Ion* ***este*** *copil*).

PARADIGMĂ FLEXIONARĂ

Ansamblul formelor pe care un cuvânt flexibil le poate primi în comunicare. De exemplu, paradigma substantivului *farfurie* este: *farfurie, farfurii, farfuriei, farfuriilor, al farfuriei, al farfuriilor*, paradigma verbului *a mânca* cuprinde serii de forme ca: *mănânc, mănânci, mănâncă ...; am mâncat, ai mâncat, a mâncat ...; mâncasem, mâncaseşi, mâncase ...; să mănânc, să mănânci, să mănânce ...; mâncând, a mânca, mâncat* etc.

POSESIE

~ ALIENABILĂ

Relaţie de posesie instituită temporar, în care obiectul posedat este exterior posesorului, putând fi înstrăinat (*Ion are o prăjitură, prăjitura lui Ion*).

~ INALIENABILĂ

Relaţie de posesie permanentă, intrinsecă, obiectul posedat fiind inerent posesorului, imposibil de înstrăinat (*Ion are ochi verzi, ochii lui Ion*).

POSESOR

1. Unul dintre participanţii la relaţia de posesie (*posesor* vs *obiect posedat*).
2. Funcţie sintactică a unui constituent din grupul nominal (Pos) care stabileşte cu alt termen (obiectul posedat) o relaţie de posesie (*casa* [***fetei***]$_{Pos}$, *casa*-[***ţi***]$_{Pos}$, *casa* [***ei***]$_{Pos}$).
3. Rol tematic (Posesor, scris cu majusculă) atribuit de un nume (*casa* ***lui Ion***) sau, rar, de un verb de posesie: *a aparţine, a avea, a deţine, a poseda* (***Ion*** *are o casă*).

POZIŢIE SINTACTICĂ

Aşezare ierarhică a constituenţilor în raport cu centrul de grup. Constituenţii care ocupă o poziţie sintactică de complement sunt superiori ierarhic celor care ocupă o poziţie sintactică de adjunct. Într-o poziţie sintactică pot fi atribuite diverse funcţii sintactice: în poziţia de complement, pot să apară subiectul sau complementul direct, secundar, indirect etc., iar în poziţia de adjunct, pot apărea diversele tipuri de circumstanţiale.

PRAGMATICALIZARE

Proces complex, de lungă durată, prin care elemente lexicale se convertesc în mărci pragmatice, pierzându-şi (parţial sau total) autonomia lexicală şi sintactică şi specializându-se pentru anumite valori pragmatice. În urma pragmaticalizării apar mărci de focalizare (***chiar*** *el*), mărci de modalizare (*cică, chipurile*), conectori pragmatici (*în primul rând, în schimb*) etc.

PREDICAT

~ SEMANTICO-SINTACTIC

Centrul oricărui grup sintactic capabil să-şi atragă complemente, cărora le impune restricţii formale (de caz, de prepoziţie) şi le asociază o anumită proprietate (sau relaţie, în cazul predicatelor cu mai multe argumente). Pot fi predicate semantico-sintactice: verbe la forme finite

(*Ion **se alătură** grupului*) sau non-finite (***alăturându-se** grupului*), adjective (*Concluziile sunt **favorabile** nouă*), adverbe (*El este **departe** de noi*), substantive relaţionale, postverbale sau postadjectivale (*Este **frate** lui Ion, **plecarea** lui Ion, **tristeţea** lui Ion*), prepoziţii (*El stă **lângă** parc*).

~ AL ENUNŢĂRII

Centrul unui enunţ autonom din punct de vedere sintactico-semantic, care dispune de trăsătura specifică a **predicativităţii**, responsabilă de stabilirea unei relaţii între grupul predicativ şi un eveniment extralingvistic, ancorat spaţio-temporal. Predicatul enunţării poate fi simplu (*Ion **doarme / scrie***) sau complex, cu operator (*Ion **poate citi / se apucă de citit / este lăudat / este copil***). Dintre predicatele sintactico-semantice, pot funcţiona ca predicate ale enunţării numai verbele la formă finită şi, în mod excepţional, verbele la formă non-finită (*De făcut tema!, A nu se fuma!*). Noţiunea de *predicat al enunţării* corespunde *predicatului* din gramatica tradiţională.

PREDICATIVITATE

Proprietate a anumitor mijloace şi structuri lingvistice de a pune în legătură un conţinut propoziţional cu realitatea. Din punct de vedere sintactic, predicativitatea (realizată prin categoriile deictice ale verbului: mod, timp, persoană şi număr) presupune autonomie în comunicare: un enunţ ca *mergând Ion* nu are proprietatea de predicativitate, spre deosebire de *Ion merge*, care dispune de predicativitate, deci şi de autonomie în comunicare.

PRINCIPIUL UNICITĂŢII

Principiu care guvernează organizarea grupurilor sintactice cu centru predicativ şi a complementelor acestora, conform căruia două sau mai multe componente ale aceluiaşi grup sintactic nu pot îndeplini aceeaşi funcţie sintactică şi nu pot avea acelaşi rol tematic. Principiul unicităţii stă la baza distincţiei dintre diversele complemente în grupul verbal (complement direct – complement secundar, complement indirect – complement prepoziţional – complement posesiv).

pro-DROP

Tip de limbă caracterizat prin posibilitatea neexprimării subiectului pronominal sau, altfel spus, prin posibilitatea ca poziţia subiectului să fie vidă fonetic. Româna (ca şi italiana, de exemplu) este o limbă de tip *pro*-DROP, care acceptă neexprimarea subiectului pronominal ([*pro*] *Aleargă / El aleargă*), spre deosebire de limbi ca franceza sau engleza, în care exprimarea subiectului pronominal este obligatorie.

PRO-FORMĂ

Cuvânt lipsit de referinţă proprie, care evocă sau substituie elemente din discurs. Funcţionează tipic ca pro-forme pronumele cu utilizare deictică (***Eu** scriu acum la Glosar*), anaforică (***L**$_i$-am ascultat* [*pe omul*]$_i$ ***care**$_i$ mă sfătuise să nu renunţ*) sau ca variabilă (***Cine** vine?*), dar şi cuvinte din alte clase: adjective (*Şi-a construit o casă* [*enormă*]$_i$. *O **asemenea**$_i$ casă trebuie să-l fi costat o avere*), adverbe (*A fost* [*la Institut*]$_i$ *şi, **de aici**$_i$, a plecat la tenis*).

PRO-FRAZĂ

Tip de pro-formă / tip de anaforă reprezentat de un cuvânt lipsit de referinţă proprie, care substituie enunţuri întregi. Pot funcţiona ca pro-fraze: pronume cu valoare neutră ([$_P$ *Că nu vrei să mă ajuţi*]$_i$, [***(asta) o***]$_i$ *ştiu;* [$_P$ *Nu făcea nimic toată ziua*]$_i$, [***ceea ce***]$_i$ *mă înnebunea*), adverbe de afirmaţie şi de negaţie (*– Vii mâine? / – **Da**; – Ai terminat de scris? / – **Fireşte!**; – Poţi să faci asta? / – Cred că **da***).

PROPOZIŢIE FINITĂ

Grup verbal cu centru o formă verbală finită (indicativ, conjunctiv, condiţional, imperativ: *Ion vine / să vină / ar veni, Vino!*) şi, prin analogie, grup interjecţional cu centru o interjecţie cu

regim verbal (*Hai la noi!*), toate cuprinzând un predicat al enunțării. Prin morfemele de predicativitate (mod, timp, persoană, număr), predicatul enunțării asigură propoziției autonomie în comunicare.

PROPOZIȚIE NON-FINITĂ

Grup verbal cu centru o formă verbală non-finită (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), lipsit de autonomie în comunicare: [$_{\text{Pnon-finit}}$ *făcându-se curățenie în fiecare an*].

PROPRIETATE

Interpretare semantică / citire a unui nominal care trimite la o proprietate a unui individ / a unui obiect. Citirea ca *proprietate* se actualizează, de obicei, în absența determinantului, în poziții sintactice predicative: nume predicativ (*El este* ***copil***), complement predicativ al obiectului (*L-au ales* ***președinte***), predicativ suplimentar (*Îl consideram* ***prieten***), dar este posibilă și în poziții sintactice tipic argumentale, cum este complementul direct (*Caut* ***casă / bonă***).

PROZODIC (STRUCTURA ~Ă A ENUNȚULUI)

Totalitatea trăsăturilor accentuale și de intonație asociate obligatoriu oricărui enunț (accent frastic, intonație, durată, ton, ritm / tempo, pauze).

RADICAL

Segment purtător al semnificației lexicale a cuvântului, care se menține, cu rare excepții, constant în flexiune, singurele variații fiind alternanțele fonetice: ***mas-ă, mes-e, mes-ei, mes-elor; cânt-Ø, cânț-i*** etc. În cazul cuvintelor simple, radicalul coincide cu rădăcina. În cazul cuvintelor derivate cu prefixe sau cu sufixe lexicale sau lexico-gramaticale, radicalul include rădăcina și elementul derivativ: într-un cuvânt ca ***iepur-e***, radicalul și rădăcina coincid; în ***iepuraș***, rădăcina este tot *iepur-*, iar radicalul este ***iepuraș***, la acesta atașându-se flectivul (*iepuraș**ului***).

RĂDĂCINĂ – vezi RADICAL

RECATEGORIZARE

Trecerea unui cuvânt de la o clasă lexico-gramaticală la alta, prin **evoluție diacronică / gramaticalizare** (de exemplu, trecerea gerunziului *curând* spre clasa adverbului) sau, sincronic, prin apariția într-un **context sintactic** specific altei clase (de exemplu, orice cuvânt este recategorizat ca substantiv în prezența unui determinant: *Mi-a făcut un* ***bine***, *Am observat un „pe" în plus*).

REFERENT

Obiectul (în sens larg) din realitate pe care îl desemnează sau la care trimite cuvântul. Grupul nominal *aceste frezii* are ca referent mulțimea de frezii din realitate / situația de comunicare, la care se referă vorbitorul.

REFERENȚIALITATE

Proprietate a unor grupuri de cuvinte cuprinse într-un enunț de a trimite nu doar la idee, la concept, ci chiar la obiectul și acțiunea desemnate. Cuvintele *pește* și *a înota* pot evoca anumite concepte (prototipul unui animal anume și al unei activități), dar sunt folosite referențial în enunțul: *Peștii mei înoată în acvariu.*

RELATOR

Elementul de relație pronominal, adjectival sau adverbial care asigură subordonarea propozițiilor relative: *O cunosc pe fata* ***care*** *a scris povestea, Nu știu* ***ce*** *fată a scris povestea, Nu știu* ***unde*** *pleci.*

REMATIZARE

Marcarea specială, prin accent, turnuri de frază etc., a secvenței din enunț care poartă informația rematică: [$_{\text{TEMĂ}}$ *Ceea ce cred eu este*] [$_{\text{REMĂ}}$ ***că ai greşit***] – enunț rematizat vs [$_{\text{TEMĂ}}$ *Cred*] [$_{\text{REMĂ}}$ ***că ai greşit***] – enunț neutru.

REMĂ

Într-un enunț bine format (cu structura informațională temă + remă), rema / comentariul reprezintă secvența care aduce informația nouă, care se adaugă la informația deja dată (tema / topicul): (*Am citit o carte*) [$_{\text{TEMĂ}}$ *Cartea*] *era* [$_{\text{REMĂ}}$ *de aventuri*].

REORGANIZARE

Împletirea / amalgamarea a două structuri sintactice (de bază), frecvent a subordonatei cu regenta, constând în avansarea unui component din subordonată în regentă. În urma amalgamării, structura inițială este opacizată şi apare dificultatea de a delimita şi de a analiza grupurile: *Credeam că Ana e puternică > O credeam **puternică*** (predicativ suplimentar, cu elipsa verbului *a fi* şi a complementizatorului *că*); *Trebuia ca ei să plece > Ei trebuiau să plece* (avansarea subiectului din subordonată în regenta conținând un verb impersonal, care devine personal), *Pe cine crezi că mă pot baza?* (avansarea complementului prepozițional exprimat prin pronume interogativ din subordonată în regentă) etc.

ROL TEMATIC

Funcție semantică îndeplinită de un grup nominal în raport cu centrul lexical, atribuită de centru şi aflată în matricea sintactico-semantică a centrului. Din lista de roluri tematice fac parte: Agentul (***Ion** munceşte*), Tema (*Citesc **un roman***), Pacientul (*Îl lovesc **pe Ion***), Experimentatorul (***Îmi** displace mizeria*), Beneficiarul (***Copiii** beneficiază de ajutor*), Ținta / Destinatarul (***Îți** trimit un pachet*), Stimulul (*Mă îngrozesc **şobolanii***) etc. În grupul nominal prototipic, rolul tematic specific este Posesorul (*păpuşa **Mariei***).

SEMIADVERB

Subclasă eterogenă de adverbe clitice (*mai, cam, prea, numai, şi, chiar, abia* etc.) caracterizate printr-un sens vag, contextual, care funcționează ca mărci de focalizare (***Şi / Chiar** Ion a plecat*) sau restrictive (***Doar** Ion a plecat*), fiind caracterizate prin pierderea parțială a autonomiei sintactice (topică fixă, imposibilitatea de a forma grup sintactic) şi fonetice (au nevoie de un suport fonetic; nu poartă, de regulă, accent frastic).

SEMIINDEPENDENT (PRONUME ~)

Pronume care necesită prezența unei compliniri, neputând apărea singur. Sunt considerate semiindependente demonstrativul *cel*, în toate aparițiile (*fata **cea** harnică; **cei** de acolo* etc.), şi pronumele definit *al* (***Ai** mei nu sunt acasă*), acesta din urmă diferențiindu-se de marca posesiv-genitivală *al* (*un caiet **al** Mariei*) şi de formantul *al, a* din structura numeralului ordinal (***al** doilea, **a** doua*).

SITUATIV (ADJECTIV ~)

Subclasă semantico-gramaticală de adjective (având multe trăsături comune cu adjectivele categoriale), care cuprinde adjective deictice (*fost, actual*), modalizatoare (*aparent, pretins*), de ierarhizare (*propriu, specific*), afective (*biet, sărac*).

SUFIX

Segment component al unor cuvinte, postpus radicalului, care are semnificație gramaticală, lexico-gramaticală sau lexicală.

~ GRAMATICAL
Marchează modurile şi timpule verbale (*mer-se*$_{\text{sufix de perfect simplu}}$; *cânt-a*$_{\text{sufix de imperfect}}$), precum şi formele verbale non-finite (*merge, mergând, mers, citi, citit*), spre deosebire de desinenţe, care marchează numărul şi persoana.
~ LEXICAL
Creează un cuvânt nou prin ataşarea la o bază existentă în limbă (*iepure – iepuraş, a vâna – vânător*).
~ LEXICO-GRAMATICAL
Sufix lexical care, în raport cu elementele paradigmei flexionare, funcţionează şi gramatical: sufixul *-i* din structura verbului *a albi* este lexical, pentru că derivă verbul *a albi* de la adjectivul *alb*, dar gramatical, pentru că marchează infinitivul în raport cu alte forme verbale (*albi* vs *albind, albesc* etc.).

SUPLETIVISM
Formă de neregularitate a radicalului, manifestată prin apariţia, în paradigma aceluiaşi cuvânt, a mai multor radicale fără nicio legătură fonetică explicabilă sincronic. Sunt supletive, de exemplu, forme ale pronumelui personal: *eu, tu, noi, voi, mă, te, îl* etc., forme ale verbului *a fi: sunt, eşti, fost, fi* etc.

TEMATIZARE / TOPICALIZARE
Schimbare de topică prin deplasarea unui component în poziţie iniţială / preverbală, cu dislocare (***Casa**, am văzut-o; **Cât despre casă**, am văzut-o*) sau fără (***Casa** am văzut-o*), cu mărci specializate (prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: ***De învăţat**, a învăţat; **În privinţa şcolii**, nu-mi fac griji*) sau fără mărci speciale (***Şcoala** o iubeşte*).

TEMĂ
1. Unul dintre rolurile tematice, care exprimă entitatea asupra căreia acţionează Agentul fără a-i modifica starea (*Am citit **cartea**$_{\text{Temă}}$, citirea **cărţii**$_{\text{Temă}}$*), obiectul unei localizări sau al unei schimbări de localizare (***Ion**$_{\text{Temă}}$ stă pe bancă, mutarea **lui Ion**$_{\text{Temă}}$*), obiectul percepţiei (*Ion a văzut **o cometă**$_{\text{Temă}}$*) şi obiectul posesiei (*Ion are **o casă**$_{\text{Temă}}$*).
2. Într-un enunţ, tema / topicul reprezintă secvenţa purtătoare a informaţiei deja date, de la care se porneşte în introducerea unei noi informaţii (rema / comentariul): (*Am citit o carte.*) [$_{\text{TEMĂ}}$ ***Cartea***] *era* [$_{\text{REMĂ}}$ ***de aventuri***].

VALENŢĂ
Disponibilitate de combinare a unui cuvânt, care, de la un context la altul, se poate satura / lexicaliza sau nu. De exemplu, verbul *a mânca* are două valenţe, de subiect şi de complement direct. Există posibilitatea ca ambele să fie saturate / lexicalizate (*Ion mănâncă îngheţată*) sau ca valenţa de CD să fie nesaturată (*Ion mănâncă*). Saturarea valenţelor este uneori obligatorie, ca în cazul complementului prepoziţiei (*A pus cărţile sub masă / *A pus cărţile sub*) şi al unor complemente ale verbului (NP: *Ion devine interesant / *Ion devine*; ComplCirc: *Casa se află pe malul apei / *Casa se află* etc.).

– GRAMATICAL
Marchează modificările și timpurile verbale: [illegible] formele verbale nonfinite [illegible]; [illegible] desinențele care marchează numărul și persoana.

– LEXICAL
Creează un cuvânt nou prin adăugarea la o bază existentă: în limba română – [illegible].

– LEXICO-GRAMATICAL
Sufix lexical care, în raport cu elementele paradigmei flexionare, funcționează și gramatical: sufixul -ări din structura verbului a [illegible] este lexical, pentru că derivă verbul de la [illegible], dar gramatical, pentru că marchează infinitivul în raport cu alte forme verbale [illegible].

SUPLETIVISM
Formă de manifestare a radicalului, manifestată prin utilizarea, în paradigma aceluiași cuvânt, a mai multor radicale fără nicio legătură fonetică evidentă între ele. Sunt supletive, de exemplu, formele ale pronumelui personal *eu*, *îmi*, *noi*, *voi* [illegible] ale verbului *a fi*: *sunt*, *eşti*, *fost*, *fiind*.

TEMATIZARE / TOPICALIZARE
Schimbare de topică prin plasarea unui component în poziție inițială, prin dislocare (*Casa, am văzut-o*. *Cât despre casă, am văzut-o*) sau fără (*Casa am văzut-o*), cu mărci specializate (prepoziții sau locuțiuni prepoziționale: *De învățat, a învățat*; [illegible]) sau fără mărci speciale (*Școala o iubește*).

TEMĂ
1. Unul dintre rolurile tematice, care exprimă entitatea asupra căreia acționează Agentul fără a-i modifica starea (*Am citit cartea*$_{temă}$; *Citește cartea*$_{temă}$), obiectul unei localizări sau al unei schimbări de localizare (*Ion*$_{temă}$ *stă pe canapea*; [illegible] *Ion*$_{temă}$), obiectul percepției (*Ion a văzut o cometă*$_{temă}$) și obiectul posesiei (*Ion are o casă*$_{temă}$).
2. În structura temă / remă (topică), reprezintă secvența purtătoare a informației date, de la care se pornește în introducerea unei noi informații (remă / comentariu): (*Am citit o carte* / *Cartea*$_{temă}$ *e de aventuri*).

VALENȚĂ
Disponibilitatea de combinare a unui cuvânt, care, de la un context la altul, se poate satura / lexicaliza sau nu. De exemplu, verbul *a mânca* are două valențe, de subiect și de complement direct. Există posibilitatea ca ambele să fie saturate [illegible] (*Ion mănâncă mere*) sau valența de CD să rămână nesaturată [illegible]. Saturarea [illegible] este obligatorie, ca în cazul complementului predicativ [illegible] și al unor complemente ale verbului [illegible] (*Casa se află pe malul apei* / *Casa se află* [illegible]).

SIGLE

DA – *Dicționarul limbii române*, Tomul I, partea I: A–B. București, Librăriile Socec, 1913.
DOOM$_2$ – Vintilă-Rădulescu, I. (coord.), 2005.
DSL – Bidu-Vrănceanu, A, C. Călărașu *et al.*, 2005.
GALR (2005 / 2008) – Guțu Romalo, V. (coord.), 2005 / 2008.
GBLR – G. Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclipedic Gold, 2010.
GLR – Graur, A., M. Avram, L. Vasiliu (coord.), 1966.

SURSE

Alecsandri, *Iașii în carnaval* = V. Alecsandri, *Comedii*, București, Editura Minerva, 1984.
Alecsandri, *Muntele de foc* = V. Alecsandri, *Opere*, IV. *Proză*, text ales și stabilit, note și variante de G. Rădulescu-Dulgheru, București, Editura Minerva, 1966.
Antim, *Predici* = A. Ivireanu, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempel, București, Editura Academiei, 1962.
Arghezi, *Iubitei mele* = T. Arghezi, *Versuri*, vol. II, ediție și postfață de G. Pienescu, cu o prefață de Ion Caraion, București, Editura Cartea Românească, 1980.
Bîrlea, O., *Antologie de proză populară epică*, vol. I–III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Bolintineanu, *Manoil* = D. Bolintineanu, *Manoil, Elena*, București, Editura Minerva, 1988.
Budai Deleanu, *Țiganiada* = I. Budai Deleanu, *Țiganiada*, ediție îngrijită de F. Fugariu, București, Minerva, 1973.
Caragiale, *Țal*; *Proces-verbal* = I.L. Caragiale, *Opere*, vol. II, *Momente, schițe, notițe critice*, București, Editura pentru Literatură, 1960.
Călinescu, *Enigma Otiliei* = G. Călinescu, *Opere*, vol. III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Călinescu, *Scrinul negru* = G. Călinescu, *Scrinul negru*, prefață și tabel cronologic de Ion Bălu, București, Minerva, 1987.
Costin, *Letopiseț* = M. Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
Creangă, *Opere* = I. Creangă, *Opere*, ediție critică, note și variante, glosar de I. Iordan și E. Brâncuș; introducere de E. Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
Eminescu, *La moartea principelui Știrbey* = M. Eminescu, *Opere*, vol. I, *Poezii tipărite în timpul vieții*, introducere, note și variante, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru Literatură și Artă, Regele Carol al II-lea, 1939.
Eminescu, *Teatru original. Dramele istorice* = M. Eminescu, *Opere*, vol. VIII, *Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară, Dicționarul de rime*, studiu introductiv de P. Creția, ediție critică întemeiată de Perpessicius, București, Editura Academiei Române, 1988.
Hamangiu, Nicolau = C. Hamangiu, M. G. Nicolau, *Dreptul roman*, vol. I, București, Editura Librăriei SOCEC, 1930.
Hasdeu = B. Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri literare*, postfață și bibliografie de P. Cornea, București, Editura Minerva, 1989.

Hasdeu, EMR = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de G. Brâncuş, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 197, vol. II, 1974, vol. III, 1976.

Internet

Liiceanu, *Uşa interzisă* = G. Liiceanu, *Uşa interzisă,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2002.

Maiorescu, *Critice* = T. Maiorescu, *Critice*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.

TV

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Bibliografia conține, pe de o parte, o selecție a lucrărilor de bază din bibliografia GALR (2005 / 2008) și, pe de altă parte, lucrări (monografii, articole, teze de doctorat nepublicate) apărute sau puse în circulație după redactarea gramaticii academice; conține, de asemenea, lucrări cu caracter normativ și lucrări cu caracter aplicativ (folosite la redactarea caietului de exerciții care însoțește gramatica de bază).

Abney, S. P, 1987, *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*, teză de doctorat, Cambridge–Massachusetts, Massachusetts Institute of Technology.

Alexiadou, A., L. Haegeman, M. Stavrou, 2007, *Noun Phrase in a Generative Perspective*, Berlin, Mouton de Gruyter.

Austin, J. L., 1962, *How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press.

Avram, L., 2003, *English Syntax. The Structure of Root Clauses*, București, Editura Oscar Print.

Avram, M., 1986, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei Române (ediția a II-a – 1997, ediția a III-a – 2001, București, Humanitas).

Avram, M., 1987, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei Române.

Avram, M. (redactor responsabil), 1989, *Dicționarul ortografic, ortoepic, și morfologic al limbii române* ($DOOM_1$), București, Editura Academiei.

Avram, M., 2005, *Studii de morfologie a limbii române*, București, Editura Academiei Române.

Avram, M., M. Sala, 2001, *Faceți cunoștință cu limba română*, Cluj-Napoca, Editura Echinox.

Baker, M. C., 2003, *Lexical Categories: Verbs, Nouns, and Adjectives*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bălășoiu, C., 2004, *Discursul raportat în textele dialectale românești*, București, Editura Universității din București.

Bidu-Vrănceanu, A, C. Călărașu *et al.*, 2005, *Dicționar de științe ale limbii* (DSL), București, Editura Nemira & Co.

Brăescu, R., 2007, „Despre atributul categorial sau falsa apoziție neizolată", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare,* București, Editura Universității din București, p. 15–22.

Brăescu, R., 2009, „Există a treia clasă de adjective?", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guțu Romalo,* București, Editura Universității din București, p. 9–22.

Brâncuș, G., 1976, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, București, Tipografia Universității din București.

Brâncuș, G., M. Saramandu, 2001, *Morfologia limbii române*, București, Editura Credis.

Chircu, A., 2008, *L'adverbe dans les langues romanes. Etudes étymologique, lexicale et morphologique*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Chomsky, N., 1957, *Syntactic Structures*, The Hague, Mouton.

Chomsky, N., 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge–Massachusetts, MIT Press.

Chomsky, N., 1981, *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris Publications.

Chomsky, N., 1986, *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*, New York, Praeger (trad. rom.: *Cunoașterea limbii*, București, Editura Științifică, 1996).

Chomsky, N., 1995, *The Minimalist Program*, Cambridge–Massachusetts, The MIT Press.
Cinque, G., G. Giusti (coord.), 1995, *Advances in Romanian Linguistics*, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins.
Cornilescu, A., 1995, *Concepts of Modern Grammar. A Generative Grammar Perspective*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 2003, *Complementation in English. A Minimalist Approach*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., D. Chiţoran, 1986, *Elements of English Sentence Semantics*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., A. Nicolae, 2009, „Evoluţia articolului hotărât şi genitivul în româna veche", în R. Zafiu, G. Stoica, M. N. Constantinescu (coord.), *Limba română. Teme actuale*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 647–669.
Coteanu, I., 1982, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Albatros.
Coteanu, I. (coord.), 1974, 1975, *Limba română contemporană*, I–II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a II-a: 1985).
Croitor, B., 2007, „Ce este acordul?", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (editori), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 57–66.
Croitor, B., A. Dinică *et al*, 2010, *Eşti COOL şi dacă vorbeşti corect*, ediţia a II-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold.
Diaconescu, I., 1995, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Diaconescu, P., 1970, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dimitrescu, F., 2002, 2003, *Drumul neîntrerupt al limbii române*, I–II, Cluj-Napoca, Clusium.
Dobrovie-Sorin, C., 1994, *The Syntax of Romanian. Comparative Studies in Romance*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter (trad. rom. *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Univers, 2000).
Dragomirescu, A., 2010, *Ergativitatea. Tipologie, sintaxă, semantică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Dragomirescu, A., A. Nicolae, 2007, „Exprimarea «beneficiarului» în limba română", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 91–100.
Draşoveanu, D. D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Clusium.
Dominte, C., 2003, *Negaţia în limba română*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine".
Fillmore, Ch. J., 1968, „The Case for Case", în E. Bach, R. Harms (coord.), *Universals in Linguistic Theory*, New York, Holt, Rinehart, and Winston, p. 1–88
Gheorghe, M., 2004, *Propoziţia relativă*, Piteşti, Editura Paralela 45.
Gheorghe, M., 2009, *Limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii*, Braşov, Editura Universităţii Transilvania din Braşov, 2009.
Giurgea, I., 2008, *Recherches sur la structure interne des pronoms et des expressions nominales sans nom exprimé*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea Paris 7.
Giusti, G., 1993, *La sintassi dei determinanti*, Padua, Unipress.
Graur, A., 1968, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Graur, A., M. Avram, L. Vasiliu (coord.), 1966, *Gramatica limbii române*, I–II, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei.
Grimshaw, J. B., 1990, *Argument Structure*, Cambridge–Massachusetts., The MIT Press.
Guţu Romalo, V., 1968, *Morfologia structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Guţu Romalo, V., 1972, *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (ediţia a II-a: 2000, Bucureşti, Humanitas Educaţional; ediţia a III-a: 2008, Bucureşti, Humanitas).
Guţu Romalo, V., 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Guţu Romalo, V., 2005, *Aspecte ale evoluţiei limbii române*, Bucureşti, Humanitas Educaţional.

Guţu Romalo, V. (coord.), 2005 / 2008, *Gramatica limbii române* (GALR), Bucureşti, Editura Academiei Române (ediţia I: 2005; tirajul nou, revizuit: 2008).

Hristea, T., G. Brâncuş (coord.), 1972, *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a III-a revăzută: Th. Hristea (coord.), Bucureşti, Albatros, 1984).

Huddleston, R., G. K. Pullum (eds), 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Huddleston, R., G. K. Pullum, 2008 [2005], *A Student's Introduction to English Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press.

Iordan, I., V. Robu, 1978, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Iordan, I., V. Guţu Romalo, Al. Niculescu, 1967, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Irimia, D., 1997, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom (ediţia a II-a: 2000; ediţia a III-a: 2008).

Kleiber, G., 1994, *Anaphores et pronoms*, Louvain-la-Neuve, Duculot.

Levin, B., M. Rappaport Hovav, 2006 [2005], *Argument Realization*, Cambridge, Cambridge University Press.

Lombard, A., 1974, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, Éditions Klincksieck.

Lyons, J., 1968, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press (trad. rom.: *Introducere în lingvistica teoretică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995).

Lyons, C., 1999, *Definiteness*, Cambridge, Cambridge University Press.

Manea, D., 2001, *Structura semantico-sintactică a verbului românesc*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti.

Manoliu-Manea, M., 1968, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Manoliu-Manea, M., 1993, *Gramatică, pragmasemantică şi discurs*, Bucureşti, Litera.

Mardale, A., 2009, *Les prépositions fonctionnelles du roumain. Études comparatives sur le marquage casuel*, Paris, L'Harmattan.

Mihail, A.-M., „Tiparul sintactic afectiv (*Det.*) N_1 *de* N_2: origine şi realizări in limba română veche (*amărâtul de om, această ticăloasă de ţară*)", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 125–134.

Mîrzea Vasile, C., 2008, *O posibilă reinterpretare a clasei semiadverbului*, în N. Saramandu, M. Nevaci, C. Radu (coord.), *Lucrările primului simpozion internaţional de lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 297–313.

Mîrzea Vasile, C., 2009, *Eterogenitatea adverbului românesc (tipologie şi descriere)*, teză de doctorat nepublicată, Universitatea din Bucureşti.

Motapanyane, V. (coord.), 2000, *Comparative Studies in Romanian Syntax*, Amsterdam, Elsevier.

Neamţu, G. G., 1986, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Neamţu, G. G., 1999, *Teoria şi practica analizei gramaticale: distincţii şi... distincţii*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior (ediţia a II-a: 2007; ediţia a III-a: 2008, Piteşti, Editura Paralela 45).

Nedelcu, I, 2001, „Comportamentul «masivelor» în limba română", în *Limba română*, L, nr. 3–4, p. 155–164.

Nedelcu, I., 2009, *Categoria partitivului în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Nicolae, A., 2008, „*Altul* vs *un altul*. Noi explicaţii", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba Română. Dinamica sincronică şi diacronică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 119–126.

Nicolae, A., A. Dragomirescu, 2009, „Omonimia sintactică a participiilor româneşti", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 193–205.

Nicula, I., 2009, „Dinamica pronumelor şi a adjectivelor demonstrative în limba română actuală. Observaţii pe corpusurile de română vorbită", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale şi discursive*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 181–194.

Niculescu, Al., 1965 (I), 1978 (II), 1999 (III), *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, I–III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (I–II), Cluj-Napoca, Editura Clusium (III).

Niculescu, D., 2008, *Mijloace lingvistice de exprimare a posesiei în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Palmer, F. R., 1986, *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.

Pană Dindelegan, G., 1974, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Pană Dindelegan, G., 1976, *Sintaxa limbii române*, Partea I, *Sintaxa grupului verbal*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti (ediţia a II-a: 1999, Braşov, Aula).

Pană Dindelegan, G., 1987, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

Pană Dindelegan, G., 1992a, *Sintaxă şi semantică. Clase de cuvinte şi forme gramaticale cu dublă natură*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

Pană Dindelegan, G., 1992b, *Teorie şi analiză gramaticală*, Bucureşti, Coresi (ediţia a II-a: 1994).

Pană Dindelegan, G., 2000, *Teste de limba română. Admiterea în facultate*, Bucureşti, Humanitas Educational (ediţia a III-a: 2007).

Pană Dindelegan, G., 2006, „Din nou despre *diateză*. Consideraţii pe marginea soluţiei adoptate în noua gramatică academică", în M. Sala (coord.), *Studii de gramatică şi de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 332–339.

Pană Dindelegan, G., 2008, „Tipuri de gramaticalizare. Pe marginea utilizărilor gramaticalizate ale prepoziţiilor *de* şi *la*", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 227–239.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2009a, *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale şi discursive*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Pană Dindelegan, G., 2009b, „Morfosintaxă şi semantică: pe marginea cazului simbolizat ca «X»", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 207–214.

Pană Dindelegan, G., A. Dragomirescu, I. Nedelcu, 2010, *Morfosintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Price, G., 2008, *A Comprehensive French Grammar*, ed. a VI-a, Blackwell Publishing.

Puşcariu, S., 1940, *Limba română*, I, *Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol" (ediţia a II-a: 1976, Bucureşti, Minerva).

Rădulescu, M., 1994, „Categoria gramaticală a genului la numeralul cardinal", în *Limba română*, XLIII, nr. 1–2, p. 5–16.

Rădulescu, M., 1998, „O nouă interpretare a valorilor numeralului", în *Limba şi literatura română*, 3, p. 7–11.

Rădulescu Sala, M., 2007, „Despre complementul posesiv (note şi completări)", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 191–196

Rădulescu Sala, M., 2008, „Gramatică şi ortografie: *niciun, nicio* vs *nici un, nici o*", în *Studii şi cercetări lingvistice*, nr. 2, p. 535–545.

Rădulescu Sala, M., 2009, „Despre statutul gramatical al cuvintelor *zece–zeci, sută–sute, mie–mii, milion–milioane, miliard–miliarde*", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 215–224.

Reichenbach, H., 1947, *Elements of Symbolic Logic*, London–New York, Macmillan C. (ediţia 1966: New York, The Free Press).

Reinheimer-Rîpeanu, S., 1993, *Structuri morfosintactice de bază în limbile romanice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Reinheimer, S., L. Tasmowski, 2005, *Pratique des langues romanes*, II, *Les pronoms personnels*, Paris, L'Harmattan.

Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (coord.), 2001, *Grande grammatica italiana di consultazione*, I, *La frase. I sintagmi nominale e preposizionale*, II, *I sintagmi verbale, aggetivale, avverbiale. La subordinazione*, III, *Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*, ediţia a II-a, Bologna, Il Mulino.

Rizzi, L., 1997, „The Fine Structure of the Left Periphery", în L. Haegeman (coord.), *Elements of grammar*, Dordrecht, Kluwer, p. 281–339.

Rizzi, L., 2000, *Comparative syntax and language acquisition*, London, Routledge.
Roberts, I., A. Roussou, 2003, *Syntactic Change. A minimalist Approach to Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
Rosetti, A., 1983, *Études de linguistique générale*, Bucureşti, Editura Univers.
Sala, M. (coord.), 1989, *Enciclopedia limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Sala, M. (coord.), 2001, *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Stan, C., 2003, *Gramatica numelor de acţiune din limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stan, C., 2005, *Categoria cazului*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stan, C., 2007a, „Articolul *nişte*", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 199–205.
Stan, C., 2007b, „Cuantificarea grupului nominal prin recategorizare semantico-gramaticală", în C. Stan, R. Zafiu, A. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 197–201.
Stan, C., 2009, „Ierarhia constituenţilor în grupul nominal", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 231–236.
Stati, S., 1967, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Stati, S., 1972, *Elemente de analiză sintactică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Şerbănescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie şi practică*, Iaşi, Polirom.
Tasmowski, L. (coord.), 2000, *The Expression of Possession in Romance and Germanic Languages*, Cluj-Napoca, Clusium.
Vasilescu, A., 2007, „Sistemul pronominal românesc", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 213–225.
Vasiliu, E., S. Golopenţia-Eretescu, 1969, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române (versiune englezească: *The Transformational Syntax of Romanian*, The Hague, Mouton, 1972).
Vasiliu, E., 1970, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Vintilă-Rădulescu, I. (coord.), 2005, *Dicţionarul ortografic, ortoepic, şi morfologic al limbii române* ($DOOM_2$), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Vintilă-Rădulescu, I., 2009 *Dicţionar normativ al limbii române* (DIN) *ortografic, ortoepic, morfologic şi practic*, Bucureşti, Editura Corint.
Zafiu, R., 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Zafiu, R., 2005, „Conjuncţiile adversative din limba română: tipologie şi niveluri de incidenţă", în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură şi funcţionare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 243–258.
Zafiu, R., 2009, „Interpretări gramaticale ale prezumtivului", în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guţu Romalo*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 289–305.
Zribi-Hertz, A., 1996, *L'anaphore et les pronoms*, Lille, Presses Universitaires du Septentrion.

INDICE DE MATERII*

accent 89, 245, 251, 253, 255, 259, 273
acord 53, 100, 123, 199, 200, 283, 298, 314, 353, 357, 382, 397, 401, 402, 403, 404, 407, 417, 424
~ după înțeles 403, 404
~ formal (gramatical) 101, 353, 404
~ încrucișat 385
~ prin atracție 353, 403
~ referențial 101
acuzativ 56
~ neutru 100, 398
act de limbaj 42, 234, 606, 652
aderență 353
adjectiv 3, 211–229
~ calificativ 217, 218, 219
~ categorial 217, 218, 219, 380
~ gerunzial 221
~-numeral 182, 186–187, 189–191, 203, 204, 381, 371, 376
~ participial 221, 380
~ pronominal 103, 212, 372
~ de întărire 99, 118–121, 152, 153, 379, 381
  ~ demonstrativ 133–134, 138, 369, 370
  ~ indefinit (nehotărât) 94, 151, 371, 376
  ~ interogativ 160, 161, 162, 371
  ~ negativ 157, 372
  ~ posesiv 121–126, 369, 370
  ~ relativ 165, 371
~ relativ-interogativ 372
~ prototipic 212
~ situativ 209, 219, 220, 380
  ~ afectiv 219
  ~ de ierarhizare 219
  ~ deictic 219
  ~ modalizator 219
tranzitiv 431
clase flexionare de ~ 213, 214
clase sintactice de ~ 223–225
adjunct 21, 25
~ al adjectivului 222, 223
~ al adverbului 309
~ al prepoziției 327
~ al numeralului 192
adverb 300–314
~ anaforic 301
~ cu semnificație variabilă 301
~ de cuantificare 302, 548
~ de mod 302
~ deictic 301
~ derivat sufixal 307
~ exprimând raporturi logice 302, 303
~ gradabil 306
~ modalizator 402
~ neanalizabil 307
~ negativ 306
~ negradabil 306
~ obținut prin conversiune 307
~ predicativ 311, 397, 409, 485, 546
~ propriu-zis 305
~ relativ 306
~ situativ 302
clasificare lexico-semantică a ~ 302, 303
clasificare sintactică a ~ 303–306
clasificare în funcție de structura internă a ~ 307
adverbializare 56
Agent 17, 280, 282
afix
~ derivativ 13, 14
~ flexionar – vezi *flectiv*
alternanță fonetică 9, 50, 52, 59, 247, 269
amalgamare 162, 226, 416, 423, 444, 517
anacolut 424, 425
anaforă / anaforic 7, 44, 99, 103, 105, 112, 115, 163, 262, 301, 619–623, 625
~ lexicală 623
~ retorică 623
~ zero 418, 622, 623
tipologia ~ 620–623
analiză morfematică 9, 10, 49, 50, 268
antecedent 301, 351, 619
antonomază 93

* Trimiterile se fac la pagina / paginile unde este prezentat din punct de vedere teoretic cuvântul-intrare, și unde se găsesc ilustrările cele mai reprezentative ale acestuia, și nu la fiecare pagină pe care este menționat.

apoziţie 55, 353, 354, 373, 378, 381, 530, 531, 536, 596–599
~ categorizantă 596, 597, 598
~ de echivalenţă 596, 597, 598
arhigen 51, 72
articol 5, 85–95, 364, 372, 373
~ definit 86, 88, 90, 93, 369
~ nedefinit 86, 89, 91, 94, 95, 371
aspect 243, 244
~ continuativ 244
~ durativ / continuu 243, 244, 248, 251, 254
~ imperfectiv 243
~ incoativ 244
~ iterativ 243, 248, 254
~ perfectiv 243, 248, 251, 252, 258, 262
~ prospectiv 244
~ punctual / momentan 243, 244, 248, 251, 252
~ terminativ 244
atribut 80, 362, 363, 379
auxiliar 249, 256, 257, 260, 261, 262, 264
avansare / ridicare 32, 278, 283, 295, 401, 422, 423, 444, 517, 520, 614, 616
Beneficiar 17, 280, 281
cantitativ 7, 142, 143, 370, 374, 375, 180
cataforă 619
categorie gramaticală 5
caz 53, 101, 106, 185, 202, 352
~ direct / neutru 56, 448, 451, 487
~ non-sintactic 57
~ prepoziţional 57
~ sintactic 57
centru / cap 21, 22
~ funcţional 17
~ lexical 17
circumstanţial 21, 24, 25, 36, 37, 38, 275, 284, 285, 382, 396, 469, 470
~ cantitativ 528, 532, 535, 542, 546–549, 582, 583, 584
~ de măsură 547
~ propriu-zis 547
~ concesiv 576–581
~ condiţional 565, 571–575
~ consecutiv 582–584
~ cumulativ 587–590
~ de cauză 511, 561–566
~ de excepţie 590
~ de loc 528–531, 541, 570
~ de mod 520, 538–543
~ de modalitate 311, 355, 356, 538, 542, 544–546, 558
~ de relaţie 542, 557–561
~ de scop 565, 567–571
~ de timp 531–537, 541, 564
~ extrapropoziţional 594, 558
~ instrumental 541, 549–551
~ logic 39, 594
~ metadiscursiv 292, 293, 355, 356, 543, 547, 561, 567, 572, 577
~ obţinut prin reorganizare 38, 515, 594
~ opoziţional 531, 584–587
~ procesual 39, 594
~ situativ 39, 594
~ sociativ 552–556
citire / interpretare
~ entitate 26, 34, 37, 365, 367, 428, 429, 449, 522, 523
~ generică 92, 100, 263
~ proprietate 26, 37, 365, 366, 367, 428, 429, 449, 477, 487, 490, 491, 514, 519, 522, 523
clasă
~ lexico-gramaticală 2, 3, 180
~ deschisă 4, 49, 232
~ închisă 4, 99, 103, 331, 180
~ lexicală 4
~ funcţională 4
~ de flexiune – vezi ***conjugare, derivare***
~ de substituţie 34, 35
clasificator substantival 93
clitic pronominal 11, 12, 103, 104, 106, 107, 177, 295, 402, 430, 455
~ reflexiv 31, 112, 445, 446
~ reciproc 31, 116, 446
~ posesiv 32, 122, 125, 126, 370, 383
coeziune
~ sintactică 18
~ semantică 18
Comitativ 280, 281
complement 21–24, 27, 36, 37, 38, 275, 276, 284, 386, 397
~ al adjectivului 55, 222–225, 391, 458, 471, 472
~ al adverbului 55, 308, 308, 391, 459, 472
~ al numelui 39, 54, 55, 75, 82, 130, 363, 386–389, 396, 457, 509, 552
~ al prepoziţiei 54, 55, 56, 324–327, 328
~ argumental 37
~ circumstanţial 24, 37, 275, 284, 396, 469, 495–497
~ comparativ 33, 56, 391–394, 542, 582
~ de egalitate 392
~ de inegalitate 392
~ partitiv 392
~ de agent 469, 508–511
topica ~ 510
~ direct 468, 427–446, 449, 520
topica ~ 440, 441
~ indirect 455–465, 468, 501
~ intern 277
~ matricial 37, 285, 396
~ non-matricial 37, 285, 396
~ posesiv 32, 122, 384, 499–506
~ predicativ 37, 366, 476
~ predicativ al obiectului 278, 428, 449, 479, 488–493, 513, 514
~ prepoziţional 456, 457, 467–475, 429, 508, 510, 552, 557, 565
~ secundar 428, 448–453
topica ~ 452
complementizator 7, 235, 340, 342–344, 350, 413, 414, 438, 439
condiţional 238–240

conector
~ pragmatic 356, 543, 651–654
~ sintactic 7, 163, 347, 651
conjugare 11, 268–271, 273
conjunctiv (subjonctiv) 235–238
conjuncție 331–343
~ compusă 331
~ coordonatoare 331, 332–340, 348–349
~ adversativă 337, 338
~ copulativă 334, 335
~ concluzivă 339
~ disjunctivă 336, 337
~ simplă 331
~ subordonatoare 332, 340–347
~ necircumstanțială – vezi ***complementizator***
~ circumstanțială 340–342, 350
locuțiune ~ 331, 341
contrafactiv 238, 239, 254
control (al subiectului) 401, 418
conversiune 14, 15, 27, 75, 114, 307, 534
corelativ 336, 339, 342, 349, 350, 356, 530, 535, 567, 572, 575, 577
cuantificator 34, 37, 39, 81, 142, 143, 151, 175, 190, 363, 374–378
~ extern 143, 371, 376, 377, 378
~ existențial 144
~ universal 144, 145
~ distributiv 144
~ totalizant (globalizant) 145
cuvânt
~ -bază 11
~ derivat 11
~ sintactic 15, 16
dativ 55, 368
~ etic 399, 465
~ locativ 456, 530
~ neutru 100, 398, 465
~ posesiv 75
declinare 11, 57, 58, 64, 65
deixis, deictic 7, 43, 99, 103, 105, 247, 250, 261, 301, 620, 625–629
~ social 629
~ spațial 628
~ temporal 629
~ textual / discursiv 629
derivare
~ propriu-zisă / progresivă 13, 14, 75, 76
~ regresivă 14, 27, 75
desinență 49, 50, 245, 251, 253, 255, 259, 264, 270, 271, 272, 274
determinare 364
~ definită 364, 369, 370, 442
~ nedefinită 364, 371, 372
determinant 34, 35, 37, 39, 80, 81, 86, 88, 90, 91, 140, 143, 151, 189, 190, 362, 364–374
~ emfatic 140, 365, 369
diateză 264–268, 292
discurs raportat 43, 643–649
~ direct 643, 644, 645
~ direct legat 643, 647
~ indirect 643, 644, 645–647
~ indirect liber 644, 647, 648, 649
dublare
~ a complementului posesiv 505
~ clitică 108, 113, 422, 522, 532
~ a complementului indirect 457, 462–464, 465
~ a complementului direct 427, 441, 442
~ reciprocă 116, 117, 422
elipsă 33, 392, 535
enunț 29, 41, 42, 233, 604, 605
~ asertiv / declarativ 234, 605, 606, 607
~ exclamativ 29, 234, 605, 609, 610
~ imperativ 29, 234, 605, 609
~ interogativ 234, 605, 607–609
~ total 607, 608
~ parțial 608
~ alternativ 608, 609
~ nestructurat 316, 317, 605
~ optativ 606, 610
~ structurat 605
Experimentator 17, 281, 282
evidențialitate, evidențial 241, 302, 439, 633, 634, 644
flectiv 8, 10, 16, 49, 52, 268, 269 – vezi și ***desinență, sufix***
~ Ø 8, 245, 268, 273
flexiune 6
~ internă 101
focalizare, focus 43, 420, 421, 441, 557, 558, 615
formant 93, 100, 147, 156, 289
formă verbală finită – vezi ***mod (al verbului)***
formă verbală non-finită 7, 13, 18, 233, 286–298, 397, 440
funcție sintactică 21, 23, 24
gen
~ al numeralului cardinal 184
~ al numeralului ordinal 201
~ al substantivului 50, 51
~ al pronumelui 101, 105,
~ comun 51
genitiv 54, 55, 368
~ obiectiv 27
~ subiectiv 27, 28
gerunziu 7, 13, 267, 287–295, 297
grad de intensitate 215, 220
gramaticalizare 9, 109, 290, 301, 364, 547
grilă / schemă sintactică 22, 275
grup
~ adjectival 18, 27, 221–226
~ adverbial 18, 27, 308–311
~ al relatorului 167, 168
~ complex 20, 284, 308
~ interjecțional 18, 27, 317, 318
~ monomembru 20, 103, 284, 308
~ nominal 19, 26, 27, 34, 37, 39, 79–84, 90, 362–389
~ cu centru pronume 19, 102, 104, 174–177

~ cu centru numeral 19, 189–194
~ prepoziţional 18, 27, 324–328
~ sintactic 3, 15, 16, 17
~ verbal 18, 27, 283–286
ierarhie (sintactică, internă a grupurilor), **poziţie ierarhică** 20, 21, 26, 80, 362, 380
imbricare 162, 170, 171, 351, 388, 474, 510, 556, 614
imperativ 241, 242
imperfect 253, 254
impersonalizare 30, 266, 267, 282, 421
incidentă (construcţie) 354–356
indicativ 234, 234
infinitiv 7, 13, 267, 287–295, 296, 297
~ atemporal 287
~ perfect 287
Instrument(al) 17, 280, 550
integrator enunţiativ 92, 362, 363
interjecţie 316–319, 409, 458, 472
~ compusă 316
~ cu valoare fatică 317
~ de adresare 317
~ expresivă (emotive) 317
~ injonctivă 317
~ marcă discursivă 317
~ onomatopeică 316
~ prezentativă 317
~ primară 316
~ propriu-zisă 316
~ repetată 316
~ secundară 316
~ simplă 316
locuţiune ~ 316
invariabil (cuvânt) 6, 7, 181
împletire a subordonatei cu regenta – vezi ***imbricare***
juxtapunere 347, 348, 354
Locativ 17, 281
locuţiune 4, 110, 117, 307, 399, 535, 540, 545, 560
mai-mult-ca-perfect 255–256
marcare, marcă
~ sintetică / flexionară 8, 59, 234, 245, 290
~ analitică 8, 59–61, 234, 245, 266
~ mixtă 9, 59, 61, 62, 290
~ prin intonaţie 62
marcă
~ a gradării 300, 307, 391, 547
~ a negaţiei 300
~ de termatizare (tematizator) 559, 614
~ discursiv-pragmatică 301
~ focală (focalizator) 79, 120, 193, 207, 303, 304, 309, 577, 615, 616
~ posesiv-genitivală 61, 61, 124, 128, 131, 132
mod (al verbului) 233–242
modalitate 233, 234, 631
modalizare 44, 544, 631–635
~ apreciativă 635
~ deontică 239, 634
~ epistemică 240, 632–634
modalizator 631, 632
~ apreciativ 302, 635
~ deontic / volitiv 236, 302, 634
~ epistemic 235, 302, 409, 632, 633
modificator 34, 35, 37, 39, 81, 175, 205, 206, 363, 379–383, 514, 551
~ adjectival 380
~ adverbial 381
~ denominativ 381, 597
~ extern / al grupului 118, 152, 379
~ prepoziţional 381
~ propoziţional 381
~ verbal 382
morfem
~ liber / mobil 8, 11, 87
~ legat 87
~ lexical 10
~ gramatical 10
~ lexico-gramatical 10
~ -radical – vezi ***radical***
~ -flectiv – vezi ***flectiv***
morfologie 3
~ derivaţională 27
morfosintaxă 2, 3
negaţie 637–641
~ de constituent / parţială / focalizantă 402, 637, 639
~ dublă / concordanţă negativă 306, 638
~ expletivă 640
~ propoziţională / totală / a predicatului 637–639
neregularitate (flexionară) 11, 65–67, 272
nominalizare 27, 28
nominativ 53
~ posesiv 75
non-referenţialitate 235, 236
număr 185, 202, 263, 264
nume predicativ 35, 130, 278, 468, 469, 476–486, 487, 488, 514
numeral 371, 372, 180–210
~ cardinal 3, 5, 95, 182–200, 376
~ structura morfematică a ~ 182–184
~ ordinal 3, 5, 200–210, 378
~ structura morfematică a ~ 200, 201
~ adverbial 5, 181
~ colectiv 5, 181
~ distributiv 5, 181
~ fracţionar 5, 181
~ multiplicativ 5, 180
omonimie
~ flexionară 6, 59, 65, 67, 101, 105, 213, 245, 246, 259, 268, 270, 271, 272
~ sintactică 22, 291
operator 40, 41, 398, 399
~ aspectual 400
~ pasiv 266, 400
~ modal 295, 400
~ copulativ – vezi ***verb copulativ***
ierarhie a ~ 399
Pacient 17, 280, 281, 282
paradigmă flexionară 6

Parcurs 281
parte de vorbire – vezi ***clasă lexico-gramaticală***
participiu 7, 13, 287–295, 296, 298, 450
pasiv, pasivizare 30, 265, 266, 267, 421, 430, 442, 443, 452, 492, 508, 614
perfect
~ compus 249–251
~ simplu 251–253
~ al conjunctivului 260
~ al condiționalului 261
~ al prezumtivului 262
persoană 262–264
posesie
~ alienabilă 281, 383, 503
~ inalienabilă 281, 383, 503
posesor 34, 37, 39, 82, 129, 175, 363, 383–385, 500
Posesor 17, 281, 499
poziție sintactică 23
~ dublată 24
~ matricială 23
~ non-matricială 34
pragmaticalizare 301
predicat 40, 396–405
~ al enunțării 28, 40, 286, 295, 396, 397
~ adverbial 311, 397, 402, 403, 409, 485, 546
~ complex 40, 41, 237, 398, 399–401, 477
~ locuțional 399
~ simplu 398, 399
~ sintactico-semantic 40, 397, 398
~ simetric 552, 553, 554
predicativitate 28, 233, 287, 396, 397
morfemele ~ 233, 397, 398
predicativ suplimentar 32, 429, 479, 484, 485, 487, 488, 513–521, 524, 554
prepoziție 54, 56, 186, 293, 322–330, 353, 434–436
~ a calității 226, 490, 519
~ compusă 322
~ funcțională 322, 323, 383
~ lexicală 322, 323
~ simplă 322
locuțiune ~ 322
prezent
~ al condiționalului 260, 261
~ al conjunctivului 259, 260
~ al indicativului 245–249
~ al prezumtivului 261, 262
prezumtiv 240, 241, 258,
principiul unicității 24, 284, 428, 448, 456, 468, 500, 515
pro-drop 408, 416
pro-formă 99
pro-frază 302, 306, 574, 621
proiecție
~ maximală 21
~ minimală 21
pronume 3, 99–177
~ demonstrativ 132–142
~ personal 103–108
~ de politețe 108–111
~ indefinit (nehotărât) 142–153, 165
~ interogativ 159–162, 165
~ negativ 154–159
~ reflexiv 111–115
~ propriu-zis 113, 265, 279
~ posesiv 114, 279
~ factitiv 114, 279
~ marcă pasivă 114, 266, 279, 399
~ marcă impersonală 114, 266, 279, 283, 399
~ formant 114, 265, 279, 283, 399
~ reciproc 115–118, 279
~ relativ 163–173
~ relativ-interogativ 173
~ relativ-exclamativ 173
~ semiindependent 54, 62, 63, 84, 86, 87, 103, 121, 125, 126–132, 138–141, 227, 228
~ posesiv 126, 127
propoziție 15, 28, 233, 604, 605
~ finită 28, 293
~ non-finită 28, 292, 293
~ matrice / regentă 29
~ principală 29
~ independentă 29
~ interogativă
~ parțială 160, 351
~ totală 235
~ subordonată 29
~ conjuncțională 438–439, 452
~ relativă 29, 163, 167, 169, 351, 382, 384, 385, 451
~ relativă infinitivală 409, 415, 431, 438
~ relativă-interogativă 437, 451
~ reziduală 33, 393
radical 9, 10, 11, 16, 49
recategorizare 4, 434
reciprocizare 31, 116, 422, 443, 444, 452, 492
referențialitate 234, 235, 604
referențializare 34
reflexivizare 31, 422, 443, 452, 492
relație sintactică 347–357
~ de apoziționare 353, 354, 596
~ de coordonare 347–349
~ de subordonare 349–353
rematizare 421, 615
reorganizare 30, 265, 513, 515, 516, 517, 535, 584, 587, 590
~ accidentală 33
~ comparativă 32, 392
~ impersonală – vezi ***impersonalizare***
~ pasivă – vezi ***pasiv, pasivizare***
~ posesivă 32, 499
~ reciprocă – vezi ***reciprocizare***
restricție
~ de formă (cazuală, prepozițională) 22, 53, 324, 397, 400, 408
~ de rol tematic 22, 325
~ de articulare 90, 324, 325, 412, 434, 555
~ de număr 325
Rezultat 280, 281

rol tematic 17, 18, 275, 280, 281
grilă de ~ 22, 275
semiadverb 12, 79, 197, 249, 303–305, 313
sinonimie sintactică / variație sintactică liberă 22, 171, 277, 282, 448, 452, 453, 475, 503
sintaxă 15
Stimul 281
structură
~ de bază 30, 276, 285
~ reorganizată – vezi ***reorganizare***
~ ternară 37, 38, 392, 448, 478, 487, 499, 500, 501–503, 522, 523, 584, 587, 590
~ informațională 43, 612–617
subiect 407–425, 484
~ dublu exprimat 417
~ inexistent 416
~ multiplu 24, 404, 417, 553
~ partitiv 413
~ neexprimat 416, 418
~ inclus 262, 418
~ nedeterminat 419
~ subînțeles 262, 418
topica ~ 419–421
substantiv 3, 49–84
~ abstract 72, 73
~ colectiv 73
~ compus 68–71
~ epicen 52
~ invariabil 67
~ masiv 72
~ non-numărabil / defectiv de număr 52, 67, 72, 73
~ numărabil 52
~ personal 74
~ postadjectival 37, 76, 387
~ postverbal 37, 75, 76, 386, 387
~ propriu 77
~ prototipic, comun 49, 71
~ relațional 27, 37, 74, 75, 387, 474, 475
substitut 101, 102, 105
substantivizare 61
sufix gramatical 245, 251, 253, 255, 259, 268, 269, 270, 271, 272, 274
supin 7, 13, 287–295, 296, 298
supletiv 100, 103, 105.
Sursă 17, 281
sursă referențială – vezi ***antecedent***
tematizare / topicalizare 43, 420, 441, 557, 558, 559, 613–615
temă 612, 613
Temă 17, 280, 281, 282
timp (al verbului) 242–262
~ absolut 242, 243, 245, 252, 257, 260
~ relativ 242, 243, 245, 252, 253, 255, 257, 258, 260
tipar flexionar / clasă de flexiune 11
Țintă (Destinatar) 17, 281
unitate sintactică 15
valență 15, 16
~ saturată / lexicalizată 16
~ nesaturată / nelexicalizată 16
variabilă (referință) 101, 159, 163, 302
verb 3, 232–298
~ agentiv 282
~ atributiv 278, 282, 283, 487, 488, 489
~ bivalent 276
~ care nu participă la opoziții de diateză 265
~ care nu admite subiect 407
~ copulativ 278, 282, 283, 400, 477, 479, 480, 483, 484
~ de posesie 17
~ de acțiune 232, 279
~ de activitate 232
~ de eveniment 232, 279
~ de proces 232
~ de senzație fizică 282
~ de stare 232, 297
~ ergativ (inacuzativ) 282
~ folosit absolut 267, 277, 496
~ impersonal 263, 267, 278
~ inerent reflexiv 279, 488
~ inergativ 282
~ intranzitiv 265, 266, 277, 282
~ monovalent 276
~ neagentiv 282
~ personal 278
~ psihologic 282
~ trivalent 276
~ tranzitiv 265, 277, 282, 283
~ cu dublu obiect 450
~ unipersonal 263, 278
~ zerovalent 276
clasificare semantică a ~ 279–282
clasificare sintactică a ~ 276–279
viitor 256–258
~ propriu-zis / simplu / I
~ standard / literar 256, 257
~ popular 256, 257
~ colocvial 257
~ anterior / II 258
~ în trecut 258
vocativ 57

INDICE SELECTIV DE CUVINTE*

a (prepoziție pentru relațiile de genitiv și de dativ) 59, 60, 61, 62, 63, 185, 186, 323, 328, 383
a (marcă a infinitivului) 290
a (prepozitie a calității) 482
aici (deictic, anaforic, conector pragmatic) 303
al (marcă posesiv-gentivală) 61, 62, 124, 128, 131, 132, 330, 339
al (pronume semiindependent) 54, 62, 63, 86, 87, 103, 121, 125, 126–132, 385, 482
al (formant al numeralului ordinal) 201
alt 145, 375
altfel (adverb de mod, pro-frază condițională) 303
amândoi 145, 181, 371, 377
ambii 145, 181
aproape (de) 308, 313, 322
aproape (semiadverb de aproximare) 301, 303
atât 153, 528, 549
ca (prepoziție a calității) 226
ca (prepoziție comparativă) 228, 229
ca (și) 229
ca să 342, 344, 346, 350, 414, 420, 569, 570, 584, 617
cât (pronume, adjectiv, adverb interogativ) 162, 163, 164, 373, 374
câte (semiadverb distributiv) 190, 191, 193, 197, 373, 374
câteșitrei 145, 371, 377
ceea ce (pronume relativ, pro-frază non-relativă) 164, 165, 166, 415, 437, 451, 599
ce fel de 160, 162
cel 84, 86, 103, 138–141, 196, 206, 227, 228, 370
cu 91, 470, 549, 552, 553, 555, 556
cu tot (cu) 552
dar 332
de (prepoziție) 21, 60, 187, 203, 206, 216, 217, 228, 323, 328, 329, 413, 416, 548
de (pronume relativ) 164, 173
de (conjuncție) 241, 342, 414, 568, 569
de-al meu / de-ai mei 330
decât (adverb de comparație, semiadverb restrictiv, prepoziție, conjuncție) 392, 589, 592, 593, 641
deci 331, 332, 333, 339, 348
de două ori 181
din (prepoziție partitivă) 229
dincolo de (locuțiune conjuncțională cumulativă) 589, 590
dincolo (de) (adverb de loc) – vezi *aproape de*
dintre (prepoziție partitivă) 229
doime 181
face pe, se face (verbe copulative) 480, 484
fără 326
împotriva-mi (prepoziție), ***împotrivă-mi*** (adverb) 308, 384
împreună, împreună (cu) 313, 471, 555
înainte, înaintea 313, 531, 537
înainte (de) (adverb de loc) – vezi *aproape de*
însă 331, 338
însuși 118–12
întreg 382
întreit 180
la (prepoziție pentru relația de genitiv și de dativ) 60, 64, 185, 186, 323, 328, 385, 456, 457, 465
la (cuantificator nedefinit) 329, 445
lui 20, 58, 61, 63, 74, 86, 77
mai (marcă de gradare) 216, 225
mai (semiadverb de continuitate) 303
mult, multă, mulți, multe, multor 146, 150, 153, 214, 375, 383
nici 335, 638
nici un, nici unul 158, 159
niciun, niciunul 156, 157, 158
niște 80, 95, 146, 373
nu 638, 639
oarecare (adjectiv indefinit, substantiv, adjectiv calificativ) 144, 146, 149, 153
până 326, 536, 537
pe (marcă a complementului direct) 74, 323, 429, 434–436, 437, 442, 446, 468
pe (aproximator) 305, 312, 327
pe (formant al verbului copulativ *a face pe*) 484
poate (că) 234, 305, 311, 312, 402, 403

---

* Indicele include numai cuvintele cu probleme speciale de calificare, ca efect al ambigutății acestora, al recategorizărilor (al conversiunilor) contextuale sau ca urmare a interpretărilor diferite propuse în această carte. Este cuprins în indice numai câte un cuvânt reprezentativ pentru fiecare aspect problematic.

profesorul Ionescu 381, 597
să 235, 236, 259, 342, 322, 343, 344, 413, 438, 439
se (pronume reflexiv, formant al verbului, marcă pasivă şi impersonală) 118, 279, 421, 445, 446
şi 335, 339
tot 143, 146, 148, 151, 371, 377, 378
toţi trei 181, 197, 599
tustrei 145, 181, 371, 377
un 92, 93, 95
vreun, vreo (adjectiv indefinit) 144, 153, 373, 374
vreo (semiadverb de aproximare) 153, 191, 193, 197, 373, 374

Elaborată sub egida Academiei Române, la câțiva ani după *Gramatica Academiei*, ***Gramatica de bază a limbii române*** răspunde solicitării de a se realiza o lucrare mai simplă ca organizare şi mai redusă ca dimensiuni, incluzând datele esențiale pentru înțelegerea structurii şi a funcționării de ansamblu a limbii române.

Recomand cu căldură această lucrare, pe care o consider valoroasă şi utilă nu numai pentru noutățile pe care le conține, ci mai ales pentru caracterul ei declarat explicativ, evidențiat prin raportarea constantă la tradiția gramaticii româneşti. Sunt convins că va trezi interesul tuturor acelora care sunt preocupați de problematica actuală a domeniului: autori de manuale moderne, profesori, studenți, elevi.

Acad. ***Marius Sala***

www.universenciclopedic.ro

